Anul VI
nr. 270
3 - 9 aprilie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală româno-germană Petre Stoica Jimbolia
Biblioteca

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

DECALOGUL PRESEI

© A. Paul

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Brîndușa ARMANCA, Mihai COMAN, Sabina FATI,
Domnica MACRI, N. C. MUNTEANU, Valeriu NEGRU, Cristian PREDA,
Miruna RUNCAN, Gabriel STĂNESCU
– Interviu cu Vasile IONESCU, consilier pentru rromi, Ministerul Culturii –

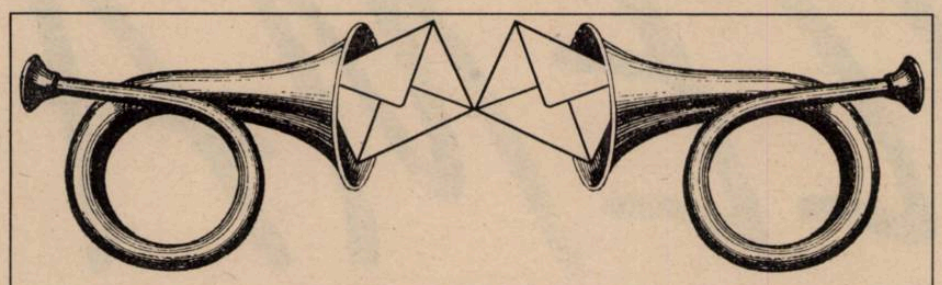

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 266: „Căsuţa noastră, cuibuşor identitar“

N.red.: *Vă invidiem detaşarea superioară cu care trataţi şi soluţionaţi această problemă care, pe atîţia, îi isterizează. Suportaţi să vă socotim un om normal?*

Un drept transformat în obligaţie

Epistemologia a arătat că nu există doar soluţii incorecte ci şi probleme greşite. O astfel de problemă este cea a învăţării limbii române de către elevii minorităţii maghiare. Aceasta nu este o falsă problemă, deoarece oriunde există minorităţi naţionale apare necesitatea învăţării limbii oficiale în paralel cu cea maternă. Numai că peste tot aceasta este problema minorităţilor care de regulă pretind statului să le ofere gratuit accesul la învăţarea limbii oficiale – pe cea maternă vorbind-o în familie – şi nu a populaţiei majoritare. Lucru firesc de altfel: nu pe mine în Craiova, Bucureşti sau Constanţa mă afectează faptul că absolvenţii maghiari nu ştiu româneşte. Prin aceasta este afectată libertatea lor de mişcare în ţară şi nu a mea. Eu dacă trec prin Covasna sau Harghita apelez la serviciile unor unităţi (hoteluri, restaurante, magazine) care se ocupă tocmai cu deservirea turiştilor, fie ei chinezi, turci sau români. Acestea, dacă au nevoie de banii mei – şi au, pentru că altfel nu ar ţine deschis – vor găsi modalitatea pentru a-mi înţelege şi satisface doleanţele.

Aşadar, problema este greşită datorită confundării unui drept – de a avea acces gratuit la învăţarea limbii române – cu o obligaţie – de a învăţa limba română. În ceea ce priveşte cauza acestei confuzii, mă îndoiesc că ea s-ar datora ignoranţei unor intelectuali de talia d-lor senatori G. Pruteanu sau C.V. Tudor ori a inteligenţilor lideri ai PD care au cerut UDMR să îşi ia angajamentul că populaţia maghiară din ţară va învăţa limba română. De parcă acest lucru nu ar fi în interesul lor – orice limbă străină cunoscută în plus este un avantaj pentru oricine. Mai lipseşte să li se ceară bolnavilor să îşi ia angajamentul că se vor însănătoşi, şomerilor că se vor îmbogăţi şi, în general, populaţiei că va fi fericită.

„Performanţa“ celor care au creat această problemă este că au reuşit să-i facă pe politicienii maghiari să-şi însuşească această confuzie şi să reacţioneze ca atare.

Deşi nu mă îndoiesc de probitatea cadrelor didactice maghiare care se supun ca toţi dascălii din lume aceleiaşi deontologii profesionale ce prevedea ca finalitate a învăţămîntului egalitatea şanselor absolvenţilor de a reuşi în viaţă, i-aş întreba pe părinţii elevilor maghiari cum ar reacţiona dacă imigrînd în Canada – tot e la modă acum – ar constata că după un trimestru şcolar copilul lor nu ar şti nici o boabă de engleză (franceză) pentru că profesorul care le predă această limbă este maghiar şi doreşte ca elevii săi să îşi păstreze puritatea limbii materne.

Şi încă o întrebare: cine ar fi răspunzător de faptul că un absolvent maghiar care vrea să meargă la mare ar fi trimis de casierul român de la ghişeu la casa de bilete internaţionale pentru că a cerut un bilet la Móngolia deşi vroia ca toţi ceilalţi de la coadă un bilet la Mangalia?

prof. Nicolae CUŢĂ

B-dul Dacia, bl. 6, sc. 2, ap. 19, Craiova

Unde fugim de-acasă?

Tema unui număr recent – Căsuţa noastră, cuibuşor identitar – m-a provocat, nu neapărat polemic, să mă întreb: unde fugim de-acasă? Sînt doar coautorul acestei întrebări, pe care şi-a pus-o cu candoare, mai înainte, un poet nu de mult decedat, dar – solidar cu reputata replică a lui Mark Twain – se pare că nici eu nu mă simt prea bine.

Neîndoielnic, serioase tulburări identitare pot provoca locuinţele de azi, ca şi cele dintotdeauna. Comoditatea de a dispune între patru pereţi de serviciile unui robinet privat – care se dovedeşte capricios din capul locului – face ca amatorul să devină dependent de neglijenţa, dar mai ales de abuzurile – deloc nevinovate – ale manevrării robinetului general. Ispita de a se crede civilizat – preferinţă uneori frivolă şi de-a dreptul închipuită – îl pune astfel la dispoziţia mascaradei urbanizării forţate, închizîndu-l în ghetourile unor gigantice mahalale sordide. Şi asta fără să piardă în *noile condiţii* mentalitatea „odăii bune“, pe care o perpetuează în preferinţa pentru indispensabilele vernisaje ale prosperităţii proaspăt dobîndite şi ale bunului gust prezumat.

Aerul, *condiţionat* de condiţiile stagnante ale unei civilizaţii precare, devine aer stătut şi otrăvit, atmosferă viciată care bîntuie celulele viesparului urban şi merită avertismentul apocaliptic al altui poet (care totuşi la vremea sa a fost scutit de aspectul înfloritor al ruinelor şi maidanelor actuale): „aci şi ţărîna învenineză/ aci casele au încercat cîndva/ să ucidă pe copiii omului“. Poate că aşezarea ne este dată prea devreme, prea în pripă, înainte ca noi înşine să fim *aşezaţi*, să ne fi dobîndit, căutînd-o, identitatea în aerul tare al libertăţii. Poate că, înainte de risca un „cuibuşor“ (cu ale cărui frivole, dar potenţial primejdioase nebunii ne ademeneşte un celebru şlagăr), ar trebui să luăm seamă la îndemnul încă unui poet: „Duraţi-vă din visuri un refugiu undeva-n deşert, înainte de a vă înălţa o casă în mijlocul cetăţii.“

Cornel ATANASIU

str. Nera 2, bl. OD5, ap. 15, Bucureşti

Nr. 267: Polemica Florea-Oişteanu

Iar „Protocoalele...“?

În numărul 267 a fost publicată scrisoarea dlui Cristian Florea conţinînd unele obiecţii la cartea lui Andrei Oişteanu, sau mai exact la studiul *„Evreul imaginar“ versus „evreul real“*, din acest volum. Una dintre ele era că, autorul a considerat de la sine înţeles faptul că celebrul text *Protocolele înţelepţilor Sionului* reprezintă un fals, „o investigaţie minimală a subiectului fiind considerată tacit ca inutilă şi exclusă din start“.

Deşi dl Oişteanu a dat deja un răspuns acestei obiecţii (şi celorlalte), indicînd o recentă lucrare în limba franceză, îmi permit să semnalez dlui Florea (sau altora, doritori să afle mai multe despre *Protocoale)* că există şi în limba română informaţie referitoare la istoricul acestui text. Este vorba de două lucrări care, deşi nu au ca temă istoria antisemitismului, conţin principalele jaloane ale genezei/fabricării acestui text; în plus, ele sînt datorate unui autor ce cunoaşte o anumită celebritate, ca romancier, în primul rînd, dar şi (în cercul mai restrîns al specialiştilor) ca semiolog. Mă refer la două cărţi ale lui Umberto Eco, recent traduse şi în română. Este vorba, mai întîi, de romanul *Pendulul lui Foucault*, publicat în limba română în 1991, la editura Pontica, într-un tiraj care a permis găsirea lui în librării vreme de mai mulţi ani. În acest roman, în care Eco îşi foloseşte din plin enorma erudiţie pentru a demonstra forţa pe care ficţiunile pot să o capete în lumea reală (provocînd chiar moarte de om), capitolele 91-95 (vol. 2, p. 132-145) sînt consacrate *Protocoalelor*. Cea de-a doua lucrare, ştiinţifică şi mai recentă, este *Şase plimbări prin pădurea narativă* (Pontica, 1997), în care al şaselea capitol (intitulat chiar „Protocoale fictive“) reia cazul *Protocoalelor* ca un exemplu în care ficţiunea (cunoscută ca atare) este prezentată şi apoi chiar considerată ca istorie reală.

În ambele lucrări, Eco aminteşte originea în mod cert fictivă a *Protocoalelor* (care indică ea însăşi neautenticitatea textului): ideea unei conspiraţii evreieşti pentru a pregăti cucerirea lumii este amintită prima dată în romanul *Biarritz*, publicat în 1868 sub semnătura lui Sir John Retcliffe (pseudonimul lui Hermann Goedsche). De aici, ea este reluată în numai cîţiva ani în alte cărţulii, pierzîndu-şi însă caracterul ficţional şi fiind prezentată ca autentică (provenind din sursă sigură, anume „diplomatul englez Sir John Readcliff“). În cele din urmă, şeful poliţiei politice ţariste produce o primă variantă a textului *Protocoalelor* (în care înglobase şi motive provenind din texte referitoare la alte conspiraţii oculte). Odată confecţionat şi făcut public textul este considerat (de unii) o grilă de citire a realităţii şi, drept urmare, are consecinţe în lumea reală. Aş cita aici cîteva fraze ale lui Eco *(Şase plimbări...*, p. 179): „Restul acestei istorii e Istorie. Un călugăr rătăcitor rus, Serghei Nilus – o figură la jumătatea drumului între intrigant şi profet – pentru a-şi susţine propriile-i ambiţii «rasputiniene» (voia să devină confesor al Ţarului), obsedat de ideea Anticristului, publică şi comentează textul *Protocoalelor*. După care textul călătoreşte prin Europa pînă ajunge în mîinile lui Hitler... Toată lumea cunoaşte episoadele ce au urmat.“

Nadia BADRUS

Str. Lungă, nr. 28, ap. 29, Sibiu

Pentru domnul Andrei Oişteanu

Permiteţi-mi să profit de contextul creat de *Dilema* precum şi de replica oferită domnului Florea în numărul 267 şi să vă asigur de faptul că unul/cîteva articol(e) ale dvs. pe tema „Protocoalelor“... ar fi mai mult decît bine şi cu interes primite şi nu doar de către „dilematici“...

„Protocoalele...“ se află, deja, de ani, la loc de cinste pe surprinzător de multe tarabe din toată ţara, mereu reeditate şi recomandate de cel puţin două edituri. Ba, mai nou, au ajuns argument şi chiar subiect de seminar. Unic. Spre ridicolul şi disperarea celor care intuiesc făcătura dar n-au acces la Pierre-André Taguieff.

S-ar putea ca rezultatele rămase doar în cercurile „cercetătorilor“, fie ei şi „rezonabili“, care le-au descoperit, să se considere ele însele nedreptăţite şi pînă la urmă nefolosite, minimalizate, ignorate sau uitate, pe scurt inutile în plină eră a informaticii. Şi cine ştie, poate chiar să se răzbune...

Ioana PETRESCU

Bucureşti

Prin fax

● În numărul 268 al *Dilemei* aţi oferit cititorilor „Notele de lectură“ ale dlui George Pruteanu privind (şi) cartea pe care am publicat-o recent la Ed. POLIROM, „Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă“. Domnia sa a notat două greşeli evidente, una privind utilizarea incorectă a termenului „ditiramb“ (doream, desigur, să mă refer la o „diatribă“) şi cacofonia de la pagina 89. Deşi eu însumi am făcut o corectură manuscrisului, iar acesta a trecut prin mîna redactoarei de carte a editurii, iată, cele două greşeli au rămas. Vă asigur că observaţiile îmi sînt utile şi voi interveni asupra amîndurora, la o eventuală reeditare a cărţii.

Cu mulţumiri,

Gabriel ANDREESCU

● Stimată Redacţie, vă sînt recunoscătoare că mi-aţi dat ocazia să mă minunez de cum le potriveşte Cel de Sus. Mai ieri seară, deschizînd Tv pentru Beavis şi Butthead, ce-mi văzură ochii în loc de? Pe Adrian Păunescu şi Leonida Lari... Cool!

Iulia GHERGUŢ

© A. Paul

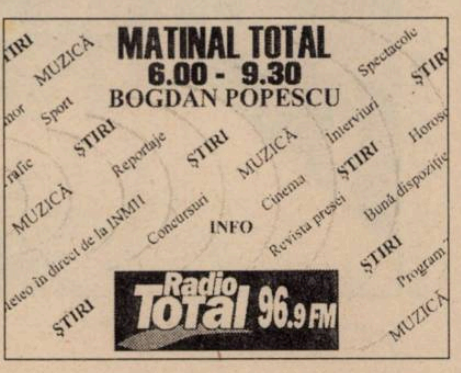

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Bărbatul**
- **Hyde Park pe Internet**
- **Drepturile anonimilor**

Ghinionul Paul Goma (IV)

Radiografia unui protest avortat

Prin vara anului 1989, la o şedinţă a conducerii partidului comunist cehoslovac, primul secretar Milos Jakes a spus că Vaclav Havel este *un nimeni, un zero, nu are nici o valoare*; nu se specifica natura *valorii* contestate (artistică? intelectuală? politică?), dar nici nu era nevoie. Una dintre caracteristicile bolşevismului (înţeles ca *metodă* şi *stil*, nu ca ideologie) constă în descalificarea prealabilă a adversarului, fie el real, fie potenţial, fie presupus. Toate victimele teroarei bolşevice erau, de exemplu, învinovăţite (şi) de „descompunere morală". Negarea *valorii* face parte dintr-un ritual de exterminare: anihilarea simbolică, prin compromitere, o precede (sau o substituie) pe cea fizică. Această tehnică de lichidare a supravieţuit prăbuşirii regimurilor comuniste; *bolşevismul anticomunist* este una dintre ipostazele sale curente.

***

Nu este, aşadar, nimic neaşteptat că autorităţile comuniste româneşti i-au contestat lui Paul Goma talentul literar. In primăvara anului 1977, după ce fusese lansată „mişcarea" purtîndu-i numele, redacţiile principalelor publicaţii culturale au fost obligate să comande, să obţină şi să publice articole în care să se susţină că Paul Goma e un scriitor lipsit de înzestrare literară. Într-un editorial din august 1977, intitulat *Confuzii, denaturări, neadevăruri*, directorul de atunci al Departamentului român al „Europei Libere", Noel Bernard, a demontat cu precizie funcţionarea acestui mecanism: „A intrat numaidecît în acţiune aparatul creat special pentru răspîndirea confuziei şi denaturarea adevărului. S-a spus mai întîi că Paul Goma nu are talent. Ca şi cînd un om lipsit de talent nu ar avea dreptul să aibă curajul de-a insista asupra respectării Constituţiei şi legilor ţării". Căci este evident că nu arestezi pe cineva pentru că nu are talent literar.

După cum nici nu atribui cuiva talent literar pentru că are curaj civic sau politic.

Pentru situarea istorică a „mişcării Goma" chestiunea înzestrării literare a iniţiatorului său nu are absolut nici o relevanţă; premeditat sau involuntar, amestecul de planuri face imposibilă examinarea cît de cît corectă a datelor şi faptelor.

Acest amestec a fost însă favorizat şi de caracterul fundamental ambiguu al „mişcării Goma".

Spre deosebire de grupări şi acţiuni doar aparent sau parţial similare din celelalte ţări europene comuniste, „mişcarea Goma" nu a reprezentat în mod esenţial un protest împotriva regimului de atunci. Protestul a fost o formă, un vehicol, o modalitate de realizare a unui alt obiectiv. Acest obiectiv a constat în *valorizarea* persoanei celui care a iniţiat acţiunea de protest, acţiune ce avea, de altfel, şi nu chiar inexplicabil, să-i şi poarte numele.

„Mişcarea Goma" s-a născut ca o reacţie calculată de adeziune la *Charta 77*, nicidecum dintr-un impuls protestatar autonom, determinat în mod exclusiv de situaţia din România. Solidarizarea cu *Charta 77* era, desigur, o sfidare politică faţă de regimul comunist din România şi avea, bineînţeles, semnificaţia unui protest. Era însă, totodată, şi expresia incontestabilă a unei căutări de prestigiu, era şi o asociere simbolic profitabilă, aşa cum, după decembrie '89, nou-născutele sau renăscutele partide politice româneşti şi-au consumat apreciabile energii nu pentru a se organiza şi funcţiona cît de cît normal, ci pentru a parveni la calitatea de membre ale diverselor „familii politice europene". Întîmplător sau nu, atenţia publică a fost fixată asupra iniţiatorului, nicidecum asupra „mişcării" ce îi purta numele. Şi nu se va şti cu certitudine, probabil, niciodată dacă nu cumva şi în ce măsură tocmai această intensă personalizare a „mişcării Goma" nu a fost, de fapt, principala cauză a semi-eşecului ei. *Charta 77* era un grup de dezbatere ce se exprima prin purtători de cuvînt, „mişcarea Goma" însemna însă un lider căruia i se asociau, în condiţie secundară, de „semnatari" şi „aderenţi", persoane ce nu puteau influenţa acţiunile, atitudinile, strategia, tactica şi programul grupării. Exista un „lider" aureolat de calitatea de autor interzis în România, dar publicat în Occident, şi exista o „massă" – proiecţie în oglindă a ierarhiei socio-politice ceauşiste.

Nu era de ales între „a protesta sau a nu protesta", ci între „a adera sau a nu adera la *mişcarea Goma*".

Percepută în primul rînd, şi nu chiar cu totul nemotivat, ca un mecanism de propulsare a unei persoane, „mişcarea Goma" s-a volatilizat în numai cîteva luni, prin plecarea în Occident a unora dintre aderenţi şi a însuşi iniţiatorului său.

Paul Goma însuşi, dar şi mulţi dintre cei care – din Occident – i-au susţinut efemera „mişcare" consideră că ea ar fi eşuat din cauza laşităţii românilor , a intelectualilor mai ales şi a scriitorilor în primul rînd, care nu s-au solidarizat cu el.

În realitate, „excepţia românească" pe care o acuză Paul Goma şi ceilalţi denunţători ai laşităţii naţionale o reprezintă tocmai ei. Ajunge să ne reamintim (dacă am citit) ce scria Vaclav Havel în 1986, într-un text intitulat *Sensul Chartei 77*, scris cu ocazia împlinirii unui deceniu de la apariţia mişcării: „Charta nu constrînge pe nimeni, nu ţine discursuri seducătoare, nu lansează chemări. Nu vrea să dea lecţii, nu candidează pentru ceva, nu reproşează nimănui că refuză să o sprijine. (...) Charta nu pretinde că modul său de lucru este singurul posibil sau cel mai bun, nici că toţi trebuie să i se conformeze". Asta după ce notase că „societatea nu s-a identificat făţiş cu mişcarea. Numărul de semnatari nu mai creşte. Nici un grup social de oarecare importanţă nu a adus Chartei un sprijin univoc. Nu există nici o singură declaraţie publică în favoarea ei. Oamenii par mai degrabă să fugă de ea, de teama de a se compromite sau din simplă lipsă de interes".

Dar Havel nu-şi culpabiliza compatrioţii şi colegii în 1986 (stătuse, pînă atunci, patru ani în puşcărie, din cauza Chartei, între 1979 şi 1983; şi avea să mai fie închis, pînă în 1989); nu a făcut-o nici după 1989.

Dimpotrivă, el, tocmai el!,el, opozantul, el, rezistentul, el, disidentul, într-unul din primele discursuri rostite în calitate de preşedinte spunea ceea ce Paul Goma şi alţi contaminaţi de spiritul bolşevic nu au spus şi nu vor spune, probabil, niciodată: „noi toţi – natural, fiecare într-o măsură diferită – sîntem responsabili de deriva maşinăriei totalitare. Nimeni dintre noi nu-i este o victimă pură, îi sîntem toţi, în acelaşi timp, şi co-fondatori".

Este însă drept că Vaclav Havel se definea, în 1986, *un intelectual mereu indecis*.

Dacă ar fi fost român, s-ar fi aflat cu siguranţă pe „lista neagră" a lui Paul Goma. Ca... „dilematic"!

– sfîrşit –

Mircea IORGULESCU

Între două guvernări

Premierul Victor Ciorbea şi-a dat demisia. A făcut din gestul său un spectacol, apărînd la televiziune la o oră de vîrf şi ţinînd un discurs de „încheiere a socotelilor". Aceasta după ce, săptămîna trecută, mai simţise o dată nevoia de a se adresa naţiunii, pe un ton ferm şi cu o retorică bogată, ameninţîndu-i pe miniştrii liberali că-i destituie. După un conflict de cîteva luni cu miniştrii (şi parlamentarii) PD, Victor Ciorbea a avut şi altul, mult mai scurt, cu liberalii. A ieşit învins din amîndouă. Evenimentele, cum se spune în asemenea ocazii, „s-au precipitat". Între momentul scrierii acestui articol şi momentul publicării lui, România va avea un nou prim-ministru desemnat; în următoarele zece zile, ar trebui să aibă şi un nou guvern (ceea ce e greu de crezut că se va întîmpla). Dar graba (justificată, de altfel) de a vedea constituit noul executiv riscă să lase în suspensie concluziile în legătură cu cel demisionar.

Partidul

Victor Ciorbea a fost, în felul său, o victimă a conjuncturilor şi a unor jocuri ce-l depăşeau. Fără suficientă vechime şi autoritate în PNŢCD, s-a comportat mai tot timpul ca un ţărănist „de ocazie", gata să accepte orice tragere la răspundere din partea partidului şi cu totul în afara disputelor intra- sau interpartinice. Slăbiciunea lui a fost, o vreme, garanţia autorităţii liderilor ţărănişti în coaliţie. De la confecţionarea celebrului algoritm la numirile în posturi, de la stabilirea priorităţilor legislative la relaţiile cu celelalte partide, totul era decis de conducerea PNŢCD, din care fostul premier n-a făcut parte, efectiv, niciodată (chiar dacă, la un moment dat, i s-a inventat o funcţie mare în partid). Căderea lui Victor Ciorbea înseamnă, de fapt, înfrîngerea ţărăniştilor, care în ultimele trei luni s-au dovedit depăşiţi de situaţie şi incapabili să gestioneze criza din coaliţie. Rădăcina răului e însă mai adîncă şi o aflăm chiar în configuraţia ideologică a ţărăniştilor şi, implicit, a Convenţiei. Pornind de la premisa că sînt cea mai puternică forţă politică din Convenţie, liderii PNŢCD au luat pe cont propriu conducerea coaliţiei, comportîndu-se ca atunci cînd CDR era în opoziţie. Confundînd constant anticomunismul cu reformismul, ţărăniştii n-au fost capabili să-şi uite, în numele pragmatismului, trecutul şi au încercat să impună nişte chestiuni „de principiu" care, pe lîngă faptul că nu ţin loc de program economic, au stîrnit şi dezacordul partenerilor de coaliţie (a se vedea, de pildă, disputa cu PD pe tema restituirii proprietăţilor şi altele asemenea). Fixat într-un discurs ce vine din trecut, semănînd la capitolul imobilism şi lipsă de flexibilitate mai degrabă cu PDSR decît cu ceea ce ar trebui să fie un partid al viitorului, PNŢCD n-a rezistat la proba puterii. Demisia lui Victor Ciorbea îi lasă pe ţărănişti într-o situaţie ce nu mai are mult pînă să devină critică: şi-au sacrificat premierul la care au ţinut atîta timp, au apărut nemulţumiri în partid, au cedat nu doar în faţa PD, dar şi în faţa mai vechiului şi cumintelui aliat PNL, au pierdut pariul cu reforma. Fără o revizuire radicală a comportamentului şi a stilului politic, PNŢCD riscă să treacă prin momente şi mai grele.

Convenţia

Odată cu PNŢCD, va avea de suferit şi Convenţia în ansamblu, care începe să nu mai aibă obiect. Constituită şi definită ca anticomunistă, Convenţia a fost extrem de necesară în opoziţie, dar a şi împiedicat, fatalmente, o radiografiere mai exactă a partidelor şi a zonei de adresabilitate a fiecăruia. Utilă pentru a reorienta, în noiembrie 1996, evoluţia spre democraţie a României, ea nu mai este acum decît o structură politico-electorală depăşită de evenimente şi în care s-ar putea, în curînd, ca PNŢCD să nu-şi mai poată asuma rolul de lider. PNL e în creştere, continuă fuzionările, iar dacă va reuşi să stingă vechile conflicte interne, în viitoarele alegeri va fi mai avantajat dacă se va prezenta singur. Chiar dacă acum îşi declară fidelitatea faţă de Convenţie, la momentul convenabil va ieşi din ea, probabil fără mari regrete şi în mod sigur în cîştig. Dacă va continua să ţină atît de mult la **ideea de** Convenţie, PNŢCD va rămîne la un moment dat singur printre partidele mici. Îi va fi alături, pînă la capăt, doar Alianţa Civică, singura formaţiune care l-a susţinut pe Victor Ciorbea pînă dincolo de demisie. Ambiguitatea în care se complace AC (se declară reprezentantă a societăţii civile, dar vrea să aibă – şi în momentele cheie a avut – un rol politic major), şi care e tot un semn al imaturităţii vieţii noastre politice, nu-şi va mai găsi locul într-o politică bazată pe interese şi pe coerenţă ideologică. În sfîrşit, Partidul Democrat se poate mîndri o bună perioadă (şi o va face, desigur) cu faptul că a cerut demisia lui Victor Ciorbea încă de acum trei luni. Dacă tot li s-a împlinit visul, la formarea noului guvern democraţii vor plusa, vor pune noi condiţii, care nu mai ţin de obţinerea unor posturi, ci de „regulile de convieţuire". Ţărăniştii au învăţat de-acum lecţia şi pun, de asemenea, condiţii („de principiu", vezi chestiunea restituirii proprietăţilor), ameninţînd cu retragerea de la guvernare. Dar toate acestea nu sînt decît ultimele răbufniri ale tensiunilor din vechiul executiv. Cel nou (cînd se va face) va genera altele.

Mircea VASILESCU

© S. Ghetie

Statul de drept

Tehnocraţii

Ne-am obişnuit cu guvernul multicolor care rezultă, firesc, din constituirea unei coaliţii parlamentare. Am înţeles, prin urmare, că guvernul poate fi folosit ca o arenă în care se dispută interese politice diferite şi că dezbaterea guvernamentală poate fi o reproducere esenţială a dezbaterilor din coaliţia parlamentară majoritară. Vreau să spun că guvernul Ciorbea nu a apărut niciodată ca o structură administrativă omogenă ci, mai degrabă, ca un compozit din interiorul căruia s-au auzit din timp în timp regretele exprimate de fiecare grup în legătură cu fatalitatea coaliţiei. Alături de grupurile politice ştiute, remanierea din toamna anului trecut a adus la Palatul Victoria un personaj nou: *tehnocratul*. Veţi spune, cu îndreptăţire, că *tehnocraţi* au mai fost şi în alte guverne post-decembriste. E adevărat, numai că niciodată pînă acum, mai precis pînă sîmbătă 28 martie a.c., ei nu s-au manifestat ca „grup" distinct.

Apelul public lansat de cei trei „nepolitici" ai guvernului Ciorbea se explică, credem, prin acutizarea crizei politice şi prin lipsa de perspectivă generată de încremenirea actorilor politici în poziţii ne-negociabile. Aştept cu interes reacţia „politicilor" la această, totuşi, neaşteptată solidaritate a *tehnocraţilor*. Primele reacţii par a fi încurajatoare. Politicienii (cîţiva dintre ei, mai exact) admit legitimitatea demersului celor trei pentru că, în fond, ideile conţinute în apel exprimă adevărul. Remarc, de asemenea, că, cel puţin în primă fază, au lipsit reacţiile de genul „vă desolidarizaţi de guvernul din care faceţi parte" şi a lipsit (slavă Domnului!) termenul pînă la care semnatarii sînt somaţi să-şi „precizeze poziţiile". E un semn de maturizare a clasei politice – poate singurul semn pozitiv primit de societatea civilă în ultima vreme.

Remarc, pe de altă parte, că asistăm la o fetişizare a *tehnocratului*. Tot mai mulţi înţelepţi spun, că *tehnocratul* e soluţia pentru criza actuală. Nu voi argumenta în termenii politologiei împotriva acestei teze, ci voi repeta ceea ce unul din *tehnocraţii* guvernului Ciorbea, dl Dăianu, repetă obsesiv de cîteva săptămîni încoace: nu se poate relansa reforma şi, prin urmare, nu se poate depăşi impasul actual fără un guvern cu solidă susţinere politică.

Experimentăm, experimentăm, experimentăm. Totul e nou pentru noi. Statul de drept este, în fond, suma experienţelor (formalizate legal sau nu) prin care democraţia noastră trece. *Tehnocratul*, adică expertul lipsit de ambiţii politice, este o figură determinată în orice administraţie contemporană. Spre el se îndreaptă, acum, speranţele multora. Ce va urma?

Sever VOINESCU

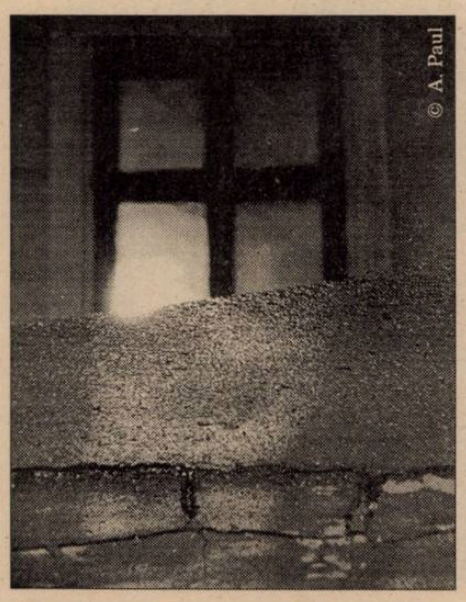
© A. Paul

SPAŢIUL PUBLIC

Teme de la distanţă (II)

1

Un fost profesor din anii universităţii mele, cu care mi-a fost dat să fac seminarul, poate, cel mai interesant (ar fi de povestit şi de studiat cum, la sfîrşitul deceniului opt-începutul deceniului nouă, lucrurile cele mai temeinice se petreceau, în Facultatea, azi de Litere, pe atunci de Filologie, nu la cursuri, ci la seminarii, şi nici măcar la cele „principale", ci, cel mai adesea, la cele „opţionale", oamenii de la care am învăţat, efectiv, ceva fiind nu atît „marii profesori", ci cîţiva, pe-atunci, asistenţi sau, cel mult, lectori universitari), de care, între timp, m-a apropiat o prietenie fără prea multe vorbe dar de care, de pe la jumătatea deceniului trecut, m-a despărţit exilul său, acest prieten, pe care îl revăd din cînd în cînd, cînd am ocazia să călătoresc eu în oraşul în care a ales să trăiască, acest prieten, aşadar, mi-a reproşat de curînd – în mod amical, firesc, deci pur teoretic – că am folosit, în cîteva dintre articolele mele recente, termenul de „politic" într-un sens neclar, ambiguu, vădit incomplet şi restrictiv, părînd a nu lua în calcul decît ceea ce, poate pretenţios (cel puţin pentru România), se cheamă „clasa politică". A trebuit să-i dau dreptate prietenului meu. Aşa este. Am simţit, am ştiut eu însumi, încă din clipa în care scriam, că comit un abuz: *politicul* e mult mai mult decît „lumea politică" efectivă. Politicul include orice manifestare care, nu-i aşa, priveşte destinul Cetăţii. Nu trebuie să fii neapărat om politic pentru a fi *în* politic, pentru a fi fiinţă politică. Noi sîntem, cu toţii, chiar şi atunci cînd nu ne manifestăm ca atare, deci în calitate de „forţă tăcută" sau de „masă de manevră", fiinţe politice: participăm, cu sau fără voia noastră, la politic. În acest sens, foarte utilă – deşi dificil de purtat – ar fi o discuţie care să încerce a stabili diferenţele dintre *politic* şi ceea ce poartă denumirea de *spaţiu public*.

Fostul meu profesor mi-a reamintit, de la distanţă, din distanţa în care se află instalat, un lucru elementar. Acela că din politic fac parte şi cei care *au*, efectiv, puterea, dar nu o exercită „politic", dat fiind că şi-au delegat-o „oamenilor politici", care, aceştia, nu *au* putere, ci doar *exercită* o putere *primită*. Esenţial, capital este, însă, următorul fapt: nu numai la noi – dar ceea ce se întîmplă în primul rînd la noi ne interesează –, oamenii politici manifestă tendinţa irepresibilă de a uita că nu *au* o putere substanţială, că puterea pe care o „au" nu e a lor, ci a fost *primită* printr-un *contract* mai mult sau mai puţin implicit (la noi, acest contract a fost, însă, unul de-a binelea explicit, şi a purtat chiar un nume: „Contractul cu România"!). Acestei uitări vinovate a oamenilor politici îi corespunde uitarea nu mai puţin vinovată a celor care, aşa cum spuneam, au, efectiv, puterea, dar şi-au delegat-o. Şi unii, şi ceilalţi sînt egal responsabili de starea politicului într-o societate, deci de starea acelei societăţi. De penibila criză politică prin care trece acum România cu toţii sîntem răspunzători.

2

„Corpul ca scenă, peisajul ca scenă, timpul ca scenă dispar în mod progresiv. Acelaşi lucru se întîmplă şi cu spaţiul public: teatrul socialului, teatrul politicului se reduc pe zi ce trece la un mare corp moale cu mai multe capete. Publicitatea în noua ei versiune, care nu mai este scenariul baroc, utopic, extatic al obiectelor şi al consumului, ci efectul de vizibilitate omniprezentă a întreprinderilor, mărcilor, interlocutorilor sociali, al virtuţilor sociale ale comunicării, publicitatea invadează totul, pe măsură ce spaţiul public (strada, monumentul, piaţa, scena, limbajul) dispare. (...) Nu mai avem de-a face cu o scenă publică, cu un spaţiu public, ci cu nişte gigantice spaţii de circulaţie, de ventilaţie, de branşare efemeră" (Jean Baudrillard, *L'autre par lui-même. Habilitation*, Paris, Galilée, 1987, pp. 18-19).

Radicalul gînditor francez regretă etapa *seducţiei*, cînd se mai putea vorbi de o „societate de consum". Lumea actuală ar fi depăşit, din păcate, chiar şi acest stadiu, şi a intrat în era vidă, plată a comunicării şi informaţiei. *Seducţiei* i-a luat locul *transparenţa*, adică *obscenitatea*, adică *pornografia*, care au ucis *dorinţa* şi chiar *sexul*. Baudrillard mai vorbeşte, în acest sens, şi despre „obiectivitatea pornografică a lumii", ca şi despre faptul că, astăzi, „imaginaţia a devenit imposibilă": „A ţi-i imagina pe ceilalţi, ca şi tot ce te apropie de ei a devenit inutil, din moment ce „comunicarea" ţi-i face imediat prezenţi" (p. 38).

Întrebare: noi, românii, acum, sîntem mai curînd în etapa „seducţiei" şi a „consumului" sau, dimpotrivă, am sărit direct în „pornografia" şi „obscenitatea" comunicării?

Deşi considerabil retorică, întrebarea aceasta merită, cred eu, pusă...

Bogdan GHIU

© C. Bumbuţ

Economie

Speranţă şi fatalitate

Cuvîntul fatalitate este tot mai des rostit. Îl rostesc oameni simpli, oameni politici şi, faptul cel mai grav, începe să-i obsedeze şi pe mulţi dintre economiştii credibili. Sînt tot mai mulţi cei care cred că România se află în vîrtejul unui nefericit concurs de împrejurări, imposibil de evitat, care ne închide drumul către reformă.

Nu ştiu dacă această credinţă are vreo legătură cu realitatea. Sper că n-are. Sper că toţi cei ce gîndesc astfel sînt în eroare. Dar faptul că gîndul acesta există e un lucru foarte grav. Fiindcă acest gînd e molipsitor.

Tot aşa cum molipsitoare a fost şi speranţa. În noiembrie '96, speranţa a atins cote foarte înalte. Apoi, treptat, fiindcă visul a întîrziat să se împlinească, speranţa a cedat locul fatalismului. O mare parte a populaţiei a început să creadă că nu mai are rost să aştepte schimbări, pentru că ele nu vor veni.

Românii au sperat şi în '90. Speranţa a grăbit reducerea bruscă a săptămînii de lucru. Apoi s-a renunţat la normele de producţie, s-a trecut la restituirea părţilor sociale şi la folosirea întregii rezerve valutare pentru importuri de bunuri de consum. Şi la acordarea de credite bancare pentru plata salariilor neacoperite cu produse. Mulţi gîndeau că ţara e bogată şi că un singur lucru mai este necesar ca să trăim bine: să schimbăm raportul între producţie şi consum. Asta pentru că, decenii la rînd, în prim-plan a fost producţia. Consumul era Cenuşăreasa. Mulţi au gîndit că sosise vremea să schimbăm raportul între producţie şi consum. Pe scurt: să muncim mai puţin şi să mîncăm mai mult. Zis şi făcut. S-a muncit mai puţin, aşa că producţia a început să cadă. Şi cantitativ şi calitativ. S-a mîncat, în schimb, mai mult. Consumul, în 1990, a depăşit valorile din 1989, dar nu a mai putut fi egalat în nici un an din cei care au urmat. Unde nu-i producţie, nu poate fi consum. An de an, producţia a scăzut. Normal, a scăzut şi consumul.

Ce a urmat? A scăzut puterea de cumpărare a salariului. Românii au primit tot mai mulţi bani, dar cu aceşti bani au cumpărat mărfuri tot mai puţine. Din această cauză, nu sînt deloc puţini cei care au dobîndit nostalgia trecutului. Au fost date uitării cozile de la magazinele alimentare, frigul din case, duminicile lucrătoare, salariile amputate. Preţurile căţărătoare au devenit marele subiect de spaimă.

Sondajele sociologice au început să arate că populaţia se teme de inflaţie mai mult decît de şomaj. A devenit obsesivă această teamă de creşterea generalizată a preţurilor şi a tarifelor. Fără să se înţeleagă că inflaţia apare ori de cîte ori se restrînge oferta de produse şi servicii. Dacă pe piaţă ar fi fost mai multe servicii, mai multe bunuri, deci mai multă muncă, ar fi existat mai puţină inflaţie.

În noiembrie '96 ne-am bucurat cu toţii că vom retrăi un nou timp al schimbării. Puţini, însă, au înţeles că schimbarea înseamnă, în primul rînd, renunţarea la mantaua statului, deja uzată. Pentru a ne procura o manta nouă, pe piaţa liberă. Fără să înţelegem însă ce ne trage înapoi. Şi fără să vedem unde ne aflăm şi unde trebuie să ajungem, ce avem de făcut, ce a fost valoros în trecut şi ce putem lua cu noi în bagajele pentru viitor, ce trebuie să aruncăm şi să uităm. Dar, mai cu seamă, fără să înţelegem că nu vom putea regenera societatea dacă, întîi şi întîi, nu vom regenera munca.

În februarie '97 s-a pus în mişcare un tren cu o încărcătură specială: programul de macrostabilizare economică. Începea să fie urcat muntele. Garniturii i s-a ataşat mai întîi locomotiva monetară. Dar măsurile monetare produc efecte pe termen scurt. În '98, ar fi fost necesar ca şi alte locomotive să împingă trenul. Ca să desăvîrşească operaţiunea „adevărul preţurilor", declanşată deja de Guvern în februarie '97. Şi să facă din concurenţă un fapt real. Mai departe, să asigure un sistem integrat de pieţe libere, de producţie, de consum, de bani, concomitent cu înfăptuirea restructurării şi privatizării. Pentru că soluţia redresării, atît de mult aşteptată, nu poate să vină decît dintr-o altă relaţie producţie-consum-proprietate.

Competiţia fiind însă acceptată numai în sondaje, dar dezavuată în fapt, ne găsim în situaţia nenorocită că într-o economie cu un evident potenţial intensiv continuă, la fel ca înainte de '89, creşterea extensivă. Eficienţa rămîne încă un vis. Un vis însoţit de gîndul fatalist că nu va deveni niciodată realitate.

Ar putea fi altfel? Da, cu condiţia ca reforma să fie împinsă dincolo de porţile întreprinderilor de stat. Pînă atunci vom spera tot mai puţin. Şi vom ajunge să credem că nimic nu se mai poate face.

Adrian VASILESCU

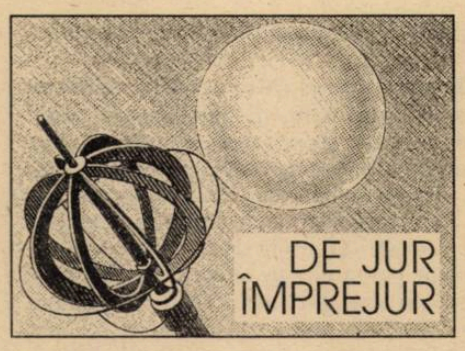

Un personaj nou

Atîta timp cît este stabilă, Rusia şi conducătorii ei se bucură de îngăduinţa lumii occidentale: de la şefi de stat la liderii instituţiilor internaţionale de credit, de la oameni de afaceri la editorialişti. Majoritatea comunistă din Duma nu este considerată o ameninţare pentru evoluţia capitalistă a economiei, ascensiunea lui Jirinovski a fost mai mult un motiv de amuzament, iar scăderea popularităţii lui ar fi şi semnul dispariţiei curentului naţionalist agresiv şi xenofob din politica rusă.

Pentru analiştii străini este de neînţeles cum milioane de oameni cărora nu li se plătesc cu lunile salariile şi pensiile trăiesc şi nu se revoltă. Şi pentru că au reuşit această scamatorie, Elţîn şi apropiaţii săi reformişti sau conservatori, cinstiţi sau corupţi, sînt purtătorii unui miracol care nu trebuie explicat pentru ca vraja lui să nu se risipească. Şi, în ultimul timp, vraja lui a putut fi exprimată în cifre: pentru prima oară după 1991, produsul intern brut a început să crească, rubla este stabilă, inflaţia e sub control şi numărul investitorilor străini este în creştere. A început chiar şi plata din urmă a salariilor. În aceste condiţii demiterea întregului guvern de către un preşedinte de abia declarat sănătos după încă una din multele lui boli misterioase şi care nu ştia prea bine pe ce lume se află (aşa cum s-a dovedit în timpul întîlnirii cu Kohl şi Chirac) a avut un efect năucitor. Toate explicaţiile se întemeiază pe ipoteze şi pe relaţiile obscure dintre Elţîn şi Boris Berezovski, unul dintre marii profitori ai schimbărilor din Rusia, şi cel care a reuşit să coaguleze sprijinul (nu doar financiar) necesar realegerii unui preşedinte care a început campania electorală cu 6 la sută din opţiunile de vot.

O explicaţie a demiterii guvernului, condus de fidelul Cernomîrdin, porneşte de la premisa că Berezovski a vrut să pună capăt veleităţilor de acţiune autonomă exprimate de fostul prim-ministru. Cealaltă ipoteză presupune că, dimpotrivă, exasperat de bolile şi comportamentul imprevizibil al preşedintelui Elţîn, Berezovski a încercat să se alieze cu Cernomîrdin pentru a grăbi evenimentele. Elţîn ar fi aflat şi a acţionat cu repeziciune, sacrificîndu-l în drum şi pe Anatoli Ciubais, unul dintre oamenii a cărui contribuţie a fost considerată esenţială în impunerea unei anume discipline financiare şi a ceea ce se numeşte în Rusia reformă. Faptul că Ciubais nu s-a arătat prea afectat de maniera brutală în care s-a făcut demiterea pare a dovedi că el era prevenit şi că a fost gata să-şi sacrifice poziţia de dragul loviturii date duşmanului său, Berezovski.

Crescuţi şi promovaţi în atmosfera sever codificată a luptei pentru putere din aparatul comunist, unde într-o ţară de dimensiunile Rusiei un activist de regiune trebuia să facă minuni de viclenie pentru a atrage atenţia autorităţilor centrale, iar apoi să-şi facă loc printre cei mai vechi în grad şi osîrdie, Elţîn şi Cernomîrdin folosesc de fapt vechile tactici; alianţe ipocrite şi lovituri sub centură, încurajarea alternativă a taberelor ostile şi decapitarea lor printr-o lovitură bruscă. Şi Stalin şi Beria, şi Hruşciov s-ar simţi într-o lume familiară, iar Brejnev ar avea de ce să fie mîndru de urmaşii săi. Straniu este doar faptul că noua generaţie de conducători se supune aceloraşi reguli ale jocului. În anii '30 miza era accesul la autoritate prin stăpînirea politicii de cadre, cu ajutorul poliţiei secrete, acum politica de cadre se face prin dirijarea accesului la sursele de îmbogăţire.

„Răcorirea" tuturor combatanţilor prin plasarea la vîrf a unei figuri necunoscute are aerul că dă startul într-o nouă cursă cu un arbitru imparţial. O viaţă politică fără politicieni: cariera politică începe prin numirea într-o funcţie înaltă, funcţia nefiind un rezultat al activităţii anterioare. Opţiunile electorale nu pot controla încă procesul de distribuire a puterii, ci doar împărţirea însemnelor ei.

Este puţin probabil că tînărul Kirienko va putea schimba situaţia; problema e cît de repede se va adapta şi în folosul cui. De fapt, el nu riscă nimic. Dacă va menţine stabilitatea, vom afla şi ce calităţi are el personal. Dacă nu, eşecul va fi al lui Elţîn.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

O ură curată şi sinceră

Sfîrşitul războiului nu înseamnă – după cum toată lumea ştie – începutul păcii. Obligaţi de împrejurări, de trupe străine, de fapt de neputinţa de a transforma victoria militară într-o situaţie stabilă sub raport politic, foştii combatanţi îşi ţin armele pregătite în timp ce discută reglementările armistiţiului.

Caucazul şi Balcanii rămîn încă focare de violenţă şi citind comunicatele nenumăratelor forumuri regionale, internaţionale şi mondiale nu este prea clar dacă războaiele din aceste regiuni sînt urmarea conflictelor dintre cei puternici sau a absenţei interesului lor. În general, se consideră că dezvoltarea democratică a societăţii civile şi ridicarea nivelului de trai al întregii populaţii va îndepărta perspectiva tragediei. Dar ceea ce e adevărat în general nu este întotdeauna exact în particular şi tragediile trecutului servesc drept motiv pentru declanşarea altor drame. Experienţele postbelice ale Germaniei şi Japoniei sînt specifice şi nu pot servi drept îndreptar pentru Bosnia sau Cecenia.

Viaţa la Sarajevo

„Reintegrarea teritoriilor ocupate din jurul oraşului Sarajevo, în martie 1996, a fost salutată de un parc de automobile foarte redus. Multe vehicule fuseseră folosite pentru evacuarea populaţiei, altele fuseseră furate sau vîndute Forţelor ONU de protecţie, soldaţilor din Rusia, sau distruse în timpul bombardamentelor. Străzile erau pustii. Dar anul acesta, în februarie, străzile erau mai aglomerate decît înainte de război. Au fost cumpărate peste 40.000 de vehicule, cea mai mare parte importuri de mîna a doua. Preţul a fost în medie de 2.000 de mărci germane bucata. Este totuşi de neînţeles cum într-un oraş asediat timp de patru ani şi unde nimeni n-a primit leafă s-au găsit 80 de milioane de mărci germane pentru automobile. Cît s-a cheltuit pentru renovarea clădirilor şi reamenajarea caselor distruse? La cît se mai ridică economiile populaţiei? Şi mai ciudat este că s-au cumpărat şi s-au vîndut şi o mulţime de maşini noi. Înainte de război, cea mai populară marcă de automobil era Vokswagen Golf, acum Opel Vectra e şi cea mai populară şi cea mai prestigioasă."

Observaţiile ca şi întrebările îi aparţin lui Ozren Kebo, ziarist din Sarajevo. După ce descrie admirativ viteza cu care a fost refăcut oraşul, constată însă cît de profunde sînt rănile de sub zugrăveală. Sîrbii, croaţii şi bosniacii s-au gonit unii pe alţii din vecinătăţi, dar linia de demarcaţie între „buni" şi „răi" persistă: „În Bosnia a apărut o atitudine foarte stranie faţă de Sarajevo. Uneori această atitudine se exprimă printr-o ură curată şi sinceră. Politica egocentrică a oficialităţilor din Sarajevo poate fi o explicaţie, dar nivelul la care ajunge iraţionalitatea provincială este extraordinar. La un meci de fotbal între o echipă din Zenica şi una din Sarajevo, suporterii din provincie scandau «Markale! Markale!» – numele pieţei unde s-a desfăşurat unul dintre cele mai sîngeroase masacre din Sarajevo.

În general, atitudinea populaţiei locale faţă de trecut este mai degrabă bizară. Modul cum a prezentat şi a exploatat presa evenimentele a creat o stare de saturaţie. Ceea ce în timpul războiului s-a numit «noblețea suferinţei» a devenit acum astenia suferinţei. E de înţeles, dar este un mod eronat de poziţionare faţă de propria tragedie. Sarajevo are nevoie de pace, de uitare şi de o bună distanţă faţă de orice ideologie.

Oraşul este acum ostil faţă de «ideologia multiculturală». Ca fenomen, ea merită tot respectul, dar cînd se transformă în ideologie, într-un model politic dogmatic impus de comunitatea internaţională devine respingător. În trecut guvernul experimenta ideologia autoconducerii socialiste iar acum experimentează cu religia, iar comunitatea internaţională cu multiculturalismul."

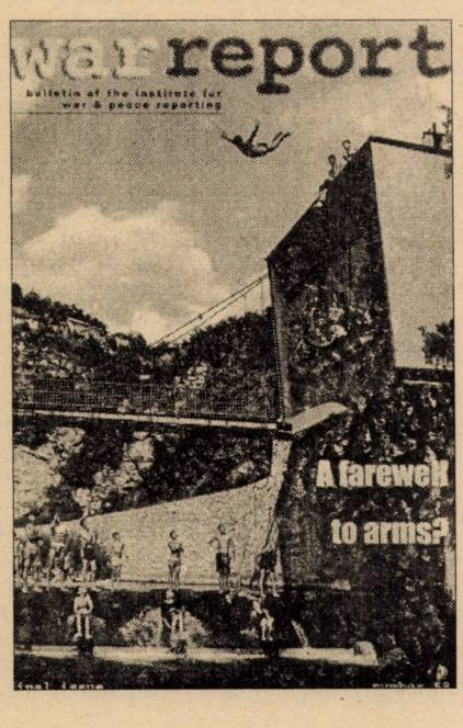

Gazetarul bosniac este de părere că, paradoxal, resursele depăşirii se află în frustrare – „înfometaţi de pace şi de prosperitate" oamenii se vor lepăda de instinctele care îi mînă să se deteste după ce au fost solidari. „Pentru noi nu este o consolare că numele oraşului Sarajevo s-a alăturat Sodomei şi Gomorei, Cartaginei, Auschwitz-ului, Hiroşimei şi Vukovarului pentru a desemna oroarea, chiar dacă în acest fel am intrat în istorie. Am plătit un preţ mult prea ridicat".

După victorie

Anatol Lieven a fost corespondentul ziarului britanic **Times** la Moscova din 1993 pînă în 1996 şi corespondenţele lui din Cecenia au fost apreciate, atît ca informaţie cît şi ca analiză. Acum, după ce constată efectul devastator al acţiunii cecene asupra Armatei Roşii, Lieven observă că nici tabăra învingătorilor nu prea are ce sărbători: „După asemenea suferinţe şi o asemenea victorie glorioasă mi-ar plăcea să povestesc despre felul cum ei (cecenii) păşesc pe drumul păcii şi prosperităţii. Dar, din păcate, tocmai tradiţiile care le-au dat cecenilor puterea de a se opune invadatorului străin fac foarte dificilă evoluţia unor forme statele moderne şi autonome.

Cel mai uimitor lucru în victoria cecenă a fost absenţa oricărei organizări statale, militare sau de partid. Vietcongul se sprijinea pe statul din Vietnamul de Nord şi pe disciplina riguroasă a Partidului Comunist. Mobilizarea cecenă a fost generată spontan de societatea cecenă, de familii, de legăturile de clan şi religioase, de sentimentul identităţii cecene şi de ura faţă de soldaţii ruşi de pe pămîntul cecen.

Dar aceste tradiţii n-au produs o disciplină comparabilă în Cecenia victorioasă. Delincvenţa şi răpirile sînt la ordinea zilei; comandanţii din timpul războiului au devenit căpetenii ale organizaţiilor criminale, bandele de ceceni trec graniţă şi fac raiduri dincolo de frontiere. Economia a fost pusă la pămînt din timpul războiului şi mii de foşti luptători nu au altă sursă de venit în afara activităţilor criminale.

Uneori atacă Armata Roşie, alteori participă la conflicte locale, dar de obicei jefuiesc pur şi simplu prin Daghestan şi Inguşetia. În Cecenia au fost răpiţi şi luaţi ostatici cetăţenii străini veniţi să ajute la construcţii sau pentru asistenţă, adică exact oamenii care ar trebui atraşi şi protejaţi ca să repare ravagiile războiului (...) Răpirile nu sînt un obiectiv al politicii prezidenţiale. Generalul Maskhadov a promis de nenumărate ori că va stîrpi criminalitatea şi ar şi avea autoritatea morală să o facă. A fost ales cu o majoritate zdrobitoare în ianuarie 1997 şi prestigiul său în Cecenia se bazează pe contribuţia lui organizatorică la victoria armată. Este un mare conducător şi strateg. Dar în anul care a trecut de la alegerea lui s-a dovedit incapabil să influenţeze criminalitatea, pentru simplul motiv că delincvenţii sînt sub comanda unora dintre miniştrii săi".

Pe de altă parte autoritatea lui Maskhadov este minată şi de faptul că n-a putut obliga Rusia să recunoască independenţa Ceceniei. Salman Raduev, rivalul său neîmpăcat şi nepot al lui Dudaev, îi reproşează zgomotos neputinţa şi ameninţă nu doar că-l „va executa" pe Elţîn dar şi că-l va înlătura de la putere pe Maskhadov. „Maskhadov s-a adresat fostului său subordonat, Shamil Basaev şi l-a numit prim-ministru. Basaev a fost autorul unui celebru raid în Rusia, în care au fost luaţi sute de ostatici. Moscova îl consideră un criminal şi un terorist, dar oricum este o personalitate mai raţională şi mai stăpînită decît Raduev şi ar fi posibil ca împreună cu Maskhadov să introducă o oarecare ordine."

Deşi nu se exprimă ca atare, oficialii ruşi nu mai speră că vor putea controla într-un viitor previzibil situaţia din Cecenia. Dacă luptele interclanice se vor perpetua, va fi preferată probabil o graniţă bine păzită care să lase în afara ei Cecenia, ba chiar şi Daghestânul scufundat şi el în haos şi masacre: „Toate speranţele – încheie Lieven – sînt legate de abilitatea lui Maskhadov şi Basaev de a opri această spirală tragică. Ei sînt oameni puternici, cu o imensă autoritate naturală, dar în prezent soarta nu pare să-i favorizeze".

***

Articolele din care am citat sînt publicate în numărul 58, ultimul *(final issue)* al buletinului editat de Institutul pentru studiul războiului şi al păcii – **WarReport** sub titlul general „Adio armelor?". Nicicînd n-a fost un semn de întrebare mai bine plasat. (**M.B.**)

Argument

În anii imediat următori revoluţiei, prin mass-media se putea spune aproape orice. Imaturitatea ziarelor, a televiziunilor şi a radiourilor predispunea de multe ori la iresponsabilitate. Presa de atunci însă nu avea mare putere. Era la modă vorba „cîinii latră, caravana trece". Cetăţenii se revoltau de cele aflate dar lucrurile semnalate nu se rezolvau aproape niciodată, iar cei acuzaţi, pe drept sau nu, îşi vedeau în continuare de treabă. Nu puţine erau cazurile ziariştilor obstrucţionaţi, înjuraţi, agresaţi sau chiar bătuţi. Astăzi presa e evident mult mai responsabilă şi mai credibilă iar statutul jurnalistului în societate e incomparabil mai bun. Totodată, în consecinţă logică, presa are mai multă putere. Nu mai există demnitari care să-şi permită a ignora prea mult atacurile din mass-media. Ba chiar s-a vorbit în ultima vreme despre riscul unei prea mari influenţe a ziariştilor asupra politicului. A fost criticat şi circul mediatic din jurul unor evenimente politice şi o aşa-numită *transparenţă excesivă*. S-ar spune că ne-am deplasat spre o altă extremă, cei drept, mai puţin periculoasă. Aceste condiţii generale s-au dovedit însă destul de coapte pentru ca recenta apariţie a unui text de etică profesională jurnalistică să se bucure de succes. Clubul de presă, şi el de curînd înfiinţat, a adoptat rapid acest Cod deontologic. Însuşi preşedintele ţării a reacţionat printr-o scrisoare de felicitare. Au existat şi există îndoieli asupra credîtului moral al unora dintre cei care s-au grăbit să adopte Codul de pe poziţii patronale, dar şi nemulţumiri la adresa textului propriu-zis. Sînt rezerve şi asupra posibilităţii de aplicare a lui în rîndul nedisciplinatei şi cîrtitoarei bresle a jurnaliştilor. În orice caz, acest Cod poate fi un punct cîştigat în drumul către o presă civilizată. N-ar fi exclus ca la un moment dat, interpretările care i se vor da sau alte norme, canoane şi manii de „political correctness" ce vor apărea şi de care ziariştii vor fi nevoiţi să ţină seama, să-i încorseteze în aşa măsură, încît să deprindă o nouă limbă de lemn iar presa să devină nesărată şi plicticoasă. E o altă extremă la care s-ar putea ajunge cîndva. Posibilitatea pare foarte îndepărtată, dar să nu uităm că drumul între extreme e de multe ori mai scurt decît cel spre normalitate. Deocamdată însă, în numărul de faţă ne ocupăm de acest prim text de etică profesională, adoptat de o parte însemnată a comunităţii jurnaliştilor. Pornind de la fiecare din cele zece articole ale sale (din care publicăm fragmente), încercăm să radiografiem starea morală şi profesională a presei româneşti. (**A.M.**)

***Art. 1**: „Ziaristul are datoria primordială de a relata adevărul..."*

Valeriu NEGRU
jurnalist

Fluiditatea adevărului

De curînd, Clubul Român de presă a emis un Cod deontologic al ziaristului, pe care l-a publicat în cîteva ziare şi reviste importante, atît spre ştiinţa membrilor breslei, cît şi a marelui public. Cred că nu greşesc prea tare, presupunînd că suportul de idei al acestui cod a fost rezoluţia nr. 1003 din 1993 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, cu privire la etica ziaristică. Înşiruirea profană a celor 38 de articole ale amintitei rezoluţii a fost mult scurtată, Clubul Român de Presă realizînd un concentrat, pe care a încercat să-l înscrie sub autoritatea sacră a unui decalog. Comprimarea materialului nu a fost rea deloc fiindcă, vorba bătrînului Seneca, „o lege se cuvine să fie scurtă pentru a fi ţinută minte mai uşor de cei neînvăţaţi." La drept vorbind, nici celor învăţaţi nu le strică concizia şi limpezimea unor idei. Noul decalog are construcţia oricărui decalog, începînd cu cel originar. Articolul 1 exprimă întotdeauna esenţa legii, următoarele nouă fiind elementele de susţinere, contraforţii primului. Articolul 1 al codului în discuţie astăzi suna aşa: „Ziaristul are datoria primordială de a relata adevărul, indiferent de consecinţele pe care acest lucru le-ar avea asupra sa, obligaţie ce decurge din dreptul constituţional al publicului de a fi corect informat." (În legătură cu consecinţele amintite mai sus, citez doar o cifră publicată în martie 1989 de revista Organizaţiei Internaţionale a Ziariştilor: 385 de ziarişti asasinaţi în America Latină în decurs de 18 ani.)

Celelalte nouă articole ale codului îşi propun să stabilească norme, care urmate întocmai, îl feresc pe ziarist de eroarea profesională capitală, încălcarea adevărului, ca şi de culpele morale pe care le-ar putea săvîrşi în dezvăluirea lui. Dacă relatarea adevărului este esenţa deontologiei gazetăreşti, poate ar trebui ştiut ce se înţelege, în gazetărie, prin ADEVĂR, de unde pînă unde se întinde el şi ce înseamnă respectarea lui. Codul Clublui Român de Presă, dar mai mult decît el Rezoluţia Consiliului Europei încearcă lămuriri în acest sens. Dintre cele două principale instrumente cu care operează ziaristul, – am numit informaţia şi comentariul – informaţia este purtătoarea primordială şi obligatorie a adevărului. Informaţia înseamnă fapt cert, date verificate, surse credibile, redactare obiectivă, rece, clară. Ştirea, informaţia nu poate fi altceva decît adevăr. Dar este informaţia, fie ea adevărată şi verificată, cu totul obiectivă? Nu cumva selecţia ştirilor, paginarea, titrarea lor umbresc o anume parte a adevărului pentru a reliefa o alta? Urmăriţi jurnalele posturilor de radio şi de televiziune şi veţi constata că lectura ştirilor, intonaţia, pauzele în rostire, accentuarea, plus, uneori, privirea şi zîmbetul crainicii TV, viciază voluntar sau involuntar neutralitatea şi obiectivitatea informaţiei. Difuzarea unei ştiri neverificate poate avea efecte neaşteptate, nu numai pentru publicul receptor, dar şi pentru emiţătorul ei. Dar nimic din ceea ce este omenesc nu e perfect şi nici gazetăria.

Comentariul consemnează observaţii, reflecţii, convingeri, gînduri referitoare la informaţia cunoscută. Comentariul înseamnă opinie, el face sarea şi piperul gazetăriei, el conferă personalitate, expresivitate unei publicaţii, şi determină publicul s-o iubească, s-o preţuiască sau s-o deteste. Codul nostru deontologic spune, cu multă zgîrcenie, doar că opinia nu poate trece drept informaţie, iar mai departe se fereşte să spună lucrurilor pe nume. O face, cu mai mult curaj, rezoluţia Consiliului Europei. Citez: „Opiniile sînt inevitabil subiective şi prin urmare ele nu pot şi nu trebuie supuse criteriului adevărului, ele trebuie totuşi exprimate într-o manieră onestă şi etică." Asemenea afirmaţie pare incendiară şi cred că autorii codului s-au temut că, pusă pe hîrtie, ea ar da condeierilor slobozenie pentru tot felul de fantasmagorii şi machiaverlicuri, iar cititorilor gîndul cel rău, că orice comentariu este, din capul locului, mincinos. Lucrurile nu stau nicidecum aşa. Totuşi, avem îndoieli necurate, citind zilnic comentarii, generate de acelaşi fapt, care se bat cap în cap. Asta nu înseamnă că unul dintre ele este neapărat lipsit de onestitate. Ele sînt diferite fiindcă privesc din puncte de staţie deosebite, uneori de pe alt versant. Cred că adevărul unui comentariu trebuie acceptat în sensul gîndului lui Pascal: „Ceea ce este adevărat dincoace de Pirinei este eroarea dincolo". Rămînînd în domeniul reprezentărilor intuitive, propun cititorului înţelegerea şi acceptarea imaginii unui adevăr fluid, care ia forma vasului în care e turnat. Importantă nu este schimbarea formei vasului, ci păstrarea substanţei fluidului, a adevărului.

După cum s-a putut deja constata, rîndurile acestui articol nu sînt adresate gazetarilor, care cunosc bine, dintr-o practică dramatică, toate aceste lucruri. Ele sînt îndreptate către cititorul de presă, cu gîndul (onest şi etic) de a-l povăţui unde şi cum trebuie căutat adevărul într-o pagină de ziar şi cu buna intenţie de a-l feri de greşita înţelegere şi nedreapta apreciere a prestaţiei gazetăreşti.

***Art. 2**: „Ziaristul poate da publicităţii numai informaţii de a căror veridicitate este sigur..."*

Domnica MACRI
jurnalistă

Surse şi... surse

Abia aterizasem din Pristina, după o călătorie mai mult sau mai puţin plină de peripeţii, dar cu siguranţă plină de învăţăminte, şi văd că mă opresc pe stradă cunoscuţii, sau colegii pe scările şi culoarele de la PRO TV, ca să mă întrebe: „Şi spune-ne, chiar l-au răpit teroriştii albanezi pe băiatul ăla?". Terorişti? Răpit? Nu înţeleg, dar viaţa merge mai departe. Spun povestea pe care o ştiu eu. Nu trece însă mult timp şi... „Cum a fost cu teroriştii, chiar a sunat Arkan să îl scape pe operator?".

Fac un efort de memorie şi revăd în minte transmisia în direct pe care „băiatul ăla", adică operatorul Graţian Bălan din Timişoara, a făcut-o pe terasa hotelului, chiar în ziua în care l-am regăsit cu bine la Pristina: „Poliţiştii sîrbi m-au urcat într-o maşină şi... m-au lăsat în mijlocul satului Sîrbica... acolo m-a adăpostit un albanez... apoi lunetiştii dintr-un post de control... care mi-au oprit o maşină... şi am ajuns în primul oraş".

Pentru Graţian Bălan experienţa a fost dură. Cîteva momente în care nu ştii ce se poate întîmpla cu tine, dacă viaţa îţi este sau nu în pericol, te pot cutremura, oricît de rezistent ai fi. Frigul, noaptea, singurătatea, o lume necunoscută în care ostilitatea este la ea acasă. Aventura se reduce însă la cele cîteva propoziţii citate – din memorie – mai sus. El nu a trecut prin pericole cumplite, şi a încercat să le explice acest lucru şi celor de acasă, într-o relatare cu cuvinte simple, pe înţelesul tuturor, transmisă de PRO TV la o oră de vîrf.

Şi totuşi... „Ia spune, patronul vostru, Sârbu, chiar îl cunoaşte pe Arkan?"

Am luat ziarele din săptămîna în care fusesem plecată şi am citit. Cineva, o altă „sursă", le servise celor din ţară o versiune „tele-novelă" a întîmplării noastre din Kosovo. În mod inexplicabil, povestea simplă şi chiar verosimilă a lui Graţian – care era de altfel unica sursă credibilă – fusese anihilată de varianta mai... western. Ziarul *Naţional* propunea o ştire de presă care te duce cu gîndul la istoria lui Gargantua. Numai că un titlu rabelaisian de genul „Uimitoarele peripeţii ale lui Graţian şi cum a scăpat el din belea strîngînd gîtul unei sticle" ar fi adus cu sine tonul dubitativ al literaturii şi poate ceva umor. Aşa „Peripeţiile lui Graţian povestite de el însuşi" şi publicate în *Naţional* au fost doar o dovadă de reacredinţă jurnalistică, şi distorsionare, ca să nu mai pomenim faptul că, vreo două zile la rînd, ele au înlocuit orice relatare despre situaţia din Kosovo. Citatele trunchiate în care au fost înghesuite toate expresiile mai libertine ale operatorului erau culese dintr-o discuţie confidenţială între prieteni, din care însă ideea principală a fost pierdută pe drum. Între povestea „spusă de el însuşi" şi dată ca autentică şi relatarea redactorului de ziar se strecoară, de altfel, o mulţime de nepotriviri. Cu prea puţin talent şi o imaginaţie demnă de cauze mai bune, semnatarul articolelor a creat pur şi simplu o altă ştire, aşezat la o distanţă prudentă de telefon. Nici eu, nici ceilalţi martori ai incidentului din Sîrbica, Olimpiu Gheorghiu şi Andras Krucsai, producătorii agenţiei WTN şi fotograful de la Sigma Belgrad, nu am stat de vorbă cu el.

Autorul acestui text – şi o dată cu el al unui nou eveniment – a avut acces şi o la sursă verificată, agenţia Mediafax, pentru care Graţian făcuse într-adevăr declaraţii în exclusivitate. Ştirea Mediafax a fost însă exilată la margine de pagină şi ironizată cu apelativul „versiunea".

Ca să fiu sinceră, am rîs cu poftă citind articolul, iar senzaţionalul întîmplării, dramatismul trăirilor şi puterea de introspecţie („este foarte probabil că urechile Domnicăi Macri să nu fi auzit cuvinte frumoase") m-au „prins" pur şi simplu ca lectura unui roman ieftin de aventuri.

Viaţa merge deci înainte. Creaţii personale cu titlu de ştire s-au mai văzut în presa românească, şi vor continua să existe, cu sau fără un cod deontologic al jurnalistului. Felul în care sînt receptate este însă cel mai interesant. Relatarea elucubrantă, cu date care frizau absurdul (comandantul Arkan dînd telefoane la poliţia din Sîrbica), a avut se pare mult mai mult succes decît cea reală şi logică. Puţini dintre cei cu care am stat de vorbă la întoarcere reţinuseră şi altă versiune decît cea „romanţată". Să fie de vină ziaristul, care nu catadicseşte să îşi verifice datele. Sau să fie cititorul, care preferă poveşti cu sare şi piper unor informaţii care nu întotdeauna au vină hollywoodiană. Pentru că aşa, unii cititori nu vor afla niciodată dacă alături de *story*-urile zemoase, fără consecinţe, ziarul preferat nu amestecă şi problemele grave, care ne privesc pe toţi, transformînd mass-media într-un sos amuzant de bîrfe şi intrigi, într-un dispreţ absolut faţă de surse.

Art. 4: „Ziaristul este obligat să respecte viaţa privată a cetăţenilor...“

Cristian PREDA
asistent la FSPA, Universitatea din Bucureşti

Statul jurnaliştilor

Articolul 4 din Codul deontologic al jurnaliştilor vehiculează două teme importante: raportul dintre privat şi public, respectiv chestiunea apartenenţei la o minoritate.

Aşa cum se ştie, separarea dintre privat şi public e unul dintre principiile fundamentale ale ordinii moderne de drept. Teoretic, acest principiu poate fi exprimat mai degrabă negativ: e necesar să existe un spaţiu aflat în deplina stăpînire a individului, în care autoritatea să nu intervină. În practică, limita dintre privat şi public e greu de trasat, ea rezultînd de cele mai multe ori dintr-un consens social născut implicit şi sancţionat apoi de autoritatea politică. Istoric vorbind, acest consens variază în funcţie de sensibilităţi. De pildă, amorul sau sportul au fost multă vreme considerate afaceri strict private; ele sînt astăzi chestiuni publice.

Constituţia României a eşuat în delimitarea raportului privat-public. În textul din 1991, publicul e o clasă foarte largă, astfel încît separarea lui de spaţiul privat devine imposibilă; în plus, în unele contexte, domeniul public e confundat cu cel al acţiunii monopoliste a statului. Jurnaliştii comit o eroare de altă natură. Mai întîi, ei nu afirmă inviolabilitatea, ci respectul spaţiului privat. Jurnaliştii introduc apoi o formulă foarte ambiguă pentru a exprima în ce condiţii spaţiul privat poate fi totuşi... violat: ar fi vorba despre situaţiile în care „comportamentul privat al unei personalităţi publice“ are „urmări asupra societăţii“. Expresia e nefericită deoarece, la limită, orice viaţă privată are „urmări asupra societăţii“. Se poate crede că autorii au avut în vedere consecinţele negative asupra vieţii celorlalţi. Ce anume din viaţa privată a unei personalităţi poate avea însă urmări nefaste asupra vieţii celorlalţi? Rămîne ca jurnaliştii să răspundă la această întrebare prin practica lor. Ei vor deveni astfel adevăraţii creatori ai limitei dintre privat şi public. Într-un fel, e ceva firesc: jurnaliştii sînt o parte a opiniei generale. Pe de altă parte, e nefiresc: jurnaliştii vor să se substituie astfel autorităţilor politice, îndreptăţite, potrivit Constituţiei, să intervină, în cazuri foarte precise, în spaţiul privat (art. 27, lit.2). Obsesia identificării cu o imaginară a patra putere a statului (obsesie atît de des clamată de jurnalişti în ultimii ani) capătă astfel forma unei reguli de comportament. Gazetarii vor avea un stat, care îl va dubla pe cel deja existent. În acest fel, ei doresc ca – sub o haină de împrumut – să sporească puterea asupra individului. O sensibilitate antiliberală.

Chestiunea menţionării explicite a apartenenţei la o minoritate trimite către o idee similară. În fond, stipulînd că apartenenţa la o minoritate trebuie indicată doar atunci cînd e abordată o „problemă“ a minorităţii respective, jurnaliştii denunţă implicit judecăţile discriminatorii şi insultătoare, atît de des prezente în gazetele de la noi. Promisiunea că se va renunţa la apelative jignitoare e demnă de a fi salutată. E bizar totuşi că gazetarii îşi arogă dreptul de a decide cînd anume cineva devine, din simplu cetăţean, membru al unei minorităţi. În plus, folosind termenul „problemă“ pentru a desemna generic situaţiile în care membrii minorităţilor îşi capătă numele, gazetarii implică din nou identificarea lor cu autorităţile statului: într-adevăr, acestea acţionează doar dacă descoperă o „problemă“ socială.

Lipsiţi adesea nu doar de calificare juridică, dar şi de simţul dreptăţii, gazetarii ne propun un stat paralel care va judeca oportunitatea violării spaţiului privat şi oportunitatea transformării cetăţeniei în apartenenţă minoritară. Nemulţumirea faţă de statul român iese foarte bine în evidenţă din lectura gazetelor. Dar în loc să propună un stat imaginar, gazetarii ar face mai bine dacă s-ar mulţumi să limiteze puterea celui real.

„I-ar ajuta oare unui ţesător sau unui tîmplar, unui strateg sau unui medic cunoaşterea eticii, a binelui în sine? De bună seamă că nu. (...) şi totuşi pentru o societate curată este nevoie de etică.“
Aristotel – *Etica nicomahică*

Gabriel STĂNESCU
jurnalist

Nevoia de etică

De peste cinci decenii societatea românească se zbate într-o criză morală tot mai accentuată. Din păcate, nici ultimii opt ani nu au făcut excepţie, în ciuda des invocatei purificări morale. Libertatea de expresie, poate cel mai mare cîştig de după '89, a fost, însă, după 50 de ani de cenzură comunistă o sabie cu două tăişuri. Mulţi practicieni ai mass-media au confundat libertatea presei cu insulta, calomnia, fuga după senzaţional cu orice preţ, distorsionarea cu rea intenţie a informaţiilor, manipularea opiniei publice, chiar şi cu obţinerea unor avantaje materiale necuvenite.

Reacţia gazetarilor responsabili nu a întîrziat. În primii ani după '89 au apărut cîteva tentative de redactare a unor coduri etice, pe care asociaţiile ziariştilor le-au acceptat formal, dar pe care nu le-au urmat şi pentru că nu există nici o instituţie să vegheze la respectarea lor şi care să impună măsuri punitive.

Polarizarea politică a societăţii a fost reflectată şi în opţiunile gazetarilor şi de aici la nivelul asociaţiilor profesionale. Ani de-a rîndul acuzaţiile dintre organizaţiile ziariştilor tindeau să se transforme într-o poveste fără sfîrşit. Aşadar, noua presă liberă, timp de 8 ani, nu a reuşit să-şi facă curat în propria ogradă. În acest timp Puterea politică a încercat în mai multe rînduri să remorcheze presa. Unii chiar au încercat să impună legi ale presei cu scopul vădit de a limita libertatea de expresie. Paradoxal, jocul democratic al alternanţei la guvernare a adus o oarecare normalitate şi pentru breasla ziariştilor. În sfîrşit s-a reuşit strîngerea celor mai importante instituţii mass-media şi a celor mai cunoscuţi ziarişti din presa scrisă de la radiouri şi televiziuni, dintr-un Club al Presei Române, indiferent de simpatiile politice ale acestora. Membrii Clubului au propus recent introducerea unui Cod Etic al ziariştilor şi instituirea unui Consiliu de onoare care să urmărească respectarea normelor deontologice. Consiliul de onoare se autosesizează şi primeşte observaţii privind încălcările Codului deontologic, are datoria de a analiza abaterile şi de a-i sancţiona pe cei ce nu respectă normele etice, putînd ajunge pînă la măsura extremă de a-i exclude din breaslă.

Pentru redactarea Codului Etic au fost consultate cele peste 80 de coduri deontologice existente astăzi, ale asociaţiilor naţionale ale ziariştilor şi ale organizaţiilor internaţionale. Iniţial textul articolelor a fost mult mai stufos făcîndu-se numeroase precizări. Erau luate în discuţie toate principiile şi normele etice existente în teoria jurnalistică. În urma unei conferinţe de presă, organizate de Societatea Ziariştilor din România, Proiectul Codului Etic a fost dat publicităţii. Timp de două săptămîni s-au primit numeroase observaţii. Se poate spune că textul în anumite zone este laconic, poate chiar eliptic. Dar important este că există o platformă minimală, etică care a strîns în jurul său cei mai importanţi ziarişti din România. Textul Codului deontologic este structurat pe 10 puncte, de unde şi denumirea de Decalog Etic. Articolul 1 face referire la datoria primordială a gazetarului – relatarea adevărului. Articolul 2 impune verificarea informaţiei din mai multe surse. Articolul 3 legiferează că ştirea de presă trebuie să fie obiectivă, echidistantă, exactă. Articolul 4 accentuează respectarea vieţii private a indivizilor. Articolul 5 pune problema audierii tuturor părţilor, în cazul unor păreri divergente. Articolul 6 se referă la confidenţialitatea surselor. Articolul 7 invocă clauza de conştiinţă, astfel încît nu se acceptă exercitarea unor presiuni asupra ziaristului. Articolul 8 face referire la interdicţia ziaristului de a accepta un tratament preferenţial în scopul influenţării opiniilor sale. Articolul 9 arată că distorsionarea intenţionată a informaţiei şi acuzaţiile nefondate reprezintă datoria ziaristului de a face corecţiile necesare în cazul publicării unor informaţii inexacte.

Textul final a fost publicat recent, iar criticile mai mult sau mai puţin tendenţioase nu au întîrziat să apară. Desigur că este mult mai uşor să critici decît să creezi. Munca de documentare, de elaborare propriu-zisă a Codului deontologic a durat luni de zile.

Săptămîna trecută un astfel de atac a apărut în prestigioasa Revistă *22*. Necunoaşterea subiectului l-a determinat pe autor să cadă în penibilul ignoranţei preţioase. Ce notă, sub cea de trecere, i-ar putea da profesorii de jurnalism celui care considera „exagerat şi constrîngător“, ca o ştire de presă să nu conţină părerile personale ale ziaristului. Pe astfel de argumente se bazează autorul care consideră demersul Clubului Român de presă „ratat şi de o calitate precară“. Desigur că se vor găsi şi alţii care vor critica constructiv, argumentat Codul Etic. Dacă formularea de astăzi, acceptată de majoritatea instituţiilor importante mass-media, este cu siguranţă perfectibilă, nimeni nu va putea să împiedice în viitor modificarea textului Codului deontologic. Esenţial este că astăzi ziariştii din România au un Cod Etic şi cele mai importante instituţii din mass-media s-au angajat să-l respecte.

Prof. dr. Mihai COMAN
decan al Facultăţii de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării

Cine sînt ziariştii?

Nu cred că ar trebui să cădem victime atmosferei oarecum triumfaliste cu care a fost anunţată adoptarea Codului deontologic al ziaristului de către Clubul Român de Presă.

Întîi, pentru că din 1990 încoace, diferitele asociaţii ale jurnaliştilor au mai adoptat şi abandonat diferite coduri, fără vreun efect real asupra comportamentului jurnaliştilor şi al instituţiilor de presă.

În al doilea rînd pentru că un cod fără instrumente de control şi sancţiune şi fără o voinţă reală de a le aplica rămîne ca o poezie recitată zgomotos de un şcolar credul. Nu ştim încă ce mijloace de influenţare au cei ce promovează codul, ce criterii şi ce forme de sancţiune vor să aplice şi, mai ales, ce autoritate şi ce competenţă va avea preconizatul Consiliu de Onoare. Nu ştim cine şi pe ce criterii va fi inclus în acest organism vital pentru ca noul Cod să nu fie literă moartă. În mod normal din el nu ar trebui să facă parte nici unul din directorii şi redactorii şefi din presa noastră care, prin poziţia lor, le pun în „conflict de interese“; dacă ar fi membri ai Consiliului, ei ar putea să fie nevoiţi să judece acte de încălcare a eticii profesionale făcute de angajaţii **lor**, în publicaţiile sau posturile **lor**, şi cu aprobarea (directă sau tacită) a **lor**. Ceea ce ar transforma totul într-o farsă.

În al treilea rînd pentru că nu ştim ce reprezentativitate are acest Club. În „Preambulul“ la Cod citim: „Clubul Român de Presă reprezentat de peste 20 de case editoriale care cuprind cele mai importante instituţii mass-media naţionale (presa scrisă, televiziune, radiouri şi agenţii de presă), numărînd circa 20.000 de ziarişti...“ Textul sugerează că Clubul cuprinde întreaga suflare a instituţiilor de presă, care au fost „reprezentate“ la dezbaterile ce au precedat adoptarea Codului de 20 dintre ele, care au semnat, de altfel, documentul. Nu ştim pe ce bază s-a făcut alegerea reprezentanţilor (prin delegare, prin hazard, prin argumentul valorii sau prin cel al puterii pe piaţa mass-media). Constat însă că semnatarii sînt eterogeni (de la mari trusturi la publicaţii izolate şi cu tiraj modest) şi redundanţi (semnează separat instituţii integrate în acelaşi grup precum: *Antena 1* şi *Jurnalul Naţional*, *PRO TV* şi *Mediafax*, *Evenimentul zilei* şi *Expres Magazin*). Mai stranie mi se pare absenţa unor instituţii de presă majore precum *Societatea Română de Radio*, *Tele 7 abc*, *Televiziunea Română* (V. Arachelian a semnat în numele celui mai nesemnificativ canal al TVR – TVR Internaţional – nu în numele postului public), *Rompres*, radiourile municipale cu extensie naţională (precum *Radio Contact*); absolut surprinzătoare este şi absenţa presei locale, în toate articulaţiile ei (să nu uităm că un grup precum *Nord-Est Press* este o mare putere regională care nu ar trebui ignorată) precum şi ai presei tematice (feminine, de vulgarizare ştiinţifică, sportivă, economică etc.). Din textul publicat la Clubul Român de Presă nu reiese clar cît de reprezentativ pentru întreaga presă este acest „club“, iar tăcerea celorlalte instanţe ale mass-media române poate fi interpretată ca un semn fie de acceptare, fie de nepăsare şi neimplicare.

Pe de altă parte, alături de absenţii „vizibili“, textul „Preambulului“ trimite la alţi absenţi „invizibili“. Mă gîndesc la diferitele categorii profesionale implicate în activitatea de presă, dar nemenţionate în definiţia „ziaristului profesionist“. Astfel, conform textului pe care-l comentam aici, „ziarist profesionist este orice persoană care are drept ocupaţie principală şi retribuită presa, posesoare a unei cărţi de presă recunoscute de una din organizaţiile profesionale, respectiv orice reporter, fotoreporter, grafician de presă, secretar de redacţie, şef de secţie sau departament, redactor-şef sau adjunct, director de publicaţie, radio sau televiziune, cu o vechime minimă în presă de un an“. Această „definiţie“ suferă de două vicii: este tautologică (în partea sa teoretică) şi incompletă (în partea sa enumerativă). În formula „ziarist – orice persoană care are drept ocupaţie (...) presa“, cuvîntul „presa“ nu defineşte ce activitate are ziaristul, ci doar unde lucrează el (ceva de tipul „medic este cel care are drept ocupaţie spitalul“). Stîngace lingvistic, formula este incorectă logic, deoarece termenul „presă“ nu se referă la conţinutul activităţii jurnalistice, ci fie la instituţia unde se desfăşoară aceasta, fie la produsul acesteia. Conform altor definiţii, general acceptate, profesia ar trebui să fie circumscrisă prin acţiuni legate de specificul mass-media (vezi definiţiile UNESCO sau ale Federaţiei Internaţionale a Jurnaliştilor).

În latura sa enumerativă, textul de faţă ar trebui de asemenea să precizeze care sînt „organizaţiile profesionale“ recunoscute, acceptate de breaslă. În absenţa unei asemenea liste, orice grupare se poate auto-intitula „organizaţie profesională“ şi poate revendica dreptul de a promova pe piaţa muncii un val de „ziarişti profesionişti“. Apoi, lista celor care sînt ziarişti suferă de mari lapsusuri. Din cele 8 categorii enumerate, 5 sînt funcţii de conducere (pe care, teoretic, nu ar putea ajunge altcineva decît un ziarist care are la bază un stagiu profesional serios în celelalte... 3 categorii de producţie jurnalistică propriu-zisă). Din această listă (în care se află modeştii, necunoscuţii, dar adevăraţii jurnalişti) lipsesc poziţii profesionale importante în special din audio-vizual: realizatori, producători, redactori, animatori (prezentatori), moderatori etc.

În felul acesta, incorectă teoretic, incompletă în enumerarea categoriilor care compun profesia, definiţia ziaristului profesionist nu reuşeşte să precizeze cel mai important element al Codului: destinatarul său, altfel spus persoanele, categoriile care au obligaţia să şi-l asume şi să-l respecte.

Desigur, aceste neclarităţi (şi altele legate de utilizarea unor noţiuni „ceţoase“ precum „adevăr“, „obiectiv“, „conştiinţă“ etc.) ar fi putut fi evitate dacă ziariştii nu ar fi uitat că aproape de ei (şi afectiv şi profesional mult mai aproape decît îşi închipuie) se află şi alţi colegi-specialişti: profesori, cercetători, jurişti, sociologi etc. „À bon entendeur...“

***Art. 7**: „...potrivit clauzei de conştiinţă, ziaristul are dreptul de a refuza orice ingerinţă care să-i influenţeze decizia."*

Miruna RUNCAN
lector universitar

Un început încă timid, dar un început: clauza de conştiinţă

Într-o democraţie cu adevărat participativă, codul etic al unei profesiuni ar trebui să aibă, pentru breasla în cauză, o valoare – mutatis mutandis – similară cu aceea a Constituţiei pentru cetăţenii unei ţări. O constituţie este Lege fundamentală pentru că radiografiază şi descrie principiile de structurare a unei naţiuni, în toate planurile: civic, politic, juridic şi administrativ. Un cod etic este baza referenţială a unei profesiuni (liberale) pentru că e născut din asumarea liberă a setului de răspunderi şi drepturi care oferă respectivei profesiuni un **statut** anume, diferenţiind-o de celelalte, şi articulîndu-i bunul exerciţiu.

În mod firesc, codul nu e lege, iar legea nu se opune codului, ci intră în raporturi complementare cu el. Există însă, neîndoielnic, în orice cod etic profesional, puncte nodale, de maximă încărcătură semnificativă, conţinînd mereu o potenţială tensiune reflexivă în raport cu legile „egale pentru toţi cetăţenii". Sînt tocmai acele puncte în care profesionistul, asumîndu-şi răspunderi în plus faţă de cetăţeanul de rînd, îşi afirmă şi un statut de „discriminare pozitivă" în raport cu acesta; mai limpede spus, îşi afirmă dreptul de a fi privit, tocmai în numele cetăţeanului de rînd, drept cetăţean privilegiat.

Firește, aceste noduri sînt şi cele mai controversate dintre alineatele unui cod etic, atît în faţa oamenilor legii cît şi în faţa autorităţilor ori chiar a simplilor contribuabili. Este vorba în special despre acele chestiuni, cuprinse şi în **Codul deontologic al Clubului Român de Presă**, la punctele şase şi şapte: ele se numesc, în limbaj de specialitate, **secretul confesiunii** (sau chiar, la americani, **„privilegiul reporterului"**) şi, respectiv, **clauza de conştiinţă**.

În fond, clauza de conştiinţă, în pofida faptului că, mai pentru oricare ziarist este încărcată de puternice conotaţii politice, e de fapt un concept complex cu referire la **dreptul de muncă**. E şi motivul pentru care în dreptul francez – altminteri atît de stufos încît cu greu ar putea servi astăzi de exemplu unei ţări în şi aşa prea lentă schimbare ca a noastră – clauza cu pricina este obiect al **Codului muncii**. Articolul cinci al capitolului referitor la profesiunea de ziarist din C.M.F. stipulează faptul că un ziarist profesionist are dreptul de a rupe unilateral contractul de muncă în trei situaţii precise, fără a avea de suferit nici un fel de daune economice sau de natură profesională (pierderea vechimii, ridicarea licenţei, achitarea unor penalităţi faţă de angajator ş.a.m.d.). Care ar fi aceste trei situaţii? Foarte simplu: a) Ziaristului i s-a impus de către un superior redacţional să modifice conţinutul unei informaţii, sau s-o eludeze, lucru care contravine conştiinţei respectivului ziarist. b) Instituţia de presă la care ziaristul e angajat cu contract şi-a schimbat orientarea politică. c) Instituţia de presă la care ziaristul e angajat cu contract şi-a schimbat patronii şi, în consecinţă, aceştia au modificat profilul sau direcţia politică a respectivei instituţii. Drept corolar, ziaristul este îndreptăţit să ceară el însuşi daune dacă i s-a desfăcut abuziv contractul de muncă în urma uneia dintre aceste trei situaţii cadru.

E evident aici, pentru oricare cititor, că să nu mai vorbim despre oamenii de presă, cît de delicate sînt implicaţiile unui asemenea articol de lege. Cu atît mai dificilă este situaţia în cazul în care, aşa cum se întîmplă la noi, legea nu are cum veni în sprijinul ziaristului pentru simplul fapt că nu există, iar aplicabilitatea articolului şapte din Codul în discuţie se ciocneşte de zidul gros al mentalităţilor care domnesc în întregul corpului social, nu doar în presă. E probabil şi motivul pentru care, în actuala sa formulare, articolul şapte pare a se referi îndeobşte la chestiuni privitoare la corupţie şi abuz, punînd în paranteză, dar implicînd în subsidiar, ocul politic. Nu vreau să spun prin asta că textul ar fi prin ceva incomplet, ci doar că el e extrem de... „generalist".

În realitate, nu există, nici la noi, nici oriunde altundeva, informaţie de interes public major care să nu fie filtrată de către eşafodajul echipei redacţionale, fixîndu-i-se atît oportunitatea de difuzare cît şi, adesea, aceea de ton. Ar fi simplist să ne imaginăm că ziaristul, angajat ori colaborator, e un soi de cavaler fără frică şi prihană, ce se bate singur, ca în westernuri, cu societatea, cu autorităţile şi cu şefii. Nicăieri mai mult ca în presă principiul solidarităţii profesionale n-ar trebui să fie mai profund articulat cu însăşi exercitarea meseriei. Fiindcă în această meserie principiul solidarităţii angrenează însăşi instituţia de presă în raport cu justiţia. Un organism de presă ar trebui să-l apere solidar pe jurnalist, atunci cînd el intră în conflict deschis cu legea, dacă acest conflict se declanşează în urma adevărurilor pe care el le-a rostit. Tot astfel, ziaristul ar trebui să se sfiască a trata drept cenzură redacţională la intervenţiile superiorilor săi în text, atunci cînd textul poate declanşa conflicte păgubitoare, de imagine sau instituţie. Iată o dialectică mereu încărcată ba de prejudecăţi, ba de izbucniri afective, într-o meserie veşnic în criză de timp, veşnic pe muchea ataculi de cord.

În România, problema enunţării unui asemenea articol de cod, ce afirmă de fapt un privilegiu contractual şi un principiu derivat din libertatea de expresie, este însă mult mai lesnicioasă decît virtuala sa punere în aplicare. Şi, paradoxal, n-o să mă refer aici la gardurile care i se ridică în faţă în mod evident, cum sînt cele privind rata accelerată a transferurilor de proprietate, la precara pregătire managerială în domeniu a multora dintre conducătorii de instituţii de presă (care învaţă cum se face o instituţie făcînd-o, şi cum se conduce conducînd-o). Nici la enorma stare de confuzie politică din societate, care se răsfrînge omogen asupra politicilor editoriale şi asupra profiturilor incerte, în plan politic, ale publicaţiilor şi canalelor.

Sper că nu voi supăra pe nimeni, şi mai ales pe respectabilii membri fondatori ai Clubului (care e o asociaţie patronală, ceea ce face ca adoptarea codului să fie cu atît mai meritorie), care sînt şi semnatari ai acestuia. Adevăratul flagel care se opune în forţă punerii în operă a clauzei de conştiinţă este... **munca la negru**.

Explozia declanşată de capitalul privat în domeniul presei, un palier mai dinamic decît oricare altul în economia românească, nu se coroborează încă, după opt ani de libertate, cu un comportament coerent al angajatorului, iar vocea sindicatelor şi asociaţiilor în domeniu este, din pricini pe care nu le pot analiza din lipsă de spaţiu, una complet neauzită. După estimările mele, care sînt cu totul aproximative, recunosc, peste jumătate din persoanele care lucrează în presă sînt, la noi, neangajate: în cel mai fericit caz sînt „obiecte" ale unui contract de colaborare pe termen scurt, în cel mai frecvent sînt plătite „la bucată". Flagelul acesta are multiple consecinţe, dintre care cele mai însemnate sînt legate de statutul absolut precar al calificării – şi ca atare al materialelor realizate –, de privarea unui număr copleşitor de oameni, mai ales tineri, de drepturile lor legitime la pensie şi asigurări sociale; şi, ca să ajungem de unde-am plecat, de privarea lor de uzul eventual al invocatei clauze de conştiinţă.

Fiindcă, să fim lucizi, ce fel de conştiinţă îţi mai poate întemeia comportamentul profesional cîtă vreme eşti sclavul speranţei că, odată, peste trei luni, trei ani sau trei decenii, **dacă eşti cuminte şi eficient**, ţi se va deschide şi ţie o carte de muncă? Cum vedem, un drept enunţat rămîne virtualmente mort, fiindcă nici nu ţine de foame, nici nu e sprijinit de o fundamentare juridică care să găsească antidotul maladiei. A fi jurnalist *free lancer* (liber profesionist adică), e, în lumea civilizată, o conduită a maturităţii şi a prestigiului dobîndit. Echivalentul original, în lumea în care ne mişcăm noi, al acestei opţiuni este o majoritate mută, discriminată economic şi preponderent tînără. Abia de aici încolo discuţia ar trebui să capete seriozitate.

***Art. 6**: „Ziaristul va păstra secretul profesional privind sursele informaţiilor obţinute confidenţial..."*

Brînduşa ARMANCA
lector universitar

Secretele ziariştilor

Definiţi de P.J. Proudhon ca „profesionişti ai indiscreţiei", jurnaliştii au totuşi secrete obligatorii. Nu este „la latitudinea propriei conştiinţe", cum formulează art.6 din *Codul deontologic* adoptat de Clubul Român de Presă, să respecte confidenţialitatea surselor atunci cînd sursele cer această protecţie. Nici chiar în faţa justiţiei jurnalistul nu se poate situa în afara acestei reguli etice minimale a profesiunii decît în două cazuri clar precizate: atunci cînd informaţia obţinută confidenţial conţine un pericol la adresa comunităţii sau la adresa securităţii statului. În România postdecembristă, insuficient consolidată democratic, „securitatea statului" sau „pericol public" sînt concepte variabile cu toate că există ceva legi care le circumscriu. Nu există altă soluţie decît să se evalueze după legile în vigoare cazurile cînd ar fi vorba despre astfel de „primejdii". Dar şi în aceste cazuri dezvăluirea sursei se poate face în proces „cu uşile închise", procedură echivalentă cu păstrarea confidenţialităţii, fiindcă, la rîndul său, judecătorul este obligat de propria sa deontologie să păstreze secretul.

Nu-i adevărat că, aşa cum ne linişteşte *Codul deontologic*, „Confidenţialitatea surselor de informaţii este garantată de reglementările internaţionale la care România este parte". În 1994 Camera Deputaţilor din Parlamentul României a adoptat *Rezoluţia 1003/1993 privind etica jurnalistică* a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu caracter de recomandare. Deşi prost tradus şi chiar dacă *nu garantează* nimic, documentul este important pentru mass-media românească slab reglementată, în măsura în care ţine (oarecum) loc şi ţine în loc o *Lege a Presei* rîvnită de politicieni ai tuturor guvernărilor de pînă acum (cu, firește, speranţa unui control mai strîns al gurii slobode a presei) şi în măsura în care poate fi invocată ca jalon european al eticii jurnalistice.

În art. 14, *Rezoluţia 1003* recomandă dezvoltarea „cadrului legal al clauzei de conştiinţă şi al secretului profesional faţă de sursele confidenţiale", precum şi punerea în acord a legislaţiei naţionale cu prevederile europene. Invocînd *Rezoluţia 1003*, un ziarist timişorean a reuşit în vreo trei ani, după un şir de recursuri, să cîştige un proces de calomnie în care iniţial a fost condamnat fiindcă a refuzat să dea în vileag sursa principală (un ofiţer activ de armată) a unui articol despre abuzurile unui comandant de grăniceri. Judecătorul primei instanţe, ignorant în ce priveşte obligaţia confidenţialităţii jurnalistice, a considerat un adevărat afront la adresa justiţiei păstrarea secretului.

S-ar putea crede că principiul confidenţialităţii îi dă jurnalistului posibilitea să inventeze orice, pitit în spatele normei confidenţialităţii. Şi asta se poate, dar nu de prea multe ori. Oricîte reglementări, norme şi coduri s-ar adopta, vor exista mercenari, ziarişti fără onoare. Dar există, şi asta n-ar trebui uitat, publicul judecător şi breasla atentă la ce faci. Codurile (ca şi onoarea) nu se impun ci se acceptă şi se respectă. Altminteri rămîn, cum s-a întîmplat cu *Codul AZR* adoptat în 1991 sau *Codul FIJ* adopat de SZR, hîrtii arogante. Deocamdată comunitatea mediatică românească nu are de dat în opt ani nici un exemplu de jurnalist exclus pentru încălcarea gravă a deontologiei prin mecanismul de autoreglare al breslei, interesate să-şi protejeze credibilitatea. Cîrtitori, ziariştii încă ezită să accepte autoritatea unui *Consiliu de Onoare*, a unei instanţe etice interne.

Mai există o formă de confidenţialitate care trebuie acceptată în cele din urmă şi de ziariştii români. Despre ea se aminteşte lax în art. 4 al *Codului deontologic*: *„este preferabil* ca minorii, bolnavii şi victimele unor infracţiuni să beneficieze de păstrarea *confidenţialităţii identităţii*". Protecţia aceasta nu poate fi facultativă într-un cod care respectă demnitatea umană, dreptul la viaţă privată şi la imagine al oamenilor. Ziarele *Naţional* şi *Evenimentul zilei*, ca să nu amintim decît presa de tiraj, excelează în specularea senzaţionalistă a dramelor cu minori, cu handicapaţi, cu persoane abuzate (există o predilecţie maladivă pentru cazurile cu bătrîne violate), unde datele de identificare sînt prezentate în exces parcă pentru a stigmatiza victimele temeinic şi definitiv.

Agenţia de Monitonizare a Presei de pe lîngă „Academia Caţavencu" a urmărit, timp de o lună (octombrie 1997), şapte cotidiane centrale (cu tirajele cele mai mari) şi două posturi de televiziune (TVR1 şi ProTV). Printre elementele monitorizate au fost, pe de-o parte tendenţiozitatea, *iar pe de altă parte* dezinformarea, naţionalismul *şi* neprofesionalismul. *Acest din urmă element (termenul a fost utilizat în sensul restrîns al greşelilor flagrante de redactare) a fost considerat drept un delict minor, neavînd un grad de intenţionalitate.*

O procedură jurnalistică de prezentare a unui actor al vieţii publice *(instituţie, organizaţie, partid, politician, demnitar, lider sindical etc.) într-o lumină nefavorabilă, fără riscuri prea mari pentru gazetarul care o practică, este publicarea unor atacuri la adresa acestuia venite din partea altor persoane sau* actori publici, *fără a se mai prezenta şi punctul de vedere al celui atacat.*

A.M.P. a monitorizat şi aceste cazuri. Dintre toate atacurile (la adresa instituţiilor, organizaţiilor sindicale şi partidelor politice), cele mai multe (37,6%) au vizat guvernul. Pe locul secund s-a situat cel mai important partid de guvernămînt, PNŢCD (11,3% din total).

Dintre personalităţile publice cei mai vizaţi au fost Adrian Severin (cu 38,7% din total) şi Gavril Dejeu (cu 13,2% din total). Ne amintim că în luna octombrie anul trecut (perioada monitorizării) Adrian Severin era în centrul scandalului „listei spionilor" iar Gavril Dejeu declanşase o serie de razii în pieţele Capitalei.

***Art. 8**: „...În relaţiile pe care le întreţine cu autorităţile publice sau cu diverse societăţi comerciale, ziaristului îi sînt interzise orice înţelegeri care ar putea afecta imparţialitatea sau independenţa sa.“*

N. C. MUNTEANU
jurnalist

Imparţialităţi

Ziariştii, din România, o anumită parte a lor, cea mai mare parte, au adoptat un Cod deontologic. Cod avem, deontologie ne-ar mai trebui. Şi, în plus, şi cei şapte ani de acasă, cum bine observa un tînăr. Tînăr, tînăr, dar matur! Şi nu doar primii şapte, cei de la părinţi, foarte importanţi şi aceia, dar şi cei şapte ani de acasă ai profesiunii.

E un cod adoptat prin înţelegere mutuală, drept care nu prevede nici un fel de sancţiuni pentru cei care, eventual, l-ar încălca, suspendare temporară sau interdicţie de a profesa, de exemplu. Din această cauză, probabil pentru a-i da greutate, unele ziare l-au şi inclus ca atare în contractul de muncă.

De acum încolo, sperăm, presa noastră va relata numai adevărul, ţinînd seama de numai şi numai de dreptul constituţional al cetăţeanului de a fi corect informat. Sperăm că informaţia exactă, obiectivă, va fi scrupulos verificată şi riguros despărţită de comentariu, de opinii personale. Sperăm că şi analiştii, mulţi la noi, cîtă frunză cîtă iarbă, vor analiza faptele în evoluţia lor firească şi în consecinţele lor, scutindu-ne de stări de spirit personale, recomandări, sfaturi şi, mai ales, „indicăţii“. Pe scurt, că vom avea o presă capabilă să favorizeze un dialog social autentic, un dialog eficient între guvernaţi şi guvernanţi.

Sperăm să nu ne mai întîlnim vreodată cu nefericite încercări de manipulare a opiniei publice. Sau care pot trece ca atare. Cum s-a întîmplat cu o faimoasă emisiune a unui ziarist, talentat fără doar şi poate, foarte atent la eveniment şi cu ştiinţa de a crea evenimentul la televiziune. Cu intenţia lăudabilă de a informa telespectatorul fără sau cu prea puţină detaşare de subiectul şi de invitatul emisiunii, el ne-a prezentat un escroc, înmulţitor de bani din neant, ca pe o curiozitate mai degrabă simpatică. Fără doar şi poate, nici o secundă realizatorul emisiunii n-a recomandat cuiva să-şi investească banii în nisipul mişcător al afacerii care, mai apoi, s-a dovedit a fi o escrocherie, însă invitatul a folosit din plin prilejul pentru a-şi face publicitate. Nu vom şti niciodată cîţi oameni s-au nenorocit după acea emisiune, avînd în vedere puterea de seducţie şi de convingere a televiziunii, însă asupra emisiunii şi a ziaristului a plutit, mai pluteşte şi astăzi, mirosul sulfuros al bănuielii.

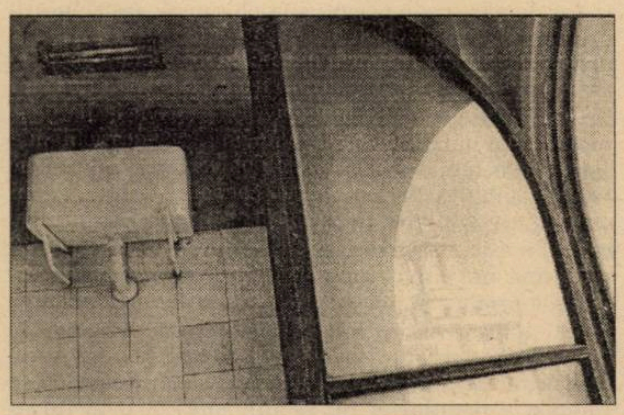

© A. Paul

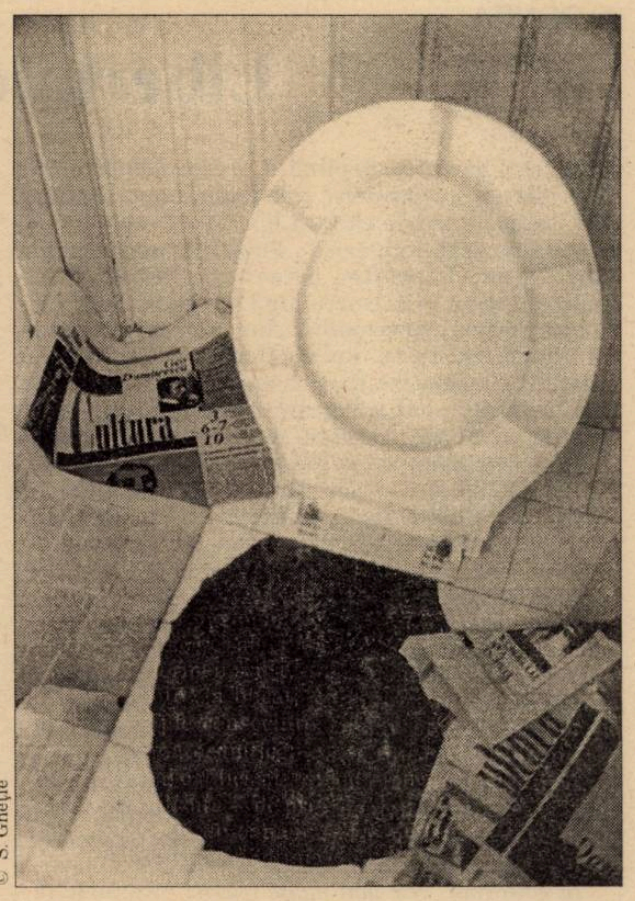

© S. Gheţie

Acelaşi ziarist a recidivat, cu intenţia la fel de lăudabilă de a face lumină într-o afacere cu doi derbedei care au speriat capitala Olteniei cu comportamentul lor scandalos. Nu spune nimeni că ziaristul trebuie să fie procurorul care pronunţă rechizitorii, însă dialogul realizatorului cu părintele împricinaţilor a fost excesiv de înţelegător, prea plin de compasiune. Ce a urmat a fost, firește, un lung prilej de vorbe şi de ipoteze.

În altă ordine de idei, un ziar a dus luni de zile o campanie feroce împotriva unei bănci, cu probe şi cu documente. Ca prin farmec parcă, după o vreme, din ziar a dispărut orice informaţie negativă despre banca respectivă, preşedintele vinovat, sau numai suspect de matrapazlîcuri, fiind destituit. Faptul că acelaşi ziar a început să primească masiv publicitate tocmai de la banca îndelung criticată a părut multora doar o simplă coincidenţă. Altora, nu!

Există un ziar central, nici pe departe cel mai rău, care aparţine unui grup de oameni de afaceri, trei în total. Capra fraţilor părea foarte lăptoasă şi a stîrnit, firește, multe invidii, ca la români. De la o vreme, caprei nu i-a mai mers chiar aşa de bine, avea, probabil, rîie, fraţii au început să aibă încurcături cu anchetatorii, cu ziariştii, cu bancherii, cu portăreii. Ca un făcut, ziarul, care continuă să nu fie cel mai rău, a început la rîndul său, să dea în vileag matrapazlîcurile anchetatorilor, ziariştilor, bancherilor, portăreilor cu care fraţii şi stăpînii ziarului se aflau în dispută.

Mai recent, un talentat, dar foarte vehement ziarist, a dat în vileag scandalul medicamentelor compensate de pe o listă aprobată de guvern, misterios îmbogăţită la apariţia în *Monitorul Oficial*. A apărut, firește, suspiciunea că ziaristul ar avea oarece interese într-o firmă care importă sau distribuie medicamente, exact din acelea care nu figurează pe lista celor compensate. Suspiciunile n-au fost probate, dar, din păcate, nici dezminţite.

Acuma, însă, după ce ziariştii au adoptat un Cod deontologic, sîntem îndreptăţiţi să credem că întîmplări ca cele descrise nu vor mai fi posibile. Sau măcar putem spera.

***Art. 9**: „Ziaristul care distorsionează intenţionat informaţia sau face acuzaţii nefondate săvîrşeşte abateri profesionale de maximă gravitate.“*

Sabina FATI
jurnalistă

Cine va judeca pe cine?

Şi înainte, şi după formularea Codului deontologic al ziaristului, regulile propuse de cei care conduc principalele instituţii mediatice din România, au fost încălcate cu consimţămîntul acestora. De pildă, deformarea realităţii, făcută cu sau fără ştiinţă, a fost regula generală a prezentării incidentului legat de biserica Schimbarea la Faţă din Cluj. Părtinirea cu care a fost tratat evenimentul nu este singurul viciu, lui i se adaugă incompetenţa, fiindcă mulţi dintre ziariştii care au relatat întîmplările de la Cluj fie nu cunoşteau istoricul chestiunii, fie au fost victimele ideilor preconcepute, ori primite de-a gata. Comentariile, ştirile, relatările au încercat în mare parte să-i apere pe ortodocşi şi să-i acuze pe greco-catolici. Editorialul „Adevărului“ din 16 martie începe astfel: „Vineri, la Cluj, în timpul Liturghiei Darurilor Mai Înainte Sfinţite, un comdando greco-catolic a pătruns în biserica cu hramul Schimbarea la Faţă. În fruntea acestei bande, înarmat cu crucea în dreapta şi bîta în stînga, un senator al Parlamentului României: preotul unit Boilă Matei. Uşile împărăteşti au fost date în lături, o lovitură de cizmă şi grupul de bezmetici a dat năvală în Sfînta Sfintelor urlînd“. După ce explică în ce fel a fost scoasă în afara legii Biserica greco-catolică, autoarea comentariului, arată că acest lucru a fost făcut spre binele general fiindcă „majoritatea covîrşitoare a credincioşilor a fost obligată de realitatea istorică să revină după 248 de ani, la biserica din care vremurile au smuls-o la 1700“. Argumentele editorialului vor să demonsreze că: 1) greco-catolicii sînt pe cale de dispariţie, 2) retrocedarea bisericii din Cluj greco-catolicilor este un precedent periculos şi 3) greco-catolicii sînt cei care îndeamnă la dezordine. Demonstraţia este însă una aritmetică, bazată pe date statistice îndoielnice, continuată într-un alt editorial, apărut pe 24 martie. Invocînd o statistică din 1960, „Adevărul“ spune că din cei 1.422.813 credincioşi greco-catolici, cîţi erau înregistraţi în 1948, reveniseră la Biserica Ortodoxă 1.329.224, iar din 1702 preoţi reveniseră la ortodoxie 1213. Concluziile comentariilor vor să convingă, pe de o parte, că preoţii greco-catolicii nu au motive să se creadă mai buni decît cei ortodocşi întrucît ei nu aveau cum să se compromită în regimul comunist şi, pe de altă parte, că Biserica Ortodoxă a fost destul de puternică sub comunişti, de vreme ce în acest răstimp s-au construit „cîteva sute“ de biserici. Prezentările de acest tip, deformează în mod voit realitatea, iar cititorul este manevrat printr-o enunţare artificială a problemelor care opune adevăruri absolute: ortodoxia e bună şi necesară pentru că este susţinută de 87 la sută din populaţia ţării, greco-catolicismul e rău, aducător de nenorociri şi inutil fiindcă doar 2 la sută dintre români i se revendică. Acest procedeu simplificator deschide calea generalizărilor abuzive. Se spune că „informaţia e sacră şi comentariul e liber“, practic pericolul cel mai grav nu vine din confuzia genurilor de articole („news“, „stories“, „news analysis“, „columns“) ştiri, reportaje, analize, comentarii, ci din amalgamul de subiectiv şi obiectiv în redarea informaţiei. Revel demonstrează chiar că distincţia dintre „presa de informaţie“ şi „presa de opinie“ este periculoasă pentru că „dacă opinia este corectă, atunci şi informaţia e bună, fără nici o problemă; dacă informaţia e deformată, înseamnă că opinia nu valorează mare lucru“. Aproape toţi ziariştii au preluat în argumentaţia lor declaraţia Arhiepiscopului de Cluj, Bartolomeu Anania: „ceea ce s-a întîmplat în biserica Schimbarea la Faţă este fructul amar al dezbinării religioase, care îmi aduce aminte de anul 1700, cînd papalitatea de la Roma şi Viena imperială au izbutit să-i facă pe românii din Transilvania să se lupte între ei şi să se urască. Pe pastorii mei ortodocşi îi asigur, cu acest prilej, că vom continua să ne rugăm la Dumnezeu, în credinţa cea adevărată, şi vom continua să militäm pentru unitatea spirituală a poporului român“. Relatările, dar chiar şi ştirile transmise de agenţiile de presă au fost tendenţioase. O depeşă Mediafax, preluată de „Cronica Română“ în ediţia din 14-15 martie explica, de pildă, cum „credincioşii greco-catolici au intrat în Catedrala Episcopală din Cluj, însoţiţi de un grup de preoţi, ajungînd pînă la altar, unde au răsturnat vasele cu mir şi tămîie, scoţînd afară masa şi cărţile bisericeşti. În timp ce preoţii greco-catolici au început să oficieze o liturghie, credincioşii s-au urcat pe bănci şi au început să-i lovească pe ortodocşi, forţîndu-i să iasă afară, numindu-i trădători şi acuzîndu-i de rea credinţă, pentru că nu vor să le restituie clădirea Catedralei Episcopale“. Grupajul din „Evenimentul zilei“ (14 martie) îi separă de asemenea în preambul pe greco-catolici, care vor „ori totul ori nimic“, de ortodocşi, care vor dialog ecumenic. Practic, Articolul 9 din Codul deontologic a fost încălcat de majoritatea ziariştilor care au scris despre conflictul dintre ortodocşi şi greco-catolici. Însă aşa cum este formulată regula amintită orice deformare a realităţii poate fi pusă pe seama inocenţei jurnalistului, orice eroare putînd fi scuzată prin presupusa „neintenţie“ a celui ce scrie. Articolele dezechilibrate, părtinitoare nu vor fi considerate, aşadar, „abateri profesionale de maximă gravitate“, întrucît vor fi catalogate drept neintenţionate, iar absenţa informaţiilor istorice şi prezentarea faptelor în demonstraţii sofistice, pseudo-logice nu vor fi sancţionate. De fapt cine va judeca pe cine? Semnatarii aşa-zisului Cod deontologic girează ceea ce apare în mass-media românească. Şi este greu de crezut că se vor acuza unii pe alţii.

*Conform clasamentului A.M.P., la capitolul **DEZINFORMARE** conduce ziarul „Naţional“ (14 puncte), urmat de „Ziua“, „Adevărul“ şi „România liberă“ (fiecare cu cîte 8 puncte). Dintre ziarişti, Andra Manta („Ev. zilei“) conduce în topul dezinformărilor cu trei „delicte“ înregistrate în luna monitorizată. TVR1 a fost consemnată cu un caz grav de dezinformare: cîteva vile de la Snagov au fost prezentate de două ori, prima dată ca fiind „casele revoluţionarilor de la Snagov“ (în perioada cînd aceştia făceau greva foamei în faţa Senatului), iar a doua oară (aceleaşi vile) au apărut într-un reportaj legat de mafia rusă şi locurile de întîlnire ale membrilor ei. Proprietarii au dezminţit ambele informaţii.*

Z. ORNEA

Libertatea presei

Fără libertatea deplină a presei democratice, într-un stat modern, e de neconceput. Ba chiar se poate spune că fără libertatea expresiei, în presă, democraţia nu există. Pînă la Constituţia din 1866, la noi, libertatea presei era, de regulă, în suferinţă, cenzura funcţionînd cu mare şi discreţionară rigoare, suspendînd, cînd şi cum îi era voia, publicaţiile existente. Lui Kogălniceanu domnitorul venal Mihail Sturdza i-a suspendat chiar *Dacia literară*, publicaţie totuşi literară, după trei numere de apariţie, la 23 august 1840. Şi a fost prima tribună literară românească de prestigiu. Kogălniceanu a protestat, mai ales că motivaţia suspendării era arbitrară, dar interdicţia a rămas în vigoare. Cînd, mai tîrziu, autorităţile au revenit asupra suspendării publicaţiei, Kogălniceanu nu a voit să o continue, socotind că în condiţiile date, nu e oportună revenirea. Şi am ales anume acest exemplu pentru că *Dacia literară*, prin programul ei şi piesele înşirate în sumar, reprezintă un moment cardinal în renaşterea modernă a literelor româneşti. Nici domnitorul Alex. Ioan Cuza nu a fost tocmai îngăduitor cu presa. Cu aplecarea sa spre cezarism, nu vedea cu ochi buni rostul critic al presei. A pătimit, de pildă, N.T. Orăşanu, creator de gazete satirice cu manifestă direcţie politică *(Ţînţarul, Spiriduş, Nichipercea, Cicala, Opiniunea naţională, Sărsăilă, Ghimpele, Urzicătorul* etc. etc.). La început, cu ocazia dublei alegeri a domnitorului, a fost unul dintre entuziaştii săi susţinători. Apoi, opiniile i s-au schimbat şi, cîteodată nedrept şi neînţelegător, lovea în ton adesea jos chiar sub raport umoristic. Gazetele sale îşi încetau repede apariţia sau i se suspendau. Era un gazetar temut, incomod, deşi, adesea lovea şi ofensa din pura sa plăcere. A avut parte, pentru ieşirile sale publicistice, de cinci detenţiuni, evocate în cartea din 1861, *Întemniţările mele politice*. Se povestea, în epocă, de isprăvile sale cu directorul închisorii bucureştene Văcăreşti. Pozeur, după ce făcea una boacănă de tot, lua o birjă şi se ducea la închisoare, cerînd găzduire. Se spunea că odată (sau în cîteva rînduri) directorul i-a răspuns, scuzîndu-se că nu-l poate întemniţa deoarece n-a primit mandat de încarcerare. La care N.T. Orăşanu, colţos, ar fi răspuns: „Primeşte-mă că vei primi mandatul", neînţelegînd să se reîntoarcă inutil acasă, înainte de executarea pedepsei. După Constituţia din 1866 presa era destul de liberă. Eminescu – şi nu numai el – denunţa, în articole efectiv incendiare, guvernul liberal, fără a se teme de posibile sancţiuni. Mai tîrziu, cînd, în 1886-1888 s-a organizat, pentru debarcarea guvernului, gruparea Opoziţia unită, tonul antiguvernamental al presei a devenit de o violenţă necontrolată. Era însă interzisă atacarea, în vreun fel, a instituţiei dinastice. În 1887, Gh. Panu – vestitul gazetar şi om politic – ignoră şi această interdicţie, publicînd celebrul pamflet antidinastic *Omul periculos*. Parchetul se sesizează din oficiu, şi Panu este dat în judecată pentru *les-majesté*. În mai are loc procesul şi e condamnat la doi ani închisoare şi o amendă de 5.000 lei. Panu înţelege să se sustragă pedepsei, fugind în străinătate. Dar nu stă acolo multă vreme. În ianuarie 1888 este ales – în lipsă – deputat de Opoziţia unită. În consecinţă, cu imunitatea, credea el, asigurată, se reîntoarce în ţară. E, totuşi, arestat în virtutea verdictului din 1887. Dar, după o foarte scurtă detenţie, în februarie 1888 e graţiat. Regele Carol I nu a uitat însă incidentul. Cînd, peste un deceniu, apare pe o listă de ministeriabili *in spe*, regele îl respinge, cu argumentul inteligent: „Nu poate fi ministru o persoană care s-a sustras deciziei unui tribunal judecătoresc". Dar, în fapt, cu excepţia acestui incident, presa era liberă, exercitîndu-şi misiunea de a patra putere în stat. Cine are a constata de cîtă libertate se bucura, de vreme ce putea să critice acerb politica de aşteptare a guvernului liberal condus de I.I.C. Brătianu, cerînd imperios (dar pe ce ton!) intrarea imediată în conflagraţie. Mai tîrziu, în deceniile interbelice, libertatea presei era, în general, asigurată. Excepţie făceau perioadele (interstiţiile) cînd se declara starea de asediu. Aceasta presupunea, automat, intrarea în acţiune a instituţiei cenzurii, organizată de Ministerul de Interne. Aşa s-a întîmplat, la începutul anului 1934, imediat după asasinarea primului-ministru I.G. Duca de către un comando legionar. Gazetele, vădit nemulţumite, s-au supus cenzurii. Singura rezistentă a fost *Neamul Românesc*, condusă de N. Iorga. Marele cărturar semna, acolo, zilnic editorialul. Date fiind împrejurările, Iorga refuza să-şi publice editorialul, în locul consacrat lui apărînd menţiunea mîndră „Nu scriu supt cenzură. N. Iorga". Degeaba a fost intervenţia noului prim-ministru Gh. Tătărescu pe lîngă Iorga. Acesta s-a menţinut dîrz, revenind cu editorialul odată cu abrogarea cenzurii. Din februarie 1938, cînd s-a instituit dictatura regală şi Constituţia din 1923 a fost abrogată, cenzura a devenit o realitate apăsătoare, sugrumînd libertatea presei. Şi, din nenorocire, odată instituită dictatura, ea s-a prelungit pînă în 1989 (cu un mic interstiţiu din august 1944 pînă spre 1946), dictaturii regale, urmîndu-i cea antonesciană, apoi, din 1948, cea comunistă. Dar, revenind la perioada interbelică, se cuvin notate două observaţii în legătură cu statutul presei. Mai întîi că apăreau ziare ale unor partide (ceea ce azi, la noi, nu se întîmplă, ele – pentru că nu erau citite, dispărînd aproape cu totul). Şi ele *(Vitorul liberal, Dreptatea* şi *Patria* peneţiste, *Îndreptarea* averescană etc. etc.) erau bine scrise, acide, citite şi cu reală audienţă. Dar cele mai citite ziare (şi, deci, de mare tiraj) erau independentele *Adevărul, Dimineaţa, Universul, Cuvîntul*. Aici (şi aceasta e cea de a doua observaţie) se duceau marile campanii, care dezvăluiau afaceri veroase (de la afacerea Skoda la Cagero), determinînd dezbateri furtunoase în parlament şi chiar acţiuni judiciare. Afacerea Skoda (o comandă de armament şi muniţie făcută de Ministerul de Război la vestita firmă cehoslovacă) a fost montată de rege şi liberali împotriva P.N.Ţ., cu deosebire a lui Iuliu Maniu, urmărindu-se compromiterea lui. Dar dincolo de dedesubturi politicianiste, a devenit evident că la contractarea acestor materiale de război s-a avansat o sumă de achiziţie exagerată (în comparaţie cu ceea ce ofereau firme specializate franceze), în schimbul unor confortabile comisioane, de care nu erau străini unii militari superiori şi unul dintre nepoţii de soră (Romulus Boilă) ai lui Iuliu Maniu. Şi în dezvăluirea acestui scandal, presa independentă a îndeplinit un rol extraordinar, fiind promptă, intratabilă, reclamînd pedepsirea vinovaţilor. S-a dispus arestarea reprezentantului uzinei Skoda la Bucureşti (Bruno Seletzchi), un ofiţer superior s-a sinucis, o comisie instituită de autorităţi examinau dosarele în chestiune, au fost sistate comenzile deja contractate. Dar mai mult nu s-a prea făcut, vinovaţii reali nefiind pedepsiţi. Atunci, ca şi acum, marile corupţii erau, finalmente, muşamalizate.

E o cucerire, să sperăm definitiv dobîndită din 1990, libertatea presei. Venită după decenii de dictatură, această cucerire, la început, a uluit cititorii, cumpărîndu-se gazete multe, citite fiind cu nesaţ. Treptat, lucrurile au intrat în normal, cititorii obişnuiţi mulţumindu-se cu o gazetă sau două. Pe piaţa presei e o luptă feroce pentru cîştigarea cititorilor, de aceasta depinzînd, fatal, tirajul şi, în consecinţă, supravieţuirea unei gazete. S-au impus, cîţiva gazetari citiţi şi ascultaţi. Dar majoritatea gazetarilor sînt de toată mîna, neşcoliţi şi fără rigoarea profesiunii. Fizionomia specifică, unificatoare, a mai tuturor ziarelor este goana după senzaţionalul adesea ieftin, în dauna analizei în comentarii specializate. Se observă, din păcate, şi o gravă carenţă a verificării informaţiei, adesea acuzatoare, trimisă în lume în paginile gazetelor. În Occident, unde aceasta presupune rigoare adîncită, astfel de incriminări neverificate (deci false) se sancţionează cu asprime. De s-ar introduce acest procedeu (regulă bine păzită) şi la noi, o bună parte (dacă nu mai toate) ziarele noastre ar dispărea sub povara sumelor necesare achitării despăgubirilor morale. Dar la noi (în ciuda sutelor de procese intentate unor ziare aflate pe rol) totul e în delăsare şi izbeliste. Libertatea presei trebuie, cu toate aceste penibile handicapuri, apărată cu străşnicie ca un bun de preţ. Nu e nevoie de o lege a presei pentru buna raţiune că ştiutul Cod penal oferă toate posibilităţile sancţionării unor abateri. (Asta chiar dacă uzul lasă nepedepsite aceste abateri). Recentul decalog al presei propus de Clubul gazetarilor e o bună iniţiativă, cu condiţia ca justiţia să funcţioneze prompt şi eficient. Libertatea presei trebuie, repet, apărată cu îndîrjire şi consecvenţă, ca o înaltă cucerire a democratismului în România. Aceasta deşi, cum dezvăluie periodic sondajele, majoritatea imensă a populaţiei nu se informează prin intermediul presei scrise ci prin cel al audiovizualului.

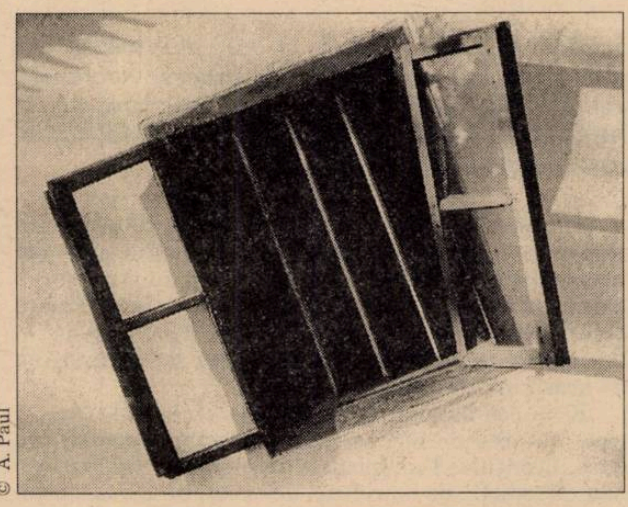
© A. Paul

TENDENŢIOZITATEA *în* articole de informare *a fost practicată mult mai mult în sens negativ, decît pozitiv. De cele mai* neutre *prezentări s-au bucurat sindicatele, PNL şi Alianţa pentru România. UDMR-ul şi revoluţionarii aflaţi în perioada monitorizării în greva foamei au avut parte de cele mai multe prezentări* tendenţios negative. *Personalităţile despre care s-au dat informaţiile cele mai neutre au fost G. Pruteanu şi T. Dumitrescu. Cele mai mari cantităţi de tendenţiozităţi negative au fost acumulate asupra lui I. Iliescu şi a lui C.V. Tudor.*

În editoriale, *cele mai multe referiri* favorabile *şi foarte favorabile au fost făcute tot la adresa sindicatelor, în vreme ce Parlamentul a avut parte de cele mai multe referiri* nefavorabile *şi* vehement împotrivă. *C.V. Tudor a adunat din partea editorialiştilor 100% referiri* vehement împotrivă *(ceea ce constituie un record absolut) urmat de I. Iliescu la o distanţă destul de mare. G. Pruteanu şi T. Dumitrescu au cules şi din editoriale cele mai multe referiri bune.*

E de observat că, în linii mari, tendenţiozitatea informaţiilor corespunde cu opiniile editorialiştilor. Pentru o imagine completă trebuie ţinut seama însă şi de evenimentele desfăşurate în perioada monitorizării.

NAŢIONALISMUL *ziarelor, înregistrat de A.M.P. în octombrie '97 se prezintă astfel: „Jurnalul Naţional" şi „Adevărul" cu 36 şi respectiv 31 de abateri, conduc detaşat în clasament, urmate la mare distanţă de „Evenimentul zilei" cu 16 „delicte" de acest gen. Ziaristul cel mai des prins în „ofsaid" a fost Sorin Bogdan Petrescu de la „Jurnalul Naţional" cu 7 „naţionalisme", cifră prin care a devenit şi liderul clasamentului general al „delictelor" de presă. Locurile doi şi trei sînt ocupate de Lia Bejan („Adevărul") cu 5 abateri naţionaliste şi Lucian Purcăreanu („Jurnalul Naţional") cu 4. Amîndoi au cîte 6 puncte în clasamentul general. „Naţionalismele" (în număr de 136) au depăşit cu mult dezinformările (doar 51). Acest raport depinde şi de natura evenimentelor care s-au desfăşurat în luna monitorizării (Cazul „Pruteanu", Legea Învăţămîntului, Universitatea Babeş-Bolyai).*

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecţia UNIVERSITARIA
Seria Economie

Tiberiu Brăilean

Monetarismul în teoria şi politica economică

Cuvînt înainte de Daniel Dăianu
Prefaţă de Vasile Nechita
Postfaţă de Liviu Antonesei

Din cuprins:
- Teorii monetariste - istorie şi actualitate
- Expansiunea monetară, rata dobînzii, inflaţie, şomaj
- Monetarismul american
- Experienţa Marii Britanii şi alte experienţe monetariste
- Elemente monetariste în politica economică românească postdecembristă
- Actualitatea abordărilor monetariste

ISBN 973-586-119-4
304 pag

În aceeaşi colecţie (Seria Medicină) a mai apărut:
G. Bouvenot ş.a., *Patologie medicală*
(Vol. 1 - *Pneumologie*)

Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161
Iaşi • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.eccis.ro
http: //www.nordest.ro/home.htm

Anca MANOLESCU

ISTORIA UNEI MELANCOLII

„Adam şi Eva, credem noi, în chiar ziua creării lor, au comis păcatul în paradis în jurul amiezii. Puţin după aceea au fost alungaţi, aproximativ pe la ora nouă".

E ceea ce declară Vincent de Beauvais, unul din vulgarizatorii de succes ai sec. XIII, în al său *Speculum historiale*, acordînd primului cuplu doar cîteva ceasuri de rezidenţă paradisiacă. Opinia sa e citată în cartea lui Jean Delumeau, *Grădina desfătărilor. O istorie a paradisului*, 1992 (ediţie românească Humanitas, 1997) care investighează „visul de fericire" al Occidentului creştin privit ca obiect istoriografic. Pornind de la coagularea datelor elene şi ebraice într-o temă specific creştină, trecînd prin autorii patristici (orientali şi occidentali), prin geografia simbolică medievală, prin grădinile Renaşterii şi marile ei călătorii descoperitoare de substitute paradisiace, obiectul istoriografic propus de Jean Delumeau îşi sfîrşeşte traseul şi vlaga în braţele evoluţionismului şi ale filosofilor critici: omul nu fusese, din punctul de vedere al lui Kant, *izgonit* din Paradis. Ieşise de acolo din proprie iniţiativă, izbutind astfel să facă „trecerea din starea de primitivism a creaţiei pur animale către aceea de umanitate". În *Ipoteze privind începutul istoriei umane* (1785), el socoteşte paradisul drept un vis securizant, infantil şi iresponsabil, creaţia imaginară a unui loc unde omul „îşi putea petrece viaţa visînd şi zburdînd". O fantasmă din fericire contestată de provocările „neobositei raţiuni care îl îndemna irezistibil să-şi dezvolte capacităţile şi nu-i îngăduia să recadă în starea de primitivism şi simplitate de unde a provenit". Renunţînd la paradis, omul îşi cîştigase în sfîrşit autonomia, maturitatea, creativitatea; „înaintea noastră, conchide profesor Delumeau, se deschide un drum luminos".

Agenda paradisului

Dincolo de fastuoasele descrieri ale grădinii (cu un peisaj aproape stabil de-a lungul epocilor), dincolo de nostalgia crescîndă cu care această grădină e căutată pînă în pragul vîrstei moderne, cartea se construieşte ca istorie a unei *degradări*: fiecare capitol înregistrează încă o reducţie în ce priveşte problematica începuturilor, încă o împuţinare noetică a obiectului cercetat. E de ajuns să citäm cîteva finaluri de capitole. În sec. XIV, „locul de aşteptare (al drepţilor pînă la Judecata ultimă n.n.) se retrăsese aşadar într-un purgatoriu unde sufletele suferă, dar speră în acelaşi timp. Astfel cîmpia înverzită de la marginea Ierusalimului ceresc a dispărut."

După „Evul Mediu timpuriu..., s-a păstrat multă vreme convingerea că grădina Edenului n-a dispărut de pe pămînt, cu toate că devenise inaccesibilă". „Începînd cu sec. XVI, hărţile şi mapamondurile sînt în marea lor majoritate orientate către nord şi nu ne mai permit să credem că paradisul terestru ar exista încă pe planeta noastră, undeva în Răsărit". „Grădina desfătărilor a dispărut Dar a căuta locul unde a sădit-o Dumnezeu este nu doar un drept, ci şi o datorie". Considerînd atent litera Scripturii, exegeţi catolici ori protestanţi ai secolelor XVI şi XVII au localizat ştiinţific fostul paradis fie în zona ecuatorială (în Etiopia ori în America de Sud), fie în Armenia, Babilonia ori Palestina. Au făcut, de asemenea savante supoziţii asupra agendei paradisiace a primului cuplu. Delumeau reproduce „Cronologia şederii lui Adam şi a Evei în paradisul terestru după Agostino Inveges (1649)" unde sînt – oră cu oră – menţionate evenimentele din zilele de vineri 25 martie şi vineri 1 aprilie. În prima, de pildă, „pe la ora 9, aşezarea în rai. De la ora 9 la ora 11, plimbarea lui Adam prin livada raiului..." În cea de a doua, „pe la ora 10, Satan începe să o ispitească pe Eva... pe la ora 16, izgonirea din rai. Grădina este închisă şi un heruvim e pus să o păzească".

Pentru o tradiţie creştină vie, operantă, interesul ceasurilor paradisiace stă mai ales în analogia începuturilor cu actul recuperator şi transfigurant al lui Christos. El e „noul Adam" care intervine cu o altă, divină anvergură asupra originilor pentru a le reorienta axial spre unirea ultimă – temă prezentă pînă astăzi în imnografia pascală. În exegezele de tip Inveges interesul a balansat însă către o *reconstituire* a paradisului din unghiul categoriilor mundane. Nu ne mai interesează textura simbolică pe care paradisul ne-o propune, nici *distincţia* între două tipuri de cunoaştere, nici, cu atît mai puţin, concordanţa cu starea contemplativă pe care el o desemnează. Vrem doar să ştim care i-a fost programul de activităţi, conform propriei noastre grile spaţio-temporale. Or, încadrîndu-l în această grilă, nu vom putea obţine, în cea mai perfectă logică, decît un paradis „decăzut", palid, plasat mental la nivelul nostru comun.

De altfel am văzut că, pe măsură ce paradisul e conceput din ce în ce mai apropiat ca situare, mai terestru, pe măsură ce e cercetat mai ştiinţific pozitiv, el devine din ce în ce mai inaccesibil şi mai evanescent. Volumul acesta dedicat „visului de fericire" consemnează, pînă la urmă, istoria – foarte reală şi minuţios ilustrată – a unei crescînde inadecvări la paradis. Unghiul istoriografic din care autorul îşi construieşte subiectul, în dauna efortului hermeneutic, e, poate, o opţiune care face să sară şi mai tare în ochi *inadecvarea*. Prin alegerea temelor şi a mărturiilor, autorul ne face să asistăm, de-a lungul capitolelor cărţii, tocmai la *valorificarea*, la punerea în operă – erudită, inventivă, tenace –, a acelor erori care ne-au îndepărtat din Eden.

Povara dualităţii

Una din primele chestiuni cercetate, de pildă, este problema realităţii „istorice" a paradisului. Poate că termenii înşişi în care autorul îşi conduce investigaţia contribuie la radicalizarea unei blocante dihotomii: a fost înţeles oare paradisul în sens *propriu* ori *figurat*, în sens *real* ori *spiritual*, în sens *concret* ori *simbolic*? se întreabă el. Departajarea aceasta opune, la nivelul limbajului curent, „caracterul adevărat" celui spiritual şi situează – nelegitim – simbolul în opoziţie cu concretul. Propriu, real, adevărat ar fi evenimentul „istoric"; figurat, alegoric, metaforic ar rămîne calificative pentru semnificaţia spirituală, contemplativă – care ar viza, într-o vagă devălmăşie, accesul spre celelalte paliere ale creaţiei cît şi orientarea spre nivelul trans-mundan.

Conform acestei drastice clasificări, paradisul poate fi cazat fie pe pămîntul imediat şi unanim perceput, fie într-un altundeva, fie să admită interpretări favorabile ambelor regiuni. Autorul îşi ia însărcinarea să studieze opţiunile diverşilor autori creştini pentru cele trei variante. Efrem Sirul (sec. IV), cu ale sale celebre *Imne ale paradisului*, şi Grigore de Nyssa sînt trecuţi la rubrica alegoricului. Primul fiindcă, dînd „o descriere minunată a acestui loc", afirmase totuşi: „cu ochii minţii am văzut paradisul". „Celor spirituale li se potriveşte un ochi spiritual şi o hrană spirituală".

În schimb, Sf. Ipolit (sec. III) este citat ca adept al „realismului" datorită declaraţiei: „Sînt unii care spun că paradisul se află în ceruri şi nu face parte din lucrurile create. Dar cînd vezi cu propriii tăi ochi fluviile care de acolo izvorăsc şi că îţi este îngăduit să-l contempli, oricine trebuie să tragă concluzia că paradisul nu se află în ceruri, ci în creaţiune. Este un loc în Orient şi o regiune aleasă" *(Fragmenta in Hexameron)*.

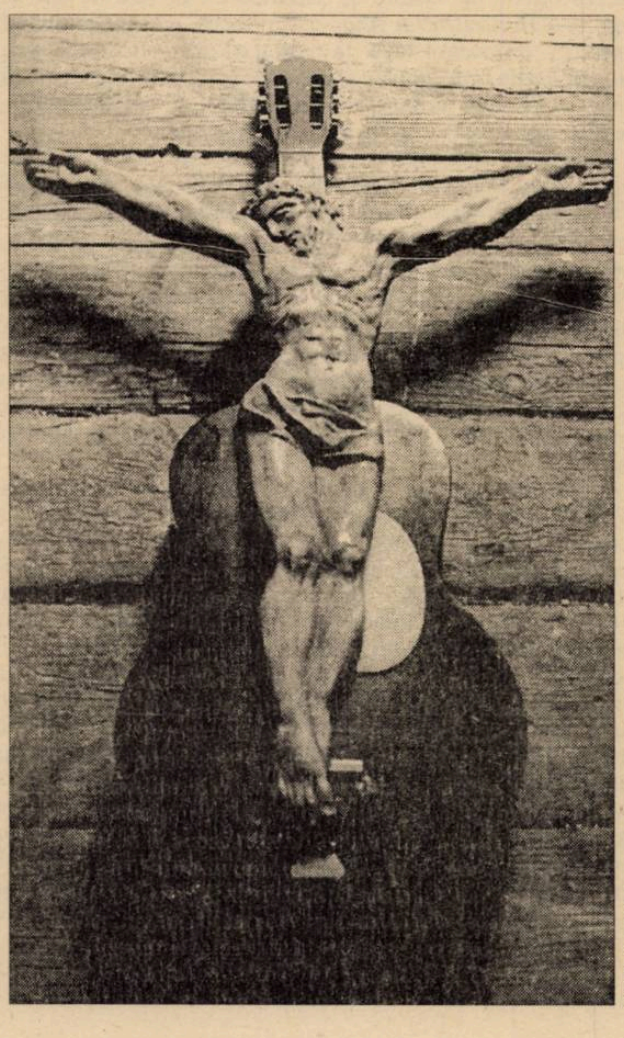

© S. Gheţie

Sînt oare cei doi autori atît de net deosebiţi încît să fie plasaţi în casete disjuncte? Ne spun ei oare lucruri decis contradictorii? Ni se pare, dimpotrivă, că ambii afirmă, în primul rînd, necesitatea unui ochi *contemplativ* pentru a sesiza, în realitatea sa proprie, tărîmul începuturilor; că există un palier al fiinţei, care nu este nici cel sensibil nici cel ce va fi activat la transcenderea finală a lumii, un nivel *median* al fiinţei apt de cunoaşterea formelor noetice. Paradisul nu ţine, evident, de registrul trans-formal al „cerurilor". El e un spaţiu-incintă ocrotind un peisaj auroral, e o *formă* arhetipală care constituie centrul supra-sensibil al spaţiului terestru, principiul său subtil de expansiune. Această schemă simbolică (ceea ce nu înseamnă cu nici un chip ineficace; dimpotrivă!) de dezvoltare a spaţiului este semnificată de crucea celor patru fluvii care izvorăsc de la rădăcina pomului central: punct situat pe axa verticală a lumilor. Vorbind despre aceste fluvii pe care „le poţi vedea cu propriii tăi ochi", sf. Ipolit invocă, în fond, *coordonatele* care organizează spaţiul sensibil al lumii, care îl *creează* pornind „dintr-o regiune aleasă", alta calitativ decît întinderea imediat şi plan accesibilă a lumii vizibile. Tradiţiile care situează paradisul pe un vîrf inaccesibil, cel mai înalt al lumii ori dincolo de un ocean de netraversat întăresc semnificaţia unei atare diferenţe de nivel; ele evocă originea non-aparentă a marilor fluvii, a marilor *direcţii* care definesc şi irigă totodată planul terestru de existenţă.

***

H. Corbin deplîngea, în *Corps spirituel et terre céleste* ca şi în alte lucrări, dualismul reductiv al „filozofiei oficiale atrasă pe făgaşul ştiinţelor pozitive". „Ea nu admite decît două surse de cunoaştere. Fie percepţia sensibilă, furnizînd date aşa-numit empirice, fie conceptele înţelegerii, adică lumea legilor ce guvernează aceste date. Însă între percepţia sensibilă şi categoriile intelectului rămîne un loc gol. Ceea ce ar fi trebuit să-şi aibă locul între cele două, ceea ce în alte culturi se numeşte Imaginaţie activă a fost lăsat în seama poeţilor. Or, această *Imaginaţie activă* din om (care ar trebui numită *Imaginaţie agentă* aşa cum filosofia medievală vorbea despre Inteligenţă agentă) posedă o funcţie noetică ori cognitivă proprie şi ea ne dă acces spre o regiune şi o realitate a Fiinţei care, în lipsa ei, ne rămîne interzisă, închisă." Corbin a studiat această regiune şi acest nivel de realitate aşa cum apar ele în filosofia vizionară şiită, de unde a şi obţinut, printr-o transpoziţie în latină, o denominaţie care să le indice: *mundus imaginalis*. O lume *mediană* şi *mediatoare*, spune Corbin, între lumea inteligibilă şi lumea sensibilă. Un nivel al Fiinţei care are ca funcţie proprie „să imaterializeze Formele sensibile şi să «imaginalizeze» Formele inteligibile cărora le dă figură şi dimensiune". În acest nivel, realităţile ultime prind carne, îşi dau un chip şi o structură *imaginală*, în vreme ce corpurile, entităţile sensibile îşi revelă semnificaţia, reintegrează realitatea noetică din care au descins. În această lume mediană şi mediatoare este legitim să plasăm paradisul şi datele ce îl descriu. Pentru că el furnizează tocmai proiectul divin al lumii *pus în formă*, în imagine, o imagine care cere însă „ochii minţii" spre a fi percepută. Din acest unghi, chestiunea dispariţiei ori persistenţei paradisului în plan sensibil ori istoric nu mai are sens. Cunoaşterea proprie lui *mundus imaginalis* „e absolvită, spune Corbin, de dilema obsedantă a celor ce se întreabă: avem de a face cu miticul sau cu istoria? Or, altfel spus: avem de a face cu irealul ori cu realul, cu ficţiunea ori cu adevărul?". Problematică rămîne doar activarea organului de percepţie adecvat imaginalului.

Am putea spune că – dacă a existat o eroare în paradis (deşi Iisus se referă adesea la „păcatul lumii", niciodată la „păcatul originar") –, ea a constat în faptul că primul cuplu nu a citit paradisul în cheie *imaginală*; că a preferat ştiinţa *duală*, „imaginalizată" de pomii laterali, axei centrale, optînd pentru o dihotomie fără principiu mediator şi fără vector zenital.

***

Cartea lui Jean Delumeau se încheie însă printr-o lectură a paradisului care nu include tema „păcatului". E invocat un curent de interpretare, prezent prin Teofil al Antiohiei şi Irineu al Lyonului, doi autori din sec. II, pentru care „pomul ştiinţei era bun şi fructele lui de asemenea. Nu era, cum crezuseră unii, pomul care conţinea moartea, ci neascultarea. Doar asta se găsea în fructul ştiinţei; iar ştiinţa este bună dacă te serveşti de ea cum trebuie." (Teofil, *Către Autolycus*).

Album

Scrisori întredeschise

Am primit la redacţie o scrisoare al cărei destinatar este S. Irina, autoarea unui articol intitulat „Hora, azi“ şi publicat acum cîteva săptămîni în pagina 12. Din nefericire, nu ştim mai multe despre S. Irina decît că este o cititoare a Dilemei; *ne-a trimis articolul într-un plic ce omitea să „expliciteze“ acel „S“ sau să dea vreo adresă. Neavînd, deci, cum să facem să-i parvină scrisoarea şi fiind învăţaţi cu nărav, am* întredeschis-o. *Şi nu am regretat: lectura ei ne-a provocat o adevărată bucurie. În cele din urmă, am dat-o spre publicare, cu convingerea că aceasta este, de altfel, singura şansă ca ea să ajungă la destinatar.* (**C.P.-B.**)

17.III.1998

Salut

N-am să te iau cu agăţatul clasic „Parcă te-am mai văzut...“ (eu mai frecventam horele din Samarineşti şi Broşteni, 2 comune de lîngă Motru).

Să o iau cu începutul. Ţi-am citit articolul din *Dilema,* „Hora, azi“, şi m-a cam lovit ceva în moalele capului. Nu mă aşteptam (sau cel puţin nu mai speram) să aflu că cineva trece prin aceleaşi experienţe şi remarcă aceleaşi detalii ca şi mine. Mi-a plăcut foarte mult ce-ai scris (ce scrisăşi) şi m-a trecut un fulger: trebuie să te văd căci altfel voi pierde destul de mult.

Am putea, cel puţin, să ne întîlnim la „ţările“ noastre, să învîrtim încetişor o horă de mînă sau să ne-nvîrtim într-o sîrbă sau ungurică (ungurica îmi place cel mai mult însă nu o joc prea bine). Mi-ar face mare plăcere. Bineînţeles, dacă nu te deranjează cu ceva.

Azi, am încercat să aflu ceva despre tine la redacţia *Dilemei,* însă toată exaltarea mi-a fost retezată de la rădăcină de doamna care răspunde la telefoane: „Noi nu ne ocupăm cu relaţiile interumane. Poate ar fi mai bine să dai un anunţ la mica publicitate“. Eu ce să mai zic: „Am să încerc aşa.“ Mă rog, şi eu am spus la început ceva de genul „Sărut mîna, cum aş putea să dau de S. Irina“, cred că meritam un asemenea răspuns.

De ce-am îndrăznit să te caut: presupun că ai în jur de 20 de ani şi încă mai vrei să cunoşti lumea. Eu mă încadrez în aceeaşi vîrstă şi sînt student la Finanţe la ASE; nu prea sînt pe aceeaşi lungime de undă cu colegii mei. De asemenea, lucrez la o firmă, fapt care m-a făcut să mă ciocnesc destul de dur cu mizeriile care se fac într-un colectiv de muncă. Şi astfel simt nevoia să evadez din starea în care mă aflu zilnic, de luni pînă vineri, între 9 şi 19, şi de aceea îmi place să fac lucruri uşor ieşite din comun.

Dacă şi tu ai simţi ceva deosebit dacă ai citi un articol asemănător şi în caz că ai vrea să cunoşti pe cineva ca mine, mi-ar face plăcere să ne întîlnim şi în Bucureşti. Eu încă nu am văzut nici un spectacol la „British Dance Festival“ şi nici piesa *Filoctet.* Sper să ajungă scrisoarea la timp. De găsit, oricum găsim unde să mergem, numai tu să vrei.

➥

Stînga şi dreapta la *Kolja*

Kolja este cel mai frumos film european pe care l-am văzut în ultimii 30 de ani, din '68 încoace, dacă aceste cifre vă spun ceva – numai cu această condiţie pot fi înţeles, de nu – renunţaţi a mă citi mai departe. *Kolja* e atît de frumos încît am cruzimea nechibzuită să scriu că dacă după 30 de ani de la invadarea Cehoslovaciei s-a putut face acest film, ea a fost, ca orice rău, benefică şi tocmai din cauza lui, nu a principiilor înalte şi a pactelor militare, nu mai e voie să se repete în nici un punct al Europei, dacă ştim ce e Europa, ce-s lacrimile unui copil. Firește că nu ştim şi vremea cînd vom pricepe exagerarea dostoievskiană precum că toate cărţile, dar şi hărţile, lumii nu valorează cît lacrimile unui copil e la fel de departe ca „Micul prinţ“ de un editorial din „Le Monde“.

Kolja vine din această exagerare a bătrînului Fiodor, tratînd-o fără exagerare, fără vehemenţă, cu un bun-simţ nu atît popular cît intelectual, ceea ce nu e paradoxal, ci foarte dificil de înţeles şi practicat. *Kolja* e al acelor intelectuali cehi care, în '68, ştiau deja că fiecare popor are conducătorii pe care-i merită (sarcasm deja stupid banalizat) dar şi încă ceva: că intelectualii au de partea lor mulţimile pe care pot să le aibă. În *Kolja* asta e mai mult decît o nuanţă, e subiectul însuşi care, ca la orice film bun – cum credeau clasicii săi – poate fi formulat în două fraze de proză, restul fiind tăcere, imagine, cinema. Kolja e un băieţel ruso-sovietic, la 5 anişori (diminutiv melodramatic acceptabil dacă melo-ul descoperă comedia atroce din orice dramă) care cade la Praga, prin 1980 şi ceva, pe capul unui violoncelist în toată puterea vîrstei, flăcău bătrîn, sensual şi inteligent de pe Vltava, dat afară cîndva de la Filarmonică pentru un frate fugit, celibatar convins pînă se căsătoreşte formal dar avantajos financiar (un Trabant nu-i puţin lucru!) cu mama băieţelului; ea e o sovieto-rusoaică tînără şi frumoasă care, vrînd să ajungă în Germania de Vest unde-i e iubitul, face un mariaj alb cu praghezul liniştit şi fuge, după nuntă, ca o cetăţeancă cehă ce e, lăsîndu-i la uşă, vremelnic şi fără altă explicaţie, băieţelul ei, cu mucii la nas şi şireturile atîrnînd. Ce face un violoncelist ceh, în '80 spre '89, cu un Kolja în casă, cînd mulţimile – dar şi el personal – nu mai vor să audă de ruşi, să schimbe cu ei o vorbă sau să le dea un pahar cu apă? Comment s'en débarasser? E o poveste de lagăr – lagărul ăsta „al nostru“ socialist, unde cîţiva „mueam“ după *Asul de pică* şi *Sărmanii flăcăi*, vedeam pe ascuns *Micile margarete* şi *Micuţa Vera,* cumpăram sala, 10 bilete, la „Doina“ şi „Eminescu“, pentru *Cîinele sălbatic Dingo* sau *Dragostea lui Alioşa,* mîndri că „am dat şi noi“ *Reconstituirea* – o poveste fără de Gulag şi situaţii-limită pe placul populaţiilor de unic adevăr anticomunist şi unic mesaj cît mai antisovietic. Ceea ce nu înseamnă că în *Kolja* nu se face politică – se face din plin şi încă una de dreapta şi stînga.

A dreptei şi a stîngii care spală un copil înainte de culcare; a dreptei şi a stîngii care învelesc şi înveselesc un copil înainte de a dormi; a dreptei şi a stîngii care-l ţin de mînă la trecerea străzii; a dreptei şi a stîngii cu care, urcînd scările casei, ţii un copil pe umeri, în timp ce administratoarea harnică te anunţă că eşti chemat la poliţie; a dreptei şi a stîngii care dau copilului creioane colorate ca să deseneze acasă, dar şi la Securitate, unde „tatăl vitreg“ e chemat să dea socoteală pentru fuga mămichii şi ţîncul, dintr-un colţ, măzgălind, înţelege totul, de unde replica de ferocitate kafkiană în cea mai curată melodramă, nu numai slavă: „Iubitule – îi zice tatăl, fiului – încă două trei interogatorii şi ai să înveţi ceha“.

Pentru cei care m-au citit pînă aici fără a fi dezgustaţi de sentimentalismul meu, voi mai scrie că, în *Kolja,* zguduitoare e lipsa de ură. Există o asemenea „lipsă“, chiar dacă nu se găseşte un asemenea partid. Lipsă de ură şi, pe măsură, o neobosită ironie – de la tandreţe la cinism – care invadează (asta invazie!, asta rezistenţă! asta salvare!) fiecare secvenţă, fiecare tăietură de montaj, fiecare obiect, de la un arcuş de vioară la pietrele unui cimitir, de la o pereche de chiloţi cu parfum de femeie pînă la o găurică într-un ciorap, toate dezvăluindu-se, ca în orice film bun, perfecte transmiţătoare de inteligenţă tristă şi plină de humor. Isteţi, invidioşi şi duri cum sîntem, sigur că putem admite că aşa cum n-am putut da un Havel, un Dubcek, un Beneş, n-am avut nici condiţii ca să ne treacă prin cap şi pe pînză, o *melodramamă* ca asta. Dar sînt condiţii, azi, ca să-i spun – cum am şi făcut-o – ministrului de Externe al României ca atunci cînd se va întîlni cu Geremek, Poliakov şi Kovacs să proiecteze mai întîi *Kolja* şi după aceea să treacă la subiectul tragicomediilor lor.

Radu COSAŞU

➥

De aici încolo eu nu mai pot face nimic. Eu nu îţi pot da decît telefonul meu de acasă: 232.27.76 între 6^{30} – 8^{00} şi 20^{00} – 23^{00}, iar adresa este pe spatele plicului. Îmi pare rău, aş fi vrut să pot face mai mult să ajung la tine.

simplu,
DORI

P.S. Eu am să merg la bunici peste două săptămîni (28-29 martie), iar apoi de Paşte. Dacă ştii vreo nedeie în jurul acestor date, ar fi perfect.

Bazar

Mileuri

Pentru mulţi, mileurile sînt o permanenţă: pe televizor, pe noptieră sau chiar pe masă – ele au fost şi au rămas acolo de ani. S-au potrivit cu vitrina bine lustruită din care se iţeau colecţiile de beţivi din porţelan legănîndu-se la marginea drumului, de balerine cu rochiile dantelate, de pisici uriaşe, lingîndu-se lasciv. Pentru unii, mileurile au devenit chiar pretextul conflictului între generaţii: nepoata avangardistă încerca, de pildă, s-o convingă pe bunica tradiţionalistă că e mai bine fără decît cu.

Pentru *doamna Anuca Maftei,* pensionară, croşetatul mileurilor e un viciu: *„deşi am ameţeli de cap, deşi transpir, le* (n.r.: mileurile) *iau din nou, exact ca un fumător care vrea să se lase de fumat şi nu poate.“* Ardeleancă şi aşezată, doamna Maftei şi-a găsit un viciu mai aproape de virtute. Şi de artă, *„o artă minunată, care place la toată lumea“*. Sînt oameni care o roagă să-i înveţe, cînd o văd cu mileurile pe stradă: căci doamna Maftei stă pe Lipscani, la capătul dinspre bulevard al străzii. Vine tocmai din Drumul Taberei într-o zonă cu adevărat comercială: are nevoie de aer, şi de lume. Lucrează liniştită pe stradă. De pe stradă Anuca îşi poate lua modele noi: *„dacă văd un model frumos într-o vitrină de artizanat, mă duc, a două zi, cu croşeta, stau puţin şi încep o rotiţă, apoi lucrez încontinuu“*. Dintre modelele cele mai cunoscute sînt *seul* şi *păianjenul*. Dacă Anuca „fură“ modelele de prin vitrine, nu se opune ca alţii, la rîndul lor, să le „fure“ de la ea: chiar maestra se oferă să le împărtăşească trecătoarelor din secretele croşetei.

Anuca a învăţat meşteşugul din familie, de la mama ei. A lucrat şi de plăcere, dar şi de nevoie: nevoia de bani (un mileu îl vinde cu 10.000, cît două kile de lapte; numai aţa de Pomaciu costă 7000 de lei-ghemul) şi nevoia de ocupaţie. Soţul ei are şi el un „viciu“: e pescar, aşa că ea e mereu singură acasă. Cu treburile casei termină repede, găteşte 2-3 zile, şi-apoi... la treabă. Anuca nu a fost toată viaţa acasă: a avut chiar o meserie masculină – a lucrat în construcţii. Nu s-a lăsat de „viciul“ ei nici în timpul lucrului: în timp ce alţii îşi ronţăiau sandvişul, în pauza de masă, ea croşeta. Acasă are mileuri peste tot, doar pe pat nu (acolo se pun „perniţele fantezi“). Cel mai frumos este unul alb, dintr-o singură bucată, care nu se poate descrie.

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
cartea care dăinuie

Noi apariţii
HUMANITAS EDUCAŢIONAL

Limba franceză.
Manual pentru clasa a VI-a
●
Biologie.
Manual pentru clasa a VI-a

În curînd
Bacalaureat 1998.
Pregătire rapidă la limba română
în noua serie «Cărţile elevului»

Manualele şi auxiliarele şcolare
Humanitas Educaţional
pot fi comandate serviciului nostru
de Carte prin poştă.
Sunaţi la tel. 01/222.90.61 sau
01/222.85.46 / int. 32 pentru informaţii
privind reducerile de preţ
şi alte avantaje.

Bustul Thaliei

Între Shakespeare şi Alecsandri

Piesa *She Stoops to Conquer,* reprezentată de Teatrul Mic sub titlul *Noaptea încurcăturilor,* este cea mai populară comedie a dramaturgiei engleze. Succesul ei, început în seara premierei din 15 martie 1773, continuă fără întrerupere, punînd în umbră alte lucrări mai ambiţioase şi mai sofisticate. Istoricii literari pun piesa în contextul comediei sentimentale a veacului al XVIII-lea şi nu uită să sublinieze înrudirea cu Marivaux, bazată pe similitudinile cu schimbările de identitate din *Jocul dragostei şi al întîmplării.* Ceea ce a trecut însă neobservat este dialogul inteligent pe care Goldsmith îl leagă cu ilustrul său înaintaş Shakespeare, prin aluziile îndrăzneţe însoţite de fine intenţii parodice la adresa lui *Hamlet.* Rezultatul este de un efect intertextual irezistibil, comparabil cu cel pe care l-ar avea la noi punerea în scenă a *Luceafărului* în cheie comică, în care un valet viril şi întreprinzător s-ar substitui în pat unui prinţ cu capul în nori.

Shakespeare, ca şi Eminescu la noi, reprezintă pentru urmaşi o referinţă obligatorie şi o provocare la raportarea polemică. O va face şi Shaw de pe poziţiile intelectualismului începutului de secol XX. Goldsmith, un monden care trăieşte în veacul saloanelor şi al eleganţei polisate (*polished*), recitеşte *Hamlet* cu ochii unui om de bun gust, de bun-simţ şi bine înzestrat cu simţul umorului. Pentru o societate care reuşise să atingă una din culmile artei de a trăi prin menţinerea în limitele stricte ale unui echilibru sentimental şi raţional, Shakespeare era *hors-mesure,* greu de digerat, dovadă adaptarea montărilor pieselor sale la gustul potolit al vremii lui Garrick şi Sheridan. De aceea, Goldsmith îl abordează parodic, transformîndu-l pe Hamlet în tînărul Tony Lumpkin (Cristian Iacob), uşor dezaxat de şocul celei de a doua căsătorii a mamei sale, devenită Doamna Hardcastle (Coca Bloos). Petrecîndu-şi vremea în chefuri, în mijlocul unui grup dinamic de prieteni (foarte bine interpretat ca personaj colectiv de echipa tînără a teatrului), colat cu o lungană foarte *British* (Ruxandra Enescy), el face o farsă aparent gratuită, indicînd casa părinţilor săi drept han tinerilor veniţi în peţit. De fapt, acţiunea lui este similară înscenării din *Hamlet,* fără latura de psihodramă, care nu rima cu tonul epocii. Exilat el însuşi la han din cauza înstrăinării sale faţă de un cămin uzurpat, Tony Lumpkin efectuează un transfer psihic compensator, conferind identitate de loc public unei case care încetase pentru el să mai fie un *home.* Incertitudinile sexuale ale lui Hamlet sînt preluate de tînărul Marlow (Florin Piersic jr.), care o priveşte inhibat pe distinsa Kate (Cătălina Mustaţă) ca pe o Ofelie, ceea ce nu-l împiedică să fie întreprinzător cu servitoarele. Scena în care cei doi maturi urmăresc, ascunşi după un paravan, pe Marlow şi Kate este un citat direct din *Hamlet,* pus parcă anume ca să pricepem aluzia. Horatio este, în acest scenariu, Hastings (Emil Hoştină), un tip viril şi *no-nonsense,* despre care îţi poţi lesne închipui că ştie bine să se bată.

Valorosul regizor Petru Vutcărău, bine secondat de scenografia Ştefaniei Cenean şi de coregrafia Angelei Doni, a făcut un spectacol încîntător, vivace, distractiv, ca pentru sărbători. Din păcate, el nu l-a văzut pe Shakespeare în spatele lui Goldsmith, ci pe Alecsandri, în faţa lui. Ce-i drept, *Iaşii în carnaval* se situează cronologic mai aproape de *Noaptea încurcăturilor* decît *Hamlet,* iar lectura unei opere dinspre posteritatea ei se poate dovedi deseori interesantă. De data aceasta însă, ar fi fost de preferat ca piesa lui Goldsmith să fie interpretată ca parodia unei tragedii decît ca preludiul unui vodevil. Aşa cum stau lucrurile, se rîde cu poftă, toată lumea e mulţumită şi, mai ales, publicul se simte ca acasă. Petru Vutcărău l-a „localizat" pe Goldsmith, aducîndu-l în ambianţa lui Alecsandri oarecum în felul în care Alecsandri însuşi adapta piese uşoare franţuzeşti la ambientul cultural moldovenesc. Actorii joacă excelent în linia indicată de regizor, au vivacitate şi vervă, iar scenele de grup sînt foarte bine lucrate. Coca Bloos surprinde din nou printr-o creaţie excepţională în Doamna Hardcastle, un personaj în care combină stiluri culturale exotice, realizînd o mixtură interesantă între femeia savantă şi cochetă a lui Molière şi mama disperată a lui Hamlet. Instinctul ei de actriţă a scos la iveală faţa ascunsă a unei piese ce risca să rămînă în amintire ca o simplă farsă.

Adrian MIHALACHE

© V. Dorolţi

retro CINEMA scop

xxxx **Pulp Fiction** – ...Gloanţele zboară în toate părţile, morţii ucişi cîteva cadre mai devreme revin ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, o drogată în comă este readusă la viaţă injectîndu-i-se adrenalina direct în inimă – totul este excesiv şi „tralala" în filmul-cult al lui Quentin Tarantino, copilul teribil al cinematografului made in USA şi „palmedorizat" la Cannes, Franţa, în Europa. Din acest exces – aplicat formei – şi din această citire alandala a „maculaturii de doi bani" care formează „substanţa" filmului s-a născut un stil *(Stilul „Q.T.")* şi *pulpomania* care, ne place sau nu, a făcut şi mai face ravagii în lumea cinematografică de pretutindeni (pînă-ntr-acolo încît prima sa victimă este chiar el, Quentin T.!...) Există momente antologice (vezi twistul dansat de Uma Thurman şi John Travolta, „readus la viaţă" ca actor graţie acestui film în care interpretează un personaj-zombie), există dialoguri antologice şi există, mai ales, curajul sinucigaş de a lua în răspăr clişeele filmelor de acest gen, făcînd să ţişnească „poezia hemoglobinei"... **P.F.** = *Somnul de veci* al cinefiliei postmoderne – filmul obligatoriu pentru cine vrea să înţeleagă cinematograful de azi!

x **Pact cu diavolul** – Keanu Reeves ca avocat şi Charlize Theron („Miss Martini") în chip de soţie care clachează sînt mai convingători decît Al Pacino (John Milton, alias Diavolul!) în această „parabolă" cu efecte speciale despre dominaţia Răului în New York-ul zilelor noastre, în lumea avocaţilor, afacerilor şi în general. Filmul este lung (2h 23), tezist, cu „întorsături de situaţie" demne de telenovelas şi cu un final strepezitor demn de Hollywood – aripa nefrecventabilă. (Pacino ţine lungi tirade „filozofice" alternate – din raţiuni de montaj – cu scurte replici veninoase, rezultatul fiind un amestec de *Ivan cel Groaznic, Totul despre Eva* şi *Fraţii Marx* treziţi brusc din somn...) Kitsch garantat. (**a.l.ş.**)

xxxx = nu rataţi; x = nu recomandăm.

Se întorc cocorii?

Titlul meu e o parafrază a celui cu care ziaristul grec Stelio Kuloglu şi-a botezat analiza politică publicată la Atena în 1994 şi anume *Se întorc roşii?* Acesta era un reportaj pregnant, viu, realizat în lagărul socialist, în ţările componente altădată ale pactului de la Varşovia.

L-am cunoscut bine pe grec. El a revenit în Bucureşti în 1996 în fruntea unei echipe de reporteri ai televiziunii elene. Acest chipeş şi inteligent ziarist avea atunci 43 de ani. Mi-a invadat grădina şi casa. L-am pus în contact cu cîţiva dintre prietenii mei. I-a cucerit pe toţi cu vivacitatea şi şarmul lui. Am trăit cîteva zile de mare tevatură. Interviurile se succedau: ziarişti, scriitori, politicieni, supravieţuitori ai închisorilor. Ziaristul a găsit însă destule alte căi de acces acolo. Şi din toate aceste materiale a rezultat un film. Sînt şi eu posesorul unui exemplar, preţioasă răsplată pentru eforturile mele. Fir conducător, liant între toate personagiile filmului este Mircea Dinescu, simpaticul nostru scriitor, sclipitor şi imprevizibil, cum îl cunoaşte toată lumea. E mereu confruntat cu statuia lui Lenin, proaspăt doborîtă de pe soclul ce părea etern, la fel cu învăţămintele tot atît de eterne ale marelui propovăduitor. Textul şi jocul maestrului Dinescu sînt deopotrivă de incitante şi reuşesc să adune într-un tot coerent o imagine, prin însăşi structura ei fragmentată.

Şi astfel, împreună cu traducerea românească a textului lui Kuloglu, apărută la Bucureşti în 1996, întrebarea *Se întorc roşii?* îşi găseşte răspuns, tot fragmentat, dar tot coerent şi foarte nuanţat.

Astăzi însă mă opresc la o întrebare de cu totul altă factură şi de al cărei răspuns poate depinde în mare măsură viitorul nostru. Se întorc cocorii?

Cocorii sînt păsări, păsări migratoare. Ele vin şi pleacă după timpuri şi anotimpuri de mult statornicite. Dar nu la ele mă refer eu. Cocorii mei nu sînt păsări, sînt oameni, oameni tineri şi nu sînt roşii. Sau mai ştii? Părinţii lor au plecat, au emigrat, în 1979, să zicem. Copiii însă vor să se întoarcă, să imigreze... „Îi cheamă pămîntul", aşa mi-au spus unii dintre ei. De ce au emigrat părinţii? Pentru că în ţara lor multe le erau potrivnice, adesea chiar şi viaţa fiindu-le în pericol. Aşa şi era, dovadă pătimirile celor mulţi care au rămas acasă. Emigratul fără voie, cel mititel, care avea atunci, iarăşi să zicem, 5 ani, are azi 23! N-am să uit în vecii vecilor seara de iarnă în care, de pe peronul Gării de Nord din Bucureşti, s-a îndepărtat trenul care purta într-unul din vagoanele sale pe copiii mei şi pe Constantin Filitti, nepoţelul de 5 anişori. Priveau trenul, înşiraţi pe două bănci, prietenii de atunci ai celui mic al meu, plecat spre o viaţă nouă. Ca rîndunelele stăteau. Dar toţi aceşti pui de om au plecat la rîndu-le, au emigrat unul cîte unul, doi cîte doi... S-au scurs de atunci 18 ani, timp în care părinţii, ocrotiţi de mult trîmbiţatele drepturi ale omului, s-au putut statornici într-unul din statele puternice ale occidentului, predilect Germania, Franţa sau Statele Unite ale Americii. Şi-au găsit de lucru, au fost categorisiţi „ausländeri" sau „meteci", dar s-au integrat, cum se zice, şi şi-au crescut copiii. Cei buni, ba chiar foarte buni, şi-au încheiat studiile, adeseori cu strălucire. Ţările de împrumut i-au cernut prin site dese cum numai ele ştiu s-o facă şi celor aleşi le-au oferit situaţii ademenitoare.

Iată însă că-i cheamă pămîntul natal, ceva îi îndeamnă către casă! Cu ce se vor confrunta aici? Dacă în anii imediat următori intrării „aliaţilor" în Berlin şi a semnării păcii care a îngenuchiat nazismul, s-au constituit tribunale internaţionale, judecînd şi condamnînd pe marii vinovaţi de crime împotriva umanităţii, alta a fost situaţia după încercarea de a izbăvi omenirea de comunism. De astă dată, liderii roşii, care n-au rămas cu nimic datori celor naziști, au fost lăsaţi în plata Domnului. Doar unul dintre ei a primit plată pămîntească. Ceilalţi, toţi, au fost judecaţi acolo Sus sau îşi aşteaptă la rînd ceasul. Mulţimea, cei care n-au emigrat, au învăţat în răstimp să aplaude şi să execute. Tot mai puţin frenetic, cu sau fără şovăire, cînd şi cînd cu murmure proclamate, după 1989, ca fiind disidenţe, cei care şi-au băşicat palmele s-au aşezat în bănci guvernamentale, parlamentare sau instituţionale; dar de ce zic eu bănci, cînd de fapt e vorba de fotolii cald primitoare. Şi mai adaug că fiecare ocupant e înconjurat de admiratori necondiţionaţi, care aplaudă chiar dacă o fac în tăcere... Conferinţele de presă se succed cu tineri cu plete, cu ţigări, creioane şi picioare lungi dar fuste scurte, foarte scurte. Admiraţia e reciprocă, mulţumirea quasi totală. Ici, colo, cîte un ghiocel sparge carapacea cenuşie care tinde să ne sufoce. Din dialogul ce se poartă între aceşti *perce-neiges,* din mîinile ce şi le întind poate se va închega un început de reformă, de tratative, de privatizare, într-un cuvînt de echilibru social şi economic coherent. Cu aceştia vor găsi cocorii care, da, se întorc, punţi de înţelegere şi colaborare. Pe lîngă competenţă şi limpezime e nevoie de multă sîrguinţă, de multă diplomaţie şi – aş adăuga – şi de ceea ce Napoleon invoca pentru orice reuşită, de o oarecare doză de noroc. Doamne ajută!

Manole FILITTI

© A. Paul

N.red.: *Celor şocaţi că în numărul de astăzi nu găsesc articolul lui George Pruteanu la locul obişnuit le comunicăm – aşa cum şi domnia sa ne-a comunicat, în ultimul moment – că în contextul acestor zile nu a putut să facă faţă şi obligaţiei sale de cronicar literar. D-l senator ne-a declarat, de asemenea, că-şi asumă „întreaga responsabilitate" pentru această absenţă apelînd la „înţelegerea noastră". Ca de obicei, încercăm să-l înţelegem.*

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

CU TEUL ŞI GĂLEATA PRIN TRANZIŢIE

Sisifi cu halate albastre, cu găleată şi teu, femeile de serviciu sînt de obicei tăcute. Sau, pur şi simplu, vorbele lor nu sînt ascultate. Ne-am gîndit să le ascultăm şi vă invităm, în cele ce urmează, să le ascultăm împreună. O mică galerie de portrete, crîmpeie de poveşti şi opinii – iată ce propunem.

Norme şi metri pătraţi

La Sucursala Administraţiei Imobilelor de Protocol Bucureşti, un fel de „sediu central" al femeilor de serviciu care lucrează în instituţiile publice, am aflat că majoritatea solicitantelor sînt foste muncitoare ajunse şomere în urma restructurărilor din uzine. Cele mai multe au opt sau nouă clase, dar sînt şi excepţii: absolventele de liceu, cu diplomă de bacalaureat. Pînă în '90, acestea erau angajate ca telefoniste. Apariţia centralelor digitale a spulberat această şansă; studiile medii nu mai înseamnă, astăzi, decît posibilitatea de a deveni „coordonatoarea" propriilor colege. Pentru a fi angajată, femeia de serviciu trebuie să treacă „testul celor 60 de zile": la recomandarea superiorilor mulţumiţi de munca din perioada de probă, se încheie contractul de muncă şi încep să fie calculate şi sporurile. Norma întreagă pentru acest post este de 650 de metri pătraţi a căror întreţinere înseamnă în jur de 500.000 de lei pe lună, pentru o salariată cu vechime.

Femeie de serviciu pe coridoarele puterii

T.M. este una dintre angajatele din acest sistem. Ea munceşte la „Muncă" – adică în Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale. A absolvit o şcoală profesională de croitorie şi apoi a lucrat la *Tricodava* pînă în 1984 cînd, printr-o rudă, a izbutit să ajungă femeie de serviciu la Comitetul Central al PCR. Vreme de paisprezece ani, aşadar, a spălat aceleaşi duşumele, în aceeaşi clădire, şi are propria viziune asupra vieţii în epoca totalitară şi în cea de tranziţie. Pe prima şi-o aminteşte cu nostalgie – „Era o mîndrie să-i vezi tot timpul pe toţi ăia mari!" – dar şi cu simţ critic – „Munca era mai grea, trebuia să fie totul oglindă, o pată n-aveai voie să laşi, te puneau să speli şi să freci şi unde nu era nevoie, răcneau la tine. Şi pînă la 7,30 dimineaţa trebuia să termini şi să dispari cu totul, că n-aveai voie să te arăţi la ăia mari." A venit Revoluţia: „A fost o situaţie de confuzie şi lumea din securiste nu ne scotea. Asta era ideea oamenilor, ce le intrase în cap, da cum se poate? Că noi eram prea mici...". Dar, după „ce s-a-ntîmplat cu revoluţia, cu tot", treaba a devenit mai uşoară. Multe colege au plecat, s-au privatizat sau lucrează la firme particulare, unde cîştigă mult mai bine. Din 60 de femei de serviciu au rămas 7. Eh, sînt mai puţine, dar munca-i totuşi mai uşoară, că nu mai stă cu frica-n sîn, cu „aoleu, vine şefu, ascunde-te, aoleu, dac-o găsi vreun fir de praf?" Acum, între şefi şi femeile de serviciu există respect reciproc şi se munceşte degajat. Dintre directorii de acum, unii mai au toanele lor, dar se poate discuta cu ei, înţeleg ce le explici. T.M. le ştie „năravurile", s-a obişnuit cu ele: unii îşi pun un plastic şi un şervеţel şi abia apoi mănîncă sandvişurile, nu lasă mizerie, altora nu le pasă ce rămîne în urma lor. Unii au încredere să-i lase cheia de la birou, ca să facă ordine, alţii, dimpotrivă, îi supraveghează toate mişcările. Ea nu se supără. S-a obişnuit şi cu schimbările şefilor: „Am învăţat să-i cunosc, aflu repede ce vor şi ce nu, de, fiecare cu pretenţiile lui."

T.M. are doi copii. În fiecare lună adună cei 480.000 ai ei împreună cu leafa soţului şi urmează împărţirea – „îi pun pe bileţele" – întreţinere, curent, tot ce trebuie. Nu îi e ruşine cu munca ei, poate munci şi mai mult. Dacă află că e undeva un geam de spălat sau un covor de bătut, se duce, cum să nu, e învăţată cu greul. Prin anii '80, din 1.500 de lei, ei da, putea să-şi ia chiar şi-o pereche de pantofi. Acum nu la pantofi se gîndeşte, ci la mîncare: cînd ajunge în piaţă pur şi simplu îi creşte tensiunea. Noroc cu sărbătorile: atunci „are noroc de geamuri" şi curăţenii în multe case. Pensionarilor le ia mai ieftin, „ălora cu milioane" le cere 50-60.000 pe zi: „Ce să fac, doar n-o să mîncăm numai şi numai cartofi prăjiţi!"

La minister, primăvara e mai grea, e o curăţenie mai grea. Şi vara: „trebuie să fii mai activă datorită prafului". Dintre zile, lunea e o zi grea cît trei, din pricina week-end-ului. Dar cea mai grea dintre toate e lupta zilnică dată cu suplicanţii sau cu inşii de pe stradă care se folosesc de toaletele ministeriale: „Dac-ar fi copii, le-aş vorbi, le-aş explica, dar toţi sînt oameni în vîrstă, mi-e jenă să le atrag atenţia." Cum-necum, îşi face munca. Nu se gîndeşte la ce face, fiecare gest a devenit un reflex. E foarte liniştită, nu ca pe vremuri, liniştea asta-i mare lucru. De gîndit se gîndeşte la mîncarea pe care s-o gătească acasă, la fată (care ar trebui să se mărite) sau cum să facă să mai strîngă nişte bani.

Din ceea ce se întîmplă în tranziţie a înţeles un singur lucru: e foarte greu. Oamenii înţeleg greşit libertatea. Îşi mîngîie bărbia şi mă priveşte peste ramele ochelarilor: „Filmele de la televiziuni nu sînt la locul lor, cu atîta groază şi cu violenţă." Politica e ceva ce o depăşeşte, îmi spune după un moment de ezitare. În viaţă fiecare om ar trebui să aibă mai multă conştiinţă şi să fie mai civilizat. În plus, n-o spune pentru ea, ci, aşa, în general, femeia ar trebui să fie ajutată în treburile casnice de bărbat. Acesta ar putea „să-i micşoreze stressul femeii". Ca să arate bine ca femeie, ea „se aranjează" singură, nu merge la coafor; îşi prinde părul în coc, greceşte, şi e de-ajuns, că doar n-o mai alege nimeni.

De ce te bucuri cînd vine primăvara

La cinematograful *Lumina*, o femeie de serviciu slăbuţă şi foarte plină de viaţă stă la intrarea în sală: e şi controloare. Poartă nişte pantaloni de tergal şi-o bluză verde foarte groasă. Tunsă băieţeşte. Mă conduce, ospitalieră, într-o săliţă aflată sus, lîngă camera proiecţionistului. E foarte bucuroasă să povestească despre viaţa ei.

În 1984 a intrat în şomaj după 25 de ani de activitate ca operator chimist, „fruntaşă în muncă", ţine să precizeze. Abia în '91 s-a angajat aici „fără pile şi cu carte de muncă". Cu şefii şi colegii se înţelege bine – bătaie de cap îi dau spectatorii: „Sînt ceva ieşit din comun, te ceartă, îşi bat joc de tine...". Între spectacole rămîn 15 minute ca să strîngă după 3-400 de inşi, mari consumatori de seminţe şi floricele: „ Duminicile aduc de acasă copiii ca să mă ajute. Fata o pun să mătură prin faţa cinematografului. Ei i-e ruşine, da-i zic: şi cînd mănînci nu ţi-e ruşine? şi mă ajută!" Salariul e bun, peste 600.000, dar marele noroc al familiei rămîne soţul. Sudor la *Danubiana*, el aduce-n casă 3 milioane şi 10 kilograme de carne pe lună. După ce se luptă aici cu maldăre şi maldăre de gunoi, merge acasă şi încearcă să-şi facă datoria de mamă. Băiatului îi place şcoala – motiv de bucurie. Şi primăvara e, pentru ea, motiv de bucurie: lumea nu mai stă să se îmbrace, iese mai repede din sală şi are jumătate de ceas timp de curăţenie. Cîteodată o mai ajută şi celelalte femei, deşi sînt plasatoare sau vînzătoare. Chiar şi operatorul îi cară apa, ca să spele.

Politica: „o dezamăgire şi-o prostie".

Tranziţia: „ceva cu care m-am obişnuit – azi e bine, mîine-i rău; şi organismul şi capul s-a obişnuit cu aşa ceva."

Viaţa printre dulciuri

Singura femeie de serviciu din cofetăria *Casata* îmi vorbeşte în timp ce spală paharele. Munceşte „12 cu 24" de 22 de ani. Încă 2 şi gata, iese la pensie. Leafa: 500.000. E puţin, dar se descurcă. Are 4 fete şi 11 nepoţi. Cu toţii stau într-o casă bătrînească. Soţul? Soţul a murit. E greu, e foarte greu. Trebuie să spele, cofetăria e aglomerată, toată săptămîna e aşa. Doar în vacanţe e ceva mai puţină lume. Clienţii, de, şi mai buni şi mai răi. Mulţi necivilizaţi. Mai ales tineretul. Obraznic ce nu s-a pomenit.

Acasă-serviciu, serviciu-acasă acestea sînt singurele drumuri pe care le face. Ar ieşi la teatru sau la film, ar ieşi la cofetărie cu nepoţii dar cum? „Pentru asta îţi trebuie toalete, pantofi, coafuri – eu n-am. Cîteodată, acasă, mai stau cu ochii în televizor, ăsta-i luxul meu." Lux, fiindcă de obicei e prea obosită ca să se mai uite – îşi ajută mult fetele: „Mai le spăl, mai le gătesc, că sînt ai mei şi n-au pe nimeni decît pe mine." În concediu nu a fost niciodată nicăieri.

Cine ne spală scara de bloc?

Scara unui bloc: o femeie cu halat albastru. „Ce? Cum? Ce să vă spun eu? Dau cu mătura şi spăl. Atîta tot." Mergem totuşi în cămăruţa întunecoasă şi cu miros sufocant în care îşi ţine „utilitarele". Chiuveta – plină cu apă. Aici înmoaie mătura şi iese la lucru. A, dotarea e bună: administraţia îi dă găleată, teu, mătură, Dero, săpun. Era vorba să dea şi „morton de-ăla de spital, speli cu el pe jos ca-n vise". Dar nu sînt bani. Salariul: 200.000, pentru 2 scări. Mai este şi pensia. Trăieşte împreună cu fiica ei, de 39 de ani. Fata a avut cu ceva timp în urmă un accident: „a fost arsă şi de atunci nici nu prea mai judecă, de la arsură, stă toată ziua în pat". Anotimpul mai greu, pentru ea, e iarna: e frig şi vin tot timpul în scările ei cîinii vagabonzi. Vremurile bune au fost pe cînd lucra la localul *Rucăr* : atît de bune încît, dacă are timp, mai trece şi azi pe acolo. La televizor se uită doar aşa, că dacă nu ştie carte? Altfel – nu-i mai arde de nimic: „Cînd vezi copilu-n pat că nu vorbeşte, nu mănîncă decît greu, greu de tot, unde ţi-e inima ta? Nu, n-are pensie, n-are nimic. Ce să cer, cum să cer şi cui să cer un ajutor?"

Crezul poetic al lui Blaga, la RENEL

Cum putea lipsi din „galerie" mitica femeie de serviciu de la RENEL? Mi-am dat toată silinţa să stau de vorbă cu o încarnare a acestui mit. Am izbutit doar în parte. Totul a fost foarte complicat: birou de presă, acreditare, lungi explicaţii, suspiciune, aşteptarea unui director care urma să se întoarcă din Canada... În fine, pătrund victorios în citadelă: am obţinut permisiunea de a realiza portretul mult rîvnit. Înăuntru – stupoare: şefa biroului de presă le-a convocat pe cele şase personaje mitologice în plen. Vom avea o dezbatere... Ne prezentăm, cu aere stingherite. Pentru a mă încuraja, femeile de serviciu încep să vorbească, răspunzînd unor întrebări pe care nici n-am apucat să le rostesc. Au pierdut nişte sporuri, din pricina „tămbălăului şi gurii făcute de doctori, a instigaţiilor de la radio şi televizor". Leafa? Leafa e mult mai mică decît se zice. O, ce bine ar prinde un milion şi ceva! „Uitaţi – spune una dintre interlocutoare – am din întîmplare factura de curent la mine, să vedeţi că plătesc şi eu ca orice om!"

Cer permisiunea de a sta de vorbă cu o persoană, aşa, simplu, omeneşte. Da, cum să nu, dar mai bine să fie două. Bine... Prima are 13 ani vechime. Avea 2 copii cînd s-a angajat aici, a mai făcut 2: clasa a III-a, clasa a IV-a, unul la profesională şi o fată care vinde la tarabă. Fata cîştigă 300.000 şi-i dă pe parfum... Viaţa: grea: „Pînă şi gravidă, cu burta la gură, am tras de covoare, de perdele, de toate alea, ca să-i cresc". Cea de-a doua femeie alege să vorbească despre programul de lucru în controversata ei instituţie: 5,30 dimineaţa – intrarea pe sectoare; 8 – sfîrşitul sectoarelor ş.a.m.d. Ajunsă acasă, găteşte, mai face o scară de bloc şi îngrijeşte o bătrînă, căreia îi ia doar 15.000 de lei. Serialul *Dragoste şi putere* e pomenit, la un moment dat, ca una dintre puţinele alinări ale unei asemenea vieţi.

Discuţia a luat sfîrşit. În vreme ce îmi rumeg eşecul, cineva intră să întrebe cum au decurs lucrurile. Iar şefa biroului de presă îşi scoate un pantof, mi-l arată şi spune: „Mi i-am luat acum şase ani!".

Îmi iau rămas bun. Singura femeie de serviciu din România la care face referire discursul public rămîne un mister – asta e, RENELUL nu striveşte corola de minuni a lumii...T.M., prima noastră cunoştinţă de la Ministerul Muncii, mi-a spus, oricum, că o fostă colegă, femeie de serviciu la Philips, cîştigă 1.800.000 pe lună. Da, dar sînt banii lor...

Cătălin MANOLE

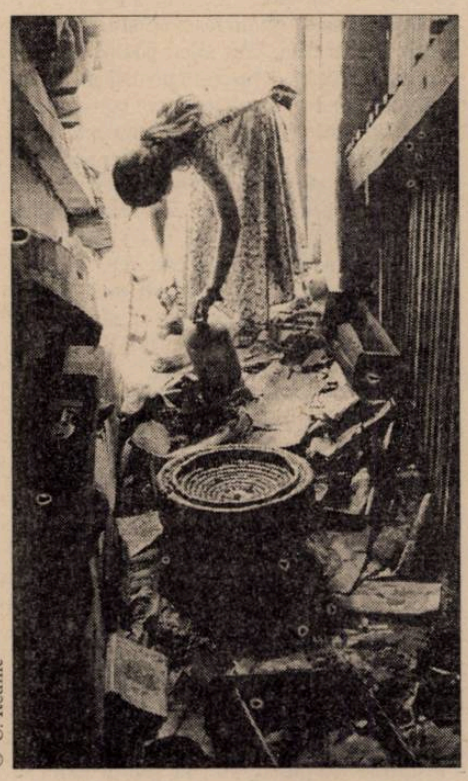

© C. Rednic

Rămîi sănătoasă, România, îmi iau geamantanul şi plec...

Din 1990 şi pînă în decembrie 1997, peste 280 de mii de cetăţeni români au emigrat cu acte în regulă în alte ţări. Lor li se adaugă un număr neştiut de oameni plecaţi ilegal sau de bursieri şi beneficiari ai unor specializări în Occident, care nu mai au intenţia să se întoarcă în România. Ţările de destinaţie cele mai vizate au fost şi sînt, în ordine: Germania, Ungaria, Statele Unite, Austria, Canada, Franţa.

1990 a fost, cum era şi firesc, anul record, cu peste 96 de mii de plecări legale. De atunci şi pînă în 1994 numărul emigranţilor a tot scăzut, pentru ca, în 1995, să se înregistreze o nouă creştere. În 1996 şi 1997 s-a reluat descreşterea.

În toţi aceşti ani au plecat ceva mai multe femei, 146 de mii, faţă de numai 138 de mii de bărbaţi. Dacă exodul legal al persoanelor fără nici o calificare s-a redus din '90 şi pînă astăzi de aproape 7 ori, cel al persoanelor cu studii superioare a scăzut cu doar 36%. Mai concret, în 1990 au plecat definitiv 30.215 necalificaţi şi 5467 titraţi iar în 1997, 4581 necalificaţi şi 3486 titraţi. În plus, se observă că în fiecare din ultimii trei ani au emigrat mai mulţi oameni cu pregătire superioară decît în oricare din anii anteriori (excluzînd anul 1990). Despre numărul celor plecaţi ilegal nu ne putem face nici măcar o idee, dar ştim că în ultimii 6 ani, pe acest motiv au fost returnaţi în România circa 91 de mii de indivizi.

© V. Dorolţi

Salată în noroi şi promiscuitate politică

În cele mai multe ţări occidentale porţile au fost practic închise, accesul la cetăţeniile lor fiind foarte greu şi obţinut aproape exclusiv prin căsătorii şi re-

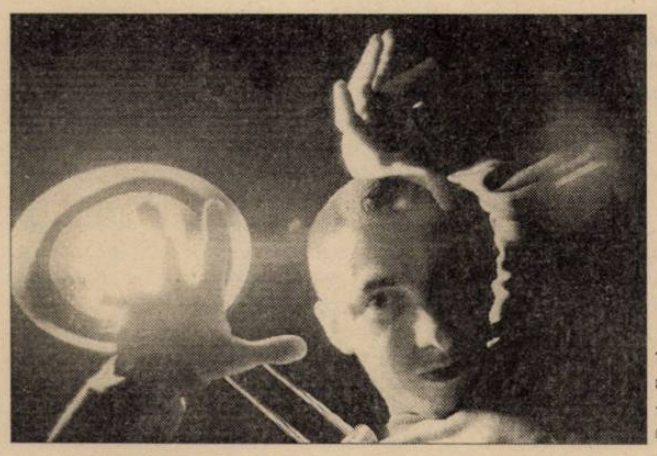

© A. Paul

unificări familiale. Canada a rămas una dintre puţinele opţiuni posibile pentru cei care vor să emigreze.

Am stat de vorbă cu inginerul Bogdan Radu, care la cîţiva ani după absolvirea facultăţii, asemeni multor alţi colegi de breaslă, s-a hotărît să rămînă definitiv în Canada împreună cu soţia sa. Plecat în 1995 la o specializare de doi ani, a putut obţine rezidenţă, drept de muncă şi la asigurări sociale. Locuieşte în Toronto. B.R. a luat foarte greu hotărîrea de a emigra, după cîţiva ani în care a cîntărit toate lucrurile care atîrnau în balanţă. Faptul că România nu are nevoie de ingineri a fost esenţial în a-l determina să plece. Pentru cei care vor să practice această meserie şi n-au terminat Politehnica doar pentru a avea o diplomă, condiţiile de lucru oferite în ţara noastră, dacă există, sînt foarte proaste. B.R. crede că şi dacă ar fi avut un loc de muncă plătit onorabil şi unde să-şi poată pune în valoare cunoştinţele, tot ar fi plecat. Şi-ar fi pus oricum problema să cunoască şi alte locuri, alţi oameni, alte mentalităţi... Dar cu un astfel de post asigurat în România, s-ar fi gîndit să se şi întoarcă. Ar fi făcut poate în străinătate doar un masterat sau un doctorat. Aşa, plecarea e definitivă. La Toronto lucrează într-o firmă mică. Soţiei sale, fiind statisticiană, i s-a oferit un post la o bancă. Salariul lor lunar cumulat echivalează cu suma de 25 de milioane de lei, ceea ce după spusele lui Bogdan „nici măcar nu e superbisim pentru Canada". În asemenea condiţii, punţile de întoarcere în ţară sînt tăiate. Totuşi planurile lor de viitor sînt destul de nebuloase. Teoretic, dacă în România s-ar petrece un miracol economic şi serviciile lor, ca oameni care au lucrat în vest, ar avea căutare, s-ar întoarce bucuroşi. Sînt conştienţi că această posibilitate e infimă. Li se pare însă foarte trist să trebuiască să-ţi părăseşti ţara doar pentru a-ţi putea face meseria şi pentru a trăi decent. Îşi regretă prietenii şi familia. Se gîndesc la oamenii apropiaţi de care acum sînt foarte departe. Altfel, Bogdan îşi aminteşte de duhoarea şi de noroiul cu salată din Piaţa Titan şi atunci îi trece brusc dorul de ţară. Îşi mai aminteşte şi de „promiscuitatea politică în care trăiesc românii". La Toronto, prinşi în rutina de zi cu zi nu prea au timp de prieteni. Odată intraţi în acel sistem în care muncesc de dimineaţă pînă seara, nu mai au timp decît, cel mult, să se uite la televizor. Tot despre ce au văzut la televizor discută şi în pauzele de la serviciu. Deşi au un oarecare anturaj, au realizat că e imposibil să ajungă cu „băştinaşii", la aceleaşi grade de prietenie pe care le-au avut în ţară. Cunosc cîţiva români care, prin forţa împrejurărilor, le-au devenit prieteni foarte buni. În zona Toronto sînt cîteva mii de originari din România, dar o comunitate românească lipseşte cu desăvîrşire. În cartea de telefon sînt foarte mulţi Popescu. Există chiar şi un alt inginer cu numele de Bogdan Radu, de care interlocutorul nostru a aflat cînd a vrut să-şi scoată o legitimaţie la bibliotecă. I s-a spus atunci că are de returnat opt cărţi, deşi el nu mai fusese niciodată acolo.

La vară, B.R. şi soţia sa vor fi chemaţi împreună cu alte cîteva sute de oameni să dea un test din scurta istorie a Canadei. Apoi vor ridica mîna laolaltă cu ceilalţi şi vor rosti un jurămînt. Aşa vor deveni cetăţenii unei ţări despre care în urmă cu cîţiva ani nu ştiau mai nimic. Vor căpăta mult visatul paşaport „care deschide porţile lumii". Se amuză spunîndu-şi că dacă ar fi avut de ales, ar fi rămas într-o ţară europeană, mai mică şi mai nostimă, la nu mai mult de două ore de zbor de casă. Olanda, de exemplu.

Andrei MANOLESCU

© A. Paul

Televedenii

Vedenii, vise, somn

Nişte feţe care privesc dincolo de noi, recitînd cu un aer băţos un discurs teribil de lemnos: acestea sînt vedeniile care ne bîntuie în timpul *Jurnalului* de pe TVR. Ceea ce ar putea fi interesant pentru cetăţean – şi nu doar pentru organele puterii comanditare – se poate cel mai bine ghici din anumite semnale, precum dispoziţia schimbătoare a crainicilor sau infinitezimalele variaţii retorice ale declaraţiilor... *Prompter*-ul, căzut pe mîna (sau, mai bine zis, sub piciorul) unor impiegaţi statali se dovedeşte un bun tranchilizant al reacţiilor de-o parte şi de alta a ecranului.

După vedenii – vise. Visez un omolog român al marilor vedete din programele de ştiri străine. Departe de figura (cu care ne-a obişnuit decenii de-a rîndul TVR-ul) a heraldului împilător şi disprepuitor, împuternicit să dea citire în piaţa publică vreunei patalamale de la stăpînire, el este convivul de seară, el este tovarăşul de odihnă cu care mă-ntîlnesc în jurul focului (catodic) şi-l întreb – că doar e mai umblat ca mine – ce veste-poveste mai are de depănat. El îmi desfăşoară totul, de-a fir-a-păr, îmi spune tot ce mă doare, tot ce mă interesează, cu chiar vorbele mele, cu chiar felul meu de a privi, aşa, „de jos", dar cu o pricepere mai amplă, mai „de sus", la care astfel am şi eu acces; el îmi aduce ştiri şi de „dincolo", din întreg satul planetar; el îmi anticipează curiozităţile, uneori frivole, dar cel mai adesea neliniştitoare; iar uneori, deşi nimeni nu i-o cere, deşi riscă să mă irite, deşi riscă să-i irite pe cei puternici, el face dezvăluiri capabile să mă pună pe gînduri, bazate fie pe descoperiri „bubuitoare", fie pe reflecţii profunde asupra situaţiei.

Orator desăvîrşit, el nu are nevoie de *prompter*, căci el nu are poliloghii de recitat. Chiar dacă ar avea un *prompter* în faţă, l-ar privi doar ca să verifice anumite detalii; el nu a renunţat la desuetele foi cu notiţe: dimpotrivă, acestea îl împresoară, gata să-i împrospăteze la nevoie memoria. El nu are nevoie să reproducă un document mai mult sau mai puţin oficial cu privire la un anumit eveniment; menirea sa este să-mi *relateze* acel eveniment. Înainte să-mi transmită informaţia, el o înţelege în profunzime, o va lega de context şi tocmai în această raportare mi-o prezintă: mi-o *raportează*. Nu o opinie deja formată îi pretind, nu o viziune gata înţepenită, nu o idee gata mestecată, care să se potrivească prejudecăţilor mele şi care să mă scutească să gîndesc; ci pur şi simplu o relatare pertinentă a unor fapte, din care să reiasă, dincolo de amănuntele de suprafaţă, esenţa acelor fapte. El nu îmi dă ideile gata mestecate, ci materia cu care îmi voi forma propriile idei.

Orice mişcare la vîrf o priveşte cu ochii simplului cetăţean. Căci un astfel de *redactor implicat* este, prin definiţie, un *redactor-cetăţean*. În expresia lui citesc grija pentru viaţa cetăţii, şi nu orgoliul smintit de a-şi da coate cu miniştrii, de a se tutui cu înalţii oaspeţi străini şi de a primi mici atenţii de la preşedinţi. Bineînţeles, el nu poate fi totalmente obiectiv: o anumită tendinţă politică se simte,inevitabil, în relatarea sa. Dar mie, ca cetăţean liber, subiectivitatea sa de cetăţean liber, egală în valoare absolută cu a mea, îmi apare mai puţin suspectă decît „obiectivitatea" unor păpuşele mecanice care aduc vorba despre marile probleme ale societăţii într-un *guignol* pregătit în pripă, cu singura grijă a terminării programului.

Îmi amintesc că nici un telejurnal al nici unui canal nu m-a lămurit, la vremea respectivă, cu ce se ocupă de fapt (şi de drept) societăţile fraţilor Păunescu, aflate pe atunci sub control financiar (şi din care reportajele arătau îndeobşte cîţiva operatori moşmondind la calculatoare plus grilajul de la poartă). Totul trebuia să pară cît mai suspect în acele tranzacţii care, totuşi, nu se făceau cu marfă de contrabandă... Noi nu trebuia să raţionăm prea mult. Noi trebuia să ne bucurăm, servitoreşte, de ananghia baştanilor, să celebrăm cruciada anticorupţie pornită de guvernanţi şi, mai ales, să ne pregătim conştiincioşi de somn...

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

● Anul VI ● Nr. 269 ● 27 mart. - 2 apr. 1998

Încercuirea prin clişee

– convorbire cu Vasile Ionescu, consilier pentru rromi, Ministerul Culturii –

Din fericire mulţi dintre gazetarii străini care ne vizitează nu cunosc limba română şi nu citesc presa autohtonă înainte de a veni aici. Ce ne-am face dacă un neamţ conştiincios, să zicem, sau un englez prea atent la cuvinte, la date istorice şi nume proprii ar spicui din ziarele şi revistele noastre informaţiile pe care noi le citim toată ziua? Preşedintele ţării – atît fostul cît şi actualul – „agent străin"; al doilea om în stat – „pui de jidan". Un parlamentar marcant al opoziţiei – homosexual, un ministru-ţigan, alt ministru – „machedon sîsîit". La nivel mai mic – fostul primar al Bucureştilor era un „cioroi", etnie care i se reproşează şi actualului primar interimar. Una din figurile istorice ale trecutului, regăţeanul Ion Mihalache, a întemeiat Partidul Naţional din Ardeal (!), iar celebrul chimist român Costin Neniţescu se scrie, repetat, Costin N. Niţescu (vezi „Naţional"). Conspiraţia spiritelor malefice – totdeauna din afară – nu mai are cine ştie ce de adăugat: înainte de orice altă activitate, noi sîntem antrenaţi, cu sîrg, în „deriziunea prin noi înşine". Ideea că ne putem insulta în voie acasă, pretinzînd în acelaşi timp respect în afară, nu e departe de credinţa bătăuşului care-şi molestează familia cu uşa închisă, ca să nu „vadă" vecinii, indiferent de ceea ce „se aude", dincolo de uşă. Un dialog cu dl Vasile Ionescu, consilier pentru rromi la Ministerul Culturii, încearcă să pună în discuţie această tendinţă a presei post-decembriste, pe care Codul deontologic al breslei n-o poate ignora.

Portretul etniei dedus din ziare

Stimate domnule Vasile Ionescu, cum vi se pare portretul etniei dvs. dedus din presă? Vă recunoaşteţi în el?

Vasile Ionescu: A fost un şoc, imediat după '90, odată cu accederea noastră la propria identitate – fiindcă pînă atunci rromii nu erau consideraţi minoritate etnică sau naţională – a fost un şoc să văd duritatea limbajului presei cînd era vorba de rromi. Din pornire s-a creat stereotipul minorităţii infracţionale, fără excepţie, aproape. Presa, mă refer în primul rînd la presa din birourile Ministerului de Interne a început să facă precizări nedorite: cutare infractor, cutare violator, cutare criminal – sînt ţigani. Numai în cazul nostru s-a pomenit etnia. Presa, în marea ei majoritate, a preluat informaţiile şi le-a publicat pur şi simplu, poate – cine ştie? – şi cu o undă de satisfacţie – mă gîndesc la un ziar care acum nu mai apare, „Ora" – de nu mă înşel – unde exista o rubrică permanentă „capitala invadată de ţigani". Unde nu intervenea duritatea limbajului, eram şocat de pitorescul extrem. Se vorbea, de fapt despre o etnie care nu există. Celebra „Carmen" sau „Ţiganii" lui Puşchin, bazate pe motivele romantice ale secolului XIX nu au legătură cu realitatea zilei de azi. N-am înţeles niciodată de ce oameni ca Ion Cioabă, Dumnezeu să-l ierte, sau Iulian Rădulescu-„Împăratul" – au imediat şansa să intre pe pagina I a ziarelor, iar proiectele noastre de interes comunitar, de dezvoltare, de şcolarizare, de refacere a cartierelor incendiate nu sînt primite cu interes, de cele mai multe ori nici nu apar, deşi noi le transmitem presei. Convin, ziarele au nevoie de stereotipuri vesele, ridicole, rizibile. Poate că băşcălia e o oarecare formă de libertate, dar ea – libertatea – trebuie şi asumată, în toate conexiunile sale. „Caţavencu", de pildă, o publicaţie simpatică mie de altfel, atunci cînd e vorba de rromi n-a găsit niciodată o formulă de bun-simţ. Ea e foarte citită în ţară, dă tonul unui anumit fel de umor, merge şi-n străinătate. Şi „mişto"-ul, ca să folosesc o sintagmă preferată, pe care-l practică, faţă de homosexuali, faţă de rromi nu dă bine – fiindcă problemele minorităţilor – etnice, sexuale etc. – sînt probleme foarte delicate pentru întreaga Europă. Sigur, patronul Caţavencu ne-a lăsat o vorbă nemuritoare „să-şi vază Europa de treburile ei" – dar nu cred că ar trebui urmată chiar cu sfinţenie... Eu aştept clipa în care presa românească, mass-media, să conştientizeze faptul că reprezintă societatea civilă şi gazetarii să se implice ei înşişi în modelarea unei societăţi civilizate şi tolerante. Nu văd, deocamdată, nici o abordare serioasă (cu puţine excepţii) a fenomenului actual: intrarea rromilor în istorie după '90.

Totuşi, se mai publică şi articole serioase, cu cifre şi diagrame, aveţi o emisiune la televiziune...

Pentru emisiunea de la televiziune am luptat şi eu personal, dar aceasta se transmite doar „în principiu" – ca multe alte lucruri de la noi din ţară care tot „în principiu" funcţionează: ea a devenit numai circ, – pîine oricum nu prea mai are nimeni, nici noi, nici majoritarii – numai distracţie, dans, muzică. Dar care sînt problemele rromilor astăzi? Cum se integrează ei în societate, ce bariere întîlnesc, cum se confruntă tradiţia, cultura specifică, obiceiurile cu „zestrea" majoritarilor – asta nu aflăm. Dacă se dau – cînd se dau! – cifrele sînt seci: 27% din copiii rromi, de pildă, nu merg la şcoală. Asta-i sociologie contabilă. Presa sau Ministerul Educaţiei nu caută să afle şi să ofere explicaţii, nimeni nu trece de cifre. De ce apare abandonul şcolar – în special în clasele mici? Nu cumva şcoala este prima instituţie unde copilul rrom se simte jignit şi dispreţuit de colegi şi chiar de cadrele didactice?

Dar felul cum sînt văzuţi majoritarii vi se pare mai aproape de adevăr?

Mulţi gazetari se mîndresc cu faptul că sînt formatori de opinie. Eu zic că sînt colportori, nu formatori. De unde atîţia „formatori"? După '90 s-au golit cenaclurile de cenaclişti şi-au apărut „specialiştii în toate problemele". Dar dacă observăm lucrurile în desfăşurare, constatăm că presa se plasează, uneori, într-o postură de superioritate, încît stai şi te-ntrebi: este păzitoarea democraţiei, e de partea societăţii civile, a celor mulţi lipsiţi de putere sau, dimpotrivă, se subordonează puterii, încîntată, în acelaşi timp, de autoritatea de care dispune ea însăşi, discreţionar cîteodată? Să luăm o problemă neetnică, una care-i priveşte şi pe români: violenţă în familie. Cineva şi-a ucis nevasta, să zicem. Dacă ştirea apare în cele trei ziare cu un tiraj foarte mare – *Ziua, Naţional, Evenimentul zilei* – e prezentată de regulă în registrul comic sau de scandal: „supărat că tocăniţa nu era caldă, cutărescu i-a tăiat gîtul nevestei". Gravitatea faptei nu impresionează, contează evidenţierea derizoriului. Nici majoritarii nu sînt respectaţi.

Celălalt? N-am auzit de celălalt!

Dacă, aşa cum remarcaţi, prezumţia de nevinovăţie nu funcţionează totdeauna automat, în cazul rromilor, acest fapt poate avea şi un efect secundar foarte nociv, în timp; o dată ce, din pornire sînt priviţi ca infractori, nu cumva asta-i îndîrjeşte, îi scuteşte de orice sentiment de ruşine faţă de fapta rea?

Asemenea tratament are implicaţii teribile în dezvoltarea personalităţii. Dispreţul, urmărindu-i ca un „fatum", îi îndîrjeşte, cei mai mulţi dintre rromi abandonează lupta, devin slugarnici, apelează la viclenia verificată, nu mai ţin cont de demnitatea persoanei; o altă parte, numeroasă, devin agresivi, imuni la dispreţ, nu le mai pasă, comit răul şi din sfidare, uneori.

Vreţi să spuneţi că scriindu-se despre ei numai ca despre „ciori", „baragladine", „tîlhari" – ne pregătim, astfel, tîlharii viitori?

Nu-i deloc exclus. Toată tinereţea mea am fost oprit seara de miliţieni şi legitimat: culoarea mea mă recomanda ca pe un potenţial infractor.

Credeam că acum lucrurile s-au schimbat. Dar razia de la Sineşti, de-acum o lună, m-a pus pe gînduri. S-a intrat într-o comunitate, unde sînt copii, femei, bătrîni bolnavi, cu un efectiv de cîteva sute de poliţişti, la 3 dimineaţa şi s-a făcut o descindere de proporţii. Rezultatele n-au fost deloc pe măsura unei atari desfăşurări de forţe. Dimpotrivă. Am cerut explicaţii celor care susţineau utilitatea acţiunii: „Daţi-mi un exemplu în care aţi făcut o razie într-un sat românesc!" Nu mi s-a putut da. Presa a reflectat prompt „acţiunea" însă n-a căutat să afle şi opinia celor agresaţi, să meargă pe firul lucrurilor, să vadă care sînt feţele realităţii.

Rromii iau cunoştinţă de faptul că în majoritate presa lucrează discriminator, cer drept la replică, dau dezmînţiri? Li se publică?

Ca şi la români, există trei tipuri de reacţie. O parte din rromi nu citeşte ziarele, şi, deci, aceştia n-au habar şi, chiar dacă ar şti, nu iau în seamă ce se spune. O altă parte este extrem de afectată de imaginea negativă, de stereotipul constituit, şi caută să-şi eufemizeze identitatea. Un rrom mărturisea, tot în presă, că el circulă cu amîndouă mîinile aşezate pe bara orizontală de sprijin din autobuz, să nu se creadă că e hoţ de buzunare. (Asta nu-nseamnă că unii rromi nu operează în autobuze, împinşi de sărăcie mulţi dintre ei, sau că toţi hoţii de portofele sînt cu necesitate rromi.) O a treia categorie, extrem de restrînsă, formată din cei mai cunoscuţi membri ai etniei, în general oameni cu şcoală – aş remarca aici, în primul rînd pe sociologul Nicolae Gheorghe, om de carte, vorbitor fluent al cîtorva limbi de circulaţie, cunoscut pe plan internaţional, implicat în proiecte de anvergură – încearcă să ia atitudini; eu însumi am monitorizat presa o bună bucată de vreme, am dat şi răspunsuri, unele dure, am intrat şi în polemici cordiale; în cele din urmă ne-am plictisit. Trebuie să se caute o altfel de coerenţă în abordarea problemei rromilor, să preconizăm un program pe termen lung, care să aibă în vedere nu numai schimbarea mentalităţilor. Dacă replica pe care o dăm este serioasă, nu se ia în seamă. Dacă-i pitorească, are termeni argotici, are un aer haios, merge! Figura împăratului Iulian a avut chiar şanse să devină subiect de copertă în revista „Europa", apărută acum cîţiva ani: supraponderal, revărsat, Iulian era fotografiat în faţa unei hărţi spre care arată întrebînd: „Voi credeţi că sînteţi în Europa?" (aluzie la întregul poporul român, nu doar la etnia noastră).

Deci „cealaltă parte" – nu prea are şanse să fie ascultată? Parafrazînd, putem întreba: celălalt? N-am auzit de celălalt!

E clar că în România celebra frază a lui Rimbaud „eu sînt celălalt", e o discuţie de viitor. Aşa cum şi în Europa, de altfel, conceptele de interculturalitate, multiculturalism se află abia la început de înţelegere, de acceptare. Din păcate, „inteligenţa" se distanţează de valorile tradiţionale, care funcţionau în societatea românească. Cei care scriu în presă despre rromi, par să nu fi auzit în viaţa lor de simpatia lui Alecsandri faţă de ţigani, de poeziile lui Goga, de toate figurile de ţigani din opera lui Sadoveanu etc. Ţiganul îşi avea locul lui în satul românesc, potcovarul, lingurarul, ghicitoarea; dar nepoţii acestora pot citi azi în presă, la Mica publicitate, anunţuri gen: „cumpăr apartament, scară fără rromi", „angajăm paznici, exclus rromi". Nici cine le dă, nici cine publică aceste anunţuri nu-şi pune problema că ele reflectă o mentalitate rasistă.

Şansa unei reacţii destinse

Domnule Vasile Ionescu, cum se situează România, în raport cu celelalte foste ţări comuniste unde trăiesc comunităţi de rromi?

În Slovacia, Meciar a spus la un moment dat că „rromii" sînt „retardaţi". Presa a vuit indignată. Totuşi, în Slovacia statul a finanţat construirea unui teatru pentru rromi, funcţionează numeroase şcoli de muzică, apar 6-8 publicaţii etc. Aici e paradoxul: România are cei mai mulţi rromi – aproape două milioane – dar e ţara cea mai rămasă în urmă în ce priveşte implicarea autorităţilor centrale ale statului, în problemele etniei. În afara Albaniei – stăm cel mai prost la programele de dezvoltare comunitară sau a unor strategii pe termen lung în ce-i priveşte pe rromi. Deocamdată e doar „problema noastră", presa n-a găsit nimic tentant în acest subiect. Îmi amintesc că, nu demult, de la Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale au fost îndrumaţi către noi, cei care ne interesăm de problemele rromilor, nişte români mai jerpeliţi, mai nervoşi, chit că n-aveau, trăsături specifice etniei noastre. Nu sîntem luaţi în serios. Iar cînd Traian Băsescu a găsit, totuşi, pentru copiii din Gara de Nord, nu toţi rromi, dar toţi defavorizaţi, soluţia căminului Metrorex, vă amintiţi cîte ironii s-au dezlănţuit?

Cum ieşiţi din încercuirea clişeelor? Acţiunea „preparate din carne de lebădă", desfăşurată în stradă, în faţa Ambasadei Austriei din Bucureşti, e un început de acţiune în acest sens?

Da. Am iniţiat-o antrenînd o parte din cei 100 de studenţi rromi din capitală, tineri intelectuali care nu vor să facă politică, dar nu suportă nici discursul rasist, tenta de depreciere cu care presa tratează etnia noastră. Fundaţia „Aven Amentza" şi Ministerul Culturii au organizat şi au finanţat partea tehnică. Nici eu nu mă aşteptam să aibă atîta amploare, chiar succes. Fiindcă era ceva cu humor, presa a înţeles mai bine şi a redat lucrurile, ceea ce ne-a făcut şi pe noi să ne gîndim dacă nu e cazul să ne căutăm formule mai noi, mai percutante pentru a fi auziţi şi ascultaţi. Adică să ne pliem şi „celeilalte părţi" – cît se poate.

Poate că umorul ar fi o modalitate. Dar nu ştiu cît umor vom mai putea manifesta în iulie, cînd se împlinesc 55 de ani de la deportarea la Bug şi vom organiza o comemorare. Nu putem fi veseli cu orice prilej.

Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 271
10 - 16 aprilie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală româno-germană Petre Stoica Jimbolia
Biblioteca

BĂRBATITUDINI

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Eugen ISTODOR, Claude KARNOOUH, Adina KENEREŞ, Aurora LIICEANU, Adrian MIHALACHE, Irina NICOLAU, Ioana POPESCU

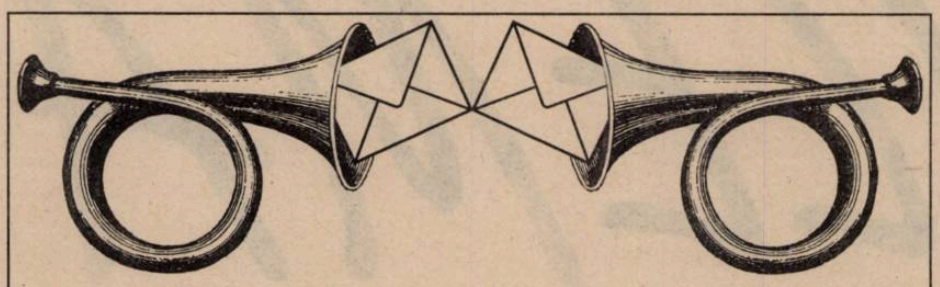

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Polemice

Nu voi mai citi Dilema, *dacă...*

Stimată Redacţie,

Vreau să vă supun atenţiei un subiect care mă frămîntă de multă vreme: Adina Popescu.

Este cam un an de cînd domnişoara de faţă îşi publică „articolele“ în revista pe care aproape că o divinizez.

Ca orice lucru pămîntesc, şi *Dilema* are unele imperfecţiuni minore pe care le-am trecut întotdeauna cu vederea (aşa cum probabil şi dvs. aţi făcut cu imperfecţiunile din scrisorile mele), dar Adina Popescu este imperfecţiunea enormă a *Dilemei*.

Concret: de un an de zile tolerez elucubraţiile unei persoane care is throwing shit asupra tinerilor români, mai ales asupra celor care ascultă muzică rock.

Felul în care d-ra A. Popescu vede generaţia de azi a României, mă îngrijorează. Mă îngrijorează şi mă scîrbeşte, deoarece tot ce afirmă ea în articolele sale este fals în mare măsură: Adina Popescu încearcă să impună particularul (să-l extindă) – cîţiva tineri care se poartă urît – în locul generalului – o generaţie de tineri ce este în mare parte normală (în sensul din anii '90 al cuvîntului).

Mă autodenunţ d-rei Popescu: în '92 şi '93 am avut părul lung (pînă la umeri) şi eram „rocker supărat“, ascultam numai de la **thrash** (şi nu trash – cum spune Adina) în sus: SEPULTURA, OBITUARY, NAPALM DEATH, MASSACRE şi alte trupe care corespund unor genuri mai dure decît thrash-ul: death, black, grind-core etc.

Mă autodenunţ că şi în ziua de azi am 2 (doi) cercei în urechea stîngă şi îmi plac la nebunie PRODIGY (are ceva dacă am fost la concert?), APHEX TWIN şi orice alte trupe care îmbină punk-ul cu rave-ul şi alternative-ul (ca Prodigy) sau industrial-ul cu tehno-ul (ca APHEX TWIN, MINISTRY, PITCH SHIFTER, DIE KRUPPS, 9 INCH NAILS, KMFDM etc. etc.).

Mai ascult şi R&B (rhythm and blues), şi jazz, şi muzică clasică (cu slăbiciune pentru Mozart, Benedetto Marcello şi fraţii Strauss) şi muzică ambientală. Asta în particular, căci, în general îmi plac toate genurile de muzică.

Ei, mă fac pletele şi cerceii mai puţin capabil să pun umărul la construirea României de mîine şi a unei societăţi civile puternice? Mă fac pletele şi cerceii nedemn de a citi să zicem, literatură, sau filozofie? Mă fac pletele şi cerceii nedemn de a citit *Dilema?*

ÎMI PLACE SĂ CRED CĂ NU!

În orice caz, nu cred că sînt singurul care „ridică vocea“ împotriva d-rei A. Popescu (a se vedea articolul „O loseră din generaţia PRO“ al unei d-re din Caracal – din nr. 236 al *Dilemei).*

Ca şi acea d-ră, nu cred că A. Popescu merită să mă mai întind mult la vorbă, aşa că eu m-am gîndit ce m-am gîndit şi am luat următoarea hotărîre: ori demisionează A. Popescu de la *Dilema,* ori „demisionez“ eu din funcţia de cititor al *Dilemei.*

Nu este o ameninţare, este o promisiune că nu voi mai „arunca“ banii pentru cineva care se constituie într-o teoreticiană a copiilor ţăranilor mutaţi de Ceauşescu în Piteşti pentru a „popula“ platforma industrială, „copii“ care prin '92-'93 erau plini de simţul de a „face dreptate“ şi de a-i ciomăgi pe „rocherişti“ şi pe „satanişti“ şi care („copii“), cînd treceam la 10 m în lateralul lor, pe stradă, veneau repede lîngă mine şi, ca să justifice cîteva palme pe care (ni) mi le dădeau cu generozitate, mă întrebau: „Ce faci, frate, îmi pui piedică?“

Nu vreau să mai citesc o revistă care găzduieşte în paginile sale articole revanşarde (cui plăteşte A. Popescu „poliţe“?) sau „demascatoare“ (de tipul celor din presa anilor '50) şi care astăzi sînt găzduite de „reviste“ ca *România Mare* sau *Atac la persoană.*

Nu vreau să mai citesc o revistă care găzduieşte în paginile sale articole ce dezinformează (majoritatea cititorilor *Dilemei* cred că sînt trecuţi de 35 de ani şi au probleme în a observa o situaţie reală – deşi nu toţi – şi care sînt gata să înghită prostioarele A. Popescu) sau cumva, d-ra în cauză este special angajată pentru aşa ceva?

Nu ştiu ce să cred! (...)

Aşadar, vă las la dispoziţie 45 de zile pentru a lua o decizie, timp în care nu voi cumpăra acele numere în care Adina Popescu semnează vreun articol. După 45 de zile, dacă Adina Popescu rămîne la *Dilema* voi înceta să mai cumpăr şi să mai citesc *Dilema.*

Ştiu că sună şantajist, dar ultimele „articole“ apărute transpiră de personalitatea de „abused child“ a Adinei.

Personal, cred că dilemele mele nu vor mai găsi un ecou în revista anilor '90.

Îmi este greu să renunţ (şi nu cred că locul *Dilemei* va fi luat de alt săptămînal) dar, toate au o limită.

Nu mă aştept la o rezolvare favorabilă a cererii mele (nu ştiu de ce am puternica impresie că Adina e „pila“ cuiva), dar nutresc speranţă că măcar dvs. aţi înţeles că nu noi sîntem de vină că societatea nu ne bagă în seamă, că trebuie să ai peste 40 de ani ca să fii director undeva, că, la vîrsta mea (22 de ani), îi urăsc pe toţi cei care nu acceptă pluralitatea opiniilor şi care nu vor să-mi acorde nici o şansă, să pot încerca să fac ceva.

Şi atunci, îmi las plete, îmi dau găuri în urechi şi, cine ştie, poate mă voi şi tatua?

PROTESTEZ! CHIAR AŞA! PROTESTEZ!

Vreau să mă integrez în societate, dar într-una nouă, modernă. NU VREAU SĂ EMIGREZ! Vreau să pun(em) bazele unei Românii occidentale şi nu balcanice! Dar pentru asta nu am (avem) nevoie de cei ca Adina Popescu. Vremea lor este în anii '50!

Cu sinceritate şi RESPECT,

Felix Gabriel BĂJENARU
str. Negru Vodă Bl. C 3, sc. E, ap. 10
Piteşti

Răspunsul Adinei Popescu

Articolele mele ţineau, de fapt, *să descrie,* nu *să judece.* Petrecerile, găştile, excursiile meritau să devină subiecte de discuţie şi chiar de meditaţie fiindcă fac parte, realmente, din viaţa noastră. Nu mi-am pus în gînd să reduc complexitatea acestei vieţi şi vîrste (prin diagnostice sau tipologii bătute în cuie) ci, tocmai, să o reflect. Cu mai multă sau mai puţină pricepere (mulţumiri pentru observaţia ortografică: am verificat, într-un dicţionar Oxford, termenii *trash/thrash*) am încercat să propun nişte schiţe de *life-style* şi o galerie de personaje vii. Nicidecum evocate pentru a fi învinuite. Sau pentru a rezulta că fac *doar* asta, *doar* aşa. Poate e la mijloc o problemă de stil, poate ironiile presărate ici-colo sînt nodul „polemicii“. Cînd am scris că tinerii „dau din pleată“, de exemplu, am descris un fel de a dansa, care presupune, în egală măsură, şi *trăirea* şi *poza.* L-am descris cu simpatie. M-am gîndit că am dreptul să scriu cu zîmbetul pe buze. Cu atît mai mult cu cît nu sînt un „outsider“: fac parte din această generaţie, mulţi dintre prietenii mei au plete şi ascultă şi *Sepultura* şi *Prodigy.* În numele pluralităţii opiniilor, la care ţii (desfiinţarea fără drept de apel a textelor mele fiind, poate, excepţia care confirmă regula...) închei mai neconvenţional: poate dacă vii prin Bucureşti vom avea un schimb interesant de păreri. (**A. P.**)

N. red.: *Publicăm scrisoarea violentă a dlui Băjenaru cu o întîrziere mai mare decît cele 45 de zile, termenul somaţiei sale. Am aşteptat – conform tradiţiei noastre – răspunsul „acuzatei“ care, la ora aceea, era prinsă în examene. Consecvent, dl. Băjenaru nu ne-a mai scris în ultimele luni. Nu numai pentru a ni-l păstra printre cititori, îi publicăm textul, ci, în primul rînd, fiindcă mărturiseşte o vehemenţă a unor sentimente care – să fim sinceri – depăşesc problema opţiunii între „Sepultura“ şi „Prodigy“, ajungînd în zone dintre cele mai fierbinţi şi delicate. După cum şi calmul cu care răspunde d-oara Adina Popescu ni se pare demn de tot interesul „dilematicilor“ de toate vîrstele. Sau nu? Indignarea corespondentului nostru – ca şi atitudinea acuzatei – poate că „spune“, azi, mai mult decît zece studii de juventologie. Ne înşelăm? Aşteptăm răspuns de la cititorii acestei pagini, indiferent cîţi ani au.*

Rupte din viaţă

La „Discoland“ – Timişoara

Motto: „Priveam pe geamul blocului şi am văzut trunchiul unui plop atîrnat de-o macara. Tocmai trecea un copil pe bicicletă. Şi două fete frumoase. Aş fi vrut să pot fotografia. Cînd, oare, se va repeta asta?...“

Adrian (17 ani)

Într-o discotecă poţi ajunge din varii motive. Eu am făcut-o ca... diriginte. Pentru elevii mei, „Discoland“ – Timişoara – a fost elementul de comparaţie cu „No Problem“ – Braşov (unde, ziua, eu văd filme – sîc!). Cel care a intrat să prospecteze s-a făcut foarte uşor înţeles: „Asta nu-i discotecă! E labirint! Ce „No Problem“!...“

Ei bine, în acest labirint, eu m-am oprit pe un scaun de bar în „Club“. Dacă „Sala mare“ era foarte disco, aici, fără a fi fost o zonă „oldies“, luminile nu-ţi învîrteau creierii, muzica nu-ţi chiar trudea urechile, iar de dansat se dansa fie pe ring, fie... pe scaun. Cît mai în ritm!

Cum să nu-mi alunece gîndul spre domnul Iosif Sava cînd (îi) vine vorba despre muzica acestei generaţii?!

Eram în Timişoara pentru două zile. Elevii mei (clasa a X-a) vizitaseră „Muzeul Banatului“ (ore! – probînd că se poate şi „grup interesat-ghid expeditiv“), aplaudaseră, în picioare, minute în şir, „Cerşetorul“ lui R.J. Sorge, iar pe cîţiva dintre ei aveam să-i însoţesc (şi) la „Cavalleria Rusticana“.

S-ar putea ca alocaţia unora dintre liceeni să însemne o discotecă pe săptămînă. Sau cîteva cărţi. Sau ceva într-o excursie. E trist cînd ea devine mîncare şi-atît...

Problema şcolii nu trebuie să fie doar aceea a elitelor. Dacă, însă, vom lăsa MAJORITĂŢII amintiri care să o determine la bune reveniri în cultură, smulgîndu-l ei fie şi numai pe unul pentru această „altă lume“, nu vom fi fost degeaba. Noi, educatorii-învăţători.

Alina IORDACHE
str. Mihai Viteazul 6, Rîşnov

Poşta redacţiei

● **Georgica Valcoveanu** (Bd. N. Titulescu 105-113, bl. 7, sc. A., ap. 33, Bucureşti): Nu publicăm articole care pleacă şi ajung la acuzaţia că *Dilema* şi convingerile ei democratice sînt finanţate din afară sau dinăuntru, din surse secrete, obscure etc. De altfel, la salariile noastre, putem dezvălui sincer şi tranşant că muncim şi scriem, aici, dintr-o pură plăcere.

● **Vasile Ioniţă** (str. Aleea Ciceu nr. 11, Bucureşti): În afara faptului că-i socotiţi „gunoaie“ şi că trebuie măturaţi toţi cei cu care nu sînteţi de acord, n-am găsit nimic interesant în scrisoare d-voastră.

● **Radu Marcu** (str. Sandu Aldea 32, Bucureşti): Sînteţi unul dintre corespondenţii noştri pe care-i citim cu un respect şi o plăcere niciodată dezamăgite; avem însă probleme de spaţiu cu ultimul D-voastră articol despre „cazul Argetoianu“. Ne puteţi comunica unde v-am putea găsi? Ne telefonaţi D-voastră? E urgent.

Deloc polemice

De la o elveţiancă

...Dar pe voi dragilor vă citim şi pe muche şi vă rămîne recunoscători... pentru stabilitate. Să trăiţi, să vă-nbunătăţiţi hîrtia şi, în rest, e bine cum sînteţi: tare ne-am temut cu plecarea domnului Pleşu! Abia, abia aşteptam să vă prostiţi şi să nu mai reînnoim abonamentul: Occidentul abia aşteaptă, că de, au şi ei dilemele lor nu atît de multe ca ale noastre, ce este adevărat.

Hai, vă-mbrăţişăm, la mulţi ani cu stabilitate şi fără alegeri anticipate!

Gabriela CERKEZ,
Pestalozzistr. 34, Zürich

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

● **Hyde Park pe Internet**
● **Dreptul anonimilor la opinie**

CARTEA CA LEAC ŞI OTRAVĂ*

Vin dintr-o ţară în care, de-a lungul anilor '80, a avea o maşină de scris era, potenţial, o infracţiune. În fiecare an, trebuia să dactilografiezi o pagină – extrasă dintr-un discurs al lui Ceauşescu – despre beneficiile vieţii sub comunism. Cu această pagină, destinată să facă imediat recognoscibil caracterul literei dactilografiate, şi cu maşina de scris personală, trebuia să te prezinţi la poliţie pentru a obţine o aprobare. Fără această aprobare, care îţi dădea dreptul de a-ţi utiliza propria maşină de scris, erai pasibil de urmărire penală. E una din multele explicaţii posibile ale inexistenţei samizdatului în România. Ceea ce însă constituie hazul patetic al acestei situaţii e că la o asemenea aberaţie se ajunsese ca urmare a autorităţii pe care o căpătase în Europa de Est un exploziv text tipărit, o carte subversivă: *Manifestul Partidului Comunist*. Textul la care mă refer începea cu o frază celebră: „O stafie bîntuie prin Europa: stafia comunismului...". Ei bine, datorită succesului acestui text, totul, în lumea comunistă, a devenit stafie. Totul în afară de stafia însăşi. Cultura a devenit spectrală, proprietatea de asemenea. Materialismul a dus la dispariţia materiei, ideologia a dus la suprimarea ideilor, cultul libertăţii revoluţionare a dus la suspendarea libertăţilor. O mînă de cărţi semnate de Marx, Engels, Lenin şi Stalin a sfîrşit prin a pune sub semnul întrebării întregul univers al cărţii. În viaţa curentă, se spune că o adevărată femeie, prin simpla ei apariţie, le desfiinţează pe toate celelalte. Cînd e vorba de cărţi, lucrurile stau, cred, exact pe dos. O carte adevărată deschide spre toate celelalte cărţi. Cartea care îşi propune, dimpotrivă, să devină text unic, să fie singurul locatar al bibliotecilor şi al sufletelor e periculoasă: ea contrazice esenţa însăşi a cărţii.

Din acest punct de vedere, comunismul a fost prilejul unui mare război nevăzut: războiul cărţii liber alese împotriva cărţii obligatorii. Cu alte cuvinte, sub comunism, am asistat cu toţii la încercarea disperată a cărţilor de a-şi regăsi chipul, de a-şi respecta esenţa. Cartea-toxină, cartea otrăvitoare a trebuit să se confrunte cu imaginea ei răsturnată: cartea-leac, cartea tămăduitoare. Prezenţa noastră la acest prestigios tîrg de carte e rezultatul acestei confruntări, povestea rezistenţei noastre la cartea dictatorială prin cartea prietenoasă, eliberatoare, vindecătoare. Cu cartea pe carte călcînd... Iată modul în care ne-am salvat. Cu cartea cea bună peste cartea cea rea. Cu cartea obţinută şi citită clandestin peste cartea impusă, seminarizată samavolnic, detestată.

Comunismul – ca de altfel orice dictatură – e un soi de schizofrenie a cărţii. Nomenclatura însăşi se raportează la carte cu un straniu amestec de iubireură. Semianalfabetul ajuns şef (de partid sau de stat) vrea să lichideze intelectualitatea, dar nu înainte de a fi încercat să o seducă, să şi-o adjudece, eventual să o imite. El, care abia poate citi, vrea să devină autor, să-şi vadă numele pe coperta unei lungi serii de „opere". Nomenclaturistul e mereu preocupat să-şi dovedească sieşi şi altora că e intelectualmente calificat, competitiv, la nivelul elitelor. Are o teamă superstiţioasă faţă de cuvîntul scris. De vreme ce cartea de propagandă poate avea efect, e limpede că şi cartea contestatară e eficace. Trebuie, de aceea, introdusă cenzura. Cenzura e expresia paradoxală a respectului dictatorului pentru cuvînt şi pentru carte în genere.

O semnificativă înlănţuire de echivocuri caracterizează viaţa culturală sub dictatură. Aproape nimeni nu citeşte cărţile obligatorii. Lucrările clasicilor marxism-leninismului şi-au găsit cititori, după război, mai curînd în Vest decît în Est. Pe de altă parte, cărţile interzise fac deliciul riscant al tuturora, inclusiv al oamenilor de partid, care nu-şi refuză privilegiul de a avea acces la ele. Scriitorii, la rîndul lor, se specializează în arta de a înşela cenzura, sau de a negocia cu ea. Cenzorii au, în schimb, satisfacţii secrete în a trece cu vederea anumite „licenţe" politice: se simt dizidenţi... Raportul dintre interdicţie şi recuperare este, şi el, de un dinamism greu previzibil. Autori inavuabili ieri devin vedete ideologice mîine şi viceversa. Pînă şi discursul anti-rusesc ţinut de Ceauşescu în 1968 trece, la sfîrşitul anilor '70, prin vigilenţa „aparatului", în categoria textelor nefrecventabile (adică izolate într-un „fond secret"). Frecventabil devine însă Heidegger, la sfîrşitul anilor '80: nici mai mult, nici mai puţin decît „Editura Politică" publică *Wegmarken* într-un tiraj de aprox. 40.000 de exemplare!

Am vorbit de cărţi-otravă şi de cărţi-leac. De felul în care o ţară, sau o întreagă parte de lume, poate fi ucisă de o carte şi de felul cum reînvierea devine posibilă prin altele. Dar uneori *aceeaşi* carte era şi otravă şi leac. O carte bună, citită cu bună-credinţă şi împrumutată şi altora, putea deveni biletul pentru infern al tuturor cititorilor ei. La sfîrşitul anilor '50, un comentariu manuscris la *Fenomenologia spiritului,* sau o scrisoare a lui E.M.Cioran citită cu voce tare, între prieteni, deveneau complot naţional. Vinovaţii erau arestaţi, judecaţi sumar şi condamnaţi la temniţă grea. Cea mai inocentă lectură putea avea, aşadar, efecte sîngeroase. În puşcărie, salvarea venea, însă, tot prin cărţi: cele pe care fiecare puşcăriaş le povestea, în şoaptă, camarazilor săi de celulă, cînd nu erau anchetaţi, sau duşi la muncă. Să adăugăm, pe de altă parte, că, tot în puşcărie, cartea putea fi folosită şi ca pedeapsă: pentru reeducare, intelectualii căpătau, în preajma eliberării, dreptul de a citi. Evident nu orice: Marx sau Lenin. După ani lungi de abstinenţă, orice era, firește, absorbit cu lăcomie. Pentru un filosof, fie el şi „idealist", ocazia de a conspecta *Capitalul* apărea ca o binecuvîntare. Era, în definitiv, opera unui profesionist. Dar existau şi eşeturi: un teolog căruia i se administra, săptămînal, cîte un volum din *Leninsgesamtausgabe,* a sfîrşit prin a a se prăbuşi nervos: prefera să i se prelungească detenţia decît să capete volumul următor. „Nu se poate" – avea să-mi mărturisească mai tîrziu, în libertate – „să spui pe mii de pagini un singur lucru"...

Acum, lucrurile sînt pe cale de a se normaliza. Nu fără sprijinul cărţilor. Spiritul civic – ca altădată Revoluţia franceză – e un produs co-lateral al lecturii. E drept, citim mai puţin decît înainte: au apărut ispite noi, a apărut Internet-ul, a dispărut voluptatea lecturii clandestine şi a scrisului în doi peri, capabil să înşele cenzura. În plus, cartea a devenit mai costisitoare. Unii scriitori au devenit parlamentari, alţii editori, alţii miniştri de externe... Sîntem însă fericiţi să uităm, pentru o clipă, de trecătoarele noastre demnităţi, de greutăţile tranziţiei, de crize, preţuri şi calcule politice. Sîntem fericiţi să ne întîlnim cu colegii noştri de pretutindeni la Leipzig, un oraş care domină, de trei veacuri, piaţa europeană a cărţii. La Leipzig, în mai mare măsură decît la Strasbourg, la Bruxelles şi la Maastricht, unitatea europeană nu e un proiect, un proces, o aspiraţie. E un fapt împlinit. Cărţile o iau întotdeauna înaintea oamenilor. În preajma lor, nouă, celor din Est, nu ne-a trecut niciodată prin gînd că trebuie „să ne integrăm", că Europa e în altă parte decît în bibliotecile, în sîngele şi în minţile noastre. Ni se spune, totuşi, că nu e chiar aşa. Că între Europa şi noi există un interval, un mic pustiu, pe care trebuie să-l traversăm. O vom face, poate, peste un pod de cărţi. Dar, înainte de a încheia, daţi-mi voie să vă spun că pe standurile româneşti ale acestei mari expoziţii nu se află numai cărţile propriu-zise. Se află, deopotrivă, *cărţile nescrise* ale tuturor acelora care, într-un fel sau altul, au fost anulaţi de istorie: ale acelora care neputînd publica au pierdut curajul de a scrie, ale acelora care au trebuit să-şi cîştige existenţa în munci umile şi istovitoare, care nu le mai lăsau răgazul creaţiei, ale acelora cărora cărţile le-au fost confiscate şi distruse, sau care, pur şi simplu, au murit în închisori, înainte de a-şi fi dat măsura. Îngăduiţi-mi să dedic participarea românească la acest tîrg, în care spaţiile *dintre* volume sînt pline de umbre impunătoare, acestor destine risipite şi cărţilor lor absente.

Andrei PLEŞU

** Discurs rostit cu prilejul deschiderii oficiale a pavilionului românesc la Tîrgul de Carte de la Leipzig.*

Demisie cu prelungiri

Demisia lui Victor Ciorbea se prelungeşte într-un chip neaşteptat. Alianţa Civică se autosuspendă din Convenţia Democrată, reproşîndu-le partidelor partenere un comportament neloial faţă de fostul premier şi chiar acuzîndu-le, oarecum în surdină, suficient totuşi de clar, de trădare a idealurilor comune.

Un popular general de poliţie cere să fie trecut în rezervă pentru a putea candida la funcţia de primar general al Capitalei, abandonată de Victor Ciorbea după ce îi conservase, vreme de peste un an, nuda proprietate; generalul va reprezenta Partidul România Mare, dar mizează pe voturile comunităţii ţiganilor.

În sfîrşit, fostul premier a dobîndit aureolă de martir, plecarea lui din fruntea unui guvern anemiat pînă la descompunere este echivalată cu o dramă naţională, i se adresează solemne mesaje îndurerate, de compasiune şi susţinere, momentul căpătînd inevitabil o tonalitate funebră.

Ce s-a întîmplat, totuşi? După trei luni de chinuitoare paralizie, guvernul Ciorbea şi-a încheiat existenţa în acelaşi chip în care şi-o începuse: printr-un spectacol televizat. În loc de „reformă pe pîine", promisiune rămasă, prin forţa împrejurărilor, neonorată, s-a ajuns la o bulimie televizuală. Micul ecran s-a substituit biroului de lucru al premierului, cu toate modificările impuse de trecerea politicului în registru artistic. Demisia însăşi a luat forma unui recital. Organizarea de spectacole mediatice a fost de altfel una dintre preocupările constante ale echipei fostului premier, chiar dacă rareori calitatea şi eficienţa acestora au fost la înălţimea speranţelor şi a intenţiilor. Dacă politica-spectacol nu este o invenţie autohtonă, ea se alimentează totuşi mult din tradiţiile locale, mai vechi sau mai noi. Inconfundabile izuri de „Cîntarea României", de Cenaclul „Flacăra" şi de Piaţa Universităţii se amestecă de aceea şi supravieţuiesc pestriţ în spectacolul politic de tranziţie întîrziată.

Şi astfel o criză politică în definitiv banală, constînd în retragerea sprijinului politic dat de un partid primului ministru al unui guvern de coaliţie, a fost prefăcută într-o dramoletă siropoasă, cu oftaturi, cu văicăreli, cu ochi daţi patetic peste cap, cu dese clipiri din gene, cu maxilare încleştate, cu priviri crîncene, cu frîngerea ostentativă a mîinilor, cu bocete, probozeli şi anateme. Poate şi sub influenţa telenovelelor, se poartă stilul fatal şi lacrimogen.

Solicitarea intensă a afectelor a deplasat confruntarea din plan politic în plan emoţional. Interpreţii şi spectatorii s-au împărţit, era oarecum inevitabil, în *ciorbofili* şi *ciorbofagi*, şi unii şi alţii avînd în comun aceeaşi funestă incapacitate de a vedea lumea altfel decît în alb şi negru. Căci viaţa devine mult mai simplă cînd ai de ales doar între *Jos!* şi *Trăiască!*

De fapt, nu s-a petrecut nici o dramă. A fost, eventual, doar o premieră a acestor ani de învăţare pe bîjbîite a regulilor după care funcţionează un sistem democratic. Pentru prima dată în România după decembrie '89, un prim-ministru a demisionat (ori a fost pus în situaţia de a demisiona) fără să aibă loc şi o schimbare de putere. Demisiile fac parte dintr-un mecanism de autoreglare, nu sînt un sfîrşit de lume. Aceeaşi coaliţie se află la guvernare, acelaşi partid căruia îi aparţine premierul demisionat a furnizat şi noul premier, obiectivele rămîn aceleaşi, ba chiar guvernul însuşi îşi păstrează, în mare, cam aceeaşi componenţă. Unde e tragedia?!

Asemenea înlocuiri sînt frecvente în ţările care nu deprind acum regulile democratice, dar acolo nimeni nu se jeleşte că vine dezastrul final. O demisie nu e un blam, nu echivalează cu o execuţie, nu înseamnă o pedeapsă, fie ea dreaptă, fie nedreaptă. A fost şi ar fi o eroare să se creadă că Victor Ciorbea e un „martir" sau că partidele care i-au cerut şi forţat demisia sînt imorale. În bună măsură atitudinea lor a fost de fapt determinată tocmai de blocarea într-o îndărătnicie motivată exclusiv artistic, după estetica desuetă a baladelor eroice din veacul trecut. Victimizarea fostului premier putea fi evitată.

Cu oarecare atenţie se poate băga de seamă, măcar acum, că ezitările, încetineala şi pînă la urmă împotmolirea guvernării lui nu pot fi circumscrise ultimelor trei luni, ci s-au manifestat încă de pe la începutul verii trecute. De aceea s-a şi ivit, cu întîrziere în toamnă, nevoia remanierii. Pe care, la acea dată, aceiaşi responsabili politici care acum s-au împotrivit demisiei, au socotit-o inutilă sau, cu intenţie de „puţintică diplomaţie", *artificială*. Avea să se dovedească necesară, dar nu şi suficientă.

Prelungirile demisiei lui Victor Ciorbea, de la auto-suspendarea Alianţei Civice din CDR la tentativa de înduplecare a fostului premier să revină asupra hotărîrii de a demisiona şi din funcţia de primar general al Capitalei sînt mai degrabă episoadele confuze ale unei greoaie ucenicii politice decît evenimente istorice cruciale.

Mircea IORGULESCU

Statul de drept

Secretarii generali

Una din ultimele măsuri reformatoare ale guvernului Ciorbea a vizat administraţia centrală: înfiinţarea, în cadrul ministerelor, a funcţiei de secretar general. Ideea este extrem de bine venită, cu atît mai mult în contextul politic nesigur al momentului, avînd în vedere miza acestei funcţii: departajarea nivelului politic de cel pur administrativ la nivelul administraţiei centrale.

Secretarul general este cel mai înalt funcţionar public din structura ministerului, el se bucură de stabilitate şi este punctul de continuitate în momentul schimbării conducerii politice a ministerului, adică a ministrului şi a secretarilor de stat. De aceea, secretarul general trebuie să fie în relaţii de colaborare cu secretarii de stat şi să se subordoneze direct ministrului. Numirea sa trebuie să fie făcută în temeiul unei legi (eventual al Legii privind organizarea şi funcţionarea guvernului – care există într-o formă de mult desuetă) de şeful administraţiei române, adică de primul ministru. Aşa stau lucrurile în toate administraţiile europene care cuprind între funcţiile publice pe cea de secretar general al ministerului, aşa stau lucrurile peste tot, din Franţa pînă în Ungaria, din Belgia pînă în Italia.

Inutil să vorbesc despre importanţa unei asemenea funcţii într-o administraţie hiper-reactivă la furtunile politice. Prezenţa secretarului general este de natură să spulbere temerile funcţionarilor publici legate de posibila lor mutare odată cu apariţia unei noi conduceri politice în fruntea ministerului şi dinamizează acţiunea administrativă – atunci cînd aceasta, după o păguboasă tradiţie românească, paralizează la primele adieri ale vîntului schimbării la vîrf.

La noi (se putea altfel?), felul în care s-a conceput rolul secretarului general diluează simţitor poziţia pe care acesta trebuie să o aibă în ierarhia administrativă. Numirea lui se face de către ministru, în temeiul unei Hotărîri de Guvern (H.G. nr. 43/30.01.1998), atribuţiile specifice fiind şi ele stabilite prin ordin al ministrului. Astfel, secretarul general este pus în dependenţă faţă de voinţa ministrului – numit în urma unei aprecieri politice – şi, în lipsa Statutului funcţionarului public, nu este cu nimic mai stabil decît orice alt funcţionar public din minister. La momentul elaborării acestei Hotărîri de Guvern, din cîte ştiu, s-a opinat că secretarul general trebuie numit de ministru pentru că trebuie să se înţeleagă bine cu acesta. Deducem, firesc, că secretarii generali numiţi de miniştrii guvernului Ciorbea se înţelegeau bine cu şefii lor. Dacă extindem această logică şi miniştrii guvernului Radu Vasile vor trebui să se înţeleagă bine cu secretarii lor generali şi, pe acest criteriu, pot schimba secretarii generali pe care îi găsesc deja numiţi în ministere. Nu trebuie să spun ce rezonanţe are sintagma „să se înţeleagă bine" în administraţia noastră. Riscul de a politiza şi această funcţie, al cărei sens există tocmai datorită caracterului ei non-politic, este imens.

În fond, introducerea funcţiei de secretar general în ministere este o măsură reformistă care s-a concretizat în maniera tipică a guvernului Ciorbea: ideea excelentă aplicată pripit şi neproductiv.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Spaţiul (filosofic) universitar 1998 (I)

În articolul de săptămîna trecută, în acest colţ de pagină, reproduceam un scurt fragment dintr-o carte a lui Jean Baudrillard în care „spaţiul public" (în curs de dispariţie) era definit, într-o paranteză, astfel: „(strada, monumentul, piaţa, scena, limbajul)". Această simplitate şi această evidenţă se cuvine să ne reţină, o clipă măcar, atenţia.

Căci au dreptate diferiţii, mai optimişti sau mai pesimişti, gînditori (cf., printre alţii, J. Derrida, P. Virilio, P. Lévy etc.) cînd spun că *mass-media* şi, în general, noile mijloace de comunicare (generalizată: „nu putem să nu comunicăm", „nu există cineva care să nu comunice" etc.) au afectat şi au destructurat-restructurat spaţiul public şi graniţele dintre acesta şi spaţiul privat, intim, familial etc. în sensul unei lărgiri-abstractizări-indeterminări, al unei de-„fizicizări" – de fapt, al unei *virtualizări*, al unei dez-"actualizări" („virtualul" neopunîndu-se, nu-i aşa, „realului", ci „actualului"). În momentul de faţă, noi sîntem ţentaţi să considerăm drept „spaţiu public" mai curînd ceea ce vedem pe micul ecran decît, în mod imediat-tradiţional, „(strada, monumentul, piaţa, scena, limbajul)", căzute, treptat dar ireversibil, pradă unei tot mai vizibile *dezafectări*. Acestea din urmă au intrat, pentru noi, în mod deloc fortuit, între paranteze. Le percepem ca spaţiu *prim*, *imediat* public abia într-un al doilea sau al treilea timp – dacă le mai percepem ca atare!

Ce fel de spaţiu este, de pildă, cel universitar? M-am plimbat, zilelele trecute, prin el, printr-o zonă, centrală, a lui, şi nu am putut să nu fiu izbit de, cum să spun, *părăsirea frecventată* care, se pare, îl caracterizează. Studenţi – fireşte – şi gunoaie (mai puţin firesc). Afişe-gunoaie, care nu anunţă (vestesc, prevestesc) mai nimic cu adevărat nou: excursii (de 1 Mai) şi întruniri (chemări) creştin-ortodoxe. Pe un pervaz, am dat peste un manifest – abandonat (citit? înţeles? consumat? „dat – cui? – mai departe"?). Şi mi-am zis (îmi zic şi acum, de-asta şi recurg la el) că în acest manifest aş putea să întîlnesc formularea *în limbaj* a spaţiului care (mai) este spaţiul universitar, o descriere, fie şi în negativ, a lui. Iată, în cele ce urmează, acest „Manifest" prin care „Liga Studenţilor din Facultatea de Filosofie iniţiază un protest legat de" – să vedem, aşadar, filosofia, *facultatea de filosofie*, facultatea de a filosofa la lucru, în acţiune, discutînd, mai presus de orice, propriul său spaţiu (public), de existenţă şi afirmare publică –

„1. Lipsa unor *măsuri concrete* care să reflecte existenţa unei *strategii de reformă* în învăţămîntul universitar şi a *dorinţei coerente* de a o aplica.

2. *Politizarea excesivă* a mediului universitar şi impunerea unui *monopol ideologic*.

3. Tolerarea şi sprijinirea *fundamentalismelor*.

4. Constituirea Consiliului Consultativ al studenţilor după *criterii politice*.

5. Proliferarea grupărilor de *extremă dreaptă*.

6. Deturnarea *valorilor spirituale* ale *vieţii interioare* în *scopuri propagandistice*.

7. Nealocarea unor fonduri pentru *bursele de performanţă* instituite prin ordin guvernamental, ceea ce duce la micşorarea numărului *burselor de studiu* şi a (sic!) celor *sociale*.

8. *Lipsa transparenţei* în acordarea *burselor de stat* pentru *studii în străinătate*.

9. Proiectul de mărire a numărului de locuri în universităţile de stat fără majorarea corespunzătoare a fondurilor alocate de Bugetul de Stat, ducînd implicit la *scăderea calitativă a învăţămîntului universitar din România*.

10. Atingerea *autonomiei universitare* şi întreţinerea *vidului decizional*" (sublinerile îmi aparţin).

Studenţii de la Filosofie vor, aşadar, să lupte, printre altele, pentru „promovarea valorilor culturale şi civice ale studenţilor U.B. şi integrarea în societatea civilă", pentru „non-partizanat politic", „transparenţă totală în luarea deciziilor şi gestionarea proiectelor şi a fondurilor" şi, nu în ultimul rînd, pentru „integrarea A.S.U.B. (Asociaţia Studenţilor din Universitatea Bucureşti, la a cărei constituire cheamă, de fapt, citatul manifest; *n.m., B.G.*) în circuitul universitar european".

Recto-ul manifestului, partea sa rectoare se încheie (într-o foarte interesantă alternare a adresării mobilizatoare, la plural, cu adresarea, conspirativă, la singular) cu: „Protestaţi civilizat alături de noi sau împotriva noastră. Citeşte şi dă mai departe! Nu răspundeţi provocărilor şi ameninţărilor părţii adverse". Să fie război (de gherilă) în Universitate?

Las ceea ce se întîmplă, textual, pe *verso* pentru săptămîna viitoare, cînd voi încerca să discut şi ceea ce se vede din acest spaţiu pretins autonom, dar, de fapt, doar ne-public, lipsit de vizibilitate care e Universitatea. Ceea ce se poate spune, deocamdată, este că, iată, filosofia manifestă, firesc, nevoia de a avea un spaţiu (de ce fel?), că filosofia este legată în mod aparte, special-structural, de învăţămînt (în general) şi că filosofia a trecut, din cîte se pare, fie şi pe cele două feţe ale unui manifest pierdut printre resturi frugal alimentare (ceea ce rămîne dintr-o foame sigur nepotolită), printre gunoaie sărace, la (re)cucerirea şi la (re)constituirea *dreptului de proprietate* (intelectuală) asupra unui anumit spaţiu, al său.

Bogdan GHIU

Economie

Bani liberi şi bani în carantină la BNR

Schimbarea survenită în Palatul Victoria a reaprins disputele despre bani. Despre banii de la BNR şi cei din băncile comerciale, dar şi despre nevoia ardentă de bani a economiei reale.

În mod deosebit, se fac trimiteri la două canale prin care BNR absoarbe surplusul de masă monetară din băncile comerciale: depozitele de la Banca Naţională şi rezervele minime obligatorii, în lei şi în valută. Ideea subliniată obsedant este aceea că banii trebuie să circule şi nu să fie ţinuţi în depozite, la Banca Naţională.

Desigur, banii sînt făcuţi să circule. Doar aşa pot fi înmulţiţi. Nu însă şi banii care, puşi în circulaţie, în loc să fie înmulţiţi ajung fie în găurile negre din economia noastră reală, unde sînt înghiţiţi, fie în preţuri, unde produc inflaţie. Banca Naţională adună leii şi valuta în depozite sau în rezerve obligatorii nu pentru a stopa circulaţia monetară, ci pentru a „desfiinţa" banii care, în loc să fie atraşi în afaceri bune ori în investiţii profitabile, nu fac altceva decît să scumpească viaţa, fără vreun avantaj pentru economie.

Fără îndoială că economia are nevoie de bani. Fiecare secundă, în stabilimentele economice, se socoteşte în bani: cît s-a cheltuit, cît s-a încasat, ce profit s-a realizat. Fiecare decizie se evaluează în bani: cît este costul şi cît va fi cifra de afaceri. De altfel, întreprinderile nu au şanse de supravieţuire dacă nu produc bani. Cele mai multe însă, la noi, cu deosebire regiile statului şi societăţile comerciale cu capital majoritar de stat, produc mai puţini bani... decît consumă. Noroc cu inflaţia, care le aduce substanţiale subvenţii de la populaţie şi de la întreprinderile rentabile.

O întrebare firească: e posibil într-adevăr ca inflaţia să fi adus întreprinderile monopoliste (de stat) în situaţia de a se menţine pe linia de plutire, fără să-şi pună problema productivităţii şi a calităţii produselor? Logica ne învaţă că tot ce-i real e şi posibil. Să explicăm. Inflaţia a fost provocată într-un moment în care, la nivelul factorilor de decizie din societatea românească, s-a creat impresia că piaţa de consum s-ar confrunta cu un surplus monetar. În realitate, nu era vorba de exces de bani. Şi nici nu devenea solvabilă o cerere de mărfuri exagerat de mare. Realitatea era alta: oferta era extrem de restrînsă. În noiembrie 1990, cînd s-a trecut la reforma preţurilor şi s-a deschis calea inflaţiei, pe piaţă se găseau bani, dar nu şi mărfuri. Era normal, în aceste condiţii, ca inflaţia să fie scăpată de sub control. Întreprinderile de stat au supravieţuit menţinînd oferta restrînsă. Au produs puţin, au vîndut scump şi au cîştigat.

Preţurile au explodat din nou în 1997 şi inflaţia şi-a găsit noi culoare prin care să acţioneze pentru a ne goli buzunarele. Acum, în 1998, va fi nevoie de noi sacrificii, de această dată pentru calmarea inflaţiei. Şi apoi, în 1999, pentru a putea fi pusă în mişcare spirala expansiunii economice. Va fi însă nevoie de mai multă muncă, poate şi de mai mult şomaj.

Economia are ca mobil direct banii. Fabricile vor trebui să se bată ca să-şi construiască avantaje competitive. Tocmai pentru a cîştiga mai mulţi bani. Întreprinderile de servicii vor trebui să ridice neîncetat calitatea. Pentru a-şi scumpi produsele şi a obţine astfel bani mai mulţi. Raţiunea oricărei combinaţii economice va trebui să fie profitul. Bătălia se va da, întîi şi întîi, pentru disponibilităţi băneşti. Cu alte cuvinte, pentru bani disponibili: neangajaţi în datorii ce urmează a fi plătite sau în blocaje financiare. Aşadar, pentru bani liberi. Altă şansă nu avem.

Dar dacă băncile nu vor avea bani, întreprinderile nu vor avea de unde „să cumpere bani". Băncile, însă, se aprovizionează de pe piaţă. În primul rînd din economie. Ceea ce impune ca una dintre dramele economiei româneşti – am numit puţinătatea capitalului, nu a capitalului fix (platforme industriale, instalaţii, maşini-unelte), ci a lichidităţilor, a capitalului circulant, a banilor pentru investiţii – să fie grabnic depăşită. Atragerea banilor liberi şi canalizarea lor spre sectoarele vitale ale societăţii va fi tărîmul pe care se va da marea bătălie pentru viitor. Fără îndoială, banii trebuie să circule, nu să fie „îngropaţi" în depozitele Băncii Naţionale. Cu o condiţie, însă: ca să fie valorificaţi în afaceri profitabile. Altfel, dacă se vor menţine surplusuri de bani producătoare de inflaţie, nu va fi altă soluţie decît aducerea acestor bani la Banca Naţională, în carantină.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

NATO: Răbdare şi empatie

Statele Unite sînt suficient de puternice pentru a suporta orice preţ, pentru a suporta orice povară ca să protejeze libertatea oamenilor.

(John F. Kennedy – 1961)

În timpul războiului rece, libertatea oamenilor se identifica cu susţinerea luptei împotriva expansiunii comuniste. A fost marea victorie a Alianţei Atlantice, dar şi marea înfrîngere a alianţei încropite de SUA pentru a lupta în Vietnamul de Sud, precum şi alte izbînzi şi eşecuri ale serviciilor mai mult sau mai puţin secrete în America Latină sau Africa. Pentru a proteja libertatea oamenilor ameninţată de comunism, politicienii şi militarii americani s-au aliat cu mulţi inamici ai libertăţii. Statele majore şi organismele securitare alcătuiau planurile, politicienii veneau din urmă cu justificarea morală.

Dezmembrarea sistemului comunist părea să fi oferit ocazia atît de rară de a alinia morala, politica şi puterea militară. Aspiraţia spre democraţie a ţărilor europene le legitima candidatura pentru ceea ce se numeşte familia euro-atlantică. Ca în vechile melodrame, tragedii şi comedii, copii vînduţi, pierduţi, rătăciţi se întorceau în sînul unei familii care nu-i uitase, dar se obişnuise să trăiască fără ei.

Argumentele militare, economice, politice şi sentimentale se amestecă în dezbaterea despre extinderea NATO.

Senatul american, unul dintre cele mai nedisciplinate foruri politice din SUA, după ce a inclus subiectul NATO pe ordinea de zi, aproape la întîmplare, l-a suspendat după cîteva ore de discuţii: „De fapt nu e nici o urgenţă – a explicat senatorul Joseph Biden. Polonezii şi cehii aşteaptă deja de 50 de ani".

Costurile în cenţi şi dolari

Discuţia despre viitorul Alianţei este serioasă din moment ce trei organisme au elaborat nota de plată a extinderii NATO (Biroul pentru buget al Congresului, RAND Corporation şi Pentagonul). Cifrele sînt diferite, nu doar pentru că socotelile au fost făcute în momente diferite, ci şi din cauză că au plecat de la premise diferite. Raportul Congresului susţine că „sînt greu de definit nevoile NATO pentru a asigura o apărare adecvată naţiunilor din Centrul Europei...". Sînt luate totuşi, în consideraţie cinci opţiuni: „de la cea mai puţin ambiţioasă – să-i ajute pe noii membri să se apere de ambuscadele de la graniţă sau de un atac limitat al unei puteri regionale, dar şi patru opţiuni mai ambiţioase concentrate asupra unei posibile ameninţări venite din partea unei Rusii renăscute. Aceste opţiuni ar presupune relocarea forţelor aeriene sau terestre din Germania mai la Est pentru a apăra noile state; relocarea echipamentului; staţionarea avansată a unor forţe limitate ale NATO. Fiecare opţiune are costurile ei şi în calculele Congresului estimările pentru o perioadă de 15 ani sînt de la 61 de miliarde la 125 miliarde de dolari americani. Statele Unite ar plăti între 5 şi 19 miliarde".

Autorii articolului din care am extras citatul de mai sus sînt Amos Perlmetter şi Ted Galen Carpenter, profesori universitari, politologi. În articolul publicat în revista **Foreign Affairs** şi intitulat – *Costisitoarea călătorie în Est a Alianţei Atlantice – Nebunia Extinderii* ei se miră de ce tocmai în documentul elaborat de Pentagon, considerentele militare sînt neglijate, afirmînd, fără nici o umbră de îndoială, că includerea ţărilor din Europa Centrală şi de Est va garanta reformele democratice şi stabilitatea.

„Cele trei analize sînt rezultatul unor presupuneri strategice diferite. Premisa cea mai importantă a costurilor scăzute este că atît RAND cît şi Pentagonul consideră că NATO este o alianţă fără inamic. Aşa tot spunea preşedintele Clinton, în mai 1997, cînd a semnat la Paris actul fundamental NATO-Rusia. Dacă nu există inamic, atunci nu trebuie desfăşurate forţe suplimentare, deşi jurisdicţia NATO va cunoaşte o extindere teritorială. În această argumentaţie există o contradicţie. Dacă ţările din Europa Centrală şi de Est nu sînt ameninţate în mod serios, nici pe termen-scurt, nici pe termen lung, atunci de ce să fie extinsă Alianţa? Răspunsul comun este că extinderea este o stavilă în calea instabilităţii. Dar considerînd instabilitatea ca principala problemă a Europei de după războiul rece se pune întrebarea cine o va provoca? Rusofobia exprimată deschis de liderii central şi est europeni şi promisiunea implicită de a extinde într-o etapă ulterioară Alianţa pînă la ţările de la graniţa Rusiei, sugerează cu intensitate că partizanii extinderii se gîndesc cu toţii la un anume adversar. Analiştii din Congres sînt mai candizi în privinţa scopurilor strategice ale extinderii; ei consideră că Rusia este, cel puţin, un adversar potenţial şi de aceea costurile estimate de ei sînt mai realiste dar şi mai mari. Însă şi previziunile lor par prudente. Conducătorii Alianţei se gîndesc la cel de al doilea val al postulanţilor, care se vor alătura Organizaţiei cam în 1999. Costurile încorporării unor state şi armate rămase în urmă cum sînt România, Slovenia şi Slovacia – chiar dacă nu luăm în calcul asigurarea unei apărări credibile pentru ţările baltice – ar fi aiuritoare. Dacă sînt luaţi şi aceşti factori în consideraţie chiar şi estimarea superioară a Biroului Congresului de 125 miliarde de dolari ar trebui dublată. Cei de la RAND susţin că metoda lor este «ancorată în premisa evitării unei confruntări cu Rusia, nu a pregătirii unui răspuns la o nouă ameninţare rusă». Ei sînt foarte aproape de a-şi lua dorinţele drept realităţi. Dar Rusia nu este singura ameninţare posibilă în Europa Centrală. În special Ungaria poate avea probleme cu trei dintre vecinii ei – România, Slovacia şi Serbia – în legătură cu situaţia minorităţii maghiare din aceste ţări. Totuşi, dacă va apărea o ameninţare militară serioasă, e aproape sigur că ea va veni dinspre Rusia".

În rezumat, argumentaţia studiului se rezumă la următoarea alternativă: ori nu există ameninţare şi atunci NATO este oricum inutil şi fără extindere, ori există ameninţare şi atunci extinderea trebuie luată în serios în vederea onorării articolului 5 din Pactul Nord-Atlantic care prevede susţinerea militară a oricărei ţări-membre, victimă a unei agresiuni. Rapoartele citate pornesc de la presupunerea că declaraţia intenţiei de protecţie ar fi suficientă. „Aceasta nu este o strategie ci un neliniştitor simptom de autoamăgire, care ar putea obliga Statele Unite, la un cost mai mare decît cel contabilizat în cenţi şi dolari".

Sentimente neîmpărtăşite

Într-un studiu publicat anterior tot în **Foreign Affairs**, Richard Pipes, o autoritate în materie de istorie rusă şi sovietică, se întreba dacă „Rusia mai este încă un duşman?". Răspunsul ar fi: depinde cînd pentru cine. Înainte ca bolşevicii să fi pus mîna pe putere, relaţiile dintre guvernul ţarist şi autorităţile Statelor Unite fuseseră prietenoase în pofida unor diferende. Pipes consideră că relaţiile antagoniste de după 1917 nu ţineau de interese conflictuale geostrategice, ci de specificul regimului comunist, pentru care, la fel ca şi pentru cel nazist, beligeranţa şi expansionismul erau înscrise în sistem. Succesorii „democratici" ai regimului sovietic au tot interesul să păstreze relaţii bune cu restul lumii şi îndeosebi cu Statele Unite.

Numai că restul lumii este alcătuit şi din ţări vecine, altele apropiate, care nu se pot referi la un trecut prietenos. Fostele părţi componente ale URSS, şi-au dobîndit, în 1991, independenţa: „Moscova a recunoscut statutul suveran al fostelor republici sovietice, dar e o recunoaştere raţională, nu din inimă. Mentalitatea paternalistă s-a încrustat în psihicul rus şi considerînd că tot ce a moştenit de la strămoşi este o proprietate inalienabilă, nu acceptă separarea produsă de noile frontiere ca un fapt împlinit. Moscova se străduie să le «reintegreze» treptat sub raport economic, politic şi militar, ceea ce – ţinînd seama de disproporţiile populaţiilor şi teritoriilor – le va reduce din nou la statutul de clienţi. În acest efort Biserica Ortodoxă, care îşi proclamă autoritatea supra tuturor creştinilor ortodocşi care au aparţinut vreodată Uniunii Sovietice e un sprijin important (...) Principalul instrument al „reintegrării" este acum Armata Roşie, ceea ce este îngrijorător, deoarece imensul ei corp ofiţeresc este la ora de faţă grupul social cel mai amărît şi cel mai vindicativ. Oricine stă măcar o oră de vorbă cu generalii ruşi nu poate să nu înregistreze intensitatea resentimentelor lor faţă de Occident şi faţă de propriul lor guvern-democratic, principalul artizan al degradării prestigiului acelei armate care a învins Germania nazistă şi era recunoscută de militarii americani ca un egal (...) Majoritatea analogiilor între Rusia contemporană şi Republica de la Weimar este fără conţinut, dar paralela între starea de spirit a ofiţerilor este izbitoare: acelaşi sentiment al umilinţei şi sete de răzbunare. Şi deşi armata este demoralizată şi lipsită de bani, structurile de comandă au rămas intacte şi sînt extinse pe aproape tot teritoriul a ceea ce a fost odată Uniunea Sovietică. (...) Pretinsa misiune a acestor forţe expediţionare este apărarea fostelor graniţe republicane şi protejarea rezidenţilor etnici ruşi. De fapt ele sînt avangarda tendinţelor imperiale. Moscova interpretează în felul ei termenii tratatelor de securitate reciprocă şi îşi asumă dreptul să intervină militar în orice ţară din CSI unde, după părerea ei, este ameninţată securitatea comună. Trupele ruse de la graniţa dintre Tadjikistan şi Afganistan s-au angajat în ambuscade sporadice cu forţele musulmane fundamentaliste. Recent, un general rus staţionat în Asia Centrală a declarat că dacă unităţile de talibani din Afganistan vor ameninţa Tadjikistanul, trupele lui vor interveni. Uşor modificată, doctrina Brejnev funcţionează. Moscova consideră că orice ţară care a făcut odată parte din Uniunea Sovietică este în sfera ei de interese de securitate. Decolonizarea s-a făcut fără tragere de inimă".

După ce analizează şi influenţa altor factori importanţi (potenţialul tehnico-ştiinţific, capacitatea de mobilizare antioccidentală a opiniei publice ş.a.) Pipes conchide că fără a accepta doctrina Brejnev, Occidentul trebuie să ducă o politică prudentă: „în acţiunile faţă de Rusia este nevoie de o imensă răbdare şi empatie". Tocmai aici e problema: după ce au avut atîta răbdare, ţărilor din Europa centrală şi de Est le-au cam secat resursele de înţelegere afectivă pentru trăirile cu rezultate surprinzătoare ale ofiţerilor ruşi. **(M.B.)**

© A. Paul

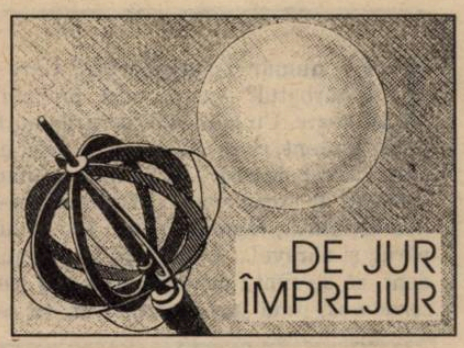

Contaminare

Mulţi dintre partizanii săi consideră că preşedintele Chirac a greşit cînd, după alegerile regionale, s-a repezit la televizor ca să-i prevină pe candidaţii dreptei să nu se alieze cu Frontul Naţional pentru a obţine preşedinţia consiliilor. El a numit Frontul Naţional „un partid rasist şi xenofob". Stînga l-a aplaudat, lăudîndu-i atitudinea civică (a şi profitat de pe urma refuzului unor asemenea alianţe), dar analiştii din tabăra lui sînt de părere că în felul acesta dl Chirac şi-a înstrăinat milioane de voturi: pe cele care în mod natural merg către Frontul Naţional, dar şi opţiunile celor care consideră alăturarea de stînga inacceptabilă. De ce se diabolizează alianţa de dreapta cu un partid extremist, în timp ce socialiştii guvernează liniştiţi alături de Partidul Comunist?

Un răspuns ar putea fi acela că Partidul Comunist Francez a renunţat la visurile hegemonice şi la teoriile care le însoţeau şi se mulţumeşte cu segmentul de putere la care îl îndrituiesc voturile obţinute. Extrema dreaptă pune pe tapet problemele reale ale Franţei – şomajul, delincvenţa – şi promite o acţiune decisă şi precisă pentru rezolvarea lor. „Preferinţa franceză" funcţionează deja în primăriile cîştigate de FN, unde „dreptul sîngelui" a devenit un avantaj în dobîndirea unui serviciu sau a unei locuinţe. Reglementările specifice pentru organele de ordine dar şi opţiunile culturale exprimă un devotament neţărmurit pentru valorile tradiţionale şi voinţa politică de a le apăra cu orice preţ. La răscrucea în care se află Franţa (ca şi alte ţări europene) în privinţa integrării economice şi a consecinţelor politice, Frontul Naţional refuză orice pas înainte, oferind un răspuns vechi problemelor noi. Neliniştilor legate de Maastricht, Shengen şi moneda unică, Frontul Naţional (cu sau fără Le Pen) le opune pledoaria unităţii identitare, protecţia cetăţeanului, lupta împotriva corupţiei, stoparea fluxului migratoriu. Acest discurs mobilizează de ani buni 15% dintre opţiunile electorale şi toate partidele democratice care au guvernat între timp au încercat să ofere un răspuns propriu acestor probleme. Răspunsuri cu soluţii brutale pentru imigraţie, brutale şi relativ ineficiente în combaterea criminalităţii, neputincioase în faţa corupţiei.

Victoria formaţiunilor extremiste nu depinde neapărat de numărul voturilor, ci de efectul de contagiune pe care-l exercită asupra partidelor „respectabile". Tradiţia democratică a Franţei împinge acest proces în straturile profunde ale vieţii politice.

Pentru preşedintele Iugoslaviei restrînse, Miloşevici, încolţit acum de organismele internaţionale în problema albanezilor din Kosovo, includerea în guvern a unui lider mai naţionalist decît el (Vojslav Seselj, vedetă nu doar a discursului, ci şi a acţiunii represive) se face cu intenţia de a-i asigura onorabilitatea, de a-l singulariza ca unic interlocutor valabil în tratativele externe. Iar pe plan intern, comportamentul decis al lui Seselj este considerat de către alegătorii săraciţi şi umiliţi drept adecvat şi reprezentativ pentru starea lor de spirit. În campania electorală, unul dintre adversarii lui Seselj a făcut eforturi, parţial izbutite, în demonstraţie că „marele sîrb" este de fapt croat. Ca de obicei, într-o ţară cu popoare atît de amestecate, se poate demonstra orice despre oricine. Susţinerea sa printre sîrbi n-a scăzut.

Popularitatea extremismului se explică mai întotdeauna prin neputinţa mecanismelor democratice de a găsi o rezolvare rapidă problemelor esenţiale care fac viaţa omului simplu insuportabilă. Şi asocierea cu reprezentanţii extremei sau preluarea soluţiilor lor radicale nu face decît să contribuie la fărîmiţarea spectrului politic şi la discreditarea lui. „Mai bine noi împreună cu ei, decît ei singuri" susţin aliaţii de ocazie ai extremismului şi nici nu-şi dau seama cînd între „noi" şi „ei" nu mai e nici o deosebire. Preşedintele Chirac a ţinut s-o marcheze.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Un număr despre bărbat? Care-i problema cu bărbatul? – se-ntreabă, probabil, „lumea" cititoare. Cu bărbatul lucrurile au fost, şi sînt, cel puţin aparent, clare. El a fost, de cele mai multe ori, la locul lui: cap de ceva – de familie, de afacere, de stat, de biserică, de creator etc... Problemele le-a creat, mereu nemulţumită, femeia: mereu şi-a schimbat locul, şi părul, şi năravul... Poate doar în ultimul timp, în Occident, să se simtă detronat bărbatul, cu atîta *political corectness*, fiind „prea" majoritar. În esenţă, însă, lucrurile nu s-au schimbat radical; şi nici locurile.

Bărbatul tradiţional (conform Ioanei Popescu) era „buricul pămîntului". Cel postmodern a rămas şi el; în plus e doar mai jucăuş (Adrian Mihalache). Oricare dintre ei corespunde unuia sau mai multora din stereotipurile masculine enumerate de Aurora Liiceanu. Bărbatul occidental se loveşte de teoriile feministe (Claude Karnoouh) şi se confruntă cu implicaţiile puterii sale. Nici în produsele culturii de masă, (Cristian Munteanu) nu scapă de invazia şi amestecul personajelor feminine.

Mai scapă doar cei reali, bărbaţii neaoşi, compatrioţii noştri. Asta doar dacă vor să o facă. Dacă nu, ajung precum Herşcovici, *„inginerul liniştit"*: îşi caută, cu orice preţ, perechea, chiar în rubricile de matrimoniale ale ziarelor... **(I.P.)**

Conform *stereotipului masculin*, bărbatul este:

independent	curajos	orgolios
puternic	agresiv	obiectiv
important	aventuros	şef
logic	încrezător în sine	competitiv
lider	activ	autonom
protector	ambiţios	

Aurora LIICEANU
psiholog

Totul despre Adam

Bărbatul între ficţiune şi realitate

Bărbatul biologic: atît de vulnerabil

A fi bărbat este produsul interacţiunii a trei factori: predispoziţia genetică, fiziologia şi procesul de socializare care implică un complex de determinări psihologice, sociale şi culturale. Există însă momente critice în construcţia identităţii masculine în cursul cărora determinările psiho-sociale au o influenţă mai mare decît ceilalţi factori, fără a se putea distinge cu precizie ponderea acestor influenţe.

În 1979, o bizarerie petrecută în Republica Dominicană a pus pe gînduri cercetătorii interesaţi de factorii biologici. A fost descoperit un grup de 33 copii cu o masculinizare redusă în expresia ei fizică, astfel încît ei au fost etichetaţi drept fete. Spre vîrsta pubertăţii, caracterele masculine, inclusiv îngroşarea vocii, s-au accentuat evident. 19 dintre ei au fost crescuţi ca fete pînă la pubertate. Dintre aceştia, 16 au adoptat treptat o identitate masculină, manifestînd şi un interes erotic faţă de sexul feminin. Dintre cei rămaşi, unul şi-a schimbat idntitatea în identitate masculină, dar a continuat să se îmbrace şi să trăiască ca femeie, iar altul s-a căsătorit la 16 ani şi şi-a menţinut identitatea şi rolul feminin. La ce a dus această istorie. La concluzia că deşi copiii au fost crescuţi ca fete, factorii biologici au fost determinanţi în majoritatea cazurilor. Cu mult umor, în faţa disputelor asupra rolului ultim în devenirea bărbatului sau a femeii, autorii au adăugat la concluzia de mai sus: *„cel puţin aşa se întîmplă în Republica Dominicană!"*

Perspectiva biologică este foarte fermă: bărbaţii speciei noastre, nu femeile, sînt sexul slab. În societatea noastră ei vor avea probleme în etapa de individuaţie în cursul dezvoltării. Sexul masculin este vulnerabil pentru că faţă de sexul feminin:

– se îmbolnăveşte mai des şi are tulburări degenerative mai frecvent;

– mortalitatea fetală este cu 50% mai mare;

– în primele luni de viaţă are o rată de mortalitate cu 40% mai mare;

– în primul an de viaţă rata de mortalitate este cu 33% mai mare;

– în copilărie, rata de mortalitate este mai mare cu 37% şi se îmbolnăvesc mai uşor;

– există un exces de băieţi în numărul de avorturi, de copii născuţi morţi sau cu probleme;

– nou-născuţii cu deficienţe sînt mai frecvent băieţi;

(în toate aceste cazuri, stilul de viaţă şi deprinderile de muncă nu pot fi luate în consideraţie ca variabile).

Cum se explică acest lucru? Pur şi simplu, atît datorită maturaţiei intrauterine, cît şi celei după naştere mai lente a băieţilor.

Mai departe s-ar putea spune că băieţii au probleme de vorbire şi citit, iar majoritatea autiştilor provin din rîndul băieţilor. Ei fac infecţii, iar cînd cresc fac stări depresive mai frecvent. Ei au o imunitate redusă şi pentru acest lucru, printre altele, sînt mai atinşi de efectele nocive ale fumatului şi alcoolului.

Fragilitatea constituţională a băieţilor şi lentoarea de maturare afectează reacţia lor la separare şi la pierderea fiinţelor apropiate.

Mitul cel mai fals: „e bine să ai băieţi"

Dacă citeşti cît de dificil se construieşte un bărbat, cît de vulnerabil este – şi cît de multe consecinţe psihologice are echipamentul său precar de supravieţuire, să nu uităm şi speranţa de viaţă mai mică a bărbaţilor, oriunde în lume – atunci compasiunea noastră îşi găseşte o fericită exprimare în concluziile specialiştilor:

Societatea cere bărbaţilor autonomie, relaţionare redusă, forţă individuală şi resurse interioare, considerîndu-le sarcini de dezvoltare specifice sexului masculin, deşi ei sînt mai puţin echipaţi biologic pentru a face faţă acestor solicitări. De aceea, bărbaţii au o viaţă grea: ei trebuie să acopere un rol, pentru care sînt subdotaţi. Ei rămîn în străfundul fiinţei lor dependenţi şi fragili. A-i părăsi, înseamnă a-i face să-şi trăiască neajutorarea în faţa vieţii.

În acest fel, stereotipurile de mai sus sînt mai degrabă trăsături dezirabile decît trăsături reale. Bărbaţii sînt slabi, sensibili la stress, greu adaptabili la nefericirile pe care ţi le poate da viaţa.

Un bărbat nu se omoară după baie (în cadă, mai ales)

În viaţa de zi cu zi, oamenii menţionează ceea ce se aşteaptă de la un bărbat, ca de altfel şi de la o femeie. O feministă afirma că un bărbat care brodează, avînd deci o preocupare feminină, este în consecinţă bănuit de a fi orientat sexual neortodox.

Terman şi Miles, după o lungă perioadă de interes faţă de standardele de masculinitate-feminitate, s-au gîndit să renunţe la aceste două concepte psihologice şi la teoretizarea lor şi să cerceteze răspunsurile bărbaţilor şi femeilor la chestionare privind interesele şi preferinţele lor. Pentru ei, bărbaţii sănătoşi trebuiau să fie bărbaţi, iar femeile sănătoase, femei. Simplitatea presupoziţiilor lor a făcut să fie construite profiluri de bărbat pe care armata americană le-a folosit în cel de al doilea război mondial pentru a recruta bărbaţi-bărbaţi – adică, evitarea homosexualilor – şi a respinge orice abatere de la aceste profiluri. Şi, astfel, un alt autor, amintindu-şi despre acea perioadă, mărturisea: *„...am spus că-mi place să fac baie. Acest lucru a fost privit ca o caracteristică mai degrabă feminină decît masculină şi a dus la întrebări suplimentare privind masculinitatea mea, deşi preferinţa mea pentru baie se datora faptului că nu avusesem baie în casa în care am crescut."*

Bărbatul psihologic

Interesul recent pentru psihologia bărbatului este ceva firesc şi de aşteptat. După atîta feminism, în mai multe valuri, după toate dezbaterile privind femeia şi denunţurile feministe privind privirea bărbatului asupra femeii, după toate expresiile sociale, psihologice, politice, culturale ale discursului feminist, era necesară o decentrare a motivaţiei de cunoaştere. Prea mult a întîrziat asupra femeii privirea. Era chiar sănătos ca ochiul social să se uite în altă parte. Astfel a apărut echivalentul mişcărilor feministe referitoare la bărbat. Cărţi recente au titluri provocatoare ca *Bărbatul supravieţuitor, Paradoxul masculin, Ego-ul masculin, Regele dinăuntru, Legătura fragilă* etc., toate propunînd noi definiţii ale bărbatului: bărbatul anilor '90. O nouă etapă a mişcării bărbaţilor oferă o viziune conturată asupra bărbatului, ceva mai puţin exotic, accesibilă unui număr larg de bărbaţi. Majoritatea ideilor se referă la necesitatea acordării unui ajutor bărbatului pentru a-l transforma într-o fiinţă mai puternică, mai deschisă spre asumarea emoţionalului: bărbatul tradiţional nu simte că are voie să-şi articuleze durerea.

Bărbatul psihologic a fost deci neglijat în preocupările specialiştilor. Atunci cînd a fost luat în consideraţie, el a servit drept comparaţie pentru femeie şi mai rar ca obiect aparte de investigaţie.

Bărbatul psihologic este *fragil*. Fragilitatea sa este consecinţa vulnerabilităţii biologice. Conţinuturile emoţionale prezente în psihologia sa nu iau decît rareori expresie şi atunci cînd au expresia lor este cel mult moderată. În situaţii critice sau dificile, bărbatul nu are voie să plîngă. De aceea, lacrimile bărbaţilor, atît de rare, impresionează mult mai mult decît cele ale femeilor. Suspinul este asociat cu femeia, iar smiorcăiala cu copilul. Un bărbat adevărat, ne învaţă filmele, la suferinţă împietreşte, privirea i se răceşte, iar maxilarele se srîng pentru a pune în evidenţă controlul de care el dispune. Un bărbat *„se ţine"*, se abţine, lucru evident cînd privirea spectatorului este condusă chiar de către bărbat spre jocul maxilarelor lui. Acolo se joacă psihologia lui.

Bărbatul psihologic este sintetic. El nu numai că nu se ocupă de detalii, dar nici măcar nu este interesat de ele sau nu le vede. Atracţia către global face ca bărbatului să-i placă socialul şi să se desprindă uşor de casă. Desigur, temporar. Cîţi bărbaţi îşi amintesc de casă odată ieşiţi din casă.

Fiind sintetic, bărbatul este *independent perceptual*. El nu-şi construieşte cîmpul perceptual cu grija şi minuţiozitatea femeii. El nici nu aleargă după bibelouri, lucruşoare decorative, milieuri etc. Îi plac, dar nu se omoară după ele. Şi totuşi, unii bărbaţi se lasă ademeniţi de valorile feminine. N-aţi văzut şoferi de autobuze cu cabina îngrijită ca o mică garsonieră, cu milieuri, scrumieră, floricele de plastic, jucării-bibelouri etc.

Bărbatul este *infantil*. Unii autori ne asigură că masculinitatea tradiţională este infantilă şi abuzivă. Bărbatul trebuie să atingă o masculinitate matură, să-şi dezvolte şi să-şi afirme identitatea de rege ale cărei resurse zac nedezvoltate şi nemanifestate. O masculinitate matură înseamnă pentru bărbat echilibrarea dimensiunii feminine, mai *soft*, cu agresivitatea, *hard*-ul dimensiunii sale masculine. Este deci imperios necesar, ne spun aceştia, să fie redefinită masculinitatea, pentru ca generaţiile viitoare – cărora trebuie să li se furnizeze astfel modele de rol masculin, să absoarbă ceea ce este bărbăţia de la *„tăticu"*.

Bărbatul erotic

Bărbaţii, afirmă Ortega y Gasset, se împart în trei categorii: unii sînt Don Juani, alţii au fost Don Juani, iar alţii spun că ar fi putut să fie, dar n-au vrut. S-a scris atît de mult despre importanţa relaţiei între erotism şi performanţă sexuală pe de o parte şi imaginea de sine a bărbatului. Tradiţional, bărbatul este considerat iniţiator sexual. El este cel care agaţă, iar ea, dacă îl percepe în termeni de convenabilitate, se lasă agăţată. Raportul pare de tipul activ-pasiv. Şi totuşi nu este nici aşa şi nici aşa de simplu. Iniţierea este un complex de variabile pe de o parte şi, pe de altă parte, ea se petrece într-un joc subtil pe diferite mijloace de comunicare şi în mod explicit sau implicit. Într-o viziune modernă, biologizantă, atît bărbatul, cît şi femeia, iniţiază relaţii erotice, dar în maniere diferite şi cu mijloace diferite. Bărbatul este vulnerabil la solicitările neverbale ale femeii care se înscriu într-un repertoriu mult mai amplu şi nuanţat decît cel al curtoaziei masculine: zîmbete, surîsuri şi rîsuri, joaca cu părul, înclinaţiile capului, suspinele, umezitul buzelor cu limba, tendinţa de a se proximiza etc. Ca să nu mai vorbim despre cel mai important element al repertoriului, privirea.

Răsfăţul erotic, clientul şi victima

În majoritatea cărţilor dedicate terapiei de cuplu şi nu numai în ele, se poate găsi un capitol despre îmbrăcămintea intimă a femeii, la care bărbatul este foarte sensibil. Este drept că la Hollywood există un magazin special pentru vestimentaţia erotică masculină, „Fredericks", dar el nu se compară cu varietatea celei feminine şi cu posibilităţile pe care le are un designer de modă feminină, etalate în magazinul „Secretele Victoriei". În răsfăţul erotic ţinta tradiţională este bărbatul. Publicitatea erotică şi oferta sexuală se adresează timid şi femeii, dar lui, bărbatului, femei fierbinţi şi ascultătoare, promit prin profesionalismul lor – în care înţelegerea celuilalt este abilitatea supremă – să-i realizeze orice dorinţă şi preferinţă, pentru că în definitiv el este clientul. Deci, stăpînul. Fie că se cheamă sex comercial sau mercenariat sexual, studiul prostituţiei s-a referit mai ales la situaţiile în care bărbatul este client şi nu prestator de servici, şi în acest caz mai mult la prestatoare şi mai puţin la client. Există tipologii ale clienţilor. Într-una, bazată pe 1230 de interacţiuni sexuale, s-a constatat că relaţia între client şi prostituată este complexă, cu componente materne, fraterne, uneori. În situaţii de acest fel bărbatul poate fi un aventurier ocazional sau un interlocutor tandru. Peste tot se vorbeşte de frustrări.

Mai nou, mişcarea masculină a evidenţiat că abuzul sexual petrecut în copilărie este mai frecvent la băieţi decît la fete şi că urmările psihologice sînt în cazul lor mult mai grave şi mai lungi: sentimentul de vinovăţie-conştientizarea măcar parţială a inadecvanţei create de rolul pasiv propriu victimei, creşterea agresivităţii, comportament antisocial şi lipsa controlului de sine. Dintre aceştia, spun *„masculinişii"* se recrutează mai tîrziu şi mai frecvent homosexualii.

Un banc grecesc spune că într-o barcă se aflau un bărbat, soţia şi amanta lui. Cum barca lua apă şi cineva trebuia sacrificat, aruncat în apă, pentru ca barca să continue să plutească, bărbatul se afla în situaţia de a alege între soţie şi amantă. Şi pe cine credeţi că a sacrificat el? Pe amantă. Pentru simplu motiv că ea oricum îl înţelegea. Morala, mi s-a spus, este următoarea: bărbaţii trebuie să fie înţeleşi, iar femeile, înţelegătoare. Altfel spus, cînd sursa de protejare a fragilităţii lui dispare, el caută o alta.

DE LA CAVALER LA JUCĂTOR

Ioana POPESCU
etnolog

Om-Phalos, Falos şi Falocrat

– pledoarie antifeministă –

Cînd mi s-a propus să scriu despre BĂRBATUL TRADIŢIONAL, m-am bucurat sincer. Voi avea ocazia să scriu **eu** despre EL, să reflectez asupra originii LUI, asupra foloaselor LUI şi a purtărilor LUI, fără ca EL să poată reacţiona. Dulcea satisfacţie a entomologului...

Între noi fie vorba, am visat de mic copil să am un bărbat (sau chiar mai mulţi) şi mulţi copii. Mi-a dat Dumnezeu să mă pot minuna în viaţă de aventura pe care o presupune explorarea **diferenţei**, cu toate frustrările şi satisfacţiile pe care le presupune şi mai ales, cu înţelepciunea, greu cîştigată, că **aşa se cuvine să fie**.

Pentru că:

Originea bărbatului, aşa cum am moştenit-o prin tradiţie orală de la strămoşi are categoric a face cu BURICUL PĂMÎNTULUI. Cînd Dumnezeu a hotărît să facă pămîntul deasupra întinderii de ape, a apărut şi dracul să-L ajute. Toată lumea noastră a fost deci creată de Dumnezeu şi de dracul. (În treacăt fie spus, dracul, ca orice subordonat, îi spunea Domnului „Fîrtate", dar Acesta, firesc, îl chema „Nefîrtate".) La porunca lui Dumnezeu, dracul a adus din fundul mării puţin mîl sub unghii, din care El a făcut o turtă, pe care a întins-o ca un pat şi S-a culcat să Se odihnească. Dracul s-a gîndi să-L înece şi L-a rostogolit spre Răsărit, spre Apus, spre Miazănoapte şi spre Miazăzi, dar oricît Îl împingea, la atingerea cu trupul sfînt, pămîntul creştea şi el. Pînă dimineaţa, pămîntul crescuse ca o cruce nemărginită, al cărei miez era patul lui Dumnezeu şi care fusese sfinţită în întregime de însuşi trupul Său. Dumnezeu a hotărît să facă munţii, şi a strîns uşor marginile pămîntului între palme. S-au format culmile line şi mai apropiate de cer. Dracul a făcut şi el repede rîpele, întunecoase şi hîde. Dumnezeu a creat cerul, pe care l-a aşezat foarte aproape de pămînt, iar dracul a creat iadul, imediat sub pămînt. Dumnezeu a făcut grînele, florile şi pomii roditori. Dracul a făcut neghina, scaieţii şi buruienile. Dumnezeu a făcut cîinele, oaia şi păsările. Dracul a făcut lupul, capra şi viermii. Dumnezeu a făcut BĂRBATUL, dintr-un boţ de lut luat din chiar buricul pămîntului (patul Său iniţial), iar dracul a făcut... ceea ce urmează: cînd Dumnezeu a scos o coastă din Adam, pentru a crea femeia, dracul a furat-o şi a pus în loc o coadă de cîine. Dumnezeu s-a supărat, şi, furios, a trîntit coada de pămînt zicînd: „Din coadă de cîine să te faci, Femeie!" În timp ce pentru om, zicea ţăranul vechi, Dumnezeu a luat os din piatră, carne din lut, sînge din rouă, auzul din vînt, frumuseţe din soare, suflet din Duhul Sfînt şi minte din slava îngerilor, pentru femeie a dat cu coada cîinelui de pămînt.

Păi atuncea, vin şi zic, nu era cinstit ca numai BĂRBATUL să fie OM? Şi nu era firesc ca femeia lui să-i facă cît mai **mulţi copii** şi cît mai **puţine fete**? Şi nu era bine că el hotăra soarta şi ordinea gospodăriei? Şi că, pentru că muncea la cîmp, trebuia să aibă apă proaspăt scoasă din fîntîna pentru spălat, ştergar înflorat pentru şters şi femeie supusă, care să-i toarne şi să-i ţină ştergarul gata desfăcut? Şi tot pentru că EL muncea, nu trebuia hrănit? Îi venea femeia cu coşul şi plosca la prînzişor, la prînzul mare, apoi fuga acasă, îl aştepta cu masa întinsă şi cina caldă; stătea în picioare şi îl servea cu respect şi tăcere, că doar nu ea era BURICUL PĂMÎNTULUI; ba mai mult, din vina ei cerul se ridicase atît de sus, atunci cînd scuturase murdăria de pe scutecul copilului şi stropise văzduhul. Şi apoi, dacă stai să te gîndeşti, toată viaţa femeia asta avea de-a face cu lucruri murdare şi impure: năştea în sînge şi în resturi de carne, ceva care venea de dincolo, de unde nu se ştia cine l-a adus, îngerul sau dracul. Bărbatul nu se murdărea. El ieşea din casă şi trăgea cu puşca, să nască femeia mai repede. Tot femeia spăla şi morţii, că pentru bărbat era periculos, asta-i treabă de femeie; tot ea nu uita să facă pomeni şi parastase. În timp ce femeia stătea la biserică mai mult la intrare, sau afară, cu fruntea lipită de perete, BĂRBATUL intra în biserică la Liturghia de duminică sau la hram, stătea în faţa altarului şi îşi agăţa pălăria în cuierul de lîngă uşile împărăteşti. EL se ruga pentru recolta şi pentru fiii lui. Ea aprindea lumînări pentru tuşa à bolnavă, pentru vaca rămasă fără lapte, pentru aia mică, să aibă şi ea parte de bărbat în viaţă.

Şi ce dacă BĂRBAŢII se întîlneau la cîrciumă, sau la frizerie, ca să mai pună lumea la cale? Aveau şi femeile ocaziile lor de petrecere, la spălatul rufelor la rîu, sau la Răpotin, cînd călcau lutul în picioare şi modelau ţestul pentru copt pîinea. E drept că iar se murdăreau... dar mai schimbau şi ele o vorbă.

Femeia bătrînă, care scăpa în sfîrşit de perioadele lunare de impuritate, era **„iertată"**. BĂRBATUL nu e iertat niciodată, pentru că n-are de ce. El a făcut doar ceea ce se cuvine şi **se făleşte** cu asta.

Socotesc că nici Evul Mediu european nu este departe de tradiţia ţărănească românească. Şi ce mult îmi place! Cum îşi cîntau ei iubitele şi cum îşi protejau nevestele, ţinîndu-le la adăpostul castelului! Şi cum se schilodeau şi se omorau toată ziua între ei pentru o năframă sau pentru un zîmbet! Dacă mă gîndesc bine, în asta consta cavalerismul, în poezie şi războaie. Şi ce fală şi ce flamuri şi ce panaşe! Şi iarăşi zic că se cuvine.

BĂRBATUL tradiţional a supravieţuit pînă în zilele noastre. S-a păstrat cavaler şi continuă să-şi exprime admiraţia prin priviri sfredelitoare de veştminte şi prin texte apreciative. Şi, pentru că aşa se cuvine, femeia răspunde privind în jos şi tăcînd. Sper să nu fiu acuzată de „sexism", dar trebuie să recunoaştem că diferenţa între ea şi EL este enormă şi nu trebuie ignorată. Alteritatea ne îmbogăţeşte şi ne fereşte totodată. Ce ne-am face, de pildă, dacă mîine ne-am trezi într-o lume alcătuită doar din BĂRBAŢI, îmbrăcaţi în pantaloni sau în fuste? Dacă toţi ar fi şefi? Dacă toţi ar păşi înaintea celorlalţi? Dacă toţi s-ar dezbrăca din priviri şi s-ar proteja între ei? Dacă, în sfîrşit, ar fi la fel de făloşi şi falocraţi?

Cineva spunea că numai bastardul îşi revendică filiaţia legitimă strigînd întruna tuturor „Tată! Tată!".

BĂRBATUL se simte obligat să-şi demonstreze permanent sieşi şi celorlalţi puterea, înţelepciunea şi bărbăţia. La femeile adevărate n-am întîlnit aşa ceva; ele nu trebuie să-şi strige feminitatea, nici bărbăţia, nici sensibilitatea, nici puterea, nici răbdarea, nici îndrăzneala; toate acestea există, o ştiu şi ele, o ştiu şi EI.

Şi iarăşi zic: fie că merită, aşa se cuvine.

Adrian MIHALACHE
lector universitar

Despre virilitatea postmodernă

Răsfoind volumul de poezii al Angelei Marinescu *Blues. Parcul*, mă las sedus de uimitoarele versuri: *Limbajul, ca un adevărat bărbat, se excită / în faţa hîrtiei albe şi imaculate, se udă hîrtia de sînge, se usucă / hîrtia la vîntul anarhiei şi al morţii.* Presupun că, în context, e vorba de „adevăratul" bărbat, definit ca *macho* de o întreagă tradiţie falocratică. Or, un asemenea bărbat, puternic şi stăpîn pe reacţiile sale, nu se lasă pur şi simplu aţîţat, devenind prin aceasta vulnerabil, el nu se excită, ci se exhibă. Excitarea nu face decît să dezvăluie reactivitatea, ceea ce poate fi periculos, în timp ce exhibarea face din virilitate o emblemă a puterii. În epoca pre-modernă, virilitatea este ostentativă, atributele ei sînt palpabile şi se instituie ca semne ale forţei şi ale autorităţii. Este de ajuns să privim uniformele lui Napoleon şi ale mareşalilor lui – haine răscroite larg în faţă, pantaloni albi, foarte strînşi pe pulpe, *bulging* – ca să înţelegem că ele erau concepute pentru a reliefa o bărbăţie impunătoare, relativ indiferentă la farmecele alcovului, dar valorizată ca emblemă a bravurii în luptă şi a eficacităţii strategice. De altfel, studiile antropologice mai noi au arătat că statuile falice din vremurile vechi (cînd bărbaţii erau „adevăraţi") aveau mai curînd rolul de a simboliza stăpînirea asupra unui teritoriu şi de a intimida pe intruşi decît, cum se credea mai demult, de a potenţa ritualurile fertilităţii. Virilitatea nu se conectează niciodată cu prolificitatea, ci cu autoritatea, ea este orientată spre autoafirmare, nu spre procreare.

Modernitatea a schimbat profund figura fantasmatică a „bărbatului", înlăturîndu-i atributele prea acuzate ale virilităţii. Bărbatul modern se distanţează de propria lui bărbăţie, nu mai simte nevoia de se defini prin semnele ei vizibile şi palpabile: a renunţat pînă şi la mustăţi, iar barba, pentru cei ce încă o poartă, este mai curînd un simbol de intelectualitate decît de virilitate. Aceasta, deoarecce proiectul lui nu mai este exercitarea ostensibilă a puterii, ci studiul în vederea manipulării. Virilitatea este, în acest cadru, un instrument folosit cu luciditate pentru cunoaştere şi seducţie. Conştientizarea acestei mutaţii a venit prin Rimbaud, pentru care virilitatea era utilizată ca instrument de seducţie la îndemîna elitelor pentru a dirija felul de a gîndi şi a simţi al maselor traversează tot modernismul, de la premodernul Giordano Bruno la ultimul modern, Nicolae Breban.

Dacă pre-modernul este un cuceritor şi modernul un seducător, post-modernul este un jucător. Bărbatul postmodern a moştenit de la înaintaşii săi îndemînarea şi detaşarea. Ca şi bărbatul „adevărat", el este un priceput *bricoleur*, fie că-şi exercită această calitate prin lucrările casnice de tip *do-it-yourself*, fie că asamblează stimuli (inclusiv de natură erotică) în complexe combinaţii multimediale. Ca şi modernul, este detaşat de propria lui virilitate, pe care o vede însă ca obiect al unui joc, nu ca mijloc în vederea unui scop. Încrederea în scopuri îi este, de altfel, profund zdruncinată, şi-a pierdut pînă şi iluzia că acţiunile lui s-ar putea lega într-o succesiune cu sens. Nu mai riscă să rămînă încremenit în proiect, dar nici nu mai are prea multe proiecte. Caută să le termine pe cele începute, dintr-o conştiinciozitate de estet. Ca urmare, rătăceşte prin păienjenişul comunicaţional al lumii, creînd trasee fanteziste, stabilind legături efemere. Practica informatică intensivă îi descompune fiinţa într-un ansamblu de decizii punctuale şi de comentarii fugare. *Eul* postmodern nu este decît locul (*situl*) unde se poate constata o densitate sporită a schimbului informaţional. Virilitatea este ea însăşi dizolvată în elemente simbolice infinitezimale pe care bărbatul postmodern le controlează, le manipulează şi le reasamblează în macrounităţi senzoriale cu aceeaşi îndemînare şi precizie cu care mînuieşte un *mouse*. Excesul de precizie pretinde însă o suprasimbolizare, ceea ce împinge jocul spre zona simulării amuzante. Virilitatea este virtualizată prin exces de control. Oferta virilităţii virtuale postmoderne este la înde-mîna oricui este dispus şi capabil să o actualizeze printr-un *click* efectuat cu competenţă şi la momentul potrivit.

Irina NICOLAU
etnolog

Sărmanii impostori

Ce mai bărbat aş fi fost eu... viteaz, puternic, generos, inteligent, flămînd de glorie şi onoare! Aş fi condus vapoare, avioane, maşini de teren; m-aş fi dus la Ecuator, la Polul Nord şi oriunde primejdia ar fi fost suficient de mare. În vreme de război m-aş fi repezit pe cîmpul de luptă de unde m-aş fi întors cu pieptul plin de medalii.

Am gîndit şi am simţit aşa pînă pe la doisprezece ani, cînd am înţeles că sînt în mod definitiv fată. N-a fost o traumă, m-am împăcat uşor cu situaţia, am descoperit că a fi femeie prezintă enorme avantaje. Aşa se face că la vîrsta cînd fetiţele se jură că nu se vor mărita niciodată eu eram decisă s-o fac cît pot de curînd, să fac cu soţul meu doisprezece copii şi să mă remarc pentru felul cum spăl rufe, frec aragazul, gătesc şi ţin casa curată.

După patru decenii constat, fără prea mult regret, că n-am nici un copil, că am organizat o casă greu de locuit şi că gătesc mizerabil. Dar chiar şi aşa nu-mi trece prin cap să mă consider nefericită că nu sînt bărbat, tot aşa cum nu m-am simţit niciodată în concurenţă cu bărbaţii sau dezavantajată de ei.

În mod obişnuit, cînd văd o femeie din cale-afară de urîtă sau un om care are un defect fizic grav, mă uit la ei într-un fel care să nu-i facă să se simtă prost, să nu vadă că-i văd. Sînt situaţii cînd aproape că aş prefera să fiu oarbă. Ei bine, faţă de bărbaţi am un sentiment asemănător şi nu faţă de cele cîteva sute de bărbaţi pe care i-am întîlnit în viaţă, ci faţă de cele vreo două miliarde şi ceva care trăiesc pe glob. Pur şi simplu nu pot să mă gîndesc la ei fără menajamente. Cînd o fac, totuşi, văd o mare de impostori. Ei trăiesc, cum se spune, din osînză veche, profită de un statut care era justificat în neolitic, în Antichitate, Evul Mediu... cu cît ne apropiem de prezent lucrurile încep să nu mai meargă, iar în zilele noastre nu mai merg deloc. Este de neînţeles pentru mine cum nemaiavînd de vînat mamuţi şi nemaiplecînd în cruciade continuă să se simtă superiori femeilor care fac tot ce fac ei şi uneori mai mult.

Poate că nu-şi dau seama, îmi zic. Se poartă ca o fostă Miss care, ajunsă la vîrsta bătrîneţii, se simte încă irezistibilă. Ce poţi să-i faci? Ai inima să-i spui, femeie dragă, situaţia s-a schimbat, la aşa ceva nici să nu te mai gîndeşti!? Îmi vine în minte o poveste din Patericul egiptean. Un grup de călugări a plecat odată la drum. Erau conduşi de o călăuză. La un moment dat cei tineri s-au dus la Avva, călugărul cel bătrîn, şi i-au spus, noi credem că a greşit călăuza drumul. Şi eu cred la fel, a răspuns Avva dar, ca să nu-l facem să se simtă prost, eu am să zic că sînt obosit şi o să ne oprim să înnoptăm; în felul acesta el va avea timp să-şi descopere singur greşeala. Cam aşa cred eu că vine treaba cu mişcarea feministă. Femeile, delicate, avînd să comunice bărbaţilor că a trecut timpul cruciadelor, ca să nu-i jignească, ce s-au gîndit, hai, să ne facem noi de rîs cu această mişcare feministă şi poate gestul nostru îi va aduce pe bărbaţi la realitate. Personal, eu nu cred că soluţia este eficientă, dar poate că greşesc. Mi se întîmplă să greşesc mereu în vremea din urmă.

SUFERINŢELE MASCULULUI ALB

Honni soit qui mâle y pense

Claude KARNOOUH
profesor de filosofie

Despre seducere şi alte plăceri pe cale de dispariţie

Un bărbat căruia nu-i vine să-şi creadă urechilor, cu o privire uşor neliniştită. Mă urmăreşte această imagine a lui Woody Allen în timp ce o asculta siderat pe Annie Hall, o nouă „preţioasă ridicolă", perorînd despre vanitatea bărbaţilor. Un om înfricoşat şi totuşi nonşalant, prins în capcana laşităţii propriului său sentimentalism, iată o altă imagine a lui Woody Allen, dezarmat în faţa tinerei sale amante din Manhattan care-i aminteşte că a iubi înseamnă, înainte de orice, să ai grijă de celălalt. Unul dintre cei mai buni cineaşti americani contemporani descrie confuzia, efectele afective şi sociale rezultate din transformarea feminismului dintr-o problemă eminamente politică într-un sistem de control individual. Altfel spus, el ne arată cum dobîndirea drepturilor politice şi civice de către femei (realizarea unei cetăţenii plenare) nu stinge în nici un fel tensiunile, nu rezolvă contradicţiile, nu domoleşte teama şi spaimele degajate din relaţiile imemoriale ale *lui* cu *ea*, ale *ei* cu *el*, numite uneori iubire, alteori dorinţă, cîteodată pasiune.

În şaptezeci de ani, în Statele Unite mai mult decît oriunde în altă parte, marea majoritate a femeilor s-a integrat armonios în societate, în ansamblul mecanismelor economice (de mai mult timp încă sub forma proletarizării), comerciale, administrative, universitare, ştiinţifice, politice etc., într-o concurenţă din ce în ce mai accentuată, în special din anii '80 de cînd piaţa muncii a căpătat dimensiunile concurenţei planetare.

Or, tocmai din acest moment feminismul a părăsit terenul politic, accentuînd dimensiunea culturală şi de lobby, în care asociaţiile evidenţiază ideea de feminitate (şi nu condiţia obiectivă a femeilor) drept criteriu socio-economic discriminant, ca şi cum simplul fapt de a fi femeie ar da un avantaj imediat, ca şi cum evidenţa biologică ar exprima o pozitivitate indiscutabilă. Cum să nu vezi în această derivă emergenţa unei noi forme de rasism prin discriminarea pozitivă, ceea ce presupune totuşi un subtext, un refuz al discriminării negative. Această remarcă a provocat un mare scandal în Canada, cînd sociologul Joher Fekete şi-a publicat remarcabila sa carte *Moral Panic. Biopolitic Rising* (Robert Davis, Montreal – Toronto, 1994). Sub pretextul facerii de bine se ajunge la ce e mai rău, cum ar fi interzicerea studiului lui Platon pentru că le tratează incorect pe femei. (sic!) Se pun astfel sub semnul întrebării înseşi fundamentele universalităţii democraţiei moderne, adică egalitatea tuturor în faţa legii. Nu pentru asta luptau sufragetele?

La fel ca în toate mişcările moderne, încercînd să impună privilegii domniei Legii, feminismul post-politic desfăşoară o argumentaţie de tip istoricist, cum este cea din *Gender Studies* şi, conform unui model deja încetăţenit (cum ar fi în istoriografia naţionalistă), reproiectează asupra trecutului – care n-a fost nici democratic, şi în orice caz n-a fost modern – preocupările prezentului. Nu doar Platon trebuie eliminat, ci şi – cum consideră cele mai radicale feministe (în general membre ale asociaţiei lesbienelor) – toată istoria Occidentului ar trebui respinsă deoarece ea e făcută de *Male chauvinist pigs* (porcii de bărbaţi şovini)!

O asemenea atitudine (ca şi cea a Acţiunii afirmative) nu poate provoca decît forme noi de rasism pe de o parte, dînd naştere, pe de altă parte, unor grave perturbări psihologice, cu efecte sociale care pot vesti o mutaţie antropologică a omului occidental. Şi ca să nu rămîn doar la aspectele psihologice, trebuie să subliniez că noul feminism a distrus una din căile de acces către lumea celuilalt, exprimată prin jocurile seducţiei, supuse acum dictatului hărţuirii sexuale. A face curte unei femei, jocurile de socializare şi modalităţile de potolire a impulsurilor, căutarea implicată de ele, pe scurt totul este interzis de dragul unui contract mereu renegociabil de unde a dispărut ceea ce Marivaux denumea atît de frumos *Jocul dragostei şi al întîmplării*. Deoarece în acest contract (astăzi îţi ating braţul, mîine vom negocia şoldul!) se pierde tocmai coeficientul de hazard, de risc, de suferinţă, chiar de disperare. Este o dictatură a juridicului care încearcă să controleze pulsiunile vieţii, punînd ceea ce rămîne mereu inedit într-o relaţie amoroasă sub controlul uneia sau mai multor legi, dintr-o necesitate securitară, aproape paranoică.

© E. Bănuţi

Totala absurditate a acestei concepţii despre viaţa afectivă l-a făcut pe directorul unei şcoli primare din Statele Unite să-l dea afară pe băieţelul de cinci ani care a păcătuit sărutînd-o pe obraz (ce obscenitate!) pe una dintre colegele lui!!! Poate că acesta este obiectivul împotriva căruia luptă preşedintele Statelor Unite dedîndu-se la sex oral în biroul său!!! Deoarece se ştie că astfel se calmează nervii şi spiritul rămîne liber pentru deciziile grave şi serioase de care lumea are nevoie!!!

Dar punerea sub observaţie legală a raporturilor de iubire n-a împiedicat ca pe întinsele spaţii de dincolo de hotarele societăţilor postindustriale, în ghetourile gigantice să se dezvolte, ca niciodată pînă acum (pentru că s-au democratizat, la fel ca şi drogurile), prostituţia, pedofilia şi... pentru cei mai avuţi, pornografia... e adevărat pe Internet... curată, gingaşă, sigură, favorizînd supradimensionarea eului, într-un infinit onanism schizoid.

Se realizează astfel ceea ce nici un regim totalitar n-a izbutit: atomizarea totală a genului uman, împărţirea femei şi bărbaţi.

Cluj, 20 martie 1998

Adina KENEREŞ
scriitoare

Veşti proaste din Vestul civilizat

Bărbaţii? Un moment, să-mi scot batista... Dacă vreunii au păţit-o rău de tot în ultimul sfert de veac, aceia sînt bărbaţii. Şi cînd te gîndeşti ce greu s-au lăsat! Cît de cumplit a fost să-i convingi să le lase pe femei să hotărască dacă vor sau ba să facă copii. Iar cînd le-au lăsat, ele au ales să le răresească moştenitorii. După ce aceştia deveniseră nişte adevărate lingouri, bărbaţii săracii au fost rugaţi să participe la creşterea şi educarea micilor monştri – timpul lor liber şi energia le-au fost astfel samavolnic înjumătăţite. Li s-a promis în schimb că dacă învaţă cu sîrg, fac sport, lucrează competent şi eficient, vor cîştiga posturi mari şi bani mulţi. Ceea ce s-a dovedit fals pentru mulţi, căci diplomele, look-ul şi devotamentul faţă de firmă nu i-au scutit de şomaj, ecuaţiile vieţii sociale nefiind de natură contabilă.

Femeile au constatat că în lupta pentru parvenire bărbaţii au uitat tandreţea şi romantismul, în timp ce s-au încărcat de stres şi stări depresive. Drept pentru care au hotărît să-i părăsească, dar numai luîndu-le totul din casă pe cînd ei erau plecaţi şi oferindu-le surpriza infarctului la întoarcerea acasă. Evident, pentru a le lua apoi şi casa. Ba le-au limitat drastic şi dreptul de a vedea copiii, pe acela de a contesta de opt ori la rînd cuantumul pensiei alimentare, precum şi pe acela de a face testamente (atacabile) după ureche.

Între timp, fripţi din toate părţile, ei au decis să nu se mai însoare decît din greşeală, eventual după 40 de ani, cînd totul e pierdut, mai puţin şansa marii crize de la 45, pe care tot o fac, de-ai naibii: fug departe de jugul de nepurtat, cu o fiinţă tînără dar clarvăzătoare, care obţine „da"-ul marital masculin către 60 de ani (ai ei) pentru a-şi asigura (ea) o bătrîneţe fără nori.

Ghinion economic global, la slujbă lucrurile nu merg bine: achitarea de sarcini, se constată, nu aduce nici pe departe cît creativitatea şi comerţul inventiv, pe care aceşti bărbaţi uzaţi de ale vieţii n-au cum să le ştie. Căci de unde vis, tupeu, persuasiune, ordine, entuziasm, umor, carnet de adrese, jovialitate, cultură generală la nişte bieţi sado-masochişti? Iată-i deci pe cei sub 45 de ani puşi să mimeze metode şi deschideri americane, japoneze, italiene ca să cucerească proiecte şi pieţe. Cei care cad pe capete la concursuri de selecţie şi aleg în fine calea serviciilor publice – post mic, rutinier, umilitor, rău plătit, dar sigur – pot fi vizionaţi în rol de călăi în dosul unor ghişee cu geam. Cei care iau niscaiva concursuri şi fac cursuri se prezintă la un interviu pentru o funcţie cu responsabilităţi în urma unui anunţ de genul „căutăm şef(ă) de raion/secţie/sală...", unde observă cu obidă că în ciuda preferinţei naturale (!) pentru bărbaţi, salariul propus nu mai e decît cu 25% iar nu cu 30% mai mare decît cel oferit femeii pentru acelaşi post acum cîţiva ani. Ca să nu mai vorbim de concurenţa pentru poziţiile de „secretar(ă)", „asistent(ă)", unde banii sînt număraţi iar postul, se înţelege, e cu dragă inimă dat cuiva care chiar munceşte fără nazuri, adică unei femei. Numai frustrări! Un moment să-mi scot batista...

În recente vremuri de restrişte, mulţi s-au înecat în misiuni umanitare, s-au apucat să bată recorduri sportive, artistice ori nătîngi ca să iasă din anonimat, au împărţit apartamente cu alţi băieţi oropsiţi dar moderni şi plini de idei, sau pur şi simplu au mizat bucăţi substanţiale de moşteniri în afaceri bombă, cu sau fără trecere prin bursă. Într-o mare de nereuşite s-au rătăcit şi cîteva succese... care sînt tot atîtea dezastre: victorioşii au devenit doar vedete, au pierdut contactul cu realitatea şi nu s-au putut pune la adăpost de impozite decît expatriindu-se.

Nu e de mirare că femeile găsesc că bărbaţii nu mai ştiu ce vor, că au tendinţa de a vira spre despotism de îndată ce li se acordă puţină atenţie, că s-au infantilizat peste măsură de cînd nu mai merg la război, că fac nebunii cu ghiotura ca să-şi recupereze tinereţea netrăită. Pe scurt, că aceste persoane merită multă simpatie dar prea puţină încredere. Dacă mai punem în tablou şi pe cei care încep să-şi revendice copiii încredinţaţi nevestelor după divorţ, pe cei care cer asistenţă financiară femeilor care i-au lăsat de izbelişte şi pe cei care îngroaşă rîndurile asociaţiilor de burlaci, bu-hu-hu... Nu mai am batiste!

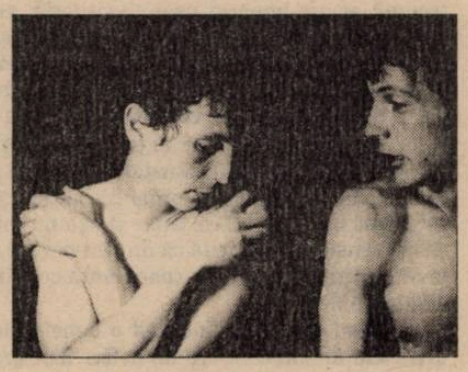

VEDETA, LUPTĂTORUL, SEDUCĂTORUL

Andi Moisescu de la ProTV crede că bărbatul e bun să dea cu pumnul

Reporter: Cînd ai simţit că ai devenit bărbat?

Andi Moisescu: N-are legătură cu erotica, pur şi simplu profesional am simţit că sînt bărbat. În momentul în care am simţit că „mă duc singur", că nu mă mai ajută nimeni.

Aceste lucruri i se pot întîmpla şi unei fete.

Da, bărbat e şi Zoe Petre, dacă e s-o luăm aşa. Bărbăţia, ce-i drept, nu ştiu dacă mai e legată de bărbat. Sigur, e legată de tărie, iar tăria, duritatea sînt asimilate cu bărbatul, pe cînd lucrurile mai fine şi sensibile cu femeia. Toate astea-s stereotipii, ce nu se găsesc pure în realitate.

Am sub ochi slăbiciunile «sexului tare», descoperite în „Revista oamenilor singuri". Să vedem ce părere ai: „bărbaţii sînt dominaţi de sex?"

Bărbaţii au nevoie de sex, dacă robinetul lor se închide la 60 e bine, da' dacă se întîmplă la 20, o cam iau razna.

Da' bărbatul patron ce-şi asupreşte secretara?

Nu mi se pare normal să se întîmple aşa, dar am auzit de astfel de relaţii. Am fost director o dată şi m-am ferit de aşa ceva... eu oricum aflu ultimul că există astfel de relaţii, în jurul meu. Omul, atunci, nu-i decît un uriaş instinct.

„Bărbaţii sînt nebuni după sport?"

Dacă e să luăm fotbalul, da. Dacă e să luăm alte sporturi, nu-i aşa... uite alea „cu panglici", sau „cu măciuci"... eu fug de asemenea gimnastică. Oricum s-a schimbat totul: hochei pentru femei, nu ştiu dacă la modul dur i se oferă ceva interesant.

Tu ai un cod al bunelor maniere?

Da... eu n-aş da într-o femeie.

Nici beat, nici căzut la pămînt?

Atîta timp cît sînt conştient, n-aş da într-o femeie... eu sînt de acord că bărbatul e egal cu femeia, dar sînt lucruri pe care trebuie să le facă ea. Pe ea n-o văd făcînd box, de exemplu.

Dar un bărbat să spele podeaua?

Asta se-ntîmplă... fac lucrul ăsta. Calc, gătesc, frec, spăl... Uite, eu n-aş tricota.

Dar nu toate femeile tricotează.

Aşa e... cînd va fi o femeie lîngă mine îi voi da liniştit din atribuţiile mele. Cînd spun femeie parcă m-aş gîndi la ceva mai fragil, dacă ea vrea să dea cu pumnul, bun, să dea, dar eu mă feresc.

„Bărbaţii îşi ascund emoţiile?"

Bărbaţii cred că orice spui în plus poate fi folosit împotriva ta.

„Bărbaţii fac tam-tam în jurul lor spre a fi observaţi?"

N-am astfel de apucături. Eu m-am afirmat uşor-uşor şi, după un timp, am şi trecut de la radio la televiziune. La radio nu te recunoaşte nimeni, fie că eşti bun sau prost. La televiziune nu mai poţi face orice. Eu am descoperit cîteva calităţi pe care am vrut să mi le impun: să am destulă autocenzură, mai ales dimineaţa, cînd te obsedează că ai citit-o undeva, nu ştii unde şi poţi face valuri, apoi, să fii destul de umil în faţa telespectatorului... eu prefer să spun că-s prost ca să vii tu să-mi spui că-s deştept, că m-ai văzut cum mă descurc şi, a treia: să ai un bagaj de cunoştinţe... ştii să spui bancuri, şi le repeţi tot pe alea, nu-i de ajuns.

Bărbaţii sînt înnebuniţi după viteză?

Din punctul ăsta de vedere stau slab. M-a cicălit bunicul meu, şofer de 60 de ani, cu o vorbă: „să nu mori cu legea-n mînă". Şi cînd e verde sînt cu piciorul pe frînă şi n-am mania vitezei. Mă dezgustă tipii cu cîte o gagică în dreapta şi care fac pe deştepţii.

Şi fetele, cu care ieşi, nu-ţi zic să apeşi?

Nu mă îndeamnă nimic, sînt alte beţii pe care trebuie să le simtă fetele, nu neapărat pe cea a vitezei.

Bărbaţii sînt dezordonaţi?

Dimpotrivă. Pantaloni la pantaloni, dungă la dungă... Uite, stau ce stau şi cînd văd ceva pe jos, mă aplec şi pun la loc.

Orgoliul îi face naivi?

Sînt orgolios şi îmi ţin orgoliul sub control.

Te-a dus vreo fată de nas?

Să fii matale sănătos!

El nu recunoaşte că îi este frică?

Am frică de înălţime, dar nu ştiu de ce.

Bărbatul ţine în casă telecomanda?

Aşa e, nu las pe nimeni să-mi pună programul lui.

Ei beau pentru a înlătura... stresul?

Eu ştiu? Cert este că nu suport să văd o femeie beată.

Lumea azi e condusă mai mult de bărbaţi?

Conducătorii de partide, de stat, patronii sînt bărbaţi, dar femeile apropiate acestora, dacă vor, pot conduce în locul lor.

Conducerea are nevoie de competenţă sau de şiretenia femeii?

De amîndouă. Se preferă bărbaţii că mai e nevoie să dai cu pumnul în masă, ori femeia n-are seriozitate în chestia asta... uite, eu n-am suportat femeia-şef... femeia e altfel decît bărbatul, e mult mai ciudată şi nu-i intri în voie.

Karatistul Vărzaru: forţos, rezistent, viteaz

Reporter: Cum ţi-a venit să faci karate?

Dragoş Vărzaru: Tatăl meu a văzut că mă băteam cu un ţigan afară şi a avut impresia că am luat bătaie, deşi eu îl bătusem – aşa a pornit totul. O verişoară de-a mea făcea karate la Liceul numărul trei, de matematică fizică, şi m-am dus şi eu îndemnat de taică-meu.

Te-ai speriat de ceea ce se întîmpla acolo?

Aveam zece ani şi mă impresiona imaginea aia de oameni mai mari ca mine ce-şi arătau toată puterea lor la gesturi. Erau oameni puternici, dar fără să-şi arate neapărat muşchii.

În karate, ce primează: muşchiul sau mintea?

Vedeţi, eu nu fac ca-n filme, nu ştiu dacă aveţi imaginea a ceea ce fac eu. Eu fac karate-sport, nu karate-arte marţiale, şi trebuie să iau cît mai multe puncte. Iar punctele-nseamnă minte.

Cum ai învăţat să iei puncte?

Prima oară am început prin tradiţional, aşa cum se învăţa de la maeştrii japonezi. După aceea, am descoperit că am ceva înclinaţii spre bătaie, nu spre violenţă. M-am dus, la 13 ani, la „Dinamo" şi la 17 eram campion naţional de seniori.

E o chestie bărbătească?

Categoric. Viteză în luptă, forţă... rezistenţă la antrenamente şi concentrare.

Şi femeile de ce nu pot avea toate acestea?

Fetele sînt şi ele acolo dintr-un spirit de imitaţie. Nu iese luptătoare dintr-o femeie... e un spirit Klingonian la karate. Karatele competiţional e gîndit după chipul adversarului, după meci. Apoi, femeile fac şi ele, dar mult mai slab ca bărbaţii... se luptă între ele.

Filmele cu karate ce-ţi spun?

Filmele nu sînt ca-n realitate. Să luăm cu adevărat o lovitură primită de mine... îmi trebuie îngrijiri medicale, pe cînd acolo, douăzeci de pumni nu clintesc adversarul.

Dacă ar fi să ne întoarcem la bătaia aceea din copilărie, pe care tu o vedeai cîştigată, iar tatăl tău pierdută, cum stăm? Te bagi în bătăile din cartier?

De cînd sînt la karate nu m-am mai bătut decît o dată.

Şi victoria a fost de partea celuilalt, bineînţeles...

Erau mai mulţi şi am preferat să plec. N-am ales bătaia, nu-s violent.

Se înfricoşează cei din jur ştiind centura ta?

E o teamă, dar nu mă bag la bătaie... nu ştiu un mare karatist să se bage.

Mereu ai căutat încăierarea cu lumînarea?

Da, de cînd eram mic. Faţă de frati-meu eram mai rău.

Fetele văd în tine marele bărbat?

Nu se întîmplă chestia asta... le chem pe la competiţii şi le place... văd calitate la mine.

Ai o prietenă?

Nu. Mă rog, sînt fete prin sală, care ar vrea să fie prietene cu mine, dar nu m-aş mai putea concentra.

Din ce domeniu ţi-ar plăcea să vină fata ta?

Din nici un domeniu, să nu mă încurce în sală că n-aş mai putea fi atent.

Şi toate astea nu-s slăbiciuni pentru un karatist?

Sînt, dar, în primul rînd sînt karatist.

Herşcovici, eternul îndrăgostit de la bufetul întreprinderii

„Herşcovici – inginerul liniştit" era sintagma cu care începeau anunţurile matrimoniale publicate succesiv, anul trecut, în *Adevărul* şi *Academia Caţavencu*. Povestea acestor apeluri e pură şi simplă. Herşcovici e evreu, din părinţi veniţi în Bucureşti de prin Gura Humorului şi nu-şi găseşte evreice, flori rare, cum le numeşte domnia-sa.

„Am zis că sînt «inginer», fiindcă chiar sînt metalurg, iar «liniştit», deoarece n-am cazier, n-am boli ereditare şi nici fumuri de mare amorez." N-am plecat din România, fiind un Capricorn greu adaptabil, asta să nu vă facă să credeţi că aş fi ursuz, nu, eventual mai puţin sociabil. Citesc mult şi am probleme cu ochii şi capul, căutînd esenţele şi nelovindu-mă de mărunţişuri. Am citit „David Copperfield" în clasa a V-a şi de atunci am urcat constant în lecturi, preferîndu-le în dauna anturajelor trecătoare. Îmi plac aventurile, dar să fie necunoscute, cu măsură. Am o melancolie dobîndită din educaţie şi ereditate şi accentuată de constituţie, şi asta mă face fragil şi nebănuit de drastic cu orizontul meu de aşteptare. De aici şi multele mele decepţii sentimentale. Nu se legau lucrurile, un telefon nedat la fix, o lipsă de interes faţă de vreun amănunt, o tonalitate supărătoare pentru momentul respectiv – totul contează. E condiţia umană, desigur, dar şi cu româncele noastre e şi mai şi. Am cunoscut multe, şi femeile, multe, m-au trădat cu laşitate. Eu nu le-am cerut, în sinea mea, decît trei lucruri: să aibă fizic corespunzător, să fie descurcăreţe şi să nu înceapă să cheltuiască.

Trebuie să ai nişte criterii, mă înţelegeţi? Atîta timp cît eu le respect, lor de ce nu le-ar fi la îndemînă, că de mine n-au ce spune. Sînt atletic, la un metru şi şaizeci şi cinci, şi stau cu părinţii. Am găsit cîteva doamne prin anunţul meu matrimonial şi le-am invitat la serviciu, am stat la poartă şi, dacă ne-am plăcut, le-am facilitat intrarea la bufetul întreprinderii. Cu multe nu m-am mai văzut. Ce-şi doresc, de fapt, femeile, în principal?"

Eugen ISTODOR

Frumoşii bărbaţi ai marilor reclame

Unii masculi ai reprizelor publicitare afişează o virilitate atît de agresivă încît ar trebui ţinuţi după gratii, la fel ca şi un cunoscut şi fioros aparat de ras. Menajeria e completă : centauri motorizaţi sau nu, viguroşi şi agitaţi, surprinşi de obicei în perioada rutului (caii, de altfel, sînt des întîlniţi în reclame, chiar şi în cele în care nu apar bărbaţi); prădătorul GRAPHITE care, într-un efort superb, demn de un scop mai nobil, trage cu arcul (în ce?), dovedindu-se un adevărat pericol public, variantă post-modernă a inofensivului Amor; lupi singuratici bătînd coclaurii transpiraţi şi nebărbieriţi à la Indiana Jones, consumîndu-şi surplusul de energie şi dînd ameţeli femeilor; sau omologii gladiatorilor de altădată, specializaţi acum în prezentarea unor ciudate şi adeseori înspăimîntătoare aparate de gimnastică, ce seamănă prea mult cu dispozitivele de tortură ale Inchiziţiei. Alţii sînt genul de victimă: inocentul Adonis de la AXE, chemat la telefon în holul hotelului, cade pradă unei femele blonde şi dinamice, urmaşa la fel de zglobie a Dianei sau a nimfelor cu elanuri voyeuriste, care îi urmăreau pe ciobănei la scaldă în rîurile din mitica Eladă.

Scenariile incredibile şi situaţiile absurde în care apar personajele noastre dau savoarea acestor spoturi publicitare. Dar iată cîteva exemple :

• Bărbatul DENIM trăieşte într-o ...peşteră şi se bărbiereşte cu... cuţitul, aşteptînd-o pe femeia DENIM să vină şi să îi strecoare o mînă insinuantă sub cămaşă.

• Bărbatul MARLBORO obişnuieşte să-şi petreacă apusurile călare, cu prietenii, după o zi extenuantă de alergat armăsarii prin canion şi de inhalat praful ridicat de copite.

•Bărbatul LUCKY STRIKE preferă motocicletele şi abordează femei fatale prin... benzinării, halte şi popasuri, la telefoanele publice, ba chiar şi pe cele... cocoţate pe rezervoarele de apă din plin deşert (!!!).

• Bărbatului CAMEL îi plac raliurile, paraşutările, dar mai ales rîurile cu bulboane din sălbăticia Africii, pe care obişnuieşte să se dea cu barca.

• Bărbatul GILLETTE e familist : zgîrie copiii pe faţă cu barba lui proaspăt rasă, îşi pupă nevasta cu patos ; nu umblă după pipiţe ca bărbatul LUCKY STRIKE.

• Şi bărbatul PROTEX e familist. El e un tip energic şi aseptic, ştie karate şi exersează mult sub duş distrugînd bacteriile.

• Dacă Hermes era apreciat în Olimp pentru sandalele sale înaripate, succesul în carieră al bărbatului BARANNE e asigurat de... luciul pantofilor săi.

• Alţii nu sînt atît de norocoşi: bărbatul HEAD & SHOULDERS nu se duce la muncă pentru că are... mătreaţă şi, probabil, trăieşte din ajutorul de şomaj.

• Doar bărbatul CONNEX a făcut Facultatea de Litere, e mic, prăpădit şi dă cu pietre în geam la Maria.

Cristian MUNTEANU

Z. ORNEA

Bărbatul tot bărbat rămîne

© E. Bănuţi

Marile personalităţi creatoare masculine s-au manifestat, ca oameni, de-a lungul existenţei, cine ar putea-o nega?, ca bărbaţi în deplinătatea rotundă a genului. Altfel zicînd, cu toate calităţile şi defectele acestei identităţi. Aş exemplifica faptul prin cazul a două proeminente personalităţi: Titu Maiorescu şi Constantin Stere.

Tînărul Maiorescu devenise, în 1859, (se născuse în februarie 1840) student la Berlin. Aici a cunoscut-o (dîndu-i, la început, meditaţii de limba franceză) pe Clara Kremnitz. Eleva sa era destul de neplăcut necultivată (se pare că aşa a rămas şi mai tîrziu, de vreme ce s-au găsit note de ea copiate în care Descartes era scris De Cartes) dar studentul s-a îndrăgostit de ea. În anul următor, tatăl lui Titu, Ioan, ajuns înalt dregător al şcolilor în Principate, îi procură o bursă de studii la Paris. Ajunge în capitala Franţei (după ce trecuse, pe drum, s-o revadă pe Clara), dar gîndul îi era la dragostea sa. Studiile pariziene le-a cam absolvit, cum am spune azi, în regim de fără frecvenţă, locuind mai mult la Berlin, pregătindu-şi aici bibliografia, plecînd, apoi, la Paris să-şi dea examenele. Convenise cu Clara să se căsătorească după absolvire, stabilindu-se, apoi, în ţară. Tîrziu, a obţinut şi acordul ursuzului Ioan Maiorescu. În 1861 era la Bucureşti, cu studiile isprăvite, şi şomer. De îndată ce a căpătat o slujbă în magistratură, în iunie 1862 (stil vechi), pleacă la Berlin şi se căsătoreşte cu Clara, aducînd-o în ţară. Capătă, repede, importante funcţiuni în învăţămînt la Iaşi (a fost decan la 23 de ani şi rector la 24), în aprilie 1864 întemeiază Junimea, în 1867, editează *Convorbirile literare* şi începe seria mare a eseurilor şi studiilor sale de critică a culturii române. Cu Clara se înţelegea bine, aceasta dăruindu-i doi copii, un băiat şi o fată, din care n-a rămas în viaţă decît Livia. Cum prestigiul său era foarte mare, în 1871 se angajează în activitatea politică, devine deputat, stînd mai mult, în timpul sesiunilor parlamentare, la Bucureşti. În 1874 ajunge ministru şi locuieşte la Bucureşti, familia rămînînd încă la Iaşi. Aici, în Bucureşti, trăia cumnatul său Wilhelm Kremnitz, practicînd medicina. S-a căsătorit cu Mite, femeie inteligentă, cultivată şi preocupată de frumoasele litere. Maiorescu a fost atras de ea, îndrăgostindu-se înfocat. Stătea mai mult la Kremnitzi. Şi aceasta s-a prelungit şi după mutarea lui definitivă la Bucureşti, împreună cu familia. O vreme au locuit chiar în acelaşi imobil cu Kremnitzii, cam în devălmăşie. Treptat, devenise notorie legătura amoroasă a lui Maiorescu cu Mite Kremnitz. Iar Clara, mai demult suferindă de o nevroză, era, acum, greu de suportat. Neînţelegerile între soţi se accentuează, la aceasta contribuind masiv depistarea de către Clara a relaţiei sentimentale a soţului ei cu îndrăcita Mite. Maiorescu, silit să demisioneze din ministeriat, era mult decepţionat şi se gîndea să se desţăreze, stabilindu-se, singur, în America, de unde, după ce-şi va fi găsit o ocupaţie, să-i trimită Clarei bani pentru a trăi. Dar, curînd, lucrurile se stabilizează, Maiorescu începînd să practice avocatura (din învăţămînt fusese stupid suspendat în 1871), iar Wilhelm, care îşi găsise şi el un amor, privea cu îngăduinţă pe cel al soţiei sale cu cumnatul său. Resemnată părea a fi şi Clara, deşi, în răstimpuri, reacţiona violent, refuzînd întruziunea Mitei în viaţa soţului ei. După conflicte deschise, care anunţau un posibil divorţ, se mai liniştea. Dar atmosfera era vizibil încărcată şi gîndul lui Maiorescu la divorţ era definitiv. Iar fiica sa Livia, o domnişoară distinsă de 14 ani, devenise partizana mamei în conflictul cu tatăl ei şi o detesta efectiv – avea şi de ce – pe Mite. A şi mărturisit asta într-o adnotare tîrzie în jurnalul lui Maiorescu. (Toate caietele jurnal le-a luat cu sine în Polonia, în 1919, şi le-a readus în ţară în 1941, după ce prin 1936-1938 s-au tipărit, după transcrierea ei, caietele jurnal ale părintelui său pînă în anul 1886.) Pe Mite, Maiorescu o apela, chiar şi în jurnal, cu numele de alint Mica şi dragostea lor era notorie. În 1878 i-a cerut decis Clarei să se despartă, ea plecînd cu Livia la Geneva, de unde i-a scris soţului că acceptă divorţul. Cam în acelaşi timp, Maiorescu a plecat cu Mite (din păcate şi cu copilul ei şi o servantă) într-o călătorie de vacanţă în străinătate, cu îngăduinţa indiferentă a lui Wilhelm. Locuiau în acelaşi hotel şi într-o însemnare din jurnal nota despre Mite că s-a „răsfrînt sufleteşte" în ea şi că „Mite singură e mereu ceea ce mă atrage mai mult". Voia să pregătească lumea în care se afla cu ideea divorţului. Dar lucrurile, în planul sentimental, se complicaseră. În 1886 s-a îndrăgostit de Ana Rosetti, tînără (era cu 14 ani mai mică decît Maiorescu), cam urîţică, dar inteligentă şi făcînd parte din societatea aleasă a Bucureştiului (era verişoară dreaptă a lui C.A. Rosetti, o soră a ei, Zoe Bengescu, era doamnă de companie a reginei Elisabeta iar o alta, Maria, era soţia lui Iacob Negruzzi). La 40 de ani, trecut prin atîtea, Maiorescu mai avea disponibilitatea sufletească de a se îndrăgosti. De Mite se cam săturase şi, lucru neplăcut, aceasta devenise amanta regelui Carol I. Însă, ciudat, Mite era geloasă pe Ana şi îi făcea lui Maiorescu zile amare, vorbindu-l de rău şi la Palat. Clara, înapoiată totuşi în ţară, era, şi ea, furioasă şi mult geloasă. Cu amorul pentru Mite se obişnuise şi era bucuroasă că distingea semne de stingere. Dar noua dragoste, pentru Ana, o exaspera efectiv, aducînd-o în stări paroxistice. Se adăuga şi supărarea adesea violentă a fiicei sale Livia, care ajunsese domnişoară de onoare a reginei. Viaţa i-a devenit lui Maiorescu un calvar. Dar dragostea pentru Ana îl îndîrjea, dorind linişte sufletească şi un trai aşezat. Dar, acum, Clara refuza, îndărătnică, divorţul, făcîndu-i viaţa de nesuportat între cele trei femei care şi-l revendicau. Asta deşi Clara se împăcase cu ideea amorului pentru Ana Rosetti şi credea că lucrurile se vor resorbi cu timpul, ca şi în cazul Mitei. Dimpotrivă, Maiorescu era mult îngrijorat ca nu cumva Ana să nu reziste sufleteşte luptei de uzură cu timpul, abandonîndu-l. A rezistat, convinsă fiind că toate cărţile sînt în favoarea ei, la sfîrşitul episodului devenind – nu-i aşa? – chiar doamna Maiorescu. A aşteptat, deci, stoică timp de cîţiva ani. Deocamdată, Maiorescu o introducea, cu sistemă, pe Ana în lumea sa, ducînd-o în vizită pînă şi la Kremnitzi, constatînd că „Mite e foarte animată în contra mea, bărbatu-său secondînd-o cam grosolan". Şi cînd spera în înduplecarea Clarei pentru divorţ, a venit nenorocirea îmbolnăvirii ei de cancer. Totul trebuia amînat sau, nefericire, lăsat de izbeliţte. N-a pregetat să apeleze la un vestit chirurg londonez, plecînd, împreună cu Livia, în capitala Angliei pentru operaţia Clarei. În august 1882 revin în Bucureşti, aşteptaţi fiind, la gară, de Kremnitzi şi chiar de Ana Rosetti. Apoi, în 1885, vechea tensiune sufletească cu Clara a revenit, acutizîndu-se. Au convenit să trăiască aproape separaţi. Prietenii săi (Carp, Th. Rosetti, Pogor) pronosticau că divorţul îi va primejdui lui Maiorescu situaţia socială şi politică, mai ales că regele era mereu montat de Mite împotriva criticului. A cerut audienţă reginei, căreia, vorbindu-i cu sinceritate, i-a căpătat acordul. În acest fel căpătase, credea, agrementul Palatului pentru divorţ. A părăsit casa din strada Mercur şi s-a mutat într-un apartament pe Calea Victoriei, în aşteptarea divorţului. A înaintat divorţul, ştiind că Clara va continua să locuiască în Bucureşti, de el întreţinută. Cînd, deodată, Clara a decis să părăsească ţara, Livia fiind de acord să o însoţească. Maiorescu, care abia reuşise să-şi cucerească simpatii, apărea, deodată, ca un om care îşi victimizează familia. Dar, repeta el mereu, nu putea perpetua o eroare a tinereţii. La 1/13 iunie 1887 sentinţa divorţului a fost pronunţată. Ana, emoţionată, a plîns, iar el, deşi bucuros că a scăpat cu bine, se gîndea cu întristare la soarta celor două orfeline de la Berlin. Divorţase la 26 de ani după căsătoria cu Clara. O pagină din viaţa sa se încheiase. Izbăvirea o obţinuse chinuitor de greu, provocînd suferinţe grele fostei sale familii. Trăia o bucurie îndurerată. Cu toate acestea, curînd s-a logodit, oficial, cu Ana şi, în acelaşi an 1886, s-a recăsătorit. A fost, să adaug, o căsnicie fericită, Ana murind, tot de cancer, în 1914, iar marele cărturar în iunie 1917.

© E. Bănuţi

Alt caz care merită inserat aici este cel al lui Constantin Stere. Avusese o adolescenţă agitată de licean narodnic antiţarist. La 18 ani, înainte de a absolvi bacalaureatul (el a pretins apoi – inexact – că l-a absolvit), a fost arestat de Ohrana (poliţia secretă ţaristă). O vreme a zăcut în închisorile din Chişinău şi Odessa, ştiindu-se că va fi exilat în Siberia. O tînără care se îndrăgostise de Stere la Chişinău, admirîndu-l pentru militantismul său, a sosit la Odessa, implorîndu-l să se căsătorească cu ea. După multe ezitări, Stere a acceptat, căsătoria desfăşurîndu-se în capela închisorii. Apoi Stere a fost exilat opt ani în Siberia, soţia sa, Maria Grosu, femeie bravă şi devotată, urmîndu-l, liberă fiind, în acele teribile ţinuturi îngheţate. Acolo li s-a născut şi primul lor copil, Maria rămînînd însărcinată cu cel ce va fi Gheorghe. Înainte de naşterea celui de al doilea copil, Stere ispăşindu-şi pedeapsa, Maria a plecat liberă la Chişinău, soţul ei urmînd-o pe alte căi, prescrise unui fost deţinut politic. În 1892 Stere s-a stabilit la Iaşi, devenind student la drept. Soţia cu copiii (apoi au mai avut unul, o fată) l-au urmat în capitala Moldovei, părăsind Chişinăul. Aici Stere, fire de romantic răzvrătit, s-a alăturat mai întîi mişcării socialiste, devenind idolul tinerimii generoase ieşene. În 1899 a fost printre cei care au determinat trecerea generoşilor în Partidul Liberal, continuînd, astfel, militantismul democratic. Maria, venerîndu-şi efectiv soţul, îl ajuta în toate întreprinderile sale, inclusiv, în martie 1906, cînd s-a întemeiat *Viaţa Românească*. Dar Stere era mereu absorbit în preocupările sale, din 1901 devenise deputat liberal şi profesor universitar de drept constituţional, fiind şi sfetnicul de taină al lui Ionel Brătianu şi înainte şi după ce acesta a fost uns (în 1909) şeful liberalilor şi premier. Maria afla rar şi pe apucate cîte ceva de la cam ursuzul ei soţ, în casă el avînd parte de un regim privilegiat, rar luînd chiar masa împreună cu familia sa. Din romanul său autobiografic (în opt volume) *În preajma revoluţiei* reiese că, în ciuda marilor ei sacrificii, Stere nu-şi iubea soţia, abia tolerînd-o. Tot stînd la Bucureşti în sesiunile parlamentare, Stere s-a îndrăgostit de Aneta Radovici, fosta soţie a prietenului său Ion Radovici, care s-a sinucis, în 1909, aruncîndu-se de pe vaporul cu care se înapoia în ţară, în apele Mediteranei. Oficial s-a spus că sinuciderea se datora tuberculozei avansate. Dar altă versiune acredita că Ion Radovici s-a sinucis pentru că aflase de legătura intim sentimentală a soţiei sale cu bunul său prieten. Amorul s-a tot prelungit, Stere împărţindu-şi viaţa între cele două femei, situaţia devenind notorie, spre suferinţa Mariei. Lucrurile aveau să se clarifice în 1916-1918, cînd Stere a rămas în Bucureştiul ocupat de inamici iar familia sa la Iaşi. Aici, în Bucureştiul ocupat, Stere a convieţuit aproape marital cu Aneta Radovici. Şi ca o încununare, Aneta a rămas însărcinată la începutul anului 1918. Stere a decis să despartă apele, renunţînd la Maria şi cei trei copii pentru a asigura un statut de perfectă legitimitate viitorului copil. În martie 1918, cînd Stere, ca delegat al guvernului României la manifestările la care trebuiau să hotărască realipirea Basarabiei cu patria, s-a oprit la Iaşi. Aici, după bucuria revederii, Stere i-a comunicat Mariei despre sarcina Anetei, cerîndu-i sacrificiul divorţului pentru a-l proteja pe aşteptatul copil. A fost, pentru Maria, o lovitură năucitoare, care-i modifica, deodată, tot cursul vieţii. Şi, culmea, Stere apela tot la înţelegerea ei, cerîndu-i – pentru a cîta oară? – un mare sacrificiu. Avea să fie, a înţeles şi ea, cel din urmă. A acceptat sacrificiul, dîndu-i soţului ei un înscris pentru a sluji la tribunal. Divorţul s-a pronunţat la Bucureşti, în octombrie născîndu-se al patrulea copil al lui Stere, Ion. (Copiii din fosta căsătorie erau, acum, mari, cu profesiuni intelectuale: unul avocat, altul agronom, fata absolvind Literele.) Se desfăcea, astfel, o căsătorie care durase 33 de ani. Maria, rămasă de izbeliţte, a plecat cu cei doi fii să-şi caute un rost la Chişinău, unde a trăit cam la liziera mizeriei, Stere lăsîndu-i casa de la Iaşi şi alocîndu-i, lunar, o sumă modică pe care nu înţelegea să o mărească. Şi asta deşi el, devenind, prin noua căsătorie, un fel de mare fermier la Bucovul Ploieştilor, construindu-şi un mic castel, cu grădină de zarzavat şi plante exotice, pe care le desfăcea în pieţele Ploieştilor, Braşovului şi Bucureştiului, fiind efectiv un om cuprins. Atîta nepăsare şi avariţie faţă de fosta soţie surprinde neplăcut. Maria Stere a murit, la Chişinău, tocmai în 1946, iar fostul ei soţ cu zece ani înainte. Corespondenţa ei cu Ibrăileanu, pînă prin 1926 (publicată), e plină de jale înlăcrimată, neputîndu-şi efectiv reveni din lovitura sufletească primită în 1918. Iar Stere domnea ca un senior la Bucov, lovit în persoana sa din cauza atitudinii din timpul războiului, ducînd o agitată viaţă politică, pînă în 1932 cînd se hotărăşte să-şi scrie (de fapt îl dictase) romanul. De nicăieri nu reiese că se mai gîndea la soarta Mariei, alintată în tinereţe Malişca, acum definitiv strămutată la Chişinău, trăind aproape singură şi pe apucate. Trist, sfîşietor destin, provocat de cel pe care îl adorase şi i se sacrificase total.

Alfred GROSSER
profesor la Institutul de Studii Politice din Paris *

„Memoriile colective“ şi practica memoriei creatoare

Ce rost au ghilimelele? Pentru că ceea ce numim de obicei memorie colectivă nu există sau este mai degrabă o denumire înşelătoare. Eu pot să-mi amintesc (cu precizie sau într-un mod eronat) ceea ce am trăit. Nu-mi amintesc cele petrecute în 1914: nu mă născusem încă. Ce proporţie din populaţia Franţei este în măsură să-şi amintească perioada 1940/1944? Aşa-zisa memorie colectivă este un concept transmis, care va deveni o experienţă dobîndită. Transmiterea s-a făcut de către familie, de către şcoală, de către grupul social, prin mijloacele de comunicare de masă. Ea s-ar fi putut efectua altfel. „Lucrul cu memoria“ constă în a veghea la transmiterea ei în sînul unui grup victimă sau către grupul în numele căruia s-au aplicat pedepsele, ori în rectificarea unor amintiri obiectiv greşite prin comunicarea cunoştinţelor stabilite cu precizie.

Noi ne aflăm în ultima jumătate a ultimului deceniu al acestui secol, într-un moment privilegiat pentru rectificările memoriei, pentru trezirea conştiinţei colectivităţilor. La Lisabona, guvernul a reamintit suferinţele impuse evreilor izgoniţi din Portugalia. În Statele Unite, preşedintele a prezentat scuze, în numele colectivităţii naţionale, puţinilor indieni supravieţuitori. Guvernul australian a recunoscut că aborigenii au fost supuşi unui adevărat genocid. Guvernul britanic a recunoscut, în sfîrşit, că în secolul trecut sute de mii de irlandezi au murit de foame din cauza diriguitorilor englezi din acea vreme. Preşedintele Confederaţiei Elvetice a spus: „Este în afară de orice îndoială că ne-am făcut vinovaţi prin politica noastră faţă de evreii persecutaţi“. Legile tăcerii pe care le regretam în cartea mea „Le crime et la mémoire“, apărută în 1989, au fost încălcate. Iar Germania, singura ţară care acţionează meritoriu şi dureros asupra propriei memorii de cîteva decenii, continuă, şi acum, să o facă.

Memoria celuilalt

Să-ţi reevaluezi memoria sau să ajuţi pe altul să o facă înseamnă să-ţi pui fără încetare întrebarea fundamentală a oricărei pedagogii: cum pot să explic fără să scot din context ? Să favorizezi abordarea critică a unei apartenenţe fără să o distrugi. Trebuie să gîndeşti sau să determini o gîndire corectă, adică, în acelaşi timp, coerentă şi justă, una nemergînd fără cealaltă. Pentru a gîndi în mod corect, trebuie să recurgi întotdeauna la o comparaţie. Cuvîntul „incomparabil“ este tot atît de absurd ca şi expresia „de negîndit“. Dacă spunem că ceva este de negîndit înseamnă că tocmai l-am gîndit. Nimic nu poate fi declarat de necomparat, în excelenţă sau în oroare, dacă nu a fost comparat. Cel de al doilea capitol al cărţii mele este intitulat în mod deliberat „Auschwitz prin comp raţie“. In decembrie anul trecut, am avut onoarea de : deschide un colocviu la Cracovia, organizat de Centrul european de cercetare şi acţiune asupra rasismului şi antisemitismului. Numit „Învăţămintele Auschwitz-ului“, el a continuat prin dezbateri asupra genocidului armenilor, a celui din Ruanda, a celui din Bosnia şi asupra ororilor comise *în* şi *de* Uniunea Sovietică.

Să lucrezi cu memoria, aşa cum încerc eu să o fac de la sfîrşitul războiului, presupune acelaşi demers. În domeniul franco-german este vorba nu numai să-i faci pe tinerii germani să cunoască crimele comise în numele ţării lor, ci şi pe tinerii francezi să înţeleagă oroarea nopţilor trăite de germani sub bombe, la Hamburg sau la Dresda, precum şi tragicul destin al milioanelor de germani expulzaţi de pe teritorii pînă atunci germane. La 1 septembrie 1989, pentru a cincizecea aniversare a declanşării războiului, am vorbit într-o biserică din Köln, la invitaţia arhiepiscopului. Am insistat asupra compromisurilor Bisericii începînd cu anii 1933. A doua zi m-am adresat unei adunări sindicale prilejuită de aceeaşi ocazie. Am evocat îndelung slăbiciunea sindicatelor în faţa lui Hitler. De curînd, am lucrat în sudul Ciprului cu profesorii greci care se străduiau să modifice, dintr-o dorinţă de adevăr, memoria plină de ura faţă de turci; apoi în nordul insulei, cu profesorii turci care se luptau împotriva urii antigreceşti. La Varşovia, la Bucureşti, în iulie viitor la Skopje, în Macedonia, în decembrie la Beirut, pretutindeni trebuie să-i faci pe membrii a două comunităţi antagoniste să conştientizeze că „memoria colectivă“ greşeşte prin faptul că este unilaterală, nedistanţată.

Noţiunea centrală este greu de explicat pentru că limbii noastre îi lipseşte un cuvînt. Responsabilitate poate să însemne că a existat greşeală personală sau că, în cazul responsabilităţii civile, există obligaţia indiscutabilă de reparaţie de către cel care a greşit. Acesta este sensul cuvîntului englezesc *liability* şi a celui german *Haftung*. Culpabilitate colectivă nu există, mai ales pentru cei care nu au trăit în epoca în care au fost comise crimele sau cînd a avut loc momentul de slăbiciune colectiv sau individual. Există o vină de asumat pentru că aparţinem unui anumit grup. Sub regimul Vichy am făcut parte dintre cei persecutaţi. Eu port totuşi culpa Franţei în privinţa evreilor străini şi a urmaşilor lor daţi pe mîna germanilor. Eu m-am ridicat împotriva torturii în Algeria. Apartenenţa mea la statul francez în numele căruia se tortura, se distrugeau sate, mă încarcă de o vină în faţa algerienilor. Willy Brandt l-a combătut pe Hitler şi a trebuit să părăsească Germania nazistă de foarte tînăr. Îngenuncherea sa în faţa monumentului ghetoului din Varşovia a avut loc nu în numele unei culpabilităţi colective, ci a acelui *Haftung* german.

Biserica – bisericile

Episcopii germani au adoptat, implicit în numele acestei noţiuni, în 1975, un text pe care l-au reluat cu bună ştiinţă, completîndu-l, în 1995, la a cincizecea aniversare de la eliberarea puţinilor supravieţuitori ai Auschwitz-ului. In septembrie 1997, episcopii francezi au vorbit în acelaşi fel. Textul german din 1975 spunea:

„Noi sîntem ţara a cărei istorie politică recentă a fost întunecată de tentativa de exterminare sistematică a poporului evreu. Şi, în ansamblu, noi am format în acea perioadă a naţional-socialismului – în pofida comportamentului exemplar al unor persoane şi grupuri izolate – o comunitate ecleziastică ce a continuat să trăiască întorcînd spatele poporului evreu persecutat. O comunitate a cărei privire s-a lăsat prea mult fixată asupra ameninţărilor ce apăsau instituţiile sale şi care a păstrat tăcerea privind crimele comise împotriva evreilor şi a iudaismului.

„Declaraţia de căinţă a episcopilor francezi“ spune în acelaşi sens:

„Ierarhia consideră ca primă îndatorire protejarea credincioşilor, asigurarea în condiţii cît mai bune a vieţii instituţiilor sale... Trebuie să constatăm că episcopii francezi nu s-au ridicat în public împotriva deciziei de a interna în lagăre evreii străini care au crezut că pot conta pe dreptul de azil şi pe ospitalitatea Franţei, aprobînd prin tăcerea lor aceste violări flagrante ale drepturilor omului, lăsînd să acţioneze angrenajul ucător de moarte... Este Biserica noastră şi sîntem obligaţi să constatăm astăzi în mod obiectiv că interese ecleziastice înţelese într-o manieră excesiv de restrictivă au avut cîştig de cauză în faţa unor porunci ale conştiinţei şi noi trebuie să ne întrebăm de ce... Care a fost influenţa antisemitismului secular ?“

În această perspectivă, textul publicat la 16 martie de către „Comisia vaticană pentru raporturile cu iudaismul“ este foarte dezamăgitor. El edulcorează trecutul şi face exact ceea ce episcopii din Germania şi Franţa au vrut să evite, adică să degajeze de responsabilitate instituţia Bisericii, avansînd numele eroilor individuali, minimalizînd persecuţiile exercitate împotriva evreilor şi a iudaismului de-a lungul secolelor nu de către creştini ci de instituţia Bisericii.

Un exemplu doar pentru trecutul apropiat: textul Vaticanului îl evoca pe părintele Delp care a devenit un martir pentru că a îndrăznit să ridice vocea după „noaptea de cristal“, pogromul din noiembrie 1938. Or, declaraţia din 1995 a episcopilor germani spunea:

„Cei care au ajutat punîndu-şi viaţa în pericol au rămas adesea singuri. Sîntem împovăraţi pentru că iniţiativele în favoarea evreilor persecutaţi au fost izolate, şi pentru că în timpul pogromurilor din 1938 nu a existat un protest public, cu o destinaţie precisă... O privire asupra evenimentelor din noiembrie 1938... ne aminteşte că «Biserica pe care o consideram sfîntă este totodată o Biserică ce păcătuieşte şi care are nevoie de schimbare»“. (Declaraţia episcopilor de limba germană cu ocazia celei de a cincizecea aniversări a pogromurilor din noiembrie 1938.)

Biserica germană a tăcut. A vorbit, din păcate, cea austriacă. Da, predica monseniorului von Galen, episcop de Munster, din august 1941, a fost admirabilă. El a protestat împotriva asasinării handicapaţilor mentali. „Există datorii sacre de conştiinţă, spunea el, de care nimeni nu ne poate elibera, pe care trebuie să le îndeplinim chiar dacă asta ne-ar costa viaţa.“ Şi el s-a ridicat împotriva suprimării vieţii fiinţelor presupuse inferioare. Cu succes: gazarea handicapaţilor a fost diminuată. Atunci, însă, nu s-ar fi putut obţine un asemenea rezultat printr-un protest public împotriva asasinării evreilor? Un asemenea protest nu a avut niciodată loc. Or, în 1943, o sută de soţii creştine ale unor evrei arestaţi au protestat la Berlin în faţa clădirii Gestapoului, riscîndu-şi viaţa – şi bărbaţii lor au fost eliberaţi !

La 18 martie 1938, episcopii austrieci, cu cardinalul Innitzer în frunte, la mai puţin de un an de la enciclica *Mit brennender Sorge*, au lansat un apel „din intimă convingere şi în deplină libertate“ nu numai în favoarea *Anschluss*-ului, acţiune de forţă a lui Hitler, ci chiar în favoarea nazismului.

„Noi recunoaştem cu bucurie că mişcarea naţional-socialistă a făcut şi face lucruri excelente în domeniul construcţiei etnice (*völkisch*, cuvînt folosit de Hitler în sens rasial) şi economic... Episcopii însoţesc această acţiune pentru viitor cu adînci binecuvîntări“.

Cît despre trecutul mai îndepărtat, textul Vaticanului, rămînînd mult sub textele conciliilor şi chiar sub remarcabilele declaraţii ale lui Ioan Paul al II-lea, vorbeşte despre antiiudaism spunînd : „În lumea creştină – nu mă refer la Biserica în sine...“ Ca şi cum cîrpa galbenă prefigurînd steaua de aceeaşi culoare nu ar fi fost impusă evreilor de către concilii, ca şi cum Biserica nu i-ar fi torturat şi ars de vii pe evreii care refuzau să se convertească! Şi astăzi ar trebui să reflectăm că atîta vreme cît fie şi într-un singur catehism se va spune „evreii l-au ucis pe Iisus“ în loc să se spună „Iisus era evreu, Maria era evreică“, izvorul antisemitismului creştin nu va seca.

Memoria creatoare

Practica memoriei creatoare presupune o intensă căutare a adevărului. In ce măsură este ea legată de iertare şi de căinţă ? Este vorba de iertarea care trebuie cerută. Care este însă iertarea ce trebuie acordată ? În primul număr al revistei *Allemagne*, organ al „Comitetului' francez de schimburi cu noua Germanie“, Emmanuel Mounier scria : „Fiecare poate uita injuriile pe care le-a suportat. Nu poate ierta loviturile pe care nu le-a primit“. Nu preoţii trebuiau să-l ierte pe Touvier. În schimb, gestul lui Serge Klarsfeld din 1994 aparţine memoriei creatoare. Cu ocazia celor cincizeci de ani de la marele val de deportări, numeroşi supravieţuitori sau descendenţi ai victimelor au publicat note necrologice în *Le Monde*. Cele mai multe se terminau prin formula – pe care am combătut-o cu ardoare – „Nici uitare, nici iertare.“ Cine cerea uitarea? Cui să-i acorzi iertarea? Germanilor de azi, în numele unei scandaloase culpabilităţi colective ereditare? Serge Klarsfeld, amintind deportarea şi moartea tatălui său, şi-a exprimat recunoştinţa faţă de preoţi, de catolici şi protestanţi, precum şi faţă de organizaţiile laice din Nisa ale căror eforturi curajoase au permis salvarea a mii de evrei.

Căinţa, pentru a folosi limbajul tradiţional al religiei catolice, nu există fără o „hotărîre fermă“ de a nu mai comite păcatul. Ea are sens numai dacă amintirea slăbiciunilor trecute le împiedică pe cele de azi. În 1995, am fost exasperat de exclamaţia constant auzită în discursurile comemorative „Fie ca aceasta să nu se mai repete niciodată“, în timp ce „aceasta“ se repeta în Cecenia, în Ruanda, în Bosnia. Secretarul general al ONU tocmai a confirmat curajos că toţi membrii permanenţi ai Consiliului de Securitate, printre care era şi Franţa, ştiau că în Ruanda urma să se comită un genocid, pentru că el era deja în desfăşurare. Tăcerea lor, cînd s-ar fi putut interveni direct, este cel puţin la fel de gravă ca aceea a lui Pius al XII-lea !

Admirabilele enciclice şi omelii ale lui Ioan Paul al II-lea în favoarea săracilor, excluşilor, persecutaţilor îşi trag seva din numeroasele abţineri din trecut. Alegerea pentru beatificare a lui Frédéric Ozanam reinterpretează societatea secolului XIX într-un sens care nu era acela al lui Pius al IX-lea. Denunţarea de către episcopii francezi a xenofobiei care se afla în centrul unei mişcări politice, constantele evocări ale textelor biblice referitoare la străin, apelurile la apărarea drepturilor azilanţilor – lista aplicării „hotărîrii ferme de a nu mai păcătui“ ar fi lungă.

A lucra cu memoria celorlalţi sau cu a ta înseamnă un ansamblu de eforturi pentru o proprie repunere în cauză şi pentru a face dreptate celorlalţi. Pentru a desfiinţa distanţa care ne separă pe „noi“ de „ei“ de noţiunea morală centrală care este demnitatea egală a tuturor persoanelor.

În româneşte
de Sofia L. OPRESCU

* Militant pentru concilierea întemeiată pe cunoaştere, profesorul Grosser a primit în 1975 Premiul Păcii acordat de Uniunea editorilor şi librarilor germani pentru „medierea între francezi şi germani, între credincioşi şi necredincioşi, între europeni şi oamenii de pe alte continente“.

(Subtitlurile aparţin redacţiei)

Bunicuţa publicitară

UN NEZ PARFAIT

est chose facile à obtenir.

Le modèle **Trados N° 25**, breveté en France, refait rapidement, confortablement, d'une façon permanente, sans douleur et à la maison, tous les nez disgracieux. C'est le seul dispositif breveté, sûr et garanti, qui vous donnera un nez parfait. Plus de 100.000 personnes satisfaites. Recommandé depuis des années par les médecins. 18 ans d'expérience dans la fabrication des redresseurs de nez.

Modèle 25 jr. pour enfants.

Demandez une notice explicative, qui vous dira comment obtenir un nez parfait, ainsi que des attestations.

M. TRILETY, Spécialiste.

Dépt. F. 139, Rex House, 45, Hatton Garden, LONDRES E C.1.

UN NAS PERFECT
este un lucru uşor de obţinut.

Modelul **Trados nr. 25**, brevetat în Franţa, reface rapid, confortabil, pentru totdeauna, fără durere şi la domiciliu toate nasurile dizgraţioase. Este singurul dispozitiv brevetat, sigur şi garantat, care vă va face un nas perfect. Mai mult de 100.000 de persoane satisfăcute. Recomandat de mult timp de medici. 18 ani de experienţă în fabricarea aparatelor pentru corectarea nasului.

Modelul 25 junior pentru copii

Cereţi o notiţă explicativă, din care veţi afla cum să obţineţi un nas perfect precum şi certificatele de garanţie.

Cuvente den copii

Jurnal

Bună. Mă numesc Mădălina. Sînt elevă la Şcoala generală nr. 23. Aş vrea să pot scrie cîte ceva ca să-mi pot aduce aminte cu bucurie clipele care nu se mai întorc niciodată. Toţi avem „o viaţă“ lipsită de griji şi de toate celelalte. Această „viaţă“ noi o numim „Copilărie“. Grija cea mai mare la această vîrstă este jocul. Jocul pe care cu toţii îl îndrăgim. El ne ia şi ne poartă pe aripile lui cele mai înalte şi mai fermecătoare. Dar totul se prăbuşeşte cînd unul din noi spune ceva şi celorlalţi nu le convine. Dar să lăsăm fantezia la o parte şi să discutăm un pic despre mine.

După cum ştii, jurnal drag, mă numesc Mădălina. M-am născut la data de 9 noiembrie 1983. Am domiciliul stabil în Bucureşti.

Acum că ştii toate astea aş vrea să pot să-ţi povestesc năzdrăvăniile pe care le-am făcut de-a lungul anilor.

Cînd am fost la grădiniţă în grupa mică tot timpul dimineţile plîngeam. De ce nu ştiu nici eu. Bunica care mă ducea îmi spunea să nu mai plîng. Acolo sînt jucării ca într-un vis, ba chiar mai mult. Mă linişteam un pic dar după ce bunica dădea să plece plîngeam din nou aşa că sărmana bunică trebuia să stea cu mine. Asta s-a întîmplat în grupa mică. În grupa mijlocie nu am mai plîns şi bunica nu a mai fost nevoită să mai stea cu mine. (...)

După o săptămînă de la venirea mea de la mare am plecat cu părinţii la munte. Am fost la Semenic. Acolo nu urma să stăm decît trei săptămîni. Fratele meu crescuse. Avea şi el doi ani acum. În prima săptămînă am avut parte de o săptămînă însorită. Am escaladat vreo şapte masivi muntoşi, am vizitat muzee. Am făcut poze, dar cel mai caraghios era fratele meu care a obosit repede după ce a urcat puţin pe munte. Ce s-a gîndit el ca să nu-l ia mama în braţe, a mers ce a mers şi a găsit un băţ şi se sprijinea în el ca un moşneag.

Ultimele două săptămîni au fost un coşmar. Ploua întruna şi era mereu întuneric. Trăsnetele, dacă te uitai pe fereastră, îţi ardeau ochii. Noaptea cînd mă culcam visam cîteodată că sîntem ca într-un film de groază. Cum un monstru venit din altă galaxie venea şi deschidea cîteodată fereastra şi eu vrînd să fiu eroul mă băteam cu el şi îl învingeam. Alteori cînd un extraterestru venea şi mă lua pe OZN-ul lui şi începea să mă examineze. Şi eu fiind eroul principal îl învingeam şi pe el. Dar aveam şi vise frumoase în care visam o poveste sau un film frumos. Dar momentul care deschidea fereastra în timp ce dormeam sau extraterestrul cu OZN-ul lui luminos cine credeţi că era? Era tata. El deschidea fereastra pentru a lua puţin aer. Dar tot el aprindea lumina pentru a se duce la bucătărie pentru a bea apă. Cînd tata aprindea lumina credeam că e un OZN luminos. În ultimele două săptămîni cam aşa stăteau lucrurile.

Dar s-a terminat şi vacanţa mare şi aveam toate pregătirile pentru şcoală. Pentru clasa întîi eram emoţionată dar şi la şcoală s-au petrecut lucruri frumoase dar şi neplăcute. Aici sînt alte poveşti pe care am să ţi le scriu şi am să ţi le povestesc dragă jurnalule.

(cînd a scris aceste rînduri, Mădălina avea 12 ani)

O cosmică diferenţă între „România liberă“ şi „Le Monde“

Sînt unul dintre cititorii mai degrabă tenaci decît fideli ai „României libere“. O cumpăr zi de zi încă de pe vremea cînd, cerînd-o difuzorului, împreună cu „Adevărul“, omul ridica privirea spre mine ca spre un extraterestru. Era prin '90. Deţin în colecţia mea prostrevoluţionară nenumărate articole decupate din „România liberă“, cunosc nevoile – de-a lungul timpului – ale Roxanei Iordache („nevoia de Snegur, nevoia de Elţîn, nevoia de Spiroiu, nevoia de Anghel Iordănescu“ pînă la refuzul de Vasile), prefer oricînd cronicile Iuliei Blaga, antipatizez notele informative ale lui S. Ică, ştiu algoritmul semnăturilor din chenarul de pe prima pagină, ştiu care le sînt obsesiile, punctele de vedere niciodată saşii, ci fixe, ştiu ce înseamnă pentru ei dreapta şi stînga, pe scurt – ştiu ce-i desparte de „România mare“ (pe care n-o citesc) dar şi de „Le Monde“ pe care-l citesc, de 30 de ani, pînă la rubrica „logodne şi decese“, cu spirit critic crescînd.

Nu am însă timp să intru în detalii de natură politică sau – cuvînt azi copleşitor – deontologică. Dau dracului orice deontologie, ideologie sau stomatologie a divergenţelor de păreri. Ele nu contează, acum. În clipa aceasta, între „România liberă“ şi „Le Monde“ există o gravă (ca să nu exagerez) diferenţă într-o problemă de viaţă şi de moarte. Halucinant – se va vedea imediat că nu mă joc cu cuvintele! – această diferenţă nu se exprimă decît printr-o cifră. Terifiantă – căci e vorba, la propriu, de Terra. Deci:

în „România liberă“ şi „Le Monde“, datate 14 martie (prin urmare paginate, vineri 13, ca să fie şi mai dramatic!) se publică şi se comentează aceeaşi ştire de prăpăd şi bucurie cu adevărat cosmice, dincolo de orice drepte, stîngi, strîmbe sau perpendiculare. „Le Monde“ titrează cu calmul său nesuferit: „Asteroidul 1997 XF 11 nu se va ciocni cu Terra“. „România liberă“, mai volubilă, mai voioasă: „Liniştiţi-vă, pămînteni! Asteroidul groazei ne va ocoli“. „Le Monde“ începe aşa: „Contrar celor anunţate miercuri, 11 martie, de Uniunea astronomică internaţională, asteroidul 1997 XF 11 nu are nici o şansă ca să se ciocnească cu Terra la 26 octombrie *2028*.“ „România liberă“ e mai puţin seacă: „Relaxaţi-vă, pămînteni! Asteroidul care ar fi urmat să se ciocnească cu planeta noastră în anul *2008* va trece, de fapt, la circa 965.000 km distanţă de Terra“, scria vineri agenţia Assóciated Press...“ Nu trebuie să fii ca mine – unul dintre acei care încearcă să se ferească măcar de asteroizi dacă nu pot de amici, duşmani sau comunicate importante pentru ţară, – ca să nu sesizezi imediat această diferenţă de 20 de ani, între 2008 din „România liberă“ şi 2028 din „Le Monde“. Cel puţin mie, aceşti 20 de ani nu-mi sînt indiferenţi şi cred că nu trebuie să dau explicaţii fastidioase, de ce. Una e să nu te pască un XF 11 peste 10 ani şi alta e să fii sigur că nu te va prăpădi nici peste 30. E o problemă decisivă – ca să nu o exagerez ca majoră – în care vrînd nevrînd (iertaţi-mi stîngăcia expresiei) te simţi implicat pînă în gît, oriunde te-ai găsi: la centru, pe margine sau la extreme. Să fi fost vorba de doi asteroizi diferiţi?, e prima întrebare care mi s-a impus.

Neliniştit – dar şi fermecat că pentru o dată „Le Monde“ şi „România liberă“ simt şi comentează identic acelaşi fenomen – am parcurs pînă la capăt ambele texte. Fără dubii, „se face vorbire“ despre acelaşi monstruos 1997 XF 11, cel despre care ni se anunţa pe 11.03 că ar urma să treacă la 40.000 km distanţă de noi (în „Le Monde“), la 48.000 km (în „România liberă“). Sper că vor fi crezut afirmînd că această diferenţă în kilometri mi s-a părut un nimic faţă de aceea exprimată în ani.

Atunci să fi fost o simplă eroare de tipar? Şi a cui? – dacă eliminăm ipoteza şi ea ucigătoare că Associated Press ar trimite ştiri diferite la Paris şi Bucureşti în probleme de viaţă şi de cataclism. Admit că pot exista divergenţe între „România liberă“ şi „Le Monde“ în probleme ideologice, admit că între ideile domnilor directori Colombani şi Băcanu nu se poate pune semnul egalităţii ca între fascism şi comunism, dar astea sînt fleacuri faţă de cifra exactă a anului cînd un asteroid nu-mi va cădea în cap, citindu-le editorialele. Cu o obiectivitate care sper să nu apară suspectă, m-am adresat şi ziarului parizian, în acelaşi sens: 2008 sau 2028?

Iertaţi-mă, am oroare să apar ca un cicălitor, dar nici nu pot vedea în această diferenţă de o cifră o eroare dintr-un mers al trenurilor între Galaţi şi Ianca sat. De altfel, ca să vă conving că sînt mai mult riguros decît morbid, ţin să dezvălui că cea mai umană ştire – stranie, frumoasă, tristă – apărută în aceeaşi zi de 14 martie 1998 în „Le Monde“ suna aşa, sfidînd toţi asteroizii care ne pîndesc: pentru a împiedica prea lungile îmbrăţişări şi sărutări de pe peron – care duc la întîrzieri în traficul feroviar şi circulaţia celor care merg la serviciu – consilierii laburişti au cerut ca în gara Warrington să se pună panouri pe care e barată silueta unui cuplu îmbrăţişîndu-se, cu buzele gata-gata pentru un sărut.

Radu COSAŞU

Oul de ciocolată

Consumaţi, consumaţi, cu ceva tot veţi rămîne...

Ambalajul oului de ciocolată cunoscut sub numele oficial de „Kinder Surprise“ este, după cum se ştie, stratul de poleială strălucitoare şi, invariabil, bicoloră. Dedesubt, „coaja“, alcătuită din două straturi de ciocolată aromată: primul, brun, al doilea albcrem. Carcasa de ciocolată este compartimentată la rîndul ei în două, ascunzînd în interiorul său „gălbenuşul“: o capsulă galbenă de plastic, în genul celor de la **Te uiţi şi cîştigi.** Desfăcînd-o, ajungi la „plodul“ din interiorul nedogmaticului ou **Kinder**: gadget-ul, o figurină desfăcută în părţile componente. Pentru a-i „construi“ dorita unitate figurinei dezmembrate – sau, dacă vreţi, pe jumătate „increate“, există, tot în interiorul capsulei, o hîrtie cu instrucţiuni de asamblare; pe verso-ul acesteia – un scenariu B. D. în care putem urmări prototipul „eroului“ nostru în acţiune, alături de alte personaje celebre sau anonime. Finalul acestui demers „iniţiatic“, „constructiv“ dar şi „destructiv“ este, desigur, de la sine înţeles: se asamblează gadget-ul corespunzător indicaţiilor „reţetei“; se „consumă“ apoi învelişul de ciocolată (dar repede, că se topeşte) iar ambalajul de poleială este sacrificat, fiind aruncat, în principiu, la gunoi...

„Consumaţi, consumaţi, cu ceva tot rămîneţi“ – pare a suna, ironic, morala postmodernă adresată adulţilor (avizaţi) de către acest simbol dulce, cochet şi ludic-artizanal al „gadgetizării“ produse de către societatea de consum. În fond, nu altceva îşi propune această rubrică al cărei modest „blazon“ este oul de ciocolată. Ea nu va fi însă doar o rubrică de cronici „ambivalente“, ironico-analitice, aplicate în manieră **cultural studies** producţiilor culturii comerciale sau pop, ci va încerca să capteze şi „interfaţa“ acestora cu artele experimentale, manifestări studenţeşti underground „cu grad sporit de interes“ etc. Bref, o analiză tip eboşă a spiritului viu al culturilor alternative („standardizate“ sau nu). Dacă „surprizele“ oului de ciocolată vor fi cît de cît interesante – adică în conformitate cu criteriul „dogmatic“ al vremurilor noastre – asta vor aprecia, desigur, cititorii.

Paul CERNAT

HUMANITAS
cartea care dăinuie

Primele apariţii din aprilie

ARTHUR GOULD LEE
Coroana contra secera şi ciocanul

CRISTIAN BĂDILIŢĂ
(editor)
Apocalipsa lui Ioan în tradiţia iudeo-creştină

MIRCEA I. MANOLESCU
Arta avocatului expusă în şapte prelegeri

I. VAN CUILENBURG et al.
Ştiinţa comunicării

Hamlet cu şuncă

Enter Hamlet – nu „prinţ al Danemarcei“, ci moştenitorul unui imperiu comercial în declin; *enter* „Klaus“ – succesorul la cîrma imperiului şi unchiul lui Hamlet – şi Gertrud, o gospodină placidă; *enter* „Lauri“ – un cretin ghinionist – şi Ophelia, sora lui – care „a fost o catastrofă la şcoala de balet“...“Klaus“ prezintă grafice care arată avantajele unei fuziuni cu o fabrică de răţuşte din cauciuc din Suedia; „Lauri“ se plînge că Hamlet i-a mutat biroul într-un WC; Hamlet mănîncă şuncă; Gertrud tricotează.

Ecranizînd *Hamlet* sub titlul **Hamlet intră în afaceri**, (1987) Aki Kaurismäki i-a mărturisit criticului Peter von Bagh că n-a citit piesa lui Shakespeare ci a văzut doar două filme „cu Hamlet“ – cel al lui Laurence Olivier şi cel al lui Kozînţev; prima versiune i s-a părut „un efort caraghios şi stîngaci“, cea de a doua, „foarte puternică“. Ca de obicei cînd vine vorba de Kaurismäki, mărturisirile lui trebuie luate cu precauţie: nu insistă el că n-a avut absolut nici un script pentru **Fata de la fabrica de chibrituri?** Nu spune că a făcut special **Calamari Union** (1984) „cel mai prost film din lume“ şi că a pornit de la un joc de cuvinte? Nu pune paie pe foc afirmînd că i-a fost uşor să ecranizeze **Crimă şi pedeapsă** (1983) renunţînd, pur şi simplu, la psihologie şi folosind acţiunea „ca nişte semne de întrebare“? Dar, tocmai cînd e vorba de Kaurismäki, trebuie ştiut că dincolo de bravadă există un sîmbure de adevăr. Pentru că atît modul lui de a face film, cît şi modul lui de a vorbi despre ceea ce face au în comun retorica gagului; iar gagul (ştim asta de la maeştrii filmelor mute) nu este un index al nonsensului, ci demonstraţia, prin reducere la absurd, a opusului său.

Ce poate fi mai „cu sens“, astăzi, decît să vezi în povestea shakespeariană un abecedar de gesturi pentru a accede la Putere? Kaurismäki merge mai departe: el descoperă în Hamlet nevroticul abuziv, deloc abulic, care şi-a eliminat tatăl printr-o supradoză de otravă înscenînd culpa „măruntă“ a unchiului (care făcea acelaşi lucru în doze mici). Grăbit să „intre în afaceri“, Hamlet o ia pe scurtătură. În logica noului personaj care a devenit, monologul „To be or not to be“ e inutil – şi Kaurismäki renunţă la el fără probleme. Şi chiar dacă păstrează – adaptîndu-le realităţilor prezente – cîteva din replicile piesei, este limpede pentru oricine că interesul său stă în aspectele fizice şi materiale ale acţiunii şi nu în „words, words, words“...

Din acest punct de vedere, **Hamlet intră în afaceri** este magistral – fiind demonstrarea perfectă şi implacabilă a funcţionării unui mecanism (vezi, ca o imagine emblematică, finalul în care maşinăriile fabricii se învîrtesc în gol: *exeunt* Hamlet, Gertrud, „Klaus“, *enter* Robotul...). Influenţat de cinema, nu de literatură – în alb-negrul în care a fost filmat există deopotrivă austeritatea calmă, aproape „domestică“ a ultimului Dreyer, **Gertrud** (sic), şi gratuitatea insolentă a lui Tati, **Mon oncle** – Kaurismäki găseşte detaliile care se fixează pe retină: şunca din mîna lui Hamlet, răţuşca de plastic din cada în care se îneacă Ophelia, radioul în capul lui „Lauri“, care cîntă şi-apoi, brusc, se opreşte („am întrerupt muzica pe la mijloc, pentru ca spectatorul să se oprească din rîs“, recunoaşte Aki lui von Bagh; „cred că a fost un truc josnic, dar l-am făcut oricum“). Şi-apoi, desigur, finalul – acea „cursă contra cronometru“ pentru a rămîne pe scaunul patronului: Aki precipită acţiunea ca-ntr-un film de Godard, *„istoria capitalismului în cinci minute“:* Hamlet e otrăvit de şofer, care îi ia locul, apoi fuge cu banii etc.etc. Ca şi în **Leningrad Cowboys Meet Moses** (1994) – cealaltă foarte bună surpriză a retrospectivei filmelor de început* –, unde „nasul Statuii Libertăţii“ este furat succesiv de „cowboys“ şi de agentul CIA pus pe urmele lor. Sau în două din minunatele scurtmetraje pe 35 mm, **Thru' the Wire** şi **Those Were the Days** (1991): în ultimul, „rusoaica la Paris“ îi restituie verigheta soţului patron de bistro şi pleacă de mînă cu amărîtul de cowboy – lăsînd în urmă-le măgarul acestuia (aluzie biblică şi, de ce nu, omagiu la „măgarul de pe pian“ din **Cîinele andaluz**?...)

Începutul de la **Crimă şi pedeapsă** este antologic: un satîr taie în două gîndacul de pe butucul de măcelărie; ulterior, filmul se destramă, îşi pierde din forţa acestei imagini-şoc (este primul lungmetraj al lui Kaurismäki, tînărul de 26 de ani îşi căuta un stil – găsit imediat, odată cu **Calamari Union** „în care toate personajele se numesc Frank“!). **Umbre în paradis** (1986) este o bună melodramă şi un bun „cap de serie“ pentru *trilogia proletară* continuată cu **Ariel, Fata de la fabrica de chibrituri** şi **Nori călători.** Cele două **Leningrad Cowboys**..., în fine – cel din prezenta retrospectivă fiind net superior: imaginea lui Vladimir alias „Moise“ găurind stînca sau dînd foc tufişului stropit în prealabil cu benzină, sau stînd alături de un corist din Armata Roşie şi citind alternativ din Biblie şi din Lenin sînt tot atîtea „gaguri“ revelatoare (**Leningrad Cowboys îl întîlnesc pe Moise** a fost realizat, ne spune acelaşi Peter von Bagh, în perioada în care Finlanda se pregătea pentru intrarea în Uniunea europeană). De la un film la altul, Aki reciclează nu doar temele sale predilecte, nu doar imagini din filmele celor pe care-i admiră (ideea unui Kaurismäki „original“, neîndatorat nimănui, este bizară în cazul unui cineast postmodern!), ci şi – ne dăm seama acum, văzîndu-i opera timpurie – o anumită atitudine: nu întîmplător a ales el să apară, pe afişul festivalului, fumînd într-un WC! „Lauri“ Polonius nimereşte cu biroul, spuneam, tot într-un WC, servitoarea familiei Hamlet – lăsînd tava cu pui otrăvit pe măsuţa din coridor – intră pentru o clipă la WC – destul pentru ca biata Gertrud să „ciugulească“ un copan... Lăcomia gurmandă este echivalentul „gestual“ al lăcomiei de Putere – de unde, locul „excentric“ al WC-ului în arhitectura gesturilor. Plasîndu-se el însuşi acolo unde lăcomia se confruntă cu propria ei parodie, Kaurismäki ne mai propune un gag: „Come to where the flavor is!“ – „Shit, shit, shit“...

Leningrad Cowboys îl întîlnesc pe Moise

Alex. Leo ŞERBAN

* Festivalul de film „Aki Kaurismäki bis“ (între 23-27 martie, la Sala Auditorium a Muzeului Naţional de Artă)

Nu ratați

Expoziţia/arhivă de artă contemporană
diaPOZITIV,
la Galeria Eforie
(10 aprilie – 10 mai 1998).
Zilnic, între 12-18,
proiecţii dia şi discuţii
asigurate de curatorul expoziţiei,
Lia Perjovschi.

Cronica literară de tranziţie

Lectura sub microscop fenomenologic

Am citit cu lăcomie înfrigurată cartea profesorului Paul Cornea*, în prima ei ediţie**, de cum a apărut, în septembrie 1988. Ea cădea pe o preocupare constantă pe care o aveam de cîţiva ani, în legătură cu fenomenul lecturii; adunasem, cu chiu cu vai, o bibliografie largă, de la Mathew Arnold, W. C. Booth şi N. Frye la Faguet, France şi V. Larbaud, de la V. Woolf, Huxley sau Ortega y Gasset la Legouvé, Javal, Dahl, Febvre şi Martin, Cim, Roubakine, Asselineau, Bunyan, Charles, Escarpit pînă la eseiştii noştri (Stanca, Zarifopol, Raicu, Paleologu, E. Sperantia, Radu Enescu, Manolescu, A. Cornea, I. Mălăncioiu) şi mulţi alţii, umplusem cîteva cutii bune cu fişe, dezvoltasem şi vreo cîteva crochiuri eseistice asupra tipurilor de lectură şi de lectori (lectura „drog“, „lectura „narcisiacă“, auto-lectura, lecturile „vicioase“ etc.) – dar, trebuie să mărturisesc, lucrarea profesorului Cornea mi-a domolit, într-o anumită măsură, entuziasmul, împingîndu-mă să mă suspectez de frivolitate şi pospăială. Era – şi este! – atîta rigoare şi metodă în demersul său, atîta migală analitică dublată de o egală forţă de sinteză, ambele trăgîndu-şi seva dintr-o gîndire deschisă şi originală, încît, la vremea aceea, mi s-a părut că e de prisos ce fac, că acolo unde eu încerc să trasez, „romantic“, nişte poteci, Paul Cornea a aşternut o magistrală.

Scurgerea timpului a mai îmblînzit efectul şocului, am descoperit după o serioasă reflecţie (şi nu doar spre a-mi adormi scrupulele) că e loc sub soare pentru toate căile, că viziunea academică abil integratoare a d-lui Paul Cornea nu e nici inhibantă, nici (Doamne fereşte!) unica posibilă şi că scotocirile mele se pot aşeza într-o senină complementaritate, în paralel sau intersectîndu-se, cu traseele sale. Lectura noii ediţii (care, în afara unei prefeţe substanţiale datate ianuarie 1998, nu aduce nici o modificare semnificativă celei dintîi) mi-a reîmprospătat admiraţia, dar şi liniştea interioară, nealterată de nici un spasm „concurenţial“.

Cele 16 pagini ale noii prefeţe, cu 20 de referinţe bibliografice proaspete (care se adaugă celor 323 din prima ediţie, neclintite), aduc problema „la zi“ – dar, la lucrul bine făcut iniţial, autorul are, în definitiv, puţin de adăugat. Concret, în afara unor interesante şi slobode mărturisiri despre elaborarea cărţii şi a unor consideraţii statistice despre dinamica lecturii şi a cărţii în anii dintre '89 şi '95, elementul nou – dar nu pentru fondul structural al lucrării, ci doar sub aspect logistic – este discuţia asupra relaţiei dintre fenomenul lecturii şi mijloacele electronice de stocare şi difuzare a informaţiei scrise: computer, dischetă, C(ompact) D(isc), CD-Rom, Internet, încheiată cu o frază finală de un înţelept optimism: *„...nici computerul, nici TV nu vor duce la dispariţia cărţii, lectura va continua să joace un rol cardinal în viaţa oamenilor, accelerarea progresului tehnic va fi mereu însoţită de revendicarea compensatoare a unui spaţiu liber pentru închipuire, visare şi căutarea de sens“* (p.XVI).

Cititorul e invitat să mă creadă că spaţiul pe care-l am e prea mic faţă de cosmosul dens al acestui volum; a-l descrie pe bucăţi, aici, ar fi fastidios şi superficial. Mai rezonabil mi se pare, deci, a încerca, pe cît se poate, să-i surprind global valoarea şi semnul.

De-ar fi să mă las o clipă furat de limbajul criticii impresioniste, aş asemui construcţia ideologică a prof. Cornea cu... Centrul Cultural Pompidou din Paris, şi anume cu tuburile lui curat tehnice (ca de rafinărie) din exterior, cu escalatoarele şi enormele şuruburi la vedere, toate direct funcţionale, înconjurînd şi facilitînd accesul la universul umanist şi de idee din interior. Metoda fenomenologică de descindere în „straturile“ chestiunii şi de descompunere a ei în sub-ansambluri analizabile, pe pîrtia psihologiei cognitive, nu favorizează un discurs prea... amoros. Unde mai pui că, programatic, dl Paul Cornea şi-a impus o lapidaritate nemiloasă şi, cu elasticitatea unui autentic om de litere, o ascetică severitate conceptuală. Nu e o carte comodă, deşi, prin spiritul de o claritate cartesiană, autorul este un captivant îmblînzitor de abstracţiuni. Tipologic, cercetarea sa nu se înscrie într-un registru familiar studiilor (şi cu atît mai puţin eseurilor) literare româneşti. Deşi tema ar fi permis-o, scrierea d-lui Paul Cornea nu are mai nimic comun cu direcţia de periţie moralistă degajat montaigne-eană a unor Ralea sau Zarifopol, nici cu petulanţa erudită a unui Călinescu. Cu oarecare larghеţe, totuşi, am putea-o aşeza în prelungirea unei (vagi) linii imaginare determinate de nume ca Tudor Vianu sau Adrian Marino, în sensul sugerat mai sus, la care se adaugă respectul – netimorat – al bibliografiei tinzînd spre exhaustiv şi refuzul retoricii „şarmante“ în favoarea expozeului *wissenschaftlich* care parcelează şi baleiază fără rest.

Departe, însă, de a fi doar o „contribuţie“ conformist-universitară de tip compilativ, cartea profesorului Cornea vădeşte, în fiecare capitol, o originalitate de tip solid, durabil, clasic, întemeiată pe topirea şi realcătuirea în formulă personală a *déjà-lu*-ului, plasat în manieră piramidală spre a susţine „vîrful“ ideaţiei proprii. „Spectaculos“ este ritmul interior al analizei, desfăşurată cu o anume, aş zice, febricitanţă a omului de laborator sub mîna şi ochii căruia, servite impecabil de aparatură, materia se deschide ca o epură, ca un ecorşeu.

George PRUTEANU

*) *Introducere în teoria lecturii*, ediţia a II-a, Ed. Polirom, colecţia „Collegium“, seria „Litere“, Iaşi, 1998, 240 p.

**) *Id.*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1988, 306 p., 16 lei.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

ASCUNSE SÎNT CĂILE REFORMEI

Imediat după '90, încă reticenţi faţă de concepte precum economie de piaţă *sau* proprietate privată, *politicienii autohtoni au fluturat pe micile ecrane, în faţa unui public derutat, felurite exemple de modele economice demne de a fi urmate în România: cel suedez, cel japonez ş.a.m.d.. Invocarea lor era mai degrabă magică, iar adoptarea lor – imposibilă. Modelele n-au încetat să fie pomenite nici după primii paşi, lenţi şi poticniţi, ai reformei economice, dar au început să invadeze discursul public în forma lor negativă, de „aşa nu!": o vreme s-a vorbit cu insistenţă despre republici bananiere şi despre polarizări sociale ca-n America Latină. Recent, pericolul bulgarizării României a agitat spiritele, pe fondul crizei politice a unui guvern votat, în '96, şi din dorinţa de schimbare, dar şi din spaima indusă de colapsul economiei bulgare de la acea dată, de călătoriile cu autobuzul plătite în ouă, pe atunci, de vecinii noştri – ne amintim prea bine.*

„Calea" de urmat în economie este, la urma urmelor, obsesia întregii societăţi româneşti. Vă propunem, în continuare, opiniile unui economist asupra unei căi *închise – faimosul model japonez – şi asupra unei alte* căi, *deschise, insuficient luate în calcul de artizanii care practică, la noi, cumplitul meşteşug al reformei. (**D.V.**)*

O fixaţie: „modelul japonez"

Prinşi cu alte probleme fiind, nici n-am apucat să băgăm de seamă că în ultimii ani, în domeniul atît de agitat al politicilor economice, a avut loc un eveniment cu totul deosebit: este vorba de decesul „modelului japonez". Mare pagubă nu este, dar parcă o vorbă, două de adio tot ar merita spuse. Nu de alta, dar prea am fost terorizaţi ani de zile de certitudinea dogmatică şi de inepţiile debitate non-stop de adepţii sus-numitului model. Adevărul este că le era foarte comod să peroreze despre planificarea, despre ministerele, despre subvenţiile, despre politica comercială (toate „model") ale Japoniei. Nu trebuia să-şi bată capul cu nici o teorie, nu era nevoie de cine ştie ce argumente obositoare, date empirice se găseau berechet în ultimul *best-seller* de tipul **Sfidarea mondială** şi, în plus, dacă ţineai cu tot morţişul să faci pe intervenţionistul decît să arăţi cu degetul înspre Soare Răsare şi să scoţi sunete aprobatoare?!

Azi, însă, lucrurile s-au schimbat: în al optulea an consecutiv de recesiune, Japonia este pe cale să-şi piardă orice atracţie pentru economiştii de ocazie. Duse sînt vremurile în care puteai să-ţi verşi ura viscerală pentru economia de piaţă liberă şi (implicit) Statele Unite sau să îţi expui ceea ce considerai a fi gîndirea economică vorbind fără cap şi coadă despre succesele Japoniei! Japonia traversează o criză structurală fără precedent pe care nu se dovedeşte capabilă să o controleze, a devenit o exportatoare de instabilitate economică în regiune şi, culmea, tot „capitalismul sălbatic" al SUA trebuie să poarte responsabilitatea şi povara soluţionării crizei.

Privind în urmă şi gîndindu-ne la ce ne-a fost dat să auzim şi pătimim de pe urma talibanilor modelului japonez, nu putem să nu fim recunoscători faptului că actuala criză pune capăt speculaţiilor pe tema acestuia. Pentru că, trebuie subliniat, obiectivul lor era clar şi deloc inocent: înlocuirea unui model şi a unor teorii economice falimentare (este vorba de marxism) cu o doctrină obscură şi o teorie inexistentă care ar fi avut în ochii lor calitatea de a mai salva ce se putea salva din ruinele socialiste ale centralismului economic.

Dar, lăsînd la o parte problema surogatelor ideologice, trebuie spus că experienţa japoneză are totuşi o semnificaţie deosebită din punct de vedere al politicilor economice, o semnificaţie care depăşeşte net ca importanţă orice discuţie privind posibilii succesori ai planificării centralizate în universul obscur al doctrinelor socialiste. Experienţa japoneză este într-adevăr un model, dar un model în cu totul alt sens decît cel imaginat de cei de la catedră, în guvern, în mass-media sau în parlament, care au tulburat sistematic, cu certitudinea ignoranţei, apele tulburi ale politicilor economice româneşti în ultimul deceniu şi ceva. În cazul Japoniei, totul pleacă de la strategia dezvoltării centrată pe exporturi şi protecţionism. Succesul şi problemele curente ale Japoniei au o sursă comună: politica de protejare a industriei incipiente. Ideea ei centrală este de blocare selectivă sau totală a importurilor de produse manufacturate care fac concurenţă produselor create de industria internă incipientă. În momentul cînd această industrie se maturizează, adică se consideră că este suficient de puternică pentru a face faţă competiţiei externe, se revine la comerţul liber.

Problema este că, practic, această revenire se întîmplă foarte rar. Din contră, cu cît protecţia se prelungeşte, cu atît industria respectivă devine mai dependentă de protecţie. În acelaşi timp însă, dezvoltarea ei rămîne legată de importul de tehnologie şi utilaje. În final, o industrie astfel susţinută: nu se poate dezvolta fără a beneficia de rezultatele dinamicii pieţei mondiale (în primul rînd sub forma importurilor de tehnologie) şi, în acelaşi timp, nu poate exporta pe piaţa mondială produse competitive astfel încît să obţină valuta necesară plăţii importurilor respective. Pe scurt, o industrie protejată are toate şansele să fie blocată într-o situaţie în care nu-şi poate susţine propria expansiune. Întrebarea care se pune în această situaţie este: cum a reuşit Japonia să supravieţuiască şi chiar să prospere cu o aşa politică?

Răspunsul implică mai multe dimensiuni. Cea mai importantă a fost aceea de exploatare a avantajului comparativ al forţei de muncă ieftine. O combinaţie complexă de politici a dat industriei japoneze atît preţurile şi profilurile ridicate ale unei pieţe interne protejate, cît şi stimulentele competiţiei şi cîştigurile în valută ale pieţei mondiale. Timp de mai bine de 30 de ani, protecţia industriei incipiente pe plan intern şi exporturile competitive pe piaţa mondială au lucrat în favoarea Japoniei. (Aşa cum au lucrat şi pentru Coreea de Sud sau Brazilia.)

Criza curentă nu este nici pe departe rezultatul unei politici agresive a SUA sau Europei Occidentale: Japonia nu suferă azi de pe urma represaliilor economice, restructurarea economiei sale nu este o favoare, ci o condiţie a supravieţuirii acestei economii la nivelele de performanţă onorabile. Situaţia se datorează simplului fapt că protecţia industriei incipiente duce la structurarea economiei naţionale pe două paliere. Primul, alcătuit din marile ramuri sau întreprinderi exportatoare, aflat în contact direct cu piaţa mondială, tinde să fie flexibil şi competitiv. Cel de al doilea însă, alcătuit din marea majoritate a economiei, ajunge să fie tot atît de dependent de protecţie şi tot atît de rigid pe cît ar fi fost dacă n-ar fi exportat deloc. În acest fel, economia respectivă devine din ce în ce mai dependentă de protecţie. Mai bine zis, incapabilă să funcţioneze fără protecţie. A înlătura protecţia este echivalent cu declanşarea unor falimente în serie, şomaj masiv şi crize economice.

Cu alte cuvinte, Japonia îşi datorează creşterea economică (dincolo de factori culturali specifici) unei conjuncturi istorice, politice şi instituţionale care i-a permis ca, în perioada războiului rece, să pună în practică un set de politici care în alte condiţii n-ar fi avut nici un efect serios sau mai degrabă ar fi avut unul negativ. Ea a speculat o nişă creată în structura economiei mondiale datorită unei conjuncturi irepetabile de factori. A făcut acest lucru cu tenacitate şi inteligenţă. Acesta este, dacă dorim neapărat să identificăm aşa ceva, mesajul pozitiv al lecţiei japoneze.

Problema este că, pe de o parte, nişa identificată şi speculată de japonezi este pe cale să dispară. Supraexploatarea ei de noi veniţi (ca Brazilia, de pildă), precum şi reacţia SUA şi a Europei Occidentale fac tot mai puţin probabil ca imitarea unei astfel de politici să pună bazele solide ale unei creşteri economice de durată. Pe de altă parte, politicile respective duc la crearea unor disfuncţionalităţi structurale care, mai devreme sau mai tîrziu, generează crize de durată şi presează în direcţia unei reforme structurale radicale în sensul liberalizării. Iar acesta este cel de al doilea mesaj, negativ de data aceasta, al lecţiei japoneze.

Pe scurt, ceea ce rămîne în urma experienţei japoneze este departe de ideea rigidă a unui model cvasi-mecanic. Din contră, eventualele conjuncturi şi nişe în economia mondială ce pot duce la creşterea economică pentru cei ce le valorifică sînt parte a unui proces de continuă schimbare şi evoluţie şi trebuie identificate şi speculate cu inteligenţă, flexibilitate şi prezenţă de spirit prin politici şi strategii specifice fiecărui caz în parte. Iar acest lucru este aproape imposibil sau cel puţin substanţial îngreunat atîta timp cît există o fixaţie pe „modelul japonez" sau pe una sau alta din strategiile de politică economică aplicate de această ţară.

Capitalul uman şi politicile economice

Anii '90 au adus o adevărată explozie de interes în problema capitalului uman, a educaţiei şi a investiţiilor strategice în această direcţie. Acest lucru s-a datorat în mare măsură rezultatelor a două decenii de cercetări asupra relaţiilor dintre creşterea producţiei şi performanţa economică, pe de o parte, şi capitalul uman, educaţie şi instituţionalizarea cunoaşterii, pe de alta. În cunoscuta sa lucrare dedicată problemei, H.W. Arndt prezintă o imagine clară a punctului de plecare a acestui program de cercetare: „Au fost declanşate o serie de studii asupra funcţiei de producţie la nivel agregat, iniţial în SUA apoi şi în alte ţări şi toate aveau o concluzie identică: procentul creşterii produsului naţional brut ce putea fi atribuit factorilor muncă şi capital fizic era mult mai mic decît se aşteptase toată lumea. Iar dacă lucrurile stăteau aşa cum sugerau studiile şi contribuţia capitalului şi muncii explica numai 10%-20% din creşterea produsului total, atunci însemna că explicaţia creşterii şi dezvoltării economice, precum şi diferenţele între ratele de creştere ale diferitelor ţări, trebuie căutate în altă parte, într-un „factor rezidual" care a tins să fie identificat cu progresul tehnic sau, mai general, cu progresele din sfera cunoaşterii, inclusiv cele din sfera educaţiei." Natura şi structura acestui „factor rezidual" au făcut imediat obiectul unei analize sistematice, el fiind descompus imediat în mai multe elemente, dintre care însă unul s-a detaşat pînă la punctul în care a ajuns să fie considerat a fi aproape identic cu „factorul rezidual": capitalul uman. Urmarea a fost că atenţia celor interesaţi în problema dezvoltării economice şi teoriile acestora s-au recentrat în jurul capitalului uman ca factor primordial al dezvoltării. O reacţie cu totul normală de altfel, odată ce se constatase că munca şi capitalul reprezintă nu mai mult de 20%, iar restul creşterii economice trebuie atribuit în mare parte acestui tip special de capital.

Nu este deci nici o surpriză că anii '90 au adus în avangarda gîndirii şi politicilor economice pe cei care au participat într-un fel sau altul la reorientarea teoriei economice şi a politicilor economice în direcţia economiei informaţiei, capitalului uman, economiei cunoaşterii şi instituţionalizării ei în ramuri de vîrf, economiei educaţiei, strategiilor competiţiei în economia informaţiei, economiei tehnologiei etc. De pildă, în America, Paul Krugman, Laura Tyson, Robert Reich, Joseph Stiglitz, Rudiger Dornbusch au fost într-un moment sau altul în cercul cel mai restrîns al consilierilor economici de la Casa Albă. Impactul lor asupra politicii economice a actualei administraţii este evident, iar recentul val de iniţiative în domeniul educaţiei este o reflectare directă a preocupării explicite pentru consolidarea resurselor de capital uman încurajate de aceştia.

Au toate acestea vreo relevanţă în ceea ce priveşte politicile noastre economice? Dacă ar fi să ne luăm după practica şi gîndirea politică a momentului, răspunsul ar fi negativ. Trăim încă şi acţionăm cu o mentalitate dominată de imaginea ogorului şi a şantierului şi lucrul acesta se simte profund în domeniul politicilor noastre economice. În ciuda acestui handicap cultural şi economic (sau poate tocmai din cauza lui) cîteva sugestii sînt totuşi binevenite.

În primul rînd trebuie spus că discuţia despre capitalul uman nu este pur academică: investiţia în capitalul uman este decisivă pentru performanţa economică. În absenţa ei se creează un cerc vicios. Fără capital uman politicile, măsurile şi tehnologiile ce duc la creşterea economică nu pot fi puse în aplicare. Iar fără creştere economică nu putem investi în capitalul uman.

În al doilea rînd, în programele de politici economice ale ţării, capitalului uman ar trebui să i se dea cel puţin tot atîta atenţie cîtă i se dă celui fizic sau noţiunilor magico-mistice de macroeconomie, macrostabilizare sau inflaţie. Dacă cercetări după cercetări, desfăşurate decenii întregi, arătă că undeva între 80% şi 50% din creşterea economică derivă din acest „rezidual" capital uman, ar fi firesc să-i acordăm măcar 10% atenţie. Cei mai importanţi economişti ai momentului presează administraţia americană să ia măsuri decisive în direcţia capitalului uman; la noi, în schimb, umblă vorba că educaţia nu este sector productiv. Prin urmare, ce nevoie am putea avea de o strategie de dezvoltare a capitalului uman şi de un set de politici coerente, coordonate şi instituţionalizate la nivel central? Nici una.

În al treilea rînd, un astfel de program trebuie să aibă în acest moment ca priorităţi nu atît creşterea, cît, pe de o parte, reţinerea şi atragerea de capital uman în ţară şi, pe de altă parte, orientarea sa în anumite zone, cum ar fi politicile publice care au o importanţă strategică în acest sens şi care suferă de o lipsă acută de resurse intelectuale şi umane.

În sfîrşit, ar trebui conştientizat faptul că politica capitalului uman este, alături de alte obiective politice pe termen lung, victima mentalităţii „problemei presante". Investiţia în capitalul uman nu dă roade imediate şi directe, iar rezultatele ei sînt atît de difuze că sînt greu de localizat şi „capturat" de investitorul politic în căutare de voturi. În plus, criza capitalului uman nu este un eveniment presant, cum este, de pildă, o grevă. Toate acestea sînt motive de a fi neglijată cu nonşalanţa ignoranţei sau cu dispreţul şi iresponsabilitatea celui care crede că politicile economice nu înseamnă altceva decît gestionarea şi managamentul crizelor. Şi într-adevăr, într-o ţară ce ignoră capitalul uman aşa şi tind să arate aceste politici.

T. W. Schultz, economistul căruia i se datorează introducerea conceptului de capital uman şi care a adus o contribuţie decisivă la dezvoltarea acestuia, scria: „Eram descumpănit de faptul că acele concepte pe care le foloseam pentru a măsura capitalul şi munca erau incapabile să explice creşterea producţiei pe durată lungă. Am început să înţeleg că esenţa productivă a ceea ce identificăm drept factorul capital şi factorul muncă nu era constantă ci era sporită şi perfecţionată în timp şi că această sporire şi perfecţionare rămînea nereflectată atunci cînd măsuram munca şi capitalul. În acelaşi timp, îmi era din ce în ce mai clar că în Statele Unite mulţi oameni investeau masiv în ei înşişi ca agenţi umani, că aceste investiţii făcute în oameni au o influenţă decisivă asupra creşterii economice şi că fundamentul şi cheia investiţiilor în capitalul uman este educaţia". Importanţa contribuţiei lui Schultz la progresul teoriei economice poate fi apreciată şi din faptul că el este unul dintre laureaţii premiului Nobel în Economie. N-am auzit pomenindu-i-se numele niciodată în discuţiile privind politica economică a ţării noastre. Dar asta n-ar fi pînă la urmă o problemă atîta timp cît într-o formă sau alta ideile sale ar fi luate în considerare. Din păcate, urmărind discuţiile privind politica economică a ţării, nu poţi să nu te întrebi cîţi dintre cei care, într-un fel sau altul, au de a face cu politica noastră economică ştiu că cineva a luat premiul Nobel în economie fiindcă a demonstrat că, pe termen lung, MUNCA şi CAPITALUL nu reprezintă factorii-cheie ai performanţei economice?

Dragoş ALIGICĂ

Inscripţii pe ultima bancă

Culoarul

În uniforma neagră şi cămaşa pepită, şcoala nu avea nici un rost. Şi asta în zilele în care lumina soarelui părea să-i compătimească pe cei treizeci de elevi aplecaţi asupra caietelor. Pauza era o eliberare. Începeau fugăririle, chiăielile, jocurile de fotbal. O întreagă hărmălaie cu tropăituri şi bufnituri se revărsa pe culoare. Totul dura foarte puţin, în scurt timp vocile monotone ale profesorilor se reauzeau în liniştea din clase – a II-a A, a III-a D, a IV-a C...

Scîrţîitul băncilor rămînea acelaşi. Neoanele pîlpîind în serile de toamnă. Ploaia, ninsoarea. Culoarul devenea şi el umbros, se vorbea în şoaptă.

Cînd era din nou soare şi cald şi nu mai existau uniforme, băieţii veneau cu elefanţei cu apă sau seringi şi stropeau fetele. Se juca leapşa, se înjura mult. Fetele, în colţul lor, priveau cu dispreţ la băieţii cu puf de mustaţă. Bogdan şi Grasu trăgeau din ţigară. Piticu aducea reviste sexy pe care le arăta tocilarilor. Orele erau aceleaşi.

La liceu, closetele sînt pline în fiecare pauză. Desene porcoase pe pereţi, fum de ţigară. Se face mişto de adidaşii lui Bălosu, se vorbeşte de bairamuri. Profesorii sînt mult prea plicticoşi, deşi băieţii găsesc interesant felul în care se mişcă doamna de română. Ori cea de geografie. E încă studentă. Fetele se pisicesc dulce. Mai sînt unii care încă se aleargă şi joacă leapşa, cîţiva mai trişti şi poate neînţeleşi. Pluteşte în aer un miros de transpiraţie, un neastîmpăr ascuns. Orele de clasă te obosesc. Mulţi lasă pixurile pe bancă şi fac avioane. Se chiuleşte mult. Vara vin meciurile din curte, de fotbal sau de baschet. Stai pe gard, vorbeşti. Toamna, culoarul se posomorăşte iar cel care nu are chef de cursuri rămîne singur, privind pereţii. Dacă are talent, desenează ceva sau, mă rog, scrie. *Prodigy* sau *Slow sex is the best*. Iarna pare menită anume să amărască fetele. Bulgării şi tăvălitul prin zăpadă sînt mai mult decît agreabile.

© E. Bănuţi

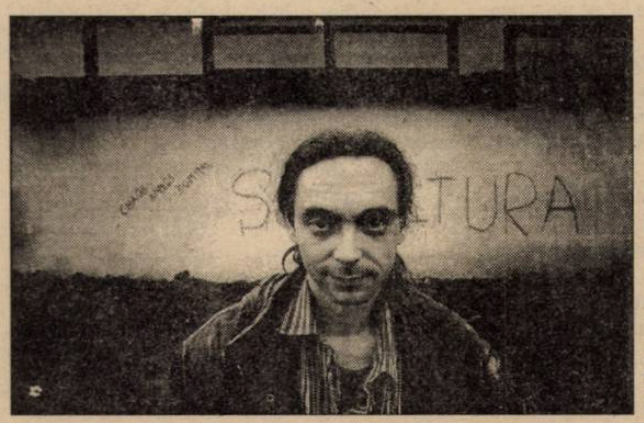

© V. Dorolţi

Mai sînt şi găştile. Intri în clasă, te uiţi la profesor, te plimbi puţin, saluţi pe cine cunoşti, ieşi. Alteori înjuri pe la uşi, mai tragi un şut.

Poate te îndrăgosteşti. Atunci stai mult pe culoar, aştepţi. Cu ghiozdanul alături, pe jos, sprijinit de calorifer, găseşti iarăşi şcoala lipsită de sens. Dacă eşti a XI-a, citeşti Bacovia din manual şi te simţi ca-n poezie, singur pe culoarul friguros. Totul pare a se goli, te gîndeşti la lume şi la faptul că nu te-a întrebat nimeni dacă vrei să te naşti. Pe urmă trece. Culoarul reintră în monotonia lui de culoar: ţigări, fete şi băieţi, bîrfă. Şi gata. Kim se cară-n State, Ciprian dă la Poliţie, Felicia o să se mărite.

Ai un fel de duioşie, dar o să treacă şi asta.

Matei FLORIAN

Fericirea Dark

G. Lipovetsky lansase, în cartea sa „Amurgul datoriei" un concept care a făcut vogă în discursurile despre publicitate: „FERICIREA LIGHT".

Se pare însă că sfîrşitul anilor '90 ne supune unei alte oferte.

Gospodinele radioase prezentînd *„superciorbe"*, *„superdetergenţi"*, sau *„supermaşini"* de spălat, junele surîzătoare etalîndu-şi pe propriul corp efectele miraculoase ale *„superprocedeelor"* de slăbire, bărbaţii sideraţi şi ei de o fericire improprie, şi-au epuizat credibilitatea o dată cu deconstruirea visului american.

Ceea ce ne-a rămas de experimentat este FERICIREA DARK, fericirea postedenică, fericire de MTV, în care sînt reciclate toate categoriile negative ale antropologicului: vina, moartea, frica, pericolul.

Mesaje de tipul: „Ce păcat că mor tocmai cînd gustul gumei de mestecat ţine mai mult", sau „Dacă nu aţi încercat încă lichidul nostru pentru îmbălsămare, înseamnă că aţi trăit degeaba" (reclamă în Casket and Sunnyside, citată de McLuhan), intră pe piaţa publicitară, în ciuda aberaţiilor pe care le conţin.

Viaţa şi moartea nu mai au aici o dimensiune ontologică, ci una practică, ce se referă la valoarea de întrebuinţare a unui produs. Viaţa şi moartea sînt aşadar doar circumstanţe ale consumului, iar consumul singur gestionează fericirea.

Cu alte cuvinte: „N-ai decît să supravieţuieşti accidentului ca să guşti pînă la capăt fericirea de a ronţăi guma de mestecat.

Există un tîrg al FICŢIUNII în care se negociază acceptabilitatea unor astfel de mesaje.

Ele ating grav inocenţa unui receptor care vrea să creadă mesajul publicitar, luîndu-şi în acelaşi timp în serios problemele existenţiale.

Acesta este mult mai tentat să constate trauma, decît oferta de a dispune liber de viaţă şi moarte, în numele... „unei gume de mestecat".

Cu totul alta va fi însă reacţia unui teenager, care „moare" de peste zece ori pe zi, jucîndu-se pe calculator. Moare sorbindu-şi cola, savurînd „Spearmint", acceptînd simultan şi trauma (fictivă) şi consumul (real).

FERICIREA DARK îl lasă să gestioneze categoriile existenţei, să dispună de viaţă şi moarte, să se salveze (sau să moară), prin produs, de dragul produsului.

În timp ce FERICIREA LIGHT îţi oferă Edenul, FERICIREA DARK inventează Infernul, ca să ne cumpărăm un Paradis.

Alexandra CRĂCIUN

Fundaţia pentru o Societate Deschisă anunţă organizarea şcolii de vară

Metode cantitative de studiu în cadrul cercetărilor de ştiinţe sociale

Ann Arbour, Michigan, SUA
16 iunie-21 august 1998

Subiectele tratate la această şcoală: SPSS, Modele logit şi log-lineare, modele de ecuaţie simultană, Analiza de regresie, teme pentru avansaţi (Resampling techique, Jackknife and Bootstrap, Graphical presentation, Missing data analysis, Data visualisation).

Pot concura studenţi la sociologie (minim anul doi de studiu), la ştiinţe politice, cercetători care activează în domeniul ştiinţelor sociale, cadre didactice la facultăţi de ştiinţe sociale.

Vîrsta maximă a solicitanţilor: 35 de ani.

Participarea la concurs este indicată celor care deja posedă un nivel mediu de cunoştinţe în domeniul SPSS.

Cunoaşterea foarte bună a limbii engleze este indispensabilă.

Dosarul va cuprinde un CV şi motivaţia participării la curs.

Termen limită de depunere a dosarelor: 28 aprilie.

Informaţii suplimentare se vor putea obţine de la sediile Fundaţiei pentru o Societate Deschisă:

Bucureşti: Calea Victoriei 155, bl D1, sc 6, et 2, tel 01-659.74.27, fax: 01-312.70.53

Cluj: Str. Ţebei 21, tel 064-420.480, fax: 064-420.470

Iaşi: Str. Moara de Foc 35, et 7, tel 032-252.920, fax 032-252.926

Timişoara: Str. Semenic 10, tel 056-221.470, fax 056-221.469

Arad: (Birou de informaţii) Str. Decebal 2-4, tel/fax 057-284.000

La toate sediile Fundaţiei pentru o Societate Deschisă programul cu publicul are loc de luni pînă joi, inclusiv, între orele 14-17.

Televedenii

Acum, copii, hai să *zoom*-ăm pe desfăşurător...

Dăţile trecute aduceam vorba de nepotrivirile dintre anumite funcţiuni pe care orice televiziune din lume este rostuită să şi le asume şi anumite realizări specifice ale acestora, în cadrul unor emisiuni informative aparţinînd celor două mari televiziuni naţionale, *ProTV* şi *TVR*: cum nu reuşeşte buletinul meteorologic al celei dintîi să îşi îndeplinească misiunea pură şi simplă, din pricina zelului histrionic al unei comediante; cum nici *Jurnalul* celei de a doua nu convinge în noua postură de forum al informaţiilor cetăţeneşte importante, datorită eternei sale meniri de monitor oficial al puterii. De fiecare dată vorbeam despre un fel de *bruiaj*, cu care pînă la urmă privitorul se obişnuieşte şi pe care se deprinde să-l „spargă", printr-o îndelungă practică. Unii ar putea spune, aducînd elogii televiziunilor în cauză, că acest exerciţiu al decodificării supune publicul la un adevărat antrenament cultural (aşa cum se laudă obiceiul de a subtitra filmele pentru a-i fi mîntuit practic de iletrism pe români, de altfel la fel de indiferenţi ca şi alte naţii la formele clasice, „înalte" de comunicare scrisă). Nu ar fi prima dată cînd o inabilitate s-ar putea traduce „româneşte" în intenţie plină de schepsis. Nu mai insist şi acum în a dovedi inabilitatea şi a contesta „schepsisul". Sînt evidenţe pe care cititorul-telespectator le poate stabili şi singur, exercitîndu-şi prin intermediul sceptrului-telecomandă privilegiul selecţiei (tipic democratic, ar completa *22*-iştii).

Există însă un soi de emisiuni la care inabilităţile de încadrare tipologică sînt nu doar greu de justificat, dar şi greu de admis. Atunci cînd, îndeobşte, se poate reproşa nerespectarea unor „mituri" televizuale consacrate, e mai mult decît plauzibil răspunsul unor aprigi democraţi de circumstanţă cum că deh, tocmai din respect pentru „acest public minunat" se ocoleşte semnificarea de tip mitologic, adică vai! manipulatoare... Însă cazul acestui soi aparte de emisiuni despre care va fi vorba de acum înainte, discursul mitologic, fabulos, *băsnar* de tip tradiţional este o cerinţă primordială: mă refer la emisiunile pentru copii.

Sîmbătă, 4 aprilie, la ora dedicată copiilor, TVR se chinuia să înceapă emisiunea-concurs *Ba da, ba nu*, împotmolită într-un prolog auto-ironic şi dezvrăjitor, în care prezentatorii (deveniţi autoreferenţiali nu printr-o mare găselniţă, ci printr-o lipsă de fantezie a scenaristului) le dezvăluiau bieţilor copii avizi de ficţiune ce-s alea repetiţii de platou, ce-i ăla generic, ce-i aia regie tehnică... şi alte obsesii inavuabile ale muncii în televiziune, care însă, ce să-i faci?..., nu interesează pe nimeni, dar pe NIMENI din afara zisei instituţii. Poate doar măiestria actoricească a doamnei Daniela Anencov ce mai reuşea să confere dialogurilor dinamismul şi intriga care pot constitui o trambulină pentru fantezia copilărească.

Zapping pe ProTV după cîteva minute de plictis teverist: aici 5 fetiţe graţioase şi simpatice în efortul lor de a imita un cvintet îndrăgit („Noi sîntem fetele *Spice Girls*", recitau ele ca un fel de variantă actualizată a „Surorilor Sisters"...) făceau vînzare, pardon: promoţie – unor acadele care dădeau prilejul unui mare concurs cu premii. Pentru enormităţile enunţate în chip de reguli de participare (abundente în termeni din jargonul publicitar, precum des repetatul *sticker*, lăsat din indolenţă netradus...), vina televiziunii este poate minoră celei a agenţiei de publicitate care a pregătit mecanismul de promovare. Un nucleu de autenticitate exista totuşi în *televedenia* protevistă, dincolo de performanţa fetiţelor-dubluri (de incontestabila calitate a lucrului cu copiii, deloc uşoară, *ProTV*-ul s-a dumirit de mult şi ştie să profite): autentice erau acadelele publicizate, erau minunatele premii promise, erau vedetele evocate în chip de marcă, deşi prezente doar în sosie şi în poza de ambalaj din fundalul *chroma-key*. Toate acestea pot face un copil să viseze.

Copiilor din România de azi, vitrinele (printre care, în momentele de publicitate, se cuvine numărat şi geamul tubului catodic) constituie acea trambulină către fantezie pe care altor generaţii le-o puteau încă oferi programele TV propriu-zise.

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Opera este text, context, identificare, revelare a ceva ce-ţi aparţine

– Convorbire cu Valentin Gheorghiu –

De 50 de ani, Valentin Gheorghiu cîntă (la pian) desăvîrşit şi tace... tot aşa. Protejată de haloul esteticului împlinit, de o celebritate care nu şi-a erodat, în timp, raţiunea de a rămîne în văzul lumii, perfecta lui cordialitate aristocratică a ţinut la distanţă pe vorbăreţi, fie ei puşi pe delir entuziast, pe curioşi, pe căutătorii de aur în cuvinte. Nu agreează referirile uzuale la „carieră". Preferă consideraţiuni univoc elaborate pentru domeniile artisticului. Valentin cîntă. Nu ne atingem de forma palpabilă a iluziilor noastre. Un consens îi respectă desăvîrşirea, un consens i-a respectat tăcerea.

Ada Brumaru: **Maestre Valentin Gheorghiu, aţi refuzat – e drept, cu multă eleganţă – toate dialogurile care vi s-au propus de-a lungul timpului. Ce îmi îngăduie mie, acum, să fiu aici, în casa dumneavoastră, la o întîlnire pe care conştiinţa publică o aproxima ca imposibilă?**

Valentin Gheorghiu: Dacă vă amintiţi, eu v-am sugerat, acum cîtva timp, că mi-ar face plăcere să stăm de vorbă. Refuzasem atunci casetofonul; văd că l-aţi adus. Să-l lăsăm.

Nu vă ascund că am încercat să „interpretez" tăcerea dumneavoastră. Decenţă, jena de a fi complice la spectacolul publicităţii, neplăcuta postură a confesiunii...

Am tăcut pentru că nu mi-a plăcut să vorbesc „avec des paroles", prefer să spun ce am de comunicat cu note muzicale convertite în discurs. Ca artist, e mai bine să traversezi viaţa alături de ce ai mai bun, mai apropiat. Vocea nu mi-a plăcut să mi-o aud.

În toţi anii aceştia, care se adună şi în viaţa mea, v-am ascultat de cîte ori am putut. Am intuit corect eă observaţi o relaţie particulară cu oamenii care revin mereu la concertele dumneavoastră? Mare respect... de vreme ce nu vă îngăduiţi nici un fel de joc cu propria imagine.

Pentru că mereu am avut de luptat cu impresia că ce voi cînta va fi prost!

(Mi se pare că nu aud sau nu înţeleg.) Cum aţi spus?

(Repetă exact fraza.) Mereu am refăcut textele reluate, sperînd că va fi mai bine. Dar am de făcut o precizare care deplasează cumva ţinta îndoielilor mele. Nu publicul este primul meu judecător: ci cineva care nu-i de faţă. Autorul, compozitorul. Cinstea faţă de compoziţie este criteriul meu primordial. Ce înseamnă asta? Să o asimilez, să îmi clarific intenţiile, opţiunile, modalitatea autorului de a gîndi ansamblul operei şi să redau, mai departe, exact ceea ce el a imaginat şi a scris. Ca şi cum ar fi compozitorul însuşi, care cîntă. Asta doresc. Asta am învăţat de la profesoara mea, domnişoara Constanţa Erbiceanu. Ea practica un cult pentru „cinste". Ceea ce numim de obicei interpretare trebuie să dea tehnicii propriuzise, cu care desigur nu-i de glumit, raţiunea de a susţine totalitatea muzicalităţii. Opera este text, context, identificare şi revelare a ceva ce-ţi aparţine.

Aţi debutat foarte devreme.

În 1937, la Sala Dalles... Aveam 9 ani. Cu orchestra am debutat în 1943, la Ateneu, alături de George Georgescu. Înainte de aceste debuturi ne-a ascultat Enescu, pe mine şi pe fratele meu Ştefan.

În urma recomandării lui Enescu, a domnişoarei Erbiceanu şi pentru că în casa ei am întîlnit un elev „amator" pe nume Costache Malaxa, care venea acolo cu mama lui, am primit o bursă de studii la Paris. Susţinută jumătate de Ministerul Instrucţiunii Publice, jumătate de domnul Nicolae Malaxa. Am fost invitaţi în casa lui din Aleea Alexandru; i-am cîntat. Tata era funcţionar la Galaţi, noi acolo locuiam şi veneam cu trenul la lecţii. Domnul Malaxa a asigurat tatălui meu un post de contabil la Bucureşti şi aşa ne-am mutat aici. Dar nu am putut beneficia de cei trei ani de bursă la Conservatorul din Paris, unde unul din profesorii mei a fost chiar Noel Gallon. A izbucnit războiul. Noroc că ne aflam acasă, în vacanţă. Am continuat să lucrez cu domnişoara Erbiceanu.

Pînă în 1956 nu am cîntat decît prin jur: Moscova, Leningrad, Praga, Leipzig, la *Gewandhaus*, Budapesta. Excelent public, de altfel, asta am înţeles mult mai tîrziu, cînd am ajuns şi în Vest. Nu ne dădeau voie mai departe, stăteam sub „cortină". Le era frică autorităţilor comuniste că nu ne mai întoarcem.

Iertaţi-mă că vă pun întrebarea aceasta. Ea este în spiritul iscoditor al zilelor noastre: gazetarii nu se mai sfiesc să dea buzna în conştiinţa interlocutorului lor. V-aţi întors întotdeauna din multele turnee al căror număr nu-l cunosc. Aţi onorat cu prezenţa dumneavoastră 60 de jurii internaţionale reunite pentru concursuri de pian. V-aţi întors şi din Anglia, şi din Franţa, şi din Statele Unite, şi din Canada... De ce?

De ce m-am întors? Mi-am iubit părinţii, mi-am iubit ţara, am revenit acasă! Dacă aş fi rămas, părinţii mei ar fi avut de suportat multe. Şi nu meritau asta! M-am întors de fiecare dată, asumîndu-mi două riscuri grave. Primul era permanenta nesiguranţă în care trăiam cu toţii aici şi, în orice caz, riscul de a nu mai pleca data viitoare. Contracte, invitaţii, obligaţii protocolare... astea nu contau cînd acolo sus se decidea că nu mai trebuie să pleci. Al doilea risc, despre care nu se vorbeşte prea mult, era acela că în ochii oamenilor din Vest eram cei care se complac în regimul comunist. M-a întrebat odată în America un domn, foarte binevoitor de altfel: „Your home is in France?". Îi răspund: „I live in Romania!". Şi-a chemat soţia şi i-a comunicat foarte surprins: „His home is in Romania!". Doamna a emis un „Oh" dezamăgit şi speriat. „Romania???" Parcă eram Dracula! Nu este de neglijat nici aspectul material al deciziei mele: dădeam aproape tot ce cîştigam la ARIA, agenţia noastră de aşa-zis impresariat artistic. Uneori, cînd sumele erau mari, ni se reţinea 90% din onorariu. Probabil că ştiţi că una din motivaţiile principale ale acestor fugari a fost tocmai viclenia legalizată prin care ni se lua tot ceea ce ni s-ar fi cuvenit. Dar eram totuşi mulţumit să locuiesc aici şi să cînt, în mod constant, şi în Ateneul nostru pe care îl iubesc. Cu adevărat.

(Păcat că cititorul nu poate auzi tonul calm, net, decis cu care au fost rostite aceste ultime cuvinte.) Să vă spun şi eu, cu vorbe mari, că Ateneul vă iubeşte şi el!

După ce Constantin Silvestri se refugiase în Anglia, 1-am întîlnit. Eram la Londra şi l-am ascultat acolo la un concert cu orchestra lui din Bournemouth. Extraordinar ce făcuse din acea orchestră! Era slăbit, deja bolnav probabil. Am simţit nevoia să-l întreb de ce făcuse gestul acela de rupere definitivă. Şi i-am spus: „Maestre, cum v-a venit să... nu mai cîntaţi în Ateneu?". L-am văzut căzînd pe gînduri. „ Ei... Ateneul nostru, Ateneul nostru... „ Nu ştiu cît a fost de fericit că a plecat. Silvestri a fost un mare dirijor; eu aşa cred. Niciodată n-am înţeles cum nu a avut imediat acces sau ce anume i-a interzis accesul la orchestre importante din Europa sau din America. Cînd am cîntat împreună la Paris, în 1958, la *Théâtre de Champs Elysées*, împreună cu Christian Ferras şi *Orchestre du Conservatoire*, se vorbea despre el în termeni formidabili. Un nou Toscanini! Făcuse şi discurile care sunt, astăzi, criteriul de devenire al unei mari cariere. Ce a intervenit, ce a blocat acest drum care mergea spre Philadelphia şi nu la o mică orchestră engleză pe care, e drept, a transformat-o? Vedeţi cum e cu rămasul în lume... Nu pot să spun, însă, că am uitat aşa uşor propunerea domnului Peter Andry, director al concernului EMI (rezultat din fuzionarea caselor de discuri *His Master's Voice* şi *Columbia)*. În plină ambasadă română la Londra mi-a sugerat o oportunitate garantată: „De ce nu faceţi ca Vladimir Ashkenazy"? Ashkenazy avea atunci 17 ani. A părăsit Uniunea Sovietică imediat după ce luase mari premii internaţionale.

Am trăit pe culoarele Radiodifuziunii noastre decizia fulminantă de interdicţie a înregistrărilor lui. V-am regăsit deci, mereu, pe aici pe la noi. Aveţi un repertoriu preferenţial?

Eu nu fac astfel de clasificări. De la Constanţa Erbiceanu am învăţat să nu cultiv cantitatea ci, aşa cum cred eu, adecvarea. Ceea ce este pentru mine calitate.

Niciodată o cale epuizată?

Vedeţi, există mai multe tipuri de instrumentişti. Unii formidabili, cum era Arturo Benedetti Michelangeli. El punea totul la punct, impecabil. Era perfect. Dar niciodată nu schimba nimic. De o sută de ori o piesă... ea rămînea aceeaşi. Graţios, rece, fără fisuri. Altfel este tipul Richter, sau cum era Enescu. Genialităţi permanente, care îţi taie suflarea. Richter îşi permitea să fie inegal, să şi uite, să ridice mîinile de pe pian, tu să îngheţi în scaun şi el să o ia, divin, de la început! Al doilea este, după mine, tipul ideal de artist, acela din care iese ceva „atunci". Mai prost, mai bine, dar nu exact ca acasă, ca la repetiţii, ci acolo, tocmai acolo, în clipă.

Pentru că aţi evocat pe Richter „uitînd"... Cum e cu memoria?

Memoria muzicală? Există şi aici mai multe tipuri. Pentru unii, primordială este memoria vizuală. Enormă era ea, de pildă, la Radu Aldulescu.

„Vedea" partitura şi o vedea mereu. Soţia mea, Roxana, face parte din această categorie. Eu, nu. Pe mine nu mă deranjează să studiez după diferite ediţări ale aceluiaşi text. Adică alt aspect grafic. Îmi rămîne totalitatea sonoră.

Ce este substanţial pentru siguranţa memoriei muzicale? Muzica auzită din afară – sau degetele care învaţă şi ştiu?

E rău dacă ajungi la asta. Există o logică... şi a sentimentului dominant. Logica stă în tematică şi în forma muzicală – forma de sonată, dacă e cazul – în natura fiecărei teme, în structura ansamblului, în evoluţia armoniei, conexiunea de relaţii la toate nivelurile. Toate astea trebuie să se lege unele de celelalte. În fond, a reface demersul compozitorului.

Devenirea compoziţiei mental percepută? Asta este esenţial pentru memoria muzicală?

Poate e mai bine aşa... Nu mai trecem prin vizual. Procesul rămîne a fi auditiv. Mie mi se pare o chestiune simplă, dar ea este coşmarul multor muzicieni. „Dacă uit?"

Reprezintă acest mod de a relua procesul de creaţie al operei pe care o veţi interpreta o altă faţă a vocaţiei dumneavoastră de compozitor?

Posibil. Compoziţia a fost şi a rămas pentru mine o tentaţie permanentă. Eu nu cred că am avut... (ezită) succese importate şi pentru că eram perceput exclusiv ca pianist. Am compus 16-17 lucrări mari, simfonii de 40 de minute, în tinereţe... Afectiv, am fost mai interesat de compoziţie. Am avut întotdeauna un auz foarte bun, posibilitatea firească de a-mi imagina cum sună orice gînd muzical, al meu, orice complex sonor. De asta nu ai nevoie neapărat ca pianist. Mihail Jora mi-a fost profesor. M-a auzit şi m-a chemat la el, oferindu-se să ne dea, mie şi fratelui meu, lecţii gratuite. Am mers mulţi ani la el. Şi în anii aceia grei, cînd soţia lui, sora lui Gafencu, a fost arestată. Era în demnitatea lui lucidă, severă, sinceră atîta omenie. Era un om plin de căldură. Îl auzeam cum cobora scara la ora fixă, prevăzută pentru întîlnirea noastră: armonie, contrapunct, fugă, orchestraţie... Îşi continua misiunea în casa lui pustie, unde nu avea nici lemnele necesare unui minimum confort. Într-o zi, mi-a dat mai multe compoziţii ale lui şi mi-a spus „Păstrează-le, nu ştiu ce se va întîmpla cu mine!". Se aştepta să fie şi el arestat. M-am bucurat de prietenia acestui om deosebit, care a însemnat enorm pentru cultura noastră.

Aveţi mulţi prieteni...

Aşa, repede, e greu să-i spun pe toţi. Îl voi aminti pe Mîndru Katz, care a murit tînăr, departe de noi. L-am întîlnit după ce plecase din ţară, în Israel. Mi-a povestit acolo, plimbîndu-ne pe malul mării, viaţa lui. De ce este uitat la noi? Prietenii mei... Iată: Bobiţă Bentoiu (aşa îi spunem lui Pascal); Radu Lupu, ne cunoaştem şi ţinem unul la celălalt de cînd a intrat aici Radu în viaţa muzicală. L-am văzut des şi l-am auzit recent la Montreal, într-un recital. A cîntat trei sonate de Schubert. Am fost aproape de el şi am trăit închipuirea rară că acolo este Schubert însuşi care cîntă. Minunat. Mi-este foarte aproape Cristian Mandeal, un mare profesionist, un mare artist. Filarmonica ar trebui să fie conştientă de nivelul la care a ajuns prin el şi să lase meschinăriile. Muzica nu este niciodată meschinărie...

Ce nu vă place în viaţa de astăzi?

Agresiunea, agresivitatea. Pînă şi cînd vii cu un tren inter-city, difuzoarele urlă acele muzici de trei sunete şi cîteva ritmuri obsedante. Conductorul declară că nu e nimic de făcut. Totul este aşa montat. E un exemplu particular, desigur, dar semnificativ. Spaţiul public nu aparţine violenţei discreţionare care îşi impune deciziile.

Maestre Valentin Gheorghiu, e o bucurie să fii Valentin Gheorghiu? Sau să spun altfel, reluînd o idee propusă de *Dilema* ca temă de meditaţie: trăiţi plăcerea pură de a cînta atît de frumos la pian?

Cîteodată, cînd totul îţi merge uşor, cînd simţi că din tine iese ceva, aşa cum vă spuneam mai devreme, în acea clipă, da! Dar cînd „nu merge", nu domini prin concentrare tracul, intri într-o gaură de trac... Rămîi obosit, crispat. Şi la sfîrşit vine cîte cineva şi îţi spune iluminat: „ Dar ai avut astăzi o poftă de cîntat!" Îţi vine să-i replici: „Care poftă, unde poftă, domnule?" Nu e mai bine să te fi deprins cu tăcerea?...

Rîde, chiar cu poftă. Valentin e bine dispus: a împlinit 70 de ani şi e sărbătorit de toată lumea, tot fără ingerinţele sale, aici, acasă. Pianistul şi compozitorul.

A consemnat
Ada BRUMARU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 271 ● 10 - 16 aprilie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORŃEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr.272
17 - 23 aprilie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

INTERNETionala

(Hyde Park la lupta cea mare. web cu web să ne unim)

Biblioteca Fundației Culturală Română Petre Stoica

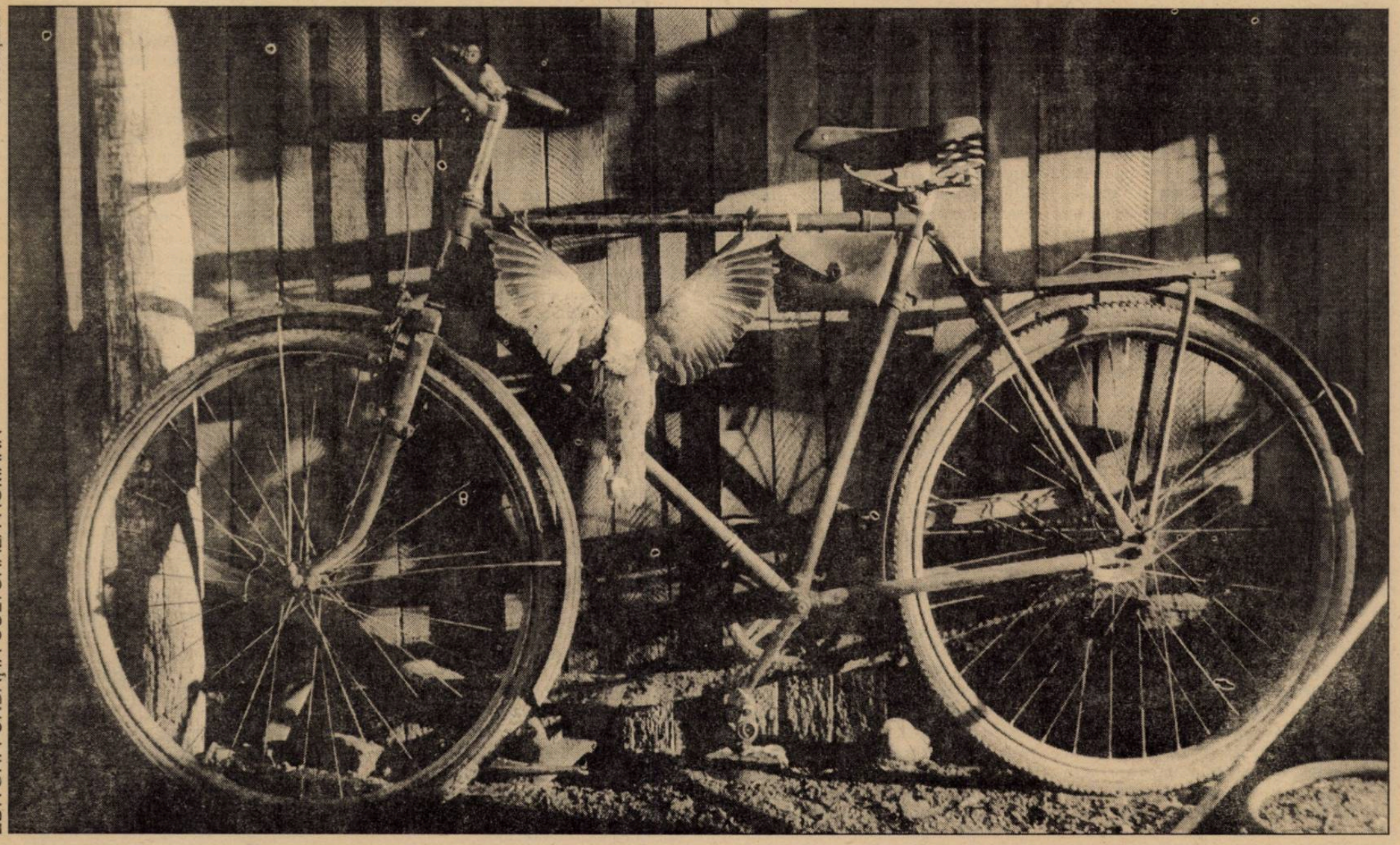

© D. Perşinaru

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

<GIOSAN@SBMS01.MSRC.SUNYSB.EDU>, <stanescu@bailey.ca>, <ralucav@gs41.sp.cs.cmu.edu>, <k97tp01@cc.kzoo.edu>, <horace@PUB.Ro>, <mihai@CS.UCSB.Edu>, <sampalea@chass.utoronto.ca>, <hunpeter@eaglequest,com>, <bogdanc@sprint.ca>, <ghuiber@CLEMSON.EDU>, <alina@aracnet.com>, <dima@australia.net.au>

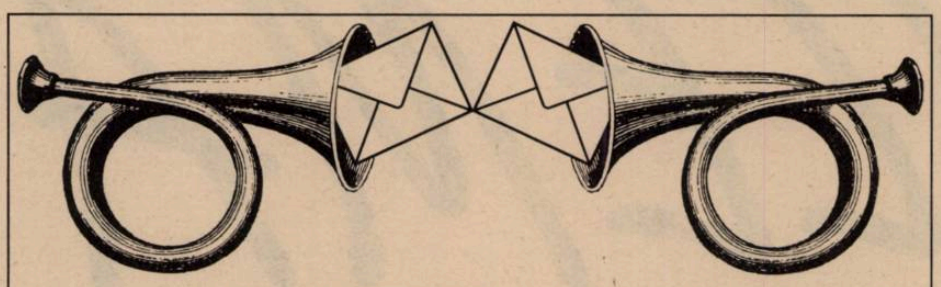

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 265: *„Eminescu“*

*Nu ştim încă dacă e un succes sau un eşec, dar trebuie să subliniem că „*Dilema *cu Eminescu“ nu a stîrnit printre cititorii noştri scandalul din presă. Teme ca „Adolescenţa“ sau „C-aşa-i românul“ ne-au adus o corespondenţă cu mult mai abundentă. Publicăm azi scrisorile primite pînă în acest moment; se observă lesne că aceşti corespondenţi sînt mai calmi şi mai echilibraţi decît atîţia oameni de cultură care au uitat, în indignarea lor, că o cultură serioasă nu e nevoie să fie apărată, ci făcută, zilnic, cu linişte chiar în faţa unor exasperări, cu ironie chiar, în faţa unor enormităţi, cu plăcerea discutabilului, în orice caz.*

„Mă deranjează furia demolatoare“

Numărul despre Eminescu al *Dilemei* pendulează între paginile 9 şi 16, respectiv Mircea Cărtărescu şi distinsul, elegantul Al. Paleologu.

Sigur, dacă se dorea micşorarea înălţimii soclului statuii eminesciene, nu erau necesare selecţii tendenţioase, mai ales că el rămîne şi este: un poet genial. A citit toată lumea frumoasa carte „Amintiri din Junimea“ de I. Negruzzi?

Întîlnirea de la Viena dintre I. Negruzzi şi M. Eminescu rămîne emoţionantă. La vremea aceea nu se construise zgomotoasa apologie şi limbajul de lemn care au dăunat atît de mult poetului. Mă deranjează însă furia demolatoare. M-a încîntat însă elegantul articol al d-lui Paleologu. Nu cred că francezii s-ar porni contra lui Baudelaire care oricum s-a remarcat prin destule trăsături (cel puţin afirmaţii) şocante. Chiar dacă nu este un poet de referinţă în literatura europeană (bariera limbii) eu cred că Eminescu ar trebui să fie (...)

Iar fraza sa, cred, rămîne de o mare frumuseţă. Mă gîndesc exact la „Sărmanul Dionis“ şi „Făt Frumos din lacrimă“. Cît despre xenofobie, ea apare sub mici forme de acuză şi atît, dar împrejurări ale vieţii te fac să gîndeşti uneori astfel.

În copilărie, toate evreicile din clasă lipseau în bloc, de sărbători (ale lor). Dar noi? De Crăciun, duşi cu turma la cinematograf, cu urmarea „mare dans“ organizat de UTC şi veşnica problemă a educaţiei ateiste. Deci ele apăreau privilegiate, avînd sărbători liniştite şi necomentate de nimeni. Mi-ar face plăcere să le întîlnesc, am fost prietenă cu unele dintre ele, dar o discriminare a fost. În sensul de mai sus. Sînt contra extremismului şi a şovinismului din orice parte ar veni. Dar şi a celui venit din partea cealaltă despre care nu se vorbeşte. (...) Înainte de a termina scrisoarea, revin de unde am plecat. Am avut şansa să vizitez (în fugă) Stratford-on-Avon. Şi casa aceea trainică şi veche, biserica aceea trainică şi veche, unde marele Will a fost botezat şi înmormîntat. Totul, pe solul acelei frumoase ţări, respiră trăinicie, soliditate. Despre casa lui M. Eminescu nu am nimic de spus, decît că am vizitat acele locuri (Ipoteşti) care respiră armonie şi un farmec aparte. Dar trăinicie şi soliditate? Ştiţi, ca şi mine, ce vreau să spun. Ne guvernează superficialitatea, neseriozitatea, minciuna păgubitoare, furia demolatoare, iar nevoia de schimbare, la noi, devine nocivă şi nu înnoitoare; pe de altă parte, stupefianta agăţare de trecutul apropiat e un paradox otrăvit şi disperat. Cred că sîntem încă sub zodia derizoriului.

Aştept să fiu contrazisă.

Maria NICULESCU

str. Progresului, bloc 6, ap. 19, Oneşti

O idee care ridică pînă şi sprîncenele unui controlor de bilete

Sînt convins că semnatarii din numărul dedicat lui Eminescu au primit o mulţime de scrisori şi de reacţii radio-televizate, aşa că m-am gîndit că e totuna dacă trimit sau nu şi eu o scrisoare, de vreme ce întreaga arie a opiniilor pe această temă a fost saturată.

Cum vedeţi, am hotărît să vă scriu.

Să încep cu ce mi-a plăcut. Mi-a plăcut enorm descrierea proiectului arhitectonic al d-lui Răzvan Rădulescu, care trădează, pe lîngă evidente calităţi literare, şi imaginaţia unui regizor de geniu. (De altfel, cînd am încercat să vizualizez statuia respectivă, mi-a fugit gîndul la ultimele cadre din „Shining“-ul lui Stanley Kubrick, acolo unde demenţa sticleşte criogenizată în ochii galbeni de cirotic ai lui Nicholson.)

În al doilea rînd, îmi place curajul d-lor Rădulescu şi Bobe, şi aş vrea să mă explic. Cu toate ameninţările morocănoase ale d-lor Adrian Păunescu, George Pruteanu, Ion Rotaru, colaboratorii *Dilemei* nu vor repeta întunecatul destin al lui Grama sau al lui Macedonski. Problema e alta: Eminescu e un animal de mari dimensiuni, un Moby Dick, a cărui vînare riscă, înainte de toate, să te tîrască şi să te lege de el, şi a cărui rezistenţă, paradoxal şi nu prea, creşte cu fiecare harpon înfipt în cocoaşa lui. În condiţiile astea există, cum ar spune C. Noica, „pericolul să fii omul unui singur gest“. La fel cum unii romancieri sau poeţi de clasă sînt cunoscuţi mai ales ca traducători, d-nii Rădulescu şi Bobe ar putea deveni: „cei care au scris un pamflet despre Eminescu“. Chiar dacă toată lumea ar fi de acord că pamfletul e reuşit, nu văd cu ce l-ar încălzi asta pe **scriitorul** R. Rădulescu şi, de aceea, cu atît mai mult merită celebrat curajul său.

Să continuu cu ce m-a lăsat indiferent. Nu prea văd importanţa descrierii amănunţit-somatice a lui Eminescu (la dl Cărtărescu), precum şi discutarea sentimentelor omului Eminescu pentru omul Veronica Micle în cîntărirea valorii estetice a poeziei sale şi nici măcar în demitologizarea lui. Să întreb cu cît a clintit opera lui P. Verlaine portretul greţos pe care ni-l lasă J. Renard în jurnalul său? Să încerc să demonstrez că şi dragostea pentru bucătăreasa unei cazarme de pompieri poate fi înnobilată prin valorificarea sa artistică de către un tip genial (ca Eminescu)? Nu o voi face, tocmai pentru că am spus că-mi sînt indiferente argumentele de genul ăsta.

În ceea ce priveşte calitatea pur literară a producţiilor eminesciene, însăşi ideea de a o pune în dezbatere în numărul unei reviste de 16 pagini ar reuşi să ridice pînă şi sprîncenele unui controlor de bilete.

Încercînd să mă feresc de ridicol, voi spune că esenţialul nu mi se pare a fi faptul dacă Eminescu reuşeşte sau nu să transgreseze limitele genului romantic (ceea ce, pesemne, ar constitui o dovadă a valorii), ci acela dacă literatura română **chiar** a epuizat filonul romantic. Nu mă refer aici la formele de expresie, ci la substanţa ideatică a acestui curent stilistic, la fondul subiacent din care se alimentează scriitorii români.

Nu pot decît să închei abrupt, aşa cum te-ai scula din fotoliu şi ai închide televizorul la care ai urmărit letargic un talk-show politic.

De aceea, pe viitor, sper din tot sufletul că veţi evita asemenea subiecte enervante, la care toată lumea se pricepe şi se simte obligată să-şi dea cu părerea, de la dl A. Păunescu pînă la subsemnatul.

Cristian POPESCU

Calea Victoriei 97, et. 3, Bucureşti

Mihai sau Mihail Eminescu?

Scriu aceste rînduri mîhnit de faptul că pe prima pagină a revistei „DILEMA“ nr. 265 – număr dedicat aniversării lui Mihail Eminescu – apare copia bancnotei de 1.000 lei, la care a fost modificat intenţionat prenumele lui. La ora actuală această bancnotă este singurul loc unde se mai găseşte inserat adevăratul prenume – Mihail.

Este ştiut că pînă prin anul 1975 pe toate tipăriturile, plăcile memoriale, busturi sau statui, se scria prenumele MIHAIL; vezi ediţiile de poezii ale lui Maiorescu, A. C. Cuza, I. Scurtu etc.

De ce nu se ia de bun actul de naştere şi de botez în care se vede clar că prenumele este Mihail, chiar dacă este scris cu litere chirilice? În faţa tuturor autorităţilor, acesta este actul de bază pentru oricine.

Eminescu este moldovean şi acolo copiii primesc la botez nume de sfinţi din calendar; ori nu există nici un sfînt **Mihai** ci numai **Mihail**. De ce să nu schimbăm atunci şi prenumele lui Kogălniceanu, Sadoveanu, Sturza, Sorbu etc.?! Am auzit pe unii că schimbarea s-ar justifica prin faptul că Mihail este prea apropiat de rusescul Mihail (ex.: Mihail Gorbaciov etc.); ori cum acum la modă este un fel de rusofobie, hai să schimbăm şi prenumele lui Eminescu (pe Eminovici l-am schimbat mai demult, chiar cu asentimentul posesorului). Cei care i-au scris piatra funerară pe mormîntul de la Bellu au greşit intenţionat de au scris Mihail? Dar Titu Maiorescu a fost atît de neştiutor de a trecut pe ediţia de poezii prenumele Mihail? Poetul a cunoscut această ediţie şi a mai trăit încă 6 ani, avînd destule momente de luciditate şi niciodată nu şi-a exprimat nemulţumirea că i s-ar fi schimbat prenumele. Ba a acordat acest volum cu dedicaţie unor cunoscuţi. Atunci de ce venim noi după aproape 100 de ani ca să-i schimbăm prenumele?! La Rotonda scriitorilor din Cişmigiu, se vede clar cum la bustul poetului a fost rîcîită litera L. Acelaşi lucru se observă şi la statuia poetului din faţa Ateneului Român. Cui foloseşte acest lucru?

În parcul oraşului Botoşani este amplasat primul bust al poetului, ridicat în anul 1890 şi se vede clar că prenumele este **Mihail**. Cei din provincie nu s-au gîndit încă să-l reboteze pe Eminescu. Cînd a fost vorba să se revină la scrierea lui â din a – aşa cum a fost înainte de venirea comuniştilor la putere – Academia Română şi-a dat acordul imediat. De ce nu se repară şi nedreptatea care i s-a făcut lui Eminescu?

Cu toată stima,

Colonel (rez.) Ioan BÎRZOI

str. Băiculeşti 25, bl. E, sc. B, et. 3, ap. 56

Bucureşti

***N. red.**: Scrisoarea D-voastră ne-a trimis – de la Gorbaciov la Kogălniceanu! – în toate direcţiile, pînă ne-am hotărît să ne scotocim în buzunare, căutînd bancnote de o mie de lei. Surpriza emisiunii? Unele erau imprimate cu Mihail, altele cu Mihai! Ce ne facem?*

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Anti-Eminescu sau Cum să te descotorosești

Cu numărul dedicat suporterilor Poetului Naţional, împarţiali ca toţi suporterii, *Dilema* reeditează, într-o formă mai puţin sistematică, dar la fel de scandaloasă, blasfemia „Nu“-ului ionescian. Ne aflăm deci, după mai bine de şase decenii, în faţa unui nou gest incalificabil de impietate morală şi culturală. Cîţiva derbedei cu nume sonore ca Rădulescu sau Bobe (astea or fi pseudonime sau chiar numele lor adevărate?) au avut curajul inconştienţei de a săpa, „von allen guten Geistern verlassen“, la temelia sacrosanctă a culturii, pilon indispensabil, pardon de expresie, al naţiunii române.

Această acţiune (sau mai bine s-o numim „conspiraţie“) anti-eminesciană şi antinaţională, purtată cu o impertinenţă ieşită din comun şi cu o vigoare polemică demnă de cauza aflată în discuţie, îndrăzneşte să pună sub semnul întrebării cele mai profunde şi (aparent) de neclintit certitudini existenţiale, căci, ştim cu toţii, am învăţat la şcoală, cultura ne determină identitatea. Isprava acestor „craks“ dilematici loveşte un adevăr care corespunde acelui punct în arhitectura esoterică de care depinde stabilitatea unei clădiri.

Revolta aceasta antieminesciană (şi, poate mai important, antimitologică) dispune de potenţialul retoric şi argumentativ pentru a produce ceea ce, mai întîi în psihologia cunoaşterii şi apoi în epistemologie, s-a numit „Gestaltswitch“, adică o schimbare fundamentală în percepţia unui obiect. Uneori e nevoie de sute de ani şi de dezbateri sîngeroase pentru ca o asemenea modificare a viziunii să se producă şi să fie acceptată. Alteori ritmul biologic este cel care, eliminînd bătrînii susţinători ai unui punct de vedere, determină acceptarea unei noi perspective.

Această transpunere a unui model de selecţie a teoriilor ştiinţifice în domeniul cultural nu este cîtuşi de puţin deplasată. Dacă nu există criterii obiective de evaluare a unei teorii ştiinţifice, cu atît mai puţin vor exista astfel de criterii atunci cînd e vorba de „creaţii culturale“ (că valoarea unui scriitor nu este, ci se face, utilizînd toate mijloacele la îndemînă, de la elogii şi propagandă, la intimidări, ameninţări şi acuzaţii aduse celor care „s-au abătut de la linia partidului“, este un lucru adeseori trecut cu vederea. Z. Ornea povesteşte cum i s-a propus să contribuie la instalarea lui Blaga ca number one în topul poeţilor). Importantă este pluralitatea opiniilor, îndrăzneala de a rosti un punct de vedere, fie el cît de „nebunesc“ sau „ireverenţios“, astfel încît, în buna tradiţie liberală, „adevărul“ să fie rezultatul (sau, mai bine, procesul) descotorosirii de păreri prefabricate, trezirii din „somnul dogmatic“, comod şi liniştitor, fără-ndoială, dar lipsit de relevanţă.

Wolfgang SHEIDA

Germania

***N. red.**: Text primit prin E-mail. Fireşte, vom publica în continuare orice scrisoare interesantă pentru acest „dosar“, pe care nu-l considerăm închis.*

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Dreptul anonimilor la opinie**
- **Jocuri**
- **Egoismul şi interesul**

Cultura rezistenţei şi rezistenţa culturii

Batjocorită îndelung, cu o voluptate aproape sadică, formula „rezistenţă prin cultură“ a atins, pare-se, limita deplinei decăderi: e un fel de sinonim al derizoriului. Care cultură?! Ce rezistenţă?!

Neant pretutindeni. Sertarele scriitorilor n-au fost ticsite de manuscrise dinamitarde, atelierele pictorilor şi ale sculptorilor n-au fost depozite de opere periculoase pentru ordinea comunistă. S-a căutat, s-a inventariat, s-a adjudecat: „rezistenţa prin cultură“ nu este decît un biet alibi al ticăloşiei intelectualilor. În sfîrşit demascaţi, în sfîrşit despuiaţi de un prestigiu uzurpat, în sfîrşit aduşi – sau reduşi – la dimensiunea lor adevărată, de colaboraţionişti cu pretenţii de opozanţi. Cultura prin care pretindeau că ar fi rezistat nu a fost decît un paravan după care îşi ascundeau nimicnicia. Împăratul e gol! – s-a exclamat cu o satisfacţie atît de copleşitoare încît probabil că destui foşti activişti vor fi tresărit de invidie. Dar nu numai foşti activişti.

Cînd şi cum a fost inventată formula „rezistenţă prin cultură“, nu se mai ştie. În orice caz, nu era – sau nu pare să fi fost – prea fericită. Cel puţin în contextul şi în climatul în care a căpătat sensul unei explicaţii şi al unei scuze. O explicaţie sfioasă şi o scuză slabă, pentru că atunci nu mai era loc nici de explicaţii şi nici de scuze. Explicaţiile şi scuzele funcţionează doar în vremuri cît de cît normale.

Revolta şi răsturnarea din decembrie '89 nu au luat prin surprindere doar pe cei aflaţi atunci la putere. Surprinşi au fost şi cei care s-au revoltat, surprinşi au fost şi cei care se împotriviseră regimului, surprinşi au fost şi cei care doar suportau regimul comunist. Este una dintre dovezile categorice ale autenticităţii evenimentelor de atunci, în haosul cărora aveau să se proiecteze însă, ulterior, pentru a o contesta, fantastice scenarii diabolice perfect puse la punct, avînd ca numitor comun prezumţia de invincibilitate a comunismului. Există de altfel şi astăzi destule persoane care, deşi URSS s-a destrămat de mult, cred şi susţin că nu e decît o scamatorie, un act de iluzionism politic, un colosal truc menit să înşele vigilenţa Occidentului pentru a-i da lovitura de graţie. Evidenţa nu e totdeauna un argument suficient.

Prăbuşirea comunismului în România a fost multă vreme negată după decembrie '89 şi, într-o anumită măsură, este negată şi astăzi. De aceea, probabil, România este ţara europeană fostă comunistă unde există cel mai mare entuziasm politico-publicistic pentru declanşarea unui purificator „proces al comunismului“. Detaliul că în Germania un „Nürnberg al comunismului“ nici măcar nu a fost evocat nu are, desigur, absolut nici o importanţă.

Respingerea vehementă a existenţei unei „rezistenţe prin cultură“ este probabil o expresie particulară a acestei intransigenţe apărute după decembrie 1989. Şi, poate, singura eficientă, deocamdată cel puţin. Cultura nu mai inspiră încredere. Nu mai uneşte, nu mai solidarizează, dincolo şi mai presus de toate. Nu mai e un baraj – fragil, cum altfel?, dar baraj... – în calea vulgarităţii, a primitivismului, a trişeriei intelectuale, a oportunismelor fandosite ce iau forma „principiilor morale“. Căci *reforma morală* e redusă la o chestiune de dosare şi de apartenenţe.

© D. Perşinaru

Dar a însemnat oare „rezistenţa prin cultură“ doar producerea de bunuri culturale făţiş potrivnice regimului comunist? Nu este o reprezentare cam rudimentară, atît a ideii de rezistenţă, cît şi a ideii de cultură? Rudimentară şi, mai ales, pustiitoare?

Sustragerea din imediatul lumii comuniste, fie această sustragere doar temporară, pe durata citirii unui poem sau a unui roman, a vederii unui film ori a unui spectacol de teatru, a ascultării unui concert, nu era şi nu a fost, desigur, o atitudine marţial eroică. Era o evadare, să acceptăm, confortabilă şi pasivă, deşi a existat şi o vreme cînd se făceau arestări şi se dădeau ani mulţi de puşcărie pentru citirea unei cărţi interzise. Dar asemenea refugii însemnau totuşi o alternativă la realitatea comunistă (inclusiv la cea propagandistică şi ideologică). Erau forme de libertate şi de eliberare. În spaţiul lor se gîndea, se simţea şi se trăia altfel, diferit. Grupările disidente şi opozante din fosta Cehoslovacie, din Ungaria, din Polonia au avut ca scop tocmai formarea unei gîndiri alternative, şi nu peste tot în termeni politici. Dar acolo, după căderea comunismului, nu s-a considerat că seminariile private de filosofie sau discuţiile despre cărţi ar fi fost îndeletniciri derizorii.

În România, însă, curentele subterane de opinie, formate prin experienţa culturală, au fost inhibate, dacă nu chiar atrofiate voluntar. Aşa s-a ajuns la certitudinea că nu a existat o „cultură a rezistenţei“: refuzîndu-se „rezistenţa prin cultură“. O atitudine ce ar putea explica multe.

Mircea IORGULESCU

De cîte reforme mai avem nevoie?

Avem guvern. Nu e puţin lucru, pentru o ţară – şi o politică – aşa cum sînt ale noastre. Sigur de sine şi declarînd de mai multe ori că ştie ce are de făcut, premierul Radu Vasile a elaborat programul, a stabilit termenele şi a constituit echipa. Majoritatea miniştrilor a făcut parte şi din cabinetul anterior, astfel încît, după un timp, se va putea face o comparaţie între cele două guverne şi se va vedea, probabil, mai clar, dacă vina pentru proasta funcţionare a executivului o purta fostul premier Victor Ciorbea sau ea poate fi atribuită regulilor politice insuficient de clare din cadrul coaliţiei. Se vor vedea, de asemenea, limitele noului protocol politic, de care deocamdată liderii coaliţiei par satisfăcuţi. Deocamdată, opoziţia şi-a făcut simţită prezenţa cerînd o zi în plus pentru „studierea programului“ şi a vorbit despre o simplă „rotaţie de cadre“ în executiv, nu de o reală schimbare. Oricît de repede şi de bine va acţiona guvernul în următoarele luni, în politica noastră vor continua micile sau marile agitaţii, pînă cînd partidele se vor aşeza pe o bază mai clară.

„Ultima şansă“

Petre Roman a declarat că, prin revenirea în guvern, PD „acordă încă o şansă, ultima, actualei coaliţii“. Acest blînd ultimatum, de pe poziţii de parteneriat, e un semn că înţelegerea (compromisul) există şi poate asigura funcţionarea executivului. Pe de altă parte însă ridică o problemă care, într-un viitor nu foarte îndepărtat, ar putea avea consecinţe destul de serioase asupra sistemului democratic din România: cîte coaliţii se (mai) pot face şi de ce natură? Cea de acum se bazează pe structura Convenţiei Democrate, care a cîştigat alegerile concentrînd forţele şi energiile contrare PDSR şi preşedintelui Iliescu. După alegeri, Convenţiei i s-a alăturat Partidul Democrat, şi în numele reformei, dar şi (mai ales) în numele vechiului conflict cu PDSR şi cu preşedintele Iliescu. În sfîrşit, UDMR a susţinut şi susţine coaliţia pentru a-şi vedea îndeplinite obiectivele pe care guvernarea de pînă în 1996 i le refuzase. Într-un fel sau altul, fiecare dintre componentele actualei coaliţii e motivată de un mesaj **negativ**: sînt împreună pentru că se împotrivesc forţelor care au condus ţara pînă în 1996, s-au unit pentru a o rupe cu trecutul, s-au coalizat pentru că au fost **contra**. Bun pentru a face opoziţie, un asemenea principiu negativ nu ajută deloc la realizarea coeziunii necesare pentru a guverna, iar prelungita criză politică a ilustrat cu prisosinţă acest lucru. Campania împotriva neocomunismului nu a putut ţine loc de program economic, nici de garanţie pentru ieşirea din criză. Iar lupta pentru plasarea propriilor oameni în posturile-cheie ale sistemului economic şi politic, sub pretextul „de-pedeserizării“, a pus şi mai multe beţe în roate firavei strategii de dezvoltare.

E posibil ca partidele din coaliţie să fi învăţat ceva din criza recent încheiată. În primul rînd (cel puţin dacă ne luăm după declaraţiile de pînă acum) par să fi înţeles raportul dintre eficienţa tehnică şi funcţională a reformei şi jocurile politice de culise: condiţionarea măsurilor reformiste de mişcările din spatele cortinei a fost perdantă pentru toată lumea. Leit-motivul „ultimei şanse“, lansat de liderul PD, a fost reluat de Radu Vasile şi a fost invocat şi la un recent seminar despre relaţiile româno-americane, dîndu-se de înţeles că dacă România nu va dovedi că ştie ce vrea în termen de şase luni, Statele Unite îşi vor revizui atitudinea faţă de ţara noastră. Situaţia disperată poate acţiona uneori ca un bun catalizator şi poate stimula acţiunile executivului; e nevoie însă de un sprijin politic ferm pentru respectarea paşilor reformei şi, evident, de o separare netă între aspectele tehnice şi cele politice. Termenele pentru privatizarea întreprinderilor şi băncilor presupun calendare stricte, organizate în funcţie de criterii precise; politicul trebuie să intervină doar sub forma impunerii şi susţinerii acestui calendar, iar apoi să rămînă, discret, în umbră, lăsînd lucrurile să decurgă normal şi tehnicienii să-şi facă meseria, cu cît mai puţine piedici birocratice.

Necesitatea reformei politice

Dar o asemenea eficienţă e încă departe de posibilităţile politicii româneşti. Discrepanţa dintre imperativele eficacităţii reformatoare şi necesităţile reaşezării spectrului politic vor fi în continuare mari. Avîntul formării noului guvern a fost însoţit de rumori politice dinspre diverse partide, atît din majoritate, cît şi din opoziţie. A fost, mai întîi, „autosuspendarea“ Alianţei Civice, care ascundea dezamăgirea că noul premier nu mai poate fi „controlat“. Principalul motiv invocat, acela că trebuie realizată reforma morală, are puţin de-a face cu viaţa politică: nu partidele (din Convenţie sau din afara ei) vor realiza reforma morală în România şi, fie că ne convine sau nu, ea nu se va petrece prea curînd. Ar putea să contribuie la „accelerarea reformei morale“ reprezentanţii societăţii civile, dar pentru asta trebuie să-şi asume deschis rolul civic şi să renunţe la pretenţia de a avea, în primul rînd, un rol politic. Reacţia Alianţei Civice a creat unele disensiuni în PNŢCD: cîţiva dintre membrii săi marcanţi au iniţiat un apel pentru revenirea Alianţei în CDR. Efectele se vor vedea şi vor depinde de capacitatea liderilor ţărănişti de a reface unitatea partidului: accentuarea conflictelor din partid ar periclita sprijinul politic acordat premierului şi guvernului său. Iar după restabilirea unităţii şi disciplinei, va fi necesară şi o clarificare doctrinară şi electorală; ţărăniştii vor trebui să găsească un răspuns cît mai limpede la o întrebare simplă: după aplicarea reformei şi după ruperea definitivă cu trecutul comunist şi „neocomunist“, care va fi electoratul PNŢCD?

Oarecari tulburări s-au petrecut şi în PNL, prin nemulţumirea lui Viorel Cataramă. Dar ele nu pot pune în pericol procesul reunificării liberale. Problema este că acest proces e prea lent, Partidul Naţional Liberal e prea „cuminte“ (chiar şi la capitolul reprezentării în guvern a fost surclasat de PD), iar veşnicele agitaţii provocate de Nicolae Cerveni vor genera în continuare confuzii. Electoratul cu interese liberale este într-un proces de creştere şi de structurare; impulsionarea reformei economice va accelera inevitabil acest proces. Dacă nu-şi limpezeşte apele şi nu-şi concepe un discurs politic dinamic şi coerent, PNL riscă să evolueze mai lent decît electoratul său, împingînd o parte a acestuia spre PD, care deocamdată este marele învingător al confruntării politice din ultimele luni şi are, deci, răgazul de a folosi această victorie pentru a stinge eventualele tensiuni din partid.

În sfîrşit, nici opoziţia nu stă degeaba. Alianţa pentru România tinde să devină pionul central al polului social-democrat, ducînd tratative destul de intense cu PSDR şi, se pare, şi cu PD. Deocamdată e prea devreme pentru a evalua şansele acestor tratative, dar în perspectiva creşterii pragului electoral şi a altor eventuale modificări ale legii electorale (cît se poate de necesare), o regrupare pragmatică a partidelor pe baza doctrinelor şi a intereselor comune este unica şansă pentru limpezirea vieţii politice româneşti. PDSR, încă puternic şi a cărui guvernare e încă vie în memoria alegătorilor, va avea la un moment dat de ales între a rămîne singur (riscînd să fie împins spre PRM şi PUNR) sau a contribui la realizarea unui puternic pol social-democrat. Cît despre PUNR, soarta lui depinde de modul în care se vor sfîrşi disputele interne şi, nu în ultimul rînd, de comportamentul UDMR la guvernare: dacă, de pildă, sistemul sanitar va funcţiona mai bine cu un ministru aparţinînd minorităţii maghiare, imaginea UDMR în ochii etnicilor români se va schimba în bine, iar schimbarea va putea fi folosită ca argument împotriva celor care flutură încă „pericolul maghiar“. Acesta va rămîne apanajul şi ocupaţia principală a PRM; în noul program de guvernare există şi un punct referitor la simplificarea procedurilor de ridicare a imunităţii parlamentare. Dacă majoritatea parlamentară va avea forţa să impună acest lucru, spectacolul abia va începe.

Toate acestea sînt însă ipoteze. Deocamdată, noul executiv porneşte cu obiective şi termene precise (şi nu este adevărat că seamănă, din acest punct de vedere, cu instalarea guvernului Ciorbea: programul o fi, în linii mari, acelaşi, dar triumfalismul de atunci a fost înlocuit, acum, cu duşul rece al unei crize prelungite). Dacă reforma economică va merge aşa cum s-a promis şi dacă parlamentarii vor înţelege în timp util că e la fel de necesară şi o reformă instituţională şi politică, s-ar putea ca după două noi cicluri electorale să devenim o ţară normală.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Revoluţie şi uitare

Cînd ministrul Apărării a vorbit despre necesitatea amnistierii faptelor săvîrşite de militari în decembrie 1989, mi-am amintit că într-un celebru tratat de drept penal apărut la începutul secolului nostru în Franţa* se spune că *„L'amnistie est un act de souveraineté qui a pour objet et pour résultat de mettre en oubli certaines infractions...“*. Cu alte cuvinte, o lege de amnistiere este o lege prin care, din punct de vedere juridic, anumite infracţiuni sînt declarate uitate. Ministrul Apărării ne cere să uităm; poate ar fi fost mai inspirat dacă ne cerea să iertăm. Dreptul penal face această diferenţă: uitarea, în limbajul specific al acestei ramuri de drept, se cheamă *amnistie*, iar iertarea se cheamă *graţiere*.**

Literatura de specialitate a admis, întotdeauna, dreptul statului de a amnistia şi a sublinia, de fiecare dată, că motivele pentru care se amnistiază sînt, aproape în toate cazurile, de ordin politic ori social-economic, adică extra-juridice. În interiorul dreptului nu se poate găsi nici un temei pentru nepedepsirea unei infacţiuni. Dimpotrivă, din întreaga noastră legislaţie penală şi procesual penală se desprinde, mai degrabă, ideea unei *obligaţii* în sarcina statului de a urmări şi pedepsi pe oricine săvîrşeşte o infracţiune. Se admite, aşa cum am arătat, că în anumite împrejurări excepţionale şi în temeiul unui interes cu totul deosebit, pe baza votului din Parlament, statul se poate deroba de la executarea acestei obligaţii. Ce anume i-a determinat pe ministrul Apărării şi, într-o oarecare măsură, chiar pe preşedintele ţării să prezinte opiniei publice această idee? Ce se întîmplă, în societatea civilă sau în armată, şi este atît de semnificativ încît înalţi oficiali intenţionează să ceară legiuitorului adoptarea unei legi care să paralizeze anchetele care au ca obiect moartea a o mie de persoane? Ce este atît de important încît să determine statul să se abţină de la una din atribuţiile sale naturale, fundamentale?

Să nu uităm că una dintre marile neîmpliniri ale justiţiei noastre este tocmai neputinţa de a condamna pe vinovaţii din decembrie 1989. Dacă astăzi justiţia noastră nu se prea bucură de încrederea populaţiei este şi pentru că „dosarele revoluţiei“ sînt, după opt ani, nerezolvate. O amnistiere a acelor infracţiuni ar semăna, mai mult, cu recunoaşterea oficială a neputinţei justiţiei decît cu un act de clemenţă. Personal, nu cred că amnistia propusă ar favoriza aflarea adevărului despre cele ce (ni) s-au întîmplat în ultimele zile ale anului 1989. Pentru că nu cred în adevărul livrat fără perspectiva asumării lui. Nu cred în adevărul care nu mai poate angaja responsabilităţi. Nu cred în adevărul căruia i se blochează posibilitatea validării judiciare. În context, declar că cred, încă, în promisiunea făcută, în 1996, de candidatul Emil Constantinescu în legătură cu adevărul despre decembrie 1989. Privind în jur, constat că sîntem din ce în ce mai puţini cei care mai credem...

Sever VOINESCU

* Este vorba despre a noua ediţie a tratatului „Précis de droit criminel“, apărut în 1907, scris de celebrul profesor de drept penal al Universităţii din Lyon, R. Garraud.

** Amnistia (art. 119 Cod Penal) înlătură răspunderea penală pentru fapta săvîrşită. Cu alte cuvinte, dacă pentru o infracţiune nu s-a pornit un proces penal, acesta nici nu se va mai porni, dacă s-a pornit un proces penal, acesta se va opri. Dacă amnistia intervine după condamnarea unei persoane pentru infracţiunea care a generat condamnarea, se înlătură şi executarea pedepsei pronunţate şi celelalte consecinţe ale condamnării. Graţierea (art. 120 Cod Penal) înlătură, în întregime sau în parte, executarea unei pedepse. Ea se referă, întotdeauna, la o pedeapsă pronunţată, deci la o vinovăţie stabilită.

S P A Ţ I U L

P U B L I C

Spaţiul (filosofic) universitar 1998 (II)

Nici nu reprodusesem eu bine, în articolul de săptămîna trecută, *recto*-ul unui manifest studenţesc găsit (mai mult sau mai puţin) printre gunoaiele suave, lejere care umanizează, cît de cît, o parte a spaţiului (fizic) universitar bucureştean, că în scenă a apărut şi *Rectorul* acelui spaţiu, *la propriu*. De la bun început, lucrurile s-au petrecut într-un spaţiu *fizic*, într-o „fizicitate“ reclamată, invocată în noianul, în norul de „virtualizare“, de „defizicizare“ care ameninţă spaţiul public în general. Ca şi, iată, într-o neaşteptată *literalitate* a limbajului. Am apucat să mă întreb, mai mult retoric: „Să fie război (de gherilă) în Universitate?“, că mi s-a şi răspuns, prin fapte (comunicate): „Da!“ *Drôle de guerre!*

Să continuăm, aşa cum am promis, cu *verso*-ul respectivului „manifest“. Acesta conţine următoarele „Revendicări: **1.** Reţea de calculatoare, cu acces la Internet în Universitatea Bucureşti (cel puţin 2 (sic!) calculatoare performante în fiecare sală de lectură şi cîte 1 (sic!) calculator în fiecare catedră; **2.** Acces liber la copiator – 100 file/student/lună pentru materialele necesare studiului inexistente în formă tipărită; **3.**Crearea unei biblioteci electronice la nivel european;**4.** Ridicarea nivelului burselor sociale pentru a acoperi cheltuielile lunare – chiria în cămin + bon cantină + transport cămin-Universitate şi a celor de studiu la nivelul de bursă socială + preţul mediu a 10 cărţi de interes studenţesc. Repartizarea unor fonduri pentru burse de performanţă la nivelul de 2 (sic!) milioane de lei lunar pentru toţi studenţii ce au media anuală 10. Numărul total de burse trebuie să fie mai mare sau cel puţin egal cu jumătate din numărul total de studenţi; **5.** Păstrarea numărului de locuri în Universitate pînă cînd condiţiile de studiu raportate la numărul de stundenţi vor ajunge la nivel european. Abia atunci putem pune în practică proiectul dezirabil de mărire a numărului de locuri, dar această mărire nu poate fi făcută fără suplimentarea proporţională a fondurilor şi a dotărilor; **6.** Specificarea în Carta Universitară a dreptului studenţilor de a alege, prin vot, la începutul fiecărui an de studiu, cursurile opţionale pe baza unor propuneri făcute de studenţi; **7.** Interzicerea manifestărilor fundamentaliste în spaţiul universitar; **8.** Mutarea Facultăţii de Fizică în clădirea Universităţii Bucureşti din Piaţa Universităţii; **9.** Crearea unui spaţiu ecumenic al studenţilor în condiţiile prevăzute de Constituţie şi Carta Universitară; **10.** Depolitizarea mediului universitar; **11.** Autonomie universitară reală; **12.** Deschiderea unei anchete pentru a afla cine este răspunzător pentru agresiunile fizice suferite de studenţi în timpul ultimei greve studenţeşti urmată de un miting neautorizat“. În josul paginii, scrisă de mînă, mai apare şi o a 13-a „revendicare“: „Răspunsul la întrebarea: în ce măsură agreează actuala putere (PNŢ-CD şi PREŞEDINŢIA) ideea de stat naţional, ortodox, şi dacă da prin ce mijloace sprijină punerea ei în practică?“

Pentru ca în *top*-ul paginii, tot de mînă, să fie scris: „GREVĂ? Semnează acest manifest şi vino la noi“.

Pe *verso*, aşadar, lucrurile, fie şi doar grafic, se complică. Adaosurile de mînă semnalează timpi diferiţi de redactare a manifestului, şi poate chiar „faţiuni“ diferite în sînul aceleiaşi „tabere“.

Manifestul, din cîte se poate vedea, este – mi se pare mie – absolut normal, cît se poate de normal pentru o situaţie şi pentru o perioadă anormale. Dacă am fi cu adevărat membrii unei societăţi civile, dacă, la noi, aceasta ar depăşi, ca rază de existenţă, spaţiul academic, pur verbal, aşa ar trebui să procedăm fiecare dintre noi, pe grupuri, mai mici sau mai mari, de interese, pentru apărarea/crearea unor *microspaţii publice* din care să se compună şi să se articuleze un adevărat *spaţiu public*. Nu este vorba, însă, de enclave, de mici „teritorii“, de „feude“, de „patrii“ pe bază de interese. Spaţiul public trebuie să fie o *reţea* şi o *suprapunere* parţială de, cum le-am spus, microspaţii publice. Spaţiul public nu este un teritoriu. Ceea ce contează, aici, nu este repartizarea, împărţirea (aşa cum averea publică a fost, la noi, „privatizată“ ilegal, se poate observa şi tendinţa de *împroprietărire sui-generis* cu părţi din spaţiul public: îngrădiri, locuri interzise, sustrase circuitului public etc.), ci *negocierea caracterului public* a unor interese, să le spunem, de grup. *Publicitatea*, faptul-de-a-fi-public, *de interes public* a unor interese particulare contează. Asupra acestor lucruri vom mai avea, desigur, ocazia să revenim în spaţiul acestei rubrici. Deocamdată, să revenim la manifestul nostru.

Începînd, săptămîna trecută, să-l public, să-l dau publicităţii şi să încerc să-l discut, nici nu bănuiam că picam, cu adevărat, într-un război. Au urmat, spre stupoarea mea, emisiuni de televiziune (la Prima TV, de exemplu) şi un adevărat război al comunicatelor, în presa scrisă, în care, la vîrf, am remarcat semnătura Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române şi, cum am spus deja, pe aceea a Rectorului Universităţii Bucureşti.

Deşi manifestul cu pricina vorbeşte despre multe şi grave, denunţînd, cum este şi firesc, o stare nefirească a învăţămîntului superior românesc, atenţia publică a fost, pot să spun, cu silnicie focalizată asupra unui singur aspect: este *spaţiul universitar* compatibil cu un *spaţiu confesional*? Ca şi cum în respectivul manifest nici nu ar fi fost vorba de burse (deci de sărăcia studenţilor), de computere, biblioteci şi legarea la Internet (deci de modernitatea, de actualitatea învăţămîntului superior românesc) sau, şi mai rău, n-ar fi fost denunţată, indirect, o nepermisă *politizare* a spaţiului universitar. Nu! Toate acestea au fost trecute cu vederea ca şi cum nici n-ar exista, şi toată „discuţia“ s-a centrat în jurul „temei“ dacă spaţiul universitar poate fi şi spaţiu uni-confesional. Despre toate celelalte, nimic!

Fireşte că discuţia a căzut, rapid, imediat chiar, în aporii de nerezolvat. Căci, în cazul de faţă, despre un război e, totuşi, vorba, nu de o logică a argumentării (aşa cum se încîntă a crede un optimist de felul lui Habermas). De unul, însă, care nu este specific doar spaţiului universitar, ci întregului spaţiu public românesc, întregii mentalităţi publice româneşti. Un război surd, care evită – şi, într-un fel, dintr-un anumit punct de vedere, bine face – „bătăliile“ decisive, dar şi tratativele. Am spus-o mai demult, şi o mai cred şi acum: *respublica* este spaţiul ideal al „monarhismelor“ mascate. Iar spaţiul profan, de-sacralizat (asta n-am spus-o eu), ideal pentru re-sacralizări de tot felul. În cazul de faţă, discuţia este de fond, *fizică* şi *literală*: se încearcă resacralizarea propriu-zisă, de rit ortodox, a spaţiului public. Sacrul *literal*, unul, încearcă să lupte cu *sacrul profan*, divers, multiform, „păgîn“. Şi nu este întîmplător faptul că acest „război' s-a declanşat tocmai în spaţiul universitar, şi că a fost *formal* – adică *cu acte în regulă* – declarat dinspre facultatea de *filosofie*. Sîntem cu cîte sute, dacă nu chiar mii de ani în urmă? Sîntem, ca să spun aşa, la obîrşii, la originea modernităţii, dacă nu chiar a unui anumit europenism. Acolo unde *filosofia* se luptă, *spaţial*, cu credinţa constituită corp-oratist, ca *religie* (de stat). Cîtă credinţă, atîta filosofie! Cîtă credinţă şi cîtă filosofie, tot atîta gîndire, simţire, bună simţire, bun-simţ! Un singur gînd, acum: SĂ FIM DE CALITATE! Să fim inteligenţi, adică cinstiţi! Ca întotdeauna, ca, cum spuneam, la obîrşii, credinţa hrăneşte şi trezeşte cugetarea liberă, cutezătoare, o provoacă. Teamă mi-e să n-o hrănească cu sofisme! Căci, nu-i aşa: de ce să discutăm, cînd putem să ne batem? Consensul nu priveşte decît lupta! ETC.

Bogdan GHIU

Economie

Bani fierbinţi

Consumul populaţiei scade dramatic. Românii îşi drămuiesc banii la sînge şi răresc cumpărăturile. În consecinţă, unda de şoc a noului preţ al benzinei n-a mai fost tocmai o undă de şoc. În sensul că aşteptata explozie a tuturor preţurilor nu s-a mai produs. Comercianţii au ezitat de nouă ori înainte de a scumpi o dată marfa, de teamă să nu rămînă fără clientelă. Aşa că rata inflaţiei a fost mai mică în martie (3,8%) decît în ianuarie (4,9%) şi februarie (7,2%).

Pe mulţi, inflaţia „mică“ din martie i-a surprins. Deşi o rată lunară de 3,8% e mică doar pentru noi, în comparaţie cu precedentele luni din acest an. Şi în comparaţie cu martie '97, cînd România a înregistrat cea mai ridicată inflaţie din întreaga perioadă a tranziţiei: 30,7%. Dar în comparaţie cu ţările din Uniunea Europeană, cu rate anuale (şi nu lunare!) în jur de 2% sau cu ţările din Europa Centrală, cu rate de 10-15%, inflaţia din România nu este mare, ci este foarte mare. Chiar şi cea din martie '98.

Atît de mult a fost lungită, la noi, boala inflaţiei şi atît de mult societatea românească a fost roasă de această boală, ani în şir, încît pînă şi efectele pe care acest flagel le produce de obicei şi-au schimbat sensul. Fiindcă în vremuri inflaţioniste banii frig şi populaţia încearcă să scape de ei cît mai repede, dînd fuga în magazine. Aşa a fost şi la noi, în primii ani de inflaţie. Acum, însă, lucrurile s-au schimbat: doar împinşi de nevoi stringente, a căror satisfacere n-o mai pot amîna.

Înseamnă, oare, că banii nu mai sînt fierbinţi? Nicidecum. Numai că sînt atît de puţini încît populaţia, înainte de a scăpa de banii care frig, încearcă să-i mai înmulţească. Aşa se explică asaltul asupra titlurilor de stat. Aşa se explică faptul că au crescut depunerile în bănci într-o perioadă în care sărăcia populaţiei este evidentă.

Cît vom mai suporta această cumplită presiune inflaţionistă? Ca să vedem bine înainte, se cuvine să privim cu atenţie înapoi. Noi ne-am lovit de două tipuri de inflaţie.

A suportat, începînd din 1990, consecinţele unei inflaţii ale cărei cauze sînt economice. Era normal ca preţurile să crească în condiţiile de pe piaţa internă: în timp ce producţia scădea, banii se înmulţeau. Se înmulţeau prin creşteri de salarii, indexări, prime şi alte cîştiguri fără acoperire în bunuri sau servicii. Numai creşterea preţurilor putea să asigure echilibrul între cererea stimulată de surplusul de bani şi oferta restrînsă din cauza căderii producţiei.

A intervenit, în plus, şi o inflaţie corectivă, ce a dublat inflaţia obişnuită. Întregul sistem al preţurilor a fost supus unui proces de corectare. Se poate spune că noi nici nu am avut preţuri pînă în toamna anului 1990. Mărfurilor ce erau desfăcute pe piaţa noastră internă nu li se stabileau preţuri, care să aibă justificări economice. Sumele înscrise pe etichete, care arătau cu cît putea fi cumpărată o marfă sau alta, nu constituiau preţuri, ci decizii administrative. Se decidea: cutare marfă va fi plătită cu atît de către cumpărători.

După 1 noiembrie '90, preţurile au început să fie stabilite pe piaţă, prin raportul între cerere şi ofertă. De atunci, ani la rînd, s-a mers din corecţie în corecţie. Dar din cauza „gradualismului“ boala s-a tot lungit.

Guvernul Văcăroiu a avut mai multe tentative de a da frîu liber preţurilor. Dar a cedat mereu în faţa marilor întreprinderi de stat, care au refuzat să-şi ajusteze costurile. Ele i-au cerut guvernului ca, în confruntarea dintre PRODUCĂTORI şi CONSUMATORI, să intervină în sprijinul celor dintîi, declarîndu-i cîştigători în dauna consumatorilor. Numai că, iată, cîştigătorul nu a luat nimic! Jumătăţile de măsură, din anii trecuţi, i-au sărăcit şi mai mult pe consumatori. Inflaţia i-a scotocit prin buzunare, le-a luat şi ultimii bani, pentru a continua să-i subvenţioneze pe producători. Căci producătorii aşa sînt obişnuiţi: să trăiască din preţuri mari, care să acopere costuri exagerate, producţie rebutată, încurajîndu-se astfel menţinerea unei oferte restrînse. În acelaşi timp, prin „fixarea“ preţurilor la resurse energetice şi la combustibili, aceste întreprinderi au fost de-a dreptul răsfăţate: au cumpărat resurse ieftine şi şi-au vîndut scump produsele.

În '97, preţurile au fost liberalizate pe toată linia. Inflaţia explozivă de la începutul anului trecut, ale cărei ravagii le-am simţit direct în bugetele de familii, a produs fiori în întregul organism al societăţii noastre. Consecinţele au fost puternic resimţite de populaţie, de economie şi de stat. Am scăpat însă de un inamic periculos: inflaţia reprimată. Aici erau „topite“ preţurile mincinoase, la energie, la combustibili, la pîine, la lapte, la carne, însoţind pierderi enorme suferite de numeroşi producători de stat. Din nefericire, au intervenit şi de această dată ezitări, chiar paşi înapoi, aşa că procesul corecţiilor nu s-a încheiat încă nici acum. Ar fi trebuit să scăpăm de corecţii în vara anului trecut, dar vom scăpa abia în vara acestui an.

Guvernul Ciorbea a făcut aşadar un mare pas înainte: a dat undă verde adevărului preţurilor. S-a poticnit însă în faţa adevărului costurilor de producţie.

Acum e rîndul guvernului Radu Vasile să-şi încerce şansa. Va reuşi oare să impună, în întreprinderile de stat, culoare de trecere doar pentru produsele cu costuri recunoscute de piaţă? Fiindcă altfel nu vom scăpa nici de inflaţie şi nici de bani fierbinţi.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Procesul Papon: individul şi instituţiile

La 3 septembrie 1939, Franţa declara război Germaniei naziste. În mai 1940 a fost invadată de trupele germane şi învinsă cu o rapiditate neaşteptată. La 22 iunie semnează actul de capitulare şi este instalat un guvern colaboraţionist în frunte cu mareşalul Philippe Pétain căruia prin vot Parlamentul i-a acordat depline puteri. Capitala era la Vichy. Autorităţile naziste s-au străduit să-şi atingă scopurile, folosindu-se cît mai mult de instituţiile şi de funcţionarii francezi, ceea ce s-a întîmplat şi după 1942 cînd a dispărut graniţa dintre „zona liberă" şi „zona ocupată".

Funcţionar la prefectura din Bordeaux, Maurice Papon a urcat treptat în grad şi între 1942 şi 1944 a devenit secretar general al prefecturii, calitate în care a supravegheat alcătuirea celor 12 convoaie cu 1.600 de evrei care porneau spre lagărele morţii. După eliberarea Franţei au fost luate în considerare acţiunile sale în sprijinul rezistenţei. A fost prefect al Parisului şi ministru pentru buget. Încercările de a-l aduce în faţa justiţiei au fost mult timp obstrucţionate. Procesul său s-a încheiat săptămîna trecută, după 6 luni de dezbateri, cu o condamnare de zece ani pentru complicitate la crimă. Presa a dezbătut îndelung în ce măsură Papon (89 de ani) nu este un ţap ispăşitor pentru cei mai vinovaţi decît el, dar care au murit înaintea lui; în ce măsură acest proces nu atinge onoarea Franţei şi a mişcării de rezistenţă; pînă unde se întinde şi cît durează dreptul supravieţuitorilor de a judeca în numele victimelor. Nici una din aceste întrebări nu are un singur răspuns corect.

Maurice Papon şi patologia criminală

„...Adolf Eichmann n-a fost un antisemit şi nici Maurice Papon nu este. Dar faptul că crima se petrece undeva departe, e rece şi anonimă nu anulează plăcerea de a o comite.

Trebuie să ne ferim de un anume tip de depersonalizare considerînd că organizarea genocidului poate fi explicată prin supunerea la ordin, ca şi cum nebunia ar fi o molimă inevitabilă, ca şi cum pasiunea pentru lucrul bine făcut ar putea orbi individul. Trebuie să ne ferim să considerăm totalitarismul un angrenaj cu o mecanică inexorabilă care i-ar fi transformat pe oameni în automate numai pentru că noi nu înţelegem ce au făcut ei.

Maniera de a executa un ordin depinde de tipul de ordin. Shoah (uciderea evreilor) nu a fost un obiectiv de război. Era o plăcere în plus. Nu era vorba de colaborarea cu naziştii în cadrul unui plan strategic, ci de un servilism complementar. Cei care au făcut-o au vrut să fie pe placul ocupantului, sau, pur şi simplu, acţiunea nu le displăcea (...) E imposibil de apreciat gradul exact de alienare sau de luciditate al făptuitorului în momentul crimei. Pentru a-l determina trebuie examinată minuţios comportarea sa de dinainte şi după. Nu îi sînt imputabile mentalităţile din timpul Ocupaţiei, frica este de neînţeles pentru cei care n-au trăit-o.

Nimeni, nici măcar el, nu poate şti ce a gîndit Maurice Papon atunci. Dar ce a gîndit de atunci încoace? Ce a simţit cînd a aflat care era destinaţia finală a convoaielor alcătuite de el? Colaboratorii săi de mai tîrziu au observat vreodată expresia unor regrete, a unei emoţii, măcar a unei îndoieli? Atitudinea arogantă şi mizantropia fac parte din profilul conducătorului? (...) Odată pentru totdeauna trebuie să renunţăm să apreciem sentimentul de culpabilitate al acuzatului, examinîndu-l în timpul procesului. Un om obligat să se apere îşi mobilizează toată energia psihică pentru a ieşi învingător. Îşi adună toată credinţa, bună sau rea; el n-are cînd se gîndi la victime. Acuzarea vine din exterior şi nu este momentul interiorizării.

Există expresii ale culpabilităţii la un anume număr de actori sau de martori ai epocii. Sentimentul este împărtăşit aproape de toate victimele care nu pot accepta pierderea celor apropiaţi. De ce nu există această emoţie la slujbaşii nazismului?

Pentru că primatul pasivităţii, al conformismului, convingerea că ordinea este superioară moralei au permis comiterea crimei şi apoi izgonirea ei din memorie.

Istoricii, prezenţi sau nu la proces, sînt toţi de acord că ei nu se pot substitui justiţiei. Iar justiţia nu se poate substitui Istoriei. Trebuie deci să ne întoarcem la om. Înainte de crimă; după crimă. Numai aşa vom putea decide dacă un înalt responsabil se poate declara mai puţin responsabil."

Michel Dubec, psihiatru, expert la curtea de apel din Paris. (**Le Monde** – 18 nov. 1997)

Rigoarea birocraţiei

„...Spre marea surpriză a Curţii, unul dintre avocaţii părţii civile, Arno Klarsfeld, a propus pedeapsa de zece ani închisoare, declarînd că Maurice Papon nu merită mai mult. Astfel, el recunoştea implicit că omul din boxă nu este acuzatul ideal, ci un fost funcţionar ambiţios. Maurice Papon s-a pretat la o colaborare infamă cu naziştii, a pus în practică o politică evident nefastă constînd în arestarea şi deportarea inocenţilor către un destin funest. A dovedit acea indiferenţă amorală şi acea rigoare birocratică prin care au fost posibile organizarea şi executarea unor crime monstruoase în Europa deceniului patru. Definirea acestor crime este lecţia procesului. Crime de acest tip se comit şi astăzi. Marile crime nu au nevoie de mari asasini. Ele sînt înfăptuite de oameni care nu-şi pun întrebări." (William Pfaff – **International Herald Tribune**)

Raţiunea de stat

„...Cel mai lung proces desfăşurat în Franţa cu privire la război este ultimul şi cel mai puţin satisfăcător... De la început a fost clar că Papon ţinea locul tuturor celor care au jucat un important rol secundar – şi care n-au fost judecaţi niciodată – în Franţa lui Pétain... Nu putea fi procesul guvernului de la Vichy – acesta s-a desfăşurat imediat după război, deşi acolo nu s-a discutat problema deportării evreilor. De asemeni, nu putea fi procesul administraţiei deoarece pe ea se sprijină Republica Franceză pentru a păstra coeziunea unui stat mare în care există puternice presiuni regionaliste. Raţiunea de stat este prioritară şi nu va fi niciodată pusă sub acuzare. Iată de ce recentele intervenţii ale Franţei în Ruanda şi fosta Iugoslavie rămîn în afara dezbaterii oficiale, nu sînt supuse niciunui tribunal. Acesta este şi motivul pentru care fidelii partizani ai lui De Gaulle şi foştii luptători din Rezistenţă s-au opus acestui proces: De Gaulle, al cărui rol în Rezistenţă nu poate fi negat, l-a cauţionat de nenumărate ori pe Papon şi l-a numit în diverse posturi, în Algeria şi la Paris. Oricine se atinge de această problemă pune sub semnul întrebării toate instituţiile postbelice. Franţa n-a colaborat cu inamicul şi s-a eliberat prin forţe proprii. O altă interpretare ameninţă credibilitatea Franţei ca partener la masa învingătorilor. Iată de ce condamnarea la zece ani este o străpungere, chiar dacă ea comportă contradicţii.

Totuşi, nici procesul, nici condamnarea n-au putut să vindece Franţa de război. Au reapărut vechile surse de diviziune între francezi. Şi astăzi partidele politice se ceartă în legătură cu înfrîngerea din 1940 şi cu ceea ce s-a produs ulterior. În viaţa publică, reconcilierea rămîne excepţia. Şi deşi presa a publicat zilnic dări de seamă cu privire la proces şi deşi în sala tribunalului a existat o tribună specială pentru elevi, 82% dintre francezi estimează, conform sondajului Sofres-Libération, că n-au aflat nimic nici despre război, nici despre rolul exact al lui Maurice Papon..." (Marc Chavannes – **NRC Handelsblad** – Rotterdam)

„O epurare secundă"

„... De cînd o parte a opiniei publice s-a arătat convinsă că doar un proces poate lămuri problemele guvernului de la Vichy, slujind în acelaşi timp memoria, istoria şi justiţia, societatea franceză a fost prinsă într-o capcană: sub raport istoric, acest proces trebuia să fie incontestabil. Putea fi? (...) Nu este vorba despre o suspiciune la adresa justiţiei, ci de o îndoială cu privire la posibilitatea societăţii de a putea – după cincizeci de ani – umple lacunele unei epurări politice imposibil de apreciat în afara contextului epocii. Orice s-ar spune despre procesele recente, ele constituie un fel de „epurare secundă" întemeiată pe alte caracterizări penale, pe alte proceduri, cu alte mize. Un proces cum este cel al lui Maurice Papon este investit cu o încărcătură simbolică, alta decît cea a proceselor imediat postbelice (poate cu excepţia celui al lui Pétain). Apare tendinţa de a uita că noţiunea de „datorie a memoriei" a fost elaborată de supravieţuitorii lagărelor de exterminare, începînd cu Primo Levi. Era o datorie pe care şi-o impuneau lor înşişi: să depună mărturie. Se temeau că nu vor fi auziţi, că nu vor avea curajul să vorbească, că vor ceda tentaţiei de a uita pentru a-şi reface viaţa. Datoria memoriei este şi o particularitate a unei profunde tradiţii evreieşti, nu pentru a întoarce trecutul pe toate feţele, ci pentru a-l transmite, angajînd viitorul.

Or, această datorie a memoriei s-a transformat într-o poruncă formulată de generaţiile care n-au cunoscut drama, cerîndu-le contemporanilor sau celor mai în vîrstă să se supună. E ceva absurd aici. Mai ales cînd datoria memoriei devine un fel de ideologie, de morală de substituţie cu tabuurile şi limba ei de lemn. Procesul Papon a avut măcar meritul de a ne deschide ochii asupra limitelor implicate în datoria memoriei, aşa cum este ea concepută acum.

Datoria memoriei nu poate fi opusă datoriei faţă de adevăr. De fapt, hypermnesia, „prea plinul" trecutului este la fel de îngrijorător ca şi amnezia. Pentru a le evita, cred, alături de Paul Ricoeur, că trebuie să substituim noţiunii de „datorie a memoriei" pe cea de „travaliu al memoriei" (...) Aşa cum a fost prezentat procesul Papon, nu doar ca o reparaţie datorată victimelor, ci şi ca un proces al memoriei, un proces istoric, se pune problema dacă supralicitarea militantă este unica manieră de asumare a trecutului (...) Singularitatea Genocidului a creat o memorie singulară, purtătoare de tensiuni. Poate fi reparat ireparabilul? Un eveniment unic poate fi considerat exemplar? Se poate cere un verdict, care prin definiţie închide un dosar, sperînd că crima nu va fi uitată? Pot fi rezolvate cu întîrziere conflictele Istoriei? Trebuie să negăm orice legitimitate *politică* regimului de la Vichy, dar să recunoaştem că a avut-o pe plan *istoric;* aceasta a fost condiţia prealabilă a procesului Papon. Legitimitatea Rezistenţei s-a impus prin luptă şi, din fericire, a învins. Dar asta nu poate şterge faptul că, în timpul războiului, au existat două „Franţe", poate chiar mai multe, şi ele nu erau etanşe una faţă de alta: să ne gîndim doar la traiectoria lui François Mitterrand."

(Din interviul acordat de istoricul Henry Rousso – autor al cărţii *Sindromul Vichy*, din 1944 pînă în zilele noastre – ziarului **Le Monde** – 7 aprilie 1998). (**M.B.**)

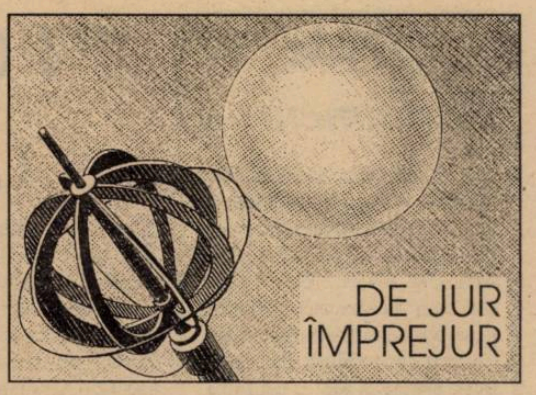

Un acord

Pentru succesul dobîndit de prim-ministrul Marii Britanii în încheierea acordului de pace din Irlanda de Nord, a contat mult că e căsătorit cu o catolică şi că el însuşi are o îndepărtată ascendenţă protestantă nord-irlandeză şi că se duce în fiecare duminică să asculte slujba la biserică. El a fost considerat de părţile în conflict drept un neutru implicat şi nu doar reprezentantul unei clase politice. Pînă şi negociatorul american, fostul senator George Mitchell, a izbutit să exercite presiuni asupra părţilor din conflict, fără a le irita. Spre deosebire de Holbrooke în Balcani, care predica pacea şantajînd cu măsuri de forţă sau de David Ross în Orientul Apropiat care are la îndemînă robinetul cu sprijinul financiar pentru părţi, Mitchell a trebuit să se rezume la propriile sale calităţi de „bun ascultător". Ceea ce în Irlanda de Nord nu este deloc simplu, pentru că fiecare are de povestit propria sa versiune despre trecutul îndepărtat care condiţionează prezentul.

Iar prezentul este alcătuit din cei 1,66 milioane de locuitori ai Irlandei de Nord, dintre care 54% sînt protestanţi. Din 1921, de cînd provincia a fost împărţită, ei domină politic şi economic viaţa publică, majoritari în armată şi reprezentînd peste 90% din forţele de poliţie. Protestanţii conduc marile întreprinderi şi ocupă cele mai multe locuri în administraţia publică. În rîndul catolicilor procentajul şomerilor este de două ori mai ridicat şi s-au considerat mult timp victime ale discriminării. Că au avut dreptate se dovedeşte prin efectul legilor antidiscriminatorii care după adaptare au normalizat într-o bună măsură situaţia. Această inegalitate de tratament a constituit materia primă care a alimentat cel mai persistent conflict religios european. Tradiţia violenţei s-a perpetuat şi puterea ei de multiplicare (a victimelor şi a răzbunării), intervenţiile demonstrativ partizane ale soldaţilor, dar şi ale politicienilor britanici au accentuat sentimentul de victimă al catolicilor justificînd, în ochii lor, orice crimă. Prin victime întîmplătoare şi la nimereală, terorismul ambelor părţi a transformat cele şase provincii într-un teritoriu scăpat de sub disciplina civilizaţiei.

Iniţierea tratativelor, continuarea lor, în pofida tuturor retragerilor şi a declaraţiilor de ostilitate şi succesul lor întîrziat doar cu cîteva ore, marchează tocmai intrarea în civilizaţie. Protestanţii majoritari doresc ca statutul de provincie al regatului Marii Britanii să nu se modifice. Catolicii doresc unirea cu Republica Irlanda. După ce mii de oameni au murit pentru aceste idealuri, era dificil pentru orice negociator să cedeze: primul mare succes a fost reunirea părţilor în conflict în jurul aceleiaşi mese, chiar dacă adversarii nu şi-au vorbit direct şi chiar dacă unul dintre liderii protestanţi radicali s-a ţinut în afara procesului.

Este evident că nici o negociere nu putea da deplină satisfacţie ambelor părţi şi isteţimea tratatului se exprimă prin amînarea sever controlată prin termene a paşilor simetrici către obiectivele maximale. Va fi creat un consiliu Nord-Sud, instituţie transfrontalieră cu caracter consultativ care va angaja cooperarea între cele două părţi ale insulei în domeniile agriculturii şi al educaţiei. Parlamentul local – element dintr-un plan mai larg de descentralizare al guvernului laburist – va asigura administraţia locală. Referendumul din Republica Irlanda se iniţiază pentru amendarea articolelor 2 şi 3 din Constituţie, care prevăd unificarea insulei.

Cele treizeci de ore de negocieri neîntrerupte la care Tony Blair a participat, telefonul lui Bill Clinton, stilul decontractat al doamnei Mowlan, ministru pentru Irlanda de Nord, concesiile făcute de protestantul Trimble şi de catolicul Adams pot fi încă anulate de orice fanatic acţionînd individual sau în grup.

S-ar putea ca, acei care consideră compromisul inacceptabil sub raport moral, să stea cu degetul pe trăgaci.

Magdalena BOIANGIU

Hyde Parkument:-)

Potrivit unor statistici, doar 2% din populaţia planetei ar fi conectată la Internet; din acest procent infim, doar 38% sînt femei... De ce atîta tam-tam* pentru atît de puţin?, s-ar putea întreba profanii. Pentru că, evident nu cantitatea contează aici, ci calitatea. Ar fi o naivitate să ignorăm Internetul, cu atît mai mult cu cît caracteristica lui principală este că nu pare să ignore nimic: paradoxal, lucrul de care se plîng majoritatea celor care se aventurează în domeniul subtil al cyberspaţiului este tocmai (prea multa) cantitate în dauna calităţii! Navigarea pe *www* (world wide web) este un labirint care a înlocuit comunicarea unu la unu, ca şi comunicarea unu la multiplu, cu o comunicare de la multiplu la multiplu; şi, deşi conceptul-cheie este, aici, acela de *convergenţă* (cf.N. Negropontes), există un efect secundar psihologic de *divergenţă* deloc neglijabil... Pesimiştii prevestesc (ca întotdeauna) submersia individului sociabil şi a civilizaţiei care i-a dat naştere. Optimiştii prevăd o generalizare a operelor create la patru, opt, şaisprezece (+∞!) mîini, în care locul Autorului este luat de echipe de autori, utilizatorul este şi el autor iar produsul – parte a „cybertainment"-ului – este, de fapt, *serviciu* (vezi **The Spot**, „soap-ul interactiv"!) Între timp, francezii organizează un „proces al Internetului" cu mare extensie mediatică (procesul a avut loc pe 20-21 martie; cei interesaţi de desfăşurarea lui şi de comentarii pot accesa *www.cie.fr/proc)*, iar în zonele „sensibile" ale globului (de pildă Algeria) cybercafé-urile se instalează ca, deocamdată, singurele certitudini de normalitate (există 23 de asemenea spaţii publice – 9 la Alger – şi doar unul privat!). În România, cybercafé-uri sau „Internet-café"-uri au început să apară în marile oraşe – unica şansă într-o ţară în care conectarea individuală este dificilă din motive financiare...

Cei care au răspuns solicitării **Dilemei** de a participa la Hyde Park sînt români din SUA, Canada sau Australia. (În mod semnificativ, n-am primit nici un mesaj de la românii din Europa!) Prin vot democratic, am decis să publicăm aceste intervenţii în forma lor originară – adică fără semne diacritice şi cu eventuale erori de frapă!! Chiar dacă textele par mai greu citibile la prima vedere, am preferat această variantă nu doar pentru a păstra autenticitatea lor şi senzaţia de *direct* pe care o dau, ci şi pentru că alternativa unei versiuni hibride, 50% stil Internet, 50% lizibilitate gutenbergiană, mi s-a părut inacceptabilă... În orice caz, oordonatorul numărului de faţă îşi asumă întreaga responsabilitate pentru „supliciul" acestei formule inedite. (**a.l.ş.**)

* *clic-clic* ar zice „internauţii"!

„ÎN CALITATE DE COMPUTER, CREDINŢA

Lumea larga (virtuala)!

În 1957, Rusia Sovietica lanseaza primul satelit artificial al Pamantului. Ingrijorati de progresul tehnologic sovietic, Statele Unite decid sa pompeze mai multi bani in cercetarea stiintifica. La sfarsitul deceniului sapte, un studiu finantat de catre Fortele Aeriene Americane sugereaza construirea unei retele de comunicare electronica intre computerele tuturor bazelor militare americane. Ideea initiala era ca reteaua sa fie destinata unui schimb eficient si flexibil al informatiei in cazul unei conflagratii nucleare. Si totusi la inceputul anilor '90, comunicarea electronica era inca in pruncie. „Explozia" de popularitate a venit in valuri: primul val odata cu caderea Cortinei de Fier, iar al doilea cu aparitia in 1993 a primelor „pagini personale" care aveau rolul de a prezenta pe creatorii lor impreuna cu preocuparile acestora. In 1995 puteai deja sa iti comanzi o pizza sau sa-ti deschizi un cont folosind paginile companiei „Pizza Hut" sau ale primei banci electronice americane. Si ca o culme a ironiei, desi original proiectata ca o masura de aparare impotriva comunismului, comunicarea electronica se apropie cel mai mult de un ideal utopic al acestuia. Totul, (sau aproape totul) este (inca) pe gratis! In acelasi timp Internetul este un vehicul al globalizarii si democratizarii: mesajul libertatii are o alta cale de a patrunde neingradit in casa chinezului „huzurind" inca in „paradisul" comunist sau a iranianului aflat inca sub puterea orbirii fundamentaliste.

Avantajele comunicarii electronice sunt imense: schimb ultra-rapid de informatii, publicitate, comert, tranzactii financiare... De ce insa orele sau zilele traite in „jungla" Internetului lasa de multe ori un gust amar celor ce nu au prea mult timp de pierdut? Incetineala legaturilor este uneori descurajanta, mai ales daca cel ce accepta aventura cautarii pe Internet o face dupa orele de serviciu, din confortul „cuibusorului identitar", si cu viteza melcului asigurata de liniile telefonice obisnuite. A doua problema, dar poate cea mai importanta, este „balcanizarea" sau haosul-aparent-organizat al Internetului. Cel mai uzitat mod de a-ti taia calea spre informatia dorita este sa te folosesti de *motoare de cautare*. Acestea triaza o baza de date pentru a da de urma unor cuvinte-cheie definite de catre utilizator. Rezultatele unei astfel de „cautari" sunt extrem de variate, dar aproape intotdeauna nesatisfacatoare, depinzand mai ales de baza de date folosita si de cat de bine este intretinuta aceasta. Cresterea exponentiala a volumului de informatie electronica face imposibil ca bazele de date sa fie mentinute la zi. Structurarea si organizarea Internetului este incetinita de „faradelegea" care il guverneaza. Ceea ce spui si faci in spatiul virtual este regulat doar de catre bunul simt al fiecaruia si de *neticheta*, sau etica conduitei pe *(Inter)net*, care este o colectie de „sfaturi" catre cel ce foloseste serviciile electronice. Incercari de introducere a unor restrictii pe Internet au fost intampinate de o puternica opozitie. Frica de cenzura si mai ales de pierderea gratuitatilor atarna greu in economia unei astfel de decizii.

Pentru cei aflati printre straini, marele avantaj al Internetului este metinerea legaturii cu tara. Singuratatea este mai usor suportata cu ajutorul ziarelor si revistelor electronice ce pot fi citite chiar inainte ca prietenii de acasa sa-si fi delectat simtul olfactiv in mirosul cernelii aceleiasi editii. Invitatia „Dilemei" la o discutie mediata de „agora electronica" este un pas inainte in dezvaluirea unei noi componente a societatii romanesti: romanii virtuali. Sa speram ca acesta mana intinsa nu va fi doar un fenomen trecator!

Liviu GIOSAN
<GIOSAN@SBMS01.MSRC.SUNYSB.EDU>

● Dacă vreţi să participaţi la scrierea unei opere în direct adresaţi-vă la **www.cyberopera.org.** Începută acum trei ani „honoria in ciberspazio" a prezentat la Universitatea din Austin, Texas, SUA, o primă parte, fiind încă în lucru. Opera este şi semifinalistă a premiilor Global Information Infrastructure (**http://www.gii.com**).

● Posibilul urmaş al lui EltzIn, Boris Nemtzov este prima personalitate oficială a Rusiei care îşi deschide un loc personal pe web (**http://www.nemtsov.ru**). Deocamdată cam totul e în ruseşte, dar sînt planuri şi pentru engleză. „Kakaia freedom. Eta karnaval"!!!

● Numărul de locuri ale grupurilor ce fac **propagandă rasistă**, violentă sau discriminatorie (hate groups) a crescut cu 20% în 1997. 163 de astfel de adrese sînt numai în SUA.

● „Internetul nu este un sanctuar electronic al jocurilor de noroc" a declarat procurorul general din Reno la procesul unui grup ce organiza pariuri ilegale PRin Internet.

● Pagina **ministerelor** României a fost actualizată pe 1 martie. Sigle frumoase care nu duc nicăieri sau cel mult la o pagină cu o stemă şi o coloană. Să fie aceasta un semn pentru cînd vor fi terminate?

(informaţii preluate de pe *agora ON line)*

Inger sau Demon?

„Retelele de calculatoare inunda lumea. Nimic nu ramine ascuns. Insa imensul volum de informatii face ca informatia sa dispara. Pur si simplu nu putem sa o asimilam in intregime" (Guenther Grass, 1990)

Anii Internetului in forma cu cel mai semnificativ impact, World-Wide Web (WWW), inca se pot inca numara pe degetele unei singure miini, insa acesti putini ani au schimbat fatza lumii aproape dureros de rapid. Numai razboaiele mondiale au avut un impact de dimensiuni comparabile. A fost, este lumea pregatita pentru acest „furtuna globala" informationala ? O trasatura comuna tuturor popoarelor este conservatorismul, rezistentza uneori disperata la schimbarile de orice fel, deci raspunsul la intrebarea de mai sus este „mai degraba, NU". Si cum nu exista fenomen social exclusiv pozitiv sau negativ, este evidenta tendinta de a se scoate „in fatza" ceea ce este rau in globalizarea schimbului de informatie.Sa incercam sa vedem ce „ne da" si ce „ne ia" WWW-ul, chiar daca orice incercare de categorisire este subiectiva si deci discutabila, granitza dintre benign si malign fiind extrem de vaga in acest caz.

Deci, ce a adus bun posta electronica si WWW: transformarea intregii planete intr-o imensa baza de date constituita din (deocamdata) zeci de milioane de calculatoare interconectate, facind ca accesul si transferul de date sa fie mai usor ca niciodata. Acest fapt face ca ponderea componentei informationale a vietii de zi cu zi sa inregistreze un salt spectaculos, nemaiurmind tendinta lent ascendenta de pina acum. Folosind motoarele de cautare existente pe WWW in numai citeva minute poti obtine zeci de referinte bibliografice despre poezia lui San Juan de la Cruz, iti poti planifica complet o calatorie de afaceri pe coasta Pacificului de Sud-Est, sau poti afla adresa unui prieten plecat in lume de multi ani. Intrarea in exploatare a urmatoarei generatii de canale de comunicatie dedicate exclusiv WWW-ului si avind ca suport o retea de sute de sateliti va usura extrem de mult conectarea la Internet a zonelor izolate sau slab populate. Deci, ne apropiem unii de altii ! Aparitia Internetului si a WWW-ului, in special, a facut ca lumea sa intre intr-un rapid proces de contractare dimensionala, ca urmare cresterii spectaculoase a vitezei si eficientei transferului, ca si a volumului de informatie vehiculat. Un exemplu graitor: niste buni prieteni din Israel se vad in fiecare seara cu rudele din...Tasmania prin camerele de luat vederi atasate le calculatoarele personale si folosind facilitatile de transfer video ale WWW-ului. Nici cind locuiau in aceeasi casa din Brasov nu se vedeau asa de des ! Urmatorul pas in evolutia calculatorului este transformarea lui in „aparat casnic" (home appliance), completind rolul televizorului in furnizarea informatiei la nivel familial si in petrecerea timpului liber.

Internetul aduce schimbari majore si in structura pietei muncii in domeniul informatic si a opticii participantilor la aceasta piata extrem de dinamica. O buna parte din cele aproximativ 400 000 de pozitii cu profil informatic neocupate din America de Nord se datoreaza WWW-ului. Sint tot mai multi tinerii sau chiar adolescentii care decid sa-si intrerupa studiile pentru a ocupa slujbe foarte bine platite sau pentru a incepe o afacere. Sa ai sub 20 de ani si sa cistigi de 2-3 ori mai mult decit parintii tai la un loc, iata o perspectiva careia putini ii pot rezista. Internetul a creat si un nou val de milionari sub 30 de ani, dupa chipul si asemanarea faimosilor Bill Gates si Steve Jobs.

Si acum citeva cuvinte despre fatza mai putin luminoasa a globalizarii schimbului de informatie. Disponibilitatea si accesul la intreg spectrul informatiei, deci si cea daunatoare este extrem de facil. Pe linga pornografie, problemele WWW se mai numesc: rasism, extremism cu diverse culori politice, fanatism religios, dez-informare, impact marit al subculturii. Un alt aspect serios este legat de modificarile de personalitate induse de utilizarea in exces al acestei cai de comunicare. Psihologii si psihiatrii (din care unii se specializeaza in tratamentul acestui gen de afectiuni ale personalitatii umane) recunosc unanim ca fanaticii Internetului inregistreaza evidente tulburari de personalitate, extrem de asemanatoare cu cele date utilizarea drogurilor. Instalarea rapida a dependentza, evadarea din real, dobindirea de personalitati de „imprumut" confirma diagnosticul specialistilor. Spaima fatza de relatiile sociale de tip traditional, petrecerea unui imens numar de ore in fata calculatorului in detrimentul altor activitati educative, culturale sau sportive arunca serioase umbre asupra dimensiunii formative a WWW-ului.

Cum foloseste un romano-canadian aceasta periculoasa binecuvintare tehnologica? Incercind, fara a reusi intotdeauna, sa se situeze de partea benefica a fenomenului. Facind parte din valul de tineri specialisti care au decis, dupa 1990, sa-si incerce calitatile si norocul departe de tara (fenomen care poate ar merita analizat intr-un alt numar al „Dilemei"), Internetul este mijloc de legatura cu prieteni si rude din diverse colturi ale lumii, sursa de informatii, din pacate mai intotdeauna cu conotatie negativa, despre evolutia societatii romanesti, mod de a cunoaste persoane preocupari asemanatoare. Este extrem de incitant sa poti asculta in direct posturi de radio romanesti, sa citesti ziarele inaintea celor din tara sau sa vazi talk-show-ul d-lui Tuca, si toate astea nu dintr-un bloc de linga gara Basarab, ci de la multe mii de kilometrii distantza de numita gara. Ar mai fi de mentionat aparitia citorva WWW site-uri in zonele Canadei cu concentratie marita de emigranti romani (Toronto si Montreal) care sint un ghid util noilor veniti si usureaza stabilirea si mentinerea contactelor intre membrii comunitatii.

Valentele Internet-ului sint deci legate de trasaturile de personalitate ale celui ce ii „calca pragul", asa cum fiecare din noi reactionam diferit la un medicament, de pilda. Pentru unii, efectele secundare ale medicamentului il transforma in otrava, in timp ce pentru altii poate fi un elixir al vietii. Ar fi minunat sa putem lua numai ce este bun din orice ne atinge existentza, dar..

Eduard STANESCU
stanescu@bailey.ca

VOASTRĂ ÎN TEHNOLOGIE MĂ AMUZĂ“ *(folclor Internet)*

O perspectiva sociologica

In SUA cercetarile sociologice arata ca timpul dedicat „comunitatii“ de catre americanul de rind este in scadere —- el isi petrece zilele singur in fata televizorului sau calculatorului. Multe din institutiile destinate socializarii nu mai functioneaza ca inainte.

Pe de alta parte, asistam la o explozie a comunicarii prin Internet. Un individ poate conversa prin Internet cu necunoscuti din intreaga lume. Intr-adevar, listele de e-mail, grupurile de stiri („newsgroups“), MUD-urile sau asa numitele „chat rooms“ sunt foarte pretuite mijloace de comunicare electronica. O gospodina din Pennsylvania croseteaza manusi pentru alta din Nebraska pe care nu a vazut-o niciodata, dar impreuna cu care participa la un grup de stiri despre tricotat. O creatoare de decoratiuni interioare are o legatura amoroasa construita exclusiv din discutii pe America Online. Un doctorand in fizica se casatoreste electronic (ceremonia are loc exclusiv pe Internet, in lumea virtuala a unui MUD) cu o domnisoara din Germania. O mama de familie poarta discutii zilnice cu rudele ei care locuiesc la distanta de doua strazi. Si acestea nu sunt cazuri izolate.

Data fiind aceasta dihotomie dintre comunicarea asa-zis „reala“ (in lipsa unui termen mai bun), intre oameni in carne si oase, si cea electronica, prin Internet, exista vreo sansa (sau vreun pericol) ca aceasta din urma sa o substituie pe prima? In ce fel mediul schimba calitatea comunicarii? Este aceasta socializare tehnologizata, prin Internet, capabila sa satisfaca nevoile noastre de comunicare si participare sociala?

Comunicarea prin Internet afecteaza comunicarea „reala“

Un studiu despre folosirea Internet-ului de catre familii din clasa de mijloc arata ca, desi acestea isi largesc considerabil cercul social cu „prieteni“ necunoscuti aflati la distanta, relatiile cu oamenii din anturajul imediat se inrautatesc — reteaua sociala ne-electronica se micsoreaza. S-ar zice ca amatorii de prietenii la distanta schimba relatiile stabile si semnificative pe altele mai exotice, dar mai superficiale.

Acelasi studiu arata ca, in ciuda acestei vieti sociale electronice aparent infloritoare, cei care folosesc Internet-ul pentru socializare se simt mai deprimati si mai singuri decit se simteau inainte de a incepe sa-l foloseasca.

Comunicarea prin Internet ofera experiente personale inedite

Si totusi, Intenet-ul ne ofera experiente greu de gasit aiurea —- de exemplu, experienta egalitatii intelectuale. Teoretic, oricine poate sa trimita un mesaj unei personalitati, cu conditia sa ii cunoasca adresa de e-mail sau newsgroup-urile pe care le citeste. Un student de la MIT este pe aceeasi lista de e-mail cu unul din eroii sai intelectuali; el comenteaza „Se zice ca Marvin Minski chiar este pe lista asta pe care mau primit si pe mine. Nu a trimis nimic pina acum. Dar de indata ce o sa o faca, cred ca o sa comentez ceva despre ceea ce a zis. E ca si cind eu si cu el impartim ziarul 'New York Times' pe linga cafele si covrigi duminica la masa de dimineata.“ „president@whitehouse.gov“ este o adresa cunoscuta tuturor.

Alta experienta inedita este cea a multiplicitatii eului. O profesoara de 33 de ani din America este ingrijorata nu de timpul pe care il petrece in „chat rooms“ (mai mult de 5 ore pe zi), ci de cit de multe roluri joaca pe Internet; ea joaca simultan un personaj preocupat de lucruri serioase ca razboiul din Yugoslavia, un altul preocupat de serialul de televiziune Melrose Place, sau o cocheta foarte activa in discutii cu continut sexual. Cu alte cuvinte —- Internet-ul este un loc bun pentru a-l scoate la iveala pe Mr. Hyde din noi.

Experienta multiplicitatii eului se regaseste exacerbata in MUD-uri. MUD vine de la „Multi-User Dungeons“ si denota un spatiu virtual in care mai multi utilizatori de Internet pot sa coexiste si sa colaboreze. Ideea MUD-urilor provine de la un joc electronic popular prin anii '70, „Dungeons and Dragons“, in care un „maestru“ (un jucator avansat) creaza o lume unde oamenii joaca diverse personaje fictionale si trec prin aventuri complexe. MUD-urile cele mai folosite sunt in general foarte nesofisticate tehnic —- se bazeaza in intregime pe text. Toti cei care navigheaza in aceste MUD-uri vad acelasi spatiu; ei pot sa intilneasca alti utilizatori sau obiecte care au fost create pentru acest mediu virtual. Lumea MUD-urilor este o lume de cuvinte —- obiectele si oamenii care o populeaza sunt acolo prin descrierile lor. Unele din MUD-uri —- MUD-urile sociale — sunt spatii deschise in care participantii pot sa joace ce le pofteste imaginatia. Un participant isi creeaza propriul sau personaj (posibil mai multe); cuvintele sau actiunile personajului, descrierea atasata lui prin care alte personaje iau contact cu el sunt imaginate in intregime de actorul din spatele lui. Scopul principal este interactiunea intre personajele-participanti si, uneori, construirea acestei lumi virtuale.

MUD-urile ofera o posibilitate pentru interactiune sociala anonima —- un personaj poate sa fie cit de departe (sau cit de aproape) isi doreste de personalitatea sa reala. Pentru multi participanti, viata in MUD-uri ocupa o parte importanta din timpul lor (unii consuma mai mult de 80 de ore pe saptamina jucind un personaj intr-un un astfel de MUD). Se vorbeste de dependenta de MUD-uri asa cum se vorbeste de dependenta de droguri.

Ce aduc MUD-urile nou in viata participantilor? In primul rind experienta reversibila a jocului (psihanalistul Erik Erikson numeste jocul o „situatie de jucarie“ care, prin „nerealitatea“ sa, ne permite sa ne dezvaluim si sa ne angajam). Dupa cum un participant marturiseste — „Poti sa-ti schimbi sexul. Poti sa fii mai vorbaret. Poti sa fii mai putin vorbaret. Poti sa fii ce vrei, oricine ai capacitatea sa fii“. MUD-urile ofera putinta de a incerca pe gratis: personajele nu trebuie sa-si plateasca greselile, nu sunt responsabile pentru ele.

Citeodata aceste experiente pot sa ajute la autocunoastere, citeodata nu. Unii participanti, in mod constient, folosesc MUD-urile in scopuri psihoterapeutice — nu intotdeauna cu succes.

Comunicarea electronica modifica perceptia asupra realului

Lipsa de responsabilitate a actorilor pentru faptele lor in lumea MUD-urilor este intr-un fel si marele lor dezavantaj. Daca o experienta traumatica in lumea reala poate fi un rit de initiere pentru un adolescent, aceeasi experienta pe MUD isi are cu totul alta greutate.

Virtualitatea afecteaza experienta realului insasi. De exemplu, in comparatie cu Disneyland-ul sau jocurile electronice, MUD-urile par reale pentru jucatori. Dupa cum spune un participant „MUD-urile sunt de-adevaratelea pentru ca le faci tu insuti; nimic nu e inscenat dinainte.“ In plus, artificialul este de multe ori mai convingator decit realul. Animalele din filmele pentru copii sunt deseori mult mai fioroase sau se comporta mai spectaculos decit animalele adevarate. O fetita dusa pentru prima oara la gradina botanica intreaba de ce nu se deschid florile, asa cum a vazut in filmele lui Walt Disney.

O adolescenta se plinge ca toate prietenele ei sunt atrase de Internet — „Acum ele vor numai sa vorbeasca online. Era o vreme cind lucrurile nu erau asa artificiale. Ne telefonam in fiecare dupa amiaza.“

Comunicarea electronica — o forma de evadare sau de rezistenta?

MUD-urile sunt o modalitate de evadare din lumea reala — participantii deseori scapa de un tata alcoolic, de boli si timiditate, sau de cine stie ce alte traume din vietile lor reale. Sau se folosesc de MUD-uri pentru a urca pe scara sociala —- un liftier absolvent de colegiu isi refuleaza nemultumirea in fata statutului social inferior jucind in mud-uri personaje din clasa de mijloc, careia, prin educatie, ii apartine.

Pe de alta parte, s-a spus ca atit de populare romane siropoase nu sunt atit un mijloc de evadare din realitate pentru cititoarele lor, cit mai ales de construire a unei realitati mai bogate si de rezistenta în fata rutinelor zilnice. Sunt MUD-urile la rindul lor o posibilitate de rezistenta in fata unei sorti nedrepte si banale?

Iata ce spune un participant pe o lista de discutii despre MUDs, vorbind despre o conferinta in Finlanda care printre altele a dezbatut „daca timpul petrecut IN calculator (da, IN, nu in fata lui) este un lucru rau; concluzia a fost ca e mai bine decit sa te uiti la seriale de televiziune 24 de ore pe zi —- si aici am vorbit despre MUDS sau despre feluri in care oamenii comunica cu oameni adevarati cu ajutorul calculatorului... Daca e sa judecam oamenii in graba, putem spune ca cei care incearca sa scape sunt slabi si nu pot infrunta realitatea; dar de fapt sa ne uitam si la cealalta fata a medaliei — trebuie sa fie ceva putred cu Realitatea, daca asa multi oameni vor sa scape de ea. Daca nu putem sa schimbam realitatea, ce sa facem?“

In loc de concluzie

Nu e clar daca aceasta peregrinare raspunde la intrebarea daca comunicarea electronica poate sa o substituie pe cea reala. Ceea ce sper sa reiasa insa din ea este ca ele sunt calitativ diferite. Poate ca de fapt, o intrebare mai productiva este: cum poate Internet-ul sa

complementeze comunicarea reala? Care este cea mai buna cale de a impaca virtualul cu realul?

Nota: Multe din ideile din relatarile din text au la baza cartea lui Sherry Turkle —- Life on the Screen, Simon and Schuster, NY 1996. Studiul despre Internet si depresie ii apartine lui Robert Kraut si este in curs de aparitie; despre rezultatele lui am aflat dintr-o comunicare personala. O descriere a unui popular MUD (LambdaMoo) de catre fondatorul lui se gaseste la ftp://ftp.lambda.moo.mud.org/pub/MOO/papers/DIAC92.txt.

Raluca BUDIU
<ralucav@gs41.sp.cs.cmu.edu>

Glosar

Grup de discutie (newsgroup) == un repozitoriu de mesaje accesibil oricui subscrie la el; oricine (in principiu) poate sa trimita mesaje in acel repozitoriu.

Lista de distributie == o lista de adrese de e-mail pe care sunt trimise mesaje; un mesaj e primit de toti cei din lista.

Chat room („camera de discutii“) == o discutie interactiva intre doi sau mai multi participant.

site – o „asezare omeneasca“ undeva prin Internet

WWW, e-mail, telnet, e-phone, newsgroup – varii servicii oferite prin Internet (WorldWide Web, posta electronica, conectare interactiva la distanta, convorbiri „telefonice“, „gazeta de perete“)

keyword – cuvint cheie (un fel de idee principala, ceva dupa care se poate face un index)

keyboard – tastatura

browser – un program prin care se pot accesa pagini de WWW (site-uri daca vreti)

firewall – zidul protector al cetatii (al unui site); nu intra chiar oricine si oricum

router – un fel de politist de circulatie (pe aici e sens interzis, aici e obligatoriu la dreapta, etc)

T1 – denumirea unei legaturi internet de o anumita capacitate

backbone – coloana vertebrala a Net-ului

log – pastreaza detalii asupra operatiilor efectuate (comenzi, raspunsuri, erori)

smiley – (:-) :-(:oP) – gesturi ale omului transpuse in „CyberLanguage“

Glosarul nu se vrea deloc exhaustiv. Expertii sint rugati sa il ignore. —

Citatele de mai jos au fost luate de la radio Romania Actualitati, via Internet:

Dansii a apreciat ca problemele se pune intr'un mod destul de problematic...

N-am participat la revolutie pentru ca tocmai plecasem la tara, la un var, si dansul nu avea televizor...

Noi stim ca opinia publica se opune, dar poporul e cu noi, domnilor taranisti!

Dom' ministru T... n'a fost acolo pentru ca, la vremea respectiva, era plecat...

Sunt atent, domnule senator, sunt foarte atent, si de aceia va rog sa repetati intrebarea...

Retrocedarea proprietatilor nu inseamna ca le vom da inapoi...

Este obligatia domnului Prim Ministru sa ne raspunda la urmatoarea intrebare... Hmm! Un moment, va rog, ca nu stiu unde am pus-o!

Minte, domnilor! Minte toti, asta'i adevarul!

Bridge pe pîine

„Date: Tue, 3 Mar 1998 12:50:02 +0200 draga pale, intr-adevar le trimiti deanboulea accesul meu la internet nu e nici macar sporadic ci, mai rau, aproape imposibil. Am surfat cit am putut, cu eficienta zero evident, poate iti aduci aminte articolul din DILEMA de acum fo 2-3? anisori , articol bine tuns si mai bine asezat decit multe altele, si-l chema pe stimabilul articolas AUTOSTRADA INFORMATIONALA, shi zau m-ar bucura daca ti-ai aduce aminte,camera ta era teribil de mishto,ascultam muzica ş...ţ. Si spunea respectivul articolash ca vai de mama si rabdarea romanului cel brezean cind o da iureshh in NET ca o sa fie mai pierdut decit ş...ţ, si zau daca nu traiesti cea mai teribila senzatie ratacind in informatie, asha neghiob cum potzi sa o faci de aici.ş...ţ".

Pale sint eu, andrisantul. Cel care scrie, Gelu, bun prieten de-al meu, nu face decit sa introduca subiectul (fascinatia/boala/pelagra): Internetul. Fragmentul de mesaj, editat din ratiuni de pastrare a e-anonimitatii (si, intr-un loc, din ratiuni de „pardon de expresie" :o)), e cit se poate de real. Nu a fost inventat pentru acest articol, ci primit, dupa cum se vede, acum mai bine de o luna. L-am ales pentru ca reuseste sa aduca in discutie atit subiectul acestui numar „Hyde-Park On-line", in caracteristicul stil al corespondentei electronice, cit si acel excelent numar de acum, citez, „fo 2-3? anisori", „Autostrada Informationala", care cam asta trata, ceea ce reuseste Gelu sa rezume in fragmentul de mai sus: senzatia de completa habauceala cind intri prima data in Internet. Prea multa informatie, prea mult *junk*, site-uri peste site-uri, nu stii unde sa te duci, nu stii ce cuvinte cheie sa folosesti, pina inveti prescurtarile de tastatura te apuca disperarea. Dar mai bine sa va spun povestea.

Acum sase luni si jumatate am sosit in Statele Unite, la un colegiu dintr-un mic orasel din Midwest (Kalamazoo College, Kalamazoo, Michigan), gratie unei burse de studii de un an oferita de Institutul pentru o Societate Deschisa (mai bine cunoscut sub numele de „Fundatia Soros"). Experienta mea pina atunci in materie de Internet se rezuma la o sedinta grabita si inadecvata de familiarizare cu el, din care nu m-am ales cu prea mare lucru, fiind prea scurta. Nu aveam cont de e-mail, nu imi petrecusem ore in sir pe Web, eram, cum s-ar spune, „boboc".

Primele citeva saptamini au fost ceva mai dificile, pina am inceput sa fiu mai sigur pe mine: cum sa ma descurc cu contul de e-mail, cum sa folosesc browserele (asta era chiar la inceputul scandalului Netscape vs. Internet Explorer, care in momentul de fata a ajuns in Senatul U.S., unde Bill Gates e acum incoltit de sustinatorii legilor anti-monopol; in consecinta am tins sa folosesc mai mult Netscape-ul, sa nu fac nici un favor dusmanului imperialist :o)). Printre altele, dupa cum se poate vedea, am inceput sa gust si folosirea smiley-urilor, ca zimbariciul de mai inainte :o), sau suparatul :o(, ingerasul o:o), ori – cel care imi place mai mult si mai mult – limba scoasa :oP (stiu, nu e frumos.. :o)). De atunci, totul s-a schimbat in nenumarate feluri. De pilda, de atunci nu am pus mina sa mai scriu pe hirtie, in afara grabitelor note de curs. O sa exclamati ultragiati: Snobism! Toane hi-tech! Rasfat! Lipsit de sensibilitate! A si uitat de unde a plecat! Si totusi... Atita vreme cit toti cei la care tin si cu care vreau sa corespondez au, intr-un fel sau altul, mai tiris-grapis, mai o data pe saptamina, mai la servici samd, dar totusi au acces la Internet (cel putin la Telnet/e-mail), de vreme ce aici oricum stau toata ziua in fata calculatorului, ori pentru scoala, ori pentru ca pur si simplu surfez (alt prezumtiv motiv de ultragiere : barbarismele lingvistice. Dar limba romana a mai imprumutat si alte dati cuvinte din alte limbi straine, ba chiar pe vremea eforturilor de latinizare de pe vremea Scolii Ardelene a facut-o chiar programatic. Si desfid pe acela care se incumeta sa-mi indice o limba fara imprumuturi lingvistice, care o data si o data au sunat si ele tot a barbarism) Internetul, si mai ales pentru ca, pe linga faptul ca am inceput sa tastez cu o viteza si un nivel de corectitudine relativ acceptabile (ori de cite ori ma simt complexat cind aud tacanitul de stenografa cu experienta al celor din preajma mea – scriu de obicei in laboratorul de calculatoare, laolalta cu alti studenti – incerc sa-mi repet ca majoritatea lor, spre deosebire de mine, a inceput sa tasteze la virsta de sase ani, nu doar acum un an si ceva), in plus nu costa nimic, ajunge in cel mult citeva ore – in caz de blocare temporara a retelei, altfel poate ajunge si intr-un minut – nu trebuie sa dau cu limba pe nici un plic cu gust insuportabil :o) si, in ton cu epoca, sint si ecologist : nu prapadesc hirtie :o). Lasind gluma la o parte, credeti-ma ca e mult mai convenabil. Niciodata nu am scris atit de multe scrisori. Bineinteles, si dorul de cei de acasa joaca un rol cit se poate de important, dar orisicit... Tot Internetul are un cuvint mai puternic de spus.

Eu nu sint decit un biet novice pe linga adevaratii duri ai calculatorului, impatimitii cei cu ochii rosii si cu ten palid – exista chiar si expresia „screen tan", „bronzat de la ecran" pentru asa ceva – care stau cu orele si cu zilele in fata instrumentului de placere/tortura, cei numiti „geek" in jargonul breslei.

Al doilea mare soc, dupa cel initial al senzatiei de ratacire pe Web, pina am inceput sa descopar adrese si sa ma obisnuiesc cit de cit cu el, a fost contactul cu chat room-urile (camerele de discutie virtuala). Aceasta cu atit mai mult cu cit s-a realizat intr-un mod mai putin ortodox: cind m-am hotarit sa-mi caut parteneri de bridge pe Internet. Negasind trei parteneri fizici de bridge aici, la colegiu, m-am hotarit sa-i caut in cyberspace. Din instrument de cautare in instrument de cautare, am ajuns la . <Acum ma opresc pentru un moment din scris, sa accesez site-ul. Trec din editorul de text in Netscape, introduc adresa, ma intorc inapoi dupa ce copiez citeva date> ...Da, m-am intors. Aproximativ 500 de mese de joc pe zi, ceea ce inseamna ca in fiecare zi site-ul e vizitat de cca. 2000 de persoane, mese deschise 24 de ore din 24, posibilitatea sa joci cu persoane intr-adevar din toata lumea. Am tinut pentru citva timp un catalog mental cu nationalitatile jucatorilor: USA si Canada (majoritatea), Pakistan, Hong Kong, Romania (unii stabiliti aici in State, altii jucind de acasa), Nigeria, India, Indonezia, Noua Zeelanda, Suedia, Germania, Islanda (asta m-a incintat cel mai mult ! de mult timp vroiam sa stau de vorba cu niste islandezi), Argentina, Brazilia, Polonia, Portugalia, Marea Britanie, Israel, Australia, Estonia, China. Pe urma au fost prea multe ca sa le mai tin minte pe toate. Timp de o luna, in timpul vacantei de iarna, am mincat bridge pe piine. Campusul era aproape pustiu, si totusi asta a fost una din perioadele in care am cunoscut cele mai multe persoane. Totul este ca un soi de initiere. Mai intii, trebuie sa inveti cum sa incarci programul executabil de pe site-ul Internet de la adresa de mai sus. Apoi, dupa ce iti stabilesti un cont gratis (pe o perioada de 15 zile, dar se poate reinnoi relativ usor), trebuie sa incepi sa inveti la un nivel acceptabil comenzile programului, inainte de a te incumeta intri in joc, folosind aceeasi politete la fel de obligatorie in cyberspatiu precum cea intilnita si la masa obisnuita, reala de bridge. (In fond si la urma urmei, cei de acolo sint mai intii jucatori de bridge si de-abia apoi cybernauti). Apoi, dupa ce iti gasesti un partener, ceea ce uneori ia destul de mult timp, trebuie sa pui la punct sistemul de joc: licitatia plus levata. Pentru asta, datorita faptului ca nu ai la indemina prolificitatea limbajului verbal, ci doar tastatura, pe care trebuie sa o folosesti in timp real (plus ca de obicei nici unul din jucatori nu e vorbitor nativ de limba engleza), trebuie sa capeti o anumita indeminare in folosirea jargonului prescurtat, atit cel general, cum ar fi LOL pentru „Loughing Out Loudly" (Hohote de Ris) sau ROTFWL pentru „Rolling On ,The Floor With Laughter"(Tavalindu-ma Pe Podea De Ris) pina la cele specifice, semnifind diferite conventii de licitatie, sau pur si simplu reguli de politete (GLP pentru „Good Luck Partner" – Bafta Partenere, urmat in mod obligatoriu de TYP „Thank You Partner").

Insa partea cu adevarat remarcabila de-abia de aici incolo urmeaza: jocul propriu-zis, impreuna cu discutia imprejurul sau. La fel precum jucatorii adunati in jurul unei mese fizice isi joaca pe rind cartile, mai schimbind din cind in cind cite o replica (bineinteles, nu la adresa levatei), la fel si cei patru joaca levata dupa levata, schimbind din cind in cind replici in fereastra rezervata chat-ului. Sint insa doua mari diferente, care te fac sa realizezi cu adevarat stranietatea, non-materialitatea, „altfeliciunea" Internetului. Prima : nu iti cunosti partenerii, cu exceptia a ceea ce ele/ei zic. Nu le stii fata, virsta, nationalitatea, sexul, in consecinta primele replici nereferindu-se explicit la jocul de bridge sint:de unde esti?; citi ani ai?; esti un el sau o ea?, pe urma discutia eventual devenind mai elaborata, intrebind despre ocupatie, copii, de cit timp esti in America etc etc. Totul trebuie definit, construit. Si nu stii daca e adevarat sau nu. La fel cum in joc trebuie sa ai incredere in partener, la fel si in discutie. Datorita faptului ca numele meu, Mirel, e cam ambiguu in privinta sexului purtatorului in cazul limbii engleze, mai toata lumea ma intreba daca sint male sau female, ceea ce m-a facut o data sa afirm (mint) ca sint femeie. Ciudata senzatie, aceasta schimbare virtuala de sex! O data recunoscut a fi femeie, am observat cum stilul celorlalti de a vorbi cu mine se schimba subtil, dar nu indeajuns pentru a nu fi perceptibil. Au devenit dintr-o data si mai politicosi, si mai manierati, s-au purtat cu mine si mai cu grija, fara replici grabite etc. Dupa asta, am observat ca si eu tindeam sa fac acelasi lucru cu cele care se identificau a fi femei, sau cu persoanele mai in virsta decit mine. Inainte de identificare, cind toti eram potentialitati, simple nume, de cele mai multe ori fara nici o indicatie despre sex sau virsta discutia era mai informala, bineinteles fara a se iesi din limitele impuse de politetea de la masa de bridge. Cum incepeam insa sa capatam identitate ne mulam comportamentul dupa acestea. O alta intrebare recurenta, care ma apropie de cea de-a doua mare diferenta: cit e ceasul la tine acolo?. E de partea cealalta a globului, aici e 10 seara, sau 4 dimineata, acolo insa e amiaza. Ea/el vede soarele, in timp ce tu nu, sau ea/el e in pijama, in timp ce tu de-abia ai servit prinzul, samd. Cum e cu putinta? Vezi cartile miscindu-se pe ecran, fara ca tu sa faci nimic, minuite de ceilalti, vezi cifre, litere, simboluri aparind, iti vine rindul, iti trece rindul, jocul continua, si stai si te intrebi : unde se intimpla lucrul asta ? Cu siguranta nu aici, cu siguranta nu acolo, la niciuna/unul dintre ele/ei, cu siguranta nu la ora asta de aici, pentru ca la ele/ei e cu totul o alta ora, de obicei trei ore diferite, ci intre, in acel nonspatiu, in acea „halucinatie consensuala", cum o definea William Gibson acum vreo 14-15 ani, in romanul-stindard al subgenului cyberpunk,"Neuromancer". Si la fel precum unul dintre personaje la un moment exclama „Molly's got a rider!", la fel imi vine si mie sa exclam „Dumnezeule, (sau, ma rog, 'My God', ca sa fiu in ton), I am a rider!". Si stii ca, intr-un fel sau altul, esti bolnav de virusul ala al spatiului non-spatiu. Restul e doar o continua, neincetata haladuire prin el...

Ar mai fi multe de spus. Cumparaturi electronice la 3 noaptea, pe vestitul Amazon.com (unul din cele mai mari magazine de carti din lume, daca nu chair cel mai mare, dar situat in cyberspatiu). Accesat contul de e-mail din alt oras. Ascultat muzica pe Internet (din pacate, singurul post de radio romanesc care pina acum a incercat sa puna Real Audio in pagina lui de Web, ProFM, nu se incarca cum trebuie, ci vine „cu cocoloase". Trimis felicitari electronice. Verificat buletinul meteo, sau programul TV, pentru Bucuresti. Observat ca aici robotul telefonic nu mai e numit „answering machine", ci „voice-mail". De asemenea, ca posta obisnuita nu mai e „mail" pur si simplu, ci „snail-mail" (posta-melc). Sau ca e 5 si jumatate dimineata aici, in timp ce incerc sa termin eseul asta. Acasa acum e trecut de miezul zilei. O fi soare ? O ploua ? Stai sa verific WeatherChannel, sa vad ce zice :o).

Mirel PALADA
<k97tp01@cc.kzoo.edu>

CHAT

Merge?

Mihai: Merge? Ce sa zic... e cam incet, dar presupun ca e mai bine decit inainte. Sa il pun pe inregistrare? Cum e cu backspace?

H: Cred ca in sfirsit merge. Cam prost dar asta e. Pune-l pe inregistrare. Backspace cred ca merge bine (adica nu pune ^H) Mai esti acolo?

M: Mai sint. Ba merge. Cam incet, si incetisor ca se rupe. Asadar si prin urmare...

H: Se aude? E un satelit in scurt sau ce dracu?

M: Alo, Cred ca l-au impuscat rusii! Tu o sa redactezi asta, sau il publici ca un interviu?!...

H: Probabil va fi publicat asa cum e, cu mici corecturi. Asta e si ideea sa fie o chestie interactiva, nu un articol scris de cineva.

M: Aha, pai te rog sa nu publici ce pun intre semne de comentariu /* */! Despre ce este vorba? Care e subiectul, topicul, si alte amanunte?

H: M-am tot gindit daca sa fac un plan, sau niste intrebari grila, dar apoi am renuntat. Nu vreau sa omor imaginatia interlocutorului. Asa ca nu avem nici o tema. Doar ceva vag de genul: „Through the firewall, out the router, down the T1, across the backbone, bounced from satellite, Nothing but Net." Ce zici de chestia asta? Sintem cotropiti de acest Net? De fapt cine e el si ce vrea? E bun, e rau? Cum e?

M: Se spune despre computere ca ar trebui sa usureze munca si viata de zi cu zi. Dar odata cu revolutia digitala a aparut un nou mediu – Internet. Prin el circula informatia in toate directiile, peste granite si boundaries. Acum multi oameni se pling de „information overload".

H: A sa mai zic ca nu trebuie sa mire pe nimeni greselile de typing sau mixtura de romana cu engleza. E ceva tipic. Mai esti acolo? hello?

M: OK. Vad ca ai reaparut... merge MGSul? Deci, ce spunea-i?

M: Speuneam ceva despre dimensiunea netului (intre 500000 si 10000000 computere). Da. E interesanta multitudenea de informatii si servicii oferite pe internet. Intr-un fel este vorba de free market – piata dicteaza si serviciile sint oferite. Pe de alta parte, individuals pun orice informatie pe internet, de la cele mai ciudate gusturi muzicale pine la date despre libelule si urzici.

H: Tu spuneai ceva de servere. AI terminat ideea? Acest info overload, ne afecteaza in vreun fel? E plin net-ul de mediocritati? Daca da, ne obliga cineva sa le bagam in seama?

M: E plin de mediocritati, pentru ca asa se intimpla cu orice lucru in cantitati industriale. 99% mediocritate, 1% inteligenta, si restul sint <oameni de bine>

H: Again, ne sufoaca aceasta dimensiune? Incearca sa mai imi raspunzi la chestia asta si apoi cred ca trebuie sa renuntam. Multitudine de orice gasita pe net, faptul ca oricine poate posta orice, inseamna ca nu mai exista nici un fel de filtru valoric, inseamna ca devenim bombardati cu porcarii fara voia noastra si ca ne vom molipsi cu totii poate?

M: Oricum, pe Internet... mediocritatea domina, si esti obligat sa selectezi petru ca mai tot timpul dai peste ea. Poti trai fara calculator. Poti trai fara internet. Poti trai far mult access la internet. Dar de indata ce consideri internetul un mediu cit de cit valoros, datele, lucrurile de toate calitatile te sufoca.

Din nou, depinde de tine –

H: Mai esti inca acolo?

/* ... iar prietenul meu intervine:

„Trying to establish voice contact ... please yell into keyboard." ...*/

/* ... de aici Net-ul lasa loc imaginatiei si parerilor cititorului ...

Palavrageala intre

Horia CECLAN
(horace@PUB.Ro)
Mihai CHRISTODORESCU
(mihai@CS.UCSB.Edu)

NE TRIMIT

From:
Dan Sampalean sampalea@chass.utoronto.ca>
To: fcr@algoritma.ro<fcr@algoritma.ro>
Subject: pt Dilema (addendum/corectie)
Date: Friday, April 10, 1998 7:52 PM

„Se zice ca Ludovic al XVI-lea, pe drumul catre ghilotina, vrind sa incredinteze unuia dintre gardienii sai un mesaj catre regina, primi din partea acestuia raspunsul: <<Nu sint aci ca sa va fac comisioane, sint aci ca sa va conduc la esafod>>"...

In ultimii ani, de cind am inceput sa am acces la editiile electronice ale unor publicatii din tara, mi-am pus adesea intrebarea: De ce sint ele (disponibile) pe Internet? Si-apoi o alta: Ce fac eu cu ele/din lectura lor?

In ce priveste cotidianele, ca sa raspund la aceasta din urma intrebare, s-a dovedit curind ca exercitiul zilnic de lectura se transforma intr-o practica sado-masochistica. Atitea motive de a dispera, de la suprarealismul situatiei din tara , la moartea maruntelor nadejdi (simburul luminii de viata datator) ce se incapatineaza sa subziste. Privitor la revistele de cultura, situatia nu a probat a fi dramatic diferita (aceeasi adiere necrofora) insa, totusi, cu minimul reconfort al unei dainuiri a spiritului in vitregie (ori in ciuda ei).

„Dilema", cu mici opinteli in aparitia pe net, a venit sa faca dovada programului impus de numele gazetei si, ca urmare, minimul reconfort a trebuit sa se impace cu tezistul inconfort dilematic (reaparitia la suprafata a pornirii sado-masochiste). Numele gazetei e, la urma urmelor, gajul unei echilibristici la mai multe nivele si, deci, o punere in garda.Cu toate acestea, cum sa-ti reprimi un zvicnet cind vezi ca „Dilema" , spre confirmarea esentei onomastice, ni-l ofera spre o pilda, pe d-l Brucan in postura magistrala ? Daca revizuirea „dilematica" (ori dilemista) a lui Eminescu o pot intelege si o pot vedea in lumina benefica, anul care a trecut si citi imi mai ramin nu-mi ofera nici cea mai infima sansa de a intelege nu atit demersul publicarii acestui mediocru „politolog" cit fascinatia gazetei in fata eficientului calau (literalmente) din epoca stalinista. As fi zis ca , la urma urmelor, sint martor al unui balcanic dilematism, insa fenomenul, ca si internetul, pare global. La vremea cind „Dilema" il publica pe Take Brucan, acesta era invitat ca (visiting) professor la Tulane University (New Orleans). Campioni ai democratiei si detinatori ai sceptrului moralitatii, americanii isi pot permite pupaturi Piata Tien An Men (ori Piata Rosie) cu aceeasi eleganta inflexibilitate cu care ii judecau si ii trimeteau la streang pe responsabilii nazisti. „Dilema" e departe de a fi balcanica; e exact acolo unde trebuie .

Ca sa revin la prima intrebare mentionata mai sus: de ce este „Dilema" (de ce sint si alte publicatii culturale romanesti) pe Internet ? Printre altele, evident, nu pentru a prelua mesaje, ci pentru a ne conduce (cu inteligenta- exista o tentatie a ghilimelelor ...-), pe cei ce nu avem in mina pagina de hirtie, catre un inexorabil esafod.

As dori sa va spun (in fond, parca doriti a auzi din partea noastra orice lucru placut) ca , in ciuda unor cazuistici de genul celei de mai sus, Internetul ar fi (inca si) mai trist fara Dilema.

P.S. Mi se pare tulburator sa constat (poate nu am suficiente date), in contextul „specificului" national, submersia, probabil autoimpusa, a unui nume ca acela al lui D.R. Popescu. Da , ar putea fi ceva cu-adevarat tulburator ...

From:
Peter Kovalszki <hunpeter@eaglequest,com>
To: fcr@algoritma.ro<fcr@algoritma.ro>
Date: Sunday, April 05, 1998 10:14 PM
Subject: Pentru Dilema-Hyde Park online

Pentru mine, care m-am suit pe aceasta caruta moderna a telecomunicatiei abia spre sfirsitul anului 1995, Internetul, cu diferetele sale tehnici si domenii(e-mail,Usenet,WWW-cu aplicatiile sale de multimedia ,etc.) mi-a inlargit considerabil orizontul, a facilitat enorm documentarea profesionala, dar si urmarirea intereselor intelectuale,m-a ajutat in a gasi semeni-indivizi cu interese asemanatoare(nu neaparat si de pareri identice), si a inlesnit comunicarea cu prieteni si colegi prin e-mail.

As zice deci, ca- cu putine exceptii-nu mi-a creat nevoi noi(din nimica ceva), dar m-a ajutat in a dezvolta si a satisface nevoile preexistente : in stiri,in documente,in dialog si delectare artistica-intelectuala-atit la nivelul textului scris si vorbit, la nivelul imaginii(fixa si cea miscinda-video) cit si la nivelul sunetului .

Un alt element important este ca faciliteaza gindirea si documentarea asociativa-colaterala(prin HTML-hyperlink-uri),fata de ceea mult mai lineara a lumii tiparite(hardcopy-Gutenbergiana).Am citit un eseu foarte dragut,la punct si concis, cred ca intr-unul din numerele Dvs. anterioare ,referitor la acest subiect -din pacate n-am retinut(marcat) si n-o pot cita.

Trecind mai la concret: -fara aceasta unelta n-as putea sa fiu la curent cu evenimente din Romania si Ungaria, care si aici(in SUA) ma preocupa si intereseaza: pot citi stirile&comentariile, asculta radioul, vede televiziunea(DunaTV din Ungaria,de ex.) - cu ajutorul listelor de tip Usenet(vezi Hungary Online/ http://mineral.umd.edu/hungary) Romanian Lobby (/http://www.netside.net/romanian_lobby/) si Sibiweb (/http://www.sibiweb.de/) m-am intilnit cu maghiari, romani si germani/sasi ,originari din Romania/Transilvania (dar si cu altii) interesati in trecutul, prezentul si viitorul acelor tinuturi,si am putut purta o conversatie deschisa si sincera,uneori chiar putin impulsiva pe marginea acestor subiecte.Acesta intr-adevar face inevitabile respectarea sfatului vechi roman- „audiatur et altera pars". Participarea in unele actiuni de „lobbying" ale acestora imi da chiar sansa de a si incerca sa fac ceva pentru cauze percepute importante – de o valoare practica incearta,dar la fel greu contestabila „ab ovo". – in domeniul meu profesional(medicina) e greu de subestimat rolul tehnologiei informatice moderne-nu numai in informare/comunicare-dar si in dezvoltarea sistemului de ingrijire medicala.Astfel noile posibilitati si tendinte in felul cum este/va fi organizat sistemul de ingrijire , cum vor fi acordate prestantele medicale pur si simplu nu ar fi imaginabile si posibile fara aceste instrumente.Pentru ilustrarea succinta hai s-o includ aici adresa (URL) actuala a numarului de aprilie a.c. al Newsweek International Business Resource Center, dedicat continutului medical al Internetului-"The Medical Web-(http://www.newsweek-int.com/welcome2.html) aceasta adresa continind totdeauna numarul actual, dar puteti accesa acestea si prin arhiva, care e de regasit si ea prin aceastra adresa.

In fine, Internetul prin toate de mai sus(si inca mai mult) a facut comunicatia si culegerea/diseminarea de informatii incomparabil mai rapida,ieftina,cuprinzatoare.Ca ce facem cu aceste posibilitati-acesta depinde numai de noi.

From: Oana Chiru <bogdanc@sprint.ca>
To: dilema <fcr@algoritma.ro>
Subject: Pentru „Dilema"
Date: Friday, April 10, 1998 9:34 AM

A „sarciui" sau a nu „sarciui"...acum nu mai e nici o dilema.Trebuie sa va spun ca la inceput am fost extrem de reticenta fata de „chestia aia cu Internetul".Mi se parea extrem de suspect,periculos,acaparator,viciat si (nu in ultimul rind) mult prea complicat.Am suferit si infringeri rusinoase:cautind „black and white couples"(la rugamintea unei prietene casatorita cu un negru) am gasit „black and white photo of my wife having sex with her lover".De cele mai multe ori,insa,nu gaseam ce cautam. Dar omul mai invata,si iata ca acum am devenit experta .In primul rind citesc ziarele romanesti,dar nu amanuntit ca ma indurereaza prea tare.Imi fac o idee despre ce catastrofe,nenorociri ,demisii sau numiri(pardon ,si astea intra tot la categoria „catastrofe") din titluri."Dilema",insa,o savurez la maximum ,si singurul lucru care ma frustreaza este ca nu postati toate articolele.Cind ma duc la „Sumar extins" si vad ca nu imi oferiti sansa sa citesc toata revista de la un cap la coada,imi pling conditia de emigrant...si incep sa CAUT.Da-i pe „search"-adica sarci.Retete de bucatarie,reviste ortodoxe(bune!),literatura ,filme,magazine,biblioteci,dictionare,sfaturi medicale,intilniri on-line...citeodata mi se pare ca TOT ce s-a facut sau se va face in Univers are un locusor in acesta super -enciclopedie de care mi-e putin teama.OAre chiar nu mai exista nici un Secret?Oricine care imi stie numele imi poate afla numele si adresa.Cu cit sintem mai preocupati de „privacy",cu atit ne-o pierdem mai repede si mai iremediabil.

Ar fi multe de scris despre acest subiect,dar nu mai am timp-ma grabesc sa aflu despre ultimele aparitii ale extraterestrilor si sa caut o metoda sigura de stirpire a furnicilor!

From:
Gavril Huiber <ghuiber@CLEMSON.EDU>
To: fcr@algoritma.ro<fcr@algoritma.ro>
Date: Sunday, April 05, 1998 9:54 PM
Subject: Hyde Park On-line

Draga redactie, Povestea mea personala despre Internet este o idila inceputa cu vreo trei ani in urma, cind la Universitatea din Cluj se instala primul oficiu e-mail: mergeai cu discheta cu mesajul, completai un formular cu destinatia, si dupa vreo doua zile reveneai sa vezi daca ai vreun raspuns. Eram un mic grup de studenti si (presupun) profesori care am primit serviciul cu entuziasm, l-am incercat, apoi am gasit alternative mai convenabile. Era o industrie in crestere. Facultatile s-au conectat la putin timp si oficiul n-a supravietuit concurentei, spre usurarea profesorului de la catedra de informatica insarcinat cu functionarea lui. Astazi invat economie la o universitate americana. Peste vara voi lucra prin Internet pentru un 'think tank' din Washington. Asta in America se cheama telecommuting. N-as putea inca sa o fac de oriunde. Biblioteca universitatii la care studiez este una dintre depozitarele documentelor federale si accesul la acestea imi este indispensabil. Dar in citiva ani vitezele de transmisie vor fi incomparabil mai mari, stocarea datelor va fi mai mai ieftina, si criptarea mai sigura. Toate datele pentru care acum am nevoie de proximitatea unei biblioteci ca aceasta vor fi on-line. Atunci voi putea locui pentru citiva ani in fiecare dintre orasele pe care mi-ar placea sa le cunosc, cum ar fi Dublin si Punta Arenas, lucrind pentru clienti de cine stie unde. Si nu voi fi singurul om pe care Internetul il va fi eliberat. Intre timp, ramin la curent cu noutatile din Romania si am citeva situri pe care le vizitez doar de dragul de a pierde vremea. Intr-adevar, desi ce ma excita pe mine este Internetul ca Financial District On-line, el este in acelasi timp Hyde Park si Main Street on-line. Particip din cind in cind la un forum 'libertarian' de discutii (www.freemarket.net), am un prieten in Chicago care vinde mincare pentru yuppies prea ocupati cu a face bani (www.loop-lunch.com), citesc Slate (www.slate.com) cind sint intr-o dispozitie curioasa si The Onion (www.theonion.com) cind am chef sa rid. Iar atunci cind ma joc cu Internetul ca forma specifica de arta, ma duc sa vad ce mai spune glassdog (http://glassdog.com).

From: Alina Predescu <alina@aracnet.com>
To: dilema <fcr@algoritma.ro>
Subject: feelinguri filmice
Date: Mon, 23 Mar 98 02:51:53-0800

Cale de trei saptamini am frecventat asiduu Portland International Film Festival. Ce-am vazut? Intii, cozi lungi la bilete si la pass-uri, pe ploaie sau soare, dimineata sau pe intuneric, la toate cele trei cinematografe din downtown la care portlandezii s-au ingramadit, ca in fiecare an de 20 incoace, sa vada, sa comenteze, sa judece si sa ierarhizeze filme"without that Hollywood hype". Feelingul meu? Uimire nostalgica, cu gindul la anii tineretii mele cinemateciste, cind mai adastam cu orele, pe stradaEforie, la interminabile cozi nocturno-matinale la bilete la Tarkovski. (Oricum, imaginile difera substantial, data fiind diferenta de fond dintre doiromani si doi americani, intimplati ipotetic si similar unul linga altulpentru mai mult de 5 minute; in atari conditii, cei din urma nu concep sa nu selanseze intr-o conversatie pasionanta, pe teme variind de la vreme, lapetrecerea uneia dintre holiday-urile ce se tin lant, o noua reteta de slabit saupe cine a mai invitat Oprah la talk-show-ul de aseara). Si tot cu mirare, disimulata in perceptie zimbitoare a normalitatii,am notat ca filmele nu incep pina cind nu li se gaseste un loc tuturor spectatorilor cu bilete luate in ultimele minute (salile de proiectiesint destul de mici). Sau ca nu se vind bilete mai multe decit locuri. Orica, la vreme de weekend, are loc migrarea, de la un cinema la altul, a unor cohorte de respectabile figuri middle-class, intre 15 si 80 de ani, cu lunch-ul sau dinner-ul purtat in bag si consumat afara la coada la intrare - printre discutii aprinse si docte despre celelalte trei filme ale zilei sau cinspe deja vazute - sau in sala, pe genunchi, din casoleta, cu furculita si cutitul de unica folosinta. N-am vazut toalete, goma, pretentii, nici chiar cind te-ai astepta -la deschidere/inchidere. N-am vazut numele Romaniei in brosura program, acolo unde erau totusi Bulgaria, Rusia, Polonia, Ungaria, Cehia. Asta fiindca nimeni de la noi nu s-a inscris in festival (poate nu s-a stiut, sau poate nu era destul de important...) Dar, cu (prea) multa involuntara subtilitate, am fost sinoi inclusi in „manifestare". In brosura de care spuneam, tiparita de The Oregonian, cotidianul cel mai citit in Oregon, apare si urmatorul ad publicitar: „If the last foreign film you saw was Crocodile Dundee,maybe we can help. We're sponsoring this year's Portland International FilmFestival. You'll find daily listings in The Oregonian (...) So check it out. Itmay be the one chance you have to see films from places even stranger than Hollywood". Minastire intr-un picior, ghici ciuperca care sint locurile stranger than...? Ei bine, deasupra textului era urmatoarea poza trucata: imitind amplasamentul real californian al literelor din HOLLYWOOD,inclusiv cu reflectoare in spate si tot tacimul, scria asa: „(cu aldine mici, deasupra) Hooray for (mare si „Hollywoodian", dedesubt) BUCHAREST". In acest caz, reactiile mele au evoluat simplu: de la perplexitate totala - ad-ul initial suna binisor mai „ermetic", nedindu-mi nici urma de idee asupra alegerii capitalei noastre - la clacare in fata evidentei:sintem exotici, stranii, „chiar mai stranii decit Hollywoodul" (inca imi scapa logica plasarii epitetelor in comparatie...)

Z. ORNEA

De la civilizaţia Gutenberg la cea a lui Marconi

Civilizaţia Gutenberg (ca să folosesc expresia lui Mac Luhan), inaugurată în anul 1500, şi-a arătat, de atunci, imensele foloase. Sigur că progresia aceasta a cunoscut diferite perioade, ultimul secol înregistrînd, la acest capitol, o efectivă explozie, cu consecinţe uneori dramatice. Negreşit, progresul acesta extraordinar, care a adus la demnitatea lecturii mulţimi impresionante, a avut parte şi de aspecte negative. Nu mă refer numai la explozia, de pe la mijlocul secolului trecut, a romanului foileton trezind apetitul pentru lectură al păturilor mijlocii, colorînd astfel, parţial, fizionomia literaturii. Nu uit însă că pe această cale, mediată, prin educaţie evolutivă, s-au apropiat şi de adevărata literatură tot mai mulţi cititori. Încă Ibrăileanu constata, pe la începutul veacului, că literatura română (mai ales proza, dar, în parte, şi poezia) întîmpină rezistenţe în dezvoltarea ei datorită faptului că se citeşte puţin, numărul cititorilor fiind infim. Şi era firesc să fie aşa de vreme ce peste 80% din populaţia ţării era analfabetă. Numai treptat năpasta aceasta a fenomenului românesc a fost asanată încît în interbelic şi în deceniile din urmă numărul cititorilor a crescut simţitor, ajungîndu-se aproape la tiraje ameţitoare, niciodată suficiente. Să spunem, de aceea, că, datorită civilizaţiei Gutenberg, s-a petrecut fenomenul îmbucurător al democratizării culturii. N-aş spune că în acest fel au dispărut elitele intelectuale. În comparaţie însă cu evul de mijloc, şi aceste elite s-au lărgit, diversificîndu-se. Iar rolul creator în făurirea culturii e datorat tot elitelor cultural-ştiinţifice. Fără ele cultura ar fi fost o imposibilitate evidentă. Dar nu pot ignora faptul amintit mai înainte că această funcţiune eminamente creatoare a elitelor a fost potenţată de creşterea masivă a consumatorilor de cultură. Şi fără complexul numit epoca Gutenberg relaţia aceasta de determinare ar fi fost o imposibilitate evidentă.

De pe la începutul veacului nostru galaxia Gutenberg capătă un concurent primejdios. E fenomenul civilizaţiei Marconi, negreşit un factor enorm al progresului: de la lectură se trece la audibilitate. Ba chiar actul lecturii e în bună măsură potenţat prin descoperirea telefonului, telegrafului, radioului, filmului. Descoperirile legate de epocalul Marconi au fost, se ştie, extraordinar favorizante dezvoltării presei şi, în general, a mass-media. Aşadar, bune decenii, cele două tipuri de expresie civilizatoare în materie de comunicare conviețuiesc bine, necesar şi reciproc determinant. Ce a însemnat pentru muzică apariţia fenomenului Marconi e pur şi simplu extraordinar, ivirea patefonului şi a discurilor lărgind enorm cercurile melomanilor, desfătîndu-i. Şi prin aceasta nu s-a diminuat deloc numărul celor ce frecventau şi frecventează sălile de concert. Iar datorită contribuţiei descoperirii Marconi mari interpreţi şi dirijori au cucerit posibilitatea pătrunderii în posteritate, mult departe de veacul lor. În prelungirea descoperirii Marconi a apărut, cam de la mijlocul veacului nostru, televiziunea, la început în alb-negru, apoi în culori. Cine ar putea contesta rezultatele extraordinare ale televiziunii în procesul educativ-formativ şi al comunicaţiei informaţionale? Poate chiar şi în cel general al culturii, lărgindu-i aria capacităţii de difuzare. Dar prin dezvoltarea fără limită a televiziunii nu se poate contesta şi efectul ei contracarant pentru sfera culturii. E un fapt evident astăzi că televiziunea busculează cultura, fie şi prin consumul excesiv din timpul telespectatorului. Din virtualul cititor apare exclusiv telespectatorul, care nu mai pune mîna pe o carte. Ba, se ştie, unii iau act de o creaţie literară exclusiv prin intermediul filmului televizat. E ceea ce, pe vremea studenţiei mele, îl exaspera efectiv pe profesorul nostru Tudor Vianu căruia îi era dat să audă din partea unor studenţi submediocri, care, chestionaţi dacă au citit cutare operă, răspundeau satisfăcuţi „am văzut filmul". La început, profesorul le explica, politicos şi răbdător, că nu e acelaşi lucru, stăruind că receptarea unei opere se face exclusiv prin lectură. Apoi, sastisit de frecvenţa răspunsurilor acestor submediocri, reacţiona mînios. Ce să spunem azi cînd televiziunea a înlocuit aproape total lectura prin imagine? Ba chiar unele edituri comerciale editează cărţi anumite, menţionînd pe manşetă că ele sînt la origine sursa cutărui serial sau al unui film, scontînd în acest fel pe captarea interesului cititorilor posibili. Bunul meu coleg de breaslă, dl Costache Olăreanu, comentînd recent invazia telenovelelor, ajungea la încheierea că scriitorii vor fi nevoiţi să se adapteze acestei mode, dacă voiesc să le fie citite cărţile. Tare mi-e teamă că e prea optimist. Chiar adaptîndu-se modei comerciale, cărţile lor sînt condamnate chiar înainte de a fi scrise. Virtualul cititor e, cred, o iluzie, el preferînd exclusiv ipostaza de telespectator. Cu cît urcăm în timp, datorită în primul rînd televiziunii, numărul cititorilor se diminuează alarmant. Iar dintre ei procentul cel mai substanţial e constituit de cei din generaţiile vîrstnice care au formată, dinainte, deprinderea lecturii. Mi-e mare teamă că, cu vremea, tinerii de azi (cu excepţia, fericită, a elitelor intelectuale care totdeauna vor continua să existe) vor citi tot mai puţin, satisfăcîndu-şi curiozitatea (o pot numi intelectuală?) cu ajutorul televiziunii devoratoare de timp. Şi, acum, la toate acestea se adaugă cucerirea, prin progresul tehnicii, a calculatoarelor şi a internetului. Cine s-ar putea situa pe imposibila poziţie retrogradă a negării rolului calculatoarelor, cînd se ştie ce revoluţie pozitivă au determinat în toate domeniile civilizaţiei? Dar şi în cel al culturii? Probabil, dacă ţinem seama de faptul că destui creatori de cultură şi ştiinţă se folosesc de calculator, sporindu-le astfel eficienţa, facilitîndu-le enorm travaliul. Nu are importanţă, aici, faptul că poeţii, de pildă, nu se vor folosi de calculator, continuînd să migălească, cu creionul sau pixul, pe hîrtie, aşteptînd răbdător ivirea inspiraţiei. Şi asta, probabil, pentru că în curînd, probabil, poezia va deveni nu numai o îndeletnicire a iniţiaţilor mistuiţi de har dar şi, pe planul lecturii (a receptării), tot o curiozitate a unor grupuri de iniţiaţi. Civilizaţia actuală a televiziunii, în tradiţia epocalei descoperiri a lui Marconi, va sugruma, probabil, cu totul poezia ca fenomen de receptare. Cum tot n-are nici o importanţă că eu, ca istoric literar, voi continua să-mi fac fişele de lectură (din presa vremii sau din cărţi) tot cu pixul, fără a mă sluji de calculator, deşi, în fazele finale, ale redactării, poate mi-ar fi util. Mă gîndesc însă cu fiori ce se va întîmpla, în viitorul previzibil, datorită utilizării tot mai frecvente a internetului. Dacă şi studioşii se vor folosi de internet, va dispărea oare fenomenul Gutenberg, intrînd într-o altă eră, deosebită, a civilizaţiei? Refuz să mă gîndesc cum va arăta lumea intelectuală de mîine, care va prefera în locul cărţii internetul, bibliotecile clasice fiind înlocuite cu casete standard. La urma urmei, asta nu e treaba generaţiei mele, îmbătrînită în cultul cărţii.

Cine se teme de H.-R. Patapievici?

H.-R. Patapievici este un impostor cultural, o „pseudo-valoare" impusă românilor de grupul de prestigiu format în jurul lui Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu – susţine cercetătorul Sorin Matei în ultimul număr al revistei braşovene **Interval** (nr. 2/1997, pp. 67-77). Articolul lui Matei – care este actualmente cercetător la University of Southern California din Los Angeles – a fost preluat cu largheţe de **Adevărul literar şi artistic** şi a mai fost comentat în **România literară** şi **Dilema** (nr. 268). Pe Internet circulă o variantă electronică a textului, care, împreună cu alte comentarii ale cititorilor, poate fi găsită la adresa: http://members.tripod.com/-sorin-matei.

Nu-mi rămîne decît să particip şi eu, din motive strict personale, la „glossa" de pe Internet, spunînd următoarele:

1. Analiza operată de Sorin Matei în articolul său pare corectă, pînă la un punct, şi adesea inutil-erudită; problema sa esenţială este că e, totodată, perfect banală şi că, asociată erudiţiei de care pomeneam, această banalitate capătă accente comice. *Evident*, „grupurile de prestigiu" există peste tot (de ce nu şi în România?!); *evident*, mecanismul de impunere-susţinere-protecţie este cel descris; *evident*, influenţa acestora asupra pieţei este reală; *dar*

2. ea nu este nici pe departe atît de covîrşitoare, în România, pe cît îşi închipuie S. Matei din America! Grup de prestigiu nu înseamnă grup de *presiune*. Ideea unor grupuri de prestigiu atotputernice, care să controleze în totalitate piaţa culturală, este cel puţin naivă – pentru un sociolog – şi incredibil de „monolitică" – pentru un om care trăieşte în patria multiculturalismului!

3. Surprinzător că pînă la S. Matei nimeni nu a observat „impostura" lui H.-R. Patapievici! Ce-i drept, au existat articole conţinînd obiecţii la cărţile sale, însă acestea – vezi cea mai serioasă, a lui Ştefan Borbèly, de la Cluj – vizau aspecte punctuale legate de supralicitare mediatică, „stil", cutare teză sau cutare afirmaţie, varii inadvertenţe; exceptînd atacurile – previzibile – venind din partea naţionaliştilor, H.-R. P. nu a mai fost niciodată respins *de plano*...

4. Alt lucru surprinzător: Matei nu vede nici o contradicţie în faptul că Liiceanu & Pleşu sprijină un „mediocru"; dacă epitetul folosit de Matei este adevărat, atunci opţiunea pentru H.-R. P. a celor care formează „grupul de prestigiu" este lipsită de logică: de ce să impui „pe piaţă" un gînditor precar, riscînd erodarea propriei credibilităţi culturale!? Nu este garanţia numelor celor doi sprijinitori suficientă pentru a-l valida – intelectual – pe Patapievici? Sorin Matei crede că nu.

5. Nu există nici o referire, în articolul lui Matei, la ideea de *public-ţintă*, şi nici la ideea de public *atomizat* – ceea ce este, iarăşi, deconcertant din partea unui cercetător în domeniu... Operînd cu atîtea categorii vagi („publicul", „consumatorul", „cititorii"), este pe de altă parte revigorant să constanţi cît de precis devine Sorin Matei cînd vine vorba de persoane concrete (Liiceanu, Pleşu, Patapievici)!

6. Critica elitismului – vezi remarca amuţitoare: *„Din păcate, el* (H.-R. P. adică) *nu a devenit faimos pentru că a ştiut cum să încînte idolii tribului, ori pentru că ar fi atins coardele superficiale ale imaginaţiei populare"*, cf. pag. 75 – este paradoxală cîtă vreme analiza grupurilor de prestigiu ia în discuţie (şi, cum se spune, „valorifică pozitiv") experienţa cercurilor elitiste din SUA... Să înţeleg că S. Matei deplînge (vezi acel *„din păcate"*!) faptul că Patapievici „a devenit faimos" făcînd altceva decît ar fi trebuit – cf. Sorin Matei – să facă, sau că S. Matei deplînge, pur şi simplu, celebritatea lui Patapievici!? „Celebritatea" lui H.-R. P. nu este străină de „scandalul" provocat de cîteva afirmaţii/negaţii ale sale care demitizau tocmai idolii tribului; a-i reproşa că nu a „încîntat" aceiaşi idoli pentru a deveni „faimos" este la fel de absurd ca şi reproşul că Patapievici nu e Păunescu!

© C. Bumbuţ

7. Lucrul cel mai neplăcut, în argumentaţia pînă la un punct sociologică a lui Matei, este *alunecarea axiologică*: felul în care, luîndu-te părtaş la explicarea teoriei grupurilor de prestigiu, te consideră implicit complice la „dezvăluirile" sale despre Patapievici... Este o chestiune de retorică: deşi începe ca o „naraţiune" la pers. I oferind totodată „garanţiile" unui text ştiinţific (ton neutru, abundenţă de trimiteri bibliografice şi de citate...), articolul se modulează aproape insesizabil într-o expresie profund personală (epitete „tari", propoziţii apodictice) a unor opinii... Fireşte, Sorin Matei are dreptul – ca oricine – la o părere (sau mai multe) în privinţa oricui. Însă modul în care încearcă să insinueze un *„noi"* în spatele opiniilor sale este pernicios: dacă acord credit *sociologului* Sorin Matei, nu ţin cîtuşi de puţin să coincid, în gusturile sale estetice, cu el!

8. Presupunînd, însă, că nu există o legătură de cauză şi efect între părerea lui Matei despre Patapievici şi acţiunea grupului de prestigiu – ba chiar, nici o cauză, şi nici un efect, între analiza sociologică a pieţei româneşti de carte şi proasta opinie a aceluiaşi S. Matei despre acelaşi H.-R. P., ar mai fi un „detaliu": Sorin Matei este prezent pe Internet, cum spuneam, cu un *digest* al articolului său, dar şi cu următoarea informaţie: „Puteţi găsi amănunte suplimentare despre autor la adresa: http://www.geocities.com/capitolhill/3363." Să-nţelegem că, pe „piaţa liberă" a Internetului, S. Matei este în căutarea unor grupuri de prestigiu mai mult sau mai puţin virtuale?...

Alex. Leo ŞERBAN
alserban@yahoo.com

PROVOCAREA

Evangheliile răstignirii sfîrşesc, în seara de Joia mare, cu o ciudată sfidare. Tot ceea ce a fost retrăit prin recitarea Textului – înălţarea pe verticala crucii, cuvintele Cuvîntului din înaltul ei, efuziunea de sînge, apă şi duh dar mai cu seamă orizontul, astfel deschis, al învierii – toate acestea sînt brutal puse la îndoială. Complexa, muzicala orînduire a temelor şi a textelor culminează cu o cezură. Cu o bruscă prăbuşire de ton. Poate că totul – ne spune pasajul din *Evanghelia după Matei* (27, 63-64) – poate fi privit doar drept o banală înscenare. „Ne-am adus aminte că amăgitorul acela a spus, fiind încă în viaţă: După trei zile mă voi scula. Deci porunceşte ca mormîntul să fie păzit ca nu cumva, venind ucenicii lui, să-l fure şi să spună poporului: S-a sculat din morţi". Aşa se încheie, în lectura liturgică, traseul vizibil al Logosului.

Ceea ce probează, într-un prim moment, refuzul facilităţii, refuzul grabei de a fixa evenimentul într-un registru, deja achiziţionat, garantat, ştiut, al admirabilului şi al grandiosului. Nu o comodă şi liniară cheie de interpretare ni se oferă aici, ci – dimpotrivă – un recul, un gol brusc care incită la *descifrare*. Îndrăzneaţă şi liberă în strădania de a urma Adevărului, tradiţia orientală ne propune o *hermeneutică* ce preferă să stîrnească, la capătul actului unanim perceput al răstignirii, incertitudinea, nedumerirea, interogaţia. Nici dramatismul durerii, nici elanul speranţei nu par să aibă, aici, ultimul cuvînt; doar derizoriul. Ceea ce, calmînd tendinţa de a aborda patimile lui Christos cu pasionalitate, trezeşte dimpotrivă intelectul printr-un discret avertisment. Înţelegerea are de ales fie *explicaţia*, asimilarea fără urmări a datului christic, aplatizarea lui în categoriile unei logici orizontale sau, chiar, subalterne (una morală de pildă, culturală, identitară, politică chiar) – ceea ce ni se întîmplă curent pînă astăzi. Ori poate alege îndrăzneala de a se pune pe sine însăşi în cauză. De a-şi forţa limita. De a consimţi la salt.

Pentru că, oricît de impresionant s-ar manifesta în evidenţele lumii, divinul nu poate fi decît *redus* – dacă înţelegerea întîrzie pe acest nivel – la derizoriul unei amăgiri. Şi, pentru a evita acest derizoriu, avem de exersat mai întîi o revelare *prin contrast*. „Dumnezeu nu poate fi prezent în creaţie decît sub formă de absenţă", spunea Simone Weil. „Această lume ca absolut vidă de Dumnezeu este Dumnezeu însuşi". Dumnezeu experimentat ca ireductibilă distanţă. E acel *neti, neti* al Upanişadelor: realitatea ultimă nu e „nici aşa, nici aşa", nu e captabilă nici în sfera sensibilă, nici în cea conceptuală. Este ceva „de unde cuvintele se întorc înapoi, împreună cu mintea, fără să-şi fi atins ţinta" *(Taittiria Upanişad* 2, 4, *apud* H. Zimmer, *Filozofiile Indiei)*. Lumea are totuşi preţioasa demnitate de a provoca acest imposibil salt în măsura în care îi realizăm, cu intensitate, *lipsa*, în măsura în care o percepem ca *pol minus* al tensiunii unificatoare. Ea poate întrupa nemijlocit, masiv, indubitabil divinul *prin negaţie*.

Poate că la această experienţă dusă pînă la capăt ne invită, într-un fel, cele trei zile care urmează răstignirii. Sînt zile de tăcere, de retragere în nevăzut a lui Christos, de completă disparenţă. Înţelegerea are acum şansa de a contempla masiva lui absenţă, „lumea ca absolut vidă de Dumnezeu". O absenţă ce a devenit şi mai acut perceptibilă dată fiind manifestarea Lui terestră, ce tocmai s-a încheiat sub bănuiala derizoriului, a amăgirii.

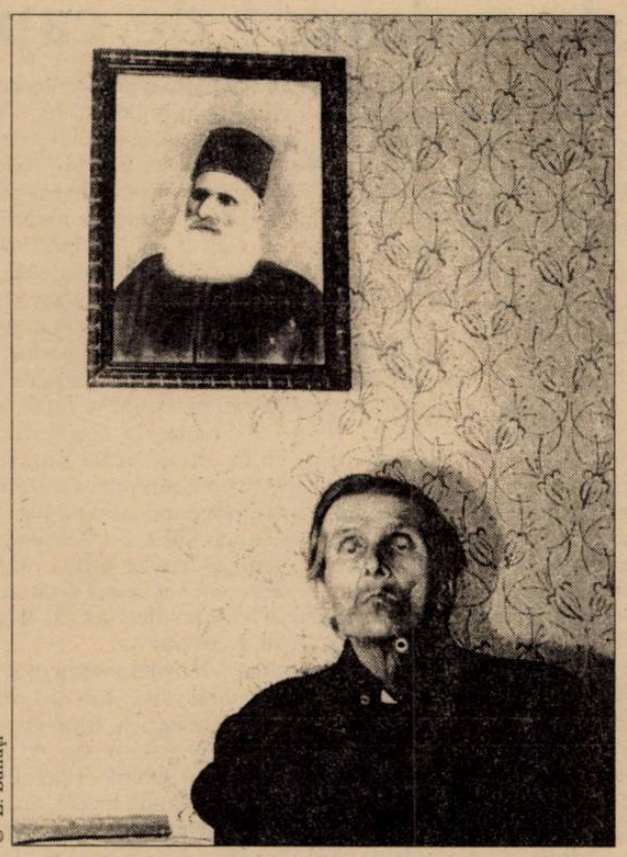

© E. Bănuţi

Însă tema *absenţei* cunoaşte încă o treaptă de intensitate – ultima – ce se consumă în nevăzutul cel mai de jos al lumii, în regiunile ei *infernale*. Acolo are loc ultima demonstraţie a faptului că lumea – ca finitudine, închidere şi principiu de perisabilitate – nu poate conţine divinul. Autorii primelor veacuri ale căror comentarii au fost preluate în imnografia, vie pînă astăzi, a Bisericii ne vorbesc despre infern ca despre o incintă incapabilă să-l reţină, să-l cuprindă pe Christos. Ne vorbesc despre o incintă explodată, pulverizată prin încercarea de a înghiţi pe Cel ilimitat şi viu. „Iată ziua în care sălbatica Moarte s-a cutremurat,... cînd legile constrîngătoare şi imuabile ale Puterilor subpămîntene au fost abolite" intonează Pseudo-Chrysostomul.

În al doisprezecelea *Imn al Paradisului*, Efrem Sirul vorbeşte cu delectare despre şiretenia divină care prinde în propria lui cursă pe adversar: atras de aparenţele unui muritor, infernul lasă să pătrundă în sine un trup purtător de nemurire. În acest moment, „adversarul" e identificat în însăşi natura sa şi înfrînt tocmai datorită ei. Fiind principiu al *mărginirii*, al închiderii, el nu are, inevitabil, acces decît la *suprafeţele* realităţii, la ceea ce o menţine în opresivul contur al *aparenţelor*. Ca atare, în jocul care confruntă „exteriorul" şi „interiorul", manifestul şi ascunsul, el va fi o prea facilă victimă. „Zărind armura celui învins (trupul adamic, *n.n.*)/ Potrivnicul se umple de bucurie/ Fără să-şi dea seama că e înşelat./ Interiorul l-ar fi îngrozit/ Însă exteriorul i-a dat siguranţă/ Şi, astfel, gata de izbîndă,/ A fost înfrînt fără urmă de împotrivire".

Întruparea, urmată de traseul vertical al crucii şi al descinderii în infern, e operaţia prin care ilimitatul se insinuează în limita noastră unanimă pentru a-i desfiinţa limitările, blocajele, închiderea cea mai severă şi ultimă. Printr-un paradox topologic, de necuprinsul devine – fără a-şi ştirbi ilimitarea – omniprezenţă. E sensul pe care ni-l propune cîntarea liturgică: „În mormînt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tîlharul şi pe scaun împreună cu Tatăl şi cu Duhul fost-ai, Christoase, toate umplîndu-le, Cel ce eşti necuprins".

A contempla „lumea ca absolut vidă de Dumnezeu" devine, din această perspectivă, a contempla *depăşirea* tuturor marginilor ei. Înseamnă a fi orientat de Cel care va traversa toate nivelurile lumii, atrăgîndu-ne, mereu mai adînc, în propria lui ilimitare.

Anca MANOLESCU

Faridoddin ATTAR

DESPRE PRIETEN

Attar, poet mistic persan (1140-1230) a descris aventurile pelerinului pe Calea ce, dincolo de comandamentele canonului religios unanim respectat, conduce spre prietenia, spre intimitatea cu divinul. Într-una din cele mai celebre lucrări ale sale, Cartea încercării *(trad. în limba franceză de Isabelle de Gastines, Fayard, 1981), el ilustrează fiecare treaptă a căutării cu o suită de anecdote spirituale, din care reproducem aici două. Attar lasă „elocvenţa stării de pelerin" să rostească exigenţele, pericolele, durerea inerente Căii. Iar dacă Isus apare, ca intercesor, într-una din aceste anecdote este pentru că, în mistica islamică, el e socotit personajul emblematic şi mijlocitorul prin excelenţă al acestei pretenţioase, dificile, misterioase intimităţi.* **(A.M.)**

Se povesteşte că, într-o zi pe cînd cîmpia era acoperită de zăpadă, Zul-Nun (celebru *sufi* egiptean din sec. IX n.n.), a ieşit în ţarină şi a întîlnit un persan, străin de Religie, cu un sac de mei la brîu. Omul alerga în zăpadă şi răspîndea de-a lungul şi de-a latul cîmpului seminţele. Zul-Nun îi zise: Hei, ţărane, pentru ce din zori te-ai pus să semeni astfel? – Lumea e cufundată sub zăpadă, îi răspunse adeptul lui Zoroastru; sămînţa, din această pricină, e ascunsă de ochii păsărilor. Semăn acum, pe zăpadă, pentru ele; şi Dumnezeu poate mă va milui! – De vreme ce eşti necredincios, i-o întoarse Zul-Nun, cum crezi că Dumnezeu te va primi la sine? Ţi-ai pierdut oare minţile? – Dacă Dumnezeu nu mă primeşte, mă vede El măcar? – Fără îndoială! răspunse Zul-Nun. – Mi-e de ajuns! zise zoroastrianul.

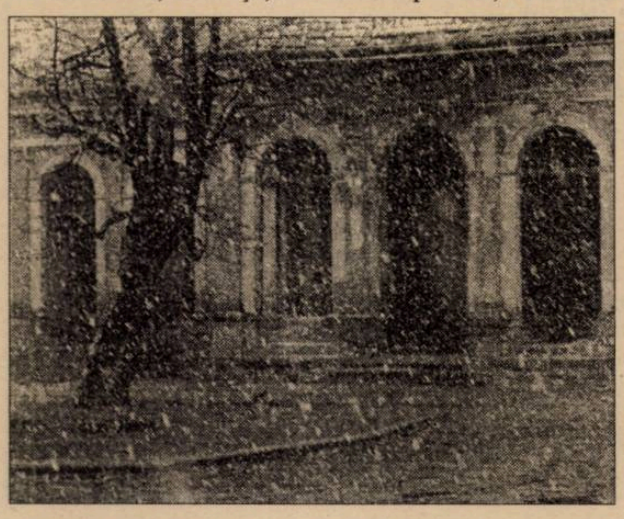

© V. Dorolţi

În anul următor, împlinindu-şi pelerinajul, Zul-Nun dădu cu ochii de persan. Îl văzu cum, plin de fervoare, îşi împlinea rotirile în jurul Kaabei. Acesta zise: Ei, bine, Zul-Nun, deşarte ţi-au fost cuvintele! Declarai: El nu primeşte; vede numai! Da, a văzut, dar a şi primit! Iată că m-a poftit în locuinţa sa, iată că, pe Calea Sa, m-a prefăcut în pelerin pierdut de iubire!

La aceste cuvinte, Zul-Nun îşi ieşi din fire şi strigă: «Ieftin mai vinzi, Doamne, acestuia care, păgîn timp de patruzeci de ani, a semănat o mînă de mei! Vînzare cu preţ atît de mic înseamnă să-ţi dai prietenia duşmanului!» O voce tainică i-a răspuns: «Cînd cheamă ori îndepărtează, El are dreptate! E o judecată fără greş!»

***

Isus, fiul lui Maryam, trecea pe lîngă un ins pios; văzu că acesta ridicase un templu în cîmpie, un sanctuar plăcut cu altar, înconjurat de o pajişte udată de-un izvor. Isus îl întrebă: Cu ce te îndeletniceşti în locul acesta, om pios? – Îmi petrec timpul în evlavie aprinsă. Căci am o rugă pe care, pînă astăzi, Dumnezeu n-a împlinit-o! – Ce ai cerut de la Prieten? întrebă Isus. – O fărîmă din Prietenia ce îi este proprie! răspunse celălalt.

Isus mijloci pe lîngă Dumnezeu, apoi se retrase. Rugăciunea îi fu ascultată. Peste o vreme, se reîntoarse la locul cu pricina; văzu sanctuarul acoperit de praful drumului, izvorul secat, altarul sfărmat. – Care e, Doamne, pricina acestei ruine? Ce s-a făcut omul cel pios? – Dumnezeu îi răspunse: Omul se află pe vîrful muntelui; din cap pînă în picioare este, el însuşi, un munte de nenorocire!

Isus urcă în vîrf; văzu pe om, ciudat lucru, cu chipul palid şi buzele uscate, supt de uimire şi melancolie în aşa măsură încît Mesia abia îl deosebi de un mort. Pe trupul său, fiecare fir de păr era ghimpele unei dureri deosebite; pe chipul său, fiecare clipă aşeza alt acoperămînt de colb. Se prăbuşise în sînge şi ţărînă, cu ochii înceţoşaţi în gol. Isus îl salută şi-i adresă cuvîntul. Nu primi nici salut, nici răspuns. Atunci Cel Preaînalt îi spuse lui Isus: Iată ce a ajuns, din pricina sărăciei sale, omul acesta pios! A cerut o fărîmă din Prietenia mea; fiindcă i-am dăruit-o, a renunţat la toate. Iată-l fără grijă pentru propria-i viaţă, nimicit, pierdut, fără cap, nici picioare. O fărîmă mai mult să-i fi dat şi s-ar fi risipit cu totul. Nu orice sămînţă are aptitudinea Iubirii; nu orice vanitos poate pretinde darul Prieteniei!

Acesta, străin de iubire, a întîrziat îndelung în lăuntrul Kaabei. Însă doar atunci cînd în inima sa se va şterge orice urmă a unui altul, doar atunci se va ridica deplin vălul de pe chipul Iubitului.

© V. Dorolţi

Album

Bazar

Americanca medie şi eficientă

Ne-am obişnuit să etichetăm literatura de consum pentru doamne drept à la Sanda Brown, sau à la Danielle Steel. Să nu uităm, printre altele, de Barbara Taylor Bradford, autoare şi a mult-ecranizatului *Preţul succesului*. Înseşi titlurile romanelor ei – *Să fii cel mai bun, Nu e totul pierdut, Un act de voinţă* – lasă să se ghicească tipul de eroină: nu îndrăgostita, pasionala din Sandra Brown, ci *„femeia practică, stăpînă pe ea, organizată şi hotărîtă“*, pentru care relaţia cu un bărbat nu reprezintă decît una din multiplele dimensiuni ale personalităţii ei. În *Cheia trecutului*, romanul Barbarei Taylor Bradford din care am citat mai sus, eroina este *„bronzată, blondă, dezinvoltă“*, are *„părul blond, pielea albă, ochii verzi-cenuşii“*, dar, în acelaşi timp, împlineşte 45 de ani. Gata cu fecioarele, pînă-n 30 de ani, cu care ne-a obişnuit romantica Sandra Brown. Femeia matură, realizată şi (cel puţin aparent) stăpînă pe ea pătrundea în inimile şi-n conştiinţele noastre. Cu o afacere proprie, reuşită şi cu doi copii mari, gata de nuntă şi profesie, Meredith, eroina Barbarei Taylor Bradford are abia acum timp să-şi pună în ordine viaţa personală. Abia la 45 de ani îl cunoaşte pe adevăratul bărbat al vieţii ei (mai cunoscuse, în tinereţe unul – dar însurat). Accentul romanului nu este, însă, asupra poveştii de dragoste, care decurge în limitele „normalităţii“ de *bestseller;* scena de seducţie se desfăşoară pe fundalul următor: *„focul ardea în cămin, tava cu băuturi era pregătită, iar în frapiera cu gheaţă trona o sticlă de Dom Perignon (...)“*, alesul „suferind“ de oarecare descendenţă aristocratică. Nemulţumirile esenţiale ale eroinei nu decurg însă din întîrzierea idealului amoros: decurg din criza de identitate a Meredith-ei. La 45 de ani, femeia de afaceri îşi caută mama. În finalul romanului, evident, şi-o găseşte şi află numai lucruri bune despre ea.

Barbara Taylor Bradford înlocuieşte femeia Sandrei Brown, existentă doar în relaţia ei cu bărbatul, doar în postura de parteneră, cu *seef – made – woman* (aşa cum sînt prezentate eroinele autoarei pe coperta cărţii). Scriitoarea ne oferă femeia „totală“, care, pentru a fi fericită, trebuie să-şi pună-n ordine şi subconştientul, nu numai conştientul, pentru care vîrsta nu e o piedică, iar amorurile – doar o componentă. Şablonul siropos este înlocuit cu altul, mai pragmatic şi mai feminist: femeia B.T.B. e independentă, dar la fel de inconsistentă.

Iaromira POPOVICI

Cum mi-am bătut capul ca să scap de o durere de cap

Ştire din acelea de luni de dimineaţă mi-a dat dureri de cap, toată săptămîna trecută, confirmîndu-mi sfatul horoscopului meu preferat (nu spun care ca să nu fac publicitate gratuită): feriţi-vă de o boală! Mă conformasem ferindu-mă de o glicemie crescută îngrijorător dar nu dramatic, trecînd la executarea poruncii medicale: „afară cu dulciurile, pîinea redusă la maximum!“ Zece zile m-am simţit mai liniştit ca luni 6 apr. să mă lovească această durere de cap provenită din ştirea intitulată aşa: „Migrena este prost tratată“ („România liberă“, pag. 5, rubrica semnată Mihaela Mătăchiţă) Am îngălbenit. Mă feream de diabet şi mă pocnea în altă parte. Nu sînt un migrenos şi nici un ipohondru perfect, prefer bătăile de cap durerilor tot acolo, ştiu ce înseamnă din „Vulgata“ universală: „am o migrenă“ cu doi-trei sau patru „ă“ în final, măcar din conversaţiile cu iubitele, prietenele, mătuşile, fetele tinere şi bătrîne. Am sinceritatea, tangentă cu incultura, ca să mărturisesc că migrena nu mi-a apărut niciodată ca o boală; am luat-o ca un guturai; am tratat-o superficial şi metafizic; am luat-o realist şi psihosomatic; am bagatelizat-o, dar tot eu am idilizat-o făcîndu-mi un titlu de glorie din arta cu care am ştiut să vindec atîtea migrene, ferice fiind clipa aceea secretă cînd nu se mai pot spune decît prostii, dar şi „ştii că mi-a trecut şi migrena“? Ce fac însă azi cu migrena provenită din ştirea că-mi tratez prost migrena?

Un neurolog olandez cu nume italian – Ferrari – scrie în revista medicală britanică „The Lancet“ că „acest calvar a sute de milioane de oameni“ se constituie într-o carenţă terapeutică, fiind greşit diagnosticat, prost privit, cu o indiferenţă gravă, şi rău tratat cu „medicamente învechite şi rezultate mediocre“. Omul – aşa îmi place întîi de toate să-i spun oricărui doctor – recomandă medicamente de eficienţă demonstrată precum acelea din grupul betablocantelor şi a unui antiepileptic – valproatul de sodiu. Nimic despre sfintele, blîndele, umanele, prea umanele antinevralgice cu emoţionantele lor parole de trecere: „ai un antinevralgic la tine?“, „să-ţi dau un antinevralgic?“, „adu-mi un pahar cu apă, să iau un piramidon...“ Nimic despre piramidon – în schimb valproatul de sodiu! Un antiepileptic! Sau un betablocant! Mă blochez meta: cum să-ţi recomanzi străbătînd, singur, pentru un pahar cu apă, drumul spre bucătărie, fără a crea panică din cauza unui rahat de migrenă: „ia un betablocant!“? Cum să-i spui unei prietene de care eşti îndrăgostit – cazurile cele mai migrenoase – în clipa cînd şopteşte c-o paşte o durere de cap: „ei şi, n-ai la tine un valproat de sodiu?“ N-am auzit cuvînt mai stupid – numai cînd mi-l repet mă îmbolnăvesc.

Betablocant (de la bêtise?) m-am tratat din nou de „ipohondru superior“ – cel care nu suportă medicamentele din cauza silabelor lor. Aşa am dus-o o săptămînă – revoltat că mi se ia şi migrena ca „ţărm de linişte“, ca „albastru infinit“ de tandreţe, că nici piramidonul nu mai înseamnă nimic, iar mîine nici horoscopul nu va mai şti ce să-mi prezică. Dar fiindcă nu sufăr de sinistroză – asta e o boală care transformă revolta în simplă exagerare, o zahariseală care abundă în „inadmisibil, inacceptabil, nemaipomenit şi nemaiauzit“ – m-am încrîncenat în găsirea unui leac; sînt în situaţia de a-l face cunoscut, fără să-l impun, aici fiind ca şi cu horoscoapele, ca şi cu femeile: nu toate merg, nu toate ţin şi se potrivesc.

Pe vremea asta cînd mai toţi încearcă să devină sănătoşi storcîndu-şi mintea cu ce rude simandicoase sau măcar juste au avut, nedeclarate în autobiografii, cu ce fraze mîndre şi şoptite au auzit în casele părinteşti, eu, ca mic-burghezul mare proprietar de iluzii progresiste, m-am concentrat în căutarea unei reclame radiofonice a copilăriei, una din cele mai vesele lîngă „hau, hau, hau, la Sabego!“ Aveam în minte ritmul ei, dar nu-i găseam cuvintele exacte. O zi, două, trei, obsedat de antiepilepticul acela, mi-am bătut aprig capul – cred că asta mi-a făcut cel mai bine – şi într-o noapte, ieşind de sub duş, am găsit-o; era un anunţ publicitar – precum azi „Orbitul fără zahăr sau PH-ul – care suna aşa: „Nevralgin doctor Bousquet/vindecă durerile“. Rima asta stranie între „Bousquet“ şi „durerile“ am luat-o de cîte 30-40 de ori pe zi în orice situaţii şi pot spune azi că „parcă m-a lăsat“, cum murmura o mătuşă de-a mea. Dar ar însemna să abdic de la adevărul integral dacă n-aş dezvălui că cea mai importantă experienţă a acestor 7 zile de luptă împotriva falsei egalităţi: migrenă = guturai, s-a sublimat în următoarea cruzime: nu mi-am dat seama cînd aveam şi cînd nu aveam humor, ajungînd să nu mai fiu sigur că-l posed. E straniu. E groaznic. E boala care mă paşte; am liniştea că-i epidemică.

Radu COSAŞU

„Explorează-ţi bărbăţia!“

Un profesor dintr-un mic orăşel de provincie american, Greenleaf, *află* de la un fost elev de-al său că e homosexual. Vestea îl găseşte pe bietul bărbat în pragul unui mariaj cu o fostă abulică ce slăbise de dragul lui, al rochiei şi-al zilei nunţii. Prima reacţie în faţa făţişului oprobriu public e să vină glonţ acasă şi să tabere pe viitoarea soţie: „Ha! Cine-i gay?“, dar prejudecata „no sex before the wedding“ (fără sex înainte de nuntă) îşi spune cuvîntul. Ultima soluţie: o casetă video pseudointeractivă, „Explorează-ţi bărbăţia!“, care ar trebui să-i dea verdictul. Sau ce reguli ar trebui să respecte un bărbat pentru a fi bărbat! Cea mai perversă, căreia omul nostru nu-i rezistă, e să se abţină din dansat pe „demonica“ *I Will Survive* – fie ea şi în variantă Diana Ross. Fără să-şi dea seama, personajul lui Kevin Kline – din cea mai recentă comedie prezentă pe ecranele noastre (**In & Out** sau **Cum să fii bărbat...** În română, mai tentant, dar mai departe de sensul original) – e un clişeu. Un clişeu „nedevelopat“ al unui homosexual care se confruntă cu celălalt clişeu, supraexpus, al bărbatului hetero. Cum altfel să fii bărbat? Scenariul se amuză să prezinte portretul-robot al ambelor categorii: primul e plasat în zona „gesticii afectate, a pedanteriei excesive, a fanclubului Barbra Streisand & Bette Midler“; al doilea e definit prin hitul formaţiei (paradoxal!, gay) Village People, *Macho Man,* ca şi de caseta amintită. Macho-ul perfect ar trebui să fie „înveşmîntat în piele, murdar, neras, chiar crăcănat, dacă se poate cu ceva pilozitate explodată prin anchior“. Modelele – extrase din perimetrul cinematografic – ar fi John Wayne cu „mersu' apăsatu'“ şi Schwarzenegger cu „abia-mersul“. Călcătura lui Wayne era invocată şi de remake-ul **The Bird Cage/Cabaret în familie** în care Robin Williams îi preda iubitului său lecţia masculinităţii.

N-aş fi insistat atît de mult pe revelaţia de sine din **In & Out** dacă n-aş fi depistat o anume tendinţă, în cinematograful ultimilor ani, de accentuare a feminităţii (şi a pornirilor ei) la bărbaţi, respectiv a masculinităţii la femei. Femeile din filmele actuale (vezi Kate Winslet în **Titanic** şi Sigourney Weaver în **Alien Resurrection**) sînt departe de imaginea-şablon a celor din anii '40-'50, care priveau la geam, cu luna răsfirată prin cosiţe, monologînd calităţile bărbatului ideal. Cît despre bărbaţi, vezi, mai ales, grupul de stripperi din **Full Monty**, care nu-şi explorează, ci de-a dreptul îşi exploatează bărbăţia.

Declinul unui Stallone sau Schwarzenegger (care s-a amuzat să-şi dinamiteze ferocitatea masculină în **Gravidul**), bărbaţi lîngă care femeia nu e Femeie (!) se explică prin exotismul altor prefixe ale sexualităţii. (De fapt, e greu de spus în ce măsură bărbăţia celor doi monştri mari se reflectă în sexualitatea lor). Bărbatul „altfel“ îl eclipsează pe cel „astfel“ pînă la derută. Atît în ultimul film al lui Clint Eastwood, **Midnight in the Garden of Good and Evil/Miezul nopţii în grădina binelui şi a răului**, cît şi în mai vechiul **My Best Friend's Wedding/Iubitul meu se-nsoară**, cel din urmă e „luat“ la popularitate de un trans-, respectiv homo-, sexual. Partiturile lor, la început de mică întindere, au fost extinse în urma ecourilor foarte bune la proiecţiile-test.

Hasta la vista, Schwarzie!

Mihai CHIRILOV

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Noutăţi în librării

ERNST BERTRAM
Nietzsche

ARTHUR GOULD LEE
Coroana contra secera şi ciocanul

PETRU CREŢIA / CRISTIAN BĂDILIŢĂ
Apocalipsa lui Ioan în tradiţia iudeo-creştină

SOFIA DOBRA
111 teste de limba română pentru admiterea în liceu

DOINA RUŞTI
Bacalaureat 1998. Pregătire rapidă la limba română

Din preocupările intelectualului modern

Numărul 24 (ediţia română/iarna '97-'98) al revistei *Lettre internationale* îmbină, ca de obicei, manifestările artistice cu analizele socio-politice, întregind imaginea intelectualului contemporan, care integrează în spaţiul culturii şi preocupările civice. Cel mai important capitol al revistei, intitulat *Traversarea aparenţelor*, readuce în discuţie nesfîrşitele probleme ale realităţilor post-comuniste faţă cu imperativele de globalizare. Astfel, putem citi un articol al lui Timothy Garton Ash, intitulat *Procese, epurări şi lecţii de istorie*, care pune problema legitimităţii judecării, în fostele ţări ale lagărului socialist, a trecutului apropiat – cine are dreptul să judece şi în ce măsură sînt utile procesele şi epurările (cu numeroase exemple din Germania de astăzi); Jirina Siklova scrie un articol despre lustraţia din Republica Cehă, pe care o consideră „o farsă tragicomică"; Elena Ştefoi, într-un articol intitulat *Ofer trecut confuz contra viitor luminos*, observă că „Privind în oglinda trecutului, oamenii ajung adesea la războaie şi nevroze, deşi întîlnirea cu propriul chip istorico-biografic ar trebui să aducă împăcare, echilibru şi forţă pentru construcţii de viitor." Pe de altă parte, Benjamin R. Barber, în *Cultura globală a lui McWorld*, pune faţă în faţă cele două tendinţe opuse – tribalizarea şi internaţionalismul; William Pfaff se referă la *Eroarea lui Huntington* şi este de părere că „Civilizaţiile nu se războiesc"; Isaiah Berlin încearcă, printr-o incursiune în istorie, să găsească răspunsul la întrebarea „Ce înseamnă să ai judecată bună în politică?".

Pe lîngă acest capitol de studii, eseuri şi opinii socio-politice, revista *Lettre internationale* publică şi alte secţiuni, la fel de interesante (cum ar fi capitolul despre America, cu mărturii şi amintiri ale celor ce-au vizitat-o sau un altul care se referă la statutul capodoperei şi la reacţia firească de contestare a ei).

Păcatele lumii artistice

Cîteva reviste, venind din zone culturale diferite, pun în discuţie mitizările defectuoase şi automatismele provinciale din lumea artelor plastice de la noi. Simptomatologia dezbătută este cu atît mai interesantă cu cît ea poate fi translatată, de fapt, la toate palierele culturale, fie că e vorba de literatură, teatru sau muzică.

În *Adevărul literar şi artistic*, nr. 411/31 martie 1998, Cornel Radu Constantinescu demontează un automatism din gîndirea artiştilor despre ei înşişi: mitul sărăciei. Criticul de artă observă că mania de a asocia artistul (plastic) cu sărăcia îşi are rădăcinile în anii de glorie ai comunismului, cînd „mai toţi artiştii interbelici recuperaţi (datorită valorii lor indiscutabile) trebuiau să fi suferit obligatoriu de sărăcie, măcar în tinereţe, să fi avut o copilărie tristă în regimul burghezo-moşieresc, ba chiar şi cîte o boală pentru care responsabilă era tot societatea". Prin urmare, „moda văicărelii, activă şi astăzi în mediile artistice" a fost întronată de comunism. Şi, cum orice mitologie contemporană sucombă în faţa faptelor propriu-zise, Cornel Radu Constantinescu dă cîteva exemple sugestive. „Ideea că Luchian a fost sărac e falsă. Luchian a tocat, imprudent, două moşteniri, dintre care una substanţială, în tinereţe, cînd ţinea la docar cei mai falnici trăpaşi din Bucureşti"; Theodor Aman cîştiga bine, dar cheltuia mai mult decît avea („Sînt celebre în epocă balurile sale, unde erau invitaţi Vodă şi toate familiile boiereşti mai de soi"); Nicolae Grigorescu a lăsat la moarte o avere impresionantă (bani, acţiuni la societăţi petroliere, case); „Petraşcu era, prin 1924-'25, printre puţinii posesori de automobil din urbe", iar Dărăscu avea iaht. Exemplele de bunăstare a artiştilor pot continua şi în zilele noastre („Nu putem «învinui» de subnutriţie nici pe Ion Pacea, nici pe Viorel Mărginean, nici pe regretatul Bitzan"), deşi invocarea sărăciei artistului este astăzi mai la modă ca oricînd.

Această modă a lamentaţiei este, desigur, o prelungire a sloganelor comuniste, dar ea nu ar fi avut atîta succes dacă n-ar fi întîlnit terenul propice al viziunii romanţioase, conform căreia artistul genial trăieşte întotdeauna în mizerie.

Din fericire, nu toţi artiştii plastici se complac în mitologiile breslei şi există cîţiva, mai cu seamă dintre cei tineri, care vin cu o necesară adiere de prospeţime, de fapt, cu o infuzie de firesc. Unul dintre aceştia este Dan Perjovschi, care îi acordă un foarte interesant interviu lui Aurel Chiriac, în revista *Familia*, nr.2 / februarie 1998. Chestiunea centrală a interviului este necesitatea deschiderii artei autohtone către Occident: „Sînt lucruri atît de interesante şi de palpitante înafară, încît obsesiile provinciale dinăuntru devin desuete. Rîul-ramul, î din a, cei mai buni pictori din lume ş.a.m.d." – afirmă graficianul. De fapt, problema artei care se practică la noi este **desincronizarea** (pe care Dan Perjovski o pune în legătură cu desincronizarea din politică sau din economie): „noi încă numim experiment ceea ce alţii aproape au clasicizat. Formele nu sînt atît de importante, gravă este defazarea teoretică. Lipsa de criterii. Noi încă pictăm «frumos» cînd alţii şi-au pus problema morţii picturii/artei. Criza estetică la ei s-a consumat ca şi cea de supraproducţie."

Acelaşi defazaj este resimţit şi de artiştii grupaţi în jurul revistei arădene *Intermedia* – cea mai vie şi mai interesantă dintre revistele de artă de la noi, o publicaţie cu adevărat occidentală. În cuvîntul care deschide revista, artiştii arădeni îşi exprimă consternarea faţă de atitudinea pasivă şi dezinteresată a confraţilor de breaslă: „după 1995 atelierul Kinema Ikon a început să producă experimental lucrări hypermedia (multimedia interactiv) pe suport cdrom. (...) am constatat cu stupoare că tinerii artişti români nu manifestă aproape nici un interes pentru noile tehnologii digitale, motiv pentru care ne-am orientat sistemul de relaţii spre grupuri şi instituţii din occident. În acest sens este normal ca purtătoarea de cuvînt scris a grupului – revista intermedia – să fie redactată multilingv."
No comment. (**C.P.-B.**)

Revista presei culturale

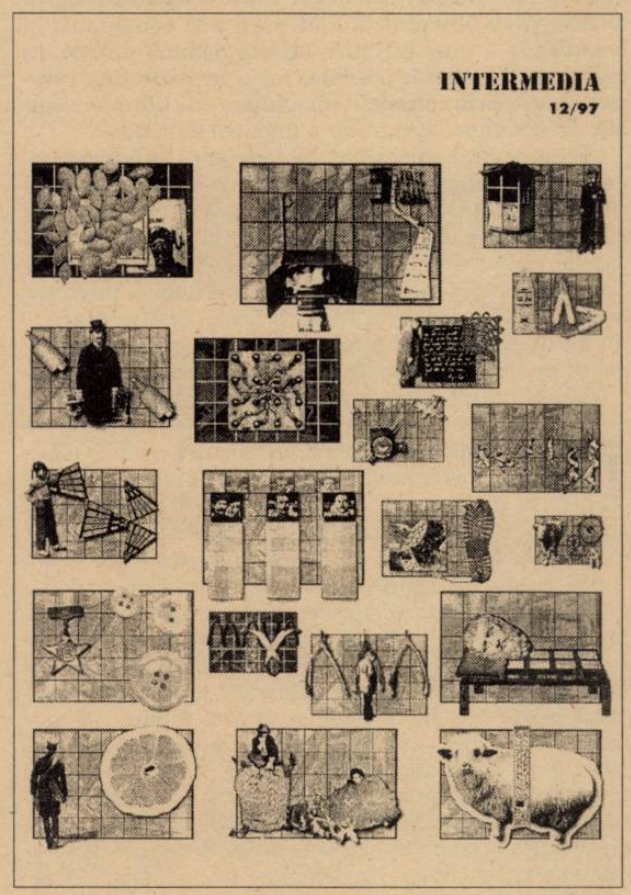

Nu ratați
Expoziţia de fotografii
Victor Velculescu
la Centrul Cultural al Republicii Ungare
(str. Batiştei 39)

Cronica literară de tranziţie

De ce scriu cronică literară

Mă aşezasem temeinic să scriu o cronică literară la o carte care mă captivase, îmi ţinuse atenţia trează sute de pagini: ***A doua viaţă,*** a lui Gheorghe Grigurcu, o carte de cronici, eseuri şi studii critice. Se contura o muncă (şi rezultatul ei) *fără istorie*: cartea m-a „prins", avusesem „comerţ intelectual" cu ea, urma să dau seamă, unui interlocutor abstract, căruia-i place literatura... Să-i dau seamă, ce?

Aici a fost momentul care a produs ruptura şi a provocat textul de azi. M-am îndepărtat brusc de lucrul meu, ca într-un trucaj video, în care camera dă iluzia că pleacă de pe imaginea unei gropi din trotuar şi se ridică imens, încît, în cîteva clipe, cuprinde globul pămîntesc cu oceanele şi continentele sale, rotindu-se blînd în spaţiul cosmic. M-am văzut, punctiform şi cogibund, în agitaţie cartesiană dar şi browniană, manufacturier de pagini scrise, maşinărie inefabilă de transformat viaţă în texte, şi m-am speriat de vanitatea întreprinderii mele. Mi-a venit atunci în minte o întrebare, poncifardă în fond, pe care o puneau redactorii în criză de inspiraţie ai gazetelor literare, din timp în timp, acum 20—30 de ani, condeierilor care se ocupau cu comentatul acelor paralelipipede din materia care arde la temperatura de 451 de grade Fahrenheit: *de ce scrieţi cronică/critică literară?*

Dar dacă chiar mi-aş pune serios această întrebare? Şi dacă, sincer cu mine şi cu cititorul prezumptiv, aş evita clişeul romantico-bombastic de genul (cu trimiterea „culturală" de rigoare la Goethe) *so wie der Vogel singt*, scriu cronică literară „aşa cum cîntă privighetoarea", *c'est ma nature, je n'y peux rien,* „instinctiv şi geniun", *I can't control myself,* „fiindcă altfel n-aş putea trăi", *c'est plus fort que moi,* „m-aş sufoca altminteri"...? Ce aş avea atunci de spus? Cum aş explica eu că week-end de week-end, în loc să hălăduiesc prin crîngiuri şi tăpşane (să-mi „încarc bateriile", nu-i aşa?), mă lipesc de calculator şi de cutiuţele cu fişe ca să clocesc aceste biete trei pagini, care, în principiu, nu-mi pot aduce decît antipatii, fiindcă pe autori nu-i lauzi niciodată îndeajuns, pe critici nu-i mulţumeşti nicidecum, iar de cititori, ce să mai vorbesc?!

Fără pretenţia că zic vorbe adînci şi încercînd să fiu atît de franc cît îmi poate permite decenţa, explicaţiile ar fi cele ce urmează:

1. a) Probabil că prima e cea de natură intens biografică şi subiectivă. Încă de pe la 9-10 ani, ţineam jurnale. Firește că erau eminamente infantile, dar fapt e că aveam viciul acestui tip de text. Mi se inculcase mie ideea că trebuie să-mi trec viaţa pe hîrtie. Sub pixul meu, genul şi-a atins apogeul între 20 şi 30 de ani. Azi, poate şi din cauza faptului că am o viaţă 90% publică, poate şi pentru că în ceea ce fac „ne-intim" mă exprim fără rămăşiţe, găsesc puţine elemente demne de consemnat în *caietul secret*. Ei bine, printre aceste puţine elemente se află cărţile. Printre ceea ce mi se întîmplă, ele chiar constituie „evenimente", care mă fac să mă opresc din *mers*, să mă scarpin în cap şi să cad pe gînduri.

b) Tot în adîncul biografiei, găsesc cealaltă jumătate a explicaţiei de mai sus. Pe la vîrsta de 20 de ani, am rămas fără ambii părinţi. Singur de-a binelea: nu tu unchi, nu tu mătuşi, nimic. N-am mai avut „bătrîni" de nici un fel. Nici să-mi dea un sfat, nici să-mi pună o pilă; nici să-mi dea o palmă sau un pol de cheltuială. Bătrînii mei au fost cărţile. Le-a fost dat să-mi joace rolul tatălui şi pe al mamei, exact cînd devenisem şi eu fiinţă conştientă de sine. Am spus „cărţile", în general, dar realitatea e că hazardul sau providenţa sau amîndouă au selectat doi autori care, prin ataşamentul meu frenetic şi devotat faţă de ei, mi-au devenit tutelari. Aceştia au fost Dostoievski şi Călinescu. Dostoievski m-a dus de mînă prin bolgiile vieţii, în ceea ce are ea labirintic, abisal, visceral. Călinescu m-a aşezat în bancă şi mi-a revelat latura raţională, axiologică, solară a existenţei, inclusiv spaţiul voluptăţilor intelectuale. Scriu, deci, critică, aşa cum juca şah acel personaj dintr-o nuvelă a lui Stephan Zweig: pentru că aşa am învăţat să scriu şi să fiu. (Amănuntul că, în preadolescenţă, mă bălăcisem prin paginile lui Dobrogeanu-Gherea, pe care, prin '63-'64, îl puteam, în fine, confrunta cu Titu Maiorescu, nu cred că e semnificativ. Oricît ar părea de orgolios gîndul, voi mărturisi că pe Gherea aveam sentimentul că-l domin, că-i simt lucrătura, că pot face lesne ce face el – în timp ce Călinescu, multă vreme, mi-a impus).

2) Scriu critică literară din inerţie. Înţeleg, aici, prin inerţie, un conservatorism lucid, o consecvenţă programatică. De un sfert de secol, cu regularitate – atunci cînd mi s-a îngăduit – dau seamă despre aventurile mele cu cărţile. Din 1989, istoria curge altfel. Ne place au ba, lectura literară înseamnă mai puţin acum decît înainte, cînd puţine lucruri de valoare (sau de plăcere) o concurau. Critica literară şi-a pierdut şi ea preeminenţa: în comunism, îmi plăcea să spun că era singura formă de critică oficial permisă (desigur, cu restricţii cenzoriale). „Paradoxul" e că azi apar de 10 ori mai multe titluri. Eu, cu deplină modestie, îmi urmez cărarea în codru, şi prelungesc această cărare în zona care mie îmi spune acum maximum: zona nefictionalului, a reflecţiei, a amintirii brute, a istoriei nesulemenite. Cronică, înseamnă, în fond, şi letopiseţ al raţiunii regăsite.

3) Scriu critică literară pentru că mă înfioară (fără să mă timoreze) criza puhavă de valori din ultimii ani. Înainte de '89, era mai simplu: ce era oficial, era o porcărie; ceea ce era contra, avea şanse să fie bun. Acum, însă, a căpătat libertate nu doar binele, ci şi, în egală măsură, răul. Scriu, aşadar, cronici, ca să-mi ostentez credinţa în cuvîntul bine gîndit, în frumosul bine spus, în adevărul care e valoare în sine. Mă încăpăţînez (nu sunt singur) ca, într-o mulţime căreia i s-a pus ceaţa pe ochi şi nu mai vede cerul, să o ţin, oblu, spre Steaua Polară.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

EROTICA DE PIAŢĂ

Expuneri, promisiuni, nelinişti

Tranziţia a însemnat şi cucerirea dreptului de a colora spaţiul public într-un chip nepermis înainte: prin senzualitatea *cool* a imaginilor şi modelelor de frumuseţe feminină. Panouri publicitare, filme, clipuri şi reclame TV, coperte de carte, pagini unu ale cotidianelor sau revistelor înghesuite pe tarabe – toate supraexpun siluete, zîmbete şi corpuri frumoase. Funcţia lor: *ornament* (fără o legătură logică necesară cu obiectul lăudat spre a fi consumat) şi *promisiune* a unei întîlniri, (din)totdeauna dificile, în realitatea imediată, posibile, însă, în realitatea reveriei induse prin mozaicul imaginilor – întîlnirea sexuală. Promisiune, garantare a unei performanţe.

Promisiune totuşi plină de tensiune. Fiindcă niciodată, de-a lungul istoriei, corpul n-a fost „liber" ci supus convenţiilor socio-culturale care au prescris cum şi cît se cuvine el ascuns, sustras privirii, cum şi cît se cuvine expus. Un exemplu celebru: în pictura licenţioasă de pe pereţii bordelurilor din Pompei, prostituatele poartă o singură, sumară piesă vestimentară – un fel de sutien; căci a face amor cu o parteneră dezgolită pe de-a-ntregul (şi pe lumină) era o licenţă intolerabilă. Supraexpunerea corpului feminin la care asistăm astăzi practică acelaşi joc cu limitele convenţiei sociale. Aş relata aici două istorioare cu taximetrişti. Taximetristul nr.1 se arăta mulţumit că trăim, în fine, într-o lume mai dezinhibată, în care ai acces, „ca bărbat", la o revistă, la un film sexy. Se arăta exasperat, în schimb, fiindcă „Nu vedeţi, nici n-a dat bine căldura şi-au început cîte unele să se dezbrace prea din cale afară, prea decoltate, prea scurte fuste vezi pe stradă, doamnă! Şi nevastă-mea mă-ntreabă ce nu-mi convine, ca bărbat? Nu-mi convine, ce să-mi convină, ce, dac-o vezi pe stradă mai dezbrăcată o are-n palmă, s-o dea la fiecare?". Exasperarea aceasta se datora, poate, promisiunii „neţinute" pe care o femeie concretă îmbrăcată provocator (reproducînd „imageria ambiantă a feminităţii", la urma urmelor) o încarnează. Promisiunea simbolică, însă, era citită ca onestă: reverie garantată! Taximetristul nr. 2: îşi afişase pe bord, în loc de iconiţă, o mică imagine cu o cover-girl. Am mers cu el la aeroport. Întîmpinam trei cercetătoare vestice, sosite, pentru un colocviu, din spaţiul altor convenţii culturale: şi şoferul, şi eu (care consimţisem să mă urc într-o maşină publică astfel împodobită) am făcut figură de barbari.

Fie denunţate, fie admirate, gesturile şi posturile „feminităţii de imagine" – codifică o imagine a femeii „aşa cum *ar trebui* să fie". Nu numai oraşul, ci şi satul românesc se lasă bîntuit de noile modele: cunosc comune care au organizat, în creierii munţilor, cu destul tam-tam, concursuri de miss pentru ţărăncile cît de cît tinere din satele dependente... Noul „imaginar ambiental al feminităţii", cum îl numesc antropologii, indică o mare nelinişte şi „o intensă valorizare culturală a sexualităţii ca ţel aproape mistic al individului" (Véronique Nahoum-Grappe, *Le féminin*, Hachette, 1996). El re-construieşte (şi) realitatea socială românească: imagerie, servicii, conduite cotidiene noi vorbesc despre un Eros în tranziţie.(**D.V.**)

Citeşte-o acum!

În orice familie respectabilă, în timpul perechii Odios-Sinistră, circulau trei mituri fundamentale: numărul neştiut de ibovnice ale lui Ştefan cel Mare, marea poftă a lui Carol al II-lea şi dorinţa nepotolită a lui Nicu Ceauşescu. Românii au iubit continuu, pe tăcute şi din auzite, poate, nu degeaba. Povestea altora e bună cînd a ta doarme plictisită. Coincidenţă plăcută, în nomenclatorul meseriilor din România figurează „încercător de saltele" (conform *Dilema*, nr. 264). O uriaşă inhibiţie l-a urmărit – fatal – pe mioritic şi de aceea poveştile lui postdecembriste l-au lăsat chiar pe el fără replică. „Evenimentul zilei" titra violuri de găini, capre şi, insistent, femei în vîrstă. Roxana Călin şi-a ucis rivala, a tranşat-o şi a ţinut-o în frigider, înfiorînd, dar şi demonstrînd ce poate face amorul din om. Şi s-a început o goană lungă după astfel de istorii ce te ţineau acasă în calitate de spectator al plăcerii altora. Un demnitar, ex-ministrul de Cultură Petre Sălcudeanu, şi-a agresat sexual funcţionara, iar scandalul a început prin a fi muşamalizat. Un chestionar al cotidianului „Naţional" îl aplauda pe Bill Clinton, atunci cînd se dezvăluise amorul său cu o voluntară a Casei Albe. Complacerea în paradoxal e şi ea o plăcere. Plăcerea de a avea o părere suficientă în domeniu şi de a trăi desfătările altora.

Dar, după ce s-a uitat pe gaura cheii, românul a trecut la acţiune. Piaţa îi oferă ceva stimulente. Şi să nu uităm, plăcerea este fugitivă, mereu fragilă şi de reconstituit.

Telefon de nu-mă-uita

Abonaţii conectaţi la telefoanele digitale pot apela la cel puţin nouă firme ce oferă conversaţii erotice, printre alte servicii (horoscop, tarot, concurs cu premii, loteria americană, petreceri, consultaţii juridice, concurs de înjurături şi reţete). Voci tinere răspund la capătul liniilor, botezate cu nume promiţătoare: **„Kamasutra", „Striptease", „Reţeaua erotică", „Confesiuni toride", „Kabbala", „Zona erogenă", „Clipe fierbinţi", „Mîngîieri sublime", „Gay line", „Fetelor, telefonul acesta e doar pentru noi"** şi **„Căsuţa cu poveşti erotice"**. Un minut de discuţie toridă costă între 4.500 şi 7.900 lei şi de aici scandalurile de familie, în care tinerii vorbesc şi părinţii plătesc, sau certurile dintre persoanele vîrstnice şi Romtelecom, unde primii acuză că nota lor de plată e nejustificat încărcată. Explozia acestei logoree pe teme erotice a început cu apelurile spre Guyana ori Belizae unde se aflau roboţi telefonici ce comunicau cu apelanţii din România şi nu este încă la nivelul Statelor Unite, unde 36% din traficul anual mediu e ocupat cu aceste îndeletniciri.

Iată un exemplu catifelat pe firul căruia dăm de Raluca: **„Bună, bine ai venit la linia noastră fierbinte. Tariful meu este de 2.500/30 secunde. Primele 20 de secunde sînt netaxabile. Aşează-te confortabil în fotoliul tău. Vei auzi nişte fete care te vor excita cu adevărat. Dacă o vrei pe Raluca, spune „da" tare... Sînt Raluca, femeia sălbatică din Nord."** ...şi urmează un delir fără perdea în care roboţelul-femeie îi lasă aparent, bărbatului, iniţiativa, comandîndu-i, de fapt, fiecare gest. Interlocutorul se decomplexează crezîndu-se eroul unei aventuri perfecte, căreia doar el putea să-i facă faţă.

„Gay Line", în schimb, te aruncă într-un live cu doi-trei oameni împărtăşind aceeaşi pasiune. Dialogul, aici, e mult mai spălat. Totul e intermediere, şi dacă îţi doreşti un bărbat, poate ai noroc să fie chiar pe linie.

Vorbeşte cu Liza! Ea nu se dezbracă şi îţi refuză orice detaliu intim. Vrea doar să te tempereze, să arate că poţi fi şi platonic. Potrivit declaraţiilor sale, Liza e studentă, îi e frică să n-o prindă prietenul ei şi, în timp ce vorbeşte cu tine, se uită la televiziunea Antena 1, unde, doar acolo, vede agitaţia.

Dansatoarele cu ora

Despre firma **Test** din Ploieşti a început să se scrie în perioada sărbătorilor de iarnă. Soţiile le-au comandat soţilor lor pe Barbie, Ariel şi Cris. Acestea, contra 100 de dolari pentru o oră şi jumătate, executau la domiciliu dansuri sud-americane, turceşti, erotice şi topless. Ca nu cumva cineva să vadă şi altceva decît profesiunea în fiinţele ce se manifestau cu dărnicie, fetele erau însoţite de un bodyguard. De la erotica în mişcare, s-a trecut la arta statică prezentată la **Galeria 35**. Opt artişti plastici şi-au expus aici obsesiile, cu preţuri pînă în 1.500 dolari. Nedi Gavriliu a reprezentat **Periscopul** – organe sexuale suprarealiste pentru „era tehnologică". Alina Penţac are o explicaţie simplă pentru lucrarea sa, **Compoziţie 3**: „bărbaţii sînt nişte porci".

Internetul a speriat Occidentul

Prezenţa ştearsă a sportivilor români la Olimpiada albă de la Nagano '98 a fost concurată de vulgara lor apariţie pe pagina de Internet a Jocurilor. Sportivii noştri au răspuns întrebărilor convenţionale ale organizatorilor extrem de normal. Eva Tofalvi are drept filme îndrăgite: **Aventura unui c...t pe fundul mării** şi **Călugărul cu p...a-n ghips.** Monica Lăzăruţ îşi doreşte călăria şi călăritul în doi şi iubeşte pockerul pe dezbrăcate. Din seria aceasta de mesaje electronice fac parte cele de dragoste, publicate de cotidianul „Naţional" şi preluate de pe robotul telefonic al redacţiei. Iată poezia: „Pentru Silviu Turda (Craiova): Aşa cum floarea de colţ înfloreşte pe un teren stîncos, aşa şi dragostea mea a apărut pentru tine şi va rămîne eternă. Te iubesc Oana (Constanţa)." „De la Ionuţ pentru Claudia: Ce dulce este viaţa/ Cînd stau şi mă gîndesc/ La o fiinţă scumpă/ Pe care o-ndrăgesc./ Nu te uita în urmă/ La cei ce te urăsc,/ Ci gîndeşte-nainte/ La cei ce te iubesc/ Rămîi mereu a mea pe veci/ Rămîi mereu frumoasă./ Să fii mereu iubita mea/ Şi să-mi fii mireasă."

Simbolistică fragilă şi loc comun cît cuprinde. Astfel au visat declaraţii de dragoste şi o Sorina Raţiu, ce a şocat românimea, cu pretenţia sa de a-şi schimba sexul, şi un Beniamin Jian, care, pentru a-şi hrăni gelozia, a ucis bestial patru posibili concubini ai iubitei Florina, şi, de ce nu, chiar primarul Săpînţei, Gheorghe Pop, care în martie '98 a fost prins de soţie făcînd dragoste în clădirea administraţiei locale cu Maria a lui Mărin. Ce s-a întîmplat în finalul ultimei poveşti sîntem siguri că sînteţi curioşi. Ţăranii au dărîmat primăria şi au bătut-o pe Maria. Primarul i-a şters supărarea cu o vacă şi un video (conform cotidianului **Cronica Română**, 25 martie '98).

Televiziunea – plăcere, singurătate şi transpiraţie

După ora 12 noaptea, televiziunile prin cablu programează filme erotice, prin posturi consacrate, precum Babylon Blue, Adult Channel, Electric Blue. Cum sînt receptate aceste felii sexy în lumea românească cenuşie ne spun fotbaliştii cîtorva cluburi celebre (conform unei anchete PRO SPORT Magazin):

Marin Şumudică (Rapid): „Soţia mea se uită şi ea cu mine, iar cînd sînt în cantonament, se uită singură".

Adrian Ieasci (Rapid): „Genul ăsta de filme prind bine, mă simt într-o vînă extraordinară, doar că sînt mort a doua zi".

Ionuţ Luţu (U. Craiova): „Visez să fac sex înaintea unui meci oficial".

Călin Zanc (Sportul Studenţesc): „După o săptămînă de cantonament, filmele erotice prind bine pentru a avea un somn liniştit şi cu vise frumoase".

Strip-tease, izvor de nuduri

Iniţiativele răsfirate şi strecurate în programele artistice de restaurant au culminat cu Festivalul Naţional de Striptease, organizat în 1995 de către Sexy Club-ul lui Costel Constantin, ulterior acuzat de trafic de carne goluţă. După o campanie publicitară efectuată prin „Evenimentul zilei" se înscriseseră 54 de artiste. În carne şi oase s-au prezentat doar 3-4, una purtînd chiloţi tetra. Amatoarele care s-au prezentat nu au fost la înălţime; cea care a cîştigat a fost o stripteuză de meserie: **„Am lucrat în Comerţul Exterior înainte şi am sunat la Sexy-Club şi mi s-a spus că au nevoie. Eu lucrez cu scaun şi de sus pînă jos, senzual, îmi dădeam jos hainele. Eu nu mă încurc cu clienţii fiindcă vreau un oupăn maind, mai mare ca mine şi să aibă grijă de mine."** Arc peste timp, în 1997, la modă au devenit localurile cu striptease masculin, deşi ele încă mai sînt privite cu sfială şi prejudecată.

Matrimoniale – „Ţării, cît mai multe cupluri!"

Nu e publicaţie mai descreţită la frunte care să nu aibă o rubrică de matrimoniale. Este o poftă de pus pirostriile în ţara noastră ceva nemaiîntîlnit. „Academia Caţavencu" are rezervat şi ea un astfel de spaţiu tipografic.

„Posesor a trei locuri libere (în inimă, în maşină, în pat), viril cît cuprinde, umor, moacă bună."

„Vîrcolac antipatic şi timid caut amatoare de plimbări romantice în nopţile cu lună plină."

„Bărbat hard, caut femeie soft, dezvoltată mai mult pe verticală decît pe orizontală."

„Pisicuţă răsfăţată cu neuroni zburdalnici şi blăniţă mătăsoasă, rasă ardeleană caută motan pentru mieunături de convenienţă (sau nu)."

„Dandanache, bun prieten cu Caţavencu, o caută cu disperare pe coana Zoiţica."

„Mă prezint, să mă prezint/ Să nu mai scriu în vînt,/ Mă adresez cu un cuvînt./ Mă cheamă Ilinga – laborista, mă înscamnă – Muza-garagaţă."

„Herşcovici – inginerul liniştit vrea să urzească căsnicie evreiască."

Şi povestea lui Herşcovici curge de la sine: „Sînt singur, sînt mai aproape de părinţi şi casa mea. Am avut cîteva întîlniri, dar nu m-au mulţumit. Mă vedeam cu persoanele la bufetul întreprinderii unde lucrez şi vedeam acolo cît de pretenţioase sînt."

Fiecare din aceste anunţuri ascunde poveşti. Poveştile propriilor vorbe, ce sînt modalităţi de curtoazie aruncate în eter. Unul insistă pe proprietate, celălalt pe o imagine blîndă de coşmar, altul impune un limbaj tehnic de la prima vedere, iar femeia trage spre răsfăţări calme. Înainte de a se întîmpla ceva cu adevărat, matrimonialii

îşi trăiesc plăcerea pentru ei, se acomodează cu propria lor imagine şi se îndrăgostesc atît de mult de acest dublu încît au mari pretenţii de la realitate.

Revista sexy
întîmplări din vulgaritatea imediată

Timpul citirii revistelor de acest tip este scurt, dar momentan de plăcută trebuie să fie minunea. Femeia există în zeci de poziţii tinere şi lascive, are detalii bine, abundent şi color precizate şi-ţi arată cît de uşor poţi să cucereşti redutele, transformîndu-te din obiect de adoraţie într-unul de manipulaţie. Bărbatul eşti tu, stînd, fără vîrstă, cît de confortabil e omeneşte – mai gol decît gol nici că se poate. Femeia din pagină şi bărbatul de pe sofa sînt o pereche ideală, în care doar el îşi apropie momentul marii întîlniri. Şi cum stau ei aşa, statornic îndrăgostiţi şi etern străini, au nevoie de reţete de succes.

Sexy Bravo, la 4.000 de lei exemplarul, este interzisă celor sub 18 ani pentru că o propune pe Sonia, cea înnebunită după sexul în cizme, pe starleta Conny doritoare de maraton sexual sau pe fabulistul Ginel din Gorj, pe care-l citäm prin locurile esenţiale:

„Experienţa ne învaţă / Că-ntr-o gură de pisică / Intră viu şi iese mort / Orice şobolan îi pică."

Cu toatele sînt acreditate drept poveşti reale şi neînchipuite ale cititorilor Costel din Bucureşti, ori Mihai Buştean. Oferta aceasta vie este împănată de cea mişcătoare a rubricii: **„Partenériat pentru pace": „Pentru senzaţii tari acest trup vă stă la dispoziţie. Maria din Calafat" „Sînt o stăpînă sadică şi rea care aşteptată sclavi pentru a-i umili şi a-i biciui." „Eşti nesatisfăcută? Vrei sex pînă la epuizare? Un tînăr cu un penis de 20,5 cm te aşteaptă."**

În **Sex Appeal** Lucreaţia Borgia îşi pune inocenta întrebare privind naturaleţea **„poziţiei «pe la spate»"**. Miţa Baston explică cum se înţeleg lesbienele cu homosexualii, iar Agent Scully vorbeşte doct despre SF-ul erotic. Căutările de jumătăţi sînt specializate pe **„fete, bărbaţi, nonconformişti, gay, fantezişti şi cupluri"**. Există un număr X de nonconformisme şi un număr Y de aparate erotice. Combinaţia dintre ele, Z, are menirea să prindă în mreje sexul singuratic aflat în dilemă. Din vitrina erotică alegem doar chiloţeii-fluture de culoare roz-bombon, ce **„excită teribil cu ajutorul picioruşelor fine din interior"**.

Sex şi crimă, revista pentru toate gusturile, răspunde la o întrebare arzătoare (la ce se gîndeşte o femeie goală pînă la mijloc?) astfel: **„la un bărbat gol de la mijloc în jos"**.

Fidelitatea o are pe doamna N., ce schimbă destine şi rezolvă o grea povară a noastră, a tuturor: sexul anal.

Eros & Amor şi-a găsit miss-ele şi le reproduce, cît poate revista, mai lungi.

Revistele sexy româneşti preiau tipare narative şi poze din Occidentul şi Orientul bine temperate. Băştinaşul este încă o dată constrîns, desigur plăcut, de data asta, nefiind lăsat în plata sa eroticomană.

Eugen ISTODOR

Luceafărul din tramvaiul 21

O contribuţie importantă adusă stresului cotidian al majorităţii bucureştenilor este transportul în comun. Eşti nevoit să-ţi petreci o parte din timpul tău zilnic într-o atmosferă sufocantă, îmbibată cu miros de transpiraţie, înconjurat, sau de multe ori strivit, de necunoscuţi la fel de apatici ori de nervoşi ca şi tine. Dacă îţi concentrezi puţin atenţia poţi cunoaşte cîteva aspecte ale acestei coabitări de scurtă durată în aceeaşi colivie mobilă.

Cele mai des întrebuinţate propoziţii, într-un mijloc de transport în comun, ar fi: „Coborîţi la prima?", „Încerc să vă fac loc!", „Dacă nu coborîţi atunci de ce staţi pe scară?", „Îmi compostaţi şi mie, vă rog?", „Mă scuzaţi!", „Nu mai împingeţi, căci e un copil mic aici!", „Încercaţi să avansaţi, vă rog!", „Nu mai am unde să mă duc!", însoţite de comentarii şi de multe ori de înjurături.

Bucureştenii, învăţaţi de vechiul sistem să se înghesuie „cînd se dă ceva", odată urcaţi în maşină, îşi fac loc cu coatele în căutarea unui scaun neocupat. Despre politeţe nici nu poate fi vorba, fiecare îşi doreşte să-i fie lui cît mai bine. Astfel, n-au dispărut discuţiile legate de vreun tînăr pletos ce mestecă gumă şi priveşte pe fereastră, în loc să-i cedeze locul doamnei în vîrstă de lîngă el. Aceasta ori comentează cu vecinii ori îl priveşte urît şi insistent. Tinerii se revoltă: „Unde naiba tot merg bătrînii ăştia? Îi caută moartea pe acasă şi ei..." sau „Sigur că vor să stea jos. Vechea poveste: picioarele, operaţia..."

Deseori se leagă diverse discuţii între tovarăşii de călătorie. Unele dintre cele mai interesante le poţi asculta zilnic în tramvaiul 21 (Colentina – via Obor), asta în cazul în care nu te concentrezi asupra vatmanului pentru a afla cum mai înjură românul nostru. Cele mai inedite şi noi înjurături le înveţi în intersecţia Calea Moşilor – b-dul Carol, unde circulaţia e aproape permanent blocată şi timp de cel puţin cinci minute te asurzesc claxoanele. Lumea din tramvai, neliniştită, îşi manifestă spiritul fatalist: „E accident?", în timp ce vatmanul îşi debitează repertoriul. Ai ghinion dacă e vatmaniţă. Este calmă şi tăcută, însă uneori mai explodează şi ea: „Fir-aţi ai dracului cu traficul vostru!". Discuţiile sînt aprinse şi pe diverse teme. Oamenii întîi ascultă, apoi se implică. Se dau sfaturi pentru educaţia copiilor: „Nu-i mai spălaţi, doamnă, hainele! Să înveţe să şi le spele şi singur! Eu aşa am făcut cu ai mei!" Se comentează guvernul: „Săracu' Ciorbea, ce i-au făcut! O duceam noi rău, dar măcar era om cinstit!" Apar nostalgicii: „Bine era pe vremea lui Ceauşescu! Nu stăteai cu frica în sîn că te dă afară." Şi cîrcotaşii: „Eu unu' m-am săturat să muncesc pe degeaba!" Se împărtăşesc experienţe de viaţă: „Să vedeţi ce a păţit fratele meu din comuna Voluntari, cînd venea cu roşii în Obor!".

Transportul în comun furnizează surse de venit pentru două categorii de inşi: cerşetorii şi hoţii. Primii, de multe ori copii de ţigani, cîntă un neconvingător „Mamelor din lumea-ntreagă..." şi văzînd că n-au succes coboară. Iată, totuşi, un caz neobişnuit: tot în tramvaiul 21 o ţigăncuşă îşi probează talentul de actriţă. După ce recită cu patos 7 strofe din „Luceafărul", cîntă „Doamne, ocroteşte-i pe români!". Şi încheie cu „Înger, îngeraşul meu". Hoţii operează pe neaşteptate şi în tăcere strecurînd mîini în buzunare şi tăind poşete, apoi dispărînd fără urmă. Oamenii sînt alarmaţi: „I-aţi văzut?", „Cum arătau?" iar păgubaşul se vaită, evaluîndu-şi pierderile. Tot transportul în comun este un mediu propice pentru tot soiul de perverşi. Avînd drept pretext aglomeraţia, reuşesc de multe ori să se lipească de cîte o adolescentă cu fustă scurtă. De aici – alt gen de proteste: protestele *gender*.

Preţul biletelor mărindu-se pe zi ce trece, din cînd în cînd comiţi un act de curaj şi călătoreşti în ilegalitate. Atunci stresul se dublează, căci trebuie să fii vigilent în fiecare staţie pentru a identifica în mulţime sacourile bleumarin. Cei aflaţi în această situaţie se avertizează unii pe alţii: „Vin meseriaşii!" Se întîmplă să nu ai timp să cobori, ei urcîndu-se în ultima clipă. De obicei, pe elevi şi pe studenţi îi mai iartă, nu înainte de a le arunca în faţă ameninţări şi cuvinte umilitoare. Cea mai mare greşeală este să ai un act asupra ta, căci controlorii te obligă să te scotoceşti şi dacă-l găsesc nu mai scapi. Au şi ei demnitatea lor: „Mă minţi în faţă, dom'le? Ce, mă credeai tîmpit?".

Unul dintre autobuzele de coşmar ale Bucureştiului este 336 (p-ţa Rosetti – Apusului).Un cetăţean afirma: „Chiar dacă ar veni la un minut, tot aglomeraţie ar fi!" Din această cauză mai este denumit şi „conserva". Cei care călătoresc cu el nu au poftă de poveşti, în schimb înjurăturile şi vocile ridicate se înmulţesc. Staţia de la APACA este spaima traseului, veşnic găzduind o adevărată manifestaţie. Apacistele, mai vorbăreţe, mai schimbă impresii, mai scot din plasă să-şi arate una alteia cîte o pereche de chiloţi: „Uite ce i-am cumpărat lu' soţu!"

De puţin timp, în transportul în comun au apărut şi celularele. Îndrăzneţe, îşi fac simţită prezenţa cînd te aştepţi mai puţin. Concomitent, cîteva persoane se străduiesc să se caute prin genţi. În cele din urmă, se descoperă pentru cine era mesajul. Are loc o scurtă convorbire, pe care o ascultă cu interes toată maşina: „Da, dragă, ştiu că am întîrziat. Ce vrei? A prins toate stopurile!" Iar muncitorul slăbuţ de alături adaugă cu un zîmbet: „Du-te mai repede, că nu mai poate!"

Adina POPESCU

Televedenii

Atacul *pedofobilor*

Propunîndu-mi o analiză a emisiunilor pentru copii, care să se bazeze nu doar pe constatări generale ale unor tendinţe de durată, ci şi pe date concrete, prelevate din programul la zi, săptămîna trecută am ales la întîmplare un sfert de oră de *zapping* comparat între *TVR* şi *ProTV*, anume într-o fişie orară dedicată de obicei ţîncilor. Ce am văzut în acea sîmbătă nu a reuşit să-mi clatine ipotezele, dimpotrivă... Am căpătat şi mai multă tărie în convingerea că, în cazul discursului televizual îndeobşte transmis de canalele româneşti, spulberarea metodică a unor mitologii (mai mult sau mai puţin mediatice) se datorează nu intenţiei de a experimenta o televiziune inteligentă, destinată unui public extrem de pretenţios, ci purei şi simplei derute (ca să nu zic mai rău) a realizatorilor. Şi ce indicator mai sensibil al acestei stări puteam stabili, decît chiar emisiunile pentru copii, avînd în vedere că, de milenii, în toate civilizaţiile, acestei categorii de vîrstă i s-au adresat cu predilecţie discursuri cu un caracter mitic incontestabil?

Să ne închipuim nişte părinţi degeneraţi care nu le mai spun propriilor odrasle basmele frumoase ale copilăriei, pentru că se plictisesc ei înşişi la amintirea lor, iar plictiseala pe care ei o resimt ca spectatori „inteligenţi" depăşeşte tendinţa, aproape instinctuală, ca prin acest intermediu să-şi iniţieze urmaşii în marile taine ale vieţii. Ei bine, aceşti humanoizi decăzuţi există şi (să fie acesta un semn al Apocalipsei?) li s-au dat în sarcină tocmai emisiunile pentru copii!!!

Basmele cu zîne sînt astfel recroite după gustul acestui sfîrşit de eră! Şi cum televiziunile gem de clone ale lui Andrei Şerban ahtiate după şansa de a arăta ce pot tocmai în branşa scenariilor pentru copii... Iacă! Făt-Frumos teverist e mic, negricios şi bolînd, are un nas exagerat de mare, umblă şleampăt şi cocoşat. Vrăjitorul protevist e deşirat, pămpălău şi zîmbeşte tîmp. El nu mai încurcă din cînd în cînd cîte o magie, ca odinioară; ci le greşeşte de la bun început pe toate! Şi cum altfel, din moment ce formula sa cea mai tainică – *Abracadabra* – acum o cîntă cît îl ţine gura, în piaţa mare!? Eroilor pozitivi le e jenă, cînd se termină povestea, să anunţe că binele a triumfat... Nu binele a triumfat, ci o anumită stare morbidă, de divertisment isteric, cu *gag*-uri lîncede şi poante insesizabile. Să spunem orice, numai să nu fim „tezişti ca americanii"! Şi cu această teză a lipsei de teză să cenzurăm bine orice urmă de apolog, de pildă moralizatoare, de finalitate didactică! Asta ar fi şi culmea: să fim didactici cu copiii!

Pasămite, pentru că aşa sîntem noi: zeflemisitori şi demistificatori; iar copiii noştri trebuie că sînt la fel, din moment ce ne-au moştenit genetic... Dar bagajul cultural implicit pe care noi li-l transferăm contorsionat, răsturnat, alterat? Să-l fi subînţeles de la sine, aşa multiplu codificat cum îl primesc azi de la noi? Că doar ăştia mici au un talent la tehnică de calcul – ceva de speriat!

Greu de spus... Cert e că „proştii ăia de americani", în frunte cu reacţionarele acelea de studiouri *Disney*, continuă să creeze basme frumoase care îi farmecă pe copiii din toată lumea... şi chiar şi pe super-dotaţii noştri.

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Internetul ca Hyde Park electronic

Internetul reprezinta, mai mult ca oricind in istoria culturii occidentale, un triumf al anarhiei, comparabil poate, mutatis mutandis, numai cu strania institutie anarhica a Hyde Park-ului londonez, transpusa in discursuri nu rostite, ci scrise, dar cu o audienta planetara. Usurinta cu care poti sa comunici ce vrei, cui vrei, usurinta cu care poti face un discurs public pe Internet, fara rigoare si fara consecinte grave, este poate cea mai mare schimbare in stilul de a publica, adica de a face publica o stare a gindului, de la inventarea tiparului.

Libertatea de a spune ce vrei se confunda astfel cu facilitatea actului de comunicare. Sintem liberi, cred unii, daca putem comunica ideile simplu, fara cenzura editorilor, fara tracasarea birocratilor care aranjeaza hirtiile in formate meticuloase.

A putea citi pe acelasi ecran de computer, apasind acelasi buton de pe „mouse", o revista de filosofie si un „newsgroup" in care se discuta filosofie dupa ureche pune automat un semn de egalitate intre valoare si non-valoare. Sentinta lui Marshall McLuhan „The medium is the message" si-a gasit, in fine, confirmarea absoluta, in cel mai grotesc-pesimist scenariu imaginabil. Caci cine ar indrazni sa suprime libertatea cuvintului in numele performantei valorice, intr-o lume in care oricine poate face public orice? Discursul de pe Internet se plaseaza intre revista de rigoare si discutia de cafenea. Daca ceea ce e scris in revista, cu rigurozitate si deferenta, ramine accesibil „posteritatii", dupa conceptul scripta manent, discutia de cafenea se evapora fara consecinte serioase, se pierde in timp si in fumul de tigara. Internetul ofera un suport electronic semi-volatil pentru discursul intermediar, care „zboara" totusi, desi ramine scris o vreme.

Precum pungile de plastic biodegradabile, simbol esential al lumii moderne, care se dezintegreaza treptat, pe parcursul a citorva luni sau citorva ani; depinde de firma producatoare. Este valoros si nu este, se poate pastra, la nivel individual (chiar pe vesnica hirtie, un simplu „click" pe optiunea „print"), sau poate disparea o data cu decuplarea calculatorului. Manifestarea opiniei de grup se atomizeaza. „Unul pentru toti si fiecare pentru sine", cum parodia o comedie juramintul muschetarilor, pare sa fie sloganul viitorului pe Internet. Pentru un roman traitor in afara granitelor fizice ale Romaniei, (scriu aceste rinduri din Sydney, Australia), Internetul este modalitatea de sincronizare cu tara. Citesc zilnic presa romaneasca (marile cotidiene, agentiile de stiri si revistele culturale). Fara aceasta fromidabila inventie, Internetul, mi-ar fi mult mai greu sa pastrez sinronic legatura cu tara. Sint foarte incintat sa am la indemina acest „mediu" de comunicare. Dar intrebarea mea ramine: de ce trebuie sa platim pentru fiecare noua „siddhi" popularizat, cu degradare intelectuala? Patanjali in Yoga Sutra vorbeste despre toate aceste „puteri" (siddhi) pe care le dobindeste un initiat (Yoga Sutra, III, Vibhuti Pada): vederea la distanta, auzul la distanta, etc. In termeni moderni, cu etimologii greco-latine, televiziune, tele-fonie... Internetul adauga in fine cea mai mare „putere": accesul bilateral neconditionat (sau slab conditionat) la un gind scris sau vorbit. Aceste „puteri" puse la indemina oricui, au produs, neindoielnic, o cadere lina a valorilor traditionale si o demontare treptata a sistemelor filosofice clasice. Puterea de a comunica la distanta, instantaneu, unui public ales sau aleator, a format o noua clasa de dictatori de opinie, pe linga care presa „de hirtie" se atrofiaza, cu toate consecintele care decurg de aici. De ce sa mai citim ziare si reviste de hirtie daca putem „vedea" realitatea pe Internet, in imagini miscatoare, in „real time"? Chit ca „realitatea" de pe Internet e mult mai difuza si mai stufoasa! Sau poate tocmai din acvest motiv! Nu este abundenta un sine qua non al lumii moderne, „civilizate"? „Mai multe optiuni! Vrem mai multe optiuni! Cit mai multe optiuni!" – par sa strige fara zgomot oamenii din lumea bogata. Chiar daca ne vom sufoca in optiuni, noi vrem mereu mai multe! Si, spre deosebire de tele-viziune, aici putem fi interacivi, nu ascultam numai, ci sintem ascultati de cineva anume sau de oricine! Articolul care urmeaza l-am scris (in engleza, limba Internetului, ca sa poata fi citit de oricine!) pentru „newsgroup"-ul de pe Internet numit „soc.culture.romania" care este un fel de cafenea electronica (sau mai de graba un fel de birt electronic) a romanilor din strainatate. Pentru romanii din tara care au acces la Internet, afirmatiile mele pot fi verificate. Am primit multe comentarii la acest articol, dar asa cum spuneam, aerul de cafenea afumata a dominat acest demers. Un motiv in plus sa fac acum public acest eseu in presa „de hirtie" din tara. Sintem, nu-i asa, in Hyde-park-ul Dilemei. Ii rog pe cititori sa-mi comunice impresiile personal, pe adresa electronica: „HYPERLINK „/py/wmailCompose.py?Pyt=Tym&To=dima@australia.net.au&FormId=,232,8B7B37D,3C81802,62BC64E6"dima@australia.net.au". Si acum articolul, datat Detroit, MI, 5 octombrie, 1996:

„Citind mesajele expediate in acest newsgroup, nu poti sa nu remarci ca fiecare al treilea mesaj expediat contine o insulta, fie ea blinda sau foarte tare, la adresa unei persoane, grup de persoane (precum un partid politic) sau chiar obiect sau idee. Citirea ziarelor romanesti „online" conduce catre o experienta similara. O presa in care fiecare al treilea articol calomniaza pe fata pe cineva sau ceva ar avea cu greu o audienta in societatea occidentala. Si totusi gaseste milioane de cititori in Romania. Este atit interesant cit si disatractiv sa observam ca pina si acei oameni care incearca sa fie politicosi si civilizati cind incearca prima oara sa-si exprime opiniile (evident sub influenta unei mai mult sau mai putin asimilate culturi occidentale in care au trait un numar de ani), sfirsesc prin a se deda la un limbaj bogat in imprecatii impetuoase, atit de specifice patosului si ethosului romanilor din totdeauna. Aspectul pozitiv al acestei situatii, daca este vreunul, eate ca se releva un fel de simtamint puternic pe care romanii il au pe de o parte fata de alte persoane, si pe de alta parte fata de propria lor istorie. Cheia pare sa fie o foarte puternica interactiune intre persoane, atit de fundamental opusa politetii reci si superficiale care domina relatiile intre oameni in occident. Este de asemenea relevanta o vigoare si o forta atit de caracteristice pentru o comunitate primitiva, inca neatinsa de finetea lustruita a unui occident matur, dar altfel imbatrinit. (Folosesc cuvintul „primitiv" in sensul lui pozitiv, insemnind in principal: primar, ne-rasfatat, viguros, pur). Romanii sit inclinati sa interpreteze ca un atac la persoana orice incercare de a schimba viziunea lor despre idei sau evenimente, si aceasta atitudine poate fi urmarita istoric. Miron Costin, cronicarul moldovean din secolul al 17-lea, daca-mi aduc bine aminte, a fost pur si simplu scandalizat de interpolarile lui Simion Dascalul din vechile cronici, care sugerau ca Dacia a fost colonizata de romani cu hotii si raufacatorii Romei. Desigur aceasta nu era corect din punct de vedere istoric, dupa cum s-a dovedit ulterior, dar importanta aici este atitudinea lui Costin: el nu se straduieste sa gaseasca un argument puternic impotriva acestei teorii, cu exceptia unor lecturi personale din citeva cronici romanesti sau slave, ci mai de graba se lasa cuprins de un sir de imprecatii furioase la adresa interpolatorului. El considera ipotezele lui Simion Dascalul ca pe o jicnire personala si o insulta la adresa poporului roman. Nu pot rezista tentatiei de a deschide aici o mica paranteza: romanii ca indivizi se identifica usurelnic cu „poporul". Chiar si eu am strigat cu mindrie si credinta suprema „noi sintem poporul" impreuna cu citeva mii de oameni nebuni, intr-o memorabila noapte de 21 decembrie a anului 1989, si, trebuie s-o spun, a fost cel mai frumos moment din viata mea. Cit adevar era in acel „noi sintem poporul" e usor de vazut astazi pentru cei care au fost acolo. Eram doar o adunatura de nebuni (cer scuze, nu vreau sa jicnesc poporul roman!), dar asta nu micsoreaza cu nimic gloria acelei nopti, cind cu totii asteptam fericiti sa fim impuscati sau intemnitati de catre cei la care urlam: „si voi sinteti romani!"

Am mentionat acest incident numai pentru a arta ca nici eu nu sint imun la ceea ce am spus despre romani si despre felul in care romanii se identifica cu „poporul". E probabil ceva nativ! (inchei paranteza). Cel mai bun exemplu care ilustreaza o atitudine complet diferita intr-un caz quasi-similar se gaseste in istoria Australiei. In acest caz, afirmatia unui Simion Dascalul australian ar fi perfect valabila. Se stie foarte bine ca aceasta tara a fost fundata de prizonieri deportati din Anglia, toti fiind criminali dovediti. Istoricii australieni se straduiesc din greu sa explice cum fostii puscariasi si urmasii lor au luptat pentru drepturi civile cu stapinii Imperiului Britanic si cum au devenit in fine o natie respectata si prospera in lumea moderna. Atitudinea lor mindra este ceva in genul „ uite de unde am plecat si unde am ajuns", in loc de a se simti rusinati si stinjeniti de trecutul lor. Daca Miron Costin ar fi fost australian, probabil ca ar fi pus problema in felul urmator: „Ceea ce spune Simion Dascalul nu e adevarat, dar chiar daca ar fi ceva adevar in ce spune el, ar trebui sa avem un motiv in plus sa ne mindrim ca am devenit un popor puternic, ba chiar mai mult decit atit!"

Aceasta atitudine puternic nuantata a romanilor fata de identitatea lor nationala se reflecta in recentele legi votate de parlamentul Romaniei, care pedepsesc cu inchisoarea pe cei care vorbesc injurios despre tara sau popor, legi care arata ca drepturile si libertatile individului, atit de pretioase in occident, sit secundare in raport cu interesele statului, societatea fiind considerata ca amenintata de incercarile de critica serioasa adresata pina si unor notiuni vagi, ca acelea de „popor" si „natiune".

O dezbatere oarecum similara a fost transata in favoarea libertatilor individului in Statele Unite ale Americii, daca nu ma insel, cu citiva ani in urma, in celebrul caz al dezonorarii publice a drapelului national. Americanii sint si ei un popor foarte mindru, numai ca se pare ca pentru ei, tolerarea batjocurii simbolului suprem al natiunii este mai de graba un semn de forta si putere din partea poporului american, decit o slabiciune a societatii si a institutiilor ei. Dar sa ne intoarcem la subiectul de la care am pornit. Partea negativa a acestei atitudini este ca bareaza calea catre o intelegere mai bogata a oricarui subiect, ducind la limitare culturala si saracire spirituala. Face ca oamenii care doresc sa argumenteze cu logica si fapte (nu cu ofense si calomnii) sa se simta stinjeniti, sau, mai rau, sa se radicalizeze si sa cedeze durerii si pasiunii. Ceea ce putea fi o dezbatere vie a culturii romanesti, a valorilor socilae si morale, poate deveni o disperare elaborata paroxistic, precum in cazul unor intelectuali stralucitori ca Cioran sau Patapievici, sau pur si simplu un discurs rau si dezgustator in cazul general. Daca priviti aceste doua aspecte, cel pozitiv si cel negativ, si considerati cum ar trebui sa ne manifestam in continuare, cred ca nu e prea greu de decis, dupa umila mea parere. Ce credeti?"

Am expediat acest articol pe „newsgroup"-ul soc.culture.romania in primavara trecuta. De atunci si pina acum, nu s-a schimbat nimic pe acest „forum-birt". Aici la Sydney, institutia Hyde-Park-ului subzista in mod real. In parcul din fata galeriilor de arta ale statului New South Wales, numit „The Domains", poti vedea cel putin in zilele de simbata si duminica, chiar si cind ploua torential, oameni care vin cu o lada de bere (goala!) pe care se urca pentru a vorbi curiosilor. Se string de regula cam 10 – 20 de persoane. Temele sint politice, si putinii spectatori incuviinteaza sau huiduiesc vorbitorul. Totul pare neserios si ne-important, un soi de distractie. Internetul acapareaza acest mod de manifestare si il potenteaza la maximum, facind din el un o noua categorie de cunoastere, cu atribute specifice.

Se profileaza o lume in care oricine va avea ceva de spus, o va face pe Internet. E bine? E rau? Nu mai conteaza. Se va intimpla. O consecinta fireasca a deconstruirii valorilor lumii moderne, in care din ce in ce mai putini oameni vor distinge intre bine si rau, adevar si fals, frumos si urit. O lamentabila si dizgratioasa iesire din scena a filosofiei, in favoarea mediocritatii institutionalizate.

Florin DIMA
<dima@australia.net.au>

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon:. 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Alex. Leo ŞERBAN
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 272 ● 17 - 23 aprilie 1998 ●

Anul VI
nr. 273
24 - 30 aprilie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Dreptul anonimilor la opinie

Fundația culturală româno-germană Petre Stoica Jimbolia
Biblioteca

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

T. O. BOBE, Mircea CĂRTĂRESCU, Marian CHIRIAC, Caius DOBRESCU, Ion Bogdan LEFTER, Irina NICOLAU, Alexandru PALEOLOGU, Cristian PREDA, Răzvan RĂDULESCU, Daniel VIGHI

– Interviu cu Matei CĂLINESCU –

O rubrică nouă: „CU OCHII-N 3,14“

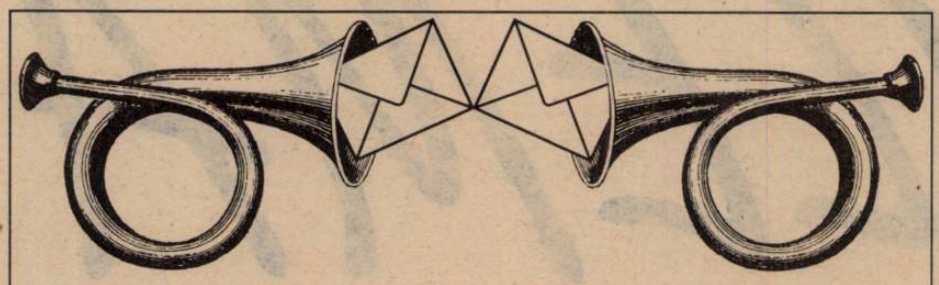

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 265: „*Eminescu*“

Replică la replica *D-lui Pruteanu*

D-le Pruteanu,

Cu toată stima pe care v-o port pentru finul, spumosul stil al cronicilor Dvs. literare săptămînale daţi-mi voie, totuşi, ca de data asta, să nu fiu de acord şi să nu mai gust în aceeaşi măsură tonul scrierii Dvs.

Mă refer, bineînţeles, la comentariul Dvs. dintr-unul din numerele recente ale *Dilemei* (269), referitor la „cazul Eminescu“, în care am impresia că nu reuşiţi să fiţi într-atît de imparţial precum în celelalte cronici mai-sus menţionate. După umila mea părere, numărul în cauză încearcă să abordeze – în buna tradiţie a *Dilemei* – fenomenul Eminescu mai degrabă din punctul de vedere al impactului social al acestuia, şi nu neapărat din strictul, specializatul punct de vedere al criticii literare, ceea ce, de altfel, au făcut-o la modul exhaustiv adevărate armate de critici literari pînă acum şi şi-ar găsi locul în mult mai mare măsură într-o revistă literară, nu de analiză socială precum *Dilema*.

Iar, din acest punct de vedere, al reprezentării sociale, dar mai ales al felului în care Establishment-ul literar şi mass-media (dirijate de cele mai multe ori din umbră – mai ales în perioada comunistă – de „raţiuni de stat“ de întărire a discursului identitar naţional) au modelat aceste reprezentări sociale, mi se pare mai mult decît reconfortant, aerisitor aş putea spune, tonul critic, ireverenţios uneori – după cum cu justeţe remarcaţi şi Dvs. – cu care aceste „persoane“ care nu sînt nici, citez, „titan(i) al gîndirii“, nici „reputat(ţi) director(i) de conştiinţe“ atacă hiperbolizata imagine oficială. (E interesant de altfel cum de la bun început vă grăbiţi să diferenţiaţi între obraznicii „tineri lupi“ şi nume respectabile precum, citez, „N. Manolescu, I. B. Lefter, M. Cărtărescu, Z. Ornea sau (...) Al. Paleologu“ – cu toate că inventarul sec de fapte prezentat de d-nul Cărtărescu se încadrează mai degrabă în linia articolelor anti-elogioase, demistificatoare prezentate de „rebeli“; cu siguranţă d-nul Cărtărescu nu poate fi zvîrlit la groapa cu anonimi, după cum de altfel reiese şi din ilustra vecinătate cu care îl onoraţi...

Oricît am vrea noi, şi oricît de stînjenitor ar fi lucrul acesta, din punctul de vedere al ecoului lui Eminescu, în spaţiul public, evenimente precum scandări jenante pe stadioane, cîntece lacrimogen-naive, abuzuri de romanţe şi de statui care dau naştere la valuri de glume mai mult sau mai puţin fără „ştergar“, ori alte sabinbălăşisme de un mesaj îndoielnic nu pot fi separate – nu au cum! – de numele poetului. Şi ceea ce istorici de talia unui Lucian Boia au început, în sfîrşit, să facă în privinţa istoriei române – i.e. să o demistifice de toate excesele naţionalist-populist-demagogice de genul celui care în mod sistematic, vreme de mai bine de o jumătate de veac, s-a jucat doar cu prima parte a citatului din Herodot – cea care gîdila într-un mod plăcut urechile micului (sau marelui) Rromân Verde din fiecare din noi, urmaş, nu-i aşa?, ai celor mai... şi mai... traci din împrejurimi, ignorînd însă partea aceea care nu ar da atît de bine efortului de legitimare de la Burebista, cea cu trîndăvia – consider că e vremea să fie făcut şi în domeniul literaturii române, repunînd în drepturile lor firesti, exclusiv literare, nume folosite pînă la saturaţie de ideologia oficială precum Eminescu, sau Creangă, sau Bălcescu, sau Labiş, sau Nichita, şi reconsiderînd altele minimalizate, sau pur şi simplu îngropate, în timpul comunismului. (Lista, din păcate, e atît de lungă...).

De altfel, în privinţa aceasta consider că aceeaşi opinie o aveţi şi Dvs., citez: „4) Critici la adresa „festivismului“ şi a manierei excesiv ceremonios-apologetice în receptarea actuală a operei eminesciene. Aici, în linii mari, semnatarii au dreptate. Stilul encomiastic, închinăciunea, canonizarea etc. nu duc la nimic bun, a spus-o, încă de acum 60 de ani, şi Călinescu. (...) Eminescu trebuie citit cu spirit critic şi respect, nu în transă.“ (v. de asemenea şi următorul paragraf, #5, referitor la „dubii asupra etichetei 'poetul naţional'“).

Încă o dată: nu vreau să comentez asupra valorii operei lui Eminescu (nu de alta, dar nu sînt în măsură să o fac decît la acel mod subiectiv al lui „îmi place“ sau „nu îmi place“ pe care Dvs. îl criticaţi în paginile acestei reviste), ci asupra acelui „Eminescu“ cu E mare înfipt de propaganda oficială în minţile noastre (ca o scurtă abatere de la subiect, nu-mi aduc aminte ca în timpul liceului – nu mai spun şcoala generală!; ambele le-am absolvit înainte de '89 – să-mi fi spus cineva ceva despre, să zicem, Geo Dumitrescu, sau Leonid Dimov, ambii superbi poeţi, cf. aceleaşi umile şi subiective păreri personale, iar ponderea orelor rezervate lui Eminescu era copleşitor de disproporţionată faţă de a celorlalţi autori. Nu ştiu cum e acum...).

În articolul Dvs. vă întrebaţi retoric: „Sînt oare aceste situaţii prilej de jale şi revoltă academică? Faptul că ei transferă, iar, asupra ideii-de-Eminescu, nemulţumirile provocate lor de nişte obiecte grafice e incorect în plan logic-moral. Chiar dacă respectivele opere (mă refer la tablouri şi statui) n-ar avea valoare estetică (o au!), ce vină are Eminescu?!“.

Aveţi dreptate: nu are, săracul, nici o vină, fiind mort cu mult timp înainte de asta! În schimb, în privinţa incorectitudinii acelui transfer din punct de vedere logic-moral, mă tem că nu mai aveţi dreptate (mai ales în plan moral!!). Cei care au iniţiat, sau încurajat, acest jenant val de schimonoseli patriotarde («Eminesc...»? «uuuu!». Imaginaţi-vă scandîndu-se «Shake-speare!» «du-du-dum!», «Shake-speare!» «du-du-dum!» pe Wembley, în ritm războinic, însoţit de tobe şi goarne, al corului de suporteri englezi) poartă o grămadă de vină, laolaltă cu josnicul caz A. Toma, ori cu „înmormîntarea“ lui Arghezi şi a lui Blaga, ori, spre a trece din nou cu exemplele în tabăra istoriei, cu ridicarea în slăvi – în cazul de faţă ad literam, mergîndu-se pînă la canonizarea lui Ştefan cel Mare, ori cu joaca de-a Herodot, sau cu inventarea unui stat centralizat în mijlocul triburilor trace (exemplele pot continua pînă la crearea unei stări de rău, ca să nu fiu şi eu impertinent şi să zic „vomă“).

Şi toate aceste excese idolatre – din păcate făcute nu din neştiinţă, ori din motive inocente, ci pentru a preamări ceea ce ne aducem cu toţii aminte (oare?) că era de preamărit în acele vremuri şi pentru a conferi o spoială de legitimitate unui discurs politic totalitar – cred că e timpul să fie arătate în adevărata lor lumină, întru iniţierea unui necesar act de igienă mintală şi morală. Să-l reinventăm, de vreme ce orice reprezentare socială implică o necesară „inventare“ în mentalul colectiv (după cum ne arată Eric Hobsbawm în a sa expunere despre „tradiţia inventată“, iar Eminescu a fost „inventat“ pînă acum doar în maniera „cenaclul Flacăra“), pe acel întîrziat poet romantic, dacă e să ne luăm după ceasurile literare ale Apusului, genial în limba română, simplu avîntat cînd e vorba să fie tradus în alte limbi, despre care unii zic că a creat limba română modernă (iar hagiografia??), iar alţii că e cam romanţat uneori, despre care nu ştim chiar cu siguranţă dacă a murit de sifilis sau intoxicat cu mercur, şi care probabil că a văzut totuşi marea, de vreme ce a cerut în – totuşi, criticilor! – frumoase versuri, să fie lăsat să moară la marginea ei. (Iar „totuşi“, iar „moarte“? E ceva cu cuvintele astea de revin aşa, cînd nu te aştepţi, în asocieri nu tocmai trandafirii).

Sau „încă nu e momentul“ să-l „dez-inventăm“, vorba d-lui Mihai Stănescu? Oare încă să mai avem nevoie de această oficială imagine cu prosop în faţa Ateneului şi cu un ubicuu 15 ianuarie pe micile ecrane, spre a creşte o altă generaţie de mîndri şoimi ai patriei şi de curajoşi pionieri? Eu, din partea mea, încă îmi aduc aminte multe din cîntecele pionereşti ale acelor vremuri, pe care le-am învăţat în loc să învăţ „Alunelul“, „My Bony Is Over The Ocean“ ori „Frère Jacques“...

Mirel PALADA
Kalamazoo College, Minnesotta/SUA

Nr. 267: „*Cazul Argetoianu*“

Alergia la proşti şi hahalere

(...) Sînt înclinat să cred că Argetoianu a făcut politică, cu acel sentiment, specific aristocratului, amestec straniu între detaşare şi pasiune, aşa precum mulţi nobili, în genere englezi, dar nu numai, practicau şi practică uneori şi azi arheologia, istoria, chimia, matematicile şi fizica, pasiune adeseori necunoscută în afara unui cerc restrîns de cunoştinţe: ducii de Broglie, Maurice şi Louis, precum şi cel de al 3-lea conte Russel, Bertrand, au fost doar excepţii, prin însuşirile lor din domeniu, total ieşite din comun. Să nu confundăm planurile, se va obiecta cu gravitatea de rigoare, alăturînd onorabilitatea incertă a politicii militante, de-a lungul timpului, precum şi caracterul său exclusiv public, de noblețea milenară incontestabilă şi discretă a ştiinţelor: aşa stau faptele: numai că eu mă refer, în cazul de faţă doar la pasiunea pentru un anume obiect, total indiferentă la însuşirile acestuia din urmă: faptul este un truism de toată frumuseţea, ce merită amintit, doar pentru evitarea confuziilor.

Scaunul de deputat, fotoliul ministerial, pentru fiul lui Badea Gheorghe reprezenta, în epoca lui Argetoianu, intrarea într-o cu totul altă lume: o lume mirifică. Pentru boierul Costică, coborîtor dintr-o veche familie de boieri olteni, ctitori de biserici, fiu de general de artilerie şcolit la Fontainebleau (eşuase la „École polytechnique“!) mare moşier, el însuşi membru în numeroase consilii de administraţie, ale unor firme de prestigiu şi performanţe pe măsură, politica însemna cu totul altceva decît un adaos, mai curînd derizoriu, de prestigiu social şi cu atît mai puţin, o sursă suplimentară de avantaje materiale. Argetoianu este un pasionat al marilor combinaţii între diferite forţe politice, cît de cît compatibile (nimic nu este nou sub soare!), de programe de guvernare, adeseori fastidioase prin detaliere, doctrine pe care le aşterne pe hîrtie cu nespusă uşurinţă şi satisfacţie (secondat de un cirac, pe post... de dactilograf, oricînd aflat la dispoziţia şefului): era un excelent exerciţiu, aducător de satisfacţii spirituale însemnate dacă se vor materializa, cel puţin în parte (în fapt, nu reţin decît „legea conversiunii datoriilor agricole“ interesantă, dar extrem de controversată!): satisfacţii spirituale pentru o inteligenţă superioară, un nivel de instrucţie remarcabil, fie şi în lumea sa, şi un pasionat al „faptului politic“, pasiune înnăscută, pare-se, dezvoltată odată cu experienţa de viaţă şi mai ales cea de om al cetăţii.“ (...)

„Cinic“ şi „oportunist“, l-au caracterizat destui, din partenerii săi, mai mult sau mai puţin ocazionali de tratative politice: cred că s-a zugrăvit, el însuşi, în chip magistral, citez din memorie: „eu unul, am rămas mereu acelaşi; ei într-un fel vorbeau şi într-alt fel gîndeau şi acţionau: era firesc să nu ne putem înţelege, pînă la sfîrşit“. Este desigur, „mutatis mutandis“, celebra formulă a lui Talleyrand, în materie de „fidelitate politică.“ (...)

Boier de viţă veche, de ascensiune socială nu a avut nevoie, bogat din naştere şi prin forţe proprii, să vîre mîna în visteria statului; nici nu era tentat şi nici nu a făcut-o; deosebit de inteligent, lucid şi instruit, el nu s-a putut resemna să joace rolul „veşnic secund“, avînd doar suportul politic al unui partid redus mai mult la o organizaţie de admiraţie reciprocă, grupată în jurul „şefului“ de la Breasta. „Veşnic secund“ pe o navă pe care comandantul ei urma să facă echipă cu el, a fost practic în mai toate cazurile, după opiniile experimentatului „lup de mare“ şi nu numai, incapabil să comande, măcar „manevrele de ieşire din radă“. Argetoianu nu a putut aduce partidul propriu în poziţia unei forţe politice de sine stătătoare, credibile, pentru că nu a putut găsi, în jurul său, un număr suficient de inşi inteligenţi, capabili şi desigur cinstiţi: cît despre proşti şi hahalere, avea o adevărată alergie faţă de aceste specii.

Politicienii din mai toate azimuturile, simţind că Argetoianu ştie despre ei tot ceea ce îi era necesar să cunoască fără să recurgă la vreun Serviciu de informaţii mai mult sau mai puţin ocult, ci doar la „mijloacele de la bord“, au încercat să transfere asupra sa, toate păcatele lor: operaţia pare să le fi reuşit, ce-i drept doar în parte, deoarece pe panoul de publicitate antipoliticianistă, ce-i fusese destinat, a fost zugrăvit chipul boierului de la Breasta, dar desigur fără zîmbetul său şugubăţ, zîmbet care ar fi lipsit acest mijloc publicitar de toate atributele necesare scopului propus. Politicienii ce instalaseră panoul cu pricina se considerau desigur, deasupra politicianismului atribuit lui Argetoianu: faptul era firesc, atîta vreme cît, inteligenţa, umorul şi pe cale de consecinţă, simţul ridicolului, le-au lipsit în cele mai multe ocazii.

Radu MARCU
str. Sandu Aldea 32, Bucureşti

Polemice

Un coşmar fără obiect

Un dialog în care unul dintre cei care vorbesc nu ştie despre ce vorbeşte este inutil. O scurtă şi (sper) ultimă precizare este, însă, absolut necesară. Dl R. Rădulescu spune: „Furtwängler dirijînd *Missa în si minor* de Bach, ce coşmar!“ Anulez ipoteza caraghioasă că un om serios ar putea considera un argument ceva inexistent – adică îmi imaginez eu ce coşmaresc „ar fi dirijat“ cutare o piesă a cărei înregistrare nu există. Pentru că, o afirm în cunoştinţă de cauză, Furtwängler nu a înregistrat niciodată, nicăieri, nici un sunet din *Missa în si minor* de Bach!! N-ai ce să faci, comentariile marilor muzicieni ai secolului sînt „complet lipsite de relevanţă“, pe cînd declararea unei interpretări inventate ca fiind „de coşmar“ posedă, nu-i aşa, o indisputabilă, zdrobitoare forţă de persuasiune.

Îndrăznesc a-mi imagina o *Dilemă* – „Coşmaruri“, în care dl. A. L. Şerban să critice interpretarea Gretei Garbo în Jeanne d'Arc, dl Zigu Ornea contribuţiile de tinereţe ale filosofului Nicolae Ceauşescu în revista *Cuvîntul*, iar dl Radu Cosaşu să evidenţieze rădăcinile nietzscheene ale prozei lui Şalom Alehem... Slavă cerului că o astfel de *Dilema* nu este posibilă.

Samir GOLESCU
University of Illinois, Urbana/SUA

Răspunsul dlui Răzvan Rădulescu: E fals. Am această *Missă*, acasă!

Datoria de încredere

Printr-o coincidenţă de natură strict calendaristică, România are, în chip de cadou de Paşti, un nou guvern. Chiar dacă este oarecum dificil să te privezi de posibilele asociaţii ale acestei coincidenţe, nu există de fapt nici o legătură, fie ea şi simbolică, între validarea guvernului Vasile în Săptămîna Patimilor şi pătimirile în urma cărora a fost format noul guvern. Constituirea lui a avut la origine o lungă criză în coaliţia guvernamentală, iar acest guvern are şi funcţia, dificilă, de a însemna măcar un armistiţiu, dacă nu şi o pace veritabilă, între partidele componente. Va fi posibil acest armistiţiu? Va fi el durabil? Nu se poate şti, deocamdată, iar presupunerile şi speculaţiile ar trebui, poate, surdinizate o vreme, dintr-o firească datorie de rezervă faţă de orice început.

Dar un prim răspuns va veni oricum foarte curînd. Il vor da alegerile pentru funcţia de primar general al Capitalei, alegeri unde principalele două forţe ale coaliţiei de guvernămînt, Convenţia Democrată şi Partidul Democrat, se vor înfrunta ca adversari. O probă dificilă pentru cei doi aliaţi la guvernare, dar concurenţi pentru Primăria Capitalei. Şi, cum alegerile vor fi precedate de campania electorală, iar campanii electorale lipsite de exacerbări nu prea există, nu este deloc imposibil să se reaprindă vechile focare de război politic între CDR şi PD, dar pe un teren unde abilitatea şi calităţile de negociator ale premierului Radu Vasile, confirmate de succesul constituirii guvernului, nu au cum să fie încă o dată puse la încercare. Prin natura funcţiunilor lui, premierul este scos din joc în spaţiul alegerilor din Bucureşti. Greutatea momentului cade în sarcina liderilor politici. În ce măsură vor şti cele două formaţiuni să nu depăşească măsura, să nu transforme o rivalitate electorală într-un nou „război total", cum s-a întîmplat pe durata crizei din coaliţia guvernamentală, depinde exclusiv de simţul de responsabilitate politică al conducătorilor CDR şi PD. Căci nu este deloc evident dacă formarea noului guvern a dus ori nu la restabilirea încrederii reciproce. Prelungita criză din coaliţie a fost mai degrabă o dovadă că de fapt încrederea a lipsit de la început între cei doi parteneri. Şi, poate, mai curînd decît de o criză **politică** în sensul adevărat al cuvîntului, în realitate nu a fost vorba decît de o criză de **încredere**.

Sau, încă mai exact, de expresia particulară şi oarecum mai spectaculoasă a unei generale crize de **încredere.**

Atît noul premier, cît şi unii dintre miniştrii din guvernul său, cei mai mulţi avînd suficientă experienţă directă pentru a-şi putea susţine afirmaţiile cu exemple concrete, s-au referit la aparatul administrativ din subordine ca la o potenţială sursă de eşec a noii guvernări. Despre o rezistenţă a „structurilor" la reformă şi la schimbări a vorbit, în mai multe rînduri, şi preşedintele Constantinescu.

Dar nu este vorba numai de împotriviri inerţiale sau politice. Există astfel cîteva ministere, cel de Externe şi cel de Interne în special, ai căror funcţionari au făcut în ultimele săptămîni obiectul unor şocante dezvăluiri. Ministrul de Externe a citat cazurile ambasadelor din Bonn şi Paris, ministrul de Interne a admis existenţa deloc izolată a ofiţerilor de poliţie vîrîţi pînă dincolo de epoleţi în tot felul de afaceri, ministrul de Justiţie a vorbit şi el despre judecători necinstiţi ca reprezentînd un fenomen, nicidecum accidente. Ce autoritate specifică mai pot avea, în aceste condiţii, instituţii de a căror funcţionare credibilă depinde însăşi credibilitatea statului? Cu un fel de ciudată, să-i spunem aşa, naivitate, ambasadorul României la Bonn declara că funcţionarii care au eliberat unor borfaşi acte false de identitate nu au făcut-o pentru bani, ci pentru cîteva sticle de băutură. Ca şi cum marea problemă era ce au primit, nu ce au făcut!

Suspiciunile din viaţa politică sînt aşezate astfel pe o imensă complicitate viermuitoare , imposibil de măsurat la proporţiile ei exacte. O complicitate ale cărei consecinţe şi ale cărei dimensiuni nu pot fi reduse în absenţa unei voinţe politice unitare şi a unei solidarizări în faţa pericolului. Înţelegerea şi respectarea datoriei de încredere înseamnă pentru noul guvern o condiţie de existenţă.

Mircea IORGULESCU

© C. Bumbuţ

Vacanţă de Paşti

În urmă cu un an, era în plină desfăşurare campania pentru obţinerea unui loc în NATO. Importanţa obiectivului indusese în opinia publică sentimentul că „ar fi posibil" şi introdusese în viaţa politică o notă emoţională puternică, prea puternică pentru ceea ce ar fi trebuit să fie calcul rece şi acţiune pragmatică. În orice caz, gîndul de a fi (chiar şi teoretic) la un pas de „structurile euroatlantice" producea o stare de optimism şi de încredere în forţele proprii. Sigur că toată campania a fost exagerată şi, oricum, nu putea impune decizia extinderii NATO pînă la gurile Dunării, după cum s-a şi văzut. Existau însă un pretext pentru canalizarea energiilor şi impresia luptei pentru o cauză mare.Toate acestea par foarte depărtate acum, la un an distanţă, şi cu un an înaine de a se pune în discuţie un eventual „al doilea val" al extinderii. Acum, temele la ordinea zilei în politica românească sînt mici şi austere, lipsite de orice anvergură emoţională. După instalarea guvernului, scurta vacanţă de Paşti a lăsat în suspensie chestiuni esenţiale: legea accesului la dosare, procedura de ridicare a imunităţii parlamentare, ce şi cum privatizăm şi restructurăm, dacă pentru evenimentele din decembrie '89 trebuie acordată o amnistie generală, restituirea proprietăţilor, noul acord cu FMI şi, evident, bugetul (mai bine zis lipsa lui). Toate-s vechi şi nouă toate. Între timp a reapărut o alta, după întrunirea Adunării Parlamentare a Consiliului Europei de la Strasbourg: respectarea drepturilor omului în România. Ceea ce face necesară o discuţie despre incompatibilităţi...

Între noi şi „noi"...

Acum, presupoziţia majoră că vom intra în NATO a fost complet înlocuită de meschina certitudine că ne apropiem de jumătatea anului şi nu avem buget. Dacă ar fi să fim riguroşi, am merge cu „interoperativitatea" şi „compatibilitatea" pînă la capăt şi am observa că în multe dintre ţările organizaţiei nord-atlantice în această perioadă începe să se lucreze la proiectarea bugetului pentru anul viitor. Cum însă noi, românii, nu sîntem riguroşi pînă la capăt („nu obişnuim"), ne putem întoarce la incompatibilităţile noastre. Realitatea este că încă n-am încheiat conturile cu trecutul şi, pe măsură ce trece timpul, ne va fi tot mai greu s-o facem. Legea accesului la dosare, de pildă, care poate fi un pas important spre realizarea reformei morale, riscă să fie finalizată cum s-a întîmplat şi în alte cazuri, adică rezolvînd o problemă şi provocînd multe altele, complicînd prin manevre parlamentare şi tactici politice ceea ce, în principiu, ar fi trebuit să fie simplu şi clar. Oricum, ea stîrneşte deocamdată destule confuzii şi suspiciuni şi trezeşte din amorţire mîna lungă a securităţii, care mai plasează cîte un dosar pe la un ziar, mai răspîndeşte vreun zvon despre presupuse distrugeri ale unor părţi de arhivă etc. În mod sigur, discuţiile în jurul acestei legi vor mai ţine multă vreme afişul actualităţii (şi nu e sigur că pînă la urmă chiar va fi votată). Dar indiferent de conţinutul şi de efectele ei, legea accesului la dosare este înainte de toate un semn al incompatibilităţii noastre cu noi înşine: elanul sincer spre orizonturi euroatlantice poate cădea oricînd victimă amintirilor despre trecut; sau, pur şi simplu, de dragul viitorului, ne putem face că ne-am uitat trecutul. Din oricare dintre variante, ieşim prost.

© S. Tétu

Între „noi" şi „ei"

În răstimpul vacanţei de Paşti a avut loc şi vizita noului premier la Strasbourg. De acolo s-a întors, în primul rînd, cu ideea că eventuale alegeri anticipate ar fi prost primite de instituţiile europene. Acest mesaj se adaugă pe lista motivelor pentru care guvernul şi coaliţia majoritară ar trebui să devină într-adevăr eficiente şi coerente. Cum însă „ce va zice Europa?" nu mai provoacă, la politicienii români, nici fiori, nici luciditate autocritică, e greu de presupus că acest guvern îşi va încheia mandatul în toamna anului 2000, adică la sfîrşitul legislaturii. Pentru asta, coaliţia majoritară va trebui să uite că 2000 este an electoral şi, mai ales, să nu fie tentată de măsuri populiste în 1999, an „pre-electoral". Şi va mai trebui, în sfîrşit, să armonizeze permanent interesele partidelor componente, lucru nu tocmai uşor de realizat, chiar dacă aerul uşor triumfalist de după formarea noului guvern lăsa să se înţeleagă că în coaliţie domneşte înţelegerea deplină. Pe moment, e posibil să fie chiar aşa, dar relaţia dintre PD şi PNŢCD nu va depăşi niciodată stadiul de logodnă de ochii lumii, pe care ambii parteneri abia aşteaptă să o rupă. În plus, există destule ambiguităţi şi în cadrul CDR (autosuspendarea Alianţei Civice, unele diferenţe de opinii şi de acţiune ale PNL), iar un partid din coaliţie, PSDR, va fuziona, se pare, cu unul din opoziţie, ApR (care, ce-i drept, a votat guvernul), ceea ce anunţă ori o lărgire a coaliţiei majoritare, ori un concubinaj putere - opoziţie greu manevrabil. Un test important pentru verificarea funcţionalităţii coaliţiei (dar şi o potenţială sursă de noi conflicte sau rupturi) îl reprezintă alegerile pentru funcţia de primar al Capitalei: dincolo de semnificaţia politică, acestea au şi o consistentă valoare simbolică, aşa că rezultatele lor vor influenţa considerabil viaţa coaliţiei şi, mai ales, imaginea ei.

Altminteri, la Strasbourg a fost prezentat şi un raport despre respectarea drepturilor omului în România, domeniu în care, după Amnesty International, nu s-a schimbat mare lucru. Cît din caracterul negativ al acestui raport se datorează, cum au scris unele ziare, relei voinţe, cît rutinei funcţionăreşti de la Amnesty, cît sforăriilor şi altor interese, e greu de spus. Şi aici însă îşi face prezenţa aceeaşi întîrziere în încheierea socotelilor cu trecutul. În Consiliul Europei, România a intrat greu, sub rezerva unei monitorizări care s-a încheiat abia anul trecut, tocmai din cauza incompatibilităţii cu standardele cerute. Imaginea negativă menţinută ani de-a rîndul în mediile politice şi jurnalistice occidentale a înregistrat o bruscă schimbare în noiembrie 1996, după care a căzut din nou pradă stagnării şi incoerenţei din politica internă. La toate acestea se adaugă inerţiile şi ritmurile lente ale unor instituţii fundamental birocratice cum sînt cele internaţionale, rezultatul fiind o perpetuare a imaginii negative dincolo de orice schimbări şi în ciuda lor. Cheia în această situaţie este reacţia autorităţilor române faţă de asemenea prezentări negative şi existenţa unei strategii permanente de modificare şi susţinere a imaginii. Aceasta este însă o altă problemă. Deocamdată, fără buget, stăm prost şi cu imaginea faţă de noi înşine.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Alarma

Recentul scandal de la Bonn, cu implicaţiile lui craiovene, a dovedit pe deplin fragilitatea instituţiilor statului nostru. Încă o dată s-a dovedit că instituţiile statului român cedează în punctul care este, pentru alte administraţii, cel mai sigur: funcţionarul public. Din această perspectivă, trebuie să recunoaştem că în România se petrec lucruri supra-realiste. Unul mă intrigă peste măsură: conversaţia telefonică «long-distance» între infractorul «hăituit» şi poliţist.

Cu ceva vreme în urmă, presa dezvăluia un fapt confirmat ulterior chiar de protagonişti: aflat într-un depărtat colţ al lumii, un infractor notoriu, urmărit penal pentru comiterea unor infracţiuni extrem de grave, telefona regulat şefului poliţiei române pentru schimburi paşnice de idei şi urări.

Acum, poliţia germană dovedeşte clar că un infractor craiovean, ajuns în Germania, vorbea paşnic la telefon cu şeful brigăzii de luptă împotriva crimei organizate din Craiova; poliţistul îi spune, printre altele, interlocutorului că poliţia germană este pe urmele sale şi nu poliţia română, aşa cum infractorul credea.

Nu ştiu ce cred compatrioţii mei, dar contactul telefonic cordial, conversaţia dulce şi colocvialitatea, în general, nu fac parte dintr-o relaţie normală poliţist-infractor. Nimic antagonic nu poate să fie între aceste două personaje pe care pînă şi copiii, cînd se joacă «de-a hoţii şi vardiştii», le concep ca ireductibile. Ceva s-a deteriorat în percepţia noastră asupra fenomenului administrativ şi instituţional; reflexele pe care le avem cînd ne mişcăm printre instituţii arată limpede aceasta.

Românul se adresează administraţiei numai cînd este efectiv obligat să o facă şi din acel moment ştie că va urma un mic calvar. De partea cealaltă, funcţionarul şi statul nu fac nimic pentru ca lucrurile să se desfăşoare altfel decît se aşteaptă cetăţeanul petent.

Administraţia noastră nu-l va decepţiona niciodată pe român. Îl va enerva, îi va face viaţa un pic mai grea decît este, îi va consuma timpul şi banii, dar nu-l va dezamăgi.

Că se petrece ceva fatal cu administraţia noastră o dovedeşte şi felul în care acţionează întotdeauna noii guvernanţi. Fiecare nouă echipă instalată în Palatul Victoria începe curăţenia. Aşa a făcut echipa Văcăroiu, aşa va face echipa Vasile cu cei rămaşi din echipa Ciorbea; faptul că ultimii doi vin din acelaşi partid şi primul conduce o echipă nu mult diferită de cea condusă de al doilea, dar totuşi, funcţionarii din Piaţa Victoriei vor fi masiv înlocuiţi dovedeşte, în plus, felul deprimant în care ne raportăm la administraţie. Iar dacă te mai gîndeşti şi la faptul că aceste zone administrative care cunosc schimbări delirante coexistă cu instituţii înţepenite, în care nu s-au întîmplat multe din 1989 încoace, nu-ţi rămîne decît exasperarea. De aproape 10 ani ne străduim să găsim dozajul potrivit între schimbare şi conservatorism – ambele vitale pentru o administraţie modernă – încercînd să aflăm, astfel, ritmul natural al dinamicii instituţionale europene. Eşuăm continuu.

Se pare că la noi nimic nu se potriveşte, se pare că la noi nimic nu iese. Tensiunea dintre instituţia de tip occidental impusă «de sus» prin lege şi reflexele, cunoştinţele, «know-how»-ul funcţionarului de tip oriental trecut prin comunism, nu se poate rezolva. Sau, cel puţin, nu se poate rezolva aşa. Adică, făcîndu-te că nu o observi. Să înţelegem odată pentru totdeauna: eşecul administraţiei înseamnă eşecul României.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL

PUBLIC

Hoarda şi închisoarea

„Spaţiul public nu este un teritoriu. Ceea ce contează, aici, nu este repartizarea, împărţirea (aşa cum averea publică a fost, la noi, «privatizată» ilegal, se poate observa şi tendinţa de *împroprietărire sui-generis* cu părţi din spaţiul public: îngrădiri, locuri interzise, sustrase circuitului public etc.), ci *negocierea caracterului public* al unor interese, să le spunem, de grup. *Publicitatea*, faptul-de-a-fi-public, *de interes public* al unor interese particulare contează. Asupra acestor lucruri vom mai avea, desigur, ocazia să revenim în spaţiul acestei rubrici."

Şi iată că revin. Dacă este adevărat că gîndirea – cea adevărată, spre care, de ce să nu recunosc, cînd nu uit, tind, tînjesc – avansează, aşa cum spune Noica, asemenea *şenilei*, venindu-şi din urmă asupră-şi, călcîndu-se în picioare pentru a avea, pur şi simplu, pe ce pune pasul, eu de ce nu m-aş lăsa, în văzul public (atîta cît e), în spaţiul public (atîta cît e) al acestei rubrici, călcat în picioare de bietele, mărunţele, prudentele constatări cu care încerc să fac paşi prin spaţiul public, în căutarea, de fapt, a spaţiului public – *în gol* deci, pentru a avea, cum spuneam (dar ceva spus, şi în care crezi, nu-i niciodată sufi-cient spus!), pe ce pune pasul?

Căci spaţiul public, la noi, nu e. Încă neapărut cum se cuvine, la propriu, el riscă, deja, să dispară. Neconstituit încă, se „virtualizează" deja. Intrăm în post-modernitate goi, fără, măcar, rănile substanţiale ale modernităţii, care să ne dea, cît de cît, greutate, *pondere*, durîndu-ne, sau de care, măcar, să ne scărpinăm.

Spaţiu public *fizic*, la noi, nu prea există. E părăsirea însăşi. Ceea ce, presupus, e al tuturor, este, de fapt, al nimănui – potenţial, la îndemîna unora, îndrăzneţii, obraznicii. De care lipsă nu ducem.

Într-un closet din L. A., dacă nu mă înşel, poliţia l-a arestat pe cîntăreţul George Michael pentru un, se pare, delict sexual solitar. Ceea ce e permis (nu şi obligatoriu!) în intimitate nu este permis la vedere, în public (fie acesta şi veceu). Cam aşa spune şi la noi celebrul, deja, articol referitor la homosexuali, cel ţinut în vizor de comunitatea internaţională. La noi, însă, cei care se dau în spectacol nu sînt artiştii (homo sau nu), ci, vai, politicienii (heterosexuali şi, dacă se poate spune astfel, monobigoţi). Sexul, religia, ţara sînt – trebuie să fie – una.

Senatorul PRM Tudor, cel cu cămaşa morţii trasă direct peste pijama, a agresat de curînd spaţiul public, pe agenţii săi (nişte oameni de presă), într-un mod paradoxal: transformîndu-şi spaţiul privat (acela din jurul privatei?) în loc de detenţie, în, la propriu, puşcărie, arest preventiv. Pe d-l senator îl priveşte, e, efectiv, treaba domniei sale dacă vrea să locuiască într-o puşcărie, fie şi ca gardian-şef, dacă îşi concepe, aşadar, habitatul ca pe un (potenţial) lagăr de internare. Faptul acesta, cum spuneam, se răsfrînge, însă, agresiv asupra spaţiului public: atacă strada. Asta contează!

De Înviere şi în ziua a doua de Paşti, Bucureştiul a fost intens solicitat public: o slujbă, unică-n an, şi două concerte, unul în aşa-de-curînd-numita Piaţă a Constituţiei (locul acela sinistru de la poalele dealului aceluia cu bălăria aceea imensă, din piatră, zis şi Dealul Parlamentului: efectul anesteziant al *numelor*, care *dau faţă* realităţii, chiar şi atunci cînd aceasta a fost, literal, des-figurată), şi altul în curtea, nu de mult descoperită ca spaţiu de animaţie de către gestionarii (nu proprietarii) ei, a Televiziunii Române. Două muzici două!

ROMÂNII VIN, SE ÎNGHESUIE LA ORICE, DAR NU PARTICIPĂ, DE FAPT, LA NIMIC. Fie Înviere, fie „Mare Conexiune" mare (care, ca evenimente strict comunicante de comunicare, unul, eschatologic, în timp şi istorie, celălalt, paradisiac-social, în spaţiu şi contemporaneitate, ce spun eu, simultaneitate, au mai multe în comun, de discutat decît arată), românii vin să-se-ntîlnească, să iasă, tribal, între ei, transformă, precum nomazii, spaţiul public în teritoriu bun de pîrjolit, refuză să şi-l asume ca spaţiu cu adevărat public, şi dispar fără alte urme decît deşeurile. Ei vin *cu* propriul teritoriu, vin *ca* teritoriu mental-habitudinal, teritoriu mobil (dotat, tot mai mult, şi cu telefon pe măsură) traversînd un spaţiu al nimănui, spaţiu neapărut-dispărut, *spaţiul public românesc*. Care, deocamdată, există doar ca potenţialitate, ca suport material. Oraşele noastre sînt *aşezări* (fixate, uneori, pe perpendiculara locului de *aşezăminţe*) bîntuite preponderent nomadic, tribal.

Hoarde şi, în spatele unor porţi de casă, închisori. Unde să te ascunzi? Pe unde să treci? În faţa televizorului, cel mult, şi prin el. *Pe aici nu se trece!*

Bogdan GHIU

Economie

Ziua de leafă

Românul s-a obişnuit, nu de azi-de ieri, ci de prea multă vreme, să aştepte cu nerăbdare ziua de leafă. Nu voi lua în seamă, în aceste rînduri, un alt obicei, colateral, al celor care de regulă în ziua de leafă ies „la una mică". Deşi faptul nu-i lipsit de semnificaţii. La un alt lucru mă voi referi: acela că masa mare a salariaţilor îşi leagă execuţia bugetului de familie de ziua în care „se dau banii": în această zi se fac cumpărături, se plătesc datorii, se achită notele de plată la telefon, chirie, întreţinere şi aşa mai departe. E limpede: românilor nu le ajung banii de la un salariu la altul...

Fără îndoială, sînt plătiţi prost. Un salariu mediu lunar se menţine în jurul echivalentului a 100 de dolari. N-are nici un sens să facem comparaţii cu ţările dezvoltate. Grav e însă faptul că salariile românilor sînt extrem de mici în comparaţie cu vecinii noştri. Şi am în vedere atît salariul nominal (banii număraţi efectiv, la casierie), cît şi salariul real (puterea de cumpărare a acestor bani). De curînd s-a anunţat că în Polonia salariul real a sărit peste pragul din 1989. Noi, în schimb, ne-am cantonat la o putere de cumpărare de numai 50 la sută faţă de acum nouă ani. De aici ni se trag nenumăratele necazuri.

În timp ce, la noi, preţurile se apropie de cele din ţările dezvoltate, la multe mărfuri chiar am luat-o înaintea celor mai scumpe pieţe din Vest, preţul muncii a rămas în coada Europei. Motivul fiind acela că munca, în România, întîrzie să devină competitivă.

De unde am putea face rost de bani pentru salarii mai mari? O întrebare grea, foarte grea, fiindcă din cauza întîrzierii reformelor au rămas prea puţine tuburi de oxigen în economic. Se mai adaugă şi faptul că aceste puţine tuburi de oxigen nici măcar nu sînt încă distribuite în totalitate potrivit regulilor pieţei. Normal, de aici ar trebui să înceapă răspunsul la întrebarea amintită: de la grăbirea reformelor şi, îndeosebi, de la repartizarea surselor de supravieţuire potrivit legilor pieţei. Şi, mai ales, să fie forţată obţinerea, în economie, a profitului la nivelul resurselor consumate. Cu alte cuvinte, înainte de zbaterea pentru atragerea de noi resurse, inclusiv financiare, să fie folosite mai bine cele care deja există, prin stimularea concurenţei şi competenţei. Numai aşa vom avea mai mulţi bani pentru salarii. Şi deci pentru consum.

Desigur, vom continua s-o ducem greu. Se vor mai închide fabrici, va creşte şomajul, se vor găsi greu locuri de muncă. Avem însă şi unele speranţe: preţurile nu vor mai exploda şi în 1998, cursul de schimb va rămîne stabil, iar economia reală va începe, vrînd-nevrînd, să se întoarcă cu faţa spre piaţă. E însă nevoie de o înnoire radicală a comportamentului companiilor, investitorilor, comercianţilor şi al salariaţilor.

Toate vor fi zadarnice dacă nu va fi stimulat consumul. Pentru a stimula astfel producţia. Şi dacă nu va fi imprimată o nouă filosofie bugetară.

În România, deficitul bugetar nu mai poate să crească iar cheltuielile bugetare nu mai pot să mai scadă fără a afecta grav baza societăţii. Ceea ce înseamnă că rămîne un singur teren de manevră pentru un buget mai consistent: capitolul de venituri. Un teren extrem de spinos, din cauza unor poziţii anormale a multora dintre canalele prin care bugetul este alimentat cu bani. Pentru ca, mai departe, bugetul să aibă o contribuţie mai mare la pomparea în societate a banilor necesari creşterii consumului.

Între poziţiile anormale, vom nota şi faptul că salariatul român, cu venitul lui mediu ce nu depăşeşte 100 de dolari pe lună, are o contribuţie mai mare la buget decît ceea ce plătesc, din profit, toate combinatele (siderurgice, petrochimice, chimice), toate minele şi sondele, toate fabricile (mari sau mici), toate întreprinderile, pînă la micile gherete, luate laolaltă. De aici pornesc multe dintre necazurile economiei noastre: de la profit. Întreprinderile cheltuiesc mult, consumă mult, în acelaşi timp cifrele de afaceri sînt mici, din această combinaţie neputînd rezulta altceva decît o valoare adăugată nesemnificativă.

De mai multă vreme, Ministerul Finanţelor şi-a întors faţa către unicul lui contribuabil sigur: salariatul. Nu pentru a-i da ceva, ci pentru a-i lua. Scala impozitului pe cîştigurile salariale, chiar dacă a fost ajustată în acest an, rămîne împovărătoare.

Bugetul statului, administrat de guvern, adună veniturile: taxa pe valoarea adăugată (reprezentînd 22 la sută din tot ce cumpărăm, de la bomboane pentru copii pînă la automobile şi obiecte de lux); impozitele pe salarii (adică diferenţa între suma pentru care semnăm la casierie şi cea pe care o ducem efectiv acasă); impozitele pe profit (cele 38 de procente pe care le încasează statul din ce s-a realizat, abia diferenţa putînd fi repartizată pentru rezerve şi provizioane obligatorii, pentru investiţii, pentru dividente şi pentru premierea salariaţilor); taxe vamale (de fapt, acele procente ce scumpesc dramatic mărfurile din import pentru piaţa de consum). Ce se vede din acest tablou? Pentru alimentarea bugetului de stat cu bani, populaţia plăteşte 22 la sută în plus la fiecare cumpărătură; salariile sînt substanţial diminuate; profiturile întreprinderilor sînt aproape înjumătăţite; în sfîrşit, pe piaţa de consum mărfurile de import sînt tot mai scumpe, pentru ca bugetul să-şi ia partea. Din aceşti bani, plătiţi de noi, nu pot să ajungă decît sume extrem de mici la sănătate, învăţămînt, armată, justiţie, poliţie, administraţie publică... O altă parte, restrînsă, o reprezintă investiţiile publice: infrastructură, energetică, lucrări edilitare, construcţii de locuinţe. Aceste tipuri de cheltuieli sînt şi vor mai continua să fie sufocate. Economia nu-i capabilă, încă, să alimenteze bugetul. Fiindcă, la noi, cele mai multe întreprinderi se menţin pe linia de plutire, cu o eficienţă modestă a muncii, cu creşteri mari ale costurilor de producţie şi cu o competitivitate aflată la mare depărtare de exigenţele acestui sfîrşit de secol. Pînă va fi altfel, vom continua să primim doar 100 de dolari pe lună. În medie.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Proiecte de stînga

În ultimii ani victoria partidului socialist în Franţa, a celui laburist din Anglia, dar şi perspectiva victoriei social-democraţilor în Germania pune serioase probleme ideologilor stîngii politice: prăbuşirea comunismului, dar şi realităţile politico-economice ale ţărilor avansate impun o abordare inedită şi inventivă, a soluţiilor pentru ieşirea din criza europeană şi urmările ei. Departe de a cînta în cor, stînga europeană încearcă arii solistice apte să o distanţeze de „gîndirea unică" a liberalismului triumfător. Profesor la Princeton, Michael Walzer este unul dintre reprezentanţii cei mai cunoscuţi ai stîngii americane, stîngă înţeleasă ca o continuitate a eforturilor democratice – în cadrul dat al societăţii capitaliste – pentru justiţie socială. Din studiul publicat de Michael Walzer în revista Dissent în 1998, Pluralismul şi social democraţia am extras cîteva fragmente privitoare la raporturile dintre libertate şi egalitate în societatea modernă.

„(...) Pe vremea Vechii Stîngi se considera că egalitatea este duşmanul libertăţii şi această relaţie ostilă a devenit un clişeu al filosofiei politice liberale. Parţial, dar numai parţial, maxima este adevărată: în toate sferele producţiei şi distribuţiei există o tendinţă naturală către inegalitate şi există şi o altă tendinţă, mai periculoasă, a indivizilor de a-şi utiliza superioritatea dobîndită într-o anumită sferă pentru a avansa în alte sfere. Îşi folosesc bogăţia, să zicem, pentru a obţine influenţă ori un post în politică, sau locuri pentru copiii lor în universităţile de elită, ori o asistenţă medicală mai bună; alţii îşi folosesc postul politic pentru a scoate bani de la cetăţenii care au nevoie de ajutorul lor sau pentru a dobîndi privilegii sau – iarăşi – de dragul carierei copiilor lor. Aceste tendinţe trebuie curmate; libertatea lor nu trebuie să se manifeste nestînjenit. Dar constrîngerile nu sînt doar în folosul egalităţii. Transformarea unui bun social într-alte bunuri sociale de care nu este intrinsec legat este în sine un act tiranic. Iar intervenţiile politice menite să prevină sau să curme asemenea acte pentru a menţine autonomia diferitelor sectoare reprezintă o apărare a libertăţii. Constrîngerea unora este necesară pentru libertatea celor mulţi.

Asemenea intervenţii prin care se încearcă limitarea puterii politice sau constrîngerea influenţei plăţilor în bani peşin (astfel încît să se afirme principiul că nu toate bunurile sociale sînt de vînzare) fac posibilă concurenţa între indivizi diferiţi, cu talente şi dotări diferite, cu interese şi ambiţii neasemănătoare să obţină bunuri diferite cu convingerea că le pot dobîndi într-o întrecere corectă, pentru că au nevoie, pentru că au talent sau sînt interesaţi într-o anume realizare. În măsura în care bunurile sînt disponibile, distribuţia lor nu va fi determinată de formele standard ale dominării şi uzurpării. Distribuţia va crea o „egalitate complexă" adică o inegalitate larg desemnată şi dezagregată. Oameni diferiţi vor fi neegali în moduri diferite, dar aceste inegalităţi nu se vor generaliza prin traversarea sferelor: nu toţi oamenii vor beneficia de aceleaşi avantaje sociale. În mod ideal într-o societate eliberată de tiranie oamenii se situează mai sus sau mai jos faţă de un anumit bun, dar nu toată lumea ocupă acelaşi loc – superior nu inferior – în toate împrejurările; nimeni nu este umilit; nimeni nu este preamărit; aroganţa pe de o parte, frica şi umilinţa pe de altă parte nu mai sînt pîrghii ale interacţiunii sociale.

Este o situaţie greu de realizat, nu există încă o asemenea societate. Dimpotrivă, există semne că după anumiţi paşi în direcţia acestei egalităţi complexe, acum ne îndepărtăm de ea. Sau, altfel spus, societăţile liberale sau social-democrate din Occident au ajuns la ceva asemănător egalităţii complexe (o versiune modestă) pentru o anume parte a populaţiei (să zicem două treimi de la vîrf), deşi şi dintre aceştia mulţi au o situaţie precară. Dar cealaltă parte, treimea de jos trece prin experienţa cumplită a excluderii radicale, atît din sfera producţiei cît şi a distribuţiei: în Europa ei sînt excluşi prin şomaj, în modelul american prin prestarea de servicii în „sectorul secundar" al economiei, unde nu se respectă reglementările guvernamentale, unde nu există asigurări de sănătate şi pensii şi unde organizarea pentru apărarea colectivă este imposibilă.

Printre primele două treimi, inegalităţile (determinate de puterea instituţională, de bogăţie, de accesul la învăţămînt, prestigiu şi modul de a petrece timpul liber) sînt relativ dispersate, dacă le comparăm cu structurile sociale anterioare. Oamenii din acest strat au o asistenţă medicală adecvată, slujbe care corespund calificării lor, cheltuieli şcolare cărora le pot face faţă, o duc mai bine decît bunicii şi străbunicii lor ceea ce este un succes (limitat) al politicilor de stînga. Dar în treimea inferioare excluderea, neputinţa de a dobîndi aceste bunuri, măcar într-o cantitate minimă, produce un intens sentiment de inegalitate, aparent fără soluţie.

Rezervorul de stînga al dreptei

Stînga politică de astăzi include mulţi oameni din prima categorie care au o situaţie socială mai mult sau mai puţin corectă şi se asociază pentru a-şi apăra această situaţie, apărare din ce în ce mai greu de impus. În acelaşi timp stînga trebuie să fie preocupată de bărbaţii şi femeile din cea de a doua categorie şi să fie preocupată de intereselor lor. În practică, toate partidele şi mişcările de stînga sînt divizate: pe de o parte curentul care îi reprezintă pe beneficiarii politicilor egalitare, şi cei care vorbesc în numele celor ce s-au integrat într-o mai mică măsură sau deloc. Frica de a părăsi primul grup, resentimentele şi mînia din cauza situării în cel de al doilea duc la populismul exprimat adeseori în forme de dreapta, şovine sau fundamentaliste. Aşa cum obişnuim să spunem aceşti oameni sînt „obiectiv" la stînga, unde probabil se şi găsesc interesele lor, dar adeseori activează în alte părţi.

Din cauza evoluţiilor tehnologice şi a globalizării economice şi, nu în ultimul rînd, datorită companiei agresive a ideologiei lui laissez-faire" şi a puterii pieţei, din ce în ce mai mulţi occidentali din prima categorie sînt în primejdie de a ajunge într-a doua. Şi din aceleaşi motive integrarea socială şi economică a celei de a doua categorii devine din ce în ce mai problematică". (...)

Solidaritate şi pluralism

Michael Walzer consideră că sentimentul solidarităţii – aşa cum a fost el conceput de stînga politică – şi-a epuizat resursele de acţiune pozitivă. Solidaritatea implicînd omogenizarea în funcţie de cel mai mic numitor comun şi cel mai des unitatea în împotrivire nu e doar imposibilă, ci şi periculoasă:

„...Solidaritatea poate fi primejdioasă cînd este doar un sentiment, un substitut emoţional pentru gîndirea concretă adecvată problemelor cotidiene. Apropierea faţă de alţi oameni se cîştigă luptînd sau lucrînd pentru o cauză comună; este vorba de un răspuns comun într-o situaţie dificilă, la o criză, la o catastrofă naturală; de studiul istoriei comune şi al literaturii; de sărbătoriri şi de respectarea unor ritualuri ale vieţii în comun. În lumea modernă însă, nici una din aceste trăsături nu poate fi rezultatul unei experienţe colective omogene şi orice efort de uniformizare ar fi lipsit de autenticitate. Amestecul de grupuri, culturi şi istorii este o structură de neocolit a ţărilor «avansate» (şi a celor mai «avansate»). Astăzi solidaritatea se poate naşte doar dintr-o serie de experienţe repetate, diferite pentru oameni diferiţi dar intersectate şi coincidente – în aşa fel încît eu lupt, muncesc, învăţ, sărbătoresc ş.a. într-o varietate de situaţii sociale cu un număr variat (şi schimbător) de femei şi bărbaţi. Şovinismul naţional şi etnic este o reacţie previzibilă în faţa acestui angajament diferenţiat cu alteritatea; el reprezintă cerinţa radicală de a simplifica şi omogeniza într-o lume care nu va mai fi niciodată simplă şi omogenă. Dar corect înţeleasă, calitatea de cetăţean încorporează diferenţa, iar justiţia socială nu poate funcţiona în absenţa ei.

Experienţa solidarităţii este diferită şi specifică individului. Nu este un paradox ci o simplă realitate a vieţii moderne. Cred chiar că a fost o realitate a vieţii sociale de pretutindeni şi dintotdeauna, dar s-a evidenţiat în complexul proces de diferenţiere din vremea noastră. Învăţăm să fim cetăţeni în felurite asociaţii: de vecinătate, religioase, sindicale, profesionale, partide şi mişcări, societăţi de într-ajutorare ş.a.m.d. Cu cît este mai intensă participarea la acest nivel, în aceste situaţii, cu atît este mai mare probabilitatea de a fi un cetăţean angajat într-o comunitate mai largă. Solidaritatea trebuie să aibă localizările ei particulare; ea se construieşte de la bază. Eforturile de a o construi de la vîrf prin campanii guvernamentale de americanizare sau rusificare, sau împotriva imigranţilor străini şi a «influenţelor străine» dovedesc că s-a pierdut încrederea în construcţia unei vieţi comune. (...)

Politica este arta de a construi din aceste tendinţe disparate un model coerent. Cu cît societatea este mai avansată, cu atît este mai dificil de realizat acest model şi dezbaterea despre multiculturalismul din şcoli reflectă aceste obstacole. Dar în acelaşi timp, multiplicarea diferenţelor aduce tot mai mulţi oameni în viaţa politică, sporind teritoriile activităţilor competitive şi de cooperare. Cu cît sînt mai multe spaţii de activitate şi puncte de acces, cu cît sînt mai multe asociaţii unde cultura este interpretată şi valorile ei însuşite, cu cît sînt mai multe ocazii pentru apărarea colectivă a intereselor, cu cît numărul femeilor şi bărbaţilor angajaţi este mai mare – cu atît este societatea mai liberă şi mai egalitară. Nu mă refer la libertatea indivizilor de a face tot ce le trece prin cap; egalitarism nu înseamnă că toţi bărbaţii şi toate femeile vor poseda în aceeaşi măsură toate bunurile sociale. Nu sînt posibilităţi realiste; şi nici ca utopii nu sînt atractive. Eu descriu libertatea şi egalitatea în forme complex socializate şi pretind că ele pot să se structureze coerent dintr-un pluralism complet.

Cu un mic ajutor din partea statului..." **(M.B.)**

„Fantasmele mîntuirii"

Realitatea politică din ţările postcomuniste începe greu în schema adversităţii-alternanţă dintre dreapta şi stînga sau a conflictului între „naţionalişti" şi „internaţionalişti". Este tema celei mai recente cărţi scrise în SUA de Vladimir Tismăneanu: *Fantasmele mîntuirii: democraţie, naţionalism şi mit în Europa post-comunistă.* (Princeton University Press). Observator privilegiat al tuturor fenomenelor „estice" din 1989 încoace, profesorul de la Universitatea din Maryland arată că naţionalismul extremist şi gîndirea autoritară au fost foarte influente în Europa de Est şi succesele democratice din Republica Cehă sau Polonia nu trebuie să conducă la ideea că liberalismul a triumfat. Prudenţa autorului ia în calcul atitudinea intelectualilor, care, în ţări ca Rusia, România, fosta Iugoslavie, au reînviat miturile patriotice ale eroilor, figura ţapului ispăşitor şi scuza nedreptăţilor istorice. Iar poporul a preluat cu entuziasm aceste mituri pentru că îi oferă o alternativă la incertitudinile tranziţiei.

Apreciind calităţile de observator şi de analist al politologului Tismăneanu, Slavenka Drakulic, Andrei Codrescu, Adam Michnik, Daniel Chirat consideră că această carte este o contribuţie necesară nu doar pentru studiul tranziţiei, ci chiar pentru însăşi evoluţia procesului de normalizare.

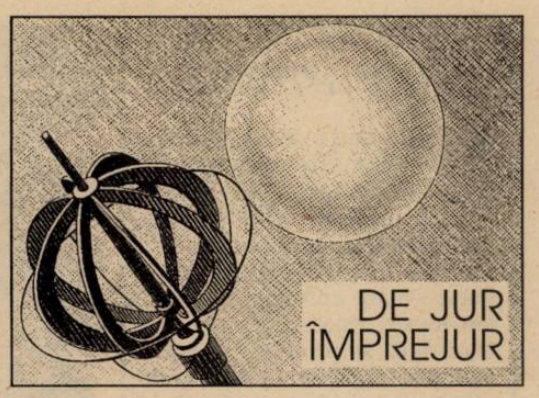

Pensionarii

Născute dacă nu cu binecuvîntarea, măcar prin acceptarea de către Gorbaciov şi echipa sa de reformatori, Fronturile populare din ţările baltice au început prin acţiuni pentru apărarea mediului şi salvarea patrimoniului cultural naţional. De la început – din 1988 – ele s-au bucurat de un larg sprijin popular şi de o bună organizare în teritoriu. Dublul limbaj al puterii comuniste care preamărea „singura democraţie reală" şi practica represiunea şi-a găsit rapid echivalentul: frontiştii cer un aer nepoluat, dar toată lumea ştie că este vorba despre independenţă şi desprinderea de URSS. Organele locale ale KGB-ului nu aveau nevoie de traducere ca să înţeleagă tendinţa acestor mişcări şi de la bun început le-au supravegheat, sabotat şi, cînd li s-a părut că este nevoie, au intervenit cu brutalitate.

În viziunea acestor fronturi, *perestroika* era intim legată de apărarea intereselor naţionale în domeniul culturii, limbii, istoriei. Partidele comuniste naţionale, antene locale ale centrului moscovit au încercat – mai mult sau mai puţin formal – o cooperare cu Frontul, dar intransigenţa afişată de Partidul Comunist Leton în numele internaţionalismului îl situează clar de partea rusă a conflictului.

La suprafaţă dezbaterea se ducea în legătură cu democratizarea. În fond, letonii (ca şi lituanienii sau estonienii) considerau că primul pas spre democraţie este independenţa şi suveranitatea naţională. Într-un document elaborat de organizaţiile ne-ruseşti din republicile aservite se afirma că democraţia înseamnă în primul rînd soluţionarea chestiunii naţionale. În dinamica acestor coagulări – în condiţiile unei politici a centrului rus care alterna discursurile comprehensive cu desanturile trupelor speciale ale căror acţiuni criminale se împotmoleau în comisii de anchetă cu o ineficienţă programată – depăşirea obstacolului rus a căpătat un caracter de urgenţă, colorat de resentimente cvasi-unanime.

Dobîndirea independenţei a fost imediat însoţită de proiecte de legi discriminatorii faţă de cetăţenii de altă etnie, în special faţă de ruşi. Dispozitivul de dobîndire a cetăţeniei pentru aceştia din urmă este extrem de complicat, conceput aşa cu intenţie, dar este – şi foarte umilitor – deoarece funcţionarii letoni sînt într-o mai mare măsură păstrătorii tradiţiilor birocratice sovietice, decît exponenţii eficienţei occidentale.

Pentru foştii stăpîni ai imperiului – care alcătuiesc aproape 30% din totalul populaţiei – transformarea în „rusofoni" supuşi unor grele examene este un prilej de activism democratic, de manifestaţii cum a fost cea din 3 martie a pensionarilor din Riga, reprimată sever de poliţie. Desigur, nimeni nu se naşte pensionar şi înainte de a fi inofensivi, ei, unii dintre ei, au fost purtătorii activi ai sistemului comunist, sistem pe care letonii îl detestă. Atît de mult încît privesc cu o mîndrie patriotică considerată îndreptăţită defilarea veteranilor Legiunii SS letone, desfăşurată tot la Riga pe 15 şi 16 martie.

Probabil că şi aceştia sînt pensionari şi motivele lor de mîndrie au o legitimitate contestabilă în ochii întregii lumi, precum şi ai tuturor organizaţiilor internaţionale care au susţinut şi sprijinit independenţa Letoniei.

Cine n-are bătrîni să-şi cumpere, dar cine îi are pe gratis să le ofere pensii şi stimă, nu şansa de a tulbura cu fantomele ideilor lor prezentul.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Ideea pentru tema *Dilemei* din această săptămînă mi-a fost inspirată de reacţiile indignate din presă sau de aiurea la adresa numărului cu Eminescu. Mai toate aveau, aproape ca un leit-motiv, zicerea: „Cine e Cutare să se pronunţe despre Eminescu?“ Mi-am dat seama că această nevinovată frază are în spatele ei o întreagă mentalitate şi, cu ocazia aceasta, mi-am amintit de o mulţime de alte asemenea apostrofări pe care le-am auzit, de cînd eram copil. Cînd – de exemplu – spuneam că nu ştiu ce vedetă de muzică uşoară de la televizor (Stela Enache sau Marina Voica) nu-mi plăcea, fiindcă „se lălăia“ sau se schimonosea degeaba, ai mei îmi replicau cu severitate: „Cum poţi să vorbeşti aşa? O dau la televizor, o vede-o ţară-ntreagă... Să ajungi şi tu ce-a ajuns ea şi dup-aia să vorbeşti!“ Sau, în legătură cu instrumentiştii: „Ce? tu ştii să cînţi la pian (vioară sau fluier) ca să vorbeşti?“ Eu tăceam, într-adevăr, dar asta nu însemna că cei în cauză încetau să-mi mai displacă.

Oare trebuie să ştii să cînţi la pian (vioară sau fluier) pentru a putea să-ţi spui părerea despre prestaţia unui instrumentist? Să presupunem că răspunsul ar fi „da“ – numai că nici în cazul acesta nu se rezolvă problema. În momentul în care vei şti să cînţi la pian (sau la orice alt instrument) îţi vor fi invocate de fiecare dată abilităţi la care tu încă n-ai ajuns – şi pe care cel pus în discuţie le stăpîneşte – sau lipsa ta de celebritate faţă cu gloria celuilalt. Mereu va exista ceva pe care tu nu-l ai şi celălalt îl are. De aceea, problema respectivă reprezintă, de fapt, o capcană. Singura rezolvare a ei este negaţia. Ei bine, **nu** este nevoie să cînţi, să pictezi sau să ai cărţi publicate pentru a putea să-ţi exprimi o opinie. Poţi să fii un simplu meloman, un vizitator de expoziţii şi muzee, un pasionat de lectură şi atît. Sau poţi să nu fii niciunul dintre aceştia, dar să ai pur şi simplu bun gust. Iar bunul gust se găseşte, într-o măsură sau alta, la fiecare. (**C.P.-B.**)

P.S.: Cum totul a pornit – precum spuneam – de la „chestiunea Eminescu“, i-am rugat pe cei ce au semnat în numărul respectiv să-şi spună părerea despre reacţiile pe care le-au stîrnit – fără să am pretenţia să răspundă neapărat la temă. Am primit texte de la toţi, mai puţin de la Paul Gheo Radu (pe care nu am avut cum să-l anunţăm, deoarece este un cititor ce ne-a trimis, la vremea respectivă, articolul prin poştă), Şerban Foarţă (care este plecat în străinătate) şi Nicolae Manolescu (care deja a răspuns la chestiunea în cauză într-un editorial din *România literară*).

© C. Rednic

Daniel VIGHI
scriitor

Plăcerea (anonimă) a unei cafele matinale

Mai întotdeauna politicul, în vîrsta sa modernă, a avut în vedere omul în anonimitatea sa; mai mult, şi l-a revendicat, a pretins că-l reprezintă, că-l reconverteşte în contrariul său. Obsesia aceasta provine din mecanismele constituirii puterii în democraţiile actuale. Prin acestea, anonimul este chemat să intre în jocul politic şi i se oferă posibilitatea ca să-şi transceadă starea. Să fie altfel. Că nu este aşa, nu are nici o relevanţă în lumea modernă; nu se poate ca toţi anonimii să devină celebri, sau măcar notorii, pentru că atunci s-ar instaura o anonimitate a celebrităţilor. Spaima de anonimitate se simte mai aprig în vremea adolescenţei, atunci a lăsat Pronia, sau jocul liber al cromozomilor, ca omul să se vrea altfel, să atragă atenţia, să iasă din rînd, să-şi încheie nasturele mai sus la haină, să-şi radă o sprînceană. Spaima de care vorbesc ar putea avea reflexe din lumea animală în care cutare mascul, un răţoi, să zicem, este frumos colorat pentru a atrage atenţia femelelor, în general cenuşii. S-ar putea ca omul să fi reconvertit cultural asemenea impulsuri obscur biologice, şi să le fi complicat filozofic, politic, sau doar ideologic. În tot cazul, un lucru este cert: mai ales adolescenţa şi tinereţea cultivă alteritatea. Tînărul simte, uneori cu spaimă, presiunea banalităţii, a vieţii oarecare, a monotoniei pe care o pretinde mersul imbecilizant la serviciu, întotdeauna la aceleaşi ore. Pe acestea toate tînărul cu sprînceana rasă le resimte ca pe un atentat la propria sa libertate, mai mult încă, se simte aidoma unui întemniţat într-o puşcărie sofisticată. Idei, în definitiv, minunate care au alimentat, de vreo două veacuri încoace, toată poetica insurecţiei, toată civilizaţia, aceasta a noastră care îşi fundamentează, iată, infrastructurile politice, ideologice, dar şi înalt filozofice pe această cultivare a diferenţei. Omul civilizaţiei actuale ar putea cu bună ştiinţă răsturna vechea axiomă care zice că *exist atîta timp cît cuget*, cu aserţiunea paradigmatică care ne încredinţează că *exist întrucît sînt diferit*. Se pot depista aici şi niscaiva străfunduri metafizice; omul, despărţit de eliberarea prin credinţă de rezolvarea „pozitivă“ a morţii, s-a găsit în situaţia de a o identifica cu un mister cu totul impenetrabil. Şi întrucît este aşa, atunci nu-i rămîne altceva de făcut decît să i se împotrivească în viaţă prin ieşirea din anonimat. Pentru omul modern, moartea este anonimatul absolut. A fi mort în viaţă, înseamnă – în accepţiunea tînărului cu sprînceana lipsă şi cu buzunarul pantalonului albit de praful opiumului – a trăit indistinct. Burghez. Semnarea condicii de prezenţă la birou, ca semn al marelui anonimat. Al indistincţiei. În cele din urmă a morţii care ea, nu-i aşa?, este marele şi definitivul anonimat. A fi viu şi a trăi ca şi cînd eşti mort pretinde a nu percepe nevoia de alteritate. De evadare din anonimatul morţii în viaţă.

Faţă cu această firească, zicem noi, nevoie de a se manifesta a omului ca personalitate prin cultivarea diferenţei, societatea se manifestă prin (cel puţin) două opţiuni fundamental diferite. Întîi de toate se spune că alteritatea excesivă este drum spre anarhie şi spre neantizarea societăţii, că adică nu poţi face tot ceea ce vrei. Că libertatea ta este îngrădită de libertatea celuilalt.

De cealaltă parte se spune că o societate democratică trebuie să ştie să cultive alteritatea, să îi sprijine afirmarea şi să găsească mijloace de a o gestiona. În ce mă priveşte, amîndouă adevărurile acestea îmi par imprescriptibile. Mai mult ca în cazul altor semeni de-ai noştri, cei care au trăit în anonimatul mort al totalitarismului ar trebui să preţuiască greutatea existenţială a celor două paradigme de structurare a societăţii umane. În primul caz, „lupta împotriva dezordinii“ (citeşte a alterităţii) ameninţă, poate ameninţa, libertatea individului şi îl supune unui proces de anonimizare. Rezultatul final al acestei bătălii cîştigate este spectacolul omagial de pe stadion în cinstea dictatorului care a confiscat în beneficiu propriu alteritatea tuturor. În al doilea caz, excesul bine gestionat al alterităţii din lumea democratică poate duce şi el la un alt fel de anonimizare. Cînd toţi sînt diferiţi, nu mai este nimeni diferit. Procesul cu pricina este bine pus în evidenţă de modernitatea în artă, mai precis de tradiţia acesteia: ceea ce ieri scandaliza, adică era viu, a sfîrşit prin a fi înmormîntat în admiraţiile conforme ale unor gusturi anonime. O retrospectivă Picasso, spre exemplu, este azi o ilustrare a unei istorii: aceea a felului în care a fost asimilată diferenţa. Sprînceana rasă a tînărului victimizat de conformismul burghez este astăzi conformă cu istoria unui anume mod de a te raporta la societate. Este un conformism al nonconformismului. Nimic mai ameninţător. La această nouă ofensivă a anonimatului, nimic nu se poate opune.

Pe de altă parte, singurul anonimat de dorit, necesar chiar, şi care trebuie apărat ca pe un bun al patrimoniului civilizaţiei democratice este cel al normei şi al normării juridice. Aceasta, norma juridică, trebuie să fie impersonală. Fără chip. La antipodul ei se află norma artistică: raţiunea acesteia de a fi este tocmai ieşirea din normă. Adică alteritatea. Legislaţia fiind o normare a diversităţii, un reflex al nevoii de abordare a individului dincolo de alteritatea sa, este – ar trebui să fie! – un soi de Sacerdot al Anonimatului. La antipodul ei, Arta este Mare Preot al Diferenţei. Justiţia afirmă nevoia metafizică a impersonalităţii normelor care ne permit convieţuirea. În acest din urmă caz nu există derogări, egalitatea anonimă în faţa legii presupune că nici un artist sau politician, oricît de mari ar fi ei, nu pot fi absolviţi de crimă, de viol (trupesc sau ideologic), de furturi. Ceea ce este valabil pentru anonim trebuie să fie la fel şi pentru o celebritate. Heidegger şi Sadoveanu ar trebui să fie egal vinovaţi ca un necunoscut secretar departamental al partidelor criminale pe care le-au servit. Ori dacă nu sînt ei vinovaţi, atunci de ce-ar fi anonimul acela vinovat. Dacă ar proceda altfel, justiţia ar pedepsi vina de a fi anonim. Am putea astăzi spune, dacă scrutăm problema cu un rece ochi ideologic, că *extrema dreaptă a considerat anonimul vrednic de dispreţ, în timp ce extrema stîngă l-a socotit vrednic de a fi înşelat.*

Sînt sau nu sînt vinovaţi Eliade sau Cioran pentru că au considerat în tinereţea lor romantic-mesianică faptul că singurul lucru care merită apreciat este elitismul politic sustras anonimatului cabinei de vot, că energetismul izbăvitor al războiului şi al unei atitudini virile faţă la faţă cu istoria sînt cu adevărat izbăvitoare? Este de acceptat ceea ce spune Cioran în **Istorie şi utopie** cum că preferă demonismul Uniunii Sovietice care mînă înainte istoria, conformismului burghez al cantoanelor elveţiene care o decolorează şi o aruncă în anonimat? Cum e de răspuns la o asemenea provocare? Ce e de preferat: demonismul care „face“ istoria şi ne oferă delicii futurismului de a trăi periculos sau, altfel, existenţa anodină a burghezului care soarbe cafeaua dumisale pe terasa din casa sa dintr-un orăşel din Alpii helvetici în care nu se petrece nimic?

Răspunsul îmi pare unul singur: din păcate nu e cu putinţă ca istoria umanităţii să se petreacă în tihna anonimă a dimineţii domnului aceluia. Aşadar nici o şansă de a arunca istoria pradă anonimatului burghez de care se temea Cioran. Există, vai nouă!, suficiente resurse de „diminuare a monotoniei“, chiar dacă umanitatea toată nu-şi poate reprima dorinţa să trăiască asemenea burghezului aceluia din lumeă anistorică a unui popor fericit. Din nefericire, nu există şansa ca în grădina vilei aceleia (ca imagine paradisiacă a unei istorii încremenite în plăcerea matinală a unei cafele) să nu se mai strecoare nicidecum (şi niciodată) vreun terorist arab gata să revendice cine ştie ce, ori cutare ins din Balcani în căutarea vreunei lebede rătăcite.

© C. Rednic

Z. ORNEA

Dreptul la opinie odinioară şi acum

Egalitatea în drepturi şi datorii ale cetăţenilor e negreşit una dintre marile cuceriri ale epocii moderne şi o consecinţă – cine ar putea-o nega? – a principiilor drepturilor omului proclamate de revoluţia franceză. Azi acest eveniment epocal prin tot ceea ce a semnificat este, de unii, mult contestat, inclusiv la noi. Contestarea se produsese şi pe la începutul veacului nostru, încît Ibrăileanu, reacţionînd, spunea prin 1908-1909, că cei ce injuriază sau neagă efectele revoluţiei franceze la noi ar mai fi fost bătuţi la scară de foştii boieri, dispăruţi – prin decret domnesc – încă în 1858. Teoretic, deci, statutul drepturilor omului fuseseră implantate şi la noi. Constituţia din 1866, foarte liberală, adaptată (ca să evit termenul copiată) după cea belgiană din 1831, asigura un regim liberal, cu o monarhie constituţională democratică. Domnitorul (din 1881 regele) avea prerogativa desemnării guvernului, acesta organiza alegeri, parlamentul (Camera deputaţilor şi Senatul) se constituia, vota legi, fiind apoi aplicate de executiv. Separaţia puterilor în stat era o indubitabilă realitate, presa era liberă, dreptul la expresie publică asigurat. Şi, totuşi, discriminarea între cetăţenii (lipsiţi de aceleaşi drepturi) era incontestabilă. Unii erau, evident, mai egali decît alţii. Şi aceasta, din păcate, pentru imensa majoritate a populaţiei României mici (de pînă la 1 decembrie 1918). Aşa cum fusese legiferată Constituţia din 1866, regimul electoral era organizat pe colegii (la început patru, din 1884 trei), unde îşi puteau exercita votul (dreptul la expresie politică) cetăţenii. Criteriul constituirii colegiilor electorale era ceea ce se numea *censul*, adică dimensiunea venitului plătit către stat. Iar censul era mare şi discriminatoriu. El a tot fost micşorat. Dar deosebirile rămîneau mari şi păgubitoare. Astfel, şi în 1911-1915, censul la Colegiul I era de 1200 lei anual. Era Colegiul marilor proprietari. La colegiul al doilea votau toţi orăşenii care plăteau dări directe de minimum 20 de lei anual, profesiunile libere, ofiţerii în retragere. Toţi absolvenţii învăţămîntului primar erau – o adevărată izbîndă – scutiţi de cens şi votau la acelaşi colegiu. Din Colegiul al treilea făceau parte toţi cei ce plăteau un impozit cît de mic. Votau direct cei ce achitau un impozit de peste 300 de lei anual, ştiutorii de carte, apoi preoţii şi arendaşii a căror arendă achitată era de peste 1000 de lei. Restul cetăţenilor alegători votau indirect, prin reprezentanţi aleşi de primar şi duşi să voteze la oraş (de aceea i se spunea Colegiul minciună). Şi era vorba de imensa majoritate a populaţiei, fireşte ţărănească. Deşi erau majoritari, aceşti alegători din al treilea Colegiu trimiteau în parlament numai 38 de deputaţi, pe cînd Colegiul I alegea 40 de deputaţi. Ca să fixăm fenomenul acesta scandalos discriminatoriu adaug că în 1913 nu aveau drept de vot direct decît 1,9% din populaţia ţării (0,4% pentru Senat şi 1,5% pentru Camera deputaţilor). La aceasta se adăugau 1.139.301 alegători care votau indirect (15,7% din populaţie). Aşadar, aveau, de fapt, drept de vot (direct şi indirect) numai 17,6% din populaţia ţării. Şi, nu uit să menţionez, în raport cu situaţia de pînă la 1840, progresul era, totuşi evident, pentru că în 1831 aveau drept de vot numai 800 de boieri. Această situaţie de după 1866, verifică aprecierea că sistemul nostru democratic, inclusiv cel electoral, era încă în preajma primului război mondial, imperfect.

Şi aceasta se datora, evident, tot scandaloasei disparităţi din regimul proprietăţii rurale, într-o ţară în care 90% din populaţia ţării trăia la sate şi se întreţinea din munca pămîntului. Într-un studiu din 1908 al lui C.Stere despre repartizarea proprietăţii agrare reieşea că 1.013.091 ţărani deţineau în proprietate 42% din terenul arabil, iar numai 1461 de latifundiari (cu proprietăţi de peste 500 ha) ocupau 46% din suprafaţa arabilă, la care se adăugau 2359 moşieri (cu proprietăţi între 100-500 ha) ce mai deţineau 10% din suprafaţa agricolă. Într-un alt studiu *(Ţară de latifundii)* încă din 1906. Stere scria: *„peste un milion* de ţărani, cu mai puţin de *trei milioane* de hectare şi *o mie* de latifundiari cu peste *patru milioane* de hectare, cu o proprietate mijlocie de peste 4000 hectare! Aş vrea să vă pătrundeţi de toată grozăvia şi de toată greutatea ce o au aceste cifre în viaţa noastră socială şi economică". De aici, din această disparitate mereu scandaloasă a regimului proprietăţii agrare, izvora şi anomalia, tot scandaloasă, din sistemul electoral. Spiritele înaintate din epocă militau pentru eliminarea amîndurora acestor anomalii îngrozitoare. În 1914, Ion I.C. Brătianu, devenit, din 1908, şef al Partidului Liberal, a depus în parlament, ca prim-ministru, un proiect de lege care năzuia să amelioreze situaţia (raportor al legii în Camera Deputaţilor a fost Const. Stere). Dar tot ceea ce s-a putut obţine (împotrivirea conservatorilor a fost neînduplecată) a fost împroprietărirea ţăranilor cu un milion de hectare şi Colegiul unic pentru toţi ştiutorii de carte (ţărănimea, majoritar analfabetă, continua să rămînă tot sub regimul votului indirect). Dar acest proiect de lege a rămas nevotat pentru că, izbucnind războiul, altele au devenit preocupările parlamentului. Războiul a modificat, structural, lucrurile. Încă în 1917 regele Ferdinand a promis ţăranilor din tranşee că vor avea parte de o largă împroprietărire şi de drept la vot. După Marea Unire, această promisiune a devenit realitate. Ţăranii din România Mare au căpătat în proprietate peste şase milioane ha (prin expropierea latifundiilor) şi drept la expresie politică, eliminîndu-se censul şi Colegiile electorale. Toţi bărbaţii ţării (femeile, adică aproape jumătate din populaţia ţării, erau private de acest drept), indiferent de avere şi venit, aveau drept de vot. Şi această cucerire a fost înscrisă în Constituţia din 1923. Foştii anonimi de pînă mai ieri căpătaseră drept la expresie politică. A fost şi a rămas o izbîndă extraordinară a marilor şi foarte mulţilor anonimi, ridicaţi, brusc, la demnitatea dreptului la opinie. Că opiniile lor erau adesea contrafăcute, alegerile fiind trucate (din cele 11 consultări electorale din interbelic, numai vreo două-trei au fost, cu adevărat, libere) e adevărat. Dar de asta avea parte toată lumea alegătorilor, nedreptăţiţii anonimi de altă dată devenind egali în tratament cu toţi ceilalţi.

Adevărata democraţie, pe care azi am înfăptuit-o şi continuăm să o consolidăm, înseamnă, în bună măsură, egalitate în drepturi şi datorii pentru toţi cetăţenii. Altfel spus, drept egal la opinie al tuturora. Cine ar putea nega că dezideratul acesta mai are destule strieri şi că dreptul la opinie al unora nu poate fi exercitat (deşi este legalmente apărat). Ba chiar că aceşti unii se constituie în cei mai mulţi. E, aici, mai curînd o anomalie general umană, oriunde în lume relevabilă. Întotdeauna elitele intelectuale (numai ele?) vor dispune de posibilitatea prioritară a dreptului la opinie. Dar masa anonimilor? Fireşte, anonimii pot să-şi exprime liberi opţiunile la urnele de vot, adică o dată la patru ani. E suficient asta? Probabil, dacă nu sigur, că răspunsul e negativ. Triumful real al democraţiei depinde negreşit de posibilitatea creării condiţiilor ca anonimii tăcuţi să-şi poată exprima, adecvat, opinia. Şi să le fie ascultată, transformată fiind în real. Va fi, omeneşte vorbind, vreodată posibil de înfăptuit această egalitate generală în tratament? Şi, încă o dată, este aceasta chiar necesar? Criteriul competenţei stabileşte, fatal, o discriminare nu numai posibilă dar şi necesară. Dar îmi reamintesc faptul că, adesea, anonimii au de partea lor şi oarecari competenţe. Şi atunci? Nădejdea e de partea lor.

Marian CHIRIAC
jurnalist

Să ne trăiască drepturile!

Majoritatea amicilor pe care i-am întrebat mi-au spus că dreptul la opinie, al lor în calitate de anonimi, şi-l manifestă din patru în patru ani, la vot. M-a mirat puţin această cvasi-unanimitate. Oare noi, anonimii, să avem ca drept principal numai pe acela de a alege pe alţii? Noi, frumoşii trăitori ai unor vieţi placide, să nu putem să ne exprimăm practic decît prin raportare la ceva care este mai important ori mai mult decît noi? Doar în acest caz să fim luaţi în seamă?

Mi-am înăbuşit începutul de revoltă. Nu aveam ce face. Decît cel mult să încerc să arăt că lucrurile sînt şi altfel. Aşa că am purces la întocmirea unei liste cu drepturile pe care totuşi noi, anonimii, le avem în calitate de posesori ai funcţiunii de a ne exprima opiniile.

I) *Dreptul de a spune: „Cetăţene, eşti un dobitoc"*. Chiar dacă formularea poate fi mai mult sau mai puţin diferită (unele cuvinte se pot înlocui prin sinonime sau cu formulări mai plastice), acesta rămîne totuşi dreptul cel mai uzitat. Trebuie însă ca el să nu se transforme în calomnie. Acest drept se poate exercita la orice fel de coadă atunci cînd rîndul nu este respectat, la coborîrea din metrou cînd eşti călcat pe bombeu, poate fi scrîşnit printre dinţi atunci cînd îţi aprobi şeful etc. Foarte rar efectul unor vorbe precum cele de mai sus este altul decît primirea unui răspuns asemănător.

II) *Dreptul de a suna/scrie la gazetă*. Am constatat personal că majoritatea anonimilor care se încumetă să-şi exprime astfel punctul de vedere o fac la modul virulent critic: ba că nu ştiu care emisiune sau articol nu sînt deloc grozave, ba că un cutare ziarist este lipsit de profesionalism de nu vîndut unor interese străine. Bineînţeles, nu lipsesc nici sfaturile despre cum ar fi trebuit de fapt să fie subiectul incriminat. Rar de tot observaţiile au o doză normală de bun-simţ. Şi în acest az, exprimarea dreptului la opinie este tratată cu maximă indiferenţă de personajele de „dialog".

III) Dreptul de a fi pentru cîteva momente prim-ministru. Este un privilegiu rar. Beneficiază de acesta, în mod întîmplător, unii dintre martorii sau participanţii la evenimente cu impact public: accidente de maşină cu de la trei persoane decedate în sus, cozi la titluri de stat sau la plata alocaţiei, mitinguri antiguvernamentale etc. Dacă împins de aripa vreunui înger sînteţi scos din mulţime, aveţi astfel şansa să răspundeţi întrebărilor unui ziarist: „ce aţi văzut?; cum s-a întîmplat? care au fost ultimele cuvinte?". Numai de dvs. depinde ca vorbele pe care le rostiţi să fie atît de meşteşugite încît să fie consemnate pe prima pagină a ziarului sau la începutul reportajului TV. Oricum, sînteţi alături de prim-ministrul, care invariabil are ceva de spus.

© C. Bumbuţ

IV) *Dreptul de a pervora în public*. În lipsa unui Hyde Park autohton, acest drept este exercitat cu parcimonie şi cu totul întîmplător. Puţinele manifestări de acest gen la care am asistat puteau fi mai curînd încadrate în domeniul patologicului. O variantă a acesti drept este cea a înscrisurilor sau peticelor de hîrtie lipite pe pereţi ori garduri şi constă în combaterea influenţei francmasoneriei, a ocultei internaţionale, solicitarea demisiei managerului întreprinderii falimentare sau – de ce nu – o pasională chemare la miting.

V) *Dreptul de a spune ce arome îţi plac*. Denumire generică pentru situaţiile în care eşti oprit pe stradă, cel mai adesea de o tînără bine crescută, şi chestionat asupra preferinţelor faţă de o marcă de cafea, de performanţele unui obiect de uz casnic sau ale unui om politic. Profitaţi de astfel de ocazii: sînteţi tratat cu toată atenţia şi, în plus, chiar se ţine cont de opinia dvs.

M-am străduit ceva pînă am reuşit să sistematizez multitudinea variantelor de exercitare a dreptului la opinie – nu numai constituţional – al unui anonim de vîrstă şi condiţie medie, cu studii aşijderea, trăitor la sfîrşit de mileniu într-un mediu urban dintr-o ţară sud-est europeană, ocolit de surîsul destinului, învăţat de mic că e mai bine să nu spui ce gîndeşti, astenizat puţin de libertatea de expresie post '89. N-au ieşit ele prea multe variantele în care un anonim poate să se simtă ca o persoană a cărei opinie contează. Probabil că multe lucruri mi-au scăpat. Totuşi, mă simt bine pentru că am putut şi eu să-mi dau cu părerea.

Cezar PAUL-BĂDESCU

Caractere

Articolele celor scandalizaţi de „atacul mîrşav împotriva lui Eminescu“ ne oferă, ca orice reacţie umorală, expresivităţi involuntare şi date scăpate de sub control. Dintre toate acestea, cele mai interesante sînt informaţiile despre autorii înşişi, care, în vîrtejul indignărilor, se lasă din cînd în cînd cu totul descoperiţi. De aceea, în cele ce urmează, nu voi întîrzia cu explicaţia că în discuţie nu a fost persoana lui Eminescu, ci mitologia creată în jurul lui (am făcut-o şi în *Argumentul* numărului respectiv şi ulterior); mă voi opri, însă, la trei interesante slăbiciuni ale scandalizaţilor noştri compatrioţi.

Intoleranţa şi nostalgia după totalitarism

În primul rînd, prin articolele lor, ei dau măsura valului de intoleranţă de la noi. Într-o vreme în care, în lumea civilizată poţi să ai păreri *diferite* şi din punct de vedere ideologic, şi religios, şi sexual etc., ei nu permit diversitatea opiniilor nici măcar pe tărîmul gratuit al esteticului. Ba mai mult, unii – cum este cazul lui Alex. Ştefănescu sau George Pruteanu – afirmă chiar că dacă nu-ţi place Eminescu eşti un handicapat (ocazie cu care se pretează la observaţii umilitoare la adresa „ologilor“, surzilor şi orbilor). Următorul pas în raţionamentul „Ei nu au convingerile noastre, deci nu sînt normali“ este internarea celor încriminaţi într-un azil. În acest sens, ne putem aştepta ca dl Pruteanu, în virtutea poziţiei pe care o are şi o va avea în viaţa politică, să dea dispoziţiile corespunzătoare.

Laşitatea

Cu toţii şi-au canalizat indignările în direcţia numelor mai puţin cunoscute, evitînd polemicile deschise cu persoanele celebre (atitudine observată, de altfel, şi de Gheorghe Grigurcu într-un articol din *România liberă).* Şi, cum cele afirmate de acestea din urmă îi deranjau deopotrivă, au existat cazuri în care „necunoscuţii“ au fost acuzaţi şi de aserţiunile celorlalţi. Este cazul lui Ion Rotaru, care, într-o emisiune de la *Antena 1*, punea pe seama lui Răzvan Rădulescu cele citate de Mircea Cărtărescu în textul său. Este, de asemeni, cazul lui George Pruteanu, care, pentru a nu-i supăra pe cei puternici, preciza încă de la începutul articolului găzduit de pagina 13 a *Dilemei* că nu pune în discuţie cele afirmate de N. Manolescu, I. B. Lefter, M. Cărtărescu, Z. Ornea şi Al. Paleologu (nu ştim cum de l-a uitat pe Şerban Foarţă), ci lucrurile scrise de cei cu o „prea puţină autoritate“; cu toate acestea, se arăta nemulţumit de „dubiile“ care planează „asupra etichetei «poetul naţional»“, făcîndu-se a uita că articolele lui Ion Bogdan Lefter şi Z. Ornea se numesc, pur şi simplu, „«Poetul naţional» între comunism şi democraţie“ şi respectiv „Poetul naţional“. De altfel, întîlnirea lui Ion Rotaru cu George Pruteanu la această secţiune nu este întîmplătoare – ei aveau să-şi dea mîna, sub binecuvîntarea lui Adrian Păunescu, într-o altă ediţie a emisiunii de la *Antena 1.*

Incompetenţa profesională

Cînd un critic literar afirmă că nu a auzit de Răzvan Rădulescu sau de T. O. Bobe nu poate decît să mărturisească faptul că literatura a încetat să îi mai stîrnească interesul. În mod normal, un critic trebuie să aibă habar de mai tot ce se întîmplă în ograda proprie, adică în spaţiul literaturii. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît te numeşti Eugen Simion sau Alex. Ştefănescu, deci îţi place să crezi despre tine că eşti un profesionist. Pentru a veni în ajutorul criticilor literari care, luaţi cu alte îndeletniciri, au uitat să-şi mai facă temele, iată cîteva repere: Răzvan Rădulescu este prozator şi de cîteva luni i-a apărut o a doua carte la Editura Cartea Românească (un roman); T. O. Bobe este poet şi a publicat într-un volum colectiv care a fost comentat în majoritatea revistelor de cultură (inclusiv în *România literară* sau în revista d-lui Simion, *Caiete critice* – unde T. O. Bobe a fost apreciat în mod deosebit), iar anul acesta a cîştigat simultan concursurile pentru debut ale editurilor Cartea Românească şi Univers.

De ce un meseriaş trebuie să ştie şi despre piesele noi care apar pe piaţă pentru a fi considerat bun, iar un critic literar poate fi celebru, chiar dacă este incompetent?

Ion Bogdan LEFTER

Pentru ideile mari, importante

Am urmărit şi eu – fireşte – „ecourile“ numărului cu pricina al *Dilemei,* cu mult interes şi chiar cu unele speranţe. Nu neapărat foarte mari, căci – la urma urmei – atare operaţiune publicistică, improvizată la scara modestă a cîtorva pagini de revistă, n-avea cum să fie urmată de reacţiile colosale. Zarva care – totuşi – s-a stîrnit a depăşit într-un fel aşteptările. Din păcate, doar prin stridenţă. Altfel, speranţele mele – şi bănuiesc că şi ale redacţiei-gazdă – au fost înşelate: fiindcă, pe lîngă înjurăturile previzibile, ar fi fost de aşteptat şi semnale pozitive mai serioase, care să ateste evoluţia inteligenţiei româneşti – sau măcar a unora dintre zonele ei semnificative – către o nouă vîrstă a culturii critice autohtone. Am remarcat extrem de puţine lucruri în acest sens şi destul de subţirele, mai degrabă simpatii impresioniste. Realitatea este că *Dilema* lansase o provocare curajoasă şi care ar fi putut deveni importantă dacă de la ea s-ar fi pornit o dezbatere autentică. Nu s-a pornit, deocamdată. Ocazie ratată.

În această ordine de idei, trebuie să spun că am o oarecare stinghereală faţă de întreaga poveste – şi aş vrea să explic pe scurt de ce. Marea majoritate a „ecourilor“, vehemente, teribil de indignate de îndrăzneala „blasfemiatorie“ a numărului în cauză, au ţintit către verigile slabe ale ansamblului. Din punctul de vedere al strategiilor polemice, era normal să fie aşa: vajnicii apărători ai „poetului naţional“ şi-au ales oponenţii mai comozi, care le-au pus la îndemînă argumente pentru acţiunea lor de salvgardare a statuii eminesciene (şi la figurat, şi statuie la propriu!). Drept pentru care au fost citate aproape în exclusivitate exagerările iconoclaste, teribilismele, micile vulgarităţi care-mi displăcuseră şi mie. Stinghereala despre care vorbesc vine din faptul că nu mă număr – practic – printre „victimele“ grav maltratate ale atacurilor împotriva *Dilemei:* textul meu şi alte cîteva au fost mult mai rar menţionate în diatribele paznicilor lui Eminescu. N-aş vrea să fiu greşit înţeles: nu mă deranjează deloc o poziţie mai discretă; însă păgubitoare nu e ignorarea unor nume ori a unor autori, pentru că – şi o spun cu toată convingerea – nu persoanele contau în discuţia asupra figurii lui Eminescu, ci ideile, ideea unei dezbateri lucide, a unei analize critice în noul context cultural postcomunist. Cu această intenţie mi-am scris textul şi de aceea l-am gîndit ca pe o schiţă cuprinzătoare a receptării operei şi a simbolisticii eminesciene în ultimele decenii; în acest sens cred că se manifestă radicalismele adevărate, profunde, care pun în discuţie idei mari, importante, mergînd pînă la sensul de evoluţie al unei întregi culturi; în sfîrşit, din aceste motive regret că m-am văzut lăsat la marginea „polemicii“, împreună cu ceilalţi colegi care au pus probleme majore legate de receptarea lui Eminescu. Cu tot riscul de a fi acuzat de înclinaţii către „cenzură“, aş spune chiar că redacţia a greşit neintervenind pentru a elimina punctele compromiţătoare ale numărului, cele de contestaţie măruntă, de suprafaţă. Lăsîndu-le în pagină, le-a oferit pe tavă materia primă gardienilor lui Eminescu, permiţîndu-le să vorbească indistinct despre „detractorii“ marelui poet.

Ce vreau să spun în ultimă instanţă – sărind peste mai multe trepte ale demonstraţiei – e că noua lume culturală care se naşte în aceşti ani sub ochii noştri va trebui să lase în urmă primitivele, retardatele opoziţii dintre „apărători“ şi „detractori“, dintre „revizionişti“ şi „conservatori“, dintre „politici“ şi „apolitici“ care nu fac decît să prelungească anacronic maniheismele vechiului regim, în care unii erau „buni“ şi alţii „răi“, chiar dacă şi între primii, şi între ultimii se amestecau intelectuali şi artişti de toate calităţile. Să-i lăsăm să se lupte în continuare între ei ca nişte fantome ale unui timp revolut. Noua cultură critică a anilor '90 şi a începutului de secol XXI prinde corp fără „contribuţia“ lor şi împotriva ei. Aceasta – da – e o „cauză“ pentru care cred că merită să ne mobilizăm toate energiile bune, novatoare, compatibile cu viitorul cultural dinamic şi decomplexat pe care ar trebui să ni-l dorim.

Răzvan RĂDULESCU

Cum a fost?

Cum a fost? A fost ca şi cum o echipă de speologi ar cerceta o peşteră vastă. Lanternele lor cu garnituri de cauciuc baleiază tavanul şi pereţii peşterii, la stînga şi la dreapta lor se deschid puţuri fără fund şi coridoare prin care nu poţi merge decît pe vine, din vîrful unui ţurţure mai picură, cu un „plici“ convenţional, o picătură de apă; speologii se tîrăsc pe burtă, vorbesc în şoaptă de teamă să nu tulbure nesfîrşita singurătate a locului; deodată, ajung în inima peşterii. Aici se produce o scenă tipică de peşteră: o sumă de lilieci, aţipiţi în urmă cu mai multe decenii, tresar la unison, emit nişte semnale ultra-acute de panică, îşi întind aripile lor translucide şi străbătute de vinişoare, încep să se rotească ameţitor pe sub plafonul calcaros. Temerarii cercetători, protejaţi de căşti (de unde le au, cine le-a plătit?) privesc binevoitor la spectacolul naturii, străbat apoi drumul spre ieşire, ies. E seară, se desfac conserve în jurul unui foc, se schimbă impresii. Aşa a fost.

Şi acum, despre cu totul altceva.

Am aflat că în România te poţi face rapid vinovat de delict de opinie. Cu două condiţii:

1. Să spui, în deplină sinceritate (cum altfel), că nu-ţi place Eminescu.

2. Să spui că nu vezi logica şi nici măcar folosul atîrnării la un geniu tutelar, naţional şi universal. De ce la unul şi nu la doi? De ce nu la douăzeci şi şase de genii tutelare, naţionale şi universale? De ce unul singur, în cel mai rudimentar, tribal şi falic gust?

Poate să nu-ţi placă Blaga, Barbu, Caragiale, Odobescu, Creangă, poţi să te arăţi circumspect (e chiar indicat) în privinţa lui Coşbuc şi Vlahuţă, dar Eminescu, ferească Dumnezeu.

Poate să nu-ţi placă Dumnezeu, să spui că n-a existat, că a murit, că e un ranchiunos cu barbă şi alte asemenea insanităţi, dar nu se poate să nu te arunci pe fereastră într-o criză mistică, să nu faci o sută de flotări, să nu cazi fulgerat, să nu-ţi aprinzi cu ochii duşi bricheta, cînd auzi numele lui Eminescu.

Cum, printr-o regretabilă lacună de legislaţie, delictul de opinie nu se poate pedepsi cu închisoarea sau măcar cu restrîngerea drepturilor civile, ţi se aplică tratamentul uzual în această ţară necivilizată, pe care tu o iubeşti, altminteri, sincer, la fel de sincer. Eşti socotit invalid, ai un picior amputat şi eşti expediat într-un scaun cu rotile. Te consolezi la gîndul că norma e relativă. În definitiv, de ce ai avea tu un picior mai puţin, pentru că nu-ţi place Eminescu, şi n-ar avea Alex. Ştefănescu trei fese în plus, sau George Pruteanu un număr mare şi par de degete la mîna dreaptă, pentru că le place amîndurora Eminescu?

Şi acum, despre cu totul altceva.

Din scaunul meu cu rotile fac următoarele observaţii: la începutul secolului, Eminescu, evident că fără voia lui, a fost consacrat poet naţional unic. Naţia, pe de altă parte, n-a dus-o grozav – un război, o criză, un talmeş-balmeş parlamentar, două dictaturi, iar război. Sub comunişti, după o scurtă eclipsă, Eminescu este aşezat la loc pe soclul naţional (şi pe alte cîteva socluri de un gust incert) şi iarăşi nu se poate spune că naţiei i-a mers bine. Eminescu rămîne unic poet naţional şi în acest timp se construieşte o democraţie subţire ca peretele unui pahar de cristal, sub ale cărui încrustaţii se străvăd chipurile diverşilor adepţi ai societăţii închise. În Basarabia, cu Eminescu poet şi soldat al neamului prefer să mă opresc aici. Mă gîndesc că poate ar trebui încercat şi altceva.

Tot din scaunul meu cu rotile, potrivindu-mi mai bine perniţa sub ciotul piciorului, fac semne prietenoase către C. Stănescu şi Cristian Teodorescu, pentru limpezimea şi onestitatea cu care au citit textele din *Dilema.* Privesc zîmbitor spre Gheorghe Grigurcu, apoi manevrez căruciorul (este electric, are baterie) şi mă îndepărtez pe un drum prăfos, mărginit pe dreapta de trei plopi, şi pe stînga – de doi.

Mircea CĂRTĂRESCU

Despre nevoia de nesupunere

Sînt foarte mîndru că am participat şi eu la – de pe-acum – faimosul număr despre Eminescu al *Dilemei,* cu toate că prezenţa mea a fost oarecum secundară, ca şi miza articolului meu: o imagine neretuşată a poetului. Numărul în sine mi se pare însă foarte important, poate chiar cel mai important eveniment cultural de după '89. Este pentru prima dată cînd este pus în discuţie mitul sacrosanct de la temelia „fiinţei naţionale“, cu tot cortegiul său de embleme şi simboluri. Şi nu atît din articolele din revistă, cît din reacţiile pe care ele le-au stîrnit s-a văzut pentru prima dată cît de precar, de fragil este acest mit. Nu este vorba nici de Eminescu aici (un om minunat şi un mare poet, care merită din partea noastră adevărul şi nu minciuna), nici despre naţiunea română, ci despre asocierea forţată, excesivă, tiranică între ele. Atît patriotismul cît şi poezia sînt pervertite astfel, căci primul devine un fel de frăţie tribală în jurul unui şaman infailibil iar a doua o litanie într-o limbă de cult, tot mai departe de limba vie.

În al doilea rînd, s-a văzut cît de puternice au rămas în noi reflexele autoritare, cît de intoleranţi sîntem la părerile altora. Cîţiva oameni tineri au spus, cu sinceritate şi asumîndu-şi evidentele riscuri, că poezia lui Eminescu nu le place şi că statuia din faţa Ateneului e ridicolă. Lucrul este lăudabil încă de la început, prin tonul articolelor, dacă ţinem seama de placiditatea şi conformismul generaţiilor de după '89. Textele lor sînt inteligente şi, dacă sînt şarjate, e numai atît cît să atragă atenţia. N-o să mă opresc la ploaia de invective împotriva lor, venite de unde toţi ne aşteptam (cu delicii anticipate) să vină, ci la reacţiile oamenilor serioşi. Nu este posibil, de exemplu, să numeşti pe cineva *infirm* pentru că nu-i place un poet. Nimeni, *absolut* nimeni din toată poezia lumii nu a plăcut tuturor. În privinţa unui fapt atît de complex şi fluctuant ca valoarea artistică un consens nu este, pur şi simplu, de imaginat. *Trebuie* să existe oameni, la fel de sensibili şi de inteligenţi ca oricare alţii, cărora

poezia lui Dante sau a lui Shakespeare să nu le spună nimic. Şi este dreptul lor să o spună deschis, fără să se aştepte să fie priviţi ca nişte monştri. Înainte de '89 insubordonarea culturală era pedepsită ca şi cea politică: cunosc o elevă care, la o *olimpiadă* de română cu tema „De ce ne place Eminescu", a argumentat strălucit – pentru vîrsta ei de 16 ani – de ce ei **nu** îi place poezia lui. Evident, a suferit consecinţele cele mai neplăcute. Astăzi cadrul coergitiv care ar putea sancţiona asemenea „ieşiri" este în bună măsură dizolvat, dar se reface rapid şi ameninţător prin oameni care – deşi la rîndul lor cultivaţi şi inteligenţi – nu pot înţelege cum e posibil să nu-ţi placă Bach şi să-ţi placă Prodigy, să nu-ţi placă Eminescu şi să-ţi placă Gherguţ, par exemple. Uite că e posibil şi, dacă n-ar fi aşa, lumea ar fi mai urîtă şi mai săracă. Schema de gîndire dezvăluită aici este specifică oricărui autoritarism: noi, majoritatea, cei „normali", cu valori „sănătoase", trebuie să impunem, fie şi cu forţa, aceste valori unei minorităţi deviante şi turbulente, „infirme". Adică, pînă la urmă, *celuilalt*, monstrului inuman cu care ne confruntăm. Ei trebuie reduşi la tăcere printr-o continuă bombardare cu nume mari, cu scenarii grandioase. *Terra firma* a marii culturi trebuie să supună, în cele din urmă, măruntele şi insignifiantele *terrae in-firmae* ale culturilor subterane, alternative etc.

Puţini tineri scapă întregi din fălcile învăţămîntului nostru, adevărată maşină de îndobitocit şi de falsificare. Pot fi recunoscuţi după un simptom care a făcut, de fapt, valoarea şi celebritatea numărului din *Dilema: nesupunerea culturală*. Sînt, repet, foarte mîndru de prietenii mei Răzvan Rădulescu, T. O. Bobe şi Cezar Paul-Bădescu, care au preferat să gîndească – fie şi rău – cu mintea lor, decît să rumineze şi să regurgiteze înţelepciunea altora.

T. O. BOBE

Muguri de bucium

După ce am încasat cecuri grase de la boanghinele jidovite drept plată pentru că l-am bălăcărit pe Eminescu, m-am culcat pe o ureche, fără să-mi închipui că buciumaşii se vor aburca pe siturile convexe ale spaţiului mioritic şi vor sufla în instrumentele proprii, vestind norodului spurcarea tezaurului de simţire neaoşă. Iată însă că lucrul s-a întîmplat. Preşedintele Academiei Române îmi dă de înţeles să tac dracului din gură cîtă vreme n-am Operă, o doamnă cu onoarea reperată de socialişti mă acuză de lez-majestate, un domn, uitînd că mai acum vreo doi ani le explica românilor, pe ProTV, că sexul oral nu constituie cîtuşi de puţin o perversiune, este scandalizat de expresia metaforică în care sînt implicaţi bigoţii literaturii, iar un alt domn, sever dar publicist, îşi mărturiseşte în cercuri restrînse dorinţa de a mă spînzura. Deoarece presupun că nici unul dintre ei nu îl ştie pe Puiu, le semnalez o notiţă din cotidianul *Naţional* de luni, 6 aprilie, inserată la rubrica **Declaraţii de dragoste**: „De la Puiu pentru puiul lui din Corbeni (Elisa): Dacă Eminescu n-a existat, acum există. Este dintre noi, cu noi, pentru noi. Cînd ai nevoie de Eminescu îmbrăţişează-i mugurii şi voi fi lîngă tine. Eminescu e veşnic." Doamnă şi domnilor, contactaţi-l pe Puiu! Cei din aceeaşi familie de spirite trebuie să se cunoască şi să-şi îmbrăţişeze reciproc mugurii.

Z. ORNEA

„A se slăbi"

Deşi socotesc că iniţiativa aceasta a *Dilemei* de a reveni, cu o justificare în plus, nu e nici necesară nici oportună, dator sînt să mă alătur colegilor mei care au scris în numărul revistei consacrat lui Eminescu. De fapt, ca să mă repet, o revistă de statura intelectuală a *Dilemei* are drept înalt la opinie, putînd pune în discuţie orice chestiune. Personalitatea şi opera lui Eminescu nu fac excepţie. Ceea ce am spus în intervenţia mea din acel număr al *Dilemei* afirm, ca istoric literar ce sînt, de vreo două decenii şi mai bine. Şi nu voi înceta să o afirm pînă ce idolatria mortifiantă din jurul statuii nu va fi abandonată iar spiritul critic nu-şi va recuceri, şi aici, drepturile. Avem, ca istorici literari, nu numai dreptul dar şi datoria să recitim opera poetului (inclusiv secţiunea publicistică), pentru a vedea cum se înfăţişează ea, astăzi, exegeţilor şi cititorilor. Fireşte, prin analize drepte şi pertinente. O nouă lectură a unei opere este întotdeauna periodic necesară şi născătoare de bune rezultate. Cei ce au reacţionat naiv şi inutil revoltaţi la numărul cu pricina al *Dilemei* interzic, de fapt, dreptul la opinie al competenţelor niciodată anonime şi îşi asumă dăunătoarea misiune de a pietrifica o imagine a poetului, fixată de idolatri exaltaţi. Pentru că marii critici dinaintea noastră, exegeţi ştiuţi ai operei poetului (să-i amintesc pe Lovinescu, Călinescu, Vianu, Perpessicius, Cioculescu, I. Negoiţescu, Petru Creţia) nu au pregetat să o înfăţişeze aşa cum a fost, cu luminile şi umbrele aşezate la locul lor, respingînd idolatria întotdeauna dăunătoare. Şi de ce sînt de condamnat cei care mărturisesc că, azi, chiar lirica poetului nu îi mai înfioară? Nu o spun, aiurea, alţii despre alţi mari poeţi? Sau de ce aş tăinui că în publicistica sa (proza politică), pe care am citit-o îndelung în *Timpul*, în ediţiile Păucescu, Ion Scurtu, I. Creţu, cea academică, se află, bine încastrată, ideologie retrogradă, paseist tradiţionalistă şi xenofobă? Care exeget serios dinaintea noastră nu a recunoscut această realitate, atît de evidentă la lectură, încît e incontestabilă? Să fim nu numai drepţi dar şi serioşi. Vorba lui Caragiale: „a se slăbi".

Cristian PREDA

Eminescu, Mill şi Prévost-Paradol

1. Îmi place poezia lui Eminescu. Cum nu sînt specialist în domeniu, mă abţin să mă pronunţ asupra valorii ei. Lectura mea din poetul român rămîne o afacere strict privată. Regret faptul că majoritatea celor care se recomandă ca specialişti în literatură nu mai discută valoarea lui Eminescu azi, ci caută doar să-l facă intangibil. Nu regăsesc acest fenomen în marile culturi europene, culturi pentru care exerciţiul critic a devenit regulă a receptării.

2. Sînt stupefiat atunci cînd descopăr că Eminescu e considerat (un mare) autor politic. Aici îmi îngădui să mă pronunţ dintr-o perspectivă pe care toţi cei care m-au numit „denigrator", „bătăuş„ sau „spirit zeflemitor" nu au bănuit-o: e vorba de perspectiva istoriei filosofiei politice. Voi aminti că filosofia politică a fost, pînă către sfîrşitul secolului al 18-lea, singura reflecţie pe marginea politicii. Atunci s-au produs două fenomene importante: din contestarea ei s-au născut noi abordări ale politicii (de pildă, economia sau sociologia); în paralel, judecata despre politică s-a „democratizat", a fost scoasă din cabinete pentru a deveni obiect de dispută în parlamente sau în gazete. Consecinţele acestei duble mutaţii se pot urmări cel mai bine la Tocqueville, în lucrările sale despre cele trei revoluţii moderne.

3. În spaţiul românesc nu există filosofie politică; unul din efectele revoluţiei născute din contestarea filosofiei politice moderne ajunge însă la noi în secolul 19: într-adevăr, democratizarea judecăţii despre politică poate fi probată pentru Ţările române de după 1848 cu diverse argumente (gazete, broşuri, întruniri publice, dezbateri parlamentare). În aceeaşi perioadă, întîrzie însă să apară o reflecţie sistematică despre politică (fie ea de tip tradiţional sau de tip „revoluţionar", cum erau, în secolul trecut, economia sau sociologia). Inclusiv în secolul 20 românesc, e greu de descoperit un autor care să fi produs o analiză pur politică, în acord cu spaţiul intelectual european. Probabil că asemenea afirmaţii vor şoca mai tare decît cele din articolul despre Eminescu. Să îi comparăm totuşi pe Cantemir cu Hobbes (separaţi de 50 de ani), pe Eminescu (1850-1889) cu John St. Mill (1806-1873), sau pe Ştefan Zeletin (1882-1934) cu Mises (1881-1973). Ceea ce vom descoperi în urma unei asemenea lecturi comparate este întîrzierea culturală a scrierilor româneşti în raport cu paradigmele europene dominante. S-ar putea intra, de bună seamă, în amănunte: ar fi utilă, de pildă, o comparaţie între felul în care a fost discutat şi utilizat Hobbes în spaţiul anglo-saxon sau în cel francez cu felul în care (nu) a fost citit Cantemir în spaţiul românesc; n-ar fi complet lipsită de interes analiza lecturii pe care Eminescu şi Mill o fac operei lui Tocqueville; tot aşa, ar fi profitabil să punem faţă în faţă felul în care vorbesc despre capitalism, în anii '30, doi autori ca Zeletin şi Mises.

4. Unii dintre cei care m-au atacat au sugerat că judecata mea referitoare la Eminescu este doar o persiflare, un verdict în registru minor, destinat să acopere ignorarea surselor eminesciene. Refuzînd să răspund cu jigniri, eu voi presupune că toţi criticii mei au citit nu doar publicistica politică a lui Eminescu, ci şi unele din sursele sale, autorii englezi sau francezi din epoca în care a trăit poetul nepereche. Cum nu mi s-a propus – în replicile adresate – o lectură politică a lui Eminescu, voi sugera două din pistele pe care se poate merge. Una ar fi cea schiţată deja mai sus. Lectura din *Democraţia* lui Tocqueville făcută de Mill nu e doar o sursă importantă pentru înţelegerea autorului englez, ci face parte din orice manual serios de filosofie politică, datorită valorii sale universale. Eminescu nu e inclus într-un asemenea manual, tocmai pentru că observaţiile sale, chiar şi atunci cînd sînt inspirate de lectura lui Tocqueville, nu sînt altceva decît reacţii la mediul politic românesc. Coerenţa lor e limitată, chiar dacă un istoric le poate folosi ca sursă a mentalităţii din epocă. Mill e filosof, Eminescu – doar comentator. Dacă gîndirea lui Mill e un criteriu prea „tare", să-l comparăm atunci pe Eminescu cu un gazetar la fel de activ ca şi el. Să luăm, de pildă, cazul lui Prévost-Paradol: acesta face parte azi dintre clasicii gîndirii politice franceze, dar nu pentru articolele sale polemice, ci pentru volumul *La France nouvelle*, o definire a democraţiei şi a evoluţiei sale după 1789. Spre deosebire de Prévost-Paradol, Eminescu nu a produs altceva decît articole de gazetă. Jurnalismul şi reflecţia sistematică despre politică nu sînt acelaşi lucru. Gazeta e un moft.

5. Nu vreau să fac nimic pentru cultura română, aşa cum o percepe dl Eugen Simion. Tonul folosit de domnia sa, ca şi de d-nii Pruteanu sau Păunescu, nu mi s-a părut potrivit pentru a încuraja dialogul argumentat. Poate ar fi bine să li se spună că polemica nu are aceeaşi valoare cu critica raţională, aşa cum injuriile şi insultele nu servesc nici măcar statuii pe care vor să o protejeze de orice privire, în afară, bineînţeles, de cea a domniilor lor.

Alexandru PALEOLOGU

Numai lumea prostiei este omogenă, lumea inteligenţei nu

Ţin bine minte, şi nu sînt singurul, că de prin '80, în fiecare an, la 15 ianuarie, Geo Bogza mergea la statuia lui Eminescu şi depunea o garoafă. Curios lucru, mare parte din cei foarte indignaţi astăzi de felul cum a fost tratat Eminescu în *Dilema* nu i se asociau, dimpotrivă, atunci priveau gestul lui ca extravagant, teatral, de o solemnitate căutată. Dar nu-i prea curios dacă ne gîndim că nu i se asociau tocmai fiindcă-l pricepeau foarte bine: între 7 ianuarie, ziua Ei, şi 26 ianuarie, ziua Lui, Bogza îşi găsea să omagieze pe *altcineva*, pe Eminescu! Cei doi nu mai sînt, intervalul din ianuarie – intens consacrat cultului personalităţii, s-a dus şi el, dar reflexul unora a rămas intact, transferat de data asta asupra lui Eminescu. Cu aceşti străşnici păzitori nu-i nimic de făcut.

Am întîlnit însă în aceste zile şi mulţi oameni oneşti, care nu-şi fac din Eminescu o lectură familiară, dar care ştiu că el este poetul naţional, „Luceafărul", ş.a. şi care au fost foarte şocaţi şi sincer revoltaţi de *Dilema:* cum e cu putinţă o asemenea impietate?

Pe aceştia i-aş întreba: ce versuri din Eminescu ştiţi dvs. pe dinafară? Şi-am afla cu ocazia asta că dincolo de „Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie", „Tu eşti Mircea? Da-mpărate", „Mai am un singur dor" – ei nu prea-şi amintesc altceva. Poate şi „Rugăciunea unui dac" – doar ca titlu, însă. Dar pe mulţi tracomani şi maniaci ai lui Decebal „Rugăciunea unui dac" îi descumpăneşte, chiar îi revoltă, ca o ştirbire a imaginii a ceea ce credeau ei a şti despre daci. Această idolatrie, mai degrabă iconodulie, apare acolo unde faptul sună nobil: la Eminescu, la Decebal. În această idolatrie n-au intrat niciodată Caragiale, nici Kogălniceanu să zicem – ei sînt cinici, n-au „imagine" solemnă şi totdeauna tragică. În generaţia mea, şi chiar mai tîrziu, am văzut tineri care umblau cu părul lung, zîmbeau sardonic, detestau rîsul, considerîndu-l o impietate: şi se declarau emuli ai lui Eminescu. Dar Eminescu, om foarte inteligent, rîdea din toată inima, îi plăcea compania lui Caragiale – şi ce alt „contestatar" de tabu-uri şi de judecăţi gata făcute i-ar putea sta pe potrivă lui Caragiale? – se amuza copios de „corosivele" lui Creangă, alt nonconformist. Eu nu ştiu ce se va alege de tinerii care au îndrăznit astăzi să se arate în *Dilema* sătui de clişeele omagiale cu care este sufocat poetul şi refractari la imaginea consacrată. Pot spune însă că anumite provocări juvenile întreţin climatul propriu necesar unei bune cunoaşteri şi înţelegeri a lui Eminescu. Totdeauna am avut suspiciune faţă de „tînărul modest": conformist, la „locul lui", tînărul modest poate fi, virtualmente, o viitoare lichea, după cum bătrînul orgolios, prea sigur de adevărurile sale, este preţios şi ridicol şi-şi pierde farmecul. Omul trecut de o oarecare vîrstă, dacă e inteligent şi cultivat, poate să judece detaşat, cu destul de multă nuanţare, răbdare, bunăvoinţă, cu aferentul zîmbet sau chiar rîzînd de anumite lucruri: nu înseamnă că dacă un tînăr face nişte afirmaţii şocante, scrie nişte „blestemăţii", el este cu necesitate odios, sau devine un iconoclast pe care trebuie să-l punem la stîlpul infamiei. Ce ne facem atunci cu **NU**, semnat de un oarecare Eugen Ionescu? Discuţia ar fi prea lungă. Nichita Stănescu, cel care adesea îl numea pe Eminescu „Mişu" (!) – obişnuia să spună: „Vai de cultura care-l are pe «cel mai mare»!". Perfect de acord. Numai lumea prostiei este omogenă, lumea inteligenţei nu.

A consemnat Tita CHIPER

Caius DOBRESCU
scriitor

Despre drepturile bunului-simţ

Gesturile de provocare a publicului burghez pe care le făcea Avangarda cu aproape un secol în urmă aveau o anumită prospeţime, ce nu poate fi negată oricît de evidente ar fi devenit între timp isteria şi cabotinismul care grevau această celebră mişcare. Sfidarea simţului comun, a gustului comun, a moralei comune venea dintr-un preaplin al imaginaţiei, al creativităţii. În esenţă, însă, agresivitatea ludică şi nihilismul de carnaval al acelei epoci eroi-comice nu pot fi în nici un fel desprinse de *public*. Oriunde s-ar fi născut ideea că obiectele estetice se pot dispensa de „omul comun" pentru a se adresa cunoscătorilor, rafinaţilor şi iniţiaţilor, ea nu s-a născut în mod cert în cercurile de anarhişti artistico-literari aflate în insurecţie cam de pe la 1910 încoace. Cei ce găseau resurse pentru a se convinge că, peste noapte, pe un continent cu o cultură miltimilenară şi hipersofisticată, deveniseră pionierii unei lumi complet virgine, inocente şi sălbatice îmbinau gena profetismului cu aceea a bufonadei şi aveau nevoie de pieţele publice şi de ziarele de scandal ca de aer.

Pe de altă parte, nu trebuie să uităm că avangardele erau angajate într-un fel de „luptă dreaptă" cu publicul lor. Nu existau încă reţele de experţi, de lideri de opinie, de mandarini intelectuali, de comisii ale fundaţiilor care să protejeze pornirile oricărui artist de a îşi da poalele peste cap în spaţiile unde, ca să spunem aşa, se joacă copiii sau ies la plimbare cetăţenii seniori. Avangarda îşi asuma riscuri, pretenţia ei că publicul „burghez" este format din debili mintal se izbea de convingerea încă şi mai puternică, încă şi mai naturală a oamenilor respectabili că noii „creatori de frumos" erau de fapt scăpaţi de la balamuc.

Altfel devine cazul, însă, în momentul cînd sfidarea artistică se transformă dintr-o atitudine existenţială productivă (măcar pentru că echivalentă cu o continuă sfidare adresată ţie însuţi), într-o instituţie. În momentul cînd, prin breşa creată de avangardiştii kamikaze, au început să pătrundă cohortele hotărîţilor să îşi croiască o stare în lumea academică sau în aceea a birocraţiei „culturale" prin administrarea unui patrimoniu sacru de scuipături şi palme adresate gustului public. Acum, ruptura dintre artist şi publicul în carne şi oase se transformă, dintr-un cataclism „natural", dintr-o falie asemănătoare cu acelea prin care se presupunea la un moment dat că materia se regenerează, în baza sigură a unor nenumărate comitete, comiţii şi cariere. În interstiţiul dintre producătorul primar de bunuri culturale şi cel pe care natura l-a hărăzit cu statutul de consumator al acestora, proliferează constelaţiile de intermediari, ierarhiile cereşti de eruditi şi interpreţi, de difuzori şi controlori.

Ar fi ridicol să transportăm, fără să ne dăm seama, ura sfîntă a claselor tradiţionale împotriva agenţilor (comerciali şi financiari) ai modernităţii în domeniul circulaţiei artelor şi ideilor. Ura împotriva intermediarilor nu se poate nutri decît din deliruri apocaliptice periculoase pentru sănătatea mintală individuală şi colectivă. Totuşi, nu este deloc deplasat să ne punem întrebări cu privire la justificarea sistemelor de intermediere, la principiile pe care acestea sînt construite. Fiindcă, dacă un spirit rezonabil, puternic irigat de simţul umorului, poate accepta dispreţul acid pe care anumite grupuri marginale de artişti, de obicei foarte tineri, îl aruncă în faţa „publicului comun", el nu poate trece cu aceeaşi uşurinţă peste aerele de superioritate ale specialiştilor în interpretarea multistratificată a expunerii unui bazin de WC într-o expoziţie, a împachetării în celofan a cutăror clădiri mai mult sau mai puţin administrative sau a vopsirii în culori vii a unor porţiuni de deşert. Dispreţul pentru „public" este adeseori sistematizat şi subvenţionat de instituţii dintre cele mai publice. Pretenţia comunităţilor de „specialişti" de a dispune de resurse şi fonduri pentru a promova experimente pe care nimeni nu le înţelege şi care nu folosesc nimănui, legitimată printr-un discurs debordînd de abstracţiuni cacofonice care toate exprimă o silă imensă pentru cretinismul majorităţii indivizilor care compun specia noastră, este extrem de dubioasă sub aspect moral.

De obicei sîntem confruntaţi cu alternativa dictatură a minorităţii rafinaţilor vs. dictatură a barbariei majorităţii. În fapt, facţiuni disidente ale rafinaţilor invocă periodic populismul sănătos, încercînd să îşi asigure simpatia unor categorii cît mai largi de public în lupta lor crîncenă împotriva facţiunilor dominante. Aceşti „populişti" îi dispreţuiesc însă pe cei din „popor" la fel de complet ca şi ceilalţi. Atît proletcultismul de altădată, cît şi postmodernismul însetat de cît mai multă „cultură populară" nu instituie nici un moment vreun dialog cu valorile şi mentalităţile acelor grupuri umane pe care le-am putea descrie ca fiind de „non-specialişti", ci se limitează să manipuleze, într-un mod mai mult sau mai puţin cinic, mai mult sau mai puţin ironic, clişeele care populează mintea „omului mărunt". În orice caz, în momentul în care îşi asigură o participare relativ confortabilă la circuitul prestigiilor, facţiunile disidente se dovedesc rapid factori extrem de activi ai menţinerii distanţei dintre „superiori" şi „inferiori".

Sîntem, de asemenea, obişnuiţi cu apelurile disperate ale celor ce constată că intelectualii sau creatorii de vîrf au un acces extrem de limitat la circuitele culturii de masă. Nu pare însă deloc surprinzător că dezbaterea asupra artelor şi literelor a devenit demult un spaţiu în care omul lipsit de altă călăuză în afara raţiunii şi spiritului său nu mai poate îndrăzni să deschidă gura. Este evident că gustul spontan şi spiritul rezonabil nu pot pretinde să legifereze în domeniul artelor în absenţa educaţiei, experienţei, a unui efort sistematic de reflecţie. Dar marginalizarea şi culpabilizarea bunului-simţ şi raţiunii nu pot reprezenta nici ele altceva decît semnele clare ale unei patologii a valorilor şi instituţiilor care ar trebui să păstreze sensul valorilor.

Irina NICOLAU
etnolog

Pufi

Nemurirea poate că s-a născut la sat. Spun, poate, pentru că este sigur. Anonimatul, în schimb, este cu certitudine un produs al oraşului, oraş care, nu pentru prima dată, se întoarce împotriva propriei lui creaţii. Adică, după ce a făcut din Ion, Ionescu şi din Popa Popescu, după ce i-a înecat, ca pe mulţi alţii, în anonimat, acum se arată preocupat de situaţia lor. Ia, să vedem, ce gîndeşte anonimul, ce vrea, ce nu vrea? Îl opreşte pe stradă, dă peste el în casă. Îl provoacă la dialog în rubrici speciale din ziare şi reviste sau la telefon. Fix pentru o clipă anonimul face un pas în scenă, zice cum îl cheamă, mai adaugă ceva şi coboară. N-are ce să caute acolo. Peste un an sau cine ştie cînd altă dată va mai urca în scenă pentru tot aşa ceva. Dorinţa de a ieşi din anonimat îi face pe oameni să comită gesturi inepte. Semn că anonimatul e povară grea.

Cunosc o istorie pilduitoare. O prietenă avea un cîine. Se numea Pufi. Din capul lui, adică fără să-i arate nimeni, învăţase să stea pe labele de dinapoi şi să le ţină pe cele din faţă îndoite în dreptul „umerilor", iar cu ochii să privească mirat. Toată familia îl admira şi îi zicea bravo. Cînd veneau prietenii în vizită, bravo, bravo şi ei. Pufi în sus, Pufi în jos, toată lumea îi dădea caşcaval şi ciocolată. Dar cu timpul interesul spectatorilor s-a diminuat. Cînd adopta postura de succes, rar îl mai lua cineva în seamă. Căţelul a devenit melancolic, dar pînă şi acest fapt a trecut neobservat. Într-o zi, Pufi a dispărut de acasă, pur şi simplu. Familia a înlemnit. Pufi era căţelul lor iubit şi, în plus, ştia să stea pe labele din spate. S-au pus să-l caute pe la vecini, unde se mai ducea. Nu trecuse pe acolo. Locuiau pe Occidentului, le era groază că l-a călcat vreun troleibuz. Tot strigînd Pufi, Pufi, au ajuns pînă în Calea Victoriei. Acolo, în colţ, au văzut un grup de oameni aşezaţi în cerc, iar, în mijlocul lor, era, evident, Pufi care „făcea frumos" în admiraţia nebună a celor din jur. L-au luat acasă şi s-au împăcat. Fără cuvinte au ajuns la următoarea înţelegere: din cînd în cînd el stătea cum ştia numai el să stea şi ei se prefăceau că îl admiră.

Pornind de la povestea prietenei mele am ajuns la părerea că există un complex Pufi. Cîntarea României a mizat mult pe el. Există şi în Occident extrem de numeroase festivaluri şi concursuri care permit variantelor locale de Pufi să iasă pentru scurt timp din anonimat pentru a reveni într-o lume unde persoana şi numele lor nu înseamnă nimic.

Ce-am vrut să spun? Ceva ce am spus de nenumărate ori, deşi mă irită cînd aud pe alţii că zic acest lucru: societatea noastră este bolnăvioară şi grupurile comunitare funcţionează prost. De aici povara anonimatului şi multiplele sale paliative.

Nu mai ştiu ce să cred...

Cum stăm cu părerile. Ne mai e frică să le spunem? Sînt ele ascultate? Au vreo importanţă? Sîntem dornici să le susţinem? Sînt întrebări pe care le-am adresat oamenilor de pe stradă, în Piaţa Unirii.

Marcel Gurău (inginer constructor): Nu mi-e teamă să-mi spun nici o opinie. Problema e dacă această opinie a mea se aude şi dacă cineva o ia în seamă. Sînt convins că am şi idei foarte bune, dar n-am găsit pînă acum (deşi l-am căutat) canalul prin care ele să poată ajunge la cineva cu putere de decizie care să le asculte şi, eventual, să le şi folosească. Şi sînt gata să le ofer dezinteresat... Poate că tocmai aici e buba. M-am gîndit şi la asta. Nu fac parte din nici un grup de interese şi soluţiile mele apar ca fiind complet aiurea, fără nici o legătură cu vreuna din afacerile şi interesele care-i preocupă pe administratorii şi şefii din primării sau pe cei de la partidele politice.

Dana Ştefan (vînzătoare): Părerile mele nu contează. Uneori mi-e frică să le spun fiindcă, ştiţi cum e, ele pot să deranjeze. Iar de schimbat ceva, tot nu voi reuşi să schimb. Oamenii din jurul meu au ideile lor, obiceiurile lor înrădăcinate, iar dacă mie nu-mi convin unele dintre ele sau mi se pare că-s greşite, foarte, foarte greu aş putea să fac ceva ca ele să se schimbe. Aşa, mai bine nu mă bag.

În lucruri legate de problemele publice? Problemele ţării? Nu mă pricep eu. Astea le discută mai mult bărbaţii şi tot degeaba.

Alexandra Belu (tehniciană): Să-mi fie frică să-mi spun opiniile? Depinde despre ce sînt aceste opinii. Dacă e să mă apuc să-mi critic şeful, normal că ar fi nişte probleme. Nu atît de teamă, cît pentru faptul că deocamdată nu-mi pot permite să rămîn fără slujbă. Dacă e vorba de altfel de opinii, generale, sigur, am spus mereu ce am crezut. Ba, chiar am mai fost întrebată odată, de un reporter de la televiziune, ceva despre Stolojan, atunci cînd a fost schimbat de Văcăroiu..., mi se pare. Părerile fiecărui om contează şi dacă avem ocazia, trebuie să ni le spunem

Mihai Voiculescu (pensionar): Domnule, noi pînă acum am tot avut opinii. Ziarele-s pline. Ţara asta nu din opinii trăieşte. Mai trebuie să facem şi treabă, nu doar să ne aflăm în treabă. Opinii bune trebuie să aibă conducătorii şi cei care-i sfătuiesc. Cetăţenii au dreptul la vot. În rest, să-şi vadă fiecare de treabă.

Dumitru Constantin (pensionar): Mărturisesc că nu mai am nici un fel de părere despre nimic. De fapt, nu mai ştiu ce să cred. Înainte aveam credinţe ferme. Acum totul e amestecat şi nici dracu nu mai descurcă ce s-a încurcat în ţara asta. Cît despre frică, eu n-am ce pierde dacă-mi susţin părerea. Doar n-o să-mi ia pensia asta mizeră pe care o am.

© S. Tétu

Garofiţa Tutunel (lucrătoare la un privatizat): Nu e încă, domnule, dreptul la opinie, să ştiţi. Ce, dacă te duci la ProTV, te lasă ăia să spui ce vrei pe post? Şi cine ajunge la ProTV? Noi ăştia micii nu pătrundem în lumea asta. Eu am avut copilul bolnav şi aş fi vrut să reclam cum s-au purtat cu el la Spitalul Central, că era să mi-l omoare, dar n-am avut cui să reclam. Pe mine mă vede şi cu tenul aşa, mai închis şi nu mă ia în seamă. Ba sînt unii care se mai uită şi chiorîş. Zice că ce, am venit eu de la mătură să le spun lor ce să facă? Păi nu-i aşa, domnu'?

Laur Costescu (căpitan MApN): La noi, în armată, e o situaţie mai specială. Se spune că ordinele nu se discută, se execută. Şi e normal, altfel ce-ar mai ieşi. Au fost unii..., dacă ţineţi minte, CADA. Dar ăia nu erau ei chiar de capul lor. Opiniile lor au fost folosite, dirijate, naiba ştie ce-o mai fi fost acolo. Sigur, uneori e cazul să iei atitudine. Dar eu, ca ofiţer, am învăţat mai mult să ascult şi să fac ceea ce mi se spune. În armată asta e regula şi e o virtute să poţi să-ţi mulţumeşti comandanţii. Sau, aşa ar trebui să fie.

Gheorghe Dobre (şofer de taxi): Eu mai fac conversaţie cu clienţii şi le spun părerile mele. Cu unii chiar mă contrazic, atît cît îmi permite poziţia, că doar n-o să mă cert cu ei, după ce i-am luat în maşină. Şi cred că lucrurile nu merg bine în ţara asta fiindcă nu există o minimă educaţie şi un cît de mic bun-simţ din partea multora. S-a dus şi bruma de omenie care mai era pe timpul împuşcatului. Eu mai zic aşa, că dacă fiecare ne-am face meseria cum trebuie, pînă la urmă tot ar ieşi ceva. Dar sînt prea mulţi şmecheri, chiar şi între colegii mei, mi-e ruşine s-o spun, şi la fel e şi în sferele mai înalte, în Guvern şi-n alte alea. Prea mulţi profitori şi indivizi fără Dumnezeu.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

CU OCHII LARG DESCHIŞI

Colecţia *Sources chrétiennes* publică în volumul nr. 187 (Paris, 1972) cinci omilii pascale inedite datorate unor autori din secolul al V-lea. Sînt voci ale unei perioade cînd creştinătatea nedivizată îşi scruta cu intensitate, prospeţime şi rafinament noetic propriul mister, datul paradoxal ce o coagulase şi o antrena spre Ultim. Realizatorul volumului (introduceri, text critic, traduceri, comentarii şi index) este Michel Aubineau (CNRS). Dincolo de profesionalismul cu care textele sînt stabilite şi prezentate, volumul acesta e prevăzut (cum sînt de altfel, în genere, volumele colecţiei) cu vaste dosare ale temelor şi ai termenilor cheie, aceia care configurează o structură hermeneutică, care indică trasee de sens şi filiaţii de interpretare. Sînt citate paralelisme ori dezvoltări în diferenţă ale unei teme, destine ale unor cuvinte „tehnice" ce trec, îmbogăţite şi nuanţate, dintr-o tradiţie într-alta, de la un autor la altul. Autorii nu mai contează aici prin originalitatea lor (indiferentă de altfel pentru curgerea autentică a unei tradiţii) ci prin capacitatea de a fi noduri de confluenţă, îmbogăţire şi relansare pentru linii de doctrină. Avem astfel acces nu doar la nişte vechi predici, arheologic şi filologic reconstituite, cît la materia unei gîndiri teologale vii, comunitare, la o *textură* de teme simbolice ce traversează tradiţia creştină şi îi susţin experienţa centrală: înaintarea în experienţa Adevărului ei non-formulabil.

Şi dacă autorii cuprinşi în volum aparţin Orientului creştin – acel Orient matricial, decisiv pentru discernerea adevărului christic, recunoscut şi mereu solicitat de toate ramurile, apusene ori răsăritene, ale tradiţiei –, redescoperirea textelor şi îngrijirea lor aparţin unui occidental. Orientul creştin nu a încetat să păzească pînă astăzi, şi să perpetueze liturgic, depozitul acesta de doctrină formulată în vertiginoase configuraţii simbolice; însă o anume inerţie a ajuns să blocheze reverberaţia textelor; o prea strictă şi monocordă repetiţie le interzice să ne interpeleze, să ne atragă şi să ne includă în problematica lor. E un depozit retractil, aproape ferecat de păzitorii lui oficiali, prezent dar neinterogat, condamnat la o plină de onoruri letargie. Cu competenţa şi seriozitatea lui întreprinzătoare, Occidentul aduce aceste texte către lumea culturii; ne oferă corpul lor, riguros restituit, precum şi preţioasa documentaţie aferentă.

Rămîne ca, între Orient şi Occident, ori mai degrabă în spaţiul întîlnirii lor – deschis prin chiar această redescoperire a unui depozit comun – să apară efortul hermeneutic, cel care eliberează suflul textului, care îi aude acordurile şi le amplifică, care îl utilizează drept *urmă* ce se cere urmată.

Am reprodus aici extrase din două omilii rostite de Ioan, episcop al Berytului şi Leonţiu, preot în Bizanţ; scurte pasaje din nişte texte, ele însele, foarte concentrate, unde retorica e abandonată în favoarea citatului emblematic din *Scripturi* şi a paradoxului ce pune brusc în tensiune ordine de realitate diferite. Unde datele naturii, utilizate cu ingeniozitate în sugestiile lor simbolice, conlucrează cu vastul rezervor de simboluri constituit – pentru creştini – de Vechiul Testament. Unde toate aceste elemente încearcă, printr-o savantă dispoziţie, nu să *explicziteze* actul indefinisabil al învierii, ci să-i ofere un cît mai generos spaţiu unde sensurile ei să consimtă să apară. Cu beneficul documentaţiei de care pomeneam, voi enumera cîteva din *perspectivele* de unde e privită, în aceste pasaje, învierea.

Omilia lui Ioan ne propune tema feminităţii în conjuncţie cu cea a ataşamentului, a legăturii – plurală ca nivel de sens şi eficacitate. Femeile, înainte de revărsatul zorilor, la mormînt: mai stabile, mai persistente, poate, în ataşamentul lor imediat faţă de Iisus decît ucenicii. Dar, în acelaşi timp, prea legate de forma lui imediată, concretă, corporală, „moartă". Acea formă deja depăşită de Christos. Mormîntul gol şi giulgiul neatins din groapă sînt deja urmele acestei treceri dincolo de o formă cunoscută şi *ataşantă* a divinului. Acaparate de această imagine provizorie, destinată să stimuleze înaintarea în cunoaştere, femeile mironosiţe sînt, spune Ioan, înclinate să rămînă „în legăturile tristeţii", fixate de un contur ce a dispărut, absorbit de noua stare christică. Mesagerii angelici ai învierii le îndeamnă cu o anumită urgenţă să se debaraseze de aceste legături, să iasă din inadecvare, să înţeleagă calea trans-formală a învierii. Omilia lui Ioan, şi încă mai apăsat cea a lui Leonţiu din Bizanţ, insistă în mod remarcabil asupra unui efort de *cunoaştere*. Viaţa pe care Christos o poartă în sine, viaţă care este El însuşi, trebuie înţeleasă acum într-un alt registru, mai apropiat de condiţia ei autentică: trebuie înţeleasă în libertatea faţă de orice determinaţie, de structură limitativă, de legătură. Nici spaţiul *Hadesului*, nici cel al mormîntului nu o pot acapara ori conţine, aşa cum, în prima zi pascală, nici „uşile încuiate" nu îi pot împiedica pătrunderea. Dezlegate din legăturile tristeţii şi ale neînţelegerii, femeile vor ajunge să participe şi ele la această calitate a Vieţii, răspîndind vestea efuziunii ei în tot pămîntul.

Din discursul pascal al lui Leonţiu, preot din Bizanţ, am extras trei teme. Cea a temporalităţii unanime pusă în cumpănă de un alt regim al duratei. Calificată prin înviere, duminica nu mai este doar „prima" zi a săptămînii după computul vechi-testamentar; ea devine nu prima, ci „ziua una", ziua unică, ziua nedeclinabilă a participării la divin, a pătrunderii în adîncimea intimităţii lui. Ghidul şi precursorul acestei vertiginoase pătrunderi este Ioan evanghelistul, ucenicul iubit de Christos, cel care, spune Leonţiu, urmăreşte neabătut *pista* Duhului şi îşi cufundă privirea contemplativă în misterul, în abisul Celuilalt. În noaptea pascală, Biserica Răsăritului inaugurează, de altfel, Ziua unică citind prologul Evangheliei lui: e textul prin care o perspectivă e deschisă spre *polul* veritabil spre care ţinteşte învierea: „la început era Cuvîntul"), acel *început* care nu cunoaşte, în sine, evoluţie şi curgere, acel spaţiu al interiorităţii divine în care toate sînt, mai adînc decît fiinţa lor, îmbrăţişate. Dacă învierea înseamnă, pentru credincios, renaştere, ea este referită la această ultimă origine.

În sfîrşit, Leonţiu ne vorbeşte despre trecerea prin moarte a lui Christos *cu ochii larg deschişi*, cu o privire ce străbate, dincolo de toate formele lumii şi prin ele, spre locul din care a coborît fără a-l fi părăsit, loc spre care învierea lui ne orientează.

IOAN, episcop al Berytului

Corul femeilor iubitoare de Dumnezeu rămînea legat prin dragoste de locul îngropării Domnului; aşteptau să vadă strălucind iarăşi Viaţa ieşind din mormîntul săpat în piatră. Femeilor acestora cufundate în plîngeri, doi îngeri scînteind de lumină, lucind asemenea fulgerului, le-au vestit vestea cea bună. Chipurile lor strălucitoare de veselie arătau că Bucuria lumii înviase; chipurile lor dojeneau pe femeile ce se înşelau gîndind că Viaţa era încă ascunsă în groapă şi „căutau pe Cel viu între cei morţi". Le certau strigînd: „de ce căutaţi pe Cel viu între cei morţi?" Pînă cînd veţi rămîne în greşală, plîngînd? Pînă cînd veţi întîrzia socotind drept mort pe Cel ce e viu şi dătător de viaţă? Lumina a înviat, precum dinainte a vestit, a treia zi. Mormîntul nu mai acoperă pe cel ce a acoperit pămîntul cu cerul. Nu mai e legat în giulgiu cel ce, cu un singur cuvînt, a dezlegat legăturile morţii. Plecaţi cu bucurie şi vestiţi apostolilor vestea cea bună a învierii". Or, pentru acestea, pe care firea lor femeiască le apleca spre mîhnire şi de aceea, din iubire de Dumnezeu, întîrziau încă în legăturile tristeţii, vestea cea mare trimisă prin îngeri fu de ajuns pentru a le mîngîia şi a le împăca mîhnirea.

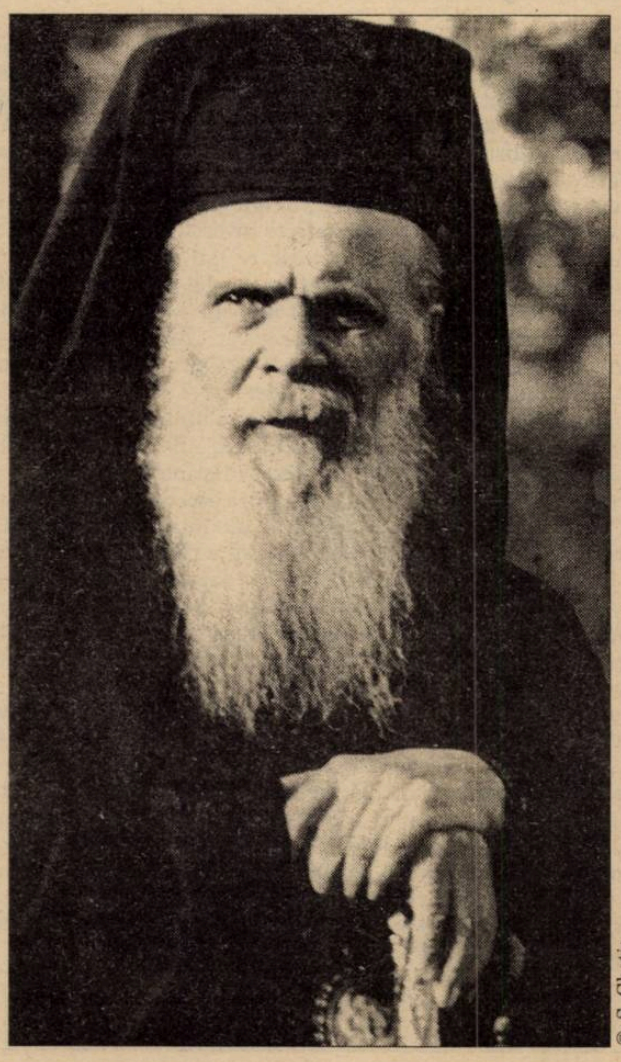

© S. Gheţie

Astăzi păstorii harului vestesc în toate bisericile Răstignitului aceeaşi mare veste, folosindu-se de cuvintele lui Pavel, cu care împreună vă strig în bucurie: „Christos a înviat din morţi, fiind începătură a învierii celor adormiţi".

LEONŢIU al Constantinopolului

„Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul". Aceasta – una – şi nu acestea, pentru că există o singură regină (a tuturor zilelor), iar nu o adunare a prinţeselor. Iată ziua, în sensul cel mai propriu, ziua izbînzii, ziua ce slujeşte de matrice învierii, ziua în care din har ne facem podoabă, ziua ce pregăteşte ospăţ credincioşilor prin frîngerea mielului duhovnicesc, ziua cînd se dă lapte celor proaspăt renăscuţi, zi de odihnă a celor istoviţi...

***

Să vorbească acum cei izbăviţi de Domnul! Ce au de spus aceştia? „La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul". Sînt cuvinte pe care, în chiar această clipă, Ioan evanghelistul ni le comunică, el care ia urma bunurilor supracereşti, el, prora de nebiruit a Duhului Sfînt, el care, singur, a îndrăznit să caute cunoaşterea tainelor ascunse în sînul Tatălui..., el care cu o limbă de lut a preamărit o culme atît de înaltă, el care s-a plecat pe pieptul Domnului ca asupra unui izvor nesecat pentru a scoate dintr-însul cu vasul credinţei cunoaşterea de Dumnezeu (theognosia).

„La început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul". Cu înţelegerea să auzi pretutindeni acest „era"; nicăieri un „devine" ori „a fost creat"; înţelege pretutindeni „creator", nicăieri expresia „supus cuiva"...

***

Să credem dar patriarhului Iacob care aduce şi el mărturie despre învierea Domnului: „El a îndoit genunchii şi s-a culcat ca un leu, ca un pui de leu... Cine-l va deştepta?" (Facerea, 49, 9). *Sînt cuvinte dinainte rostite de Iacob pentru Domnul nostru, Christos. Pentru ce „s-a culcat El ca un leu"? Din pricina demnităţii lui regale şi din pricina capacităţii sale de a învia: căci, într-adevăr, precum nimeni nu poate să trezească din somnul său pe un leu adormit, de nu se ridică singur din somn, tot astfel nimeni nu a înviat din morţi pe Christos, ci singur s-a trezit aşa cum pe el însuşi l-am auzit spunînd: „Nimeni nu ia de la mine viaţa, ci eu de la mine însumi o pun. Putere am ca să o pun şi putere am iarăşi să o iau"* (Ioan, 10, 18). *Şi iarăşi: „Dărîmaţi templul acesta şi în trei zile îl voi ridica"* (Ioan, 2, 19). *„El a îndoit genunchii şi s-a culcat ca un leu" spune Iacob, iar Christos e numit leu. De ce? Pentru că, asemenea leului trupesc care, dormind, îşi păstrează ochii deschişi – ceea ce stă într-adevăr în firea leului -, tot astfel Christos, Domnul: în vremea celor trei zile cînd a adormit dată fiind întruparea lui* (prin care asumă condiţia umană, n.n.), *ochiul dumnezeirii lui nu s-a închis.*

***

În note, M. Aubineau adaugă un alt pasaj din Leonţiu: „Acelaşi e cel ce doarme şi cel care trezeşte morţii. Acelaşi e cel care doarme ca om şi cel ce se trezeşte, se învie pe sine ca Dumnezeu." O altă referinţă, din Cromaţiu din Aquileea leagă tema de textul *Cîntării Cîntărilor* (5, 2): „Eu dorm, dar inima mea veghează": „El a adormit după trup, însă dumnezeirea sa veghea, pentru că ea nu poate dormi".

„Ochii ce nu se închid" nu constituie însă doar o temă emblematică pentru divinitatea lui Christos. Ea se răsfrînge asupra celui care îl urmează, asupra celui care participă la drumul său eliberator. Viaţa contemplativă revine, s-ar putea spune, la vigilenţa nedeclinabilă a privirii interioare, obţinută printr-un concentrat *face-à-face*, prin adîncirea propriilor ochi în privirea christică.

«Eu dorm, dar inima mea veghează» este, pentru Ioan Scărarul, definiţia însăşi a isihastului. Jan van Ruusbroek va vorbi despre dilatarea fără margini a privirii umane în întîlnirea ei cu cea divină: „Iată, splendoarea şi bucuria pe care le aduce acest Mire prin venirea lui sînt nesfîrşite şi nemăsurate: căci sînt El însuşi. De aceea ochii cu care spiritul îl contemplă şi îl priveşte pe Mire sînt atît de larg deschişi, încît nu se vor mai închide niciodată. Căci privirea şi contemplarea spiritului întîrzie de-a pururi în revelarea lui Dumnezeu, iar puterea sa de cuprindere se deschide atît de larg pentru venirea Mirelui, încît însuşi spiritul a devenit acea largă Deschidere pe care o cuprinde. Astfel Dumnezeu este cuprins cu Dumnezeu, îmbrăţişat şi văzut" (*Podoaba nunţii spirituale*, trad. Emil Iorga, Humanitas, 1995).

Anca MANOLESCU

Bazar

Industria de Paşti

A venit vremea să intrăm şi noi în rîndul naţiunilor civilizate: industria premergătoare oricărei sărbători înfloreşte timid, dar constant. Pulsul sărbătorilor îl simţi la tarabele din Piaţa Romană: acolo vezi ultimele înnoiri şi tendinţe într-ale kitsch-ului de oferit celor dragi (cuvîntul „kitsch“ nu e folosit cu o nuanţă peiorativă, pentru că e integrat în ritualul cadourilor efemere, cu semnificaţie ludică). Industria de Paşti a evoluat şi ea: s-a trecut de la particular la general, de la obiect la contextul lui. Oul, iepurele sau puiul (unanim adoptate cu simboluri ale Paştilor) nu s-au mai vîndut solitari, ci în contexte tot mai lărgite. Oul, de lemn sau de ceramică, pictat cu orice, de la floricică la pisică, s-a putut găsi chiar lipit pe o lingură de lemn pe care scria „Hristos a-nviat!“ (denumită diminutival „lingurică“) sau pe o „măturică“ cu floricică pe care scria „Periaţi şefu“. Legătura dintre Paşti şi raporturile de serviciu rămîn obscure. Analogia cu lingura este evidentă şi facilă. Pe lîngă cunoscutul gest gastronomic, se ascunde o semnificaţie a protecţiei de tip domestic: oul se simte protejat în lingură, sau în coş; puiul se simte la căldurică în acelaşi coş, alături de ouă şi floricele; iepurii sînt fericiţi cîte doi, gîngurind, evident, tot într-un coşuleţ. O altă caracteristică a „grupajelor“ şi a felicitărilor de Paşti a fost îngrămădeala abundentă: într-o poză apăreau multe ouă, multe lumînări, multe flori. Singurătatea nu face casă bună cu fericirea momentului. Printre împletituri (chiar şi în formă de scoică sau maşină, fără nici o legătură cu sărbătoarea în sine) şi alte tradiţionalisme s-au strecurat, cu îndrăzneală, şi noutăţile. Exista o cutie muzicală cu 2 raţe (nu pui, de astă-dată!) minuscule, metalice, pe o apă desenată ce scot un piuit strident cînd deschizi capacul. De altfel, întreaga Piaţă Romană piuia strident de la susmenţionatele raţe. Mai puteai găsi ouă, mici şi moi, parfumate: semnificaţia lor, ne-a informat vînzătoarea, era *„să le pui printre rufe“*.

Hazul tarabelor erau cărţile poştale. Mai mari şi mai colorate ca altădată, acestea înfăţişau nebănuite alăturări: perechi – de orice – de iepuri, de pui etc., căci a venit primăvara; o pălărie cu panglică alături de un ou (nevopsit-singurul!); un „superb“ buchet de trandafiri roşii într-o vază aurie şi lumină difuză „cuplat“ cu un uriaş caiet de amintiri, tot cu trandafiri, şi o cutie, tot aurie, în formă de... inimioară; alţi trandafiri, roşii, lîngă o bucată de voal şi un coş răsturnat din care răbufnesc, spiralate, panglici alb-roşii-aurii de legat cadourile; o pisică uriaş-blănoasă tronînd, pe o catifea roşu-roză, lîngă un vas argintiu arhiplin de trandafiri roz şi o cutie de bijuterii, tot în formă de inimioară, tot roz...

Toate acestea conturau o atmosferă frivolă, de budoar kitsch. Unde este legătura cu Sfintele Paşti? Să fie în ideea de dragoste, sau de intimitate mult prea roză (de un roşu spălăcit)? Cert este că, în produsele industriei de Paşti, puteai vedea aproape tot atîtea pisici cît iepuri sau pui.

Iaromira POPOVICI

Lucruri vesele, totdeauna serioase într-o ţară deşteaptă

Lucrurile putînd sta şi aşa, ca-n Eminescu: „Toate-s praf... lumea-i cum este... şi ca dînsa sîntem noi“, nu văd de ce, în Oximoron-les-deux-Églises, n-am fi, în continuare, veseli, ca după Înviere.

La colţul dintre Anastasie Panu şi Nicolae Golescu, în buricul oraşului, 6 muncitori de pe schelele Ateneului beau berea de după-amiază, în timp ce din clădirea într-o renovare neterminată ca însăşi simfonia aceea, se aud sunetele unuia care repetă, insistent, la un trombon; unul din ei zice: „Oricît ai fi de prost, tot trebuie să ai lîngă tine o femeie la care să te uiţi“. Un gînd mai echilibrat între umilinţa ultimă şi pudoarea cea mai inhibantă n-am auzit în urbea mea clocotind de vulgaritate.

La Teatrul Naţional, „Azilul de noapte“, vechitura aceea sublimă a lui Maxim Gorki (care fusese şi institut de limbă şi lit. rusă, motiv ca să nu se mai uite nimeni la el!?) face săli pline, se stă şi pe scări, publicul e, pe trei sferturi, o puştime care ascultă ca la biserică şi aplaudă la sfîrşit cam un sfert de ceas. Îmi dă vestea asta bună, o persoană venită de la Tel Aviv care „nu poate trăi acolo fără teatrul în care a crescut, la Bucureşti“. La Cluj, „Titanic“, filmul secolului, din cauza afluenţei de public, rulează şi la 3 dimineaţa, cu casa închisă – scrie în „Naţional“ care le ştie pe toate pînă şi în domeniul declaraţiilor de dragoste de tip modern (80% de tip vechi). Gorki a scris „Azilul de noapte“ cu 10 ani înainte de scufundarea „Titanicului“, la 1912, socotită atunci sfîrşitul lumii. Există fel de fel de obsedante decenii, nu le-am luat noi pe toate.

O moldoveancă vine, în preajma Paştelui, de la Istambul – unde lucrează la o firmă comercială turcă – să-şi vadă, la Galaţi, copilul şi părinţii. O întreb cum le merge, acolo, pe Dunăre. „Foarte bine, au două magazine şi au cumpărat un teren de casă“. În ziarele Oximoronului meu, nimănui nu-i merge bine. „Şi băiatul ce-ţi face?“ „Năzbîtii!“ N-am mai auzit cuvîntul ăsta dulce, de o viaţă – mai orice bucureşteancă deşteaptă mi-ar fi spus: „Tîmpenii! Aiureli! Prostii...“ „Năzbîtii!“ e o minune de inteligenţă şi de muzică a graiului.

Şi mai năzdrăvană este publicarea în „Capital“ a rezultatelor unui studiu efectuat de Central Economic Rewiev în legătură cu părerile cetăţenilor din „fostul lagăr“ despre propria lor imagine. Românii (58%) sînt pe primul loc în convingerea că-s deştepţi, bulgarii (51%) pe locul 2, ruşii (30%) pe ultimul. Aşa le trebuie. În acelaşi timp – de n-o fi o bibliografie la sondajul acesta – şeful legionarNor români şi actuali (70 de membri) declară că 70% din membrii principalului partid de guvernămînt au fost, cîndva, legionari, ceea ce duce imediat cu gîndul la o altă declaraţie a cuiva foarte competent în materie care susţine că 60% din acelaşi partid au fost informatori ai Securităţii. Fireşte – pentru a nu se pierde zvîcnetul voios al vieţii, – apar dezminţiri categorice şi la fel de serioase.

Filosofic se naşte atunci întrebarea: ce este seriozitatea? Cei curioşi au norocul – dacă posedă şi 11.000 de lei în buzunar, cît costă „Le Monde“ – să afle repede din suplimentul său literar că la Paris a apărut o carte chiar cu acest titlu: „În căutarea seriozităţii“ a filosofului J. L. H. Thomas. Acolo – reiese dintr-o cronică substanţială – se lămuresc trei idei, una mai bine dispusă ca alta: 1) seriosul este foarte greu de prins într-o definiţie; 2) „dacă toată lumea ar fi serioasă, viaţa ar fi imposibilă“; 3) adevărata seriozitate constă în a pricepe că exigenţa în absolut produce efecte inverse faţă de cele vizate. Concluzia filosofului: „Lumea are nevoie de seriozitate, dar nu de prea multă“. Înfăţişate, tot la o bere, unui bun cunoscut, membru al celei mai intransigente organizaţii nonguvernamentale, el a închis apăsat un ochi – semn sigur al deşteptăciunii vigilente în urbea noastră – şi a conchis sever: „Astea le crezi tu şi le dai drept ale altuia!“ Ceea ce-i vesel aici e că avea 85% dreptate; o practic deseori. Din modestie. Din pudoare. Din orgoliul modestiei şi al pudorii. Ca o năzbîtie.

Cea mai tare însă rămîne ştirea de istorie literară şi mai mult: de istorie a fabulosului în Oximoron – les-Deux-Églises, aflată dintr-un articol al d-lui C. Stănescu apărut în „Adevărul“ cel serios (distincţie nostimă, faţă de cel „literar şi artistic“): comentînd o carte a unui cercetător întru totul original, dl Nicolae Peneş, consacrată vieţii lui Caragiale între 1894-1895, la Buzău, unde concesionase restaurantul gării, dl Stănescu a rămas paf, ca şi mine, citind că omul de încredere în afacerea asta – şi ea, dezastruoasă, ca de obicei – a fost un tînăr oarecare, la 19 ani, Ştefan Stănescu. Acesta urma să fie tatăl unui viitor ministru al Culturii în România, tovarăşa Suzana Gîdea! E ultima pe care „ne-a făcut-o“ Boierul, Babacul sau cum îi mai spunea el lui Beethoven. La aflarea ei, m-am bătut peste obraz ca să mă trezesc din vrajă, cum făcea şi Domnia sa la concert, ascultînd „a patra“. Chiar nimeni nu înţelege că tot ce a atins, cu tot ce a avut contact geniul lui, e fermecat, blestemat, iradiat cu poveste? „Aiurea!... şi ce-i cu asta? Exagerezi ca de obicei!“ – mi-a spus un amic dintre cei 58%, cu siguranţă. Mă jur pe prima zi a firii – ca să închei cu Lermontov, în „Dilema“ – că nu m-a întristat deloc. Tocmai digeram, ca un şarpe boa cu clopoţei, ştirea că la ROCAR, directoarea – o ţărăncă, dar nu contează, „toţi sîntem ai aceluiaşi popor“, cum zicea admirabil dl Cornel Dinu fotbalistul, după ce văzuse o casetă în care tot Cişmigiul înjurase echipa Dinamo – i-a oprit pe salariaţi să plece la un miting antiguvernamental, dîndu-le primele pentru mielul de Paşti.

Radu COSAŞU

Rupte din viaţă

Iarna pe uliţă

Într-o zi de decembrie a anului 1984, vreo cincizeci de oameni stau înşiruiţi în faţa unei Alimentare de cartier. Se „dă“ brînză. După regula hotărîtă de vînzători, fiecare om primeşte o jumătate de kilogram. Tot după regula hotărîtă de vînzători, în prăvălie intră cîte cinci, li se cîntăreşte rapid, o plătesc şi ies toţi odată, spre a face loc următorilor cinci. Timpul trece greu, este frig, oamenii aşteaptă încremeniţi într-o răbdare îndelung încercată. Dinspre capătul străzii, apare, păşind elastic şi dezinvolt, cunoscutul actor I. D. Cu o frînă elegantă, se opreşte în uşa Alimentarei şi dă să intre. „Da' mata nu stai la coadă?“ sare o bătrînică dusă rar la cinemale şi la teatre. Actorul o priveşte cu o mirare blîndă: „Chiar nu vreţi să mă lăsaţi?“ Admiratorii ieşiţi din amorţeală, simţind că se încălzesc, încep să strige: „Termină cucoană, lasă-l în pace... El are treabă, nu-i ca noi... Ştii cine este El?“

— „Ştiu, dar acolo la dumnealui la teatru.“ Actorul nu mai ascultă păreri, intră regeşte, apoi iese cu pacheţelul lui de brînză. Nu se uită la nimeni şi porneşte în fugă de-a curmezişul carosabilului. În dreptul dungii albe despărţitoare, alunecă şi se întinde pe asfaltul noroios. Pachetul îi zboară din mînă în faţa unei maşini care trece în viteză. Brînza călcată se lipeşte de cauciucuri şi dispare rotindu-se sleită pe anvelopele maşinii. Glasuri din coadă: „Păcat de brînză... Şi-a rupt haina săracul... Bine că nu l-a călcat maşina“.

— „Judecata lui Dumnezeu“, mormăie bătrînica rămasă cu gîndul că la coadă toţi sîntem deopotrivă şi mulţumită că măcar Dumnezeu îi mai apără dreptul la un cuvînt şi la o bucată de brînză.

Stimate Domnule Cezar Paul-Bădescu,

Vă trimit pagina alăturată. Dacă o puteţi strecura într-un colţişor de revistă, bine, dacă nu, nu-i nici o supărare. (Protagonistul întîmplării a fost Iurie Darie, iar bătrînica insurgentă a fost mama mea.)

În altă ordine de idei, după ce v-am citit numărul Eminescu, am ştiut că o să intraţi în belele. L-am ascultat pe Eugen Simion, l-am citit pe Pruteanu şi v-am însoţit tot timpul cu simpatia mea. Îmi place Eminescu (realmente!), dar mi se pare absolut normal ca altora să nu le placă. Ce-ar fi să propuneţi şi să îngrijiţi un număr „Tabu“? Există atîta soiuri de tabuuri şi n-ar strica să se vorbească despre ele. Sper să nu vă împing în alte necazuri.

Sănătate şi numai bine!

Vă urez un Paşte cu mulţumire şi sentimente sărbătoreşti.

Valeriu NEGRU

Pildele lui Solomon

Antologia, pe care editura Unitext o dedică dramaturgiei lui Dumitru Solomon, este mai curînd o secţiune, decît o crestomaţie, din opera sa. Fără „Arma secretă a lui Arhimede", fără „Scene din viaţa unui bădăran", fără „Noţiunea de fericire", imaginea de ansamblu rămîne incompletă. Aşa cum este, selecţia are meritul unei explorări în adîncime: ea reuneşte piesele „cu filosofi", încadrîndu-le între un *hors d'oeuvres* pirandelliano-tel-quelist, tipic pentru tinereţea de spirit a anilor '60 *(Echivoc)* şi o miniatură postmodernă *(Repetabila scenă a balconului)*, tur de forţă în manierea noilor formule de combinare între fictiv şi *deja vu*.

Dumitru Solomon mărturiseşte că s-a dorit eseist şi că a devenit dramaturg *malgré lui*. Piesele lui sînt extrase prin dublă distilare din pasta îndelung fermentată a ideilor, sînt, deci, *pilduitoare,* ca şi proverbele marelui său confrate. Un instinct dramatic sigur le împiedică, din fericire, să fie şi teziste. Spre deosebire de Sartre, cu care împărtăşeşte ispitele dialecticii, Solomon reuşeşte să rămînă înţelept fără ca, din această cauză, să înceteze să mai fie inteligent. El nu este interesat să dea un corp, o înfăţişare specifică şi pitorească, autorilor pe care i-a îndrăgit din scrierile lor abstracte, ceea ce urmăreşte, aducîndu-i în scenă pe Socrate, Diogene, Platon şi Erasm, este să le pună *în scenă* ideile, relevînd încărcătura lor specific teatrală. El descoperă elementul conflictual intrinsec în gîndirea filosofilor şi-l desfăşoară într-o evoluţie palpitantă, ritmată de un didacticism superior. El nu se apropie de Socrate pentru a-i face o nouă apologie, ci pentru a-l confrunta cu tinerii contestatari şi dezorientaţi, 68-tişti transpuşi din modernul Paris în anticul *polis*. Aşa cum Sartre, cocoţat pe un butoi în incinta Sorbonei, nu putea clarifica zbaterea interioară a unui Cohn-Bendit, Socrate, personajul lui Solomon, nu poate alina durerea lui Eurites. Tînăr sătul de analiză şi dornic de distracţie, acesta din urmă piere sorbind prea în grabă o doză de filosofie inadecvată, aşa cum Socrate va sorbi apoi, pentru a ispăşi, cucuta. Sartre avea să scape mai ieftin, căci De Gaulle îl citise pe Platon. Solomon înţelege valoarea dramaturgică a procesului intentat lui Socrate pentru că-i înţelege şi pe judecători.

Dacă Socrate reprezintă drama înţelepciunii neputincioase, Diogene este tragedia libertăţii imposibile. Solomon îşi abordează personajul dinspre Ibsen şi Dostoievski: eroul său este convins, ca şi Doctorul Stockmann din „Un duşman al poporului", că un om este puternic numai atunci cînd e singur. Mai mult, el are şi conştiinţa acută a „omului din subterană" că, în timp ce el este de unul singur, ceilalţi, *ei,* sînt *toţi*. Tentaţia confortului afectiv – excelentă ideea de a transforma personajul istoric al Hipparhiei din amanta unui elev al lui Diogene la partenera maestrului însuşi – şi înclinarea spre compromisul inteligent vor fi pînă la urmă reprimate. Diogene fuge de orice legături, ca Tolstoi înainte de moarte.

Pe Platon, Solomon îl abordează satiric şi demitizator, în maniera lui Shaw. Utopistul reformator de societăţi este prezentat ca un intelectual cam nesărat, ţinînd prelegeri de filosofie în pat, aluzie maliţioasă la scena celebră din romanul lui Camil Petrescu. Dacă în „Socrate", dialogurile se desfăşurau în ritmul antrenant al silogismelor, aici vocea filosofului este uscată, fără ecou, se vede că autorul balansează hotărît spre partea naturaleţii, aceea care refuză plierea la orice schemă, fie ea cît de ingenioasă.

Piesa despre Erasm este cea mai plină de culoare locală. Simţi atmosfera înăbuşitoare din camera supraîncălzită şi neaerisită a celui care, crezînd, cu oarecare naivitate, în securitatea pe care viaţa contemplativă, chipurile, ar oferi-o, refuză orice contact cu lumea faptelor şi a riscurilor asumate. Într-un fel, Erasm este un Platon vindecat de iluzia că realitatea ar putea fi manipulată de către gîndire. Plecînd de la ideea că adevărata libertate este interioară, Erasm ajunge să creadă şi că adevărata dragoste e dragostea de sine. Egoismul este însă, în sens filosofic, un deplin eşec, deoarece unul dintre scopurile exerciţiului filosofic este tocmai depăşirea barierelor individualităţii.

În construcţia dramatică, Dumitru Solomon alternează scenele de dezbatere, scrise în dialoguri strînse, cu interludiile, momente de intensă poezie dramatică. În acestea din urmă, cîteodată, autorul atinge inspiraţia marelui său omonim, regele Ierusalimului, cînd spunea că frica de Dumnezeu este începutul înţelepciunii. Poate că şi sfîrşitul ei, ne sugerează Solomon, contemporanul nostru.

Adrian MIHALACHE

---

retro CINEMA scop

*** **Titanic** – Chiar dacă unii strîmbă din nas la cele 11 Oscaruri şi peste 1 miliard dolar încasări, filmul lui James Cameron reprezintă ce poate fi mai bun la Hollywood în momentul de faţă: o performanţă „inginerească" + un cinema popular care atinge sufletul oricărui spectator căruia i-a rămas un dram de naivitate în inimă... 3 ore şi 15 minute, love story-ul dintre Jack (Leonardo DiCaprio) şi Rose (Kate Winslet) revine în amintirile bătrînei Rose (Gloria Stuart) care a supravieţuit scufundării „Titanicului"; Istoria (reală) ca simplu „detaliu" în istoria (fictivă) a unei mari iubiri, un diamant pierdut numit „Inima oceanului", rivalitatea dintre un logodnic bogat şi un iubit sărac... toate ingredientele melodramei sînt aici, dar şi ceva pe deasupra: geniul de a vedea în catastrofa de-atunci şi în povestea de dragoste cel mai exact revelator al temerilor planetare *de acum,* la sfîrşit de mileniu, şi al speranţei că vom supravieţui! Dacă **Pe aripile vîntului** e pelicula emblematică (oricum, precedată de succesul cărţii) a cinematografului clasic (teatral, cu accent de Actor şi pe reverberaţia spectaculosului în plan domestic), **Titanic** este filmul-far al neoclasicismului: cinema „psihanalitic" pur, triumfînd asupra efectelor speciale la modă şi asupra documentului de arhivă prin forarea hiperspectaculoasă în anamneza cinefilă. Actorii, povestea etc. sînt simple relee într-o demonstraţie plină de virtuozitate a puterii Cinematografului de a se reinventa „scufundîndu-se" în trecut... (pentru o analiză extinsă, vezi *Vineri* nr. 7).

*** **Înfruntarea/The Edge** – Pe scenariul dramaturgului David Mamet, neozeelandezul Lee Tamahori aduce o variantă nelipsită de interes la *The Short Happy Life of Francis Macomber*; dincolo de duelul Anthony Hopkins-Alec Baldwin (ambii formidabili!), filmul este una din cele mai „fizice" încleştări de violenţă elementară şi de psihologie „canibală" văzute în ultimul timp – *huis clos* în aer liber (Alaska), solid construit şi condus cu o mînă sigură înspre un final care, previzibil poate, nu e mai puţin adevărat: „învingătorul ia totul"!

** **Cum să fii bărbat/In&Out** – Alături de Kevin Kline (absolut irezistibil în rolul unui gay care se ignoră), Joan Cusack este genială în chip de mireasă lăsată la altar... o girafă famelică ce-şi caută perechea în zoo-ul părăsit de masculi al unui orăşel american, în care toată lumea „se declară homo" din solidaritate cu singurul gay mărturisit! Finalul are ceva din trăsneala subversivă a lui Hawks (**Afacerea maimuţelor**) părînd, *per a contrario,* convenţional. Frank Oz (vocea lui Miss Piggy din „Muppets") a scris scenariul şi a regizat.

* **Ocol primejdios/U-Turn** – Am detestat **Născuţi asasini** (minus prima jumătate de oră) şi, în general, mă irită Olvier Stone cu toanele lui de regizor-provocator-neînţeles şi tot bullshit-ul... dar există *ceva* în **U-Turn** care salvează filmul de la a fi un eşec total: 1. Jennifer Lopez, 2. Jennifer Lopez, 3. Jennifer Lopez... ş-apoi (un pic) umorul (negru-negru) al situaţiunii în sine. Fără demagogia de doi bani din **NBK**. **(a.l.ş.)**

*** = de văzut; ** = dacă aveţi chef; * = nu recomand.

Cronica literară de tranziţie

Politicul ca test moral

Cu figura sa de copil bătrîn, cu un aer neajutorat şi totuşi îndărătnic, ba chiar dîrz, cu ochii mari („blagieni"), întrebători şi panicaţi, Gheorghe Grigurcu mi-a lăsat, de cînd îl ştiu, impresia unui om care trăieşte numai prin literatură. Îmi recitesc fraza şi sunt gata să cred că ea poate fi luată şi la propriu: deconectaţi-l de la sursa literarului – şi se va „stinge". Pe oricare alt critic literar român mi-l pot închipui făcînd şi altceva: pe Maiorescu, avocatură şi politică mare; pe Gherea – comerţ; pe Lovinescu – latină în liceu; pe Călinescu – teatru şi vizite în C.A.P.-uri ş.a.m.d. La Gheorghe Grigurcu, oricît ne-am sforţa fantezia, nu se potriveşte nici o altă preocupare.

A doua viaţă* e o culegere de texte despre autori inter- şi post-belici al căror numitor comun e, în aparenţă, doar faptul că nu mai sunt printre noi. Ceea ce îi înmănunchează, însă, în fond, între copertele lui Gheorghe Grigurcu, sunt valenţele lor de problematizare morală. Punîndu-şi adesea discursul sub egida unor adagii luminătoare culese din Montaigne, Rivarol sau La Rochefoucauld, Gheorghe Grigurcu al anilor din urmă este, tot mai pronunţat, un moralist de factură clasică aplicat textelor şi biografiilor. Fie că citeşte cărţile în maniera estetică dragă Monicăi Lovinescu, fie că dezvăluie protocoalele secrete şi consecinţele malefice ale pactelor scriitoriceşti cu diavolul, fie că aşează în justa lumină ceea ce, în ordinea burghez/comunist-filistină, trece drept scandal moral (cazul Negoiţescu) – judecata lui Gheorghe Grigurcu e nedespărţită de scrutarea *ethos*-ului, în întruchipările sale caracteriale la nivelul vieţii cotidiene sau la cel al relaţiei (de multe ori definitorii în acest secol) cu politicul. Pentru primul nivel, aş putea cita pasajele din articolele despre Mircea Vulcănescu (pp. 211, 212: extraordinarul altruism al aceluia, în stare să se culce el pe cimentul celulei pentru ca un bolnav de piept să se poată odihni pe trupul său; sau să înveţe, special, a tricota, spre a-i împleti altui suferind, din propriii săi ciorapi, o pereche de mănuşi), despre Ion Negoiţescu (pp. 378: generozitatea sa, tot sub semnul „căldurii"), despre I. D. Sîrbu şi relaţia sa cu un important scriitor concitadin care găsea de cuviinţă să-l ignore tactic (p. 391), despre Victor Felea şi blîndeţea sa „kafkiană" (p. 397), despre M.Niţescu cel hirsut şi arţagurile sale (p. 402) ş.a. Categoric mai masiv reprezentat şi mai relevant e, însă, celălalt nivel, al eticii în subsumare politică, în care sagacitatea lui Gheorghe Grigurcu marchează *écart*-urile în dreapta ca şi în stînga. Să privim cîteva mostre.

„În ciuda unor contacte cu retorica «de dreapta», a unor emfatice declaraţii înrudite cu retorica acesteia" (p. 23), Nae Ionescu e pus sub semnul *„deplinei independenţe morale"* (id.) care, la limită, se circumscrie, după opinia lui Gheorghe Grigurcu, ***amoralităţii***, dar nu ***imoralităţii***: *„Singura dictatură pe care a acceptat-o a fost cea a conştiinţei sale anxios-orgolioase, profund inconformiste, înclinate spre gratuitate"* (p. 25), dar şi spre *„registrul buf"* (p. 20), spre *„demagogie"* (p. 21), spre *„neverosimil"* (p. 22), ceea ce, sincer vorbind, relativizează şi şubrezeşte întrucîtva verdictul criticului, prea mulţumit de a constata diferenţele (reale, altminteri) dintre „diabolicul", misteriosul profesor şi colaboraţioniştii postbelici.

O veritabilă micromonografie (peste 80 de pagini) Cioran e, alături de cele consacrate lui Eugen Ionescu şi lui G. Călinescu, una din piesele de temelie ale volumului. Abordat de pe mai mulţi versanţi, Cioran e o obsesie pentru eseistul Grigurcu, şi nu e a mirare, cînd iată cît de cioranian** poate fi un moralist pursînge ca Chamfort: *„L'amour, tel qu'il existe dans la Société, n'est que l'échange de deux fantaisies et le contact de deux épidermes" (Dragostea, aşa cum o aflăm în Societate, nu e decît schimbul a două fantezii şi contactul a două epiderme).* În vituperările lui Cioran la adresa slăbiciunilor naţionale, Grigurcu vede o veritabilă *„pasiune pentru România"* (p. 54), a unui *„autentic român, situat pe o linie tradiţională ardelenească"* (p. 55), o *„luciditate sfîşietoare"* exprimată printr-un *„plîns fosforescent şi corosiv, demonic"* care *„nu e decît o formă de patriotism"* (p. 69). În raporturile cu divinitatea, Cioran se plasează *„într-un spaţiu al nimănui"* (p. 82), între incapacitatea de a crede şi posibila teofanie. *„Regretabilele «visuri» mesianic-totalitare"* (p. 93) ale lui Cioran sunt, observă criticul, *„rătăciri adînci"*, dar nu fără o *„candoare întunecată"*, un *„himerism demonic"* (p. 92) – şi discursul critic încearcă, în continuare, să evidenţieze *„gratuitatea, utopia, pasionalitatea pură"* (p. 93) ale acelor atitudini şi, mai ales, să atragă insistent atenţia că aceeaşi intransigenţă ar trebui manifestată şi faţă de extremismele de stînga, cu care, însă, o anume internaţională mentalitate pare mai tolerantă. Pledoaria obstinat echilibratoare a lui Gheorghe Grigurcu e bine sintetizată în răsturnarea unei butade a lui Papini despre Wagner, prin care îl defineşte pe autorul **Silogismelor amărăciunii** drept *„o privighetoare deghizată în corb"* (p. 89). În acelaşi sens oximoronic funcţionează şi o altă formulă pe care o încearcă criticul, numindu-l pe Cioran *„o mixtură de Nietzsche şi Anatole France"* (p. 100).

Rezerva morală faţă de Noica e ilustrată condensat în fraza care constată *„ciudatul... deficit de transcendenţă"* al filozofului, pe a cărui fiinţă şi-au pus pecetea *„un clandestin comerţ cu concretul abhorat, o adaptabilitate neaşteptată şi derutantă"* (p. 220).

Însemnările, substanţiale şi deloc amabile, ale lui Gheorghe Grigurcu despre Călinescu ar merita un comentariu aparte, pentru care acum nu mai am spaţiu, dar pe care îl voi face tot în aceste coloane.

Apărător consecvent, de decenii, al valorii curat estetice (v., în acest volum, severitatea faţă de bizareriile scării de valori a lui Ion Caraion), încăpăţînat adversar al fetişizării, al idolatrizării sau al oficializării admiraţiei în plan literar, Gheorghe Grigurcu îşi relevă, în volumul pe care l-am adnotat, şi latura „robespierre"-iană, prin disecţiile inconfortabile asupra plăgilor sub care supurează puroiul labilităţii interioare, al compromisului de conştiinţă, al tranzacţionismului oportunist. Perfect îndreptăţite fiind aceste incizii, rămîne însă mereu de discutat în ce măsură răul cu pricina a infectat ceea ce e durabil, adică opera.

George PRUTEANU

---

*) Gheorghe Grigurcu, **A doua viaţă**, Ed. Albatros, Bucureşti, 1997, col. „Critică şi istorie literară", 444 p.

) *„L'amour, – une rencontre de deux salives..." (Dragostea, – o întîlnire a două salive...)*, **Breviar de descompunere, Gallimard, 1966, p. 12.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Amvonul şi aula

Vînt de primăvară în Universitatea din Bucureşti. Studenţii fac pauze lungi şi dese afară, bucurîndu-se de primele raze de soare cu gîndul la examene sau distracţii, după caz. Doar războiul afişelor, dezlănţuit pe toate zidurile clădirii, tulbură atmosfera paşnică.

După 1989, cînd soborul de preoţi nu lipsea aproape niciodată din jurnalele televizate, manifestările religioase au căpătat amploare. Pentru studenţii de azi, unii deja liceeni în 1989, religia a fost o descoperire. Suficientă pentru a determina o atitudine şi un comportament religios pentru unii, nerelevantă pentru alţii, care se arată mai degrabă rezervaţi. La opt ani după ce religia nu a mai fost un tabu în facultăţi, se pare că s-au acumulat anumite tensiuni pe această temă între studenţi. Sînt tensiuni prin care o generaţie aflată acum în cunoştinţă de cauză încearcă să aleagă un drum şi să despartă apele.

În urmă cu cîteva săptămîni, un grup de patru studenţi din Universitatea Bucureşti (trei la Filosofie şi unul la Drept), înainta Ministrului Andrei Marga şi Rectorului Ioan Mihăilescu o scrisoare de protest faţă de ofensiva manifestărilor religioase în Universitate. Cei patru se împotriveau construirii unei biserici ortodoxe şi a unei troiţe în campusul din bulevardul Kogălniceanu. De asemenea, ei respingeau afişarea unor însemne religioase în sediul Universităţii. Drept urmare, Senatul Universităţii a suspendat pînă pe 9 aprilie manifestările religioase. A fost rîndul Ligii Studenţilor din Universitate şi al Asociaţiei Studenţilor Creştini Ortodocşi din România (ASCOR) să protesteze. Cele două tabere au declanşat companii de strîngere de semnături, luînd astfel pulsul situaţiei. Au apărut şi afişele.

În data de 9 aprilie Senatul Universităţii a decis că Aula Magna poate, totuşi, găzdui în continuare manifestări religioase şi că celelalte probleme vor fi rezolvate de o comisie formată din profesori şi din delegaţi ai celor două părţi. Această comisie trebuie să-şi prezinte soluţiile la sfîrşitul lunii mai. Iată, deci, faptele în jurul cărora se ţese o întreagă poveste.

ASCOR consideră că Universitatea este un spaţiu de formare a viitorilor intelectuali şi, în mod obligatoriu, aceştia trebuie să beneficieze de o educaţie creştină, ortodoxă. Este tocmai ce contestă grupul celor patru. Ei spun că Universitatea este o instituţie pluralistă, laică şi neutră. În opinia lor nu se pune problema ateismului ci a păstrării neutralităţii faţă de toate cultele. „În momentul în care un cult este reprezentat în Universitate e ca şi cum un partid politic şi-ar deschide o filială aici", declară Remus Cernea, student la Filosofie, unul dintre cei patru protestatari. El crede că în spaţiul universitar politicul şi religia trebuie să fie obiecte de investigaţie teoretică, de dezbatere şi nu de propagadă. De cealaltă parte, ASCOR afirmă că nu poate fi vorba de propagandă religioasă din moment ce la manifestările organizaţiei vine numai cine vrea. „Nu obligăm pe nimeni să vină cu noi", ne-a declarat preşedintele ASCOR, Tudor Popescu. „Cei care nu sînt de rit ortodox să se organizeze, noi nu avem nimic împotrivă", mai adaugă el. „Conferinţele religioase din Aula Magna să se desfăşoare, dar ar fi bine ca ele să-şi schimbe forma", apreciază grupul celor patru. Ei susţin că la aceste conferinţe se atacă alte doctrine religioase propovăduindu-se ortodoxia. Remus Cernea propune să se organizeze în special dezbateri pe teme religioase între diverse culte şi reprezentanţi ai societăţii civile. De unde totuşi acest conflict? Liga Studenţilor din Universitate crede că asistăm la „o ofensivă puternică a forţelor şi practicilor de sorginte comunistă care, probabil, au în vedere o revoluţie culturală la Universitatea din Bucureşti". ASCOR-ul spune că cei patru sînt manipulaţi de anumite grupuri de interese de care Grupul pentru Dialog Social nu este deloc străin (acuzaţie dezminţită categoric de redactorul-şef adjunct al revistei *22*, Rodica Palade). La rîndul lor, cei patru se declară curaţi: „Nu ne manipulează nimeni. Nu sîntem împotriva Bisericii Ortodoxe, dar credem că e firesc să apărăm principiile de bază ale unei societăţi deschise".

Comisia care urmează să rezolve aceste probleme are, deocamdată, sprijinul ambelor părţi. Cei patru speră să discute cu ASCOR-ul şi să-i prezinte propunerile lor: o capelă ecumenică în incinta Universităţii sau construirea unor biserici studenţeşti în afara acesteia; o placă comemorativă în locul troiţei în cinstea tinerilor căzuţi în decembrie 1989. Cît despre ASCOR, preşedintele Tudor Popescu speră „să se ajungă la o soluţie duhovnicească..."

Nu ştim cîţi studenţi care practică în mod curent o religie învaţă în Universitatea din Bucureşti. Cert e însă că şi aceştia şi ceilalţi au drepturile lor în a se manifesta fără a se leza reciproc. Aceasta mai ales în condiţiile în care mulţi dintre colegii lor sînt mai degrabă indiferenţi la tensiunile pe teme religioase. Problemele lor sînt totuşi altele: sesiuni, licenţă, buzunarele care tînjesc după bani, o bursă vînată prin cele mai îndepărtate străinătăţuri. Indiferent dacă duminica dimineaţa îi prinde smeriţi într-o biserică sau dacă pun zilnic la îndoială existenţa cuiva acolo Sus.

Roxana BĂJENARU

Moartea citeşte manualul

Agonii prelungite, cadavre mutilate, torturi, violenţă şi sadism, asasinate, masacre şi sinucideri, toate nu în mult-blamatele filme sau emisiuni TV, ci în ...manualele de Limba şi literatura română pentru clasele V-VIII. Moartea, în cele mai variate şi înfiorătoare forme, este prezentă în textele menite parcă să-i traumatizeze pe şcolari. Şi cum să nu fii traumatizat cînd, din întreg manualul de Română de clasa a V-a (E.D.P., Buc., 1991), doar în cinci lecţii nu se înregistrează pierderi grele? Iată enumerate aici **toate** (!) textele din acest manual, în ordinea în care apar:

În care Emil explodează...

Imediat după A. Mureşanu cu *Deşteaptă-te, române, din somnul cel de moarte*, la pag. 5 citim imnul funebru al lui Iuliu Roşca Dormidont, acel celebru *Presăraţi pe-a lor morminte* (...), pe care îl asociem instinctiv cu depunerile oficiale de coroane la mormîntul Soldatului necunoscut. Urmează testamentul din *Cîntec sfînt*, de Şt. O. Iosif (*Mîne, cînd voi fi pămînt,/ Nu uita nici tu şi zi-le,/ Zi-le doina, cîntec sfînt,/ La copiii tăi, copile!*), după care *Darul lui Moş Miron* debutează în trombă: *Cît de schimbaţi erau oamenii care se întorceau din faţa morţii!* La pag. 28, poezia *Ţara mea*, de Ioan Neniţescu, a fost aleasă pentru a ilustra definiţia operei literare: *O astfel de lucrare, prin care se trezesc emoţii şi sentimente, este o operă literară*. Şi cu cît emoţiile şi sentimentele sînt mai puternice (virînd spre groază), cu atît valoarea operei este mai mare, nu? De aceea în ţara mea trăiesc *Flăcăi cu piepturile tari/ Ce moartea-n faţă o privesc*, de aceea... *vezi mii de mormane/ Sub care-adînc s-au îngropat/ Mulţime de oştiri duşmane*, în sfîrşit, de aceea *Acolo eu să mor aş vrea,/ Acolo vreau eu să trăiesc*. Pînă şi exerciţiul de la pagina următoare cere să fie despărţit în silabe textul: *Căci nu-i mai scump nimica az/ Pe lumea pămîntească/ Decît un nume de viteaz/ Şi moartea vitejească!* Dar toate acestea nu înseamnă nimic pe lîngă sadismul etalat în *Puiul* lui Ioan Al. Brătescu-Voineşti. Talentul autorului se vede nu atît în descrierea amănunţită a lentei agonii şi a morţii puiului de prepeliţă abandonat de mama lui, cît în uşurinţa cu care şcolarii (11-12 ani) se pot identifica cu victima. Ultimul fragment al tragediei este înălţător: *La marginea lăstarului, un pui de prepeliţă, cu aripa ruptă, sta zgribulit de frig.(...) Se clatină într-o parte şi într-alta, şi pică mort, cu degetele ghearei împreunate ca pentru închinăciune*. După *Fiind băiet păduri cutreieram*, la pag. 87, Emil, un băiat cu ochii albaştri ca cerul, sare în aer împreună cu Lila, o gîscă albă şi grasă în *Senin de august* de D. R. Popescu. Urmează Traian Coşovei cu *Pădurea Letea*... şi Mihail Sadoveanu cu evocarea memoriei unui învăţător mort: *Dar Domnu nu s-a dus nicăieri; a rămas acolo pe pămîntul nostru; şi în pămîntul nostru l-au şi îngropat.* (*Domnu Trandafir*). La pag. 128, *Pluguşorul*. La pag. 137, într-un scenariu ce se aseamănă teribil cu un anumit gen de filme americane, Baba Novac îl salvează pe Gruie din lagăr printr-o acţiune de comando. Ca şi în filmele amintite, numărul morţilor este impresionant: *El* (Novac, *n.n.) tăia la turci, tăia,/ Pîn' ce bine ostenea* (Novac osteneşte greu, *n.n.)*. În paginile următoare ne mai înseninăm cu *Vizita* lui Caragiale şi cu *Pupăza din tei* a lui Creangă, dar după acest moment vesel, Arghezi e vibrant în *Bade Ioane...: Ţi-ai deşteptat şi morţii, şi cu toţii/ V-aţi dovedit măreţi şi strănepoţii* (...). La pag. 220, poezia *Mama* gravitează în jurul strofei *Dar n-a fost el!... Să-l văd venind,/ Aş mai trăi o viaţă./ E dus şi voi muri dorind/ Să-l văd o dată-n faţă*. După aceasta, *Greuceanu* – un basm cu zmei morţi, cu mame de zmei moarte, cu sfetnici trădători morţi etc. Cîteva file mai departe, *Oaspeţii primăverii*, de Alecsandri şi *Povestea Vrancei*. Mare noroc că fiii Vrăncioaiei, membri ai unui alt comando, din vremea lui Ştefan cel Mare şi Sfînt, nu mor în misiune! La pag. 333, *Lupta de la Podul Înalt* – un masacru de N. Iorga. Manualul se încheie cu o serie de lecturi suplimentare, în acelaşi spirit înalt patriotic. Cîteva dintre ele, foarte pe scurt: pag. 356, *Balada strămoşilor* (Al. Davila): *Dormiţi în morminte tăcute* (...); pag. 358, *Pui de lei* (Ioan Neniţescu): *Eroi au fost, eroi sînt încă*(...); pag. 359, *Peneş Curcanul* (V. Alecsandri): *Priviţi! Din nouă cîţi eram,/ Şi cu sergentul, zece,/ Rămas-am singur eu ...şi am/ În pept inima rece!* No comment.

În care apare călăreţul fără cap...

Răsfoind manualul de clasa a VI-a (E.D.P., Buc., 1993), ce întîlnim?

Moromeţii, de Marin Preda, dar nu orice scenă, ci aceea în care bietul copil leşină într-o criză de friguri! La pag. 168, *Toma Alimoş* – baladă sadică: lovit mişeleşte de inamic, T. A. *...Vreme multă nu pierdea/ maţele că-şi aduna,/ cu brîu lat se încingea/ mijlocelul că-şi strîngea/ şi la murgul se ducea* ...în scopul de a-l urmări pe *...Manea, slutul/ şi urîtul* ...pe care, odată ajuns din urmă *...cu sete mi-l lovea;/ capu-n pulbere-i cădea,/iar cu trupul sus pe şa,/ calu-n lume se ducea*. După care decedează şi îl îngroapă ...calul. Obsesia lui Ioan Al. Brătescu-Voineşti pentru păsările moarte o regăsim în *Privighetoarea* (pag. 231): *Lăsasem rîma în cîrligul undiţei; şi biata privighetoare, umblînd după demîncare, a înghiţit cîrligul!... Săracuţa! cît trebuie să se fi zbătut, cît trebuie să se fi chinuit!... Acuma sta moartă, cu aripioarele întinse, iar pe ochişorii ei, ca două mărgele negre, năpădiseră furnicile...* Isuse Christoase! Pe lîngă grozăvia asta ce mai contează că maiorul Şonţu căzu în *Luarea Griviţei*, la pagina 300?!

În care Păunița n-a zăcut decît vreo două săptămîni

Din manualul de clasa a VII-a (E.D.P., Buc., 1992). Imediat după somnul de moarte din care trebuie să se trezească românul (lucru greu de făcut cu asemenea manuale), în pag. 5, poezia lui Zaharia Bîrsan, *Cu toţii una*, aduce un aer optimist: *Noi nu avem morţi în ţară şi nimenea nu plînge/ Şi nici un suflet încă de jale nu s-a stins!...* Lucru infirmat imediat de *Fefeleaga* (Ion Agârbiceanu), o femeie, mamă a cinci copii, despre care aflăm că i-a murit soţul de o boală de piept şi, în plus: *În cinci ani de văduvie a rămas cu doi copii, un băiat şi o fetiţă. Trei au murit. Au murit cu toţi cînd să treacă peste anul al cincisprezecelea. Ca şi cînd acolo, la anul acela, al cincisprezecelea, ar fi fost un prag înalt, de care era sortit să se împiedice copiii ei. Căzeau şi-şi rupeau grumajii. (...) la patru ani, două luni şi unsprezece zile de la cel din urmă mort, i-a adormit şi fetiţa rămasă în viaţă* (Păuniţa). *Cel din urmă copil. (...) N-a zăcut decît vreo două săptămîni*. Cîteva pagini mai departe moare meşterul Manole şi, cu el, cei *Nouă meşteri mari,/ Calfe şi zidari*. În plus, Ana este zidită de vie în zidul bisericii.

În care Păunaş e mîncat de vulturi

Din manualul de clasa a VIII-a (E.D.P., Buc., 1994). După asasinatul mioritic din pagina 16, în pagina 27 *Mai am un singur dor:/ În liniştea serii/ Să mă lăsaţi să mor/ La marginea mării*. Printre alte thanatotexte, în nuvela lui Gala Galaction, *La Vulturi!*, citim cum Agripina agonizează lîngă un izvor şi Păunaş, un bebeluş, este mîncat de păsări!!! Dar ce ne mai miră pe noi, flăcăii cu piepturile tari dintr-a VIII-a, care privim moartea în faţă de cinci ori pe săptămînă la şcoală, plus temele pentru acasă! Nu e simptomatic faptul că din tot romanul *Neamul Şoimăreştilor* al lui Sadoveanu, a fost aleasă tocmai scena în care Tudor îl ucide pe Stroie Orheianu şi îi profanează cadavrul în public, într-un act de răzbunare barbară? (...) *pe Şoimaru îl priveau neamurile lui cum c-o mînă trage de barbă trupul greu al boierului şi-l leapădă lîngă piatra de mormînt pe care era însemnat numele lui Ionaşcu şi anul cumplit al morţii lui...*

Unde nu mai moare nimeni

Nu vreau să mă opresc asupra cauzelor care au determinat selecţia textelor şi actuala structură a manualelor de literatură. Le cunoaştem cu toţii. Am încercat doar să prezint grotescul situaţiei, conştient fiind că dincolo de hazul de necaz stau la pîndă probleme grave, nerezolvate încă. E simptomatic faptul că manualele pentru clasele mici conţin mai multe cadavre decît floricele pe cîmpii şi mai multe morminte, fie ele de eroi sau nu, decît miei care să zburde la soare. Şi atunci, titlul articolului meu se justifică şi se completează: moartea citeşte manualul... după ce mai întîi l-a scris.

Cristian MUNTEANU

Socio-hai-hui

Sfînta indigestie

— *La noi nu e ca la voi* – ne explica zilele acestea o micuţă franţuzoică de 12 ani, ajunsă în România prin „schimburile de elevi" organizate de unele şcoli. *Mama ascunde ouăle în grădină şi noi le căutăm şi pe urmă, asta-i tot.*

— *Şi nu mîncaţi miel ?* – a întrebat, intrigat, fiul meu cel mic.

— *Nu. Nu facem nimic deosebit de mîncare.*

— *Săracii de ei !* – îmi şopteşte băiatul meu la ureche, cu un ou în mîna stîngă, o pulpă de miel în dreapta şi ochii pe cozonacul de abia scos din cuptor.

Parcă niciodată nu am realizat mai profund ca de data aceasta iraţionalitatea triumfală a meselor noastre festive, citită în ochii prea sinceri ai acestor copii străini de ţară şi de spiritul ei. Văd şi acum privirea speriată a unei copile blonde şi firave, care începea să plîngă automat, în tăcere, de cum intra în bucătăria gazdelor sale. Şi mă gîndesc la o domnişorică, vioaie şi sigură pe sine, care, după o săptămînă de tratament culinar mioritic, de cum a intrat în casă şi a văzut toate cele pregătite pentru Paşti, a ţîşnit în baie şi a vărsat îndelung, fără să se poată controla şi fără să înţeleagă prea bine ce i se întîmpla.

Înainte de marile sărbători, întreaga naţie intră în alertă. Săraci şi bogaţi se străduiesc să-şi depăşească mijloacele, pentru a avea pe masă „toate cele cuvenite". Cu mic, cu mare, facem tot ce ne stă în putinţă pentru a ne cuceri dreptul sfînt la indigestie, măcar una mică şi tristă. *Reacţie de oameni săraci, flămînziţi decenii de-a rîndul de comunism !* – aruncă, fără să se gîndească prea mult, cîte un înţelept de serviciu. *Mai bine să-mi fie rău, decît să-mi pară rău* – obişnuia să spună bunicul meu, care trăise bună vreme şi fără comunism.

De unde ni se trage atunci acest dezmăţ culinar ? Să fie oare vorba doar de o omenească şi trecătoare hulpavitate ?

Pe coasta de nord-vest a Pacificului, o serie de populaţii practică o formă agonistică de dar, numită *potlatch*. La ocaziile importante din viaţa unui individ şi mai ales în cazul şefilor, aceştia organizează ceremonii fastuoase, în cursul cărora distribuie daruri de preţ şi mai ales alimente, în cantităţi uriaşe, mergînd pînă la a le arunca în ocean în mod ostentativ, pentru a-şi marca rangul şi a-i obliga pe cei de faţă să facă la fel, în virtutea legii nescrise a contra-darului. În forme şi grade diferite, această practică a darului agonistic există practic în toată lumea.

Măcar de Paşti (sau de alte mari sărbători) *să simt că am tot ce trebuie* – speră, la noi, pînă şi ultimul sărac. Iar aceasta se traduce prin „măcar acum să-mi prisosească". Acest *prisos* este şi el un fel de dar, care îşi reclamă contra-darul; această risipă culinară este un fel de *potlatch* prin care cel care îl organizează intră în competiţie cu propriul său destin. La marile mese festive nu se mănîncă nici de foame, nici din rafinament. Ceea ce le distinge, este acest consum simbolic, excesul pe măsura fiecăruia, prin care „ne ţinem rangul" şi provocăm soarta să ne ofere mai mult: *cînd ne-o fi mai rău, aşa să ne fie !*

Această iraţionalitate atît de profană are ceva sacru în ea. Iraţionalitatea o poţi citi în privirile disperate ale micuţilor francezi, primiţi regeşte de gazdele române, prinse în febra pascală. Substratul „sacru" îl poţi întrevedea în încăpăţînarea cu care ea s-a păstrat chiar în ciuda comunismului – şi, era să adaug, a economiei de piaţă. În orice caz, în ceea ce mă priveşte, îmi păstrez convingerea (profund iraţională, recunosc, dar „sfîntă") că, dacă mi se va întîmpla vreodată ca la Paşti sau Crăciun să nu am în casă „toate cele cuvenite", soarta îmi va fi potrivnică tot restul anului...

Vintilă MIHĂILESCU

Cu ochii-n 3,14

PASCALE

● Nu departe de Dealul Mitropoliei (pardon, al Patriarhiei), în Piaţa – are, în sfîrşit, un nume, şi nu oricare: „trebuia să poarte un nume!" – a Constituţiei, la numai două zile după Înviere (despre modelul christic, „medialogul" Régis Debray susţine că este însuşi modelul comunicării), „Marea Conexiune"! Celularul divin: Mîntuitorul ca Mediator! Oricum, noua credinţă pare a aduna mai multă lume. (**B. G.**)

● Dorinţa unora de a fi, cu orice preţ, în ton cu Sărbătoarea. În Ziua de Paşti, la ProTV, Florin Călinescu către invitatul său în studiou, George Dinică: „Îl aşteptaţi pe Marin Moraru, într-un fel, ca pe Mesia." (**C. P.-B.**)

● La „Ediţia specială" a lui Vartan Arachelian din 14 aprilie; în faţa calmului imperturbabil al lui Gh. F. Anghelescu (de la Secretariatul de stat pt. culte) şi al Părintelui Iustin Marchiş, Dan Ciachir, scriitor, congestionat, rictus, explodînd – în falset – la finalul emisiunii: „Adică vine America, care are doar 300 de ani de istorie, să ne-nveţe pe noi civilizaţie?!..." (**a.l.ş.**)

● În bisericile de cartier, noaptea de Înviere a fost prilej de a o face lată. Cînd să intrăm (noi, familia...) plini de evlavie în curtea bisericii Ceauş Radu de pe lîngă Hala Traian, doi credincioşi timpurii ieşeau în stradă, la bătaie. Cu alai. Izul întregii adunări era, de altfel, de vin ieftin. Întîrziind şi preotul cu Învierea vreo 20 de minute, una dintre victimele lui Bachus de sex masculin a ieşit în faţă, a-njurat preotul şi ne-a tras pe toţi la răspundere: „Bă, care n-are păcate, să ridice mîna dreaptă!". „Chitty-Chitty Bang-Bang" şi „Marele Gatsby" (oferite de ProTV) ţin şi de Paşti, chiar la ore imposibile (8 dimineaţa şi 2 la prînz). (**I. P.**)

● Repetată, reclama nu mai uimeşte ci asigură o confortabilă recunoaştere a cotidianului. Luni seară, în a doua zi de Paşti, printre clipurile cu iepuraşi care ţopăiau delicat peste grămezile de ouă multicolore, a început să adie timid realitatea: pe micul ecran a reapărut publicitatea pentru scoaterea petelor, vopsitul părului şi dialogul prin celular. Semn că sărbătorile s-au terminat şi e cazul să revenim la normal: spălatul rufelor pe ecran, cosmetizarea şi pălăvrăgeala, reclame dominante ale stilului nostru de viaţă. (**T. C.**)

DINESCU

● Fostul preşedinte al Uniunii Scriitorilor din România, Mircea Dinescu, în mare formă, dar nu riguroasă în bun-gust, la serata muzicală a lui Iosif Sava care încerca zadarnic, debordat şi fermecat, să-l reţină din eseistica sa orală, antiguvernamentală, antiprezidenţială şi antiopoziţionistă. Dacă Mircea Dinescu a rămas singurul disident din România şi la Iliescu şi la Constantinescu, şi la Zoe Petre dar şi la Blandiana, şi la Tărăcilă dar şi la Dejeu?

● Mircea Dinescu are un lapsus: nu ştie cum îl cheamă pe ministrul de Interne; îi suflă Sava: Dejeu! Poetul surîde a „exact!" sau „cică". Totuşi, o ţară unde un poet uită – sau se preface că uită – numele ministrului de Interne e o ţară simpatică. (**R. C.**)

● De la descoperirea muştei din studioul televiziunii, punctînd chestiunea şteviei care trebuie dusă la doctor, făcîndu-l „tîmpit" pe primar, trecînd peste „paraşute" şi saxofonul prezidenţial al Americii şi terminînd cu replica: „dumneata eşti nebun că m-ai invitat în emisiune", Mircea Dinescu i-a făcut o sîmbătă Mare lui Iosif Sava. O savuroasă mostră de ironică şi necruţătoare inteligenţă muntenească. (**A. M.**)

PIAŢA

● O tarabă din piaţa de legume *Veteranilor:* o ţărancă tînără vinde ceapă verde. A scris, mare şi îngrijit, pe un carton: CEAPĂ „VERDE". Întreb: „De ce aţi pus ghilimelele?" Răspunde: „Pentru că aşa e mai frumos!" (**D. V.**)

● După mai vechii „MOROMETZII" – şi în acelaşi registru al deriziunii oarecum simpatice – un nume nou s-a ivit în ***rap***-ul autohton: „MEMORIALU' DURERII". Pe cînd „**RAP**SODIA ROMÂNĂ"? (**D. S.**)

SPORT

● Din cauza Sfintelor Paşti – o duminică fără „Procesul etapei", „Repriza a treia" şi „Starea de veghe". Sentiment de uşurare – pe de o parte. Pe de altă parte – o apăsare: nimeni nu analizează imediat meciurile de la Craiova şi Constanţa, anunţate din timp ca aranjate şi pe deplin confirmate, ca în orice Săptămînă luminată. N-am văzut decît golurile propriu-zise, suporteri craioveni scandînd „Ruşine!", tribunele constănţene părăsite de publicul dezgustat. Preşedintele Craiovei a ridicat glasul împotriva oltenilor mînioşi: „Să vă fie ruşine! Craiova nu vinde meciuri! A prins o zi mai slabă – asta e tot!" E prea puţin. Se aşteaptă nu chiar o tiranie ca în Rusia, da' măcar o analiză cu lupa şi cu dovezi care dacă nu se găsesc – tot o vorbă a lui Stalin către Beria! – înseamnă că există! (**R.C.**)

Televedenii

Tactica Tucanului şi strategia de Antenă

La prima vedere Marius Tucă pare un emul al lui Larry King. Dar asemănarea cu TV-starul de peste mări se opreşte la cochetăria bretelelor şi, cel mult, la o anumită încruntare ostentată la început de emisiune: cît să-şi intimideze puţin „prada" din studio şi să-şi anunţe spectatorii că „şi de data asta e groasă"... De fapt, inspiraţia Caracaleanului în formularea acelor întrebări bruşte, piezişe, enervante prin aparenta lipsă de adecvare, ce-i definesc deja stilul – ar trebui căutată poate în *Interviurile împotriva naturii* ale lui Eugen Istodor sau mai degrabă (o ascendenţă comună amîndurora) în genul „muştruluielilor" populare, anarhice şi detronatoare, de la snoavele cu Păcală pînă la bancurile cu Bulă, trecînd prin monologurile lui Tănase. În van se fudulește Marius-de-la-miezul-nopţii cu aplecarea-i spre lirism, într-un soi de editoriale televizuale, la – chipurile – momente de cumpănă pentru ţară: strunele lirei sale, acordate în registrul metaforelor băloase de comentator sportiv, nu sînt decît un alt rînd de bretele, mai abstracte şi mai lipsite de gust.

E limpede pentru toţi: cel pe care poetul Bogdan Ghiu cu extremă acuteţe l-a poreclit Tucanul, în vremea cînd profilul imens al acestei păsări exotice ni se arăta pe toate panourile *Camel Lights*, e mai degrabă un Tănase decît un Cyrano... Zîmbetul hîtru, ironia butucănoasă şi binevoitoare, o anumită falsă naivitate care, ascunzînd o isteţime tipic ţărănească, continuă să-i înşele pe mulţi tartori politici – i-au adus cu siguranţă mai multe procente de audienţă decît reflecţiile oftate cu gîndul la soarta ţărişoarei.

Pe scurt, *tactica Tucă* este una de învăluire, de aproximare, de ocolire treptată a fondului problemei: un soi de joacă pisicească, ce amînă – uneori pînă la evitarea completă – miezul problemei, spre eficienţa unui *taclale-show* înadins pletoric, balcanic şi, tocmai de aceea, savurat de marele public. De pildă, e de ajuns ca Tucă să-l întrebe pe vreun guvernant plin de ifose, lăbărţat pe fotoliul de tortură: „cum e cu scandalul X...?" sau „cum de v-aţi fript cu legea Y...?", ca acesta din urmă (biet trahanache vanitos sortit marii digestii a istoriei) să se înfunde într-o nesfîrşită discuţie metalingvistică, oricînd degenerabilă în discurs demagogic autodefăimător: „Daţi-mi voie, nu a fost deloc un scandal, e o exagerare a presei..."sau „N-aş zice tocmai că ne-am fript, ba chiar a fost un triumf, aşa exageraţi voi, în presă..." etc. etc. Ce-i drept, cu alde Cristoiu sau C. T. Popescu prin preajmă, laţul se strînge mai iute şi mai spectaculos pe gîtul victimei... Dar atunci intervine marele cioc al Tucanului: cînd prea puerile („chiar nu se poate face nimic...?"), cînd prea şmechereşte intime („hai, zi acum, ca-ntre noi, şacalii..."), intervenţiile sale au menirea să prelungească (în mod voit, persist eu să cred) agonia personajului politic.

Ce nevoie atunci de parantezele liricoide, păşuniste şi morbide, cu care neica Tucă se găseşte uneori să ne îmbălsămeze, în puterea nopţii, tocindu-ne atenţia şi sporindu-ne somnul? Să fie ceva din vechile sale veleităţi de bard cu editoriale într-un *Jurnal* de buzunar? Ori poate ceva dintr-o tendinţă mai amplă, care depăşeşte voinţa unui singur realizator TV şi defineşte direcţia unui întreg canal? În această ultimă ipoteză, devine tot mai demnă de studiat evoluţia *Antenei 1* în conturarea unei anumite „politici de post" (concept pe care eram cît pe ce să-l dăm uitării, dar pe care ni-l reaminteşte, iată, şi Dan Petrescu în rubrica din *Naţional*, cu privire la Păunescu-*show*-ul de pe aceeaşi frecvenţă).

O ipoteză dă naştere alteia: ceea ce nu a reuşit *TVR*-ul prin mari concentrări de forţe vădit partizane în zona ştirilor şi a emisiunilor politice pare să obţină *Antena 1*, cunoscută pentru obiectivitatea *Observatorului*, în domenii aparent secundare: *talk-show*-uri informale, emisiuni declarativ culturale, dezbateri juvenile cu surdină şi vătuite albume duminicale cu invitaţi: o anumită orientare politică, o anumită cultură (de masă, firește, întrucît televizuală) naţională, la prima vedere reacţionară, dar în realitate condusă potrivit unei foarte moderne înţelegeri a fenomenelor sociale, dar vai, atît de obscură „profesioniştilor" din Calea Dorobanţi...

Să constituie de fapt *ProTV*-ul celălalt taler al balanţei politic-culturale? Vom urmări, căci va urma...

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Canonul şi vitalitatea lui secretă

– interviu cu Matei CĂLINESCU, profesor la Bloomington University –

Democraţia are ultimul cuvînt în stabilirea canonului

Domnule Matei Călinescu, se poate vorbi de democraţie în cazul experienţei lecturii?

Eu cred că da. Spaţiul lecturii este unul democratic, pe de o parte, şi un spaţiu elitist, pe de altă parte. Este democratic în sensul în care însuşi canonul este construit în timp prin ceea ce am putea numi voturile cititorilor. Sînt anumite opere care sînt citite şi recitite de-a lungul secolelor, mileniilor, şi acestea devin operele clasice. Canonul are la bază acest tip de democraţie. Şi un aspect al acestei democraţii este repetiţia în alegere, **recitirea**; sînt unii autori care sînt recitiţi frecvent. Re-lectura este, de fapt, o re-afirmare şi, în ansamblu, aceste re-afirmări contribuie la menţinerea canonului. Uneori, în acest proces intervin şi factori ideologici, aşa cum s-a întîmplat şi la noi. În anii '48-'50 s-a încercat o schimbare masivă a canonului – au fost introduse noi figuri de poeţi, ca de pildă poetul-cizmar Neculuţă sau poetul A. Toma (pe care noi îl numeam, în glumă, „poetul erei atomice"). Dar canonul a continuat să existe subteran. Căci, în astfel de cazuri, se formează două coduri paralele: codul oficial, care este acceptat formal, dar în care nu crede nimeni, şi cel neoficial, subteran, uneori subversiv, care are o mult mai mare forţă şi care, de fapt, defineşte într-o mult mai mare măsură imaginarul cititorilor. Iată că, pînă la urmă, democraţia are ultimul cuvînt în stabilirea canonului.

În spaţiul democraţiei e loc şi pentru nonconformism

Voturile cititorilor, de care vorbeaţi, se pot schimba de la o epocă la alta şi există perioade cînd canoanele sînt repuse în discuţie.

Canoanele sînt puse în discuţie tot timpul, dar au o stabilitate mai mare decît ne închipuim, ele pot fi revizuite doar de suprafaţă, în punctele periferice, neesenţiale.

Atunci revizuirile sînt inutile?

Nu sînt initule. Punerea în discuţie a canonului este una din formele vieţii lui. Dar stabilitatea canonului este cealaltă faţă a fenomenului.

Ce părere aveţi despre ce se întîmplă în America, în legătură cu revizuirea canoanelor?

În America, procesul la care vă referiţi este limitat la universităţi, care reprezintă o parte mică, aproape nesemnificativă, a vieţii culturale americane. Profesorii universitari de astăzi, care au fost formaţi, majoritatea, în perioada rebeliunilor studenţeşti din 1968, au o viziune radicală, multiculturalistă, relativistă şi cer revizuirea canonului şi introducerea reprezentanţilor minorităţilor etnice şi sexuale. Aceasta mai ales atunci cînd este vorba de literatura contemporană, căci pe măsură ce mergi înapoi în timp canoanele sînt mai precise şi au fost validate de istorie; iar grupurile care cer acum reprezentare n-aveau conştiinţă de grup şi nu se exprimau ca atare. Oricum, este bine să se mai dea la o parte din aura mistică, quasi-teologică, ce înconjoară anumite nume şi să fie privit destinul operei lor într-un context istoric, uman etc. Iar încercările la care este supus canonul – chiar atunci cînd este superficial schimbat – nu fac decît să confirme vitalitatea lui secretă, tăcut democratică.

Trebuie să ai operă pentru a putea să-ţi spui părerea despre o anumită operă literară? – Ionescu, de exemplu, nu prea avea operă cînd a scris celebrul *Nu*.

Ionescu era un intelectual, care nu avusese încă timpul să-şi scrie opera; opinia lui era nonconformistă – există, în spaţiul democraţiei, loc şi pentru nonconformism, aşa cum există şi pentru dezbatere, dialog ş.a.m.d. Întrebarea este dacă un om fără operă şi care nici nu intenţionează să şi-o scrie are dreptul să-şi spună părerea – şi eu cred că da. Fiecare are acest drept, şi cu atît mai mult atunci cînd are o audienţă. Întrucît Ionescu a avut audienţă, era perfect îndreptăţit să facă ce a făcut. Şi, de altfel, cartea lui a fost şi premiată, în 1934.

Anumite unilateralităţi pot fi revelatorii

Cum îşi pot exercita anonimii dreptul la opinie, în cazul literaturii?

Oricine are, mai întîi de toate, dreptul de a citi sau nu o carte, de a o cumpăra sau nu. (Există şi cazuri extreme, în care această democraţie nu mai funcţionează, ca de exemplu în timpul revoluţiei culturale din China, cînd în toate librăriile exista o singură operă, „Cărticica roşie" a preşedintelui Mao – evident, în cazul acesta nu mai exista nici o alegere.) În vremuri normale, un om poate să-şi spună părerea în privinţa unei opere literare, făcînd, mai întîi, o selecţie la standul de cărţi şi participînd în felul acesta la procesul de difuzare. Oricine poate să-şi exprime o opinie prin modul cum îşi cheltuieşte banii. Apoi, fiecare are dreptul să întrerupă o lectură, dacă nu-l interesează, şi are dreptul şi să comunice prietenilor săi această opinie. De asemenea, şi entuziamele pot fi comunicate – şi astfel de entuziasme exprimate oral contribuie foarte mult la conturarea destinului unei cărţi.

Experienţa lecturii şi cea a creaţiei pot fi autonome una faţă de cealaltă, sau sînt în prelungire?

Sînt în prelungire. O experienţă bogată a lecturii poate duce la scris. S-ar putea spune că orice scris este o formă de re-citire şi de re-scriere. Căci nu există scris originar, ci doar re-citiri şi re-scrieri continui. Cît despre lectură, ea este o construcţie, de care uneori nici nu ne dăm seama; o construcţie care este mai sofisticată, mai rafinată, pe măsură ce există mai multe experienţe anterioare în acest domeniu.

Creaţia poate prejudicia calitatea lecturii? Mă gîndesc la afirmaţia lui Maiorescu din „Poeţi şi critici" că poetul este incapabil să judece obiectiv o altă operă.

Afirmaţia lui Maiorescu este profund discutabilă. Există poeţi care sînt mari critici şi putem spune chiar că poetica modernă a fost, mai întîi, elaborată de poeţi – mult mai tîrziu au apărut şi criticii. Mă refer, de exemplu, la Baudelaire, la Mallarmé sau la Valéry. T. S. Eliot e la fel de mare ca poet şi critic. Pound putea fi un critic nedrept, dar era totdeauna incitant. E o greşeală să spui că poetul nu poate fi un bun critic fiindcă e închis în universul lui – poate că tocmai acest fapt îl favorizează, iar o anumită unilateralitate poate să fie revelatorie. Evident că nu orice poet este un bun critic, dar există unii poeţi care introduc în discuţia poetică anumite unilateralităţi fecunde. Că există şi unilateralităţi sterile e adevărat, dar acelea nu ne interesează. Problema e că aceste din urmă unilateralităţi – şi aici Maiorescu avea implicit dreptate – sînt foarte numeroase, iar celelalte **foarte rare**. Dar nu văd de ce critica poeţilor minori sau mediocri ar fi mai rea decît critica criticilor minori sau mediocri. Iar critica marilor poeţi (fie şi în domenii în care ei nu se manifestă: mă gîndesc la critica de artă a lui Baudelaire) e aproape totdeauna mai pătrunzătoare şi mai fertilă decît a marilor critici din aceeaşi generaţie.

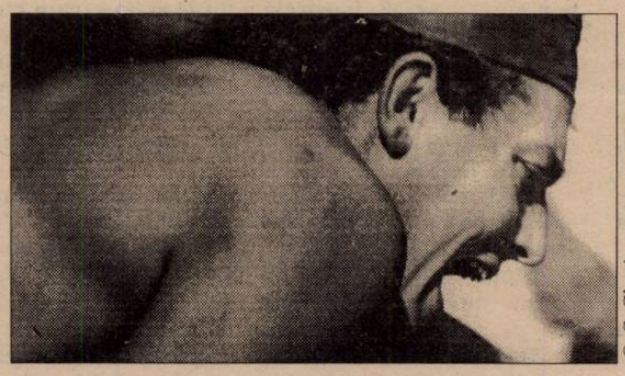

© S. Gheţie

A consemnat Cezar PAUL-BĂDESCU

The Open Society Foundation and the Amsterdam Maastricht University Summer School announce the organisation of the following summer schools:

ART AND ARCHITECTURE – Place or Non-place: Architecture and Tourism (27-29 July, Amsterdam) **In the Eye of the Beholder: Ideas and Thoughts on Exoticism** (24-27 July, Amsterdam) **Hidden Messages: Cloth, Culture and Communications** (19-22 August, Amsterdam) **The Genesis of 17th. century Dutch Paintings**
CULTURE, POLITICS AND SOCIETY – The Creative City: Re-inventing Cities for the 21st Century (August 31-3 September, Amsterdam) **The Asian Crisis and Globalisation** (24-26 August, Amsterdam) **Power and Seduction: The Impact of Political Campaigns and Election on Old and New Democracies** (16-19 August, Amsterdam) **Jewish Fundamentalism** (10-14 August, Amsterdam)
ECONOMICS – The value of the culture (10-19 August, Amsterdam) **Integrity in the Marketplace** (6-18 July, Amsterdam)
ENVIRONMENTAL STUDIES – Cleaner production and Sustainable Product Development (August 31-4 September, Amsterdam)
HEALTH SCIENCES – Health Education and Health Promotion: Theory and Practice (6-10 July, Maastricht) **Health Cities: Research and Development** (13-17 July, Maastricht) **Quality Assurance in health Care Institutions: a training course for health care providers** (13-17 July, Maastricht) **Patient Education** (June 29-30 July, Maastricht)
JOURNALISM – Images that Injure: An ethnical Approach to Photojournalism (27-29 July, Maastricht) **Working in the Electronic Age: Tools and Shortcuts for Journalists** (8-10 July, Maastricht)
LAW – The Introduction of the Euro in the European Union (June 30-2 July, Maastricht) **Protection of Intellectual Property in the Information Age** (4-6 July, Maastricht)
LANGUAGE STUDIES – Intensive Dutch Language Course (3-28 August, Amsterdam)
MANAGEMENT AND ARTS MANAGEMENT – Have Your Cake and Eat It Too: Effective Negotiating (23-25 August, Amsterdam) **Executive Skills for the Up-and-Coming Manager** (26-28 August, Amsterdam) **European Arts Management** (July 31-3 August, Amsterdam) **An Introduction to Raising Sponsorship in the Arts** (5-9 August, Amsterdam) **How to Make a Million Dollar Company With a Computer and a Copier** (20-23 August, Amsterdam)
MEDICINE – Recent Advances in the Study of Infectious Diseases, Resistance and Metabolism (July 20-7 August, Amsterdam) **From the Mask of Life to the Theatre Mask: Workshop with Jos Houben and Micheline Vandepoel** (10-15 August, Amsterdam) **Performing Sound: Using Sound Objects and voice on Stage** (August 31-4 September, Amsterdam)

The scholarship covers tuition and full board. Open Society Foundation will offer air tickets to the first 7 ranked applicants. N.B. The applications should be addressed only to the Dutch organisers. For further information please address the Open Society Foundation offices:
Bucureşti: Calea Victoriei 155, bl D1, sc 6, et 2, tel 01-659.74.27, fax: 01-312.70.53
Cluj: Str. Ţebei 21, tel 064-420.480, fax: 064-420.470
Iaşi: Str. Moara de Foc 35, et 7, tel 032-252.920, fax 032-252.926
Timişoara: Str. Semenic 10, tel 056-221.470, fax 056-221.469
Arad: (Birou de informaţii) Str. Decebal 2-4, tel/fax 057-284.000

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 273 ● 24 – 30 aprilie 1998 ●

Anul VI
nr.274
1 - 7 mai 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Joacă, jocuri, jucării

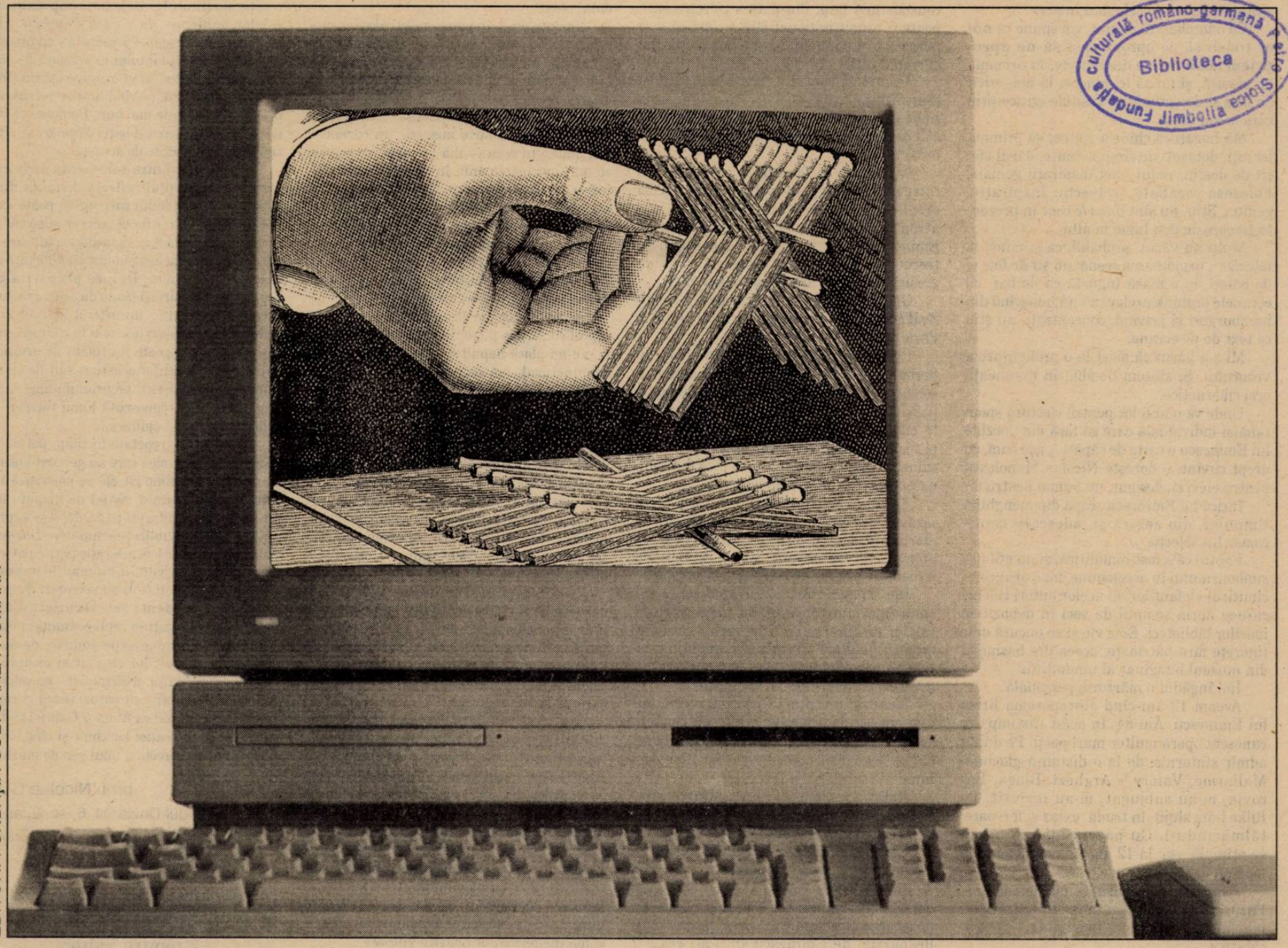

© D. Stanciu

Fundația culturală română-germană
Biblioteca
Sibiu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Roxana BĂJENARU, Florica BECHET, Aurora LIICEANU, Adrian MIHALACHE, Vlad NISTOR, Cristina STĂNCIULESCU, Sorin ŞERB

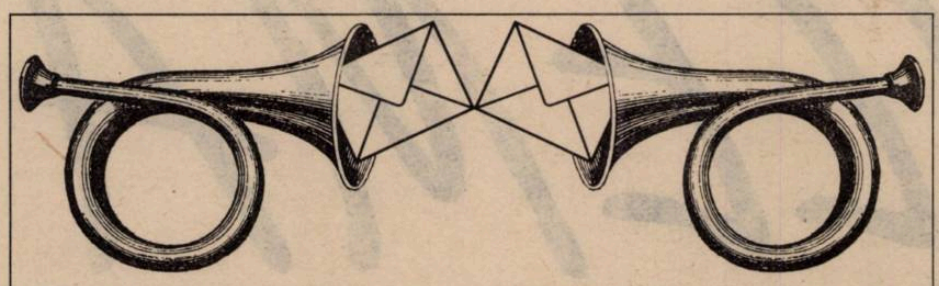

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 265: „Eminescu“

Întrebări şi digresiuni

Primesc din Bucureşti cîteva reviste. Între ele *Dilema* (nr. 265). Tema principală: EMINESCU. Actualizarea lui. Parcurg cu înfrigurare textele care-i sînt consacrate. Articole cu miez, incitante, bogate în sugestii.

(Să nu ne oprim nici o clipă la cele două articole incalificabile. Mă întreb: ce caută asemenea insanităţi în hiperinteligenta, binecrescuta *Dilema?)*

Atît Şerban Foarţă cît şi Ion Bogdan Lefter vorbesc de abordarea operei lui Eminescu **Zeitgeistlich**, în spiritul timpului nostru.

Cred că au perfectă dreptate în ce priveşte proza, textul, publicistica, poezia epico-lirică-satirică. În infinit mai mică măsură cred că se impune actualizarea poetului, atunci cînd avem în vedere poezia lirică şi, anume, acea parte a ei unde poetul a atins cotele sale cele mai înalte.

Ca o tombateră ce sînt, voi spune că **noi** ar trebui să ne apropiem şi **să ne apropriem** acele poeme desăvîrşite, în armonia lor clasică, şi nu să le aducem la noi, oricît de fine şi de actuale ar fi sitele critice prin care le-am trece.

Mă hazardez chiar a spune: să primim, fericiţi, detaşaţi de circumstanţe, darul oferit de destin, rodul unei inspiraţii geniale. Folosesc vocabule străvechi: inspiraţie, geniu... Ştiu, nu sînt *dans le vent* în prezenta trecere de la o lume la alta.

Mulţi au văzut, probabil, ca şi mine, la televizor, următoarea scenă: un şir de fete şi de băieţi, la o masă îngustă ca de bar, cu ecranele ordinatoarelor în faţă, muşcînd din hamburgeri şi privind, concentraţi, nu ştiu ce text de pe ecrane.

Mi s-a părut că asist la o prefigurare a viitorului. Şi sîntem de-abia în dimineaţa erei cibernetice.

Unde va mai fi loc pentru «lectura spontană şi individuală care să facă din poeziile lui Eminescu o carte de căpătîi», aşa cum, cu drept cuvînt, o doreşte Nicolae Manolescu pentru elevi şi, desigur, nu numai pentru ei?

Lirica lui Eminescu scapă din menghina timpului, din severa şi, adeseori, capricioasa lui selecţie.

Faptul că a fost romantică, şi nu afiliată simbolismului în ascensiune, nu o aruncă în cimitirul elefanţilor, al acelor autori celebri care-şi dorm somnul de veci în depozitele marilor biblioteci. Ea e vie şi se bucură de-o tinereţe fără bătrîneţe, aceea din basme şi din muzeul imaginar al umanităţii.

Îmi îngădui o mărturie personală.

Aveam 12 ani cînd descopeream lirica lui Eminescu. Am 84. În acest răstimp am cunoscut opera multor mari poeţi. Pe unii îi admir statornic, de la o distanţă glacială: Mallarmé, Valéry – Arghezi, Blaga, Bacovia, m-au subjugat, m-au înrîurit. Pe Rilke l-am slujit, în trudă, extaz şi fervoare, tălmăcindu-l. Cu poezia lui Eminescu se-ntîmplă aşa: la 12 ani îmi spuneam mie însămi, în tăcere:

«Nu credeam să-nvăţ a muri vreodată: / Pururi tînăr, înfăşurat în manta-mi, / Ochii mei nălţam visători la steaua / Singurătăţii.»

Simţeam poezia. O-nţelegeam. Sens şi sunet, întreţesute, deveneau limpezime, linişte, catharsis.

«Trecut-au anii ca nori lungi pe şesuri / Şi niciodată n-or să vie iară...»

Cînd aud aceste versuri, acum, ca şi atunci, un geniu bun, învăluitor, se apleacă deasupra mea.

Aşa se apleacă Sfînta Ana deasupra pruncului în tabloul lui Leonardo Da Vinci.

În acest chip am receptat lirica lui Eminescu, de cînd mă ştiu.

Cum nu i-aş da dreptate lui Nicolae Manolescu atunci cînd reclamă «o lectură spontană» şi individuală?

Mai puţin justificată mi se pare punerea în discuţie a formulei «poet naţional» şi afirmaţia că germanii nu l-ar considera pe Goethe ca atare.

Chiar dacă formula nu s-ar folosi expressis verbis – dintr-un motiv uşor de înţeles: ecoul încă strident al naţional-socialismului – Goethe, pentru germani, este, prin excelenţă, unicul poet naţional.

Heine nu-i poate sta alături, pe soclu, deşi, pentru restul lumii, **Goethe şi Heine** însemnează, în mod evident, cei doi poeţi naţionali germani.

Exemplul de mai sus ne arată că putem avea unul sau mai mulţi poeţi naţionali precum şi «unii mai naţionali decît alţii», cum sună celebra vorbă de duh despre egalitate...

Lăsînd gluma de-o parte, cred, într-adevăr, că un poet care întruneşte un consens mai larg, din partea colectivităţii, poate fi numit naţional fără teamă că s-ar putea stîrni bănuieli de practică a cultului personalităţii...

Situată la centru – într-o unicitate şi pluralitate perfect democratice, sintagma **poet naţional**, nu văd de ce ar fi respinsă atît de categoric, cu verdictul „nefericită formulă“.

Pare-mi-se că folosită cu moderaţie de către persoane „corecte politic“ ar avea şi ea drept de cetate ca oricare alta. Ni se mai atrage atenţie că noi l-am considerat pe Eminescu mereu la fel «ca şi cum anii n-au trecut, nici peste el, nici peste noi»; şi că am greşit nedespărţindu-ne niciodată de el.

Opera, ni se spune, ar trebui recitită **Zeitgeistlich,** şi tot astfel interpretată. Fără-ndoială.

Cum am cerut însă, mai înainte, lui Şerban Foarţă şi lui Ion Bogdan Lefter, îi solicit şi lui Nicolae Manolescu o excepţie pentru lirica eminesciană, pentru acea parte clasică în desăvîrşita ei frumuseţe. De proporţii nu mari în ansamblul operei antume şi postume, destul ca să facă din Eminescu un poet pentru eternitate.

Spunînd aceasta, gîndul mă poartă iarăşi la scena de la televizor. Despre ce eternitate poate fi vorba? Nu sîntem oare la apusul erei Gutenberg? Ce va rămîne din lumea cărţii? Din poezie şi din cititorii ei?

Îmi imaginez momentul cînd cei ce vor veni după noi vor trage în piept mirosul hîrtiei de tipar, aşa cum vechii călugări eruditi, de după Gutenberg, inspirau nostalgici, cu voluptate, izul pieilor tăbăcite din pergamentele în curs de dispariţie.

Lectura, receptarea poeziei: o comuniune, un act de dragoste, o întrepătrundere spirituală şi afectivă. Opera de artă e deschisă. Exegeza a proliferat în întreaga lume.

Relaţia intimă, genuină, dintre iubitorul de poezie şi poezia însăşi a devenit tot mai rară şi mai precară.

Caut să-mi cruţ acest spaţiu interior, să nu-l tulbur cu aerul timpului.

Bat la Înalta Poartă a criticii şi întreb: chiar credeţi sincer, cu mîna pe inimă, că, de pe această culme a poeziei, e nevoie să ne despărţim de Eminescu spre a-l regăsi? Sau, din punctul acesta de vedere, lucrurile se văd la fel?

Maria BANUŞ
Paris

N. red.: Mulţumim distinsei noastre poete pentru intervenţia Domniei sale în dezbaterea noastră.

Nr. 271: Polemica Băjenaru-Popescu

Nu am plete, nici cercei – sînt caduc?

Nu doresc să mă refer în mod global la situaţia d-lui Felix Gabriel Băjenaru, a cărui scrisoare a fost publicată în paginile revistei Dvs.; în situaţii concrete nu se pot oferi soluţii de la distanţă. Este evident, judecînd după tonul vehement, dar şi patetic al scrisorii domniei sale, că d-l Băjenaru trăieşte o dramă, care, în ciuda caracterului comun al sursei – imposibilitatea integrării sociale –, rămîne o dramă personală, ea îşi are (sau nu) rezolvarea în economia contextului concret în care s-a produs.

Dincolo de stupoarea provocată de ridicola atitudine a domniei sale, care într-un stil perfect „demascator“ şi în răspărul dreptului la libera opinie (pe care îl invocă în sprijinul demersului propriu) propune cenzura, încerc să-mi exprim nedumerirea cu privire la anumite categorii confuze de care se uzează şi care fac aproape imposibil dialogul, altminteri incitant, între cele două (deocamdată) părţi.

Nu înţeleg, bunăoară, referirile, cu pretenţii de maximă rigoare, la un concept în esenţa lui neunitar, acela de generaţie, cu atît mai mult în condiţiile în care e vorba de generaţia actuală (tînără), un fenomen complex, viu, mobil prin excelenţă. („Generaţia Pro“ e, în fapt, doar o mişcare, un curent, o fracţiune.) În ceea ce mă priveşte, mi-e greu să mă simt încremenit, în virtutea unei idei, într-o categorie sau alta. Ca individ dotat cu prezenţă vie, nu mă pot gîndi decît într-un proces, într-o devenire. „Ideile forţă“, principiile tari ale unei generaţii sînt stabilite postfactum de către istorici, se ştie cum... Generaţiile iau naştere printr-un proces reducţionist, aproape chirurgical.

Aş putea să mă întreb, bunăoară, dacă faptul că nu am plete, nici cercei, nici tatuaje, nu-mi place Sepultura, iar Prodigy ascult conjunctural, mă face inactual, caduc. Am aceeaşi vîrstă ca d-l Băjenaru, însă viaţa mea stă sub un alt semn. Înseamnă aceasta că sînt exclus din generaţia mea? Absurd. Un asemenea raţionament nu poate funcţiona decît într-o gîndire primară.

A fi actual e o constantă istorică, a fi actual înseamnă, ca întotdeauna, a fi inteligent, receptiv, dar critic, la ceea ce se naşte în timpul tău, înseamnă a trăi neresemnat inesenţialul, cum admirabil spunea Horia Patapievici, înseamnă a fi viu.

Nu, domnule Băjenaru, pletele sau absenţa lor nu vă vor face nici mai mult, nici mai puţin capabil să „puneţi umărul“ la construirea României de mîine, nici mai demn pentru a citi literatură sau filozofie (cu condiţia să o faceţi), dar atitudinea dvs. gregară vă poate împuţina.

Nu vă place Adina Popescu? Perfect. N-o mai citiţi sau, mai bine, argumentaţi-vă nemulţumirea. Nu încercaţi să impuneţi o idee prin **numărul** aderenţilor sau opozanţilor, acesta îi evocă amploarea, nu o valorizează. Vorbiţi(-ne) pertinent despre Prodigy, despre plete, însă nu la modul „îmi plac la nebunie“, opţiunile personale, d-le Băjenaru, sînt perfect legitime, dar nu pot fi invocate aici ca argumente. Vă gîndiţi la România de mîine? Şi eu, dar poate altfel. Nu uitaţi însă: (ne)fericirea României de mîine e suma (ne)fericirilor noastre viitoare.

Profilactic: am, la rîndul meu, obiecţii cu privire la opiniile d-rei Popescu, răspunsul domniei sale la scrisoarea dvs. e absolut discutabil, iar „micile imperfecţiuni“ de care vorbeaţi nu sînt puţine în paginile *Dilemei*.

Corne! CIREŞ
Str. Bogdăneştilor 32, sc. B, ap. 12,
Timişoara

O maladie a întregii societăţi

Mi se pare că scrisoarea domnului Felix Gabriel Băjenaru, publicată în nr. 271 al revistei dumneavoastră, ilustrează foarte bine o maladie de care suferă nu tineretul, ci întreaga noastră societate: intoleranţa, alergia la **altul**, în cazul în speţă la **ideile celuilalt**.

Să renunţi a mai citi o publicaţie care te interesează în ansamblu numai pentru că în ea apar şi părerile cuiva cu care nu eşti de acord? Pentru domnul Băjenaru nu există decît o soluţie: să-şi scrie şi să-şi editeze singur o revistă „pe măsură“. Numai aşa poate fi sigur că nu va întîlni în ea decît propriile opinii.

În ce mă priveşte, vă mulţumesc că îmi daţi totdeauna de gîndit.

conf. univ. Georgeta ANTONESCU
Aleea Peanu nr. 9, sc. 4, ap. 38
Cluj-Napoca

Doi tineri promiţători

Polemica publicată în numărul 271 al *Dilemei* mi se pare o ilustrare (premeditată?) potrivită pentru „Dreptul anonimilor la opinie“. Pentru că scrisoarea care a provocat-o nu este atît o reacţie a cititorului Băjenaru împotriva articolelor publicate de d-oara Popescu – discutabile, ca orice opinie personală – cît un act de revoltă împotriva faptului că o tînără de vîrsta sa are posibilitatea să îşi exprime opiniile în revista lui preferată, pe cînd lui i se refuză acest drept, deşi se crede mai bun. De aceea dl Băjenaru cere demiterea d-oarei Popescu şi nu retractarea celor scrise de aceasta.

Distonanţa dintre vehemenţa scrisorii şi calmul răspunsului reflectă distanţa dintre frustrarea anonimului care nu îşi poate exprima public opinia – fie el „rocker supărat“ sau director de şcoală – şi siguranţa celui care şi-a cucerit dreptul de a-şi publica opiniile într-o revistă prestigioasă. Despre prăpastia care separă aceste stări îşi poate da seama oricine a încercat să publice un articol într-o gazetă. Febrilitatea răsfoirii acesteia în căutarea titlului ales cu grijă poate fi urmată de uriaşa dezamăgire a absenţei acestuia sau de imensa mîndrie a descoperirii propriului nume sub articolul care face cunoscută lumii întregi – indiferent de tiraj – opinia sa.

Aceste stări, repetate în timp, pot duce la manifestări ca acelea care au generat polemica în cauză. Atîta timp cît ele se păstrează în limitele unei cuviinţe, astfel de dispute între tineri pentru îndreptăţirea de a-şi exprima opiniile într-o publicaţie cum este *Dilema* ne dau speranţa într-o democraţie participativă, în care societatea civilă să nu mai fie o masă de manevră pentru toţi foştii secretari de partid (comunist, evident) sau securişti aleşi la grămadă sau erijaţi în reprezentanţi ai opiniei publice. Pentru mine, experienţa lor de viaţă şi „profesionalismul“ lor obţinut şi exercitat în timpul – şi în sprijinul dictaturii – nu valorează nimic în comparaţie cu entuziasmul şi competenţa cu care tineri ca Alina şi Gabriel tratează problemele generaţiei lor chiar şi cînd e vorba de denumirea corectă a unui gen de muzică.

prof. Nicolae CUŢĂ
B-dul Dacia, bl. 6, sc. 2, ap. 19
Craiova

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Egoismul şi interesul**
- **Mai '68**
- **Cultura politică**

Democraţie fără democraţi

La alegerile ţinute duminica trecută în landul Saxonia-Anhalt, din fosta RDG, extrema dreaptă a obţinut 13% din voturi şi a intrat în parlament: o premieră politică. Dar şi confirmarea unor supoziţii care păruseră, în urmă cu 8-9 ani, excesiv de sumbre: ruinele comunismului sînt mai favorabile tendinţelor de extrema dreaptă decît celor democratice.

În Franţa, unui ales reprezentînd extrema dreaptă i se infirmă mandatul şi se organizează noi alegeri. Noul candidat este nevasta insului a cărui alegere a fost infirmată. Fac împreună campanie electorală, fostul ales urcă şi el la tribună la mitinguri, dar e prezent şi pe afişe, ca să se ştie bine despre ce e vorba; în definitiv, pentru extrema dreaptă **Familia** este unul dintre termenii de cod propagandistic („Patrie, Famille, Travail" – lozinca regimului de la Vichy). La primul tur al alegerilor, nevasta devenită politician se situează pe primul loc, cu un mare avantaj. De altminteri, la recentele alegeri regionale din Franţa, Frontul Naţional, partidul de extremă dreaptă condus de Jean-Marie Le Pen a obţinut cel mai mare scor din istoria sa – 15% din voturi.

Îngrijorătoare, neliniştitoare, certa ascensiune a extremei drepte în unele ţări europene occidentale nu este totuşi de natură să pericliteze sistemele democratice de acolo. Şi, mai ales, nu poate fi în nici un fel comparată cu impulsurile şi tendinţele de extremă dreaptă din fostele ţări comuniste.

În primul rînd pentru că democraţiile din aceste ţări sînt, în proporţii desigur variabile de la caz la caz, încă fragile, încă şovăielnice, încă precare. Instituţiile democratice nu sînt suficient de consolidate pentru a opune rezistenţă forţelor anti-democratice, indiferent de natura şi culoarea ideologică a acestora. Probabil ca reflex întîrziat al fostului optimism de partid unic, ţările în care democraţia este şovăielnică pînă la cari-

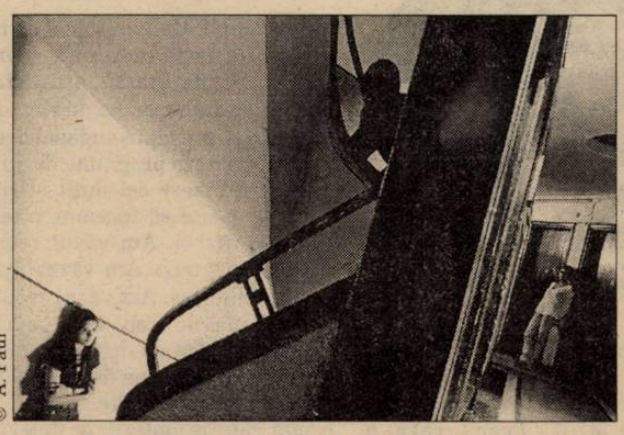

© A. Paul

catural îşi proclamă soliditatea democratică mult mai sonor decît cele unde procesul democratic a devenit ireversibil. In Rusia, unde pentru a se obţine de la parlamentari votul dorit aceştia sînt ameninţaţi de şeful statului că-şi vor pierde privilegiile de funcţie, se vorbeşte astfel mult mai mult despre democraţie decît în Polonia, în Ungaria sau în Republica Cehă.

În al doilea rînd, fiindcă în unele dintre aceste ţări degringolada sistemului comunist a determinat o degringoladă generală, ceea ce a favorizat apariţia şi manifestarea atitudinilor anti-democratice. Democraţia nu înlocuieşte în mod „natural", de la sine, comunismul. Compromis ca ideologie, acesta supravieţuieşte însă ca mentalitate, ca practică şi ca tehnologie politică. Dispariţia culorii ideologice este înşelătoare; persistenţa tiparelor comuniste se manifestă pînă şi în economie. Analizînd situaţia actuală din Rusia, un cercetător vorbeşte, spre exemplu, de existenţa unui **capitalism nomenclaturist**. Noţiunea poate fi însă aplicată atît altor foste republici sovietice, cît şi unor ţări foste comuniste din Europa de Est.

În al treilea rînd, fiindcă adeseori extremismul de dreapta din unele ţări foste comuniste şi-a făcut un alibi ideologic şi propagandistic din lupta împotriva comunismului. Cum a remarcat în urmă cu cîţiva ani istoricul şi jurnalistul polonez Adam Michnik, anticomunismul a devenit un fel de comunism întors pe dos.

În sfîrşit, şi acesta este în bună parte şi cazul României, partidele ori formaţiunile declarat de extremă dreaptă sînt adesea neînsemnate numeric. Dar nu pentru că ideile şi credinţele de extremă dreaptă nu ar avea audienţă, ci pentru că sînt exprimate deseori de reprezentanţi proeminenţi ai unor partide declarat democrate şi chiar de intelectuali de marcă. Ajunge, spre exemplu, să se facă o simplă analiză a campaniei electorale pentru alegerile prezidenţiale din 1996: aproape toţi cei 16 candidaţi şi-au proclamat fidelitatea faţă de trinitatea Biserică-Armată-Familie. În această situaţie se poate vorbi de existenţa unui extremism difuz mult mai întins decît ar lăsa de presupus micul număr al grupărilor explicit extremiste. Acest extremism de fond, care provine, după toate probabilităţile, dintr-o dublă sursă, a extremismului naţionalist din perioada interbelică şi a naţional-comunismului din ultimele două decenii de regim comunist, întrebuinţează un dublu limbaj. Unul teoretic, principial, constînd într-o pastă de locuri comune despre democraţie şi europenizare, altul la obiect, traducînd reacţii şi sensibilităţi net retrograde, net anti-democratice, net anti-europene. Avem de-a face, altfel spus, cu o democraţie fără democraţi.

Mircea IORGULESCU

Momentul adevărului ASSOSit

În cele cîteva luni ale crizei guvernamentale, politica românească părea un spectacol de teatru, cu intrări şi (mai ales) ieşiri din scenă, monologuri în faţa cortinei, aparteuri, intrigi, acte şi interludii. Abia reintrată pe făgaşul normalităţii de tranziţie (care înseamnă, pe lîngă faptul de a avea – totuşi – guvern, şi vizitele lui Poul Thomsen), România, cu televiziunile şi ziarele ei cu tot, a devenit platoul pe care se turnează un film poliţist (contrabandă, flagrant, arestări, urmăriri, anchete, dispariţia unor personaje-cheie, casete înregistrate şi apoi şterse etc.). Captura de ţigări de la Otopeni (de o valoare de-a dreptul meschină – doar cîteva miliarde – dacă ne raportăm la proporţiile de ansamblu ale contrabandei) s-a transformat într-un subiect de importanţă naţională, care a tras după sine mai toate instituţiile statului. Dezvăluirile şi surprizele se ţin lanţ, între momentul scrierii acestui text şi momentul publicării lui se vor mai afla multe. Între un scandal uriaş şi o muşamalizare mai mult sau mai puţin abilă nu se întrevede vreo altă soluţie. Indiferent de final, cele petrecute pînă acum oferă destule date despre (încă) tînăra democraţie românească şi funcţionarea ei în vreme de contrabandă.

Anchetaţi, anchetaţi, tot va mai rămîne ceva...

Aparent, asemenea împrejurări n-au legătură cu democraţia în esenţa ei, cu drepturile şi îndatoririle cetăţenilor; dar au o substanţială legătură cu instituţiile puse să apere aceste drepturi şi îndatoriri, să vegheze adică la buna funcţionare a structurilor statului, astfel încît cetăţeanul să se simtă liber şi protejat. Şubrezenia democraţiei noastre iese foarte repede la iveală în astfel de situaţii, cînd legea trebuie aplicată fără echivoc şi cînd instituţiile abilitate s-o facă trebuie să funcţioneze fără greş. Unul dintre clişeele vehiculate în tot felul de declaraţii, venite de la diverse niveluri, este că asemenea ilegalităţi se întîlnesc peste tot în lume, în toate ţările democratice. Ceea ce nu se mai spune este cum reacţionează, în respectivele ţări, diversele structuri ale puterii şi instituţii ale statului. În Belgia, doi miniştri şi-au prezentat rapid demisia pentru că un infractor (ce-i drept, unul odios, care a creat o puternică impresie în opinia publică, dar un simplu infractor de drept comun) a evadat. La noi, un caz precum acela de la Otopeni a declanşat, pe de o parte, un fluviu de anchete paralele, iar pe de altă parte (ca de obicei), o cascadă de declaraţii şi conferinţe de presă. Deocamdată, nici o demisie; probabil şi pentru că scurta tradiţie postdecembristă a făcut din demisie un act mai curînd protestatar decît de responsabilitate publică: la noi demisionezi ca să arăţi că eşti contra, nu ca o recunoaştere a unei erori. Un post de televiziune a numărat nu mai puţin de opt instituţii care au pornit propriile anchete în legătură cu ce s-a întîmplat la Otopeni, astfel încît deocamdată avem mult mai mulţi anchetatori decît anchetaţi: de la Ministerul Transporturilor pînă la Parchetul Militar, trecînd prin Poliţie, Vamă, Garda Financiară, SPP etc., şi sfîrşind cu infatigabilii noştri parlamentari, mereu dornici de comisii speciale de anchetă, mult mai disponibili cînd e vorba să-şi asume roluri de detectivi decît atunci cînd trebuie votate urgent legile reformei. O asemenea pleiadă de anchete poate crea confuzii şi poate deschide calea unor intoxicări, dar prezintă şi avantajul că, implicînd atîtea instituţii şi persoane, reduce şansele unei eventuale intenţii de muşamalizare. Pe lîngă toate acestea însă mai există şi presa, care-şi face propriile investigaţii şi, pînă la urmă, probabil că tot de la ziarişti ne putem aştepta să aflăm mai multe şi mai repede decît de la sumedenia de instituţii anchetatoare.

Aparent, desfăşurarea mai multor anchete e un semn de responsabilizare a instituţiilor respective: iată, Legea există şi toată lumea o aplică. În fapt, mecanismul care ar trebui să reglementeze limitele şi competenţele fiecăreia, precum şi relaţiile dintre ele, nu este rodat, nu funcţionează cum trebuie, aşa că riscul de a crea suprapuneri şi blocaje e cît se poate de consistent. Acelaşi lucru este valabil şi pentru mulţimea de servicii de informaţii: problema este nu că sînt prea multe, ci că reglementările legislative lipsesc, competenţele lor nu sînt precis stabilite, limitele dintre concurenţă şi colaborare nu sînt trasate.

Declaraţi, declaraţi...

Cavalcada anchetelor este însoţită (cum altfel?) de sarabanda declaraţiilor de tot felul. Pretexte şi justificări pentru valurile de vorbe se găsesc oricînd şi în cantităţi suficiente.

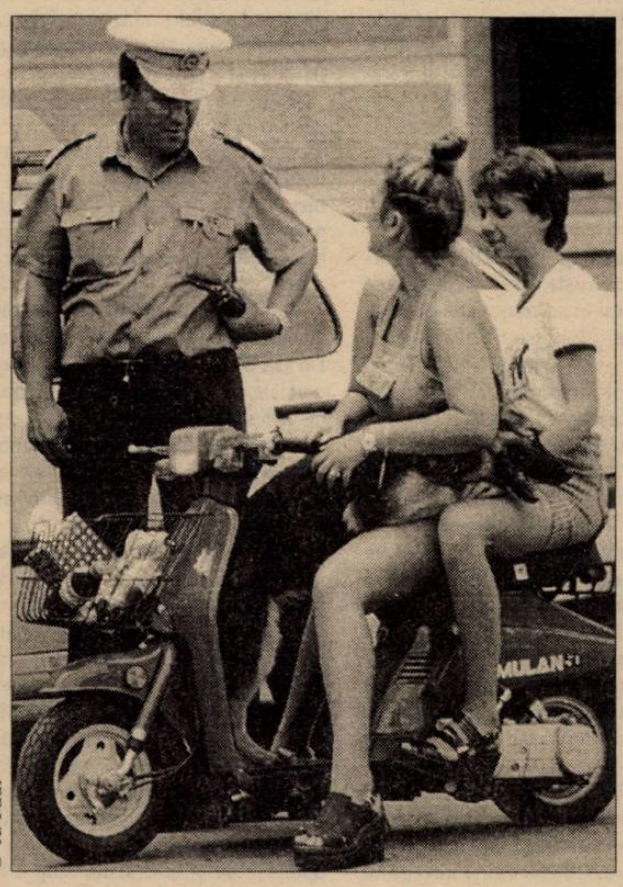

© A. Paul

Cei implicaţi într-un fel sau altul în desfăşurarea cercetărilor se simt obligaţi la transparenţă faţă de opinia publică şi, în acelaşi timp, ştiind că presa îşi face propriile investigaţii, vor să fie cu un pas înainte (de cele mai multe ori nu reuşesc decît cel mult să „ţină ritmul", dar aceasta este o altă problemă). Pînă la un punct, în numele transparenţei şi al democraţiei, e normal (şi chiar obligatoriu) ca reprezentanţii organelor de anchetă să spună ce au de spus sau ce **poate** fi spus în respectiva fază a cercetărilor. Dacă privim însă cu atenţie, observăm că cele mai puţine şi mai neconsistente declaraţii vin chiar de la cei la care se adună toate firele anchetei şi care sînt abilitaţi prin lege să ancheteze, în primul rînd, Parchetul Militar, care va avea într-adevăr ceva de spus doar la finalizarea cercetărilor. Între timp însă microfoanele au fost acaparate de reprezentanţi ai altor instituţii, de martori, de avocaţi, de experţi mai mult sau mai puţin autentici, într-un concert de rumori care satisface, ce-i drept, pofta balcanică de pălăvrăgeală, dar nu ne ajută deocamdată să aflăm ce e de aflat. În plus, parlamentarii (mai ales cei din opoziţie) par a-i audia pe cei mai mult sau mai puţin implicaţi în episodul de la Otopeni doar pentru a avea apoi ce să povestească opiniei publice. În mod normal şi legal, Parlamentul ar trebui să constituie o comisie specială de anchetă doar dacă instituţiile executive şi juridice însărcinate cu anchetarea unor astfel de cazuri nu şi-ar face datoria; iar în acest caz, comisia parlamentară ar trebui să-i cheme la audieri mai degrabă pe anchetatori decît pe anchetaţi sau pe cei bănuiţi de fraudă. Dar ca totdeauna în România, din orice eveniment se încearcă obţinerea unui profit politic şi electoral. În sfîrşit, preşedintele însuşi s-a grăbit să facă o declaraţie, „prefaţînd" comunicatul SRI în legătură cu „flagrantul". Graba prezidenţială de a trage o concluzie şi de a pune o etichetă pe întreaga afacere a fost interpretată în fel şi chip, mai sec sau mai bănuielnic. Un lucru e sigur: intervenţia preşedintelui îi dovedeşte limitele şi, mai ales, **limitările**.

Final deschis

Preşedintele a mai avut o intervenţie, în calitate de şef al Consiliului Suprem de Apărare: cea legată de memorandumul senatorului Corneliu Vadim Tudor. La care se adaugă faptul că doi consilieri prezidenţiali de frunte l-au dat în judecată pe neostoitul justiţiar din fruntea PRM. La care se mai poate adăuga ritmul mai mult decît lent în care avansează discutarea legii privind accesul la dosarele fostei securităţi. Dacă între toate acestea există o legătură directă, numai specialiştii în scenarită pot spune. Mai evidentă şi mai importantă este însă legătura indirectă: toate sînt, într-un fel sau altul, consecinţe ale faptului că n-au fost încheiate conturile cu trecutul. Euforia schimbării şi a reformelor (şi nimeni nu poate nega că acestea s-au înfăptuit, nu pînă la capăt, nu foarte repede, dar sînt o realitate) reprezintă doar suprafaţa. În subteran, acolo unde se leagă şi se dezleagă fire şi noduri, situaţia nu pare a fi sub control. Episodul de la Otopeni o dovedeşte cu prisosinţă. Ce s-a ales de vechea securitate, ce fac noile servicii secrete şi în ce relaţii se află unele cu altele, numai Dumnezeu poate şti. În mintea alegătorului se poate contura însă, după asemenea cazuri şi după asemenea reacţii, o întrebare simplă: cine şi cum a cîştigat, de fapt, alegerile din 1996?

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Slăbiciuni

Editorialul din ediţia de joi, 23 aprilie a.c., a cotidianului **Le Figaro** începe cu o veste proastă: *„La République va mal. Elle va mal dans les apparences de la vie politique et dans la réalité du pouvoir."* Am spune, după o vorbă celebră, că nici România nu se simte bine. Chiar şi cei mai optimişti observatori ai evoluţiei statului nostru de drept sînt reduşi la tăcere de succesiunea delirantă a scandalurilor care dovedesc, în fond, precaritatea instituţiilor publice. Criza politică exasperantă care a dus la demisia cabinetului Ciorbea, momentul Bonn, contrabanda de la aeroportul militar Otopeni, serviciul de informaţii propriu al PRM – acestea sînt principalele evenimente care ne-au tulburat cetatea în ultimele săptămîni. Ce dovedesc ele?

Ca şi cum dovada că nu ştim să ne comportăm politic nu ne-ar fi întristat; ca şi cum ştirea că diplomaţi şi poliţişti români sînt în cîrdăşie cu bandiţi stabiliţi suspect în Occident nu ne-ar fi umilit; ca şi cum scenariul derulat în noaptea de 16/17 aprilie la Otopeni, coborît parcă din cărţile despre Al Capone, nu ne-ar fi stupefiat; ca şi cum ideea că cele mai vinovate forţe ale fostei Securităţi ceauşiste lucrează acum organizat pentru C. V. Tudor nu ne-ar da fiori reci – ca şi cum nimic din toate acestea nu s-ar fi întîmplat, un grup de vreo 15 parlamentari români (toţi patrioţi, se-nţelege) s-au gîndit să mai agite puţin atmosfera. Aşa că au redactat un document, zis „memorandum", în care au descris chipul unei ţări prăbuşite economic şi social, populată de oameni aflaţi la limita supravieţuirii, alteraţi biologic de atîta mizerie şi conduşi de un preşedinte corupt şi de un guvern corupt. Ţara e România. Documentul a fost trimis celor mai importante structuri occidentale. Parlamentarii aparţin PRM. Cum e posibil ca parlamentari români să calomnieze şi să insulte, într-un document adresat străinătăţii, instituţiile democratice ale statului român?

Senatorului C. V. Tudor i-a fost ridicată imunitatea parlamentară de două ori pînă acum, dacă îmi aduc bine aminte. O dată în 1996 şi a doua oară în 1997. De ce magistraţii nu au finalizat nici acum dosarele penale în care este învinuit „tribunul"?

Acestor întrebări li se poate da, după părerea mea, un răspuns comun: instituţiile statului român sînt lipsite de autoritatea pe care ar trebui să o aibă dacă ar funcţiona normal, în condiţiile statului de drept. Lipsa de autoritate socială a unei instituţii publice poate avea două cauze. Fie instituţia are un temei juridic necorespunzător (de exemplu, atribuţiile stabilite prin actul de organizare sînt insuficient precizate în raport cu miza socială a instituţiei sau procedurile prin care se exprimă social activitatea instituţiei sînt inadecvate), fie funcţionarul care îi dă realitate o transformă într-o variantă căzută, debilă a proiectului legal consacrat. La noi, chiar dacă mai este de lucrat la legi, a doua cauză este cea principală. Corupţia, conştiinţa murdărită, nepriceperea sau prostia fac pe funcţionarul român să „ştie" ca nimeni altul cum să anestezieze o măsură-şoc, cum să pună surdină unei instituţii percutante, cum să perverteasca efectul garantat.

Încă o dată se ridică cu acuitate problema, insolubilă pe termen scurt şi mediu, a calităţii umane şi profesionale a funcţionarilor români. O vede cineva?

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Televiziunea ca război (pentru „adevăr")

Marţi, 28 aprilie, la Centrul pentru Jurnalism Independent, am avut ocazia să particip la o foarte interesantă întîlnire cu Miliţa Peşici, care, o vreme, în perioada războiului din fosta Iugoslavie, a lucrat ca jurnalist în cadrul Televiziunii Sîrbe, pentru ca mai apoi, practic, să se exileze în Occident (la Londra), de unde, acum, încearcă să atragă atenţia asupra a ceea ce s-ar putea numi „cazul sîrbesc" în ceea ce priveşte *mass-media* şi televiziunea în special, coordonînd un program internaţional intitulat „Reporting Diversity" (cum se cuvin concepute relatările despre minorităţi, dilema fiind, în această privinţă, următoarea: „media about minorities" sau „media for minorities"?).

Am putut, astfel, să urmărim, cei prezenţi la această întîlnire, două casete video a cîte patruzeci şi cinci de minute fiecare în care erau cuprinse mostre din activitatea de dezinformare-propagandă-incitare la război a televiziunii de stat din Belgrad. Ce-am văzut este aproape de nedescris. Aproape de inimaginabil. Cum aproape de inimaginabil este şi situaţia generală a presei în Iugoslavia. Unde, practic, nu există decît o singură televiziune, aceea de stat, oficială, celelalte staţii, presupus independente, neavînd voie să difuzeze programe de ştiri sau avînd voie să difuzeze cel mult ştiri locale. Am văzut ce poate să însemne o televiziune în timp de război. Am văzut tele-autopsii şi tele-interogatorii. Am văzut aşa-zişi reporteri în uniforme. Am văzut reportaje în care cei din spatele frontului, populaţia civilă, trebuia să vadă cît de fericiţi sînt „patrioţii" la luptă, ce bine-i pe front, ce fericire e să te afli sub arme. Incredibil, repet! Tot ce poate fi mai rău în materie de televiziune. Non-televiziune! Anti-televiziune!

Dar era, s-a spus, război! Faptele se supuneau logicii războiului, care e alta decît logica lucrurilor în timp de pace, care se bazează chiar pe abolirea şi răsturnarea, pe încălcarea logicii de fapt din timp de pace. Chiar aşa să fie? Să nu devină televiziunea anti-informaţie decît în timp de război? De ce un exemplu precum cel sîrbesc, de ce, în general, o *situaţie de excepţie* poate să ne ajute să înţelegem „normalitatea"?

Perfectibilitate/pervertibilitate (J. Derrida): faptul că un lucru poate fi perfecţionat, ameliorat, înbunătăţit este totuna cu faptul că el poate fi pervertit, întors împotriva lui însuşi. Există posibilitate de devenire, de instrumentalizare, deci evoluţia poate să fie în egală măsură în bine sau în rău. Concluzia – paradoxală – la care eşti împins să ajungi este aceea că, în timp de război, nu există şi nu este posibilă *informaţia*. Exact cînd sîntem mai înfometaţi şi mai însetaţi după ştiri, exact atunci ele nu sînt posibile şi exact atunci ele nu sînt *informaţie*, ci propagandă. Ar trebui, prin urmare, să ne ferim, să ne abţinem a cere şi a consuma ştiri exact atunci cînd avem mai multă nevoie de ele, pentru că tocmai atunci ele sînt mai distorsionate şi mai tendenţioase, mai *instrumentalizate*. Dorinţa firească, exacerbată, în condiţii excepţionale, de informare se întoarce, e folosită împotriva noastră. Sîntem traşi pe sfoară. Cădem în propria noastră capcană.

Căci, în cazul televiziunii sîrbe din timpul recentului război, televiziunea a fost o maşină de război, o armă. Ambiguitatea, duplicitatea generală a oricărui instrument, a oricărei unelte face ca oricînd aceasta să poate fi folosită ca armă, să fie deturnată. În cazul sîrb, televiziunea de stat nu numai că *justifica* războiul, prezentîndu-l ca pe unul de apărare în faţa unei agresiuni nedrepte, dar a şi *făcut*, efectiv, război: în afara cîmpului propriu-zis de luptă, lărgind acest cîmp de luptă la întreaga populaţie civilă. Televiziunea *generaliza* războiul, ajutîndu-l, în toate sensurile acestui cuvînt, să difuzeze în întregul corp social. Fiecare membru al societăţii trebuia să se afle, prin intermediul televiziunii, în război. Pasivitatea nu era permisă. Televiziunea, astfel, *para-militariza* războiul.

(va urma)

Bogdan GHIU

Economie

De colectivism nu ne despărţim rîzînd

Trecutul e în noi. S-a cuibărit în minţile noastre, în sufletele noastre nu numai prin ideologia marxistă, cu care am fost îndoctrinaţi vreme îndelungată, ci şi prin doctrinele umaniste, unele precedînd sau însoţind marxismul, altele supravieţuindu-i. Iar acest trecut (cel apropiat, desigur) are în fibrele sale, ca trăsătură definitorie, colectivismul. Şi chiar dacă ideile umaniste, fără îndoială generoase, s-au regăsit doar într-o formă caricaturală în „cazanul comun" al socialismului, societatea românească s-a identificat atît de mult cu realitatea acestui cazan, încît acum îi este cumplit de greu să se despartă de ea.

Să judecăm. Toată marea literatură, începînd încă din secolul al XIX-lea, toate marile cărţi la lumina cărora s-au format generaţiile prezente, ce compun acum societatea românească, sînt impregnate de filosofia umanistă. O filosofie şocată, în mod firesc, de adîncimea fenomenului înstrăinării umane în societatea capitalistă. Şi, cu deosebire, de o critică aspră împotriva consecinţelor, în plan spiritual şi moral, ale pierderii omului „printre lucruri".

În secolul XX, poate şi sub influenţa marxismului, filosofii umanişti încep să deplîngă dezumanizarea omului în societatea de consum făurită de capitalism. Marcuse, în „Eros şi civilizaţie", va susţine că originea nefericirii omului este, în ultimă instanţă, „angoasa socială" cu care l-a împovărat societatea divizată de relaţiile de producţie capitaliste. Şi va concluziona, într-o altă lucrare, că omul în capitalism este lovit de „unidimensionalitate", ca expresie a unui stadiu avansat al alienării.

Marcuse va fi secondat de From, ce vedea un nou rol al filosofiei: acela de a reafirma valoarea eticilor umaniste. Problema-cheie fiind atitudinea omului faţă de putere şi forţă, eliberarea lui de... suprarepresiunea societăţii de consum.

Treptat, în critica filosofică umanistă avea să se distingă vocea şcolii de la Frankfurt, la începutul anilor '30, depăşind atacul global împotriva civilizaţiei, cu rădăcini în metapsihologia tîrzie a lui Freud, şi trecînd la o critică evident concretă a sistemului capitalist. Max Horkheimer, reprezentant de seamă al Şcolii de la Frankfurt, va releva o idee comună întregului idealism german: construcţia lumii este un act necesar. Numai că, în perspectivă materialistă, „construcţia lumii" nu putea însemna nimic altceva decît munca. Iar formele muncii vor marca, prin influenţa lor, toate relaţiile umane în efortul istoric pentru făurirea unui cadru de viaţă corespunzător idealurilor umaniste. Un cadru material şi spiritual. Putea să-l asigure capitalismul? Răspunsul lui Horkheimer, asemănător cu al atîtor umanişti, a fost negativ. Capitalismul, avea să scrie filosoful, este incapabil să menţină legătura între societate şi cerinţele raţionale proprii fiinţelor umane! Argumentele n-au lipsit: schimbul inechitabil a devenit o cauză puternică a agravării nedreptăţii sociale; munca productivă în capitalism a consolidat o organizare a producţiei care frîna producţia însăşi; economia liberală avea să ducă la domnia monopolurilor şi la pauperizarea popoarelor.

Aşa arăta capitalismul în viziunea filosofilor umanişti. Ei nu au putut accepta, nici înainte şi nici după al doilea război mondial, faptul că individualismul, opus umanismului, a făcut ca bunurile pe care oamenii le produc excedentar, în raport cu cerinţele lor, să nu se răsfrîngă direct şi egal asupra societăţii în ansamblu, ci să facă obiectul unor însuşiri particulare şi al traficului. De aici dorinţa de a pune capăt acestei stări a lucrurilor, fapt despre care ei preziceau că nu este deloc o utopie filosofică, ci un recurs la un principiu evoluat de organizare economică. Fiindcă individualismul ar atrage lumea spre catastrofe, pe cînd colectivismul i-ar da lumina şi căldura de care are nevoie.

Umanismul vedea în socializare aplicarea unui principiu evoluat de viaţă. Şi consideră că nu era suficient să fie modificate raporturile de proprietate, ci se impunea angajarea schimbării naturii societăţii şi structurilor sociale. Pentru că nu va fi de-ajuns productivitatea sporită... prin noile forme de organizare colectivă a muncii. Va mai fi nevoie ca privilegiile naturale, determinate de calităţile înnăscute pentru munca productivă, să se estompeze, fără ca în locul lor să se nască noi privilegii, de ordin social.

...Sună frumos. Dar un frumos în sine, care se opune realului, sărind din timpul şi din spaţiul în care se desfăşoară construcţia lumii noastre. Cît priveşte afirmaţia că un astfel de tip de societate, „a dreptăţii şi egalităţii", nu se poate realiza „decît cu preţul unei lupte duse la scara istoriei"... este semnificativ faptul că lupta aceasta s-a dat. Dar n-au dat-o filosofii umanişti, ci comuniştii. Victoria ei a acoperit o bună parte a planetei şi am văzut cu toţii ce a ieşit: 1) formele colective de organizare a muncii nu au adus mai multă productivitate; dimpotrivă, productivitatea a rămas în urmă; 2) proprietatea colectivă a devenit proprietatea nimănui – un imperiu al risipei, al dezinteresului, al proastei gospodăriri; 3) împărţirea de către societate a roadelor muncii, după adunarea lor în „cazanul comun", nu avea cum să fie făcută în spiritul echităţii şi dreptăţii sociale; nu egalitatea ci egalitarismul a dominat repartiţia iar faptul că mulţi au şi furat din cazanul comun, după cum au putut, unii cu polonicul, alţii cu lingura sau cu linguriţa, a făcut din colectivism un sistem şi mai nedrept, şi mai inuman... Umanismul fiind doar vitrina doctrinară.

Colectivismul a dat maselor numai iluzia satisfacerii cerinţelor minimale... prin absorbirea proprietăţii individuale în proprietatea de stat şi prin expansiunea industrială. A murit însă din cauza unei organizări economice perimate. Decadenţa ideologiei colectiviste s-a dovedit a fi corelativă acestui sfîrşit. Dar rădăcinile colectivismului n-au fost încă scoase din solul societăţii noastre.

Fără îndoială că umanismul din noi se va împăca greu cu ideea că noua construcţie a lumii, dacă ascultă de glasul raţiunii, nu poate îmbrăţişa un alt model decît cel înscris în genele fiecărui individ. Cum poate fi lovită această ţintă? Răspunsul la întrebare l-a dat Kant, cu mult timp în urmă. Kant a sintetizat problematica umană în trei întrebări: Ce pot să cunosc? Ce trebuie să fac? Ce pot să sper? A treia întrebare fiind dependentă de celelalte două. În sensul că merită să sperăm numai dacă putem să cunoaştem şi putem să facem. Este tocmai ce-şi propune capitalismul în demersul de amenajare inteligentă a lumii, pe principii opuse colectivismului. Iar capitalismul, promotor al economiei de piaţă, este răul cel mai mic între relele modele de organizare a lumii, cunoscute pînă în prezent. Fiindcă toate supapele acestui sistem – spre care nu idealurile umaniste ne împing, ci nevoile – sînt deschise spre eficienţă economică şi bunăstare. Valori la care nu se poate ajunge, cum bine se vede, decît prin „inumana" concurenţă.

Adrian VASILESCU

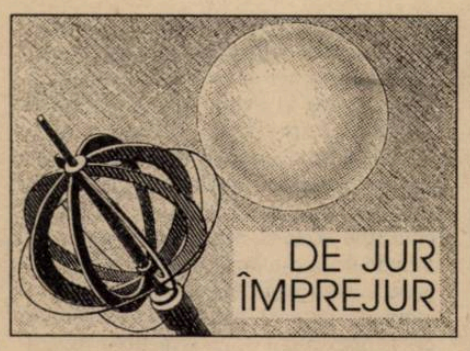

Legea şi ordinea

După o lună de confruntări între preşedinte şi Parlament, între Boris Elţîn şi Duma, în sfîrşit, conflictul s-a stins prin votarea lui Serghei Kirienko în postul de prim-ministru. Se pune întrebarea dacă după ce adversarii lui Kirienko au declarat că nu-l vor vota pentru că n-are personalitate, program şi echipă (ceea ce este adevărat pentru orice demnitar care n-a funcţionat o perioadă suficientă de timp în primul eşalon al puterii), funcţia de prim-ministru mai este una importantă. Dacă Boris Elţîn poate scoate din căciulă orice nume şi prin manevre politice atît de primitive, cum a fost ameninţarea deschisă cu retragerea privilegiilor pentru deputaţi, să obţină numirea dorită înseamnă că echilibrul puterilor – aşa cum el este conceput într-o democraţie – este practic anulat. Preşedintele, un om bolnav şi capricios, deţine pîrghiile prin care îşi poate impune orice voinţă. Camera inferioară a Parlamentului, a cărei majoritate comunistă îi asigură de fapt lui Elţîn legitimitatea reformistă, este de fapt locuită de un grup de oameni ale căror interese sînt strîns legate de exercitarea puterii.

Presupunerea că tînărul protejat al lui Elţîn ar fi un reformist se întemeia pe informaţia că el a fost adus în aparatul central din Nijni Novgorod de către prietenul său Boris Nemţov, la rîndul lui un presupus reformist. Dar şi Boris Nemţov, tînăr guvernator care obţinuse în regiunea Nijni-Novgorod oarece succese, a ratat cariera naţională. Exact la fel cum s-a întîmplat în urmă cu cîţiva ani cu Egor Gaidar, apoi cu Anatoli Ciubais şi cu alţi „reformişti" mai puţin celebri. Privatizarea în Rusia, considerată de specialiştii occidentali un succes sau măcar promisiunea unui succes nu a fost însoţită de o reformă politică şi legislativă pe măsură. Bogăţiile imense adunate la un pol al societăţii au un trecut misterios şi un prezent întemeiat pe sfidarea oricărei legi. Proprietarii imenselor resurse ale Rusiei sînt şi stăpînii celor mai populare mijloace de informare – ziare, reviste, posturi de radio şi televiziune – şi în felul acesta „democratic" este ceea ce le convine lor. Faptul că salariile şi pensiile se plătesc cu întîrzieri de luni de zile, fără ca protestele să depăşească stadiul demonstraţiilor, pare a dovedi că există un sistem de supravieţuire paralel, care ocoleşte structurile convenţionale.

Respectul pentru legalitate nu are nici un fel de tradiţie în Rusia: nici politicienii, nici poporul, denumit acum „alegătorii", nu se simt obligaţi nici măcar să promită că vor promova sau că vor respecta legea. De o mare popularitate se bucură succesiv figuri mai mult sau mai puţin exotice de tipul Jirinovski, Lebed, mai nou generalul Nikolaev sau procurorul Boldîrev, care sugerează că vor reuşi prin procedee ţinînd de propriile lor calităţi de eroi legendari să introducă ordinea în Rusia pedepsindu-i pe criminali, pe hoţi şi pe ticăloşi. Ordinea, nu legea.

Există comentatori care consideră că prin numirea lui Kirienko, Elţîn a făcut pe placul unui grup al oligarhiei financiare în conflict cu fostul premier Cernomîrdin. Alţii susţin că, dimpotrivă, prin numirea unui om nou, Elţîn a stricat jocurile tuturor grupurilor. Numai că în politică, oamenii noi devin foarte repede vechi. Ei sînt aspiraţi de o tabără sau alta reprezentînd grupuri de interese şi azvîrliţi de forţele centrifuge cînd acţiunea riscă să devină autonomă. Rămîne întrebarea dacă impunerea unui om pe postul de prim-ministru de către Elţîn şi fiica sa este un procedeu mai democratic decît numirea lui de către Biroul Politic de PCUS.

În rest, Kirienko, aşa cum arată el acum, inofensiv şi drăgălaş, vrînd să fie pe placul tuturor, poate oferi în viitor multe surprize. Pentru că, deocamdată, i s-a încredinţat atît legea cît şi ordinea.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Agenda săptămînii

Autosuspendare

„Acum douăzeci şi opt de ani, într-un elan de eliberare naţională se năştea Fracţiunea Armata Roşie *(Rote Arme Fraction)*. Astăzi proiectul nostru e încheiat. Gherila urbană face parte din istorie" – aşa începe scrisoarea de opt pagini primită pe 20 aprilie la agenţia Reuters din Köln, prin care macabru – celebra organizaţie teroristă îşi anunţa desfiinţarea.

În 1978, într-o rezoluţie prin care-şi proiecta direcţiile strategice, Organizaţia Brigăzilor Roşii stabilea că Italia şi Germania Federală sînt „cele mai slabe, dar şi cele mai puternice verigi din lanţul democraţiilor occidentale" şi, ca atare, obiective prioritare. Următoarea etapă, în măsura în care circumstanţele ar fi permis-o, ar fi fost o Organizaţie continentală de luptă comunistă care ar fi urmat să lovească în „centrele vitale ale imperialismului multinaţional".

Faza finală: Statele Unite.

Fragmente din aceste strategii au devenit atentate cu date precise şi victime concrete. Mulţi teroriştii s-au sacrificat de dragul cauzei. Planul ca atare a fost însă un eşec, deşi membrii acestor organizaţii erau antrenaţi cu metodă, aveau puternice susţineri financiare, traversau fără probleme frontierele, foloseau cele mai avansate produse ale tehnologiei moderne şi profitau de toate permisivităţile din regimurile care respectă drepturile omului. Democraţia n-a putut fi obligată să se autorestrîngă.

Scrisoarea din 20 aprilie era semnată cu sigla organizaţiei, o stea cu şase colţuri, un pistol mitralieră şi numele celor 26 de teroriştii morţi din 1970. Oficialităţile sînt de părere că documentul este autentic. De fapt, istoria acestei organizaţii a început mai devreme: în 1968, cînd Andreas Baader şi Gundrun Ensslin au incendiat un mare magazin din Frankfurt pentru a protesta împotriva războiului din Vietnam. În 1972, cei doi împreună cu Ulrike Meinhoff au fost arestaţi după o serie de atentate cu bombe.

A început să se răsucească spirala violenţei: asasinate, răpiri, deturnări de avioane pentru a obţine eliberarea celor din puşcărie. Cancelarul Schmidt n-a cedat. Baader, Ensslin şi Jan-Carl Kaspe s-au sinucis în puşcărie, semnînd astfel condamnarea la moarte a şefului partonatului german Hans-Martin Schleyer. (Răpit pe 5 sept. 1977, la a cincea aniversare a asasinatelor executate de un comando palestinian la Olimpiada de la München.) A urmat a doua generaţie, arestată în 1982 şi apoi a treia, cea care l-a asasinat pe patronul de la Siemens, Karl-Heinz Beckurts (1986), pe preşedintele de la Deutsche Bank, Alfred Herrhansen. Ultimul asasinat a fost cel din 2 aprilie 1991, cînd a fost ucis Detlev Karsten Rohwedder, directorul Oficiului public însărcinat cu lichidarea întreprinderilor din fosta RDG.

Mare lucru nu rămăsese de desfiinţat pentru că de-a lungul celor trei decenii s-a dovedit că tactica destabilizării democraţiei prin terorism nu a fost productivă. Mulţumind Frontului pentru Eliberarea Palestinei cu care a întreţinut relaţii statornice, RAF se desfiinţează şi anunţă această nonştire printr-o scrisoare pentru „a obţine probabil eliberarea celor nouă deţinuţi încă întemniţaţi". (**Le Monde** – 22 aprilie)

Aniversare

Statul Israel sărbătoreşte 50 de ani de existenţă într-o atmosferă lipsită oarecum de triumfalism. Crizei externe prezentă în ziarele lumii sub titlul „Evenimentele din Orientul Mijlociu" i se adaugă o criză internă, al cărei dramatic vîrf a fost atentatul împotriva lui Yitzhak Rabin.

„Conflictul armat a ordonat cei 50 de ani de existenţă ai statului Israel – scrie Yossi Beilin, deputat, membru în fostul guvern laburist. Din această cauză statul evreu a fost nevoit să dobîndească un nivel de bravură militară pe care întemeietorii lui n-ar fi considerat-o necesară simplei supravieţuiri. A fost prima reuşită dintr-o serie de nemaipomenite realizări impuse tinerei naţiuni de către împrejurări. Ne putem pe bună dreptate mîndri că am transformat ebraica într-o limbă vie, cu „miracolele" evreieşti din agricultură, medicină şi înaltă tehnologie. Dar ar trebui să ne concentrăm să îndeplinim şi cealaltă parte a visului sionist care n-a fost integral înfăptuită: să facem din Israel o ţară sigură şi o naţiune acceptată, unde evreii pot trăi liniştiţi ca evrei". (**Newsweek** – 20 aprilie).

„Niciodată în istoria lui, Israelul n-a fost sfîşiat de o asemenea tensiune gravă între valorile sale etice şi valorile sale politice esenţiale" – scrie Toni Segev, un mare ziarist din Ierusalim. Pînă nu de mult prezentul, trecutul şi viitorul, tradiţia şi modernitatea păreau că pot coexista fără prea mari dificultăţi. Acum însă „vrem să ştim încotro mergem, cine sîntem. Ţara aceasta este religioasă sau laică? Statul este doar al evreilor sau al tuturor cetăţenilor? Israel trebuie să rămînă cu faţa întoarsă spre Occident sau să se integreze în lumea Orientului?" – se întreabă un tînăr, citat de revista **Le Nouvel Observateur** (12-18 martie).

În aceeaşi revistă, Victor Cygielman comentează un sondaj de opinie din care reiese că 60% dintre israelieni sînt preocupaţi de diviziunile interne şi doar 30% văd într-un conflict extern principala primejdie. Se constată că diferenţele dintre evreii ortodocşi şi cei laici se suprapun, fără a se identifica integral cu opoziţia dreapta-stînga. Se observă o convergenţă crescîndă între naţionalism şi religiozitate. Naţionaliştii folosesc argumente teologice pentru a refuza concesiile teritoriale faţă de palestinieni (prevăzute în acordurile de la Oslo). Evreii sefarzi (veniţi din ţările arabe), religioşi sau nu, au o ostilitate radicală faţă de acordurile de la Oslo.

Într-un recent interviu prim-ministrul Netanyahu afirma că este membrul „unei coaliţii cu un singur membru – eu însumi". Va fi nevoie de mai mulţi pentru pacea internă şi pentru cea externă.

Deces

Vestea despre moartea lui Pol Pot – celebrul conducător al Khmerilor Roşii – a venit la timp. Preşedintele Statelor Unite tocmai lansase un mandat de arestare pentru a-l judeca pe fostul tiran al Cambodgiei, vinovat de moartea a unu sau două milioane de oameni în perioada 1975-1979, cînd a fost liderul acestui popor. Nu era prea clar nici cine o să-l aresteze, nici unde o să fie judecat, de către cine şi pe baza căror legi. „El pur şi simplu nu s-a mai trezit" – a repetat un soldat tailandez declaraţia soţiei lui Pol Pot, care intrase în cameră să vadă dacă plasa care trebuia să-l apere de ţînţari era bine prinsă. Toate aceste amănunte domestice nu se potrivesc de fel cu pozele din marile reviste, reluate „în cinstea" morţii lui: mormanele de schelete, miile de cranii ale celor ucişi, fotografiile expuse pe pereţii şcolii care a servit drept principal centru de tortură. Cînd individul este izolat de imensul aparat care i-a aplicat ideile şi ordinele, fiinţa lui fragilă şi adeseori marcată de boli, de bătrîneţe nu mai poate fi identificată cu sistemul criminal pe care l-a încarnat. Aşa cum detaliază revista **The Economist** (18 aprilie) un eventual proces al lui Pol Pot ar fi fost stingheritor pentru foarte multă lume: „În anii '80, Khmerii Roşii au fost susţinuţi de puterile străine, considerîndu-se că ei duc un război de gherilă împotriva regimului impus cu forţa de Vietnam. China i-a dat arme lui Pol Pot pînă în 1990. Thailanda i-a oferit sprijin logistic şi făcea comerţ cu pietre preţioase şi cherestea. Guvernul lui Pol Pot şi-a păstrat locul la Naţiunile Unite şi formaţiunea sa a fost parte în acordul semnat în 1991. Pol Pot a fost un monstru. Dar el a fost creat prin bombardarea Cambodgiei de către americani în timpul războiului din Vietnam şi a fost susţinut din cauza războiului rece. Fără aceste proptele, marxismul lui utopic, digerat pe jumătate aşa cum l-a perceput ca student în Franţa şi cum a fost potenţat de Revoluţia culturală din China poate că n-ar fi provocat asemenea calamităţi (...) Chiar şi moartea lui este o altă crimă împotriva umanităţii şi a conaţionalilor săi. Trecutul Cambodgiei are nevoie de o clarificare şi de o sentinţă. Ţara este încă închisă în cultura impunităţii lăsată moştenire de Pol Pot. Cînd în luna iulie a anului trecut, prinţul Ranariddh a fost înlăturat, au fost ucişi o sută dintre suporterii lui. Nimeni nu a fost acuzat pentru aceste crime".

Ciudăţenii

Iamburg este un oraş din Siberia care nu seamănă cu nici un altul din lume. În primul rînd acest oraş se deosebeşte de celelalte prin faptul că are un proprietar: Gazprom, aşa cum ne informează excelentul reportaj al gazetarului polonez Jack Hugo-Boder, (publicat în **Courrier International** 25-29 aprilie). Gazpromul controlează o treime din rezervele de gaz natural al planetei. Produce de două ori mai mult decît dau împreună Royal Dutch Shell, Exxon, Mobil, Amoco, BP, Chevron şi Texaco.

Oraşul pe care îl posedă este la 300 km, dincolo de Cercul Polar „Construcţiile au început acum 12 ani, cînd s-a descoperit zăcămîntul. Am fost acolo la începutul lui decembrie. În avion, stewardesa m-a încurajat spunîndu-mi că e o perioadă caldă: ziua sînt doar minus 18^{0}C. Zburam spre Nord, spre marile spaţii populate de lupi şi urşi polari. La aeroport mă aştepta un Mercedes cu şofer. În motelul unde am fost cazat, instalaţia de încălzire funcţiona din plin: am întredeschis ferestrele. Cine ar fi crezut că voi găsi dincolo de paralela 68 o cameră de baie dotată cu săpun italienesc şi cu prosoape aduse de la Paris, brodate cu fir de aur.

Orăşelul este aproape ireal. Printre cei 23.000 de locuitori nu există nici copii, nici persoane în vîrstă. Nimeni nu locuieşte aici în mod permanent. De obicei se stă o lună, muncind 10-12 ore pe zi, şapte zile pe săptămînă şi apoi se pleacă acasă. „Tura" se repetă de cinci ori pe an. Concediul durează două luni. Sistemul a fost elaborat de oamenii de ştiinţă sovietici şi este în continuare considerat opţional. E mai ieftin decît un oraş cu o infrastructură obişnuită, cu grădiniţe de copii, şcoli, pompe funebre, spitale şi locuinţe."

Gazpromul cheltuieşte aproximativ 1000 de dolari pentru fiecare salariat al său „în deplasare" la Iamburg. Salariile, la care se adaugă diverse sporuri şi prime, ajung la 10-15.000 ruble, ceea ce reprezintă de 15 ori salariul mediu pe economie. Ei trăiesc ca în comunism şi cîştigă ca în capitalism. Visul de aur al omenirii e posibil doar dincolo de Cercul Polar. (**M.B.**)

Argument

Jocul s-ar putea defini „prin ceea ce face, prin funcţia sa, şi nu prin ceea ce înseamnă“, scrie Mihai Spăriosu (*Resurecţia lui Dionysos – Jocul şi dimensiunea estetică în discursul filosofic şi ştiinţific modern*, Univers, 1997), citîndu-l pe larg pe Wittgenstein: „Să luăm, de pildă, acele fenomene pe care le numim «jocuri» (Spiele). Mă refer la jocurile de masă, jocurile cu mingea, Jocurile Olimpice şi aşa mai departe... Examinîndu-le, nu veţi descoperi nici un element comun *pentru toate*, ci numai similitudini, relaţii, uneori serii întregi... Ceea ce vedem este o reţea complicată de similitudini care interferează şi se suprapun.(...) Nu pot găsi expresie mai potrivită pentru a caracteriza aceste similitudini decît aceea de «asemănare de familie»; căci diferitele trăsături ale membrilor unei familii: statura, înfăţişarea, culoarea ochilor, mersul, temperamentul... interferează şi se suprapun în acelaşi fel. Ca urmare, voi spune: «jocurile» formează o familie.“ Şi conceptele de joc formează o familie. Familie împărţită în două „tabere“ – cea preraţională şi cea raţională - în viziunea lui Spăriosu: „De exemplu, gîndirea preraţională concepe în general jocul ca manifestare a puterii, în forma ei «naturală», necenzurată şi nemijlocită, mergînd de la plăcerea exuberantă a descărcării emoţionale pînă la violenţa brută şi arbitrară. (...) Prin contrast, gîndirea raţională separă, în general, jocul atît de plăcerea nemijlocită sau «inocentă» cît şi de violenţa brută. Ea vede în joc o formă de mediere între ceea ce reprimă ca «iraţional« (...) şi Raţiunea vigilentă sau Voinţa de ordine universală.“ Conceptele de joc-*întrecere*, joc *hazard-necesitate*, joc-*reprezentare* (*mimesis*), joc ca mod de fi *ca şi cum*, şi joc ca *libertate* se organizează în două serii de ipostaze, aşadar, în funcţie de mentalitatea preraţională sau raţională. Aceste ipostaze se află, la rîndul lor, într-un perpetuu raport de joc-*întrecere*: „...se atacă sau se retrag, formează şi rup alianţe, îşi afirmă sau îşi reneagă înrudirea. (...) Istoria a ceea ce numim «joc» în gîndirea occidentală va fi ... istoria unui conflict între concepte rivale sau antagoniste, care devin dominante, intră în declin şi reapar la suprafaţă în conformitate cu nevoile diferitelor grupuri şi diferiţilor indivizi ce îşi dispută autoritatea culturală într-o anumită perioadă istorică.“

Nu atît problematica *jocului*, cît o privire asupra „vechilor şi noilor membri“ ai „familiei jocurilor“, asupra cîtorva jocuri practicate şi practici de joc în România de astăzi încearcă acest număr al *Dilemei*. Există, pe de-o parte, o uluitoare conservare a unor practici şi jucării, cu mult mai vechi decît am bănui. Apoi, rugaţi să-şi descrie jocurile, cîţiva copii trăitori la bloc aleg să vorbească despre jocurile cu parteneri sau în echipă şi nu despre solitudinea micului joc electronic de buzunar, cu butoane şi ecran, aflat, mai nou, în dotarea oricărui băiat de nouă ani. Jocurile despre care povestesc copiii sînt, în mare măsură, cele jucate şi pînă în '90. Şi au la bază principiul competiţiei. S-a făcut observaţia (ea aparţine Ioanei Creţeanu, autoarea unei culegeri de jocuri noi, descrise într-o *Dilemă* mai veche) că jocurile propuse copiilor în şcoli şi grădiniţe înainte de revoluţie erau, aproape fără excepţie, agonale şi simbolic violente. (Fapt în aparenţă straniu, într-o societate care nu încuraja, în fond, competiţia.) Încît jocurile în care regula îţi cere să te comporţi *ca şi cum* ai fi celălalt sau jocurile în care e nevoie să te asociezi au trebuit să fie „importate“ din Vest: iată-ne descoperiţi şi în materie de know-how ludic! E limpede, în acest caz, că ideologia dominantă „evacuase“ din instituţiile de educaţie jocurile menite să inducă un comportament democratic.

Există, apoi, o „nouă“ disponibilitate pentru joc şi „petrecere“ în România tranziţiei, descrisă „la dosar“ din perspectiva psihologului. Disponibilitate indusă (şi speculată) şi prin apariţia unor noi jocuri de noroc şi a unei veritabile furii a concursurilor mediatizate. Cum un dosar al *Dilemei* a fost deja consacrat *Norocului* iar un număr viitor va discuta despre concursuri, în această săptămînă am ales să descriem, pur şi simplu, jocuri şi jucării (excepţie face doar articolul dedicat jocurilor mecanice).

Cei mai iubiţi, puternici, fascinanţi, controversaţi dintre „noii veniţi în familie“ sînt jocurile pe computer a căror miză pare să „topească“ şi să unifice, în felurite combinaţii, seriile conceptelor de joc enumerate mai sus. O pagină despre *joace*, cum li se spune din ce în ce mai des, completează, deci, descrierea. Şi, în sfîrşit, o altă pagină aduce în discuţie jocurile politicii – mic omagiu adus marii noastre obsesii de zi cu zi. **(D.V.)**

© A. Paul

Florica BECHET
lector universitar

O-MUL A-RE LU-DUS

182 de zile de sărbătoare

Privit dinspre noi, moderni informatizaţi şi balcanici siliţi să înveţe, la ceas de răscruce, că *time is money*, universul antic greco-roman apare ca o lume eroică şi agonistică, în care înfruntarea individuală, întrecerea, încercarea forţelor sau a talentului este ridicată la rang de religie de stat. În acelaşi timp, însă, nu putem să nu remarcăm cum, pentru omul cetăţii, timpul se scurgea într-o proporţie scandalos de mare în clepsidra jocului: Jocuri Olimpice, Pythice, Nemeene, Panatenee, Dionisii şi cîte altele, Ludi Apollinares, Ceriales, Florales, Lupercalia, Vestalia, Vinalia, Saturnalia... Pentru romani, bunăoară, exista un minimum de 182 de zile de sărbătoare pe an, însemnînd tot atîtea zile închinate jocului. Cu îndreptăţită mirare ne întrebăm atunci dacă avem de-a face cu aceleaşi popoare care au pus sămînţa civilizaţiei europene, cu matematicienii, fizicienii şi astronomii ei, cu filozofi şi medici, arhitecţi şi ingineri, lăsîndu-i la o parte pe poeţi. Şi ne mai întrebăm cînd au avut timp aceşti oameni puşi pe distracţii să ridice Parthenonul sau să împînzească bătrînul continent cu drumuri, poduri şi apeducte?

Priviţi însă mai de aproape, oamenii cetăţii antice se dovedesc a fi nu tocmai deosebiţi de noi, ci poate doar mai altfel religioşi.

Yo-yo antic

Ei începeau să se joace ca orice copil. „Principalele jocuri din copilărie şi din adolescenţă — scrie Robert Flacelière — nu se schimbă deloc de la un popor la altul, nici de la o epocă la alta şi majoritatea celor care sînt practicate astăzi erau deja cunoscute în Grecia antică, sub o formă asemănătoare sau identică. Copiii din Atena şi din toată Elada (şi din Italia — am putea adăuga noi) se jucau cu mingea şi cu balonul, cu cercul, cu sfîrleaza, cu arşicele; ei se dădeau în leagăn şi jucau şotron, capra ... se jucau cu bile, sau mai bine zis cu nuci, după tot felul de reguli...“. Aproape întregul arsenal al jucăriilor folosite şi azi sau pînă nu demult era cunoscut copiilor greci şi romani: cărucioare, căluţi pe rotile, corăbii, animale de lut, veselă miniaturală, păpuşi (unele mişcătoare), ba chiar şi jucăria numită de noi yoyo. Adolescenţii şi tinerii întregeau lista jocurilor: „hocheiul“ cu mingea mînată cu un fel de crose, echilibrul pe burduful plin cu vin şi uns cu ulei, cap sau pajură, soţ sau făr-de (jucat pînă şi de împăratul Augustus cu familia sa), diverse jocuri cu zarurile semănînd cu tablele, cu jocul de dame ori cu „jeu de l'oie“, şah şi mora. Animalele, prieteni ai copiilor, deveneau pentru ei combatanţi în luptele dintre cîini şi pisici sau în cele de cocoşi, practicate şi la vîrste mature, ca şi jocurile de noroc (cu zaruri, arşice sau bobi) şi pariurile.

Jocuri sportive

Tînărul şi maturul mai cunosc însă şi alt fel de joc, devenit instituţie. Este vorba de feluritele întreceri romane şi de agonul grec, competiţie sportivă, muzicală sau poetică, şi nu numai. La Roma existau relativ puţine întreceri (ludi) la care participau cetăţenii înşişi, precum concursurile de pescuit, lupta (un fel de „catch“), jocurile pe cai (Jocul Troian) sau cursele calului din octombrie, la care calul învingător era sacrificat zeului Marte, iar pentru capul lui se luptau între ei locuitorii de pe Via Sacra şi din Subura (ca în diversele „contrade“ din Siena), pentru ca unuia dintre aceste cartiere să-i revină cinstea de a expune pe zidurile sale trofeul. Cele mai multe înfruntări erau date de sclavi (luptele de gladiatori, coridele, cursele de care şi luptele cu animale), ele reprezentînd o deplasare a agonului de la competiţia personală la contemplarea luptei altora, destinaţi pentru aceasta. Şi unele şi altele aveau loc cu ocazia unor ceremonii religioase, avînd funcţie sacră.

Tot la asemenea ceremonii se organiza şi agonul grec, al cărui nume semnifica tocmai această „adunare“ pentru celebrarea unei sărbători şi a unei divinităţi, dar şi exersarea unui impuls congenital spre ritm, alternare şi armonie. Numai că acest spirit agonal era cultivat de greci, instrucţia gimnică şi cea muzicală fiind primele trepte ale educaţiei şcolare, aceea care-l ducea pe individ de la copilărie la maturitate. Dar pentru a-l pregăti pe adolescent pentru alergare, aruncarea discului sau a suliţei ori pentru pugilat, ca şi pentru învăţarea, în paralel, a scrisului şi cititului, şi, mai apoi, a poeziei, era nevoie de timp liber, de răgaz eliberat de cerinţele imediate ale vieţii, *scholé*. Iată deci ce este şcoala: un loc de răgaz şi popas între joaca inconştientă a copilului şi rolul conştient asumat, de cetăţean activ, al adultului. Pentru latini, în schimb, şcoala e tot un ludus, un exerciţiu, o aparenţă, o mimare gradată a seriosului.

Utilul şi plăcutul

De fapt, cum se făcea deprinderea primelor noţiuni de scris şi citit? Copiii, greci sau romani (căci şi cei romani începeau tot cu limba greacă), învăţau mai întîi numele literelor, apoi forma lor. Uneori, pentru a le reţine mai uşor, primeau alfabetare din fildeş sau dulciuri, părinţii ajungînd chiar la unele extravaganţe, ca Herodes Atticus, care şi-a pus sclavii să defileze prin faţa fiului său purtînd pancarte cu numele literelor. Apoi, se făceau silabe prin asocierea, pe rînd, a consoanelor cu fiecare vocală: beta-alpha: ba, beta-eta: be... ba, be, bi, bo, bu... ma, me, mi, mo, mu... de la cap la coadă şi de la coadă la cap... şi gata: copilul era pregătit să citească Hec-tor, O-dy-seus, A-na, a-re me-re. Nu e oa-re lu-dus ?

Jocul *(paidiá, ludus)* reprezintă de fapt experienţa infantilă, prin care copilul se pregăteşte pentru maturitate exersînd ludic setul de roluri pe care le va juca în calitate de om matur, în chip asumat şi responsabil. În definirea jocului, grecul pune accentul pe subiectul actului: copilul (pais) care exersează inconştient rolul omului matur. Latinul vede în joc mimarea imaginilor şi forţelor care domină acest subiect, nonseriozitate, irealitate. *Ludus*, trăsătură ce uneşte toate vîrstele, e şi *paidiá* şi *agon* şi *scholé*, ca acele păpuşi care ies una dintr-alta, din ce în ce mai mici, dar, în fond, cît se poate de asemănătoare. Una dintre ele sîntem noi înşine, cu nostalgia agonului antic, mai serioşi, mai virusaţi, mai puţin legaţi de sărbătorile noastre. Noi, oamenii născuţi din Titanii loviţi de fulgerul lui Iupiter, pentru vina de a-l fi omorît şi mîncat pe pruncul Dionis, zeul amăgit cu nişte... jucării.

© C. Bumbuţ

Aurora LIICEANU
psiholog

Berea „Poiana“ şi viaţa privată

În cea de a doua zi de Paşte, la unul dintre posturile TV, am văzut cum se dezlănţuie bucureştenii ieşiţi la iarbă verde pentru a-şi petrece timpul liber. Era evident o mostră de *loisir* care convingea pe oricine că nu este încă cazul să ne considerăm, cel puţin din acest punct de vedere, europeni. Păreau că se simt bine, printre gunoaie, cu maşina alături, mîncînd în aer liber şi sporovăind. Pentru că la noi vorbitul este componenta principală a petrecerii timpului liber. Mai departe, reportajul arăta pe cineva în faţa unui muzeu închis, declarînd că degeaba ai timp liber, dacă nu ai unde să te duci. Desigur, era vorba aici de o modalitate tradiţională de a organiza timpul liber al unui copil: distractiv şi educativ.

În vremurile tulburi de astăzi, cînd societatea se aşează şi reaşează în bună parte în funcţie de bani, oamenii se confruntă nu numai cu munca şi treburile domestice, ci şi cu găsirea unor modalităţi de a-şi petrece timpul liber. Singuri sau cu alţii. Este drept că tentaţia timpului liber nu era, nu de mult, considerată o atitudine prea sănătoasă faţă de viaţă pentru că, de ce să nu o spunem, omul nou trebuia să muncească nu să piardă timpul. Acest om era presupus a fi imun la orice activitate care nu edifica societatea multilateral dezvoltată. De fapt, oferta domeniului loisirului era atît de săracă. Exista însă controlul social al său: excursii pentru copii, evident cu şcoala şi concedii pentru adulţi cu bilet la odihnă. Deci, ori munceai, ori te odihneai. Mai erau însă biletele care se vindeau prin întreprinderi sau instituţii la teatru, la circ, la operă sau la operetă. Nimeni nu te întreba dacă le vrei – era sarcină – pentru că acţiunea era onorabilă, iar unii oameni ai muncii trebuiau să-i susţină financiar pe alţi oameni ai muncii. Pe artişti, în acest caz.

Iată însă că vremurile s-au schimbat. În România „sînt autorizate 55 de cazinouri, 214 bingo şi peste 15.000 de săli cu 50.000 de aparate atribuitoare de cîştiguri şi se consideră că alte 50.000 de aparate funcţionează ilegal“ (*Libertatea,* 12 februarie 1997). Lucrurile se spun pe faţă: mai munceşte omul, dar se mai şi distrează. Şi odată ce acest lucru este admis, oferta începe să înflorească. Treptat, treptat apar agenţii de organizat excursii, voiaje organizate cu ocazia unor evenimente (meciuri, Anul Nou),

© E. Banuţi

tabere în străinătate pentru copii (cu bani) etc. Lumea îşi petrece timpul liber în funcţie de bani. Copiii încep încă din şcoală să înveţe a cheltui banii părinţilor. După posibilităţi, firește. În şcoli au apărut mici buticuri cu multe produse în pungi colorate. De supt, de mestecat, de mîncat, de băut. Tentaţia e mare şi cine dintre cei care se respectă astăzi, îşi mai trimite copilul la şcoală cu un măr şi un sandvici, cînd colegii lui se bulucesc în pauză să-şi ia Snickers, Mars, Twix, Magic, Coca sau banane. Se consumă, se cîştigă.

În cartierul meu s-a schimbat pentru a opta oară profilul unui local. Acum are un nume pompos, englezesc. Se zice, adică ei spun, că se vînd jucării. Magazinul este plin de casete de tot felul şi de jocuri electronice. În vitrină, spaţiul este ocupat de cărucioare de copii mici. Nu te mai aştepţi să găseşti vreun iepuraş, ursuleţ sau trenuleţ. Nu mai sînt jucării. Sînt jocuri. Totul este modern. Copiii mai mari umblă cu rotile cu o disperare sinucigaşă. Fără cască, ca şi cum nu se cade. Cei mai mărişori merg la discotecă şi la biliard. Părinţii joacă integrame. Asta deja este o ocupaţie mai serioasă, solitară. Seamănă cu studiul individual. Rar se poate vedea o patimă comparabilă cu cea pentru integrame. Este ca un drog. Unii sînt atît de purtaţi de pasiune, încît nici nu intră bine în metrou, tramvai sau autobuz şi cum ochesc un loc liber se reped şi pe loc scot din geantă ceva de scris şi obiectul plăcerii. Iubitorii de integrame, acest loisir inflaţionist, readună categorii diferite: bărbaţi, femei, tineri, vîrstnici, activi, pensionari. Probabil că această petrecere a timpului liber are o dimensiune intelectuală pe care cei împătimiţi o resimt ca pe ceva nobil şi meritoriu. Cuvintele încrucişate sînt de domeniul trecutului.

Ceea ce este important este faptul că oamenii preiau ceea ce li se oferă şi ceea ce pot susţine financiar. Biliardul, de pildă, este o activitate care a prins teribil la noi. Probabil că şi filmele au contribuit mult. El este asociat cu oamenii cu anumită stare, mimînd gesturi relaxate de artistocrat. Şi, ca şi în filme, biliard joacă, de obicei, bărbaţii.

Banii, am spus, dictează în bună parte tipul de divertisment pe care îl adoptă un individ. După 1990, oamenii au început să iasă din casă şi să-şi petreacă timpul în afara ei. Ei au descoperit ieşitul în adevăratul sens al cuvîntului. Mai ales cînd au bani. S-a cîştigat dreptul la plăcere şi la comunicarea ei. S-a cîştigat dreptul de a ocoli seriozitatea vieţii sociale şi gravitatea ei în anumite momente sau în anumiţi timpi. În acest fel, ieşirile nu reprezintă nici un răstimp sau un loc, ci o stare de spirit, recunoscută ca valoare umană. Ieşirile, cu tot costul lor, schimbă atît raportul între spaţiu privat şi individ – viaţa socială în afara casei –, cît şi felul în care se consumă socializarea. De ce să nu te întîlneşti cu cineva în oraş cînd acest lucru este infinit mai comod decît să te vezi acasă la una dintre părţi: afacerile, alianţele, coaliţiile, întîlnirile sau simplele discuţii. Toate se fac din ce în ce mai mult în oraş. Oamenii cu bani au început să aibă localuri preferate, devenind clienţi frecvenţi cu tot ceea ce înseamnă acest lucru: amabilitatea, familiaritatea discretă, solicitudinea şi chiar memoria bine condusă a personalului cimentează fidelitatea clientului.

Banii aduc confort şi în sfera socializării şi măresc plăcerea convivialităţii. Cei tineri se obişnuiesc repede cu acest stil de viaţă şi prind repede reflexul nevoii de bani. Diversitatea ofertei în domeniul hedonismului presează individul către alegere, dar îi şi plasează percepţia în ierarhii dictate şi de bani. Una este să bei Tuborg sau Heineken pe o terasă frumuşică, curăţică şi înverzită şi altceva este să bei Poiana sau Craiova într-un loc cu aspect de cantină de întreprindere.

Diversitatea oferă referinţe pozitive şi negative. Exerciţiul diversităţii alimentează imaginea de sine şi formează atitudini individualiste. În ceea ce priveşte ieşitul, nu avem ce face. Socializarea urbană se face mult în afara casei. Ea dezvoltă o cultură a exteriorului. Acasă, se va consuma privatitatea. Acasă se va sta singur sau în familie. Dar pînă atunci, mulţi cumpără Poiana sau Craiova şi stau acasă cu prietenii. Cînd au timp liber.

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Îndoiala jocului suprem

Une dentelle s'abolit / dans le doute du Jeu suprême, aşa începe un sonet de Mallarmé. Ni se infiltrează bănuiala *(le doute)* că noţiunea de joc este chiar mai ambiguă decît aceea pe care ne-au format-o analizele fine ale lui Huizinga şi Caillois. Mînaţi de impulsul ludic, rămînem măcar o clipă ezitanţi, suspendaţi în dilema dintre „a juca“ şi „a *ne* juca“. Franceza, engleza, germana nu cunosc decît forma activă, tranzitivă, doar limba noastră are şi varianta reflexivă, intranzitivă. Joci bridge sau fotbal, table sau teatru, *te* joci însă „de-a v-aţi ascuns“, „de-a hoţii şi gardiştii“, *te* joci cu mingea, cu coarda, cu propriul tău corp sau cu al altuia. Între a juca ceva şi a *te* juca de-a ceva (sau de-a cineva) cu cineva (sau cu ceva) diferenţa este alta decît aceea dintre competitivul *agon* şi gratuita *paidia*. Gabriel Liiceanu făcea, într-un studiu mai vechi, distincţia dintre *joaca* nestructurată, puerilă şi *jocul*, bine definit, cu reguli stricte, aşa cum este el modelat de teoria jocurilor. Cooperativ sau nu, cu sumă nulă sau nenulă, jocul este descris, conform cu paradigma *agonică,* în termeni de scopuri, reguli şi strategii. Teoria nu spune însă explicit că jocul este o hibridă combinaţie de determinism şi hazard. La şah, hazardul apare doar prin şansa care-ţi acordă un adversar mai bun sau, dimpotrivă, unul inferior. Aleatorul pur, generat de rostogolirea bilei de ruletă sau a zarului, de amestecarea minuţioasă a cărţilor, acela care-i fascina pe Dostoievski şi pe Marie Antoinette, pironindu-i de mesele de joc, aleatorul este pus în ecuaţiile regulilor şi strategiilor, ca pentru a fi îmblînzit. A juca nu are numai sensul înfruntării hazardului şi a iscusinţei celorlalţi. Cînd joci teatru, o faci pentru a re-prezenta o situaţie dramatică sau pentru a te autoprezenta în varianta stilizată, fără să vrei neapărat să obţii o victorie împotriva unui adversar. A te juca „de-a mama şi de-a tata“ implică însă un scenariu care lasă loc improvizaţiei şi în care regulile se construiesc pe parcurs prin cooperarea partenerilor, în conformitate cu formula „ziceam acum că....“. Cînd *te joci,* nu te temi de hazard, pe care atunci cînd *joci* l-ai dori abolit cu fiecare aruncătură de zar, dar vrei să-l foloseşti cu îndemînare în scopul nobil al delectării. În spiritul lui Gilles Deleuze, hazardul nu este aici dominat, ci manipulat. Joci pentru a cîştiga sau pentru a re-prezenta, într-un cuvînt pentru a afirma. *Te* joci însă pentru a *te* afirma, persoana, *eu-l* este, cel puţin în franceză, un paronim al jocului *(Le je et ses jeux),* iar miza *(l'enjeu),* care măsoară riscul, îi este consubstanţială. A rămîne în joc cu orice risc *(jouer le jeu)* este un act de demnitate, în timp ce „a juca jocuri“ este o pură dexteritate. Atunci cînd te joci „cu perle de sticlă“, poţi construi un univers articulat, coerent, din fragmente culturale eterogene, rupte din context. Dacă orice joc este creativ, acesta doar poate fi numit „suprem“, fiind creator de lume. Jocurile pe calculator abundă în asemenea exemple (aşanumite „jocuri strategice“), ele sînt însă cantonate în zona *kitsch,* ca *Caesar* sau *Civilisation.*

Pentru ca lumea creată prin joc superior să nu fie derizorie, ea are nevoie de o dozare adecvată între regularitate şi hazard. O astfel de lume ar ajunge să semene pînă la indistincţie cu realitatea însăşi, pierzîndu-şi stilizarea pe care orice intenţionalitate o imprimă. De aceea, îndoiala „supremului Joc“ al lui Mallarmé abolește „dantela“, adică *pattern*-ul exact, perfect lizibil, de o elegantă intricare, în favoarea „melodiosului hău“ (*au creux néant musicien).* Jocul suprem este acela care renunţă la a combina determinism şi hazard într-un cocktail oricît de îmbătător, reuşind să imite aleatoriul prin mijloacele exactitudinii complexe şi melodioase. Faţa vizibilă a jocului cu reguli precise, dar complicate, este naturaleţea fractală a unei lumi create „în joacă“, asemănătoare cu realitatea, dar parcă mai seducătoare decît aceasta. Dacă lumea în care trăim, ne asigură fizicienii, este o aparenţă fragilă de determinism aşternută peste aleatorismul adîncurilor, lumea creată prin jocul ideal ar trebui să aibă farmecul imprevizibilităţii izvorît din funcţionarea perfectă a determinismului complexităţii subiacente.

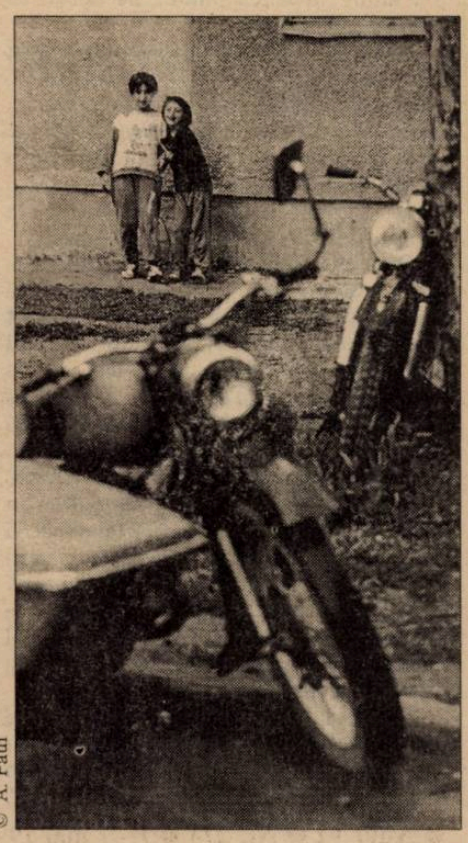

© A. Paul

AŞA-I JOCU' AŞA-I JOCU'

De-a ce ne mai jucăm

Un grup de elevi ai Şcolii nr. 23 din Bucureşti, din clasa a II-a pînă-ntr-a a VII-a, s-au adunat şi ne-au împărtăşit din jocurile lor, atît din cele de interior, înfăţişate în cutii cu jetoane sau pe simple foi de hîrtie, cît şi din cele dinamice, de exterior, precum tradiţionalul ascuns după sobă sau „Am pierdut o batistuţă!". *Cei care le explică sînt copiii înşişi, mult mai fireşti şi mai specializaţi în domeniu:*

Mihăilă Giorgian Daniel: „Am primit de ziua mea un joc, cum e Monopoly. Trebuie să dăm cu zarul numărul 6 ca să intrăm în joc. Sînt locuri unde trebuie s-o luăm înapoi de la zero, altele unde trebuie să înaintăm. Se numeşte *Jocul igienei*. De pildă, cînd te-ai spălat pe dinţi, treci din nou la cursa numărul 14. Putem juca în foarte mulţi, în 20, 30. Ştiu să joc şi *şah* şi *cărţi – şeptică, macao, tabinet*."

Ghijgulescu Gabriel: „Îmi place să mă joc pe televizor jocuri: *Mortal Combat*, *Batman şi Robin*. Sînt jocuri cu bătăi – sînt şi jocuri mai grele, în care trebuie să-i omori pe unii. Mai desenez şi pe computer, împreună cu fratele meu, maşini."

Rusu Cristina: „Acasă joc *Monopoly* şi *„Nenea Nae face baie"*. Acesta din urmă se joacă în felul următor: fiecare jucător are cîte o hîrtiuţă pe care scrie cine face acţiunea, cît de înalt sau slab e, ce face şi unde face acţiunea. Apoi se schimbă hîrtiuţele şi ies tot felul de glume, de propoziţii trăsnite. Mai joc *şah*, *cărţi (Păcălici, macao)*, *remy* şi *Albă-ca-Zăpada* – un joc tot cu pioane. Ca să cîştigi trebuie să ajungi la un cîmp unde este oprirea. În pauză ne jucăm cu nişte mingi mici care sar foarte tare."

Jaber Fati: „Acasă mă joc *Jocul învăţăturii*, cu sora mea mai mare. Ea ia caietul meu în mînă şi mă întreabă despre substantiv, despre adjectiv, despre gramatică. Eu îi răspund şi, dacă nu ştiu, îmi scade din puncte. Cîştigă mai mult ea."

Petrescu Petre: „Noi am inventat un joc. Se numeşte *«Result '98»*. Se joacă aşa: eu sînt Bill Clinton, el este alt preşedinte de stat. Scriem pe hîrtiuţe ce vrem noi să facem cu ţara aceea. Se amestecă hîrtiuţele şi ies propoziţii cam trăsnite. De pildă, eu am fost preşedintele Rusiei şi mi-a căzut că trebuia să omor toate pisicile. Se joacă în 5-6 jucători, că pauzele sînt scurte."

Crunţeanu Elena: „Acasă mă joc *cărţi, ţintar*. Pentru ţintar ai o foaie de carton, pe care tragi nişte linii. Te joci cu boabe de fasole şi boabe de porumb. Dacă-ţi pui toate trei boabele pe aceeaşi linie, faci ţintar. Mai joc ŢOMAPAN (ţări , oraşe, munţi, ape). La şcoală ne mai jucăm *tancurile:* pe o foaie împingi un pix, ca să ajungi la copilul din celălalt capăt, dar fără să intri în nişte cerculeţe."

Mădălina: „În timpul liber joc *fotbal, basket, loto*. Loto are un săculeţ cu 90 de jetoane şi sînt 6 cartonaşe cu numere pe ele. Numerele trebuie completate. Cine le completează cîştigă."

Şerbu Andrei: „Joc *tenis, şah*. În pauză joc cu Matei, colegul meu de bancă, *„x şi 0"* şi *biliard:* luăm două creioane, o bucăţică de hîrtie, din care facem biluţe; în bancă facem nişte găuri în care încercăm să băgăm acele biluţe din hîrtie şi cine marchează primul, acela cîştigă. Pe calculator am două jocuri pe care le ştiu foarte bine *Load Runner* – este vorbă despre un omuleţ care este condus din taste; cu acesta trebuie să iei un anumit număr de comori; după ce ai strîns cîte comori trebuie, termini jocul. Celălalt joc se numeşte *Pipo* – eşti într-un fel de careu cu mai multe pătrăţele; ele sînt negre, tu trebuie să le faci galbene, şi să treci de anumite obstacole. După ce reuşeşti să faci cîteva careuri, iei un anumit scor. Şi cu acest scor poţi mări viteza cu care colorezi pătrăţelele şi micşora mulţimea obstacolelor."

© c. Rednic

Marcel: „La şcoală ne jucăm *faţa ascunselea*, *prinselea* şi spunem *ghicitori* şi *bancuri*. Ne ascundem după sobă, după uşă, după geci, chiar şi sub catedră şi dulap."

Sandu Cristian Mihai: „Cînd ne scoate afară jucăm *şotronul* şi alte jocuri pe care le putem desena. Şi dansăm."

Mihai Alexandru: „Ne mai jucăm *prinselea*, în curtea şcolii. Ne-mpărţim în două echipe: una de fete şi una de băieţi şi ne prindem unii pe alţii. Ne mai jucăm *Pietricica* – unul se pune şi toţi ţin mîinile aşa. Cel cu pietricica, dacă vrea să-i dea drumul îi dă. Dacă nu, trece mai departe şi zice „Gata". Spunem „Toc-Toc!" „Intră" „Cine e?" „Lupul" „Ce vrei?" „Pietricica". Să zicem că deschide uşa şi se duce să vadă pietricica. Are de 3 ori viaţă dacă e-n mîna în care zice. Dacă nu e, pierde, şi stă-ntr-un picior. Jucăm şi *Batistuţa*."

Iaromira POPOVICI

Roxana BĂJENARU
jurnalist

Banii, aparatele şi jocul

„Apăs pe butonul ăsta şi-mi vin fructele... eu joc un fel de ruletă pe fructe. Dacă prind acum două cireşe una lîngă alta, sînt tăticul lor. Îmi scot miza". Înalt, brunet, cu barbă, tînărul de lîngă mine apasă în neştire pe cîteva butoane galbene. O avalanşă de fructe multicolore se răspîndeşte pe ecranul aparatului. Pierde, cîştigă, pierde, cîştigă iar. M. L. are 23 de ani şi a terminat Facultatea de Matematică. De vreo cinci ani vine în fiecare săptămînă să joace poker american sau ruletă cu fructe pe aparate electronice. „Nu joc pe sume mari. De fapt nici nu mă interesează dacă pierd sau cîştig, fiindcă nu vin pentru bani. Pur şi simplu vin aici ca să mă destind", mărturiseşte el.

La aparatul vecin... nervi şi înjurături printre dinţi. Un bărbat între două vîrste loveşte cu putere butoanele galbene. Joacă poker şi norocul se încăpăţînează să-l ocolească. Trage un pumn în aparat, dar nici aşa lucrurile nu merg mai bine. Cărţile nu-i vin. Pierde, mai scoate o hîrtie de zece mii şi o ia de la capăt, cu pumni, cu nervi, cu înjurături abia auzite.

Seară de seară, într-un club cochet, aflat pe unul din marile bulevarde ale Bucureştiului, tineri şi mai puţin tineri se instalează în faţa aparatelor şi uită de tot şi de toate. Unii sînt calmi, nonşalanţi şi puţin le pasă dacă pierd sau cîştigă. Alţii trîntesc, vorbesc cu ei înşişi sau cu aparatul, se înfurie. Cîteodată rămîn acolo ore în şir şi cu greu se îndură să plece.

Directorul Clubului, Doru Păscălin, are un aer mulţumit. „Cred că oamenilor le place să vină aici. Eu nu las să intre ţigani sau tot felul de nenorociţi." Şi într-adevăr, totul străluceşte de curăţenie, de la bar pînă la aparate. De clienţi nu se plînge. Vin mai ales iarna sau cînd e urît afară. Femeile nu gustă deloc jocurile astea. Doar la biliard le mai poţi vedea, cînd vine cîte un grup de prieteni. La aparate stăpîni sînt însă bărbaţii. Mai un păhărel la bar, mai un ochi la televizor, şi seara trece pe nesimţite. Unii pleacă de aici de-a dreptul fericiţi, fiindcă să te întorci acasă cu patru milioane în buzunar nu e chiar un lucru obişnuit. Acesta e recordul clubului: un cîştig de 4 milioane pe o miză de cîteva mii şi un client cît se poate de fidel.

Patima jocurilor porneşte însă de la vîrste şi mai mici. Cum în cluburi cu jocuri electronice de noroc cei sub 18 ani nu au voie, ici colo cîte o tavernă obscură rezolvă „discriminarea".

Mihai e în clasa a şaptea şi are deja experienţă la jocurile mecanice. E microbist şi e obişnuit de mic cu tribunele stadioanelor. După ore, cînd nu face o miuţă cu colegii, se opreşte la o mică sală de jocuri mecanice din cartier. Găseşte aici un joc de fotbal care-l face stăpîn peste o echipă întreagă. Jucătorii, înşiraţi ca nişte soldaţi de plumb, se mişcă după cum îi dirijează Mihai din nişte mînere. E un meci în toată regula. Cînd se porneşte jocul, Mihai intră în altă lume: strigă, sare, ochii îi fug dintr-o parte în alta. Încruntat, scrîşneşte din dinţi şi mîna îi transpiră. Se enervează: „Mai taci mă, naibii, că-ţi trag una. Ori joci, ori comentezi." Băieţaşul care mînuieşte echipa adversă nu pare să aibă mai mult de 9 ani şi-şi încurajează frenetic jucătorii. „Hai, Hagi, pasă, acum... La balon Gică Popescu, îl vede pe Ilie Dumitrescu demarcat...". Părinţii? Nu, fireşte, nu ştiu că sînt aici. În ochi le apare o sclipire poznaşă, nu lipsită de teamă: „dacă ar şti tata...".

Prin fumul din încăpere abia se mai disting chipurile celor aplecaţi asupra jocurilor. Undeva într-un colţ, un băiat ceva mai mare („am şi buletin, gata cu şcoala") trage cu nădejde dintr-o ţigară. O ţine cu două degete, aproape ascunsă în căuşul palmei, ca muncitorii din filmele anilor '60. „E supărat pe viaţă şi joacă labirint, mai mult de formă", susţine, ca să-i treacă vremea. Scoate rotocoale din fum, plin de importanţă. E înalt, bine făcut, şi pe degetul mic are un inel protejat de o unghie crescută în voie. „Jocurile astea sînt pentru copii. Eu vin din cînd în cînd. Trag o ţigară, dau banu' şi mă car. Altele sînt mai serioase. Să vedeţi poker american. Acolo, dacă ai mînă scoţi banu' ca popa. Numai că eu, dacă n-am 18 ani n-am voie". Din ochii verzi scapără furia. „Da' nu-i corect, dom'le, ce dacă n-ai 18 ani? Noroc că mai găsesc pe cîte unul, îl plătesc şi-mi dă şi mie voie să joc puţin".

Aerul din încăpere devine greu de respirat. Miroase a ţigări ieftine şi transpiraţie. Cele cîteva becuri spînzurate de tavanul mult prea jos dau o lumină slabă, chinuitoare. Domnul Costi, şeful de sală, zîmbeşte pe sub mustaţă. „Ăsta nu-i local de lux. Vin mai mult ăştia mici. Unii fură bani de la părinţi, trag chiulu' de la şcoală şi-şi fac veacul aici". Domnul Costi e mărunţel şi-are o burtă mare peste care îşi trage stînjenit o bluză din material supraelastic, de o culoare incertă. Bate mulţumit în lemn... Doamne fereşte de mai rău. El nu e patronul sălii, dar cu cîştigul n-o duce nici rău, nici bine. „Merge, nu mor de foame, da' nici nu mă scald în bani. Din magherniţa asta nici nu pot să scot mai mult." Probleme... ar vrea şi nu prea să vorbească. Cîteodată mai iese un scandal. Nu cine ştie ce. Unii clienţi se mai îmbată şi caută ceartă. Nu, nu beau în local („nu servim băuturi alcoolice"), dar nu-i poţi opri să intre. Plătesc cinstit, joacă ce joacă şi după aceea nimeni nu ştie din ce se iau. Li se urcă băutura la cap. O dată era să iasă rău, să vină Poliţia. „S-au înjurat de mamă, şi atîta le-a fost! Noroc că am apucat să-i dau afară. Acolo, din partea mea, să-şi scoată şi ochii. E treaba lor."

Într-o margine de cartier, ascunsă în spatele cîtorva blocuri, taverna e luminată pînă tîrziu. Noaptea doar cîte un client cam afumat se mai luptă din greu cu cîte o partidă de labirint. Uneori adoarme cu capul în piept şi domnul Costi îl îndrumă părinteşte spre casă. Doar muzica lăutărească, tărăgănată, mai tulbură liniştea. Cuvintele de dor şi jale ale unei cîntăreţe care-şi cîntă dragostea nefericită se strecoară printre scaunele şi mesele pe care ajutoarele domnului Costi le tot mută ca să poată să măture.

Lego
te învaţă economia de piaţă

Turnul Eiffel, Big Bang, San Pietro, Notre Dame, turnul din Pisa. Sau elicoptere, vapoare, maşini de şi cu pompieri, basculante. O întreagă lume poate fi reconstruită cu ajutorul unor piese mici ce trebuie ansamblate într-o anumită ordine, pe numele lor *Lego*. E vorba de un joc între 20-30.000 de lei pentru o cutiuţă cu 10-12 piese şi două, trei milioane în cazul celor mai mari şi mai complicate.

Lego a pornit de la vechea idee că jocul trebuie să fie un antrenament pentru viitoarea viaţă activă a copilului. Încercarea de a construi diverse obiecte organizează mintea şi ocupă timpul liber al celor mici cu preocupări îndreptate spre producţie. Jucărie scumpă, *Lego* nu este însă la îndemîna oricărui tînăr vlăstar din România. Succesul său maxim l-a atins în 1990, cînd a venit ca o noutate, după ani în care nu se găsea pe la noi, ca orice jucărie occidentală. De atunci, vînzările au scăzut an de an, din cauza inadecvării preţurilor la piaţa de aici. Astăzi, unii furnizori au renunţat chiar, cel puţin pentru moment, să mai importe jocul. Pentru că „vînzările sînt foarte slabe", cum subliniază vînzătoarele din magazinele cu jucării.

Totuşi, dacă puţini copii reuşesc să-şi cumpere jocul din magazine şi să înveţe cum se construiesc clădiri sau diverse maşinării, ei se pregătesc prin *Lego* nu pentru construcţii, ci pentru comerţul dintr-o economie de piaţă. Ceea ce ne-ar putea face să credem că generaţiile următoare se vor îndrepta tot spre schimb, şi nu spre producţie. Jocurile au devenit deja monedă de schimb între copii. De multe ori, ele sînt comercializate piesă cu piesă, pentru că acestea se pot folosi la orice jucărie *Lego*. Astfel că, dacă îţi lipseşte o piesă de o anumită dimensiune, nu ai decît să te adresezi pe „piaţa neagră" dar liberă a celorlalţi posesori ai jocului.

Alteori, jocurile sînt vîndute de-a întregul. Un copil a ajuns să primească pe un vapor o barcă gonflabilă, iar pentru un elicopter o pereche de vîsle. Şi nu de jucărie, ci „adevărate". „Atît de mult ?!", se pot întreba unii. Dar puştiul care se pregăteşte pentru economia de piaţă şi ştie deja cum funcţionează cererea şi oferta răspunde prompt: „omul avea nevoie".

Octavian GABOR

PE LA NOI PE LA NOI

Păpuşa „cap de locuitor“

În egală măsură „nimeni“ şi „masă“, păpuşa autohtonă a arătat timp de o jumătate de veac exact ca un „cap de locuitor“ redus la scară şi foarte concret. Indiferent dacă faţa i-a fost confecţionată din cîrpă – imediat după război – din carton presat apoi, din ebonită sau din plastic, expresia ei n-a ieşit din încremenire ani de-a rîndul. Părea că fusese confecţionată anume pentru a lămuri sensul figurat al noţiunii „persoană lipsită de demnitate şi voinţă“, „ajunsă la discreţia cuiva“ (Dex). Din acest motiv, probabil, n-a avut vreodată nici o meserie şi nici un hobby oarecare: păpuşa autohtonă „casnică“ şi cuminte devenea mireasă fericită, împodobind capota maşinilor la alaiurile de nuntă. Fără mire, însă: jucării-băieţi n-au existat la noi. În alte părţi lumea era completă, cuprinzînd femei, bărbaţi, copii, bunicuţe cu coc şi ochelari. Cine călătorea putea procura imaginea vieţii diverse şi fermecătoare: cumpăra bunăoară, un bucătar cu baterii, care arunca o clătită din tigaie şi-şi ţuguia buzele cu deliciu – fabricat în Letonia, un hornar de cauciuc făcînd cu ochiul, made in Hungary, doctorul burtos de celuloid, jucărie cîntătoare rusească, ori un Henric al VIII-lea sau o Elisabeta a II-a, nu mai mari de-o palmă, suveniruri de la Londra, de găsit în orice colţ de stradă aproape. Imaginaţi-vă la Romarta copiilor cumpărînd un Mihai Viteazul miniatural – blasfemie curată!; dar nici la un Păcală de pluş să nu fi avut drept copiii noştri? Păpuşa Nadia – îmbrăcată în costum de gimnastică a fost o excepţie fără consecinţe. Chestiunea nu ţine neapărat de belşug, ci de o vedere mai vie asupra lumii şi-a variatelor ei înfăţişări: grădinarul cu şorţ şi pantaloni peticiţi, ce putea fi adus din Paris, cimpoierul scoţian, „Bobby“-ul de jucărie, „Trollul“ norvegian – umblă, fac ceva, se agită, lasă impresia de viaţă. Păpuşa autohtonă, nici vorbă. Prin anii '80, penuria de materiale şi lipsa de spaţii de joacă au transformat copilul român într-un mic birocrat care manipula cutii de carton pline de fişe: „Dacii şi romanii“, „Să ţesem frumos“, „Bunul gospodar“ – un fel de Monopoly adaptat, unde se opera cu CAP-uri şi uzine, „Învăţăm să circulăm“ etc. Dacă în părculeţul cu tobogan ruginit şi leagăne descentrate nu se înghesuia între timp un bloc plombă, atunci locul devenea mai degrabă gazda campionatelor de table, cu berea alături, decît tărîm de joacă al copiilor. Nu era mai bine, în cazul dat, să se distreze ei acasă cu dacii şi romanii de carton, în teritoriul îngust dintre calorifer şi masa cu şase scaune? Sărăcia n-ar putea fi singura explicaţie pentru oferta de cutii cu care au fost copleşiţi la un moment dat copiii ţării. O jucărie americană foarte simplă, care se putea găsi în magazinele newyorkeze acum vreo trei decenii – alcătuită şi ea dintr-un suport de carton şi cîteva bucăţele de plastic colorat, învăţa copiii cum să deschizi o uşă obişnuită sau una glisantă, cum alunecă în sus o fereastră de ghişeu şi cum, făcînd mişcarea în sens invers, în jos, se poate deschide uşor o masă de lucru cu „rulou“, sau le arăta cum se apasă pe un buton sau cum se trage el în afara suportului pe care este aşezat. Aproape că nu exista parc american unde să nu se afle o maşină veche de pompieri, fixată zdravăn pe loc, în cabina căreia orice prichindel putea să urce, să manevreze volanul, schimbătorul de viteză, ştergătoarele de parbriz sau să claxoneze cît pofteşte; din fericire, cel puţin pe-atunci, nimeni nu-i demonta noaptea tabloul de bord, luîndu-l acasă. În natură şi cu obiecte utile, distracţiile alor noştri se desfăşurau şi se mai desfăşoară încă, la gunoi, dînd foc pubelelor pline. Poate că o cercetare asupra jocurilor de-a lungul cîtorva decenii ar fi fost folositoare, dar, din cîte ştim, ea n-a tentat pe nimeni. Fireşte dacă nu punem la socoteală un volum masiv – cca trei sute de pagini care costa cam cît un volum Shakespeare legat – „Jocurile copiilor din Scorniceşti“ – ce se putea găsi în librării pe la mijlocul anilor '80. Vor fi fost ele atît de specifice spre a merita o consemnare aparte? Nu ştim, n-am cumpărat cartea. Dar dacă jocurile contemporane ne-au rămas, în general, necunoscute – exceptînd strigătul ritmat a două tabere, lansat în curtea interioară a blocului, chiar în timpul de odihnă: „ai spart oa-le-le/ şi-ai mîncat sar-ma-le-le“ – în schimb jucăriile contemplate la noi sau aiurea neau îngăduit adesea o privire nuanţată asupra tendinţelor societăţii. O vizită prin anii '70 la „Detskii mir“ – cel mai mare magazin de jucării din Moscova, plasat din întîmplare lîngă sumbra Lubianka – a oferit ochilor noştri imaginea „bastionului păcii“ care aproviziona copiii cu jucării milităroase. Nu mitralierele cu baterie, scuipînd foc, nici tancurile şi blindatele de variate modele, nici pistoalele transparente nu atrăgeau atenţia. Ne-am oprit la un minuscul camion pe care era montat un reflector ce-şi rotea lumina, vehicul necesar lagărelor sau cîmpurilor de instrucţie – în ce alt loc ar fi fost mai potrivit? Oricum, neliniştitor obiect...

Poate că pentru a înţelege caracteristicile societăţii noastre de azi, ar fi cîteodată necesar să ne întrebăm cu ce zestre de jucării venim dinspre copilărie către viaţa adevărată. Păpuşa Barbie, ajunsă în fine şi la noi, este acum imaginea dominantă despre lume. Mult mai bine îmbrăcată decît păpuşa „cap de locuitor“, a altor vremuri, ea ispiteşte prin siluetă, veşminte şi coafură sofisticată. Uneori are şi casă cu piscină, alteori cameră de baie cu chiuvetă şi w.c. minuscul. Dar tot nu face nimic şi n-are o expresie care să înflăcăreze imaginaţia; faţă de păpuşa-mireasă, din vechiul regim, importata Barbie a evoluat doar într-o singură direcţie: face copii, avînd o burtă detaşabilă în care se zăreşte o nouă făptură cît chibritul. Curios, tatăl Barbie, pe care ni-l imaginăm cu minicelular la ureche şi „diplomat“ cu cifru, n-a apărut, din cîte ştim. Deocamdată mult mai amuzante şi în acord cu necesara fantezie cerută de tranziţie ni se par jucăriile artizanale, animate din petece viu colorate şi pufoase, care cască, rotesc nişte ochi miraţi sau au un „ce“ ponosit şi voios, îndemnînd la speranţă şi educaţie ecologică.

Tita CHIPER

Jocul cu bile ciobite

Simbol aristocratic şi al decadenţei occidentale, biliardul dispăruse aproape definitiv pe vremea comunismului, nu numai fizic ci chiar şi din mintea românilor. La cîţiva ani după revoluţie însă, mesele de biliard au început să răsară ca ciupercile după ploaie. Pofta şi interesul pentru acest joc au fost rapid recuperate. Ţin minte că la început am învăţat regulile pool-ului american de la un amic care-şi mobilase micul apartament de bloc cu o mare masă cu postav roşu ce-i ocupa întreaga sufragerie şi care, uneori, servea şi drept masă obişnuită. Nu era prea confortabil, iar în cele mai multe situaţii trebuia să loveşti bilele ţinînd tacul cu coada ridicată în sus, fiindcă spaţiul dintre perete şi masă era prea strîmt. Asta nu ne-a împiedicat, totuşi, să ne petrecem multe ore şi chiar nopţi în jurul dreptunghiului cu bile colorate, înfruntîndu-ne cu încrîncenare sau exersînd diferite lovituri. Nu atît concentrarea asupra jocului ne-a obosit atunci, cît mai ales numărul de kilometri parcurşi în jurul mesei. Din cînd în cînd picioarele noastre îşi cereau dreptul la odihnă. Cu timpul am învăţat şi diferenţa între pool-ul american şi cel englezesc şi m-am încumetat chiar şi la snooker. (Biliardul franţuzesc cu trei bile şi fără găuri n-a prea prins la noi, poate pentru că spectaculozitatea şi satisfacţiile pe care le oferă sînt ceva mai puţin evidente). În cîteva luni am început chiar să mă împăunez cu progresele mele şi cu dobîndirea unei adevărate iscusinţe. M-a adus la realitate un scoţian cu care, din nu mai ştiu ce întîmplare, am ajuns la aceeaşi masă de joc. Am constatat imediat că lovea extraordinar, aşa cum eu n-aş fi putut s-o fac nici după ani de exerciţiu. Şi nici măcar nu era un profesionist. Părea că joacă aşa, ca să nu se plictisească. Secretul lui era simplu: trăise de mic într-un mediu unde biliardul era la îndemîna oricărui puşti. Ei jucau biliard la vîrsta la care noi jucam leapşa pe ouate în faţa blocului, dacă nu cumva ne jucam cu cercul pe stadionul „23 August“. Ei s-au obişnuit cu perfecţiunea bilelor de fildeş şi cu postavul verde, iar noi cu fugitul şi lăsatul pe vine la apropierea celui cu leapşa. Îmi pot închipui cum i s-o fi părut scoţianului îndemînarea noastră asociată şi cu frenezia în materie de biliard.

Astăzi, şi la noi, orice băietan cu cîteva mii de lei în buzunar ar putea, teoretic, da „cîteva bile“ cu prietenii. Mese de biliard sînt şi la sate. Agronomul şi şeful ocolului silvic îşi fac veacul între „o bilă“ şi o cinzeacă. Mahalalele Bucureştiului sînt şi ele pline de localuri şi cluburi unde printre vălătucii de fum de ţigară pot fi zărite tacuri şi mese. Burţile şi hainele de piele ale jucătorilor sînt deja tipice. Între două afaceri, aceştia fac cîte „una mică“ pe bani. Băietanul care ar vrea să înveţe poate observa o serie de maniere de joc adoptate de cei mari. Una ar fi aceea că lovitura de începere a jocului, care necesită ceva forţă, poate fi executată ţinînd tacul de vîrf şi pleznind bila albă din lateral, cu partea groasă, exact ca la baseball. Probabil nimeni nu s-a gîndit vreodată pînă acum să interzică prin regulament o asemenea barbarie. În orice caz, un patron chibzuit ştie de acum că trebuie să aibă în permanenţă seturi de tacuri şi bile de rezervă. Nu de alta, dar, adeseori, acestea devin unelte de spart dinţii şi capetele.

Exceptînd cîteva cluburi mai selecte şi în acelaşi timp foarte scumpe din centrul capitalei, în general, un amator de biliard va găsi mese strîmbe cu postavuri roase, bile ciobite, tacuri crăpate cu vîrful teşit inegal sau cu mînerul stricat. Va trebui să-şi păstreze calmul atunci cînd bilele vor rămîne prin jgheaburile interioare ale meselor, de unde numai barmanul ştie să le scoată şi, bineînţeles, cu preţul întreruperii temporare sau chiar definitive a partidei în curs. Va fi nevoit să se abţină şi atunci cînd, în urma unei lovituri perfecte, va constata că bila sa nu a intrat în gaură din cauza unor margini de cauciuc prost construite.

Prin popularizarea biliardului la noi s-a dovedit că nici măcar orizontalitatea suprafeţei de joc sau sfericitatea perfectă şi egalitatea dimensiunilor bilelor nu sînt esenţiale. Se pot calcula din ochi şi efectul înclinării mesei şi forţa în plus ce trebuie aplicată asupra bilei mai mari, provenite, cine ştie cum, dintr-un alt set... Ce atîta rigoare, cînd totul poate fi aproximat. În ceea ce mă priveşte, în ultimul timp prefer să mă uit la partidele de Snooker de la EuroSport.

Andrei MANOLESCU

Cristina STĂNCIULESCU
redactor la *Radio Total*

Miezul nopţii iubea ziua bună

– joc radiofonic –

Cînd oamenii mari se joacă, Pămîntul se roteşte invers... Spre trecut, spre copilăria care poate fi (chiar trebuie) rechemată cît de des şi pe orice cale.

Una dintre ele este radioul – şi, de ce să n-o spun? – Radio Total, în ale cărui programe există şi dorinţa de joacă şi respect pentru ea. Nu cred în spiritul ludic decît în măsura în care vine din seriozitatea aceea gravă şi implicată a copilului din noi.

De aceea, poate, într-o dimineaţă, am început emisiunea „Total Club“ spunînd că aştept din partea ascultătorilor „o poveste de trezit. Ora e 10 şi dimineaţa aceasta parcă nu are nici un nu ştiu ce şi nici un nu ştiu cum. Telefonul vă stă la dispoziţie!“

– Bună dimineaţa! Sînteţi în direct. Vă ascult.

Vocea care-mi răspunde este a unei femei mature ce pare inteligentă: „A fost odată o Zi Bună în care oamenii se trezeau veseli şi dornici de viaţă. Şi Ziua avea grijă de ei împlinindu-le toate visele frumoase de peste noapte“.

– Stop! – spun. Aşteptăm continuarea. Sunaţi şi povestiţi mai departe.

Vorbeşte acum un domn tînăr după voce şi abia trezit din somn. „Şi Ziua Bună avea o mare duşmancă: Ziua cea Rea. S-au întîlnit, s-au privit cu ură şi au început să se lupte. S-au băgat în pămînt una pe cealaltă pînă la glezne, pînă la genunchi, pînă la brîu, pînă la gît... Au luptat aşa pînă-n seară şi învingătoare a ieşit Ziua cea Bună, dar...“

– Mulţumesc! Următorul...

Altă voce: „...Dar copiii Zilei celei Rele au crescut într-un an cît alţi-n zece. Şi-au ajuns la vîrsta majoratului, cînd au dat o petrecere la care au invitat-o şi pe Ziua Bună. Ea s-a dus... Ce s-a întîmplat acolo, nici nu se poate povesti... Au corupt-o cu alcool, droguri şi ţigări. I-au dat mîncăruri alese, haine scumpe şi senzaţii noi şi astfel Buna a ajuns mai rea chiar decît Ziua cea Rea, care se răzbunase, în sfîrşit!“.

– Aşa să se termine? – întreb.

„Nu, îmi răspunde ascultătorul meu. O va salva un bărbat numit Miezul Nopţii, care o iubea de mult pe Ziua Bună, dar care nu avusese ocazia să se apropie de ea pentru că...“

Şi povestea ar fi continuat, ascultătorii dorind s-o completeze, s-o inventeze, s-o coloreze mai departe. Numai că timpul radiofonic destinat jocului se terminase.

Alt timp începuse, însă, să curgă paralel şi-n sensul invers acelor de ceasornic: al oamenilor mari care prin poveste roteau Pămîntul spre copiii din ei.

Z. ORNEA

Cine făcea jocurile?

În viaţa politică, poate mai mult ca oriunde, interesează, atunci cînd o studiem, să descifrăm mai întîi cine face jocurile. Nu e vorba de situaţia de astăzi la noi şi, peste tot în lume unde, cu excepţia regimurilor totalitare dictatoriale, jocurile sînt făcute de masa alegătorilor la urna de vot. La noi, din 1866 (atunci a fost promulgată prima noastră Constituţie modernă) puterea executivă (guvernul) nu era, deloc, rezultatul alegerilor ci, dimpotrivă, acestea erau expresia voinţei guvernului care le organiza. S-a întîmplat că amintita Constituţie stipula prerogativa principelui domnitor (din 1881 rege) de numire şi demitere a miniştrilor. Asta însemna că întotdeauna suveranul făcea jocurile politice. De el depindea chemarea la guvernare a unui partid care rămînea pe poziţie cîtă vreme socotea suveranul că e util. Cum nu existau decît două partide (liberal şi conservator), regele neadmiţînd formarea altuia (altora) şi prin urmare, nefiind recunoscute pentru guvernare chiar atunci cînd existau ca atare (vezi, de pildă, cazul Partidului Conservator Democrat constituit de Take Ionescu în 1908, prin desprinderea din Partidul Conservator), regele îi sfătuia pe lideri să vină la putere împreună cu partidul din care se născuseră ca o dizidenţă. Regula nescrisă era, de fapt, ca partidele existente să alterneze la guvernare o dată la patru ani. Cînd se apropia sorocul, partidul succesor începea să se agite (în presă, adunări politice de protest) şi, atunci, regele, înţelegînd neliniştea (adesea aceste manifestări erau chiar sugerate de suveran), demitea guvernul existent, chemînd la putere celălalt partid. N-ar trebui să se înţeleagă că regula aceasta era riguros respectată. Cînd socotea de cuviinţă, regele păstra la guvernare un partid (mai ales un premier) mult peste termenul legiuit prin cutumă. Aşa s-a întîmplat, de pildă, cu guvernul I.C. Brătianu, care a deţinut puterea, necontenit, din iulie 1876 pînă în martie 1888, cea mai lungă guvernare din istoria modernă a ţării. A fost, de fapt, o decizie înţeleaptă care, aplicată, a îngăduit crearea României moderne (de la cucerirea independenţei pînă la făurirea regatului, creîndu-se, totodată, organismele structurale şi infrastructurale). În această guvernare de 12 ani, I.C. Brătianu a fost de cinci ori însărcinat cu formarea guvernului, avînd loc, uneori, şi noi alegeri. Degeaba a tot protestat opoziţia şi chiar exponenţi ai Partidului Liberal, printre care şi fratele premierului, Dimitrie, întreţinînd în ţară o atmosferă de ostilitate concertată împotriva guvernului şi, în surdină, chiar a regelui. Regele nu voia să-l demită pe primul lui sfetnic (de care avea nevoie şi la care ţinea imens) şi, în consecinţă, îl menţinea la putere. Tîrziu, după ce se crease în lumea politică coaliţia antiguvernamentală numită Opoziţia unită (conservatori şi dizidenţi liberali), care a organizat mari, răsunătoare demonstraţii de stradă, regele – care făcea jocurile – a acceptat să-l demită pe premier, neaducînd însă la guvernare (semn al omnipotenţei sale) Opoziţia unită şi gruparea junimistă, care a refuzat să participe la furibunda campanie a Opoziţiei, păstrîndu-se, în tot acest timp, pe o poziţie rezervată. Se mai întîmpla ca, atunci cînd primul-ministru comitea gafe impardonabile, să-l demită înainte de termen (cum s-a întîmplat în noiembrie 1896 cu Dimitrie A. Sturdza, deşi venise la guvernare de abia din octombrie 1895), pentru a-l rechema de îndată ce gafa fusese reparată, în aşa fel încît partidul respectiv (în acest caz era vorba de cel liberal) să aibă parte de termenul legiuit la putere. Aşa a păţit şi Partidul Conservator, chemat la putere în aprilie 1899 şi care, din cauza dihoniei interioare şi a unei grave crize economice, n-a rămas în fruntea ţării decît pînă în februarie 1901, avînd parte chiar de două guverne (Gh. Gr. Cantacuzino şi P.P. Carp). Dar şi conservatorii au avut, o dată, parte de o mai îndelungată guvernare, care a durat – cu cîţiva premieri – din martie 1889 pînă în octombrie 1895. Cam aşa s-au petrecut lucrurile, suveranul făcînd mereu şi cam discreţionar jocurile într-o domnie înţeleaptă a regelui Carol I, care a durat din 1866 pînă în 1914, adică 48 de ani. Asta nu înseamnă deloc că structura politică a ţării nu avea parte de un regim democratic (pluripartidism, separarea puterilor în stat, libertatea presei), chiar dacă, datorită censului, nu aveau drept de vot, chiar în 1915, decît 17,6% din populaţia ţării.

De la moartea regelui Carol I şi urcarea la tron a regelui Ferdinand (1914), jocurile politice interne nu le-a mai făcut suveranul ci şeful liberalilor, Ion. I.C. Brătianu. Cu adevărat mare (poate cel mai mare) bărbat de stat, el avusese un rol covîrşitor în procesul făuririi României Mari. Regele, mai slab ca fire, avea o încredere nemărginită în Ion I.C. Brătianu. Şi acesta, folosindu-se de trecerea de care se bucura pe lîngă suveran Barbu Ştirbei (prietenul intim al reginei Maria, care, şi ea, îl preţuia mult pe Ionel Brătianu), avea un rol hotărîtor în deciziile regelui. De aceea, din 1914 pînă în noiembrie 1927 cînd a murit (în acelaşi an s-a săvîrşit din viaţă, datorită unui cancer, şi regele Ferdinand), cel care a făcut jocurile în viaţa politică românească a fost Ionel Brătianu. S-au perindat, în acest timp, cîteva guvernări. Dar acestea veneau şi plecau potrivit voinţei atotputernicului şef al Partidului Naţional Liberal. Chiar şi cele două guvernări Averescu (martie 1920 – decembrie 1921; martie 1926 – iunie 1927) au fost rezultatul îngăduinţei lui Brătianu, generalul Averescu fiind demis atunci cînd a socotit că e util şeful liberalilor. În tot acest timp, mai mult decît un deceniu şi, mai ales, după înfăptuirea Marii Uniri, nimic, în viaţa politică a României, nu s-a făcut fără acordul lui Ionel Brătianu care a şi guvernat ţara o dată din ianuarie 1922 pînă în martie 1926 şi, a doua oară, din iunie pînă în noiembrie 1927, cînd s-a produs, intempestiv, moartea sa prematură (la 63 de ani). În tot acest timp, cînd s-au înfăptuit cele două mari reforme (cea agrară şi cea a universalizării dreptului de vot pentru bărbaţi) şi Constituţia din 1923, toate datorită – esenţial – lui Ionel Brătianu, şeful liberalilor a refuzat să ia în considerare modificarea hărţii politice a ţării (dispariţia Partidului Conservator şi apariţia noilor partide politice, mai ales cel naţional ardelean condus de Iuliu Maniu, cel ţărănesc condus de I. Mihalache, cel al Poporului, condus de generalul Averescu) convingîndu-l pe rege că liderii noilor partide n-au experienţă şi că acestea nu merită chemate în fruntea ţării decît sub supraveghere atentă şi demise cînd imperativele o cer. Averescu a guvernat, ce-i drept, cum spuneam, de două ori, datorită înţelegerii prealabile şi a îngăduinţei lui Ionel Brătianu, dar ţărăniştii şi naţionalii n-au apucat să guverneze, în coaliţie şi cu alte formaţiuni, decît aproape patru luni, din 1 decembrie 1919 pînă în 12 martie 1920. De abia în octombrie 1926, cînd cele două partide au fuzionat, creînd Partidul Naţional Ţărănesc, cerînd – imperios – accesul la guvernare, au fost chemate la putere în urma unei campanii protestatare extraordinare (la un miting, ţinut la Alba Iulia, au participat o sută de mii de persoane şi puţin a lipsit să ia cu asalt Bucureştiul) – după, firește, moartea atotputernicului Ionel Brătianu – de abia în noiembrie 1928. Şi P.N.Ţ. n-a avut parte decît de o guvernare de vreo patru ani şi mai bine, datorită crizei economice mondiale (neputîndu-şi, de aceea, aplica programul) şi a neînţelegerii cu regele Carol al II-lea.

Din 8 iunie 1930, cînd s-a urcat, pe tron, regele Carol al II-lea a fost cel care a făcut jocurile în viaţa politică românească. Şi a făcut-o aproape dictatorial, chiar înainte de instaurarea (în februarie 1938) a propriei dictaturi, prin promulgarea unei noi constituţii şi desfiinţarea partidelor politice. Regele, sfătuit de membrii Camarilei sale (care era mai puternică decît întregul guvern inclusiv premierul) forma şi demitea guvernele atunci cînd voia, încurajînd în interiorul partidelor (mai ales al celor două puternice, PNL şi PNŢ) vrajba şi dizidenţele, pentru a le diminua din forţă şi putere. De fapt, se suise pe tron cu ideea de a-şi instaura puterea personală împotriva partidelor şi deasupra lor. Iar cutuma de pe vremea regelui Carol I, că regele cheamă şi demite miniştrii (prevedere înscrisă şi în Constituţia din 1923) se păstrase întreagă, determinînd trucarea frecventă a alegerilor. Cînd suveranul a socotit că a venit momentul instaurării puterii personale pe faţă (dictatura regală), a organizat alegeri total libere (în decembrie 1937) care n-au dat necesarele majorităţi guvernului care a condus consultarea electorală. A urmat guvernul de 44 zile condus de Octavian Goga, după care, în 11 februarie 1938, a instaurat, legal, propria sa conducere, prin miniştri interpuşi care nu ieşeau din dispoziţiile sale. După abdicarea sa silită, la 6 septembrie 1940, Ion Antonescu, devenind conducătorul statului, a făcut, discreţionar şi dictatorial, jocurile politice pînă, se ştie, la 23 august 1944, instituţia monarhică fiind abia îngăduită dar neavînd nici o putere efectivă. Iar după 23 august 1944 jocurile politice le-a făcut destulă vreme Moscova, apoi, după 1964-1965 – voinţa tiranică a dictatorului N. Ceauşescu.

Mereu, aşadar, de la 1866 pînă în decembrie 1989, cineva a făcut, în ţară, jocurile în viaţa politică românească. Firește, păstrîndu-se principiile democraţiei pînă în februarie 1938, data de la care s-a instalat – mohorîtă – dictatura.

Vlad NISTOR

conferenţiar universitar

Politica, între ludic şi agonal

Perspectiva omului modern este în mod esenţial marcată de rolul social fundamental al omului politic şi, odată cu aceasta, de implicarea sa, uneori chiar de altruismul unei asemenea implicări. Discursurile electorale, dincolo de listele de promisiuni, susţin efortul pe care oamenii politici au a-l face în interes obştesc, fără a mai adăuga angajarea efectivă a acestora. În varianta sa ideală, omul politic este deci cineva care îşi pune întreaga capacitate creativă în interesul colectivităţii, cel puţin în cel al colectivităţii răstrînse pe care o reprezintă grupul său de alegători, efortul acesta fiind în mod ideal dezinteresat, opinia colectivă putînd accepta chiar şi existenţa unor interese fără ca acest fapt să schimbe percepţia asupra mobilurilor implicării politice în societăţile moderne.

Desfăşurările politice reprezintă din această perspectivă un loc populat de grupuri de indivizi determinaţi de interese economice, ideologii contradictorii, dorinţe de expansiune sau supremaţie politică şi uneori militară, poate chiar de biete interese personale.Interesant este raportul pe care perspectiva omului modern îl dezvoltă între clasa politica şi alegători, între protagoniştii şi figuranţii deciziei. Implicarea celor din urmă este uneori total lipsită de consistenţă, chiar şi în cele mai avansate sisteme democratice, şi aceasta în primul rînd datorită tot mai sofisticatelor metode de manipulare pe care tehnologiile moderne le presupun. Dacă chiar şi în Atena post-clisteniană, patria ideală a democraţiei directe, persuasiunea ca mijloc de guvernare ajunge să exprime inechitatea socială, persuasivi fiind cei educaţi, deci cei bogaţi, în societăţile moderne cu mult mai sofisticate şi mai tehnologizate opinia publică şi implicit decizia sînt în mare măsură controlate de către cei care gestionează partea cea mai consistentă a resurselor.

Încercarea de identificare a elementelor ce pot constitui explicaţia coerenţei unor grupuri politice pare extrem de dificilă. Asemenea încercări au fost practicate pentru diferite societăţi, de la cele antice pînă la cele moderne fără ca rezultatele să fie punctual concludente. În general, coerenţa grupurilor poate fi explicată pînă la un moment dat, fie că este vorba despre interese economice, politice conjuncturale, religioase sau de orice altă natură. Aceste grupuri se compun, se descompun şi se recompun funcţie de evoluţia determinărilor mai sus menţionate. Mai în profunzime însă, explicaţia acţiunii politice pare a fi greu identificată, senzaţia de acţiune subiectivă sau de aleator fiind dominantă.

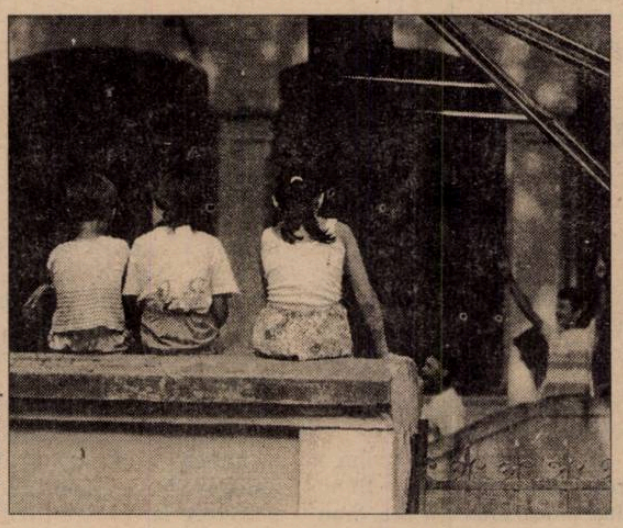

© C. Bumbuț

Este aproape un truism faptul că natura umană are o importantă componentă dominatoare, componentă ce se aşează peste o alta, manifestă mai ales episodic, agresivitatea. Încă foarte de timpuriu, formele cele mai rudimentare de agregare umană cunosc aceste componente. Societăţile ulterioare aveau să aducă numai sofisticarea lor.

Dincolo de această componentă naturală, comportamentul politic mai cunoaşte o alta, într-o oarecare măsură cultural determinată, importantă şi aceasta pentru înţelegerea modului de constituire sau de reconstituire a grupurilor politice, competiţia.

Competiţia joacă un rol important nu numai în delimitarea grupurilor politice electoral victorioase, ci şi în ansamblul funcţionării clasei politice, în precizarea deciziei sau în înfăptuirea acesteia. Competiţia nu afectează numai grupurile şi indivizii în încercarea lor de atingere a puterii ci, în multe cazuri, chiar felul în care decizia este adoptată, ba chiar mai mult, a consistenţei deciziei însăşi.

Se întîmplă ca în momentul în care competiţia se încheie să înceapă jocul. Acesta devine elementul esenţial al existenţei politice atîta vreme cît, dincolo de justificările economice imediate, de justificările de autoritate sau chiar de cele personale, nici un alt element nu poate explica implicarea în decizie sau atingerea puterii.

Jocul politic ajunge un mod de viaţă pentru clasa politică instalată, spiritul ludic înlocuind pas cu pas spiritul agonal, cel care de fapt îi dăduse consistenţa.

VATICANUL DESPRE HOLOCAUST

Revista „Le Monde“ publică, în numărul din 17 martie 1998, Declaraţia oficială a Vaticanului referitoare la Holocaustul nazist şi la responsabilităţile creştine în această chestiune. Îndelung promisă şi aşteptată, ea este un punct de culminaţie al eforturilor de reconciliere între creştinii catolici şi evrei, dar mai ales între două tradiţii religioase situate istoric într-o vecinătate adeseori distorsionată în raport cu înrudirea lor spirituală. Publicăm aici extrase din Declaraţie, precum şi cîteva din ecourile pe care le-a stîrnit. Nu ni se spun, evident, lucruri noi: importante sînt aici perspectiva, dozajul între asumare şi justificare, efortul de a recunoaşte şi de a regreta, chipul nou pe care „celălalt“ îl primeşte.

Declaraţia

Cei două mii de ani ce se vor împlini curînd de la naşterea lui Iisus Christos cheamă pe toţi creştinii la a discerne în curgerea istoriei semnele lucrării Providenţei Divine precum şi modurile în care chipul Creatorului imprimat în om a fost desfigurat...

Conform scrisorii apostolice a Papei Ioan Paul al II-lea, *Tertio Millenio* (1994), „se cuvine ca la sfîrşitul celui de al doilea mileniu al creştinismului Biserica să devină mai conştientă de starea de păcat a fiilor ei şi să-şi amintească de toate acele epoci din istorie în care ei s-au îndepărtat de spiritul lui Christos şi al Evangheliei sale, cînd – în loc să aducă lumii mărturia unei vieţi inspirate de valorile credinţei – au dat dovada unor moduri de gîndire şi de acţiune ce constituiau veritabile forme de contra-mărturie şi de scandal.

Secolul acesta a fost martorul unei incalificabile tragedii, cu neputinţă de uitat: încercarea regimului nazist de a extermina poporul evreu, ceea ce a dus la moartea mai multor milioane de evrei... Foarte puţini din cei care au fost internaţi în lagăre au supravieţuit, iar cei salvaţi au rămas marcaţi pe viaţă. Holocaustul, acest fapt major al istoriei secolului nostru este unul care ne priveşte şi pe noi, cei de azi. Faţă de acest oribil genocid, pe care responsabilii naţiunilor dar şi ai comunităţilor evreieşti au avut dificultăţi să-l evalueze în chiar momentul cînd era nemilos pus în aplicare, nimeni nu poate rămîne indiferent, Biserica mai puţin decît oricine altcineva, date fiind strînsele legături de rudenie spirituală cu poporul evreu şi amintirile lui referitoare la nedreptăţile trecutului...

Pentru mărturia sa unică legată de „Sfîntul Israel“ şi de Tora, poporul evreu a suferit mult, în numeroase momente şi locuri. Holocaustul a fost însă, în mod cert, cea mai grea suferinţă... Amploarea însăşi a crimei pune multe probleme. Istorici, sociologi, specialişti în filozofie politică, psihologi şi teologi încearcă să identifice cît mai profund realitatea holocaustului şi a cauzelor sale. Însă un atare eveniment nu poate fi măsurat numai după criteriile obişnuite ale cercetării istorice. El necesită o «memorie morală şi religioasă», iar, în ce îi priveşte pe creştini, o reflecţie extrem de serioasă asupra a ceea ce l-a provocat. Faptul că a avut loc în Europa, în ţări de lungă tradiţie creştină, pune problema relaţiei între persecuţia nazistă şi atitudinile creştinilor faţă de evrei de-a lungul secolelor.

Istoria relaţiilor între evrei şi creştini e dramatică... În zorii creştinismului, după răstignirea lui Iisus, se ivesc dispute între Biserica primitivă şi poporul evreu, cu responsabilii săi care – în fidelitatea lor faţă de Lege –, s-au opus, uneori violent, vestitorilor Evangheliei şi primilor creştini. În Imperiul roman păgîn, evreii erau protejaţi în mod legal prin privilegii acordate de împărat şi, la început, autorităţile nu au făcut distincţie între comunităţile ebraică şi creştină. Curînd, însă, creştinii au avut de îndurat persecuţii din partea statului. Mai tîrziu, împăraţii, convertiţi ei înşişi la creştinism, au început prin a garanta privilegiile evreilor. Însă mulţimile creştine, care au atacat templele păgîne, au tratat adesea şi sinagogile în acelaşi mod; nu fără a fi influenţate de anumite interpretări ale Noului Testament aplicate poporului evreu în ansamblul său. «În lumea creştină – nu spun din partea Bisericii ca atare – au circulat prea îndelung interpretări greşite şi nedrepte referitoare la poporul evreu şi la pretinsa lui culpabilitate, interpretări ce au suscitat sentimente de ostilitate faţă de acest popor. Asemenea interpretări ale Noului Testament au fost definitiv respinse de al doilea Conciliu al Vaticanului» (Ioan Paul al II-lea, discurs la simpozionul asupra rădăcinilor antiiudaismului, 31 oct. 1997).

În ciuda învăţăturii creştine ce predică iubirea tuturor, inclusiv a duşmanilor, mentalitatea dominantă a penalizat, de-a lungul secolelor minorităţile şi pe cei ce erau, într-un fel ori altul, «diferiţi». Sentimentele antiiudaice, prezente la unii creştini, precum şi prăpastia existentă între Biserică şi poporul evreu au condus la o discriminare generalizată, concretizată uneori prin expulzări ori tentative de convertire forţată... În ciuda lor, evreii au rămas, pretutindeni în lumea creştină, fideli tradiţiilor şi obiceiurilor lor comunitare, ceea ce a făcut din ei o ţintă a suspiciunii şi neîncrederii. În timp de criză – foamete, războaie, epidemii, tensiuni sociale –, minoritatea aceasta a jucat uneori rolul ţapului ispăşitor, devenind victima violenţelor, jafului ori a masacrelor. La sfîrşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX, evreii au dobîndit, în majoritatea statelor, o condiţie egală cu a celorlalţi cetăţeni, iar unii dintre ei au ocupat poziţii influente în societate. Totuşi, în acelaşi context istoric, s-a instalat, cu

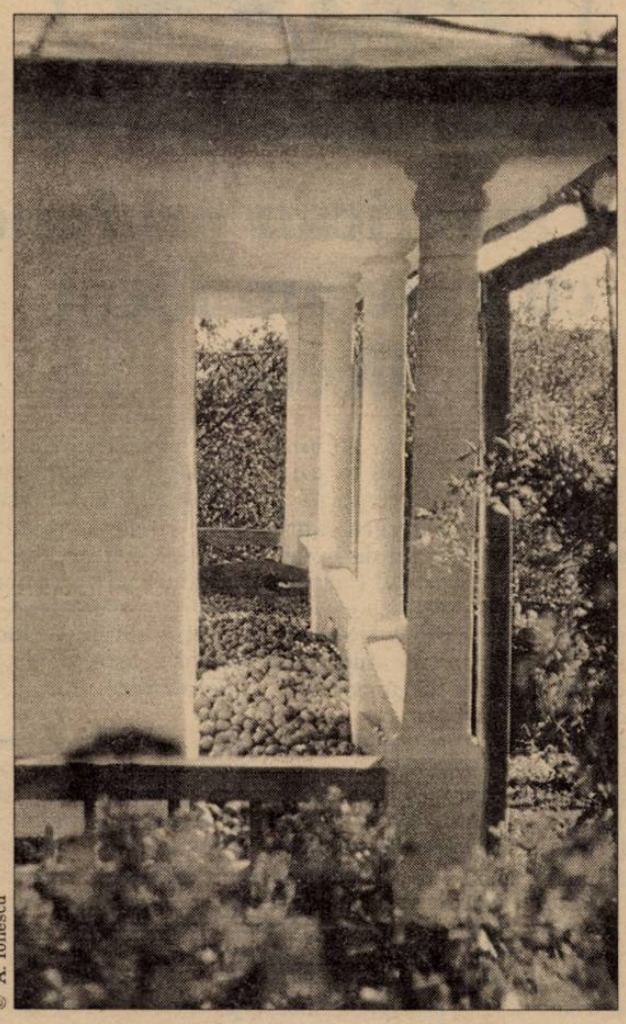

© A. Ionescu

precădere în sec. XIX, un naţionalism fals şi exacerbat. În atmosfera unor schimbări sociale semnificaive, evreii au fost adesea acuzaţi că exercită o influenţă disproporţionată faţă de numărul lor. Şi astfel a început să se întindă, la diverse grade, în Europa un antiiudaism de tip esenţialmente sociologic mai degrabă decît religios.

În aceeaşi perioadă au început să apară teorii care negau unitatea rasei umane, afirmînd o diversitate iniţială a raselor... Pe deasupra, o formă extremistă de naţionalism a fost suscitată în Germania de înfrîngerea din 1918 şi de condiţiile dure impuse de învingători, ceea ce a antrenat considerarea de către mulţi a naţional-socialismului drept o soluţie pentru ţara lor şi i-a determinat să coopereze politic cu această mişcare.

În Germania, Biserica a replicat condamnînd rasismul (şi naţional-socialismul cu aferenta sa idolatrie pentru rasă şi Stat): fie prin predica unor membri ai clerului, fie prin învăţătura dispensată de unii episcopi catolici ori prin scrierile unor juranalişti catolici laici... În urma Nopţii de cristal, Bernhard Lichtenburg, paroh responsabil al catedralei din Berlin a rostit rugăciuni publice pentru evrei. După moartea sa la Dachau a fost declarat de Biserică «fericit». Papa Pius al XI-lea a condamnat rasismul nazist în enciclica sa *Mit brennender Sorge*, citită în bisericile germane în Duminica Patimilor din 1937... Pius al XII-lea, în prima sa enciclică din 20 oct. 1939 a prevenit credincioşii împotriva teoriilor care negau unitatea rasei umane şi împotriva deificării Statului, pe care o identifica cu un adevărat «ceas al tenebrelor».

Nu putem ignora, de aceea, diferenţa existentă între un antisemitism bazat pe teorii contrare învăţăturii constante a Bisericii – care susţine unitatea rasei umane şi egala demnitate a tuturor popoarelor şi raselor –, şi acele sentimente tradiţionale de neîncredere şi de ostilitate, desemnate cu numele de antiiudaism, de care creştinii s-au făcut, din păcate, şi ei vinovaţi...

Holocaustul este rezultatul unui regim modern, absolut neo-păgîn. Antisemitismul său îşi are rădăcinile în afara creştinismului. Urmărindu-şi ţelurile, holocaustul nazist nu a ezitat să se opună Bisericii şi să-i persecute membrii. Se poate pune însă întrebarea dacă persecuţia nazistă a evreilor nu a fost uşurată datorită prejudecăţilor înrădăcinate în anumite spirite şi inimi creştine...

Într-o primă etapă, şefii celui de al III-lea Reich au încercat să îi gonească pe evrei. Din păcate, guvernele anumitor ţări occidentale de tradiţie creştină, inclusiv unele aparţinînd Americii de Nord ori de Sud, au fost mai mult decît şovăitoare în a-şi deschide frontierele. Cu toate că nu puteau prevedea intenţiile criminale ale ierarhiei naziste, ele erau totuşi conştiente de încercările şi de pericolele la care erau expuşi evreii... În ţările unde naziştii au întreprins deportări masive, brutalitatea acestor mişcări forţate de populaţie lăsau să se bănuiască oroarea fenomenului. Au dat oare creştinii întreg ajutorul cu putinţă acestor fiinţe persecutate şi în mod special evreilor? Mulţi au făcut-o; alţii nu. Cei care i-au ajutat pe evrei cît le-a stat în putinţă, ajungînd să-şi pună în primejdie propria viaţă, nu trebuie uitaţi. În timpul războiului şi după încheierea lui, comunităţile evreieşti şi şefii lor au exprimat mulţumiri pentru tot ceea ce s-a făcut pentru ei, inclusiv pentru ajutorul pe care Pius al XII-lea personal ori prin reprezentanţii săi l-a dat pentru salvarea a sute de mii de vieţi evreieşti. Numeroşi episcopi catolici, preoţi, numeroşi membri ai unor ordine religioase ori persoane laice au fost onoraţi de către statul Israel pentru atitudinea lor. În ciuda acestui curaj al unor bărbaţi şi femei, rezistenţa spirituală şi acţiunea concretă ale altor creştini nu au fost cele ce erau de nădăjduit din partea unor slujitori ai lui Christos... Pentru creştini, această grea povară a conştiinţei fraţilor şi surorilor lor trebuie să constituie o chemare la căinţă. Regretăm profund greşelile şi slăbiciunile acestor fii şi fiice ale Bisericii şi asumăm declaraţia Conciliului Vatican II: «Biserica, atentă la patrimoniul său comun cu cel al evreilor şi îndemnată de iubirea spirituală a Evangheliei, iar nu de considerente politice, regretă profund ura, persecuţiile şi manifestările de antisemitism din toate timpurile şi de orice origine»...

Biserica condamnă absolut toate formele de genocid, precum şi ideologiile rasiste care le suscită... Privind către viitorul relaţiilor între evrei şi creştini, chemăm pe fraţii şi surorile catolice să-şi reînnoiască conştiinţa rădăcinilor ebraice ale credinţei lor. Le cerem să păstreze în minte faptul că Iisus era un descendent al lui David, că Fecioara Maria şi apostolii aparţineau poporului evreu, că Biserica îşi trage substanţa din rădăcina acelui bun măslin pe care s-au altoit ramurile sălbatice ale păgînilor (cf. *Romani* 11, 17-24)...

«A reaminti teribila experienţă a holocaustului înseamnă să devenim integral conştienţi de salutarul avertisment pe care ni-l adresează. Nu mai putem îngădui ca sămînţa stricată a antiiudaismului şi a antisemitismului să prindă rădăcină în inima umană» (Comisia Sf. Scaun pentru relaţiile cu iudaismul: note asupra modului corect de prezentare a evreilor şi a iudaismului în învăţătura şi cateheza Bisericii catolice, 24 iunie 1985).

Reacţii, comentarii

Cu acest citat care apasă, persuasiv, asupra calităţii magisteriale a Bisericii, şi de îndrumător al conştiinţelor, se încheie Declaraţia oficială a Vaticanului. Recunoscută drept un act capital prin amploarea examenului întreprins, prin rigoarea termenilor, prin adresa ei către întreaga lume catolică, ea a stîrnit totuşi oarecari dezamăgiri şi reticenţe printre responsabilii unor organizaţii evreieşti şi printre analiştii evrei. H. Tincq le enumeră în articolele sale din „Le Monde“, 17 şi 18 martie 1998.

Există senzaţia că Biserica încearcă să se degreveze, pînă la urmă, de orice responsabilităţi în ce priveşte un fenomen pe care îl condamnă cu hotărîre. Ea îşi asumă astăzi rolul de trezire şi de formare a conştiinţelor, de modelare a viitorului, dar ezită să-l asume pe cel de actor plin al trecutului.

În primul rînd prin afirmaţia că antiiudaismul perpetuat în interiorul creştinismului nu ar fi una din cauzele de apariţie a nazismului, calificat dimpotrivă drept produs *sociologic* al unui regim modern, neo-păgîn. Disocierea aceasta puţin prea riscantă şi rapidă e urmată, strategic, de o a doua: nici antiiudaismul nu ar fi în fond suscitat în interiorul Bisericii şi de către ea, ci în lumea creştină. Deşi e limpede că, într-o lume creştină, ar fi dificil ca o asemenea poziţie să se fi impus fără sugestia, girul ori măcar consimţirea Bisericii dintr-o anumită perioadă istorică. Înseşi „notele asupra modului corect de prezentare a evreilor şi a iudaismului în învăţătura şi cateheza Bisericii catolice“, redactate în 1985, sînt expresive în acest sens. Un al treilea punct ambiguu ar fi faptul că Biserica avansează, drept dovadă a poziţiei sale anti-holocaust, exemplele eroice ale unor persoane: mai degrabă membri singulari ce au acţionat în conformitate cu o conştiinţă creştină, decît expresie masivă a instituţiei în sine. În acest sens, „declaraţiile de pocăinţă“ ale episcopatului francez şi german au fost mult mai nete în ce priveşte responsabilitatea ierarhiei catolice.

Alunecările acestea ambigue ale Vaticanului între instituţie şi membrii ei, între instituţie şi lumea pe care ea a inspirat-o, nu pot totuşi să ştirbească caracterul profund lăudabil al acestei reflecţii. „A mărturisi nu înseamnă a te critica. Înseamnă a accepta să fii criticat de către celălalt. E ceea ce aşteptau evreii. E cea ce a fost făcut“, scrie Bernard Dupuy, dominican, director al Centrului de studii al revistei „Istina“, în „Le Monde“, 21 martie 1998.

E mai ales lăudabilă determinarea, lipsită de ambiguităţi, cu care antisemitismul, rasismul şi ideologiile extremiste în genere sînt denunţate, alături de toate formele contemporane de violenţă colectivă: „Ne amintim în mod special de masacrul armenilor, de victimele fără număr din Ucraina anilor '30, de genocidul ţiganilor – rezultat şi el al ideilor rasiste –, de tragedii similare ce au avut loc în America, în Africa, în Balcani. Nu uităm nici milioanele de victime ale ideologiei totalitare din Uniunea Sovietică, din China, Cambodgia ori de altundeva. Nu uităm drama Orientului mijlociu...“

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Cuvente den copii

Biografia mea

Mă numesc Claudia-Andreea. Colegii şi doamnele profesoare îmi spun Andreea. Părinţii mei împreună cu prietenii din afara clasei, Claudia.

Să vă spun povestea mea. Am doisprezece ani. Nu sînt multe de povestit. Exist doar de un deceniu şi doi ani, dar vă promit că nu veţi regreta faptul că veţi citi biografia mea. Vă voi spune adevărul şi majoritatea întîmplărilor petrecute fără să exagerez cu nimic.

Am ieşit din burta mămicii mele, într-o zi călduroasă de iulie. Data? 21 şi anul 1983 iar dacă vă interesează în ce perioadă a zilei, după-masă. Din pozele văzute nu eram un copil prea reuşit iar la naştere am avut trei kilograme. După dată cred că v-aţi dat seama de zodie, nu? Dar oricum vă voi spune: leu.

Nu ştiu dacă vă interesează, dar vă voi pune o poză de a mea de cînd eram mică, de altfel prima. Deoarece pe această pagină nu mai am loc, o voi lipi pe cealaltă.

Ei, ce spuneţi? Vă rog să nu rîdeţi, v-am avertizat că nu sînt un copil prea reuşit; dar bun, să continuăm. Vom trece peste cîţiva ani, pentru că la vîrsta asta nu e cam nimic de povestit în afară de lucrul că, la un an şi jumătate, m-am mutat împeună cu părinţii şi bunicii mei într-o nouă locuinţă: din Berceni unde locuiam şi cu mătuşa mea, pe Calea Moşilor.

Pe vremea aceea era foarte greu să găseşti un apartament într-un astfel de cartier; dar cu ajutorul bunicului meu care era colonel, deci cu o funcţie importantă, am reuşit să găsim o locuinţă.

Pe vremea aceea, bunica mea nu ieşise la pensie, ci lucra împreună cu mama mea la „Anima film" (un studiou de desene animate, mama mea fiind pictoriţă). Cînd aveam vîrsta de 2-3 ani, mă luau cu ele şi mă arătau tuturor colegelor, se mîndreau cu mine. Ce să spun, eram un copil foarte iubit de către vecini şi prieteni de familie, în concluzie eram un copil răsfăţat. La acei ani nu aveam prea mulţi prieteni, deoarece eram o fire foarte răutăcioasă. Cînd ieşeam cu bunicul meu în părculeţul de lîngă blocul unde locuim, le luam jucăriile copiilor care mă enervau şi le aruncam. Dar totuşi am avut doi prieteni buni. O prietenă pe care o chema Monica, dar care s-a mutat peste cîţiva ani şi un prieten: Alex. Turbatu; nu era o poreclă ci numele de familie. Dar din păcate a avut un accident împreună cu familia sa, la vîrsta de nouă ani în care din nefericire au decedat toţi trei. Dar să trecem şi peste asta. La vîrsta de cinci spre şase ani, am primit de la o colegă de-a mamei, o pereche de rotile. Fiind entuziasmată de ele, am mers în părculeţ şi m-am împiedicat, dînd cu nasul de o bancă. Vă daţi seama ce momente groaznice au fost pentru mine. Mi-a curs mult sînge de la nas, dar cu chiu şi vai am trecut

➥

Un american profund cu care am făcut liceul

Nu sînt un indiscret, am oroare de indiscreţii; nu citesc nimănui din scrisorile pe care le primesc, niciodată nu am tras cu ochiul spre scrisorile primite de alţii. Fac o excepţie şi sper că nu mi se vor cere explicaţii de ce dau publicităţii scrisoarea primită deunăzi de la un fost coleg de liceu plecat de peste 30 de ani în ţara lui Saroyan şi Steinbeck, incapabil să părăsească logica, humorul şi expresiile tinereţii bucureştene, continuînd să scrie, ca şi mine, „vieaţa" şi nu „viaţa", dar înţelegînd din ea cam ce înţelegem fiecare atunci cînd lăsăm deoparte ziarele, telejurnalele, statisticile, „documentele" şi nimerim peste un om:

March 1998

Dragă... Iată că au trecut deja doi ani de la ultima noastră corespondenţă. După cîte îmi amintesc, tu erai confruntat cu o operaţie... Sper că ai trecut-o cu bine şi că eşti din nou pe baricadele luptei cu măria sa vieaţa. În trecut am fi discutat de muieri ori de un meci de football, acuma ne lingem rănile şi puţini sînt acei care au norocul să scape de cuţit şi masa de operaţie. Ce putem face? Era mai bine cînd eram tineri şi chiar dacă timpurile erau adverse, nu conta căci aveam speranţa de partea noastră. Acum viitorul nu prea are mare valoare, singura luptă este cu prezentul. Dacă am făcut ceva în vieaţă, avem de partea noastră şi trecutul pe care pivotăm. Văd că am luat-o cam cotit şi m-am aşternut pe consideraţii filosofice, deh, scriu unui scriitor profesionist şi vreau ca să-l impresionez.

Într-un fel sînt la curent cu situaţia de la voi, care este destul de nasoală, căci vieaţa se cam rezumă la o luptă cu morile de vînt. După unii, cică este mai bine să te lupţi cu morile de vînt decît cu nimic, aşa că poate vieaţa vă oferă premiul de consolare.

Pe la noi, societatea de consum este în plină desfăşurare, capitalismul fiind deja consolidat şi trecem printr-o perioadă de prosperitate. Din păcate, progresul material este invers proporţional cu progresul social. Înlocuind războiul rece cu o presă ocupată doar cu crimele şi dominată de un sistem juridic în putrefacţie (după cum vezi, nu am uitat frazeologia comunistă) societatea americană va pieri cîndva în propriul ei suc, aşa cum au pierit toate marile imperii. Acum, totul se învîrteşte în jurul Preşedintelui care demonstrînd că este un om normal, a regulat gagici în stînga şi în dreapta, iar acum opoziţia este geloasă şi furioasă pe bietul om... După cum se vede, nimeni nu scapă de necazuri.

În timp ce-ţi scriu aceste banale consideraţii, îmi dau seama că pe lîngă o informaţie pe care sper s-o aflu de la tine, scrisoarea aceasta poate avea şi sensul unei aniversări. Anul acesta sărbătorim o jumătate de secol de cînd am ieşit pe poarta Matei Basarabului cu o diplomă de bacalaureat sub braţ.

Am impresia că vorbesc discuţii căci istoriceşte o jumătate de secol reprezintă o grămadă de evenimente şi generaţia noastră nu se poate plînge că nu a trăit o epocă interesantă.

Despre mine nu aş putea să mă plîng... Deşi sînt un fel de pensionar, sînt destul de ocupat. Pentru a demonstra că sînt un tip paradoxal, am reluat chiar o afacere veche, importînd oale şi cratiţi fabricate la Mediaş. Întrucît fax-machine este suficient pentru a tranşa afaceri, nu am avut nevoie să vin în România. Am primit recent un container cu marfa şi afacerea se arată promiţătoare. Totuşi, este posibil ca în această vară să vă fac o vizită.

Joc încă tenis şi deasemenea sînt antrenor de soccer la un liceu de fete, ocupaţie care îmi aduce foarte multe satisfacţii, cu condiţia să-mi ţin mîinile la spate! Sper să am tăria de caracter ca să nu ajung la puşcărie din cauza curviştinelor astea pe care le învăţ să dea cu piciorul în minge...(...)

Anul acesta am avut o iarnă ploioasă. Cum aici, în aria unde trăiesc, am fost răsfăţaţi cu o climă excelentă, asta a fost un eveniment de proporţii şi ne-a cam tulburat existenţa.

Şi acum să-ţi scriu care este rugămintea mea... (...)

Cu multă stimă şi afecţiune, îţi scrie prietenul şi colegul de liceu..."

Deoarece – presat de normalitatea, de „banalitatea" asumată – nu i-am cerut permisiunea de a face publică scrisoarea lui, nu-i dau numele acestui coleg de liceu. Dar nu pot încheia fără să precizez că era un elev mediu spre bun şi juca extraordinar fotbal, extremă stîngă, ajungînd, de nu mă înşel, în naţionala de juniori – într-o clasă care a dat baschetului pe Nelu Călugăreanu şi Miti Cîrstev, iar în box pe genialul Titi Dumitrescu.

Radu COSAŞU

şi peste asta, iar cînd mi-am revenit, le-am aruncat pe rotile la gunoi şi-am spus că nu voi mai pune piciorul pe unele, pentru nimic în lume. Ce îmi plăcea cel mai mult era faptul că, în fiecare vineri şi duminică, zile pe care nu le voi uita niciodată mergeam cu bunicul meu în parcul „Cişmigiu" unde ne plimbam cu barca; culegeam flori şi ne dădeam în maşinile de jucărie unde mîncam tot timpul vată.

Al doilea lucru care îmi mai plăcea era: în fiecare toamnă mergeam cu bunicul şi bunica mea tot în părculeţe de unde culegeam castane. Deşi bunica din partea tatei, a murit cînd eu aveam doar cîteva luni, nu m-a întristat foarte mult, deoarece bunicii din partea mamei îmi satisfăceau toate dorinţele.

Mergeam cu ei de multe ori la munte unde mă dădeam pe animalele de jucărie. Dacă doriţi vă voi arăta şi o fotografie. Şi cu mama şi tata îmi plăcea cînd mă duceam la munte sau la mare, dar tot mai mult adoram să merg cu bunicii. O mare problemă a mea era aceea, că eu nu vroiam să mănînc. Mami, neavînd răbdare cu acest lucru, se enerva tot timpul pe mine. De aceea nu vroiam să merg cu ei.

Am avut o copilărie fericită şi lipsită de probleme şi greutăţi.

Bazar

Berceni

Tîrgurile sau pieţele, mai ales cele de periferie, sînt adevărate parcuri de distracţii, în care absurdul şi curiozităţile merg mînă în mînă.

Cum ai coborît din metrou, la staţia Big, ştii că te afli în Berceni prin semne evidente: un dozator pentru sucuri (ce în centru nu se mai poartă de mult), o dugheană unde se vînd hamburgeri (şi, culmea, e coadă la ei), un *Second hand* şi cîteva reprezentante ale rromilor strigînd *„Cumpăr certificate de acţionar!"*. Ai senzaţia că te-ai întors în timp, într-o lume imediat postrevoluţionară, în care tranziţia e mai vizibilă cu ochiul liber şi apele sînt mai evident tulburi. Un alt semn definitoriu este jocul de noroc. Înainte se juca alba-neagra. Acum te joci chiar cu banii înşişi: sînt şi pioni şi premii. Jocul se desfăşoară în felul următor: bagi o monedă de o sută pe o gaură, într-un fel de acvariu fără apă, dar cu 3 talgere. Toate cele 3 talgere sînt pline cu bani. Jucătorul e interesat de talgerul de jos: banii de acolo tind spre dechizătura ce-ţi poate schimba norocul. Acvariul cu bani, sub semnul transparenţei, atrage mici mulţimi de privitori (de sex masculin în general) cu sufletul la gură, într-o uriaşă dilemă: cade sau nu cade banu'?

Dacă te pierzi printre tarabele pieţei, pe lîngă obişnuitele nimicuri, poţi avea şi oarecari surprize.

Un individ te vindecă de dureri de orice fel şi de stări proaste cu magicele panacee universale: *algocalmin* şi *paracetamol*, la 500 de lei folia. Un altul, mai mitologic, tratează, printe altele, bolile reumatice, varicele, discopatia cu *untul pămîntului*. Acesta nu e altceva decît, la prima vedere, o rădăcină îmbîrligată: plămădită cu spirt, însă, devine o miraculoasă pastă.

Tot în piaţă poţi să-ţi cumperi *odecolon*, rusesc, antic şi... *salamandre* (da, vietăţi adevărate) la 3000 de lei bucata, deocamdată cam pipernicite, dar cu promisiunea că se fac duble... La atelierul din zonă, o *oglindă de mireasă*, cu rama plină de motive florale, costă 150.000 de lei, iar un *tablou original,* în galben şi albastru, cu o barcă face 200.000 de lei. O ţigancă vinde, mai încolo, inele de tombac, gen ghiul, cu 10.000 de lei: calitatea lor e că nu coclesc.

Atracţia pieţei e un mare ceas muzical: e pătrat, cu o boltă cu înfloriturii deasupra; pe ecran ceasul-minune e împodobit cu un cal ce-şi ţine o copită pe glob şi cu doi păuni ce se întîlnesc cioc în cioc; limba este un fluture, iar orele sînt flori; la fiecare oră, ceasul cîntă cîte o altă melodie.

Iaromira POPOVICI

Instalaţi-vă comod

Galeria Eforie – Atelier 35, Bucureşti: sală cu pereţi văruiţi, uşor pătaţi de igrasie. spaţiu organizat după modelul sălii de lectură a unei biblioteci sau arhive. Scaune de lemn, împrăştiate ici şi colo. O diavideotecă şi un aparat de proiectat diapozitive care poate fi „activat“ de orice vizitator. Tragi cu ochiul „pe vizor“ şi, intrigat sau doar curios, intri la expoziţia/instalaţia/arhiva de artă contemporană *dia***POZITIV** (curator: Lia Perjovschi; organizator: Fundaţia ZOOM). Reviste, dosare, cataloage de artă contemporană şi/sau experimentală: **Art Forum, Parkett, Dokumenta X** („Short guide“). **Beaux Arts, Artelier, Art in America, Experiment în arta românească pînă în 1960** ş.a. aşezate într-o banală cutie de carton, în mijlocul sălii, pentru a fi astfel vizibile şi la îndemîna tuturor. Expoziţia, deschisă între 10 aprilie şi 10 mai (orele 12-18) vizează trei niveluri majore de informare: 1) publicul larg; 2) publicul intern avizat; 3) publicul internaţional. Deocamdată, e timpul arhivării, al recuperării direcţiilor de dezvoltare din arta contemporană universală, aflată într-o continuă dinamică a transformărilor. Revista-ghid a expoziţiei schiţează, cumva, acest context (social, politic, cultural, artistic) de dezvoltare şi proiectele cu bătaie lungă ale fundaţiei ZOOM.

De-a lungul pereţilor, pe un raft de metal, se înşiră diavizoare cu lucrări a 100 de artişti contemporani de pe întreg mapamondul (din America pînă în Albania şi Coreea). Lucrările sînt grupate alfabetic, după numele autorilor, cu ghidaje textuale lipite deasupra fiecărui diavizor. Să aruncăm o privire fugară:

• Josif Kiraly, România. Membru fondator al grupului SubREAL: pungi pline cu apă, suspendate de plafon. Podea plină de butoaie şi recipiente metalice. Ordine-dezordine. Pungile sînt găurite, iar picăturile care cad transformă instalaţia într-o *Sound instalation*.

• Daniel Knorr. Artist de origine română stabilit în Germania. Desen în suprafaţa a 500 de grame de cocaină preluată de la poliţie. Pe toată durata expoziţiei poliţia a păzit cantitatea de drog.

• Annika Drougge şi Johan Malmstrom (Lueder): cîteva tricouri albe pe care, fără să le distingă eticheta, artiştii au imprimat adresa cîtorva şefi de stat (în imagine: adresele lui Muammar al-Khadaffi şi Helmut Kohl). „Am dus tricourile la magazin şi le-am aşezat la locul lor“ declară artiştii.

• Mike Nelson, artist englez, a lucrat după 1990 şi în Galeriile Academiei de Artă din Bucureşti. După regula celor trei R, a strîns obiecte reziduale, lucruri de care nu mai avem nevoie (găsite, aruncate...) şi, prin amplasare contextuală le-a resemnificat într-un ansamblu citaţional, deliberat inestetic. Comentariu asupra mizeriei reziduale din România de azi. Întrebarea pe care şi-o pune artistul este: „cum îl poţi învăţa pe un cîine bătrîn trucuri noi (de pildă... legea gravitaţiei)?

Pînă una-alta, modelul de artist implicat în toate şi curios de toate, deschis dialogului cu celălalt, comunicării libere şi interactive, capabil de contextualizare şi autosituare, e destul de puţin promovat în România, unde arta şi educaţia artistică sînt, încă rupte de contextul politic şi social. *Dia***POZITIV** îşi propune, în măsura posibilităţilor, să activeze punţi de legătură interdisciplinare. Cum? Prin dialoguri cu personalităţi din diverse domenii (medicină, politică, literatură, filosofie), „cu public, cu întrebări, cu miză, cu muză...“ pînă la 10 mai a.c.

Paul CERNAT

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT

vă recomandă apariţiile ultimelor sale colecţii:

SIMONE DE BEAUVOIR
Al doilea sex

Colecţia *Sinteze*
vol I 296 p.; vol. II 456 p. 75.000 lei

RICHARD WAGNER
Viena, Banat

Colecţia *A treia Europă*
152 p., 17.000 lei

Aceste titluri le puteţi comanda la Editura Univers, Piaţa Presei Libere nr. 1, C.P. 33-78, Bucureşti • 79739 Tel. (401) 222.66.29; 617.55.25; Fax: 222.56.52

Cronica literară de tranziţie

Încondeieri scandaloase

Ceva nu e în ordine. Am suportat în tăcere ca de articolul meu, intitulat *„Scandalul“ Eminescu,* din nr. 269 al *Dilemei,* să se atîrne o notiţă „redacţională“, răutăcioasă şi cu flagrante ilogisme*. Am aplicat chiar principiul din articol: *guarda e passa!* Mi-am zis că nu merită să mă angrenez într-o polemică pe fleacuri.

Lucrurile însă se agravează. S-a ajuns, în numărul trecut (273) la situaţia, cu totul neobişnuită, ca eu, un colaborator constant de ani de zile, deţinătorul unei rubrici permanente, să fiu pur şi simplu **insultat** de un membru al redacţiei în coloanele revistei, fără ca redacţia să se distanţeze de acest gest măcar printr-o notiţă precum cea evocată mai sus. În asemenea condiţii, asupra colaborării mele în continuare cu *Dilema* se pogoară norii unor triste semne de întrebare.

Iată, în primul rînd, minciunile, jignitoare la adresa mea, din articolul intitulat *Caractere*. 1) *„Articolele celor scandalizaţi de «atacul mîrşav împotriva lui Eminescu»...“*. Aşa începe articolul, printre cei „scandalizaţi“ fiind, chipurile, şi eu. Iată, însă, ce scriam eu: *„Nici prin cap nu mi-ar fi trecut că azi, în 1998, ele* <opiniile extravagante> *ar putea fi obiect de «scandalizare» a opiniei literare“*. Iar dacă îl preţuiesc, ca poet şi ca ins cu demon lăuntric ardent, pe Adrian Păunescu, sunt departe de viziunea sa catastrofist-apocaliptică, după care răutăţile la adresa lui Eminescu ar face parte dintr-un fel de „scenariu“, un fel de „cabală“ – şi o spuneam încă din primul alineat al articolului meu. 2) Urmează subtitlul *Intoleranţa şi nostalgia după totalitarism*. Aceste ticăloşii m-ar caracteriza plenar, de vreme ce, scrie redactorul cu pricina, eu *„nu permit diversitatea opiniilor nici măcar pe tărîmul gratuit al esteticului“*. A doua minciună. Nu „permit“? Iată ce scriam eu: *„Ţinînd seama de caracterul lor* <al acelor opinii stridente> *superficial (simple «impresii», nu studiu argumentat) şi de puţina autoritate a semnatarilor, un* guarda e passa *şi o ridicare din umeri mi s-ar fi părut îndeajuns“*. Asta se cheamă că „nu permit“? Iar ceva mai jos: *„Întrucît nici sensibilitatea estetică, nici gustul, nici discernămîntul literar nu pot fi decretate ca obligatorii, omul* <unul dintre contestatari> *e profund nevinovat“*. Întreb iar: unde sunt „intoleranţa şi nostalgia după totalitarism“? 3) *„George Pruteanu afirmă chiar că dacă nu-ţi place Eminescu eşti un handicapat (ocazie cu care se pretează la observaţii umilitoare la adresa «ologilor», /a/ surzilor şi /a/ orbilor)“*. Cum, oare, nu-i este ruşine unui om al condeiului să mintă, în scris, în halul acesta?! Iată ce ziceam eu: *„Pe cetăţeanul X.Y. îl lasă rece scrierile lui Eminescu. (...) Muritor şi* rece, *el îşi mărturiseşte la gazetă o infirmitate, un handicap. De ce să dăm cu piatra într-un biet surd şi orb?!“* A se observa că „ologii“ sunt o invenţie veninoasă a redactorului *Dilemei,* cuvîntul nu apare nicăieri în cronica mea. După cum tot scorneală e că m-aş fi „pretat la observaţii umilitoare la adresa“ etc. (asta vrînd să fie un soi de *political correctness*). Nu m-am pretat deloc. Pe cel care nu aude şi nu vede marele freamăt şi marea vibraţie ale lui Eminescu l-am numit, cu o notă de compasiune, „biet“, nu mai mult, însă am dezaprobat „înfierarea“ lui. Unde sunt „comentariile umilitoare“? 4) De aici încolo, năsocelile vexante se amplifică. Moralistul de serviciu care a scris articolul *Caractere* afirmă, în pur delir, că *„următorul pas* (al raţionamentului meu ar fi) *internarea celor încriminaţi într-un azil. În acest sens, ne putem aştepta ca dl Pruteanu, în virtutea poziţiei pe care o are şi o va avea în viaţa politică, să dea dispoziţiile corespunzătoare“*. Unde eşti, Andrei Pleşu?, tu o seduci pe Madeleine Albright, iar redactorul *Dilemei* mă denunţă ca pe o corcitură de Himmler, Beria şi Teohari! Halal de mine, Zigu Ornea, iată-mă-s şi torţionar de *speţbaliniţi* pentru eminescofobi! *Oare conzult* e, Augustin Buzura, ca dictatori de teapa mea să se zbenguie nestingheriţi? 5) Urmează un subtitlu şi mai injurios: *Laşitatea*. Unul din „laşi“ fiind eu, ce am făcut? Am *„evitat polemicile deschise cu persoanele celebre. (...) Pentru a nu-i supăra pe cei puternici, George Pruteanu preciza încă de la începutul articolului... că nu pune în discuţie cele afirmate de N. Manolescu, I. B. Lefter, M. Cărtărescu, Z. Ornea şi Al. Paleologu...“*. E o răstălmăcire ordinară. Eu scrisesem cu totul altceva: *„Aş minţi să spun că nu m-au frapat unele propoziţii, de o nonşalanţă dusă pînă la obrăznicie. Precizez că acestea nu se găsesc în articolele semnate de N.M....“* şi urma lista de mai sus. E „laşitate“ faptul că n-am descoperit propoziţii obraznice în articolele acelor literaţi, scrise cu scaun la cap? Nu mai departe de coloana alăturată articolului *Caractere*, I. B. Lefter merge chiar mai departe decît mine, mustrînd redacţia care *„a greşit neintervenind pentru a elimina punctele compromiţătoare ale numărului“*. 6) Ceea ce urmează e atît de josnic, încît sunt doar două posibilităţi: ori cel care a compus textul *Caractere* nu pricepe lucruri elementare, ori e tare lipsit de scrupule: *„George Pruteanu se arăta nemulţumit de «dubiile» care planează «asupra etichetei* poetul naţional*», făcîndu-se a uita că articolele lui I. B. Lefter şi Z. Ornea se numesc, pur şi simplu,* «Poetul naţional» între comunism şi democraţie *şi, respectiv,* Poetul naţional“. Dar, pentru numele lui Descartes, adevărul e exact pe dos! Nu mă arătam nemulţumit de acele dubii, ci, dimpotrivă, exprimam eu însumi astfel de dubii, în consens cu unii dintre semnatari. Citez: *„E de analizat ce sens are această sintagmă (...) Acel articol hotărît, din «poetUL naţional», poate inhiba sau crispa, dînd impresia că vrea să spună «cel* unic şi oficial*», poziţie care şi pe dulcele Mihai l-ar* mîhni peste măsură. *Nu e mai «naţional» Eminescu decît Arghezi, sau decît V. Voiculescu, sau Blaga, sau Bacovia, sau Goga“*. Cel puţin pentru aceste 6 puncte, cred că redacţia *Dilemei* îmi este datoare o reparaţie morală.

REMARCI SECUNDARE. 1) N-am înţeles violenţa d-lui C. Preda, ale cărui idei, plivite de duritătile de limbaj, le pot priza. 2) Mircea Cărtărescu, pe care şi eu, la rîndul meu, îl socotesc un „om serios“, nu are dreptate cînd spune, în *Dilema*, 273, că *„nu este posibil să numeşti pe cineva* infirm *pentru că nu-i place un poet“*. Eminescu nu e „un poet“ oarecare. A nu avea „organ“ pentru un fenomen liric, intelectual şi sufletesc de asemenea grandoare este, pentru un om devotat literelor, un motiv de tristeţe, o lipsă, o incompletitudine, metaforic spus o infirmitate. 3) Cam acelaşi lucru l-aş transmite şi d-lui R. Rădulescu, al cărui articol *(Cum a fost?)*, scris cu destul umor, după ce repetă gîndul meu de refuz al „poetului unic“, se auto-tachinează fantezist (plecînd tot de la cuvîntul „infirm“) cum că ar avea un picior amputat etc. Nu, d-le Rădulescu, nu un picior v-a lipsit cînd aţi scris că poezia lui Eminescu vă lasă rece, ci cel puţin un ochi şi cel puţin o ureche. N-am să vă constrîng niciodată, în nici un fel, să vă *lase cald*, n-am să vă compătimesc cu sîla, dar nici n-am să vă admir pentru motivul că acolo unde oamenii cuminţi văd abisuri, dv. nu vedeţi nici gropile în care vă poticniţi.

George PRUTEANU

*) Reieşea de acolo că eu n-aş fi înţeles numărul „Eminescu“ al *Dilemei* fiindcă, boier fiind, trimit articolele mele (pe dischetă) prin cineva şi nu vin personal, în carne şi oase, în redacţie, unde aş putea fi ***„lămurit“*** ce şi cum. Se postula astfel ideea că o publicaţie nu-şi atinge nivelul de claritate decît prin tacla directă cu beneficiarii, pînă şi telefonul fiind exclus.

Nota redactorului Cezar Paul-Bădescu: *„Guarda e passa!“*

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

The Wooden Architecture of Maramureş

Fotografii de DAN DINESCU • Text de ANA BÂRCĂ
Versiune engleză de JAMES BROWN • 144 pp.,
260 × 280 mm cartonat, tipar Viena (2 culori), 150 000 lei

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

„Un parteneriat între doi experţi“

– convorbire cu Sever Cristian OANĂ –

Sever Cristian Oană, medic specialist de medicină generală şi director adjunct la Direcţia Sanitară a Municipiului Bucureşti, vede reforma sanitară ca o încercare de schimbare a raportului dintre medic şi pacient. Pornind de la ideea solidarităţii sociale şi de la schimbarea modalităţii de plată a medicului, reforma va reuşi, în viziunea lui Oană, să readucă în prim-plan un raport uman. Medicul de familie ar trebui să fie omul de încredere de lîngă tine.

Începînd cu sfîrşitul anului 1994, un sistem cel puţin asemănător cu cel al medicului de familie a funcţionat în opt judeţe cu titlu de experiment. A fost el unul reuşit?

Orice experiment e reuşit, în sensul că îţi spune ce ai făcut bine sau ce nu merge, chiar dacă nu obţii ce ţi-ai propus şi nu îţi confirmă ipoteza iniţială. Oricum e o experienţă reuşită.

Dar sistemul este complet diferit. Depinde din ce unghi de vedere este privită această reformă. Eu, privind-o ca medic, în primul rînd, şi, în al doilea rînd, ca administrator, vreau să spun că esenţa reformei este de fapt schimbarea raportului dintre medic şi pacient. În mod tradiţional, acesta era un raport de tip paternalist. Medicul era bunul Dumnezeu şi îi spunea pacientului: „faci aşa pentru că aşa îţi spun eu“. Prin reformă, noi dorim să îi punem pe medic şi pe pacient pe picior de egalitate, iar între cei doi să fie un parteneriat. Parteneriat între doi experţi: medicul, care e expert în medicină, şi pacientul, care e expert în propriul corp.

Dacă privim din alt punct de vedere, economiştii, cel puţin, vor spune că esenţială este schimbarea modalităţii de finanţare. Sînt de acord că şi aceasta poate fi o trăsătură de cea mai mare importanţă, în sensul că se merge pe ideea terţului plătitor. Ideea fundamentală a Legii asigurărilor sociale de sănătate este solidaritatea socială. Plătim toţi cîte puţin, în permanenţă, ca să putem ţine în spitale şi ca să putem trata pe cei puţini care se îmbolnăvesc la un moment dat. De exemplu, costul real al operaţiei pentru un cancer de colon ar fi de cîteva milioane. Foarte puţină lume are aceşti bani să îi pună pe masă în clipa operaţiei. Apelînd însă la solidaritatea socială, omul se poate opera fără să plătească în mod direct atunci, iar costul să fie plătit din asigurare.

Aceşti bani trebuie administraţi de cineva. Astfel, avem prestatorul serviciului, care e medicul, beneficiarul, care e pacientul, şi terţul plătitor, care e Casa de Asigurări. Ea adună banii de la toată populaţia, 5% anul acesta, 7% anul viitor, iar din acest fond plăteşte pentru cei care sînt bolnavi. Aceasta ar fi esenţa legii din punct de vedere economic.

Cu alte cuvinte, este vorba mai degrabă de un sistem social.

Dacă vreţi, puteţi să-i spuneţi un sistem de protecţie socială. Dar asta este tradiţia europeană. Într-adevăr, Statele Unite nu au această tradiţie. În America sînt tot felul de grupuri de interese şi de aceea nici nu a mers o astfel de lege. Clinton chiar asta a vrut să facă. Dar s-au împotrivit chiar medicii, pentru că într-un sistem cum e cel american ei vor cîştiga mult mai bine. Accesul populaţiei la serviciile medicale este însă mult mai limitat.

Se poate spune că medicul este un liber profesionist?

Da, medicul este un liber profesionist care îşi contractează serviciile sale, în cazul actual, cu Casa de Asigurări de sănătate. Sau este pur şi simplu pe picioarele proprii şi are un cabinet particular în care, contra plata pe loc, asigură servicii medicale. Pe cînd, în sistemul asigurărilor sociale, nu se plăteşte în clipa prestaţiei medicale. Plăteşti asigurarea şi, urmînd circuitul din sistem, practic nu plăteşti niciodată în momentul prestaţiei medicale.

Sistem de finanţare cu un terţ plătitor

Cum se face distribuţia venitului de la Casele de Asigurări? Cum se redistribuie banii către medici?

Anul acesta se colectează 5% de la patron, 5% de la angajat, iar liber profesioniştii plătesc 5%. Aceşti bani se adună fără să crească fiscalitatea. Dacă pînă acum plăteaţi un impozit de 28%, acum o să plătiţi un impozit de 23% plus 5% separat pentru sănătate. Deci fiscalitatea nu creşte.

În al doilea rînd, principiul legii este că banii se adună pe plan local şi se cheltuie tot pe plan local. Fiecare judeţ va avea propria sa Casă de Asigurări. Dar este tot atît de evident că sînt judeţe sărace, cu multă populaţie, care vor avea mulţi beneficiari ai sistemului, dar foarte puţini plătitori, după cum sînt judeţe bogate care vor avea beneficiari mai puţini. Astfel că s-a prevăzut un fond de redistribuţie între Casele judeţene şi Bucureşti de 7%. Casa Naţională de Asigurări încearcă să reechilibreze aceşti bani pe judeţe, acolo unde sînt nevoi mai mari decît banii disponibili.

Cum va fi plătit medicul?

Medicul nu va mai avea un salariu, ci un venit variabil. La nivelul medicinii de familie, el va fi plătit în funcţie de numărul de oameni pe care îi are pe listă. Bineînţeles că una este să ai 2000 de oameni tineri, între 20 şi 50 de ani, care în general sînt sănătoşi şi nu prea dau pe la medic, şi alta este să ai sugari sau oameni foarte în vîrstă care sînt bolnavi şi au tot felul de nevoi. Pentru asta se va aplica un sistem de corecţie. De exemplu, dacă îngrijeşti un sugar între 0 şi 1 an, primeşti de patru ori mai multe puncte decît pentru un adult între 20 şi 50 de ani. Dacă îngrijeşti un bătrîn de peste 65 de ani, tot aşa primeşti de 3 sau 3,5 ori mai multe puncte decît pentru un adult. Pentru că este mai mult de lucru la extreme.

Acum, logic este ca medicul să le şi facă un anumit lucru acelor oameni. Atunci, partea venitului din punctajul pe care îl au în funcţie de numărul de pacienţi de pe listă va reprezenta, cel puţin acum la început, cam 80%. Celelalte 20% încercăm să le oferim sub formă de prestaţii medicale: vaccinări, mici intervenţii chirurgicale, depistări precoce de TBC, de cancer şi aşa mai departe. Aceste prestaţii înseamnă puncte care reprezintă bani, pentru a-i stimula să fie activi. Altfel, poţi să îţi iei o listă de pacienţi şi să faci rebus, sau poţi să dai numai bilete de trimitere. În occident, partea aceasta a venitului din prestaţie este mult mai mare, ajunge la 40-45%, şi treptat tindem să ajungem la ea.

Am înţeles că limita de populaţie pe care poate să o ia un medic este între 500 şi 2000 de oameni.

Da, cam asta va fi. Dar, evident, acum vom porni cu cît vine fiecare, pentru că nu putem sili lumea să se înscrie. De la 1 ianuarie 1999, cînd va fi o Casă de Asigurări care va funcţiona cu motoarele din plin, atunci nu vor mai putea exista liste de 100 de persoane. Dar eu cred că pînă la 1 ianuarie medicii au timp să-şi completeze lista.

Să spunem că la 1 ianuarie 1999 un medic nu are limita minimă. Ce se întîmplă cu el?

Situaţia evoluează şi se schimbă de la clipă la clipă. Încă nu am luat o hotărîre în sensul acesta. Deocamdată vrem să vedem cum merge ritmul înscrierilor, iar dacă bănuiala noastră e corectă, cel puţin pentru Bucureşti, şi anume că nu va fi medic care să nu aibă cel puţin 500, atunci limita rămîne aceasta. Dacă vor fi foarte mulţi care nu vor ajunge la această cifră, va trebui să coborîm limita.

Fiecare om îşi poate alege liber medicul

Cum ajunge un om să se înscrie la un medic de familie?

Ideea este cea a liberei alegeri. Să spunem că e un om care s-a mutat într-un cartier nou şi nu cunoaşte pe nimeni. El are două opţiuni. Pe de-o parte, poate să-şi întrebe vecinii unde e cel mai apropiat dispensar. Acolo va găsi pe uşă – de la 1 ianuarie există în toate dispensarele – un tabel cu toţi medicii care lucrează în dispensar şi au dreptul să-şi facă listă cu pacienţi. În tabel este scris numele complét al medicului, anul absolvirii facultăţii şi gradul profesional – medic simplu, medic primar, medic specialist. Aceste trei elemente le-am considerat esenţiale. Veţi spune că sînt puţine. Sînt de acord. În acest caz, există o a doua posibilitate, şi anume să se intereseze în cartier care este cel mai bun medic. Ştiţi cum e, zvonul circulă.

Ce se întîmplă cînd medicul de familie este plecat în concediu?

Îi ţine locul un coleg. Noi încurajăm dezvoltarea aşa numitei practici de grup. Grupul de practică se face printr-o liberă asociere a mai multor medici de familie care nu numai că pot să-şi ţină locul unul altuia, dar chiar să se administreze în comun. De exemplu, este absolut nerealist să ne imaginăm că fiecare medic va putea avea un electrocardiograf, un ecograf şi aşa mai departe. Nici nu este eficient economic. Dacă se asociază mai mulţi medici într-un grup de practică, atunci îşi vor putea cumpăra o aparatură mai performantă pe care să o folosească în comun, cu eficienţă maximă.

Pe de altă parte, uneori este chiar bine ca ei să se completeze reciproc. Toţi sînt medici de familie, dar unul are o pasiune pentru cardiologie, unul pentru microchirurgie, altul pentru psihoterapie, şi atunci pacientul rămîne în acelaşi grup de practică. Dacă pacientul meu are o problemă de cardiologie, îl trimit la prietenul meu, care e tot medic de familie, dar are o competenţă în plus.

Pot să ajung la un medic specialist fără să am trimitere de la medicul de familie?

Puteţi, dar plătiţi. Dacă vă mişcaţi în sistem, nu plătiţi nimic la consultaţie. Prezenţa medicului de familie nu înseamnă în nici un caz un obstacol în calea ajungerii la un specialist. Puteţi să spuneţi că de 20 de ani vă îngrijeşte profesorul cutare. E normal ca un medic de familie să vă trimită la acelaşi specialist, care vă vede şi vă ştie de 20 de ani şi în care aveţi încredere.

Pe de altă parte, noi am declanşat, cel puţin la nivelul acesta, concurenţa între medici. E normal că nu trebuie să ne limităm doar aici, ci trebuie să declanşăm competiţia între policlinici, competiţia între spitale. Medicul specialist va fi ales de medicul de familie, sfătuindu-se şi cu pacientul. Acesta nu mai e trimis la o secţie, cardiologie, de exemplu, ci la doctorul Popescu, care este cardiolog şi care ştiu că îmi va răspunde şi îmi va spune ce trebuie să facem mai departe. Am vrea ca pacientul să nu se simtă pierdut într-o policlinică pe care nu o poate pricepe, ci să se ducă într-o relaţie strict umană, de la om la om, şi să se simtă protejat în felul acesta.

În cazul consultaţiilor stomatologice, există acelaşi sistem al asigurărilor de sănătate?

La stomatologie problema e mult mai complicată pentru că aici costurile asistenţei stomatologice sînt foarte mari. Legea spune că în medie 40% din costurile asistenţei stomatologice vor fi suportate de asigurări. Cred însă că cifra este cam entuziastă şi că maxim 20% vor putea fi acoperite din asigurări, pentru că materialele sînt extrem de scumpe.

Normal ar fi ca cel puţin programul de ortodonţie – protezele pentru ca dinţii copiilor să crească drepţi – să fie un program naţional, plătit de la buget, cum este programul de combatere a tuberculozei, a cancerului, care sînt programe naţionale şi care nu sînt finanţate din asigurări. În general, asistenţa stomatologică a copiilor ar trebui să nu fie asigurată prin asigurări, ci prin program naţional. Restul, prin asigurări, şi aici este locul unde se vor putea dezvolta destul de repede societăţile de asigurări private.

Fiecare membru al familiei trebuie înscris la medic

Dacă doriţi să vă înscrieţi la un medic de familie, puteţi merge la vechile circumscripţii şi dispensare medicale sau la medicii care au deschis deja un cabinet privat. Dacă nu cunoaşteţi pe nimeni, puteţi găsi lista cu toţi medicii din Bucureşti publicată în ziare sau o puteţi consulta la Direcţia Sanitară a Municipiului Bucureşti (DSMB). Nu uitaţi că faptul că v-aţi înscris dumneavoastră nu înseamnă că aţi făcut-o implicit şi pentru copil. El trebuie înscris individual, de preferinţă la acelaşi medic la care figurează părinţii.

În Bucureşti, la o populaţie de 2.027.512 la 1 iulie 1997, conform datelor de la Serviciul de Publicaţii al Primăriei Capitalei, fuseseră acceptate la DSMB 911 cereri pentru medici de familie, ceea ce înseamnă o medie de 2225,5 pacienţi pentru fiecare doctor. Chiar dacă cifra este mare – media optimă este apreciată la 1500 de pacienţi –, se aşteaptă ca în sistem să intre din ce în ce mai mulţi medici. De altfel, din cei 8485 din Bucureşti, 1124 sînt medici specialişti de medicină generală. În principiu, la 750 de pacienţi, doctorul poate să îşi angajeze o asistentă care va fi plătită cu salariu, conform contractului dintre ea şi medic.

Medici de familie pot fi doar aceia care au stagiatura de un an făcută şi sînt medici simpli, specialişti sau primari de medicină generală. În acelaşi timp, pentru Capitală, ei trebuie să fi dat concurs de intrare în Bucureşti.

Doctorii pensionari au dreptul să lucreze doar în sistem privat, cu aviz anual de la Colegiul Medicilor. Sever Cristian Oană spune că aceştia pot deveni eventual medici de familie în cazul asigurărilor de sănătate private.

Direcţia Sanitară a Municipiului Bucureşti, str. Avrig nr. 72, tel.: 252.32.16

În ce măsură credeţi că se va îmbunătăţi prin noul sistem tratamentul medical?

Tratamentul depinde de progresul ştiinţei medicale, de progresul chimiei, al farmacologiei. Obiectivul final este însă să îmbunătăţim starea de sănătate a populaţiei, dar aceasta este de fapt în proporţie de mai puţin de 30% influenţată de sistemul medical. Mai mult de 70% din starea noastră de sănătate o datorăm condiţiilor de locuit, alimentaţiei şi integrării sociale. Progresul stării de sănătate depinde de progresul economic al ţării. Contribuţia medicinei este practic mică. Nu vă puteţi aştepta la minuni din acest punct de vedere. Însă ceea ce cred eu că se va vedea foarte repede este schimbarea raportului dintre medic şi pacienţi. Pacienţii vor observa foarte repede că vor fi trataţi ca nişte fiinţe umane demne, nu ca nişte supuşi care au venit să cerşească ceva de la stăpîn. Cred că acesta este primul lucru care se va observa. Medicul, înţelegînd că ia bani în funcţie de cîţi pacienţi are, de cîte consultaţii a dat, se va purta ca o persoană civilizată şi îşi va trata pacientul ca pe un egal al său şi nu ca pe un supus.

A consemnat
Octavian GABOR

Socio-hai-hui

România, dus şi-ntors

De curînd, am fost plecat din ţară pentru mai multă vreme. M-am dus cu avionul şi m-am întors cu avionul.

La ducere, m-am nimerit în preajma unui grup de latino-americani, care venea de undeva şi mergea altundeva. Agitaţie multă, vociferări, stewardesa care a trebuit să alerge la decolare după fiecare să-l lege în scaun cu centura de siguranţă, bagaje multe care debordau din pungi de plastic etc. La cîtva timp după decolare şi-a făcut apariţia o sticlă de tequila sau ceva asemănător, care a trecut cu rîsete din mînă în mînă, între vecini. Am luat şi eu un gît şi am intrat în vorbă. Peste o oră cîntam cu toţii într-o neo-latină cosmopolită şi făceam glume pe care le înţelegeam pe jumătate, dar de care rîdeam cu gura plină. Restul avionului, în mare parte oameni de afaceri serioşi, ne priveau cu o combinaţie de condescendenţă şi simpatie. Şi cu cît erau ei mai rezervaţi, cu atît mai mult se încingea parcă veselia în grupul „meridionalilor", mîndri să-şi manifeste specificitatea şi libertatea. *Simpatici oameni!* – îmi şopteşte la ureche vecinul meu din spate, un român din Bacău. *Hei hombre*, adăugă el, *dă-mi şi mie sticla aia să văd dacă e mai bună decît ţuica noastră*. Şi dă-i şi rîzi.

La aterizare, ne-am pupat cu toţii Piaţa Independenţei, pecetluind astfel solidaritatea a ceea ce decretasem deja *geantă latină*.

La întoarcere, m-am nimerit într-un grup de români care venea de la lucru de prin Franţa. Agitaţie multă, vociferări, stewardesa care a trebuit să alerge la decolare după fiecare să-l lege în scaun cu centura de siguranţă, bagaje multe care debordau din pungi de plastic etc. Nici nu decolase bine avionul şi cineva din spatele meu strigă: *Băi Vasile, ia scoate sticla aia de ţuică şi fă-o să umble!* Cînd a ajuns la mine, am refuzat politicos pe nemţeşte. *Gut, gut !* m-a asigurat numitul Vasile, dar eu *nein* şi *nein*. Nu a trecut mult, şi s-a ajuns la „Mărioară de la Gorj". *Ce ţigănie!* – a exclamat indignat vecinul meu de scaun, un intelectual subţire care nu se lăsase păcălit de nein-ul meu cu accent de Dîmboviţa. *Uite aşa ne facem de rîs în toată lumea. Nu suntem în stare să avem şi noi un comportament civilizat, ca toate celelalte naţiuni!* Am mormăit un *mda* şi m-am refugiat în muţenia mea. Îmi era jenă să-i privesc în ochi pe ceilalţi pasageri, oameni de afaceri serioşi, care ne priveau cu o combinaţie de condescendenţă şi simpatie. *O să creadă că suntem nişte sălbateci!* – mă gîndeam eu în sinea mea, pierzîndu-mă şi mai tare în scaunul avionului.

După aterizare, aşteptînd bagajele în aeroportul familiar, din nou printre ai mei, stăteam şi mă gîndeam tot în sinea mea: *Ciudată pasăre şi intelectualul ăsta român! Oare cînd am fost mai „autentic", mai „român", la dus sau la întors? Sau cumva identitatea asta a noastră atît de dragă este şi ea o poveste „cu dus şi-ntors"?*

Vintilă MIHĂILESCU

Cu ochii-n 3,14

AFACEREA „ŢIGARETA 2"

● Pentru prima oară de multă, multă vreme, presa noastră a fost pusă în situaţia de a-şi arăta o altă faţă a prea-umanităţii ei care, de obicei, e una doar peiorativ-balcanică: aceea de a i se dovedi că nu ea face, la nevoie, adevărata actualitate şi adevăratele evenimente, ci serviciile mult-prea-secrete. Mi s-a făcut, o clipă, milă de presa noastră: gîfîie! (**B.G.**)

● După ce de zeci de ani, una din marile întrebări ale fiinţei româneşti a fost: „da' ce căuta neamţul în Bulgaria?", a venit vremea ca tot românul să se întrebe: „da' ce căuta bulgarul la Otopeni?"

Totuşi, nici Caragiale, nici Ionesco, nici Hašek, nici Şalom Alehem, nici unul din uriaşii humorişti ai lumii, nu-şi găseşte azi, în România, o confirmare mai strălucită ca acest Pierre Daq, un confrate de-al lor, nu de gabaritul lor, dar posesor, şi el, al unor formule formidabile. Cei care cunosc cîteva din ideile lui fulgerătoare nu pot primi explicaţiile oficiale la aerianul flagrant delict decît dîndu-le ca motto această indicaţie, bătută în aur, a lui Pierre Daq: „Cînd evenimentele te depăşesc, fă totul ca să laşi impresia că tu le-ai organizat". (**R.C.**)

● Tocmai am văzut „Titanic"-ul. Dacă filmul respectă realitatea, şocul provocat pe transatlantic de ciocnirea cu un iceberg n-a fost cine ştie ce. Cu excepţia cîtorva compartimente obscure din cală, viaţa de bord n-a fost imediat afectată. Abia calculele făcute de constructorul navei, aflat printre pasageri, au demonstrat că scufundarea era inevitabilă. Şi ea s-a produs matematic, încetul cu încetul. Tot din experienţa Titanicului ştim că în bărcile de salvare au prioritate cei de la clasa întîi. Căpitanul însă moare la post.

Şocul iniţial al afacerii „Ţigareta 2" n-a fost prea mare. Şi dacă n-am avea experienţa unei căderi de guvern începute printr-un interviu... (**A.M.**)

RECLAME

● Un aparat care anunţă că inima a încetat să mai bată. Privirea îngrijorată a chirurgului. Sînt apucate cele două tampoane pentru şocuri electrice, sînt atinse puţin, pentru a se vedea dacă sînt încărcate – un zgomot sinistru – şi sînt aplicate pe pieptul pacientului. Aparatul anunţă în continuare lipsa pulsului. În mîna chirurgului, întinsă, sînt puse o seringă (probabil cu adrenalină, pentru injecţia în inimă), un bisturiu, o pensă şi, în cele din urmă, un deschizător de capace, care „operează" dopul unei sticle de bere Kaiser. Nu am văzut ceva mai revoltător în materie de reclame. Poate să-mi spună cineva ce legătură este între starea de comă şi respectiva bere sau ce e cu stupida veselie din finalul spotului? Mi se va spune că n-am înţeles, că, de fapt, operaţia a reuşit – deşi nu reiese de niciunde acest lucru. Oricum, pentru mine, ca simplu consumator, berea Kaiser îmi va rămîne de acum încolo asociată cu iminenţa morţii. Ceea ce mă va împiedica să o mai cumpăr. (**C. P.-B.**)

● Dat fiind că pe piaţă este în vogă pacheţelul conţinînd esenţa puiului, vacii, porcului-în-sine şi ştiind că din acesta, la domiciliu, mărindu-i-se volumul cu o cantitate variabilă de apă (Δ apă) se pot obţine supe, tocăniţe (numai fripturi nu!) de pui, vacă, porc-fantomă, să se calculeze cîte grame are cubul Maggi (Knorr etc.) (**C.M.**)

AMINTIRI, AMINTIRI...

● Recitit Iacob Negruzzi, *Dicţionarul „Junimei"*. Amuzat. Mai cu seamă articolul *Duduca de la Vaslui* – „...fiinţă închipuită care reprezintă pe cetitorii burghezi ai *Convorbirilor* mai ales din sexul frumos şi în special din provinţe. La cetirea unei scrieri prea ştiinţifice, prea corosive sau prea înalte pentru publicul profan, cînd este vorba de a se şti dacă e bună de publicat sau nu, mulţi întreabă: «ce va zice Duduca de la Vaslui?» „Amintit discuţiile din redacţia noastră pe tema „cititorul nu ştie ce-i aia paradigmă..." Amintit şi discuţiile dintr-o altă redacţie, a unui post de radio important: „Ce spui tu acolo – pleda editorul – trebuie să înţeleagă şi gospodina din Mizil!". (**D.V.**)

● Verific, la reportofon, casetele înregistrate mai demult, căutînd una care ar putea fi recuperată. La un moment dat aud o voce bătrînească, dar bine timbrată şi clară, povestind despre Dobrogea începutului de secol: reţin un cuvînt cu sonoritate bizară, ieşit din uz: „embaticar" – arendaş cu drepturi depline, pe termen foarte lung. E un fragment, dintr-o convorbire nepublicată, cu dna Dina Balş, cea mai în vîrstă colaboratoare a *Dilemei*, plecată dintre noi la sfîrşitul săptămînii trecute, cu puţin înainte să împlinească 95 de ani. Melancolia de-a pierde dintr-o dată un veac de istorisiri spuse cu un farmec unic. Caseta rămîne intactă. (**T.C.**)

LA TEATRU, LA CINEMA, LA STRADA

● Teatrul Ţăndărică oferă, în general, multe surprize plăcute: haz, imaginaţie şi muzică. Nu acelaşi lucru se poate spune despre spectacolul „Coţofana hoaţă". Acesta este cel puţin de neînţeles pentru copii: coţofana hoaţă, o pasăre jumulită, cleptomană de lucruri lucitoare, îi fură coroana regelui; drept mulţumire, regele o ia de nevastă şi fac împreună o nuntă ca-n basme şi nişte coţofene mici, bucăţele rupte din mama lor. (**I.P.**)

● La televizor, un film de la începuturile cinematografiei româneşti, „Bing-bang" cu Stroe şi Vasilache, în regia unui necunoscut, ing. Argani. Într-o secvenţă, petrecută la Snagov, protagoniştii cad în apele lacului. Prima lor grijă, odată ieşiţi la mal, este să-şi verifice nodul cravatei şi *dunga pantalonilor*, pe care-o aranjează cu degetele ude. Regulile ţinutei în public, pe la o mie nouă sute şi ceva... (**T.C.**)

● Sîntem pe drumul cel bun spre *political correctness*. Graşii din Bucureşti, după ce şi-au înfiinţat Clubul XXL, au ctitorit şi o discotecă. Nu degeaba se spune despre rubiconzi că sînt oameni de viaţă. De viitor este că şi-au găsit şi un nume politic corect: *„grăsunii"*. Şi că vor să organizeze un concurs de miss nu doar pentru cea mai grasă şi frumoasă, ci şi *cea mai inteligentă*. (**I.P.**)

● Ce am aflat din emisiunea „Pro Fashion" de sîmbătă 25 apr.: că o prostituată din Los Angeles a lucrat mai întîi în poliţie, de unde a demisionat din cauza corupţiei. Ea se numeşte *Norma Jean* (ca în Norma Jean Baker, alias Marilyn Monroe) *Almodovar* (ca în Pedro Almodovar)! Arta imită viaţa, iar uneori, mai ales invers... (**a.l.ş.**)

● Trei anunţuri în trei vitrine:

1) ATENŢIE! PRĂVĂLIA ÎNCHISĂ. MEŞTERUL VA VENI PE 20 APRILIE

2) ROCHIILE EXPUSE SE ARANJEAZĂ PE CLIENTĂ PE LOC

3) EXECUTĂM CHEY

Cînd meşterul va veni pe 20 aprilie să deschidă prăvălia, pentru a aranja pe clientă pe loc rochiile expuse, cheyle vor fi fost executate. (**D.S.**)

Televedenii

Glossă împăunată cu *foarţa*

Observam data trecută că se poate deja contura un profil cultural-ideologic al *Antenei 1*, mult mai bine definit politiceşte, dar şi mult mai persuasiv prin fineţea comunicării politice, decît încrîncenata grimasă propagandistică a agonizantului post central, datorită (şi aici apare distincţia demnă de luat în seamă de către teveriştі) nu programelor de ştiri sau emisiunilor declarat politice, ci graţie unor *show*-uri cu intenţii eminamente „culturale" sau de divertisment. Un revelator neaşteptat al poziţiei în front a *Antenei* a fost celebrul „scandal Eminescu". Carnea de tun pentru *talk-show*-ul-blazon al *Antenei 1*, cel încredinţat lui Adrian Păunescu, l-a constituit – se ştie – recentul număr al *Dilemei* care punea în discuţie statutul de „poet naţional" al lui Eminescu dintr-o viziune destul de marcat filologică: un defect în aparenţă, prin restrîngerea de perspectivă, dar o calitate de fapt, prin concentrarea asupra unui punct distinct de pornire a ceea ce s-a dorit din capul locului o dezbatere mai amplă. Intervenţiile avangardiste ale celor mai tineri semnatari nu s-au depărtat prea mult de latura strict estetică a chestiunii (numai o persoană excesiv de tendenţioasă şi-ar închipui, de pildă că, pictîndu-i mustăţi Giocondei, Duchamp şi-ar fi propus să batjocorească... neamul italienesc!!!) Că atari atitudini dizidente zgîndăre încă multe sensibilităţi de la noi – este o realitate demnă de discutat, înainte de a deveni un nou prilej de complexe naţionale... Voi încerca să lărgesc puţin panorama şi să confrunt cele două poziţii, cea a „grupului" de la *Dilema* (de altfel destul de eterogen) şi cea a invitaţilor la emisiunea d-lui Păunescu.

Dar mai înainte – o felie de viaţă... S-a întîmplat puţin înainte de apariţia numărului cu Eminescu. Mergeam într-unul din acele troleibuze noi, care arată pe un panou de deasupra cabinei şoferului cît e ceasul şi ce staţie urmează, iar cîteodată repetă această ultimă informaţie printr-o voce înregistrată pe bandă. „Urmează staţia Ţepeş-Vodă", grăi la un moment dat spiridusul din cabină. La care un bătrînel cu sacoşă, pregătit să coboare: „Of, of, unde eşti tu, Ţepeş doamne?" Replica, oftată, venită din adîncul sufletului, a stîrnit imediat o întreagă discuţie între călători despre situaţia politică. „Unu' ca Ţepeş ne-ar trebui acum" – era concluzia, niciodată pe deplin concluzivă, a dezbaterii. Iată ce înseamnă un mare poet, mi-am spus eu: un creator de mituri. Ce dacă îl predau ăştia prost în şcoli? Poporul îşi ia din el ce vrea şi cît vrea, la nevoie. Nu eram gata să pariez, dar îmi plăcea să-mi închipui că mitul reîncărnării voievozilor e invenţie cultă, eminamente eminesciană (un fel de avatar faraonic străin iniţial imaginarului mioritic), aşa cum cîntecul contelui Roland, campionul creştinătăţii, ajunsă prin re-elaborări succesive în repertoriul rapsozilor napolitani din vremea lui Gœthe, are la bază o comandă propagandistică din vremea cruciadelor. Iar cît de productiv este acest mit al lui Ştefan deşteptat în *Doină* şi al lui *Vlad* înviat în *Scrisoare* – o dovedesc toate ceremonialurile politice, de la poza ecvestră a Căpitanului pînă la recenta descălecare electorală de la Ruginoasa a Chelarului-din-Balcon.

Evident, mă înşelam, cel puţin în privinţa receptării imediate (miezul ipotezei – ştiu că face deja obiectul de studiu al antropologilor noştri). Între poet şi public există de multe ori un întreg lanţ de comentatori şi interpreţi ai operei (unii din ei deopotrivă biografi mai mult sau mai puţin riguroşi, dar toţi neapărat evlavioşi). Face parte din însăşi istoria culturii, din însăşi tradiţia valurilor demotice, ce succed momentelor de concentrare aulică, această mitizare a figurii Autorului, paralelă cu re-elaborarea materiei sale poetice: e ceea ce făceau jongleurii medievali cu cîntecele şi biografiile (romanţate, am zice noi azi) ale trubadurilor, în faţa unui public tîrgoveţ lipsit de răbdarea de a prinde concepte curteneşti prea rafinate; e ceea ce făcea Boccaccio în lecturile publice din *Comedia*, de el „împăunată" cu epitetul *Divină*, a idolului său – Dante; e ceea ce fac filmele hollywoodiene despre viaţa şi opera unor autori faimoşi pe care nimeni nu-i mai citeşte. Nu poţi să nu clatini serios credibilitatea mitografilor, punînd în discuţie aceste procedee mitologizante („rustavelizante", le numeşte poetul Foarţă în aceeaşi *Dilemă* / 265 cu o umbră de ireverenţă œdipică faţă de „tribala" cultură georgiană, mai veche de fapt decît a noastră, dacă ne gîndim că un georgian, un Ivirean, a întemeiat buchiile româneşti). Iar cînd aceşti interpreţi îţi sînt contemporani, e natural să le auzi indignarea. Iar replica lor sună, vai, mai strident în urechile publicului, pentru că ei ştiu să cultive comunicarea „extra-largă", în timp ce dilemele tale rămîn în „cercul strîmt" al cîtorva specialişti...

(Dilema continuă.)

Florin DUMITRESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Sorin ŞERB
gazetar

Sublima cybernovela

Într-un mod subtil, fără ca neiniţiaţii să bănuiască, jocurile pe calculator fac parte din viaţa noastră a tuturor. Aş spune, fără să exagerez prea mult, că, de fapt, ne influenţează în mod discret existenţa. Şi nu doar pentru că odată deprins năravul, cu greu revii la normal (mulţi pasionaţi sînt pierduţi pentru viaţa socială), ci pentru că nu există antecameră oficială în care să nu se afle un calculator pentru jocuri. Acolo stă concentrată o secretară mai isteaţă care *ştie să lucreze pe calculator*. Momentul în care se deschide calculatorul (deşi pe-alocuri stă mereu deschis) strînge mai mulţi funcţionari (şi ei-isteţi), care *ştiu să lucreze pe calculator*, pe lîngă marea preoteasă. Chiar dacă nu este prea descurcăreaţă în noua sarcină de serviciu, ea ştie în mare regulile jocului, capcanele şi îţi poate spune, pentru că a citit prospectul jocului, de la ce nivel te poţi considera un mare maestru. Pe parcursul zilei, străbătînd visători drumul către bufet îşi şoptesc confidenţial, am ajuns la 12, eu sînt la ăla cu gaura-de-vierme, stai să-l vezi pe cel cu supernova, mai ai 7 nivele. Ei trăiesc dramatic şi cosmic ziua de lucru.

Cînd o secretară sau un ştab mai mărunt îţi răspund monosilabic la telefon, te îndrumă să baţi la alte uşi sau pur-şi-simplu te amînă pentru o altă zi, să ştii că mai mereu între durerea ta şi profesionalismul lui stă un ecran de calculator. Dacă un document este întocmit greu şi la repezeală – de vină este faptul că pînă să depăşeşti nivelul 15, cel cu bazele militare de pe Marte, băile de acid şi razele de laser, nivel la care nu mai ai, de obicei, decît o viaţă şi armament uşor – trebuie să muncească, nu glumă. Munca asta te aruncă la marginea galaxiei, după ce ai pierdut cinci vieţi oferite la începutul jocului şi încă vreo două pe care le cîştigi cu sudoarea frunţii, împuşcînd marţieni, gîngănii înspăimîntătoare, distrugînd depozite de armament şi culegînd sutele de baterii energetice din calea transportorului tău. Aşa se face că, de-a lungul zilei, schimbi circa 50-100 de vieţi virtuale, porţi de cîteva ori mai multe războaie nimicitoare, trăind incandescent cybernovela care te transforma din funcţionar în *last action hero*. Acesta este nivelul fantasmatic de la care trebuie să te întorci printre hîrţoage. Dacă poţi. Hîrtiile sînt doar secundare – uneori îţi apar pe ecranul minţii drept mlaştinile magnetice în care, odată prins, nu te mai poţi salva decît eliberînd ultimele resurse energetice şi armamentul din dotare. Biroul însuşi pare un Mars-explorer iar keyboard-ul Pentium-ului – pupitrul de comandă al Armaghedonului. Cînd revine la viaţa de zi-cu-zi, funcţionarul se simte frustrat de rafturile cu *Monitorul oficial*, ordonanţe de urgenţă şi hîrtii cu en-tete care se întrevăd pe graniţele orizontului sensibil, în purgatoriul dintre vieţile sărbătoreşti petrecute claviotînd nebuneşte şi subtil rute transgalactice sau trasee iniţiatice acolo unde depăşeşti, anonim, cele mai rapide şi măiastre performanţe sportive. Poţi pilota pe traseul din Buenos Aires sau de la Suzuka, în Ferrari-ul lui Schumi sau în Mclaren-ul lui Coulhard, poţi juca golf în Openul american sau te poţi aventura în clonele cosmice ale unei noi ere spaţiale. Pentru a nu vorbi despre eroismul arhitectonic (în care timpul joacă un rol important în ordonarea spaţiului) al unui Tetris/Sextris bine simţit. Eroul unui *horror* de carieră (A nightmare on Elm Street) este transsubstanţiat (să zicem) în miezul unui joc stupid pe calculator. Krugger, diavolul din nuanţe, pătrunde şi el acolo, *bad guy* împotriva căruia, pînă la urmă, nici nu mai poţi lupta. Eroul este făcut zob într-un joc a cărui miză era, ca a multora pe calculator, însăşi viaţa. Un altul, idiot împins cu steroizi şi amfetamină spre genialitate, pătrunde în realitatea virtuală şi îşi distruge companionii de surfing psihadelic.

Calculatorul a devenit substitutul satanizat al savantului nebun, mintea care iniţiază şi (mult mai des) distruge. Jocul pe calculator cu moralismul său *comme-il-faut* (eşti mereu de partea binelui, în vreme ce răul *c'est l'autre)* devine, în chip recumpănitor, o felie de viaţă pentru mulţi fan(atici)i. Reuşita celor 20 de nivele înseamnă fericire în fapt de seară, iar dacă treci de malaxorul cosmic (nivelul 31 al jocului!) eşti ca şi făcut: veşti bune şi dama de verde la aşternut. *Vieţi să ai* (programatorii îndreaptă inconvenientul genetic de a poseda o singură viaţă, falsificînd astfel ireversibilitatea şi fatalismul existenţei) *că restul vine de la sine*. Există o firmă care livrează, pe piaţa americană, un joc de calculator pentru practicanţii magiei negre. Chipul eroului negativ poate fi substituit cu acela al persoanei pe care vrei s-o distrugi. Suficient să-i scanezi fotografia şi s-o prelucrezi. Jocul face restul. Şi are succes.

Greu de ştiut pînă unde merge identificarea cu eroul principal al jocului. Am auzit pasionaţi urlînd de fericire sau de groază, trăind autentic pericolele cursei contra cronometru. Cert este că funcţionarii care *ştiu să lucreze pe calculator* au morgă şi-ţi dau sentimentul permanent că tu nu aparţii universului lor. Abia aşteaptă să le dai pace pentru a plonja cosmic cu viteza superluminică spre noul teatru de luptă.

Cea mai grozavă dintre jucării: computerul

Între biberon şi computer

„Cu ochii strălucind de încîntare, puştiul smulge ambalajul (...) «Uşurel – îl temperează tatăl – întîi şi-ntîi trebuie instalat. Dă-mi instrucţiunile!». Tatăl însuşi îşi ascunde cu greu entuziasmul (...) toată această agitaţie îl face să-şi aducă aminte de propria lui copilărie. Cadoul oferit acum băieţelului e şi visul lui din copilărie. Cu cîţiva ani în urmă ar fi fost un trenuleţ electric (...) Astăzi, iată, e vorba de un joc pe computer. Acţiune, simulare, pilotaj? N-are importanţă (...) Iar cînd micuţul va merge la culcare, tatăl îi va lua imediat locul în faţa ecranului. Editori, constructori, cercetători şi specialişti în marketing – toţi au căzut de acord: jocul este prima motivaţie a achiziţionării unui computer de uz privat. Nimic mai firesc, aşadar, ca un PC să fie conceput în primul rînd pentru joc. Aşa încît, nu mai negaţi evidenţa: o lume întreagă ştie că vă jucaţi cu PC-ul dumneavoastră!". Cam aşa sună editorialul semnat de F.-X. Méry, în revista *Home PC*, nr. 33/noiembrie 1997. Frunzărind revista, ajungem la concluzia că exemplara scenă duioasă evocată mai sus va deveni, curînd probabil, imposibilă: pe piaţă au început să apară, pe lîngă Easy Ball, mouse-ul pentru copii foarte mici fabricat de *Microsoft*, tastaturi utililizabile de la vîrsta de 1 an! Léna, o franţuzoaică în vîrstă de un an şi trei luni, e fericită să şadă în poala mamei şi să apese pe unul dintre cele douăzeci de butoane mari şi colorate ale claviaturii produse de *Confy*: pe ecran se ivesc ba un pătrăţel colorat care se aprinde şi se stinge, ba chipul unei fetiţe care rîde, ba o trompetă care cîntă. Léna se amuză, zapează cu rapiditate, gata s-o ia de la capăt...

„Nişte joace mici şi cool"

În România, jocurile pe computer fac ravagii printre adolescenţi. Posesorii de PC sau prietenii acestora obişnuiesc să se intituleze, cu mîndrie, „gameri adevăraţi". Se organizează, deja, la scară naţională, campionate de *Quake*. Se face schimb, cu frenezie, de CD-uri, dischete, parole, „şmecherii", reviste... Multe aniversări sînt marcate printr-o noapte întreagă de joc în reţea, într-o sufragerie devenită – supremă sărbătoare! – sală de calculatoare...

Am stat de vorbă cu Andrei Fântână, actualmente student la ATF şi redactor al unei şugubeţe reviste de specialitate: GAME OVER. Iată povestea lui Andrei: pînă la 12 ani a trăit în vîrful muntelui – tatăl său lucra la Staţia Seismică Cheia-Muntele Roşu; în 1985 vine în Bucureşti: „nu ştiam să traversez, nu ştiam să-njur, eram, aşa, o ferigă frumoasă..."; primul calculator: un aMIC care „n-a mers niciodată: pierdeai tot cînd se tăia curentul..."; apoi – un AMSTRAD, prin '88-'89 – 26 de jocuri...; în '91 se produce miracolul: tatăl îi face cadou un 486, „adus atunci din America, maică!"; intră într-o filieră care făcea rost de jocuri: e relativ simplu, legea copyrightului nu e încă în vigoare; e primit, după ce face dovada că e un „gamer adevărat", în grupul care comercializează calculatoare şi jocuri de la magazinul *Muzica*, devenit, pentru el, un fel de cămin şi de club: „cam 100 de inşi veneau aici pe zi; se copiau jocuri iar eu, stînd şi jucîndu-mă, am început să primesc şi bani pentru asta; ce putea fi mai frumos?". Un singur lucru: să faci o revistă! Revista e botezată, tipărită la început la Oradea şi „rupe piaţa": primul număr, ajuns piesă de colecţie, costă 5000 de lei iar tirajul de 5000 de exemplare se vinde integral. Toate acestea se petreceau cu doi ani şi jumătate în urmă. Astăzi, creatorii ei au ajuns la numărul 10 şi se zbat să facă faţă concurenţei. Încearcă să practice aşa-numita *critică de joc*: ea te obligă să cunoşti istoria jocului (fiindcă şi aici, ca şi în film, se poartă „continuările"), să-l ştii, să-l fi jucat (ore în şir, dacă e nevoie, ca să-i poţi evalua nu numai scenariul şi îmbunătăţirile, ci şi ceea ce se cheamă *feelingu'*), să fii bine familiarizat cu genurile şi stilurile (*îndemînare, aventură-explorare, quest, role-play games, strategie, simulatoare*) şi să nu te laşi păcălit „cu mărgele colorate": „sînt multe jocuri cu grafică bună, cu muzică excelentă, dar cu scenarii slabe".

Felul însuşi în care e scrisă revista e unul jucăuşpuştesc, presărat, fatalmente, cu englezisme. Citiţi, de exmplu, caseta redacţională: Dan Rădulescu, *director de redacţie* (gex), Daniel Buhanită, *director tehnic* (nexus), Andrei Fântână, *şef de director* (afantana), Paul Friciu, *director de fişiere* (bugs), Răzvan Jianu, *criticul* (roger), Ştefan Zamfir, *complicele* (cz), George Ionescu, *şef strategii neeconomice* (mazer), Iulian Toma, *director de sine stătător*! Încă de la primul număr GAME OVER, interlocutorul meu a inventat conceptul de *joace mici şi cool* („Nişte joace mici şi cul/ Că d-alea mari îs sătul" – a scris el) legat de plăcerea şi „simplitatea genială" a jocurilor. Deşi mai corect ar fi să spunem şi noi, odată cu gamerii, a *joacelor*, respectînd specializarea semantică propusă de comentatorii români ai fenomenului. Cum arată o analiză de joc în GAME OVER? Să-l citäm, la întîmplare, pe Andrei scriind despre *Populous 3*: „Bullfrog ne-a pregătit ceva. După ce-au inventat în 1993 genul God-Game (...) făcîndu-şi 3 milioane de adepţi, după ce odată cu versiunea a doua a jocului şi-au mai adăugat 2 mil., ne readuc în faţa lui *Populous*. (...) Prin definiţie, fiind tot un God-Game, ai un trib pe care cu puterile-ţi zeieşti trebuie să-l duci către... nirvana, să bea suc la Tatiana. Trebuie să te foloseşti aşadar de tot ce-ţi dă prin cap şi de cît te lasă rezervele de *mana* pentru a converti cît mai mulţi tribaşi că tu eşti... El, Atotputernicul şi după preferinţă Milostivul, Neiertătorul, Atotştiutorul, altfel zis Zeul lor prrreferat, cu gust care durează foarte mult şi cu complex de vitamine. (...) Vezi un trib ce crede în altă zeiţă – dai o ploaie de foc, un trăznet, o alună, o atenţie. Pot exista patru religii diferite simultan printr-o reţea. Teoria-i simplă: cu cît mai mulţi adepţi, cu atît mai multă *mana*, mai multă putere, totul spre a-i converti pe toţi la o singură religie. Noi ştim că nu se poate, ştie şi toată Bosnia dar în *Populous* nu s-a aflat..." O parte dintre descrieri sînt însoţite de un „punctaj" final, ca în revistele de automobilism, iar ilustraţiile sînt comentate, şi ele, glumeţ: un robot din *Războiul stelelor* e pus să întrebe care-i drumul spre Dristor iar un peisaj e lăudat ca fiind „taman ca-n basmele lui Ispirescu"!

Iarna pe hard-disk

Un concurent de temut în materie pentru GAME OVER (48 de pagini/13.000 lei) este revista COMPUTER GAMES: 100 de pagini+CD/19.000 de lei. Pe frontispiciul ei stă scris: **Jocuri care vă ruinează viaţa socială, vă distrug cariera, vă mănîncă tot timpul!** Redactorii par mai serioşi, dar nu se dau nici ei în lături cînd e vorba de parodie: scriind despre procesoare, plăci de bază, plăci video şi venind vorba de memoria RAM, revista titrează, în numărul din decembrie 1997: „şi dacă RAM-uri bat în SIMM" (Single In-line Memory Module). Iar editorialul prin care Adrian Spinei le urează cititorilor un călduros „Happy gaming!" are următorul motto: „A-nceput de ieri să cadă/ Cîte-un joc. Acum a stat. – George Coşbook – *Iarna pe hard-disk*". Marea problemă, explică editorialistul, e că sîntem literalmente asaltaţi de jocuri noi şi bune iar „pe planeta Pămînt ziua durează doar 24 de ore, iar o săptămînă doar 7 zile. Cu atît mai mult cu cît un om normal ar trebui să acorde timp (în afara jocurilor) şi altor activităţi secundare gen: dormit, mîncat, băut, plimbat prietena/nevasta, scosul cîinelui în jurul blocului, bătutul copiilor cu şapca udă etc. Ca să nu mai vorbesc de acele activităţi bizare numite de unii şcoală, de alţii serviciu, grupate sub denumirea generică de «muncă»". Revista COMPUTER GAMES comentează, la rîndul ei, jocurile, conţine, la final un *Top al joacelor jucate* dar prezintă şi enciclopedii CD. În vocabularul lor critic am descoperit şi termenul cuceritor de „jucabilitate". (**D.V.**)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 275
8 - 14 mai 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia culturală română germană Petre Stoica Jimbolia Biblioteca

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

EGOISMUL ȘI INTERESUL

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„Cu cît viața este mai lipsită de un țel anume, cu atît devine mai prețioasă; sensul vieții ajunge să fie acela de a tremura pentru ea.“

Gr. Baclanov – „MEZINUL“

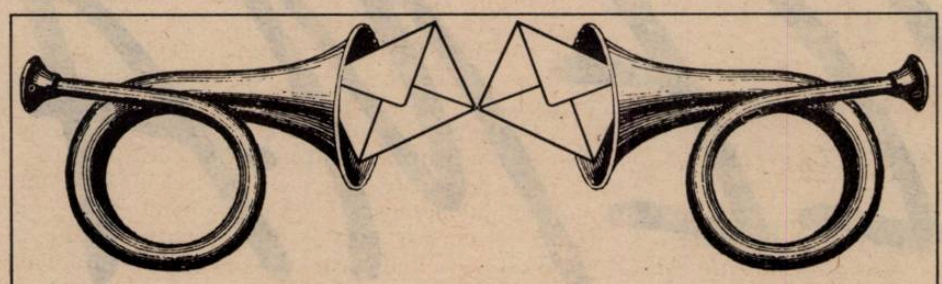

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 265: „*Eminescu*“

De ce aţi luat foc, domnilor?

Dragii mei,

Faptul că am doar 19 ani şi încă mă consider un «mucos» al cărui cuvînt nu cîntăreşte prea mult m-a făcut să ezit a vă scrie mai demult.

E adevărat că după ce am «devorat» deja celebrul nr. 265 al *Dilemei,* despre Eminescu, i-am imaginat imediat o viitoare nebunie de «luări de poziţii» în presa culturală (referitor la acestea, unele au fost juste, dar şi mai multe dintre ele de-a dreptul stînjenitor de impertinente), dar nu m-am gîndit că o să dureze atîta vreme şi aproape la aceeaşi intensitate. Credeam că în scurt timp, după un nu prea mare efort de analiză atentă din partea contestatarilor «contestatarilor lui Eminescu», se va ajunge totuşi la aceeaşi atît de necesară concluzie: avem nevoie de un altfel de Eminescu, de adevăratul Eminescu, nu de cel proiectat în mit şi ascuns sub stratul gros de miere.

D-voastră ştiţi, d-lor care aţi luat foc cînd l-aţi văzut rediscutat pe Eminescu, că «luceafărul poeziei româneşti» (vai! ce silă îmi produce acest clişeu devenit banal şi întîlnit mai des decît «Bună ziua!») este de-a dreptul, nu ignorat, ci urît de elevii obligaţi să-l studieze o sută de ore de clasă înghiţind în silă citate şi comentarii mai laudative decît omagiile dedicate soţilor Ceauşescu la ceas aniversar?

D-voastră ştiţi, d-lor care v-aţi făcut din (pseudo)apărarea lui Eminescu punct sfînt din ordinea de zi a unei stupide campanii de a arăta ţării cît mai des posibil cît sînteţi de patrioţi şi cît de mult vă iubiţi ţara şi valorile ei, că elevii fug cînd aud de Eminescu pentru că s-au săturat pînă peste cap să-l studieze zeci de ore în şir, fără să fie cîtuşi de puţin atraşi de opera lui, tocmai din cauză că esenţialul rămîne aproape întotdeauna o problemă secundară?

Un elev căruia îi cade Eminescu la un examen (oricare ar fi el, teză, bacalaureat, olimpiadă...) e terorizat pentru că îşi închipuie (de fapt, aşa a fost învăţat) că trebuie să scrie o introducere şi-o încheiere de cel puţin o pagină în care să-l laude cît mai original, dar vai!, atît de convenţional şi grotesc. Elevii sînt într-o confuzie totală. Dacă-i întrebi care este poetul lor preferat răspund fără să clipească Eminescu, dar nu pentru că îl iubesc şi îi iubesc opera ci pentru că «toată lumea vorbeşte aşa frumos despre el».

Nu contest faptul că sînt şi excepţii, dar aici mă refer strict la această categorie nepermis de numeroasă.

«Revoltă antieminesciană», «complot antinaţional», «sacrilegiu», «acţiune antinaţională şi antimitologică», «conspiraţie» etc.... Nimic din toate acestea, de fapt, o rediscutare, o redescoperire a lui Eminescu, o aerisire binevenită pentru ca poetul să poată respira din nou, să poată învia. Îngroparea în laude nu-l ridică pe poet în ochii cititorului. Pentru elevi, Eminescu a devenit un strigoi.

Eu, cel puţin mă consider o victimă a acestui «complot într-ale linguşelii» ce durează de zeci de ani şi în critica literară şi în învăţămînt, în urma căruia – îmi pare rău că o spun şi chiar mi-e ruşine – eu nu-l pot iubi pe Eminescu!

Sper ca într-o zi să reuşesc să-mi curăţ întrutotul creierul şi să găsesc adevărata bucurie de a-l citi pe Eminescu pentru prima dată.

Marius CHIVU
Bd. Pandurilor, bl. A8/1, sc. D, ap. 13
Rîmnicu Vîlcea

Nr. 273: „*Dreptul anonimilor la opinie*“

Cînd cineva îmi spune «nu ştiu!», mă crucesc...

Dreptul anonimilor la opinie înseamnă dreptul poporului (acei anonimi) la bîrfă, la taclale, la vorbărie sterilă şi lipsită de obiect. Iar mass-media nu face altceva decît să excite la maximum acest major defect al românimii. În loc să ne unească, libertatea ne-a divizat iremediabil. Românii au arătat că ştiu să fie uniţi **numai în ură** (ura pentru conducători: N. Ceauşescu iar mai apoi, numai spre sfîrşit şi nu chiar total, pentru iubitul I. Iliescu. Probabil că şi cu actualul se va întîmpla la fel), dar nu şi în dragoste, într-un ideal comun major.

Românii au o părere, un răspuns la absolut orice, nu degeaba 58% dintre ei se consideră deştepţi (dar nu sînt inteligenţi).

Uneori (de multe ori, recunosc) cred că românii au prea multe opinii şi mult prea multe drepturi, iar obligaţii mai deloc.

Ne pierdem timpul în discuţii sterile, în valuri, grămezi de cuvinte fără rost, ne indignăm de starea străzii, oraşului, ţării, de lipsa vizelor, de discriminările la care sîntem pe nedrept supuşi, de vizita nuştiu-cărui demnitar sau funcţionar străin, reprezentatul F.M.I.-ului este întîmpinat de mass-media flămîndă precum un adevărat Mesia al economiei româneşti – nimeni nu resimte ca penibil tam-tamul făcut în jurul lui sau Lui (?), decît poate Opoziţia post-şi neo comunistă deoarece acest emisar ne transpune în condiţia cerşetorului. Discutăm sau avem păreri, opinii despre absolut orice. Atunci cînd dau peste cineva care spune «Nu ştiu!» mă crucesc şi-l consider pe loc pe respectivul un om inteligent, care-şi cunoaşte măcar limitele în timp ce toţi ceilalţi semeni deştepţi, atotştiutori habar nu au unde încep şi unde se sfîrşesc (o posibilă cauză a dezastrului în care poate că sîntem norocoşi că trăim este necunoştiinţa de către El, Măria-Sa poporul român, a defectelor şi calităţilor pe care le posedă – ca să nu mai spun că nu cunoaşte proporţia...).

Românii plini de opinii fotbalistice, filosofice, mai nou economice, geo-politice, istorice, artistice, muzicale, merită compătimirea mea (nu vorbesc în numele altora). Ei dau semne de o profundă **psihoză**, una extinsă la nivel naţional. (Exemplu: lunile de criză guvernamentală).

Dacă oamenii ar munci mai mult, intens, dacă s-ar concentra la muncă (pentru a ieşi cît mai bine) sînt sigur că nu ar mai avea atît de mult timp pentru a-şi expune opiniile, deoarece o economie capitalistă se bazează în primul rînd pe altceva şi nu pe flecărit (pe muncă – un cuvînt, o noţiune distrusă de «gloriosul» comunism românesc mult mai bine, mai profesionist decît în alte ţări fost comuniste, colegele noastre – foste, pardon!)

Vai de popoarele care nu au dreptul la opinie, dar parcă şi mai rău îmi pare de cele care-l au şi nu ştiu ce să facă cu el şi se pierd tocmai din cauză că-l au. De ce e vai de ele? Pentru că soarta nu le va fi mai bună avîndu-l mai degrabă decît neavîndu-l.

Codruţ D. CONSTANTINESCU
Str. Griviţei, nr. 8, Cîmpina

Nr. 271: „*Bărbatitudini*“

Despre fotbal şi Cluj, numai de bine

Acum el este un medic la pensie, într-un mic oraş de lîngă Cluj. Şi-a făcut întotdeauna meseria bine şi localnicii îl consideră o figură respectabilă a comunităţii. Deşi a trecut timpul, mai este îndrăgostit de Cluj, oraşul sufletului său.

În timpul ocupaţiei maghiare, era unul dintre puţinii elevi români care nu se refugiaseră cu părinţii. Locuia la internatul greco-catolic de pe lîngă Episcopie. Nu-i plăceau exerciţiile spirituale, prea restrictive pentru firea lui veselă şi se bucura de fiecare mică libertate pe care viaţa severă din internat i-o îngăduia. Îi plăcea, mai ales, cînd mergeau „cu rîndul“ la Baia comunală pentru că se jucau şi vorbeau în voie, mai ales despre fotbal.

Într-o zi s-a apropiat de grupul lor un bărbat tînăr. I-a întrebat de una de alta, dacă le place fotbalul, dacă au mingi. Mingi nu aveau iar fotbalul l-ar fi mîncat pe pîine. Au aflat că era unul dintre cei mai buni fotbalişti din campionatul maghiar. Petchowski, un amestec de sînge polonez şi unguresc a devenit idolul lor. Le-a promis două mingi mai vechi şi i-a chemat să le ia. Au cîrpit mingile cum au putut – era un noroc neaşteptat – şi şi-au petrecut multe după-amieze jucînd fotbal lîngă stadion. Uneori venea şi Petchowski să joace o partidă cu ei. Au devenit cea mai fidelă şi înduioşătoare galerie pe care Petchowski o avusese vreodată, deşi el era vedeta tuturor. Intrau la meciuri sub protecţia lui, în grupuri mai mici şi-l încurajau cît îi ţineau puterile.

La internat, pentru micii amatori de fotbal (o altă „vanitate periculoasă“) pedeapsa era mereu aceeaşi. În zilele de duminică, mîncarea, aşa proastă şi puţină cum era, le era interzisă. În sufrageria mare luau loc la masă doar cei cuminţi, care preferau orele de studiu şi silentium. În spatele lor, în picioare, nemişcaţi, microbiştii care îşi îndurau supliciul fără să se supere: prea era mare cîştigul la schimb. După o vreme numărul celor care mîncau a fost tot mai mic. Cam toţi descoperiseră fascinaţia fotbalului.

La ultimul meci de calificare, cu adevărat important, grupul suporterilor era atît de mare încît intervenţia lui Petchowski a fost refuzată net: galeria urma să rămînă afară. Fotbalistul s-a îndreptat spre poarta stadionului fără prea multe cuvinte. Aşa cum le spusese înainte, prefera să joace alături de ei decît lipsit de mica lui galerie mare.

Ce s-a întîmplat nu mai are importanţă. Pentru el, pensionarul de azi, Clujul şi fotbalul rămîn doi tovarăşi de drum care l-au însoţit mereu.

Alex. COSTIN
Cluj

Prin fax

O ruptură

Zürich, 21.04.1998

Stimată redacţie,

● Cu părere de rău vă rog să-mi anulaţi abonamentul la ziarul dumneavoastră.

Regret urările de bine făcute în nr. 271. Probabil că v-am deochiat...

Citind articolul lui Mircea Iorgulescu intitulat «Demisie în prelungiri» am fost cuprinsă de indignare: domnia-sa face un amalgam grotesc între iz-ul «Cîntarea României», Cenaclul «Flacăra» şi... Piaţa Universităţii.

● Regret, dar pentru mine este intolerabil: este o gafă periculoasă pe care sper s-o pot uita cît mai curînd şi pentru a uita nu mai vreau să citesc *Dilema*. Am multe dileme însă am şi certitudini. Una dintre aceste certitudini este că nu sînt anamnezică: Piaţa Universităţii a fost şi este un simbol al libertăţii românilor, inclusiv al celor din exil. Am fost şi eu «un golan» ca atîţia mii de români care n-au fost fizic acolo!

● Mi se pare absolut de necrezut «neatenţia» punerii în pagină a nr. 271 al *Dilemei:* pe pagina 3 sus este discursul domnului Pleşu la Tîrgul de carte de la Leipzig – excelent şi **TOTAL** în contradicţie cu gafa domnului Iorgulescu. Pagina cu pricina are un «iz» **de oportunism**, dragi dilematici, care «iz» mi-este... alergic. **Cuvintele nu sînt inocente niciodată.**

Păcat, mare păcat şi adio ***Dilemă!***

● Sper că sînteţi curajoşi şi veţi găsi loc în pagina 2 a numărului viitor pentru aceste rînduri şi nu veţi replica: «nu răspundem la provocări».

(nici ciorbofilă, nici ciorbofagă),

Gabriela BAICU-CERKEZ
Pestalozzistrasse 34, Zürich

Nota redactorului de serviciu:

Ne pare rău că nu vom mai ajunge în Pestalozzistrasse. Ne era o adresă simpatică. E ceea ce ne «sileşte» şi la o mărturisire, cum se întîmplă la despărţirea de un prieten: nu ne aşteptam de la «un golan» atît de curat al «Pieţei Universităţii» la o asemenea atitudine anti-intelectuală, cu «iz intransigent», de mare «încuială». Nu se mai poate citi o revistă la care ţii de ani de zile, pentru că un colaborator al ei semnează un articol cu care nu eşti de acord? Nu era mai democratic, mai inteligent, mai antitotalitar a-i răspunde, oricît de dur, acelui colaborator, printr-un articol sau o scrisoare? Am fi publicat-o imediat. Să fie mai greu a argumenta decît a te indigna şi a gesticula mînios? La ce foloseşte să locuieşti pe Pestalozzistrasse, în Zürich? Ce s-ar întîmpla dacă şi noi, «la fel de totalitari» ca d-na Cerkez, am identifica atitudinea ei cu spiritul «Pieţei...»? N-o facem. Rămînem la părerea de rău. (**R.C.**)

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Anul '68**
- **Democratizare şi democraţie**
- **Deriziune**

Mustăţile tovarăşului Eminescu

„Doamnă, vă rog, elevul Iorgulescu N.Mircea i-a făcut mustăţi tovarăşului Eminescu!". Aveam, cred, vreo zece ani cînd un coleg de clasă, ce spun clasă?!, era chiar colegul meu de bancă, m-a ***pîrît*** învăţătoarei, pentru o „faptă urîtă".

Învăţătoarei i se mai spunea, încă, „doamnă", ***tovarăşi*** fiind oficialii sau cei care erau socotiţi astfel: directorul şcolii, instructoarea de pionieri şi profesoara de rusă. Cei din portrete erau, şi ei, ***tovarăşi***.

Transformarea lui Eminescu în „tovarăşul Eminescu" mărea culpa. Nu-i pusesem mustăţi „lui Eminescu", ci „***tovarăşului*** Eminescu".

Doamna l-a ascultat pe colegul meu de bancă, mi-a cerut „corpul delict", cartea de citire adică, a deschis-o, a văzut că aşa era şi ne-a chemat, pe amîndoi, la cancelarie, după ore. Colegului meu i-a spus că bine a făcut că a observat „fapta urîtă", dar că nu ***şade frumos să pîrască*** – şi l-a întrebat dacă vorbise mai întîi cu mine, aşa, ca între pionieri. Nu vorbise. Pe mine m-a urecheat energic.

Mi-am amintit de întîmplarea asta văzînd ce neaşteptat ecou polemic a avut un mai vechi număr al *Dilemei*, cu opinii ale unor literaţi despre înţelegerea lui Eminescu, astăzi.

Mai mult deviate decît disproporţionate, reacţiile trezite de acest număr al *Dilemei* conturează mai curînd un fenomen social decît unul cultural. Pentru cei brusc alarmaţi de un aşa-numit „atac" împotriva „poetului naţional", Eminescu nu este decît alibiul onorabil al unei mentalităţi sordide.

Cînd un jurnalist nu tocmai obscur îşi încheie mîniosul articol scris despre acest număr cu o ameninţare cu moartea, fără a uita să-i adauge şi necesara notă de antisemitism („***Cît priveşte Dilema, nici o grijă. Va veni vremea cînd tribunalele morale vor avea şi plutoane de execuţie. «Şalom»!***"); cînd în Parlamentul României un deputat vorbeşte despre existenţa la *Dilema* a unui „***comando filosemit cu ingrediente ţigăneşti***" fără a primi, de la colegii săi de parlament democrat vreo replică de dezaprobare, fie şi numai pentru deriva lexicală rasistă; cînd autorii articolelor din *Dilema* sînt demascaţi public drept executanţi ai unui complot internaţional împotriva României – atunci, în mod evident, nu de o dispută... ***culturală*** este vorba. Aceste reacţii spun ***ceva,*** ceva foarte important şi foarte puţin liniştitor, despre persistenţa contaminantă, în expansiune, a intoleranţei agresive, cu puternice conotaţii naţionaliste, şovine şi rasiste, deocamdată încă respinsă la nivelul declaraţiilor generale, dar în fapte tot mai mult practicată. Numărul despre Eminescu al *Dilemei* a căpătat astfel, fără voie, caracterul unui test.

Împrejurarea este cu atît mai instructivă cu cît nu a existat intenţia unei provocări intelectuale, nici pentru redactorii acelui număr şi nici pentru literaţii care, fiecare în felul său, au răspuns invitaţiei revistei de a-şi fixa, onest, atitudinea faţă de un autor prefăcut în mit intangibil. Acel număr al *Dilemei* a fost de altfel, în raport cu necesara libertate a sfidării tabu-urilor, chiar foarte cuminte. Prelungita zeificare postumă a lui Eminescu a început în zorii veacului şi a ajuns la paroxism în ultimele două decenii ale regimului comunist. Un paroxism schizofrenic, întrucît „poetul naţional" era instrumentalizat atît de oficialităţi cît şi de cei care se împotriveau acestora. Teribila presiune, chiar şantajul moral şi intelectual exercitate de diverşii „preoţi" ai acestui cult cvasi-insituţionalizat au împiedicat decenii de-a rîndul considerarea normală a scriitorului şi publicistului Eminescu. Fapt semnificativ, deşi exegeza lui G. Călinescu nu era lipsită de accente encomiastice, în epocă el a fost vehement atacat de publicişti legionari sau legionaroizi, pentru „atentat" împotriva lui Eminescu. Două decenii mai tîrziu, I. Negoiţescu a fost pus într-o situaţie similară, de naţional-comunişti.

Fără îndoială, numărul *Dilemei* despre Eminescu nu avea nici caracterul sistematic al unei revizuiri critice, a „mitului Eminescu" şi a operei literare eminesciene, aşa cum nu avea nici sensul unei sfidări premeditate. A fost mai degrabă o încercare timidă şi chiar timorată de liberă manifestare a spiritului critic în formele sale cele mai benigne. Violenţa şi natura reacţiilor stîrnite de acest număr arată însă că pînă la acceptarea libertăţii de gîndire critică drumul este încă foarte lung. E, încă, stadiul pîrelor de tip „tovarăşului Eminescu i s-au făcut mustăţi!". E adevărat, pîrîtorii cer ***plutoane de execuţie***... semnul progresului tehnic, desigur.

Mircea IORGULESCU

Contrabanda şi mediatizarea

Afacerea de contrabandă de pe Otopeni a ţinut în continuare afişul actualităţii şi îl va mai ţine în continuare. Problema, ca totdeauna în România, este ***cum****. După confuzia din primele zile, instituţiile abilitate au reuşit să se trezească la realitate şi să acţioneze ceva mai limpede. Arestările care s-au făcut, în afară de faptul că au transformat telejurnalele în seriale poliţiste, ar trebui să reprezinte doar începutul. S-a afirmat că vor fi redeschise toate dosarele legate de contrabandă în care s-a dispus neînceperea urmăririi penale. S-a afirmat, de asemenea, că firele afacerii de la Otopeni duc mai sus, deci organele de anchetă sînt datoare să dovedească* ***unde.*** *În sfîrşit, trebuie limpezite implicaţiile politice ale afacerii, asupra cărora declaraţiile şi speculaţiile s-au ţinut lanţ: a fost sau n-a fost o încercare de compromitere a preşedintelui, sînt sau nu implicate unele partide în afacerile cu ţigări? Puse la un loc, toate aceste cerinţe par multe, prea multe pentru o democraţie atît de tînără şi pentru nişte instituţii atît de dezorientate (cum s-au arătat în primele momente). Dar, dacă vrem să ne îndreptăm spre o societate normală, un asemenea scandal ar trebui să devină momentul cel mai potrivit pentru a lumina cît mai multe dintre întunecatele căi ale economiei subterane.*

Mari manevre

Deocamdată, însă, merită puţină atenţie, dincolo de cazul în sine, felul în care a fost mediatizat şi urmărit de opinia publică şi de societatea civilă. Datele unui sondaj par a demonstra că poporul nu mai e aşa uşor de minţit cu televizorul, pentru că se uită bine mersi la altceva, nu la ceea ce realizatorii telejurnalelor şi ai talk-show-urilor vor să impună ca principal eveniment. Ceea ce nu i-a împiedicat pe freneticii noştri tele-realizatori să întoarcă pe toate feţele dispariţia lui Truţulescu, speculaţiile şi afirmaţiile politicienilor, ezitările instituţiilor anchetatoare etc. Presa scrisă a ţinut şi ea isonul, rezervînd, zile în şir, prima pagină şi editorialele cazului de la Otopeni. Două observaţii sînt de făcut, în primul rînd, în legătură cu această excesivă mediatizare: pe de o parte, uşurinţa cu care „cîinii de pază ai democraţiei româneşti" se isterizează în faţa unor asemenea subiecte, pe de altă parte lejeritatea cu care presa se lasă manipulată. Pe lîngă păcatul excesului speculativ şi „detectivistic", unele ziare au greşit enorm publicînd tot felul de informaţii neverificate, furate probabil de valurile concurenţei (căci, pînă la proba contrarie, nu putem bănui că au intrat în jocul dezinformării din cine ştie ce interese obscure, ci doar din neprofesionalism). Fiecare în felul său, ziarele noastre au năduşit, mai mult sau mai puţin, încercînd să lanseze „adevăruri", ştiri senzaţionale, implicaţii, declaraţii etc. Dintre cotidienele importante, unul singur a „îndrăznit", în acele zile de serial poliţist naţional, să acorde prima pagină altui eveniment decît fugii lui Truţulescu. E drept că, avînd pagini multe şi secţiuni bine structurate, şi-a putut permite acest lucru, plasînd cazul de la Otopeni acolo unde îi era locul şi, mai ales, încercînd să aibă o privire de ansamblu asupra unei societăţi în care, totuşi, în acele zile se mai întîmpla şi altceva.

La fel, telejurnalele din zilele „de vîrf" ale dispariţiei lui Truţulescu au dedicat ediţii întregi cazului de la Otopeni, deşi, sub aspectul strict al informaţiei, mare lucru nu aveau de spus: informaţiile consistente şi verificate lipseau, Parchetul şi poliţia neavînd încă nimic de spus. Pentru a umple spaţiul, s-au lansat, aşadar, serii întregi de întrebări, de „mistere", au fost invitaţi în studio jurnalişti sau politicieni care să comenteze situaţia şi să prezică viitorul, au fost „prinşi" la telefon alţi politicieni sau înalţi funcţionari ai statului, într-un cuvînt, s-au formulat pe post, direct sau implicit, opinii, luări de poziţie, atitudini. Iar asta într-un moment în care telejurnalierii noştri se mîndresc, care mai de care, cu faptul că fac jurnalism de informaţie.

Mici păcate

Printre ştirile (sau jumătăţile de ştire) lansate în eter s-au aflat şi cele care consemnau, sec, că unul sau altul dintre cei implicaţi (sau **bănuiţi** a fi implicaţi) în cazul de la Otopeni „au firme", ba chiar că „aceste firme au în obiectul de activitate importul de ţigări şi băuturi alcoolice". Dacă în cazul fostului şef al SPP a fi acţionar la o societate intră în contradicţie cu legile militare, în rest, simpla menţionare a faptului că nişte cetăţeni (pînă la proba contrarie, nevinovaţi) „au firme" este cel puţin o dovadă de neprofesionalim jurnalistic: un asemenea mod de prezentare poate induce în opinia publică, în omul simplu şi mai puţin instruit, ideea că a fi acţionar sau proprietar al unei societăţi comerciale este, în sine, un păcat sau o cale deschisă spre încălcarea legii. Presa noastră, atît de patriotic-militantă cînd e vorba de „intrarea în Europa" şi atît de pornită pe guvernele şi politicienii care ne întîrzie cuvenita intrare, săvîrşeşte aici acele mărunte păcate care indică destul de precis distanţa reală a societăţii româneşti faţă de mentalitatea statului de drept: în Europa, mai toţi politicienii, de la şefi de state şi de guverne, cu consilierii lor cu tot, pînă la primari de comune, „au firme", ba chiar şi (culmea!) bani în bancă. Pînă cînd instituţiile abilitate nu descoperă vreo neregulă în activitatea respectivelor firme sau în conturi, „a avea firme" intră în cea mai riguroasă banalitate a statului de drept, pluralist, democratic şi cu economie de piaţă. Iar aici ajungem la un alt punct al ordinii de zi euroatlantice româneşti: societatea civilă. În ea intră, în mod normal, şi asociaţiile profesionale şi patronale. **Ziarele ar fi trebuit să duduie de protestele asociaţiilor care îi reprezintă pe comercianţii oneşti de ţigări, care ar fi trebuit să se delimiteze de firmele implicate în contrabandă. La fel, asociaţiile profesionale şi patronale de tot soiul ar fi găsit acum o bună ocazie pentru a cere organelor statului nu doar lămurirea cazului de la Otopeni, dar şi o implicare mai eficientă în lupta cu economia subterană, faţă de proporţiile căreia trei tiruri cu ţigări reprezintă o valoare cu totul neînsemnată. În fine, într-un fel sau altul, vocea societăţii civile ar trebui, şi în asemenea situaţii, să fie mult mai prezentă pe scenă publică.** Simple (şi de multe ori anemice) comunicate în termeni generali despre „necesitatea reformei morale", venite din partea unor grupări civice, nu mai sînt suficiente pentru a măsura prezenţa societăţii civile în viaţa noastră publică.

Şi altele...

În timp ce colonelul Truţulescu era (era?) la Arad, s-au mai întîmplat multe: de pildă, s-au relansat privatizările, pentru care s-a propus o procedură nouă, descentralizată. Guvernul, lăsat puţin să respire, a mai făcut şi altele, peste care opinia publică a trecut uşor, mass-media la fel. Parlamentul, cînd nu s-a zbătut pentru înfiinţarea de comisii de anchetă, a continuat să lucreze în ritmul ştiut. Se mai întîmplă şi faptul că în continuare n-avem buget, deşi ne-apropiem de jumătatea anului. În sfîrşit, s-a mai întîmplat şi un eveniment extern de importanţă istorică: s-a aprobat intrarea în vigoare a monedei unice europene de la 1 ianuarie 1999. Pentru o ţară ca a noastră, asociată la UE şi dornică să devină cît mai repede membră cu drepturi depline, aceasta ar fi trebuit să fie nu o ştire externă, ci „aproape internă". Prinşi cu urmărirea lui Truţulescu şi cu numărarea firmelor, jurnaliştii noştri au ratat ocazia de a le pune politicienilor şi guvernanţilor (mai ales celor de resort economico-financiar) o întrebare: ce importanţă se acordă, în strategia noastră de integrare europeană (dat fiind că mai devreme de 2002 nu avem cum intra în UE) faptului că, la acea dată, va funcţiona moneda unică europeană? Altminteri, dincolo de orice, nu ne rămîne decît să ne dorim cu toţii (simpli cetăţeni sau oameni „cu firme") să ne putem plăti ţigările (nu de contrabandă!), cît mai curînd, în **euro**.

Mircea VASILESCU

© A. Paul

Statul de drept

Funcţionarul şi instituţia

Scandalul „Otopeni-Militar“ repune în discuţie raportul funcţionar-instituţie din perspectiva unei prejudecăţi păguboase pe care opinia publică românească o exersează din decembrie 1989 încoace. Cînd militarii au deschis focul în 1989 contra demonstranţilor, ni s-a spus că nu Armata a tras („Armata e cu noi!“), ci cîţiva soldaţi nereprezentativi. Au apărut, apoi, „înţelepţii“ care argumentau diabolic că, în fond, Securitatea a fost o instituţie bună şi că cei cîţiva securişti care practicau cotidian teroarea reprezentau erorile naturale ale unei instituţii cu atribuţii „speciale“, „delicate“. De cîte ori un poliţist a bătut sălbatic un suspect, s-a precizat că a fost o acţiune regretabilă care nu are nimic de-a face cu Poliţia. Cînd un magistrat primeşte mită, cînd un medic lasă, cu bună-ştiinţă, să moară un om, cînd un preot se dedă cu voluptate păcatului ştim, deja, că instituţia judecătorească, administraţia sanitară ori biserica nu se pot compromite pentru că derapajul personal este, de la bun început neasimilabil instituţional. Concluzia e simplă: instituţia nu greşeşte niciodată, doar oamenii (fiinţe imperfecte) au vocaţia erorii.

Acum, cînd se aud voci care susţin că implicarea unui înalt ofiţer SPP în contrabanda cu ţigări nu înseamnă că SPP ar avea vreun amestec, aproape nimeni nu mai crede în disjuncţia obişnuită. Pe bună dreptate.

Eu cred, dimpotrivă, că instituţia este defectuos alcătuită dacă funcţionarul se livrează abuzului. Sigur, principalul vinovat rămîne funcţionarul. El este primul chemat să răspundă, el este, în primul rînd, blamabil. Dar dacă abuzul este posibil şi devine realitate, ceva este în neregulă în structura instituţiei. Iar „defecţiunea“ instituţională este cu atît mai importantă cu cît funcţionarul vinovat ocupă o poziţie mai înaltă în ierarhia administrativă. Cînd un funcţionar se situează în afara legii, am convingerea că, în afara reprimării acestuia, instituţia trebuie să se autoevalueze foarte serios. Cu siguranţă, în procedurile interne, în politica pe care o dezvoltă ori în proiectul ei legal se ascunde amănuntul care a permis declanşarea resortului criminal. Nu este de ajuns să demiţi vinovatul şi să-l dai pe mîna justiţiei. Dacă nu revezi instituţia, generatorul răului rămîne neatins. Oricine va veni în loc, va fi susceptibil să repete abuzul.

A reevalua structura nu înseamnă a extinde suspiciunea asupra *tuturor* funcţionarilor. Căci un alt silogism diabolic, vehiculat insistent, este acesta: a critica o *instituţie* este acelaşi lucru cu a jigni pe *toţi* funcţionarii ei. Se speculează un fel de mîndrie tîmpă, un fel de orgoliu primitiv al apartenenţei funcţionarului la o anumită instituţie. De parcă onoarea instituţiei ar exista în sine şi ar răspîndi onoare tuturor funcţionarilor. Lucrurile stau exact invers: onoarea şi reputaţia unei instituţii sînt rezultatul direct al onoarei şi reputaţiei fiecărui funcţionar. De aceea orice acţiune dezonorantă a unui funcţionar prejudiciază obiectiv instituţia.

Pledez, deci, pentru o abordare a relaţiei funcţionar-instituţie care să poată distinge între culpa personală, eşecul instituţional şi reputaţia instituţiei, fără a le considera, totuşi, absolut independent una de cealaltă. Şi fac această pledoarie plecînd de la convingerea că rădăcinile criminalităţii, ale răului în general, sînt peste tot prezente şi că acţiunea benefică este, de aceea, laborioasă şi cuprinzătoare.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

(urmare din numărul trecut)

Televiziunea ca război (pentru „adevăr“) şi pacea conştiinţelor

Am văzut (marţi, 28 aprilie, la Centrul pentru Jurnalism Independent, cu ocazia vizionării/discutării unor casetete cu programe de actualităţi ale televiziunii de stat din Serbia, din timpul recentului război din fosta Iugoslavie) trupuri de oameni ucişi care erau disputate de către ambele tabere (sîrbi şi croaţi) ca victime, pentru a-l desemna pe celălalt ca unic agresor, ca unic autor de atrocităţi. Şi nu am putut să nu dau dreptate înţelepţilor filosofi: corpul e universal, numai corpul se adevereşte, poate, cu adevărat universal, singurul, iar noi uităm prea ades corpul. Diferenţele (sînt sîrbi? sînt croaţi?) sînt pur spirituale, *făcute* şi *întreţinute*. Spiritul (cultura etc.) există prin *delimitare* (în primul rînd faţă de corp, „natură“ etc.), deci vine şi există prin şi ca *graniţă*. O dată spiritul izgonit din trup, o dată universalitatea (moartă) regăsită, identificările etnice nu mai sînt posibile, şi tocmai de aceea revendicările proliferează. Spiritul devine, deţine ca posibilitate faptul de a deveni „spirit“, fantomă, spectru (cf. J. Derrida, *De l'esprit. Heidegger et la question*, sau *Les spectres de Marx*).

Cazul *de excepţie* al televiziunii în timp de război, caz limită, trebuie să ne ajute să înţelegem *normalitatea*: cît de inocentă este televiziunea în timp de pace? Ea este *potenţial* falsificatoare, şi există momente cînd această potenţialitate este *actualizată* cu program. Dar, de fapt, televiziunea face tot timpul război. Parafrazînd o vorbă celebră, şi mult, de altfel, parafrazată, am putea spune că televiziunea este o continuare a războiului cu alte mijloace. Faptul că o cameră de luat vederi nu are decît un singur obiectiv, că nu face, cel mult, decît să focalizeze nu este un accident: imaginea asupra realităţii redată de televiziune este esenţialmente chioară, unifocală, lipsită de relief, volum, profunzime. Televiziunea are un singur ochi, şi ne smulge şi nouă unul, oferindu-ne vederea ei.

Televiziunea face, de multe ori, război în timp de pace. Cu atît mai mult va face ea război în timp de război, cînd este vorba de vreun Vukovar ce se cere ras de pe faţa pămîntului.

Şi a venit, poate, momentul ca şi mitul reporterului imparţial să cedeze în faţa realităţii. Presa nu poate să fie obiectivă. Tocmai prin faptul că fabrică informaţii, ea face parte din conflict, participă la înfruntare. Să uităm mitul naiv al obiectivităţii. Să ne „dezvrăjim“ în privinţa presei. Să nu mai persistăm în naivitatea pre-critică şi chiar pre-filosofică a existenţei unui Adevăr-Unul, dat, exterior, de ordinul obiectualităţii, deci accesibil, cognoscibil prin diferite mijloace şi cu ajutorul unor instrumente apropriate. Adevărul este de ordinul polemicii, al războiului, el se *face*, ţine de *performativitatea* generală a structurii limbajului. *Adevărul e teren, miză şi armă de luptă*.

Starea de război luminează – cu pîrjolurile ei – starea de pace. Care nu este decît o dezafectare, o re-potenţializare a războiului.

Şi nu este aşa? Nu s-a adeverit, în săptămînile din urmă, cu asupra de măsură, aici, la noi, că televiziunea (presa în general) este o *armă pentru adevăr*, că, deci, adevărul *se face*, este de ordinul *polemos*-ului şi al *construitului*, şi că televiziunea este o *armă*, că, prin urmare, adevărul are nevoie de arme?

Ce-a fost toată actualitatea-“artefactualitate“ (J. Derrida, o dată în plus, împreună cu Bernard Stiegler, *Echographies – de la télévision*, 1996) pe care ne-a fost dat s-o trăim în săptămînile din urmă, făcută parcă anume pentru a nu ne lăsa să respirăm după lungile luni de agonie guvernamental-politică, venită imediat după reuşita chinuită a alcătuirii unui nou guvern, pentru a ne demonstra că, parcă, în vreme ce noi stăm aţintiţi cu ochii pe o actualitate de suprafaţă, „istoria“ se scrie nocturn, ilicit, pe sub mînă: că istoria şi actualitatea sînt de ordinul contrabandei? Presa românească, în ansamblul ei, s-a simţit insultată, jignită, detronată din rolul autoadulator de „făcător al realităţii“, al „evenimentelor“, şi s-a implicat emoţional, deosebit de intens, în aşa-numita afacere „Ţigareta 2“, ajungînd, cu efectele ei de hiperfocalizare-orbire, pînă aproape de recordurile stabilite în decembrie 1989.

Informaţia este o treabă deosebit de dificilă, de complicată, de impură (şi, de multe ori, chiar murdară). Foamea noastră după ştiri ne trage pe sfoară, ne pune la dispoziţia efectelor automate de manipulare, care, în situaţii de excepţie, poate deveni proiect conştient, explicit, de manipulare. Jucîndu-mă, şi nu prea, cu cuvintele, aş fi tentat să spun că, în materie de presă-realitate, singura DEONTOLOGIE este DE-ONTOLOGIA. Spiritul public este, cel mai adesea, naiv, pre-critic şi chiar pre-filosofic: credinţa noastră, a tuturor, într-un adevăr obiectiv, dat, exterior şi cognoscibil prin mijloace specifice şi anume adaptate acestui scop face din adevăr o iluzie pe care unii, numai unii dintre noi nu ezită să o fabrice, întreţinîndu-ne foamea de „adevăr“.

Bogdan GHIU

Economie

Cifre amăgitoare

Statistica oficială ne-a pus dinaintea ochilor, la sfîrşitul săptămînii trecute, cîteva date sintetice. Am aflat, astfel, că în luna martie '98, în România, salariul mediu net a crescut cu 8,6% faţă de februarie, ridicîndu-se la 954.000 lei. Totodată, numărul şomerilor a fost de 954.000 de persoane, mai mic cu 8000 decît în februarie. S-ar putea conchide: bani mai mulţi, şomeri mai puţini, inflaţie în scădere (3,8% în martie, faţă de 7,2% în februarie). Iată că putem să începem să sperăm. Potrivit datelor statistice. Potrivit cursului vieţii economice, mai e drum lung pînă acolo.

Bunăstarea visată nu va veni fără pieţe libere, fără concurenţă, fără costuri adevărate. Ştim bine, acum, că nu va veni pînă nu vom fi în stare să punem în funcţiune astfel de pompe de oxigen, de care economia naţională are nevoie vitală.

Grăbirea trecerii la adevărul preţurilor, al cursurilor acţiunilor şi banilor, al dobînzilor, în 1997, a însemnat un mare pas înainte. Din nefericire, însă, cu efecte minime în economia reală, fiindcă nu s-a trecut şi la o puternică impulsionare a investiţiilor.

Am învăţat ceva, în ultimii ani: că timpul face bani. Dacă, desigur, ne depunem economiile în bănci. Mai trebuie să învăţăm, acum, că explozia afacerilor aduce şi mai mulţi bani. Produsul intern brut (indicator ce arată bogăţia reală a unei ţări, exprimînd suma valorilor adăugate) creşte nu numai dacă se fabrică strunguri sau oţel, ci şi dacă se intensifică activitatea în domeniul serviciilor. Sigur, investiţia în industrie sau în agricultură este absolut necesară. Dar la fel de necesare sînt investiţiile pentru deschideri de noi afaceri în comerţ, în turism, în toate domeniile. Toate aceste investiţii ne-ar aduce bani.

La noi, noţiunea de investiţie se identifică case cu o construcţie: o fabrică, o hidrocentrală, un sistem de irigaţii. Treptat, în noile condiţii, începem să înţelegem că investiţia este avansarea unei sume de bani (capital economisit) pentru a porni o afacere. Iar investitor este cel care avansează capital bănesc şi ridică o fabrică, dar şi cel ce cumpără cotepărţi dintr-o afacere.

Orice investitor român (ca şi cel străin) îşi va evalua „ieşirea“: profitul scontat. Socotind, la intrare, cît capital poate să avanseze în acest scop. Din păcate, însă, nu poate neglija „obiceiul pămîntului“. Fiindcă investitorului român privat îi este foarte greu să pornească o afacere. Totul este construit parcă în aşa fel încît să-l descurajeze. Începînd de la dificultatea obţinerii informaţiilor, trecînd prin confuziile sau omisiunile legislative şi ajungînd la trinomul birocraţie-inerţie-corupţie. Totul se petrece ca pe un cîmp de instrucţie, pentru trupele de elită: trebuie să alergi, să depăşeşti diferite obstacole, ce apar unde nici nu te aştepţi, să mai pui şi masca de gaze, să te zbaţi prin labirinturi. Şi atunci, dacă încă ne mai confruntăm cu o astfel de realitate, de unde ne vin mai mulţi bani, cum de apar puţini şomeri? S-a muncit mai bine, a crescut eficienţa economică? Nicidecum. Am mai tras ceva de timp cu furatul căciulii.

Au fost închise cîteva întreprinderi cu pierderi. Dar pasul cel mare – întoarcerea marilor monopoluri din poziţia cu spatele la piaţă în poziţia cu faţa la piaţă şi consolidarea financiară a întreprinderilor viabile – n-a fost făcut. Mai ales, nu au fost găsite soluţii pentru a fi depăşită starea financiară fragilă din acele întreprinderi unde se irosesc resurse şi cresc arieratele. Acum, criza de timp e deja avansată. Aşa că nu va putea fi evitată atacarea de urgenţă a restructurării: etapa cea mai dură şi cea mai grea.

Adevărul schemelor de personal va aduce mai mult şomaj. Şi nu mai puţin.

Adevărul costurilor de fabricaţie va cere mai multă muncă, mai multă competenţă şi concurenţă la sînge. Şi salarii mai mari numai dacă pot fi acoperite cu mai multă productivitate.

Adevărul rentabilităţii va pune semnul egal nu pur şi simplu între salarii şi muncă, raport adeseori nesemnificativ. Ci între salarii şi recunoaşterea muncii de către piaţă. Adevărul eficienţei va impune eliminarea nemuncii, a incompetenţei, a risipei, a furturilor. Şi triumful competitivităţii.

I-a fost dat Guvernului Radu Vasile să preia puterea executivă într-un moment în care n-au mai rămas posibilităţi de a alege, nu mai e alternativă. Opţiunea e simplă: duce reforma pînă la capăt şi ne dă o şansă pentru anul 2000 sau rămînem în coada Europei, în patul călduţ al amînării adevărurilor economice.

Adrian VASILESCU

© S. Gheţie

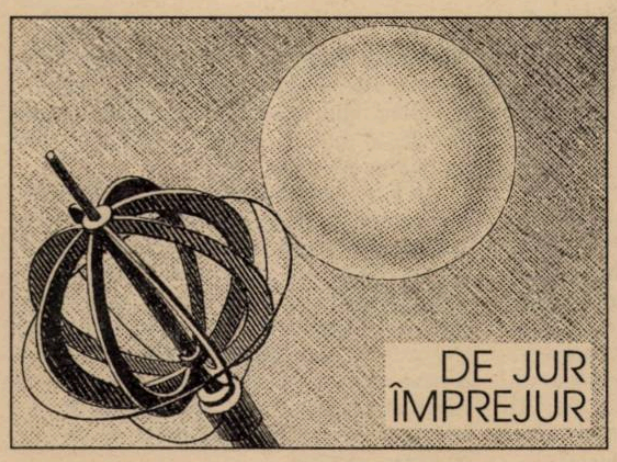

Şosetele roşii şi extrema dreaptă

În Franţa, analiştii politici susţin că Frontul Naţional al lui Le Pen este cel mai mare partid muncitoresc al ţării. Adică, creşterea importanţei sale politice şi accesul la funcţii eligibile se datorează nu atît unei minorităţi radicale, naţionaliste şi xenofobe cît „votului de refuz". Este vorba despre acei oameni care trăiesc din munca lor, nemulţumiţi de ameninţarea şomajului, de creşterea criminalităţii şi a nesiguranţei traiului cotidian. Faptul că există un partid care arată precis cu degetul pe presupuşii vinovaţi – străinii care au ocupă locurile de muncă şi cînd nu muncesc, fură –, clarifică orice mesaj electoral. Faţă de soluţiile economice şi politice complicate şi tehnice propuse de partidele tradiţionale, programul simplu al formaţiunilor extremiste desfăşoară farmecul simplităţii confundat deseori cu cel al adevărului. În Franţa, partidul lui Le Pen este alimentat de opţiunea celor care votau în mod tradiţional cu Partidul comunist, acum dezamăgiţi de alianţa acestuia cu socialiştii şi de „îmburghezirea" mesajului socialist. Pe această cale Frontul Naţional a devenit un arbitru al vieţii politice, chiar dacă specificul legislaţiei electorale îl împiedică să aibă un număr de demnitari corespunzător numărului de voturi. Forţa sa nu vine din numărul de deputaţi, ci din răspîndirea ideilor şi soluţiilor sale în programele celorlalte partide.

Germania care părea vaccinată pe cel puţin un secol împotriva extremei drepte, a scos la lumină cu prilejul recentelor alegeri regionale un obscur partid DVU (Deutsche Volksunion) care a obţinut 13% din locurile în Parlamentul din Saxonia-Anhalt. Este un land care a aparţinut fostei Republici Democratice Germane unde şomajul în rîndul tinerilor depăşeşte de cîteva ori media pe ţară, şi creşterea economică este de cîteva ori sub media pe ţară.

În Saxonia-Anhalt, social-democraţii care fuseseră la putere (şi care au şi rămas deşi au obţinut un procentaj mai mic de voturi) au guvernat alături de fostul partid comunist. Mulţi consideră „şosetele roşii" ale foştilor comunişti vinovate de răspîndirea extremismului. Puţinele lor realizări (care în alte ţări foste comuniste ar părea enorme) au creat o clasă de dezamăgiţi din oamenii care observaseră deja că partidul cancelarului Kohl nu-şi ţinuse promisiunile făcute în euforia unificării.

Dacă se pot găsi explicaţii în ceea ce priveşte cauzele, efectele scapă oricărei motivaţii raţionale. DVU a făcut campanie electorală cu un set impresionant de lozinci de tipul: „Străinii-afară!", „Banii germani, doar pentru germani!" ş.a. Or, în landul respectiv, numărul străinilor este neglijabil, iar nemţii din landurile care aparţineau Germaniei Federale sînt foarte nemulţumiţi de faptul că banii lor sînt direcţionaţi spre nemţii din landurile estice. Pentru ei, aceştia sînt străinii. Poliţia îi arestează şi îi amendează pe cei care îi atacă pe muncitorii străini, dau foc căminelor, îi agresează într-un fel sau altul. Partidele politice sînt mult mai prudente: lozincile rasiste nu sînt combătute, actele de vandalism nu sînt condamnate pentru a „nu întrerupe dialogul". Germania Federală are o experienţă cu rezultate pozitive în combaterea extremismului: lupta împotriva terorismului în anii '70 şi '80. Dar organizaţiile teroriste nu beneficiau de nici un fel de susţinere populară sau de sprijin în cadrul structurilor politice tradiţionale.

La sfîrşitul verii lui 1997, consiliul municipal din Gollwitz, o aşezare din Brandenburg în care locuiesc 405 oameni, a refuzat în unanimitate aprobarea de reşedinţă pentru 60 de evrei din Asia Centrală, fostă sovietică. Probabil pentru că veneau din Asia, nu pentru că erau evrei.

Extremismul nu este manifestarea politică a unei boli psihice, el este mult mai vechi decît democraţia şi decît lupta de clasă, fiind expresia unor spaime individuale pe care demagogii le transformă în teroare.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Moneda unică

Uniunea Europeană, organism continental, simbol al bogăţiei, dar şi al transformărilor democratice este un pol de atracţie pentru ţările care nu fac parte din ea, şi un permanent subiect de dezbateri pentru membrii ei. În timp ce se extinde, Uniunea Europeană se restructurează şi în acest proces adoptarea de către 11 ţări a monedei unice este (oricît de demonetizată ar fi expresia) un eveniment istoric. Este însă acest eveniment un început sau un sfîrşit? Adică este punctul final al criteriilor de convergenţă economică sau începutul integrării politice, al unei Europe federale? Oricum, Uniunea Europeană în care vor intra ţările acum candidate va fi cu totul altă structură decît cea cu care discută acum. Reproducem în continuare fragmente din dialogul purtat în paginile ziarului ***Le Monde*** *(28 aprilie) de doi experţi: Jean-Louis Bourlanges, membru francez al Parlamentului de la Strasbourg şi Sergio Romano, diplomat, fost reprezentant al Italiei în NATO, apoi ambasador la Moscova, acum editorialist la cotidianul* ***Corriere della Sera****.*

J.-L. B.: Construcţia europeană avansează prin victorii progresive, aşa cum au preconizat întemeietorii ei, părinţii ei fondatori. Din 1950, ea se conformează unei logici ciclice cu starturi economice strălucite şi finişuri politice mai curînd dezamăgitoare. Moneda unică nu poate fi analizată independent de această constatare. Moneda aceasta, *euro* e ca la Mallarmé unde „aruncarea cu zarul" pretinde că va „aboli hazardul": Uniunea Economică şi Monetară (UEM) este o iniţiativă economică cu puternice implicaţii psihologice şi politice prin care se încearcă trecerea peste un prag pînă acum inabordabil: poarta sacră a politicii.

Cred că există o mare ambiguitate cu *euro:* pentru francezi, italieni şi belgieni, poate şi pentru alţii prin moneda unică se construieşte Europa politică, în timp ce pentru germani este un mijloc de depolitizare a gestiunii monetare... Ar fi o eroare să ne închipuim că *euro* va fi un mijloc miracol care ne va permite dintr-odată să intrăm pe poarta mare a politicii. Ar fi necesare o altă logică şi o altă dinamică specific politică, iar *euro* nu le poate înlocui. Tocmai această dinamică ne lipseşte.

S. R.: Europa monetară nu poate fi depolitizată, deoarece dacă există o singură monedă se impun anumite decizii şi apar anumite exigenţe care devin în mod inevitabil şi imediat politice. Un exemplu: în ultimii 50 de ani a existat doar o singură monedă de rezervă: dolarul. Odată cu apariţia *euro* şi această monedă candidează la rolul de monedă de rezervă. Dacă nu se va impune, va fi un eşec. Dar să ne imaginăm următorul scenariu: *euro* se impune, devine monedă de rezervă pentru un anumit număr de ţări, ceea ce obligă Statele Unite să-şi schimbe fundamental atitudinea. Kissinger crede că de îndată ce-şi vor da seama despre ce este vorba, Statele Unite nu vor tolera concurenţa. Va fi un cutremur. Ar fi scandalul pe care eu îl doresc. Va trebui să-i găsim un răspuns pozitiv: fie că-l vom controla politic, fie nu-i vom mai putea combate consecinţele.

J.-L. B.: O putere economică, monetară, financiară este în mod necesar şi una politică?

S. R.: Nu cred că se poate altfel. Nu există nici un precedent istoric, singurul exemplu cunoscut demonstrează exact contrariul. Americanii şi-au întemeiat Federaţia în secolul XVIII, iar Rezerva federală a fost înfiinţată în 1913... La ei banca a fost ultima etapă a unui proces constituţional la începutul căruia a fost guvernul, armata, diplomaţia etc. Noi am procedat invers: avem o bancă centrală europeană înainte de a avea un guvern.

J.-L. B.: Aş fi mai puţin categoric. Sigur *euro* va trebui gestionat ca un instrument prezent, în absenţa unei puteri politice europene. Dar nu cred că această situaţie va antrena *ipso facto* emergenţa politică a Uniunii Europene. Problemele politice ale Europei sînt încă nerezolvate: e vorba de frontiere, de identitate, de instituţii. Cînd spunem Europa, la ce anume ne referim? Cine sîntem noi în raport cu acei pe care îi considerăm exteriori? Există o linie, o frontieră care separă interesele specific europene de celelalte...

Noi am eludat această problemă. Poate că ne-am şi apucat de construcţia Europei ca s-o eludăm, deoarece frontieră înseamnă despărţire; despărţirea duce la conflictualitate; conflictualitate înseamnă război latent. Personal, cred că avem o cultură politică, o situaţie geopolitică şi interese specifice europene care impun organizarea politică a continentului (...) Avem şi o problemă instituţională, care nu numai că nu e rezolvată, dar nici măcar nu e formulată. Deocamdată, Uniunea Europeană este ceea ce e frumos, roz, paşnic, bunele sentimente, cultura păcii. Statele sînt partea rea, diavolul, violenţe, crize... Astfel, Uniunea Europeană devine un spaţiu al bunelor sentimente şi al non-puterii înghesuit între state şi Alianţa Atlantică. Se pune problema frontierelor, a conţinutului a articulaţiei rolurilor statelor şi al Europei. *Euro* nu aduce nici o soluţie în această privinţă.

Eu nu accept concepţia darwinistă limitată conform căreia *euro* va crea spontan nevoia politicii, iar nevoia va crea organul. Poate că Darwin nu se înşela, dar acest tip de proces se desfăşoară timp de milenii. În schimb, cred că *euro* este un instrument al popularizării, al democratizării ideii europene; pentru prima oară europenii vor avea ceva în comun, ceva mai concret decît conceptul de pace. În felul acesta, cetăţenii vor fi solicitaţi în mod suplimentar, vor fi solicitaţi să acţioneze politic în comun într-un fel care nu va fi în mod necesar asemănător acţiunii tradiţionale a statului (...) Există o necesitate de gestiune a crizei care presupune mobilizarea mijloacelor, rapiditatea execuţiei un arbitraj clar şi în toate aceste domenii instituţiile comunitare sînt deficiente. O criză nu se rezolvă prin simplul fapt că 15 persoane se aşază la o masă şi discută pînă ajung la unanimitate. Europa seamănă cu Burghezul gentilom: reuşeşte în tot ce poate plăti cu bani. Cînd se preface că are o sabie şi se consideră gentilom, toată lumea rîde.

S. R.: Cînd spuneţi că discutarea problemei frontierelor este necesară pentru identitatea politică a Europei aveţi perfectă dreptate. Nu se poate construi Europa cu toată lumea, pentru că nu va funcţiona. Dar pentru ca să se pună problema este nevoie de un scandal. Iată un scenariu imaginar: aveţi o monedă unică; ea trebuie apărată. De altfel, acesta este rolul principal al Băncii Centrale Europene. Şi dacă această bancă apără moneda, *euro* va fi scumpă, un *euro* scump nu favorizează exporturile europene. Nu toţi vor putea ţine ritmul; nu toţi vor putea să facă reformele necesare pentru a fi competitivi în orice condiţii. Nu este adevărat că vom ajunge toţi la capătul cursei. Mulţi se vor pierde pe drum...

J.-L. B: Cred că această viziune „sacrificială" a monedei unice nu este corectă, ţine de perspectiva pe care Raymond Aron o numea „optimism catastrofic". Sînt de acord că euro va fi un element de diferenţiere în Uniunea Europeană.

S. R.: Un element de discriminare...

J.-L. B.: Prefer să spun de diferenţiere. Îmi aduc aminte de frază lui Lucien Febvre «Ceea ce contează este centrul, nu marginile». Uniunea Europeană nu poate rezolva anumite probleme pentru că centrul e gol: acolo nu există nici un proiect politic. În sine, *euro* nu va putea umple acest vid, chiar dacă acum europenii sînt cuprinşi de o oarecare ameţeală în faţa prăpastiei. (...) (**M.B.**)

Cronologie

26 febr. 1988 – Hans-Dietrich Genscher, ministrul german al Afacerilor Externe propune printr-un memorandum. „Crearea unui spaţiu monetar european şi a unei bănci centrale europene".

26-27 iunie 1989 – Deşi Margaret Thatcher se opune, este adoptat planul Delors care preconizează trei etape pentru Uniunea Economică şi Monetară (UEM).

19 iunie 1990 – La Schengen se semnează convenţia care desfiinţează controlul la frontierele dintre Germania, Belgia, Franţa, Luxemburg, Olanda.

1 iulie 1990 – Prima fază UEM – liberalizarea completă a mişcării capitalurilor în Comunitatea Europeană.

7 febr. 1992 – Se semnează Tratatul de la Maastricht care formulează cadrul juridic şi termenele UEM.

1 ian. 1993 – Desfiinţarea controalelor vamale la frontierele comune ale ţărilor membre.

1 nov. 1993 – Intră în vigoare Tratatul de la Maastricht.

1 ian 1994 – Faza a doua: se interzice ţărilor membre finanţarea deficitului public prin emisie de monedă. Se stabilesc „criteriile de convergenţă". La Frankfurt se înfiinţează Institutul monetar european prezidat de Wim Duisenberg.

1 ian. 1995 – Aderă la Uniunea Europeană Austria, Finlanda, Suedia.

15-16 dec. 1995 – Se decide că viitoarea monedă unică se va numi *euro* şi va circula începînd din 2002.

13-14 dec. 1995 – Se definesc relaţiile de schimb între ţările care adoptă *euro* şi cele care nu-l acceptă sau nu pot să-l adopte.

20-21 nov. 1997 – Uniunea Europeană îşi fixează obiectivele de luptă împotriva şomajului.

12-13 dec. 1997 – Se înfiinţează Consiliul Euro. – Se decide ca în primăvara lui 1998 să înceapă negocierile pentru extinderea Uniunii.

Primăvara 1998 – Încep negocierile cu Ciprul, Estonia, Ungaria, Polonia, Republica Cehă, Slovenia, rămînînd o opţiune deschisă şi pentru celelalte ţări europene aspirante.

2 mai 1998 – Consiliul Europei stabileşte lista celor nouă ţări care vor adopta *euro* la 1 ian. 1999. Se fixează paritătile bancare şi se înfiinţează Banca Centrală Europeană. După tratative îndelungate, preşedintele Băncii Europene este (pînă în 2002) Wim Duisenberg.

(După **Le Monde** – 28 aprilie 1998)

Argument

Puţine alte dovezi de *ne*-egoism ne-ar caracteriza mai bine decît gluma mult răspîndită „să moară şi capra vecinului“: dacă, amărît de soarta sa nedreaptă, care l-a lăsat fără singura lui avere, românul din banc ar fi cerut toate caprele din sat, lucrul ar fi fost de înţeles. Am fi avut de-a face cu un egoist aproape clasic, dorind ca lui să-i meargă bine, indiferent de ce se întîmplă altora. Dar visul ca tuturor să le meargă rău, fiindcă el personal a avut ghinion, aparţine mai degrabă unui tip de om pentru care confortul, siguranţa, prosperitatea nu reprezintă cine ştie ce, în comparaţie cu bucuria pe care i-o procură mizeria generală. Chiar dacă îl proclamăm, nu ştim să ne administrăm egoismul, pe termen lung, avem satisfacţia şmecheriei imediate, ceva de „alba-neagră“ repede încropită şi meschină ca miză. Ştirea că unul din îmbogăţiţii tranziţiei a amenajat într-un liceu bucureştean un cabinet de toaletă special pentru copilul său, dacă este reală, dă o oarecare imagine asupra felului în care este văzut egoismul la ora de faţă. Ideea că, pus la adăpost în ce priveşte confortul şi higiena la grupul sanitar, copilul i s-ar putea îmbolnăvi, totuşi, molipsindu-se de la colegii obligaţi să folosească toaletele obişnuite (şi murdare) ale şcolii, nu trece prin mintea unui părinte egoist de scurtă respiraţie. Ceva mai imaginativ să fi fost, cu banii cheltuiţi pentru amenajare, ar fi putut angaja o femeie de serviciu pentru toaletele unui întreg etaj al liceului, remarcîndu-se printr-o notorietate pozitivă, ispită de care nu este ferit nici un egoist ce se respectă. În regimul anterior dragostea exagerată faţă de noi înşine, combătută oficial pe toate căile – inclusiv prin codul eticii şi echităţii socialiste – s-a dezvoltat statornic dar în orizont mic, îngust. Asta şi pentru că interesului, cu care se îngemănează, i se fixau scopuri de multe ori aberante, fără nici o legătură cu realitatea. Unei naţiuni înnebunite de procurarea „tacîmurilor“ i se propunea ca interes presant în acea perioadă „marşul păcii“, de pildă; faptul că egoismul nostru era pus să meargă înspre interese ce ne lăsau indiferenţi, în cel mai bun caz, a întîrziat într-o mare măsură ieşirea din totalitarism. Reziduurile acestei mentalităţi au fost vizibile în campania NATO desfăşurată nu demult: egoismul nostru original, dez-interesat, adică fără interes pe termen lung, a răspuns entuziast la chestionare – oferind opiniei publice internaţionale cel mai ridicat procent de adeziune la ideea intrării noastre în structurile euro-atlantice – dar n-a măturat măcar străzile principale ale Capitalei, pe care diplomaţii străini erau agresaţi de cîinii vagabonzi. De fapt, egoismul nostru şi raportul său cu interesul, determinările reciproce şi legăturile neaşteptate, rămîn să-şi găsească definiţie într-un viitor pe care l-am dori cît mai apropiat, de s-ar putea. Ca multe alte noţiuni care ar trebui clarificate, egoismul şi interesul nostru, plutesc într-o confuzie mai veche decît tranziţia şi nu se arată semne că le-am vrea curînd lămurite. Numărul de faţă al revistei *Dilema*, propunîndu-şi să le aducă în discuţie încearcă un asemenea demers, oferind colaboratorilor săi prilejul abordării acestei teme din unghiuri cît mai diferite (şi nu prea...). **(T.C.)**

Andrei CORNEA
eseist

Republica diavolilor

O „republică a îngerilor“ – adică un stat în care îngerii să fie cetăţeni – iată ceva absurd, sau măcar inutil. Căci îngerii, fiinţe generice, reuniţi în cetele lor precum sînt instalate speciile în genuri, nu au nevoie de legi, proceduri şi regulamente pentru a cînta imne de slavă Domnului, iar armonia dintre vocile lor se formează spontan, fără repetiţii, dirijor şi sancţiuni aplicate celor indisciplinaţi!

Dar poate exista o „republică a diavolilor“? Vreau să spun, cu aceasta, următoarele: presupuneţi o colectivitate de indivizi *absolut egoişti*, lipsiţi de cea mai uşoară adiere de caritate, bunătate, altruism etc., de asemenea, lipsiţi de orice *interesele sociale, de spirit comunitar*, dacă există aşa ceva, pe scurt, să ne închipuim nişte fiinţe absolut individualiste, dotate cu un egoism absolut şi total. Să le mai acordăm însă acestor fiinţe, ca unor diavoli ce sînt, inteligenţă din belşug şi raţiune, firească, o raţiune rece şi cît se poate de logică. Întrebarea este: astfel definiţi, diavolii noştri vor putea forma o societate? Vor putea ei intra în relaţii sociale reciproc avantajoase, vor avea comerţ, vor avea politică, partide şi coaliţii, stat cu legi, constituţie? Vor avea justiţie şi pedepse? Vor exista pe la ei drepturi „ale diavolului“?

Teoriile „contractualiste“ asupra formării societăţii şi statului susţin că o „republică a diavolilor“ este nu numai cu putinţă, dar şi că, pentru a înţelege cum a luat naştere statul la oameni, trebuie pornit de la ipoteza „stării naturale“, ceea ce reprezintă exact o colectivitate de diavoli: mai mulţi indivizi absolut egoişti şi dotaţi cu inteligenţă ajung, pînă la urmă, să coopereze şi să încheie „un contract social“, deoarece preferă să-şi limiteze pulsiunile egoiste spontane decît să riste anihilarea reciprocă, printr-un, vorba lui Hobbes, *bellum omnium contra omnes*. Raţiunea, aşadar, ar modera egoismul, l-ar supune unui calcul al plăcerilor şi suferinţelor şi, capabilă să prevadă, va impune o amînare a satisfacerilor imediate în favoarea unor reglementări sociale de compromis. Din dezordinea maximă, punînd în joc drept ingrediente *numai* egoismul maxim şi inteligenţa, rezultă o societate ordonată, sau cel puţin perfectibilă. Aşadar, nu numai că o *republică a diavolilor* ar fi posibilă, dar ea nu ar fi prea diferită – pot susţine contractualiştii – de republicile omeneşti, de vreme ce noi înşine, în „starea naturală“ nu sîntem decît nişte diavoli ceva mai bicisnici.

Îmi propun să arăt, pe scurt, de ce o *republică a diavolilor* mi se pare, totuşi, cu neputinţă, altfel spus, de ce ipoteza contractualistă mi se pare insuficientă pentru a explica naşterea societăţii şi a statului.

Să ne imaginăm, aşadar, două fiinţe perfect egoiste, dar inteligente – doi diavoli. Desigur, fiecare dintre aceste fiinţe are anumite nevoi; să presupunem că nevoile lor sînt complementare, astfel încît colaborînd (să spunem, făcînd comerţ) ele ar putea trăi mai bine decît izolate. Contractualismul ne spune că, într-adevăr, chiar asta s-ar şi întîmpla – şi anume din egoism pur cuplat cu raţiune. Dar să privim la diavolii noştri mai cu atenţie.

Unul dintre ei deliberează, să zicem, dacă să schimbe un lucru pe care îl are în exces – să zicem smoală – cu altul de care este lipsit – pucioasă – care abundă însă în depozitul celuilalt (ambele sînt cotate drept produse esenţiale pe la diavoli). Fiind egoist la maximum, el vrea să-şi maximizeze avantajul şi va fi gata să-l înşele oricît de mult, dacă va putea, pe celălalt diavol, care şi el, desigur, doreşte acelaşi lucru. Fiind însă şi inteligent, diavolul nostru va ajunge la ideea unui contract social: el ar putea raţiona, în consecinţă, astfel: *dacă voi renunţa la încercarea de a avea toată smoala şi toată pucioasa şi, deci, să obţin pucioasă prin forţă sau înşelăciune, voi evita anumite riscuri decurgînd din posibilitatea de a putea fi prins asupra faptului. Să-i propun, aşadar, celuilalt un contract, avînd în vedere că el va accepta, deoarece şi el face acelaşi raţionament ca şi mine.*

După părerea mea, acest proces deliberativ produs de o fiinţă perfect egoistă şi inteligentă este corect numai dacă nu considerăm că el se reduce doar la jocul raţiunii şi al egoismului. Într-adevăr, există în lanţul aparent strict raţional de mai sus un pas, la prima vedere neînsemnat şi uşor de neglijat, dar de care raţiunea singură nu poate da seama: dacă, într-adevăr, calculul avantajelor şi dezavantajelor personale este pe deplin în puterea diavolului, cum ar putea el şti *a priori* că cel dinaintea lui *va proceda aidoma sieşi?* Fără o astfel de presupunere, contractul social este imposibil. Am pronunţat mai sus cuvîntul „încredere“; dar o fiinţă perfect egoistă, precum l-am presupus pe diavol, nu poate avea încredere în nimeni şi în nimic!

S-ar putea spune că diavolul nostru are încredere în diavolul celălalt, deoarece ştie că *şi acesta este diavol şi va reacţiona asemănător cu el*. Dar de unde ştie el aşa ceva? Fiind perfect egoist şi individualist, el nu poate avea nici un sentiment spontan de apartenenţă la o specie, sau la un grup. Strict raţional vorbind, s-ar putea ca cel dinaintea sa să aibă reacţii total diferite de ale sale – de exemplu, să fie un diavol masochist, care maximizează plăcerea printr-o anumită suferinţă, sau să fie vorba despre un înger deghizat în diavol, care nu are nevoie, de fapt, de smoală, sau să fie o fantomă de diavol, sau un diavol convertit la filosofie care îl pune pe celălalt la încercare etc. Rezultatul este că cei doi diavoli nu pot încheia un contract social şi, de fapt, nu pot nici măcar comunica.

În fond, noi acceptăm diferite contracte sau convenţii, deoarece credem că sîntem asemănători, că sîntem, în definitiv, cu toţii oameni. *Cred, prin urmare, că celălalt va face cutare sau cutare lucru, fiindcă şi eu, la rîndul meu, pus în condiţiile în care este el, aş face cam acelaşi lucru.* Dar această inferenţă nu se face în baza unui proces raţional pur şi nici în baza experienţei pure, cu atît mai mult cu cît egoismul pur inspiră la maxima suspiciune faţă de orice şi oricine.

Şi totuşi, eu, spre deosebire de diavol, ajung să cred *a priori* ceva indemonstrabil, anume că sîntem cu toţii asemănători, că avem reacţii similare în mare. *Cred că vei reacţiona la fel cu mine, deoarece cred că eşti la fel cu mine.* Dar atunci cînd în celălalt nu vezi umanitatea comună – ceva ce depăşeşte individul pur – nu poţi accepta nici o convenţie sau contract cu el. Or, diavolii fiind egoism pur şi individualism pur, nu pot avea conştiinţa unei „diavolităţi comune“, deoarece aceasta ar presupune să aibă încredere unii într-alţii fără acceptul deplin al raţiunii sau al experienţei nemijlocite.

Încă ceva: încheierea unui contract presupune un limbaj comun în care să se discute şi să se convină termenii contractului. Dar un limbaj comun poate exista fie în mod spontan, natural, fie, în mod artificial. Or, ultima eventualitate presupune ca limbajul să fi fost convenit în prealabil printr-un alt contract – un meta-contract. Dar şi meta-contractul, pentru a fi încheiat trebuie, la rîndul lui, să fi fost descris într-un limbaj, a cărui convenire se supune aceleiaşi dileme, şi aşa mai departe. *Nu se poate intra într-un contract fără un contract prealabil.* În consecinţă, ori avem un *regressus ad infinitum* şi nu vom întîlni niciodată starea naturală, lipsa completă de contract, individualităţile pure, egoiste şi separate care să fie silite să coopereze; ori, la un moment dat, trebuie să acceptăm existenţa unui acord spontan, natural, neasumat prin contract, dar care devine temeiul oricărui contract. Ce înseamnă însă asta? Înseamnă că voi crede, voi spera, voi empatiza, voi simţi că *celălalt va reacţiona într-un fel previzibil, nu foarte diferit de felul în care eu însumi aş reacţiona în circumstanţele respective.* Oricum, în toate situaţiile, agregarea socială nu se poate înţelege numai din jocul egoismelor şi inteligenţelor.

Pe scurt, nu poate exista o „republică a diavolilor“: pentru a înţelege omul social şi cel politic, peste egoismele inteligente, mai trebuie ceva – un minimum de încredere, de empatie, ori altceva asemănător – ceva *vag*, pesemne, indefinisabil. Dar se pare că tocmai un *strop de vag* desparte oamenii de diavoli. Ca şi de îngeri, de altminteri...

Dan OPRESCU
doctor în filosofie

Egoismul cel bun şi interesul său

Mi se pare, uneori, că punem laolaltă lucruri foarte deosebite atunci cînd vorbim despre *egoism*. Egoismul este rău numai atunci cînd înseamnă distrugere fără de creaţie. În acest sens al egoismului se încadrează, de pildă, acela care, supus lăcomiei, ia altora de la gură cele necesare traiului. La fel, acela care face rău altora spre a putea mai lesne avansa în carieră etc. Pentru că ne ciocnim zilnic de asemenea egoisme, pentru că le avem tot timpul sub ochi şi chiar – prea adesea – înlăuntrul nostru, ajungem să credem că orice nu-i jertfire imediată pe altarul aproapelui este o dovadă de egoism, adică de ceva esenţialmente rău. Şi – vai! – de cele mai multe ori avem perfectă dreptate.

Există însă şi *egoismul cel bun*, fără de care nu se poate face nici o ispravă pe lumea aceasta. Acest fel de egoism reprezintă doar tăria (pe care o au doar cei foarte puţini) de a-şi urma destinul, aşa cum îl simte fiecare. C. Noica obişnuia să povestească o variantă a poveştii cu Făt-Frumos în care eroul, în drumul său spre eliberarea fetei de împărat şi a uciderii zmeului, face tot felul de acte caritabile, absolut onorabile în sine, dar care nu ţin de esenţa naturii sale de Făt-Frumos; pînă la urmă, Făt-Frumos ajunge la ţintă, dar... prea tîrziu. Se vede treaba că, de fapt, acel Făt-Frumos din povestea lui Noica nu avea stofă de Făt-Frumos.

Nu-i cuviincios să te tot sacrifici pentru alţii, lăsîndu-te pe tine în părăginire. Excepţie fac aceia pentru care sacrificiul este un destin, însă atunci nu mai poate fi vorba de lăsarea în paragină a propriei făpturi, ci tocmai de dezvoltarea personalităţii într-o direcţie creativă, dătătoare de sens.

Cred că cea dintîi obligaţie a noastră este să avem grijă de noi înşine, în calitatea noastră de oameni. Ceea ce poate apărea uneori drept egoism este, adesea, o formă disimulată de jertfire de sine – aici, noi îl avem pe Eminescu al nostru drept paradigmă. Din afară văzută situaţia, ea apare drept o explozie de egoism, drept o risipă a ceea ce ar fi mai bine să nu se risipească (e.g.: să presupunem că Eminescu accepta oferta lui Maiorescu pentru o catedră universitară, că s-ar fi căsătorit, ar fi avut copii, n-ar mai fi înnebunit la 33 de ani şi nici n-ar mai fi murit la 39 etc.). De fapt însă, în risipirea sa aparentă, Eminescu ne dăruia ceea ce altcineva n-a fost în stare s-o facă, ne-a dăruit însăşi personalitatea lui într-o formă artisticească durabilă, mult mai durabilă decît făptura din carne şi oase a poetului. El a îndeplinit cea dintîi şi cea mai mare îndatorire, aceea de a avea grijă de personalitatea sa şi de a găsi modalitatea cea mai potrivită pentru a-şi exprima această personalitate.

Nedumerirea pe care o stîrneşte performanţa obţinută prin egoismul cel bun se întemeiază pe aparenta contradicţie dintre urmarea unor interese foarte personale, pe de o parte, şi urmările sociale şi culturale extrem de largi şi de durabile, pe de altă parte. Gustave Flaubert era socotit *idiotul familiei*, pentru că n-a reuşit să devină, de pildă, un chirurg celebru precum tatăl său. Dar cine să mai ştie astăzi prenumele marelui chirurg, cu excepţia celor care cercetează biografia marelui scriitor?

Egoismul este bun atunci cînd ne scoate din netrebnicia noastră cea de toate zilele. Şi e rău atunci cînd ne afundă în ea.

Cristian PREDA
asistent la FSPA-UB

Sinele patriotic

Comunismul s-a prezentat adeseori ca un altruism, mai exact ca o replică la egoismul burghez. Discreditarea acestei teze a urmat trei căi diferite.

Astfel, în varianta propusă de Friedrich von Hayek, elementul decisiv într-o lume burgheză sau capitalistă nu este egoismul, ci interesul individual, care, bine strunit, se arată folositor celorlalţi membri ai societăţii. În schimb, în varianta Zinoviev, egoismul nu poate fi întîlnit doar în capitalism, ci în orice societate, inclusiv în cea comunistă, sau mai ales în cea comunistă, de vreme ce legile şi morala, creaţii artificiale, se pierd complet o dată cu naşterea lui homo sovieticus. În fine, Ludwig von Mises afirmă că opoziţia dintre egoism şi altruism e lipsită de sens, atunci cînd este vorba despre corpul social, nivel la care interesele individuale (singurele reale) coincid. Toate cele trei variante au tins să facă din egoism un dat individual, fie inexistent în capitalism, fie prezent în orice societate, fie, dimpotrivă, absent din orice societate. Ceea ce Hayek, Mises şi Zinoviev aveau în vedere în polemica lor cu doctrina comunistă nu mai are relevanţă pentru lumea de azi, indiferent care dintre cei trei autori avea finalmente dreptate.

Într-adevăr, există cel puţin o formă de egoism social, formă care, înţeleasă în datele ei exacte, trebuie denunţată ca absolut dăunătoare. E vorba despre ceea ce s-ar putea numi egoismul naţional, care este un reziduu, poate chiar reziduul principal, al lumii comuniste.

Ca orice fenomen social, egoismul naţional este un rezultat, şi nu un dat. Şi anume un rezultat al întîlnirii unor comportamente individuale, reproduse sistematic, cu sau fără o ideologie precisă. Egoismul naţional este o formă specială de repliere asupra sinelui. Nu e vorba despre o repliere de felul celei despre care vorbea, acum mai bine de două secole, Rousseau, atunci cînd definea dragostea de sine a individului: şi anume o repliere care, moderată de milă şi raţiune, să aibă în vedere conservarea propriei fiinţe, a autenticităţii ei originare, adică pre-politice. Egoismul naţional trimite mai curînd la o formă perversă a amorului propriu rousseauist. El este o formă de repliere asupra sinelui, care este însă acompaniată de un tip de comparaţie: e vorba despre o comparaţie care nu îi are totuşi în vedere pe toţi ceilalţi, ci doar pe membrii propriei naţii. Întrupările acestei curioase făpturi sînt, în România ultimilor ani, nenumărate. Mecanismul producerii lor este însă identic: el constă în definirea sinelui propriu nu prin referire la contemporani, ci prin referire la strămoşi mitici; nu prin comparaţie cu ceea ce a produs civilizaţia, ci prin comparaţie cu barbaria autohtonă. În această schemă identitară, individul care asumă egoismul naţional, fie el cetăţean ordinar sau preşedinte de republică, se recomandă ca un urmaş al lui Decebal sau al lui Mihai Viteazul, şi nu ca un contemporan al lui Clinton, Chirac sau al celor pe care numiţii preşedinţi îi guvernează; tot aşa, elevul de liceu sau universitarul îşi înfăţişează identitatea spirituală preamărind poetul naţional, şi trecînd cu vederea tot ceea ce cultura umanităţii a produs de atunci încoace; în fine, ilustrează acest tip de egoism toţi cei care, sub pretextul conservării fiinţei naţionale, proferează injurii la adresa celorlalte naţii (sau religii sau sisteme morale etc.) De foarte multe ori, egoismul naţional e iritat şi violent. Există însă şi forme blînde ale sale, termenul „blînd" fiind luat aici în accepţia pe care Tocqueville i-o dădea, atunci cînd vorbea despre „despotismul" care poate lua naştere din revoluţia democratică. Tot la Tocqueville se poate regăsi şi formularea cea mai subtilă a „egoismului luminat", care caracterizează orice patriotism civic: egoismul definit de marele liberal din secolul trecut constă pur şi simplu în abandonarea interesului strict privat, pentru a participa în mod voluntar la binele public. În această ipoteză, nu viciile private – cum au afirmat economiştii revendicaţi de la Mandeville – creează binele public, nu urmarea interesului propriu creează, independent de voinţă, bunăstarea celorlalţi, ci, dimpotrivă, abandonarea interesului propriu zămisleşte o lume comună, în care fiecare îşi regăseşte bunăstarea. Un civism de acest fel cere însă destrămarea oricărei iluzii, a oricărei replieri asupra sinelui. O veritabilă lume comună nu este dată, ci creată, prin efortul cotidian al fiecăruia.

© C. Bumbuţ

Adrian CIOROIANU
asistent universitar

Interesul naţional fără egoismul naţional e zero

Prin toamna anului 1980, la un congres al consiliilor populare dacă mai interesează pe cineva împrejurarea, Nicolae Ceauşescu lansa ideea celor paisprezece mii de tone de aur de care, în decursul istoriei, lacomii străini, cu interesele lor blamabile, ar fi jefuit România. *Care* România fusese lovită în interesele sale, nu mai conta – ideea era prea valoroasă, din punct de vedere propagandistic, pentru ca cineva să se mai piardă în detalii; era, evident, o Românie profundă, globală dar nu mai puţin virtuală, inclusiv *România* de dinainte de România, adică începînd de pe la daci şi terminînd pe la Wermacht. Pare o tîmpenie, numai că această tîmpenie *avea la bază* o argumentaţie *de tip ştiinţific* (ce frumos sună!), întocmită, cu o acribie de contabilă aflată într-o perpetuă *ziua aceea* de către unul dintre istoricii în vogă ai regimului, vestit de altfel în egală măsură pentru cărţi cu o paternitate incertă (detaliu în măsură să arunce un fum de dubiu asupra credibilităţii demonstraţiei, dacă mai era cazul...); ca la catastif, erau trecute toate siluirile: cît au luat romanii, cît au luat turcii, cît au luat fanarioţii, cît au luat austro-ungarii, muscalii ş.a.m.d. Aparatul critic al construcţiei istoriografice era impecabil, mai-mai să pară unul adevărat: listă de documente, mărturii din epocă despre biruri, peşcheşuri, danii, bilanţuri contabile, calcule echivalente monetare; acolo unde lipsea documentul, se apela la foarte moderna metodologie a analogiei comparative. La sfîrşit, cu o rîvnă masochistă, se aduna totul şi rezultau, cap-coadă, paisprezece mii de tone de aur luate de pe spinarea noastră imemorială.

E drept că Ceauşescu, cu subtilitatea lui de un gram şină ferată, mai nuanţase puţin aserţiunea, lansînd diversiunea totală: 14.000 de tone, adică echivalentul a 1.400 de vagoane marfă încărcate de aur!; ori, la cîţi metri are un vagon, imaginaţia noastră excitată de gustul răzbunării putea arunca spre pereţii retinei fotografia unui tren lung de cîţiva kilometri, burduşit cu lingouri, ce pleacă dinspre primitorul şi lesne dăruitorul nostru pămînt. Se poate afront mai dureros şi imagine mai cruntă? Să nu-l înţelegi pe Eugen Mandric, cel care a tras imediat, la televiziunea naţională, un serial documentar dedicat acestei nevolnicii? În fine, să nu înţelegi că acest tren mirific s-a plimbat prin capul nostru cel puţin pînă prin anii '90, dacă nu şi mai încoace, în refren de „nu ne vindem ţara"?

Şi chiar că nu am vîndut-o niciodată, în ciuda eforturilor disperate.

Raţionamentul lui Ceauşescu era, totuşi, unul simplu ca bună ziua şi, mai cu seamă, unul foarte interesat. Şi, mai ales, era tipic pentru maniera în care o minte totalitară înţelege să condamne interesul celuilalt. Cred că nu praful de pe tobă îl interesa pe Conducător – pentru că nu-ţi trebuie nici patru clase primare ca să înţelegi că cele paisprezece mii de tone de aur luate prin secole cam cu asta erau egale -, ci omul căuta cu disperare o legitimare pentru măsurile de pomină pe care se pregătea să le pună în practică: sistemul perceperii de bani pentru germanii şi evreii plecaţi din ţară şi, în genere, pentru orice emigrant român care trebuia să-şi restituie, chipurile, contravaloarea învăţămîntului gratuit acordat de stat. În disperarea lui, în mod surprinzător, Ceauşescu era logic: dacă cel ce pleca din ţară era, în ochii stăpînirii, un egoist şi dacă egoismul trebuie pedepsit, atunci unde să cauţi o legitimare mai bună dacă nu în istorie, istoria atît de îngăduitoare cu toate interpretările imaginabile, cea din care poţi scoate aproape tot ce vrei şi în care găseşti, fără prea mare efort, un precedent pentru orice neghiobie?

Acest text pune problema interesului şi egoismului dintr-o perspectivă aparte – anume ca potenţiale priorităţi în privinţa tipului de relaţii pe care o societate în *re-facere*, precum a noastră, vrea să-l construiască *în* interiorul său şi *înspre* spaţiile exterioare (exterioare din punctul de vedere al culturilor, al politicii sau pur şi simplu al frontierelor). Evident că, în mod normal, ideile abracadabrante de tipul celei a lui Ceauşescu ne sînt, azi, inaccesibile; nu pentru că ne-am fi vindecat definitiv de ele (e de ajuns să-l auzi vorbind pe Dan Zamfirescu la talk-show-ul de noapte al lui Adrian Păunescu pentru a-l întrezări pe Ceauşescu, zîmbind victorios în aburul tubului catodic), ci din simplul motiv că aceste idei s-au mai rătăcit puţin de putere – şi avea dreptate Antoine Rivarol, în idei nu poţi trage cu puşca.

Dar despre interesul naţional parcă se vorbeşte la fel, dacă nu cumva mai mult. Drept care, cu un ochi la ştirile televizate despre ecoul invaziei ţigaretelor extraterestre şi cu un altul la definiţia din dicţionarul Larousse (definiţie ce amalgamează, în egoism, *plăcerea* şi *interesul*), îmi pun întrebarea: la atît de mare interesul naţional, nu ar fi cazul şi pentru puţin egoism naţional?

Farmecul dilemei este dat de faptul că, la prima vedere, el ne prisoseşte. Societatea românească, graţie atomizării ei lesne observabile, pare o societate în care egoismul s-a încarnat peste măsură. Mi se pare discutabil, măcar şi datorită faptului că, vedeam, egoismul presupune preocuparea obsesivă pentru binele propriu şi, în orice caz, satisfacerea interesată a propriilor plăceri. Or, urmărirea binelui propriu sau a plăcerii nu este, să recunoaştem, nici una eminamente românească şi nici chiar cea mai simplă afacere din lume. Deseori te mişcă, te aleargă, te frămîntă, te pune la muncă printre altele. Sîntem noi egoişti – adică preocupaţi excesiv de binele nostru? Poate, dacă binele ar însemna hibernarea; dar cum nu asta înseamnă, rezultă că egoiştii trebuie căutaţi în alte părţi – eventual în Germania, aceea Germanie stranie, în care neonaziştii, mai noi, demonstrează împotriva drogurilor (în timp ce eu puteam paria că le devoră) şi care, iată, sfidează bunul-simţ al tradiţiei (şi mîndria de altă dată a lui Roland Barthes...) şi produce, de vreo doi ani, mai multe sortimente de brînză decît Franţa!

Primul şi cel mai la îndemînă exemplu al non-egoismului românesc mi se pare a fi refuzul românului-tip de a trăi comunitar şi refugierea sa, în schimb, în spaţii mai mult sau mai puţin imaginare (dar, în orice caz, puternic instrumentalizate simbolic) precum naţiunea sau poporul. Coeziunea de tip comunitar nu atrage pe nimeni; şi fie că este vorba despre o problemă globală, precum copiii abandonaţi – şi pandantul lor obligatoriu, cîinii vagabonzi – sau despre una particulară, precum administrarea unei scări de bloc, pînă la urmă responsabil, salvator sau incriminat rămîne tot Statul, în timp ce românul se dă *egoist*. Egoişti de paradă şi cu mîna întinsă la Stat sîntem toţi, în schimb egoist pînă la capăt nu este nici unul. La soare-apune, unde egoismul a făcut carieră frumoasă, multitudinea de organizaţii, grupuri, asociaţii şi para-asociaţii sparie gîndul: grupul „Daltoniştii – O.K.!", „gardienii peluzelor verzi", „prietenii siropului de arţar", „amicii balenelor eşuate", „păstrătorii memoriei lui James Dean" (numele nu sînt inventate, martori mi-s *mediile*, fie şi jurnalul drag domnului Cosaşu, *Le Monde*) şi toţi ceilalţi sînt, în fond, nişte mari egoişti: dar atît de mari încît, din egoism, caută egoişti la fel de mari ca şi ei şi o pun de o mică formă de agregare comunitară, preluînd de bună voie sarcini pe care astfel nimeni nu se mai gîndeşte să le arunce în spinarea statului. Nu este, pînă la urmă, orice plăcere o formă de egoism? Nu-i aşa că românul rîde a dispreţ dacă-i vorbeşti despre grupusculul autointitulat „logodnicii păpuşii Barbie"? Ba da, dar vreo treizeci de astfel de egoişti-logodnici de peste ocean pot pune, la un moment dat, mînă de la mînă şi păpuşă lîngă păpuşă şi pot dona, de exemplu, o colecţie Barbie întreagă Muzeului Jucăriilor din coasta Palatului Prezidenţial din Praga, muzeu pentru a cărui vizitare turistul dă 20 de coroane, din care cîteva se duc, din fiecare bilet, într-o creşă sau într-un spital de copii.

În urmă cu cîteva luni, un ziar de la noi povestea, cu o uimire cam ipocrită, cum locatarii unui bloc dintr-un oraş olandez au obligat pe proaspătul lor vecin, ţigan român, să-şi vîndă apartamentul pe care tocmai îl cumpărase şi să-şi facă bagajele. Reacţia ziarului era ceva între o satisfacţie secretă şi mesajul sugerat de „ruşine Olandei". Numai că e limpede că Olanda, ca stat, lipsea din toată această poveste. La mijloc era mărunta comunitate egoistă a locatarilor unui bloc ce încerca să-şi protejeze confortul într-un fel oarecare – şi ceva mă face să cred că nu conta, în această ecuaţie, faptul că personajul alungat era român, nici că era ţigan ci, mult mai probabil, exotismul comportamentului său ca atare. S-au ciocnit două egoisme: cel al locatarilor cu saboţi de lemn pesemne că a fost mai tare decît cel al compatriotului nostru.

Dacă părinţii fondatori ai Americii aveau dreptate şi dacă eşti dator să lupţi pentru ceea ce vrei („*life, freedom and the pursuit of happiness...*", nu?), înseamnă că egoismul bine înţeles este o formă de preocupare întru libertate şi, pînă la urmă, o manieră de a-ţi construi ascendentul. Şi mai înseamnă că, în ceea ce ne priveşte, probabil încă nu sîntem (toţi laolaltă şi fiecare în parte) destul de egoişti pentru a trăi pe cît am vrea de bine.

Post scriptum – un bun exemplu de egoism şi de urmărire a interesului: spun ziarele că echipa de fotbal a perfidului Albion şi-a compus un nou imn (şi el, ca orice imn, o formă de **ego**ism comunitar); cîntecelul, care se cheamă *England United* (cum să nu sesizezi foarte clarul mesaj interesat?) va fi tras în cîteva milioane de exemplare cu vînzarea asigurată, iar banii rezultaţi din acest mic *plezir* vor fi donaţi unor organizaţii caritabile şi vor fi trimişi, atenţie, pentru copiii din România, Tunisia şi Columbia, adică în ţările adversare Angliei la vară, la Campionatul Mondial de fotbal de la Paris. Din punctul meu de vedere, Anglia, egoistă şi interesată pînă la Dumnezeu, deja a cîştigat grupa.

Adrian-Cristian BARBU
inginer

Două feluri de individualism

În dezbaterile politice din spaţiul public românesc, referirile la categoria de *interes* sînt caracterizate, ca şi în cazul celei de *capitalism*, de două trăsături. Pe de o parte, este evidentă o jenă în folosirea lor, explicabilă prin conotaţiile negative ale acestor termeni în opinia publică românească. Pe de alta, discursurile înceţoşate trădează o insuficientă stăpînire a conţinutului respectivelor concepte. Această a doua trăsătură poate însemna atît o nemulţumitoare calitate a actorilor politici din România (de la opinia publică la mai toate persoanele care ocupă poziţii politice importante sau fac «analiză» în cotidiane), cît şi o tendinţă de a amîna clarificările de doctrină în condiţiile fluidităţii scenei politice interne. Ar fi necesar ca, de exemplu, la oricare dezbatere televizată să existe pe ecran şi pe masa fiecărui participant o listă de termeni (definiţi, eventual, în accepţiunea moderatorului), care să aşeze între limite clare discuţia şi să oprească, într-o cît mai mare măsură, discursurile paralele.

Voi încerca, în spiritul celor spuse mai sus, să precizez unele laturi ale termenilor propuşi dezbaterii de către *Dilema: interes şi egoism*. Pentru aceasta, voi pleca de la ultima ediţie a Dicţionarului explicativ al limbii române. Interesul este definit, aici, ca: 1. preocupare de a obţine un succes, un avantaj; rîvnă depusă într-o acţiune pentru satisfacerea unor nevoi; 2. avantaj, folos, cîştig, profit. Am reţinut numai primele două accepţiuni pentru că acestea se leagă de conotaţiile negative ale termenului. (Mi se pare greu de înţeles de ce, considerîndu-ne raţionali, refuzăm să dăm mobilului acţiunilor noastre denumirea care-i este proprie – aceea de interes – şi căutăm să ne ascundem în spatele unor sintagme cum sînt «interesul naţional», «binele comun» etc., al căror conţinut este, din nou, de multe ori greşit înţeles.)

Un tip special de interes este interesul naţional. În mare, se poate spune că acesta cuprinde o serie de elemente ce decurg din determinismele cărora le este supus un stat (în ipoteza funcţionării lui în forma predominantă a structurării statelor – cea a statului naţional). Aceste determinisme pot fi de ordin politic, istoric, geografic, cultural. La ele se adaugă opţiuni care pot fi mai mult sau mai puţin rezultatul unor elaborări previzionale sistematice care aleg dintre mai mulţi viitori posibili. Interesul naţional are o parte ce ţine de permanenţă, de static, vizînd atît asigurarea perpetuării şi bunăstării populaţiei statului şi a culturii ei, cît şi anumite orientări de tip geopolitic. De asemenea, el are şi o parte dinamică, ce ţine de necesitatea de a face faţă schimbărilor permanente din mediul internaţional şi intern. În vederea exprimării sale prin acţiune politică, interesul naţional poate fi operaţionalizat printr-o matrice care încorporează mai multe elemente, legate de: obiectivele generale ale acţiunii politice; valorile promovate de forţele politice aflate la putere; cadrul teoretic ce fundamentează aceste opţiuni; gradul de risc acceptat în desfăşurarea diferitelor acţiuni; resursele disponibile; strategiile dezirabile etc.

Egoismul ar fi, conform definiţiei aceluiaşi dicţionar, o atitudine de exagerată preocupare pentru interesele personale şi de nesocotire a intereselor altor persoane. Utilă ar fi aici şi definirea unui alt termen, deşi unele dicţionare nu-l reţin ca atare: egoismul. Acesta ar denumi o atitudine individualistă care provine din acordarea unei importanţe exagerate propriei persoane. Între atitudinile la care se referă ultimii doi termeni, destul de greu diferenţiaţi de limba română, unii politologi, în special anglo-americani, au văzut o distincţie care aşează acţiunea determinata de ele în două categorii opuse din punctul de vedere al utilităţii sociale (văzută în sensul comun). De o parte, egotismul ar fi o atitudine individualistă lipsită de viziune, cumva nechibzuită, orientată, pe termen scurt, către un bine personal imediat. De cealaltă parte, egoismul, tot un tip de atitudine individualistă, cu nimic mai morală decît cealaltă, ar avea, totuşi, avantajul unei viziuni mai largi, care, punînd în prim-plan tot propriul interes, nu-l contrapune mecanic interesului altora şi face, în anumite condiţii negociate, loc colaborării, agregării intereselor. Egoismul poate fi convertit în utilitate socială, egotismul nu.

Situaţi în descendenţa autorilor aşa-numitelor *The Federalist Papers* (Madison, Hamilton, Jay) sau a şcolii scoţiene de economie politică (Adam Smith), aceşti scriitori arată că, din punctul de vedere al societăţii, important nu este consensul (impus) cetăţenilor asupra unui anumit interes de promovat ca interes naţional, cît urmărirea inteligentă a unor interese particulare care pot fi şi contradictorii. Această construcţie, vizibilă în special în Statele Unite, are marele avantaj că aduce în spaţiul public cvasitotalitatea diferitelor facţiuni, spunîndu-le, implicit, regulile pieţei politice.

Românii sînt în general văzuţi ca un popor colectivist, între altele, şi datorită faptului că discursul politic predominant pe scena politică românească este unul cu o permanentă referire la interesul naţional, asupra căruia pare a exista un consens. Pentru momentul actual, acest interes naţional ar avea ca obiective strategice ale matricei de operaţionalizare realizarea reformei, pe plan intern, şi intrarea în NATO şi integrarea în Uniunea Europeană, pe plan extern.

Dacă asemenea demonstraţii ar putea fi făcute cu suport ştiinţific, cred că o investigaţie de acest tip ar ajunge, contrar opiniei generale, la concluzia că românii sînt un popor individualist. Consensul asupra obiectivelor amintite este numai unul aparent, interesele individuale conştientizate de populaţie împotrivindu-li-se, de fapt, datorită unei greşite înţelegeri a propriei situaţii. Dacă este să existe un consens, el priveşte numai necesitatea de a declara că interesul naţional cuprinde aceste obiective (pentru a înşela, eventual, pe cei care ne-ar supraveghea din exterior, ca şcolarul care speră să treacă fără să înveţe, uitînd că la vară urmează examenul).

Interesul naţional de moment este unul care emerge din negocierea, conştientizată sau nu, a intereselor care influenţează decizia politică. El este cu atît mai «naţional» cu cît are sprijinul unei mai mari părţi din populaţie (sprijin care nu este, practic, niciodată consensual). Am putea vorbi şi despre un interes naţional care trece dincolo de interesele «mărunte», de grup şi individuale, şi care ţine de marile valori ale naţiunii; numai că acest «adevărat» interes naţional este prea puţin operaţionalizabil, iar pentru a-l realiza, în cazul românesc, decizia politică trebuie să fie luată împotriva orientării de moment a populaţiei.

Pentru ca aceste două tipuri de interes naţional să coincidă, este necesar ca fiecare interes care participă la negocierea interesului naţional să fie urmărit printr-o atitudine de tip egoist. Or, atitudinea predominantă a românilor este una egotistică, ce împiedică o urmărire chibzuită şi tenace a intereselor individuale. Această atitudine se vădeşte, în ciuda declaraţiilor şi sondajelor, în politica internă, într-o opţiune predominant anti-reformistă, iar în cea externă, într-o indife-renţă, dacă nu chiar ostilitate, a compatrioţilor noştri faţă de integrarea euro-atlantică a României.

Am fost mirat de unanimitatea partidelor actualei coaliţii guvernamentale în aprecierea alegerilor din 1996 ca o cotitură istorică. Dacă schimbarea pe cale electorală a unui regim stagnant ar fi putut, într-adevăr, fi considerată un fapt de mare importanţă, ar fi trebuit, în acelaşi timp, să dea de gîndit scorul slab şi victoria chinuită (dintre partidele angajate în competiţie, fostul partid de guvernămînt obţinînd cele mai multe voturi), în condiţiile în care un sfert din populaţie nu s-a prezentat la vot şi în care campania cîştigătorilor a vorbit despre reformă şi mult despre avantajele materiale pe care populaţia le-ar putea aştepta de la o schimbare de regim. După părerea mea, legitimitatea democratică a reformei nu a existat niciodată. Românii au refuzat să accepte, din egoism, o perioadă grea pe termen scurt pentru a avea bunăstare pe termen lung şi au preferat, din egotism, să aibă mai puţin de suferit pe termen scurt în perspectiva unei prăbuşiri totale pe termen lung. (Trec cu vederea influenţa clasei politice asupra acestei opţiuni; clasa politică este, între limite ce pot fi discutate, reflectarea societăţii care îi permite să se afle la putere.)

În ceea ce priveşte obiectivele de politică externă, cvasi-unanimitatea care, conform sondajelor, ar caracteriza, de exemplu, opţiunea României pentru intrarea în NATO, este, după părerea mea, o iluzie; sondajele măsoară mai degrabă gradul de aversiune faţă de Rusia decît o veritabilă alegere a Alianţei. Ar fi, în acest sens interesant de aflat dacă sondajele evocate cuprind şi întrebări de control de tipul: «aţi fi de acord ca soldaţi români să moară pentru apărarea unei Ungarii aliate, conform articolului 5 al Tratatului de la Washington?». Sau, în cazul UE: «aţi fi de acord ca România să cedeze o parte a propriei suveranităţi unui organism supranaţional?». Legat de acestea, ar fi interesantă părerea membrilor PRM. Este mai mult decît suspectă unanimitatea cu care întreg spectrul politic românesc se pronunţă pentru integrarea euro-atlantică, în condiţiile în care orice ţară europeană îşi are («faliţii ei»?) procentele ei de electorat care respinge această direcţie de evoluţie, un segment de populaţie de 15–20% cu o astfel de orientare nefiind obişnuit. Acesta este, poate, un semn că adevăratele interese sînt promovate pe alte căi, ceea ce face ca democraţia românească să pară cam lipsită de conţinut.

Interesul naţional presupune negocierea unor interese individuale prin contabilizare şi cîntărire atentă a avantajelor şi dezavantajelor lor, într-un comportament de tip egoist. În cazul României, acesta ar însemna conştientizarea reformei ca precondiţie pentru un succes pe plan extern şi pentru orice încercare de a fi «iarăşi ce-am fost». Un sprijin pentru aceste obiective nu poate exista la o populaţie care nu acceptă că pentru a avea trebuie să dea, că o entitate economică, fie ea propria gospodărie sau statul naţional, nu poate cheltui mai mult decît produce, că o creştere a bunăstării nu se poate realiza decît paralel cu creşterea riscului de şomaj.

Trecerea de la egotism la egoism este una de la infantilism la maturitate politică. Dacă această trecere se produce concomitent cu reconcilierea acţiunii politice şi a moralei, ceea ce rezultă este un pas către civilizaţie.

Laura GRÜNBERG
coordonator programe – UNESCO

„Un NU hotărît comportamentelor prosociale“

În societăţile fondate pe economia de piaţă, pe concurenţă, egoismul este considerat normal, iar altruismul, deviant. Din acest punct de vedere România stă foarte bine – este în plină economie de piaţă căci mai toate acţiunile dezinteresate, orientate spre binele altora, apar în ochii majorităţii ca avînd motivaţii egoiste, ascunse. De aici însă şi dificultatea apariţiei la scara comunitară a comportamentelor prosociale atît de necesare perioadei pe care o traverăm*.

În spatele cîtorva ONG-uri se descoperă afaceri cu maşini. Rapid, discreditäm întregul efort al altor sute de organizaţii civice care, dezinteresate în sensul tare al termenului, sînt doar interesate de a se implica concret în formularea discursului civic, discurs alternativ vital pentru democraţia românească. La nivelul bîrfelor din mijloacele de transport, în presă, ne indignăm, ne dezicem de societatea civilă, arătăm cu degetul moralizator către toate organizaţiile neguvernamentale şi, oricum, ne ţinem cît mai departe de „activităţile lor dubioase“.

În rîndul unor politicieni ies la iveală tot felul de mişmaşuri şi afaceri dubioase. Prompt extrapolăm situaţia la nivelul întregii clase politice. „Doar nu se bagă cineva în politică aşa, de dragul ţării, din patriotism. Politica înseamnă corupţie. E o mafie a intereselor“ ne spunem şi, liniştiţi, continuăm să nu facem ci doar să discutăm despre politică în faţa micului ecran sau în metrou.

Citim anunţuri umanitare, unele de un dramatism tulburător. „O fi oare chiar aşa... ce s-o ascunde în spatele anunţului, în spatele contului tipărit“ ne întrebăm simultan cu citirea lor. „E oare un caz limită sau pur şi simplu este o escrocherie?“ Suspicioşi, alegem de obicei varianta escrocheriei. Ne continuăm astfel ziua fără să ne mai gîndim la acea suferinţă – de multe ori reală, şi bineînţeles fără să ne uşurăm buzunarele, şi aşa destul de goale.

Ca urmare, pentru nimic în lume nu „ne băgăm“ în societatea civilă, nu ne implicăm în politică şi nu prea depunem cîte ceva în conturile umanitare anunţate. Nu avem încredere în nimeni şi în nimic, avînd ce e drept şi destule exemple care să ne justifice atitudinile într-o perioadă aşa confuză în care din toate părţile pare să vină mesajul supravieţuirii egoistului şi nu a altruistului.

În general, oamenii întîi fac ceva şi apoi îşi aliniază atitudinile cu comportamentul. În cazul nostru, al românilor, aş zice că noi de cele mai multe ori mai întîi **nu** facem ceva şi apoi ne aliniem atitudinile cu comportamentul. Întîi **nu** ne implicăm în societatea civilă şi apoi ne găsim multe argumente pentru a ne justifica neimplicarea. Mai întîi **nu** „ne băgăm“ în politică şi apoi ne agăţăm bucuroşi de orice caz de corupţie mediatizat. Mai întîi **nu** sîntem generoşi – faţă de un posibil caz limită din spatele unui anunţ, faţă de boschetarii Bucureştiului, faţă de bătrînii din azile sau de vecinii noştri şi apoi ne găsim justificări pentru egoismul nostru, spunîndu-ne că şi aşa mare lucru nu putem face, şi aşa tot alţii ar profita de pe urma gesturilor noastre, şi aşa nu mai e nimic de făcut pentru ţara asta frumoasă... dar care păcat că este locuită.

De fapt, în termenii cunoscutei teorii a lui Festinger, încercăm permanent să reducem disonanţa cognitivă creată de anumite divergenţe între comportamentele şi convingerile noastre. De cîte ori avem un comportament contrar convingerilor noastre – disimulate uneori, contrar intereselor noastre – neconştientizate uneori, ne transformăm abil opiniile în direcţia acelui comportament. Sîntem foarte buni la asta.

Doar în principiu oamenii îşi acordă reciproc ajutor. Doar în principiu „prietenul la nevoie se cunoaşte“. În practică, cel mai des, comportamentul prosocial este evitat şi dezavuat sistematic... Oare de ce? Oare ce interese ascunse sînt în spatele acestei opţiuni?

* Septimiu Chelcea, *Comportament prosocial*, în *Psihologie Socială. Aspecte contemporane*. A. Nicolau coord., Editura Polirom, Iaşi, 1996.

© C. Bumbuţ

© C. Bumbuţ

Cătălin AVRAMESCU
doctor în filosofie

Despre egoismul liberal

Că liberalul este omul interesului, astă o ştie oricine. Şi în fond, ce ar adăuga asta la înţelegerea liberalismului cîtă vreme ce orice fiinţă conştientă nici nu ar putea acţiona lucid fără să aibă în vedere un interes oarecare? Dar noi obişnuim să ştim astăzi mai mult: liberalul este un om al interesului individual. Iar interesul individual se opune interesului celorlalţi. Pentru că îl urmăreşte pe cel de-al doilea numai în măsura în care serveşte primului, liberalul este locuitorul unui imaginar politic în care războiul civil este domesticit dar nu eliminat, ci dimpotrivă, glorificat în noua sa formulă. O doctrină anti-socială şi – de ce nu? – anti-umană la limita sa: iată identitatea presupusă a liberalismului, un fel de „care pe care" al timpurilor moderne, adică un fel de drept al celui mai tare plus un strop de politeţe. Liberalul este un *egoist:* aceasta este presupusa esenţă a liberalismului.

Trebuie să luăm în serios o asemenea critică. Nu pentru că ea ar veni din partea unor gînditori respectabili, care au meditat profund la nefericirea lumii contemporane şi la cauzele sale – în fond, acuza „liberalism = egoism" a intrat de multă vreme în vocabularul vulgului, un vocabular care, după cum ştim, nu se oboseşte prea tare să îşi justifice puţinele idei. Problema importantă însă e alta, şi ea ţine de identitatea liberalismului ca doctrină. Dacă interesul liberalului este reductibil la un egoism pur, atunci se pune problema dacă liberalismul nu cumva este un impostor pe scena ideologiilor politice. Politicul presupune, evident, comunitatea şi mai presupune şi un bun comun al acestei comunităţi, lucru de altfel observat încă de Aristotel, care arăta că într-o cetate, oamenii au în comun măcar „constituţia" acelei cetăţi, fără de care ea nu ar fi *una*. Or, individualismul şi egoismul liberal nici nu s-ar califica după acest criteriu în rîndul ideologiilor politice, pentru că ea presupune independenţa într-o competiţie ostilă a actorilor sociali. „Fiecare pentru el!" nu numai că ar fi un slogan lipsit de onorabilitate ci şi unul care ar ataca direct o concepţie stabilită despre om ca animal politic, un animal cu instinctul nobil al sociabilităţii.

Faţă cu această critică, liberalul reacţionează, îndeobşte, în două feluri. Primul presupune o retragere grăbită spre ţărmurile unde aşteaptă alte barcazuri, ideologice, o retragere care ia forma unei „completări" a doctrinei liberale cu o presupusă dimensiune „socială". Aceasta este tactica cea mai practicată astăzi de cei care pretind că gîndesc liberal, o tactică pe care mă mulţumesc acum doar să o amintesc în treacăt. Al doilea fel, mult mai subtil, are o îndelungată tradiţie şi propune o schemă de genul *„vicleniei raţiunii"*, în care individualismul anarhizant al actorilor sociali se combină armonios la un nivel superior. Un exemplu ar fi Adam Smith, care arătînd că societatea poate supravieţui fără benevolenţă dar nu fără dreptate (care înseamnă a da fiecăruia ce e al său), postulează o ordine socială care se încheagă miraculos pe deasupra unor conştiinţe meschine şi divergente. Ar mai fi, sigur, şi o a treia posibilitate: aceea a asumării deschise a egoismului în componenta sa distructivă, negatoare, dar aceasta nu pare a fi o cale pe care liberalismul contemporan să fi dorit să păşească, lipsindu-i, după toate probabilităţile, curajul reacţiunii. Probabil că are dreptate să ezite: în fond, pînă şi Zarathustra al lui Nietzsche, profetul lui „Fii dur!" îşi caută cu ardoare tovarăşi de idei şi de ospăţ...

A doua posibilitate de justificare a egoismului liberal, despre care am admis deja că este cea mai interesantă, mă lasă totuşi şi ea într-o poziţie destul de inconfortabilă. Nu de alta, dar dincolo de imaginea unei societăţi mari construită cu oameni mici, ea tinde să reducă liberalismul la un gen al psihologiei politice. Ceea ce ar fi cu adevărat politic în substanţa sa ar fi tocmai că depăşeşte înţelegerea subiecţilor săi; valoarea ei ar fi dată chiar de faptul înfrîngerii sale obiective. „Fii egoist!" se justifică numai ca regulă a acţiunii individuale, şi asta doar pentru că oamenii nu ar vedea dincolo de sfera interesului privat.

Există însă o posibilitate de a vedea accentul pe care liberalismul îl pune pe cultivarea interesului pe de-o parte, şi dimensiunea legăturii presupusă de existenţa comunităţii politice, pe de altă parte. Iar acest lucru nu face apel în mod direct la o dimensiune „socială" la modă astăzi şi se doreşte, mai mult, şi ca o idee de reconstrucţie istorică. Este limpede că liberalismul modern promovează, pe o poziţie privilegiată, tema *abundenţei*. Este vorba, se ştie, de o abundenţă *materială*, mai precis de un *progres* al acesteia. „Liberalul" secolului XVIII propovăduia interesul individual pentru că îl vedea pe un fundal ontologic al multiplicării *generale* a avuţiilor. O multiplicare de mai multe soiuri: de pildă o multiplicare a obiectelor dorinţei care este făcută posibilă de *producţie, invenţie, modă* şi, nu în ultimul rînd de *decriminalizarea* legală sau morală a unor moduri de a avea şi de a face. În acest context trebuie să plasăm uneori pledoaria pentru toleranţă a liberalismului clasic: este vorba de o toleranţă a ceea ce epoca numea „lux" (adică aproape tot ce era dincolo de necesarul unei vieţi frugale). La originile sale, „egoismul" era justificat aproape invariabil alături de „lux", dar acest lux nu este unul individual ci, repet, unul general. El este perceput în dimensiunea sa istorică, drept progres general al avuţiei sociale. Autorii clasici se întreabă nu atît asupra condiţiilor de posibilitate a avuţiei individuale, cît asupra prosperităţii uneia sau alteia dintre *ţările* civilizate. Iar „egoismul" pe care îl propun este adesea secund: dependent de existenţa unui univers inflaţionist al bogăţiei. Individul, în zorii modernităţii teoriei liberale, este *egoist* pentru că *celălalt* are din ce în ce mai multe lucruri pe care şi le doreşte: bani şi deci putere de cumpărare, forţă de muncă mai liberă şi mai calificată, dorinţe şi iar dorinţe, avuţii şi iar avuţii. E adevărat, Adam Smith arată că nu de la bunăvoinţa brutarului ne aşteptăm să ne vină pîinea de care avem nevoie, ci de la *interesul* său. Dar cei pe care brutarul lui Smith îi vede dincolo de tejghea sînt un fel anume de oameni, cu bani în buzunar şi cu dorinţa de a-i cheltui cu calm şi care pot să se întoarcă a doua zi dacă azi sînt mulţumiţi. Nu este vorba de gloata flămîndă şi agresivă, pentru care acea bucată de pîine din faţa sa e ultima speranţă şi care îl conjură pe Dumnezeu sau pe rege să îşi întoarcă faţa spre nevoile ei, altfel spus, nu este mulţimea tipică din peisajul sărăciei. Brutarul lui Smith este „individualist" pentru că ştie că se poate baza pe semenul său, pe contul şi pe dorinţele sale. „Egoismul" liberal este inseparabil de un optimism în soarta lumii înconjurătoare şi de o încredere în celălalt.

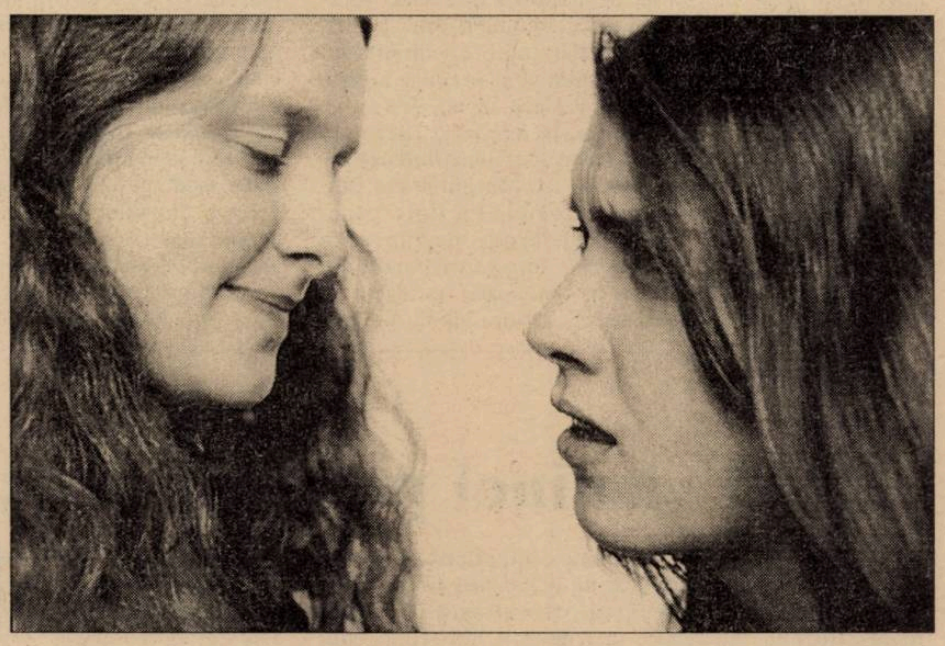

© A. Paul

Întrebări pentru pietoni...

V-ar fi jenă să spuneţi că sînteţi egoistă?

Nu. Egoismul meu înseamnă un microclimat. Ceva bine temperat, ca libertatea. Libertatea mea de-a face ce vreau merge pînă la punctul în care ar leza libertatea altora. Aşa văd şi egoismul. Toată lumea astăzi zice că politicienii noştri sînt egoişti. Părerea mea e că ei nu sînt egoişti, sînt proşti. Şi lipsiţi de interes, în primul rînd la adresa lor. Egoistul lucrează în favoarea lui: politicienii noştri, dimpotrivă, fac atîtea lucruri defavorabile lor, de parcă ar fi propriii lor duşmani.

(I. C., traducătoare)

Pînă unde înţelegeţi egoismul: aţi fi în stare, de exemplu, să nu daţi cuiva telefonul de-acasă al unui medic la care se ajunge foarte greu, ca să nu vă stricaţi relaţiile, sau să împărtăşiţi secretul unei reţete complicate unei alte gospodine?

Asta nu! Indiferent dacă persoana care-mi cere telefonul greu de obţinut al medicului nu mi-e simpatică, îl dau: chestiune de sănătate, nu te joci. Reţete, de ce nu? Chiar dacă găteşte după aceleaşi reţete, orice gospodină ştie că lucrurile nu-i ies fiecăruia la fel: mîncarea e ceva pentru toată lumea. M-am surprins cu un gînd egoist, poate, cînd fiica mea, Anca Grigoraş, participa la concursurile internaţionale de gimnastică: să nu fie alta mai bună ca ea. Explicabil. Dar altfel, nu, nu sînt egoistă: ajut, dacă pot, intervin, mă interesez, mă implic. Egoistă, nu, nici măcar în chestiunile mici cu o singură excepţie, în tinereţe: nu dădeam adresa croitoresei mele, fiindcă atunci cînd am dat-o m-am pomenit că eu şi colega de birou avem cîte un pardesiu absolut la fel şi-am renunţat să-l mai port, deşi eu mi-l făcusem întîi. Aici m-am lecuit de dezinteresare.

(Elena Grigoraş, pensionară)

© C. Bumbuţ

...şi pentru biciclişti

Întretăiere de străzi, populată de doi biciclişti foarte juni şi două eleve dintr-a VI-a, care ronţăie nişte corcoduşe proaspăt smulse de pe o creangă.

Voi ştiţi ce-nseamnă egoism?

Monica: Adică să nu-ţi pese de ceilalţi. Să nu trăim ca fraţii.

Ilinca: Fiecare cu ale lui – cum să mă exprim? adică să-ţi fie indiferent de alţii. Da' de ce-ntrebaţi?

Ce ştiţi despre cuvîntul interes?

Alexandra (oprind bicicleta): Interes este să te intereseze ceva, să-i dai atenţie. Să te atragă.

Ilinca: (adresîndu-se celuilalt biciclist): Alex, tu ştii ce-nseamnă interes? Eu ştiu, da' nu ştiu cum să spun.

Alexandra (doct, fără a coborî de pe vehicolul pe care-l conduce foarte sigur): Interesul se arată faţă de ceva în care investeşti şi-ţi aduce un beneficiu.

Ilinca: O firmă!

Monica: Dar poate cineva are interes să omoare un om. Asta-i ceva foarte rău.

Corul (dezaprobator): Ăăăăă.

(T.C.)

Z. ORNEA

De la interes la venalitate

M-am întrebat adesea dacă egoismul e fundamentul interesului. Sau e invers. Cred că termenii relaţiei au sfera încrucişată. Sigur e faptul că un om care nu e încercat de porniri egoiste nu se manifestă ca un interesat. Interesat de ce? Cu siguranţă de sporirea avutului pe căi nu tocmai oneste. În materie de afaceri private nu se poate opera cu sentimente altruiste. Aici interesul trebuie cultivat cu rigoare şi aşezat, negreşit, în prim-planul acţiunilor. Nu e adevărat, cum s-a tot spus, că proprietatea e un furt. Mai totdeauna e rezultatul iscusinţei şi dibăciei spiritului întreprinzător. El este cel care triumfă în acumularea marilor averi şi chiar mai mici. Apare, însă, puternică şi iritant obraznică, corupţia. E vorba funcţionarul neonest care adună venituri peste cele legale. Necinstea, care e o carenţă morală, e, desigur, rezultatul egoismului şi al interesului primordial. O vedem, şi azi, lăfăindu-se nerușinat, dijmuind alarmant veniturile statului. Toate campaniile, pornite cu mare tam-tam, împotriva corupţiei au cam eşuat răsunător. Şi nimeni nu ne-ar putea spune cît anume reprezintă procentajul economiei subterane în ansamblul celei reale.

N-ar trebui să mire pe nimeni această corupţie pustiitoare. Într-o ţară, cum e a noastră, în care pînă pe la 1850 domnitorul (cum a fost de pildă, în Moldova, Mihail Sturdza, 1834-1849) vindea, contra preţ bun, orice post în administraţie, ajungînd pînă acolo încît şi „dreptatea" în tribunale era împărţită tot în funcţie de peşcheşul dat lui vodă, e normal ca fenomenul corupţiei să nu poată fi stăvilit. Sturdza a acumulat pe aceste căi oneroase o avere colosală, cu care, ajuns în Occident, (în Franţa şi Germania) a uluit efectiv lumea. Şi cum proceda vodă, asemenea se comporta tot funcţionarul din administraţia centrală sau locală. Peşcheşul şi hatîrul aveau tradiţie şi erau singurele mobiluri care funcţionau sigur. Cine nu se conforma, era efectiv pierdut. Fenomenul, bine instalat, nu a putut fi niciodată eradicat. Îl constatăm şi în practica Partidului Liberal la începutul veacului. Să citez un exemplu elocvent. În 1908 la guvern erau liberalii, avînd ca prim-ministru pe Ion I.C. Brătianu. Fratele său, Vintilă Brătianu, era primarul Capitalei. Atunci, în acel an 1908, s-a întemeiat, în Bucureşti, Societatea tramvaielor electrice, cu capitalul unor bănci legate prin interese de P.N.L., al unor acţionari bine plasaţi în ierarhiile partidului sau al prietenilor acestuia: (un lot de acţiuni a fost cedat şi secretarului particular al regelui, un anume Basset, pentru a neutraliza eventuala reacţie a Palatului). La sfîrşitul lui decembrie 1910 guvernul se schimbă şi premier ajunge şeful Partidului Conservator, P. P. Carp, un om de o corectitudine şi onestitate proverbiale. În februarie 1911 noul primar al Capitalei (Matache Dobrescu) îl înştiinţează despre această afacere tulbure pe Al. Marghiloman (ministru de Interne). Acesta îi dezvăluie lui Carp panamaua, care, fără a consulta guvernul, declanşează ostilităţile, de abia în noiembrie, împotriva Partidului Liberal. Regele l-a înştiinţat pe Maiorescu (ministru de Externe) că nu acceptă energicele acţiuni ale lui Carp şi Marghiloman împotriva Societăţii Tramvaielor patronată de Vintilă Brătianu, sfătuind să se ajungă la o tranzacţie cu liberalii în această explozivă afacere. Dar Carp era intransigent, comunicînd regelui şi colegilor de guvern că afacerea tramvaielor e o tipică expresie de „brigandagiu politic" şi că a o accepta înseamnă recunoaşterea dreptului familiei Brătianu (şi a liberalilor în genere) la monopolizarea vieţii economice a ţării. La 28 noiembrie 1911 a rostit vestitul său discurs în Camera Deputaţilor, în care a invocat „fierul roşu" aplicat celor ce vor să se îmbogăţească prin exploatarea statului şi că va lupta, chiar singur, fără majoritate parlamentară şi fără partid, împotriva acestor procedee de corupţie intolerabile. Şi cum Ionel Brătianu i-a răspuns a doua zi la Senat, Carp, intratabil, a rostit, în replică, vestita apostrofă: „Domnule Brătianu, autoritatea unui om politic nu se judecă decît după două lucruri şi nu se cîştigă decît printr-un singur mijloc. În viaţa ta privată să fii totdeauna corect, în viaţa ta publică să fii totdeauna dezinteresat". Apostrofarea, de o duritate extremă, era justificată în sine. Dar cu totul imprudentă. Brătianu a considerat-o ca o declaraţie de război şi asociindu-şi parlamentarii takişti, a izbîndit, învingînd chiar în parlament. Bătălia a fost de o duritate extremă. Iar regele Carol I nu putea accepta vrajba, ajunsă la extrem, care transforma luptele politice în război civil. Ministerul de Interne şi primăria Capitalei au pierdut toate procesele intentate împotriva Societăţii tramvaielor electrice, alcătuită – se putea altfel? – de liberali, potrivit formelor legale. S-a mai aşteptat decizia Curţii de Casaţie. Verdictul acesteia a fost, şi el, negativ guvernului. Carp n-a avut altă soluţie decît demisia la 27 martie 1912, încredinţînd – pentru o vreme, credea el – şefia guvernului prietenului său Titu Maiorescu, care îşi asumase misiunea de a se reconcilia cu partidul lui Take Ionescu, pentru a redobîndi majoritatea parlamentară. Dar regele nu-l mai voia pe Carp premier şi nici Take Ionescu, îmboldit de Brătianu, nu accepta o reconciliere cu conservatorii atîta vreme cît Carp ar reveni în fruntea guvernului. Umilit, Carp a propus să declare, tot în parlament, că vestita sa apostrofă nu urmărise atacarea onorabilităţii lui Ion I. C. Brătianu. Nimeni nu mai voia şi nici nu putea să trateze cu el, încît guvernul T. Maiorescu a rămas în funcţiune pînă la 4 ianuarie 1914, ceea ce a fost considerat de Carp drept o felonie a acum fostului său prieten. Iar feloniile, Carp nu le iarta. Maiorescu, îmbătrînit, devenise concesiv. În Carp, şi el om bătrîn, se reanimase spiritul adevărului intransigent, principiu director al Junimii din tinereţea lor inconformistă. Nu ştia Carp că acel „brigandagiu politic", de care vorbeşte în 1911 şi împotriva căruia se ridica justiţiar, era o practică veche în viaţa politică românească, cu care de atîtea ori se întîlnise? Ştia, desigur, şi ea era, în bună măsură, rezultatul îndemnului bătrînului I. C. Brătianu care, încă în 1875, rostise formula, adresată liberalilor „îmbogăţiţi-vă". Dar cînd s-a reîntîlnit cu ea, atît de dezmăţat manifestată, ca în cazul Societăţii tramvaielor electrice din Bucureşti, răzbit, a reacţionat ferm şi intratabil, voind să ofere un exemplu nu numai contemporanilor dar cumva şi posterităţii. Deşi înfrînt politic, gestul lui P.P. Carp din 1912 e splendid şi reconfortant, denunţînd interesul bănesc, înavuţirea prin exploatarea statului şi, deci, corupţia.

Perioada interbelică e saturată de aceleaşi panamale, toate datorate interesului neonest al unor oameni politici. Una dintre ele, de mare răsunet în 1932-1934, a fost afacerea Skoda. În al treilea volum al memoriilor sale, Alex. Vaida-Voevod se referă la acest oneros incident. Pe vremea unui guvern condus, în 1930, de Iuliu Maniu autorităţile de resort au contractat cu firma cehoslovacă Skoda livrarea unui lot de tunuri. Cum s-a dezvăluit apoi, la contractare s-a oferit un preţ mult mai ridicat decît cel al pieţei (o firmă franceză – s-a spus – oferise cam acelaşi produs la un preţ mai coborît), contra unor comisioane consistente. În culpă au fost cîţiva ofiţeri superiori şi, s-a afirmat, nepotul lui Maniu, Romulus Boilă. Scandalul, enorm, a izbucnit în presă şi în parlament, întreţinut fiind de liberali şi chiar de regele Carol al II-lea pentru a-l compromite pe Maniu. Manevra – aceasta – n-a reuşit pentru că Maniu era de o onestitate perfectă. Dar afacerea Skoda în sine (de pe urma căreia s-a sinucis un general) a avut temei şi chiar Vaida-Voevod avea dovezi că Romulus Boilă era un om interesat şi neonest, care mai fusese vinovat şi de alte matrapazlîcuri („Fapt este că s-au făcut afaceri", menţionează Vaida-Voevod), adăugînd că în afacerea Skoda fusese implicat şi Mihai Popovici, fruntaş naţional-ţărănist, mereu ministru de Finanţe sau la Industrie şi Comerţ în guvernările acestui partid. Şi cîţi oameni politici nu s-au îmbogăţit în interbelic de pe urma unor avantaje dobîndite datorită funcţiunilor cu care erau investiţi? Fireşte, nu toţi. Dar destui şi chiar cu renume. Dar jetoanele grase de pe urma Consiliilor de administraţie în care erau cooptaţi tocmai pentru că erau importanţi oameni politici? Goga, poetul sărac dinainte de război, ajunge om cu stare, avînd nu numai casa din Bucureşti, ci şi castelul de la Ciucea. Banii proveniţi din prezenţa sa, de pildă, în Consiliul de administraţie al bogatei societăţi „Mica" nu erau străini de procurarea acestor bunuri. Şi, pe deasupra, Goga primea, din 1935, bani (istoricul german Arnim Heinen mi-a arătat documente) de la cancelaria lui Alfred Rosenberg şi chiar de la aceea condusă de Himmler. Era vorba, în acest caz dintre multe altele, de egoism, interes sau de amîndouă împletite? Oricum, termenul de venalitate nu poate fi ocolit. Şi, atunci, deasupra tuturor se afla regele Carol al II-lea, probabil cel mai venal şi corupt om din ţară în anii treizeci.

Sever AVRAM
analist politic

Mitul vizuinei postmoderne: armă secretă sau bumerang?

Disocierea *self-concern*-ului (a grijii prioritare pentru propria persoană) faţă de *selfishness* (exagerarea ego-istă a acestei griji), teoretizată iniţial de filosofii ultraliberali americani, a devenit, între timp, unul dintre blazoanele curente ale tipologiei individului acestui final de secol şi de partidă. În esenţă, distincţia în cauză urmărea să legitimeze intelectual preponderenţa actuală a preocupării pentru bunăstarea propriei persoane, în toate sensurile. S-o (re)abiliteze şi chiar s-o impună drept o inerenţă a stilului actual de viaţă, nu doar americană. Într-un fel, acest gen de fundamentare filosofică a însemnat şi ruptura făţişă cu ipocrizia, generic denumită „burgheză", care mai alimenta încă iluzia posibilităţii de compromis între *slujirea aproapelui* şi izolarea opacă. Părintele liberalismului, Adam Smith, avea în vedere, în mod sincer, prin *laissez-faire* şi prin cultul individualismului nu o descătuşare anarhică a rapacităţii şi invidiilor ci tocmai şansa, nemaiîngrădită pe criterii de castă, a afirmării aptitudinilor personale. Oricît de naiv-utopică ne pare, poate, astăzi, acea perspectivă, ideea de democraţie occidentală n-ar fi încolţit realmente niciodată, dacă am fi rămas la invocări generice de tip „Liberté, égalité, fraternité!" Pe de altă parte, nădejdile eliberatoare ale lui Smith şi ale celorlalţi clasici ai liberalismului sînt încă departe de a fi confirmate de *evoluţia moralităţii* din democraţiile industriale, cu atît mai mult din cea americană. Asigurarea de şanse egale, înscrisă la loc de frunte în majoritatea programelor electorale deja, în condiţii de manifestare măcar comparabile, rămîne un stingher deziderat printre atîtea poncife. În aceste condiţii, replierea – dusă pînă la obsesie – asupra „auto-realizării" individuale apare ca aproape inevitabilă, din moment ce orice *sens expiatoriu*, orice noimă a com-pasiunii active sau sacrificiu al nostru dez-interesat pentru un Celălalt, care să ne restituie – îmbogăţindu-ne – nouă înşine, au fost dizolvate. Odată cu dezintegrarea utopiei comuniste, cu pierderea alibiului bipolarismului geo-politic, fragilitatea oricărei perspectivări ideologice a apărut în toată nuditatea ei devastatoare. Actualele zvîrcoliri ale conceperii libertăţii individuale, ale limitelor sale, mai ales, erau, într-adevăr, de aşteptat. În acest punct, explicaţiile în jurul mortificării ideologiilor variază enorm, dar esenţa criticii acestora se reduce, în ultimă instanţă, la faptul că nici una n-a izbutit o conciliere convingătoare între, pe de o parte, interesul individual / prezervarea intimităţii / şansele împlinirii personalităţii, iar, de cealaltă parte, mecanismele şi dinamica, tot mai impregnată de masificare, statistic, de sloganele instrumentalist-tehnocratice, ale societăţilor „avansate". Starea de *mal du siècle*, resimţibilă astăzi, nu mai este deloc fronda unei minorităţi rebel-exaltate, ca în epoca romantismului, ci s-a generalizat ca un *de la sine*, de neeschivat în miezul civilizaţiei, indiferent că se numeşte stress, dependenţă informatică, manipulare mediatică, neutralizare emoţională prin banalizarea ororii etc.

© C. Bumbuţ

Întregul edificiu al instituţiilor, bazate încă pe principiul solidarităţii, riscă nu doar degenerarea la statutul de forme fără fond, ci chiar prăbuşirea. *Asumarea marginalităţii*, se înţelege, a uneia provocatoare politic sau social, are ea însăşi relevanţă doar atîta vreme cît dobîndeşte o *cotă de celebritate* în audiomatul extravaganţelor/atrocităţilor zilei, iar nu în funcţie de gratuitatea/anvergura axiologică a „denunţului" cutărui sau cutărui oponent.

Oricum ar fi deghizată sau justificată contextual, întronarea domniei Interesului personal rămîne recunoaşterea unei inversiuni a ierarhiilor şi a deficitului de responsabilitate care blochează (încă sau fatal?) translaţia de la încrîncenarea solitară/alienată a *individului-prizonier al istoriei* către o subiectivizare a cîmpului şi a coagulărilor societale. Altfel spus, societăţile vestice suferă nu atît de pe urma Agendei pragmatice adoptate (generatoare de evident echilibru), ci a *negăsirii măsurii* şi a principiului de alternanţă armonică între disponibilitate, dăruire, relaxare a instinctului de posesie şi, de cealaltă parte, concentrarea consecventă asupra unor inevitabile priorităţi personale/de grup, absolvite de îndîrjire meschină. Contrar scuzei pe care ne-o formulăm compensatoriu, dînd vina pe mizeria egalizatoare a sistemului politic anterior sau pe distorsiunile caracteriale ale altora, mereu ale altora, în tranziţia românească riscăm deja o „contaminare proastă" cu aparenţa grobian-atavică a Interesului, perceput ca o armă secretă în plină junglă.

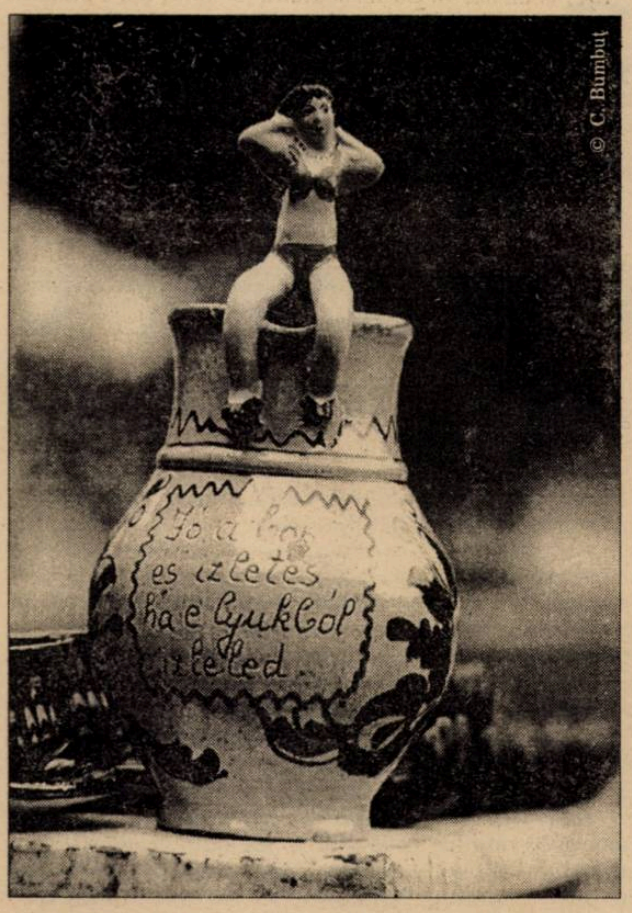

Anca MANOLESCU

SĂRBĂTORILE CARNAVALEŞTI

Societăţi tradiţionale, societăţi imuabile, incapabile de adaptare, supleţe, autoreglaj. La o cercetare mai atentă, imaginea aceasta tradiţionalistă e infirmată; surprind mai degrabă atenţia şi anvergura cu care criza e gîndită, ingeniozitatea şi nonconformismul cu care ea e rezolvată.

În ce ne priveşte, mijloacele de a parcurge criza nu par să ne stea prea la îndemînă. Întîrziem încă în faza unor debile experimente. Spectacolul crizei în schimb e înfloritor, viguros, invadant.

Spectacolul

Contrabandă, corupţie, baxuri, minciună recunoscută de toată lumea ca atare, „dar cum e posibil, domnule, ca pînă acum **Business Woman** să nu fi fost interogată!!?" („interogat" zice dl Tucă şi poate că are dreptate), celeritate a justiţiei, oameni politici (însă nu la putere), moralitate, flagrant! Pretutindeni şi neîncetat, termenii aceştia zumzăie în conversaţia televizată a tuturor, de la invitaţii dlui Tucă, la cei ai dlui Horia Alexandrescu („Starea de veghe", de vineri, 1 mai, l-a avut ca invitat chiar şi pe părintele Galeriu), pînă la înverşunatul O. Paler şi elegant detaşatul Al. Paleologu.

Iar, pe măsură ce regia dezbaterilor se amplifică, ea înregistrează, alături de ceaţă, din ce în ce mai amuzante (?) paradoxuri. Un flagrant, în care nu au scăpat de sub control decît o declaraţie a preşedintelui ţării, un avion şi principalul SPP-ist al afacerii. Care nu a putut fi reţinut în prima sa vizită la poliţie din cauză că principalele probe erau furnizate de un cetăţean reţinut fără mandat de poliţie. SPP-ist care a mai şi îndrăznit să dispară (şi, în fine, să fie recuperat), fără să se ştie în mod cert dacă şi-a făcut cerere de concediu. Ilf şi Petrov ar trebui să asculte cu atenţie şi să memorizeze.

Armata care refuză să se lase compromisă prin judecarea membrilor ei, participanţi la represiunea din decembrie '89, va lăsa ea oare să-i fie judecaţi deserventii de la Otopeni, beneficiari, şi ei, poate, ai unor ordine? Bine măcar că dl ministru Băsescu ne asigură de respectarea tuturor normelor de funcţionare în transporturi cît priveşte cazarea la hotel a comandantului aeronavei zburate. Neliniştitoare este, în schimb, francheţea cu care dl Horia Alexandrescu ne spune că, intoxicat cu ştiri inexacte asupra firmelor lui Nicu Anghel, domnia-sa nu va ezita să-şi intoxice, la rîndul său, cititorii. Presa, vigilenta presă, nu ar fi aşadar decît un biet canal de scurgere, podidit de fluxul informaţiilor izvorîte dintr-un robinet ocult şi incontrolabil.

Ce să mai creadă cetăţeanul de rînd, ameţit de atîta corupţie, de atîta analiză, de atîtea dezvăluiri? Că armata, SPP-ul, poliţia, lumea politică şi presa dau un spectacol „de excepţie"? Topirea flotei româneşti, mai valoroasă (poate?) decît cele cîteva mii de baxuri, de acum faimoase, nu a stîrnit totuşi un asemenea scandal mediatic. O fi un spectacol pilduitor? O fi el preambulul confuz pentru darea în vileag a relaţiilor între marea contrabandă şi „nuclee" ale Serviciilor de informaţii? (Comentarii din emisiunea „7 zile în România", 3 mai, lăsau să se înţeleagă că ele ar sta în spatele foarte întinselor afaceri de tip „Ţigareta 2"). E făcut spectacolul să-i sperie ori să-i acopere pe marii corupţi? Cu o linişte admirabilă, dl Paleologu aminteşte în treacăt despre ei, despre cei cu adevăraţi „mari", neştiuţi, inaccesibili, misterioşi. Însă, ca senator, el preferă să dezvolte, la PRO-TV, o subtilă teorie a minciunii: nu se poate minţi convingător, ne spune domnia-sa, decît pentru o cauză cu adevărat nobilă. Ergo, afacerea cu ţigările nu e dintre acestea. Şi, ca atîtea altele, nici nu pare să fie, pînă la capăt, rezolvabilă.

Voci dintre cele mai oficiale ne-au asigurat de mai multe ori pînă acum că lupta împotriva corupţiei nu are drept rezultate decît sperieturi mai mult ori mai puţin eficace, secţionări de reţele, încetiniri de fluxuri (iarăşi fluxuri!) de bani şi marfă. Cu recuperarea pagubelor şi pedepsirea contravenienţilor e mult mai dificil. Legislaţia actuală nu prea permite, pare-se.

Ce spectacol totuşi! Ce acumulare de prea obişnuite, de acum, contradicţii! Cei care trebuie să păzească fură şi fug. Cei care trebuie să informeze recunosc că interesul profesional îi sileşte să dezinformeze. Iar cei care trebuie să „legisleze"...

Pe de altă parte, ca beneficiari principali, ne sînt indicate, drept manipulînd şi alimentînd scandalul, Serviciile secrete şi partidul „România Mare". Nu e cumva destinată toată această afacere (cu aferenta ei punere în scenă) să zguduie încrederea populaţiei (şi aşa destul de fragilă) în fragilele instituţii ale fragilei democraţii?

Măşti suprapuse, oglinzi care trimit imagini stranii, ambigue, labirintice, contradictorii, ameninţătoare şi totodată ridicole... Un soi de carnaval a cărui substanţă nu pare să se epuizeze ci, dimpotrivă, să prospere.

Ritualul

În tot bazinul mediteranean, lumea veche avea un mijloc ritual de a-şi pune în scenă inconsistenţa, ridicolul, dezordinea, uzura, sminteala. Crepusculul, ale cărui umbre se acumulaseră lent de-a lungul unui ciclu, era obiectivat şi consumat violent pentru ca, o dată depăşit, un nou ciclu să-şi pornească drumul. Pentru un timp, scurt şi riguros controlat, societatea se întorcea cu fundul în sus. Ierarhiile erau deliberat răsturnate, slugile porunceau stăpînilor, un prizonier ori un om de rînd era investit rege, se urca pe tron, se înfrupta din mîncările şi din femeile regale şi, după cinci zile, era destituit, biciuit, apoi tras în ţeapă ori spînzurat. În sec. III înainte de Christos, Berosius, preot al lui Marduk, a redactat în limba greacă ale sale *Babyloniaka* unde sînt expuse arcanele ştiinţei, mitologiei şi credinţelor mesopotamiene, printre care şi tehnica răsturnării, eficace în momente de criză (război, oracol nefast, tulburări cosmice), cînd monarhul veritabil primea un substitut expiator (cf. Daniel Fabre, *Carnaval ou la fête à l'envers*, Gallimard, 1992).

Prin perşi, „sărbătoarea pe dos" a inspirat pe evrei. De *Purim*, ei celebrează salvarea comunităţii de către Esther care îl demască pe funestul sfetnic Aman al regelui Artaxerxe. Cincisprezece zile înainte de Paşti, se reactualizează liturgic această izbîndă împotriva Duşmanului. Alături de schimbul de daruri, bucuria colectivă ia atunci forme extreme care şterg, pentru o clipă, limitele şi interdicţiile Legii: se bea pînă la desfrîu, femeile şi bărbaţii îşi schimbă între ei hainele, lumea e cuprinsă de vuietul şi de confuzia ce precede reînnoirea pascală. Saturnaliile romane, cu inversiunea între stăpîni şi sclavi şi monarhul improvizat, cu al său regent – Ianus *bifrons* – vor marca momentul de criză a anului, de criză a timpului cînd trecutul şi prezentul sînt, pentru o clipă, suspendate şi comunitatea trebuie să susţină ritual reluarea curgerii temporale.

În ciuda mefienţei Bisericii şi a încercărilor ei de a eradica datele „păgîne", creştinismul a integrat manifestările de tip carnavalesc. Dacă în Orientul creştin, „mascaţii" sînt cantonaţi mai ales în jurul Anului Nou, în perioada celor douăsprezece zile între Crăciun şi Bobotează, Occidentul a dat mai ales preferinţă zilelor dinaintea postului mare. Masca, mulţimea dezlănţuită, deghizamentul care schimbă sexele, obscenităţile şi deriziunea acceptate, violenţa, zgomotul, răsturnarea funcţiilor, exhibarea nebuniei şi a morţii construiau simbolic momentul de maximă dezordine cînd lumea stă să cadă sub stăpînirea Potrivnicului. Legende larg răspîndite ne vorbesc, de altfel, despre încercarea lui reiterată de a roade stîlpii lumii, salvată *in extremis* de riturile pascale.

În oraşele italiene, „carnavalul suprapunea pînă la identificare cele două regate: al nebuniei şi al cetăţii. În primul rînd, prin persoana suveranului lor comun. Principele, fie el Laurenţiu de Medicis, ori dogele, nu devine cu adevărat prinţ, nu-şi vede confirmat rolul fără a deveni actorul principal al acestei sărbători a tuturor. Cei mari nu oferă doar poporului spectacolul propriei lor sărbători; carnavalul e un limbaj, pentru o clipă, unanim împărtăşit" (cf. Daniel Fabre, *ibidem*). Veneţia, unul dintre cele mai somptuoase centre ale sărbătorii citadine, alături de Roma, va face din carnaval decorul aproape perpetuu al crepusculului ei istoric. În neliniştitorul său „Ospăţ de inaugurare a carnavalului, prezidat de doge", Francesco Guardi opune stafii albe şi întunecate, peruci şi măşti nobile ale unui festin fantasmatic în care, după cutumă, pînă şi dulciurile erau modelate în chip de mască.

Revoluţia franceză, sensibilă doar la sacralitatea triumfală şi laică a progresului, va vlăgui într-o oarecare măsură carnavalul. În epoca inaugurată de ea, „sărbătoarea pe dos" devine o superstiţie suspectă, ininteligibilă, ce va dăinui, totuşi, fie marginal, fie domesticită, încadrată, decorativă.

Doar dacă nu ţinem seama de teoria lui René Guénon, cu a sa insistenţă pe parcurgerea unei „vîrste sumbre". „Dacă serbările de acest gen devin din ce în ce mai rare... e pentru că în epoca modernă ele şi-au pierdut raţiunea de a fi: cum s-ar mai putea pune problema «circumscrierii» dezordinii şi a închiderii sale între limite riguros stabilite, cînd dezordinea este prezentă pretutindeni şi se manifestă constant în toate domeniile în care se exercită activitatea omenească? Astfel, dispariţia aproape completă a acestor sărbători, pentru care – datorită «urîţeniei» lor, dacă ne-am limita la aparenţe şi la un punct de vedere strict «estetic» – am putea fi tentaţi să ne felicităm, această dispariţie constituie dimpotrivă un simptom foarte puţin liniştitor care demonstrează că dezordinea s-a răspîndit în tot domeniul existenţei şi s-a generalizat în asemenea măsură încît am putea spune că noi trăim într-un sinistru «carnaval perpetuu»." (Despre semnificaţia sărbătorilor «carnavaleşti», în *Simboluri ale ştiinţei sacre*, Paris, 1962, trad. rom. Humanitas, 1997).

***

N-am risca să asociem fenomenul „Ţigareta 2" cu un asemenea impozant statut. Am reţine totuşi din ceea ce spune R. Guénon – dincolo de semnificaţiile strict spirituale – că, într-o societate democratică, manifestările de tip carnavalesc pot deveni *difuze*, insinuate în ţesutul vieţii sociale. Necontrolate şi neîndiguite ritual, ele sînt mai dificil de obiectivat şi de extirpat. Probabil că doar confruntarea permanentă şi eficace între societatea civilă şi instituţiile statului de drept, împreună cu funcţionarea convenabilă a celor din urmă, ar menţine asemenea fenomene într-o marjă suportabilă şi aptă de corecţii. Ne rămîne aşadar să sperăm că, în ce priveşte aceste instituţii ale statului democratic, confuzia va fi treptat redusă şi că ele nu ne vor mai oferi un carnaval „al celor mari" la care populaţia să asiste uimită, îngrijorată, dar cvasi-neputincioasă.

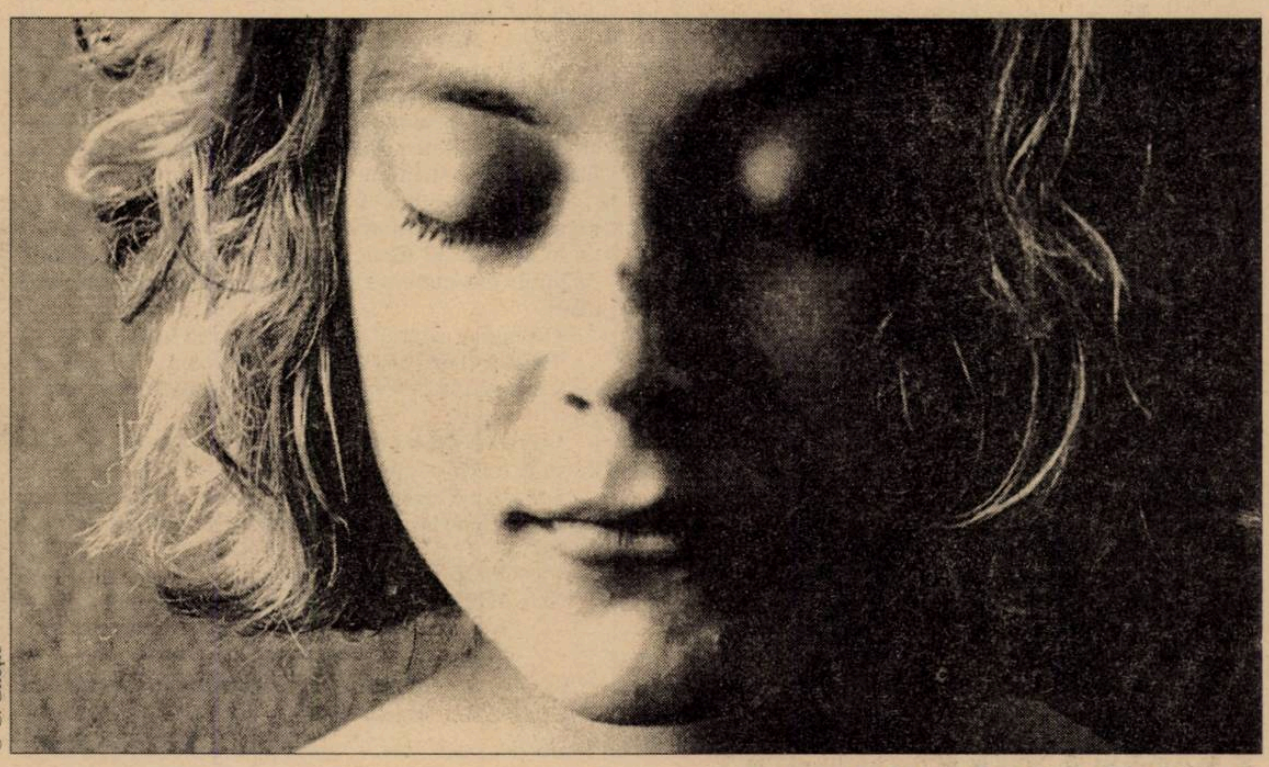

Bunicuţa publicitară

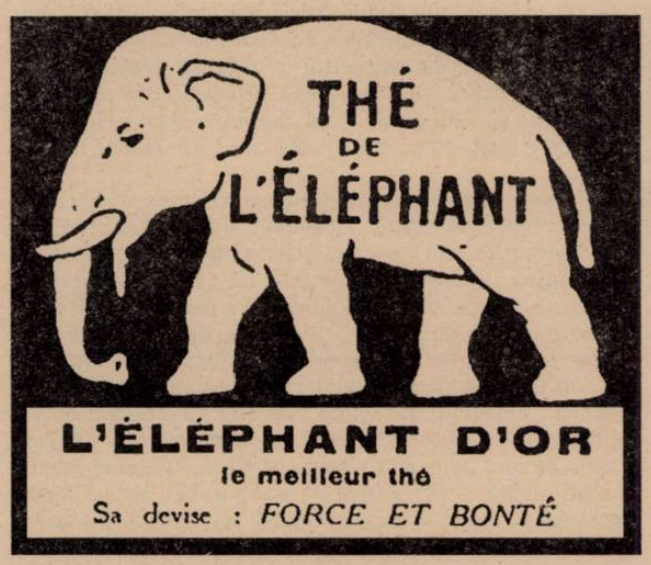

Ouă de ciocolată

Poezie retro la „*open*-ul deschis“

În seara de dinaintea închiderii oficiale a Tîrgului de Carte GAUDEAMUS (ediţia a patra, noiembrie 1997) a avut loc la Sala Radio un „open deschis“ de poezie la care au fost invitaţi să participe „toţi cei care sînt sau se cred poeţi“. Au dat curs invitaţiei cîţiva „consacraţi“ şi numeroşi „amatori“ – de la adolescenţi la pensionari – care au ţinut să îşi performeze *live* producţiile poetice. Moderat cu benignă ironie de poetul-amfitrion Paul Daian (animatorul cu trompeta al Tîrgului) şi deschis în acordurile baladelor unui rapsod cu chitara venit de peste Prut, „*open*-ul“ a fost în fapt un amestec de şezătoare lirică şi *commedia del'arte*. Am selectat – retroactiv – cîteva mostre elocvente înregistrate la faţa locului: fragmente pline de învăţăminte din lecturile celor mai retro (şi mai pitoreşti!) dintre protagonişti...

● Dl C..., 80 de ani, a fost cîntăreţ la Teatrul de Operetă. Şi-a compus majoritatea versurilor la vîrsta de 24 de ani. În ultima vreme a scris foarte puţin, întrucît a devenit „prea pretenţios“: „nu ne putem juca“. E derutat de poezia actuală care – în opinia sa – „nu este, în majoritatea cazurilor, decît o proză pe verticală“. În ceea ce îl priveşte, cultivă o poezie „oarecum pe linie clasică“. Nu a publicat pînă acum; se mulţumeşte în schimb să îşi „analizeze“ versurile, care i se par „din ce în ce mai delicate“. Le citeşte declamator, cu intonaţie gravă şi cavernoasă:

– Motto: „Le scriu aceste versuri / Le scriu nu că-s nebun / Le scriu căzut pe gînduri / Să-ncerc să mă adun“... *Cad frunzele:* „Cad frunzele şi despletesc cununa / copacilor. Aprinde-a lor splendoare / Se naşte-o neînţeleasă întrebare: / Cad frunzele, dar pentru ce cad ele oare?“ (...) Şi acum una dintre poeziile create mai recent. Se numeşte *Intersecţie:* „Pe traiectoria timpului / Inimile noastre s-au încrucişat / Ireale visuri m-au cuprins ciudat / Răscolind năvalnic coaja gîndului // În încrucişările infinitelor spaţii / Inimile noastre şi-au schimbat bătaia / Aprig le-a încins vîlvătaia / Născută din sînge şi graţii...“ (...) Şi acum, în încheiere, un divertisment. Rămîne să-l interpretaţi: „Voi, florilor, sînteţi toate la fel / Şi n-aş vrea să vă supăraţi nici una / Sînt sigur însă că nu mă înşel / Căci ani întregi v-am urmărit într-una // Voi, pe cîmpie, în grădină sau în glastră / Voi, în pădure, printre stînci sau sus, pe munţi / Aveţi ceva ce se numeşte calitatea voastră / Să nu vă supăraţi că eu vă spun: voi suferiţi pe mulţi...“

● Dl A. C., 84 de ani, „din comuna Vodă Carol, azi Bălcescu“, judeţul Teleorman. A publicat la *Epigrama,* apoi la *Gluma,* sub pseudonimul „Atomac“ şi a venit să citească „patru bucăţi“.

– ... Vă citesc acuma dintr-o plachetă făcută pe cont propriu cu un văr de-al meu care a murit. Vă citesc pentru că eu consider pentru tineret... educatoare. Să vedem dacă sînteţi de acord cu mine. O să spun aşa: *Nu uitaţi limba şi portul:* „Povesteşte jalnic moşul / Şezînd pe un trunchi de fag / Despre limba noastră scumpă / Despre portul nostru drag / Iar în jur au prins să şadă / O droaie de fete mari / Ce-s strivite cu furişul / De flăcăi cu braţe tari“... etc. etc.

Paul Daian: – Ştiţi ce vreau să vă spun... să cugetăm la acest poem plin de învăţăminte, să medităm la el şi să trecem... Noi o să ne facem de cap, ca tinerii proşti, iar dumneavoastră mai veniţi să ne trageţi cîte una, bine?!

A. C.: – Mai am aicea, mai am! Mai am, mai am! *(aparte, hîtru):* E lung al naibii... „...Iar în loc de «tanti dragă» / Se zicea: «leliţă, fă!» / Cam aşa era pe vremuri / Dragii moşului flăcăi /.../ Le-a tot spus la cei din juru-i / Ce tăcut l-au ascultat / Şi un sfat apoi le dete / Plin de vorbă înţeleaptă: / Cine-şi leapădă trecutul / Viitorul rău l-aşteaptă!“

„Norocul“ la 8 Mai 1945

Eram, la 8 Mai 1945, în sala Teatrului Naţional din Bucureşti.

Aveam vîrsta căpitanului. A căpitanului lui Jules Verne.

Teatrul Naţional îşi ţinea reprezentaţiile în sala de festivităţi a Colegiului Sfîntul Sava.

Vechiul său sediu de pe Calea Victoriei – acolo văzusem „Hernani“ cu Critico şi „Apus de soare“ cu Calboreanu – fusese distrus de aviaţia hitleristă în zilele lui august '44, zilele eliberării de sub jugul fascist.

A existat – precis – un jug fascist care avea ca scop declarat să nu cădem sub jugul comunist.

În Bucureşti, la 15 ani, nu ştiam decît de jugul fascist.

Piesa care se juca în seara zilei de 8 Mai 1945, la Naţional, se intitula „Norocul“.

Autorul ei era un avocat celebru, Valjan.

Nu-mi aduc aminte subiectul ei.

Ţin minte că avea un caracter oniric. Sau parabolic. Sau paradigmatic.

Dar se numea – precis – „Norocul“.

Protagonistul ei era Emil Botta.

Îl iubeam pe Emil Botta mai mult decît pe George Vraca, actorul divinizat în familia mea.

Emil Botta părea că trăieşte în vis, tot timpul.

Nimeni din jurul meu, la 1945, nu părea că trăieşte în vis.

Înaintea ultimului act, s-a întîrziat ridicarea cortinei.

Era un murmur în toată sala – de impacienţă.

(A existat în Bucureşti şi strada Pacienţei, niciodată a Impacienţei, deşi era cazul, iar eu am locuit ani de zile pe o străduţă care avea pe tăbliţa ei o păranteză: „fostă Valjan“)

Deodată, cortina s-a întredeschis, fără a se ridica, şi Emil Botta însuşi, în carne şi oase, a apărut la rampă şi ne-a anunţat că azi a venit pacea pe pămînt.

La Berlin, Germania lui Hitler a semnat capitularea în faţa aliaţilor.

Era gîtuit de o emoţie extrem de puternică care nu aparţinea nici unui vis, nici unei piese, nici unei parabole.

Toţi din sală ne-am ridicat în picioare, aplaudînd.

Eram transfiguraţi. Eram – precis – fericiţi.

O secundă, două, trei, cît e legal să dureze fericirea.

După care ne-am aşezat în fotolii şi nu ştiu ce am văzut.

Numai visele pot fi mai intense şi mai lungi decît fericirea.

Decît pacea. Decît norocul.

Cu cît trece timpul, cu atît îmi devine mai enigmatică şi mai apropiată clipa aceea cînd între actul 2 şi actul 3 al unei piese de teatru mi s-a spus clar şi cu mare tulburare că a venit pacea pe pămînt şi fascismul a fost învins.

A vedea la 8 Mai 1945 o piesă numită „Norocul“ mi se pare, tot mai apăsat, un sarcasm foarte izbutit al destinului meu, poate primul, în nici un caz ultimul, în existenţa mea de martor, spectator şi actor.

Oricum a existat – precis – un jug fascist.

Treaba fiecăruia cum şi-l imaginează, dacă nu l-a trăit, sau cu ce-l egalizează, dacă nu-l poate imagina.

Cei care au trăit sub el n-au nevoie de imaginaţie şi e clar că nu sînt boi.

Iertaţi-mă dacă nu-mi pot controla bine ironia de Ziua Victoriei asupra fascismului real şi inegalizabil.

FASCISM = COMUNISM?

Dar ANTICOMUNISM = PROFASCISM?

Radu COSAŞU

● În loc de încheiere, un fragment (emblematic pentru *„open“)* din rondelul unui alt protagonist: „Încă mai sînt prieten cu nevoia / Ce îmi deschide drumul către toate / Mă urmăreşte-n vise şi la Toga / Tot încercînd din transă a mă scoate / Încă mai sînt prieten cu nevoia...“ *(Rondelul prieteniei)*

Paul CERNAT

Bazar

VIP-uri feline

Iată încă un vizibil pas spre normalitate: pisicile au ajuns VIP-uri chiar în provincie. Dacă ratăm Europa, sărim oceanul într-o clipă spre mult mai ademenitoarea Americă. Ce mai tura-vura, în *Monitorul de Suceava,* Tiberiu Avram narează cu litere de-o şchioapă, lîngă o poză cu doi ochi fosforescenţi: **«Motanul viceprimarului Botezatu a lăsat însărcinată pisica directorului general al vămilor pe Moldova»**. Ştirea este prezentată după toate regulile jurnalismului, cu declaraţiile ambelor părţi şi cu gradaţia necesară suspansului. La momentul întîlnirii celor două pisici V.I.P. se ajunge cu mare grijă şi puţină grabă. Predestinarea celor două mîţe a avut multe argumente pro (spre deosebire de cazul lui Romeo şi al Julietei sale): **Simion Botezatu (viceprimarul) îl cunoaşte pe Eugen Butur** (*n.a.:* **director general al vămilor pe Moldova) încă din vremea liceului, cei doi fiind chiar colegi de bancă la Liceul Militar din Cîmpulung Moldovenesc. În vara anului trecut, Simion Botezatu şi Eugen Butur şi-au petrecut un weekend împreună şi, din vorbă în vorbă, au ajuns şi la pisici. Cum Eugen Butur are o pisică persană, au hotărît ca, atunci cînd aceasta va fi în călduri, să-l aducă pe Grigore la Iaşi.**» Iubirea pisicilor este prezentată, în rîndurile următoare, cu destul pragmatism: **«Motanul a stat la Iaşi timp de o săptămînă şi s-a întors extrem de extenuat (...)»**, iar pisica lui Eugen Butur **«a fost extrem de mulţumită»**. Deja din Romeo şi Julieta, cei doi motani se apropie mai mult de protagoniştii unor reviste sexy. Lucrurile se înrăutăţesc şi mai tare, cînd aflăm cine este, de fapt, motanul viceprimarului: un Don Juan veritabil – **«Grigore mai are cîteva escapade la activ, dar la ţară. Motanul Grigore se laudă cu o aventură cu mîţa preotului din Dărmăneşti şi cu alte cîteva, în special în Suceviţa»**. Lovitura de teatru vine, fulgerătoare, abia la sfîrşit: motanul Grigore era însurat, sau, mă rog, avea o ţiitoare (o concubină – cum ar spune *Evenimentul zilei*): **«(...) la casa părintească a viceprimarului există o pisică care îl aşteaptă în fiecare weekend. Această pisică a fost cumpărată prin mica publicitate, special pentru Grigore.»** Întreaga poveste cu pisica directorului general al vămilor pe Moldova se dovedeşte a nu fi fost decît o escapadă. Motanii români, însă, ar fi fost cu siguranţă de partea acestui Clinton al felinelor. De fapt chiar au fost, dacă nu cei de aici, ceilalţi, de aiurea. Dintr-o altă ştire a aceluiaşi Tiberiu Avram, în acelaşi *Monitor de Suceava,* aflăm că aventurile lui Grigore au ajuns pe Internet. Drept urmare, un grup de emigranţi din Florida – SUA au înfiinţat un **fun-club** (**fun**, şi nu **fan** apare în articolul din Monitorul) Grigore, avînd drept scop **«efectuarea de schimburi de experienţe între pisicile noastre»**, iar un emigrant român din Sidney, vrea să-şi aducă pisica la Grigore, pentru că **«doreşte să aibă pui cu sînge românesc»**.

Iaromira POPOVICI

Platfusul Cenuşăresei

Filmul românesc a fost «Cenuşăreasa» **Săptămînii culturii româneşti**, desfăşurată între 27 martie şi 3 aprilie la Budapesta... În broşura de 30 de pagini editată cu acest prilej, celor cinci filme prezentate în cadrul «Săptămînii...» i-au fost consacrate... *trei sferturi* de pagină! Anca Parghel, compania de balet Oleg Danovski, Dan Puric, Teatrul Ţăndărică şi Vlad Zografi, (autorul piesei «Petru») au avut parte de prezentări *in extenso*; nu şi Lucian Pintilie, Nicolae Mărgineanu, Mircea Daneliuc, Mircea Veroiu sau Dan Piţa – ale căror filme au putut fi văzute, în această ordine, la cinema «Graffiti» din Budapesta.

Din fericire, în ciuda locului meschin acordat filmului în economia manifestării (în paranteză fie spus: dacă tot a fost o «săptămînă» culturală, de ce nu s-au găsit *şapte* – şi nu cinci – pelicule româneşti spre a fi prezentate?! Măcar unul din cele două filme ale lui Nae Caranfil, **Stare de fapt** al lui Gulea, ca şi ultimul Iulian Mihu, **Dublu extaz**, ar fi putut însoţi retrospectiva...), în pofida nu prea marii atenţii organizatorice (pînă şi cocteilul din seara de gală a fost contramandat!!), interesul publicului a fost real şi constant pe toată durata evenimentului. Cel mai mare succes l-a avut (explicabil) **Senatorul melcilor**, cel mai slab interes l-a trezit (iarăşi explicabil) **Eu sunt Adam!** (tot în paranteză: e la fel de neînţeles de ce n-a fost ales **Omul zilei** – ultimul Piţa –, ştiut fiind că prind mult mai bine poveştile contemporane...?) Copia lui **De ce trag clopotele, Mitică?** a fost proastă (pasajele filmate noaptea absolut ininteligibile!), punînd la încercare răbdarea spectatorilor. Bine primite au fost, în schimb, **Priveşte înainte cu mînie** şi – surprinzător – **Craii de Curtea Veche**.

Retrospectiva a fost şi un prilej, pentru mine care am scris despre toate aceste filme la momentul ieşirii lor pe ecrane, de confruntare cu propriile opinii. Am constatat, de pildă, că interpretările şi dialogurile formidabile din **Senatorul melcilor** (traduse excelent de Agnès Kopandi, care a asigurat cu brio versiunea maghiară a întregii retrospective) pot «ţine» filmul – în ciuda carenţelor de construcţie şi a greoaiei metafore din final... **Priveşte înainte cu mînie** – asupra căruia am avut rezerve în 1993 – se dovedeşte, astăzi, un film «de anticipaţie socială» remarcabil, cu atît mai important cu cît este *singurul* (!) apărut după '89 care tratează problema muncitorească (acea clasă care nu a mai mers în paradis ci direct în şomaj...). De redescoperit mi s-a părut şi **Craii...** lui Veroiu: dacă scăderile filmului sînt indiscutabile (jocul lemnos al unor actori, preluarea întocmai a unor fraze din carte în chip de dialog, abuzul de «capete tăiate» în cîteva momente de îndrăzneală narativă...), evidente mi-au apărut, de astă dată, nu doar eleganţa cadrelor şi rafinamentul decorurilor – tipice lui Veroiu – , ci şi fluiditatea povestirii, cadenţele ei elegiace, muzicalitatea întregului... Iar, dacă filmul lui Pintilie rămîne unul antologic şi de răscruce atît în cariera lui, cît şi în cinematograful românesc (un tur de forţă greu egalabil, care împinge limitele ecranizărilor într-o zonă a excesului fertil şi a exegezei-prin-cinema), **Eu sunt Adam!** este, din păcate – la doar un an după ieşirea lui pe ecrane – deja minat de stridenţe bombastice, de inexistenţa unui scenariu viabil, de un decupaj redundant...

Retrospectiva budapestană m-a mai convins de un lucru care – cred – trebuie spus: acela că şansa cinematografului românesc nu stă în ecranizări, ci în scenarii originale.

(va urma)

Alex. Leo ŞERBAN

La Hanul lui Manuc

Merg deseori prin centrul vechi al Bucureştiului. Casele se înşiră aici de-a lungul străzilor strîmte, cele mai multe avînd geamurile sparte şi zidurile cojite şi mîzgălite.

Intru pe poarta fostului han al lui Manuc şi mă aşez la o masă. Curtea e plină de turişti. Unii vorbesc cu însufleţire. Alţii tac, privind în gol. «Care din ei o fi rămas fără bani?», mă întreb. Stăpînii locului s-au îngrijit ca decorul din interior să fie «vechi». Oare se poate mai mult? Ies în stradă şi aflu: zgomotul de maşini şi vacarmul de muzici turceşti mă asurzesc.

Văd că pe dinafară clădirea nu prea mai seamănă cu ce ştiu din fotografii. Atunci mă gîndesc la casele vechi, la cele multe şi norocoase care au scăpat de astfel de «modernizări». Mai trec o dată prin cartier şi-mi spun: «Parcă era mai frumos la Hanul lui Manuc!». Şi mă-ntristez.

Pentru că nepăsarea faţă de ceea ce a mai rămas din Bucureştiul de altădată mă face să cred că nu mai avem nici dragoste nici respect pentru trecutul oraşului.

Casele vechi nu sînt o parte din istoria Bucureştiului, din istoria noastră?!

Cîndva, demult, undeva, un rege a poruncit să se strîngă, într-un muzeu, casele de tot felul ale supuşilor săi. De-atunci, s-au perindat pe-acolo milioane de oameni de toate vîrstele şi, nu o dată, mulţi dintre ei au revenit.

Regele nu iubea faima, poate că în sinea lui nici măcar nu iubea casele acelea. Dar era un bun pedagog şi urmărea să-i facă pe supuşii săi mîndri şi conştienţi de tradiţiile şi de valoarea lor, adică să-i educe. Nimic nu putea fi mai potrivit decît un muzeu.

Vistieria ţării a cheltuit cu acea ocazie mulţi bani, dar muzeul mai există şi astăzi. Citind şi deci visînd cîteva ore la atmosfera de altădată mi-am dorit ca hanul, cu tot ce a mai supravieţuit în jur, să-şi recapete măcar puţin din fosta strălucire.

Dar mă tem că ne-ar costa şi pe noi la fel de mult.

Nu, nu ne putem permite un asemenea lux. O treime din banii ăştia ne-ar ajunge pentru a găsi repede un primar al *Bucureştiului*.

Şi dacă nu ne-o place, nu-i nimic. Restul de două treimi abia aşteaptă.

La o adică, dacă n-o fi şi n-o fi, bugetul Primăriei e cam de 200 de primari generali pe an. Lac să fie!

— Auzi, muzee!!

— Doamne fereşte, ce ţi-e şi cu tineretu' de azi!!!

Merg deseori prin centrul vechi al Bucureştiului.

Proprietate a tuturor şi a nimănui, ocrotit – cel puţin teoretic – de mai multe comitete, care de care mai istorico-monumental, mai cultural şi mai sărac, centrul vechi al oraşului este de fapt un cartier care moare cu zile.

Irina IACOVESCU
(studentă în practică la *Dilema*)

Cronica literară de tranziţie

Feldeinţa limbii, sub laserul matematicii

Cititorule, îţi prezint azi o carte al cărei titlu e foarte înşelător: ***Personalitatea limbii române***. Ai spune că vei da peste comentarii impresioniste despre „supleţea“, „farmecul“, „inefabilul“ graiului străbun sau, în cel mai bun caz, peste comparaţii empirice cu alte limbi, din care să „ieşim“ bine. Nici urmă de aşa ceva. O răsfoire superficială e suficientă pentru a avertiza că nu e un op zămislit din palavre şi impresii. Pagina burduşită cu formule algebrice, tabele şi grafice va înspăimînta pe cel căruia matematica nu i-a sucit niciodată minţile. Eu sunt sensibil la vraja ei de rigoare şi cristal, şi cu toate astea, la primul contact, am avut temerea că nu voi înţelege nimic, că textul îmi va rămîne impenetrabil, deşi subiectul mă atrăgea intens. A fost însă de ajuns să pătrund cu atenţie în miezul demonstraţiei şi, cu ceea ce-mi rămăsese din liceu plus vagi dobîndiri din lecturi de para-matematică (Görke-Lorenz, Kordemski, Perelman, Câmpan, Rózsa, Păun, Rademacher, Radian, Andonie, Boll, Lăzărescu, Gamow, Bobancu, Gardner, Weaver, A. Dumitriu, Trigg, Steinhaus**), am descoperit o construcţie intelectuală de o rară originalitate şi relevanţă.

Mihai Dinu este şi matematician şi lingvist. Cu această dublă curiozitate şi cu mijloacele ambelor ştiinţe, el şi-a propus să facă o călătorie spre centrul, spre nucleul limbii române, ca să evidenţieze CE se află acolo şi DE UNDE PROVINE. Dar care este „nucleul“ unei limbi? Fără doar şi poate, cuantumul ei de cuvinte cele mai importante, cele mai vii. Foarte clar, dar aceste sintagme sună încă prea literar. Ce înseamnă „cuvintele cele mai importante, cele mai vii“, cine şi cum le desemnează?

Acesta e punctul nodal în care aportul creativităţii cercetătoare a lui Mihai Dinu este esenţial. Pînă la studiul său, singurul criteriu care a fost aplicat în mod ştiinţific întru a depista acel grup-de-cuvinte-fundamentale a fost *frecvenţa*. S-au luat diferite texte, s-a socotit numărul total de cuvinte, apoi numărul de cuvinte diferite şi acestea din urmă au fost aşezate în ordinea descrescătoare a frecvenţei, adică a numărului de apariţii în text. Cu cît numărul total de cuvinte e mai mare şi e extras din texte mai diferite, cu atît rezultatele sunt mai plauzibile. (Un exemplu: explorînd presa – doar presa – anilor 1920-1939 şi 1950-1959, Gh. Bolocan a constatat că substantivul cel mai frecvent utilizat a fost *„partid“*, ceea ce poate spune ceva despre viaţa politică a perioadelor respective şi despre dominantele stilului gazetăresc, dar concluzia că acesta e „substantivul nr. 1 al limbii române“ ar fi ridicolă). E drept că în lucrarea, de pionierat, a lui Al.Graur, ***Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române***, autorul menţiona drept criterii pe baza cărora şi-a alcătuit lista: a) *polisemia* (bogăţia de sensuri a cuvîntului); b) *productivitatea* (numărul de derivate de la cuvîntul de bază), şi c) *prezenţa* în expresii şi locuţiuni. Dar Al. Graur a aplicat aceste criterii în exclusivitate intuitiv. Cartea lui Mihai Dinu îşi propune şi reuşeşte să le dea o dimensiune cuantificabilă şi, implicit, ilustrabilă grafic, decelînd şi formula matematică ce guvernează relaţia dintre rangul în ierarhie şi numărul de cuvinte. Rezultatul depăşeşte aşteptările, pentru că modelele matematice astfel create permit (aşa cum s-a întîmplat demult în astronomie sau, mai recent, în tehnica detectivistă) şi găsirea (sau aproximarea apropiată) a unor elemente NEcunoscute iniţial, cum ar fi datarea pătrunderii unor cuvinte în limbă sau identificarea unor cuvinte din substratul autohton.

Cum procedează Mihai Dinu? Stabileşte mai întîi lista cuvintelor din cadrul fiecăruia dintre cele 3 argumente, în ordinea descrescătoare a rangului, adică începînd cu cuvintele cele mai productive/cele mai polisemantice/cele mai prezente în expresii. De pildă, sub primul aspect, „campioanele“ sunt următoarele 5 cuvinte: *moş* (38 de derivate), *faţă* (35), *bun* (32), *a vedea* (30) şi *alb* (25). Sub cel de-al doilea (cuvinte cu sens plin): *a ţine* (46 de sensuri), *a face* (45), *a da* (36), *a trage* (30), *a trece* (30). Sub cel de-al treilea: *a ţine* (aflat în 84 de expresii), *ochi* (82), *a da* (71), *cap* (69), *a lua* (63). Dacă se combină, după o formulă matematică adecvată (v.p.283), cele 3 criterii, lista celor mai „importante“ 17 cuvinte româneşti ar arăta cam aşa (în paranteză e punctajul obţinut): *a ţine* (97), *ochi* (87), *a da* (81), *cap* (71), *a lua* (69), *a face* (67), *a pune* (57), *a bate* (54), *a trage* (54), *bun* (53), *vorbă* (49), *a sta* (45), *faţă* (43), *parte* (38), *a veni* (38), *a strînge* (28), *cruce* (24).

După această etapă, în cadrul fiecăruia din cele 3 criterii (productivitate, polisemantism, prezenţă), autorul întocmeşte liste separate, tot în ordinea descrescătoare a rangului, după *originea* cuvintelor. În interiorul acestor capitole se petrec cele mai şocante analize şi corelări, care încep cu migăloase, severe, pe alocuri masive corijări ale datelor, mai ales etimologice, provenite de la predecesori în domeniu (Graur, Juilland, Macrea, Maneca, L. Seche, V. Şuteu). Aici devine vizibilă (cifric şi grafic), de pildă, legătura directă între sorgintea latină ori autohtonă a cuvintelor şi supremaţia lor în oricare din cele 3 criterii de ierarhizare. Aici se operează spectaculoase deducţii, pe cale algebrică, referitoare la vechimea vocabulelor. Aici elaborează Mihai Dinu o legitate matematică proprie, cea a „liniarităţii“, referitoare la corelaţia complexă dintre rangul cuvintelor, numărul lor (în cele 3 clasificări) şi originea acestora. Cu modestia profanului, nu pot afirma decît că m-au convins şi impresionat claritatea şi funcţionalitatea ei.

Plecînd de la premisa solidarităţii funciare dintre lingvistic şi etnic, Mihai Dinu desenează, cu admirabilă precizie şi cu profunzimea perspectivei temporale, profilul etimologic şi spiritual al limbii române, prin parametrii ei cuantificabili. Îngemănînd fertil *spiritul de fineţe* cu cel *de geometrie*, lucrarea sa „de frontieră“ va fi una „pivot“.

George PRUTEANU

---

*) Mihai Dinu, *Personalitatea limbii române – fizionomia vocabularului*, Ed. All şi Cartea Românească, Buc., 1996, 368 p., 7000 de lei

) Pentru cei cu slăbiciuni similare, dau, alfabetic, lista, ceva mai detaliat: G. Andonie, ***Varia mathematica*,1969, 1977; V. Bobancu, ***Caleidoscop matematic***, 1979; M. Boll, ***Certitudinile hazardului***, 1978; Fl. T. Câmpan, ***Povestea numărului PI***, 1977; ***Probleme celebre***, 1967, 1972, 1976; ***Povestiri cu proporţii şi simetrii***, 1985; P. Constantinescu, ***Probleme distractive***, 1971; A. P. Domoread, ***Probleme distractive de matematică***,1965; A. Dumitriu, ***Soluţia paradoxelor logico-matematice***, 1966; G. Gamow, ***Unu, doi, trei...infinit***, 1967; M. Gardner, ***Amuzamente matematice***, 1968; ***Alte...***, 1970; L. Görke – G. Lorenz, ***În jurul Matematicii***, 1974; E. Guran, ***Matematică recreativă***, 1985; Iosub, ***Geometrie recreativă***, 1954; B. A. Kordemski, ***Matematica distractivă***, 1959; D. Lăzărescu, ***Paleoaritmetică***, 1981; Gh. Păun, ***Din spectacolul matematicii***, 1983; I. I. Perelman, ***Aritmetica distractivă***, 1963; H. R. şi T. J. Radian, ***Recreaţii matematice***, 1973; H. Rademacher – O. Toeplitz, ***Despre numere şi figuri***, 1868; P. Rózsa, ***Jocul cu infinitul***, 1959; H. Steinhaus, ***Caleidoscop matematic***, 1961; C. W. Trigg, ***Ingeniozitate şi surpriză în matematică***, 1975; W. Weaver, ***Doamna Şansă***, 1969.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Sorin ŞERB

Pasiunile sufletului

Greu de spus ce a putut stîrni presa pentru a-şi ocupa, vreme de săptămîni, primele pagini cu aşa-numita operaţiune Ţigareta II. Sentimentul că sub masca inocenţei şi a luptei anticorupţie se ascund vicii mai mari decît ale puterii de pînă în noiembrie 1996? Frustrările de după o perioadă de mare iubire cu actuala putere (presa a fost, într-o covîrşitoare majoritate, favorabilă schimbării)? Un abil calcul psihologic care schimba temele jurnalistice din teama de a nu blaza opinia publică, după cele cîteva luni de criză politică? Cine poate şti? Puţin din toate şi încă mai mult. Cert este că operaţiunea petrecută în fapt de seară a stîrnit fascinaţia oamenilor de presă – ea a asurzit orice frămîntare venită de la Palatul Victoria (părea inutilă, din moment ce acolo se va face, din nou, ordine), preşedintele este şi el ocolit cu măiestrie, afirmaţiile sale de acum două săptămîni făcînd, încă, subiect de oprobriu politic în stînga sălii parlamentare.

Au trecut peste România sute de asemenea operaţiuni, multe dintre ele subiecte de presă – vînzarea flotei, afacerea adopţiilor, operaţiuni dubioase în patrimoniul statului sau al sindicatelor, contrabanda şi falsificarea mărfurilor, încălcarea embargoului – însă nici una nu a izbutit să coalizeze presa în asemenea măsură. Ce a stîrnit curentul isteric de contestare, după ce, odată potolită criza politică, lucrurile păreau a intra în normal? Prin ce este excepţională afacerea Ţigareta II de a ocupat parcă pentru totdeauna pagina de gardă a ziarelor?

În primul rînd, pentru că este un secret. Totul este într-atît de încîlcit încît nu poate da decît sentimentul unei conjuraţii la nivel înalt. Pe un aeroport militar s-a desfăşurat o operaţiune secretă în care erau alăturate servicii secrete, armata şi parte din lumea interlopă – adică, în construcţia mentală a omului de pe stradă, deţinătorii puterii în stat. Că era amestecat şi guvernul sau că instituţiile oficiale participante la operaţiune aveau girul preşedinţiei, nu încape îndoială. Nu a insistat nimeni asupra caracterului ilegal al afacerii – el era presupus din moment ce la mijloc era vorba despre ţigări şi timbre fiscale false. Creierul care a trimis anonimul fax după operaţiune cunoştea cutele sufleteşti ale omului de presă din România. Pe această cunoaştere s-a bizuit principiul mecanic al mîinii invizibile care declanşează mecanismul pasional al societăţii româneşti. Aşadar, fiind un secret, el ultragiază dorinţa publică de situare în realitate.

Ajungem acum la a doua parte a fascinaţiei – cea pentru contrabandă. Nu este român să nu ştie că aici se face contrabandă de zeci de ani. S-a făcut sub acoperire instituţională, dar au făcut-o şi particularii. Este acţiunea la care românul s-a dedat cu voluptate încă din perioada comunistă, cînd a merge în Bulgaria însemna a-ţi completa colecţia de flacoane de parfum sau a cumpăra nişte damasc pentru setul de menaj – toate vandabile la preţuri mai bune ca oriunde etc. Ţigara, multă vreme valută forte, în tranzacţiile tăcute, pe sub mesele de consultaţie, intră în pachetul de obiecte persuasive ale românului – alături de whisky şi săpunuri fine. Or, săpunurile fine se fabrică acum şi în România, whisky-ul nu poate fi manipulat în siguranţă la căderea nopţii şi-apoi costă prea mult pentru coşul zilnic al românului. Rămîn doar ţigările. Ele intră în contexte poetice care îmbină cartea lui Iov cu textul de romanţă. Ele se consumă prin fum, se transformă în scrum, transcriind cu precizie cariera efemeră a omului într-o lume entropică. Au încărcătura de viciu a paradisurilor artificiale, au construit imperii fabuloase, averi, prestigiul negativ al bonzilor lumii interlope. Românul este îndrăgostit de ţigări. Industria naţională de tabac nu va da faliment prea curînd – ca şi aceea de alcool. Cine investeşte în aşa ceva, obţine cîştig întreit. Această poetică a fost substituită, ulterior, de alta, e drept redundantă, însă mai convingătoare decît prima – şi anume că fabricile româneşti de armament schimbau arme pe ţigări. *Redundantă* pentru că în componenţa secretului era implicată deja armata. Însă cîte perspective nu deschide acest zvon pentru omul de presă?!

© S. Gheţie

Şi-apoi înnoirea informaţiei survine la timp – lumea s-a plictisit de această afacere şi noua tuşă de culoare o scoate din anonimat. Sub fumul secretului plutesc, întrezăriţi, viciul, bani, putere, complot împotriva naţiunii, trădare, fals, simonie, agenţi, Orientul apropiat, Grecia modernă, fiul preşedintelui, infernul urît de toţi şi, pentru mulţi, fascinant. El stîrneşte, în autenticitatea lor, pasiunile sufletului mai ales că acum localizarea lui începe să fie tot mai precisă – unde, la etajele superioare ale puterii. O intuiţie populară îşi găseşte acum materializarea – puterea este vicioasă. Cine şi-o doreşte, se mînjeşte. Sau dispare ca fumul.

Ceauşescu ar fi fost mulţumit

Am mers la concertul Patriciei Kaas ţinut a doua zi de Paşti în piaţa din faţa Casei Parlamentului, loc denumit astăzi Piaţa Constituţiei. Uriaşul spaţiu întunecat gemea de lume, o masă informă şi zumzăitoare de oameni care de la distanţă era puţin înfricoşătoare. Imaginea mea asupra delicatei Patricia nu se prea potrivea cu o asemenea mulţime.

La începutul spectacolului s-a produs trupa Mayumana, pe o scenă adiacentă care, din locul unde stăteam, undeva la margine, nici măcar nu se zărea. Mi-am putut face o idee doar urmărind ecranele fixate pe mohorîtul perete al Casei Poporului. De auzit n-am auzit decît nişte başi cutremurători ce reverberau în clădirile de beton din spate. Cei din jurul meu n-au prea comentat evenimentul, fiind ocupaţi cu diverse discuţii şi sticle. A urmat apoi spectacolul de sunet şi lumină organizat de CONEX GO. Raze luminoase, proiecţii grandioase în tonuri verzui şi artificii (despre ale căror gaze, am citit ulterior că ar fi produs oarece iritaţii spectatorilor din apropiere). O demonstraţie de forţă care l-ar fi făcut invidios pe Ceauşescu, pentru care, de fapt, a şi fost construit enormul crater de beton cu imensitatea şi ecourile lui, numit astăzi, cum am mai spus, Piaţa Constituţiei. După o scurtă pauză a apărut şi vedeta mult aşteptată. *Intrarea* a fost ratată, cel puţin pentru cei din marginea pieţei, care abia dacă au perceput-o. *La vie en rose,* cîntecul de început, a fost palid. De fapt, vocea cîntăreţei nici nu s-a prea auzit fiind acoperită de aceiaşi başi necruţători.

Tinerii din piaţă au început să sesizeze că e ceva în neregulă: „Roiu' c-a venit gunoiu'"; „hai bă şi la Toto, poate-i vedem vîrful frezei". Patricia nu se zărea deloc. Cîţiva oameni veseli au încins o horă chiar în mijlocul mulţimii. O sîrbă îndrăcită. Başii din boxe duduiau printre strigăturile de *hopa* şi *haida*. Din cînd în cînd, nu prea des, de undeva de departe veneau şi sunete ce aminteau de cîntecele Patriciei. Hora se învîrtea tot mai repede cuprinzînd tot mai mulţi cheflii. „Hai bă, că-i Paştele. Mai stăm la păduchioasa asta?". Alţii se distrau aruncînd cu sticle de plastic în cei din faţă. M-am hotărît să încerc să mă apropii de scenă. Cu puţine strădanii, am ajuns lîngă un cordon de scutieri care, în surdină, împingeau mulţimea. Un ofiţer leoarcă de sudoare se agita haotic dînd tot felul de comenzi. Am început să zăresc ceva din scenă şi, sporadic, silueta protagonistei. Undeva în faţă, pe un postament s-au urcat cîţiva indivizi în haine de piele. Ceea ce se mai vedea din spectacol a dispărut în dosul contururilor lor pătrate. Doi dintre ei aveau cîte o portavoce. Au început să le folosească, adresîndu-se mulţimii. Patricia dansa şi cînta netulburată. Noi auzeam sunetul metalic al comenzilor: „Vă rugăm mai la dreapta. Nu mai împingeţi. Staţi liniştiţi! Staţi liniştiţi!". Unde am mai auzit asta? Agitaţia nu se crea decît la mişcările bruşte din rîndul scutierilor. Altfel, lumea era foarte calmă şi siderată. Imaginea Patriciei de pe ecrane părea din cu totul altă lume. Fără legătură cu piaţa. Pe întregul perete al Casei Poporului, alături de ecrane şi la dimensiuni mult mai mari erau proiectate un templu grecesc şi o femeie cu sînii goi într-o poziţie statuară. Sculptură sau fotografie? Greu de spus. Am plecat acasă.

Ultimul lucru pe care l-am mai observat a fost o maşină de la SPP care, trecînd în viteză şi claxonînd prin zona unde lumea se rărea, era gata să dea peste o femeie. A frînat o clipă, atît cît şoferul să poată înjura, după care a pornit mai departe cu aceeaşi viteză, zburătăcindu-i pe cei care, din întîmplare, se mai găseau prin faţa ei.

Andrei MANOLESCU

© C. Bumbuţ

INSTITUTUL EUROPEAN
NOUTĂŢI LUNA APRILIE

Ráth-Végh Istvan **Sărbătoarea nebunilor**
Studiu introductiv de Mihaela Mîrţu

Jean Giraudoux **Bella**
Prefaţă de Alex Ştefănescu

Cătălin Mihuleac **Dispariţia oraşului Iaşi**

Thomas Carlyle
Semnele timpului
Traducere şi tabel cronologic de Andrei Bantaş

Cultul Eroilor (ediţia a doua)
Prefaţă de Al. Zub

Filosofia vestimentaţiei (ediţia a doua)
Studiu introductiv de Mircea Mihăieş

În pregătire:
A. Renaut, *Era individului* • H. Kohl, *Am dorit unificarea Germaniei*

Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Socio-hai-hui

Counseling ca-ntre oameni

Stropite de banii Comunităţii Europene şi alte comunităţi, proiectele de dezvoltare comunitară au început să crească precum ciupercile după ploaie. Plimbător prin această pădure invadată peste noapte de ciuperci, am dat şi eu peste ele, peste astfel de proiecte şi programe adică. Ce am văzut, vă spun altă dată. Sau mai bine nu vă spun, că oţi fi avînd şi aşa destule motive de bucurie... O întîmplare aflată cu această ocazie merită însă o „pilulă".

În acest domeniu, ca şi în altele din frageda noastră economie de piaţă, oferte şi oportunităţi ar mai fi ele, dar o ducem prost cu *know how*-ul. Nu-i nici o ruşine: de aia există pe lume firme de *counseling*. De acest lucru se pare că a aflat şi un ţăran fruntaş, doritor să facă un proiect de dezvoltare comunitară pentru satul său, dar neştiind cum să procedeze. Probabil că cineva i-a explicat atunci că la oraş există nişte oameni care cu asta se ocupă, le explică oamenilor şi îi îndrumă cum să procedeze în asemenea situaţii. Şi „agentul de dezvoltare" s-a dus atunci la o firmă specializată de *counseling* să-şi spună păsul. Au stat de vorbă în cîteva rînduri, au redactat proiectul şi, după un timp, acesta a fost aprobat. Conform contractului încheiat, firma respectivă şi-a cerut atunci partea cuvenită ca preţ pentru serviciul oferit. Ţăranul mai întîi s-a nedumerit, apoi s-a enervat: *Auzi la ce s-a ajuns, să-mi ceară bani că a stat de vorbă cu mine şi mi-a dat şi el un sfat, aşa, ca'ntre oameni! Păi mama, Dumnezeu s-o ierte, mi-a dat mult mai multe sfaturi şi nu i-am dat nici un ban!* Altminteri, ţăranul ar fi fost întru totul dispus să-l „omenească" pe domnul consilier, că a fost om de omenie şi l-a ajutat, dar treaba asta cu „plătit ca la piaţă" nu o putea accepta. Că pînă la urmă a trebuit să plătească, asta e deja altceva.

Deşi cam „groasă", întîmplarea se repetă în multiple variante, mai „subţiri", pe o scară largă. Membri ai unei culturi încă marcată de oralitate, ne vine greu să înţelegem că informaţia este şi ea o marfă ca oricare alta, ba chiar una de lux. Cel care o posedă poate fi un învăţat sau un înţelept – şi respectat ca atare – dar nu un negustor ! Faţă de cel care îţi împărtăşeşte din ştiinţa lui poţi să fii recunoscător, dar nu dator.

Reversul medaliei este că nici cei care produc această informaţie-marfă nu reuşesc de cele mai multe ori să se ia de fapt în serios, ci doar să aibă pretenţii. Chiar şi pentru ei, „profesionişti" ai informaţiei, aceasta rămîne în fond „o vorbă"; şi cine nu ştie să vorbească, la urma urmei? Deci, oricine poate fi consilier, expert, etc. Iar dacă se va întîmpla să nu ştii ceva, poţi oricînd întreba pe altul, aşa, ca'ntre oameni. Şi uite aşa, totul devine folclor...

NOTĂ: Nici o asemănare cu persoane sau situaţii reale nu este întîmplătoare.

Vintilă MIHĂILESCU

Televedenii

Feriţi-vă de tancuri

Spre uşurarea telespectatorilor, s-a sfîrşit cu acele interminabile dezbateri sterpe şi diversioniste de prin emisiuni, altminteri pline de panaş, despre „limitele dintre cultură şi politică" (formulare hilară, de negîndit, într-o civilizaţie mai puţin ionesciană decît a noastră, în care, ca să ajungi profesor, ţi se cere în prealabil bacalaureatul...). Saltul definitiv către noua eră a sincerităţii (sau a maturităţii?) a fost întreprins, se pare, de Adrian Păunescu, atunci cînd, în al său *talk-show* nocturn de pe *Antena 1*, a renunţat să mai scuture acel hazliu clopoţel menit, chipurile, să-i aducă la ordine pe invitaţii din studio care s-ar fi avîntat prea mult prin meandrele politicalelor, pierzînd din vedere profilul „esenţialmente cultural" al emisiunii. Era o dihotomie ineficientă, dacă nu chiar auto-nocivă unui „veşnic angajat", ca dl Păunescu, o moştenire din mereu alte regimuri, a cărei noimă propagandistică a expirat cel puţin din noiembrie '96. Poate doar Iosif Sava o mai invoca, sporadic, şi doar ca să facă reclamă – de altfel, destul de puţin seducătoare – unor instituţii româneşti (sublime, dar...), precum Opera şi Filarmonica.

E un secret al lui Polichinelle (pe care îl voi reda totuşi cu termenii din *Lecţia* lui Barthes), greu reperabil în derutanta cacofonie a culturalîcului românesc: orice intelectual, mai ales dacă se află în mijlocul unor discipoli sau al unui cerc de idei, constituie un *centru de putere*, mai mult sau mai puţin important; orice idee autentică iradiază *putere*; orice tendinţă culturală nouă constituie un nou *flux de putere* în cîmpul social; astfel, orice individ care gîndeşte liber devine a nu ştiu cîta putere în stat şi, prin aceasta, capătă un potenţial politic pe care şi-l poate valorifica în cadrul societăţii civile, dar pe care propaganda de stat i-l inhibă (printre altele, inculcîndu-i prejudecata că politica şi cultura ar fi străchini diferite, ce nu trebuie amestecate).

Poetul iubirii pe tunuri a înţeles de mult, dar a ştiut să ţină pentru sine acest secret, în aşteptarea unor vremuri favorabile care, iată, par să mijească. Acum (sîmbătă 2 spre duminică 3 mai) îl poate sfida deschis pe intransigentul profesor Mihai Coman, decanul uneia din facultăţile de jurnalism de la noi, un exponent al – să-i zicem – intelectualităţii pro-europeniste, mai critic decît Caton faţă de stadiul primitiv al presei româneşti. Tocmai acestei prese bardul de la Bîrca îi laudă virtuţile, cu toate că, remarcă tolerant, „de atîtea ori m-a atacat"... Dl Păunescu nu o spune, dar observatorul atent o ştie: presa românească este adînc îmbibată de stilul păunescian, de sintaxa păunesciană, de gîndirea păunesciană. Luaţi titlurile din oricare cotidian naţional, chiar şi cel mai anti-Păunescu, şi veţi regăsi retorica păunesciană, cu epitete bombastice („aceşti frumoşi nebuni"...) şi metafore înaripate („Corneliu Baba a plecat să picteze îngeri"...). Aşa cum imnurile Pieţei Universităţii au fost o continuare (pretinsă politiceşte de semn opus) a cîntecelor cenaclului *Flacăra*, tot aşa gazetele actuale continuă, prin ziariştii educaţi şi formaţi în anii '80, stilul săptămînalului *Flacăra*. Marius Tucă este unul care aproape că-şi declară cu mîndrie epigonismul. Dar cîţi nu s-ar ruşina conştientizîndu-l! Pînă şi bieţii redactori publicitari însărcinaţi să facă reclamă telefonaşului *Sony* cu rotiţă n-au reuşit să transpună altfel sloganul internaţional al campaniei („Noi am redescoperit roata") decît taman în forma pe care şi-o aminteau din vremea cenaclului, „Roată, roată, te mai inventăm o dată", prilejuind un proces în instanţă!

Păunescu rezultă un şef de şcoală, neoficial dar autentificat de practică. De aceea, gestul său de a-l înfrunta pe decanul *en titre* al şcolii de gazetari a fost un manifest pentru recunoaşterea sa ca adevărat maestru în branşă. Nimic mai simplu pentru acest orator de mare calibru! În una şi aceeaşi etapă a argumentaţiei, Adrian Păunescu face apel la prestigiul „celor mai vechi şi mai buni", ca apoi să se contrazică, imperceptibil, cu invocarea „spiritului tînăr, neconvenţional", atunci cînd domnul Coman îşi declară formaţia clasică. Formaţia clasică l-ar fi putut învăţa pe profesorul Coman că trebuie făcute serioase exerciţii cu pietricele-n gură înainte de a polemiza cu Adrian Păunescu. Studiile mai recente de comunicare televizuală introduse în şcoala domniei-sale l-ar fi putut învăţa că, atunci cînd stai tolănit ca un nabab într-un studio, mai mult ca sigur o cameră îţi va filma părul de deasupra ciorapilor! Înţelegerea fenomenelor sociale, care face blazonul intelectualităţii noastre pro-europeniste, ar putea să o facă pe aceasta să înţeleagă ceea ce, în tabăra opusă, cel puţin Adrian Păunescu ştie foarte bine: în comunicarea cu publicul larg, raţiunea, nesprijinită de persuasiune, este, vorba traducerii păunesciene din Bob Dylan, „vînare de vînt".

Dar poate că trebuie să aşteptăm următoarele alegeri, ca să pricepem...

Florin DUMITRESCU

Cu ochii-n 3,14

TELEVIZIUNI

● ProTV a învăţat, în sfîrşit, jocul: a învăţat să rîdă, inofensiv dar dezarmant, de el însuşi. „Nebunul regelui" care e Florin Călinescu bine a făcut că a înscenat, luni, prinderea-TV, *scoop*, a colonelului Truţulescu, de duminică, cu interviul „senzaţional" (imagine şi atît) luat, în elicopter, de Em. Isopescu. Rîsul dintîi ucide rîsul de pe urmă. (**B. G.**)

● În emisiunea **Duminica în familie** de la Antena 1 a fost invitată, printre VIP-uri în postură de taţi respectabili, mame şi copilaşi, Floriana Jucan cu (pentru că aşa e regula emisiunii) familia sa. „Familia sa" era compusă dintr-o verişoară şi mamă – care mărturisea, încurcată, că fiica ei a fost independentă şi n-a ascultat-o niciodată. Puştoaica de 22 de ani care a frînt inima, buzunarul şi cariera fostului ambasador elveţian declara, mîndră de sine, că n-o interesează decît bărbaţii însuraţi şi care au trecut de 40 de ani. Teribilismele şi prezenţa Florianei Jucan într-un astfel de context au stîrnit nemulţumire şi chiar proteste în rîndul unor participanţi. Pentru a salva situaţia, moderatoarea Mihaela Rădulescu-Bănică a precizat că realizatorii emisiunii şi-au propus *să prezinte şi unele aspecte negative*: „Sîntem ca vînzătorul de la piaţă, care pune pe tarabă şi roşii frumoase, şi roşii stricate." (**C. P.–B.**)

● Într-unul din talk-show-urile lui Marius Tucă de săptămîna trecută am fost martorii unei adevărate torturi la care a fost supus directorul interimar al SPP – Sava Postolache. După o întrerupere, parcă într-un acces de masochism, victima a revenit la telefon, tot sperînd probabil că va reuşi să dovedească inocenţa sa şi a altor oameni din instituţia pe care o conducea în acel moment. Spectacolul a avut astfel două reprize, durînd fiecare multe minute, timp în care, colonelul a fost sfîşiat pe îndelete, bucăţică cu bucăţică, de un Nistorescu imbatabil. Încă a fost simplu spectator. Concluzia directorului „Evenimentului zilei" a făcut de bună seamă deliciul multor telespectatori: *„Domnule, constat că SPP-ul acesta e o adevărată şerpărie.* (**A. M.**)

● De pe Raiuno aflăm că o celebră pizzerie din Napoli a anunţat, cu ocazia adoptării monedei unice europene, lansarea unui nou sortiment: „europizza". Ea va putea fi plătită, desigur, numai în *euro* şi va fi divizată în 11 „fragmente", fiecare dintre ele garnisit cu ingrediente care să amintească de una dintre ţările care vor trece la *euro* (felia germană cu wurstel, cea spaniolă cu ardei iute etc.). Respectiva pizzerie nu este la prima experienţă gastronomico-politică: în urmă cu doi ani, cînd în Napoli a avut loc reuniunea Grupului celor 7, a fost produsă, desigur, „pizza G-7". Aviz cîrciumarilor români: dacă anul trecut am ratat ocazia, ar fi de neiertat să n-avem, nici în 1999, „sarmaua NATO" ori „mititelul UE". (**M. V.**)

1 MAI MUNCITORESC

● 1 de Mai muncitoresc a fost serbat cu osîrdie de majoritatea partidelor politice dornice de capital electoral. Manifestările alese de formaţiunile politice au oscilat între serbări populare şi gesturi democratice. Astfel, cu preşedintele Constantinescu s-a putut da mîna, cu puţin noroc, în parcul Cotroceni (cf. *Cronica română),* în timp ce cu fostul preşedinte Iliescu s-a putut chiar dansa „Periniţa" la sediul central al PDSR. Nu au lipsit nici mititeii, nici berea şi nici chiar cravatele pioniereşti. Acestea din urmă au fost purtate de descendenţii membrilor PSM, ai Partidului Pensionarilor şi ai Asociaţiei Chiriaşilor, ce nu au renunţat la tradiţionalul miting de 1 Mai (cf. *Cronica română).* (**I. P.**)

● La Piaţa Sudului, pe geamul unei brutării:

„ÎN ZIUA DE 1-2-3 MAI CENTRUL DE PÂINE ESTE DESCHIS!"

E minunat cînd ţara-ntreagă e în sărbătoare şi, la centrele de pîine, ziua se triplează. Dar mi-e teamă că în noaptea de 4-5-6 mai cuptorul se va răci. (**D. S.**)

● De 1 Mai, pe B-dul Aviatorilor, îndreptîndu-se cu voioşie spre Parcul Herăstrău, unde urmau să devoreze mititeii şi să bea bere la soare şi la iarbă verde, au defilat P.D.-iştii. Avangarda era alcătuită din 4 sau 5 majorete simulînd o veselie prea puţin molipsitoare, iar ca ariergardă am văzut un pluton de flăcăi îmbrăcaţi în costume populare (probabil confecţionate din cearşafuri) şi înarmaţi cu buciume. Am păstrat, respectuos, distanţa. (**C. M.**)

● Pe afişul spectacolului „INIMĂ DE ŢIGAN", care va putea fi văzut sîmbătă, 9 mai 1998, la Sala Palatului, scrie că „prin tragere la sorţi a tichetelor de loc se vor acorda ca premii 10 inimi din aur". Bănuim că e vorba de inimi de ţigan din aur. (**D. S.**)

CUVINTE ŞI NUME

● **Truţulescu.** Evident, lipseşte un „S" înaintea majusculei! Probabil că şi „S"-ul –, precum chipul lui Ghe. T. – era ascuns în nisip, lăsînd o ţară-ntreagă să caute figura **latentă** (poză veche de cîţiva ani!) a unei identităţi **manifeste** (proaspăt întinsă pe toate monitoarele). Or, înfăţişarea **reală** – arătată, *scoop* în toată regula, pe Antena 1! – era, **tocmai ea**, latentă (obscură, ascunsă, secretă): Televiziunea a făcut un plonjeu fără precedent în cea mai senzaţională „figură" a sa – **demascarea** –, scoţînd capul lui (S)Truţulescu din nisipul unui *home-movie* echivoc, încadrînd „cazul" într-o naraţiune gen „Cu sufletul la gură / Pe urmele inamicului public nr.1", înscenînd (inocent?) o dezvăluire care, atunci cînd s-a produs, a părut *déjà-vue*... De mult n-am mai simţit un asemenea frison de roman poliţist al realităţii. (**a.l.ş.**)

● Am observat că revine tot mai insistent în vorbirea adolescenţilor cuvîntul *sclav*. Sensul lui: ins de nimic, ins care nu contează, nu există ca persoană şi e incapabil să-şi cucerească un drept într-o gaşcă. Antomimul: *bazat*. Hegelieni, puştanii. (**D. V.**)

● Multă expresivitate slobodă circulă printre noi. După '90: cel dintîi atentat terorist cu o bombă a fost pus la cale, la Suceava, de Veta Borş, „inamicul public numărul 1" a fost arestat la Arad, într-un apartament proprietate a familiei Cîrnat, iar la Parchetul General s-a prezentat un martor voluntar care a pretins că se numeşte Limbălată Ion, cînd, de fapt, pe el îl chema Timpuriu Constantin. Pare că adie un aer de „cînticel" naiv, din teatrul lui Alecsandri: Clevetici-Ultrademagogul, Sandu Napoilă ş.a. (**T. C.**)

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Singura ţintă

– convorbire cu preotul Justin MARCHIŞ, parohul bisericii Stavropoleos –

Ca unic scop, iubirea de sine este considerată un defect, probă de egoism, sursă de rău şi nefericire. Dar acelaşi sentiment devine etalon de măsură a dragostei faţă de ceilalţi şi, totodată, datorie supremă: „iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi".

În raport cu semenii săi atît i se cere omului: nu mai multă dragoste decît faţă de sine, dar nici mai puţină. Iubirea faţă de aproapele nostru poate merge uneori şi pînă la jertfă: cînd pentru celălalt/ceilalţi cineva şi-a dat viaţa. Vorbim atunci, ca de o dovadă de admirabilă umanitate, despre sacrificiul de sine. Sacrificul pentru sine nu există însă: sinuciderea, renunţarea voluntară a cuiva la bunul cel mai de preţ, e privită, de obicei, ca semn de mare egoism, condamnată ca un păcat, fiindcă acesta şi-a luat viaţa. Cum putem face adevărata deosebire între tendinţa firească de a ne iubi propria fiinţă şi egoismul păgubitor, între interes – cuvînt adesea nu prea îndepărtat, de sfera egoismului – şi indiferenţă, care îmbracă uneori numele nobil al dezinteresării? Am purtat pe aceste teme o discuţie cu părintele Justin Marchiş, preot paroh al bisericii Stavropoleos.

Să nu fugim de cuvinte

Părinte Justin, supunem cu oarecare stînjenire tema noastră „egoismul şi interesul" – unui om al bisericii, pentru care lucrurile acestea pot să pară „de toată ziua", riscînd să încheiem prea devreme dialogul.

Pr. Justin Marchiş: De ce credeţi aşa? În ce mă priveşte, mă număr printre preoţii care sînt convinşi că tocmai de lucrurile acestea, aparent prea „mundane", trebuie să ne ocupăm pînă ajungem la cele înalte. Mulţi oameni bănuiesc că noi sîntem totdeauna confruntaţi numai cu cele subtile; nu, nici vorbă; sîntem foarte des puşi faţă în faţă şi cu „grosierul". N-au trebuinţă de doctori cei sănătoşi ci cei bolnavi, oaia rătăcită trebuie adusă pe calea cea bună, nu cele care nu s-au răzleţit. Duhovnicul nu este numai unul care ascultă şi iartă, dar face şi terapie. Vin la spovedanie, de pildă, oameni care au tăria să recunoască despre ei înşişi că sînt egoişti, nutrind o pătimaşă iubire de sine, un interes prea mare pentru confortul propriei persoane. Cum să se vindece? Le spun că trebuie să facă gesturi concrete faţă de aproapele lor aflat în nevoie, faţă de biserică, faţă de comunitatea în care trăieşte. Oamenii nu trebuie să fugă de cuvinte, ci să le înţeleagă şi sensurile aparent paradoxale, care pe mulţi îi pun în derută. Egoismul şi bogăţia, de exemplu, de multe ori se alătură. Dar, să ne întrebăm cu Sfinţii Părinţi ai Bisericii: „oare bogăţia este un rău?". În sine nu; dacă e folosită bine, ea pune în valoare o virtute, dar poate deveni un păcat cînd e rău chivernisită. Egoist nu este cel care a înmulţit talanţii, ci mai degrabă omul care primind un singur talant l-a îngropat. Putem vorbi, deci, foarte bine despre interes şi egoism, fără a ne teme că discuţia coboară pe un teren lipsit de înălţime.

Noi ne-am desprins de puţină vreme dintr-o lume a cărei ideologie combătea oficial egoismul şi exalta personalitatea conducătorilor săraci, austeri, aparent lipsiţi de interese personale (?!), care voiau să revoluţioneze lumea; dar altruismul n-a progresat în societatea românească în ultimii cincizeci de ani, dimpotrivă.

Isus Hristos nu şi-a făcut o profesie din sărăcie, a spus doar că el este blînd şi smerit. Cînd a zis că păsările au cuiburi, vulpile vizuini, numai Fiul Omului n-are unde să-şi plece capul, e limpede că nu le cere tuturor asta. Predicînd, Isus este nuanţat şi înţelept: într-un fel vorbea mulţimilor, altfel vorbea apostolilor „pe voi v-am ales din lume". Mîntuitorul îţi face un îndemn, îţi îmbie ceva: tu eşti liber să alegi. În profunzime, nu există o diferenţă între monahul care s-a retras la mînăstire, în sărăcie, ascultare şi curăţie şi omul care are viaţă de familie, copii, obligaţii. Interesul tuturor este mîntuirea, salvarea sufletului. Cel care s-a retras din lume la mînăstire pare că îşi uşurează într-un fel viaţa, dar acolo el se întîlneşte cu alte încercări cuvenite lui, date de Dumnezeu. Pentru că Dumnezeu nu este nedrept: îl supune pe fiecare la ceea ce poate şi la ce poate mai puţin îl ajută, fiindcă El, cu fiecare dintre noi are un plan, un *interes*, putem spune, o purtare de grijă. Dar ocupaţi cu egoismul nostru şi afirmînd că ne urmărim interesul, ştim noi totdeauna bine care este interesul nostru? Nu-l ştim! E totdeauna ceva deasupra noastră care ştie ce este bine pentru noi şi către acest bine trebuie să năzuiască orice creştin.

Proiecţii, utopii, realism

Cum vede românul de azi egoismul şi interesul?

Poate că trece printr-o perioadă în care este înclinat să fie mai interesat, mai egoist. Să nu-l privim fără înţelegere. Deşi simplifică lucrurile, atitudinea lui poate fi justificată, pînă la un punct. Atîta vreme a făcut muncă patriotică, atîta vreme a fost îndoctrinat să facă totul numai pentru alţii – în chip mincinos –, încît acum se opune sau pregetă cînd e vorba de participarea la viaţa comunităţii.

Dar să nu uităm că există şi o categorie de oameni care fac mult bine, bătrînilor, copiilor, celor aflaţi în nevoie. Sînt credincioşi care dau acatiste rugîndu-se pentru cîştig cinstit la firma pe care o au, ca să-şi poată ajuta semenii, să facă o donaţie, să aibă destui bani pentru a ajuta la clădirea unei biserici etc. E un lucru extraordinar că într-o vreme cînd unii din cei ce cîştigă foarte mult nu dau nimic, ci doar înmagazinează, adună, speriaţi în orice clipă că ar putea pierde agoniseala, există şi oameni prosperi care se roagă lui Dumnezeu să-i ajute să facă mai mult bine. Şi tot „români de azi", contemporani de-ai noştri, au fost şi tinerii aceia superbi care s-au jertfit în decembrie '89. Ce alt exemplu mai înălţător decît ieşirea din egoism a celor care au spus „vom muri şi vom fi liberi" şi chiar şi-au dat viaţa? În ianuarie 1990 au venit la biserică nişte elevi de la Sava, care au cerut o slujbă de pomenire pentru o colegă a lor, moartă la revoluţie, şi-au scris în pomelnic, „pentru Diana, care a murit ca noi să fim liberi". Gestul ei a fost astfel perceput de nişte adolescenţi care n-aveau educaţie religioasă şi se născuseră şi trăiseră într-o lume de confuzie a valorilor. Dar sensul şi valoarea acestei jertfe le-au înţeles foarte repede, ca într-o revelaţie.

Schimbarea mentalităţii egoiste este o chestiune de durată, totuşi.

A, nu, te poţi schimba şi-ntr-un timp foarte scurt, cît clipa. Să ne amintim de tîlharul de pe cruce, răstignit lîngă Isus. Şi el avea un *interes*, dar ce interes! Împărăţia Cerurilor. Ce conştiinţă l-a îndemnat s-o dorească? În primul rînd s-a gîndit la sine, dar a făcut şi o comparaţie cu cel care fusese osîndit pe nedrept: „măcar noi sîntem vinovaţi"... Deci s-a identificat o clipă cu cel de alături, a ieşit din sine, din egoismul durerii sale pe cruce şi această conştiinţă l-a mîntuit. Nu e niciodată prea tîrziu să depăşim propria limită, să ne străduim să fim mai buni şi cu deschidere către ceilalţi. Trebuie să ne amintim mai des asta, tocmai fiindcă acum ne-am făcut un fel de idolatrie a sinelui, a eului propriu, ne-am făcut din noi înşine un idol, dominaţi de o iubire pătimaşă de fiinţa noastră, care se închide în sine şi faţă de Dumnezeu şi nu mai are loc de dragoste pentru alţii. E destul de obişnuit în vremea în care trăim, să *oprim* viaţa, de pildă, adică unii să nu-şi întemeieze familie sau, chiar dacă se căsătoresc, să nu dorească să aibă copii. A-ţi ajunge ţie nu e nicidecum un semn de superioritate ci tocmai de egoism: omul nu e făcut numai pentru sine, nu se poate realiza doar în sine; ieşirea e firească, este schimb, comunicare, comuniune. Poate pentru a înţelege mai bine condiţia noastră umană, ar trebui să fim convinşi că mai degrabă noi avem nevoie de ceilalţi decît au alţii nevoie de noi, să nu aşteptăm deci semnul de ieşire din egoism întîi de la cei din jur, noi să fim primii care să ne grăbim spre aproapele nostru.

De ce n-a putut să ne convingă de această dimensiune esenţială a fiinţei noastre sistemul totalitar care proclama altruismul şi dezinteresarea?

Fiindcă „binele" administrat, manipulat, scos din scopurile lui adevărate, ţine de utopii niciodată realizabile. Creştinii nu sînt utopici, ei sînt de un realism care pe unii contemporani îi poate deruta. Creştinii trebuie să ştie mereu foarte exact unde stau, ce trăiesc, ce vor, mereu trebuie să aibă exemplul lui Hristos, al Apostolilor, al primilor creştini, acei oameni care au ştiut să administreze bine realităţile pe care le trăiau. „Eu nu mă lupt la întîmplare" – zice apostolul Pavel, adică el ştie bine ce vrea, el vrea cununa, vrea să se încununeze – vorbind despre sine ca despre un atlet care aleargă pe stadion – el aleargă spre ţintă, „ţinta mea e mîntuirea". El este profund interesat, nu bîjbîie în atingerea scopului său. Creştinii nu trăiesc cu capul în nori: concreteţea realităţii, acceptarea paradoxului, a acţiunii pe mai multe planuri îi întăresc în drumul lor spre ţinta propusă: mîntuirea sufletului. Dezinteresul pe care-l afirma cu aplomb propaganda era, de fapt, o formă de opacitate faţă de tot ceea ce ieşea din cadrul viziunii înguste şi simplificatoare. Preotul catolic care, la Auschwitz, îşi dă viaţa pentru un semen al său oferindu-se să se ducă în camera de gazare în locul acelui tînăr care avea familie şi copii este cineva profund interesat. Jertfa lui nu este o jertfă de sine pentru sine ci pentru semeni, singura justificare creştină a jertfei. Ar trebui să ne amintim, ajunşi aici, şi de cazul lui Mircea Vulcănescu mort în închisoare, şi care, chiar acolo fiind, a căutat să-şi ajute aproapele, să iasă din ţarcul suferinţei proprii. Gest conştient, superb, liber, aşa cum se face un asemenea gest. Mai aud şi acum oameni mai cultivaţi care spun: „da, dar oare cărţile pe care le-ar fi scris, la ieşirea din închisoare, n-ar fi făcut binele pentru mai mulţi semeni decît pentru acela singur pe care l-a salvat?".

Aici el a hotărît, n-avem voie noi să-i spunem ce-ar fi trebuit să facă. El a ştiut ce-i mai potrivit pentru sufletul său: e limpede că atunci Mircea Vulcănescu a vrut să salveze viaţa acelui tînăr, n-a vrut să se ofere morţii. Avem nu numai dreptul la viaţă dar şi datoria de a trăi, de a ne apăra viaţa luptînd pînă în ultima clipă să ne-o salvăm pentru ca, pînă în ultima clipă şi cu ajutorul Celui de Sus, să scoatem din ea ce-i mai bun.

Acţiunile concrete ale binelui

Părinte Justin, imediat după '90, multă lume a fost mirată să vadă numeroşi preoţi prezenţi pe ecranul televizorului, la acţiuni cu aer mai degrabă festivist decît legate strict de menirea bisericii. Credeţi că aceste apariţii au fost atunci un prilej favorabil de afirmare a bisericii în viaţa comunităţii?

Interesul nu era al bisericii, în aceste apariţii, cel puţin aşa socotesc eu. Personal nu la acest fel de acţiuni mă gîndesc cînd spun despre binele concret. Acest tip de bine nu este dez-interesat, adică o mască a indiferenţei amabile: în scrierile unuia dintre sfinţii părinţi se spune de pildă, că, înainte de-a-l da ca milostenie, bănuţul trebuie să-ţi transpire puţin în palmă. Adică să pregeţi a-l risipi fără socoteală, cu sentimentul să scapi mai repede de o obligaţie. Bănuţul transpirat este, să ne gîndim, şi o faţă a banului muncit cinstit, cîştigat cu efort. Bogăţia unora din contemporanii noştri, prea repede obţinută şi nu totdeauna onest, împrăştie în jur, în familie în primul rînd, mai mult necaz decît bucurie: ştiu că au apărut şi la noi, ca şi în alte locuri din lume, mai dinainte, aşa-numiţii „copii prost iubiţi", copleşiţi de spleenul prea marelui belşug, dar lipsiţi de afecţiunea părinţilor şi de purtarea lor de grijă. Creştinul nu se concentrează asupra unui spaţiu îngust – calculatorul, discoteca, biroul de afaceri etc. – renunţînd astfel la varietatea viului, la alteritate. Trebuie să avem un interes pentru lume, chiar o răspundere, făcîndu-ne „lucrători împreună cu Hristos" la modelarea ei; astfel îl îndatorăm pe Hristos. Ce minunat ar fi ca noi să avem acest interes în permanenţă! Egoistul nu se mîntuie, fiindcă nu te poţi mîntui singur ci doar în comunitate, în adunarea bisericii, în eclesie. Aici nu sînt indivizi, inşi izolaţi – sînt persoane, fiecare cu datoria şi responsabilităţile sale. Faptul că sîntem împreună în comunitate nu ne va absolvi la „grămadă" la „Judecata de apoi", unde, totuşi, fiecare e judecat după faptele sale. Dar această trăire împreună ne îmbogăţeşte şi ne arată calea cea dreaptă: ne îmbogăţim noi şi la rîndu-ne înavuţim pe ceilalţi, precum şi ei ne îmbogăţesc pe noi.

De egoism şi prea mare interes faţă de ei înşişi nu dau dovadă doar cei cu avere, ci, nu rareori, şi cei mai lipsiţi de mijloace. Îi putem înţelege mai mult pe aceştia?

Persoana umană n-are limite cînd e dispusă să îşi arate dragostea faţă de aproapele. Vă dau un singur exemplu: vin la mine tineri curaţi, sensibili, plini de generozitate dar fără prea multe posibilităţi materiale: „Eu cum aş putea ajuta pe alţii, părinte?". „Dacă ştii matematică du-te şi-nvaţă fără plată un elev slab, rupe-ţi din timpul tău pentru cineva aflat în nevoie, pentru a face binele cuvenit celor din jur este totdeauna loc şi prilej". Cînd ne identificăm cu celălalt, e semnul cel mai sigur că nu mai bîjbîim, sîntem chiar înlăuntrul lucrurilor.

Pagină realizată
de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon:-230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 275 ● 8 - 14 mai 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Tita CHIPER
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr.276
15 - 21 mai 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundația Culturală Română-Germană Petre Stoica Jimbolia
Biblioteca

MAI '68
(după treizeci de ani)

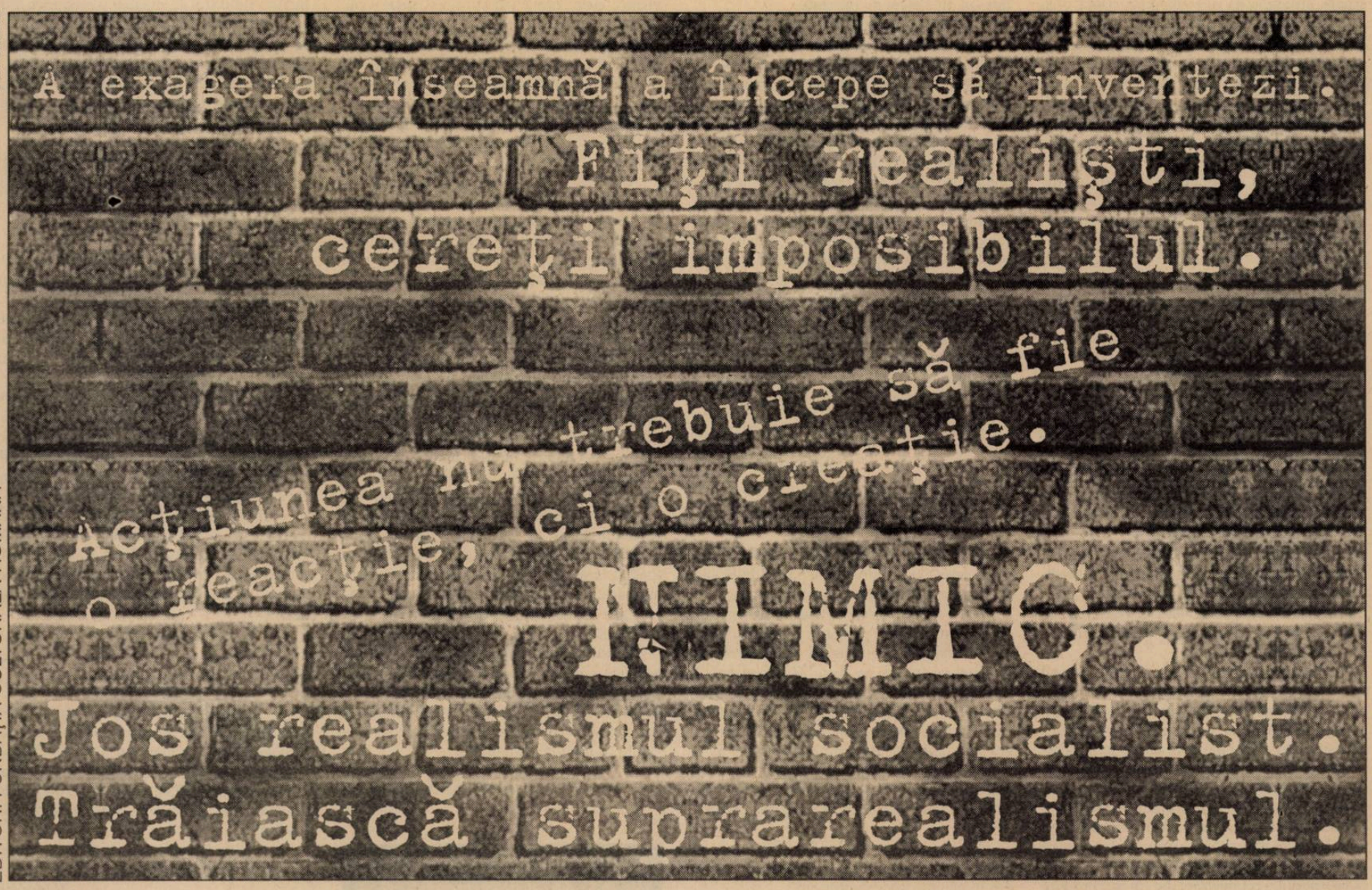

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Alain BROSSAT, Peter GROSS, Claude KARNOOUH, Henri MALER,

Valeriu NEGRU, Dan PAVEL, Cristian PREDA, Sanda STOLOJAN

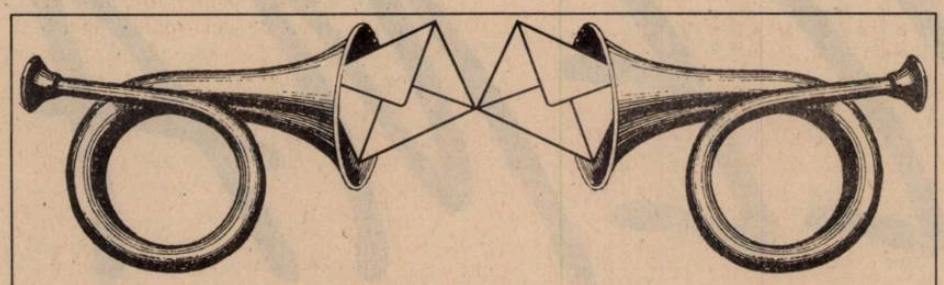

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 272: *Editorialul d-lui M. Iorgulescu:* Rezistenţa prin cultură

Insuficienţa amneziei

La o conferinţă susţinută la Budapesta în cadrul C.E.U., dl Mircea Cărtărescu a insistat asupra ideii de „rezistenţă prin cultură“. Apoi prietenii mei m-au informat că a reluat aceste idei şi într-un interviu acordat postului de televiziune CNN.

Domnia-sa susţinea faptul că, deşi trăia în România comunistă, atenţia îi era îndreptată către poeţii americani; ca atare, se năştea o similitudine între o existenţă dusă la Bucureşti şi una la Chicago, adică exista posibilitatea camuflării unei alte realităţi în afara celei vizibile, cea instituită de către realismul socialist – ideea lui *noi eram altfel decît se spunea că sîntem*.

M-a cuprins un uşor sentiment de iritare cînd am auzit rostindu-se aceste vorbe. M-am gîndit că, chiar dacă în intimitatea mea proprie studiam cultura unei lumi total opuse celei în care trăiam, asta nu înseamnă deloc că i-aş fi aparţinut aceleia. Ţin minte că pe vremea adolescenţei mele eram intens preocupat de Renaşterea italiană. Dar mergînd spre şcoală, strada lovea cu evidenţa ei crudă şi-mi comunica că nicidecum nu mă aflu la Florenţa. De fapt, florentinul din mine era repulsia faţă de un orizont cenuşiu, era rezultatul unei proiecţii, venite pe urma unor afinităţi elective, ce nicidecum nu avea de-a face, în realitate, cu viaţa din Florenţa; exprimam mai degrabă ceea ce nu vroiam să fiu aici decît o identitate cu acolo.

Se întîmpla o amnezie, în sensul că doream fiecare o uitare, o sustragere din realitatea cotidiană, să ne refugiem altundeva. Consider arbitrară prioritatea care este acordată culturii în acest context. O rezistenţă, un mod de a fi alternativ, un spaţiu al eliberării în faţa propagandei şi a ideologiei de partid, un refuz la ceea ce ni se impunea era şi tradiţionalismul ancestral ţărănesc, sau manifestarea libertăţii erotice, ba chiar şi „nesupunerea“ muncitorilor din uzine, care mergeau pe cîmp să vadă la posturi străine un meci de fotbal internaţional. Toţi refuzau, de la intelectual pînă la muncitor ceea ce le oferea puterea, dar pe de altă parte situaţia era identică şi în planul realităţii: nici una dintre aceste categorii sociale nu era în stare să creeze o opoziţie coerentă la regim. Deşi majoritatea nu era de acord cu ceea ce se întîmpla, puterea înainta triumfătoare spre... dezastru. „Rezistenţa“ rămîne mută, noncombativă în faţa „ctitoriilor“, demolărilor, al lui „multilateral dezvoltat“ sau al izgonirii saşilor, în ciuda faptului că foarte mulţi ştiau că urmarea va fi catastrofală.

Domnul Iorgulescu are dreptate cînd spune că formarea unei gîndiri alternative nu necesită întotdeauna termeni politici. Puteai fi şi comunist pentru a te opune anumitor decizii ale regimului. Exemplul cel mai bun în acest sens este cazul ţărilor fost comuniste, atît de des invocate, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria unde chiar în cadrul partidului s-a format o aripă reformatoare, opusă, deşi nu politic, puterii. Poate că dînsul nu a afirmat cele spuse în sensul dat de către mine; văd intervenţia mea ca pe o posibilă completare, dar, în concordanţă cu opinia sa, nicidecum nu putem nega faptul că a existat o alternativă la ideologia oficială. Numai că aceasta a rămas la nivelul unui discurs mut, fără a se fi manifestat vreodată eficient în lupta concretă împotriva puterii.

Cred că nu atît lipsa opozanţilor a dus la această situaţie, ci mai degrabă nesusţinerea elitei opoziţiei, destul de colorată în felul ei, de către masele sociale largi, care n-au tins spre a se realiza ca forţă socială. Doar astfel îmi pot explica coexistenţa atît a refuzului cît şi a pasivităţii. Fiecare s-a retras fie singular, fie sub forma unui grup mărunt într-o lume proprie, poate chiar deosebit de interesantă şi colorată, dar sub forma unui incognito, necăutînd o solidarizare, o administrare a propriilor interese, iar unui aparat de stat bine organizat, sprijinindu-se pe un redutabil sistem propagandistic şi de reprimare (redutabil faţă de societatea românească) într-o lume închisă nu i-a fost greu să dezbine şi să-şi impună punctul de vedere.

Ca răspuns dat domnului Cărtărescu, prin cele afirmate am impresia că am demonstrat suficient cît de ne-americani am fost de fapt. Intelectualitatea română, şi aici vorbesc de la profesor la medic, de la inginer la avocat, niciodată nu s-a impus ca Eu care gîndeşte şi judecă problemele sociale. Eu-l, care apărea în viaţa publică era mai degrabă conformist, inform, şters. Nicidecum nu s-a manifestat asemenea unui intelectual american, care la Budapesta îmi spunea ceva de genul „eu sînt un intelectual american, îmi emit şi susţin părerile indiferent de orice putere politică“.

Revenind la textul domnului Iorgulescu fireşte că impasul intelectualităţii nu justifică deloc pe foştii activişti de partid şi acoliţii puterii. Nu i-am inclus în această analiză fiindcă ar fi cazul, în opinia mea, să fie judecaţi într-un alt sistem de referinţe.

În concluzie, problema „rezistenţei“ se afundă într-un orizont, care nu este tocmai convingător. Nu-l neg, dar nici nu mă revendic de la el. Aceeaşi este perspectiva mea asupra trecutului în general, fie el şi antecomunist. Trebuie discutat şi rediscutat, dezbătut, dar undeva trebuie pus şi în paranteză. Nu mă opun revendicării lui sporadice, dar o abandonare în braţele sale, „reamintirile“ despre el au dus în general la naşterea multor mituri, pretinse perioade de glorie inventate, eroisme exagerate, poveşti deplasate în sensul unei bunăstări şi măreţii niciodată existente. Atît *amnezia*, uitarea de sine cît şi *anamneza*, regăsirea într-un trecut de aur ipotetic, mi se par superficiale, ignorante. Iar superficialitatea lor ne-o demonstrează mereu realitatea, care mai în toate cazurile, ne-a depăşit şi ne depăşeşte în continuare. Cred că trebuie plecat de la o perspectivă cu totul alta.

Vasile PRAHOVEAN
absolvent Filosofie

„Erau oameni simpli, nu puteau rezista prin cultură“

Mă numesc Ştefan Mardale, am 34 de ani, de profesie electrician, m-am născut în Brăila, fiul unui tractorist şi al unei muncitoare.

Am citit cu interes articolele în legătură cu d-l Paul Goma, personaj despre care am auzit după '89. Tot auzind şi citind m-am întrebat ce făceam eu prin '77. Eram fericit. De mic fusesem un profesionist la „ascunsa“. Pînă prin anul acela în jurul orei 22 maxim, jocul se termina. În anul acela de la aceeaşi oră abia începea. Asta datorită cozilor de la ulei şi zahăr. Părinţii mă trimiteau pe mine pentru că nu ar fi rezistat a doua zi la lucru. Erau oameni simpli, nu puteau rezista prin cultură.

Nu sînt un fan al d-lui Paul Goma, nu-mi plac invectivele nici în glumă cum se practică des în mediile unde trăiesc eu.

Vă voi povesti ceva.

Merg pe o cărare şi un aurolac, dintr-un grup aşteptînd autobuzul, strigă la mine: „Domnu' vedeţi că după copac canalizarea n-are capac“. Eu îmi văd de gîndurile mele nu de cărare, şi cad în canalizare. Aurolacul se hlizeşte ca toată lumea şi spune: „Domnu' da prost mai sunteţi“. Din cauza „copacului Goma“ destui intelectuali nu văd pădurea în care intelectualii ar trebui să fie un fel de copaci cu funcţie de pădurari. Aşa văd eu.

Cu stimă nedisimulată,

Ştefan MARDALE
Bucureşti

N. red.: Am ridicat fraza d-voastră pînă în titlu, fiindcă ne-a tulburat, prin adevăr şi simplitate, foarte puternic.

Prin fax

Un profesor îngrijorat din Toronto

Dragă *DILEMA*,

Acum cîteva săptămîni citeam într-o *Dilema* din februarie 1998 o serie de articole care cereau reformarea învăţămîntului românesc. De curînd, un prieten din ţară mi-a scris că această reformă a început.

Eu locuiesc de zece ani în Canada. Am lucrat ca profesor de matematică în România şi acum predau la un liceu particular din Toronto. Băiatul meu e în clasa a zecea şi a făcut şcoala, în totalitate, în sistemul nordamerican.

Se pare că unul din motivele pentru care se insistă în schimbarea sistemului românesc e că „fusese gîndit pentru societatea comunistă“. În articolele din *Dilema* am recunoscut multe elemente din retorica educaţională din Ontario: învăţămînt pentru toţi – şi nu pentru vîrfuri, elevii ca parteneri în instrucţie – modulat pe cerinţele pieţei de muncă, sala de clasă nu asigură un cadru necesar etc... Sînt de acord că aceste idei sînt interesante pe hîrtie dar nu sînt sigur că proponenţii lor au avut curiozitatea să ia legătura cu părinţi şi elevi din Ontario (sau din alte zone nordamericane) şi să se intereseze de aplicarea lor în practică.

Cînd am sosit în Canada acum zece ani, mi-au lipsit multe pe plan material, pe plan psihologic sau comportamental, dar educaţia academică românească „gîndită pentru societatea comunistă“ mi-a servit în „lumea capitalistă“. Cunoştinţe solide de matematică, de limbi străine şi răbdarea de a sta „în banca mea“ şi a munci conştiincios m-au ajutat să mă realizez mulţumitor. Plăcerea de a citi o carte nu m-a părăsit încă. Elevii din sistemul ontarian nu învaţă gramatica, fac în zece ani un singur an de istorie, pot termina liceul (secţia „advanced“) fără o oră de fizică sau chimie, iar 90% din ei nu au auzit de G. B. Shaw şi nu cunosc numele nici unui scriitor canadian. Nu îmi aduc aminte de vreun coleg de liceu care să nu fi auzit de Caragiale.

O cunoştinţă de a mea recent emigrată din România a fost la şedinţa cu părinţii la un liceu de elită din Toronto şi a întrebat de ce fiica ei face atît de puţină materie şi într-un mod atît de dezordonat. Diriginta a privit-o lung şi a întrebat-o: „Nu cumva sînt venită din România?“

Există nenumărate lucruri bune care se pot învăţa de la canadieni. Chiar şi sistemul educativ are unele elemente interesante şi utile care ar putea fi introduse şi în România, dar alegerea şi implementarea lor trebuie făcute cu mult discernămînt.

Alexandru PINTILIE
Toronto

Nr. 272: *Polemica în jurul Misei în si minor*

Dl Golescu revine cu acte!

Îngăduiţi-mi să vă mulţumesc pentru acordarea dreptului la replică şi să cer iertare cititorilor pentru noua mea intervenţie. Scurt: dl R. Rădulescu a scris că **Missa în si minor** de Bach, în interpretarea lui Wilhelm Furtwängler, ar fi un „coşmar“. Eu am afirmat că „Furtwängler nu a înregistrat niciodată, nicăieri, nici un sunet“ din această operă, la care dl R. R. a replicat: „E fals. Am această Missă, acasă!“ Regret, în cazul cel mai bun este vorba de o eroare agravată de o proastă tenacitate.

Mai întîi: de ce nu un răspuns precis, precum: „W. F. a imprimat Missa în data de..., live (sau în studio), cu orchestra şi soliştii X, pe discul nr. Y al firmei Z“? Dacă i-aţi fi solicitat d-lui R. R. să vă arate discul la redacţie, replica mea nu ar mai fi fost necesară. Nu există nimic autentificabil de arătat! Cuvîntul meu este poate insuficient, astfel încît vă trimit alăturat un extras dintr-unul din cele mai bune cataloguri generale ale discurilor aflate în circulaţie, înglobînd cîteva zeci de interpretări complete sau fragmentare ale **Missei** bachiene. Nimic despre Furtwängler. Nici în fundamentalele discografii semnate de John Hunt, „chairman“ al **Wilhelm Furtwängler Society** sau de reputatul cercetător Henning S. Olsen (alăturez extrasele). Toate discografiile existente (incluzîndu-le pe cele ale lui Gehen şi Rockenbauer) concordă întru o concluzie clară: din Bach, singurele opere conservate în discuri Furtwängler sînt: **Patimile după Matei, Concertele branderburgice** (nr. 3 şi 5) şi **Suita** BWV 1068. Autorii citaţi au căutat ani de zile, pînă la ultimul sunet, tot ceea ce a rămas de la W. F., pînă şi un fragment de cîteva minute din **Valsul „Imperial“** de Strauss. Nu le-ar fi scăpat ditamai Missa...

Ceea ce am afirmat nu este fals. Nimeni nu posedă, acasă sau în altă parte (din păcate pentru iubitorii de muzică), versiunea Furtwängler a **Missei în si minor** de Bach. A rămas însă destul material discografic autentic pentru cei cărora tentaţia de a zumzăi ignorant în jurul marilor nume le este anihilată de dorinţa de a asculta muzică în interpretări incomparabile.

Samir GOLESCU
Urbana, SUA

Casă, masă, misă...

Recapitulez, *pro memoria*, Dilema cu D mare a domnului Răzvan Rădulescu şi Samir Golescu: „Furtwängler dirijînd *Missa în si minor* de Bach, ce coşmar!“ Furtwängler nu a înregistrat niciodată, nicăieri, nici un sunet din *Missa în si minor* de Bach!“ „E fals. Această *Missă*, acasă“ (nr. 273, p. 2).

Dilema mea cu d mic este următoarea: oare de ce aceşti domni scriu „Missă“ cu doi de s, cînd dicţionarele (**DEX, Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, Dicţionar de termeni muzicali** etc.) scriu, unanim, „misă“ cu un s?

* Domnilor, în aceeaşi pagină, Mirel Palada vă scrie din Minnessotta, Samir Golescu, din Urbana, autohtonul Radu Marcu rămînînd în minoritate. Nu fiţi modeşti! Schimbaţi locuţiunea „Dilematici din toată ţara“ în „din toată lumea“!

Francisc LÁSZLÓ
Cluj

RECTIFICARE

În numărul trecut al revistei noastre (*Dilema*, 265: *Egoismul şi interesul*), dintr-o greşeală regretabilă, articolul *Două feluri de individualism*, al domnului **Adrian-Cristian BRATU,** a apărut sub o altă semnătură. Ne cerem şi pe această cale scuze.

Cu mulţumiri pentru articol şi, sperăm, pentru înţelegere,

Redacţia

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Democratizare şi democraţie**
- **Deriziunea**

Fenomenul Trutzy

Întreprinzători ingenioşi, cu simţul realităţii, au fabricat la iuţeală caschete şi tricouri marcate cu numele *Trutzy*, scris uneori şi *Truzzi*.

Vînzarea, pare-se, merge bine, de nu chiar foarte bine, fiindcă „Truţi" este numele prescurtat, probabil în chip de alint, al noii vedete mediatice româneşti, obscurul pînă acum colonel SPP Gheorghe Truţulescu, scos din penumbra obligatorie a profesiei lui de o trivială afacere de contrabandă cu ţigări.

Trivială, dar în stil mare. Este, după toate indiciile, o îndeletnicire foarte rentabilă. Aş spune „lucrativă", dar mi-e teamă că se va înţelege „de lucru" şi n-aş vrea să introduc un nou element de ambiguitate într-o poveste oricum încîlcită; mai ales că în urmă cu vreun an, un înalt funcţionar, oarecum superior ierarhic al pe atunci necunoscutului *Trutzy*, întors dintr-un voiaj oficial prin Europa, „pe linie de NATO", declara că nu fusese o călătorie „prea lucrativă", ci una mai degrabă turistică, de întîlniri protocolare. Ghinionul de a fi (şi de a te lăsa) intervievat...

Cei care poartă caschete şi tricouri *Trutzy* (sau *Truzzi)* nu sînt, probabil, nici susţinători şi nici adepţi ai colonelului devenit faimos peste noapte sau, mai exact, într-o noapte de aprilie. Cu siguranţă că nu vor manifesta pentru el, nu vor face mitinguri şi marşuri prin care să-i ceară punerea în libertate etc., nu vor tipări manifeste şi petiţii, nu vor întemeia cluburi de *truţişti* sau de *truţofili,* nu vor declanşa aprinse dezbateri intelectuale şi polemici publice, pro şi anti-Truţulescu, printr-o adaptare liberă, mai mult post-comunistă decît post-modernă, a scenariului verificat, să zicem, în cazul Dreyfus. Dezbaterile intelectuale şi polemicile publice româneşti au teme ceva mai grave şi mai serioase, ca de pildă enumerarea Bisericii printre *instituţiile statului*, şi încă printre *instituţiile fundamentale!*, condamnarea unanimă, categorică şi definitivă, a „stîngii intelectuale occidentale", reabilitarea şi recunoaşterea întîietăţii românilor, cantitativă şi calitativă, în lupta anti-comunistă ş.a.m.d. Nimic din aceste grave teme nu există la vedere în afacerea al cărei simbolic personaj central este colonelul Truţulescu. Şi atunci, de ce?

© C. Bumbuţ

Fiindcă nu se poate spune, cred, că mişcarea *Trutzy* ar decurge din vreo inexplicabilă simpatie populară pentru anodinul ins (arestat confortabil în apartamentul doamnei Cîrnat), implicat într-o nebuloasă afacere ale cărei fire au dus pînă şi la revelarea existenţei unui domn numit Rîndunel Pisică.

Colonelul Truţulescu nu este nici cîntăreţ la modă, nici sportiv de performanţă, nici top model, nici politician charismatic, nici controversat personaj public, nici întemeietor de sectă, nici militant pentru ceva anume, nici rebel, nici iluminat, nici aventurier de clasă. Nu a făcut nici măcar efortul de a fi duplicitar. Şi-a tratat afacerile ziua, fără să se ascundă, în biroul lui oficial de ofiţer din forţele speciale de securitate a demnitarilor, iar noaptea, tot în uniformă, le-a „finalizat". Nu ducea o viaţă dublă, ziua ofiţer, noaptea contrabandist, ceea ce ar presupune oarecare complexitate, măcar de acţiune, dacă nu şi de conştiinţă. Un comportament mai degrabă comun, oricum foarte răspîndit. Singurul fapt neobişnuit a fost prefacerea acestei banalităţi într-o excepţie. Sau, mai curînd, prezentarea ei ca un fapt senzaţional. Truţulescu dat în urmărire generală, după ce i se aprobase un concediu cu acte în regulă, Truţulescu prins parcă la' propria-i dorinţă, Truţulescu adus în cătuşe la Bucureşti cu un elicopter special, Truţulescu intervievat chiar în timpul voiajului; de ce atîta splendoare mediatică pentru un caz, totuşi, comun?!

Preluînd, ironic, numele banalului coţcar (el însuşi a recunoscut, modest!, că ar fi vinovat doar 15-20%), cei care poartă caschete şi tricouri cu numele *Trutzy* (sau *Truzzi)* răspund, în felul lor, provocării la excitaţie colectivă. Răspund printr-o pseudo-contaminare, suprasolicitînd în derizoriu şi caricatural. Nu îşi fac din *Trutzy* (sau *Truzzi)* un simbol, ci demontează un fals. Dezumflă o gogoaşă politico-mediatică. E un semn de sănătate.

Mircea IORGULESCU

Ţigareta şi RENEL-ul, Parlamentul şi reforma

Ancheta în legătură cu afacerea de contrabandă de la Otopeni pare să fi intrat în normal. În orice caz, accentele de film poliţist naţional s-au mai estompat: acum, parchetul, poliţia şi celelalte instituţii ale statului sînt datoare să meargă mai departe. Neîncrezătorii pot spune, desigur, că noi arestări de plutonieri de poliţie şi de mici patroni de provincie nu vor duce la descurcarea ţelor. Iar dacă cei care se ocupă de contrabandă s-au organizat ca la carte (şi au avut tot timpul s-o facă, de cîţiva ani încoace, cît timp au lucrat aproape nestingheriţi) înseamnă că multe urme s-au şters şi riscul de a rămîne cu ancheta la mijloc e real. În acest caz, economia subterană în ansamblu (căci aceasta trebuie să fie ţinta finală a investigaţiilor, nu doar „cazul Otopeni") nu va fi cîtuşi de puţin deranjată. Oricum, indiferent pînă unde va ajunge ancheta, ceva se va schimba: organele de anchetă sînt datoare cu un răspuns, justiţia va trebui, într-un fel sau altul, să se pronunţe. Fisura în funcţionarea mecanismelor de contrabandă s-a produs şi are şanse să se extindă.

Spre noi ordonanţe

Dacă ancheta va demonstra existenţa unor legături între reţelele de contrabandă şi lumea politică, rămîne de văzut. Deocamdată, singurele valuri politice pe care le mai stîrneşte afacerea de la Otopeni sînt canalizate în interminabilele dezbateri despre înfiinţarea unei comisii parlamentare de anchetă: opoziţia, neîncrezătoare în instituţiile statului, o doreşte (şi suportă pentru asta acuzaţiile de „campanie electorală mascată" ale coaliţiei majoritare). O parte a majorităţii (în primul rînd PNŢCD) respinge ideea că o asemenea comisie ar fi necesară (suportînd acuzaţiile de „împotrivire la exercitarea controlului parlamentar") şi face tot posibilul să amîne înfiinţarea ei. PD, cum ne-a obişnuit, are o poziţie aparte (ce-i drept, mai pragmatică), cerînd, eventual, o comisie care să verifice modul în care îşi fac datoria instituţiile abilitate să ancheteze. Dincolo de poziţii şi de declaraţii, toate partidele îşi doresc, în esenţă, obţinerea unei cît mai mari influenţe politice în (şi din) desfăşurarea anchetei; mai vor, de asemenea, să afle cît mai multe şi mai folositoare. Există însă în încercările lor de a-şi impune punctul de vedere o anumită înverşunare care creează aceleaşi infinite dezbateri asupra procedurii şi polemici asupra modului de a interpreta Regulamentele Camerelor. Într-o ţară normală şi stabilă, asemenea dezbateri şi polemici ar fi un util şi interesant exerciţiu civico-politic şi ar mai destabiliza eventuala rutină parlamentară instalată în democraţiile îndelung exersate. La noi însă (unde toate comisiile parlamentare de anchetă, începînd cu cele dedicate evenimentelor din decembrie '89, au eşuat) aceste discuţii sterile se fac în timp ce legi importante îşi aşteaptă rîndul la dezbatere şi aprobare. Chiar în ziua cînd s-a discutat fără nici un rezultat despre înfiinţarea comisiei de anchetă, trebuia dezbătut, de pildă (a declarat-o vicepreşedintele PNŢCD, Vasile Lupu), un raport vechi de un an despre situaţia din FPP Moldova, ceea ce spune multe (dacă mai era nevoie) despre capacitatea „investigativă" a Parlamentului. Ca să nu mai vorbim despre buget, o problemă ce pare aproape uitată. Ca să nu mai vorbim, iarăşi, de alte legi necesare pentru relansarea reformei. Iar din actuala sesiune parlamentară nu a mai rămas prea mult, se apropie vara şi guvernul condus de Radu Vasile se va vedea obligat să-şi încalce cel puţin una dintre promisiuni: aceea că nu va mai conduce prin ordonanţe. Ba va mai conduce.

Imunitatea parlamentarilor

Tînărul nostru Parlament începe, aşadar, oricît ar părea de paradoxal, să dea semne de „oboseală". Evident, nu e vorba despre exerciţiul democratic în sine, care s-a rodat şi funcţionează, cît despre comportamentul politic în raport cu cerinţele societăţii şi cu propria menire. Dincolo de culoarea politică a membrilor săi şi de proporţia dintre majoritate şi opoziţie, instituţia parlamentară este grevată, în primul rînd, de mentalitatea încă nedesprinsă de totalitarism din primii ani de după '89, cînd şi-a adoptat regulile de funcţionare, a dezbătut Constituţia, şi-a construit raporturile cu cetăţenii şi cu instituţiile, şi-a dobîndit o imagine despre sine. Ieşiţi (ca noi toţi) dintr-o societate închisă şi rigidă, parlamentarii noştri şi-au adoptat regulamente complicate şi închistate, dorindu-le probabil riguroase şi „fără fisuri", dar nereuşind decît să le transforme în piedici în faţa eficienţei şi în veşnic obiect de dispute pe teme procedurale. La fel, înţelegîndu-şi de multe ori în cheie gravă statutul de „aleşi ai neamului", au căpătat în timp diverse ticuri de privilegiaţi, votîndu-şi unanim salarii mari şi afişînd adesea (nu toţi, desigur, dar destui, şi de toate culorile) un comportament de membri ai unui club select, nu de reprezentanţi ai cetăţenilor. Exemplul cel mai bun îl constituie chestiunea imunităţii parlamentare, înţeleasă ca un cec în alb, ca un certificat de bună purtare dat în avans, în spatele căruia se poate adăposti orice ilegalitate. Ridicarea imunităţii parlamentare a lui Corneliu Vadim Tudor va fi, pentru actuala majoritate, o probă la fel de importantă ca şi afacerea de contrabandă cu ţigări. Întîi, va fi o probă de voinţă politică: a tolera la nesfîrşit în Parlament atitudini antidemocratice înseamnă o subminare (din interior!) a ideii de parlamentarism. Apoi, va fi şi o dovadă de asumare a luptei cu structurile care se află în spatele senatorului PRM (şi ale partidului său), un pas decisiv în despărţirea de trecut. În fine, va fi şi o poartă deschisă spre ceea ce se numeşte „reforma morală": n-ar fi deloc rău ca această poartă să fie deschisă chiar de instituţia Parlamentului, creditată cu foarte puţină încredere de către alegători, cu mult sub încrederea acordată Bisericii şi armatei (şi e destul de grav că românii au încredere mai multă în instituţii „monolitice", din care pluralismul de opinii şi dezbaterea sînt excluse). Dar cîţi dintre parlamentarii noştri sînt interesaţi, în afara perioadelor de campanie electorală, de încrederea de care se bucură printre cetăţeni?

© A. Ionescu

Spre noi reforme

Ajungem astfel la propunerea PNL de schimbare a sistemului electoral. Dacă se va opta pentru votul uninominal, pentru păstrarea sistemului proporţional (mărind doar pragul minim de intrare în Parlament) sau pentru unul mixt, rămîne de văzut. Schimbarea legii electorale şi rediscutarea raporturilor dintre cele două Camere (ApR a propus chiar trecerea la un Parlament unicameral) încep să devină însă mai urgente decît par. După o schimbare de roluri între putere şi opoziţie în 1996, după un deceniu în care spectrul politic nu s-a limpezit, data viitoare va fi important nu numai cine va cîştiga alegerile, dar şi cum: în ce sistem de vot, cu ce garanţii de competenţă şi de eficienţă, cu ce perspective de stabilitate. Dar asta înseamnă o altă reformă.

Deocamdată, să observăm că guvernul a repurtat, discret şi eficient, o primă victorie, nu de ordin practic, ci mai curînd de comunicare: RENEL, una dintre instituţiile răsfăţate ale tranziţiei şi ale statului, ale cărei femei de serviciu sînt invidiate, pentru salariile lor, de mai toţi profesorii, medicii şi de alte categorii de bugetari, s-a trezit cu conturile blocate, pentru că nu şi-a plătit datoriile (culmea!) către stat. Bine-ar fi să se meargă pînă la capăt şi în „afacerea RENEL", ca şi în „afacerea Ţigareta". Sigur că sînt chestiuni foarte diferite, dar au un punct comun: şi comportamentul abuziv al RENEL, şi contrabanda cu ţigări se bazează pe sentimentul intangibilităţii, pe ideea că statul nu poate face nimic împotriva lor. Poate?

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Operaţiuni speciale

Se spune despre Iulius Caesar că cita, adesea, următoarele versuri din *Fenicienele* lui Euripide: *„dacă dreptul trebuie violat, să fie violat pentru a domni;/ în orice altă situaţie să cultivi pietatea“*. Acest amănunt istoric, evocat şi de Cicero şi de Suetonius, mi-a venit în minte cînd am aflat, din presă, despre existenţa *operaţiunilor speciale*. La puţin timp după ce românii au aflat uluiţi că contrabanda cu ţigări poate fi o *operaţiune specială*, un fost ministru al apărării a confirmat derularea unor *operaţiuni* „la limita legalităţii“, dar care, datorită finalităţii lor, sînt „licite“. Evit să mă angajez în lunga şi spectaculoasa dezbatere teoretică care are ca obiect licitul şi ilicitul juridic. Precizez, totuşi, că, în cea mai uzuală accepţiune, „licit“ înseamnă „legal“. Adaug, de asemenea, că acţiunile „la limita legalităţii“ sînt o realitate, numai necunoaşterea ori reaua-credinţă putînd fundamenta afirmaţii maniheiste, decisive, de genul: un fapt social ori este legal ori este ilegal. Datorită complexităţii oricărui gest social, dar şi datorită imperfecţiunii inerente oricărui text de lege, nuanţarea se impune.

Revin la vorbele care-i plăceau atît marelui roman: ele exprimă o inadecvare conflictuală între două tipuri de „logică“ socială, cea politică şi cea juridică. „Logica“ politică este orientată către scop, ea impune validarea numai după evaluarea rezultatului: important este *ce* faci. „Logica“ juridică apreciază gestul în sine, se concentrează pe procedură: important este *cum* faci. Iulius Caesar, politician prin vocaţie şi aparţinător unei civilizaţii care a atins excelenţa juridică, credea că doar un singur scop *(„pentru a domni“)* justifică nesocotirea dreptului. În rest, obedienţa în faţa legii este obligatorie. Sînt sigur că majoritatea politicienilor de azi împărtăşesc, în secret, această idee: în fiecare dintre ei se ascunde, deteriorat, un mic Iulius Caesar.

Operaţiunile speciale, adică acţiuni a căror legalitate este, cel puţin nesigură, par a fi festuri făcute conform „logicii“ politice. Ele au, întotdeauna, caracter secret pentru că „logica“ politică e discretă, dacă nu ocultă. „Logica“ juridică, pentru că se întemeiază pe lege, este apolinică (şi apolitică), publică, deschisă; ea poate fi exersată de oricine. Statul de drept este modelul etatic în care se încearcă compatibilizarea celor două „logici“. Libertatea adevărată (condiţie esenţială pentru dezvoltarea „logicii“ politice) coexistă cu domnia legii (condiţia *sine qua non* a funcţionării „logicii“ juridice). Ce ar putea fi, deci, în contextul statului de drept, o *operaţiune specială?* Sub aspect juridic, nimic deosebit*. Operaţiune, eventual comercială, ca oricare alta. Ea trebuie să fie desfăşurată conform legii. Sub aspect politic se vădeşte *specialul*. Obiectul operaţiunii, scopul ei, actorii care o derulează pot conferi particularitatea unei operaţiuni. În acest caz, este normal, operaţiunea va urma un scenariu diferit, ea se va derula după reguli suplimentare, dar ea nu va putea fi făcută împotriva legii. *Operaţiunea specială* nu poate fi o operaţiune nelegală care, pentru că e *specială*, e permisă. *Specialul* nu acoperă nelegalitatea.

În nici un caz nu se poate accepta ideea că cele petrecute în noaptea de 16/17 aprilie la Otopeni fac parte dintr-o *operaţiune specială*. Refuz să cred că sînt cetăţeanul unui stat în care contrabanda cu ţigări este o *operaţiune specială*, după cum refuz să cred că, în calitate de contribuabil, susţin financiar instituţii ale statului pentru care evitarea controlului vamal al unor baxuri de „Assos“ constituie o misiune.

Sever VOINESCU

* Amintesc poziţia ministrului Justiţiei care, răspunzînd unui realizator al TVR, a spus cam aşa: „Nu am cunoştinţă de nici o lege în care să fie vorba despre *operaţiuni speciale*“.

SPAŢIUL PUBLIC

„Spiritul critic“ şi spectralizarea spiritului

Marţi spre miercuri, aproape de ora patru dimineaţa, încheiam de privit la reluarea pentru insomniaci a uneia dintre cele mai bune ediţii a foarte bunei emisiuni care este, în general, „Profesiunea mea, cultura“ a lui Nicolae Manolescu, ai cărui invitaţi erau Adrian Marino şi Matei Călinescu. Emisiune, cum spuneam, bună, excelentă atît în cazul de faţă, cît şi în general, o reuşită, de la nivelul şi fineţea *discuţiei* la scenografie, luarea de imagini şi regia de emisie. Ceva ce TVR nu pare a dori şi a putea să aibă, în lipsa de creativitate şi de originalitate ce bîntuie pe acolo.

S-a vorbit, în această emisiune, despre două lucruri care mi-au atras, în mod deosebit, atenţia.

Mai întîi, despre *spiritul critic*. Iată o sintagmă şi o temă tradiţionale, aproape, în cultura română, dar pe care nu le-am mai auzit pomenite de foarte multă vreme. Acum, fals, se vorbeşte despre „obiectivitate“, „neutralitate“, „independenţă“ a opiniei, în puţine sensuri şi multe contrasensuri, dar nu se vorbeşte deloc despre ceea ce ar trebui să constituie *la qualité maîtresse* a spiritului nostru public: *spiritul critic*. Nimeni nu mai doreşte spirit critic deşi toţi pretind a critica. Critică fără spirit critic, aşadar! Trăim, azi, s-a spus în decursul discuţiei televizate la care mă refer, într-o epocă marcată de absenţa cu desăvîrşire a spiritului critic. Trăim o perioadă în care „dezbaterea“ publică e mai mult înfruntare de dogmatisme, deci *război* „spiritualizat“, decît discuţie purtată în spiritul „spiritului critic“.

Această temă a spiritului critic s-a legat firesc, în derularea discuţiei, de o alta, aceea a *informaţiei* şi a *instrucţiei*. Spiritul critic presupune informaţie, adică *acces la surse*. Se vorbeşte, în clipa de faţă, foarte mult, e o adevărată modă şi o adevărată inflaţie, despre *informaţie* şi *comunicare*, dar inflamarea aceasta presupune, ascunde o disimulare şi o carenţă. Informaţia în reţea, *on-line*, s-a automatizat, e informaţie, aproape, *în sine şi pentru sine*.

În ceea ce priveşte învăţămîntul, avea dreptate profesorul N. Manolescu să afirme că, la fel ca înainte de 1990, se vorbeşte, la noi, de *formare* dar nu şi de *instrucţie*. Aici, într-adevăr, lucrurile s-au inversat, stau cu susul în jos. „A forma“ oameni presupune inginerie şi manipulare genetic-socio-politică. A-i instrui pe oameni şi a-i învăţa să se informeze, să meargă la surse ar însemna, în schimb, să-i educi în spiritul spiritului critic.

Sîntem tot mai spirituali şi mai spiritualizaţi, mai spiritualişti şi, chiar, mai „spiritizaţi“, dar tot mai puţin, cu adevărat, critici. Trăim *on-line*, am devenit proteze ale protezelor şi medium-uri ale *media* noastre: informaţia trece prin noi, ne bîntuie (*„es spukt“*!), are viaţa ei proprie, iar noi i-am devenit relee. Dacă un nou Foucault ar mai spune, azi, că „omul“ e de dată recentă şi se află, deja, pe cale de dispariţie, cîţi n-ar ţipa? Dar nu este, oare, aşa? *Autonomia* de sine a individului uman e tot mai precară, tot mai redusă.

Bogdan GHIU

Economie

Banii înseamnă putere

Lumea nu mai poate fi concepută fără bani. Ei reprezintă mult mai mult decît scriu, succint, cărţile de economie: instrumente de schimb, de plată, de măsurare a averii şi de tezaurizare. Banii înseamnă putere.

Academicianul Costin Kiriţescu, supranumit în mediile economice „profesorul de monedă“, a relevat cu limpezime de ce banii înseamnă putere şi în ce constă puterea banilor. Pentru că banul este „o formă particulară imediat mobilizabilă a unei părţi din avuţia socială, o întruchipare transmisibilă a puterii de cumpărare, care conferă deţinătorului dreptul suveran de a dispune asupra bunurilor şi serviciilor şi, uneori, asupra conştiinţelor“.

În istoria lor îndelungată, extrem de tumultoasă, banii au cunoscut nenumărate revoluţii. Toate au dus la schimbări esenţiale privind tipurile de pieţe, circuitele, raportul între numerar şi masa monetară. Nici una, însă, nu le-a diminuat puterea. Dimpotrivă, au întărit-o. Acum, la sfîrşitul veacului XX, a început încă o revoluţie a banilor, ce va marca puternic intrarea lumii noastre în cel de-al treilea mileniu. Revoluţia EURO. Puterea banilor va fi şi mai mare.

Fără îndoială că EURO nu este o simplă creaţie monetară, ci unul din podurile pe care vom trece din secolul nostru în secolul viitor. Un pod ce reprezintă ştafeta ce va duce mai departe, din mileniul ce se apropie de final în cel de-al treilea mileniu, forţa banilor.

De la 1 ianuarie 1999, Uniunea Economică şi Monetară Europeană va fi o realitate. Pentru Europa şi pentru întreaga lume. În România, ţara aspirantă la Uniunea Europeană, cîteva întrebări trezesc un interes major:

- Ce fel de viitor va avea EURO în sistemul internaţional de plăţi şi ca monedă de rezervă?
- Cum vor evolua ratele de schimb EURO-DOLAR?
- Ce legături s-ar putea statornici între leu şi EURO?
- Care va fi influenţa introducerii EURO asupra balanţei comerciale şi de plăţi a României?

În acelaşi timp, o problemă cardinală pentru economia românească este legată de modul în care va fi configurată în viitor politica monetară şi valutară. Fiindcă aşa cum s-a subliniat în repetate rînduri, armonizarea politicilor şi obiectivelor macroeconomice exprimă virtuţile foarte clare ale Uniunii Economice şi Monetare în planul creşterii, pe bază durabilă, a bunăstării populaţiei din acest spaţiu economic. România va avea o şansă de prosperitate numai dacă va adera pe deplin la aceste obiective.

EURO va marca schimbări importante pentru toate statele europene; inclusiv pentru cele care nu vor fi cuprinse de la început în zona monedei unice. Pentru că şi aceste state vor trebui să respecte pactul de stabilitate şi creştere economică, să renunţe la orice finanţare inflaţionistă, prin banca centrală, a deficitului bugetar, inclusiv la accesul privilegiat al autorităţilor publice la instituţiile financiare şi să încheie procesul de liberalizare a circulaţiei capitalurilor. În fiecare din aceste ţări, politicile monetare vor trebui să se bazeze pe instrumente specifice economiei de piaţă şi să fie eficiente, în sensul transmiterii impulsurilor către economia reală. Prin urmare, reformele vor fi îndreptate şi asupra factorilor care obstrucţionează eficienţa politicii monetare, cum ar fi lipsa de concurenţă în sectorul bancar, insuficienta dezvoltare a pieţelor financiare şi creditele neperformante. Inclusiv România va fi nevoită să îndeplinească criteriile de convergenţă, chiar dacă acest lucru nu va fi necesar încă din momentul aderării.

Ţara noastră a făcut cîţiva paşi în această direcţie, dar mai avem un drum lung de parcurs. Mai ales că EURO este expresia monetară a unor echilibre macroeconomice realizate în condiţiile unei inflaţii tot mai reduse. România, prin programul său economic pe anul în curs, îşi propune un nivel al inflaţiei de 45% –, după ce în 1997 rata inflaţiei a fost de 151%. Acest obiectiv, extrem de ambiţios, este plasat pe fondul unei liberalizări aproape totale a preţurilor.

EURO mai implică şi existenţa unui curs de echilibru. România are, acum, o piaţă valutară credibilă, tot mai articulată, ferită de intervenţiile administrative ale autorităţilor. Cursul leului evoluează într-un sistem de flotare, aflîndu-se, ca nivel, în parametrii săi fundamentali. Obiectivul pe termen scurt, deci, este eliminarea fluctuaţiilor prea ample ale cursului monedei naţionale; pe termen lung, se urmăreşte creşterea stabilităţii acestuia.

Totodată, EURO ar putea reprezenta o ancoră monetară naturală pentru ţările din centrul şi Estul Europei. Legarea monedelor acestor ţări de EURO ar putea sprijini procesul de ajustare macroeconomică într-un mediu caracterizat prin inflaţie şi dobînzi scăzute. O perioadă de creştere economică şi de relansare a investiţiilor va produce, de asemenea, accelerarea procesului de integrare în regiune.

În prezent, dolarul SUA este utilizat în 50% din tranzacţiile comerciale realizate pe plan mondial şi în 80% din tranzacţiile financiare. Probabil, nu vom asista la schimbări brutale, dar în mod logic ponderea EURO va creşte treptat în comerţul internaţional, în portofoliul de investiţii private şi în rezervele băncilor centrale. În condiţiile în care ponderea Uniunii Europene în comerţul exterior al României depăşeşte 50% şi prezintă o tendinţă de creştere, în timp ce investiţiile şi creditele din această zonă, către România, vor fi tot mai mari, putem anticipa salturi importante ale rolului EURO în decontările internaţionale şi în rezerva valutară a ţării.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Drepturile omului, Biserica şi Armata

În ultimele săptămîni, în Guatemala, cuplul armata şi biserica a devenit biserica împotriva armatei. Un prelat şi-a asumat misiunea de a sintetiza încălcareq drepturilor omului în 36 de ani de război civil. Prelatul a fost ucis. Ceea ce dovedeşte – printr-o tragică probă – că nu între instituţii se desfăşoară conflictul, ci între oameni. Oameni care pot omorî şi care pot fi omoriţi.

„Chiar dacă, în ziua de 24 aprilie Juan Gerardi Conedera, episcop în Guatemala, ar fi avut vreo premoniţie în legătură cu soarta lui tragică, el n-a lăsat să se observe nimic. Prelatul cu păr argintiu era liniştit, chiar optimist, în timp ce trăia momentul culminant al activităţii sale de o viaţă pentru apărarea drepturilor omului. El a prezentat raportul său de 1.400 de pagini în care enumera atrocităţile comise în cei 36 de ani de război civil în Guatemala, conflict încheiat prin acordurile din 1996. În urmă cu douăzeci de ani, ca preot într-o regiune rurală, Gerardi fusese martorul unor atrocităţi cumplite. El s-a dedicat acestei cercetări pentru a rupe lanţurile «sclaviei tăcerii» şi pentru a accelera procesul de reconciliere şi de însănătoşire a naţiunii. Concluziile lui incontestabile: 90 la sută dintre cei 150.000 de oameni ucişi au fost civili neînarmaţi, 75 la sută erau indigeni maiaşi şi 80 la sută au fost omoriţi direct de armată sau la incitarea ei. «Cunoaşterea adevărului doare – a spus Gerardi, dar fără îndoială ea este un act reparatoriu şi eliberator». Titlul raportului exprima o dorinţă: „Guatemala: Nunca Más". Să nu se mai repete.

Peste două zile trecutul s-a repetat printr-un act de răzbunare a cărui victimă a fost însuşi monseniorul Gerardi. După ce, sîmbătă seara, a cinat în familie, episcopul, în vîrstă de 75 de ani, a ajuns în jurul orei 10 la apartamentul său de lîngă biserica San Sebastian, din centrul Guatemala City. N-a mai intrat niciodată viu în casa lui. Un om ieşit din umbră, l-a atacat de îndată ce a ieşit din maşină, lovindu-l pînă l-a omorît; au fost numărate mai mult de douăsprezece răni. Crima aceasta brutală, venind imediat după ce a fost făcut public raportul «Nunca Más», purta pecetea unui asasinat politic. Cadavrul lui Gerardi a fost descoperit după două ore de către un preot care a izbutit să-l identifice doar datorită inelului de aur de la degetul prelatului. (...)

Ironia tragică este că, prin moartea sa, Gerardi i-a făcut în cele din urmă pe oameni să ia în serios problema drepturilor omului «Nimic nu mai poate acum minimaliza problema, nimeni nu mai poate susţine, ca în zilele premergătoare crimei, că Gerardi a pornit la vînătoare de fantome» scria în săptămînalul **Cronica**, Carlos del Valle del Rio (...).

Nu toată lumea este de acord cu rolul auto-asumat de biserică de paznic al conştiinţei naţiunii. Încă în 1996, purtătorul de cuvînt al forţelor armate a avertizat biserica asupra primejdiilor pe care le pot provoca fantomele trecutului «Fiţi atenţi, veţi isca un spirit de răzbunare în inimile şi sufletele noastre, morţii au părinţi, copii şi soţii. Se va deschide o rană adîncă». Elita economică, politică şi militară a avut dintotdeauna probleme cu anumite sectoare ale bisericii, considerate progresiste; s-a spus că simpatizanţii teologiei eliberării sprijineau gherilele de stînga. Revista **Cronica** a sugerat chiar că biserica va folosi *Nunca Más* pentru a şterge amintirea crimelor teroriste.

Totuşi, nimeni n-ar fi putut să spună despre Gerardi că este un radical. Prietenii săi insistă asupra faptului că el nu a fost nici marxist, nici partizanul teologiei eliberării (Cînd în 1981 un reporter l-a întrebat dacă revolta marxistă nu se justifică prin sărăcie şi represiune, el a răspuns «Dacă indienii nu posedă pămînt în capitalism, nu vor avea nici pe atîta în comunism.»)". Rigoberta Menchú, laureată a Premiului Nobel pentru Pace (1992), deplîngînd moartea monseniorului Gerardi, crede că această crimă a fost executată sau comanditată de militari: „Există oameni care vor să înmormînteze procesul de pace. Sînt foşti militari, actuali militari şi cei care s-au îmbogăţit de pe urma războiului (civil – *n.n.)* cu şperţurile, armele şi muniţiile. Eu nu cred că marii asasini îşi vor recunoaşte vina, dar speram ca, încetul cu încetul, ei să accepte schimbarea. Noi nu acuzam întreaga armată. Militarii fac eforturi să se acomodeze cu pacea. Fără acest efort războiul nu s-ar fi terminat niciodată."

Rigoberta Menchú este parte în procesul intentat soldaţilor care au participat la masacrul de la Xamán. E un proces care durează: „A fost nevoie de patru luni pînă cînd dosarul a fost strămutat la o curte civilă. Noi am demonstrat că în Guatemala tribunalele militare nu-şi pot îndeplini funcţia. Militarii nu-i pot judeca pe oamenii lor, dacă sînt implicaţi şi civili. Însuşi faptul că ne aflăm într-un tribunal în care armata este pe de o parte şi victimele pe de alta este un mesaj îmbucurător". (**Newsweek** – 11 mai).

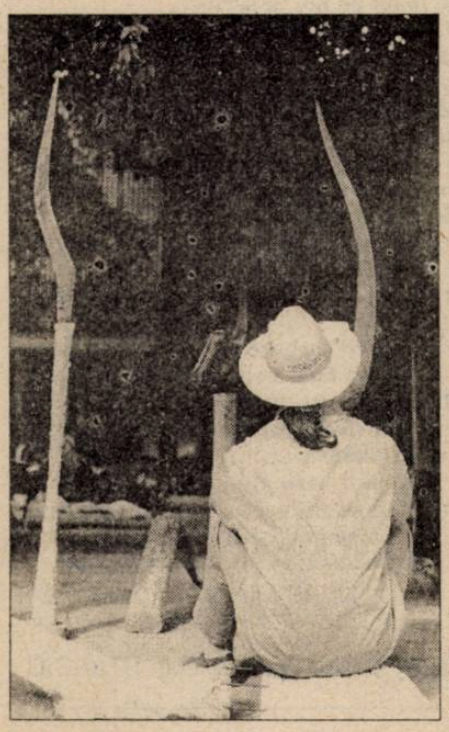

© E. Bănuţi

Adevăratele mari afaceri cu tutun

Fumatul este considerat, în Statele Unite, un obicei urît şi a oferi cuiva o ţigară echivalează cu o jignire. Dar casierii partidelor nu se simt deloc jigniţi cînd obţin subvenţii electorale de la marii producători de ţigarete. Interese de mare importanţă şi sume imense sînt în joc în negocierile firmelor de ţigări cu Congresul. Cît durează tratativele o categorie profită: avocaţii.

În primăvara lui 1994, şapte preşedinţi ai celor mai mari companii de tutun jurau cu mîna pe inimă în faţa Congresului american şi – firească – în faţa camerelor de luat vederi că ţigările pe care ei le produc nu provoacă nici un fel de dependenţă şi că nu au date care să confirme legătura dintre fumat şi bolile letale. Şapte oameni minţeau la unison, încurajaţi de Partidul Republican unde au dat – timp de un deceniu – peste 25 de milioane de dolari. Cei şapte au deschis – fără să ştie – o teribilă cutie a Pandorei...

Din ziua aceea din 1994 – scrie revista **Le Nouvel Observateur** nimic n-a mai fost la fel pentru R.S. Reynolds şi alţii Philip Morris. La cîteva săptămîni după mărturia lor, au apărut în public documentele pînă atunci secrete, care le dovedeau reaua-credinţă. O mulţime de oameni cu funcţii de conducere în industria tutunului au trecut de partea acuzării. În peste o duzină de state fabricanţii au fost tîrîţi în faţa justiţiei, fie de grupuri profesionale (stewardesele), fie chiar de state. Toţi cereau sume imense ca reparaţii. În 1997, înspăimîntaţi de această acumulare de procese, fabricanţii au negociat o înţelegere cu procurorii statelor respective. Ei au acceptat să plătească noi impozite pentru o sumă evaluată la 368 miliarde de dolari şi să accepte noi reglementări în schimbul imunităţii faţă de avalanşa de procese. La negocieri n-au participat nici reprezentanţii Casei Albe, nici cei ai Congresului. O mare greşeală: Washingtonul torpilează înţelegerea considerînd că-i favorizează pe marii producători de ţigări (Big Tobacco), Bill Clinton se aşează personal în fruntea cruciadei care-şi propune să introducă o lege prin care tutunul să fie declarat drog prohibit, iar fabricanţii pasibili de pedeapsă.

Acum, în faţa Congresului se joacă a treia manşă, Senatorul republican John McCain a supus Senatului un proiect de lege draconic. Mai sever şi mai costisitor decît compromisul din 1997, senatorul propune creşterea taxei pe tutun oferind în schimb o protecţie judiciară limitată. Furioşi, fabricanţii de tutun au trîntit uşa. Dar nu prea au de ales: cascada proceselor îi va obliga să se întoarcă mai devreme sau mai tîrziu la masa tratativelor.

La originea acestui mare scandal se află un avocat de provincie, domnul Mike Moore, un democrat din Mississippi care, în calitatea lui de procuror al statului, a adus la tribunal 13 companii naţionale de tutun susţinînd că în mod deliberat reclamele lor se adresează adolescenţilor şi că produsul lor este cauza morţii premature a mii de oameni anual. În sala din Pascagoula, un orăşel adormit, cu o populaţie de 26.000 de locuitori, avocaţii din New York care apărau marile companii păreau nişte străini veniţi să-i umilească pe localnici şi judecătorul nu le-a dat dreptate. Procese asemănătoare s-au declanşat şi în alte state şi s-a constatat că opinia publică susţine sentinţele, iar în unele state, cum ar fi de exemplu California, după ce fumatul a fost interzis în locurile publice, la locurile de muncă, în restaurante, a venit şi rîndul ultimei citadele: barurile.

Obişnuiţii barurilor, cum povesteşte revista *Le Nouvel Observateur* (7-13 mai) într-un reportaj savuros, sînt indignaţi şi consideră legislaţia anti-tutun un atentat la drepturile constituţionale, la fel cum restricţiile impuse reclamei intră în contradicţie cu libertatea de expresie. Patronii barurilor dau dovadă de creativitate: clienţii semnează într-un registru prin care confirmă că prevederile legii le sînt cunoscute. Şi îşi aprind o ţigară. Patronul nu mai este responsabil. Alţi consumatori ţin într-o mînă berea în interiorul barului (consumul de alcool este interzis pe drumurile publice) şi pe cea cu ţigara în exterior. Patronul unui bar-restaurant din Sillicon Valley a investit zeci de mii de dolari într-o construcţie specială, etanşă, cu un sofisticat sistem de aerisire, iar sănătatea chelnerilor nu este ameninţată deoarece comenzile sînt date prin interfon şi serviţi printr-o uşă culisantă.

Toată problema se învîrte în jurul banilor. Republicanii sînt compromişi: toată lumea ştie ce sume substanţiale au încasat de la companiile de tutun. Aşa că acum vor să se arate deosebit de severi. Democraţii fac şi ei exces de zel. Orice concesie faţă de proiectul iniţial are urmări sesizabile în fondurile campaniei electorale. „Dar în absenţa fabricanţilor de tutun orice negociere e imposibilă: trebuie obţinută cooperarea marilor companii", conchide revista **The Economist**. De-a lungul desfăşurării acestui conflict cuvintele compromis, sentinţă, drepturi constituţionale se referă la cifre de zeci de milioane de dolari. (**M.B.**)

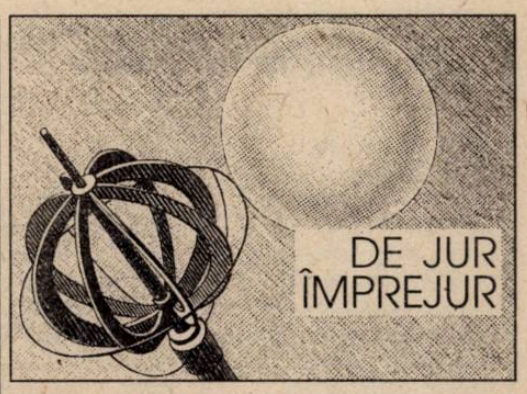

Modernizare

În stilul său decontractat şi amabil, Tony Blair a sărbătorit un an de cînd el a devenit prim-ministru şi Partidul Laburist – partid de guvernămînt, fără festivităţi şi bilanţuri. A fost un an foarte plin, laburiştii au realizat aproape tot ce şi-au propus, iar Tony Blair a izbutit să dirijeze neprevăzutul în favoarea sa. Pe fondul derutei Partidului Conservator, care desigur că e împotrivă, dar nu-şi găseşte ritmul de opoziţie credibilă, Blair pare a fi cel mai consistent continuator politic al doamnei Thatcher. Cei care s-au temut că lozinca electorală „noii laburişti" se va dovedi o vorbă goală şi odată ajunşi la putere laburiştii vor deveni „vechi", sînt mulţumiţi să observe că politica lui Blair are meritul de a consolida prin sprijin popular modificările radicale – atît de nepopulare – produse de doamna Thatcher. Paradoxul britanic constă în faptul că adevărata revoluţie a fost realizată de dreapta conservatoare, în timp ce stîngii îi revine misiunea – nu mai puţin delicată – de a compensa nedreptăţile, de a reduce decalajele, de a legifera consolidînd relaţiile comunitare.

Totuşi, acest an a fost plin de inovaţii: independenţa Băncii Angliei, reforma educaţiei, reforma constituţională (Scoţia, Ţara Galilor), acordul de pace din Irlanda. Arătînd că într-una din problemele cruciale ale politicii britanice – Uniunea Europeană – laburiştii nu sînt mai puţin divizaţi decît conservatorii, comentatorii observă că şi celelalte idei au fost vehiculate sub o formă sau altă de conservatori şi că Tony Blair a fost pînă acum cel mai bun prim-ministru Tory. Nu e rău cînd după 18 ani de opoziţie un partid ajuns la putere izbuteşte să ofere chiar şi celor mai suspicioşi dintre adversarii săi sentimentul continuităţii, al apartenenţei comune la un set de valori şi la modalităţile de a trăi în sistemul acestor valori.

Cînd după moartea năprasnică a prinţesei Diana, Tony Blair a reuşit să prevină ostilitatea populară provocată de declaraţiile în doi peri şi atitudinile neîndemînatice ale Casei Regale, el şi-a dovedit inteligenţa şi vocaţia de politician. Prin origine şi educaţie, Blair este „mai tory" decît Thatcher şi Major. Prin comportament, dar şi prin obiectivele politice pe care le susţine, Blair polarizează nu clasele „de stînga", noţiune probabil desuetă, ci atitudinile şi opiniile celor ce doresc să se simtă mai confortabil în ţara lor şi în lume. Căutarea unui just echilibru între poziţia centrală a statului şi necesitatea delegării puterii în regiuni, între stat şi societatea civilă, între relaţiile speciale cu Statele Unite şi cele necesare cu Europa nu s-au produs sub semnul ideologiei, ci al eficienţei.

În pofida opoziţiei interne din partid, guvernul Blair este pe cale să modifice radical principiile de funcţionare ale Securităţii Sociale. Pe hîrtie pare că va fi mai bine, dar reforma în aceste domenii creează perdanţi şi numărul perdanţilor este cel care dă gradul de popularitate, deci de susţinere a unui guvern. Dar dacă orice politică lasă în urmă perdanţi, o politică bună creează şi cîştigători. Problema de imagine a unui guvern acceptat de către cei care l-au ales nu este doar obţinerea de aprecieri pozitive din partea gazetarilor sau a vizitatorilor străini. Cînd acţiunea guvernamentală produce cîştigători legali şi speranţele acestora, dar şi ale celor care nu vor să se împace cu ideea că au pierdut startul, se leagă de echipa de la putere, ideologia devine un factor secundar. După un an de guvernare, Tony Blair se bucură încă de o rată a popularităţii de 72 la sută.

Mult discutata „a treia cale" pe care guvernarea Blair a readus-o în actualitate este doar un nume pentru politicile de modernizare, necesare – iată – şi într-o ţară care a fost dar vrea să şi rămînă în avangarda lumii industriale.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Pentru a ne înţelege, pentru, măcar, a dori, a încerca, a începe, cît de puţin, să ne înţelegem, cu adevărat, pe noi înşine, oglinda (toate oglinzile!) trebuie spartă (e). Am în vedere, fireşte, oglinda cea apropiată, imediată, oglinda cu care ne orbim zi de zi, deceniu de deceniu şi, uneori, chiar veac de veac (visînd – pentru a visa la milenii!) lipindu-ne-o de faţă, şi pe care, fireşte, nu facem decît s-o aburim cu (...) răsuflarea noastră de fiinţe istorice colective individualizate fugărite, vinovat, de neant şi alergînd, tocmai de-aceea, „tot înainte" (ca pionierii) după identitate. De aceea, în primul rînd, şi nu din snobism ori din cine ştie ce curiozitate „enciclopedică" m-am gîndit că nu ar fi deloc deplasat (să te deplasezi nu-i niciodată deplasat!) să reflectăm, o clipă, la un eveniment istoric pe care nu noi l-am trăit, care nu nouă ni s-a întîmplat, cu care nu noi avem de luptat. Pentru a vedea ce înseamnă, în viaţa unei colectivităţi asemănătoare cu o noastră, un eveniment, pentru a ne uita la cei ce l-au trăit cum încearcă să se lămurească în privinţa lui, să-l facă, din istorie, istoriologie (cf. pp. 8-9) şi pentru a ne oferi, astfel, postura, odihnitoare, propice reflecţiei, de spectatori detaşaţi. Dar, în primul rînd, aşa cum spuneam, pentru a sparge, pentru a încerca să ciobim, măcar, oglinda unui narcisism burtos şi a unei autoflatări cu spume la gură care începe să devină, pe zi ce trece, sufocantă, strivitoare.

Anul 1968 a fost un an istoric mondial. Luna mai '68 a fost, însă, un moment istoric în primul rînd francez. Ce-a însemnat el pentru o naţie (căci şi ea tot aşa-şi spune) care, la altă scară de magnitudine, e confruntată/constituită cu/de aceleaşi probleme de identitate ca şi noi? În era aşa-zis a „mondializării", să privim, fraţi români, lumea, măcar o clipă! Fie şi doar pentru a ne oglindi exterior, la distanţă, pe carcasa/peliculă a altor monade, cu digestie istorică ceva mai amplă, poate, decît a noastră... **(B. G.)**

Dan PAVEL
politolog

Un an iniţiatic

Există în politică ocazii speciale, ani de graţie, date cu totul ieşite din comun, în lumina cărora reinterpretăm istoria lumii. Dacă ar fi să le mai acordăm astăzi credit pythagoreicilor, fiecare din aceste date se leagă într-un fel sau altul de armonia cosmică sau divină, de muzica sferelor. Filosofii istoriei, istoricii şi politologii, artiştii şi criticii, publicul obişnuit şi presa nu pricep încă nici azi pe deplin dimensiunile unor date speciale, cum ar fi anul 0, 1054, 1789, 1848, 1917 sau 1989. Pe măsură ce vrei să înţelegi mai bine ce s-a întîmplat într-un anumit moment din acesta special, îţi dai seama că trebuie să scormoneşti către alte date, să descoperi rădăcini, începuturi. De pildă, dacă vrei să înţelegi cînd a început prăbuşirea comunismului, nu te opreşti doar asupra lui 1989, ci te ocupi şi de 1980, de 1956, iar unii spun că de fapt de 1945, cînd sovieticii au avut nesăbuinţa să înghită în imperiul lor ceva ce nu se potrivea cu sistemul lor: Europa Centrală. De aici s-a tras moartea prin intoxicaţie alimentară a comunismului de tip sovietic, de la înghiţirea unui corp teologico-politic inasimilabil, în ultimă instanţă. Iar 1968 este una dintre aceste date fatidice pregătitoare ale lui 1989. Am explicat acest lucru într-o carte a mea, *Etica lui Adam, sau de ce rescriem istoria*, apărută în 1995.

Dar 1968 are o semnificaţie teribilă pentru soarta sistemului politic rival celui comunist, cel democratic liberal. Dintr-un anumit punct de vedere, deşi se aflau în plin Război Rece, comunismul mondial şi capitalismul modial au ajuns atunci la punctul maxim de influenţă exercitată de adversar asupra propriului sistem. Părea că este momentul în care se confirmau previziunile practice ale teoriilor convergenţei capitalismului şi comunismului, întrucît, în esenţa rebeliunii lor, protestatarii militau pentru alterarea propriului sistem în sensul valorilor sistemului opus. Era un moment de critică a modernităţii, de revoltă împotriva ei, iar prin ideea celei de-a treia căi se producea, pe deasupra Cortinei de Fier, o convergenţă de aspiraţii ale contestatarilor celor două blocuri politico-militare aflate în plin Război Rece. Dacă ne uităm la ce aveau în comun protestatarii de la Paris şi cei de la Praga, atunci vom descoperi că tînăra generaţie de atunci voia unul şi acelaşi lucru: *socialismul cu faţă umană*.

Acest element de convergenţă (cu atît mai accentuat cu cît avea în vedere comparaţia dintre autoritarismul de dreapta din Spania şi stîngistul totalitarism cu dinţii scoşi din Polonia) l-a înţeles în felul său un artist dăruit precum Eugen Ionescu, care afirma: „De vreme ce studenţii spanioli aruncă crucifixele pe fereastră iar studenţii polonezi reclamă o mai mare libertate pentru practicarea religiei, pentru ce nu l-am trimite pe Franco în Polonia şi l-am aduce pe Gomulka la Madrid?"

Lecţia lui 1968 pentru sistemul socialist a fost ca, în ultimă instanţă, acesta nu îşi putea conţine crizele. În mod definitiv şi irevocabil, se va renunţa din acest moment la ideea amăgitoare a posibilităţii reformării comunismului de sus în jos, pe calea elitelor interioare. Pentru regimul democratic liberal capitalist, morala fabulei era radical diferită. Pentru asta este suficient să ne uităm la ceea ce s-a întîmplat în cele mai fierbinţi puncte ale protestului anticapitalist şi antiliberal-democratic. În Franţa, după ce s-a retras cîteva zile să reflecteze asupra semnificaţiei a ceea ce se întîmpla, generalul de Gaulle a înţeles pericolul unor similitudini cu puciul bolşevic din 1917. Ca să demonstreze că starea de spirit a majorităţii populaţiei era cu totul alta decît cea a studenţilor maoişti şi troţkişti sau a sindicatelor dominate de comunişti şi de socialişti, de Gaulle a convocat o demonstraţie în favoarea ideilor şi valorilor democraţiei liberale, în cursul căreia a anunţat organizarea de noi alegeri libere. În loc să răspundă violenţei prin violenţă, el a apelat la mijlocul de decizie cel mai democratic. Scoţînd în stradă milioane de francezi, de Gaulle le-a arătat extremiştilor de stînga cît sînt de insignifianţi. Rezultatul alegerilor a fost o drastică reducere a numărului de voturi deţinut de socialişti şi comunişti în parlament.

În Statele Unite ale Americii, influenţa radicalilor de stînga era mai puternică decît în Germania, Italia, Japonia, Mexic, Spania: în 1968, ne aflam în plină explozie a mişcării *hippie*, care sub semnul lui *flower-power* contesta violent ordinea existentă, războiul din Vietnam, războiul în general. Ar fi bine să ne reamintim că SUA se angajaseră în război la solicitarea disperată a celor din Vietnamul de Sud şi ca răspuns la extinderea geopolitică a influenţei totalitarismului comunist. O mulţime de tineri se angajaseră să lupte ca voluntari. Dar sub şocul campaniei mediatice împotriva războiului, organizate sub impulsul serviciilor secrete sovietice KGB şi GRU, tinerii din generaţia cea mai răsfăţată şi mai numeroasă numeric (*baby-boom*) – generaţia lui Bill Clinton, care acum şi-a luat în serios rolul şi conduce lumea – au refuzat să mai moară pentru principiile fundamentale ale democraţiei liberale. Refuzul martiriului se baza pe ideea că înainte de a lupta şi muri pentru democraţie prin alte părţi ale lumii, trebuia dus la bun sfîrşit programul democratic liberal conţinut în *Declaraţia de Independenţă* şi în Constituţia americană. Miza politică a acelor vremuri era mişcarea pentru *civil rights*, dominată de cîteva figuri luminoase, dar care era umbrită de acţiunile organizaţiei radicale *Black Panters* şi de organizarea incendierii caselor sălbilor, în jurul cărora negrii cîntau *„Burn, baby, burn!"* Reacţia mediilor conservatoare era şi ea dură, dacă este să judecăm după faptul că în 1968 au fost asasinaţi pastorul de culoare Martin Luther King, liderul mişcării pentru drepturile civile, precum şi Robert Kennedy, pe atunci *Secretary of Justice* şi candidat la preşedinţie, fratele fostului preşedinte JFK, asasinat cu cinci ani mai devreme. Pînă la urmă, în cîţiva ani, mişcarea pentru drepturi colective (*civil rights*) şi integrare rasială a fost un succes. Cîteva amendamente la Constituţia SUA au fost suficiente. Lor li s-au adăugat acţiuni ferme de discriminare pozitivă, care în cîţiva ani au condus la spectaculoase rezultate pentru minorităţile rasiale.

În Franţa, ca şi în SUA, regimul politic al democraţiei liberale occidentale şi-a conţinut crizele. Spre deosebire de Primăvara de la Praga, unde armatele ţărilor frăţeşti şi prietene au intervenit şi au schimbat guvernul reformist cehoslovac, la Paris şi la Washington, D.C. s-a făcut apel la procedurile instituţionale existente, în deplin acord cu fundamentele constituţionale democratic-liberale. Discrepanţa dintre natura mişcărilor protestatare din capitalism şi comunism a fost subliniată cîţiva ani mai tîrziu, cînd Adam Michnik, unul dintre studenţii întemniţaţi în 1968, declara următoarele într-un interviu acordat lui Daniel Cohn-Bendit, lider notoriu al studenţimii radicale de stînga franceze din Mai '68: „Pentru mine, lucrul cel mai important era invazia sovietică din Cehoslovacia, dar pentru studenţii occidentali era Vietnamul. Numai cînd am constatat că Vietnamul a fost transformat în lagăr de concentrare am înţeles diferenţa profundă dintre noi".

Bineînţeles, România anului 1968 a pornit pe un drum diferit decît toţi ceilalţi (vezi *Etica lui Adam*). Faptul că acum nu ne găsim nici măcar acolo unde sînt cehii şi polonezii, ca să nu mai vorbim de distanţele faţă de occidentali, provine din aceea că *intelligentsia* autohtonă nu a înţeles ce s-a întîmplat în 1968. Iar dacă tot este să comentăm cît sîntem de iniţiaţi în misterele unor ani de cumpănă, atunci putem spune că ne aflăm încă departe de moştenirea democratic-liberală de la 1848. Cine are urechi să audă!

„Zidurile au cuvîntul"

- **Visul este realitate.**
- **A exagera înseamnă a începe să inventezi.**
- **Cînd degetul arată luna, IMBECILUL se uită la deget. Proverb chinezesc.**
- **Zidurile au urechi. Urechile voastre au ziduri.**
- **Sîntem cu toţii „indezirabili."**
- **„Greu e ceea ce poate fi făcut imediat; imposibil e ceea ce îţi ia mai mult timp." (G. Santayana)**
- **Nu-mi place să scriu pe ziduri.**
- **„Arta nu există. Arta sînteţi voi." (B. Péret)**
- **Burghezia nu cunoaşte altă plăcere în afara aceleia de a le degrada pe toate.**
- **Dacă gîndeşti pentru alţii, alţii vor gîndi pentru tine.**
- **Fiţi realişti, cereţi imposibilul.**
- **A fi reacţionar înseamnă a justifica şi accepta reforma fără a face să înflorească în ea subversiunea.**
- **„Nu omul, ci lumea a devenit anormală." (A. Artaud)**
- **Este interzis să interzici. Libertatea începe printr-o interdicţie: aceea de a dăuna libertăţii altuia.**
- **I-au trebuit trei săptămîni ca să anunţe în cinci minute că va face într-o lună ce n-a reuşit să facă în zece ani.**
- **Pînă la urmă, toţi veţi crăpa de confort.**
- **Trebuie explorat sistematic hazardul.**
- **Acţiunea nu trebuie să fie o reacţie, ci o creaţie.**
- **Moţiunile ucid emoţia.**
- **Sindicatele sînt nişte bordeluri.**
- **Am ceva de spus dar nu ştiu ce.**
- **Un om nu e stupid sau inteligent: e liber sau nu.**
- **Sub pietrele din caldarîm, plaja...**
- **„Nu se poate face politică în mod inocent." (Saint Just)**
- **NIMIC.**
- **Inventaţi noi perversiuni sexuale.**
- **Profesori, sînteţi la fel de bătrîni ca şi cultura voastră; modernismul vostru nu înseamnă altceva decît modernizarea poliţiei.**
- **Descheiaţi-vă la creier tot atît de des ca la pantaloni.**
- **„Orice perspectivă asupra lucrurilor care nu e stranie e falsă". (Valéry)**
- **Frontiere = represiune.**
- **Uitaţi-vă la voi, sînteţi trişti.**
- **A ceda puţin înseamnă a capitula mult.**
- **Nu Revoluţiei cu Cravată.**
- **EVA.**
- **Cine creează? Pentru cine?**
- **Sînteţi *consumatori* sau *participanţi*?**
- **Totul este dada.**
- **Faceţi dragoste şi luaţi-o de la capăt.**
- **Tinere femei roşii tot mai frumoase.**
- **Ne lipseşte vitamina C.**
- **Să luăm Revoluţia în serios, dar să nu ne luăm pe noi în serios.**
- **Jos realismul socialist. Trăiască suprarealismul.**
- **„Trebuie să porţi în tine un haos ca să aduci pe lume o stea ce dansează." (Nietzsche)**
- **Nu sînt în slujba nimănui (nici măcar a poporului şi cu atît mai puţin a conducătorilor lui).**
- **Să lăsăm spaima de roşu cornutelor.**
- **Violaţi-vă ALMA MATER.**
- **Nihilismul trebuie să înceapă cu tine însuţi.**
- **Cei care vorbesc despre revoluţie şi lupta de clasă fără a se referi la realitatea cotidiană vorbesc cu un cadavru în gură.**
- **Casa arde, bunica se piaptănă. Proverb românesc.**
- **Oamenii care muncesc se plictisesc atunci cînd nu muncesc. Oamenii care nu muncesc nu se plictisesc niciodată.**
- **Mai '68: Franţa îşi vede de treabă.**

(din „LES MURS ONT LA PAROLE", Tchou Éditeur, Paris, 1968)

Selecţie şi traducere de Dan STANCIU

Claude KARNOOUH
profesor de filosofie

Ce mai rămîne din Mai 1968

– *observaţiile unui martor obişnuit* –

„Să lăsăm spaima de roşu cornutelor"
(slogan de pe zidurile Şcolii de Arte Frumoase din Paris, mai 1968).

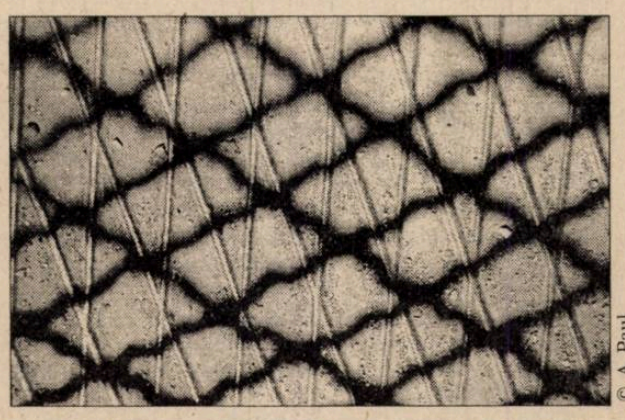

© A. Paul

Cel care ar dori să producă un bilanţ neutru al lui Mai '68 – greve, ocuparea universităţilor şi a uzinelor, manifestaţiile de masă şi ciocnirile cu forţele de ordine – va găsi cu greu urmele *vii* ale acestor evenimente. Ele s-au transformat în trecut istoric, într-o mare cantitate de cărţi, comemorări la televiziune pe care Franţa le consumă cu lăcomie, pe scurt doar mortăciuni. Nici măcar aspectele ludice nu pot fi recuperate, *show-biz*-ul le-a transformat în marfă.

Foştii lideri ai mişcării studenţeşti, acum cu ceva sub sau cu ceva peste cincizeci de ani, au devenit fie politicieni, fie gazetari obişnuiţi, fie înalţi funcţionari ai autorităţii, fie pricepuţi oameni de afaceri, toţi bine integraţi în sistemul politico-economic burghez pe care-l denunţau atunci atît de virulent. Pentru majoritatea acestor tineri sau tinere, Mai '68 este mai curînd amintirea unei exaltări a unei educaţii sentimentale, a unui fel de a-şi face de cap înainte de a se supune ordinii sociale dominante. Desigur, unii au rămas credincioşi fostului lor angajament: supravieţuitori ai unei stîngi vetuste, ei sînt exponatele epocii preistorice a modernităţii tardive. Timpul ne ajută să ne dăm seama în ce măsură Mai '68 a fost o caricatură revoluţionară. Ne reamintim iarăşi că istoria nu serveşte de două ori aceleaşi feluri de mîncare şi dacă din întîmplare pretinde aşa ceva, nu e vorba decît de o parodie grotescă. În pofida vocabularului împrumutat din tot arsenalul stîngismului, leninismului, troţkismului, ultra-stîngismului, maoismului şi altor *isme* din care nu lipseau Roza Luxemburg, Gramsci şi Guevarra, realitatea socială şi economică franceză din Franţa în luna mai 1968 nu avea nimic în comun cu aceea din Rusia anului 1917, din Germania anului 1932, din Spania în 1936, din China în timpul Marşului cel lung şi al Revoluţiei culturale. În mai 1968, Franţa lui de Gaulle cunoştea o expansiune economică fără precedent în toată istoria ei. Devenită o puternică ţară industrializată, aproape că nu ştia ce-i şomajul. După ce a isprăvit războiul în Algeria, în pofida unor fanfaronade, sub pavăza generalului de Gaulle ţara şi-a afirmat preocupările geopolitice planetare, ţinînd piept Statelor Unite.

Ţară bogată, în mai 1968, Franţa avea de trei ori mai mulţi studenţi decît în urmă cu zece ani. O asemenea inflaţie a dat naştere unor disfuncţii sociale: pe de o parte, o societate îmbogăţită pe calea unor modificări socioprofesionale organizate conform paradigmei din secolul trecut, cu o burghezie şi un proletariat arhaizant; de cealaltă parte, instituţii universitare şi culturale neadaptate aspiraţiilor tineretului studios, din ce în ce mai numeros şi marcat de reformularea franceză a mişcării *hippie:* (exprimată în termeni politici împrumutaţi de la extrema stîngă europeană). Franţa anului 1968 nu oferea suficient spaţiu social creşterii masive a claselor mijlocii culturale, baza socială a modernităţii tardive. Or, marea majoritate a studenţilor răsculaţi împotriva ordinii universitare proveneau tocmai din aceste noi clase mijlocii culturale, care învăţaseră psihologie, sociologie, etnologie, istorie socială, ştiinţe politice, pe scurt, ştiinţe umane. Ei doreau ca după terminarea studiilor să poată avea o slujbă care să le permită participarea la agapele societăţii de consum, devenită forma de existenţă întru totul umană a lumii (vezi reflecţiile filosofului Henri Lefebvre pe această temă în *Critica vieţii cotidiene*, Paris, 1962, şi romanele emblematice semnate de Christiane Rochefort, *Les Petits enfants du siècle*, Paris, 1967, şi Georges Perec, *Les Choses*, Paris 1967).

Iată de ce, după trecerea timpului se cuvine să subliniem luciditatea consilierilor politici ai generalului de Gaulle, care au ştiut să înţeleagă şi să măsoare, de sub lozincile şi vociferările politice anacronice ale studenţilor, aspiraţiile lor reale, dorinţa de a se integra deplin în societatea care îşi contura noua creştere economică. O represiune temperată continuată de o curajoasă reformă a instituţiilor universitare şi de sporirea numărului celor culturale au oferit în următorii zece ani, pînă la începutul anilor '80, maselor din ce în ce mai mari de studenţi mijloacele de a-şi găsi un serviciu corespunzător aspiraţiilor lor de promovare şi ascensiune. Dacă, pentru o clipă, unii au putut crede în sinergia revendicărilor studenţeşti şi muncitoreşti, şefii sindicatelor muncitoreşti şi în primul rînd secretarul general al sindicatului comunist CGT au dezamăgit aceste dorinţe şi şi-au mobilizat militanţii pentru a interzice o asemenea alianţă. Jean-Paul Sartre a rămas cu buzele umflate. Spre deosebire de studenţi, muncitorii nu se jucau cu cuvintele sau în amfiteatre. Ei ştiau perfect că nu este vorba de o revoluţie politică şi nici de o revoltă socială, ci de o mişcare organizată pentru obţinerea unor avantaje financiare, pentru condiţii de muncă mai bune, de la un patronat îmbogăţit datorită unei excepţionale creşteri economice. Într-o perfectă înţelegere, guvernul condus pe atunci de Georges Pompidou şi sindicatele au semnat celebrele acorduri de la Grenelle, modernizarea acordurilor din 1936, semnate la Matignon de Léon Blum, şef al guvernului Frontului Popular.

Mişcarea socială îşi consumase energia: după ce muncitorii obţinuseră cîştiguri financiare şi sociale substanţiale, iar studenţii, noi perspective profesionale garantînd statutul lor de viitoare elite, ordinea socială putea din nou să reintre în cursul său normal.

Desigur, cîteva grupări marginale de studenţi i-au antrenat pe tinerii muncitori, prinşi în capcana cuvintelor revoluţionare, în acţiuni teroriste efemere şi adeseori manipulate, dar evenimentele se consumaseră. Pe la începutul lunii iulie 1968, o lozincă scrisă pe zidurile Sorbonei înregistra adevărul mişcării: *„Sub caldarîm e plaja"*. Aşa era, venise momentul vacanţelor. Şi în timpul vacanţelor... mai la Est... mai la Vest... alţi studenţi treceau prin experienţe mult mai dureroase... La Praga, sovieticii aplicau teoria suveranităţii limitate... în Mexic, în Piaţa Libertăţii, armata trăgea în studenţii revoltaţi, omorînd cu zecile... Şi aici, şi acolo mizele erau tragice... În Franţa a fost un joc de-a revoluţia prin iluzia că istoria poate avansa prin repetiţie, în timp ce realitatea faptelor exprima doar o criză de creştere, care într-o manieră mai puţin spectaculoasă promova adaptarea noilor grupuri sociale la noile realităţi ale modernităţii tardive... Discursul revoluţionar exprimase doar o nostalgie ludică, dovadă că istoria îşi epuizase de mult parcursul.

1 mai 1998

Cristian PREDA
asistent dr. la FSPA-UB

Omagiu lui Raymond Aron

În 1998, se împlinesc 30 de ani de la revolta din mai '68, dar şi 15 ani de la moartea celui mai lucid martor-comentator al acelor evenimente, Raymond Aron (1905-1983), purtătorul de cuvînt al opoziţiei faţă de mişcarea studenţească şi extinderea ei (cu concursul special al comuniştilor), în întreaga Franţă. Observaţiile lui Aron din mai '68 sînt profunde şi utile. Ele merită reluate astăzi în faţa publicului românesc, întrucît cauza principală a declanşării revoltei de atunci a fost, instituţional vorbind, sporirea numărului de studenţi şi de profesori, într-un cadru universitar învechit; or, în România, sensul pe care l-a avut reforma învăţămîntului din 1990 pînă în prezent este chiar acesta: cadre vechi (sau, cum e cazul învăţămîntului privat, cadre noi care sînt copii fidele ale celor vechi şi care sînt controlate de acestea din urmă) au fost sufocate cu un număr de studenţi şi de profesori net superior celui de dinainte de 1989. Trei dintre ideile lui Aron trebuie, cred, evocate, pentru că ele sînt atît de actuale pentru publicul de la noi, încît, din ruşine sau teamă, profesorii şi studenţii inteligenţi, care le „văd" desigur şi ei în realitatea românească, se simt totuşi obligaţi să le treacă sub tăcere.

În primul rînd, Aron nu se sfia deloc să declare că mişcarea studenţilor era un bîlci, în care se vorbea mult, într-o înlănţuire de prostii şi naivităţi. Pentru a sugera care era nivelul discuţiilor purtate de studenţii francezi din 1968, Aron a folosit o referinţă de istorie literară, reluînd un pasaj din *Educaţia sentimentală* a lui Flaubert, cel în care Frédéric asistă la o reuniune revoluţionară în 1848, unde descoperă următorul dialog: „Tovarăşe, trebuie să suprimăm diplomele!, spunea unul dintre insurgenţi. Nu, răspunse celălalt, nu, tovarăşe, diplomele nu trebuie desfiinţate, ele trebuie eliberate de către popor!". Un asemenea nivel al discuţiilor se regăseşte cu uşurinţă în mişcările studenţeşti din România de astăzi, chiar dacă temele sînt diferite şi vorbitorii optează pentru legionarism, iar nu pentru revoluţie anticapitalistă. E suficient să-i ascultaţi pe studenţii care perorează despre ortodoxie şi fiinţă naţională, despre Basarabia şi Europa, despre cruci în săli de clasă şi răul occidental ca să constataţi că ei pot deveni oricînd personaje ale unui nou Flaubert. De altfel, sprijinul tacit sau explicit pe care îl primesc aceşti studenţi de la unii dintre profesorii Universităţii este la fel de ipocrit şi de descalificant ca şi fraternizarea profesorilor francezi în mai '68 cu studenţii lor, fraternizare care a avut ca unic efect faptul că, pentru o perioadă de timp relativ scurtă, *vouvoyer* a fost schimbat cu *tutoyer*.

În al doilea rînd, Aron susţinea că ar fi fost de-a dreptul absurd ca o asemenea mişcare incultă şi zgomotoasă, violentă şi ipocrită să conducă la distrugerea Republicii franceze. Filosoful avea în vedere dificultăţile prin care trecuse cea de-a V-a Republică pînă să asigure fragilul echilibru constituţional din anii '60. Copie mai mult sau mai puţin reuşită după a V-a Republică franceză, Republica română este astăzi încă şi mai fragilă decît era modelul său în 1968: să ne gîndim doar la dispreţul pentru legislativ devenit trăsătură a guvernării Ciorbea sau la felul în care executivul însuşi e administrat şi acum de coaliţia PD-CDR. Iată de ce ar fi nu doar absurd, ci şi catastrofal ca mişcarea studenţilor români ortodocşi să conducă, prin asocierea ei cu o forţă politică de care nu se distinge, la urma urmei, decît prin ton (cea condusă de Vadim Tudor) la un curent de opinie care să îmbine populismul incult, învrăjbirea civilă, refuzul formelor politice occidentale, ortodoxismul şi violenţa etnică. În lipsa unei mişcări de dreapta coerente şi a uneia de stînga inteligente, sensibilităţile electorale frustrate de o guvernare de stînga precum cea a lui Văcăroiu şi de una de dreapta precum cea a lui Ciorbea au alcătuit un public privilegiat pentru ortodoxia vadimistă sau pentru vadimismul ortodoxist. O asociere la putere a Bisericii şi a armatei, a ortodoxismului şi a naţional-comunismului cazon, ambele atît de bine cotate în sondaje, ar duce la distrugerea oricărui raport social.

În fine, Aron credea că singurul răspuns rezonabil dat blocajului social din mai '68 a fost cel conţinut în discursul, de doar cinci minute, al generalului Charles de Gaulle, discurs care a marcat de altfel o adevărată renaştere a gaullismului. În faţa unei societăţi care încetase să funcţioneze (căci vorbăria studenţească a provocat greva a 10 milioane de francezi şi imobilismul administrativ), la 30 iunie 1968, Generalul a dizolvat Adunarea Naţională, a propus un referendum asupra economiei şi Universităţii, ca şi asupra propriei persoane; în acelaşi discurs, de Gaulle nu a ezitat să-i îndemne pe „studenţi să studieze, pe profesori să predea şi pe muncitori să muncească"; a făcut-o, cum spunea chiar el, pentru a anula efectele „intimidării, ale intoxicării şi ale tiraniei exercitate de grupurile organizate", în special de un partid de inspiraţie „totalitară" (era vorba de comunişti, ca şi de grupurile de troţkişti şi maoişti asociate lui). Asocierea publică a ortodoxismului cu naţional-comunismul cazon nu e mai dificilă decît era, în mai '68, asocierea radicalismului troţkist/maoist cu comunismul lui Marchais. Cred că aceasta este doar o problemă de timp. Ceea ce rămîne să vedem este dacă acel politician care ar putea juca rolul lui Charles de Gaulle va putea rosti vreodată o frază precum cea a Generalului. Şi, mai ales, dacă el va fi urmat.

Ar fi, în chip indirect, şi totuşi magistral, un omagiu adus lui Aron, la treizeci de ani după ce, descoperind că revoluţia nu e nicăieri, el a fost stigmatizat de o societate care prefera vieţii proprii cuvîntul violent şi stabilităţii – instabilitatea.

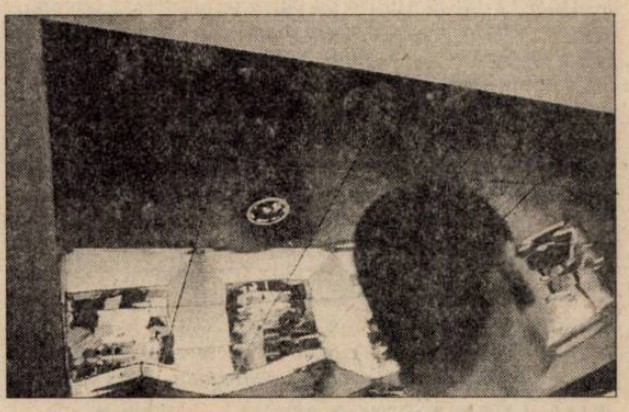

© A. Paul

Henri MALER

Mai '68 n-a avut loc

Mai '68. L-am trăit, dar a trecut prin noi; i-am supraviețuit, dar nu l-am dus pînă la capăt. Ce mai rămîne din primăvara aceea acum, cînd, pe fond de disperare, Frontul Național își strecoară veninul? Cînd urgențele defensive au luat, pare-se, locul speranțelor impulsive?

Și în ce constă acest „noi"? Mai există el? A existat el vreodată?

Întrebare provocată nu de cine știe ce viclenie a rațiunii, ci de o perfidie a timpului: între un „noi" al unei memorii împrăștiate și un „ei" al unei istorii anonime și înghițind totul, cărui pronume să-i încredințăm, între amintiri îngălbenite și istorie măsurată la milimetru, memoria activă a unui eveniment? Voi le cunoașteți fotografiile, noi ne cunoaștem ridurile.

Îți propui să scrii, și te temi să nu ajungi să bați cîmpii sau să-ți pierzi glasul în corul memorialiștilor în papuci contemplîndu-și basculeții adolescenței. Fiecare cu amintirile lui: suma lor nu va face niciînd o memorie.

Și cu atît mai puțin un bilanț. La fiecare zece ani pare a fi venit timpul de a solda stocul după ce ai epuizat moștenirea. Oricît ai socoti, Mai '68 n-a reușit să-și înscrie speranțele în densitatea istoriei și în carnea societăților. Mai-promisiunea s-a spulberat: acest Mai '68 n-a existat. Ceea ce ne rămîne este doar faptul că această constatare atît de sobră „ne" divizează: simplă reînviere a unei istorii fantasmate, spun unii, erupție a unei istorii virtuale, spun alții. Iar istoria căreia-i spunem „reală" pare a le da dreptate celor dintîi.

Ștergerea urmelor

[...]

Istoria – dar care istorie? – a trecut pe aici. Mai '68 n-a fost, doar, înghițit de propriu-i reflux; a mai fost și acoperit de mareea momentană a crizei și, în felul acesta, ni s-a spus, redus la adevăratul său înțeles. Degrevat de supraîncărcăturile sale imaginare, evenimentul nu aparținea numai trecutului, ci părea a nu aparține decît propriului său trecut: nu mai rămînea din el decît un fel de ședință de recuperare destinată recoltării fructelor din deceniile de creștere care îl precedaseră. Un sughiț de sfîrșit de ospăț.

Realitatea fu invitată să se confunde cu forma sa cea mai manifestă: îmbuibaților din anii de glorie le succedaseră sărăntocii anilor de criză. Pînă și răzvrătirile tineretului și trezirile la viață ale mișcării sociale primiseră misiunea de a confirma acest adevăr: cine suflă în tăciuni, cînd focul s-a stins, nu face decît să împrăștie cenușa. Pentru a conjura spectrul lui Mai '68, orice diferență a fost consfințită ca inovație cathartică, și orice asemănare, condamnată ca o resurgență arhaică (revoltele din 1986 au beneficiat de mărturii de moralitate; răzvrătiții din 1995 au binemeritat brevete de irațională...).

Dar nu aceasta era îngroparea cea mai adîncă. O dată cu prăbușirea Zidului Berlinului, istoria totalitară, extenuată, s-a prăbușit peste ea însăși. S-a conchis – poate puțin cam repede... – că ideea comunistă era în același timp intrinsec iluzorie și ineluctabil criminală. O dată cu dezlănțuirea mondializării, istoria planetară, vrăjită, s-a dezlănțuit împotriva ei însăși. S-a încercat mai întîi să se creadă – cu același exces de precipitare – că sistemul capitalist putea să cînte că Internaționala sa va fi specia umană. Astfel, Mai '68 a fost în același timp atins de ruine deranjante (am scăpat ușor...) și destituit de triumfuri triumfătoare (ne înșelaserăm cu privire la viitor...). La ora predicii, trecutul se rezuma la aventura credulităților și a orbirilor noastre. Și istoria aceasta pentru credincioși ce vor să treacă drept laici nu mai era decît o paiață dezarticulată, zăcînd cît era de lungă de-a lungul planetei. Nu mai trebuia să existe îndoieli: extinderea democratică și expansiunea economică erau, amîndouă, croite din stofa progresului.

Cu toate acestea, în același timp – dar este el, oare, același? –, dezastrele străbat continentele: avînd drept escale masacre fără nume și războaie fără concept și drept orizont inegalități fără limită și mizerie fără fund. Pe același pămînt – dar este el, oare, același? –, paradisurile bătrînei Europe și ale mereu tinerei Americi încearcă să scape de gunoaiele crizei; însă gunoaiele acestea sînt oameni, iar gunoierii noii ordini liberale nu mai știu în ce gropi mărginașe să le mai depoziteze. Problemele omenirii și-au atins dimensiunile planetare, însă universalul nu mai ține acum – strategii noii ordini mondiale sînt convinși de acest lucru – de o teorie a emancipării, ci de teoriile haosului.

Tribunalul istoriei își va fi pronunțat, în fine, sentința: „Trecutul să vă fie regret, prezentul – amărăciune, iar viitorul – închisoare". În fața acestui verdict, unii pocăiți ai lui Mai, legănați de idealurile tinereții lor, încep să clipească, biruiți, încet încet, de somn. Fericiți cei adormiți, căci vor adormi curînd... Alții, cedînd hipnozei, continuă să mai bolborosească: „vraja transparenței s-a spulberat, tăișul alternativei s-a tocit, virulența rebeliunii s-a calmat; opacitate contra evidență, complexitate contra simplitate, tranzacție contra disidență: pleoapele ne sînt tot mai grele, iar limba ne-a fost tăiată". Fie-le somnul lung, cît mai lung...

Mai-ul lor '68 s-a stins. Există, însă, și altul? Un Mai '68 neîmplinit, a cărui prezență absentă să nu fi fost instalată, imaginară și ațipită, pe divanul ficțiunii, ci care să se fi menținut, virtuală și vigilentă, pe pragul utopiei?

Insistența evenimentului

[...]

Masa era așternută și ospățul, pregătit: în jurul lui Mai '68, toate posibilurile stăteau roată, căci erau, toate, prezente, începînd cu cele care nu fuseseră invitate. Și a fost o orgie de posibiluri, repede masticate de timp și digerate de istorie, din care nu mai rămăsese, dacă este să le dăm crezare cîtorva nostalgici, decît această relicvă: spiritul lui Mai, fantomă fără substanță circulînd printre morminte și bîntuind cerul ideilor – un spirit care lovește și care nu le vorbește decît meselor turnante.

Posibilul nu se confundă, însă, cu niște eventualități aflate în suspensie ce se sting în chiar ziua înfloririi lor, și nici cu niște posibilități nedesțelenite așteptînd, calme, să se treacă la acțiune. Virtualitățile evenimentului nu sînt nici niște carcase desprinse de trecut – simulacre smulse de pe suprafața corpurilor – din care nu mai rămîn decît niște abstracții incolore dar obsedante: certitudini din beton destinate mîntuirii, convingeri din oțel rezervate sufletelor frumoase. Atunci cînd trecutul refuză să abdice, el pune stăpînire pe creierele celor rămași vii nu numai asemenea spectrelor; acest lucru se petrece nu numai pentru că trecutul rezistă (trăgînd prezentul de mînecă), ci mai cu seamă pentru că el insistă (împingînd viitorul înainte). Virtualitățile evenimentului sînt concrete și active: se recunosc după energia lor.

Mai '68 și cei cîțiva ani care i-au urmat – de la greva generală la lupta acelor „Lip" din 1973 sau la aceea a poștașilor, din 1974 – s-au scris ca niște capitole ale luptei de clasă. Ni se spune că, acum, cartea s-a închis, că lupta de clasă e desuetă, din lipsă de luptă și de clasă. Se tot fac și refac socotelile: există tot mai puțini muncitori și, pe o durată mai lungă, din ce în ce mai puține conflicte. Însă ceea ce era gîndit sub conceptul de proletariat nu a încetat, cu toate acestea, să existe, iar ceea ce a făcut erupție în timpul grevei generale nu s-a volatilizat în valsul generațiilor. Cei care au crezut acest lucru s-au condamnat pe ei înșiși la a nu vedea în evenimentele din '95 decît o supraviețuire paseistă.

Mai '68 s-a înscris în falia unei democrații mutilate sau neîmplinite. Se dorește să fim făcuți să credem că falia s-a închis și că prăpastia reprezentării ce se cască sub ochii noștri nu reprezintă decît un accident. Cum, însă, să crezi că democrația eruptivă, care prinde periodic pe picior greșit limitele democrației reprezentative, n-a fost decît un episod primăvăratic? Și că acestei forțe de altercație i-a secat definitiv sursa, că ea și-a rezolvat definitiv propriu-i viitor?

Virtualitățile evenimentului nu merg fără metamorfoze. Să nu confundăm, sub pretextul că sînt amestecate, evoluția raporturilor de forță cu schimbarea vremurilor: virtualitățile rămîn, alterate de involuții temporare și modificate de transformări de fond.

Mai '68 și cei cîțiva ani care i-au urmat au multiplicat [...] contestațiile la adresa exploatării muncii și [...] răzvrătirile împotriva oprimării femeilor. Ni se spune că, de atunci, punerea în chestiune a finalității muncii ar fi fost nu doar refulată, ci înlocuită de revendicarea indiferent cărei activități. Cum, însă, să poți înțelege faptul că angoasa în fața șomajului n-a abolit dezafectarea față de muncă? Ni se dă de înțeles că egalitatea sexelor va fi cucerită, cel puțin în afara sferei politice. Dar de unde vine forța ce le împinge pe femei, ca în noiembrie 1995, să iasă în stradă pentru a-și apăra drepturile?

Mai '68 a fost o răzvrătire a unor libertăți nesupuse și solidare. Se încearcă să ni se vîre pe gît că ele au devenit durdulii și solitare, că nu sînt închise decît în niște închisori de sticlă în care se bucură pașnic de vidul ce le înconjoară. Dar de unde vine forța mișcărilor colective, desigur minoritare, care le smulge din indiferență? Mișcarea îmbuibaților (din '68) va fi fost concediată de mișcările exclușilor (din '97). Și totuși, mișcarea celor fără acte în regulă reia luptele muncitorilor imigranți din anii '70. Și nimeni nu se teme să denunțe rolul, în mișcările șomerilor, jucat de cîțiva întîrziați sau urmași ai unui trecut revolut. [...]

Henri Maler este filosof, autor, între altele, al cărții *Convoiter l'impossible* (Paris, Albin Michel, 1995)

Alain BROSSAT

Răzmeriță fără gloată

– fidelitate față de eveniment și asceză cognitivă –

E foarte îngustă cărarea ce trece printre fideism și tăgadă. Este nevoie de fidelitate față de ceea ce a știut să ne scoată din noi înșine în Mai '68, fidelitate față de eveniment – și azi, încă? Inconsistența prefăcută a sentimentalismului se detectează foarte ușor astfel: întîlnești pretutindeni cincuagenari viguroși și prosperi ce adoră Mai '68 ca pe Vițelul de Aur; ei evocă acei ani cu acea efuziune șiroindă ce te convinge de urgența unei conversii: aceea a mîndrului slogan de atunci, *„Élections, piège à cons!"* [Alegeri, capcană pentru proști!] în *„Mémoire, sombre miroir!"* [Memorie, întunecată oglindă].

Fidelitatea față de eveniment nu poate, prin urmare, să se enunțe decît ca perseverență politică; însă abia aici încep dificultățile: în momentul în care trebuie să constați că nu doar o singură *evidență politică* a lui Mai s-a spulberat, că discursurile rostite în Mai s-au golit, că întrebările/răspunsurile-cheie ale politicii s-au deplasat. Cine a încheiat pace cu Ordinea a devenit un agent al stăpînirii, a schimbat ținuta de paria pe uniforma parvenitului – asta se vede cu ochiul liber. Cine, însă, pe de altă parte, garantează și atestă continuitatea? Aceasta nu poate fi dovedită și făcută vizibilă decît trecută prin proba discontinuității, a deplasării și a lepădării de iluzii. Nu am, astfel, nici cel mai mic motiv să regret angajamentul nostru de-atunci în favoarea nu a păcii în Vietnam, ci a unei victorii a vietnamezilor asupra armadei americane. Nu mai pot, însă, să mai ader la schema războiului revoluționar generalizat pe care o articulam pe acest suport. Nu am nimic de schimbat în ceea ce spuneam atunci cu privire la radicalitatea deseori violentă a luptelor, atît muncitorești cît și studențești, ce au erupt în acei ani; îmi place să le redescopăr spiritul în unele mișcări recente. Dar nu mai pot să gîndesc acest radicalism ca pe elementul unei strategii revoluționare orientate spre lupta finală. Aversiunea mea față de curentele reformiste al căror acces la putere a dat un suflu nou dominației nu s-a dezmințit cîtuși de puțin de treizeci de ani încoace și mai cu seamă cu începere din 1981. Acestei false alternative nu-i opun, însă, nici una care să pretindă că spune adevărul – o altă „constituție", o altă configurație globală a organizării politice. Opoziția democrație burgheză/democrație a sfaturilor (sau democrație reprezentativă/democrație directă), așa cum o concepeam noi în anii aceia, a devenit impracticabilă. Statul-comună nu mai apare ca o alternativă, pentru mîine, la democrația parlamentară sau la guvernarea prin consens. Iată care este dificultatea unei fidelități ne-sentimentale față de „evenimentul '68": nu este foarte clar desenată linia care desparte perseverența pe pozițiile și dispozițiile radicale de-atunci de necesarele deplasări ale modurilor de problematizare a politicii și radicalității. A face politică, a încerca să gîndești politica înseamnă să te expui neîncetat la a diverge de tine însuți, de propriile tale concepții, de acțiunile tale anterioare, dacă nu chiar de normele și de valorile care le stau la bază – este tributul pe care orice angajament și orice teorie trebuie să-l plătească condiției sensibile a politicului.

Aici apare o altă capcană, aceea a unei replieri a poziției politice pe generalitatea etică, pe profesiunea de credință lipsită de costuri: nu mai gîndesc, desigur, politica în aceiași termeni ca pe vremea incendierilor, dar mi-am păstrat tabăra și busola de partea celor slabi și învinși, împotriva ferocității persistente a exploatării și oprimării. Poziție virtuoasă, dar pe care o știm, astăzi, cu bătaie prea scurtă: este vorba de un discurs anticapitalist doctrinar care-și simplifică sarcina definind capitalismul drept unicul subiect politic prin care exploatarea pătrunde în lume și care face abstracție de implicarea lui în procesul civilizației. Efectul paradoxal al acestei simplificări este acela că autorizează practicarea distragerii în fața întregului complex, articulat și ubicuist al dominației. Aici, anticapitalismul retoric și numele luptei fără sfîrșit împotriva exploatării vor face casă bună cu aranjamentele oportuniste cu „stînga" statală, cu jurnaliștii, cu mandarinatul universitar, cu instituțiile culturale etc. [...] Dificultate a fidelității față de eveniment: ea apare ca imperios necesară și, în același timp, scapă oricărei intenții de a o lega de elemente programatice, de un proiect anume, și chiar de amintirea unor acțiuni anume... Acest paradox dezvăluie misterul evenimentului: lucrul față de care eu sînt chemat să fiu fidel nu este atît evenimentul așa cum se dezvoltă el în elementul sensibilului, ca înlănțuire de fapte și gesturi, ci, dimpotrivă, ceea ce-l smulge din constituția sa pur evenimențială, pentru a-l dota cu o aură și a-i alcătui valoarea simbolică. Nu există nimic anume în tot acest eveniment care să poate fi transformat într-un program, care să ceară să fie reluat sau repetat pur și simplu: nici violența de pe baricade ori in-

cendierea Bursei şi nici măcar masivitatea grevelor şi a ocupărilor de localuri publice [...]. Şi aceasta pentru că sîntem conştienţi, azi, de aparenţele înşelătoare a ceea ce, pe atunci, descifram ca fiind purtătoarea unui sens imediat, de necontestat: folosirea violenţei şi cultul acesteia, asupra căreia va trebui să revenim. Nu: ceea ce întreţine fidelitatea faţă de eveniment este pur şi simplu ataşamentul faţă de valoarea lui de întrerupere şi faţă de capacitatea lui de descompunere/recompunere a Ordinii. Mai '68 nu atît, aşadar, ca suită şi înlănţuire de manifestaţii, mitinguri, ciocniri aranjate şi ocupări, cît ca „suspendare a legii" (Sade). Valoarea dintîi şi de pe urmă a unei astfel de suspendări este aceea de a ne reaminti că nu există viaţă politică fără erupţia unui subiect inoportun şi fără sfîşierea ţesăturii care compune Ordinea, care să răstoarne regula lui „fiecare la locul său" şi să facă prezentă utopia concretă a unei egalităţi a vorbitorilor. Din acest punct de vedere, fidelitatea noastră faţă de Mai '68 nu este aceea pe care noi o datorăm unor fapte, gesturi şi cuvinte anume, care ar încerca să ne atribuie nişte misiuni anume, azi ca şi ieri. (Care anume? Să luptăm *violent* împotriva statului burghez, violenţa apărînd drept criteriul de adevăr al acţiunii radicale? Să construim avangarda revoluţionară? Să slujim poporul?...) Ci, mult mai simplu, aceea care să ne aducă la pura şi simpla recunoaştere a capacităţii creatoare şi fondatoare a evenimentului. Rămînem de nedespărţit faţă de Mai '68 nu din loialitate faţă de angajamentele noastre de tinereţe ori din ataşament faţă de vîrsta de douăzeci de ani pe care o aveam pe atunci [...], ci pur şi simplu pentru că nici un alt eveniment nu a venit, după aceea, să se interpună între acea breşă, în care ni s-a arătat, pentru o clipă, strălucirea politicii, şi prezentul nostru. Fidelitatea nu cultivă nostalgia trecutului, ea este mînată de aşteptarea clipei eliberatoare (sărbătoare, revoluţie, cheltuire, miracol, salvare mesianică, cum vreţi) în care devine, în sfîrşit, vizibilă diferenţa dintre viaţă şi moarte. Nu pentru că sîntem nişte „foşti combatanţi" din Mai ne repugnă să ne desprindem de el, ci, din contră, pentru că astăzi ştim mai bine ca atunci care e preţul *absenţei infinite a evenimentului*. Căci tocmai dintr-o astfel de absenţă şi din sinonimul ei – guvernul eternizat „în criză" şi în consensul inert – se hrăneşte dezastrul ambiant. [...]

Mai '68 nu atît ca suită şi înlănţuire de manifestaţii, mitinguri, ciocniri şi ocupări, cît ca „suspendare a legii" (Sade).

Promisiunile pe care ni le-a făcut Mai '68, misiunile pe care ni le dădea evenimentul şi-au pierdut carnea: nu atît ca nişte speranţe neîmplinite, cît ca nişte probleme prost puse. A avut loc un fel de transfer dintre imperativul politic (acela de a fi un revoluţionar încăpăţînat şi consecvent) spre un imperativ „savant" (să lucrezi în sensul înţelegerii, cu rigoare şi cu un spirit critic inflexibil, mai cu seamă în domeniul politic). Ciocnirea dintre exigenţele acestui demers în sensul adevărului şi fidelitatea faţă de eveniment este brutală, inevitabilă. Şi aceasta deoarece regula ascetică care călăuzeşte reflecţia asupra faptului istoric, asupra evenimentului şi asupra trecutului – *propriul nostru trecut* – este, efectiv, aceasta, aşa cum ne-o reaminteşte Hannah Arendt: să moară lumea, dar să triumfe adevărul! [...] În cazul lui Mai '68, această *intransigenţă* a cunoaşterii şi a înţelegerii (ecou foarte clar al intransigenţei noastre politice din anii '60-'70) ne dictează această lecţie de umilitate: în acei ani, noi (militanţii din Mai) am construit un mit al violenţei eliberatoare care, pentru a vorbi în termenii marxişti cei mai convenţionali, dar, aici, cît se poate de convenabili, ne-a făcut să vedem lumea pe dos. Am identificat, atunci, violenţa evenimentelor din Mai (baricade, ciocniri cu C.R.S.-ul [trupele poliţieneşti însărcinate cu securitatea internă, *B. G.*] şi gărzile mobile, represiunea poliţienească...) cu alte violenţe care aveau, atunci, loc în lume (războiul din Vietnam, luptele de gherilă din America Latină şi alte scene din războaiele de decolonizare), ca parte dintr-o înfruntare globală. [...] „Represiune" este unul dintre cuvintele de bază ale vocabularului politic din acea epocă, un cuvînt adunînd sub umbrela lui întreaga mişcare. Nu aveam cîtuşi de puţin sentimentul excesului ori al greşelii de gust cînd scandam *„C.R.S.-S.S.!"*, ca ripostă la grenadele cu gaze lacrimogene din nopţile de pe baricade. Acreditam zvonurile conform cărora existau studenţi interpelaţi cu ocazia manifestaţiilor care „dispăruseră, la Beaujon sau aiurea. [...] Teme precum aceea a „fascizării" regimului gaullist ori a iminenţei unui război civil erau cît se poate de banale. [...] Că Mai '68 a fost cu totul altceva decît o imensă revoltă studenţească însoţită de o vagă criză ministerială e perfect evident: sîmburele însuşi al dominaţiei a fost atunci, săptămîni de-a rîndul, *expus* dacă nu direct ameninţat. Rămîne, însă, un fapt – esenţial – care ne orbea privirile şi pe care, tocmai din această cauză, l-am ignorat şi pe care majoritatea celor ce revendică fidelitatea faţă de eveniment preferă a continua, şi azi, să-l eludeze din comoditate: acela că Mai '68 reprezintă, în Franţa, cea dintîi revoltă generală („revoluţie", aşadar, atît prin masivitate şi prin generalitate, cît şi prin altitudinea mizelor aflate în joc) care nu s-a transformat într-un război civil sau într-o baie de sînge. Revoluţie, da, însă cu totul inedită şi literalmente de denumit, de către înşişi actorii ei, o revoluţie fără morţi, smulsă din timpul masacrelor şi a explicaţiilor „finale". Nici în Mai şi nici după Mai, noi n-am înţeles strict nimic din această altă valoare de întrerupere proprie evenimentului din '68: aceea care îl deosebea pe acesta, în chip radical, de istoria imemorială a înfruntărilor zoologice şi neiertătoare dintre cei de sus şi cei de jos, dintre baricade şi puşcaşi, roşii şi albi (sau albaştri) etc. Mai '68 încheie definitiv secolul al XIX-lea francez înfăţişînd subiectul subversiv (studenţii, nu populaţia din foburguri) ca nonexterminabil. E distractiv, retrospectiv, să examinezi îndîrjirea cu care actorii şi gînditorii mişcării se străduiau, atunci, să eludeze şi să tăgăduiască această orbitoare mutaţie: autoconvingîndu-se că puterea renunţase la utilizarea mijloacelor ucigătoare doar din slăbiciune politică ori din incapacitate logistică; renunţînd să se întrebe de ce, în configuraţii comparabile, ceea ce le conducea pe autorităţile mexicane, tailandeze, sud-coreene etc. să tragă în studenţi părea a fi devenit o practică exclusă în Franţa; refuzînd să examineze problema din unghi politico-cultural, prin inserarea ei în lungul curs al pacificării democratice, al sanctuarizării progresive a Europei, caracterizată de eliminarea (în special în spaţiile intra-naţionale) a violenţei exterminatoare. În memoriile sale, prefectul de poliţie al Parisului, Maurice Grimaud [...] ne provoacă să ne oprim asupra paradoxului lui Mai: o revoltă ce se percepe pe sine ca hiper-violentă, ale cărei discursuri celebrează, toate, tocmai această violenţă, ca marcă a radicalismului ei, dar, totodată, o revoluţie ce se înscrie într-o nouă configuraţie, în care discursurile violente, acţiunile violente, supralicitările violente sînt separate de figura morţii care domină întreaga violenţă politică tradiţională. Nu ne era frică, în Mai '68, nu pentru că am fi fost nişte eroi, ci pentru că ştiam – în mod obscur, dar instinctiv sigur – că nu puteam fi ucişi. [...] Din acest punct de vedere, evenimentul violent se disociază continuu de el însuşi, se ritualizează şi se înscenează cu emfază [...] Un singur lucru rămîne valabil: scoaterea „victorioasă" a evenimentului violent în afara unei istorii repetitive dominată de răscoală şi masacru se plăteşte cu derealizarea lui. [...] Evenimentul se înscenează pe măsură ce se desfăşoară, se reprezintă pe sine mobilizînd imaginarul colectiv, afişîndu-şi propria constituţie simbolică. Aceasta este condiţia realizării lui pînă la capăt, purtat cum e de dinamica sa specifică [...].

© C. Bumbuţ

Mai '68 reprezintă, în Franţa, cea dintîi revoltă generală care nu s-a transformat într-un război civil sau într-o baie de sînge.

În Mai '68, această autoreprezentare a evenimentului a suportat o mutaţie decisivă: elementul mimetic a introdus dimensiunea simulacrului, a amăgirii, a auto-orbirii. [...] Din acest punct de vedere (dar numai din acesta), Mai '68 poate fi privit, într-adevăr, ca un film care deschide o breşă în pricipiul de realitate politică, în care va putea să prospere *exagerarea baudrillardiană*: evenimentul politic nu are vreodată loc decît ca ficţiune şi simulare, pe ecranele puterii ori ale fanţasmei. Suspendarea condiţiei de moarte care domină evenimentul în constituirea lui tradiţională tinde să-l instaleze în acea zonă cenuşie în care „actorii" sînt meniţi a deveni staruri sau histrioni [...], în care media dobîndesc o formidabilă putere dramaturgică care transfigurează faptele [...]. Cu cît ne îndepărtăm de Mai '68, cu atît creşte decuplajul dintre război şi politică şi cu atît mai ambiguă devine condiţia însăşi de *revoluţionar*: ce este o politică revoluţionară, o viaţă de revoluţionar care nu se mai vede expus condiţiei de moarte violentă? Înainte şi după '68, ne-am adăpat cu vioiciune din rezerva simbolică şi imaginară a legendarului revoluţionar specific secolelor al XIX-lea şi XX, fără să simţim nici cel mai mic sentiment de discontinuitate între condiţiile în care trăiau şi mureau eroii de-atunci şi cele în care militam noi. [...]

Ceea ce numim, în mod curent, „sectarismul" lui Mai '68 este tocmai insuficienţa sau respingerea a ceea ce, de atunci, s-a impus ca şi „cultură democratică"; este ecoul reîntinerit, spontan şi teoretizat al redutabilului *„nici un fel de libertate pentru duşmanii libertăţii"*; este, în programul organizaţiilor de extrema stîngă, tema: demo-craţie „formală" (burgheză) nu, democraţie socialistă (muncitorească) da. [...] „Sectarismul" lui Mai '68 este celălalt nume al unei practici a dezbaterii ce se bazează pe ideea că *nu orice discuţie e bună de purtat*, că nu orice practică verbală a pluralismului politic este necesarmente validabilă, în măsura în care *o astfel de regulă universală face imperceptibilă limita dintre ceea ce trebuie să se discute şi ceea ce nu trebuie să se discute*.

Din acest punct de vedere, Mai '68 ştia şi vedea ceea ce noi, azi, nu mai ştim. Un anumit habermasism de bazar tinde, azi, să facă să prevaleze, în mediile politice şi intelectuale, tinde, aşadar, să acrediteze ideea că orice „dezbatere" este bună şi capabilă să facă „lucrurile să înainteze". Am trecut de la intoleranţa generalizată a „anilor '68" în era pupatului global şi permanent. „Scena" intelectuală a devenit acest soi de sală de bal cu parchetul impecabil ceruit în care fiecare dansează – pardon: discută, dezbate – cu fiecare, la provocarea, sau nu, a jurnaliştilor. Campioni fără categorie ai acestui nou imperativ categoric al lui „trebuie să dezbatem!". Efectul prim al acestei noi şi imperioase dispoziţii este acela de a întreţine iluzia unei comunicabilităţi şi a unei permutabilităţi infinite a poziţiilor, a opiniilor şi a intereselor. [...]

Nu ne era frică, în Mai '68, nu pentru că am fi fost nişte eroi, ci pentru că ştiam – în mod obscur, dar instinctiv, sigur – că nu puteam fi ucişi.

În sideranta lui intoleranţă, Mai '68 avea, cel puţin, dreptate să ştie nu numai că nu orice discuţie e de purtat, ci şi că există multe care aduc prejudicii şi care, aşa cum scria, o dată, Deleuze, trebuie să inspire oroare. Bănuiesc că nu este o întîmplare dacă televiziunea – acest principal mijloc de exterminare, azi, a politicii – este aceea care duce pînă la gradul său maxim de intensitate şi de absurditate acest imperativ al „dezbaterii" permanente, al discuţiei care nu e decît *bruiere a comunicării, id est* muzică de acompaniament neîntreruptă a vacuităţii nonevenimentului. [...] Ceea ce este adevărat pentru sistemele filosofice care, în general, nu comunică între ele [...] este la fel de adevărat şi pentru poziţiile fundamentale (politice, intelectuale). Idealul discuţiei infinite şi fără limite este, azi, un ideal poliţienesc, un lubrifiant al consensului. Trebuie să redăm, azi, întreaga sa consistenţă – în spiritul unui Mai '68 degrevat de balastul stalinismului – noţiunii de incompatibilitate. [...] Nu mai trăim, azi, în epoca *Tăcerii mării*. Există, însă, azi, nenumărate tăceri, adică refuzuri de *a juca jocul* comunicării gratifiante, necesare ca ruptură faţă de rumoarea consensuală şi circulaţională, şi care ar avea mult mai multe de spus decît atîtea şi atîtea predici post-neo-şaizecişioptiste. [...]

Alain Brossat predă filosofia la Universitatea Paris VIII şi este autor al mai multor lucrări de antropologie politică.

Traduceri şi adaptări de Bogdan GHIU

N. red.: textele integrale ale acestor eseuri apar în revista pariziană *Lignes*, nr. 34, mai 1998.

© C. Bumbuţ

Z. ORNEA

Neuitatul an 1968

În mai 1968, cînd a izbucnit mişcarea studenţească la Paris, preşedintele Franţei, Charles de Gaulle, se afla, în vizită oficială, la Bucureşti. Într-o după-amiază, trebuind să-mi citesc o corectură la o redacţie din Piaţa Scînteii, am ajuns cu greu la destinaţie, cu troleibuzul 82. Circulaţia era întreruptă. Vizita oficială aglomera toate traseele. Urmăream, emoţionat, desfăşurările de la Paris. Se ridicase studenţimea. Străzile din jurul universităţii erau blocate şi studenţii cereau eliberarea colegilor arestaţi de poliţie în 3 mai. Ca de obicei, armele erau pietrele pavajelor şi totul duduia de freamăt şi revoltă. Vestitul Cohn-Bendit, revoluţionarul german, ajunsese la Paris, mobilizînd spiritele. Ridicarea revoluţionară era, evident, de stînga şi erau agitate cele mai incendiare lozinci. Studenţii se aflau în stradă şi nimic nu-i putea nici înfrînge, nici potoli. Curînd, li se alăturară muncitorii. În mare vogă erau cărţile de filosofie ale lui Herbert Marcuse, unul dintre exponenţii notabili ai Şcolii de la Frankfurt, acum locuind în S.U.A.. Acesta, ceva mai tîrziu, dezvoltase şi o teorie ad-hoc. Şi anume că în noile condiţii date nu muncitorimea are misiunea de a făuri mişcările revoluţionare ci păturile marginale, din afara centrului de interes al sistemului capitalist. Or, care era – preciza el – pătura socială cea mai marginală, dacă nu studenţimea? Marcuse era, atunci, bine prizat, nu numai în Franţa, dar şi în mediile agitate din Germania. Şi, chiar cînd, pe la sfîrşitul lui mai, lucrurile începeau să se domolească la Paris, lumea studenţească trăia încă în efervescenţă. Nu crease ea o criză de putere în Franţa, determinînd demisia lui de Gaulle, grăbind alegerile generale şi prezidenţiale? Pentru mulţi dintre studenţii acelui mai 1968 bătăliile de atunci i-au marcat pentru toată viaţa. Unii nu le-au uitat nici astăzi. Continuă să fie oameni cu convingeri de stînga, chiar dacă nu mai fac parte din cutare organizaţii specifice. N-au uitat – unii – nimic şi totul în comportarea lor o demonstrează. Mi s-a povestit despre o somitate, azi, în lumea matematică (geometru) mondială care continuă să ţină la mare preţ idealurile lui mai 1968, chiar dacă, de atunci, totul s-a modificat în această lume pururea schimbătoare. Dar destui dintre conducătorii acelei mişcări din mai 1968 au devenit azi cuminţi sau gînditori aşezaţi ai „noii filosofii" în Franţa. Chiar Cohn-Benedit e un profesor oarecare în Germania, de nimeni băgat în seamă, liniştit şi aproape un burghez cumsecade.

De aici, din România, mişcarea din mai 1968, urmărită cu atenţie, ni se părea cam zăbăucă. Acea „revoluţie culturală" ni se arăta posibilă pentru că făuritorii ei nu aveau percepţia „socialismului real", pe care noi îl trăiam. Şi asta deşi în 1968 la noi era o perioadă de liberalizare şi dezgheţ. Unde voia să ajungă studenţimea revoluţionară pariziană? Probabil, la eliberarea din strînsorile sistemului de învăţămînt şi chiar mai departe. Dar unde duc aceste elanuri, noi, aici, ştiam prea bine. Mefienţa ne era, de aceea, un sentiment firesc şi necesar, aşteptînd calmarea lucrurilor.

Dar anul acelui mai a rămas încrustat în istoria acestui veac. În acest an 1968 s-au angajat americanii în războiul din Vietnam, care s-a terminat cu o înfrîngere care, în SUA, nici azi nu poate fi uitată. Şi, tot în 1968, s-a declanşat Primăvara de la Praga, marcînd o breşă semnificativă în „lagărul" socialismului real. Mărturisesc că urmăream, efectiv cu răsuflarea tăiată, desfăşurarea evenimentelor din Cehoslovacia, care mă captivau total şi nu cele din mai ale Parisului. Declaraţiile lui Dubcek, ale lui Smîrcovski şi ale celorlalţi conducători ai comuniştilor cu faţă umană de la Praga mă interesau infinit mai mult decît cele ale lui Cohn-Bendit sau decît aprecierile lui Herbert Marcuse. Cîteva luni am tot sperat în luminile Pragăi, investind credinţă că de acolo ne puteau veni dezlegări fericite. Mai ales că, la noi, Ceauşescu mima, şi el, solidaritate cu evenimentele din Cehoslovacia. Curînd, lucrurile s-au complicat şi gerontocraţia brejnevistă de la Moscova dădea semne de iritare, cerînd curmarea „contrarevoluţiei" de la Praga şi ţinîndu-i pe conducătorii cehoslovaci în ameninţări constante. În august 1968 a venit, dură, intervenţia trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia. România a refuzat să participe la această intervenţie, iar Ceauşescu a rostit, la Bucureşti, o cuvîntare în balconul sediului C.C. al P.C.R. „Scena balconului" care i-a înşelat pe destui intelectuali, inclusiv scriitori, (unii s-au înscris, atunci, în P.C.R.) am „ascultat-o" în centrul oraşului Borsec, unde lumea audia, la radio, cuvîntarea meşteşugită. M-a înşelat, mărturisesc, şi pe mine. După-amiaza am plecat la Bucureşti şi, ajuns la Editura Meridiane unde lucram atunci, m-am înscris voluntar în echipa de autoapărare. Şi, apoi, urmăream consternat înăbuşirea Primăverii de la Praga, arestarea conducătorilor ei, ocuparea Pragăi de tancurile sovietice şi ridicarea populară de acolo. Apoi totul a fost zdrobit sub şenile şi-mi aduc aminte cu emoţie declaraţia revoltată a lui Smîrcovski (fostul preşedinte al parlamentului de la Praga) care povestea, răzbit, cum a fost tratat ca un răufăcător la Moscova. Cine, dintre noi, ar putea uita acel uluitor an 1968, anul speranţelor înşelate?

Peter GROSS
profesor la Universitatea de Stat Chico, California

1968 – cînd Marx şi Lenin au reintrat în viaţa mea

La începutul anului 1968 nu mai eram puştiul „proaspăt coborît de pe vapor". Nu mai purtam haine în stil european, emblemele cele mai vizibile ale apartenenţei la o altă lume, şi eram bun la limba engleză. Arătam şi vorbeam (aproape) ca un american. De fapt încercam din răsputeri să fiu american, în ciuda supărătoarei probleme întîlnite în încercarea de identificare cu exactitate a ceea ce înseamnă a fi american. Important era să uit trecutul, să uit lumea veche, limba, obiceiurile, bucătăria, tot ce era vechi, şi să mă metamorfozez într-un american cît mai curînd cu putinţă. Am făcut numai o concesie „trecutului". Fotbalul. Cu adevărat nu există vindecare pentru fanatism. Aşa că am purtat pe umeri ceea ce părea atunci unica mea Veche Cruce Mondială. Am cărat-o cu cîtă demnitate am putut aduna în ciuda chicotelilor celorlalţi americani care, la acea vreme, nu prea erau familiari cu acest sport şi găseau că e ciudat să alergi de jur împrejur lovind o minge cu picioarele şi cu capul.

În orice caz, în toate celelalte privinţe mă grăbeam cu tot dinadinsul să fiu american. Tinerii sunt întotdeauna grăbiţi, încercînd să ajungă la lucruri şi locuri fără indicaţii şi hărţi rutiere, cu foarte puţină atenţie pentru sine sau pentru lumea înconjurătoare, chiar din imediata lor vecinătate, nemaivorbind de spaţiile mai îndepărtate. Poate că e din cauza energiei superpompate pe care o au şi a lipsei de precauţie care dă rareori naştere vreunei inhibiţii.

În America tinerii se grăbesc cu mai mare elan şi motivaţie decît oriunde în altă parte, pentru că totul se mişcă mai repede aici şi posibilităţile individuale sunt inepuizabile. Este pămîntul recompensei imediate şi, acum că mă gîndesc la asta, poate că 1968 a fost anul în care recompensa imediată a devenit oficialul *Lebensziel* al tineretului în toate lucrurile, pe plan personal, politic, financiar, oricum i-ai spune. Acest *Lebensziel* urma să înghită întreaga naţiune şi încă ne mai preocupă perfecţionarea sa în această „cultură a narcisismului", cum ne-a descris Christopher Lasch în cartea sa cu acelaşi nume, unsprezece ani mai tîrziu.

Aşa că la 19 ani, în anul patru de rezidenţă în Windy City, Chicago şi de fapt începutul celui de-al doilea an al meu la universitate, îmi pusesem în funcţiune motoarele pentru a încerca să recuperez ceea ce îmi părea atunci timp pierdut şi vînam recompense imediate în orice lucru. Asemenea fiecăruia dintre cei 11.000 de colegi de campus, care se credeau toţi „diferiţi" şi rebeli, îmi lăsasem părul lung şi perciuni, purtam pantaloni cu fundul larg, cămăşi colorate cu gulere mari. Muzica preferată era rock and roll-ul. Ne respectam încă profesorii şi studiul era încă riguros, nu ca astăzi.

În politică, finanţe, dragoste sau ură, toţi doreau recompensa imediată, iar 1968 era un an febril, cu revolte şi crize aproape constante. Robert F. Kennedy a fost asasinat, la fel şi Martin Luther King. Ofensiva Tet din Vietnam se încheia în iunie cu o victorie militară răsunătoare a Statelor Unite, dar în fond cu o înfrîngere la nivel psihologic şi de propagandă pentru o naţiune care şi-a pierdut gustul pentru războaie purtate mai mult de o săptămînă sau două pe vremea aceea, atrăgînd după sine pierderi care necesitau mai mult decît nişte trupe auxiliare care să dreagă totul. Protestele împotriva războiului se răspîndeau foarte repede, dar cei mai mulţi americani nu erau încă pentru degajarea trupelor. Revoluţia sexuală căpăta viteză supersonică şi punea sub semnul întrebării noţiunea de „evoluţii" în moralitate. Desigur, se mai pot adăuga multe pe această listă, dar ar lua prea mult spaţiu şi timp să numărăm toate bubele de pe corpul american care erau gata să pocnească, unele permiţînd să apară o piele nouă, sănătoasă, foarte necesară care să se regenereze, în timp ce altele nu făceau decît să răspîndească infecţia şi să „graveze" noi cicatrici pe Unchiul Sam.

Convenţia Naţională Democratică ţinută la Chicago, întîlnirea de „încoronare" regală a Partidului Democrat unde au încoronat oficial pe purtătorul standardului partidului din acel an electoral, s-a transformat într-o lungă revoltă în care contemporanii mei alergau disperaţi încercînd să pună capăt războiului din Vietnam, orînduirii existente, problemelor sexuale, războiului, arsenalelor nucleare ale SUA (toate acestea aveau puţină influenţă la Moscova) şi lumii aşa cum era ea cunoscută atunci. Chiar Dr. Benjamin Spock, cunoscutul expert în creşterea copiilor care a murit acum cîteva săptămîni, a fost arestat în 1968 pentru activităţile îndreptate împotriva războiului din Vietnam şi împotriva resurselor nucleare (nici el nu a avut prea mare influenţă la Moscova). Cine poate fi mai bun „expert" în problemele copilului decît unul care gîndeşte ca un copil? În orice caz, Hubert H. Humphrey din Minnessotta a fost desemnat pînă la urmă candidatul pentru preşedinţie al Partidului Democrat, dar spectacolul convenţiei şi faptul că Humphrey nu avea nimic de dat Americii l-a pus cu uşurinţă pe Richard M. Nixon la Casa Albă. Şi restul, cum se spune, e istorie.

Desigur, aveam şi eu propria mizăîn ceea ce se petrecea în acel an pentru că eram la vîrsta recrutării şi puteam fi chemat oricînd la arme chiar dacă eram student la universitate. Cum s-a dovedit pînă la urmă, numărul meu de recrutare nu a apărut niciodată şi mi s-a permis luxul de a rămîne în deplină siguranţă pe malurile lacului Michigan citind toată bibliografia obligatorie plus tot ceea ce mi se părea interesant pe atunci.

Revoltele, demonstraţiile, cărţile şi fetele nu erau singurele distracţii în 1968. Mai erau şi maşinile, acele maşine americane care stîrneau invidia întregii lumi. Apăreau modele noi în fiecare an. Era o obsesie. Americanii s-au îndrăgostit de automobil de cînd Henry Ford a început să producă în masă Modelul T. În 1968 eram atras de un Ford Mustang. Era o maşină sport, prima dată produsă în 1964, mică după standardele americane, dar mai mare decît un Porsche 911 S, care fusese adus pe malurile noastre din Germania, în acel an. Îmi place şi T-Bird, o maşină sport, şic, elegantă, foarte americană în privinţa mărimii. Era cît o barcă cu motor pentru şase persoane şi se manevra tot la fel.

Şi mai erau multe altele, desigur. Spencer Tracy, Katherine Hepburn şi Sidney Poitier jucau în *Guess Whois Coming to Dinner* (Ghici cine vine la cină), un film excelent scris, regizat şi interpretat, iar *Rachel, Rachel* a lui Paul Newman umplea de asemenea marele ecran. Televiziunea era deja un tărîm al pierderii care urma să se perfecţioneze în anii de mai tîrziu, şi nu puteai vedea prea multe, cu excepţia jocurilor olimpice de vară din 1968.

În timpul primăverii, încă un concurs, cu siguranţă nesportiv, m-a ţintuit în faţa micului ecran. Era un eveniment care mă captiva în mod unic şi decurgea logic din identitatea mea, dintr-un 1968 al meu. M-a tras inexorabil înapoi în trecut, către Lumea Veche pe care doream să o părăsesc pentru totdeauna, şi a stîrnit numeroase discuţii cu prietenii şi colegii care ştiau foarte puţin despre acea altă lume de la est de Elba. Şi cum puteau ei să ştie cînd chiar lumea de la vestul acelui rîu însemna pentru ei doar vagi recunoaşteri ale Turnului Eiffel dintr-un loc numit Paris, Berlinul era acolo unde rezistam împotriva Imperiului Răului (aşa cum l-a etichetat cu exactitate Ronald Reagan cu ani mai tîrziu), Roma era unde era Papa şi Londra, acel loc cu care am avut o mare neînţelegere în urmă cu cîteva sute de ani.

Primăvara pragheză a lui Alexander Dubcek, a cehilor care nu doreau să răspîndească comunismul, a bărbaţilor şi femeilor înfruntînd tancurile sovietice, a reprezentat viaţa mea reală, personală, un Bildungsroman. Aceia care erau împotriva războiului din Vietnam mi-au părut imediat ridicoli sau complet demagogi, cu siguranţă nefăcînd legătura între Praga şi Hanoi, şi a trebuit să fac eforturi ca să mă controlez şi să nu mă alătur primarului oraşului Chicago, Richard Daly, în lupa sa împotriva protestatarilor de la Convenţia Democratică. „Soarele răsare şi celor drepţi şi celor nedrepţi", spune Biblia.

Pregătirea mea universitară s-a reorientat rapid spre studii est-europene. Lista mea bibliografică i-a inclus imediat pe Hannah Arendt, Czeslav Milosz, Milovan Djilas, F. A. Hayek, Wilhelm von Humboldt, Jacob Burckhardt, Ludwig von Mises, Thomas Jefferson, Stuart Mills, printre alţii care au văzut mai clar decepţia şi distrugerea generate de toate formele de marxism şi care apreciau cu profunzime, statornicie şi inteligenţă liberalismul, respectul individului, a drepturilor umane şi civile, a proprietăţii private şi a toleranţei.

Prin Praga, m-am întors, în mod figurat, la acel mic oraş Timişoara, doar cît o aşchie comparativ cu Chicago, şi sub controlul aceloraşi oameni şi aceleiaşi ideologii împotriva cărora prietenii mei americani nu doriseră să lupte în Vietnam. Memoria nu poate fi complet ştearsă indiferent de cîte eforturi ar face cineva. Cuvintele fratelui meu în vîrstă de nouă ani, rostite cînd decolam în 1963 de pe aeroportul Băneasa în direcţie vestică, au căpătat deodată un sens concret: „Acum putem vorbi?" l-a întrebat el pe tata. Nu te poţi rupe de trecut, în special cînd acesta a reprezentat lupta eternă dintre bun şi rău, adevăr şi miciună, libertate şi dependenţă. Trecutul este, deseori, prezent.

Americanizarea mea nu s-a domolit în 1968, dar am descoperit aproape cu spaimă, că, fără a face eu însumi vreo greşeală, eram un străin naturalizat american indiferent de hainele mele, de îndrăzneala nou dobîndită în privinţa limbii engleze, sau de dorinţa mea de a fi re-născut fără un trecut. Lumea mea „panglosiană" dispăruse. Maşinile au devenit un simplu mijloc de locomoţie. Fotbalul... ei, bine, era religie şi nu putea fi abandonat. Mailer părea prostesc. Vidal cu greu te mai interesa. Malraux, era doar francez. Schlesinger, Clarke, Sinclaire, Steinbeck erau informativi, imaginativi, mişcători, chiar profunzi. De fapt, Marx şi Lenin erau cei doi anti-eroi pe care credeam că i-am lăsat în urmă, cei care s-au întors acum 30 de ani în viaţa mea.

Traducere de Ramona MITRICĂ

Anca MANOLESCU

O SINECDOCĂ

„1948 – Dumnezeu a fost alungat din UNIVERSITATE. 1998 – Istoria se repetă?“

„În EPOCA DE AUR Ceauşescu interzicea Ortodoxia în Universităţi! Cine vrea să o interzică ASTĂZI aflaţi după şedinţa Senatului Universităţii din Bucureşti!“

Iată ce anunţă afişe largi, sus puse în holul Universităţii.

Mass-media a prezentat şi a comentat deja diferendul. El a pornit de la cîteva gesturi, acumulate, de afirmare explicită, sonoră a Ortodoxiei în spaţiul universitar. Conferinţele organizate de ASCOR în aula Universităţii (în care unii responsabili ortodocşi au susţinut superioritatea tradiţiei lor asupra altora şi au criticat – sperăm în cunoştinţă de cauză – catolicismul, filosofia, scolastica), apoi decizia Ligii Studenţilor din Facultatea de Drept de a instala icoane în sălile de curs, în sfîrşit intenţia de a ridica în curtea Facultăţii de Drept şi de Filozofie (şi a Rectoratului Universităţii) un paraclis universitar cu hramul Sf. Ioan Valahul. Opozanţii (APADOR-CH şi un grup de patru studenţi de la Facultatea de Filozofie) nu au contestat nicidecum posibilitatea de studiu, de cercetare, de dezbatere a problematicii spirituale şi religioase în spaţiul universitar (dimpotrivă), ci doar *modul* în care ASCOR şi Liga Studenţilor din Facultatea de Drept înţeleg să se afirme în acest spaţiu: anume unul apologetic confesional.

Studiu şi ortopraxie

Înainte de declanşarea conflictului, manifestările studenţilor ortodocşi mi se păreau, cu anumite rezerve, explicabile datorită avatarurilor recente ale societăţii româneşti. Mi se părea că ele ţin de simpla reacţie la interdicţiile brutale ale regimului comunist. Aşa cum s-a întîmplat în întreg spaţiul public, ASCOR voia să recupereze rapid, în planul vizibilităţii sociale, ceea ce ani îndelungi fusese o absenţă impusă. Graba şi inflaţia cu care Ortodoxia a fost rearborată pretutindeni, cu care ea a fost declarată, instrumentată chiar pentru scopuri din cele mai diverse ţin însă, prea evident, de un tratament mai degrabă *cantitativ* al tradiţiei, de stricta compensaţie în plan material. E un mod de a te instalează în *replică*, în *opoziţie*, rămînînd, tocmai de aceea, pe un nivel comun cu ceea ce ai ales să combaţi. La o interdicţie îndelungată, s-a răspuns cu multă, foarte multă prezenţă. Chiar sonoritatea şi abundenţa acestei replici ne spun ceva despre efectiva ei acoperire interioară. „Cîţi români îndrăzneau să se declare credincioşi înainte de 1989? Cîţi îndrăznesc să se declare atei şi sceptici astăzi?“ (Lucian Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*).

Nişte studenţi (angajaţi spiritual) nu pot fi bănuiţi de un asemenea conformism. Ar fi fost însă de aşteptat poate mai mult interes intelectual pentru gîndirea religioasă în genere şi pentru modul în care propria tradiţie dă chip Adevărului viu şi conduce spre el. Ar fi fost de aşteptat, poate, un efort profesional *specific*: anume să susţină, ori măcar să dorească, reluarea unei întîlniri autentice între limbajul tradiţiei şi cel al culturii.

Dl Virgil Vlăescu, vicepreşedinte ASCOR şi corespondent Radio România Actualităţi, declara (emisiunea „Starea de veghe“) că la Universitate nu s-au ţinut, din '90 încoace, nici un fel de cursuri de cultură creştină. Nu s-au ţinut poate cursuri unde dogma creştină să fie expusă ca în Facultatea de Teologie (care ţine totuşi şi ea de Universitate) ori unde Ortodoxia să fie prezentată drept cea mai înaltă formă a Adevărului şi a civilizaţiei. În ce mă priveşte, ştiu că – din 1990 şi pînă în 1996 – Andrei Pleşu a ţinut cursuri de filozofia religiei şi de angelologie, cursuri despre maestrul spiritual, isihasm şi, în

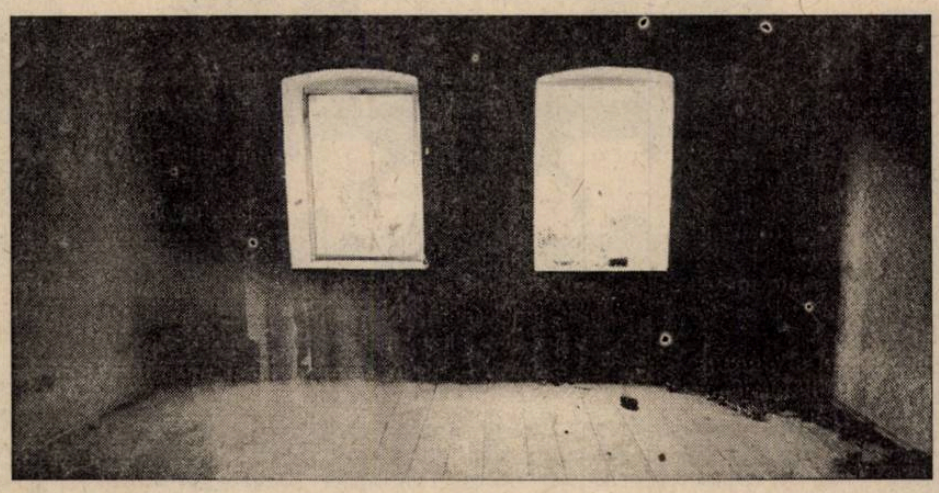

© C. Bumbuț

sfîrşit, despre islam. Însă acolo nu se avansau certitudini confesionale, ci se construiau *probleme* ale căutării spirituale. Puteai învăţa acolo cum se angajează o *hermeneutică*, nu cum se obţine, rapid, o convingere. Texte precise, analizate şi interpretate, de gîndire tradiţională şi de experienţă spirituală, ori cercetări contemporane erau utilizate pentru a stîrni înţelegerea în cea ce priveşte limbajele contemplative şi felul cum realitatea trans-sensibilă a fost scrutată, trăită intelectual, configurată de cei care caută. Se exersa acolo, mai ales, capacitatea de a folosi date ale diverselor curente contemplative şi filosofice pentru a deschide un cîmp al sensului întrupat. Şi, prin intermediul acestor date, puteai realiza cît de dificil, de pretenţios, de nesfîrşit este efortul de a rosti cît mai puţin inadecvat indicibilul, de a gîndi de-negînditul. Şi cît de liber, de non-conformist este acest efort atunci cînd se hrăneşte dintr-o experienţă vie şi dintr-o cunoaştere autentică.

Pe de altă parte, din tipul de întrebări ale extrem de numeroşilor studenţi, era limpede ce rezultate a dat, în Universitate, absenţa unor cercetări şi expuneri de problematică spirituală. În mod surprinzător, nu informaţia şi bibliografia lipseau, ci, mai degrabă, perspectivele adecvate subiectului, priceperea de a-l aborda.

În mod iarăşi ciudat, ASCOR nu a avut atît opţiuni referitoare la studiul, de nivel universitar, al unei asemenea problematici. Asociaţia a fost preponderent interesată de afirmarea moralei creştine. *Carta Universitară* ar fi trebuit, în opinia ei, să menţioneze că Universitatea din Bucureşti se bazează pe principiile acestei morale (excluzînd astfel ori stînjenind accesul profesorilor şi studenţilor de alte confesiuni ori convingeri). Iar Universitatea ar fi trebuit să aibă un patron creştin ortodox. Icoanele şi biserica proiectată se leagă şi ele de aceeaşi încercare de a cuceri simbolic spaţiul universitar. E straniu că nişte studenţi (şi nişte intelectuali) ţin cu mult mai mult să-şi declare în acest spaţiu ortopraxia (practica, fie ea morală ori a cultului ortodox) decît să-şi antreneze înţelegerea pentru spiritualitate, inclusiv ortodoxă. Dar fie şi în acest domeniu al moralei creştine, ei ar fi fost poate cu mult mai convingători dacă ar fi susţinut, de pildă, restituirea bisericilor către fraţii lor greco-catolici. Ceea ce ar fi dat o probă foarte expresivă de *înţelegere* dacă nu de „iubire a aproapelui“.

Fiindcă e remarcabil cu cîtă dificultate ajunge să fie recunoscut „aproapele“, adică cel neidentic, diferit – pe care morala creştină îţi cere să îl asişti, să îl respecţi ori măcar să nu-l stînjeneşti cu prezenţa ta prea apăsat afirmată. Şi, la fel de remarcabilă, este uşurinţa cu care sînt desemnaţi duşmanii de neiertat. „Universitatea din Bucureşti are de ales între creştinism şi păgînism“ declara teribil şi reducţionist dl Ilie Bădescu, şeful Catedrei de Sociologie *(Jurnalul naţional,* 19 apr. 1998). Şi, imediat după ce declară că biserica universitară va fi „un loc în care studenţii sunt chemaţi să înveţe lecţia iubirii aproapelui“, domnia sa o şi ilustrează zicînd: „aceia care vor să oprească această lucrare sunt o sectă, fiindcă raportaţi la colectivitatea morală şi religioasă a acestei ţări ei au o pondere de 1 la sută... În plus, cum această sectă îşi defineşte libertăţile în afara comunităţii creştine a iubirii, ea face proba că este antihristică, adică de esenţă comunistă şi extremistă“.

Lăsăm la o parte argumentul cantitativ, nici acela onest dat fiind că statistica cu pricina nu reprezintă situaţia din Universitate, ci doar declaraţia de identitate religioasă (nu neapărat însoţită de angajare efectivă) pe ansamblul României. Jenantă însă pentru un cadru universitar e tactica de a cadorisi pe cel de altă părere cu impozantul titlu de „antihristic“. Ce repede se ajunge la categoriile ultime şi cît de la îndemînă stau anatemele unui „iubitor de aproapele“. În varianta domniei sale, morala creştină poate da fiori de spaimă nu numai unui liber cugetător, dar şi unui creştin ceva mai discret.

Din păcate, şi reprezentanţii ASCOR par la fel de convinşi că poziţia, iniţiativele, stilul lor nu pot fi contestate decît o dată cu întrega Ortodoxie şi cu Dumnezeu însuşi. Afişul menţionat la început o dovedeşte. „Nu e decît o sinecdocă“ m-a lămurit cu bunătate cineva. Riscantă sinecdocă! Ea poate ajunge să justifice orice licenţă comportamentală în spaţiul public. De vreme ce Dumnezeu e în întregime de partea ta şi a dezertat din cîmpul tuturor celor care gîndesc altfel, de vreme ce morala socială îţi cade şi ea integral în sarcină, s-ar putea să decizi că toţi opozanţii idelilor tale trebuie reduşi la tăcere, pe motiv că sînt „antihristici“. Şi, în cazul în care vei avea posibilitatea efectivă, să-i şi reduci.

„Toate manifestările care susţin degenerarea morală (inclusiv cele care promovează homosexualitatea) nu sînt interzise, în schimb manifestările noastre sînt interzise în spaţiul public românesc. De aceea tinerii au ajuns la dezastrul spiritual de azi“ declara dl Virgil Vlăescu la dezbaterea GDS cu tema „Manifestările religioase în spaţiul universitar“ (7 apr. 1998) din care revista *22* a publicat extrase. E destul de limpede că singura cale de a scoate tineretul din dezastrul spiritual de azi e să nu fie aduse nici un fel de obiecţii acţiunilor ASCOR. (Inutil să spunem că legislaţia României nu „promovează“ homosexualitatea, ci încearcă doar să se alinieze la standardele democraţiilor europene în ce priveşte libertăţile individuale şi că, oricum, discernămîntul moral veritabil nu poate fi obţinut prin interdicţii. A fi doar de adăugat că nici manifestările ASCOR nu au fost interzise).

Ioan Valahul şi cultul ecumenic

Patronul paraclisului universitar este expresiv pentru concepţia pe care Asociaţia şi-o face despre misiunea ei în raport cu starea societăţii româneşti. E vorba despre un tînăr şi chipeş muntean luat în robie de o razie otomană pe vremea lui Mihnea Turcitul (conducător aşadar nedemn, care cedase păgînismului). Ioan se va remarca prin determinarea cu care respinge hărţuirea sexuală a stăpînului său turc şi (după ce îl ucide pe acesta) a soţiei lui. Apoi pentru hotărîrea cu care refuză să treacă la religia mahomedană, decizie pentru care e chinuit şi ucis. Evident că acest Ioan este, în felul său propriu, un martir şi un mărturisitor incontestabil, admirabil al credinţei ortodoxe. Probabil că ceea ce a decis alegerea este calitatea lui de creştin valah precum şi moralitatea sa impecabilă. Însă pentru un paraclis universitar... Mari intelectuali şi contemplativi creştini precum Grigore de Nyssa ori Maxim Mărturisitorul, care au lucrat viu, creator cu date ale filozofiei greceşti şi care au văzut în Biserică o *mystagogie*, o cale, o ascensiune spre Ultim nu par să fi intrat în calcul.

Pe de altă parte, e iarăşi remarcabilă inocenţa cu care dl Remus Cernea, student la Filozofie, propune – ca soluţie democratică – ridicarea unui lăcaş ecumenic de rugăciune în locul paraclisului universitar orotdox. Structura simbolică a unui spaţiu de cult – şi cultul însuşi – sînt partea cea mai *diferenţiată*, cea mai specific *întrupată* a oricărei religii. În ele sînt înscrise o întregă doctrină şi o tehnică de înaintare spirituală, *proprii* unei anumite forme tradiţionale. A sparge structura aceasta simbolică revine la abandonarea însăşi a cultului în funcţia sa autentică: de suport concret pentru transformarea lăuntrică ce conduce spre întîlnirea cu divinul. Ecumenicitatea nu se obţine nici ea, rapid, la nivelul *practicii*, ci doar drept zare comună (recunoscută ca atare) a tuturor căilor.

Poate că una din cele mai rezonabile lecţii ce se pot trage din acest diferend ar fi urgenţa de a oferi studenţilor interesaţi cursuri – de rigoare, calitate şi veritabilă comprehensiune –, privind problematica şi cultura spirituală. Şi se pare că, printre cadrele Universităţii, asemenea preocupare există.*

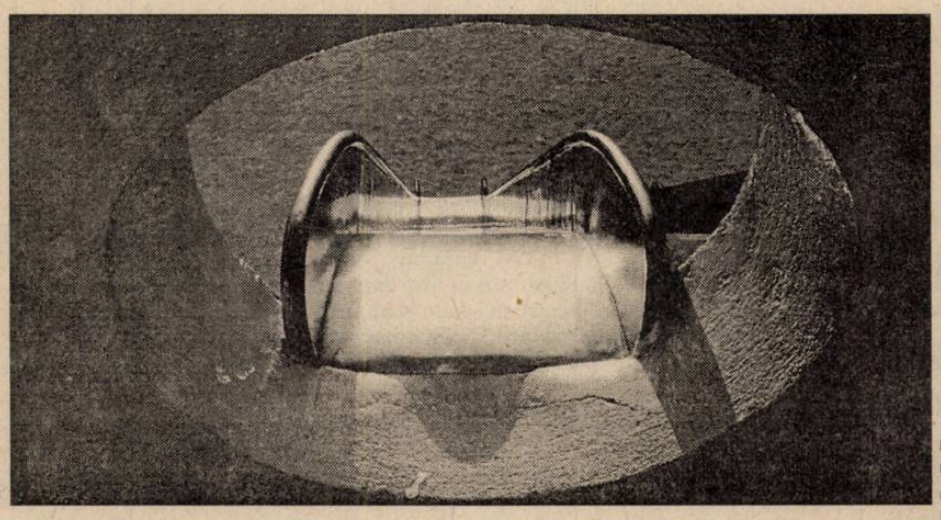

© C. Bumnuț

Album

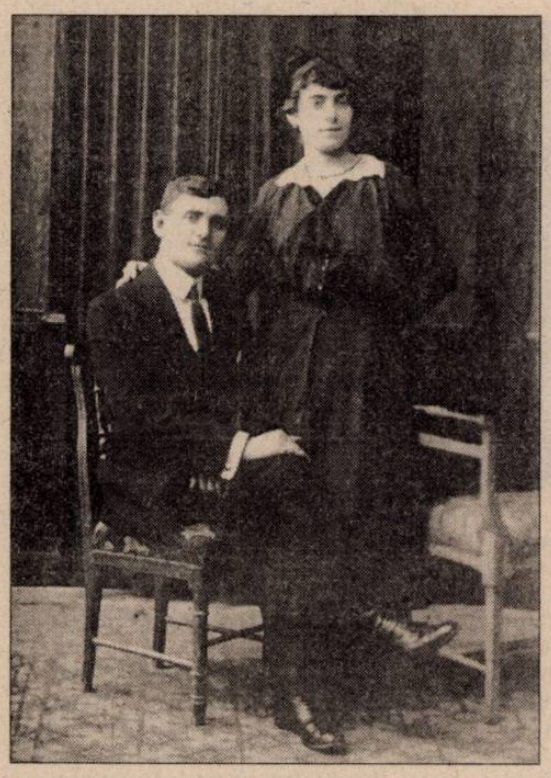

Scrisori întredeschise

Domnişoară Amalio,

Scumpele D-tale rânduri aşteptate de mine cu atâta nerăbdare, se află însfârşit în mâinile mele: consider deci de datoria mea de a'ţi răspunde imediat.

Prin diferite atenţiuni, prin modul meu de purtare şi prin devotamentul meu v'am dat probe despre stima şi afecţiunea mea, ce zic? despre amorul meu nemărginit; de aceea cred că pot să mă nutresc cu dulcea speranţă, că şi inima D-tale, atinsă de săgeata lui Cupidon, îmi aparţine – trebuie să'mi aparţină. De nu mă înşel, s'a operat în noi o contopire sufletească, bazată pe simpatii mutuale; inimile noastre s'au transformat într'una singură. De aceea dorinţa D-tale, dorul D-tale nu va aparţine şi nici nu poate aparţine cu totul decât aceluia căruia ţi'ai dat inima în urma dictării sau mai bine zis inspiraţiunei unei puteri supra-naturale. Ori nu mi'ai dat poate încă inima D-tale? N'oi fi dobândit poate încă iubirea D-tale? Oare mâna-ţi, scriindu-mi acele preţioase rânduri, n'a fost ea condusă de amor?

Cam acestea sunt ideile ce'mi frământă une-ori inima, idei cari aduc câteva acorduri melancolice, triste, în viaţa'mi cea atât de veselă şi senină şi cari de multe ori mă împing cu o putere invizibilă către tine, pentru a citi în ochi tăi iubirea ta şi a auzi din frumoasele tale buze confirmarea iubirei tale.

Aflându-mă la o aşa mare depărtare de tine şi într'o îngrijorarea aşa de nespusă, tot cată să mai stau aci în Iaşi fiindcă afacerile mai reclamă încă prezenţa mea în acest oraş. Până la întoarcerea mea mă nutresc cu dulcea speranţă că'mi vei trimite în curând câteva rânduri eşite din mâna D-tale. Acele rânduri îmi vor mai risipi puţin tristeţea şi mă vor conduce la convingerea că scumpa'ţi inimioară 'mi aparţine pe deplin.

Al tău,

N.N.

Bunicuţa publicitară

L-aţi citit pe Imbert?

Nu cred că-i prea tîrziu pentru a întreba dacă l-aţi citit pe Imbert, în „Evenimentul zilei“ datat 1 Mai 1998. Sau, măcar, recitit. Prin citit înţeleg citit. Prin Imbert îl înţeleg pe directorul comisiei pentru Drepturile Omului a Consiliului Europei, Pierre Henri Imbert. Acest înalt funcţionar european a acordat dlui Claudiu Săftoiu un amplu interviu, mare cît juma' de pagină, în care spunea cîteva lucruri (în România „lucru“ e şi idee) bune să oprească mîncarea în gît multora dintre noi, oamenii deştepţi ai acestui ţărm de linişte şi de un albastru infinit.

Francez sadea, ceea ce impresionează/scandalizează în opiniile dlui Imbert e nuanţa – noţiune complicată, faimoasă prin cîte încurcă şi întunecă în accesul la o idee, nu numai la noi, dar şi la alţii. Nuanţele analizei dlui Imbert au claritate şi, mai ales, vigoare. Ele nu obscurizează, ci complexează, ca să nu zic: enervează.

Primul şoc vine din faptul că dl Imbert nu ne socoteşte cea mai rea ţară din Europa, ba nici măcar o ţară-problemă: „Este România o ţară-problemă pentru Consiliul Europei?“ Răspuns: „Nu. România se confruntă însă cu deficienţe pe care nu le-a eliminat“. Urmează un al doilea: „Cum se vede Reforma?“ Răspuns: „De departe, Reforma din România nu are un aspect ieşit din comun... Nu pot spune că la Bucureşti lucrurile merg bine, dar afirm că puterea de la Bucureşti este disponibilă să recupereze timpul pierdut“.

Urmează alte două şocuri – de data asta mai punctuale (adjectiv a cărui vogă, azi, o întrece pe aceea a „irelevantului“ de ieri, dovadă că există schimbare!). Dl Imbert e frapat – adică şocat la rîndul lui – de „negativismul organizaţiilor nonguvernamentale“ care veghează la starea democraţiei în România. Buletinele lor de informare care-i cad frecvent sub priviri sînt sistematic „prea critice şi prea severe“. Cum, cum? Prea critice şi prea severe – acuzînd deseori că „în România nu se traduce integral jurisprudenţa internaţională privitoare la drepturile omului.“ Nuanţa dlui Imbert: „Dar nici o ţară membră a Consiliului Europei nu le traduce integral. Nici Germania, nici Spania, nici Italia, Portugalia, Belgia sau Ţările de Jos“... Şi atunci? Atunci, urmează o frază dură, aparent catifelată: „Trebuie totuşi să ştim despre ce vorbim cînd lansăm asemenea afirmaţii“. Se ascunde ceva foarte neplăcut în acest „totuşi“. Acest „totuşi“ ne cam face grei de cap, ce să mai vorbim!?, tocmai pe noi, deştepţii şi exigenţii lumii cărora ne e clar de ani de zile că România noastră e cel mai rău copil din clasă! Ei, uite că nu e!

Celălalt punct scandalos este afirmaţia: „Consiliul Europei nu a recomandat niciodată României, în mod obligatoriu, restituirea *în integrum* a proprietăţilor confiscate de regimul comunist, ci o respectare a dreptului de proprietate aplicată pe fiecare caz în parte, în condiţiile specifice ale cazului respectiv“. „Vorbeşte serios...?“ – e întrebarea firească, fie şi nepoliticoasă, care ne ţîşneşte de pe buzele încinse în discuţiile fără sfîrşit dintre noi, proprietarii, şi noi, chiriaşii, gata să ne luăm de gît. Dl Săftoiu are inspiraţia unei întrebări ceva mai cuviincioase decît spontaneitatea noastră:

„ – Consiliul Europei refuză, aşadar, o atitudine radicală în această privinţă?

– Bineînţeles. Consiliul Europei refuză în general orice radicalizare la nivelul legislaţiei unui stat membru.“

Şi urmează alte două observaţii greu suportabile pentru o ţară de valoarea noastră în domeniile talk-show-ului şi pamfletului. Dl Imbert apreciază că „ceea ce-i lipseşte României mai mult decît altor ţări sud-est-europene este supleţea dialogului.“ (Dar abundenţa lui? E clar că *monsieur le directeur* nu cunoaşte ce-i „o stare de veghe“, un Tucă-show – *n.m.*, adică nota mucalitului) Lipsa de supleţe – nuanţează europeanul – „determină un ton dur al relaţiei dintre parteneri; în politica românească orice temă abordată devine conflictuală şi provoacă crize; dacă apare o idee nouă în România, în loc să fie îmbrăţişată de toţi (cum, adică, de toţi, iar partid unic? – *n.m.*, nota mucalitului de serviciu) ,ea duce la crearea unui nou partid“. A doua observaţie e apoteoza interviului. În viziunea acestui specialist al Drepturilor Omului, „România este încă victima radicalismelor ei, fie ideologice, fie rasiale.“ La noi încă nu s-ar înţelege acest paradox: „Un drept aplicat radical violează drepturile omului“. Cum adică? Iată: „o lege care condamnă defăimarea ţării îndeamnă ea însăşi la defăimarea ţării şi aduce atingere dreptului la liberă exprimare“. Nu-i prea încurcat? Măcar dacă aceasta ar fi ultima întrebare... Încă şi azi am în auz expresia unui amic antiextremist de centru care – după ce i-am rezumat interviul dlui Imbert – m-a întrebat cu extrem dispreţ: – Cine mai e şi ăsta? I-am repetat: – Directorul Comisiei pentru... – Un francez? – Da. – Să-şi vadă de Corsica lui!

Radu COSAŞU

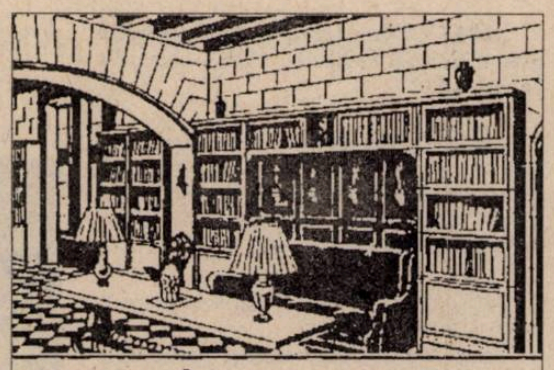

BIBLIOTHÈQUES EXTENSIBLES
ET TRANSFORMABLES

Modèles spéciaux pour L'ILLUSTRATION
Demandez le catalogue n°4
envoyé gratuitement avec le tarif
FACILITÉS DE PAIEMENT

BIBLIOTHÈQUE M.D Tél.: Littré 11-28
9, rue de Villersexel - PARIS VIIe

Bazar

Iniţiative perene

Românul a înţeles că fără iniţiative nu se poate. Unul dintre compatrioţii noştri plini de iniţiative este cunoscutul cîntăreţ de muzică uşoară Cătălin Crişan. Acesta s-a hotărît să-şi promoveze următorul album într-o manieră asortată atît economiei de piaţă, cît şi maniei jocurilor de noroc: *„împreună cu Metropol, producătorul casetei şi CD-urilor, am hotărît ca în carcasele casetelor şi CD-urilor să se pună o bancnotă de 1, 20, 50 şi respectiv 100 de dolari“*. Această dărnicie a cîntăreţului nu se datorează numai dorinţei de succes a vînzărilor, ci şi faptului că dl Crişan a scăpat cu viaţă dintr-un accident de maşină. De aceea albumul său se intitulează *„Sărut mîna, doamna mea“*. *„Doamna mea“* nu este, nici pe departe, „iubita“, ci viaţa *„care nu m-a părăsit, ci, din contră, mi-a mai dat şansa să compun“*.

Cătălin Crişan nu este singura personalitate publică ce a avut revelaţii asupra vieţii şi morţii. Liberalul Viorel Cataramă, printre nenumărate investiţii efemere, s-a hotărît să facă una perenă: un cavou de 700 de milioane la cimitirul Bellu. Ziarul *„Libertatea“* ne precizează evoluţia edificiului: *„Iniţial construcţia trebuia să arate ca un templu grecesc în miniatură, ceva care să se integreze arhitectonic între cavourile din apropiere (...). Din păcate, nu a ieşit decît un fel de bunker din beton şi cărămidă, care ar putea rezista şi unui atac cu rachete atomice“*.

Pe scurt, într-o epocă în care sfîrşitul lumii se tot apropie (cel puţin pe ecranul ProTV-ului) personalităţile publice încep să devină mai profunde şi mai preocupate. Dacă lumea asta e prea agitată şi prea efemeră, doar lumea cealaltă îţi mai poate oferi stabilitate şi garanţia unei ctitorii de durată. Să nu devenim, însă, excesiv de gravi: cu toate revelaţiile lui asupra vieţii şi morţii, Cătălin Crişan îşi intitulează şlagărul albumului *„Dor mahmur“*. Noutatea? Cîntăreţul o interpretează *„fals şi exact aşa cum cîntă un om «beat mort»“*.

Iaromira POPOVICI

Platfusul Cenuşăresei (II)

Sînt dintre cei care consideră că vremea „manifestelor cinematografice“ co-semnate de regizori şi critici a apus, şi că e mai bine aşa; că a trecut epoca „sistemelor“ şi, prin urmare, numai intuiţia – în critică, precum şi în regie – ne mai poate călăuzi... Însă cred, în acelaşi timp, că există o saturaţie – la nivelul receptării – în privinţa filmelor care, chiar şi atunci cînd fac efortul de a privi în prezent (sau în trecutul apropiat), nu pot renunţa la Parabolă. Există o emfază asasină – şi o scleroză mizerabilistă – în filmele româneşti, care le surpă din interior: prima ţine loc de „gravitate“, a doua – de „realitate“... Majoritatea cineaştilor români se văd în postura (fumată, deja) a unor Moise ai naţiunii, cu filmele lor – „tablele Legii“. Ei nu pot vorbi decît cu voce de stentor şi nu pot concepe filme decît *sub specia eternităţii*... Este un reziduu al perioadei nu prea îndepărtate în care, e drept, Filmul (Artele, în general) şi Autorul erau văzuţi ca nişte faruri în beznă. Numai că situaţia s-a schimbat, cine din public mai are – astăzi – această convingere? Nimeni; numai artiştii şi rudele lor! Însă, fatalitate: funcţia s-a lipit de suflet, *Grrrhavitatea* a devenit o a doua natură... În nouă ani de cinema românesc, există doar 3 (trei) filme care scapă de această suferinţă: cele două ale lui Nae Caranfil şi **Dublu extaz** al lui Mihu. Cineaştii români au uitat (dar au ştiut, oare, vreodată?) ce înseamnă plăcere ludică, dezinvoltură a mizei, *uşurătate*...!

Poate că, dacă ar fi mai mulţi co-autori ai scenariilor, lucrurile s-ar putea corecta din mers (cu condiţia, firește, ca măcar într-unul dintre capete să se aşeze ideea salvatoare!). Dar regizorul român este un ins aparte – un individualist anarhic hărăzit cu har, căruia nici prin cap nu-i trece să se înhame la o „muncă în echipă“ în care opinia lui icsulescu s-o bată pe a lui! Inflaţia de scenarii scrise de regizorii filmelor respective este un simptom al acestei stări de lucruri.

În ce măsură ajută însă critica de film filmul românesc? Păi, îl ajută foarte mult, *atunci cînd* filmul respectiv este realizat de un regizor-prieten (sau măcar amic)! Dacă regizorii români s-au divizat – în principiu – în două grupuri mici şi belicoase (cei din UCIN şi UARF-ul), critica românească s-a mărunţit după criterii încă şi mai oculte – căci acelaşi critic poate fi amic, după caz, atît cu un regizor din UCIN, cît şi cu unul din UARF...! Tot *după caz*, şi „obiectivitatea“. Cutare critic şi-a făcut un obicei să „radă“ fiecare film al regizorilor antipatici, însă face gura mică atunci cînd aceia care-i sînt aproape – sau cărora le „mătură curtea“ – ies pe ecrane cu rebuturi (un procedeu ingenios este, în acest caz, a delega un terţ să scrie cronica în locul tău; la rigoare, chiar şi un interviu – frumos, neutru, „emigrat în Australia“ – poate servi...). Un alt critic tămîiază cutare regizor cu o carieră promiţătoare (nu se ştie niciodată!) sau laudă în virtutea vechilor complicităţi. În fine, există şi o regulă – de la care nu se abate mai nimeni –, aceea a lui: „Las' că vezi tu!“. Este ca un joc de societate, criticul neinvitat la premiera filmului X va scrie, neapărat, o cronică distrugătoare a filmului respectiv... Căci, de ce nu sînt invitaţi criticii la premiere?! Ranchiuna mică, infantilă în loc de criteriu: este doar una dintre „figurile“ baletului de masacru în care excelează o anumită parte a criticii...

Cui îi pasă!? – ar putea fi reacţia normală la toate acestea. Filmul românesc merge mai departe – adică Nicăieri. UCIN-ul premiază, ca un judecător adormit cu ciocănelul în mînă, filme făcute cu doi ani în urmă (Malvina Urşianu cot la cot cu Florin Iepan!); ONC-ul promite bani pentru scenarii bune (banii sînt, unde-s scenariile?!); UARF-ul latră, caravana trece şi, peste toată „panarama“, suflă un vînt de lehamite venind dinspre săli... Noroc cu cele cîteva *„manifestări afară“* în care – tîrîş, grăpiş –, filmul românesc se mai strecoară: un deget, două, trei... Pantofi sînt, după cum se vede, dar Cenuşăreasa are platfus.

Alex. Leo ŞERBAN

Ambasada Republicii Islamice Iran
vă invită pe data de 27 mai 1998
în Sala Amfiteatru a Academiei Române
(Calea Victoriei nr. 125)
la un seminar de o zi
cu titlul „Limba şi literatura persană“;
această manifestare este prilejuită
de aniversarea a 25 de ani
de la înfiinţarea
Secţiei de Limba şi Literatura persană
din cadrul Universităţii Bucureşti.

Pe 4 mai, la Fundaţia Culturală Română organizaţiile The Open University Business School – Marea Britanie şi Centrul pentru Educaţie la Distanţă – CODECS – România au lansat Editura CODECS, care îşi propune să editeze cărţi din domeniul educaţiei manageriale. Editura se prezintă deja cu cinci traduceri de specialitate („Costurile calităţii“ de Graham W. Parker, „Marketing strategic“ de Malcom McDonald, „Vînzarea inteligentă“ de Tony Buzan şi Richard Israel şi două volume colective – „Marketing industrial“ şi „Manual de marketing“) şi va lansa, pe parcursul anului 1998, 25 de alte titluri din domeniile *management, marketing, comunicare, resurse umane, negocieri şi vînzări.*

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT
vă recomandă ultimele sale apariţii:

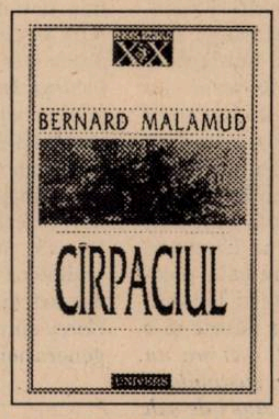

BERNARD MALAMUD
Cîrpaciul
272 p., 29.000 lei

FRANZ KAFKA
Jurnal
472 p., 42.000 lei

Aceste titluri le puteţi comanda la Editura Univers, Piaţa Presei Libere nr. 1, C.P. 33-78, Bucureşti • 79739
Tel. (401) 222.66.29; 617.55.25; Fax: 222.56.52

Cronica literară de tranziţie

O pată de sînge intelectual

Ceea ce îngrozeşte – printre atîtea altele! – în această carte*, este amestecul de profesionalism (poliţienesc) şi imbecilitate (crasă) din activitatea Securităţii. Altfel spus: imbecilizarea programatică a profesionalismului. Oamenii sinistrei instituţii o urmăreau pas cu pas, în anii '50, pe fosta soţie a lui Eugen Lovinescu, mama Monicăi Lovinescu, îi ascultau convorbirile şi tăcerile din apartamentul de pe bulevardul Elisabeta, redactau ample rapoarte, desfăşurau, deci, forţe teribile, în ciuda faptului evident că acea femeie de 70 de ani nu avea nici o altă putere decît pe cea morală şi nu intenţiona nici o acţiune „subversivă“. Dacă întreaga poveste nu ar sta sub semnul tragicului, ai fi stupefiat de ridicolul migalei cu care agenţii consemnează deplasările ei, de la poştă la cofetărie, de la cofetărie la alimentara, unde cumpără 100 de grame de salam cu suma de 4 lei şi 50 de bani, totul fiind notat cu precizie, de parcă şi în acel gramaj, şi în preţ, şi în traseul urmat, s-ar ascunde un „cod“.

Am salutat talentul deosebit al Doinei Jela de la prima ei apariţie şi entuziasmul meu are temeiuri să crească. O carte cum e cea de faţă nu putea fi scrisă decît de cineva care „dispune“ de viziunea calm-cuprinzătoare, de romancier clasic, asupra vieţii; de un simţ acut al desfăşurării unei naraţiuni, căreia i se conferă continuă tensiune, în ciuda absenţei ca şi totale a epicului; şi, o spun simplu, cu riscul de a părea demodat, de o mare doză de omenie, de acea bogăţie sufletească generatoare de sim-patie şi em-patie. Doina Jela are aceste calităţi (cred că ar putea scrie roman competitiv), aşezate pe o tenacitate documentară implacabilă şi pe o cuminte inventivitate compoziţională. E aproape superfluu să adaug că „scrie bine“, cu o frază mlădioasă şi niciodată calofilă, cu o „obiectivitate“ vascularizată de buna înţelegere şi, atunci cînd se cuvine, cu o moderată ironie tristă: *„Trei zile mai tîrziu, securistul «inteligent» şi-a făcut datoria, arestînd-o, şi un an mai tîrziu, ea şi-a făcut datoria murind, îţi vine să spui în încheiere“* (p. 48)...

Aşadar: în 1947, Monica Lovinescu părăseşte România şi, după un timp, vocea îi va putea fi auzită la radio. Mama ei rămîne în ţară, singură, dă meditaţii de limba franceză şi întreţine relaţii mic-burgheze cu văduva lui Toto Rosetti, cu Maria Botta, Anda Gheorghiu, Ion Caraion. Corespondează zilnic, prin cărţi poştale, cu fiica ei. Securitatea îi cere s-o convingă pe Monica să tacă. Ridică prea multă lume împotriva Republicii Populare Romîne. Să tacă, şi va fi bine. Dar Ecaterina Bălăcioiu Lovinescu nu poate să facă aşa ceva. Refuză. I se pun microfoane în casă şi agenţi mereu pe urme. În cele din urmă, în ziua de joi, 23 mai 1958, este arestată. Avea 71 de ani. E acuzată că *„a transmis în străinătate, prin corespondenţă, în mod convenţional, ştiri nedestinate publicităţii* (?!), *a ascultat emisiunile unor posturi de radio imperialiste şi a comentat în mod tendenţios cu alte persoane ştirile tendenţioase transmise de aceste posturi, precum şi de a fi cunoscut scrierile cu caracter contrarevoluţionar ale unora dintre persoanele cu care întreţinea legături“* (p.219). Primeşte, prin sentinţa din 12 februarie 1959, o condamnare de 18 ani temniţă grea. Uranus, Malmaison, Jilava. I se flutură din nou ispita de a fi eliberată, dacă o face pe Monica să vină în ţară. Nu acceptă. Era foarte bolnavă. Moare în ziua de 8 iunie, la Văcăreşti, după ce i se refuză cu bestialitate asistenţa medicală.

În jurul acestei ticăloşii, emblematice pentru un regim ilegitim şi feroce, Doina Jela aşterne o carte formal heteroclită, dar perfect omogenă în fond şi în ton. Unghiurile de abordare sunt multiple:

• personalitatea Ecaterinei Bălăcioiu, reconstituită din documente, din amintiri, din scrisori;

• dosarul apartamentului (istoria procurării, documente ale procesului de retrocedare din 1995, dialog cu avocatul d-nei Monica Lovinescu, prof. univ. Doru Cosma, dialoguri la Circa de poliţie nr. 17 etc.) din bulevardul Elisabeta, 95A, vizavi de Facultatea de Drept, ocupat, după arestare, chiar de anchetator, care tăia porcul pe masa de lucru a lui Eugen Lovinescu şi punea borcane cu alimente în rafturile fostei biblioteci (în pofida demersurilor în justiţie, încununate – pe hîrtie! – cu succes, nici azi, cînd scriu aceste rînduri, locuinţa unuia din cei mai mari literaţi români din toate timpurile, nu şi-a căpătat, aşa cum se cuvine, statutul de muzeu, ci este în continuare ocupată de acelaşi anchetator, care se pare că ar fi făcut parte şi din completul de aşa-zisă judecată a lui Nicolae Ceauşescu. Această infamă, scandaloasă tergiversare e o pată pe obrazul justiţiei româneşti de după 1989);

• mărturii ale unor colege de detenţie ale Ecaterinei Bălăcioiu, atestîndu-i demnitatea şi bunătatea firii;

• rapoartele de urmărire şi înregistrare ale Securităţii, unele comentate (în partea mediană a cărţii), altele nude (în final);

• „dosarul“ literar, politic şi uman, cu ignobilele sale dedesubturi, al lui Ion Caraion, cel care a constituit unul din pretextele întemniţării Ecaterinei Bălăcioiu;

• pagini ample din corespondenţa către Monica a doamnei Bălăcioiu, ca un jurnal;

• pagini din jurnalul propriu-zis (de „investigaţii“) al Doinei Jela: drumuri la Procuratură, la SRI, la Jilava, tîrcoale în jurul imobilului din b-dul Elisabeta;

• fragmente din manuscrisul memorialistic al Monicăi Lovinescu, intitulat *Repere;*

• un substanţial dialog cu Monica Lovinescu;

• un capitol despre o altă victimă tipică a terorii comuniste, Adrian Hamzea (Jilava, Aiud, Peninsula, Poarta Albă), *„ultimul bărbat care i-a oferit doamnei Ecaterina Bălăcioiu Lovinescu braţul, în dimineaţa zilei de 31 ianuarie 1959, la ieşirea din sala de judecată a Tribunalului Militar Teritorial Regiunea II Bucureşti“* (p. 281):

• un tabel sinoptic cu ceea ce a putut afla despre anchetatorii implicaţi în cazul Bălăcioiu.

Perfect închegate, toate cele de mai sus dau un mozaic unitar şi tulburător pînă la disperare. Ar fi nedrept ca această carte să nu primească un premiu. Între minţile angajate în punerea în operă (răvăşitoare) a unui proces moral al comunismului, Doina Jela se află în rîndul întîi.

George PRUTEANU

*) Doina Jela, *Această dragoste care ne leagă – Reconstituirea unui asasinat,* Ed. Humanitas, 1998, col. „Procesul comunismului“, 352 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Sfatul bătrînilor din Cişmigiu

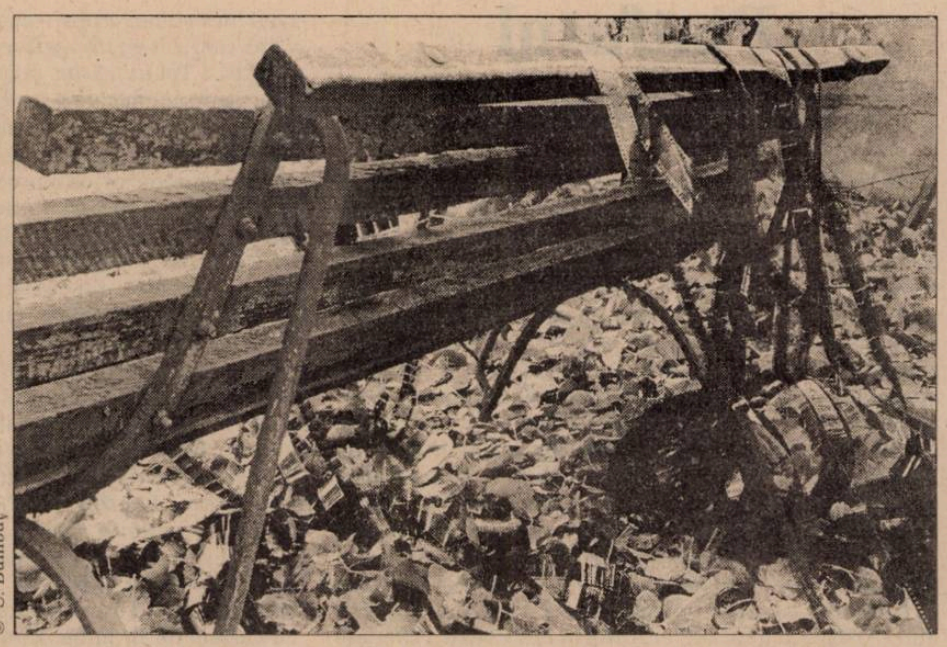
© C. Bumbuţ

Am vorbit, într-un număr precedent, despre distracţiile „de concepţie", noutăţi colorate într-un Bucureşti destul de cenuşiu (localuri, magazine). Altfel de pete de culoare pot fi considerate şi distracţiile tradiţionale şi ieftine ale unor români mai numeroşi şi cu mult mai puţine posibilităţi materiale. Atît de ieftine, încît multe dintre ele sînt chiar gratuite: de pildă, *mersul în Cişmigiu*. Cea mai interesantă modalitate de a-ţi petrece timpul în Cişmigiu este, de departe, *Careul*. Aceasta este denumirea consacrată pentru locul în care un număr de bărbaţi, în general pensionari (dar nu numai) se adună *să joace şah, table, remy* şi *să pună ţara la cale*. Ţara, pentru bărbaţii români, se pune la cale pe două planuri: *politica* şi *sportul*, adică cel naţional – *fotbalul*. Se citesc ziare, şi se discută pe marginea lor. Cărţi mai puţin – *cultura* nu intră în subiectele bărbăteşti de dezbateri. Şi nici *sexul* sau *amorul*. Femeile nu sînt primite în careul bărbaţilor, decît foarte rar: de vină e limbajul, mult prea bărbătesc. Şi, probabil, importanţa lucrurilor ce se pun la cale.

Dintre obişnuiţii *Careului*, unii sînt veterani: vin aici de zeci de ani. *Un domn distins, fost şef de depozit,* ne este recomandat ca fiind dintre iniţiaţii locului. Domnul în cauză ne face un istoric şi o apreciere a *Careului: „Iniţial, aici era un loc unde se întîlneau galeriile; susţinătorii făceau şi desfăceau echipe. Jucători de şah foarte buni au fost şi au rămas: sînt vreo doi care au categoria a doua. Înainte mai venea aici doamna Polihroniade, care dădea simultane – de cîţiva ani de zile n-am mai văzut-o, şi nici pe altcineva din cadrul Federaţiei"*. Afirmaţia fostului şef de depozit împinge *Careul* spre altă semnificaţie: cea de profesionalism. Vorba domnului, unii din jucătorii de aici sînt *„redutabili"*.

Dacă nu sînt cu toţii profesionişti ai jocului în sine, unii din ocupanţii *Careului* sînt profesionişti ai *competiţiei: „Joc pentru că sînt un om căruia îi place competiţia – să-mi omor timpul, dar să şi cîştig"* ne declară un *fost electrician*. Cişmigiul este unul din puţinele locuri în care reprezentanţii vîrstei a treia îşi mai exercită spiritul bărbătesc: un fel de Sfat al Bătrînilor, combinat cu Agora şi Piaţa Universităţii. *Politica* se discută în felul următor (ne luminează *acelaşi fost şef de depozit): „se formează un grup de 3-4, şi-ntr-o oră se fac 10. Unii sînt complet necunoscuţi, dar se lipesc şi ei la discuţie şi nimeni nu-i dă afară"*. Există şi printre obişnuiţii *Careului* un top al preferinţelor politice: *„pe locul I este Convenţia, iar preşedintele Constantinescu se bucură de o înaltă apreciere"*. (conform *fostului şef de depozit)* De asemenea, *„liderii de opinie"* ai Careului au şi perioade istorice preferate: vorbesc cu nostalgie de *anii '40,* cînd majoritatea dintre ei s-au afirmat, „s-au ajuns". Majoritatea ocupanţilor careului sînt pensionari, sau aproape de vîrsta pensiei. Careul poate fi interpretat şi ca un loc pentru cei pe care societatea i-a exclus din inima lucrurilor. Societatea i-a îndepărtat, ei însă nu se lasă. *Fostul electrician* ne spune că discuţiile între jucători sînt *„pătimaşe"*. Oamenii nu doar dezbat, ci se ajunge şi la soluţii. Chiar sus-menţionatul interlocutor ne explică cum s-ar putea redresa economia naţională: *„Statul să meargă cu anumită susţinere, dar numai la întreprinderile productive. Sînt anumite direcţii ce ar trebui încurajate: industria textilă, industria mobilei, care pot merge spre export."* Unii dintre jucătorii-filosofi din Cişmigiu ar vrea să contribuie personal la bunul mers al societăţii româneşti: unul ar vrea să vîndă, undeva, cărţi; se pricepe la chestia asta, pentru că, oricum şi-a vîndut cam toată biblioteca strînsă în 30 de ani, ca să aibă din ce trăi. De altfel, pe lîngă pensionari, în *Careu* sînt şi şomeri – ei sînt reprezentanţii generaţiei tinere, cu nevoie de competiţie dezinteresată. Jocurile de aici nu se joacă pe bani. Nu se bea alcool, poate cel mult o bere. Se fumează, în schimb, foarte mult. Unii dintre participanţi nu au jucat nici şah, nici remy, nici table în viaţa lor: au fost şi au rămas chibiţi. Vin în parc, ne spune un *fost strungar*, din nevoia de socializare: *„Am familie, dar soţia nu vrea să iasă în oraş. Prieteni nu prea am, aşa că vin aici. E un loc frumos, atrăgător"*. Venitul în parc nu impietează asupra relaţiilor de familie ale jucătorilor, mulţi dintre ei sînt disciplinaţi, dimineaţa fac piaţa, mănîncă de prînz acasă şi abia apoi vin în Cişmigiu. Cu „colegii de parc" nu se prea întîlnesc în particular, la fiecare acasă: parcu'-i parc, casa-i casă.

Într-o zi, pensionarii *Careului* s-au trezit cu Primarul general. Domnul Lis a venit şi a stat de vorbă cu oamenii. Cineva îi adusese o cerere prin care ruga să se facă, în *Careu*, nişte modificări: să fie scoase pietrele, să se facă nişte mese şi, eventual să fie acoperit locul. Să se facă un fel de Club, mai organizat, al pensionarilor.

De atunci nu s-a schimbat nimic. *Careul* a rămas în forma cunoscută, polemicile continuă, la fel şi jocul de şah.

Iaromira POPOVICI

Afişul acesta nu ţine de sete

„Afişul acesta nu ţine de sete" – iată cea mai bună exemplificare a teoriilor lui Baudrillard despre publicitate.

O sticlă de Sprite, verde, decupîndu-se cu intensitate pe fondul plat, negru. Reclamă şi denunţ. Oferă şi frustrare. Sistemul semiotic al textului publicitar se întoarce spre sine sinucigaş.

Copywriter-ul doct surîde: „Ei bine, consumatorule, dependentule... ţi-am refuzat şi acest paradis. Dacă vrei să treci pragul realităţii precum tinerii fumători de la Kent, n-ai decît să intri cu capul în zid. Tot ceea ce ţi-am livrat nu este decît ficţiune. Şi, oricum... dacă mai vrei totuşi ceva... cumpără-ţi!"

Cinism publicitar sau exerciţiu postmodern al filozofiei? Ambele. Căci, dacă tot e „postmodernitate", „absenţă" şi „intertextualitate", atunci filozofia începe să emită slogane, şi iar reclamele, postulate post... kantiene.

Oricum, mesajul e aproape derridian. Biata sticlă de Sprite devine brusc o fiinţă gramatologică. Pe fondul negru, nu mai vedem o sticlă de Sprite, ci doar o reprezentare, o repetiţie goală, formală a adevăratei sticle.

Acel „afişul acesta nu ţine de sete" nu mai are nici măcar decenţa să ne complimenteze pentru intenţia de a cumpăra produsul căruia i se face publicitate. „Afişul acesta..." nu ne spune decît că ne lipseşte acest produs. „Afişul acesta..." ne vorbeşte, nu despre un produs, ci despre o absenţă.

„Afişul acesta..." ar fi spus Baudrillard – este un caz extrem al **hiper-realităţii**. Este un simulacrum cumsecade ce ne aminteşte că de fapt existăm într-un simulacrum. Şi atunci „afişul acesta" care „nu ţine de sete" nu face decît să ne avertizeze că trăim într-o lume a golurilor, a urmelor derridiene...

Prin urmare, ne întrebăm: Oare într-o hiper-realitate postmodernă mai poate exista sete?

Delir deconstrucţionist.

În deşertul postmodernismului poţi supravieţui cu cîteva canistre de afişe.

Cît despre alte deşerturi...

Alexandra CRĂCIUN

Sorin ŞERB

Cui nu vede, n-aude şi tace / O mie de ani pace!

Ce-o fi vrut să spună preşedintele Senatului, a doua persoană în stat, om de altfel cu greutate în vorbă şi totdeodată – cu mare uşurinţă la formulat vorbe memorabile, cînd a afirmat, zilele trecute, că va oferi protecţie tuturor celor care vor face dezvăluiri în scandalul cu ţigări de contrabandă? Şi că îşi va folosi funcţia parlamentară pentru a proteja persoanele care deţin informaţii şi se tem să le facă publice? S-a spus, nu o dată, zilele acestea, prin birourile politice sau ale administraţiei de stat, că vor fi protejate persoanele care deţin informaţii şi se tem să le aducă la cunoştinţă parchetului general (sau militar). Pieptul cam debil al oficialităţilor care nu a rezistat la primul fum de ţigară, se umflă acum plin de muşchi şi bărbăţie...

Dar cine ar putea şti amănunte referitoare la contrabandă? Există martori inocenţi, trecători din întîmplare prin aeroporturile militare, devenite, în ultimii ani, după cum se pare, laboratoare ale contrabandiştilor? Există soţii îngrijorate de turele de noapte, de altfel, extrem de profitabile, ale soţilor? Se întreabă clienţii de ce ţigările pe care le fumează nu au timbre? Sau, mai mult chiar, poliţiştii din cartierul meu au prins, vreodată pe eternii tarabagii care comercializează toate sortimentele de ţigări (şi nu doar Assos) la preţuri situate cu 20-30 de procente mai jos decît preţul corect? A început vreun poliţist să aibă mustrări de conştiinţă că a făcut scăpaţi 50 de suspecţi acum un an, din arestul poliţiei, deşi i-a prins cu mii de pachete de ţigări, cafea şi băuturi prefabricate şi ar fi dispus astăzi să le facă publice numele? Sau a hotărît vreun proprietar de crîşme ilegale că e momentul să spargă tăcerea? Căci, la urma-urmei, cine va asigura protecţia celor care ar rupe tăcerea, sub protecţia preşedintelui de Senat cînd nici măcar parlamentarii, colegi ai lui Petre Roman, nu se pot apăra pe sine.

În Senatul României, adică alături de salvatorul mafioţilor pocăiţi, se află unul dintre cei mai mari huligani de presă ai României, şef de partid naţional-socialist, om care a incitat la violenţe, a calomniat, a insultat pe faţă, a anunţat că va instaura dictatura, şi-a asmuţit cititorii şi partizanii împotriva evreilor şi maghiarilor, a ţiganilor şi minoritarilor de orice tip, a culcat la pămînt orice criteriu moral şi a îngropat în scîrnă marile personalităţi intelectuale ale momentului, om cu o bibliotecă de dosare, ins căruia nimeni nu ar mai fi trebuit să-i acorde protecţia. Acest individ este cel care deţine o sumă de informaţii, publicate sau comunicate în şedinţele de partid, de la propriul său serviciu de informaţii – la care au colaborat fără sfială plutoane de şefi din Serviciul Român de Informaţii, SPP şi guvernul Văcăroiu. Iată un om care are sub protecţia cui se pune. El, şi nu nenorocitul care a văzut pe întuneric comandourile serviciului de *protecţie* şi pază cărînd marfa de contrabandă. El, şi nu contabilul zelos mirat de recenta şi fulgerătoarea prosperitate a patronului său. El şi nu omul de rînd furat zilnic la cîntar, martor tăcut al pungăşiei generalizate de prin pieţele României. Adevărata protecţie o are tocmai cel care contestă protecţia legilor şi valabilitatea instituţiilor statului de drept. Corneliu Vadim Tudor este în egală măsură un produs al comunismului, precum este al democraţiei şi economiei de piaţă. Se poate spune că în cazul lui, cea mai mare protecţie posibilă n-o dă serviciul său de informaţii format din foşti boxeri, securişti, miliţieni şi caftangii de cartier, ci democraţia. O parte din electorat, atrasă de manierele sale din topor, de vorbele care conţin forţa sufocantă a mizeriei, de personalitatea sa, nicicînd inhibat de efecte, preocupat cu mărunţirea principiilor – l-a votat! Faptele sale, între penal şi patologic, ridică întrebarea legitimă – asupra calităţii democraţiei româneşti.

Îndemnul preşedintelui de Senat este nu doar puţin încurajator (protecţie ar trebui să acorde poliţia, de pildă, şi nu un politician amabil care mai mult de o promisiune nu poate face şi nici nu e treaba lui: circumstanţele atenuante le acordă tribunalul) ci şi comic. România are vaste reţele de relaţii, pile, prietenii vicioase, lanţuri de nuclee mafiote, nu are, însă, un program de protecţie a martorilor şi nici pîrghii juridice să absolve de culpă sau să suspende pedepse. Martorii terorizaţi sînt condamnaţi, astfel, la complicitate.

Socio-hai-hui

Ţigări şi cultură

Hai-hui, hai-hui, dar trebuie să fiu şi eu în pas cu vremurile. Şi cum de o vreme toată lumea vorbeşte doar de ţigări (ştiţi Dumneavoastră de care !), mi-am adus aminte că ştiu şi eu o poveste cu ţigări. Iat-o:

Eram acum cîteva săptămîni la un *workshop* despre relaţiile interetnice de prin partea noastră de Europă. După prezentări şi dezbateri savante, reprezentanta Greciei aliniază trei pachete de Camel şi ne spune: *Haideţi să vă fac un rezumat. Uitaţi-vă la aceste trei pachete. Primul e de aici, din România: pe o parte cămila, pe partea cealaltă minaretele şi indicaţia* American blend. *Al doilea e din Turcia: pe o parte cămila, pe partea cealaltă minaretele şi indicaţia* American & Turkish blend. *Ultimul e din Grecia: pe o parte cămila, pe partea cealaltă minaretele şi indicaţia* American & domestic blend. *Şi mai e un mic detaliu: de pe minarete a dispărut semiluna !*

Ne-am uitat cu toţii, căci nu ne venea să credem. Într-adevăr, totul era identic, minus semilunele de pe minarete: *luaţi iarba dracului, dar nu ca la păgânii ăia de turci!*

Şeful grupului, un italian, a rugat-o imediat pe colega din Grecia să-i dea şi lui un pachet de Camel grecesc: *Am o conferinţă în iulie la Bruxelles şi cu asta nici nu mai trebuie să vorbesc* – a explicat el fericit. Mai balcanic, am invitat-o pe grecoaică la o bere pe post de copy-right şi am cerut şi eu un pachet. *Castrarea culturii* – a mai adăugat ea rîzînd, în loc de concluzie.

Au urmat multe alte exemple de acest gen. Fiecare îşi aducea aminte de întîmplări sau proceduri similare din ţara sa. Eu mi-am adus aminte, de pildă, cum trebuiau să dispară crucile din fotografiile oficiale ale epoçii Ceauşescu. Şi cîte şi mai cîte. Apoi, luînd treptat distanţă faţă de aceste exemple extreme, am început să realizez că, într-un fel, cultura însăşi este, în mare măsură, „castrare culturală": decupăm cu foarfecele istoriei toată influenţa arabă pentru a avea o antichitate greco-latină curată, pur europeană; îi scoatem cînd pe romani, cînd pe daci din genealogia neamului din considerente similare; îi evităm pe ţigani din fotogtafii ca să nu ne strice imaginea; anulăm părţi întregi din biografia oamenilor mari pentru a putea rămîne oameni mari ai neamului; ridicăm monumente care să facă să pălească pe cele ale vecinilor şi îl declinăm pe Decebal în limba maternă ca să ne afirmăm identitatea etc. Pe scurt, ne creăm o imagine şi suntem, cultural, ceea ce ne dăm osteneala să părem. Perioadele de copilărie şi de decadenţă ale culturii par a fi cu precădere preocupate de imagine, de confecţionarea unui *look* cultural. Doar deplina maturitate culturală, mândră de „rasele domestice" pe care le-a creat, pare a fi relativ scutită de obsesia „castrării".

Apprivoise-moi ! – îi cere vulpea Micului Prinţ. Şi acesta cade pe gînduri: s-o castreze, să n-o castreze ?...

Vintilă MIHĂILESCU

Televedenii

Milionarii de la miezul zilei

La mare concurenţă cu valul milenarist vin din urmă serialele destinate tinerilor (şi nu numai), seriale cu un pregnant caracter educativ de tipul *Beverly Hills* sau *Melrose Place*, unde apar tematizate mai ingenios sau mai puţin cam toate problemele cu care un tînăr (limita de vîrstă oscilează după caz între 16 şi 30 de ani) se poate confrunta în vestul sălbatic. Sexul, drogurile, alcoolul, divorţul părinţilor, logodnă, despărţire, concurs de frumuseţe, petreceri, societate, viaţă universitară şi cîte şi mai cîte, nimic nu pare să scape ochiului vigilent al scenaristului. Dincolo de „trama narativă" a acestor seriale, care oscilează de cele mai multe ori de la facil pînă la ridicol (dacă ar fi să ţinem seama doar că grupul de tineri-perechi aflaţi în majoritatea cazurilor în centrul *fabulei* îşi schimbă partenerii între ei pînă la epuizarea tuturor combinaţiilor posibile în limita decenţei şi a moralităţii), rămîne de observat o anumită mentalitate tipic americană care pune accentul pe familie, pe relaţia de prietenie, dar îndeosebi pe comunicare, pe intersubiectivitate, pe ideea de grup ca microcomunitate reflectînd la un nivel mai restrîns problemele diverselor fracţiuni ale societăţii. Aceste seriale contrapunctează seriile apocaliptico-milenariste şi prin faptul că, în marea parte a cazurilor, ele mizează pe deschidere, luminozitate, strălucirea hainelor, a figurilor alese cu mare grijă în intenţia de a reflecta totodată şi caractere (de obicei, distincţii ca bine/rău, frumos/urît sînt trădate în mesaje clare, explicite şi la nivel de imagine, şi la nivel de text) şi pe o abordare optimistă, viu colorată a vieţii tinerilor americani. Nu mai e un secret pentru nimeni că impactul serialelor cu pricina în rîndul tinerilor este destul de puternic şi că a dus la o schimbare de mentalitate extrem de rapidă şi cu consecinţe destul de mari în sînul societăţii. E de ajuns să privim emisiunea lui Sorin Ionescu de pe *Antena 1*. Realizatorul, un amestec de Marius Tucă mai june şi de Horia Brenciu mai temperat, ne ţinteşte de cealaltă parte a ecranului cu priviri aprige, încercînd să ne dovedească prin toate mijloacele de care dispune că se poate lesne mişca prin arcanele gîndirii juvenile şi că în orice caz mecanismele psihologice ale adolescentului nu mai sînt un secret pentru el. În ultima emisiune, Sorin al nostru (căci nu spunea el că sîntem toţi prieteni?) a moderat o discuţie pe teme de sexualitate şi boli venerice unde vreo 10 elevi ai liceului *Ion Neculce* îşi dădeau fiecare cu părerea despre ce ar face în cazul în care ar contacta o aşfel de boală. Ingrata problemă care odinioară nu putea fi rostită fără ca fetele să nu roşească pînă la urechi, iar băieţii să nu-şi arunce priviri pline de-nţeles, a fost pusă de astă dată în termeni tranşanţi: e bine sau nu ca părinţii să afle de prima experienţă sexuală? În cazul unei îmbolnăviri, la cine trebuie apelat mai întîi: la părinte, la prieten sau la medic? La acest ultim punct, e lesne de-nţeles că marea majoritate a reclamat lipsa de comunicare cu părinţii sau cu dascălii, discuţia alunecînd inevitabil pe terenul bătătorit al disputelor dintre generaţii. M-am întrebat totuşi ce poate înţelege un tînăr care se confruntă în mod real cu astfel de probleme din emisiunea prietenului Sorin. Căci, tinerii liceeni ar fi trebuit să afle mai degrabă cum să iniţieze un dialog deschis pe astfel de teme (şi nu numai) cu părinţii sau cu profesorii lor. Iar înainte de a pune în discuţie efectele unui act imprudent, ar fi trebuit poate enunţate mijloacele prin care cauza neplăcerilor poate fi evitată. Noroc însă cu telespectatorii care mai sună şi la asfel de emisiuni şi care sînt, vorba celor de la *Academia Caţavencu*, cel puţin la fel de inteligenţi ca realizatorul.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Cu ochii-n 3,14

MONDO CANE

● În lumea lipsită de notorietate a pietonilor, motivele de alarmă nu ţin totdeauna de revoluţiile policii, ale S.P.P., S.R.I. ETC; multe alte pericole neaşteptate pîndesc cetăţenii capitalei, după cum aflăm din relatările dr Doina Ranga, medic specialist în boli infecţioase de la centrul de profilaxie antirabică: „Săptămîna trecută a venit la noi un bărbat căruia un cîine îi muşcase „diplomatul". De teamă că dacă atinge geanta se va îmbolnăvi de turbare (...) a venit să-i facem preventiv injecţiile. Am avut şi cazuri de persoane care au venit aici muşcate de oameni. Se temeau că se vor îmbolnăvi de turbare şi ştiau că este o boală mortală". (...) (**T.C.**)

● Despre cîinii Bucureştiului am auzit numai lucruri de laudă: că s-au umanizat şi civilizat, că stau cuminţi cînd e roşu şi trec, aliniaţi, pe verde... Unul dintre ei, însă, a riscat un gest de revoltă împotriva autorităţilor vinovate de condiţiile neadecvate de viaţă: l-a muşcat pe primarul Pădure. Cel mai independent dintre primari i-a dat dreptate maidanezului, refuzînd vaccinarea antirabică. (**I.P.**)

SERIALE

● Cîţi ştiu că cel mai „senzaţional" serial TV ce poate fi văzut în momentul de faţă este *Regatul* – producţie daneză în regia lui Lars von Trier? El poate fi urmărit pe „Arte", sîmbătă la miezul nopţii şi ceea ce nu ştiam – văzînd primele 5 episoade într-un cinema „de artă şi eseu" la Avignon, acum trei ani – este că versiunea de televiziune este postfaţată de regizor însuşi... (şi, din păcate, dublată în franceză!). *Regatul* – pe care francezii l-au „tradus", odinioară, prin *Spitalul şi fantomele sale* – este serialul postmodern prin excelenţă: amestec de *ER, X-Files*, de nenumărate sitcomuri şi telenovele „stoarse" în siringa de unică folosinţă a lui Lars von Trier. (**a.l.ş.**)

● Sîmbătă după-amiază, la ProTV, pură, maximă delectare: în serialul *Hercule*, eroul *Hercule* (sau *Herc*, cum îl strigă companionul său Iolan) se ia, herculean, la trîntă cu destinul, cu mitologia greacă şi cu acel nu-ştiu-ce desuet, cunoscut sub denumirea de bun-gust. Anacronisme (de ex. Atena e o cover-girl cu corset dantelat şi ochelari de intelectuală), educaţie democratică (de ex. Proteu e un personaj care comite răutăţi doar fiindcă e un exclus social) poveşti şi monştri reciclaţi (de ex. *Herc* îl înfruntă pe căpcăunul din Tom Degeţel, a cărui găină clocea de fapt ouă de harpie, din care ouă răsar de fapt *gremlins*, care *gremlins* se dovedesc, de fapt, moralmente ameliorabile prin educaţie...). În ultimul episod, familia a organizat o *surprise-party* pentru *Herc*, la care s-au mîncat, printre altele, spaghete şi s-a băut punci, care punci fusese otrăvit, care otravă le-a aruncat pe rubedeniile eroului în labirintul propriului inconştient, care inconştient... fiindcă... dar... şi atunci... eh... *family-values* învinge pînă la urmă în lupta cu destinul, cu mitologia greacă şi cu acel nu-ştiu-ce, care... fiindcă... (**D.V.**)

ZIUA *EUROVISION*

● *Eurovision '98* a oripilat opinia publică românească: *„draga şi delicata Mălina Olinescu fusese aspru pedepsită pentru cine ştie ce faptă inadmisibilă (...)"* (Cf. *Naţional*, luni, 11 mai). Pedeapsa Mălinei (apelată pretutindeni pe numele mic, de eroină deja tragică) a fost faptul că România nu s-a remarcat cu nimic la Eurovision. Vina? (conform aceleiaşi opinii publice, reflectată în presă): a televiziunii române, care nu a ştiut s-o propulseze şi a vremilor, sub care sîntem. Între o schimbare de sex şi-un talent veritabil... (**I.P.**)

● Românul se simte ca peştele-n apă la tot ce-i public şi gratuit. De *Ziua Europei*, în mod simbolic (scriu cotidianele), accesul la distracţiile din Herăstrău a fost condiţionat de participarea la cros. Din cei sosiţi cu gînduri competitive, pe mulţi i-au deturnat ispitele. Cele mai puternice au fost preşedintele Constantinescu şi pungile (goale) cu sigla Uniunii Europene (pentru care bucureştenii au încins o adevărată partidă de rugby, cf. *Libertatea).* (**I.P.**)

CIOCOLADY DI

● La un act de necrofagie ne invită buticurile unde se vînd dulciuri, oferind publicului consumator ciocolata *Regina Inimilor*. Pe ambalajul celor trei sortimente de ciocolată *(Regina Inimilor* „umplută cu alune", *Regina Inimilor* „umplută cu căpşuni" şi *Regina Inimilor* „umplută cu mure") apare chipul Prinţesei Diana, însoţit de menţiunea „1961-1997". Respectivele monumente funerare comestibile sînt fabricate în Republica Arabă Saudită, conţin „zahăr, unt, cacao, lapte, lecetină, vanilie" şi au o greutate de 3 uncii. (**D.S.**)

AFLĂM DESPRE...

● Dintre multele ştiri pe care le află omul urmărind emisiunile de dimineaţă ale televiziunilor noastre, eu am rămas cu cea pe care mi-a oferit-o *Antena 1:* „Dacă nu ne-am tăia deloc părul din nas, el ar creşte de 1,82 m" (nici un centimetru în plus sau minus!). De la *ProTV* am rămas cu o poantă bună şi ea de spus prietenilor, cînd, venind vorba despre tranziţie, vrei să te arăţi spiritual: „Să vedem şi noi o dată luminiţa aia, numai să nu fie trenul!" (**C.P.-B.**)

● Cum compătimim, cum ne distrăm, cum şi despre ce e necesar să păstrăm tăcere absolută? Dacă vrem să exprimăm participarea noastră la durerea cuiva, nu îi transmitem ci îi „urăm" condoleanţe („Naţional", 9 mai, pagina de sport); este mai distins. Dacă intenţionăm să ne punem în valoare capacitatea de improvizaţie şi dezinvoltură, încingem un dialog: *El:* „Continuăm cu..." *Ea:* „Continuăm cu ce?" *El:* „Continuăm cu «cea mai»/«cel mai»..." *Ea:* „Păi spune tu cu ce continuăm..." *El:* „Deci continuăm..." (prezentarea unei melodii de muzică uşoară, Radio România Actualităţi, luni 11 mai, ora 3[10]) Dacă dorim să n-avem bătăi de cap, astăzi e mai bine să ne ţinem gura, indiferent în ce chestiune – vezi atitudinea unui tînăr din Siliştea Gumeşti, prezentat într-un reportaj-anchetă făcut în satul lui Marin Preda („Naţional", 9 mai). „Bă, dacă te-ntreabă de Moromeţii, nu zici nimic!".

În rest, putem vorbi fără consecinţe despre orice ne trece prin minte. (**T.C.**)

● De abia ieşisem din respectiva instituţie, cu iubita mea de mînă, cînd o doamnă se apropie de noi: „Ce e aici, spital? ăăă... spital?" „Nu, doamnă, este Muzeul Literaturii Române." Şi totuşi nici unul din noi nu părea bolnav. Atunci? *Ultima oră:* aflăm că Muzeul tocmai a fost luat drept... CEC-ul Mare. (**C.M.**)

● Am asistat la întrunirea recentă a Comitetului Olimpic Român unde a fost ales preşedinte Ion Ţiriac. O sută de foşti medaliaţi olimpici. O sută de mari foste glorii. Nume legendare evocînd fiecare în parte cîte o mare poveste. Cei mai mulţi sînt oameni activi. Cei mai mulţi sînt destul de înstăriţi. Unii sînt încă foarte foarte tineri, alţii merg deja în baston. E cert însă, că nici unul nu mai poate fi ce-a fost odată. (Singura excepţie e poate tocmai Ion Ţiriac, care e mai mult decît a fost odată). Pentru un privitor din afară o astfel de adunare nu poate fi decît tristă. (**A.M.**)

● „Credincioşii greco-catolici au intrat în biserica lor să se roage, ceea ce era în deplină concordanţă cu hotărîrile justiţiei române şi cu procesul verbal de execuţie silită". (Din comunicatul de presă al Eparhiei greco-catolice de Cluj-Gherla) (**T.C.**)

Sanda STOLOJAN
scriitor

Cînd stăpînul nu-i acasă...

În mai 1968, cînd la Paris se smulgeau primele pietre din caldarîm, Generalul de Gaulle vizita România. Doamna Sanda Stolojan l-a însoţit, în calitate de interpret, în această vizită rămasă, pentru noi cel puţin, istorică (şi care, cel puţin pentru Ceauşescu, pentru „renumele" său „mondial", a însemnat enorm). Culisele puterii, mai ales atunci cînd aceasta este ameninţată, pusă în discuţie, cum era cazul în acel Mai '68, sînt întotdeauna pasionante. Autoare a cărţii Avec de Gaulle en Roumanie *(L'Herne, 1991, trad. rom. Humanitas), doamna Sanda Stolojan a avut amabilitatea să răspundă, prin telefon, de la Paris, curiozităţii noastre privind atmosfera din jurul Generalului de Gaulle în timpul vizitei sale în România, cînd locul, parcă rămas, simbolic, vacant, era invadat, la Paris, de protestatari.* **(B. G.)**

Plecarea în România a delegaţiei franceze conduse de Generalul de Gaulle a avut loc într-un moment în care evenimentele din Cartierul Latin luaseră o întorsătură foarte violentă. Se ştia, prin urmare, foarte bine ce se-ntîmpla: Cartierul Latin se umpluse deja de baricade. O zi-cheie în desfăşurarea evenimentelor din Mai '68 a fost tocmai ziua de 13, în care s-au înălţat primele baricade importante. Noi am plecat pe 14 şi, personal, eram împărţită între două sentimente: pe de o parte, era de neînţeles ce se întîmpla la Paris, pe de altă parte, eram pradă surescitării datorate plecării cu de Gaulle, încît abia după aceea am realizat cu adevărat gravitatea extremă a situaţiei. Încă de la începutul călătoriei, în avionul care ne ducea spre Bucureşti, persoanele din anturajul Generalului păreau foarte preocupate: preocuparea nu se arăta, încă, pe faţă, dar se făcea, totuşi, simţită.

De la bun început, această a vizită a stat, din punctul de vedere al francezilor, sub un semn negativ. Ea ar fi trebuit să aibă loc cu un an mai devreme, în 1967, dar din cauza războiului din Israel a fost amînată pe termen nedeterminat. Abia în primăvara următoare, în 1968, ideea acestei călătorii a fost reluată, dar existau mari ezitări, tocmai din cauza evenimentelor, de data aceasta din Franţa. De ce s-a hotărît, totuşi, Generalul să plece? Am regăsit un interviu din *Le Monde* de atunci, în care Generalul de Gaulle îi răspunde unui ziarist, Michel Droit, care l-a întrebat de ce, în fond, a ţinut să facă neapărat această călătorie din moment ce renunţase la o alta, în Polonia. Iată răspunsul Generalului: *„Plecînd în România, eu nu renunţam la funcţiunile mele; dimpotrivă, le exercitam. Era vorba de o călătorie foarte importantă pentru dezvoltarea relaţiilor dintre Est şi Vest, deci pentru pacea în lume, şi am ezitat, în sinea mea, dacă trebuia să renunţ* ex abrupto *la ea din moment ce, pentru mine, situaţia din Franţa nu era, încă, foarte clară."* Cred că acest lucru este adevărat: probabil că Generalul nu a măsurat importanţa evenimentelor de la Paris.

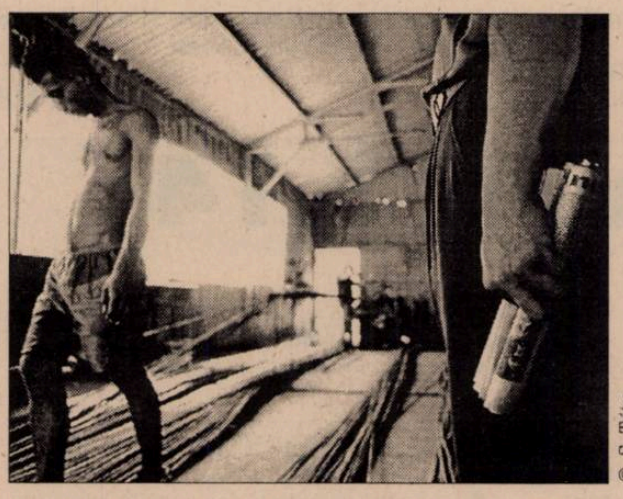

© S. Tétu

Cunoşteam bine pe secretarul general, de atunci, al Palatului Elysée, care, în avion, m-a lăsat să înţeleg că plecaserăm într-un moment foarte riscant. Călătoria spre România a fost scurtă, deoarece ne aflam într-un avion rapid. De la început, aşadar, atmosfera din delegaţia franceză a fost una de nelinişte. De altfel, în interviul pe care l-am amintit, Generalul explică în continuare că, pe parcursul călătoriei, s-a aflat în permanentă legătură cu Parisul. *„Este adevărat"*, spune el, *„că nu mă aflam, în acest timp, la Elysée"* – ceea ce i s-a reproşat teribil după aceea – *„dar cred"*, continuă el, *„că această călătorie în România a fost, din punctul de vedere al interesului naţional şi al păcii internaţionale, esenţială. Nu aveţi idee ce înseamnă Franţa în afara frontierelor ei şi în special în România!"* Pentru Generalul de Gaulle, politica internaţională era esenţială, şi mai ales în acel moment în care el a văzut în politica României, aşa cum era ea afişată de Ceauşescu, o încercare de eliberare de sub tutela sovietică. Generalul a fost, cred eu, convins că făcea un lucru util, important, lucru care, repet, aici, în Franţa, a fost contestat, Generalului imputîndu-i-se faptul, grav, de a fi plecat, de a fi părăsit Franţa într-un moment critic.

În timpul călătoriei, pe zi ce trecea, simţeam preocuparea Generalului crescînd, mai ales în momentul în care a trebuit să plecăm în Oltenia, în acea neuitată călătorie pînă la Craiova şi înapoi, cînd am avut certitudinea că era un lucru care părea aproape inimaginabil, în acel moment, pentru delegaţia franceză. Nu numai că veniserăm la Bucureşti, dar mai mergeam şi undeva în provincie! Generalul, în schimb, şi-a ascuns perfect sentimentele pe care, probabil, le încerca: nu se vedea nimic pe faţa lui! Şi-a jucat rolul în mod admirabil. Grija a rămas invizibilă! A făcut, însă, numai ceea ce trebuia, dar nimic mai mult. Ar fi putut, probabil, în această călătorie, să profite de extraordinara primire populară de care s-a bucurat peste tot, ar fi putut, probabil, să ţină nişte discursuri mai lungi, să se apropie de oameni – era specialist în comunicare!... N-a făcut aşa ceva, a făcut minimum, exact ce trebuia dar nu mai mult! După care am plecat înapoi spre Paris cu douăsprezece ore mai devreme.

Valeriu NEGRU
jurnalist

Generalul la noi acasă

Cu treizeci de ani în urmă, la 14 mai 1968, sosea la Bucureşti Charles de Gaulle, Preşedintele Franţei. Venise într-o ţară care de curînd fusese botezată Republica Socialistă România, condusă cu vigoare de proaspătul secretar general al partidului unic, partid devenit şi el PCR, din fostul PMR. Aceste noi denumiri făceau parte din multele schimbări iniţiate de energicul, ambiţiosul şi neliniştitul Nicolae Ceauşescu şi erau semne evidente, sigure ale următoarei evoluţii a ţării. Ajuns cu trei ani în urmă la putere, Ceauşescu dorea în locul vechiului partid muncitoresc un partid comunist, clarificat în ideologie şi intenţii, după cum dorea o republică declarată socialistă. Sub aceste semne limpezite, Ceauşescu a început ofensiva de dezvoltare a ţării, a formulat şi a înfăptuit o politică internă ce poate constitui exemplul celei mai pure şi celei mai dure forme de colectivism din Europa.

În politica externă, însă, Ceauşescu a ales o altă perspectivă. A cotit uşor timona spre Vest, ieşind oarecum în afara convoiului ţărilor socialiste, distanţîndu-se, mai ales, de marele vas amiral. A lansat ideea cooperării între ţările cu sisteme sociale diferite, a respins hegemonia superputerilor şi a apăsat puternic pe pedala independenţei şi suveranităţii ţărilor constituente ale unei alianţe politico-militare. Aceste idei, nu numai declarate ci şi susţinute faptic (recunoaşterea Republicii Federale Germane, numeroasele contacte cu democraţiile europene, vizitele unor personalităţi ale politicii mondiale în ţara noastră) i-au creat lui Nicolae Ceauşescu imaginea unui conducător clarvăzător, deschis, eficient şi au făcut din el un posibil şi dezirabil partener. Vizita preşedintelui Franţei a fost rezultatul acestui curs politic.

În mai '68 lucram la Radioteleviziune şi am făcut parte din echipa de ziarişti care a realizat reportajul radiodifuzat al vizitei. L-am urmat pe Charles de Gaulle în toate drumurile şi popasurile sale din Capitală şi din ţară. Apropierea (dacă o pot numi apropiere) de acest uriaş, de această legendă întrupată, mi-a lăsat amintiri pregnante, la început haotice şi neaşezate, dar ierarhizate mai apoi de acţiunea ordonatoare a timpului, a memoriei, a uitării.

A sosit într-o zi de marţi la ora 12. Avionul Caravelle a aterizat la aeroportul Băneasa, uşa s-a deschis, eu îl aşteptam pe Preşedinte dar, în prag a apărut o siluetă înaltă, uşor cocîrjată, purtînd o uniformă militară luminoasă şi un chipiu inconfundabil. Era GENERALUL, însuşi GENERALUL, eroul marelui război, gloria Franţei. După o clipă de tăcere, mulţimea a izbucnit în aplauze şi urale, iar eu am fost obligat să revin la luciditatea profesională şi să fac transmisia. În zilele următoare, Generalul a devenit Preşedinte. În haine civile, sobre, a făcut vizite, a participat la dejunuri, la spectacole, a ţinut discursuri. A vizitat Craiova, Slatina, Piteşti, Tîrgovişte, Ploieşti. Peste tot a vorbit mulţimii adunate. În fiecare cuvîntare a repetat cu obstinaţie o idee: „...avem de înfăptuit, în vremile noastre, o Europă unită..." În România de acum 30 de ani, aparţinînd unei orînduiri sociale şi unei alianţe militare ce păreau eterne, marea idee a Europei unite semăna a fantezie şi a zburat nereceptată pe lîngă timpanele noastre lipsite de vibraţie. Intrarea în Uniunea Europeană este astăzi un ţel politic major, pentru care nu sîntem încă pregătiţi şi mă întreb dacă nu cumva o parte de vină se datoreşte şi surdităţii noastre de atunci. Cuvîntările Preşedintelui de Gaulle, din pieţele oraşelor vizitate, erau improvizate şi scurte. Cele două mari discursuri ţinute la Marea Adunare Naţională şi la Universitatea din Bucureşti s-au dovedit însă minuţios pregătite. Bine documentate, ele făceau trimiteri la vechile relaţii româno-franceze ca şi la marile personalităţi ale vieţii politice şi culturale din România şi Franţa. De Gaulle îşi propusese să facă plăcere celor care îl ascultau şi avea mult har şi multă pricepere în această întreprindere. La MAN a citat din publicistica lui Eminescu. La Universitate a vorbit despre Alecsandri şi Eminescu, despre Aman şi Grigorescu, ba a mers atît de departe cu bunăvoinţa încît l-a recunoscut pe Banul Mărăcine drept marchizul de Ronsard. N-a pomenit nimic însă, despre Brâncuşi, Ionesco, Cioran. A ţinut discursul fără să se folosească de hîrtii. În schimb traducătorul său avea textul în faţă şi uneori citea dinainte ceea ce urma să spună oratorul mai tîrziu. Am constatat, cu stupoare, că Preşedintele ştia cuvîntarea pe de rost şi o spunea cu o naturaleţe uluitoare. Dacă n-ar fi fost acest *traduttore traditore*, nimeni n-ar fi bănuit nimic. Se puteau învăţa multe din această întîmplare. Eu m-am mărginit atunci doar la un folos profesional şi am socotit-o o bună lecţie de gazetărie pentru reporterii radioului şi televiziunii. Astăzi chiar, de cîte ori văd un gazetar TV citind crispat cîteva rînduri de pe un prompter nevăzut, mi-aduc aminte de relaxarea, spontaneitatea şi arta persuasiunii cu care Charles de Gaulle spunea un text bine pregătit din vreme.

Vizita Generalului în România a fost un triumf. Oamenii l-au primit pretutindeni cu entuziasm, cu căldură, cu o simpatie însufleţită de preţuire şi respect. Altitudinea maximă a acestei stări emoţionale a fost dovedită de întîmpinarea delirantă pe care i-au făcut-o studenţii Universităţii din Bucureşti. Nu mă sfiesc să spun că momentele trăite în atmosfera de exaltată admiraţie cu care l-a înconjurat studenţimea bucureşteană au fost ultimele clipe bune din viaţa personajului politic numit Charles de Gaulle. Acasă îl aşteptau un alt fel de exaltare şi un alt soi de delir. Manifestaţiile studenţilor parizieni, începute încă din 6 mai în Cartierul Latin, conduse de ultra-radicalul Cohn-Bendit, căpătaseră o amploare neaşteptată. Pentru tineretul francez, de Gaulle era atunci emblema unui regim îmbătrînit, anchilozat şi sufocant care trebuie înlăturat cu orice preţ, iar reprezentanţii săi meritau a fi pedepsiţi, în buna tradiţie franţuzească, prin lapidare cu pietre scoase din pavaj.

Charles de Gaulle a părăsit România la 18 mai 1968, a părăsit puterea în 1969, ne-a părăsit pe toţi în 1970.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: .230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 276 ● 15 - 21 mai 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr.277
22 - 28 mai 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Bibliotheca

DEMOCRATIZARE ȘI DEMOCRAȚIE

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Cătălin AVRAMESCU, Victor BÂRSAN, Radu CARP, Pavel CÂMPEANU, Daniel DĂIANU, Claude KARNOOUH, Vintilă MIHĂILESCU, Cosmin NICOLAE, Dan PAVEL, Bogdan POPESCU NECȘEȘTI, Vladimir TISMĂNEANU

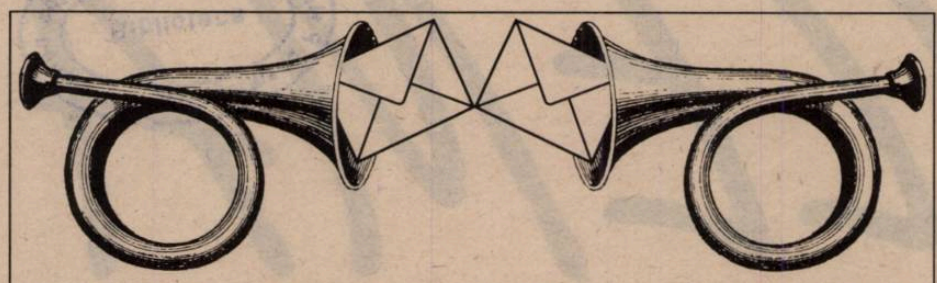

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Dacă memoria şi colecţia revistei noastre nu ne înşeală, niciodată n-am publicat în pagina noastră, a „dilematicilor“, scrisori de-o asemenea factură ca acelea de azi. Ele ne-au sosit la o distanţă de două săptămîni şi lectura lor va dovedi că au o strînsă legătură, un subiect comun, demn de un film tragicomic, în care viaţa „la zi“ şi problema eternă se înscriu într-un scenariu – dacă tot vrem scenarii – grav şi plin de haz, serios şi aiuristic, intim şi popular.

Scrisoarea I

Stimată redacţie,

Fără a face nici un fel de introducere, vă voi spune exact de ce v-am trimis această scrisoare. Nu-mi stă în fire să fac confidenţe, mai ales unei reviste, dar dat fiind faptul că este vorba de *Dilema*, m-am decis s-o fac. De fapt, nu este vorba despre o confidenţă, ci mai mult de împărtăşirea unei experienţe: de cîtva timp am luat un contact destul de inedit (cel puţin pentru mine) cu actul sexual şi anume – auditiv. Pînă acum îl cunoşteam doar vizual, din filme, dar în care şocul era atenuat prin mişcări armonioase şi o muzică dulce ce lăsa mai puţin loc gîfîielilor interpreţilor. Fără să mai lungesc vorba, iată ce s-a întîmplat: o prietenă de cameră din cămin (căci sînt studentă şi stau la cămin) îşi aduce prietenul în cameră şi, noaptea, fără prea multe tatonări, trec la treabă. Deşi sîntem cinci fete în cameră, pînă acum numai mie mi s-a întîmplat să fiu spectatoare, asta din cauză că a avut loc în sesiunea care abia s-a terminat, iar celelalte fete se duc acasă să înveţe între examene. Eu, însă, pierd prea mult timp cu drumul şi, cu 8 examene într-o sesiune, nu-mi permit.

Oricum, nu v-aş fi scris această scrisoare, dacă acum, odată şcoala reîncepută, colega mea nu şi-ar fi reluat vechile obiceiuri. Ieri s-a întîmplat pentru prima dată în noul semestru să rămîn singură în cameră (de altfel, spre bucuria mea, ca să pot citi în linişte) cînd şi-au făcut el şi ea apariţia. El era destul de înfocat, căci n-o mai slăbea din pipăit. Eu, înţelegătoare la nevoile omeneşti, mi-am luat catrafusele şi am plecat să dorm în altă parte.

De dimineaţă, însă, îmi tot bat capul dacă să-i spun colegei mele sau nu că a mers prea departe. Desigur, principalul motiv din care n-o fac, este pentru că mi-e ruşine, dar totodată îmi pun problema dacă e chiar atît de anormal pe cît mi se pare mie. Mai ales că dînsa o face fără nici un fel de jenă; prima dată, chiar, m-a avertizat să adorm cît mai repede. Bineînţeles că eu, în naivitatea mea, nu m-am gîndit la ce e mai rău. Am rămas, totuşi, cu alinarea că am fost martora conceperii copilului lor şi onoarea de a afla odată cu tatăl acest lucru, cum a reieşit dintr-o mai lungă discuţie nocturnă, ulterioară.

Mărturisesc că această situaţie am mai relatat-o la două persoane care au zîmbit jenate, de unde deduc că nu numai mie mi se pare anormal. Trebuie să recunosc de altfel că trăind într-o astfel de intimitate impusă, multe lucruri au încetat să mă mai şocheze.

Înainte de a încheia, vreau să vă spun că vă invidiez meseria asta de a primi şi desface tot felul de scrisori care de care mai interesante şi mai ciudate şi să aflu astfel multe lucruri din intimitatea altor persoane. Spunîndu-vă acestea, veţi crede, poate, că mi-a făcut plăcere să fiu participantă la situaţia pe care v-am expus-o, lucru în privinţa căruia, însă v-aţi înşela amarnic.

În privinţa colegei mele, dacă v-aţi format opinia că este cam nesimţită şi cam dobitoacă, nu greşiţi prea mult. Însă, ea se simte atît de bine fiind astfel, încît nu prea ai cum să i-o reproşezi şi de la un punct începi chiar s-o invidiezi.

Trebuie să vă mai spun că am relatat totul foarte sumar şi ca să înţelegeţi bine ar fi trebuit să schiţez un context şi să vă dau mult mai mult amănunte pentru care eu şi poate nici dumneavoastră, nu am timp şi nici răbdare.

Toate acestea vi le-am povestit nu numai pentru ca să vă fac părtaş necazurilor mele, ci şi ca să vă propun o temă pentru una din *Dilemele* viitoare: *Sexualitatea* sau *Prostituţie* (sau poate amîndouă împreună). Poate aţi mai avut vreo *Dilemă* pe tema asta, nu ştiu (deşi sora mea face colecţie, fiind una din puţinele reviste pe care le poţi citi peste ani de la apariţie; cu ocazia aceasta, ţin să vă comunic că apreciez foarte mult şi citesc cu mult interes rubrica lui Vintilă Mihăilescu şi că regret nespus din ce în ce mai rarele analize de film ale lui Alex. Leo Şerban).

Revenind la colega mea, dacă cumva consideraţi că este vorba despre un caz singular, aflaţi că o prietenă de-a mea s-a aflat într-o situaţie similară (înainte de desfăşurarea evenimentelor relatate de mine) pe care ea a rezolvat-o simplu: s-a dus şi a aprins lumina (lucru pentru care, însă, eu nu am găsit momentul potrivit). Să nu credeţi că scrisoarea aceasta este rezultatul unui şoc psihologic, ci doar a unei stări de disconfort şi pe care am conceput-o într-un moment de enervare. Acum m-am mai calmat şi mi se pare că am scris numai tîmpenii; m-am chinuit însă prea mult la ea (aproape 3 ore) ca să n-o mai trimit.

Bineînţeles că mi-ar face şi mai multă plăcere dacă aş vedea că a fost remarcată. Vă cer scuze pentru scris şi tăieturi, dar ar fi fost prea mult să rescriu totul.

Vă mulţumesc!

Cu stimă,
Iaromira BOSTAN

P.S.: Toate faptele relatate sînt reale. Aştept o notă cît de mică la Poşta Redacţiei. Bineînţeles că numele şi adresa sînt false. Bineînţeles că nu doresc să-mi publicaţi scrisoarea. Ea este scrisă numai pentru mine şi pentru cel sau cea care o va citi. Vă mulţumesc.

Scrisoarea a II-a

Stimaţi membri ai redacţiei,

Sînt student în Bucureşti şi locuiesc în căminul de lîngă Operă. Nu sînt un cititor permanent al revistei dv., o cumpăr cînd şi cînd.

Vă scriu această scrisoare, avînd mai multe scopuri. Întîi să vă felicit pentru ultimele numere care mi s-au părut foarte bune. Mai ales cel despre Eminescu mi-a provocat o adevărată senzaţie de libertate şi deschidere spirituală, de spargere a închistării în care se gîndeşte şi se discută de obicei la noi. Îmi pare rău că nu mai există editorialul semnat de Andrei Pleşu şi sper că veţi găsi ceva care să compenseze această pierdere. Alt scop al meu este să vă propun o temă şi anume despre minorităţile sexuale. E o problemă, nu credeţi? Şi ea nu-i priveşte numai pe politicieni şi pe preoţi. De ea începe să se lovească, după cum observ eu, şi omul obişnuit. De exemplu, la noi în cămin ea se pune cu acuitate. Nu mă refer numai la homosexuali şi lesbiene. Cum se ştie împrejurimile căminului nostru sînt un vechi loc de manifestare a exhibiţionismului, onanismului şi voyeurismului. Fetele noastre s-au obişnuit cu toţi handicapaţii ăştia şi se distrează. Ele vin din provincie (de obicei fete neştiutoare) şi află în cîteva zile toate lucrurile astea. Ştiu şi că nu-i bine să se plimbe seara neînsoţite prin parcul Operei. Acesta n-ar fi încă cel mai rău lucru, atîta vreme cît aceşti indivizi sînt în afara zidurilor. Mai nou însă, sîntem agresaţi şi din interior.

Vă pot spune că am o prietenă, sîntem oameni normali şi vrem să avem o activitate sexuală normală. În cămin condiţiile sînt proaste şi stăm cîte patru-cinci într-o cameră. Colegele de cameră ale prietenei mele sînt de obicei înţelegătoare. Pleacă şi ne lasă în pace cîteva ore. Însă una din ele e altfel şi chiar face tot posibilul să ne deranjeze. Cred că pîndeşte momentele prielnice să intre peste noi. Uneori rămîne în cameră şi-şi face de lucru. Odată ne-a aprins lumina. Parcă i-ar fi căşunat pe noi, fiindcă am surprins-o odată cum ne privea de la distanţă cînd ne sărutam pe o bancă. Parcă ne urmăreşte. E o nebunie şi prietenei mele chiar a început să-i fie frică de ea.

Cred că oamenii de acest fel ar trebui să se ducă la doctor. Dacă nu-s vindecabili, să-şi facă un club al lor. Să-şi recunoască boala şi să-i cunoaştem şi noi ca atare. Să limpezim problema. Şi încă ceva, nu ştiu dacă o să vă facă plăcere. Fata asta e o cititoare asiduă a *Dilemei*. Veţi avea mare succes cu tema pe care v-am propus-o eu. Nu ştiu dacă veţi publica scrisoarea noastră dar dacă o veţi face, poate o s-o citească şi ea şi poate se ruşinează şi scăpăm şi noi de pacoste. Ştiu din sursă sigură că ea deja vi s-a adresat cu o scrisoare în care eu şi prietena mea eram subiectul. Aşa m-am hotărît şi eu să vă scriu ca să pun lucrurile la punct.

Lăsînd mizeriile la o parte, vreau să vă felicit încă o dată pentru prestaţiile dumneavoastră.

Cu mult respect,

Leon POPOV
(student anul III Litere)

N.red.: Ne însuşim propunerea ambilor corespondenţi şi ne declarăm gata pentru o *Dilemă* consacrată acestei teme: *Sexualitatea* şi scrisă chiar de cititorii noştri. Putem conta pe colaborarea D-voastră? Începînd de azi şi timp de o lună, aşteptăm scrisorile D-voastră!

Poşta redacţiei

Constantin Mirea *(Piteşti):* Iertaţi-ne, dar ne-a fost imposibil să vă descifrăm scrisoarea: şi în cerneală slabă, şi pe ambele feţe ale hîrtiei... O puteţi rescrie mai citeţ?

Andrei Baican *(Ploieşti):* Nu publicăm caricaturi, fie ele şi reuşite, cum sînt cîteva din cele trimise.

Ioana Stanciu şi Liliana Bolocan *(Bucureşti):* Cele scrise despre „Jocuri“ nu aduc nimic nou şi personal la tema tratată de noi în nr. 274.

Cultura politică

Sigur aici se poate vorbi de cultură politică, în sine, de bagajul de cunoştinţe social-politice pe care dovedeşti a-l avea, sau pe care doreşti să-l ai, trecînd de piedici; se poate înţelege şi ceea ce există şi cum ne folosim de aceasta (sau dacă există sau nu).

Se presupune a exista în cele două categorii ce sînt implicate în acest fel de cultură: cei ce o fac şi cei pentru care se face.

Dar avînd-o, există dorinţa ca cele două categorii ce sînt implicate în acest fel de cultură, cei ce se folosesc de aceasta pentru a fi factor decizional (spre bine, sau nu – moralitatea), sau de cei ce conştient sau nu, o pun în practică.

Apar desigur întrebările referitoare la felurile culturii politice, dacă există mai multe feluri sau nu, dacă da, de ce?, dacă nu, iarăşi de ce?

Dar, mergînd mai departe, se pune întrebarea radicală, poate, în ce fel, spre ce îţi foloseşte cultura politică; spre probleme politice (de a-ţi pune în practică cultura politică) sigur, dar cum?

De ce, cum, pentru că se poate destul de bine să se realizeze spre un bine personal sau general. Desigur şi cel personal poate fi acoperit de idei generalizante a binelui.

Se observă că pînă la urmă, ideea morală „a priori“ din om nu dispare (relativ pentru unii, dar gîndurile îi trădează, că mai devreme sau mai tîrziu se transformă în prezenţă activă, răul dispare). Se spune că este nevoie de cultură politică spre a decide politic, spre a face bine sau rău politic.

Ideea de bine în politică ar trebui să fie primordială, dar cu toate eforturile ce se fac de către toate spectrele politice, aceasta devine relativă (nici chiar incoloră, inodoră etc.).

Pentru că în tranziţii apar ideile de rău impregnate de cultură politică, ce sînt puse în aplicare, atunci cînd prin democraţie, cealaltă faţă a culturii politice şi a dorinţei este adoptată, hăţişurile tranziţiei sînt împreună, în viaţa de zi cu zi, fluturele binelui prins în plasa de păianjăn a fostei culturi politice, nu poate face nimic pe moment.

Şi explicit, cei 15.000.000 de locuitori ai României discutau, bîrfeau, ştiau, culturalizau politic afaceri oneroase cu alcool, cu ţigări de contrabandă, fundaţii, secondhand-uri, licitaţii de privatizări şi închirieri spaţii comerciale, manageriat industrial, bancar, trafic de frontieră (fiecare transportat în autocare cotizează pentru cine?) etc., apar acum ca mafie şi nou dar nu toate cele exemplificate.

Divagînd iarăşi, te întrebi! Există cultură politică şi dacă da, pentru ce? Sigur nu pentru cei ce o pun în practică.

Dar se ştie că nu o hotărîm noi; răul de orice natură va fi stăpînit.

Spre ce va tinde gîndul dumneavoastră, spre raţiune sau spre sălbăticiune, vă rămîne de ales.

Neculai Pop OCNEANU

N. red.: După cum se vede, pentru unii dintre cititorii noştri cultura politică e atotcuprinzătoare. Poate n-ar strica o oarecare logică în formularea întrebărilor. În absenţa ei, răspunsurile sînt imposibile.

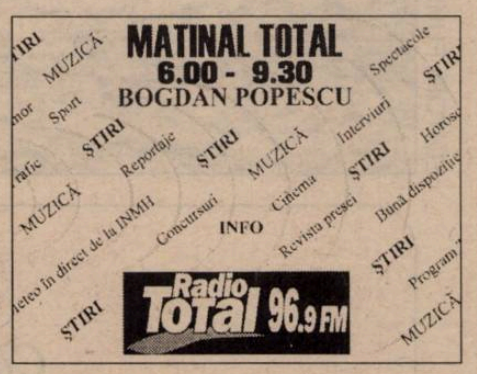

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Deriziunea**
- **Singurătate**

Simetrii, farse, întorsături

Cotidianul francez *Le Figaro* a republicat, în numărul de joi, 14 mai, patru articole de Raymond Aron apărute în urmă cu 30 de ani în paginile aceluiaşi ziar, al cărui editorialist era. Cele patru articole se referă, desigur, la **„Mai '68"**, formulă prin care este desemnată ultima, dar şi cea mai ciudată şi mai controversată, dintre revoluţiile franceze; mă grăbesc să adaug că însăşi aplicarea termenului de *revoluţie* este departe de a fi acceptată de o majoritate semnificativă a cercetătorilor şi memorialiştilor, preferîndu-se fie imprecise formule neutre („mişcări", „evenimente", „tulburări"), fie calificative dispreţuitoare („bîlci", „caricatură", „farsă" etc.) . Fapt e, oricum, că Franţa de după **„Mai '68'** a fost o altă Franţă decît cea de pînă atunci...

Nu voi prezenta, însă, cele patru articole; ele pot fi de altfel citite şi în cel de al treilea volum, de curînd apărut, al antologiei editorialelor lui Raymond Aron din **Le Figaro** *(Les Crises 65-77,* ed. De Fallois, 1998), fiind chiar mai bine înţelese acolo, în contextul publicisticii lui din acei ani.

Raymond Aron a fost un adversar declarat şi militant al mişcărilor din Mai '68, el deplîngînd, între altele, ca pe o concesie laşă făcută studenţilor de o putere capitulardă, pînă şi dezavuarea de către primulministru a intervenţiei poliţiei la Sorbona. De altfel, cele patru articole au fost republicate acum pentru a se demonstra, după 30 de ani, că Raymond Aron nu s-a înşelat în aprecierile lui de atunci.

Există, într-unul dintre aceste articole, şi o curioasă referire la România. Nu e o întîmplare: între 14 şi 18 mai 1968, în timp ce la Paris puterea i se clătina, preşedintele Charles de Gaulle a făcut o vizită oficială în România. Mult, mult mai tîrziu, cineva avea să compare această vizită cu cea făcută de N. Ceauşescu în Iran, în decembrie '89... „Preşedintele Republicii, neînfricat, plecă în România, unde studenţii şi muncitorii nu făcură economie de aclamaţiile pe care ocupanţii Sorbonei şi ai uzinelor i le refuzau în Franţa" – scria Raymond Aron în **Le Figaro**, la 4 iunie 1968, punînd în balanţa unei comparaţii halucinante pe studenţii şi muncitorii români şi pe cei francezi. Fiind cît se poate de adevărat că vizita lui de Gaulle a stîrnit un autentic entuziasm popular în România, nu este totuşi mai puţin adevărat că studenţii şi muncitorii români ar fi fost scoşi să ovaţioneze şi ar fi ovaţionat pe oricare alt şef de stat venit la Bucureşti, cum au şi făcut, de altfel, de la dictatorul nord-coreean Kim Ir Sen la „împăratul" Jean Bedel Bokassa. **Cooperativa „Alaiul"** funcţiona indiferent de sentimentele celor mobilizaţi şi „scoşi pe traseu". Oare să nu fi ştiut Raymond Aron de felul în care se organizau manifestările publice, marile spectacole colective, sub regimurile comuniste? Va fi crezut, şi el, că N.Ceauşescu era într-adevăr, cum îl numea în epocă săptămînalul britanic **The Economist**, „de Gaulle al Pactului de la Varşovia"?! Primirea lui de Gaulle la Bucureşti a fost, într-adevăr, caldă şi entuziastă, dar numai un naiv şi-ar fi putut închipui că a fost şi **liberă.** Intre studenţii şi muncitorii români, care îl aclamau pe preşedintele Franţei, şi studenţii şi muncitorii francezi, care ocupaseră universităţile şi uzinele şi-i cereau aceluiaşi preşedinte să demisioneze, nu era diferenţă mai mare decît cea dintre lipsa libertăţii şi libertate.

În urmă cu cîţiva ani, la München, un coleg de pe atunci de la „Europa Liberă", istoricul Mihai Sturdza, care în mai 1968 fusese, împreună cu Sanda Stolojan, translator oficial al delegaţiei franceze, mi-a arătat o fotografie făcută în timpul vizitei lui de Gaulle, la un popas cu picnic *spontan organizat* într-un crîng pe undeva prin Argeş, pare-se, cu lăutari şi echipe de tineri îmbrăcaţi în costume populare. În copaci, la o înălţime apreciabilă, fuseseră bătute în cuie păsări împăiate, *pentru îmbunătăţirea corespunzătoare a peisajului.* Sub păsările împăiate se aflau Charles de Gaulle, N. Ceauşescu şi suitele lor...

În acelaşi an 1968, dar în martie, fusese invadată şi Universitatea din Varşovia: de către miliţii *spontan organizate,* alcătuite din cetăţeni „conştienţi" şi muncitori de asemenea „conştienţi", care au intervenit pentru a face *ordine* şi a-i calma pe studenţii turbulenţi – aşa cum, în 1990, la Bucureşti, aveau să facă *ordine* muncitorii de la IMGB şi minerii. Dar între studenţii polonezi din 1968 şi cei români din 1990 distanţa este la fel de mare ca şi cea dintre studenţii francezi din mai '68 şi cei din România aceluiaşi an – altă distanţă, însă, decît cea măsurabilă pe axa aclamaţiilor sau a ocupării Universităţilor. La Varşovia, în 1968, un tînăr numit Bronislaw Geremek îşi dădea demisia din partid, la Paris se manifesta cu portretul lui Che Guevara şi „cărticica roşie" a lui Mao, iar la Bucureşti intrau în partid foşti deţinuţi politici: simetrii, farse, întorsături.

Mircea IORGULESCU

Hai la joc !

Tot mai des, în ultima vreme, îmi aduc aminte de vorbele profesorului meu de psihologie din facultate, Dumnezeu să-l ierte ! După ce ne explicase pe larg cum stă treaba cu testele de personalitate, s-a oprit, ne-a privit într-o dungă, şi a rezumat laconic convingerea sa în domeniu: *Băi....*(apelativ ireverenţios), *toate astea sînt....*(alte vorbe grele). *Singura probă serioasă de maturitate psihică este simţul umorului!*

Nu aş mai pune mîna în foc acum că acestea au fost chiar vorbele lui, dar cu asta am rămas eu din facultatea de psihologie. Şi sînt tot mai convins, la rîndul meu, că cinicul meu profesor avea dreptate. Partea proastă e că, dacă accepţi această sentinţă şi te uiţi în jur, te apucă o jale!...

S-a vorbit mult şi cu mîndrie despre simţul umorului propriu poporului nostru, care ne-ar fi salvat din multe greutăţi sau dimpotrivă, ne-ar fi băgat în multe belele, prin înclinaţia neaoşă de a dizolva totul într-o zeflemea subţire. Mai întîi, zeflemeaua nu e simţ al umorului, iar mai apoi, unde s-o fi dus acest simţ al umorului acum cînd, într-un fel, avem mai multă nevoie de el ca oricînd ? Nu pentru a face haz de necaz, că pentru asta nu ne-ar ajunge tot rîsul de pe lume, ci pentru a porni aşezat la construirea democraţiei.

Ce legătură are simţul umorului cu democraţia? – veţi întreba. Are, şi încă multă. Căci farmecul discret al democraţiei constă tocmai în faptul că este singura formă de organizare politică de natură ludică. Simţul umorului este astfel însăşi condiţia democraţiei, şi cine nu înţelege aceasta nu numai că nu are simţul umorului, dar nu poate nici să se prindă cu tot sufletul în jocul democratic.

Democraţia acceptă că într-o societate nu toţi oamenii sînt la fel şi că acesta este un lucru bun. Nefiind la fel, ei nu vor simţi la fel şi nu vor gîndi la fel; iar aceasta nu numai că nu e rău, dar nimeni nu poate şi nu trebuie să-i împiedice să simtă şi să gîndească diferit. Acceptînd toate acestea – ceea ce nu este atît de simplu pe cît pare – democraţia acceptă şi faptul inevitabil că, în aceste condiţii, unul va trage hăis şi altul cea, că va exista deci conflict social. Şi nici măcar asta nu e rău. Aici intervine însă soluţia democratică: toate aceste conflicte, aceste confruntări şi păreri diferite trebuie să se consume în arena publică, în conformitate cu nişte reguli ale jocului acceptate de toţi. Fiţi diferiţi, înfruntaţi-vă şi confruntaţi-vă, luptaţi să cîştigaţi, să vă impuneţi şi învăţaţi în acelaşi timp să pierdeţi şi să o luaţi oricînd de la capăt, dar faceţi toate acestea ca nişte adevăraţi sportivi. Jurămîntul olimpic este şi pactul democratic. Orice excentricitate este permisă, dacă poate fi prezentată pe arena publică şi disputată în conformitate cu regulile jocului. Dar nici o victorie nu este acceptată dacă este obţinută lăturalnic, în afara spaţiului de joc.

Aici intervine însă şi drama democraţiei. Căci cei care stabilesc aceste reguli ale jocului, fără de care nimic nu se poate desfăşura ca lumea, sînt de prea multe ori oameni fără simţul umorului.

Democraţia este un joc de maturi, ar fi spus, probabil, profesorul meu...

Vintilă MIHĂILESCU

Majoritate interimară, opoziţie tranzitorie

În sfîrşit, discutarea bugetului în Parlament a intrat în linie dreaptă. Aleşii poporului au hotărît, „pentru mai multă eficienţă", o măsură excepţională: să lucreze (să dezbată) nu mai puţin de douăsprezece ore pe zi. Un asemenea sacrificiu poate face impresie asupra inimilor alegătorilor sau le poate mări veniturile deputaţilor şi senatorilor, prin plata orelor suplimentare. A vorbi însă despre eficienţă în votarea bugetului pe 1998 aproape de jumătatea anului e cel puţin bizar. În plus, impunerea unui program de lucru excepţional pentru adoptarea unei legi care ar trebui să intre în cea mai desăvîrşită rutină anuală, legea bugetului, nu e nicidecum un motiv de mîndrie. Dar probabil că după ce ţara va avea mult doritul buget (pe cît de dorit şi de aşteptat, pe atît de auster), toată lumea îşi va spune că „totul e bine cînd se sfîrşeşte cu bine". Punct şi de la capăt.

Liniştea

Dinspre coaliţia majoritară, numai de bine. Cu excepţia tradiţionalelor înţepături între PD şi PNŢCD, fie pe tema restituirii proprietăţilor, fie în legătură cu acapararea băncilor importante. Învingător în războiul de trei luni care a dus la schimbarea premierului, PD a mai repurtat o victorie şi prin numirea unor reprezentanţi de-ai săi la conducerea BRD şi BANCOREX. Ministrul Privatizării a „reuşit", în declaraţia de după numirea noului preşedinte al BRD, un *acte manqué* de zile mari, afirmînd că (textual) „criteriile au fost cele politice..., ba nu, greşesc, profesionale". Dar, dincolo de importanţa psihanalizei în înţelegerea politicii româneşti, să observăm că actualul guvern desăvîrşeşte programul cabinetului Ciorbea în domeniul repartizării unor demnităţi clienţilor şi simpatizanţilor politici. Şi, în Balcani, trebuie să vedem consecinţele pozitive ale acestui (inevitabil şi ineluctabil) proces. După încheierea cu succes a împărţirii tortului puterii pînă la ultima fărîmă, apele se vor mai limpezi, asperităţile se vor mai netezi, partidele vor mai uita de doctrine şi conflicte de principii, pentru că vor fi mulţumite şi ocupate cu ceea ce au obţinut.

Altminteri, guvernul nu a produs, deocamdată, nici o decizie spectaculoasă, nu a luat nici o măsură radicală. Sau, cînd a luat-o (blocarea conturilor RENEL), a făcut imediat un pas înapoi, semn că nu-şi gîndise exact mutarea următoare. Termenele stricte anunţate la învestitură de premierul Radu Vasile vor începe în curînd să ajungă la scadenţă, iar executivul va trebui să bifeze îndeplinirea punctelor din program. Deocamdată însă, o ciudată acalmie a pus stăpînire pe viaţa politică a majorităţii. În afară de faptul că unele ministere sînt în plină restructurare şi reorganizare (un proces mai puţin vizibil din afară, dar extrem de necesar pentru reformă), executivul are aerul unui guvern interimar, cu misiunea de a gestiona activităţile curente. Probabil că e liniştea de dinaintea marilor decizii.

„Salonul refuzaţilor"

Dinspre opoziţie, aproape nimic de semnalat. Sub guvernarea PDSR, se invoca adesea faptul că opoziţia e firavă şi, în condiţiile date, se deplîngea „viitorul democraţiei româneşti". Acum, opoziţia e la fel de inconsistentă, pe deasupra mai este şi dezorientată şi cu ghiuleaua trecutului legată de picior, dar nimeni nu mai pare dispus să deplîngă lipsa unei alternative serioase la actuala majoritate, deşi situaţia e mai gravă decît înainte de 1996. Atunci, exista posibilitatea şi speranţa schimbării prin victoria opoziţiei în alegeri. Acum, actuala coaliţie nu poate fi înlocuită cu mai nimic: e greu de crezut că PUNR (sfîşiat de conflicte interne) şi PRM (cu liderul aflat în vizorul justiţiei) ar mai putea avea vreo perspectivă de revenire la putere, mai ales că PDSR vrea să rămînă, totuşi, în salonul de vază al politicii, şi nu o mai poate face la braţul unor asemenea aliaţi. PDSR, de unul singur, nu poate construi o opoziţie solidă şi coerentă, chiar dacă evacuarea unor chiriaşi îi dă ocazia să protesteze împotriva „statului poliţienesc", în termeni asemănători comunicatelor CDR de pe vremuri (*o, tempora!...*). Nu poate nici să imagineze o strategie de înfrîngere a actualei puteri în lipsa unor parteneri pentru o viitoare coaliţie. Ideea că „PDSR rămîne în continuare cel mai puternic partid al ţării" nu e decît o tandră iluzie, bună de întreţinut moralul şi nostalgiile, dar atît. Şi, de parcă nu era destul de subţiată, actuala opoziţie pierde în continuare teren: Alianţa pentru România, care a votat alături de majoritate programul de guvernare, se apropie tot mai mult de PD. În primul rînd, pentru că şi-a propus o „opoziţie raţională"; în al doilea rînd, pentru că la toamnă va avea loc în România reuniunea Consiliului Internaţionalei Socialiste, şi n-ar fi rău să fie întîmpinat cu oarecare ordine în încăperile social-democraţiei, eventual cu demolarea pereţilor despărţitori; în sfîrşit, pentru că între ApR şi PDSR se repetă conflictul de odinioară dintre FSN şi FDSN. Viaţa politică românească riscă astfel să se împartă nu în „putere" şi „opoziţie", ci în „salonul oficial" şi „salonul refuzaţilor".

Alegerile locale din Bucureşti, anunţate pentru 11 octombrie, vor dinamiza viaţa partidelor şi vor reprezenta un important test. Bine ar fi ca, indiferent cine va cîştiga funcţia de primar, politicienii să înţeleagă că divizarea spectrului politic şi criza de identitate a celor mai multe partide necesită o reformă politică substanţială şi o revizuire a legii electorale. În absenţa lor, nu putem aştepta altceva decît guvernări instabile, veşnice coaliţii şi interminabile negocieri. Sau, mai concret spus, schimbări foarte dese de preşedinţi de bănci, de consilii de administraţie, de înalţi funcţionari etc.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Ziaristul faţă cu procesul

Un proces, mai ales un proces penal, este un eveniment care incită curiozitatea şi instinctul civic – trăsături dominante în portretul oricărui jurnalist. Aceasta este, cred, explicaţia pentru care presa noastră urmăreşte atent şi redă cu lux de amănunte procesele penale în care sînt implicate personaje cu oarecare notorietate. Procesul penal are, însă, şi o latură care poate tulbura judecata limpede şi obiectivă a jurnalistului mînat spre tribunal de conştiinţa sa profesională: emoţia. *Côté*-ul emoţional poate deveni zdrobitor în contact cu o conştiinţă fremătînd în căutarea dreptăţii şi nealimentată cu cunoştinţe juridice. Aşa cred că s-a întîmplat cu jurnalistul care a povestit în *Cotidianul* din 16-17 mai a.c. ultima înfăţişare a procesului „Miron Cozma".

Se pare că inculpatul M.C. l-a impresionat profund pe jurnalist. Iată momentul apariţiei lui M.C. în boxă: „Apare completul de judecată, fapt aproape trecut cu vederea, după care apare el, apare Miron Cozma. Mai puţin mass-media şi juriştii prezenţi, restul sălii s-a ridicat în picioare şi a aplaudat furtunos. Adică, la scenă deschisă. Ochii lui Cozma sclipesc electoral pentru o secundă, în timp ce fizionomia îi rămîne împietrită cu un aer aproape indiferent. Neliniştea şi emoţia i le puteai citi doar din neastîmpărul mîinilor împreunate monahal, aproape a smerenie". Se derulează pledoariile şi se dă inculpatului ultimul cuvînt. Jurnalistul scrie: „Cum era de aşteptat, se lasă o linişte de început de lume. Cozma, palid, cu privirea deja fixată de cîteva ori pe preşedintele completului, cu o voce puternică pe care unii ar putea să o numească tupeistă, şi-a început propria pledoarie". În comparaţie cu M.C., toţi ceilalţi actori ai procesului sînt mici, şterşi, penibili. Unul dintre avocaţi e plictisitor, preşedintele instanţei e plictisit (la un moment dat s-a şi scărpinat), procurorul (o doamnă) se ţinea de şuşoteli. Peste toţi, cînd smerit-cînd demiurgic, inculpatul M.C. De bună seamă, întreaga redacţie a fost răvăşită. Ultimul cuvînt al inculpatului e reprodus pe o pagină întreagă, fotografia sa tronează pe prima şi a doua pagină, comentariul nesemnat din pagina a II-a îl declară pe fostul lider sindical drept personalitate fascinantă, directorul ziarului îi consacră un editorial intitulat „O crimă politică".

Editorialul dlui Cristoiu este şi el o dovadă că lipseşte ceva. Fie jurnalistul specializat în comentarea fenomenului juridic, fie decenţa de a face ceea ce este conform propriei competenţe şi pregătiri profesionale. Despre „înţelepţii" zilei am mai scris. Dl Cristoiu face parte dintre acei jurnalişti care *ştiu tot*. De la jocurile politicii româneşti la istorie, de la meandrele privatizării mastodonţilor la textele Codului Penal, de la gîndirea strategică a S.U.A. la fineţuri bancare, nimic nu scapă omnipotentei cunoaşteri a dlui Cristoiu. În chestiunea pe care o discut acum, dl Cristoiu dă sentinţe neapelabile: „Justiţia română nu-i conştientă că ieri (data ultimei înfăţişări – n.m.) s-a petrecut ultimul act al unei crime politice..." sau „În nici un caz însă el (M. Cozma, adică – n.m.) nu poate fi acuzat de subminarea puterii de stat în septembrie 1991" ori „Actul de acuzare este o aberaţie juridică". Ar trebui să afle şi dl Cristoiu, altfel „mare" ziarist, că nicăieri în lumea civilizată jurnalistul nu anticipează cu alegaţii decisive hotărîrea judecătorului. Afară doar de situaţia în care se constituie conştient într-un element de presiune pentru o anume soluţie. Asta să fi vrut să fie dl Cristoiu?

Citind *Cotidianul* din 16-17 mai a.c., înţelegi că reproducerea întocmai a formei unui respectabil cotidian occidental nu ameliorează obligatoriu profesionalismul gazetarilor români.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Cortina nu mai ştie unde să cadă

Atenţie! Ştiaţi că, dacă ai aproape 83 de ani, chiar dacă, vreau să spun, ai atins vîrsta aceasta venerabilă, dar nu oricum, ci dacă vei fi căzut, tînăr de tot, ca ofiţer rezervist, prizonier la sovietici, în '41, vei fi „petrecut" acolo, chiar şi după încheierea „păcii", ca – ha! – „aliat"-prizonier, zece ani din viaţă, refuzînd să te întorci acasă cu divizia aşa-numită „Tudor Vladimirescu", căreia, acolo, printre cei ce au refuzat să revină acasă ca remorcă a armatei de ocupaţie, i se spunea „Te Vînd" sau „Trădători şi Vînzători", dacă ai revenit, aşadar, acasă mult mai tîrziu, ca suspect deja, şi ai fost lăsat cîţiva ani liber pentru a fi, apoi, înşfăcat din nou, ca deţinut politic de data aceasta, şi eliberat abia în 1964, şi dacă, nu-i aşa, în anul, mă rog, de graţie 1998, una dintre cele două organizaţii-asociaţii (războiul continuă!) de veterani de război vrea să facă lumină – moral-istorică – în problema participării la „T. V." şi te solicită să-ţi aduci, public, aminte cum şi ce a fost atunci, atît, mai poţi, la aproape 83 de ani, repet, să primeşti un telefon în care, misterios dar cît se poate de limpede (cei ce se ascund vorbesc clar!), să ţi se spună să te potoleşti, că altfel, oricînd şi foarte uşor (dar a fost vreodată greu?), poate să dea o maşină peste tine? Ştiaţi că un lucru ca acesta poate să fie nu doar posibil, ci chiar real? Şi credeţi că se mai poate întîmpla? Ei bine, se poate!

● În Indonezia, acolo, ştiţi Dvs., la haos, se profilează – dacă nu este, deja, vorba de un simplu semn de confirmare, de întărire, de „consfinţire" – un nou evreu: *chinezul*. Întotdeauna, comerţul – schimbul, contactul, circulaţia, mobilitatea etc. – este suspect, adică, deja, vinovat, de pedepsit. Justiţia populară are întotdeauna judecata gata făcută, sentinţa gata scrisă, în buzunarul minţii – o minte cu buzunarele goale: nu tu comerţ, nu tu plus-valoare, speculă, speculaţie...

Sub caldarîm, plaja... Sub pacea socială, războiul... Gata, oricînd, să izbucnească, izbucnit deja (starea lui naturală este latenţa, potenţa...), în plină desfăşurare. Războiul nu trebuie neapărat purtat: într-un astfel de caz, pe faţă, el trebuie să se supună unor reguli explicite, devine un joc mai mult sau mai puţin normat. E de ajuns să existe – şi, de cele mai multe ori, chiar există. Spaţiul public este arena cu gladiatori. Pe margini, *noi*: *visînd* să năvălim în arenă (în arena în care sîntem, deja, de fapt) şi să ne muşcăm unii altora carotida (ceea ce şi facem, dar mult mai comod, pe furate, pe sub mînă). Politicienii sînt gladiatorii. Ei poartă (pentru noi-cu noi) războiul social: în arenă, pe, cum îi spune şi numele, nisip, ca să rămînă, nu-i aşa, urme după orice mişcare şi pentru ca aceste urme imediat memorabile să fie perfect efemere, să se şteargă-rescrie imediat. Nisipul arenei cu gladiatori-politicieni este *presa*. Acolo se scriu/rescriu/înlocuiesc urmele istoric-efemere ale războiului social purtat de reprezentanţii noştri, oamenii politici-gladiatori, cei care ne smulg urletele de satisfacţie/ură ce compun „concertul" social. Numai noi, pe gradene, preferăm să rămînem anonimi, să nu lăsăm, direct, nici o urmă: războiul e mai uşor de purtat în ilegalitate!

● Presa noastră scrisă reuşeşte constant paradoxala performanţă de a fi, deontologic şi general moral, mai prejos decît televiziunea. Priviţi jurnalele televizate, indiferent de televiziunile care le produc: au devenit, aproape fără ca noi, privitorii lor orbi, să ne dăm seama, mult mai demne, mai serioase, mai aplicate/aplecate spre esenţial (cît pot, totuşi, şi ele) decît cotidianele noastre umflate, care, în sens invers, printr-o foarte ciudată răsturnare de roluri, se umplu de fapt divers universal-anodin-senzaţional. Caracterele s-au inversat. În goana lor disperat-concurenţială de a ajunge din urmă televiziunea, copiind-o cu exces de zel, cotidianele noastre au ajuns mai rele, mai abjecte, chiar, decît aceasta, sub ea. Tradiţionalul, teoreticul, mult clamatul prestigiu al presei scrise e scrum, amintire, vorbă goală. Ziarele noastre fac „televiziune" în tot ce are aceasta, generic, mai deplorabil.

Bogdan GHIU

Economie

Scad dobînzile

Treptat, băncile comerciale coboară dobînzile pasive: cele plătite la depozitele populaţiei. Scăderea nu-i mare: trei-patru procente. Important este faptul că dobînzile scad şi nu cresc. Asta înseamnă că băncile au o percepţie clară: scade inflaţia. Şi, în acest caz, e normal să plătească dobînzi mai mici.

Din 1990 încoace, de mai multe ori, dobînzile bancare au urcat şi au coborît. În mare, curba dobînzilor a urmărit curba inflaţiei. Cu multe excepţii, însă, mai ales în condiţiile în care inflaţia a urcat prea mult şi dobînzile n-au avut putere să se avînte pînă în vîrfuri.

Din octombrie '90 şi pînă în februarie '98, inflaţia în România a crescut cu 48.192,6 la sută. Cum s-a ajuns la această cifră exorbitantă?

La 1 noiembrie 1990 a fost declanşată inflaţia. Printr-o hotărîre de guvern. Exista o alternativă? Una teoretică: extensia ofertei de mărfuri şi servicii pînă la nivelul cererii de bunuri şi servicii acoperite cu banii aflaţi în circulaţie. Practic, însă, societatea românească nu era pregătită pentru acest salt calitativ. Îi lipseau acumulările cantitative. Aşa că s-a ales deschiderea clasică. A fost pus în priză acest aspirator pe care istoria economiei îl cunoaşte sub numele de INFLAŢIE, cu scopul limpede de a absorbi surplusul monetar exprimat prin banii populaţiei şi prin banii publici. Preţurile au tot urcat, într-un sistem ce a folosit două viteze de creştere şi un mecanism complicat de frîne. În opt ani de inflaţie, preţurile au crescut de 481 de ori, înaintînd fie cu viteze de corecţie, necesare trecerii de la economia de comandă la economia de piaţă, fie cu viteze de acomodare, în vederea racordării la temperatura indicată de rezultatele economice. În tot acest timp au fost acţionate numeroase frîne, care au ţinut în loc cînd corecţia, cînd acomodarea. Rezultatul a fost catastrofal: lungirea bolii.

Încercările de lecuire a economiei româneşti de boala numită inflaţie n-au lipsit. Dar tratamentele aplicate au avut în vedere mai mult ţinerea bolnavului „în picioare" şi mai puţin însănătoşirea lui. Aşa că preţurile au explodat şi inflaţia şi-a căutat mereu noi culoare prin care să acţioneze pentru a ne goli buzunarele. Faptul că s-au înregistrat creşteri ale PIB-ului au indus ideea înşelătoare că inflaţia ar fi chiar benefică.

În tot acest timp, nenumărate întreprinderi industriale, îndeosebi dintre cele monopoliste, şi-au potrivit paşii cu inflaţia. Au învăţat să scoată profit din preţuri de monopol, cîştigînd mai mult deşi au produs mai puţin, mai prost şi cu consumuri mai mari. Pentru că au vîndut mai scump. Aceste întreprinderi s-au bătut pentru întreţinerea climatului inflaţionist, care le-a dat iluzia rentabilităţii şi profitabilităţii. Şi se bat în continuare, folosind tot arsenalul cu care ne-am obişnuit, de la declaraţiile populiste ale unor politicieni în căutare de voturi şi de la mitinguri sindicale pînă la şantajarea guvernului.

Sigur, aceste întreprinderi nu revendică direct inflaţia. Dar cer facilităţi ce duc la inflaţie. Şi la blocarea competitivităţii. Prin închiderea canalelor concurenţei şi eficienţei, în economia noastră s-a produs un grav dezechilibru între cerere şi ofertă, pe pieţe cu posibilităţi minime de a fi cheltuiţi eficient pînă şi puţinii bani ai românilor.

Dobînzile au urmat cursul inflaţiei. Mai întîi, pe piaţa monetară interbancară, unde saltul s-a produs brusc şi a fost spectaculos. Apoi, au început să se mişte dobînzile pasive: cele plătite de bănci la depozitele populaţiei. Ele s-au mişcat însă ceva mai încet, cauza fiind prudenţa băncilor comerciale. Dobînzile pasive, în urcare, au antrenat inevitabil scumpirea creditelor.

În condiţiile în care băncile au ţinut cu dinţii să nu ridice prea mult dobînzile active, au fost destule voci care au ţipat că preţul uriaş al creditului omoară investiţiile. Ceea ce era fals. Întîi, fiindcă preţul creditului nu a fost cauza a niciunui rău din economie, ci doar efect al inflaţiei. Apoi, pentru că inflaţia a descurajat direct investiţiile şi nicidecum dobînzile.

Din cauza inflaţiei, nevoia de capital nou (muncă economisită şi investită) n-a mai putut fi asigurată. De la suprainvestiţii, în anii '80, ce au determinat o creştere cu mult peste necesar a capacităţilor de producţie, s-a ajuns la subinvestiţii. Situaţie la fel de dăunătoare, pentru că în condiţiile unei economii care are nevoie de restructurări şi de aşezare cu faţa către cererea reală, către piaţă deci, investiţiile sînt vitale.

Românii nu vor avea bani mai mulţi dacă nu se va investi mai mult, dacă nu vor fi create noi locuri de muncă, dacă nu vor spori productivitatea şi competitivitatea muncii şi nu vom obţine mai multă eficienţă în economie. Pentru că numai în acest fel salariile vor creşte, dividendele vor fi mai mari, afacerile mai bune. Soluţia ar fi ca roata afacerilor să se învîrtească fără odihnă, în aşa fel încît surplusul de bani să fie absorbit de activităţi productive şi nu de preţuri. Pentru că dacă banii vor continua să se ducă în preţuri, aşa cum se întîmplă în prezent, din cauză că afacerile stagnează, nu vom obţine decît inflaţie. Iar împotriva inflaţiei, de care cu toţii ne-am săturat, băncile vor lupta cu dobînzi mari.

Am scăpat în bună parte de un inamic periculos: inflaţia reprimată. Aici erau „topite" preţurile mincinoase, la energie, la conbustibili, la pîine, la lapte, la carne, însoţind pierderi enorme suferite de numeroşi producători de stat, obligaţi de corsetele administrative să obţină din vînzări sub ceea ce au cheltuit ca să producă. Sau obişnuiţi să-şi umfle costurile cît vor, fără teama că vor fi marginalizaţi pe piaţă. Că a fost una, că a fost alta, comportamentul producătorilor nu putea fi schimbat dintr-o strigare. Important e că s-a pornit bătălia pentru preţuri adevărate, pentru un climat economic nou, de o altă obişnuinţă. Acum, însă, în paralel cu corecţiile de preţuri şi tarifele, cu care ne vom lupta încă pînă prin toamna acestui an, trebuie să declanşăm nu o nouă bătălie, cu inflaţia normală, cauzată de activitatea economică. Şi, normal, pentru dobînzi mai mici, care să reflecte noua stare a inflaţiei.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Preocupările oamenilor serioşi

Pînă în ultimul moment s-a crezut că va interveni o soluţie negociată şi se va putea evita procesul, dar duminică buletinele de ştiri au comunicat vestea: Bill Gates cel mai mare fabricant de sisteme de exploatare pentru computere (logiciele) *va fi obiectul unei proceduri federale pentru violarea legii anti-trust. Bill Gates deţine 88,3% dintr-o piaţă în plină expansiune şi are astfel puterea de a controla orice mişcare şi de a stopa orice iniţiativă, situaţie în care statul se simte obligat să intervină.*

Victima propriului succes

În Statele Unite, numărul celor care îl urăsc pe Bill Gates, proprietarul firmei Microsoft este mai mare decît al celor care îl urăsc pe Bill Clinton, preşedintele Statelor Unite. Concluzia aparţine revistei **The New Republic** care încearcă şi o explicaţie: „Merită oare Gates atîta ostilitate? Sau numărul mare de adversari se explică prin succesele dobîndite împoriva concurenţilor (Lotus, Oracle, Netscape şi Sun) care îl denigrează din motive profesionale. Examinînd cultura anti-Microsoft se poate observa că reproşurile sînt extrem de diversificate, unele fiind justificate, altele – complet specioase. Ar fi amuzant, dacă unele dintre consecinţele acestui conflict nu ar fi atît de importante. Există argumente serioase pentru a opri acţiunea acestui Leviathan, dar nu ele prevalează în amalgamul de insulte provocate de invidie şi de rivalităţi sectoriale.

Obiecţia cea mai simplă şi probabil şi cea mai corectă este în atenţia Ministerului de Justiţie. La începutul anului ea a făcut şi obiectul audierii într-o curte federală: întreprinderea lui Bill Gates este acuzată că promovează metode anticoncurenţiale pentru a stabili un monopol de fapt asupra diverselor sectoare din industria de exploatare a computerelor (Internet, comunicaţii, televiziune). Microsoft a izbutit să facă din MS-DOS şi apoi din Windows un standard în sistemele de exploatare ale computerelor personale, şi la fiecare unitate vîndută el încasează un anume procent, fie că ordinatorul este sau nu dotat cu sistemul său de exploatare".

Microsoft a fost înfiinţat în 1975. În 1981, IBM lansează primul micro-ordinator cu sistem de exploatare Microsoft. În 1986 Microsoft este cotat la Bursă. În 1995 este lansat programul Windows 95. La sfîrşitul lui 1997, 90% dintre PC sînt echipate cu Windows. În decembrie 1997 justiţia americană obligă firma Microsoft să anuleze contractele care îi obligă pe producătorii de ordinatoare să-şi instaleze Explorer (accesul la Internet) cu Windows 95. În mai 1998 Microsoft lansează Windows 98 cu Explorer, dar fără clauză de exclusivitate. Aproape 20 de state americane angajează proceduri judiciare împotriva firmei Microsoft în temeiul legislaţiei anti-trust. Li se alătură şi ministerul de Justiţie federal. Extraordinara putere financiară a firmei, dar nu mai puţin fabuloasa inventivitate şi flexibilitate a nucleului ei de cercetare a permis achiziţionarea unor firme (Hot Mail, VXtreme, DimensionX) sau acorduri cu altele (Apple) pentru a controla situaţia în domeniile de viitor (televiziunea prin cablu, sateliţi, informatica de reţea).

„În lumea informaticii bătălia declanşată în jurul firmei Microsoft este comparată cu cea de acum aproape un secol în legătură cu Standard Oil. Comparaţia pare destul de pertinentă. John Rockefeller controla 90% din producţia de petrol americană; Bill Gates controlează aproximativ 90% din sistemele de exploatare vitale pentru economia americană modernă. Dincolo de amănuntele tehnice, există puternice conotaţii morale. Microsoft se consideră un pionier eroic, pedepsit din cauză că are succes. Detractorii săi văd în această firmă imperiul răului (în anii '80 Reagan a readus expresia în vocabular, numind astfel Uniunea Sovietică, n.n.) care îşi distruge concurenţii (...) Deznodămîntul acestui conflict va avea repercusiuni enorme: Microsoft încearcă să se implanteze în toate activităţile comerciale posibile şi imaginabile pe Internet: bancare, concesiuni imobiliare şi de automobile, informaţii şi distracţii. Toate întreprinderile şi toţi consumatorii sînt interesaţi să împiedice instaurarea monopolului Windows prin care rivalii sînt înlăturaţi cu forţa şi propriile produse sînt impuse. Astfel se împiedică sau se încetineşte accesul la alte opţiuni, dorite de consumator. Ministerul Justiţiei trebuie să adopte o decizie prin care să instaureze echitatea într-un domeniu extrem de vast. Microsoft are dreptate cînd susţine că statul nu trebuie să se amestece şi să impună reguli complexe în domeniul concepţiei *logicielelor*. Dar Joel Klein, ministrul adjunct de la Justiţie are şi el dreptate cînd angajează departamentul anti-trist în promovarea concurenţei şi apărarea intereselor consumatorilor. Pînă în anul 2001, 40% dintre locuinţele americanilor vor fi conectate la Internet şi acţiunea ministerului poate fi la fel de decisivă pentru economia americană, cum a fost hotărîrea împotriva lui Standard Oil în 1911. Dar orice ar hotărî guvernul, el va fi repede depăşit de viteza evoluţiilor tehnologice. Pentru minister nu se pune problema controlului asupra lui Microsoft, ci pur şi simplu cea a unui act de autoritate. Statul trebuie să acţioneze pentru ca un viitor Bill Gates să poată pătrunde pe piaţă, protejînd în acelaşi timp interesele legitime ale actualului Bill Gates, care a făcut ca sistemul să evolueze şi să funcţioneze atît de bine". (**The New York Times**)

Gary Becker, laureat al Premiului Nobel pentru economie se opune afirmaţiilor conform cărora corporaţiile mari impun pieţei soluţii tehnice mai proaste (*claviatura qwerty*, VHS) decît cele inventate de companiile mai puţin puternice sub raport financiar. Chiar dacă ar fi adevărat, nu statul este cel chemat să judece. „În sectoarele unde tehnologia evoluează rapid – cum ar fi sectorul informatic – situaţiile de monopol nu durează. Concurenţii elaborează produse din ce în ce mai bune... şi aceştia sînt în măsură să apere mult mai eficient interesele consumatorilor decît tehnocraţii şi funcţionarii preocupaţi doar de popularitatea lor în faţa opiniei publice". (**Business Week**)

Limuzine şi automobile populare

Concurenţii – din Statele Unite, din Europa şi din Asia nu şi-au revenit încă: Chrysler, cel mai neconvenţional constructor de automobile americane şi Mercedes, premiantul din Germania, vor lucra de acum înainte împreună. „Este cea mai importantă fuziune din istorie" a declarat Jurgen Schrempp, patronul de la Daimler-Benz. După calculele revistei **Newsweek** noua firmă DCA (Daimler-Chrysler Aktiongesellschaft) cu un capital de 130 miliarde de dolari este „probabil finalul unei romanţioase companii americane şi începutul unui val de fuziuni în construcţia de automobile. Pe Wall Street se vorbeşte despre Fiat, Peugeot, Renault şi Nissan care se pregătesc să intre în diferite combinaţii; la Detroit, ceilalţi „doi mari", Ford şi General Motors (care posedă deja firmele Jaguar, Aston Martin şi componente din Mazda, Kia şi Saab) explorează posibilităţile de a consolida legăturile cu fabricanţii coreeni Kia şi Daewoo. Chiar în ziua în care s-a născut Daimler-Chrysler, Volkswagen a înlăturat firma BMW din cursa pentru cumpărarea lui Rolls-Royce. Motivaţiile acestor mişcări sînt simple. Proiectarea şi construirea modelelor noi sînt fabulos de scumpe. Companiile mari suportă mai uşor aceste costuri. Şi cum automobilele seamănă din ce în ce mai mult, mărcile cunoscute se impun; e mai uşor să cumperi un nume afirmat, decît să porneşti de la zero."

Şi **Le Nouvel Observateur** enumeră avantajele fuziunii: „Giganţii îşi pot permite concentrarea unor investiţii colosale asupra unui obiectiv anume, considerat decisiv. Toyota nu-şi face mari probleme pentru că pierde bani la fiecare automobil Prius vîndut: este preţul plătit de primul constructor mondial al unui automobil hibrid care foloseşte şi benzina şi electricitatea. Se creează astfel un parc şi se dezvoltă un spirit tehnic şi comercial necesar pentru viitor. Dimensiunile nu dau garanţii împotriva erorilor: pur şi simplu ele costă mai puţin.

Complementaritatea celor două grupuri – se afirmă – va permite evitarea oricărui conflict de competenţă. Daimler-Benz şi Chrysler n-au mare lucru în comun. În afara Statelor Unite, Chrysler nu este cunoscut; Mercedes vinde în toată lumea. Daimler-Benz este cel mai mare producător mondial de camioane; Chrysler nu fabrică aşa ceva. Americanul este specializat în producţia de serie mare, preţuri coborîte şi vînzări mari, în timp ce neamţul este regele seriilor mici (Mercedes produce de trei ori mai puţin decît Fiat) vîndute scump. Chrysler n-are diesel, e una dintre marile specialităţi ale lui Mercedes. Chrysler stăpîneşte tracţiunea pe faţă, Mercedes s-a trezit tîrziu (...)

Dar în pofida acestor trăsături complementare şocul cultural la care cele două întreprinderi se vor supune este asurzitor. Cultura produsului, evident. Chrysler este celebru pentru creativitatea sa, Mercedes pentru conformism. Ţipătoare şi ieftine, maşinile Chrysler sînt făcute pentru oamenii de rînd din America, în timp ce Mercedes îi vizează pe bogaţii din toată lumea."

În termeni de capital, noua companie este germană: Daimler-Benz posedă 57% din noua societate care va fi înscrisă în Germania. Dar în mod real partea majoritară a capitalului va aparţine americanilor, deoarece Chrysler poseda deja o importantă cotă minoritară la Daimler – 15%, înscrisă deja la bursa din New-York. Totuşi, scrie în continuare **Le Nouvel Observateur**, „nu poate fi înghiţit cu uşurinţă basmul vehiculat de revistele anglo-saxone, despre întreprinderi de tipul trei, transatlantice şi apatride, produse ale mondializării. Daimler-Chrysler rămîne în continuare un grup german, în care Deutsche Bank cu un capital de 12% rămîne acţionarul de referinţă, cel care dictează legea unui acţionariat mărunt".

În ceea ce le priveşte, revistele anglo-saxone preconizează un viitor contrastant faţă de euforia iniţială. Gerald Myers, în anii '80 fost copreşedinte al unei firme comune American Motors cu Renault, spune revistei **Newsweek** că „apariţia unor conflicte este inevitabilă, în momentul cînd o parte vrea să ia o hotărîre".

După ce s-au dat garanţii sindicatelor din ambele companii că fuziunea nu implică reduceri de personal, s-a acordat un termen de trei ani pentru integrarea completă a celor două mari mărci. „Nu va fi uşor – conchide revista **Time**. Lumea e plină de fabrici de automobile şi nu mai are nevoie de altele, chiar dacă ele produc maşinuţe cochete germano-americane". (**M.B.**)

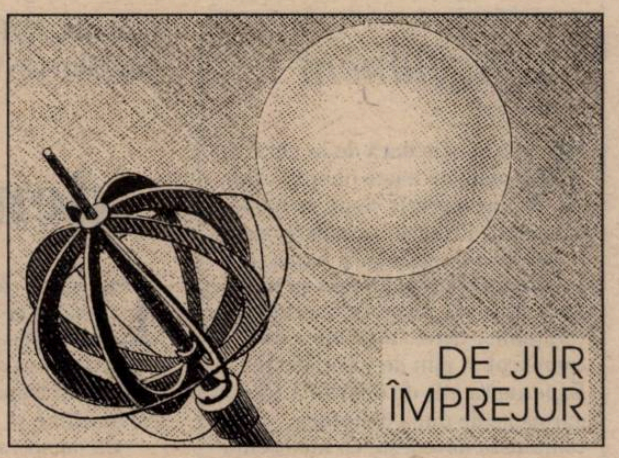

Criza din Indonezia

Trei luni de zile, contestarea regimului Suharto în Indonezia a fost ţinută sub control. Studenţii protestau în campusuri, poliţia intervenea încercînd să limiteze pe cît posibil consecinţele fatale. Preşedintele a fost reales pentru al şaptelea mandat în aplauzele Adunării elective a poporului, ai cărei membri au fost numiţi tot de el. Criza asiatică, lovind toate economiile în expansiune din regiune este deosebit de dură în Indonezia, pentru că aici temeiul creşterii a fost dintre cele mai fragile: angajarea statului în grandioase proiecte fără justificare solidă, privilegiile exorbitante acordate clanului prezidenţial, legăturile oculte dintre executiv şi justiţie au fost tot atîtea piedici în recunoaşterea semnelor crizei, ca şi în încercarea de a le stăpîni. Pactul conform căruia Suharto promitea bunăstarea în schimbul tăcerii, al supunerii politice a fost în bună măsură respectat: opoziţia politică în Indonezia e slabă şi divizată; e slabă pentru că e divizată. Respingînd, apoi acceptînd planurile de austeritate în schimbul cărora FMI eliberează sume pentru împrumuturi, a fost o manevră folosită de preşedintele Suharto pentru a-şi împodobi statura eroică de părinte al naţiunii care apără nu doar averea propriilor copii, ci şi demnitatea întregului popor. Averea copiilor e relativ intactă, dar în cele din urmă Suharto a fost nevoit să accepte condiţiile Fondului Monetar Internaţional. Toată lumea ştie că aceste acorduri presupun costuri sociale adeseori greu de suportat şi că rezultatele sînt departe de a fi sigure. Dar este singurul organism internaţional care are o reţetă – imperfectă şi lipsită de caracter universal – pentru situaţiile de criză şi ceea ce este esenţial are şi fondurile cu care se poate încerca ieşirea din marasm. Cînd Suharto a refuzat acordul cu FMI, el n-avea nici o soluţie de schimb. Pendularea între *da* şi *nu* a fost de natură să facă publică incapacitatea sa de a stăpîni situaţia aşa cum a făcut-o de-a lungul celor 32 de ani de cînd e la putere.

Un dictator nu-şi poate permite ezitări publice fără riscuri. Cei mai sensibili la această formă de slăbiciune au fost tocmai aceia care au avut de profitat de pe urma modului în care Suharto a dirijat acumularea bogăţiilor. La universitatea Trisakti, unde studenţii au întreţinut săptămîni de-a rîndul manifestaţiile de protest, taxele anuale sînt de 8 milioane de rupii, ceea ce chiar şi acum, după devalorizarea monedei, este echivalentul a peste o mie de dolari. Or, tocmai familiile care au fost capabile şi doritoare să cheltuiască o asemenea sumă pentru educaţie se simt frustrate prin scăderea bruscă a nivelului de trai. Protestele studenţeşti prelungite au pus în evidenţă incapacitatea regimului Suharto de a găsi o soluţie politică acestei crize, cum se încearcă, de exemplu, în Coreea. Deşi poliţia primise ordine să nu-i atace pe studenţi atîta timp cît se găsesc pe teritoriul universitar, violenţele practic inevitabile în asemenea situaţii s-au propagat şi a început numărătoarea victimelor. S-a creat astfel starea conflictuală: potenţată de creşterea preţurilor la produsele de bază, a dus la o revărsare anarhică, paralizînd practic puterea. Şi în timp ce studenţii manifestau pentru o schimbare politică, sărăcimea ieşită pe străzi dădea foc magazinelor, ataca perimetrele în care locuieşte minoritatea chineză (văzută ca profitoare a regimului Suharto), distrugea, jefuia şi ucidea. Cuvîntul de ordine în mediile studenţeşti este izolarea faţă de aceste izbucniri anarhice, care justifică – în felul lor – intervenţia dură a organelor de represiune.

După ce a anunţat cu jumătate de gură că ar putea demisiona dacă poporul nu-l mai vrea, Suharto se consideră acum singurul garant al ordinii şi al coeziunii naţionale.

Deşi conducătorii armatei îi sînt încă fideli preşedintelui, nu este sigur că toţi generalii îl vor susţine pe Suharto pînă la capăt. Regimul e în cumpănă şi, în pofida reţinerii dovedite la începutul săptămînii de opoziţie, nu este sigur că va putea exercita violenţa necesară pentru a stinge revolta. În 1966, venirea la putere a lui Suharto a costat ţara 500.000 de morţi.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Nu se ştie dacă de la natură omul se naşte bun, în orice caz e precis că nu se naşte democrat. Procesul prin care omul învaţă să fie cetăţean şi societatea îşi adaptează regulile în aşa fel încît să poată respecta libertatea cetăţenilor care o alcătuiesc este complicat şi plin de insatisfacţii. Experienţa atît de diferită a ţărilor europene de după dictatura comunistă dovedeşte că în absenţa unor reţete, procesul de însănătoşire seamănă foarte des cu boala însăşi. În forma în care au deţinut puterea, partidele comuniste au dispărut şi cei care le mai susţin legitimitatea doctrinară fac figură de excentrici. Transformate în diverse formaţiuni care afirmă că au renunţat la marxism-leninism şi sînt devotaţi idealurilor unei stîngi integrate în sistemul capitalist, aceste partide produc partenerilor lor politici o permanentă stînjeneală: nu numai pentru că există motive de a pune la îndoială sinceritatea lor, dar şi pentru că energia lor în formularea şi impunerea unor noi reguli ale jocului este ezitantă. Formaţiunile politice legitimate de împotrivirea faţă de comunism tind adesea să răstoarne regula jocului – „acum noi pe voi" – nu s-o schimbe.

Reforma economică, necesară pentru un nivel de trai care să înlăture ameninţarea tensiunilor sociale, precum şi cea politică şi instituţională asigurînd fluiditatea procesului de decizie şi corespondenţa lui cu voinţa majorităţii nu prea fac parte din procesul democratic. Formularea lor presupune un nivel de competenţă specifică, ininteligibil pentru cei mulţi. Teoria relativităţii nu trebuie supusă votului majoritar pentru a şti dacă e corectă, deşi unele dintre aplicaţiile ei îndepărtate în diverse domenii afectează într-un fel sau altul domeniul public. Dar un domeniu public prielnic manifestării libertăţii este imposibil dacă majoritatea nu-şi însuşeşte regulile elementare ale funcţionării unei societăţi democratice. Acesta este cercul, deloc vicios, ci dimpotrivă, plin de virtuţi, în care se învîrtesc teoreticienii şi practicienii reformei. Din păcate, timpul presează şi ineficienţei democratizării ezitante i se prezintă – aşa cum a mai făcut-o – alternativa unui regim autoritar pur şi dur. După cum a dovedit experienţa istorică, dictatura este sinteza, monstruos potenţată, a defectelor democraţiei. Probabil că soluţiile nu se se vor impune decît prin necontenita tensiune creată între înălţimea, consecvenţa aspiraţiilor şi cenuşiul unei realităţi dispersate pînă la ininteligibil. În constituţia americană este consemnat dreptul de a căuta fericirea, dar nu şi obligaţia de a o găsi.

Numărul de faţă al *Dilemei* care ar fi trebuit să fie despre cultura politică a devenit unul despre democraţie şi democratizare, deoarece pe parcursul elaborării lui a reieşit că în relaţia cu instituţiile continuităţii (ex. Poliţia) şi cele ale schimbării (partidele, parlamentul) se formează, dacă nu cultura democratică măcar acel grad de civilizaţie care izbuteşte s-o mimeze. **(M.B.)**

Cătălin AVRAMESCU
doctorand în filosofie

Colapsul democraţiei locale

După o călătorie în America, Tocqueville observase că americanii şi-au construit sistemul lor politic „de jos în sus". Libera asociere a indivizilor este în primul rînd plină de consecinţe la nivelul localităţilor, pentru el. În America, arată gînditorul francez, „comuna" este aceea care îşi împrumută agenţii săi statului, şi nu invers, aşa cum este cazul în Europa.

Că democraţia locală ar fi la temelia unei ţări democratice, e o teză pentru care Tocqueville este bine cunoscut. Cred însă că cititorii săi au observat mai puţin în ce măsură ideea sa este influenţată de o presupoziţie ale cărei origini intelectuale se află în antichitatea clasică şi care a fost reluată aproape de el de un autor precum Rousseau: anume că regimul democratic nu poate fi propriu decît unui stat „mic". Teoria democraţiei în Grecia secolelor V-I î. Cr., ca de altfel teoria regimurilor politice în general, a luat drept cadru principal „cetatea" (*polis*). Gîndirea politică ulterioară a limitat, de obicei, atît legitimitatea cît şi posibilitatea ordinii democratice la acest nivel al unei entităţi politice mici. Abia în secolul XVIII, odată cu părinţii fondatori ai constituţiei americane, se impune ideea că suveranitatea populară este cu putinţă şi într-o republică mare, în formula sistemului reprezentativ. Din acel moment democraţia a putut deveni o chestiune relativă la natura unui stat propriu-zis, şi nu doar a unei aşezări. Dar necesara dimensiune locală a democraţiei nu a scăpat atenţiei observatorilor mai luminaţi, aşa cum o mărturiseşte şi cazul lui Tocqueville.

Din nefericire, ceea ce el a văzut că este valabil pe malurile Potomacului, s-ar părea că nu este valabil şi pe malurile Dîmboviţei. Aici, democraţia este construită de sus în jos, de oamenii de la „centru". Această nouă castă se gîndeşte (dacă e să gîndească vreodată) că democraţia este doar o chestiune *de stat*. Pentru că au auzit şi ei de ceva care se numeşte „autonomie locală", au ajuns la concluzia că instituţiile şi practicile acesteia pot fi o prelungire firească a autorităţii centrale.

Nu e de mirare că o atare politică are drept consecinţă firească colapsul democraţiei locale. Nu am de gînd să enumăr acum formele clinice ale acestei maladii. Nu am să mă refer acum decît la ceea ce este poate cea mai vizibilă şi cea mai scandaloasă metodă pe care guvernanţii o folosesc pentru a vida de conţinut democraţia locală: organizarea de alegeri locale *simultane*, la ordin de sus. Am trăit, după 1989, deja de două ori această farsă prin care chestiunile locale sînt confiscate în beneficiul unei cauze cu care nici nu ar avea prea mult de-a face. Dacă oraşele şi satele acestei ţări au propria lor administraţie, atunci de ce să nu organizeze ele însele, la intervalul stabilit prin lege, propriile alegeri? De ce bucureştenii sînt acum siliţi să aleagă un primar doar pentru un mandat de un an şi jumătate în loc să o facă pentru patru ani? Răspunsul e simplu: pentru că din punctul de vedere al guvernanţilor, alegerile pretins locale nu sînt decît o repetiţie pentru cele generale, prin care ele îşi consolidează baza de putere în teritoriu, în detrimentul intereselor cu adevărat locale.

Nu ştiu ce fel de stat democratic este acela în care democraţia locală este redusă la stadiul unei caricaturi. De fapt, nu ştiu de ce ne încăpăţînăm să vorbim despre România de azi ca despre o „democraţie" şi despre mersul ei confuz ca despre o „democratizare". Din punctul de vedere al categoriilor ştiinţei politice clasice, este limpede că lucrurile nu stau deloc aşa. Îl rog pe cititor să considere o clipă exemplul de mai jos. În *Tratatul asupra guvernării oraşelor*, scris pe la începutul secolului XIV de Bartolus, principalul jurist al şcolii post-glosatorilor, găsim o corecţie surprinzătoare a clasificării consacrate a regimurilor politice (trei regimuri „sănătoase" plus trei regimuri „corupte"), clasificarea ce cuprinde şi democraţia (fie ca regim sănătos, fie corupt, fie de ambele genuri simultan). Bartolus observă însă că mai există şi un al şaptelea fel de regim, care pentru el este cel mai „monstruos" dintre toate, mai detestabil chiar decît tirania. El s-a instaurat în cel mai important oraş al lumii sale, la Roma. Apare atunci cînd o comunitate politică constă de fapt într-o adunare de mici tiranii aflate în competiţie, fiecare din tiranii mărunţi fiind suficient de puternic pentru a domina un sector al oraşului, dar niciunul suficient de puternic pentru a-i domina şi pe ceilalţi. Regimul descris de Bartolus pare un fel de federaţie anarhică ce reuneşte nu direct indivizi, ci mai multe tiranii limitate fiecare de existenţa celorlalte. Un peisaj cunoscut, nu? Dar parcă noi vorbeam despre democraţie...

Radu CARP
asistent la Facultatea de Ştiinţe Politice

În căutarea unui concept

„Cultura politică" nu este o sintagmă ce poate fi utilizată pentru a desemna o situaţie aparte, un anumit nivel de maturizare al atitudinilor clasei politice; cel mai adesea, cultura politică este confundată cu acumularea de cunoştinţe despre politică. Totuşi, ne referim la un concept utilizat de ştiinţa politică încă de la formarea *in nuce* a setului de instrumente cu care aceasta operează. Studiul evoluţiei ştiinţei politice ne arată că avem de-a face cu trei categorii de concepte: cele împrumutate de la alte discipline, cele care au transpus într-un plan propriu de reprezentare concepte din prima categorie şi, în cele din urmă, concepte proprii care, la o analiză mai atentă, se dovedesc a avea strînse legături cu cele situate în cea de-a doua categorie. În aceasta s-ar putea încadra şi cel de cultură politică: el rezultă din preluarea, pe filieră behavioristă, a conceptului de cultură folosit în antropologie. Există o primă dificultate în abordarea culturii politice: cultura sau, mai exact, analiza culturală încearcă să explice societăţile primitive, în timp ce societăţile moderne funcţionează potrivit altor principii. O adecvare a „culturii" la ştiinţa politică presupune chiar înlăturarea behaviorismului care porneşte de la premisa că există un comportament comun împărtăşit de către toţi membrii unei colectivităţi. Faptul că există reminiscenţe behavioriste în ceea ce priveşte definirea culturii politice ne arată că demersul epistemologic al ştiinţei politice se află încă într-o etapă intermediară.

După unii autori, cultura politică ar fi în primul rînd naţională, deoarece permite compararea diferitelor comportamente politice naţionale. O teorie care, desigur, uşurează analiza comparativă a diferitelor sisteme politice dar nu reuşeşte să dea un răspuns mutaţiilor transnaţionale cu caracter de continuitate. Nu este mai puţin adevărat că prin postularea unor culturi politice naţionale se scoate în evidenţă o cultură civică comună, ceea ce reprezintă o limitare a folosirii conceptului de cultură politică, asociat nu doar naţiunilor, ci şi familiilor politice, bazate pe o anumită transcendenţă a doctrinelor. Printr-o abordare strict naţională se ajunge la concluzia că putem defini cultura politică drept un ansamblu de valori politice empiric constatate. În realitate, cultura politică este o memorie sensibilă la diferenţe, un mod de analiză care ne arată motivul pentru care, de exemplu, în Franţa instituţia prezidenţială este organizată după alte reguli decît în SUA.

Politica, văzută ca organizare a luptei pentru cucerirea (şi menţinerea) puterii, este o categorie mult mai dinamică decît cultura, predefinită într-o oarecare măsură. Din această cauză, cultura politică reprezintă şi un punct de echilibru, o constantă metodologică. Cu ajutorul ei putem explica atît patternurile pre- şi post-comuniste din ţările aflate în tranziţie, cît şi atitudinile indivizilor faţă de reformă, comune şi totodată unice.

Gabriel Almond şi Sidney Verba propuneau în 1963 două tipuri de cultură politică: A. – una dependentă, în care subiectul se află într-o relaţie pasivă faţă de autoritatea guvernamentală, fiind orientat din punct de vedere afectiv spre o atitudine de supunere aproape necondiţionată şi B. – cea participativă care presupune că membrii societăţii sunt subiecte active, conştientizîndu-şi rolul în cadrul corpului politic, evaluările strict personale ale acestui rol putînd varia de la acceptare la respingere. Este evident faptul că o societate politică funcţională presupune trecerea de la cultura de tip A la cea de tip B. Fenomenul tranziţiei se reduce la ipostazierea trecerilor de la A la B. Găsim astfel un (ipotetic) punct final al tranziţiei, dat de momentul în care valorile culturii politice participative devin dominante. Organizarea societăţii civile, limitarea puterii, credibilitatea instituţiilor sînt doar puncte ce definesc vectorul AB. O altă clasificare identifică trei tipuri de cultură politică: autohtonistă, tradiţional-etatistă şi liberală. Eliminînd din ecuaţie autohtonismul, fenomen oarecum marginal (populismul, naţionalismul reprezintă exacerbări ale culturii civice), putem suprapune cultura politică tradiţional-etatistă peste cea dependentă şi pe cea liberală peste cea participativă. Suprapunere forţată ce nu ţine cont de variaţii şi nuanţe. Clasificarea lui Almond şi Verba pare mult mai adecvată, descriind două tendinţe general valabile ce transgresează diferitele culturi politice.

Este greu de spus unde poate fi plasată România în această schemă. Într-adevăr, cultura politică de tip A reprezintă un stadiu depăşit: supunerea necondiţionată faţă de instituţii nu este, în nici un caz, un fenomen de masă. În acelaşi timp, valorile culturii politice de tip B nu sînt (încă) predominante: modul în care, de pildă, este folosit mecanismul iniţiativei legislative populare sau neîncrederea constantă faţă de administraţie denotă persistenţa unor comportamente politice caracteristice mai degrabă culturii politice de tip A. Cultura politică nu are însă predeterminări genetice, nu există un ADN al corpului politic, ci doar inerţii mai mult sau mai puţin justificate. Este motivul pentru care a vorbi despre o cultură politică participativă românească nu înseamnă a deplasa discuţia în zona utopiei.

© S. Gheţie

Vladimir TISMĂNEANU
profesor la Universitatea Maryland

Viaţa de apoi a partidelor comuniste din Europa de Est

Cu cîţiva ani în urmă, un cunoscut editorialist de la *New York Times* mărturisea că, lăsînd de-o parte o singură excepţie, fenomenul cel mai uluitor al experienţei sale a fost năruirea comunismului în Europa de Est şi Centrală (inclusiv URSS). Excepţia o constituia revenirea la guvernare a fostelor partide comuniste în multe din aceste ţări. Este cazul să ne amintim că victoria electorală a Alianţei Stîngii Democratice din Polonia în 1993 a fost privită de mulţi activişti ai opoziţiei anticomuniste drept o restauraţie camuflată. Tot astfel, au existat şi există nu puţine voci care susţin că Aleksander Kwasniewski a rămas în adîncul sufletului său un devotat soldat al nomenklaturii încă nebiruite. Există suficiente motive să privim cu prudenţă declaraţiile liderilor acestor partide postcomuniste care au descoperit, în chip adeseori oportunist, avantajele jocului pluralist. Formaţi în mentalităţile leniniste, prin definiţie ostile unei societăţi deschise, aceşti militanţi sînt legaţi între ei prin tot soiul de amintiri, aspiraţii, interese şi complicităţi care generează inevitabil revoltă şi frustrare în rîndurile celor care au luptat în chip real împotriva tiraniei comuniste. Pe de altă parte, iar politologia comparată este obligată să recurgă la nuanţe, trebuie spus că există diferenţe semnificative între partidele ex-comuniste. Unele, precum cel polonez şi maghiar, au făcut cît se poate de explicită ruptura cu trecutul dictatorial. Să amintesc doar faptul că tocmai sub preşedinţia lui Kwasniewski, Jacek Kuron şi Karol Modzelewski, autorii celebrei scrisori deschise adresate lui Wladyslaw Gomulka în 1964 în care era denunţat despotismul birocratic din Polonia, au primit anul trecut cea mai înaltă decoraţie a acestei ţări. Deci, iată, doi activişti eroici ai Solidarităţii, trimişi de comunişti în închisoare în repetate rînduri pentru curajul de a-şi fi declarat public şi fără reticenţe crezul democratic, sînt onoraţi de către un preşedinte ex-comunist. Ni-i putem oare imagina pe Ion Iliescu sau pe Adrian Năstase făcînd gesturi similare la adresa Doinei Cornea, a lui Corneliu Coposu, Radu Filipescu, sau Gabriel Andreescu? Ex-comuniştii din Polonia şi Ungaria au înţeles că moştenirea luptei antitotalitare trebuie respectată, în timp ce în România s-au dus campanii imunde împotriva foştilor disidenţi. Este suficient să răsfoim paginile unor publicaţii gen *Dimineaţa* şi *Azi* din perioada 1990-1991 pentru a vedea că de la bun început cei care jurau pe despărţirea lor de ceauşism rămăseseră tributari vechilor obsesii monolitice.

Un element care trebuie luat în considerare cînd discutăm acest complicat subiect este natura elitelor comuniste în perioada premergătoare anului 1989. Pe scurt, este vorba de distincţia dintre partidele care au avut un curent reformator şi cele care, pînă în ultima clipă, s-au menţinut pe poziţiile unui stalinism intransigent. Propun aşadar o diferenţiere între partidele comuniste din Polonia şi Ungaria şi cele din România, Bulgaria, RDG şi Cehoslovacia (Albania este un caz cu totul singular, întrucît izolarea totală impusă de enverism făcea imposibilă orice fel de sincronizare cu tendinţele liberalizatoare din ceea ce s-a numit blocul sovietic). Cazul cehoslovac este extrem de interesant întrucît Primăvara de la Praga din 1968 a fost iniţiată tocmai de grupul antistalinist din conducerea comunistă, la un ceas istoric în care orientarea Moscovei, după eliminarea lui Nikita Hruşciov în octombrie 1964, era preponderent conservatoare. Invazia din august 1968 punea capăt experimentului „socialismului cu chip uman" şi distrugea mitul revizionist marxist care identifica motorul renovării în straturile de vîrf ale birocraţiei de partid. Cît timp „doctrina Brejnev" continua să fie dogma strategică sacrosanctă în relaţiile Uniunii Sovietice cu statele satelizate, nu se punea problema unei noi sfidări de tipul revoluţiei maghiare sau a reformismului ceh. Viziunea „noului evoluţionism" propusă de Adam Michnik (a se vedea volumul *Scrisori din închisoare* apărut în 1997 la editura Polirom) era bazată tocmai pe conştientizarea imposibilităţii unei înfrîngeri a sistemului pornind de la periferia sa (de aici şi definirea Solidarităţii drept „revoluţie auto-limitată").

Liderii de tipul Horn (comunişti reformaţi) şi cei de tipul Miloşevici se deosebesc prin poziţia lor faţă de naţionalism. Odată, Lenin a formulat o regulă celebră: „Comunismul înseamnă puterea sovietelor plus electrificare". În regiunile Europei de Est definiţia ar putea fi rescrisă astfel: „Comunismul fără puterea sovietelor înseamnă naţionalism". În Europa centrală, mulţumită socialiştilor de tip liberal cum este Horn, formula are o versiune de rău augur: „Comunismul fără puterea sovietică înseamnă creşterea preţurilor la energia electrică."

Miklos HARASZTI
analist politic, fost deputat (1990-1994)
în Parlamentul Ungariei

A fost nevoie de ceea ce se poate numi miracolul Gorbaciov pentru ca acest impas să fie radical depăşit. Revenind la Cehoslovacia, absenţa unui partid post-comunist comparabil celor din Ungaria şi Polonia este legată de faptul că în 1969 s-a petrecut o epurare de imense proporţii: circa şase sute de mii de membri de partid au fost excluşi întrucît au refuzat să susţină ignobilul document „Lecţiile evenimentelor din 1968" propus de nucleul colaboraţionist din jurul lui Gustav Husak drept criteriu al loialităţii partinice. Din acel moment, mulţi dintre acei foşti comunişti care repudiaseră leninismul şi adoptaseră o poziţie democratică se vor apropia de cercurile disidente active. Unii dintre ei vor figura printre primii semnatari ai Cartei 77. Încă o dată se vede că lucrurile nu sînt chiar atît de simple cum apar ele unei priviri superficiale. Cu alte cuvinte, statutul, sau mai bine spus destinul fostelor partide comuniste este o problemă deopotrivă politică, istorică şi etică.

Să ne oprim puţin asupra cazului românesc: imediat după decembrie 1989, aproape patru milioane de membri ai PCR s-au aneantizat, sau, mai exact, s-au transfigurat în adversari ai defunctului sistem. Era vorba, firește, de un artificiu retoric, întrucît, ştim bine, mulţi din cei care au creat FSN-ul erau departe de a-şi fi abjurat vechile ataşamente. Din cenuşa unui partid pe care Ceauşescu îl transformase în simplu decor pentru un deşănţat cult al pseudo-personalităţii, s-au născut diverse formaţiuni cu orientări pretinse de stînga, de multe ori însă înrudite cu dreapta radicală interbelică. Această situaţie este rezultatul naturii culturii politice a comunismului românesc din perioada lui Ceauşescu: o glazură marxistă era utilizată pentru a justifica resurecţia maniilor etniciste şi xenofobe de tip *Porunca vremii* (să ne amintim avalanşa de titluri gen „Imperativul epocii").

Similitudinile dintre nazism şi stalinism sînt astăzi bine cunoscute. Tot astfel, există nu doar analogii, ci elemente de consubstanţialitate între comunismul ceauşist şi extremismul de dreapta (cultul naţiunii definită ca rasă biologică, etnocraţia ca principiu opus democraţiei liberale, celebrarea „omului nou" şi toate celelalte obsesii atît de bine surprinse de Lucian Boia şi Eugen Negrici în recentele lor lucrări despre comunismul românesc ca mit şi religie politică). De aici şi dificultăţile unui program credibil al unei stîngi post-comuniste în România. Poate că partidul care în mod firesc s-ar afla cel mai aproape de opţiunile lui Kwasniewski sau Gyula Horn, anume Partidul Democrat, reprezintă apariţia tîrzie a unui curent veritabil reformator în interiorul vagului amalgam de grupuri şi ambiţii lăsate moştenire de PCR. Dar, din motive lesne de înţeles, nu este cîtuşi de puţin în interesul acestui partid să se identifice în vreun fel cu tradiţiile unei formaţiuni care şi-a făcut intrarea pe scena istoriei româneşti ca agentură sovietică şi a sucombat lamentabil nu înainte ca liderii săi să fi recurs la masacru împotriva celor pe care îi terorizaseră mental şi fizic timp de peste patru decenii. Un partid postcomunist onorabil în România este, prin urmare, la fel de anevoios de conceput ca şi unul postfascist. Ceea ce nu înseamnă că nu vor exista destule tentative de regrupare într-o direcţie sau alta a radicalismului politic, mai ales în condiţiile derutei axiologice atît de caracteristică pentru condiţia mentală post-comunistă.

Vintilă MIHĂILESCU
sociolog

Democraţie şi cultură a diferenţei

Democraţia este, probabil, cea mai bună strategie politică de orchestrare la nivelul unor ansambluri sociale, a unor interese şi aspiraţii tolerabil diferite. Prin aceasta, ea se află într-o legătură constitutivă cu ceea ce am putea numi o *cultură a diferenţei*, adică a unui sistem de norme şi valori care să promoveze afirmarea identităţii proprii în egală măsură cu respectarea diferenţei Celuilalt. Fără această „materie primă", sistemul democraţiei funcţionează în gol, chiar este cu adevărat o formă fără fond. Că prin însăşi funcţionarea sa, ea poate să conducă la formarea unei culturi a diferenţei, aşa cum se spune că funcţia creează organul, nu este însă mai puţin adevărat.

Dacă privim starea democraţiei în România din acest punct de vedere, vom constata cu uşurinţă că acceptarea ideologică a acesteia este mult în avans faţă de practicarea culturală a diferenţei. Altfel spus, că democraţia este, deocamdată şi în mare măsură, o formă fără fond sau, ca să fim mai corecţi, un început de practică instituţională pe cale să modeleze în spirit democratic ansamblul corpului social. Personal, nu văd nimic rău sau nefiresc în această situaţie, cu condiţia să nu constituie un pretext de lamentaţii sau extaze, în ultimă instanţă la fel de populiste şi nocive şi unele şi altele.

Să vedem însă puţin care este această situaţie. Vom folosi pentru aceasta datele unui sondaj de opinie realizat de Laboratorul Universitar de Analiză Socială în vara anului trecut, la comanda Fundaţiei Soros pentru o Societate Deschisă, (mai mult sau mai puţin) prezentate şi discutate în presă la vremea respectivă.

Prima constatare, care ar trebui să ne bucure, este că sîntem un popor profund iubitor de democraţie: aproape 80% dintre cei care şi-au exprimat o opinie declară că au sentimente mai degrabă bune faţă de aceasta. De menţionat însă imediat şi faptul că simpatia faţă de capitalism este simţitor mai redusă (50%). Această adeziune majoritară declarată faţă de democraţie este însă contrazisă de respingerea masivă a uneia dintre condiţiile definitorii ale democraţiei: pluripartidismul şi libertatea de afirmare a punctelor de vedere politice. Astfel, doar 14% (7% în mediul rural) din cei care şi-au exprimat o opinie sunt de părere că „este bine în foarte mare măsură să existe mai multe partide politice", iar 75% consideră că „în România există partide politice care ar trebui scoase în afara legii". Această întrebare a fost folosită în barometru ca un indicator de intoleranţă politică, din acest punct de vedere nefiind important care sunt partidele ce ar trebui scoase în afara legii, ci faptul în sine că trei sferturi din populaţie respinge dreptul de existenţă legală a unor formaţiuni politice constituţional admise, doar pentru că nu împărtăşesc convingerile acestora. S-ar părea deci că, din acest punct de vedere, cultura noastră politică este încă una majoritar totalitară, spiritul toleranţei şi cultura diferenţei fiind încă firave.

Această situaţie nu trebuie pusă doar pe seama „moştenirii comuniste", ci trebuie luat în calcul şi caracterul încă în mare măsură „tradiţional" al societăţii noastre. Or, din acest punct de vedere, nu trebuie uitat faptul că democraţia şi drepturile ei sunt valori abstracte, în timp ce spiritul tradiţional operează în mai mare măsură cu „valori întrupate", personalizate. Mai greu de măsurat, această diferenţă este cît se poate de bine rezumată de vorbele unui ţăran din Bărăgan: *„Drepturile omului, da, sunt de acord, da' pentru cine e om!* „ Parafrazînd, am putea spune: *democraţie, da, dar pentru cei care gîndesc ca mine*.

În prelungirea acestei idei, trebuie semnalat şi faptul că încrederea populaţiei Romîniei este investită majoritar în instituţiile „paternaliste" ale statului: biserică (86%), armată (84%) şi, la 20 de procente mai în urmă, preşedinţie (62%). (Se pare chiar că încrederea în preşedinte, dincolo de micile oscilaţii „sezoniere", se păstrează pe undeva între 55 şi 60%, indiferent cine ar fi acest preşedinte). Dimpotrivă, cotele de încredere ale unor instituţii şi organisme ale confruntării şi diferenţierii sociale precum parlamentul, sindicatele, întreprinderile particulare sau băncile de abia dacă ating, fiecare în parte, 30% din sufragii. În acelaşi spirit pare să se înscrie şi încrederea mai mare acordată întreprinderilor de stat decît celor private.

În afara acestor date statistice (şi a altora de acest gen), o serie de practici curente stau la îndemîna oricui ca mărturii ale acestei „democraţii declarative". Astfel, de la sferele politice la cele academice, dialogul este valorizat mai mult ca oricînd, dar nu reuşeşte să se instituie ca practică culturală a diferenţei. De regulă, el este fie o negociere la sînge, fie o păruială sîngeroasă (cînd nu este şi una, şi alta). Presa, incontestabil democratică în calitate de instituţie, practică şi ea un soi de cult ecumenic al personalităţii: ca cetăţean liber al unei ţări libere, pot să **cred** fie în Cristoiu, fie în Cristian Tudor Popescu etc., dar nu să am **încredere** în presă.

S-ar părea că totalitarismul se reproduce, în prezent, la nivelul nevoii de „consens" (practic, de autoritate unică, de genul celei care exclude legitimitatea „celorlalte partide" sau a celorlalţi în general), democraţia intervenind mai mult la cel al multiplicării şanselor de acces la moştenirea „unităţii de monolit". Se poate spune chiar că, la nivelul socialului, totalitarismul şi democraţia au produs o hibridare interesantă: democraţia este astfel, pentru mulţi, mijlocul declarabil de realizare a unui scop totalitar de nemărturisit: acela de a deveni un „prim secretar", fie el şi unul mic sau iluzoriu. Ideea democraţiei este susţinută astfel ca garanţie a unui singur soi de diferenţă: cea personală (individuală sau de grup). Acesta pare a fi principalul consens al societăţii române la ora actuală.

Rezumînd, mi-aş permite să-mi exprim o speranţă aparent perversă: aştept cu încredere momentul în care procentul iubitorilor de democraţie va scădea în sondajele noastre de opinie. Nu de alta, dar consensul nostru naţional cu privire la aderarea la NATO nu ne-a fost de prea mare folos, în timp ce vecinii noştri cehi, cu vreo 40% din populaţie împotriva aderării, au intrat fără nici o problemă din primul val. Poate că un motiv constă tocmai în această lipsă de consens...

Dan PAVEL
politolog

Microbistul şi cetăţeanul

– note despre cultura politică –

Una dintre cele mai amuzante întîlniri ale studenţilor de la ştiinţe politice a fost cea cu un senator român (pe atunci în opoziţie), care susţinea că poporul român nu ar avea chipurile cultură politică şi că de aceea îi alesese pe fesenişti în 1990 şi pe pedeserişti în 1992. Cultura politică a unui individ sau a unei colectivităţi, a unui grup profesional sau a unei naţiuni nu depinde de numărul de ani petrecuţi în şcoală sau de diplomele obţinute. În acest sens, în socialism situaţia alfabetizării şi a şcolarizării superioare erau la un nivel ridicat, însă cultura politică nu se deosebea de cea a unor state medievale sau renascentiste. Cultura politică înseamnă modul în care un individ percepe sistemul politic ca întreg sau pe anumite componente specializate şi mai ales modul în care se concepe pe sine în raport cu acelea. De aceea, există culturi politice în toate societăţile şi regimurile politice, din epoca de piatră pînă în prezent, de la triburile de boşimani sau de apaşi pînă la societăţile totalitare sau cele democratice liberale. Desigur, sînt mari şi semnificative diferenţe între tipurile de cultură politică, dar nu se poate afirma că nu există cultură politică într-o societate, ci numai că nu există un anumit tip de cultură politică. Comunismul a avut o cultură politică specifică, iar diferenţele dintre cultura politică a unor state comuniste explică azi deosebirile între mentalităţile celor care fac reformă în diferite ţări aflate în tranziţie.

Exemplul cel mai de înţeles pentru a vedea care sînt diferenţele dintre tipurile de cultură politică este de a compara modul în care cetăţenii unei ţări se raportează la organul însărcinat cu ordinea publică, miliţia sau poliţia. În ţări precum Marea Britanie sau Statele Unite ale Americii, peste 75% dintre cetăţenii întrebaţi la ce se aşteaptă dacă sînt nedreptăţiţi de un agent de poliţie (să zicem cu o amendă) şi se duc la secţia de poliţie pentru a li se face dreptate, răspund că au încredere că li se va rezolva problema în mod drept şi civilizat. Dacă un nedreptăţit se duce în România la poliţie pentru a se plînge de abuzul unui poliţist sau de o nedreptate, şansele ca cetăţeanul să se aştepte la un rezultat favorabil sînt comparabile cu ceea ce s-ar fi putut el aştepta din partea miliţiei. Poate că singura deosebire este că nu mai ia şi bătaie, cum se întîmpla pînă de curînd. Aceleaşi constatări sînt valabile dacă luăm în considerare atitudinea cetăţenilor din diferite ţări şi regimuri politice faţă de alte instituţii ale statului, cum ar fi primăriile şi consiliile locale, tribunalele sau politicienii care reprezintă o anumită circumscripţie sau regiune.

Un alt exemplu este legat de perceperea sistemului politic ca întreg. Una dintre posibilităţi este să compari patriotismul din diferite ţări. În Statele Unite ale Americii (după cum arată cercetarea lui Gabriel Almond şi Sidney Verba, în *Cultura civică, Atitudini politice şi democraţie în cinci naţiuni*, carte care a definit conceptele de cultură politică şi cultură civică, precum şi altele), cetăţenii sînt mîndri că sînt americani din pricina instituţiilor, constituţiei şi legilor americane, a sistemului economic şi legislaţiei sociale; italienii sînt mîndri de identitatea lor pe motive care ţin de frumuseţea locurilor, de trecutul istoric, de contribuţiile artistice ale creatorilor; germanii sînt mîndri de instituţiile lor guvernamentale şi politice, precum şi de legislaţia locală, de sistemul economic şi de caracteristicile oamenilor. Românii sînt patrioţi din motive care nu au nici o legătură cu prezentul sau calitatea vieţii pe care o duc; ei sînt patrioţi pentru motive legate de trecutul glorios al ţării, frumuseţea peisajului, metafizica inefabilului (dorul, sentimentul românesc al fiinţei), dar şi pentru că au identitatea etnică pe care o au, de parcă identitatea etnică în sine ar putea să fie o calitate („noi sîntem români") sau un defect – un fel de flatare autoreferenţială. Astfel de percepţii sînt eficiente poate pentru mobilizarea populară din războaie sau în susţinerea echipelor naţionale din sport, dar sînt total ineficiente cînd vine vorba de a îndeplini programul politic şi economic al modernizării şi liberalizării sau instituirea statului de drept. Patriotismul american sau britanic este unul civic, în timp ce patriotismul românesc şi al multor altor ţări mai puţin democratice este unul etnic.

Transformarea microbistului (sau a misticului sau a metaficizului) în cetăţean – iată posibile descrieri ale programului de modernizare politică. Românul a învăţat în decembrie 1989 că prin revoltă poate doborî un sistem totalitar, iar în noiembrie 1996 că poate schimba prin vot partidul de la putere. Ceea ce urmează el să mai înveţe este că poate să aibă putere asupra poliţistului şi primarului, asupra autorităţilor locale şi centrale, asupra gunoierului şi funcţionarului (de la poştă, telefoane, judecătorii etc.), că poate să schimbe dacă vrea orice din ceea ce intră în sfera vieţii politice şi sociale. Abia cînd se va convinge că el ca individ şi toţi semenii şi concetăţenii săi ca indivizi şi ca grup pot schimba realitatea din jurul lor, abia atunci vom putea să afirmăm despre român că are o cultură politică democratică sau civică.

Democraţia nu înseamnă doar norme, proceduri şi instituţii, ci şi atitudini şi mentalităţi. Respectul faţă de lege şi autoritate, simpatia faţă de omul politic responsabil şi eficient, interesul pentru treburile mari ale cetăţii şi faţă de cele mici ale comunităţii locale, tolerarea celor cu vederi diferite sau chiar contrare, încrederea în dreptate socială şi instituţii politice, priceperea în exercitarea drepturilor şi libertăţilor, competenţa în alegerea modurilor adecvate şi utile de a schimba ceea ce trebuie schimbat, curajul propriei păreri şi deschiderea către dialog – iată numai cîteva dintre mentalităţile şi atitudinile ce ţin de sfera culturii civice. Fără ele, legile sînt literă moartă, iar instituţiile sînt forme fără fond. Noi trăim acum un moment crucial pentru existenţa noastră ca naţiune particulară şi europeană, cînd putem să transformăm tot ceea ce am imitat din alte părţi în realităţi specifice, care să exprime modul creator şi eficient în care răspundem la provocările modernităţii.

Spiritul paşoptist a fost singura ipostază în care noi ne-am ridicat pînă acum la înălţimea imperativelor modernizării. Iar coincidenţa dintre revoluţia liberală şi revoluţia naţională a fost unul dintre cele mai fertile şi creatoare momente din istoria noastră naţională modernă. Este drept, au urmat apoi reacţiile radicale împotriva spiritului democrat liberal al modernităţii – în forma legionarismului mai întîi, mai apoi în forma comunismului, iar în anii din urmă în forma fesenismului şi pedeserismului – dar iată că ne-am revenit. România se află în ipostaza de a conferi din nou o expresie politică moştenirii paşoptiste. Am recitit recent cîteva din textele definitorii ale revoluţiei de la 1848 şi am rămas uimit de avangardismul gînditorilor, oamenilor de cultură şi politicienilor de atunci în materie de cultură civică. Ar trebui să-l luăm în serios pe un filosof politic precum Bruce Ackerman, care vorbeşte într-una din cărţile sale recente despre *viitorul revoluţiei liberale*. Avem şansa istorică de a face o revoluţie instituţională şi o revoluţie a mentalităţilor. Nu ar fi păcat să ne comportăm ca nişte microbişti? Adică, să-i dăm cu piciorul.

Victor BÂRSAN
jurnalist

Evaluarea Poliţiei, între narcisism şi realism

Un raport al organizaţiei Amnesty International, devenit public în urmă cu cîteva săptămîni, devoala, printre alte carenţe în funcţionarea statului de drept, violenţe şi abuzuri ale poliţiei. Cum s-a întîmplat şi în cazul altor referiri critice la adresa instituţiilor româneşti, reacţia acestora a fost paradoxală: a produs indignare nu carenţa devoalată, ci devoalarea carenţei.

Cît de corect este raportul lui Amnesty? Vom putea răspunde la întrebare dacă vom şti cum sînt alcătuite astfel de rapoarte. Amnesty nu are echipe de anchetă în România, ci foloseşte informaţii furnizate de cîteva organizaţii româneşti de apărare a drepturilor omului. Cei care se adresează unor asemenea organizaţii sînt în general persoane în situaţii limită, care au suferit abuzuri grave şi cărora nu li s-a făcut dreptate de către instituţiile de stat. Nimeni nu va veni la o organizaţie neguvernamentală pentru a declara cît de amabilă a fost atitudinea unui poliţist – deşi vor fi existînd, desigur, şi în România poliţişti amabili. Din start, raportul nu îşi propune să facă o caracterizare a poliţiei, ci a abuzurilor poliţiei; el are, în mod inerent, un caracter negativ. Cum victimele se adresează organizaţiei neguvernamentale după criterii aleatoare – unii îşi caută dreptatea, alţii se resemnează sau nu ştiu că pot fi ajutaţi – cazurile preluate nu dau întotdeauna un tablou fidel al situaţiei globale.

Dar rapoartele de tipul celui menţionat nu îşi propun să ofere studii ştiinţifice exhaustive, ci să semnaleze abuzuri. Ceea ce este esenţial nu este completitudinea lor (care ar fi, de altfel, imposibil de realizat), ci corectitudinea celor semnalate. Ele funcţionează ca semnale de alarmă, nu ca analize atotcuprinzătoare.

Rapoartele de acest fel sînt critice nu numai cu România, ci cu orice stat, inclusiv cu un stat occidental. Ceea ce diferă nu este atitudinea raportului faţă de stat, ci a statului faţă de raport. Atunci cînd Franţei (pentru a lua drept exemplu un stat puternic şi nu lipsit de orgolii) i s-au reproşat abuzuri ale poliţiei în cazul unei persoane reţinute – ne referim la cazul Tomasi (faptul că el a apărut nu printr-un raport Amnesty, ci prin Curtea Europeană nu îl face mai puţin relevant pentru discuţia noastră) – Franţa a făcut efortul de a-şi schimba legislaţia pentru a face asemenea abuzuri imposibile (sau foarte improbabile) în viitor, iar dl Tomasi a primit din partea statului francez, ca despăgubire, suma de 700.000 franci francezi. Nici o oficialitate franceză nu a răspuns, în cazul Tomasi, invocînd faptul că asemenea abuzuri se petrec peste tot în lume şi că nu orice intervenţie a poliţiei este un abuz. Din păcate, autorităţile române, ca şi un număr important de jurnalişti influenţi, îşi refuză, în asemenea situaţii, atitudini europene. Într-o intervenţie televizată, comandantul poliţiei acuza Amnesty că priveşte România ca pe un trib – observaţie absurdă şi inconsistentă – iar un cunoscut director aducea drept motivare a criticilor din raport faptul că personalul lui Amnesty primeşte diurne mari cînd se află în România. Această replică nu are nici o relevanţă în legătură cu Amnesty, dar este relevantă pentru europenitatea gazetarului respectiv: el se dovedeşte incapabil de a acorda prezumpţia de nevinovăţie şi de a înţelege că onorabilitatea unei instituţii ca Amnesty nu se poate dobîndi prin vînare de diurne.

Care este însă situaţia instituţiei victimizate, Poliţia Română? Cazurile pe care le-am analizat, în ultimele luni, în cadrul unei organizaţii neguvernamentale de apărare a drepturilor omului, arată că o atitudine narcisistă a comandanţilor Poliţiei are prea puţine motivaţii. Există secţii de poliţie în care se practică „arestul cu dedicaţie": o persoană reţinută (sau arestată) pentru anchetare este introdusă într-o celulă în care se află deţinuţi de drept comun, care o molestează pentru a-i distruge puterea de rezistenţă şi pentru a o face să declare ceea ce vor anchetatorii, adică ofiţerii de poliţie care se ocupă de caz. Practica este atît de frecventă, încît există o sintagmă care o caracterizează. Să nu ştie oare şefii poliţiei ce înseamnă „arestul cu dedicaţie"? Amnesty se pare că nu ştie, pentru că nu îl menţionează...

Situaţiile în care poliţiştii anchetatori încearcă să influenţeze mersul anchetei sînt nenumărate; doar rezerva pentru afirmaţiile nedemonstrabile mă face să nu afirm (cum intuiesc) că ele constituie majoritatea. Şi mai grav că influenţarea are loc cu scopul de a favoriza infractorii. Care va fi răsplata pe care poliţiştii o primesc de la infractori pentru prestarea unor asemenea servicii?

Deşi astfel de abuzuri au loc peste tot, ele sînt de-a dreptul alarmante în unele oraşe de provincie şi la sate. Poliţistul din sat este adesea o persoană discreţionară, care cere (şi primeşte) tribut în natură şi în muncă de la ţărani, care înlocuieşte legea cu bunul său plac şi care protejează abuzurile potentaţilor locali. Consecinţa unor asemenea atitudini este că oameni nevinovaţi zac în închisoare, că vieţile lor sînt distruse din capriciul unui poliţist corupt, că ideea de justiţie este compromisă. Dacă Biroul de presă al Poliţiei va dori să ştie care sînt cazurile la care ne referim aici, îl putem informa; de altfel, ele vor ajunge oricum (sau au ajuns deja) la cunoştinţa Poliţiei, deoarece, în toate abuzurile cercetate de noi, am sesizat Parchetul Militar.

Faptul că poliţia bate (pentru a ne referi la un singur abuz) rezultă, mai mult sau mai puţin direct, dintr-o sumă de alte documente. Un raport al CPT (comitet din cadrul Consiliului Europei care are drept scop prevenirea torturii), apărut la 19 februarie 1998 la Strasbourg, sintetizează concluziile vizitei făcute în România de o delegaţie a sa în septembrie 1997. Tonul raportului este cel al unui document guvernamental: prevenitor şi plin de precauţii, spre deosebire de cel al raportului lui Amnesty (sau al organismelor neguvernamentale), unde fineţurile diplomatice nu sînt puse în prim-plan. Raportul CPT consemnează prezenţa unor crose de base-ball şi a unor bucăţi de fier-beton de circa 1 m lungime în birourile mai multor secţii de poliţie. Cum au ajuns acolo asemenea obiecte şi la ce folosesc? Poliţiştii au declarat că ele provin din percheziţii. De ce nu sînt atunci ţinute în saci de plastic şi de ce nu au numere care să indice în ce loc şi în ce moment au fost găsite? – au întrebat experţii. Poliţiştii nu au putut da un răspuns clar. Mai multe persoane din arestul poliţiei prezentau porţiuni roşietice ale pielii care, la palpare, produceau subiectului dureri acute. Nu se spune nicăieri că poliţia bate, dar... Acelaşi raport menţionează o statistică a cazurilor de abuzuri ale poliţiei reclamate de victime şi a cazurilor în care poliţiştii au fost pedepsiţi. Doar cîteva procente dintre prezumaţii torţionari şi-au primit pedeapsa. Să fie oare poliţiştii victimele unor reclamagii de profesie? Sau poliţiştii vinovaţi de (prezumate) abuzuri au fost achitaţi în majoritatea situaţiilor de către cei care au anchetat plîngerile?

Dacă e de menţionat un element esenţial în raportul poliţiei române cu Occidentul, acesta este ajutorul constant şi generos primit prin nenumărate canale: de la aparatură la stagii de informare în Vest (unele cu diurne), seminarii subvenţionate de Consiliul Europei, publicaţii... Poate că poliţia va înceta să se victimizeze şi se va privi cu mai multă bărbăţie, spre folosul său şi al nostru.

Pavel CÂMPEANU
sociolog

O instituţie în suferinţă: Parlamentul

Sindromul

Spre deosebire de antichitatea greacă, în lumea modernă democraţia şi Parlamentul sînt inseparabile. Nu însă şi pentru cetăţenii României tranziţionale, mult mai dispuşi să admire democraţia decît Parlamentul menit să o întruchipeze. Şi totuşi: o democraţie poate avea o instituţie prezidenţială după cum, la fel de bine, se poate lipsit de ea. În schimb nu există democraţie fără Parlament – dar există Parlament fără democraţie. Un regim nu devine democratic prin simpla prezenţă a Parlamentului, ci prin măsura în care acesta îşi îndeplineşte funcţia specifică: elaborarea legilor pe care societatea, în ansamblul ei, le acceptă pentru că sînt compatibile cu nevoile sale. Rezultă că un regim democratic este implicit un regim parlamentar, consolidarea celui dintîi fiind inseparabilă de a celui din urmă. Cît de efectivă poate fi în acest caz înaintarea spre democraţie a unei societăţi prea puţin încrezătoare în Parlamentul cu care s-a dotat?

Dintre toate instituţiile puterii cristalizate după 1989 cele mai răspîndite şi mai persistente aprehensiuni le stîrneşte Parlamentul.

Sondajele de opinie plasează cu aceeaşi regularitate armata şi biserica la cotele cele mai ridicate de credibilitate şi Parlamentul la cele mai coborîte, o distribuţie care se repetă cu un soi de monotonie sub toate legislaturile. Atît de puţin măgulitoare reprezentare a corpurilor reprezentative creează unul dintre enigmaticele paradoxuri ale tranziţiei: prin participarea constant masivă la vot societatea recunoaşte Parlamentului o importanţă pe care i-o contestă după ce l-a ales. Incongruenţa dintre comportamentul electoral şi opiniile post-electorale este vădită. Presupunerea cea mai la îndemînă ar fi aceea că opiniile critice nu vizează Parlamentul ca instituţie, ci performanţele lui. Aparent de la sine înţeleasă, presupunerea rezistă însă anevoie confruntării cu unele fapte evidente. Un astfel de fapt ne aminteşte, de pildă, că performanţele Parlamentului nu depind de natura sa generală, ci de compoziţia lui concretă: ce fracţiune îl domină, cine sînt actorii care îl formează şi cei care îi dirijează activitatea etc. Or, viziunea critică asupra Parlamentului este o constantă a celor trei legislaturi. Ne găsim în faţa unei flagrante desincronizări: ocupanţii fotoliilor parlamentare se schimbă în proporţii considerabile, raporturile dintre principalele fracţiuni politice se răstoarnă, dar încrederea populaţiei în Parlament continuă să fie precară.

De unde vine răul?

Căci, întemeiate ori nu, imputările pe care opinia publică le adresează Parlamentului aduc procesului de democratizare mai curînd prejudicii decît foloase. Întrebarea cere să se treacă de la răspunsuri improvizate la răspunsuri elaborate. Am prezentat, prin urmare, în 1994, preşedintelui de pe atunci al Senatului, un proiect de cercetare pe această temă. Reacţia dlui Oliviu Gherman a fost pe cît de instantanee pe atît de favorabilă. Ei i-au urmat cîteva bune luni de linişte totală, încheiată prin sosirea unui plic somptuos, purtînd adnotările „Urgent" şi „Personal", înmînat de un curier special contra semnătură. În plic o scrisoare semnată firește de dl Constantin Ionescu, la vremea aceea secretar al Senatului, care nu discuta proiectul prezentat de CIS, ci trasa liniile directoare ale unui contra-proiect. Textul respectiv degaja convingerea nestrămutată că impopularitatea Parlamentului nu se datorează activităţii lui reale, ci imaginii lui deformate, difuzată de mass-media. Acum, după patru ani, s-a modificat substanţial atît structura sistemului naţional al comunicării de masă cît şi compoziţia Parlamentului – nu însă şi viziunea opiniei publice despre acesta din urmă. Am revenit deci la vechiul proiect prezentîndu-i-l actualului secretar al Camerei Deputaţilor, distinsul meu coleg din Comitetul Fulbright, C. Lucian Mihai, dar răspunsul continuă să se lase aşteptat.

Nemulţumirile actuale faţă de Parlament au cîteva leit-motive: calitatea unora dintre membrii săi de rînd ori dintre cei incluşi în cele două birouri a unor preşedinţi de comisii etc.; priorităţi legislative prea puţin sincronizate cu cele ale societăţii; folosirea imunităţii într-un mod care îi situează practic pe legiuitori deasupra legilor; asigurarea unor privilegii şi oportunităţi speciale în temeiul unei solidarităţi de castă în faţa căreia amuţesc chiar şi cele mai înverşunate rivalităţi politice; absenteismul de la lucrări, lentoarea procedurală, pălăvrăgeală, migraţia de la un partid la altul, înclinaţia spre fast, opulenţă şi turism internaţional care sfidează sărăcia cvasi-generală, insuficienta implicare în problemele circumscripţiilor pe care le reprezintă şi aşa mai departe.

Oricît ar fi de îndreptăţite, aceste învinuiri au o lacună comună: uitarea contextului.

Contextul

Dacă statul de drept înseamnă respectul legilor; dacă funcţia Parlamentului este aceea de a adopta legi în stare să-şi atragă respectul cetăţenilor independent de poziţia lor socială – rezultă că Parlamentului îi revine un rol hotărîtor în instituirea statului de drept – şi aceasta pare a fi principala modalitate a articulării lui active cu societatea.

Parlamentul este scena care aduce sub privirile opiniei publice partidele politice într-o ipostază cu totul distinctă de cea pe care o afişaseră în campania electorală. Ele îşi modifică înfăţişarea pentru că îşi modifică obiectivele. Scopul lor nu mai este să pătrundă pe această scenă, ci să extragă maximum de foloase din împrejurarea că se află pe ea. Cu diferenţe de la unul la altul, ele apar, toate laolaltă, ca purtătoare ale unui pluralism politic mai curînd străin de societatea reală decît articulat organic la dinamica stratificării ei. Cu o rază de acţiune depăşind arareori limita imediatului, mai învrăjbite cu aderenţii aceloraşi doctrine decît cu oponenţii lor, ele oferă spectacolul unui pluralism nesubstanţial, căci nesubstanţială rămîne identitatea politică a unităţilor care îl compun. Iar identitatea Parlamentului este dată tocmai de acest spectacol şi de identitatea politică atît de nesigură a protagoniştilor lui.

Parlamentul deţine o poziţie dezavantajoasă atît în ierarhia prestigiului public cît şi în cea a prerogativelor efective, menită să asigure separarea puterilor. Fostul Preşedinte al ţării nu s-a mulţumit să ocolească Parlamentul numai cu ocazia numirii unor noi miniştri dar chiar şi cu prilejul demiterii guvernului Roman, considerînd că acordul lui Miron Cozma îl dispensează de cel al Camerei şi Senatului. Înlăturarea acelei puteri în 1996 nu a dus şi la înlăturarea acestor metehne, şi astfel ţara a intrat în era guvernării prin ordonanţe de urgenţă. Opinia publică nu are de ce să-i acorde puterii legislative mai mult respect decît îi arată puterea executivă.

În sfîrşit, referitor la relaţiile corpurilor legiuitoare cu corpul social, două remarci, una privind personificarea, cealaltă atitudinea faţă de legi. Sub primul aspect: pentru motive care ţin atît de prezent cît şi de trecutul apropiat, opinia publică judecă instituţiile mai ales după persoanele care le reprezintă. Iar personificarea Parlamentului este mai mult decît anevoioasă nu doar pentru că avem un sistem bicameral şi pentru că membrii lui sînt atît de numeroşi, dar şi pentru că ei se află într-o gîlceavă permanentă unii cu alţii. Judecata nefavorabilă asupra Parlamentului este judecarea unui mare număr de necunoscuţi, părînd mai dibaci în ameliorarea propriei lor situaţii decît în cea a ţării. Sub al doilea aspect: ipoteza avansată anterior, conform căreia autoritatea şubredă a Parlamentului se repercutează asupra legilor întocmite de el, poate fi – şi chiar trebuie să fie – completată de ipoteza contrarie. De la pretinsa proprietate a producătorilor asupra mijloacelor de producţie pînă la interzicerea petrecerilor familiale ori matrimoniale după orele 21, societatea românească a trăit zeci de ani într-un regim sub care nesocotirea legilor reprezenta punctul de convergenţă între putere şi populaţie. Strategiile existenţiale individuale aveau ca obiectiv eludarea legilor sub aparenţa respectării lor. Efectele acestui îndelungat exerciţiu persistă şi azi. Înainte de a viza anumite legi, rezervele populaţiei vizează însăşi ideea de lege. În acest caz nu numai lipsa de respect faţă de Parlament se răsfrînge asupra legilor emise de el, ci şi lipsa de respect a populaţiei faţă de lege se răsfrînge asupra Parlamentului.

Actualele suferinţe ale Parlamentului nu pot fi depăşite fără o îmbunătăţire generală a activităţii lui, dar nici fără o schimbare corespunzătoare a contextului în care el lucrează.

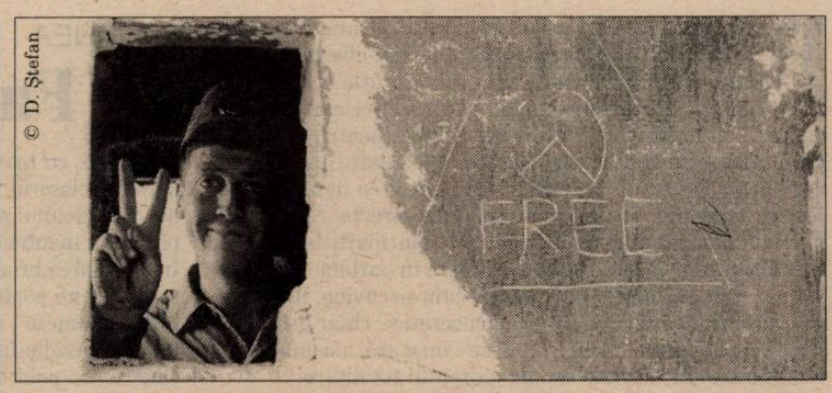

Claude KARNOOUH
profesor de filosofie

Democraţia, spaţiul public şi spaţiul mioritic

Dar unde sînt zăpezile de altădată? Nostalgia poetică ne face să revenim spre un trecut care nu este altceva decît tinereţea noastră pierdută. Unde sînt frumoşii noştri munţi Carpaţi? Ca filosofem, „spaţiul mioritic" desena o geografie spirituală, el îşi extrăgea esenţa din conceptualizarea unei încarnări terestre, a unei lumi în care prăpastia dintre locuit şi „sălbatic" se putea observa în vitalitatea populară a limbii în „vatra satului", „grădinile", „holdele" şi „pădurea", spaţii ale tuturor farmecelor şi ale ritualurilor magice. Modernitatea a transformat această diviziune spirituală a spaţiului: pădurea şi imaşurile colective care o mărginesc au devenit locuri publice, bunul comun de verdeaţă al orăşenilor.

O banală plimbare duminicală în pădurea Făget, în sudul Clujului ne oferă un peisaj la fel de disperat ca şi cel de pe malurile pîrîurilor care îşi rostogolesc apele sau se mişcă leneş în rîpele văilor din Transilvania. Peste tot gunoaie, cioburi, sticle şi pungi de plastic, hîrtii pătate de grăsime, cutii de conserve care-şi cască golul, cu tabla ascuţită ca o lamă de ras şi mii de capace de sticle de bere... Spaţiul public a devenit locul unde se descarcă gunoaiele şi dacă acest spaţiu nu este respectat, nu se poate vorbi despre opinie publică. Sociabilitatea astfel exprimată nu lasă să se întrevadă protecţia bunului comun, mărturie autentică a comunităţii sociale şi politice.

Elitele nu sînt prea neliniştite din cauza acestei stări de lucruri; ele sînt interesate doar de protecţia privilegiilor lor sociale, financiare şi instituţionale. Se ţin multe discursuri despre democraţie, toleranţă sau multiculturalism; declaraţiile înflăcărate despre reforma economică înfloresc în fiecare primăvară, imediat ce trece bruma; organizaţiile neguvernamentale se multiplică la infinit, cel mai des, cu scopul de a se deda la traficul de mărfuri; apărătorii drepturilor omului, ai feminismului, ai ţiganilor şi homosexualilor elaborează texte frumoase, pe placul instituţiilor internaţionale, al universitarilor şi al oamenilor politici din străinătate în trecere prin ţară; pe scurt toată lumea predică Frumosul, Binele şi Adevărul şi nimic nu se schimbă, degradarea ireversibilă a spaţiului public nu poate fi oprită prin discursuri găunoase, ci doar mascată.

Adepţii celui mai radical liberalism nu pot combate eficient privatizarea sălbatică (mafiotică) şi rezultatele ei catastrofale. Vilele care răsar în pădure ca ciupercile, pe coastele munţilor, pe malurile rîurilor şi ale lacurilor de munte au distrus un spaţiu considerat dintre cele mai frumoase din Europa şi au poluat pămîntul şi solul pe ani buni de acum înainte, deoarece în mod „natural" nimeni nu şi-a bătut capul cu staţii pentru epurarea apelor uzate şi a w.c.-urilor.

Acest spectacol mă face să cred că România a devenit o ţară grotescă! Nu pentru că aici totul e luat cu uşurinţă cum susţine un adagiu pînă la urmă inocent. Ridicolul şi parodia sînt atotputernice, o farsă tristă a devenirii, unde totul este posibil, chiar şi imposibilul. Cum să rămîi indiferent în faţa acestei degradări criminale, în faţa spectacolului oferit de oraşele şi de ansamblurile rezidenţiale unde se adună gunoaiele, în faţa parcurilor, grădinilor, locurilor de joacă toate devenite nişte ruine. Nu sînt bani, se spune, ca şi cum numai banii ar putea explica această totală absenţă a sentimentelor apartenenţei comunitare a binelui public. Este de fapt un discurs fals, disimulînd dispreţul celui care-l rosteşte faţă de acest bine public permiţînd să arunci pe seama vecinului, a municipalităţii sau a statului, propria ta responsabilitate. Deoarece există bani pentru construcţia a sute de biserici, pentru înălţarea de statui, pentru organizarea spectacolelor pseudo-folclorice şi a zeci de colocvii absolut neinteresante. Dacă oamenii care se consideră cetăţeni ar găsi că situaţia este inacceptabilă, ar găsi şi mijloacele colective de acţiune, obligînd autorităţile să nu mai risipească banii şi să-i folosească în scopuri mai bune. Şi dacă într-adevăr ar fi vorba doar de absenţa banilor, în domeniul binelui colectiv, banii pot fi întotdeauna înlocuiţi prin contribuţia voluntară a cetăţenilor, dar în acest caz ar fi nevoie să se iasă din canonul conversaţiilor de salon şi al insipidelor dialoguri universitare. Pentru a realiza un asemenea angajament ar fi necesar ca elitele să-şi abandoneze aroganţa şi să se simtă ele însele responsabile pentru spaţiul public.

Or, cum ar putea elitele să se investească în această pedagogie colectivă, cînd o vulgară afacere de contrabandă de ţigări mînjeşte cele mai înalte instituţii ale statului, Armata şi Preşedinţia Republicii? Astfel înţeleg unii că realitatea este feroce, în lupta pentru existenţă fiecare e pentru sine, toţi luptînd împotriva tuturor, spaţiul şi instituţiile publice sînt cîmpul bătăliei unde cei mai puternici cu reţelele cele mai dezvoltate îşi însuşesc totul, fără ca vreo lege sau vreun act colectiv să poată acţiona asupra efectelor, fie şi prin coerciţie. Dacă legea reprezintă expresia voinţei generale (şi nu a unui anume general, ceea ce înseamnă dictatură), această voinţă trebuie să se încarneze şi în opinia publică, iar asociaţiile cetăţeneşti au oricînd dreptul să constrîngă forţele private şi puterea statului să acţioneze echitabil şi să se gîndească la viitor. Asemenea observaţii nu conţin nimic revoluţionar în ele dacă observăm că în Belgia (a cărei constituţie a servit cîndva de model pentru România) evadarea unei pedofil a pus în pericol guvernul. De ce anume ar fi nevoie în România pentru a-i mobiliza pe cetăţeni în vederea apărării bunurilor lor comune, ceea ce nu înseamnă altceva decît grija pentru viitorul copiilor lor?

Z. ORNEA

Falşi profeţi

România a devenit o ţară democratică încă prin Constituţia din 1866, una dintre cele mai liberale constituţii din acea vreme. Apoi, Constituţia din 1923 a lărgit democraţia şi democratismul, prin proclamarea universalizării dreptului la expresie politică (pentru bărbaţi). Sigur, alegerile erau mereu trucate în rezultate (din cele 11 consultări electorale interbelice numai vreo două-trei au fost cu adevărat libere şi cu rezultate corecte). Dar principiile fundamentale ale democraţiei (pluripartitism, separarea puterilor în stat, dezbateri libere în parlament, presă liberă) erau asigurate, funcţionînd cum se cuvine. România era, aşadar, o ţară cu instituţii democratice, chiar într-o perioadă (cea interbelică) cînd se constată ascensiunea regimurilor dictatoriale sau de-a dreptul totalitare.

Democraţia şi democratismul deranjau enorm unele orientări de extremă stîngă sau dreaptă. Extrema stîngă, prin P.C. din România (ca filială a Internaţionalei Comuniste), extazia URSS şi ordinea totalitară de acolo, prezentată drept o culme a democraţiei. Dar forţa acestui partid era practic nulă (fusese, pe bună dreptate, interzis în 1924) iar gazetele sale aproape inexistente. De mare forţă se bucurau, dimpotrivă, orientările de extremă dreaptă. Şi ele detestau efectiv democraţia şi democratismul, socotite inadecvate la noi, propunînd, în schimb, modele totalitare. O incursiune, fie şi extrem de succintă, în tabloul acestor luări de atitudine va fi, cred, cu totul revelatoare. Nichifor Crainic, fondatorul gîndirismului încă de prin 1927-1928, era constant împotriva pluripartitismului. În februarie 1933 scria în ziarul **Calendarul**, al cărui director era: „Cu singura excepţie a Franţei, îmbătrînită şi dezorientată de masoneria dizolvantă, în Europa democraţia e un regim în totală lichidare. Spectacolul seamănă cu o desfacere de haine vechi, pe care statele le-au aruncat, rînd pe rînd, în hala otrepelor paşoptiste. Popoarele, dezgustate de vasta escrocherie parlamentaristă, revin la simplitatea onestă şi organizată, întemeiată pe forţele creatoare ale naţiunii, aşa cum indică bunul-simţ în sfîrşit deşteptat. În amurgul democraţiilor occidentale se ridică lumina nouă a orientării vieţii pe temeiuri morale şi pe ierarhia valorilor reale insultate un veac de agresivă incompetenţă a talmeş-balmeşului democratic... Moartea democraţiei române va veni sigur, categoric şi fatal, de la curentele sănătoase, creştine şi naţionaliste în necontenită creştere azi". În 1937 îşi menţine punctul de vedere: „Nu urîm democraţia – scria Crainic într-un eseu din volumul *Ortodoxie şi etnocraţie* – pentru democraţie, ci pentru că ea a falsificat conştiinţa de stăpîn a naţiei noastre. I-a pus în mînă o ştampilă de vot şi a investit-o cu suveranitatea ei de vicleim în timp ce străinul i-a furat pămîntul de sub picioare... Crima democraţiei e că a pus la mezat patria şi aceasta însemnează în principiu detronarea neamului românesc din dreptul lui de casă regală". Şi cu patru ani mai înainte, în august 1933, cînd Crainic acceptase să sprijine efectiv Garda de Fier, afirma: „A preconiza azi refacerea unor partide care şi-au demonstrat neputinţa de a crea şi rapacitatea pentru a sfîrşi în frînturi suspendate de ambiţii şi pofte personale, înseamnă a conspira la perpetuarea democraţiei politicianiste, înseamnă a încerca să transformi agonia democraţiei în agonia României. Agonia democraţiei este însă un fenomen natural şi fatal. Datoria oricărui bun român e să grăbească lichidarea acestui proces dezonorant pentru un popor şi să pregătească drumul noii Românii naţionaliste care vine". Nae Ionescu, încă înainte de toamna anului 1933 cînd a aderat la mişcarea legionară, era un gînditor de dreapta şi extremă dreaptă care nega rostul instituţiei democratice, cu toate ale sale elemente caracteristice. În general, profesorul de metafizică era împotriva adaptării, la noi, a modelului apusean de organizare a statului, care i se părea a fi inautentică, neorganică şi, de fapt, neromânească. În 16 septembrie 1932 afirmă: „Noi, aici la *Cuvîntul*, am arătat că nu poate fi vorba decît de crearea din nou a unui «stat rumânesc», a unui «stat ţărănesc», în afară deci de ordinea individualist-democratică şi capitalist-burgheză. Pe cînd lumea politică în genere a crezut că drumul pe care îl avem de urmat e cel al încadrării în ordinea şi solidaritatea europeană. Aşa fiind, noi cerem decuplarea noastră de structura politică şi economică a Europei". Mai tîrziu, ca adept al mişcării legionare, cu gazeta sa *Cuvîntul*, suspendată de la 1 ianuarie 1934, profesorul Nae Ionescu continua să apere, în diferite gazete legionare, crezul său antidemocratic, naţionalist, propunînd renunţarea la Constituţie, preconizînd naţionalismul „ca o nouă formulă de viaţă, o nouă stare a lumii, un nou ev al istoriei". Profund antidemocratic s-a demonstrat a fi şi profesorul de economie politică Mihail Manoilescu, adept al corporatismului de influenţă mussoliniană (deci preconiza regimul breslelor în locul parlamentului sau, mai bine zis, parlamentul organizat pe criteriul breslelor profesionale; cartea sa *Secolul corporatismului* fiind tradusă în cîteva limbi), care, din 1932, devine, şi el, adept al Gărzii de Fier, editînd, pe proprie cheltuială, revista filolegionară *Lumea Nouă* (1932-1942). În martie 1932 nega, într-un articol din publicaţia sa, ideea de vot universal („la *oportunitate*, votul universal e mai mult decît discutabil sau ca *modalitate de înfăptuire* şi împroprietărirea şi votul universal sînt modele de *neorganizare*"). În iunie 1933 scria, reluînd aceleaşi motive ideologice: „Pornind de la ideea şi rolul funcţional al oricărei organizaţii profesionale ajungem la concluzia că partidele sînt organisme perimate care şi-au încheiat cariera în ziua în care s-au realizat în toate ţările votul universal şi libertăţile cetăţeneşti depline şi că ele nu pot împlini partidele social-democrate din apus şi cu atît mai puţin roluri economice pentru care n-au fost niciodată create. Roluri sociale, roluri economice şi politice în viaţa unui stat, în adevăr modern, nu pot împlini decît corporaţiile. De aceea viitorul este numai al corporaţiilor şi al statului corporativ". De la antidemocratismul parlamentar clădit pe ideile corporatiste, la propunerea creării partidului unic nu era decît un pas. Firește, M. Manoilescu l-a făcut. Nu s-a mulţumit, pentru asta, cu studii şi articole. A scris o întreagă carte de 250 de pagini, chiar cu acest titlu *Partidul unic*, publicată mai întîi în limba franceză (1937), în italiană, apoi şi în germană. În 1942 o va publica şi în limba română. „Partidul unic – scria el acolo – este o instituţie contemporană care e de stat... În toate aceste regimuri statul ia asupră-şi de a întruchipa un ideal politic şi social şi de a conduce naţiunea într-un mod activ şi conştient către realizarea acestui ideal. Statul nou, statul tip «secolul XX» este, deci, statul purtător de idealuri, este statul *militant* pentru un ideal politic şi social determinat... Partidul unic n-are numai o etică nouă; el are, de asemenea, o *tehnică* nouă în organizarea sa. Conducerea, ierarhică, disciplina sînt totdeauna diferite de ceea ce sînt ele în partidele politice ale regimului liberal. Prima originalitate a partidului unic e şeful său. Conducătorul şi partidul sînt realităţi complementare. Marele conducător de tipul Kemal, al lui Mussolini, Salazar, al lui Hitler e un fenomen al secolului... Conducătorul este acela care are, mai mult decît toţi ceilalţi revoluţionari, viziunea anticipativă a noului stat, conducătorul este acela care pregăteşte revoluţia care dirijează luarea în posesiune a statului şi dă linia generală a transformărilor de impus statului; conducătorul e acela care realizează fuziunea între partid şi stat – adesea prin mijlocul unei numiri personale". În sfîrşit, se postulează şi ideea că „dreptul exclusiv la activitatea politică îl vom numi în chip brutal *monopolul* partidului unic".

Din păcate, şi unii dintre studenţii profesorului Nae Ionescu au apărat, în anii treizeci, credo-ul antidemocratismului. N-am spaţiu pentru a cita cît s-ar cuveni din aceste luări de atitudine. Mă limitez cu decuparea unor pasaje nu din articolele lui Emil Cioran din revista *Vremea* (foarte, din păcate, elocvente), ci din cartea sa din 1936, *Schimbarea la faţă a României*, document important al ideologiei de extremă dreaptă din acel deceniu. „În cadrul naţiunii, democraţia – scria el – a dat naştere unei pluralităţi de formaţii divergente care răpesc evoluţiei naţionale un sens convergent. Votul universal şi parlamentarismul au conceput naţiunea ca o *sumă* cantitativă, cînd totul este o cantitate concretă şi calitativă care niciodată nu poate fi exprimată în aritmetica democratică. O naţiune este totdeauna mai mult decît indivizii ei. Democraţia a făcut din ea o *rezultantă*. În realitate, indivizii rezultă din naţiune. Ţările fără o axă istorică îşi pierd conturul prin democraţie. Acesta e cazul României. Ea n-a avut niciodată o formă iar democraţia nu i-a dat-o... Dictaturile au toate un caracter de răscruce şi o gravitate unică." De aici a rezultat şi negarea vehementă a parlamentarismului socotit „un cadou englez care a zăpăcit lumea". În 19 septembrie 1937, într-un articol din *Vremea*, Mircea Eliade observa: „Democraţia de la război încoace a izbutit să zădărnicească orice încercare de redeşteptare naţională. Prin piloţii orbi de la cîrma ţării, democraţia ne-a adus astăzi acolo unde suntem. Democraţia a zdrobit definitiv *instinctul statal* al cîrmuitorilor".

Împotriva democraţiei parlamentare şi a Constituţiei care îi asigura statutul de existenţă au scris, în acel deceniu învolburat, destui. A-i cita pe cei mai mulţi aici e imposibil. Ar fi însă nedrept şi nefiresc să nu menţionez opiniile potrivnice democraţiei şi democratismului rostite chiar de Corneliu Zelea Codreanu, Căpitanul mişcării legionare, în două discursuri în Camera Deputaţilor din 1931 şi 1933. „Democraţia – se rostea el în decembrie 1931 – văzută din afară ne dă impresiunea unei vaste complicităţi în fărădelege. Concluzia: democraţia este incapabilă de autoritate. Şi încă ceva. Declar aici că democraţia e pusă în slujba marei finanţe naţionale sau internaţionale jidoveşti". Şi în 1933: „Să se puie capăt existenţei falimentare a statului democrat întemeiat pe ideologia perimată a revoluţiei franceze... Să se înalţe din temelii statul nou etnic-naţional întemeiat de primatul culturii naţionale, pe primatul familiei şi pe primatul corporaţiilor muncitoreşti". Cam în acelaşi ton au scris lideri legionari precum Vasile Marin, Ion Moţa, Traian Brăileanu şi încă alţii.

Democraţia şi democratismul erau abhorate cu patimă, cerîndu-se înlocuirea lor cu totalitarismul naţionalist. Sigur că, în epocă, astfel de opinii retrograde au primit, în presă şi cărţi, replica necesară. S-a întîmplat însă, din nenorocire, că din februarie 1938, democraţia a fost abolită de regele Carol al II-lea, mai tîrziu, de statul naţional-legionar şi, apoi, pentru alţi patru ani, de regimul Ion Antonescu. Dictatura totalitară a sfîrşit prin a înfrînge democraţia.

Bogdan POPESCU NECŞEŞTI
doctorand în Ştiinţe Politice

Sondajele de opinie reflectare a culturii politice

Chiar dacă istoria intelectuală a conceptului de cultură politică îşi are originea în epoca lui Platon vădind un parcurs sinuos, marcat de contestări şi afirmări la fel de vehemente, noi vom porni discuţia de la definiţia lui Gabriel Almond şi Sydney Verba dată în volumul *Cultura Civică:* **„Cînd vorbim de cultura politică a unei societăţi, ne referim la sistemul politic aşa cum a fost internalizat în cunoştinţe, sentimente şi evaluări ale populaţiei sale".**

Acest articol se doreşte a fi un comentariu cu privire la modul în care anumite rezultate ale sondajelor de opinie pot fi considerate ca o expresie a modului de structurare a culturii politice româneşti în perioada de tranziţie.

Este interesant de remarcat faptul că primele sentimente de încredere/neîncredere, aprobare sau dezaprobare faţă de sistemul politic românesc şi faţă de instituţiile sale s-au manifestat sub forma acordării sau nu de încredere personalităţilor devenite emblema instituţiilor respective.

Deşi interesul faţă de evoluţia curbei popularităţii personalităţilor politice nu a scăzut, efortul de cuantificare a încrederii s-a îndreptat şi spre instituţii ca armata, biserica, preşedinţia şi Parlamentul.

Atît înainte cît şi după alegerile din noiembrie 1996 instituţii ca armata, biserica şi preşedinţia s-au bucurat de o cotă de încredere în jur de 80% primele două şi 60% cea de a treia, cu menţiunea că pînă în iunie 1997 încrederea în cea de a treia se exprima în sondaje doar prin preşedinte, înregistrînd o medie de 60%. În aceeaşi perioadă instituţia Parlamentului a înregistrat un scor de încredere **negativ** de aproximativ 65%.

Prima observaţie care se impune este aceea că se acordă o încredere mare unor instituţii a căror imagine în opinia publică este asociată cu ideea de forţă, stabilitate şi ocrotire.

Armata este o instituţie de tip tradiţional. Ea nu cere de la cetăţean decît încrederea fără a reclama neapărat spirit critic, nefiind asociată cu ideea de dezbatere.

Biserica la rîndul ei este o instituţie tradiţională care are menirea de a oferi credinciosului certitudini de ordin spiritual şi religios cu funcţie de speranţă şi consolare, iar orice discuţie privind natura, funcţia şi credibilitatea ierarhiei prestabilite e percepută mai degrabă ostil şi negativ atît de o parte a populaţiei cît şi de şefii ierarhici.

Preşedinţia şi gradul înalt de încredere pe care îl suscită pot fi considerate tot un reflex al nevoii de siguranţă, stabilitate şi ocrotire simbolizate de o persoană.

Pe de altă, parte scorul extrem de negativ înregistrat de Parlament la cota de încredere indică un fapt îngrijorător. O instituţie a dezbaterii şi confruntării este percepută negativ de populaţie. Violează ea cumva sentimentul de stabilitate şi siguranţă atît de necesar vieţii cotidiene? Este cumva dezbaterea asociată cu instabilitatea sau haosul? Lipsa confortului unanimităţii neliniştește oare profund?

Primul gînd se îndreaptă spre pericolul existenţei în subiacent a unor germeni favorabili formării unei culturi politice de tip autoritar care nu face din participarea activă a cetăţeanului un reper stabil.

Scăderea bruscă – ca urmare a implicării dovedite sau presupuse a unor persoane în dispute sau scandaluri publice de impact – a gradului de încredere în armată şi biserică, la jumătate preşedinţia aflîndu-se la minus, datele fiind extrase din sondajul CURS pe Bucureşti, realizat în perioada 21-27 aprilie 1998, ne face să ne întrebăm spre constituirea cărui tip de cultură politică ne îndreptăm dacă şi instituţiile autoritare de forţă şi stabilitate se află în plin proces de erodare?

Punem această întrebare mai ales dacă acceptăm ideea că dezbaterea şi confruntarea nu au devenit încă un loc comun, iar fenomenul de personalizare a instituţiilor este încă foarte accentuat în ţara noastră. Acesta este un subiect asupra căruia trebuie reflectat, dezbaterea însăşi făcînd parte din procesul lent dar necesar al formării unei culturi politice participative în România.

Simone WEIL

AŞTEPTAREA

Simone Weil (1909-1943), cu strălucite studii de filozofie, va avea un simţ acut, dureros, al solidarităţii cu cei lipsiţi ori persecutaţi. În 1934 îşi părăseşte catedra de profesor şi lucrează în uzină; în 1936 participă la războiul din Spania; un prieten declara că, dacă scurta ei şedere la New York s-ar fi prelungit, ar fi devenit neagră. Caritatea se întîlneşte în ea cu o îndrăzneală şi o probitate intelectuală nu mai puţin acute. Extrem de sensibilă la calitatea spirituală a tuturor tradiţiilor şi posedînd o cultură ce îi permitea să o sesizeze, Simone Weil are în 1938 o întîlnire pur interioară care o apropie de Christos. Prezentăm aici cîteva extrase din corespondenţa sa, din 1942, cu părintele catolic J.-M. Perrin unde îşi pune problema aderenţei sale de facto *la Biserică* (Attente de Dieu, *Fayard, 1966).*

Simone Weil e una din foarte rarele figuri de contemplativi contemporani în care atenţia şi iubirea pentru Adevăr îşi găsesc puncte de sprijin, de interogaţie, de drum oriunde acest Adevăr e autentic prezent. Nivelul la care ea îl scrutează fiind prea adînc pentru ca bariere ori prejudecăţi, confesionale ori culturale, să împiedice privirea.

© C. Bumbuţ

Constrîngerea

Dumnezeu răsplăteşte sufletul care gîndeşte la el cu atenţie şi cu iubire; îl răsplăteşte exersînd asupră-i o constrîngere riguros, matematic proporţională cu această atenţie şi cu această iubire. Sufletul trebuie să se lase antrenat de constrîngere, să alerge pînă în punctul precis unde ea îl conduce şi să nu facă nici un singur pas mai departe, fie şi în direcţia binelui. Trebuie, în acelaşi timp, să persevereze în gîndul la Dumnezeu cu din ce în ce mai multă iubire şi atenţie, făcînd din acest gînd un mijloc de a fi împins mai departe, de a deveni obiectul unei constrîngeri ce include o parte mereu crescîndă a sufletului. Atunci cînd această constrîngere pune stăpînire pe întreg sufletul se atinge starea de desăvîrşire. Dar oricare ar fi gradul ei de cuprindere, nu trebuie împlinit nimic mai mult decît eşti irezistibil împins să întreprinzi, nici măcar în vederea binelui.

Religiosul şi socialul

M-am întrebat care este natura sacramentelor şi vă voi spune cum îmi apar ele.

Sacramentele au o valoare specifică, constituind un mister (o taină) dat fiind că implică o anume modalitate de contact cu Dumnezeu, contact misterios însă real. În acelaşi timp, au o valoare pur umană, ca simboluri şi ceremonii. Sub acest al doilea aspect nu diferă în mod esenţial de cîntecele, gesturile şi cuvintele emblematice ale anumitor partide politice; cel puţin nu diferă esenţial de acestea prin ele însele; însă se deosebesc, bineînţeles, infinit, prin doctrina de care ţin. Mi se pare că majoritatea credincioşilor, inclusiv unii care sînt convinşi de contrariu, au contact cu sacramentele numai în calitatea lor de simboluri şi ceremonii. Oricît de stupidă ar fi teoria lui Durkheim, ce confundă religiosul cu socialul, ea conţine totuşi un adevăr: anume asemănarea pînă la confuzie a sentimentului social cu cel religios. Primul se aseamănă celui din urmă ca un diamant fals unuia veritabil, într-un mod care poate înşela efectiv pe cei ce nu posedă discernămîntul supranatural. În rest, participarea socială şi umană la sacramente, în calitatea lor de simboluri şi ceremonii, e un lucru admirabil şi salutar ca etapă de drum, pentru toţi cei al căror drum e trasat pe această cale. Însă nu este vorba despre o participare la sacramente ca atare. Cred că numai cei aflaţi deasupra unui anume nivel de spiritualitate pot participa la sacramente înţelese în calitatea lor proprie. Cei situaţi sub nivelul acesta, atîta vreme cît nu l-au atins şi orice ar face, nu aparţin propriu-zis Bisericii.

În ceea ce mă priveşte, cred că mă aflu sub nivelul acesta. E motivul pentru care v-am spus, acum cîteva zile, că mă socotesc nedemnă de sacramente. Gîndul acesta nu provine, cum aţi crezut-o, dintr-un exces de scrupul. El se întemeiază, în primul rînd, pe conştiinţa unor greşeli bine definite în domeniul acţiunii şi al raporturilor cu fiinţele umane, greşeli grave, ruşinoase chiar şi, pe deasupra, destul de frecvente. În al doilea rînd şi mai intens, pe un sentiment general de insuficienţă. Nu mă exprim astfel din smerenie. Dacă aş poseda această virtute, cea mai frumoasă poate, nu m-aş afla într-o asemenea stare mizerabilă de insuficienţă.

Tipul de inhibiţie ce mă reţine în afara Bisericii se datorează fie stării mele de nedesăvîrşire, fie faptului că vocaţia mea şi voinţa lui Dumnezeu se opun intrării. În primul caz nu-mi pot depăşi inhibiţia într-un mod direct, imediat, ci doar indirect, reducînd din propria mea nedesăvîrşire cu ajutorul harului... Dacă voinţa lui Dumnezeu este să intru în Biserică, el mi-o va impune în momentul foarte precis în care voi merita să mi-o impună.

În al doilea caz, de vreme ce voinţa lui e să nu intru, cum aş putea s-o fac? Mi-aţi repetat adesea că botezul este calea comună de mîntuire – cel puţin în ţările creştine – şi că nu există absolut nici un motiv pentru ca eu să am o cale excepţională. Ceea ce e evident. Cu toate acestea, dacă nu îmi este dat să trec prin botez, ce pot face? Dacă damnarea din supunere faţă de Dumnezeu şi mîntuirea fără supunere ar fi conceptibile, aş alege calea supunerii...

Ceea ce mă înspăimîntă este Biserica în calitatea ei de lucru social. Nu numai din pricina petelor sale, ci tocmai datorită faptului că este, printre altele, şi lucru social. Nu fiindcă aş avea un temperament foarte individualist. Mi-e frică din raţiuni contrare. Am o puternică înclinaţie gregară. Sînt, prin natură, extrem de influenţabilă, influenţabilă pînă la exces, în prezenţa lucrurilor colective mai cu seamă. Ştiu că, dacă m-aş găsi acum în faţa a douăzeci de tineri germani care intonează un imn nazist, o parte din sufletul meu ar deveni imediat nazistă. E o slăbiciune foarte gravă. Însă cred că nu serveşte la nimic să combaţi în mod prea direct slăbiciunile naturale. Trebuie să te sileşti doar ca, atunci cînd o datorie excepţională o cere, să acţionezi ca şi cum nu le-ai avea. Iar, pentru cursul obişnuit al vieţii, să le cunoşti cît mai precis şi să te strădui să le utilizezi în mod benefic: pentru că sînt, toate, susceptibile de o bună întrebuinţare.

Mi-e frică de acel patriotism al Bisericii, existent în mediile catolice. Înţeleg prin patriotism sentimentul ataşat unei patrii terestre. Mi-e frică pentru că mă tem de contagiune. Nu pentru că Biserica mi s-ar părea nevrednică să inspire un atare sentiment. Ci pentru că nu vreau, în ce mă priveşte, să absorb genul acesta de sentiment. Cuvîntul „vreau" este impropriu. Ştiu, simt cu certitudine că orice sentiment de acest fel, oricare i-ar fi obiectul, e pentru mine funest.

Au existat sfinţi care au încuviinţat cruciadele, inchiziţia. Nu pot să nu mă gîndesc că au greşit. Nu pot să resping lumina conştiinţei. Or, de vreme ce gîndesc că, asupra acestui punct, eu văd mai limpede decît ei – eu care sînt atît de departe şi mai jos decît ei –, trebuie să admit că au fost orbiţi de ceva extrem de puternic. Acest ceva este Biserica în calitate de lucru social. Dacă lucrul social în chestiune le-a făcut rău, cu cît mai rău nu mi-ar face mie, atît de vulnerabilă la influenţe sociale, infinit mai slabă decît ei?...

Există un mediu catolic gata să primească plin de căldură pe oricine i se integrează. Or, eu nu vreau să fiu adoptată de un mediu, să mă instalez într-un mediu unde se spune „noi", să fiu o parte a acestui „noi", să mă simt acasă într-un mediu uman, oricare ar fi acesta. Spunînd „nu vreau" mă exprim prost, pentru că, dimpotrivă, aş voi-o; căldura lui este delectabilă. Simt însă că nu îmi este îngăduit. Simt că am nevoie, că îmi este dat şi cerut să mă aflu mereu singură, străină şi în exil faţă de orice mediu uman, fără excepţie.

Catolicitate

Creştinismul trebuie să conţină înlăuntrul său toate vocaţiile, fără nici o excepţie – pentru că e catolic. Şi, datorită lui, Biserica însăşi. Însă, mie, creştinismul îmi apare catolic de drept iar nu în fapt. Atîtea lucruri sînt lăsate în afara lui, atîtea lucruri pe care le iubesc şi pe care nu vreau să le părăsesc, atîtea lucruri pe care Dumnezeu le iubeşte pentru că altfel nu ar avea existenţă *(Iliada,* unde suferinţa înseamnă prezenţă a divinului, *amor fati* stoic, scrierile pitagoreice sînt menţionate, altundeva, de Simone Weil, *n.n.).* Toată uriaşa întindere a secolelor trecute, cu excepţia ultimelor douăzeci; toate ţările locuite de oameni de culoare; toată viaţa profană din ţările locuite de albi; şi, în aceste ţări, toate tradiţiile acuzate de erezie (precum maniheenii ori albigenzii); toate lucrurile provenite din Renaştere, prea adesea degradate dar nu lipsite cu totul de valoare.

Creştinismul fiind catolic doar de drept iar nu în fapt, consider legitim din parte-mi să aparţin Bisericii de drept iar nu în fapt, nu numai pentru un anume timp, ci, dacă e cazul, pentru toată viaţa. Însă decizia mea nu e numai legitimă. Atîta vreme cît Dumnezeu nu îmi va da certitudinea că îmi porunceşte contrariul, cred că ea rămîne pentru mine o datorie.

Cred, şi dumeavoastră de asemenea, că obligaţia următorilor doi, trei ani – obligaţie atît de gravă încît neîndeplinirea ei ar echivala aproape cu o trădare – este apariţia, în public, a posibilităţii unui creştinsim întrupat... Or, cum ar putea el circula prin carnea naţiunilor europene dacă nu include totul, absolut totul? În afară de minciună, bineînţeles...

Limbaj public şi limbaj intim

Aş dori să solicit atenţia dumneavoastră asupra unui punct. Există un obstacol absolut de nedepăşit în ce priveşte întruparea creştinismului. Anume utilizarea a două foarte mici cuvinte: *anathema sit.* Nu existenţa lor, ci modul cum au fost utilizate pînă acum. E ceea ce mă împiedică să păşesc pragul Bisericii. Rămîn alături de toate acele lucruri care, datorită celor două cuvinte, nu pot intra în Biserică, acest receptacul universal. Rămîn alături de ele cu atît mai mult cu cît propria mea inteligenţă face parte din numărul lor. Întruparea creştinismului implică o soluţie armonioasă pentru problema relaţiilor dintre individ şi colectivitate. Armonie în sensul pitagoreic: just echilibru al contrariilor. După această soluţie însetează astăzi oamenii mai cu seamă.

Situarea inteligenţei e piatra de încercare a armoniei la care mă refeream; pentru că inteligenţa este un lucru specific, riguros individual. Armonia se realizează oriunde inteligenţa – situată la locul ei propriu – se poate exercita fără piedici şi îşi împlineşte integral funcţia. E ceea ce a spus admirabil Sfîntul Toma vorbind despre componentele sufletului lui Christos, în legătură cu sensibilitatea sa faţă de durere în momentul răstignirii.

Funcţia proprie a inteligenţei cere o libertate totală, implicînd dreptul de a nega totul, fără nici un fel de dominaţie. Oriunde, exercitîndu-se astfel, inteligenţa uzurpă un comandament, o poruncă, ea face exces de individualism. Oriunde se simte stînjenită, ea suportă acţiunea unei colectivităţi opresive, ori a mai multora...

O colectivitate e păzitoare a dogmei; dar dogma este obiect de contemplaţie pentru iubire, credinţă şi inteligenţă, trei facultăţi strict individuale. De aici stînjeneala, neliniştea individului în creştinism, începînd aproape din origini; stînjeneala inteligenţei mai cu seamă.

Christos însuşi, care e Adevărul însuşi, vorbind în faţa unui conciliu nu ar folosi acelaşi limbaj ca în dialogul intim cu un prieten preaiubit. Prin confruntarea frazelor, el ar putea fi acuzat de contradicţie şi minciună. Printr-una din acele legi ale firii, pe care Dumnezeu însuşi le respectă, dat fiind că le-a voit din veşnicie, există două limbaje absolut distincte, chiar dacă sînt alcătuite din aceleaşi cuvinte. Mîngîietorul pe care Christos ni-l trimite, Duhul Adevărului, vorbeşte, după împrejurări, într-unul sau în altul din aceste limbaje – care, prin necesitate de natură, nu concordă.

Atunci cînd prieteni autentici ai lui Dumnezeu – cum simt că e Meister Eckhart – reproduc cuvinte auzite în taină, prin tăcere, în timpul unirii din iubire şi cînd ele sînt în dezacord cu învăţătura Bisericii, dezacordul ţine de faptul că limbajul spaţiului public nu e cel al cămării nupţiale.

Toată lumea ştie că nu există conversaţii intime decît între doi sau trei. Cînd sînt cinci ori şase, limbajul colectiv începe deja să domine. De aceea, aplicînd Bisericii cuvîntul „oriunde doi sau trei vor fi adunaţi în numele meu, voi fi în mijlocul lor", se comite un deplin contrasens. Christos nu a spus două sute, ori cincizeci, ori zece. A spus doi ori trei. A spus că, în intimitatea unei prietenii creştine, în intimitatea întîlnirii, există întotdeauna un al treilea.

Christos a dat făgăduinţe Bisericii, însă nici una dintre ele nu are forţa expresiei: „Tatăl vostru care e în ascuns". Cuvîntul lui Dumnezeu e cuvîntul secret, ascuns. Cel ce nu a auzit acest cuvînt, chiar dacă aderă la toate dogmele propovăduite de Biserică, nu are contact cu adevărul.

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Album

Casa Şcoalelor

1.IV.1970

Dragă Mihaela

Îţi sînt foarte îndatorată că mi-ai dat şi mie acest caiet ca să-ţi las o amintire.

Ce pot să spun eu despre tine? Că eşti o fată drăguţă, simpatică... Dar uite, deşi nu-mi place să caracterizez oamenii, mîna mi-a luat-o înaintea gîndurilor, şi uite ce-am făcut! Te rog să mă ierţi şi să nu consideri că spun acestea pentru că nu sînt destul de chibzuite aceste complimente. Dimpotrivă, sînt chiar binemeritate, dar ce să-i faci! Te rog să nu mi-o iei în nume de rău.

Şi acum ce să-ţi mai spun? Cum ne-am cunoscut? Zău că n-are haz, deoarece ştii şi tu la fel de bine ca mine. Dar, mă gîndesc totuşi cum într-o excursie, fie ea chiar şi la Mogoşoaia, se pot lega prietenii aşa de strînse ca a noastră. Trebuie să-ţi mărturisesc că tu eşti cea mai bună prietenă a mea, ţie îţi spun toate gîndurile, toate „tainele" mele.

Stau în faţa acestei foi şi încerc să întrezăresc viitorul fiecăruia. Oare ce se va întîmpla cu noi peste cîţiva ani? Care va fi rostul nostru în viaţă? Oare prietenia noastră cît va dura? Cred că o veşnicie. Te rog, Mihaela, să nu te superi că-ţi destăinui gîndurile mele, dar pe tine nu te preocupă aceste întrebări? Pe mine mă tulbură grozav. Şi atunci cînd iau vacanţă, mă simt străină, părăsită de toţi, fiindcă m-am obişnuit cu colegii mei, chiar dacă-mi sînt mai mult sau mai puţin prieteni.

În sfîrşit, te rog să mă ierţi dacă te-am plictisit, dar mai ales, să mă ierţi pentru lipsa mea de inspiraţie, deşi acele versuri şi rînduri tradiţionale şi mai ales banale sînt de prisos.

Mariana PANAIT

Hop şi eu ca un pitic
Te sărut ca un amic

Deşi ştim că amintirile sînt ca fulgii rămaşi în cuiburile goale eu totuşi sper ca vîntul să nu le zboare din amintirea ta. Acum ni se par nişte fleacuri aceste amintiri dar peste ani şi ani cînd vei răsfoi acest caiet vei încerca să-ţi aminteşti chipul fiecărui coleg care s-a iscălit. Poeţi, prozatori, pictori şi-au lăsat primele însemnări în acest caiet.

Scumpă colegă

Deşi vechi colege de clasă, nu-ţi cunosc îndeajuns firea, de aceea nu încerc să-ţi aduc laude cum ţi-au adus altele, că poate aşi da greş sau poate n-aşi avea dreptate. De aceea îţi voi lăsa o mică felicitare cu acest gîndac. Nu te supăra că nu ţi-am lipit o fotografie de artist, dar am vrut să mai schimb aspectul acestui frumos caiet.

Teo

Oameni la care mă gîndesc prea puţin

(...cum ar scrie doamna Sei Şonagon)

Unul este Felix Frankfurter – preşedintele Curţii Supreme a Statelor Unite, prin anii '42-'43, care îl primeşte în audienţă, la recomandarea preşedintelui Roosvelt pe Jan Kraski. Jan Kraski e un curier al Rezistenţei din ghetoul varşovian care, cum-necum, a evadat din infernul acela şi ajunge la Washington; el îl vede pe Roosvelt şi ceea ce îi povestise acestuia îi înfăţişează, a doua zi, şi lui Felix Frankfurter; el le povesteşte – dacă asta se numeşte poveste – tot ce a văzut în ghetoul varşovian şi în lagărul de exterminare de la Belzec. Preşedintele Curţii Supreme a Statelor Unite îl ascultă fără să-l întrerupă, se ridică de la birou şi, tot fără nici o vorbă, începe să meargă prin cameră, cu paşi tot mai nervoşi, aşteptînd ca omul acela să-şi încheie poveştile, dacă le putem articula la plural. În sfîrşit, cînd Kraski tace, Frankfurter îi spune, decis şi foarte clar: „Tinere, nu pot afirma că eşti un mincinos. Dar nu te cred!". Cel de la care deţin scena nu e altul decît Claude Lanzmann, regizorul celui mai celebru film documentar despre exterminarea evreilor de către hitlerişti. Lanzmann comentează replica asta, într-o singură frază, fără nici o vehemenţă „la zi", fie ea pro sau antisemită: „Există multă profunzime în această incredulitate".

Un alt om la care mă gîndesc prea puţin – mai ales la această oră în care titanic este doar succesul filmului – se numeşte Masabumi Hosono. Masabumi Hosono a fost singurul japonez scăpat cu viaţă din naufragiul transatlanticului nemuritor. Hosono a decedat în 1939. Din 1912, timp de 27 de ani, Hosono a fost privit ca o ruşine a poporului japonez, fiindcă nu a murit acolo, în catastrofă, încălcînd spiritul de sacrificiu al samurailor; în şcoli, în cărţi, în ziare, el a fost întruchiparea laşităţii şi a egoismului infam. O nepoată de-a lui a găsit, într-un sertar, confesiunea scrisă de Hosono în tăcere şi umilinţă. Acolo se găseşte următoarea frază: „În şalupă, eram la fel de deprimat şi mizerabil ca toţi copiii care plîngeau, ca toate mamele disperate; dar nu ştiam de ceea ce avea să mi se întîmple odată întors în Japonia".

Nepoata a publicat confesiunea lui Hasono. Nu ştiu dacă a avut sau nu succesul „Titanicului". Presupun că nu.

Un alt om la care mă gîndesc prea puţin este acela care a dat ordin – într-o ţară nu foarte îndepărtată de noi – ca în dubele trupelor de reprimare a manifestaţiilor de dreapta sau de stînga să se „pună" la difuzor, pentru o bună relaxare, muzică, muzică clasică, mai ales Beethoven şi Mozart, atît cînd se pleacă în misiune, dar şi la întoarcere. Nu ştiu numele acelui colonel, general, mareşal sau ce-o fi, nu contează, el există, totdeauna există oameni care dau ordine şi cer executarea lor.

Un alt om la care mă gîndesc prea puţin este filosoful bosniac Nenad Fischer, cunoscut dintr-o scriere a d-lui Andrei Oişteanu care-l întîlnise, în 1994, la un colocviu în Italia. Nenad Fischer se refugiase din Sarajevo în Olanda, astfel că n-a prins iarna din '93-'94 acolo, la Sarajevo, cînd un ger năpraznic paralizase chiar apocalipsa războiului; se murea de frig în locuinţe şi, pentru puţin foc, în lipsa oricărui combustibil, se aruncau în sobe mobilă, încălţăminte, haine şi, firește, cărţi. Nenad Fischer avea cea mai frumoasă şi mai bogată bibliotecă de filosofie din Sarajevo. Rudele sale i-au comunicat că cel mai spornic au ars *Operele complete* ale lui Platon care erau şi groase şi cartonate. Ştiu de cîteva luni povestea – dacă-i pot spune aşa – bibliotecii lui Nenad Fischer. Nu m-am mai gîndit la ea fiindcă în ultimele săptămîni mintea mi s-a concentrat şi mi s-a pisat la un singur nume: Truţulescu! E inadmisibil.

De ce-i inadmisibil?

De ce exagerez?

În asemenea clipe îmi apare în pragul camerei, arhimandritul acela bulgar pe care-l ştiu de o viaţă; el nu mă lasă niciodată la greu; este acela care a avut odată de răspuns la întrebarea: „Preasfinţia Ta, cum e cu Judecata de Apoi?" El şi-a mîngîiat îndelung barba şi, într-un tîrziu, a răspuns: „Se şi exagerează foarte mult...".

Radu COSAŞU

Dragă Mihaela,

Oferindu-mi acest neuitat... poate, caiet, mă voi strădui ca să scriu şi eu ceva cu cuvintele mele banale care poate că vreodată vor avea o importanţă pentru aceea pe care o iubesc, pe care o simpatizez neuitata Mihaela.

Pe acest pămînt sînt multe Mihaele dar numai una este pe care o iubesc. Mă îngrijorează gîndul că aceste vorbe fără nici o valoare acum ar putea să-ţi ascundă o anumită idee, poate rea poate bună.

Dar totuşi eu rămîn la ideea mea că „tu-mi eşti colegă şi eu ţi-s colegă". Neputînd prea mult conversa împreună nu te-am putut cunoaşte îndeaproape dar sper că totuşi ideea mea despre tine nu se va schimba niciodată. Tare mult aşi dori ca atunci cînd vei deschide acest caiet să-ţi aminteşti de aceste rînduri.

Cînd părul îţi va fi albit de anii bătrîneţii să te gîndeşti cu drag la anii tinereţii. La acea fetiţă care nu te va uita niciodată.

Cu drag,

Janina

Albumul... este ca un fascicol de lumină care aleargă în besna unei nopţi fără de lună.

Tot aşa şi tu cînd la adînci bătrîneţi vei găsi aceste cîteva file de album îngălbenite de vreme să-ţi aduci aminte de timpurile de demult care s-au scurs pe nesimţite atunci cînd „nu lipseam de la şcoală" şi deci eram împreună.

Nimic nu este mai frumos în viaţă decît atunci cînd răsfoind filele acestui album veştejite de vreme îţi va defila prin faţa ochilor: „aducerile aminte" care nu ţi le poate spune decît Albumul.

Florin

Oul de ciocolată

Un poet romantic şi LP-urile sale newyorkeze

Mai an, cineva mi-a oferit două albume audio cu „versuri laice" în lectura lui Benone Burtescu, un poet român din New York. Albumele – intitulate, respectiv *Reginei mele* şi *La fîntînile ochilor tăi* – conţin poezii „de suflet", marea lor majoritate fiind închinate iubitei („dragei") sale. Trebuie spus că, raportate la un anumit orizont de aşteptare – inevitabil roz-bombon –, poeziile sînt impecabile, un adevărat wishfull thinging; nu întîmplător admiratorii lui Benone Burtescu au văzut în el o imagine standard a Poetului (de altfel, chiar mi-a fost recomandat drept un al doilea Eminescu, ceea ce m-a şi edificat de la bun început). Iată însă cîteva mostre de reală disponibilitate romanţioasă, cu influenţe mai vechi sau mai noi: „...fata mea dragă, hai să mai facem un cîntec, chiar dacă ne doare / trecerea noastră prin univers să semene a sărbătoare" *(Priveliştе de tine);* „Mult ne este dragă către miez de noapte / umbra de iubire dintre două şoapte / două gînduri strînse unul lîngă altul/ înfioară-adîncul, tremură înaltul... *(Mult ne e dragă);* „S-a înserat / tînguire de bucium / trece prin strungă de pe creste în văi / sînt călător însetat oprit lîngă fîntînile ochilor tăi / mă plec să beau, dar – uimire! – din adîncurile lor vin către mine constelaţii întregi de iubire" *(La fîntînile ochilor tăi);* „Mesteacăn, mestecene / peste lacrimi trece-ne / ca să fim frumoşi ca tine / fremătînd spre cer destine... *(De vorbă cu mesteacănul);* „Cuminţi, cei zece ghiocei / nu ştiu în suflet ce se-ntîmplă / dar simt că doare către ei / de undeva de sus din tîmplă // lumina umbrei de iubire / s-a stins pe rotocolul lumii / şi florile planetei plîng / strivite-n cupa de Massumi" *(Mi-e tristă draga).*

„Performarea versurilor de către sensibilul autor îndrăgostit şi melancolic este, de asemenea, impecabilă în felul ei. Intonaţia dulceagă, profund înfiorată de emoţie a lecturii sale rezonează perfect cu eterata ilustraţie muzicală din fundal. Coloanele sonore ale albumelor includ prelucrări orchestrale în manieră soft (cu fluier, nai, piano sau poate doar cu synthesiser – acesta din urmă programat, evident, şi pentru „efectele speciale" de natură) ale unor piese muzicale etern romantice, de la *Nocturna* lui Chopin pînă la tema din *Love story* şi... *Strangers in the night*. În rest – le kitsch, c'est beau. Cu condiţia să-ţi placă.

Paul CERNAT

Cannes '98: Omagiu unui producător dispărut

Anul trecut l-am cunoscut la Cannes pe Anatole Dauman. Am stat la aceeaşi masă, la dejunul oferit de SACD (Societatea autorilor şi compozitorilor dramatici francezi). Dauman s-a născut la Varşovia în 1925 şi de el – ca producător îndrăgostit de Cinema – sînt legate cîteva din marile filme ale acestui secol: **Hiroshima mon amour, La Jetée, Masculin Féminin, Murel, Au hasard Balthasar, Povestiri imorale, Imperiul simţurilor, Toba de tinichea, Paris Texas, Cerul deasupra Berlinului, Sacrificiul**... Cu o lună înaintea deschiderii celei de-a 51-a ediţii a Festivalului, Anatole Dauman murea la Paris. O sală (cinema „Accatone") poartă numele său, iar „Chenzina realizatorilor" i-a dedicat a 30-a ediţie. Dar probabil că vorbele celor care l-au cunoscut îndeaproape şi care-i datorează mult sînt cele mai potrivite aici: „Era greu să petreci o oră cu el fără a deveni ceva mai inteligent." (Arrabal); „Anatole a fost producătorul cel mai internaţional şi cel mai parizian." (Oshima); „Refuza să citească scenariile mele. Trebuia să i le povestesc sau să i le citesc cu voce tare. Ai fi zis că doarme, dacă nu m-ar fi întrerupt ici şi colo cu remarci percutante. În faţa ochilor mei miraţi, el mi-a dezvăluit semnificaţia profundă: «Cinematograful va fi metafizic sau nu va fi deloc!»" (Schlondorff); „Sînt martor că Anatole a stat la căpătîiul lui Andrei Tarkovski pe patul de moarte. S-a dovedit un prieten pînă la capăt." (Zanussi); „S-a bătut pentru cinema ca puţini alţii în acest secol. Sînt onorat că l-am cunoscut." (Wenders); „Anatole Adieu" (Borowczyk).

Alex. Leo ŞERBAN

Bustul Thaliei

Comedii în fond

Repertoriul Teatrului de Comedie din această stagiune are o coerenţă aproape uimitoare. Dincolo de calitatea evenimentelor spectaculare, probă de eficienţă managerială, selecţia pieselor pare a fi ghidată de o intenţionalitate teoretică precisă şi rafinată. Tema identităţii, a unităţii umanului în multiplicitatea sa aparentă străbate, cum se zicea odată, *ca un fir roşu*, trei spectacole interesante, stimulative pentru sensibilitate, ca şi pentru inteligenţă.

Trei femei înalte de Edward Albee este un text dens, tensionat, subtil, care arată posibilităţile unui autor de a se reînnoi, de a surprinde. Ce diferenţă faţă de sarcasmul din *Totul în grădină* sau de furtunile psihice din *Cui îi e teamă de Virginia Woolf?!* Se regăseşte, ce-i drept, tonalitatea din *Echilibru fragil*, însă într-o orchestraţie mai complexă şi mai rafinată.

În prima parte, o femeie la vîrsta a treia agonizează lent, sub privirile ostile a două însoţitoare. După antract, surpriza: muribunda recuperează, într-o revenire halucinantă, esenţialul din „clipele vieţii sale", acompaniată de vocile celorlalte femei, care par a-şi trăi, fiecare, drama propriei vîrste. Nu este vorba de un *flash-back*, nici de o încarnare, prin intermediul celor două partenere, a ipostazelor eroinei principale. Fiecare personaj îşi apără propria identitate de tentativa de invazie produsă de contractul cu *celălalt*, de aici conflictul. Deznodămîntul constă din înţelegerea implicită că izolarea în individualitate este imposibilă, că toţi trăim, de fapt, o singură viaţă, aceea a umanităţii. În sensul acesta, moartea rămîne doar încă o experienţă, dureroasă desigur, de desprindere de propriul *eu*, o etapă a unui parcurs către ceva dincolo de sine.

Este admirabilă maturitatea cu care Vlad Massaci a decodat piesa fără a o banaliza prin explicitare excesivă. Contrastul dintre părţi, armonizarea „vocilor", o bună gestionare a „surprizelor", punerea în relaţie intertextuală cu piese înrudite, cum ar fi *Cameristele* lui Jean Genêt, sînt trăsături remarcabile ale spectacolului. Iarina Demian face un rol de *monstru sacru*, fiind admirabil secondată de Maria Ploaie, Andreea Bibiri (excelentă!) şi de Tudor Chirilă.

Aceeaşi criză de identitate este pusă în valoare de Alexandru Dabija în montarea sa după *Comedia Erorilor* de Shakespeare. Îmi amintesc spectacolul lui Peter Brook din 1964, de o vervă îndrăcită, în care gagurile se succedeau într-un ritm ameţitor. Prin contrast, creaţia lui Dabija este mai curînd reflexivă, rafinată: Shakespeare văzut dinspre Pirandello. Lucrat în tonuri de albastru (frumoasa scenografie a Irinei Solomon şi a lui Dragoş Buhagiar repetă performanţa din *Totul e bine cînd se sfîrşeşte cu bine*, acela fiind gîndit în nuanţele de alb ale epocii lui Jane Austen), spectacolul se concentrează pe „tablouri", nu pe dinamica acţiunii, ceea ce dă un subtil efect de distanţare. Punînd eroii să se reflecte unii în ceilalţi, mai curînd decît să alerge unii după ceilalţi, urmăriţi de obsesia asemănării frapante, Dabija stimulează reflecţia spectatorului, fără a uita să-l distreze (de pildă, prin inventarea savuroasei figuri a bucătăresei sau a stareţei din Efes văzută ca Maica Terèza). În felul acesta, se pune în scenă însăşi incertitudinea privind identitatea raţionamentelor sale. În spectacol joacă actori cunoscuţi prin hazul lor irezistibil ca Şerban Ionescu, George Ivaşcu, Gheorghe Dănilă etc. dar, cel puţin în seara premierei, persista o anumită nehotărîre în privinţa strategiei interpretative, tradusă prin infinitezimale ezitări.

Matei Vişniec problematizează, în descendenţa lui Beckett, identitatea persoanei în *Trei nopţi cu Madox*, spectacol jucat în regia lui Dinu Manolache. Eroii întîlnesc, fiecare în parte, pe acelaşi misterios personaj, în acelaşi timp, în locuri diferite. Piesa stîrneşte şi fior, şi rîs, este însă cam inconsistentă, schematică, fără densitate de detaliu. De aceea, regizorul a simţit nevoia să o amplifice prin preludiul din foaier după *Uşa* de acelaşi autor. În ciuda unor soluţii regizorale fericite, implicarea actorilor nu reuşeşte să dea viaţă unui text cam descărnat.

Opţiunile repertoriale sofisticate ale Teatrului de Comedie, ca şi revitalizarea lui organizaţională, amintesc de marea perioadă a directoratului lui Radu Beligan. Relativa indiferenţă la circumscrierea precisă în genul comic este benefică, toate fiind, la urma urmei, vorba lui Bacovia, *comedii, în fond*.

Adrian MIHALACHE

CENTRUL INTERNAŢIONAL PENTRU ARTĂ CONTEMPORANĂ BUCUREŞTI
anunţă concursul pentru
CEL MAI BUN PROIECT EXPOZIŢIONAL

Concursul se adresează specialiştilor din muzee de orice profil, istoricilor şi criticilor de artă sau artiştilor avînd ca scop stimularea inventivităţii şi originalităţii în domeniul organizării de expoziţii. Domeniul ales sau subiectul sînt la latitudinea participanţilor la concurs; proiectele pot fi interdisciplinare. Premiul constă în finanţarea unui singur proiect în vederea realizării lui pînă la sfîrşitul anului 1998. Finanţarea reprezintă echivalentul în lei a sumei de 10.000 USD şi presupune cheltuieli de organizare a expoziţiei şi tipărirea unui catalog. Cei interesaţi trebuie să prezinte un curriculum vitae, două recomandări referitoare la proiect, o propunere de spaţiu şi un formular tip ce poate fi ridicat de la sediul CIAC zilnic, de luni pînă joi între orele 14:00-17:00.

Data limită de depunere a dosarelor este 25 mai 1998 data poştei sau 31 mai 1998 la sediul CIAC.

Pentru informaţii suplimentare vă puteţi adresa la telefon (01)210 30 70, 210 77 77 sau la sediul nostru din str. Spătarului nr. 52, sector 2, între orele mai sus menţionate.

Cronica literară de tranziţie

Un tehnocrat în „trei" Românii

În primii ani de după '89, pamfletam cu mare violenţă verbală despre scandaloasa prezenţă în Academia Română a lui Alexandru Bârlădeanu, ca un nou „Procopovici", un om care nu a scris nimic. Deşi, în fond, nu mi-am schimbat opinia, azi, chiar dacă nu aş fi citit volumul de faţă* (care relevă un ins cumsecade, rezonabil), aş fi mai moderat şi aş pune surdină epitetelor maliţioase. Ilegitim şi barbar, regimul comunist a produs istorie, în lăuntrul căreia milioane de oameni şi-au trăit *viaţile lor unice*, iar în cadrul sistemului, şi la vîrf şi la bază, unii au făcut numai rău, alţii şi rău şi bine, iar alţii au încercat să facă binele care se putea face, sau măcar să nu facă rău. Adică, schimbînd ce e de schimbat, aş spune că în nomenklatura comunistă, în care am avut şi Himmleri, şi Goebbelşi, şi Ribbentropi – Alexandru Bârlădeanu face figură de „Albert Speer". Un om cu studii (a conferenţiat la Academia Franceză), nu lumpen-ilegalist, cu o profesie bine definită, nu activist, nu politruc, nu aparatcik, un tehnocrat „pur", care s-a alipit partidului, împins de năzuinţele de stînga. Departe – după cum relatează – de „organizatoric" şi de „ideologic", el a fost „cel care a pus economia pe roate". Cartea de vizită cu care se prezintă, la 87 de ani, Al. Bârlădeanu conţine cîteva titluri de glorie. A stîrpit inflaţia (dar şi avutul clasei de mijloc) în '47; a pus capăt, în '54, spolierii ţăranilor prin „cote"; după '57, a scos (*„prin deschiderea spre Occident"* – vezi p. 133) maşinăria economică din gripajul în care o băgase Miron Constantinescu şi a făcut-o să meargă, astfel încît în anii '60, nivelul de trai era onorabil (Al.B.: *„un respiro doar de cîţiva ani din cei patruzeci ai regimului comunist"*, p. 95); în '63, i-a spus (cu Dej în spate) „Nu!" lui Hruşciov în CAER, propunînd colaborare, nu integrare; s-a zbătut, în '65, pentru recuperarea tezaurului de la ruşi; s-a opus, în acelaşi an, interzicerii avorturilor; în '68, cînd e scos din joc, lasă ţara fără datorii. La acestea se adaugă faptul că, în martie 1989, iniţiază (cu G. Apostol) „scrisoarea celor şase", de critică aspră a politicii lui Ceauşescu. După decembrie '89, e – cu bun-simţ – împotriva transformării FSN în partid (*„a fost un izvor de înveninare... a fost o mare greşeală din punct/ul/ de vedere al instalării unui regim democratic"*, p. 237) şi apără cu înverşunare drepturile Parlamentului (*„Parlamentul trebuie impus, după decenii de sugrumare a lui în viaţa noastră politică... De două ori mi-a cerut Iliescu să demisionez de la preşedinţia Senatului... Vedeau în Parlament o «Mare Adunare Naţională» unde cuvîntul şefului continua să fie literă de lege"*, p. 240), deoarece sesiza *„tendinţa executivului de a subordona legislativul"* (p. 242), tendinţă care, vai, există şi azi.

Este, cu acest palmares, Al. Bârlădeanu, un „nostalgic comunist"? Dialogul cu Lavinia Betea nu-l arată ca atare şi, după cum însuşi declară, la vîrsta şi poziţia pe care le are, n-ar avea nici un rost să mintă; el constată lucid falimentul socialismului real (pentru că *„a distrus... personalitatea umană, ideea de dreptate, drepturile omului"*, p. 34; *„a costat zeci de milioane de vieţi omeneşti"*, p. 215), nu fără a crede că *„din socialism vor rămîne unele lucruri într-un eventual program al omenirii. La care omenirea nu va renunţa. La unele din valorile sale, societatea va reveni: (...) frăţia dintre oameni, apărarea celor nedreptăţiţi şi a dreptului la şanse egale, însărcinarea statului cu protecţia învăţămîntului şi a sănătăţii"*; dar după ce spune acestea, tot el se întreabă, dilematic: *„toată problema este dacă poate exista socialism fără totalitarism"* (p. 215). Obişnuit să existe prin el însuşi, pe picioarele sale, deplînge (referindu-se la evenimente din 1965) fetişizarea disciplinei de partid: *„era o nenorocire această disciplină de partid, această unitate, monolitul introdus de Lenin şi perfecţionat de Stalin, care era forma cea mai adecvată şi mai eficientă de a reduce la zero pe cineva"* (p. 179), iar după '89, critică stupida idee de *„a se înscrie în statutul FSN obligaţia parlamentarilor acestui partid de a vota totdeauna propunerile guvernului – ceea ce însemna încălcarea dreptului la libertatea de opinie a alesului poporului"* (p. 245), şi, ca urmare, este exclus şi din FSN *„pe motiv că m-am pus în afara liniei partidului"* (*id.*). Din nefericire, şi puterea actuală tinde să repete aceleaşi practici păcătoase.

Despre comunismul real, Al. Bârlădeanu are de spus lucruri cutremurătoare, dar şi află altele la fel de cutremurătoare de la foarte bine informata sa interlocutoare, care conduce cu competenţă discuţia. Deşi îl admiră categoric pe Gheorghiu-Dej (*„a fost omul cu cele mai multe calităţi politice şi cea mai mare abilitate din cîţi am cunoscut eu în viaţa mea atît de lungă"*, p. 147; *„nu era atît de incult ca şi Ceauşescu"*, p.46; Călinescu s-ar fi *„minunat de inteligenţa lui Dej"*, id.), în special pentru *„lupta acestuia pentru independenţa ţării"* (p. 72), nu-l exonerează de răspunderea pentru uciderea lui Foriş (*„din ordinul lui Dej, Pantiuşa l-a omorît pe Foriş cu o rangă"*, p. 48), ca şi pentru asasinarea „judiciară" a lui Pătrăşcanu (*„de cîte ori l-am auzit vorbind pe Dej despre Pătrăşcanu, am reţinut ura împotriva lui... Era un om cult, iar cultura lui părea o sfidare pentru ceilalţi... Dej nu-i ierta popularitatea ce-o cîştigase..."*, p. 62). Nu e complezent nici cu echipa: *„Chivu Stoica era un primitiv... Era limitat şi ca isteţime"*, p. 185). Maurer (cu care a fost prieten) *„avea mari calităţi şi mari defecte... Era sibarit, se purta ca un ciocoi"*, p. 73; *„unde-l acuz eu... este că s-a împotrivit prea tîrziu lui Ceauşescu"*, p. 200). De la Lavinia Betea, octogenarul află, cu stupefacţie, că (exact ca şi în cazul Ecaterinei Bălăcioiu-Lovinescu de care vorbeam în nr. trecut!) anchetatorul lui Pătrăşcanu, col. Ioan Şoltuţiu, după ce l-a condamnat şi executat, a pus mîna pe toate bunurile aceluia (p. 69). Despre Ceauşescu, pe care, în linii mari, e clar că nu l-a putut suferi, afirmă că reabilitarea lui Pătrăşcanu nu a fost decît o manevră pentru a-l compromite şi elimina pe Drăghici, ca să aibă controlul Securităţii (p. 65). În '68, Ceauşescu îl decorează pe Pantiuşa fiindcă şi-a ţinut gura (p. 36). *„Era uscat ca o iască... Îi făcea rău fizic starea de bine a altuia"* (p. 203). *„Ţara ar fi fost mult mai departe fără el!"* (p. 206). Cei apropiaţi lui sunt văzuţi în aceleaşi culori, de exemplu Dumitru Popescu (*„propagandistic, fals"*, p. 99; *„l-a «ajutat» să ducă ţara unde se ştie"*, p.110). Nici Ion Iliescu nu iese prea bine din convorbirile Betea-Bârlădeanu. *„Auzisem... că este ranchiunos şi vindicativ, dar faptul că n-a reuşit să se ridice deasupra unor orgolii şi ambiţii personale pentru a înţelege corect o situaţie politică, a fost pentru mine un şoc... Ranchiuna sa... nu are nimic comun cu spiritul larg, conciliant, dispus la controverse, la toleranţă pe care şi-l atribuie d-sa în autoportretele psihologice pe care şi le face la TV sau cu alte ocazii"* (p. 244-5). *„Mi-e teamă să nu sfîrşească în indiferenţă publică generală"* (p. 209).

Al. Bârlădeanu era un om format, înainte de teroarea roşie; avea 33 de ani în 1944. A traversat, fără ticăloşie, întreg comunismul românesc şi post-comunismul iliescian. Crede azi că *„nu omul este pentru liturghie, ci liturghia pentru om"* (p. 244). Vrea o reformă nu dogmatică, ci pragmatică, aptă să amelioreze traiul, nu să-l învălmăşească. Se exprimă nuanţat şi credibil. Pe ultima pagină, recunoaşte că şi-a pariat viaţa pe o idee greşită. Dacă n-ai prejudecăţi maniheiste, un astfel de om, academician sau nu, îţi impune.

George PRUTEANU

*) Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu – Convorbiri*, Ed. Evenimentul Românesc, Buc., 1997, 256 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Meditaţiile, un impozit pe comoditate

Doctor în psihologie şi şeful secţiei Evaluare a Institutului de Ştiinţe ale Educaţiei, Mihai Jigău încearcă să explice fenomenul meditaţiilor şcolare. Considerat de mulţi ca o boală a învăţămîntului, acest sistem pare a fi însă legat de felul în care sînt crescuţi copiii şi de tarele societăţii.

– Cum vă explicaţi apariţia meditaţiilor?

– Aş vrea să spun de la început cîteva lucruri. Fenomenul meditaţiilor şcolare nu e atît de nociv pe cît s-ar părea. Dacă nu ar avea o cuprindere atît de mare, cel puţin ca intenţie de început e un fenomen care ar putea să fie cît de cît firesc. Trebuie să observăm că există o mulţime de adulţi care apelează la meditaţii, în special pentru limbi străine, dar şi pentru alte abilităţi. De pildă, utilizarea de calculatoare sau alte forme de cerinţe mai moderne pe care ei le anticipează a fi necesare în ocuparea unui loc de muncă.

Pentru tineri, meditaţiile nu se iau la toate disciplinele, ci în primul rînd la cele care fac obiectul unui examen: fie anticipatul examen de capacitate, fie cel de absolvire, la şcolile profesionale, fie cel de bacalaureat. De regulă, obiectele sînt limba şi literatura română, matematică, dar şi alte discipline: istorie, fizică, chimie şi aşa mai departe. Aceasta pentru nivelul preuniversitar. Apoi se iau meditaţii de altă categorie, de data aceasta de cei care dau admitere la facultăţi şi care se fac evident la disciplinele de concurs. Meditaţiile nu se iau numai la aceste obiecte, ci şi la categorii de pregătire necesare unui an, ca şi la adulţi: informatică, limbi străine, dar chiar şi activităţi sportive, coregrafie sau lucruri de cu totul altă natură.

– Care este diferenţa între primele şi acestea?

– Mulţi profesori de specialităţile amintite dau meditaţii. Să nu zicem că toţi, dar unii au adevărate industrii. Aici sînt două aspecte reprobabile. În primul rînd, atunci cînd în mod deliberat anumiţi profesori nu fac suficientă pregătire în şcoală – iar administratorii învăţămîntului, cel puţin, ne asigură că sînt condiţii pentru ca în clasă să se înveţe bine –, cu gîndul de planul doi ca acei copii să apeleze la ei spre a se pregăti pentru admitere. În al doilea rînd, majoritatea nu plătesc impozite pe aceste venituri.

– Cum credeţi că elevul, atît timp cît conştientizează faptul că la clasă profesorul nu este cum ar trebui să fie mai merge tot la el la meditaţii?

– E puţin probabil că elevul îşi dă seama, pentru că aceste lucruri, dacă se fac, se fac foarte rar şi într-un mod mai subtil decît ar putea să-şi dea seama elevul. De regulă, mai mult părinţii văd că fiul lor nu are nivelul necesar pentru anumite cerinţe. Notele şcolare, de pildă, sînt un indiciu. Apoi copiii, prin comparaţie pe orizontală, cu ceilalţi colegi, îşi dau seama uneori că nu stăpînesc pe deplin materia.

– Care credeţi că ar fi motivele care au determinat fenomenul meditaţiilor?

– Fenomenul, cred eu, nu are vîrful acum, acesta fiind cu ceva ani în urmă, chiar înainte de 1989. Competiţia era mai ridicată. La un liceu economic sau de alimentaţie publică – pentru că în felul acesta se mai făcea rost de ouă, de pui, de carne şi aşa mai departe – erau 14 pe un loc. Lucrul acesta însemna, pe de o parte, dezvoltarea unui sistem paralel de admitere, altul decît cel de tip şcolar – cum spunea un coleg, prin mită, pilă, silă –, iar pe de altă parte dezvoltarea meditaţiilor pentru cei care se gîndeau să acceadă acolo în mod onest.

Meditaţiile sînt necesare pînă la un punct, dar sînt imorale, atît timp cît şcoala poate să asigure un nivel suficient de cunoştinţe în cadrul ei. Mulţi copii nu apelează la meditaţii şi reuşesc la examene, chiar cu note excepţionale.

– Vorbiţi despre examenul de admitere în liceu sau de admitere în facultate?

– Oricare tip de examen. Eu aş spune, mai în glumă, mai în serios, că sistemul meditaţiilor este un fel de impozit – neimpozabil – pe comoditate. Cel care doreşte cu adevărat să înveţe poate să înveţe. Mulţi copii care apelează la meditaţii sînt deja elevi mari, în anii terminali, ceea ce înseamnă că au deja o metodă de învăţare personală. Probabil că ar trebui să fie grija fiecărui profesor să îi înveţe pe copii cum să studieze singuri. Nu putem fi tutelaţi şi avea profesori meditatori o viaţă întreagă.

Pe de altă parte, e normal ca, atunci cînd este o competiţie mai ridicată pentru ceva, ştacheta de cerinţe să fie mai sus. În momentul de faţă probabil că şcoala nu poate face faţă pe deplin cerinţelor unei asemenea competiţii. Aşa apare fenomenul meditaţiilor.

Jos examenele, jos meditaţiile!

„Proliferarea meditaţiilor este determinată de pragul ridicat al admiterii în facultăţi sau în licee, foarte greu de trecut de elevii foarte buni." Aceasta este concluzia la care a ajuns Gheorghe Rădulescu, directorul general al Direcţiei Generale a Învăţămîntului Preuniversitar din Ministerul Educaţiei Naţionale. El crede însă că eliminarea examenului de admitere va rezolva această problemă.

Pentru 1999, intrarea în licee se va face conform mediei obţinute de elev la examenul de capacitate. Admiterea se va da doar la liceele unde numărul de candidaţi depăşeşte numărul de locuri. La şcolile sportive sau artistice se va intra doar cu probele de aptitudini, astfel că, spune Gheorghe Rădulescu, „un întreg segment e deblocat de meditaţii". În plus, în acest an „subiectul la proba scrisă va fi difuzat în peste 1.200 de licee din România în timp real, în acelaşi minut". Aceasta este soluţia pentru ca alcătuitorii subiectelor să nu îşi formeze adevărate reţele de meditatori care să lucreze cu elevii exact pe tipul de cerinţe de la examen.

Avînd în vedere că pentru înscrierea în învăţămîntul universitar media de la bacalaureat va fi cea care va determina ordinea candidaţilor, există teama că meditaţiile vor prolifera pe mai multe domenii, şi anume acelea cerute la acest examen. Rădulescu crede însă că ministerul deţine destule pîrghii pentru a face ca educaţia să se petreacă în şcoală. „Vom lua măsuri severe împotriva celor care nu îşi fac treaba la clasă. Profesorii care fac meditaţii dimineaţa, după-masa la şcoală nu mai dau randament, iar acest lucru trebuie să înceteze". El este de părere că elevii trebuie să reacţioneze dacă simt dezinteres din partea profesorului.

– Ce obţine în plus elevul la meditaţii faţă de ce obţine la şcoală?

– În primul rînd, şcoala niciodată nu va putea ajunge la individualizarea care se poate realiza în cadrul meditaţiilor. O meditaţie înseamnă 1, 2, 3 elevi – sigur, mai sînt şi cei care fac pe bandă 6 –, dar în orice caz un număr foarte redus de copii. În şcoală, aşa ceva nu se poate întîmpla niciodată. Clasele de elevi peste tot în lume nu coboară sub un anumit număr, considerat eficient sau rentabil şi din punct de vedere economic.

În al doilea rînd, în clasă profesorul se adresează unui elev mediu ipotetic. Nu se adresează nici ultimului, nici celui cu performanţele cele mai bune. La meditaţii, el vorbeşte exact elevului pe care îl are în faţa lui.

– Meditaţiile merg pe formarea elevului sau pe informare?

– Tot pe informare. Profesorii meditatori au o veritabilă strategie de a acorda meditaţii. Ei analizează subiectele din anii precedenţi, deci deja le dau copiilor o anumită **tehnologie** de a reuşi la examen. În ultimă instanţă, nici nu îi interesează dacă ştii sau nu cu adevărat o disciplină, matematică, de exemplu. Pentru ei, important este să ştii să treci un examen de matematică. Cu alte cuvinte, cum se rezolvă problema, care este punerea în pagină, ce importanţă are estetica... Inevitabil se ajunge aici. Meditatorii îi învaţă pe copii mai degrabă o tehnologie de a reuşi.

– Unii elevi ajung să facă din profesorul de la meditaţii un idol, un maestru. Cum înţelegeţi această relaţie?

– Mă întreb de ce la şcoală n-ar putea să fie la fel. Probabil că motivarea profesorului este insuficientă. Oriunde în viaţă, cînd există un motiv suplimentar, omul îşi dă toată silinţa. La meditaţii, profesorul e motivat ca elevul să înţeleagă, nu trece mai departe pînă nu a înţeles. La clasă, majoritatea profesorilor întreabă la sfîrşitul lecţiei: „Aţi înţeles? Bine. La revedere". Nici nu aşteaptă un răspuns. Pe de altă parte, copiii nu pun întrebări. Nu sînt încurajaţi să o facă. Astfel, e de presupus că toţi cei de la mediu în sus au înţeles. Ceilalţi, nu. Ceea ce înseamnă că, în linii mari, e posibil ca jumătate de clasă să nu fi înţeles. Ce vor face aceştia? Vor merge la meditaţii!

Sigur, merg şi ceilalţi, elevii buni. Unii nu au nevoie de meditaţii, dar, pentru că tot merge lumea acolo, se duc şi ei. Alţii o fac din anxietate: să aibă o confirmare externă prin profesorul lui că e bine pregătit. Copilul nu a avut suficiente confruntări ca să-şi dea seama că are un nivel bun. La noi, întotdeauna copiii sînt excesiv tutelaţi. Copiii occidentali sînt mai devreme lăsaţi să zboare din cuibul familial, să se descurce singuri. Independenţa lor e mai timpurie decît a celor de aici. Cîte ocazii au copiii de confruntare cu o situaţie de examen importantă pentru ei? La liceu. Probabil că noile sisteme de evaluare care se vor institui în ţara noastră vor duce la diminuarea fenomenului.

– Mulţi spun că meditaţiile apar într-un sistem bolnav. Credeţi că învăţămîntul românesc nu este sănătos?

– Nu. Mi se pare exagerat. Sigur că sistemul de învăţămînt actual are disfuncţiile lui. El este într-un proces de reformă, proces care nu se realizează peste noapte, ci cu un lung drum de pătrundere, de convingere, de generaţii care vin, preiau şi acceptă mai uşor schimbările propuse: învăţămîntul în schimbare creează disfuncţii. Nu toţi profesorii sînt dispuşi să accepte reforma şi, implicit, muncă mai multă pe o salarizare care, în opinia multora, e destul de modestă. Apoi, fie că e plăcut sau nu, profesia de cadru didactic nu mai este pe plan social atît de importantă şi nu mai are un statut atît de înalt.

De aceea cred că ar trebui să-i motivăm mai mult pe profesori. Într-o societate în care o masă importantă de oameni este nemulţumită de situaţia economică sau se zbate pentru a-şi asigura un anumit standard de viaţă, e clar că şi profesorii vor avea nevoie să găsească surse suplimentare de existenţă. Atunci, vor crea nevoia meditaţiilor.

Tînăr derutat, caut meditator pentru îndrumare

„Adevărul e că acum nu mai prea învăţăm. De-asta şi facem meditaţii, ca să tragem de noi." La cei 18 ani ai săi, aflat în faţa unui examen care îi poate hotărî viaţa, Radu Vîlceanu recunoaşte paradoxul unei întregi generaţii. O generaţie care de multe ori nu mai găseşte motive de atracţie pentru şcoală, dar care, totuşi, ştie că are nevoie de ea.

De altfel, mulţi oameni privesc meditaţiile ca pe o dovadă a incapacităţii sistemului clasic de învăţămînt de a face faţă cerinţelor. Pe de o parte, pentru că într-un sistem concurenţial foarte puternic el nu asigură pregătirea necesară pentru a putea reuşi la un examen, iar pe de altă parte pentru că nu a ştiut să se adapteze noilor realităţi sociale, în care copilul are multe alte tentaţii. „La şcoală nu sîntem stimulaţi", se plînge Edith Mîndru, şi ea în clasa a XII-a. „Sistemul e în aşa fel încît aici nu învăţăm cum o facem la meditaţii".

De cele mai multe ori, meditaţiile intră în sistemul serviciilor. Contra unui cost, care variază în funcţie de numele şi renumele profesorului, acesta îi arată elevului ce trebuie să facă pentru a reuşi la examen. Sever Popa, directorul Colegiului Naţional *Mihai Viteazul* spune că „se lucrează pe tipuri de exerciţii potrivite pentru examenul de admitere, fără să intereseze pînă la urmă cît de profund pătrunde elevul în ideile disciplinei respective". În aceste condiţii, pericolul este că educaţia dispare aproape cu totul, elevul nemaiprimind de la meditator decît o „tehnologie de a reuşi", cum o numeşte doctorul în psihologie Mihai Jigău, şeful secţiei Evaluare din Institutul de Ştiinţe ale Educaţiei.

Acest pericol este însă salvat uneori printr-o relaţie personală care poate apărea între elev şi profesor. Adesea, tinerii îşi învestesc meditatorii ca maeştri: „Asta înseamnă de fapt educaţie. La şcoală, elevii reacţionează ca o turmă. Acasă, pot să îi simt, să îmi dau seama de nevoile fiecăruia" – explică un profesor.

Aceşti „maeştri" nu sînt întotdeauna aceiaşi cu cei care au devenit adevărate mituri din domeniu. Ultimii sînt de fapt cei 3-4 profesori pe disciplină care fac subiectele la admitere în facultăţi şi sînt cei mai căutaţi. Alţii acceptă la meditaţii doar copii care aproape sigur vor intra, iar rata de succes ridicată înseamnă implicit notorietate şi mai mult public. „Notorietatea se face uşor", explică Mihai Jigău. „Publicul apelează inclusiv la vindecători cu cărbuni stinşi în apă. Paradoxal, unii se şi vindecă. Sau unii copii care merg la aceşti profesori celebri, chiar dacă sînt mai slăbuţi decît alţii, intră. Să nu credeţi că asta se datorează profesorului, ci chiar elevilor. Dar ei nu au ştiut că au aceste resurse. Profesorul nu numai că le-a dat cunoştinţe, dar le-a indus şi un entuziasm şi o încredere mai mare în ei".

De altfel, mulţi elevi merg la meditaţii, deşi au un nivel foarte bun. Ei vor însă să nu aibă nici o îndoială că vor intra acolo unde doresc. Paula Butoescu, elevă în clasa a XII-a la Colegiul Naţional *Mihai Viteazul*, a ajuns să creadă că „dacă nu faci meditaţii, pur şi simplu nu intri. La medicină este atît de greu încît numai cu ceea ce faci în clasă, oricît de bun ar fi profesorul, e imposibil să intri".

Şi totuşi în multe cazuri, meditaţiile sînt plătite de părinţi pentru „copii iremediabil leneşi", cum spune Mihai Jigău. În schimbul a 50.000 pe şedinţă, copilul primeşte un meditator, de regulă student, care îl ajută să îşi facă zilnic temele.

Speriaţi de perspectiva unei societăţi concurenţiale, părinţii încearcă totul pentru ca odraslele lor să fie cît mai bine pregătite, astfel că meditaţiile au coborît pînă la învăţămîntul primar. A. P. are o singură fiică, Elena, şi încă de cînd avea 8 ani „a dat-o" la meditaţii. „M-am gîndit că pentru o fată în ziua de azi e bine să ştie limbi străine. Am dat-o şi la engleză, şi la franceză. Am vrut să facă şi germană, dar fata nu a rezistat", mărturiseşte ea. Acum, după 7 ani de investiţii în limbi străine, Elena şi-a descoperit o pasiune: geografia. „Ce pot să fac?", se întreabă mama. „Nu a fost să fie cum am vrut eu, dar acum va trebui să o pregătesc pentru ce vrea ea". Eforturile făcute de părinţi sînt foarte mari. De multe ori, un copil face meditaţii la cîte 4-5 materii, ajungîndu-se la sume de 7-800.000 pe lună. Chiar şi în această situaţie, tinerii sînt încă debusolaţi într-o societate care nu mai alege valorile. „Ce vorbim noi de meditaţii? Nu vedeţi ce e la televizor, ţigări, afaceri!?... Aşa cum e acolo, aşa sînt şi primii 20 la admitere: intră fără nici o problemă. Cred că şi de-asta s-a început să se dea grilă. E mai uşor să reţii 1a, 2d, 3c, decît rezolvări. Noi învăţăm ca proştii în loc să facem o afacere să cîştigăm bani", se revoltă Radu. Apoi îşi ia prietena de mînă, o sărută şi porneşte spre casă.

Pagină realizată de
Octavian GABOR

Pilot automat

Tot mai mulţi politicieni, lideri ai partidelor majoritare, au început să se declare nemulţumiţi de rezultatele programului de guvernare din ultimul an. Cu un ochi către scena politică şi cu altul către sondajele de opinie publică, aceşti politicieni sînt şocaţi de efectele aproape inexistente ale reformei. De un an şi jumătate batem pasul pe loc, par a spune ei. Şi n-au folosit nimănui alianţele electorale, negocierea programelor şi mixtura guvernamentală. Ca şi acum un an (doi, trei, patru), România intră în vară fără a avea un buget. Lucrurile merg inerţial, pe osatura bugetului de anul trecut. Probabil că, după cum se întîmplă de atîta vreme, România va avea un buget pe '98 pe care-l va aplica în '99. Anul marilor speranţe, de altfel.

În vreme ce orice stat civilizat îşi programează cu un an înainte cheltuielile şi veniturile, administrînd treburile importante ale economiei anticipativ, economia românească trebuie să privească mereu înapoi, vorbind neîncetat despre reformă şi restructurare, aplicînd strategii administrative desuete, păgubitoare.

Acest elan, împiedicat burlesc în haine şi pălării prea mari, întoarce mereu efectele către cauze, într-o dialectică în răspăr. De fapt, ceea ce se vede în economia primei jumătăţi a anului acesta se datorează aplicării automate a principiilor şi cifrelor bugetului pe anul trecut, urmînd ca, în timpul anului, cifrele să fie modificate prin alte istovitoare şi inutile şedinţe ale legislativului. În România bugetul se află pe ordinea de zi a tuturor anotimpurilor parlamentare. Îngrijorarea politicienilor majoritari este compensată de o retorică încrezătoare şi mesianică: chiar dacă bugetul se află încă pe băncile legislativului, chiar dacă veniturile scad de la o lună la alta, lucrurile se vor îndrepta cîndva, de la sine, pentru că steaua României nu a apus.

Diferenţele dintre bugetul care se discută acum la Parlament şi realitate cresc, însă, pe zi ce trece. Cadrele medii sanitare cer o majorare salarială de 35 la sută, bazîndu-se pe promisiunile făcute la începutul anului de parlamentari. Minerii disponibilizaţi anul trecut şi-au terminat compensaţiile şi cer guvernului o indemnizaţie lunară pînă devin funcţionale programele economice pentru zonele defavorizate. Cadrele didactice din învăţămîntul preuniversitar au pretins şi ele majorări salariale, în vreme cu multe alte categorii sociale dau semne că se vor regrupa la poarta principală a Palatului Victoria, în cel mai scurt timp.

Acum cîteva zile, premierul a declarat că dacă în următoarele 10 luni România nu va demonstra că este capabilă să facă reforma, va pierde toate trenurile integrării şi prosperităţii pentru viitorul deceniu. Această afirmaţie, în mod implicit legată de cea a parlamentarilor nemulţumiţi de faptul că majoritatea parlamentară nu face reformă, provine însă din constatarea că, în mod paradoxal, deşi guvernată, România îşi continuă, somnambulă, traseele economice cu mansa blocată pe pilot automat. În vreme ce ministrul privatizării afirmă că aproximativ 100 de agenţi economici aflaţi în incapacitate de plată vor intra direct în lichidare, aflăm că Romgaz s-a înfrăţit cu Gazprom, colosul rus de exploatare a gazelor naturale, şi intenţionează să-şi întărească monopolul asupra industriei extractive româneşti. În vreme ce guvernul aştepta ca RENEL-ul să vină cu un program de restructurare, directorii economici ai regiei decid că este necesară o majorare a preţului pe kilowat. La fel procedează şi Poşta Română: majorările tarifelor poştale ne-au fost vîrîte în cutia poştală la sfîrşitul săptămînii trecute. Proiectul de buget stabileşte că procente însemnate din produsul intern brut pe acest an vor rezulta din privatizare în vreme ce Ministerul Industriilor se luptă zadarnic să lichideze întreprinderile al căror certificat de deces a fost semnat încă de anul trecut.

E de înţeles de ce politicienii pomeniţi la începutul acestor rînduri, excedaţi de problemele din teritoriu, ameninţă că vor renunţa la calitatea lor de parlamentari şi vor pleca în teritoriu, pentru a fi mai aproape de oameni. E firesc să ne întrebăm cine mai rămîne în Parlament cîtă vreme şi politicienii opoziţiei se gîndesc, în ultima vreme, cu seriozitate să boicoteze şedinţele parlamentare, nemulţumiţi de dictatura majorităţii (unde am mai auzit aşa ceva?). E logic să ne gîndim, cu seriozitate ce se va întîmpla, dacă, în lunile următoare, nu se va întruni cvorumul în legislativ... Probabil că toate vor merge (?) ca şi pînă acum, pe pilot automat.

Sorin ŞERB

Cu ochii-n 3,14

GRAFFITI

● De cîtva timp, în Piaţa Lahovari (pe Spitalul de Oftalmologie) sau pe cîteva ziduri de pe Calea Dorobanţi, pot fi citite două inscripţii graffiti, scrise cu creta: „TRĂIASCĂ BISERICA", urmată îndeaproape de „TRĂIASCĂ DUMENZEU". Nu este greu să ne închipuim că cel ce a scris îi urează lui Dumnezeu, de Ziua de Naştere, „Sănătate, viaţă lungă şi împlinirea tuturor dorinţelor", iar la Judecată i se va adresa cu „Trăiţi şefu'!". Şi – cine ştie? – poate că Dumnezeu va zîmbi. (**C. P.-B.**)

● Nemărginită fu bucuria suporterilor stelişti... „STEAUA SUPERLATIVUL FOTBALULUI ROMÂNESC" – a scris mîna unuia dintre ei pe zidul cimitirului din apropierea Pieţei Sudului. Să afle şi cei răposaţi numele campioanei... (**D. S.**)

● Între Piaţa Sf. Gheorghe şi magazinul Cocor se află o ceasornicărie pe firma căreia obişnuitul „Artă şi precizie" a fost înlocuit cu un slogan de-a dreptul filozofic: „Artă şi conştiinţă". Un titlu care s-ar potrivi de minune pe un impresionant volum de fenomenologie. Cu siguranţă, însă, autorul inovaţiei nu a fost „un meşteşugar cu fire de filozof" (ce frumos!), ci, de bună seamă, „un meşteşugar-model, care traduce în fapte imperativele Partidului". (**C. P.-B.**)

IMPRESII DIN CĂLĂTORIE

● Am trecut în urmă cu cîteva zile prin Curtea de Argeş, localitate despre care păstram vagi amintiri din vremea excursiilor şcolare. Am străbătut bulevardul central care duce către poarta mănăstirii. O stradă curată, asfaltată perfect, impresionantă prin rigoarea bordurilor şi simetria teilor verzi ce-i străjuiesc ambele părţi. La intersecţii, indicatoare în mai multe limbi arătau direcţiile spre punctele turistice ale oraşului. Fiind ceasul amiezii, am avut de ales între zeci de restaurante, cafenele şi baruri înşirate pe stînga şi pe dreapta. În cele din urmă m-am decis pentru terasa unei pizzerii. De pe un zid de piatră, printre nuferi şi brusturi, susura o cascadă amenajată artificial. La una din mese cîţiva englezi şedeau la taclale. Pizza era excelentă. Mîncam cu faţa la stradă, aceeaşi stradă centrală pe care uneori treceau maşini scumpe, decapotabile, pline de tineri veseli. La un moment dat am văzut şi un grup de turişti japonezi, de ale căror gîturi atîrnau, în stilul binecunoscut, multe aparate fotografice şi camere video. Într-o sîmbătă de primăvară la Curtea de Argeş, în 1998. (**A. M.**)

ALCOOLURI

● Cum arată, într-un mare magazin alimentar, raftul cu vodkă? Să răsfoim cîteva „titluri", trăgînd cu ochiul şi la „pozele" de pe etichete: *Imperial, Absolut, Perfect, Everest, Finlandia, Scandic Pop* (două pahare desenate), *Scandic Original* (nimic desenat), *Alaska* (mutrişoară de focă albă), *Polar* (trei urşi albi), *Husky* (căţelul respectiv), *Pinguin-Russian* (păsările respective, trei la număr), *Balalaika, Russeika, Sankt Petersburg, Stalinskaya, Gorbatchev, Very Pure Gorbie's Vodka, Rasputin* (cu subtitlul facultativ *Magic*), *Kalinka* (Kremlin şi fată), *Smirnoff, Nikoff, Vladoff, Vodka Grosswardein, Hermannstadt Vodka, Sevila plaza Vodka, Boerro, Sarmis* (profil de dac bărbos aproape acoperit de profilul unui roman tuns îngrijit: cin' să fie?), *Alexandru Ioan Cuza, Domnul Unirii* (cu portret Domnul Unirii şi panglicuţă tricoloră). Pe raft, lîngă foca de Alaska, şade Romul *Colibri*. Iar Cuza-i vecin cu *magicul* de Rasputin. (**D. V.**)

PRINTRE ARTIŞTI

● Un apartament „hi-tech" în plin centrul Parisului. Ferestrele dau într-o curte interioară, cu birouri de arhitecţi de jur-împrejur. Un tînăr pianist termină o piesă de virtuozitate – un Skriabin. De vizavi izbucnesc aplauze frenetice, dar pianistul continuă să exerseze fără a se obosi să se arate la geam.

De atunci, vecinii nu-l mai salută...

„Unii fac muzica, alţii o ascultă", spunea John Cage. „Sînt două lucruri complet separate." (**a.l.ş.**)

● Fatalitatea celebrităţii: orice am face, nu scăpăm de ea, indiferent dacă se datorează plusurilor ori minusurilor dintr-un domeniu sau altul. De pildă, deşi la handicapaţi sîntem în urmă faţă de Europa, lucrurile tot nu stau bine. De ce? După cum declară la o conferinţă de presă ţinută la Bacău, dr. Gabriela Popescu, ministru secretar de stat cu problemele persoanelor cu handicap: „noi avem doar 2,18% persoane cu handicap, iar Franţa are 10%. Diferenţa este că la noi handicapaţii se văd, iar la ei nu". N-ar fi o soluţie să-i trecem la „corupţi", ca să devină greu de descoperit sau chiar invizibili? (**T. C.**)

● O cronică la „Orestia", viitorul spectacol al lui Silviu Purcărete, din *Evenimentul zilei* (semnată Felicia Mihali), te lasă paf: Silviu Purcărete *„este singurul regizor înzestrat cu forţa necesară unui astfel de război"* (n.a. nu se prea înţelege cu cine, probabil cu teatrul mondial, *„dată fiind şi constituţia sa robustă")*. De altfel, această afirmaţie deloc bine-crescută nu vine decît în completarea unei metafore hiperbolice mult mai plastice a autoarei: în comparaţie cu spectacolele lui Purcărete, *„celelalte producţii româneşti devin nişte mărunţi şoricei pe lîngă un elefant"*. (**I. P.**)

● Postul *Antena 1* ne perie nostalgiile: datorită lui vom putea urmări, din nou, *„Twin Peaks"*, *„Caracatiţa"*, dar şi *„Dallas"*. Reluarea primelor două poate fi salutată cu interes. În cel priveşte pe cel din urmă, telespectatorii mai tineri şi neiniţiaţi vor avea ocazia să vadă de unde a pornit „totul" în materie de *soap*-uri şi telenovele şi ce înseamnă să-ţi pierzi, cu inocenţă, memoria, de la un episod la altul. (**I. P.**)

OAMENI, ŞOARECI ŞI ALTE ANIMALE

● O veste într-adevăr epocală a zguduit circuitul informaţional: doctorul Judah Folkman de la un centru de cercetări din SUA a descoperit leacul cancerului. Era vorba despre experimentarea a două substanţe blocînd dezvoltarea capilarelor care favorizează creşterea tumorii şi metastazele ei. După explozia de entuziasm s-a constatat că substanţele au fost experimentate cu succes doar pe şoareci. „Dacă aveţi cancer şi sînteţi şoarece ne putem ocupa de dumneavoastră", a afirmat cu evidenta dorinţă de a nu exagera însuşi prezumtivul autor al descoperirii. Experienţele au dovedit că nu tot ce e bun pentru şoareci are aceleaşi efecte şi la om, ceea ce e valabil nu doar în domeniul cancerului. (**M. B.**)

● Dacă maidanezii din capitală s-a hotărît să fie cruţaţi (şi doar sterilizaţi – operaţiunea demarînd cu succes la Otopeni, cf. *Evenimentul zilei)*, urşii de la Circul de Stat nu au avut norocul unui astfel de tratament milostiv. Doi dintre ei au fost, pur şi simplu, *„casaţi"*. Vina lor: de a fi depăşit vîrsta de 10 ani, peste care urşii nu mai intră în arenă. Şi de a fi necesitat cheltuieli pentru hrană... (**I. P.**)

Televedenii

Rochia galbenă a Mălinei

Nu ştiu cum se face, dar cîntăreţii români sînt mereu nedreptăţiţi atunci cînd mai ajung pe la vreun concurs internaţional. Miza în astfel de cazuri este, ca întotdeauna, nu gloria personală, ci bineînţeles imaginea României, imagine ce trebuie periată şi retuşată ori de cîte ori avem prilejul. În acest spirit generos, cîntăreţii noştri apar ca nişte sportivi de performanţă care sînt trimişi sub drapelul patriei pe frontul artistic pentru a culege victorii. Dar, aşa cum după miezul nopţii prinţesa se face la loc Cenuşăreasă şi prinţul broscoi, tot la fel ne sînt curmate şi nouă visele atunci cînd ne trezim că mult rîvnitul trofeu a încăput pe mîna altor concurenţi la fel de patrioţi. Dl Horia Moculescu i-a spus aceste lucruri Mălinei Olinescu, iar ea ni le-a transmis şi nouă, telespectatorilor care, la ceas de seară, stăteam de veghe împreună cu Horia Alexandrescu la *Prima TV*. Alături de cei doi se aflau senatorul George Pruteanu şi ambasadorul Sergiu Celac. Mărturisesc că nu am înţeles de la început care au fost criteriile în baza cărora au fost aleşi invitaţii şi de aceea priveam cu oarecare suspiciune şi scepticism această combinaţie de nume cam hazardată, cînd afirmaţia dlui Moculescu mi-a luminat brusc minţile. Toţi invitaţii aveau mai mult sau mai puţin legătură cu ideea tricoloră de naţiune şi fiecare în parte îşi adusese contribuţia, după puteri, la promovarea unei imagini mai bune a României. Ultima pe listă era de astă dată Mălina Olinescu, proaspăta necîştigătoare a concursului *Eurovision*, concurs care, după părerea unor specialişti şi nu numai, a fost patronat de interese politice obscure. Nu putem şti dacă aserţiunea în cauză are suport de adevăr, dar aproape sigur este faptul că ea s-a născut din ceea ce dl Celac numea cu diplomaţie şi totodată spirit critic complexul persecuţiei la români, mai precis acea disponibilitate care uneori se transformă în nevoia de a inventa conspiraţii acolo unde nu era decît simplu eşec. Despre aceste complexe care se manifestă cel mai explicit în momentele de antren sentimental colectiv se vorbeşte foarte puţin sau aproape deloc. Asta şi pentru că, ne place sau nu ne place, gîndirea mioritică a rămas înţepenită în modele majore, idolatră şi oricînd gata să mai pună o piatră la soclul statuilor. Iar atunci cînd acest edificiu de încredere se clatină, cauza e găsită mai tot timpul undeva în afară. Vocaţia victimei eterne se împleteşte strîns cu acest complex moebiusian de inferioritate/superioritate.

Cînd e vorba s-o zbîrcim, dăm repede vina pe forţele obscure ale întunericului sau pe interesele politice ale marilor puteri. La *Eurovision* nu am cîştigat nu pentru că stăm slab în domeniul muzicii uşoare, nu pentru că vedetelor noastre nu le mai ajunge ecranul televizorului atunci cînd vorbesc despre sine sau cînd îşi prezintă performanţele artistice, ci pentru că, iată, Occidentul e interesat astăzi de minorităţile sexuale, iar statul evreu a împlinit 50 de ani de la înfiinţare. Şi în rest, orchestra i-a făcut cu mîna Mălinei, Mălina a făcut cu mîna orchestrei, rochia ei elegantă a fost remarcată de un ziarist britanic... şi cu toate astea, pentru unii Budapesta va rămîne în continuare capitala României. Dar noi stăm în continuare de veghe.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagină realizată de Delia VERDEŞ

Daniel DĂIANU
ministrul Finanţelor

Norme şi reputaţie

Un mare pericol ce ameninţă societăţile în postcomunism este „neîntronarea domniei legilor". Este adevărat că nu trebuie să fim naivi; peste tot în lume puterea (sub multiple forme) poate influenţa justiţia, mai ales acolo unde nu funcţionează un sistem echilibrat al controalelor reciproce instituţionalizate. Atenţia noastră se îndreaptă mai ales către violenţă, spre o negare aproape totală a normelor unei societăţi civilizate. Bancheri şi oameni de afaceri asasinaţi, reţele mafiote controlînd mari întinderi ale economiilor şi care impun propriile lor reguli ale jocului, oameni politici marionete, toate acestea reflectă uneori o realitate descurajantă. Se pot recunoaşte uşor trăsăturile unui „capitalism primitiv", cea mai bună dovadă a fragilităţii instituţionale din ţările în tranziţie. Se vorbeşte deja de o latino-americanizare a unor economii post-comuniste. Şi totuşi, se fac investiţii în aceste economii. Motivul este simplu: în ciuda nesiguranţei şi a unei însemnate fricţiuni în viaţa economică şi socială există un potenţial extraordinar pentru a întreprinde afaceri profitabile.

Deficitul etic este foarte bine oglindit prin felul de a vizualiza noţiunea de *reputaţie*. Într-o societate reglementată prin anumite norme cu acceptabilitate socială, reputaţia are o valoare indiscutabilă: aceasta poate fi clădită sau distrusă, cu consecinţe pentru evoluţia unui individ. În mod normal, o persoană care optimizează pe termen lung va fi extrem de precaută pentru a nu dăuna propriei reputaţii. Acest fel de precauţie este frecvent neglijat în societăţile în tranziţie. S-ar putea argumenta că motivul se află în gradul foarte ridicat de incertitudine – care reduce orizontul de timp pe care îl au agenţii – sau în confuzia, în lipsa de transparenţă a mediului social care fac ca agenţii să comită inevitabile erori; trebuie ţinut seama de astfel de argumente. Însă, ceea ce deseori motivează oamenii este atracţia unui cîştig uşor şi important, profitînd de lipsa unui cadru juridic sau nesocotind total efectele sociale ale faptelor lor.

Trebuie notat că acest comportament nu este „rara avis", inclusiv în viaţa politică. În mod normal, un om politic trebuie să fie sensibil faţă de faptele care ar putea să dăuneze reputaţiei sale. În societăţile post-comuniste se poate detecta o atenţie prea mult angajată pe termen scurt, lucru ce se explică numai parţial prin presiunea evenimentelor curente; felul pieziş de a acţiona este mai degrabă rezultatul unei atitudini „optimizante": funcţia publică este concepută ca o afacere bună, dar nu de durată, şi un mare „discount" se aplică reputaţiei. Se poate afirma că această optimizare este mai probabilă pentru cei care intră în circuitul politic din raţiuni extra-politice (economice). Şi cum acest comportament nu este singular, ci dimpotrivă, mărimea discount-ului legat de comportamentul omului politic (sau al omului de afaceri) este cu mult mai atractivă. Desigur, în acest fel, societatea în ansamblul ei pierde şi „domnia legilor" rămîne o imagine îndepărtată. Acest comportament se poate ilustra printr-o funcţie de utilitate ce depinde şi de acumularea de *reputaţie*.

Gradul de corupţie, sau de laxitate (privind aplicarea unor norme considerate standard în mediile de referinţă) din sistem afectează percepţia reputaţiei individului. Se poate gîndi şi la o situaţie cînd răspîndirea corupţiei este atît de mare, sau interpretarea legilor este atît de neuniformă, încît agentul devine indiferent la „reputaţie" – ca factor ce intră în funcţia sa de utilitate. Este cazul sacrificării stocului de reputaţie pe altarul unor posibile cîştiguri materiale ieşite din comun.

Cînd aspectul material prevalează în judecarea acumulării de reputaţie, se poate imagina un optim al stocului în funcţie de factori precum: „regulile jocului", „greutatea" specifică a agentului.

De ce am menţionat şi „greutatea" specifică a jucătorului (agentului)? Pentru că există agenţi care prin masa lor critică pot influenţa mediul. Pentru asemenea agenţi, a căror anvergură depăşeşte cadrul local, reputaţia are alţi parametri de definiţie şi compromisurile pot fi de altă natură şi cu alte implicaţii. Ei au posibilitatea (puterea) de a fi „lipsiţi de flexibilitate", de a nu fi nevoiţi „să urle ca lupii". Se cuvine să menţionăm, în acest context, că există agenţi care, ajunşi în funcţii publice şi datorită reputaţiei lor consolidate, influenţează imaginea entităţii agregat în care operează. Este cazul, de pildă, al unui guvernator de Bancă Centrală, care se bucură de încrederea cercurilor de afaceri interne şi internaţionale; judecata poate fi extinsă la un întreg guvern. În acest caz, se poate considera că o funcţie de utilitate colectivă (a ţării) are ca argument şi reputaţia funcţionarului public – privit fie singular, fie colectiv.

Ceea ce face dificilă tranziţia post-comunistă este şi criza morală. Foarte greu construieşti instituţii noi, faci să funcţioneze statul de drept atunci cînd sînt atît de rare *sinceritatea, încrederea şi loialitatea*. Într-o carte remarcabilă, *Limitele Organizării*, J.K. Arrow observa: „Acestea sînt bunuri care posedă o valoare reală, practică, economică; ele măresc eficienţa sistemului, permit o producţie mărită de bunuri saù de valori foarte preţioase." Sistemul de comandă a posedat o „capacitate" congenitală de a produce penurie cronică de asemenea bunuri publice. Criza morală a sistemului comunist a avut şi un alt revers în abundenţa minciunilor, delaţiunilor şi corupţiei. Sinceritatea, încrederea, loialitatea, adevărul – ca bunuri publice – pot fi considerate şi ca *instituţii morale ale societăţii*, ca elemente intangibile, dar fundamentale, ale edificiului instituţional de creat. În timp ce legile – pentru a avea putere – trebuie să beneficieze de acceptabilitatea socială, valorile morale – care modelează comportamentul individului şi prezervă vigoarea morală a unei societăţi – explică atitudinea faţă de legi.

Această problemă morală ne sugerează două idei. În primul rînd, ne putem gîndi la creşterea utilităţii bunurilor publice în condiţiile unui declin al producţiei de bunuri tangibile – un declin determinat de tranziţie. Altfel spus, o creştere a producţiei de bunuri intangibile (de exemplu, valori morale) poate compensa – într-o oarecare măsură – scăderea producţiei de bunuri tangibile. Individul are o funcţie de utilitate care se referă şi la bunuri tangibile şi intangibile. Între aceste bunuri există relaţii de substituţie şi de complementaritate în funcţie de o anumită putere de cumpărare (constrîngere bugetară). Se poate folosi conceptul funcţiei de utilitate la nivelul unui grup şi al ansamblului societăţii. Este cu totul de înţeles că cei care au fost în chip sistematic minţiţi, furaţi, batjocoriţi să pună un foarte mare preţ pe schimbarea morală a mediului în care trăiesc. La începutul tranziţiei, nevoia unor bunuri noi (valori morale) este atît de stăruitoare în conştiinţa publică încît ne putem gîndi la un raport de substituţie foarte semnificativ – un raport ce poate fi folosit în calculele de macro-politică.

A operaţionaliza o atare relaţie este extrem de dificil. Astfel, durabilitatea relaţiei e incertă – pe de o parte, fiindcă după o perioadă de timp, se presupune că bunurile publice vor deveni bunuri „comune" (abundente) pe măsura normalizării morale şi instituţionale a societăţii; pe de altă parte, fiindcă răbdarea populaţiei cu privire la producţia bunurilor tangibile nu este nelimitată. Acest fapt relevă importanţa unei cît mai grabnice recuperări economice.

În al doilea rînd, trebuie amintită relaţia de complementaritate între bunurile tangibile şi cele intangibile. În acest caz, bunurile intangibile apar ca factor de producţie care, alături de factorii tradiţionali (muncă, şi capital) concură la obţinerea producţiei de bunuri tangibile.

Un alt aspect se cuvine să fie menţionat. Scăderea iniţială a producţiei de bunuri tangibile – apărută în procesul de transformare a sistemului – poate tensiona raporturile sociale şi reduce, astfel, considerabil intensitatea relaţiei de substituţie, atît în consum, cît şi în producţie.

Atît timp cît noile reguli nu se vor înrădăcina şi dată fiind imposibilitatea de a beneficia de o nouă *„ordine morală spontană"* rolul liderilor în chip de „modele morale" capătă o extraordinară importanţă. Liderii cu o înaltă probitate morală, dotaţi cu carismă şi viziune, au de îndeplinit o funcţie esenţială în operaţionalizarea compensării (substituirii). Actul de „leadership" accentuează dimensiunea morală a procesului de transformare.

Cosmin NICOLAE
LeaderNet Project Member

Politica şi noul Millennium

În timp ce, mobilizaţi de o isterie încă silenţioasă, mii de indivizi în întreaga lume se pregătesc pentru o nedefinită conflagraţie mondială promisă pentru anul 2000, o nouă clasă politică îşi redefineşte principiile pentru deceniul următor. Este clasa politică a viitorilor lideri, aceia care, în cîţiva ani, vor fi cei care trebuie să redefinească ordinea mondială.

Emergenţa acestei clase politice pune problema oportunităţii ei. Poate ea constitui un factor decizional, chiar în timpul formării sale? Răspunsul, sugerat de tot mai multe organizaţii şi medii socio-politice este fără îndoială, da. Cum o putem însă identifica, şi cum o putem disocia de rumoarea nediferenţiată a opiniei publice?

Mitul clasic al autorităţii depline conferite vocii poporului – *vox populi, vox dei* – îşi găseşte reflexia în credinţa modernă în infailibilitatea deciziei „omului de pe stradă", reprezentantul opiniei publice. Această entitate este însă vagă şi greu de surprins, iar pericolul ei intrinsec o face inadmisibilă ca arbitru al adevărului în noul context politic. Spre norocul civilizaţiei noastre, generaţia viitorilor lideri a devenit *self-conscious* într-o fază timpurie a dezvoltării ei, dînd noi şanse apariţiei unei clase politice riguroase şi echilibrate. Vocea lor se distinge prin propriile principii profund democratice, proliberale şi anti-totalitariste.

Diferenţa între clasa politică a viitorilor lideri şi generaţiile anterioare ca factori de decizie este că forţa odinioară latentă a tinerilor lideri se află în plină desfăşurare, şi în plan ideologic, şi în plan social. A acorda prioritate poziţiei lor politice este nu numai un act de dreptate, ci şi un act de inteligenţă. Cu toate acestea, reticenţele din relaţiile cu autorităţile nu sunt încă de domeniul trecutului. În majoritatea statelor, în special în cadrul noilor democraţii precum cele din Sud-Estul Europei, relaţiile care ar trebui să impresioneze prin respect şi naturaleţe se lovesc deseori de o birocraţie monstruoasă şi de mentalităţi rezistente la schimbare.

Inexistenţa unor canale oficiale speciale pentru acest tip de relaţii oferă însă tinerilor o alternativă pe cît de atrăgătoare, pe atît de necesară: dialogul. Trăsătura modernă a dialogului este renunţarea la un concept greşit: acela că discuţiile nu sînt posibile decît între indivizi care împărtăşesc concepţii fundamentale comune. Dimpotrivă, valoarea unui dialog autentic, în contextul politic actual, rezidă în diversitatea concepţiilor şi opiniilor celor care discută. Responsabilitatea tinerilor lideri este imensă. Pentru ca dialogul lor să aibă un sens, ei trebuie nu numai să-şi dovedească disponibilitatea de a învăţa de la parteneri, ci şi rigoarea unui profil intelectual care să justifice implicarea lor timpurie în politică.

Din păcate, debutul acestei clase nu se face într-o *tabula rasa* politică. Mediul politic actual şi-a consolidat poziţia de balans a unei ordini mondiale, care însă îşi pierde relevanţa în cazul unor crize acute precum războaiele civile, conflictele etnice şi terorismul modern. Viitorul nu va aparţine bătăliilor de idei, ci rezolvării problemelor economice şi tehnologice. Iar acest lucru nu va fi realizat decît pe calea dialogului. Acceptarea acestei realităţi va constitui proba eliminatorie a noii clase politice.

Meritul acestei generaţii de lideri este că nu are omogenitate. Pluralismul în acest grup este privit nu numai ca valoare politică, ci şi ca necesitate. Spre deosebire de mediul politic oficial, pluralismul nu este tolerat, ci promovat ca principiu director.

Astfel, plictisul acestui *fin d'histoire* dispare. Revine tinerilor lideri sarcina dificilă a unei „reinventări a politicului". Nu mai este vorba de o normalizare a cadrului politic prin desfiinţarea relaţiilor marxist-leniniste, ci de un demers pentru redefinirea actului de guvernare prin reformularea, în mod cît mai realist, a principiilor naţiunii democratice şi ale funcţionării ei.

Problemele pe care tinerii lideri vor trebui să le rezolve în următorii 20 de ani sînt dileme diverse, vechi şi noi, unele reminiscenţe ale defunctelor regimuri, altele, rezultate ale politicii post-moderne adoptate de majoritatea statelor occidentale. Modelul oferit de noii lideri nu poate funcţiona decît într-un cadru democratic, liberal şi tolerant. Absenţa acestui cadru conduce gradual la o înlocuire a pluralismului cu amalgamul, a elitismului cu reţeaua mafiotă şi a jocului politic natural cu terorismul. Singurele arme ale noii clase politice care se va afirma vor fi inteligenţa, dialogul, pluralismul şi realismul. Mai mult ca oricînd, acum, la sfîrşitul istoriei, avem nevoie de un realism acut pentru a conferi, prin actul nostru politic, un aspect etic existenţei noastre, civilizaţiei umane.

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin C'ZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Magdalena BOIANGIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 277 ● 22 - 28 mai 1998 ●

Anul VI
nr.278
29 mai - 4 iunie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundaţia Culturală Română-Germană Sibiu
Biblioteca

LUCRURI GRAVE LUATE ÎN DERÎDERE

© D. Stănciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Dan Ioan BUCUR, Radu CARP, Doina CIUREA, Eugen ISTODOR, Mircea KIVU, N. C. MUNTEANU, Valeriu NEGRU, Irina NICOLAU, Dumitru SOLOMON
– Interviuri cu Irina POP şi Mircea CIUMARA –

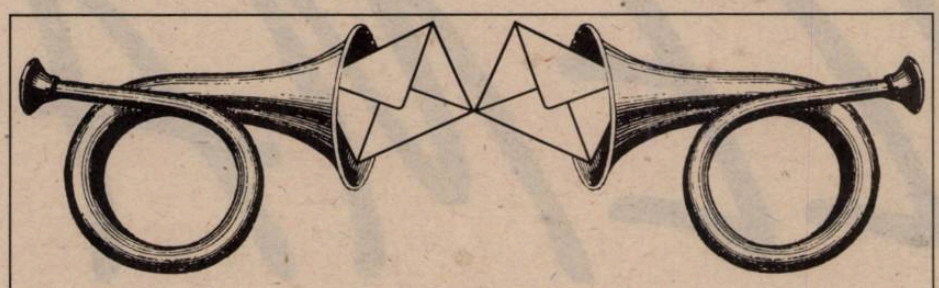

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 272: *INTERNETionala*

Bine v-am găsit!

Am citit numărul dedicat Internet-ului. Subscriu la cele spuse de Florin Dima. În '94 am făcut şi eu parte pentru cîteva luni din grupul „Romanians“. Primeam cam patruzeci de mesaje zilnic. Se discuta orice, cu egală incompetenţă, de la legionarism, comunism, regimul Iliescu, pînă la corectitudinea politicii americane. Cele mai interesante lucruri pe care le puteai afla erau de unde se poate cumpăra vin românesc la Seatle şi brînza telemea la New York. Şi eu folosesc net-ul mai ales cînd sînt plecat din ţară, pentru cititul presei.

În altă ordine de idei, nu e cazul să ne îmbătăm cu apă rece vorbind despre liberul acces la informaţie pe care l-ar oferi Internetul. Bazele serioase de date costă mult. Acces liber ai la lista fanilor lui Schwarzeneger sau la cine ştie ce site-uri asemănătoare („site“ nu se traduce bine prin „loc“). Sînt matematician. Pentru mine baza de date a Societăţii Americane de Matematică şi cea a Societăţii Europene de Matematică sînt instrumente de lucru. Dar abonamentul costă. Mult mai mult decît îşi pot permite să plătească universităţile româneşti. Nu folosesc aceste baze de date decît cînd vin în străinătate. La fel revistele electronice. Tare mi-e teamă că atunci cînd vom avea noi bani să plătim abonamente pentru servicii performante şi linii telefonice cu care să călătorim eficient pe Internet (Facultatea de Matematică nu-şi permite nici instalarea unei linii telefonice şi a unui modem ca să ne putem conecta de acasă), se va fi inventat deja altceva, iar prea costisitor pentru noi.

Rămîne poşta electronică. Cu opinteli, funcţionează, totuşi, mulţumitor. Drept dovadă: al dumneavoastră

Liviu ORNEA
lornea@geo.math.unibuc.ro.

Un fel naiv şi şcolăresc...

Onorată Redacţie,

Mă bucură intenţia Dvs. de a împrospăta imaginea electronică a *Dilemei*, propunînd un nou tip de pagină web. Mai ales faptul că în ea, mai nou, sînt cuprinse (după cîte îmi pot da seama) toate articolele din ediţia obişnuită, pe hîrtie, nu poate fi decît o incitare pentru cei prea departe de casă. Din păcate însă, dificultăţi tehnice umbresc acest efort. Daţi-mi voie să menţionez cel puţin unul: nu se poate accesa arhiva numerelor trecute. În locul mai vechilor hiperlinkuri spre numerele anterioare, acum nu mai avem la dispoziţie decît un text obişnuit, care bineînţeles că nu trimite nicăieri. De asemenea, nu mi se pare inspirat felul naiv-şcolăresc (spre a nu mai vorbi de faptul că nu funcţionează!) în care ni se indică paşii de accesare: „1. Alegeţi numărul dorit şi...“, urmat de „...2. Apăsaţi aici pentru a-l deschide...“. Dnul Cezar-Paul Bădescu ar putea să vă spună mai multe despre stilul oracolelor şcolare în privinţa asta. (A se observa că nici hiperlikurile care trimit către numerele din 1997 sau 1996 nu sînt mai acătării, pentru că trimit cititorul într-o altă înfundătură informaţională.)

De asemenea, cu toate că salut încercarea de schimbare de stil grafic a site-ului Dvs., mă tem că nu aţi făcut altceva decît să daţi vrabia din mînă – acel caracteristic stil grafic, în griuri reţinute care se potrivea de minune cu sobrietatea fondului şi a aşezării în pagină – pe cioara de pe gard, i.e. pe un site care prin butoanele sale lalii, grosiere, şi de o culoare care nu poate fi caracterizată decît, pardon de..., căcănie, nu se deosebeşte cu nimic de puzderia cel puţin stînjenitoare a site-urilor pseudo-profesioniste care invadează în zilele noastre Internet-ul. (...)

Cu speranţa că lucrurile se vor schimba în bine,

Al Dvs.

Mirel PALADA

N. red.: *Vom încerca să luăm măsuri. Mai cunoaşteţi bancul acela românesc: „măsuri şi greutăţi“...?*

Cine se teme de progres?

E clar că Internetul aduce (cel puţin pentru unii) schimbări: în comunicare, în economie şi ştiinţă, în ceea ce priveşte divertismentul. Ce urmează? Simplu: schimbări pe plan politic, social, artistic, religios, pe toate planurile. Pe plan politic nu cred că e departe timpul cînd vom putea „sărciui“ pe reprezentatul ales, cînd campania electorală se va extinde pe Internet sau cînd în e-mail vom găsi zeci de pliante electorale. Nota bene, cuvîntul „democraţie“ ar avea un conţinut mai real de vom putea vota legi şi ordonanţe de urgenţă (sic!) direct de la domiciliu, şi nu prin reprezentanţi. Vor fi interesante şi schimbările pe plan artistic. Nu vor dispărea muzica, poezia, sculptura, aşa cum nu au dispărut nici după inventarea radioului sau a televiziunii. Cu siguranţă însă că vom avea de-a face cu o nouă artă. Pe cînd, deci, „a opta artă“?

Acum 3000 de ani, în Eclesiastul, Solomon scria: „ochiul nu se mai satură privind şi urechea nu oboseşte auzind. Ce a fost va mai fi.“ Ce ne mai miră atunci aceşti Internetilici, bolnavii psihici ai noului mileniu? Credeţi cumva că pe viitor nu vor mai fi exagerări şi contestări, „modernişti“ şi „inadaptaţi“, proşti şi genii, răi şi buni, perverşi şi sfinţi, bogaţi şi săraci, călăi şi răstigniţi? Citîndu-l din nou pe Solomon, eu cred că, în esenţă, „nimic nu e nou sub soare“. Nici măcar Internetul! Pornind de la această luciditate, felicitînd *Dilema* pentru rolul sau de „pionier fruntaş„ îmi permit să fac publică o întrebare: „Quo vadis, România?“ Care va fi destinul nostru de români? Elita noastră intelectuală îşi va depăşi intelectualii, va spune precum Z. Ornea: „asta nu e treaba generaţiei mele“ sau va emigra înspre medii mai „internetizate“? (şi mă refer aici nu la schimbarea unui domiciliu ci la schimbarea unei spiritualităţi!). Vom avea parte de un nou Brâncuşi sau, peste 10 ani, ne vom agita obsesiile într-o viitoare campanie Pro-Internet? Pentru noi, românii din ţară, aceste întrebări erau, cîndva, utopice. Astăzi, din fericire, ele au devenit dileme. Aşadar ne mişcăm! Încotro?

Tiberiu DISCA
amabilistur@gurney.inext.ro

P.S. Aş dori să port o corespondenţă pe Internet pe tema celei de-a opta arte. „Albatroşii“ noii arte nu pot, nici ei, umbla pe pămînt.

Din Haga

Stimată redacţie,

Locuiesc în Olanda de mai bine de opt ani şi nu am urmărit întotdeauna cu aceeaşi atenţie schimbările sociale şi culturale din România după decembrie 1989. Revista dumneavoastră îmi era deci necunoscută. Realizez acum că existaţi din 1993.

Regăsesc în articolul programatic-explicativ al domnului Andrei Pleşu din nr. 8, 4-10martie 1993 („Omul fără dileme“, http://www.dntb.ro/dilema/ perm/ofd.htm.) idei care sînt şi ale mele. Din această cauză doresc să aflu care sînt viitoarele subiecte ale revistei. Îmi închipui că aceste subiecte apar în revista tipărită, dar eu nu am acces la revistă decît prin Internet.

Nu ştiu dacă aveţi un mailing-list pentru a-i ţine la curent pe cei interesaţi din afara României, de aceea mă întreb dacă este posibil să afişaţi subiectele viitoare pe adresa de pe Internet.

Cu respect,

Radu LASCAE
rlascae@worldonline.nl.

N. red.: *Vom încerca să facem ceva, dar puteţi să ne scrieţi şi „fără temă“, un român din Olanda avînd şi el singur dilemele lui, nu?*

Anti-Internet!

Internetul este „eşecul“ tehnicii. Tehnica este „eşecul“ ştiinţei moderne, „profane“ (Guénon). „Ştiinţa profană“ este înlocuirea ştiinţei adevărate cu cea a cantitativului, a măsurabilului, a ceea ce poate fi determinat matematic, cu precizie.

A aduce argumente pro şi contra Internetului este inutil ori, cel mult, păgubos. (S-ar uza de o metodă proprie „democraţiei“ – această nouă „religie“ a noastră – prin care procedeu are dreptate, în final, oricine, deci se înşeală cu toţii. Mai mult, nimeni nu-şi asumă vreo responsabilitate). Este clar, pentru oricine vede cu ochii săi şi aude cu urechile sale, că cele cîteva facilităţi pe care le aduce Internetul au o importanţă nesemnificativă în comparaţie cu numărul şi mărimea problemelor pe care le creează. Cei care, pentru a se convinge de acestea au nevoie de mai multe „dovezi“ vor primi de la generaţia MTV-ului, de la cei crescuţi în auzul „muzicii pieirii“ (H. Hesse).

A insista că tehnica modernă este ceva **în esenţă rău**, e iarăşi zadarnic. Tocmai fiindcă e prea evident. Amintim doar că pentru chinezii antici folosirea „uneltelor“ echivala cu a înşela natura. Iar împăraţii romani se fereau să utilizeze maşinile pentru ca ordinea „firească“ în lume să fie menţinută. De reţinut şi observaţia aceasta: e riscant să i se ridice pleoapele grele ale lui Vii (Gogol).

A spune mereu că ştiinţa modernă, bazată pe experiment (de la Petrus Peregrinus şi Roger Bacon) şi demonstraţie matematică (Leonardo da Vinci, apoi ştiinţa galileo-newtoniană), e ceva care ne opreşte din căutarea Adevărului, înşelîndu-ne cu cîntecele sirenelor din Insula Marii Uitări – iată singurul lucru care merită osteneala. Mai ales că acest aspect, esenţial, este mai greu de înţeles de către „intelectuali“ decît de către „ignoranţii“ cu sufletul larg: Dmitri Karamazov este cel care sesizează „invazia“ Bernarzilor, a celor pentru care „doi plus doi fac patru“, iar nu Ivan, fratele său cel erudit. Mitea, în delirul lui, în închisoare, e chinuit de imaginea copilului cu mîinile îngheţate, cît şi de suficienţa Bernarzilor. Vede între aceste două aspecte – suferinţa celor nevinovaţi şi impunerea ştiinţei moderne (a Bernarzilor) – o legătură directă. În acest timp, Ivan Karamazov, „intelectualul“, e chinuit de îndoieli, e vizitat de diavol, de „partea cea rea“ a lui însuşi. Secolul nostru va confirma „profeţia“ lui Dmitri Karamazov: cele două războaie mondiale, actuala „agresiune“ a tehnicii. Nu ştim însă ce s-a întîmplat cu Ivan Karamazov, după ce s-o fi vindecat. Nu o fi devenit, poate, un „dilematic“?

Ing. Constantin PETREA
str. Compozitorilor nr. 22,
bl. 4, sc. 1, ap. 4, Bucureşti

Nr. 277: *Mai '68*

Stimată redacţie,

Mărturisesc că am o admiraţie puternică pentru cărţile domnului Zigu Ornea, pentru documentarea temeinică pe care o pune la baza lor. Aş putea spune chiar că am colecţionat cărţile domnului Ornea, pe care le consider indispensabile pentru studiile de istorie a literaturii române. Recunosc că nici notele de subiectivism pe care scriitorul le-a etalat după 1989 nu m-au deranjat prea tare, aproape înţelegîndu-le. M-a pus, însă, teribil pe gînduri articolul din numărul dedicat evenimentelor de acum 30 de ani, unul dintre cele mai bune numere dintre cele apărute după plecarea lui Andrei Pleşu şi a Elenei Ştefoi. Printre alte aprecieri ale domnului Ornea, importante prin valoarea lor de mărturie şi asupra cărora nu mă pot pronunţa, sînt unele informaţii de-a dreptul eronate. Din fraza „Vestitul Cohn-Bendit, revoluţionarul german, ajunsese la Paris, mobilizînd spiritele“, aş fi tentat să cred că numitul revoluţionar german plecase într-o adevărată misiune internaţionalistă. Daniel Cohn-Bendit s-a născut în Franţa, la sfîrşitul războiului, din părinţi evrei germani, care intenţionau să plece în SUA. Ei nu au mai declarat copilul care, la 15 ani, era apatrid. El ar fi putut cere cetăţenia franceză la 16 ani, fiind născut în Franţa, dar cum părinţii se întorseseră în Germania, el a căpătat cetăţenia germană. În 1968, deci, Cohn-Bendit era deja în Franţa, unde făcea studii universitare, iar marşul său asupra Parisului, cum s-ar putea înţelege din nefericita formulare din articol, nu a fost decît un drum din suburbia Nanterre în Cartierul Latin. Total eronată este afirmaţia că fostul lider al studenţilor „e un profesor oarecare în Germania, de nimeni băgat în seamă, liniştit şi aproape un burghez cumsecade“. L-am întîlnit pe Cohn-Bendit la Frankfurt (a se vedea interviul din *Privirea*, 15-21 ianuarie 1997) unde fostul Danny cel Roşu este adjunct al primarului, consilier municipal dar şi deputat european, din partea verzilor. Pe plan municipal se ocupă cu relaţiile publice şi cu problemele imigraţiei, iar la Bruxelles este unul dintre cei mai activi eurodeputaţi. De nimeni băgat în seamă? Lista interviurilor pe care le-a acordat şi articolelor care îl au ca subiect este prea mare pentru ceea ce mi-am propus pentru acest semnal. Interesant este că nu amintirile despre Mai '68 sînt principalele subiecte ale acestor articole, dar majoritatea interviurilor amintesc şi de vremurile revoltate din care verva şi charisma lui Daniel Cohn-Bendit au rămas neatinse.

Marius TIPA
publicist

P.S. Rămînînd în domeniul erorilor, nici chiar „Cu ochii-n patru“ nu aţi realizat că Republica Arabă Saudită, evocată în acest articol, nu există. A fost, dar nu mai este, o Republică Arabă Unită şi există o monarhie numită Arabia Saudită.

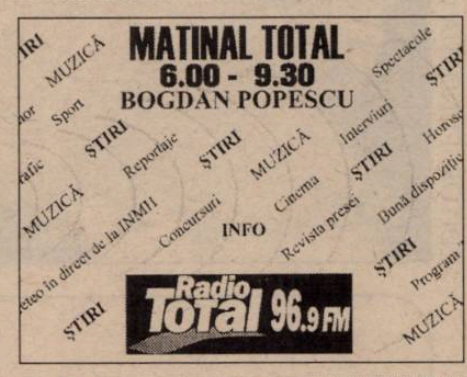

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Singurătate**
- **Spiritul gregar**

Anul oniric

După majoritatea covîrşitoare a mărturisitorilor, anul 1968 a fost, pentru români, anul marii păcăleli. Sau al marii înşelătorii. Atunci, în 1968, duhul cel rău al neamului şi al locurilor, întrupat în N. Ceauşescu, a pus la cale o diabolică farsă: refuzînd ca România să ia parte la invadarea Cehoslovaciei, alături de celelalte ţări membre ale Pactului de la Varşovia, el a reuşit să atragă spre partidul comunist şi spre sine un val de simpatie populară, anesteziind astfel, ca un vraci malefic, amintirea, atunci nu prea îndepărtată, a ceea ce însemnase cu adevărat comunismul.

Mai tîrziu, chiar binişor mai tîrziu, cînd deriva neostalinistă, de fapt naţional-comunistă, a lui N. Ceauşescu devenise o evidenţă incontestabilă, mulţi dintre cei care fuseseră entuziasmaţi de el în 1968 aveau să se prezinte în ipostaza de înşelaţi, de păcăliţi, mai de-a dreptul spus, de victime ale unei cacialmale de proporţii naţionale. Condiţia de victimă fiind reflex echivalată cu starea de inocenţă, ceea ce se petrecuse în 1968, ciudat!, tot într-o zi de 22, dar de august, nu mai era văzut decît ca o nouă siluire a românilor de bună credinţă, chiar ca un nou masacru comunist, de astă dată însă un masacru al conştiinţelor. Cei care, atunci, în august '68, erau gata să moară pentru patria socialistă, pentru partidul comunist şi pentru secretarul său general, încă nedevenit „conducător", nu i-au iertat niciodată lui Nicolae Ceauşescu însufleţirea şi încrederea pe care i le arătaseră. Dimpotrivă, ei au denunţat viguros, din ce în ce mai viguros, foarte viguros, crima de înşelătorie în masă ale cărei victime nevinovate fuseseră. A fi fost victimă, fie şi a unei farse, înseamnă a nu fi avut nici o responsabilitate.

Chiar dacă istoricii şi cercetătorii străini sînt în general mai prudenţi, mulţi dintre ei evitînd să caracterizeze drept o cacialma ceea ce s-a petrecut în România anului '68 şi pe N. Ceauşescu drept un mare şarlatan, opinia internă dominantă aceasta e.

Cu atît mai mult cu cît, s-ar părea, chiar există un fel de nefastă tradiţie a marilor păcăleli: după august '68, nu a venit oare decembrie '89?! Altă mare înşelătorie, s-a spus, altă mare cacialma, altă înscenare de gigantice proporţii, altă păcăleală, tot cu un furat entuziast suport popular... Cei care nu trăiseră „farsa" din '68, ci doar pe cea din '89, se regăseau instalaţi, dincolo de generaţii şi de experienţe istorice, în casa comună, foarte încăpătoare şi deloc inconfortabilă, a victimelor permanente, a eternilor inocenţi năpăstuiţi.

Dar anul '68 nu a fost în România doar al „marii păcăleli din august". În primăvara aceluiaşi an, cu o întîrziere de peste un deceniu, România şi-a avut propriul „raport Hrusciov". Nu la un congres (la Moscova fusese al XX-lea), ci la o plenară – plenara din 20 aprilie, cînd, fără a se folosi termenul, se procedase la o autohtonă destalinizare. Redusă în viziunile ulterioare la o simplă şi trivială reglare de conturi între N. Ceauşescu şi foştii săi colegi/rivali din seraiul dejist, această plenară a fost de fapt o copie autohtonă a ceea ce se petrecuse la jumătatea anilor '50 în Uniunea Sovietică şi în alte ţări satelite. Comunismul naţional, de exemplu, fusese experimentat în Polonia cu un deceniu mai înainte, prin venirea lui W. Gomulka în fruntea partidului. Atunci, în aprilie '68, s-a vorbit (în „cadru organizat", adică închis şi de încredere) chiar şi despre numărul dosarelor întocmite de Securitate în perioada lui Gheorghiu-Dej.

Însă nu o relativă democratizare în cadrul sistemului, în acel moment devenit, dacă nu vulnerabil, măcar mai elastic, a fost percepută ca posibil factor de coagulare şi coalizare a energiilor colective, ci delimitarea de sovietici. Elementul naţional, dacă nu şi naţionalist, a avut prioritate. Între rusofobie şi năzuinţă democratică, a triumfat cea dintîi. N. Ceauşescu nu a păcălit, de fapt, pe nimeni. El a exploatat – sau, poate mai exact, a exprimat – tendinţa difuză majoritară. Slăbirea constrîngerilor nu a scos la suprafaţă năzuinţe democratice, a scos obsesiile naţionale. Doar „mişcarea onirică", întemeiată de un grup marginal de scriitori importanţi, a încercat să profite de şansa extinderii libertăţilor.

Dar numai în plan estetic.

Mircea IORGULESCU

„Să fim *proşti* sau *PRO*?"

„Să fim *proşti* sau *PRO* ? Asta-i dilema!". Aşa începea scrisoarea, „semnată anonimă", a unei tinere de 19 ani, primită după ce, exasperat probabil de cîţi *dăştepţi* vedeam mişunînd în jurul meu, am deschis în cadrul rubricii *Socio-hai-hui*, o listă de înscrieri în gruparea *proştilor*.

Îmi vine greu să imaginez o formulă mai succintă şi mai „dilematică" ! După gustul şi simţirile mele, ea rezumă mult mai bine adevărata problemă, pe termen lung, a „tranziţiei" noastre – şi nu numai a noastre – decît toate statisticile şi comentariile *dăştepte* din arena publică şi privată a României. Şi iată de ce: dincolo de sărăcie şi corupţie, de reformă şi eficienţă, care nu ne lasă să dormim, ceea ce trebuie să ne întrebăm şi în somn este *pentru ce fel de viaţă vrem să construim această societate?* Dincolo de libertatea presei şi dreptul la muncă, trebuie să avem în vedere şi *dreptul la libertatea de a fi*. De a fi uite aşa, pur şi simplu, un om liber într-o ţară liberă.

Libertatea nu poate fi *pro*. Şi nu mă refer aici doar la faimoasa „generaţie PRO", o picătură de apă zglobie în oceanul învolburat al societăţii *pro*, ci mai degrabă la ceea ce autoarea scrisorii numea „societăţi comerciale de inteligenţă". De la acestea şi pînă la „societatea dăştepţilor", în care toţi încearcă să-şi modeleze deşteptăciunea după criteriile angrosiştilor de inteligenţă, nu mai este decît un pas. Un pas pe care, recunosc cu umilinţă şi sinceră nedumerire, am fost pe cale să-l fac, alături de cei din jurul meu.

Şi astfel mă întorc la dilema cu pricina şi mă întreb: cum poate cineva să **nu** fie *pro*? Şi în fond, de ce să nu fii *pro*? Mai întîi, nimeni nu te obligă să fii *pro*; este deci un act de alegere individuală, s-ar zice chiar de libertate. Apoi, înseamnă să împărtăşeşti aceleaşi valori cu ceilalţi, să poţi fi împreună cu ei, ca ei. Şi *last but not least*, dacă nu eşti *pro*, nu ai nici o şansă să fii un învingător, ba chiar poţi fi aproape sigur că ţi-ai semnat actul de excludere, că ai ieşit din competiţie înainte chiar de a fi intrat. Tot atîtea raţiuni, deci, de a fi *pro*.

Pe de altă parte însă, ce fel de societate este aceea în care a fi *pro* devine un fel de „unitate de monolit" ipocrită? Sînt, cred, un ortodox normal, dar mă simt agresat cînd mi se cere să fiu *pro* ortodox; apreciez la justa lor valoare democraţia şi economia de piaţă, dar simt nevoia să mă declar de stînga cînd liberalismul devine noul învăţămînt politic al elitelor *pro* occidentale; chiar sînt pro Europa, dar fac alergie cînd a critica un expert european, atunci cînd este tîmpit, echivalează cu a fi anti-european. Pe scurt, simt nevoia să mai fiu, din cînd în cînd, şi *anti*, măcar de dragul a ceea ce nişte iluştri înaintaşi ai noştri numeau, de mult, spiritul critic.

Mă gîndesc aşadar să reformez „partidul *proştilor*", care nu prea a avut succes, în „mişcarea *anti*". Deocamdată am găsit imnul, un cîntec al bătrînului Leonard Cohen: *Like a bird on a wire, / like a drunk in midnight quiet, / I have tried, / in my way, / to be free.* Restul o să vină, sînt convins, de la sine...

Vintilă MIHĂILESCU

Meseria şi algoritmul

Nici n-a apucat guvernul să sărbătorească liniştit o lună de la instaurare şi să se bucure de votarea bugetului că iţele unui nou conflict în cadrul coaliţiei majoritare au şi început să fie trase. Decizia ministrului Radu Berceanu de a schimba consiliile de administraţie ale celor trei mari regii autonome a făcut valuri: presa a şi anunţat o nouă criză de guvern, unii lideri ai PNŢCD au cerut demisia ministrului, reprezentanţii PNL s-au abţinut, deocamdată, de la exprimarea unor poziţii tranşante. Abia întors din Turcia, premierul a declarat că „o nouă criză ar scoate România din cărţi pentru următorii cincisprezece ani", ceea ce poate fi înţeles ca un angajament că se va face tot posibilul pentru evitarea crizei. Dar ce angajament poate fi respectat pînă la capăt în România? Deocamdată, s-a amînat orice decizie pînă la întoarcerea din Canada a ministrului Industriilor. Vor urma, deci, noi declaraţii, noi speculaţii în presă, dar din fericire vizita transatlantică a lui Radu Berceanu e suficient de lungă pentru a lăsa un timp de „uitare" jurnaliştilor şi politicienilor, prinşi între timp cu alte ocupaţiuni. Dar, cu criză sau fără, chestiunea marilor regii autonome a readus în discuţie obsedanta problemă a „algoritmului".

Simpatizezi? E rău...

Schimbarea puterii în 1996 a introdus în limbajul de toate zilele termenul de **algoritm**, altminteri provenit din limbajul ştiinţific şi avînd, deci, în limba română un uz extrem de limitat. Acest cuvînt a devenit, ca odinioară „implementarea", marota coaliţiei guvernamentale, factorul (lexical) decisiv pentru reformă, pentru integrarea euroatlantică, pentru tot ce mişcă-n ţara asta. Cu bucuria de a fi cîştigat alegerile, partidele din coaliţia majoritară s-au avîntat, după noiembrie 1996, în calcule şi negocieri ale posturilor şi demnităţilor, crezînd că încheierea de protocoale cu privire la împărţirea tortului puterii va ajuta la funcţionarea mai bună a guvernului şi va stabili precis cine ce are de făcut, ce şi cui se cuvine. Eroare. **Algoritmul** tinde să devină principala piedică în funcţionarea structurilor executivului şi a relaţiilor dintre partenerii de coaliţie. Orice schimbare dintr-o funcţie cît de cît importantă, de la director de bancă la subprefect, întoarce 60% din Parlament cu privirea spre algoritm. Orice încercare a vreunui ministru de a promova în funcţie o persoană competentă, în numele eficienţei şi al reformei, necesită verificări de dosare mai rău ca pe vremea comunismului: dacă persoana respectivă face parte dintr-un partid, nu-i bine, că strică **algoritmul**. Dacă doar simpatizează cu un partid, e şi mai rău, înseamnă că ministrul respectiv vrea să inducă în eroare coaliţia, promovînd pe ascuns un „om de partid" nedeclarat ca atare, dar „las' că-l ştim noi". (Iar aici se vede clar diferenţa faţă de regimul de dinainte de '89: atunci, ca să fii promovat, trebuia negreşit să fii membru PCR; chestia cu „simpatizantul" nu ţinea.) Dacă, în sfîrşit, i se cere respectivului demnitar să-şi dea demisia din partid şi să-şi pună competenţa în slujba ţării, iar nu-i bine: nu poţi păcăli ditamai coaliţia cu o aşa manevră uşoară. **Algoritmul** a devenit Legea şi Tocmeala supremă a politicianului majoritar şi, dacă va rămîne în continuare atît de important, se va transforma exact în opusul a ceea ce trebuia să fie: în loc de mijloc de reglementare, va fi sursă de blocaj; în loc de bază de negociere (şi, deci, de coagulare a forţelor majorităţii), va fi o veşnică sursă de conflicte şi o potenţială bombă cu efect întîrziat. Dar acestea nu sînt singurele consecinţe ale unei perspective atît de rigide şi mecaniciste asupra **algoritmului**.

Clientul nostru, viitorul vostru...

O consecinţă mai gravă este faptul că, în numele mereu invocatului **algoritm**, ideea de competenţă tinde să fie de-a dreptul pulverizată sau să nu mai facă două parale. Oricît ar declara liderii coaliţiei că s-a convenit ca în posturile tehnice să fie numiţi buni profesionişti, profesionalismul lor poate păli în faţa suspiciunii că sînt simpatizanţi ai unui partid. Pe de altă parte, atunci cînd fiecare dintre partide încearcă (în ideea că „ai noştri sînt cei mai buni") să-şi impună un om într-o funcţie, chiar dacă respectivii candidaţi sînt într-adevăr competenţi, nu profesionalismul va avea ultimul cuvînt de spus. Iar dacă mai avem în vedere şi faptul, deseori afirmat (şi care rămîne de dovedit statistic, dar impresia de ansamblu pare a fi adevărată), că în multe domenii oamenii cei mai valoroşi (şi care au şi un anumit respect pentru propria valoare) au preferat să rămînă în afara partidelor, avem un peisaj destul de sumbru despre importanţa competenţei în tranziţia românească.

Cît despre cazul concret al celor trei mari regii, mai există cîteva probleme care riscă să fie puse pe un plan secundar, în umbra **algoritmului** şi a disputelor politice. Mamuţii energetici sînt, probabil, urmele cele mai masive ale trecutului comunist, nişte structuri incompatibile cu prezentul de tranziţie şi cu atît mai puţin cu viitorul economiei de piaţă. Comportamentul lor de pînă acum, intangibilitatea de care s-au bucurat încep să devină, în mod presant, piedici serioase în calea reformei. Restructurarea lor este necesară nu numai pentru că o cere FMI-ul, ci pentru că ele, pur şi simplu, nu mai pot fi susţinute în forma actuală. Sînt, probabil, unele dintre structurile cele mai conservatoare din România, în care vîntul schimbării a ajuns (cel puţin din ce se poate vedea cu ochiul liber) doar în mărirea peste poate a salariilor personalului. Cu marile regii de stat trebuie, obligatoriu, să se întîmple ceva, dar nu în numele (şi prin „mijlocirea") **algoritmului** (deşi restructurarea şi împărţirea lor în mai multe societăţi înseamnă un nou tort de împărţit, de unde şi disputele asupra numirilor în funcţii). Dacă şi în cazul lor algoritmul va triumfa asupra profesionalismului, drumul României spre un îndelungat regim clientelar va fi larg şi iremediabil deschis.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Tinerii şi reforma (I)

În două locuri din Vechiul Testament găsim povestea a trei tineri (Anania, Azaria şi Misael), prieteni ai proorocului Daniel. Cei trei, alături de Daniel, sînt selecţionaţi de Nabucodonosor dintre evreii exilaţi în Babilon şi devin un fel de consilieri ai legendarului împărat. Aceşti patru tineri erau, după cum ni se spune în textul biblic, fără cusur în frumuseţe, cunoaştere şi înţelepciune. La un moment dat, Nabucodonosor construieşte un idol din aur şi porunceşte tuturor supuşilor să se prosterneze în faţa acestuia. Anania, Azaria şi Misael refuză şi împăratul îi aruncă într-un cuptor încins. Cei trei zic: „Dacă Dumnezeu pe care îl slujim ne poate scăpa, o să ne scape." Şi, în urma unei rugăciuni de o forţă extraordinară, un înger se pogoară şi îi fereşte de orice vătămări.

Felul în care cei trei şi-au asumat raţionamentul „Dacă Dumnezeu pe care îl slujim ne poate scăpa, o să ne scape" nu încetează să mă impresioneze şi cred că acesta este genul în care tînărul, în general, trebuie să-şi asume destinul. La tinereţe, nu poţi decît *să crezi* în destinul tău; nu prea ai probe ca să-l dovedeşti.

Fac parte dintre cei care cred că reforma României, a statului român în particular, este destinul tinerei generaţii de azi. Compromisă aproape definitiv prin ezitări, incompetenţă, falsuri sau prostie, reforma mai are o şansă numai dacă este asumată destinal de tinerii români. Nu mă număr, însă, printre cei care cred că simpla înlocuire a bătrînilor cu tineri în poziţiile cele mai importante din ierarhia administraţiei româneşti este garanţia reuşitei. Nu cred că reforma este un „război" între generaţii pentru că nici una dintre „tabere" nu se exprimă unitar: printre tinerii sclipitori există şi tineri imbecili, după cum ştiu pensionabili nu doar utili ci necesari marii schimbări. Este, însă, foarte adevărat că, statistic, tinerii sînt mai eficienţi într-un efort reformator. De aceea, ascensiunea profesională a tinerilor poate fi socotită o bună premisă pentru o reformă.

Promovării tinerilor în funcţii importante i se opune, cel mai adesea, argumentul experienţei. Mărturisesc, „experienţa" ca argument vehiculat în România, mă înspăimîntă. Întîi, nu înţeleg prea bine ce este aceea „experienţă". Dacă e vorba despre dobîndirea unor abilităţi urmare a îndelungatei exersări, dacă ne referim la apariţia unor reflexe profesionale, dacă avem în vedere legitimitatea unui fler, a unei intuiţii – atunci permiteţi-mi să spun că nu cred în „experienţă" ci în „experienţe". Fiecare funcţionar are experienţa lui pentru că fiecare are propriul trecut profesional. Poţi să ai, în trei ani de funcţie publică, o experienţă remarcabilă, după cum poţi să ai, la sfîrşitul celui de-al zecelea an de carieră, ezitările şi stîngăciile primei zile. Vreau să spun că experienţele se dobîndesc în funcţie de datele intelectuale ale fiecărui funcţionar.

Pe de altă parte, cred că trebuie să fim atenţi la experienţele maligne. Experienţele dobîndite de funcţionari în administraţia anilor '80, de pildă, mai degrabă handicapează decît recomandă. Echivalarea vechimii cu experienţa mi se pare cel mai periculos raţionament administrativ. Voi reveni.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Cu spatele

Articolul de săptămîna aceasta va aduce mai mult a ceea ce se cheamă cronică politică. Sau cronică de moravuri politice. Va aduce, doar.

Există momente cînd semnele, de obicei discontinui, ale realităţii se adună şi întruchipează, „chipează întru" un sens cît de cît coerent, compun o figură în care ne simţim prinşi, închegaţi, coagulaţi, o figură sau un chip care ne priveşte într-un mod, cum să spun, imanent. Ne simţim, atunci, luaţi prin surprindere, ameninţaţi chiar: căci chipul, figura, întru-chiparea pe care o compunem, la care participăm nu ne priveşte, de fapt, pe noi, noi sîntem ea. Pare făcută pentru ochi străini, mult mai mari, pentru un fel de vizitatori ori de spectatori din viitor, sau de deasupra, mult peste noi. Acel chip priveşte istoria, sensul istoriei, de fapt se oferă, nud, privirii reci, judecătoare a unei transcendenţe care abia ea, fără s-o ştim, ne priveşte. Direct, intens, tot timpul. Care ne vede, dar pe care noi nu o simţim atîta vreme cît nu avem chip. Cînd nu ai faţă eşti invizibil. Eşti iresponsabil, inconştient. Rar ne simţim chipul, rar ne simţim priviţi, rar ne îngrijorăm, ne speriem de noi înşine, de cum arătăm, de cum sîntem văzuţi. Am prefera să nu fim.

Ambasadorul Statelor Unite la Bucureşti spunea deunăzi că pentru a intra, a ne apropia de NATO nu trebuie să fim *obsedaţi verbal* de aceasta, ci să ne vedem, coerent, de treabă: să facem ce avem de făcut aici, „pe plan intern", adică reforma. Prin urmare, noi tematizăm abstract, izolăm „imaginea" pentru exterior, încercăm s-o compunem, creăm o mască pentru a ne ţine loc de chip. Dar masca, făcută anume pentru a fi arătată, văzută, se vede; expusă, se dă de gol *ca mască*: ca intenţie de arătare-cu-ascundere.

Un ministru face literal ceea ce-i intră în atribuţii, şi este admonestat de partenerii de putere. Fie-mi îngăduit să mă *exprim* şi să afirm, deloc analitic, *pentru a avea un chip dar pentru a arăta spatele*, că suport tot mai greu hachiţele secretomane ale ţărăniştilor. Se pare că fostul premier, Victor Ciorbea, era expresia cît se poate de coerentă a mentalităţii politice ţărăniste: multă vorbă în secret, în interminabile şedinţe. Vorbă sinecdocală, care trece drept acţiune politică. Guvernarea prin şedinţe şi prin conciliabule nesfîrşite pare a fi linia politică a ţărăniştilor. Ne-am indignat cu toţii atunci cînd Ion „Gură de Aur" Iliescu a pronunţat sintagma: „democraţie originală". Dar nu abia acum, din 1996 încoace, facem asta? Prin stilul lor de lucru, ţărăniştii (în primul rînd) *formalizează* democraţia: adevăratul parlament e în altă parte, adevărata conducere e alta. „Firul scurt" zbîrnîie mai mult ca niciodată. Pofta de a controla totul şi de a nu decide nimic a actualei puteri este imensă şi paralizantă. Pofta ei de vorbă, vreau să spun, stilul secret-autoritar-verbal de a conduce: discuţii fără decizii.

La Londra, foştii prizonieri de război în Japonia i-au arătat, cît se poate de expresiv, spatele împăratului Akihito. Spre acesta erau îndreptate doar nişte pancarte, nişte texte. Cum să facem să ne întoarcem, şi noi, spatele spre cei ce se-ascund de realitate prin conciliabule şi şedinţe? Cum să-i întorci spatele celui ce nu se uită spre tine şi confundă politica cu discuţiile pe băncile parcurilor? Stilul de a face politică al ţărăniştilor poartă amprenta, iată, de neşters a istoriei pe care reprezentanţii de frunte ai acestui partid au trăit-o. Ei continuă în viaţa, de-acum, publică, prelungesc nepermis *marginalizarea istorică în vorbe* care le-a fost, ani de-a rîndul, impusă.

Politica are dificultăţi să se aşeze în România. Nu o politică sau alta, ci politica în general. Ca şi pînă în 1996, mentalităţile trecutului – altele, de data aceasta, dar la fel – îşi spun, enorm, cuvîntul. Stilului comunist, de şef de raion, de secretar de partid care confundă regiunea cu moşia, de pînă în 1996, i-a luat locul un stil creat tot de comunişti, dar nu pentru ei, ci pentru duşmanii-victimele lor: „coaliţia" la putere aduce tot mai mult a conjuraţie fără obiect, a conspirativitate pur verbală: conspirativitate la putere!

Bogdan GHIU

Economie

Pînă nu va fi prea tîrziu

Teoretic, este posibil să intrăm în Uniunea Europeană încă în acest secol. De se va întîmpla aşa, atunci şi economia, şi populaţia României vor primi cîte un balon de oxigen. Economia şi-ar recîştiga încrederea pierdută iar populaţiei i-ar fi redată măcar o parte din speranţa pierdută.

Nu ne va fi însă deloc uşor să cîştigăm această cursă în care se aleargă pe cel puţin trei culoare: economia, politica şi diplomaţia. Fără îndoială că toate aceste trei curse sînt la fel de importante. Totuşi, cursa economiei mi se pare a fi cea mai grea.

Pe plan economic, se desfăşoară o competiţie dură. De rezultatul ei depinde, în mod hotărîtor, dacă secolul viitor ne va găsi în interiorul Uniunii Europene sau vom fi tot la porţile ei, cu statut de... asociere.

Cursa în planul economiei este o cursă cu obstacole. Fiindcă de ţările dezvoltate sîntem încă despărţiţi prin ziduri înalte: nivelul tehnologic, productivitatea muncii, calitatea produselor, standardul de viaţă. Acestea sînt redutele! Cum să le cucerim?

Bătălia cu decalajele tehnologice şi financiare va fi de-a dreptul cumplită. Încă din '73, în plin proces de industrializare, specialiştii germani de la G.H.H. ne-au avertizat că industria noastră modernă se va deprecia în doar cîţiva ani, nu atît fizic, cît moral, într-o lume în care apar continuu noi tehnologii, tot mai sofisticate. Se vede că au avut dreptate. Dacă, astăzi, România nu se poate lăuda cu o productivitate performantă, o cauză este tocmai învechirea tehnologică. Desigur, cuplată cu o altă cauză: lipsa de bani pentru a cumpăra utilaje noi. Eroarea s-a comis atunci, în timpul industrializării: s-au cumpărat licenţe străine în loc să fie atraşi investitorii străini, care ar fi avut grijă să-şi reînnoiască neîncetat tehnologiile. O vorbă din bătrîni spune: „Mai bine mai tîrziu decît niciodată". Acum e tîrziu, dar mai putem schimba concepţia pînă nu va fi prea tîrziu.

Dincolo însă de aceste praguri obiective, greu de trecut, ne mai stă în cale şi unul subiectiv: descurajarea populaţiei, cauzată de prelungirea stării de sărăcie. S-a produs, la noi, un fenomen grav: pentru că bunăstarea atît de aşteptată a întîrziat prea mult să devină realitate, visul s-a spulberat. În locul lui a apărut dezamăgirea şi oamenii şi-au pierdut elanul. Apăsaţi de necazuri zilnice, de teama de şomaj şi de grija că într-o zi nu vor mai putea să facă faţă diferenţei enorme dintre salariile derizorii şi preţurile explozive, nici nu mai vor şi nici nu mai pot să privească mai departe de „acum". Or, această cursă nu va putea fi cîştigată fără ca moralul majorităţii populaţiei să fie cel optim. Cum să alergi într-o cursă atît de grea cu oameni descurajaţi şi deprimaţi?!

Întărirea moralului populaţiei este bătălia pe care n-o mai putem amîna! Antrenamentul psihologic nu-i însă o chestiune de cîteva zile sau de cîteva luni. Va fi nevoie de răbdare, de acţiuni pe termen lung, pregătite cu inteligenţă şi înţelepciune. Dar, mai ales, de un climat social neinflaţionist.

Inflaţia încă destul de mare, de la începutul anului, ale cărei influenţe le-am simţit direct în bugetele de familii, a continuat să producă fiori în întregul organism al societăţii noastre şi să descurajeze populaţia. Consecinţele sînt extrem de grave. Nu vom putea să ieşim din acest cerc strîmt dacă nu vom învăţa, repede, să valorificăm mai bine ce avem: capacităţi de producţie, bani, oameni. Şi, mai ales, dacă nu vom înţelege că avem nevoie de măsuri durabile şi nu de focuri de paie.

Să nu uităm că prima etapă a reformei, pornită la 17 februarie '97 şi botezată „macrostabilizare", începuse într-adevăr bine. Ne-am ales mai întîi cu adevărul preţurilor. Apoi cu adevărul dobînzilor, al cursului de schimb, al deficitului comercial şi al deficitului bugetar. Speranţa că economia se va însănătoşi nu era nicidecum neîntemeiată. Dar inflaţia a continuat să fie nu doar mare, ci şi nestatornică. În aceste condiţii, Guvernul Ciorbea n-a mai avut cutezanţa (şi cred că nici sprijinul) să treacă linia de foc şi să împingă reforma dincolo de porţile întreprinderilor de stat. Cu alte cuvinte: n-a reuşit să impună schimbarea în economia reală. Din această cauză, marile monopoluri au rămas în poziţia cu spatele la piaţă, refuzînd să treacă în poziţia cu faţa la piaţă. Totodată, consolidarea financiară a întreprinderilor viabile n-a fost făcută. Cu deosebire nu au fost găsite soluţii pentru a fi depăşită starea financiară fragilă din acele întreprinderi unde se irosesc resurse şi cresc arieratele.

Pentru un foc durabil, care să nu se stingă la primul vînt, e nevoie de măsuri luate cu faţa la realitate.

Marile întreprinderi de stat au exces de forţă de muncă. Trecerea la adevărul schemelor de personal va aduce mai mult şomaj.

Cele mai multe întreprinderi produc scump. Prin urmare, va trebui să se ajungă la adevărul costurilor de fabricaţie. Asta cere mai multă muncă, mai multă competenţă şi concurenţă la sînge. Sau, în caz contrar, restrîngeri de activitate, închideri de fabrici.

Dar marea noastră durere este lipsa de eficienţă. Un handicap ce va putea fi depăşit numai prin eliminarea nemuncii, a incompetenţei, a risipei, a furturilor. Şi prin triumful competitivităţii.

Toate aceste probleme vor putea fi soluţionate nu neapărat prin noi investiţii financiare, ci printr-o mai bună organizare a muncii. Şi printr-un raport adevărat nu între salarii şi muncă, raport adeseori nesemnificativ, ci între salarii şi recunoaşterea muncii de către piaţă.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Cine se aseamănă...

În vîltoarea schimbării guvernului din Rusia şi a scandalurilor aferente, primul tur pentru alegerea guvernatorului de Krasnoiarsk a trecut într-un plan îndepărtat. Acum, victoria generalului Lebed transmite semnale alarmante, nu doar la Moscova, ci şi în alte capitale ale lumii. Comentariile încearcă să analizeze personajul dincolo de declaraţii. Misiune deosebit de dificilă pentru că marca lui Lebed este sinceritatea, „ce-i în guşă şi-n căpuşă" şi nimic nu este mai periculos în politică decît sinceritatea celor puternici.

„General fără armată, om politic fără partid, pus la index în viaţa publică, luat în derîdere de presa naţională, Saşa Lebed, „născut învingător" cum se autodefineşte el, i-a sedus pe alegătorii din Krasnoiarsk.

A funcţionat iarăşi, charisma fostului erou din Afganistan. Dar dincolo de atracţia exercitată de fizicul său de fost boxer, de frazele sale biciuitoare şi de vocea sa profundă l-a ajutat faptul că face figură de băiat rău al politicii ruse. Pentru că în sufletul lor ruşii îi îndrăgesc pe cei detestaţi de putere. Aşa a fost şi cu Boris Elţîn la începutul carierei lui politice şi cînd în plină perestroika (1987) a fost dat afară cu scandal din postul de secretar de partid al Moscovei. Patima pusă de Mihail Gorbaciov ca să-i bareze drumul a contribuit din plin la crearea unui capital de simpatie, care l-a susţinut politic.

La fel, Alexandr Lebed, boicotat de mass-media, profită de avantajele oferite de situaţia de outsider, în special acum cînd opoziţia comunistă pare complet derutată. (...) Mai mult ca oricînd, artizanul păcii din Cecenia se prezintă ca singurul candidat capabil să-l pună în umbră pe Boris Elţîn, sau pe succesorul desemnat de el, în cazul în care nu e hotărît să candideze pentru un al treilea mandat. Personalitatea sa atît de accentuată contrastează puternic cu prestaţiile terne ale celorlalţi prezidenţiabili: primarul Moscovei, Iuri Lujkov, fostul primministru Viktor Cernomîrdin, ambii subminaţi încă de trecutul lor din aparatul de partid.

Şi dacă generalul Lebed are vreo şansă în cursa prezidenţială ea se întemeiază pe asemănarea, trăsătură cu trăsătură, cu actualul stăpîn de la Kremlin, aşa cum era el la începutul carierei sale politice.

Sînt amîndoi masivi, instinctivi, mai mult mormăie decît vorbesc, zîmbesc rar şi au darul formulelor memorabile. Succesul lor la poporul rus este suficient pentru a explica aversiunea provocată de personalitatea fostului preşedinte sovietic, Mihail Gorbaciov. Vioiciunea, cordialitatea, bunele maniere, discursul cizelat au fost considerate de ruşi «pedanterie»; el nu a auzit niciodată în Rusia cel mai mic ecou de simpatie, spre marea mirare a occidentalilor care vedeau în el un om politic corespunzător aşteptărilor lor.

Dar Rusia nu poate fi înţeleasă cu ajutorul raţiunii. Comportamente care în Occident ar bloca orice veleitate de carieră politică sînt salutate în Rusia drept afirmare a unor trăsături naţionale. Faptul că Boris Elţîn are o înclinaţie deosebită spre băuturile alcoolice nu a dăunat niciodată imaginii sale. Dimpotrivă. Şi dacă sinceritatea generalului Lebed e curată grosolănie, ea este percepută ca o dovadă evidentă de autoritate.

Amîndoi provin din familii provinciale, muncitoreşti, marcate de poveşti dureroase (tatăl lui Boris Elţîn a fost ucis în perioada stalinistă, cel al lui Lebed a stat doi ani la puşcărie pentru că în 1937 a întîrziat la slujbă); amîndoi s-au căţărat în ierarhie prin forţa pumnilor, ajungînd la vîrf în cele mai importante instanţe ale dispozitivului sovietic: Boris Elţîn în partid, Alexandr Lebed în armată.

Ca şi Elţîn ieri, în lupta împotriva partidului şi al primului său secretar, Mihail Gorbaciov, Lebed foloseşte acelaşi fond de comerţ: el spune că va lupta împotriva corupţiei, a repartiţiei inegale a bogăţiei, a birocraţiei. Cînd eşti singur împotriva tuturor, înclinaţia autoritară poate duce la despotism (...) Ce va fi generalul Lebed pentru Rusia? Un Terminator care va tîrî ţara pe calea «naţional patriotismului» sau un mîntuitor încarnînd idealul mesianic care bîntuie de secole inconştientul rus? Sau, mai modest, va urma exemplul celuilalt general, Alexandr Ruţkoi, fost vicepreşedinte, care duce azi o viaţă extrem de liniştită ca guvernator al regiunii Kursk, departe de toate intrigile moscovite?". (Marie Jégo – **Le Monde**, 21 mai)

Enigma de pe Titanic

Întrebarea pe care şi-o punea Charles Krauthammer în revista **Time** (27 aprilie) era dacă strigătul lansat de căpitanul vasului Titanic în timp ce acesta se scufunda „Întîi femeile şi copiii!", stabilind astfel priorităţile pentru salvare, poate fi acceptat de o feministă din zilele noastre. Eseistul observă că acest anacronism continuă să se manifeste în cazuri limită: cînd e vorba de victime, femeile şi copiii sînt număraţi la un loc. „Copiii au dreptul la o consideraţie specială: sînt inocenţi şi neajutoraţi. Nu au dobîndit încă nici raţiunea, nici înţelepciunea care să-i poată face să acţioneze independent. Sînt lipsiţi de apărare şi inocenţi. De aceea li se acordă o protecţie specială. Într-o situaţie de urgenţă este de datoria noastră să-i salvăm, pentru că viaţa lor depinde de gesturile noastre. Şi în timp de război ei ar trebui să se bucure de imunitate pentru că nu au ameninţat şi nu au ofensat pe nimeni. Comanda «Femeile şi copiii» atribuie şi femeilor starea de dependenţă şi candoare morală caracteristică unui puşti de cinci ani. O asemenea atitudine avea poate sens cînd votau numai bărbaţii (...) Acum cînd restructurarea extensivă a societăţii a garantat femeilor egalitatea în educaţie, la angajarea în serviciu, la guvernare, în sport, sînt egale în sensul cel mai larg al îndatoririlor cetăţeneşti, ce le mai poate îndreptăţi la privilegii reducîndu-le la statutul de copii? Psihologii evoluţionişti ar putea susţine că ordinea pentru bărcile de salvare a fost determinată de instinctul care comandă perpetuarea speciei: femeile sînt indispensabile pentru reproducere. Un sat poate fi repopulat dacă supravieţuiesc femeile şi cîţiva bărbaţi, dar nu şi în situaţia inversă. În sens biologic, femeile sînt mai preţioase decît bărbaţii, evoluţia ne-a condiţionat să le acordăm o protecţie identică celei oferite copiilor. Desigur se poate obiecta că a le reduce la funcţia reproductivă e deprimant: ne reaminteşte vechea vorbă de duh a geneticienilor: puiul de găină este modalitatea prin care oul produce un alt ou. Dar fiinţele umane nu sînt cloşti şi tradiţiile cavalereşti nu sînt doar deghizarea strategiilor de supravieţuire"...

În faţa acestei dileme, Krauthammer imaginează următorul final deschis: „vaporul se scufundă. Bărbaţii dintr-o delicată şi iraţională galanterie ar trebui să le permită femeilor să se salveze primele. Iar femeile cu un autentic sentiment al respectului de sine, ar trebui să refuze. Rezultatul? Impas. Cum se termină filmul? Cum ar trebui să se termine? Repede, vasul se scufundă".

Un cititor al revistei **Time** (25 mai) găseşte o altă soluţie: „Am fost învăţat să respect femeile, aşa că eu le-aş arunca pe ele în primul rînd în bărcile de salvare. Dacă ele vor să sară din barcă în ocean ca să facă astfel loc unor bărbaţi mai merituoşi, n-au decît".

Democraţia ateniană în Texas

Problema reprezentativităţii, în ce măsură aleşii poporului iau exact acele decizii pentru care au primit mandatul popular, nu apare doar în democraţiile în formare, ci şi în cele care şi-au stabilit de mult regulile de funcţionare. Influenţa crescîndă a sondajelor de opinie – cînd cetăţenii răspund prin da sau nu la nişte întrebări pe care probabil nu şi le-au pus niciodată – nu determină doar cereri de interzicere, ci şi încercări de perfecţionare.

Astfel în statul Texas, un profesor universitar propune „introducerea sondajelor deliberative. În loc să cerem la întîmplare un răspuns la întrebarea dacă America trebuie sau nu să bombardeze Irakul, ar fi preferabil ca acest grup reprezentativ să-şi petreacă sfîrşitul săptămînii aflînd care sînt principiile politicii externe americane, ale celei irakiene şi cum se foloseşte puterea militară. Apoi ei vor pune întrebări experţilor şi vor organiza dezbateri între ei şi după toate acestea li se va cere să răspundă la întrebări. Va fi un vot responsabil, care ar putea influenţa în mod autentic evoluţia democratică" – susţine profesorul Tishkin.

Nu este doar una din multiplele utopii democratice, vehiculate prin reviste teoretice, metoda a fost practicată în Texas pentru decizii în materie de servicii publice. Cetăţenilor care alcătuiesc eşantionul li se explică toate aspectele subiectelor, avantajele şi dezavantajele fiecărei soluţii.

De obicei, fiecare politician îşi susţine propria variantă, care – firesc – prezintă toate caracteristicile perfecţiunii, în timp ce soluţiile adversarilor politici sînt stupide sau rău intenţionate. Decizia într-o serie de probleme de mare importanţă în viaţa de zi cu zi presupune însă şi o anume competenţă specifică, pe care adeseori omul de pe stradă nu o posedă. După cum relatează revista **The Economist** (16 mai) sondajele deliberative din Texas au dat cîştig de cauză metodelor ecologice de dobîndire a energiei electrice, deşi introducerea lor ar presupune o creştere a taxelor locale. Firesc, oamenii care cîştigă bani de pe urma extracţiei cărbunelui consideră invenţia profesorului Fishkin (anunţată de el ca o revenire după 2400 de ani la principiile democraţiei ateniene), un capriciu universitar.

Dar nu e exclus ca ideea să prindă, Statul Texas, întemeiat de pionierii „noii frontiere" s-ar putea să se afle din nou în avangarda „frontierei noilor idei" – conchide revista **The Economist.** (**M.B.**)

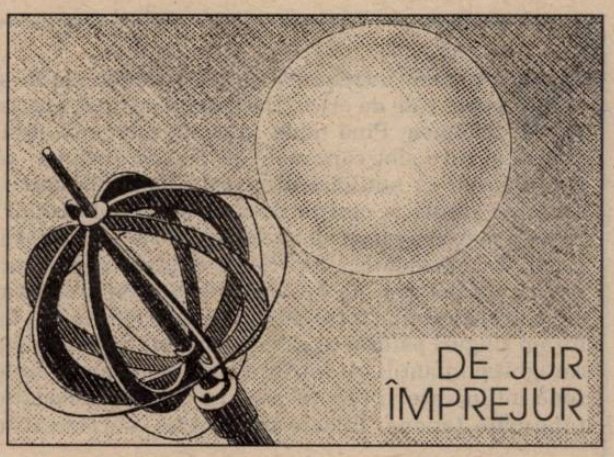

Inutil şi imoral

Ocolite de acordurile de la Dayton, problemele albanezilor din Kosovo au răzbit pe prima pagină de îndată ce numărul morţilor a depăşit suta. Regiune mit în spaţiul prezentei Iugoslavii, spaţiul locuit de albanezi a fost un abces ascuns în tot timpul cînd conflictele deschise răvăşeau Croaţia şi Bosnia Herzegovina. Dar, aşa cum explică observatorii de la faţa locului, aici nimeni nu regretă armonia etnică distrusă de forţele extremiste, pentru bunul motiv că aici coexistenţa n-a funcţionat. Într-o regiune în care albanezii musulmani alcătuiesc o majoritate covîrşitoare (peste 80 la sută din totalul populaţiei) ei au trăit alături de sîrbii ortodocşi şi nu împreună cu ei. Încă din anii '60 a existat tendinţa consolidării unor colectivităţi omogene, dominate de un singur grup etnic; în spaţiul rural, adeseori singura prezenţă sîrbă este cea a poliţiştilor. În oraşe, o asemenea concentrare este greu de realizat şi albanezii cu sîrbii s-au obişnuit de-a lungul anilor '60-'70 să trăiască în aceleaşi blocuri şi să se întîlnească la aceleaşi locuri de muncă.

Cînd, în 1989, Miloşevici a suspendat prerogativele autonomiei acordate de Tito, prima consecinţă a fost segregarea învăţămîntului. Părăsind şcolile oficiale unde nu li s-a mai permis să înveţe în limba maternă, albanezii şi-au creat un sistem paralel de învăţămînt întemeiat pe mîndria naţională şi pe subvenţiile albanezilor din diaspora. Unul din consilierii lui Ibrahim Rugova, conducătorul (contestat) al etnicilor albanezi susţine că în universităţile şi liceele paralele, din poduri, subsoluri şi alte sedii improvizate, învaţă 11.000 de studenţi şi 56.000 de elevi cărora le predau 837 de cadre universitare şi 14.500 de profesori de liceu. Începînd cu învăţămîntul s-a creat un sistem paralel complex care a permis o viaţă politică, economică şi socială în afara puterii de decizie a autorităţii sîrbeşti.

Această evoluţie a permis şi menţinerea lui Rugova ca reprezentant politic al doleanţelor albaneze: poziţia sa ideologică pledînd pentru obţinerea drepturilor pe o cale nou violentă s-a dovedit posibilă în practică şi i-a asigurat şi susţinerea comunităţii politice internaţionale. Rugova părea un garant al stabilităţii, concept mult mai important decît democraţia sau drepturile omului. Numai că supravieţuirea şi dezvoltarea acestei societăţi paralele a potenţat aspiraţiile spre independenţă şi suveranitate, prezenţa sîrbă fiind percepută exclusiv ca exercitare a represiunii. Evenimentele sîngeroase din ultimele luni au radicalizat această atitudine şi Rugova este depăşit nu doar de lideri care îşi afirmă opţinea pentru violenţă, ci şi de organizaţiile care o practică.

Performanţa izbutită de negociatorul american Richard Holbrooke de a-i aşeza la aceeaşi masă în vederea tratativelor pe preşedintele Iugoslaviei Miloşevici şi pe liderul albanezilor Rugova a presupus concesii ale ambelor părţi. S-ar putea să rămînă un început fără nici o continuare. În timp ce prin aceste convorbiri sîrbii recunosc legitimitatea lui Rugova, ea este tot mai contestată de majoritatea minoritară pe care o reprezintă. Doctrina nonviolenţei rezistă cu greu la ritmul înmormîntărilor impus de practica violenţei.

În multe ziare relatările despre evenimentele din Kosovo se află pe aceeaşi pagină cu analiza consecinţelor referendumului din Irlanda care a exprimat opţiunea populară pentru acordurile de pace încheiate de politicieni. David Ervine, un fost terorist protestant, convertit după cinci ani şi jumătate de puşcărie la activitatea politică legală, recunoaşte: „Lupta între cei care se simt irlandezi şi cei care se simt britanici nu poate fi cîştigată de una dintre părţi. De aceea acest război a fost inutil şi imoral". Morţii nu-l mai aud, iar cei vii din alte locuri – din Europa, Asia, Africa şi America Latină – consideră că nu s-a făcut încă prea plinul de suferinţă care să asigure liniştea unei asemenea declaraţii.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Ne punem întrebarea în acest număr dacă se poate rîde de orice. Dacă orice poate fi luat în zeflemea. Pînă unde se poate merge cu deriziunea şi care sînt capcanele ei. Sîntem înclinaţi să persiflăm şi să minimalizăm toate lucrurile importante cu ironie şi cinism detaşat şi demobilizator? Sîntem mereu dispuşi să ne demolăm zidurile cetăţii, rîzînd de netemeinicia lor? Să ne batem joc de dictatori şi, deopotrivă, de democraţie? Să compromitem orice, transformînd totul într-o comedie ieftină? Să ne furăm singuri pălăria ca să ne amuzăm? Sîntem nişte caraghioşi infantili, cu sau fără voie? Sau tocmai acele zone întunecate şi reci de care nu se rîde niciodată, tabuurile ţepene, falsele încruntări, seriozităţile îmbufnate, fanatismele încrîncenate, apelurile la responsabilitate colectivă, la solidaritate populară şi înfierarea spiritelor prea mobile sînt cele care distrug orice armonie şi pun frînă unei dezvoltări libere? Unde ar trebui să ne oprim cu gluma şi *să ne apucă serios de treabă?* Cînd şi de ce ar trebui să ne descreţim frunţile? Cum am putea face lucruri serioase, glumind?

Sînt probleme de al căror răspuns încercăm să ne apropiem. Unii colaboratori vor constata că sîntem un neam vesel de pezevenghi, care taman în comunităţile lor tradiţionale fac haz pînă şi de morţi. Alţii vor observa că „românul e un ins profund serios", fără simţul umorului, deşi ironic la adresa altora. Se va constata şi că ironia e o armă teribilă, care punctează foarte rapid un adevăr, dar că ea nu e folosită cum trebuie în presă. Va fi remarcată în acelaşi timp caraghioşenia noastră involuntară, deriziunea în care cădem fără voie şi care, pînă la urmă, nu ne e neapărat specifică, francezii, cel puţin, fiindu-ne şi ei pe aproape.

Fiecare punct de vedere poate lumina cîte o porţiune de adevăr asupra veselei tragi-comedii dramatice de la noi. (**A.M.**)

Dumitru SOLOMON

scriitor

„De cine rîdeţi? De voi rîdeţi!"

Sfidarea lui Gogol, adresată nu unor personaje din scenă ci publicului din sală, şi, printre rînduri – din text şi din stal –, omenirii, nu poate fi respinsă, oricîte eschive am executa. Rîdem de viciile fiinţei umane, celelalte vietăţi ne pot amuza doar, şi numai în eventualitatea unor corespondenţe cu însuşirile omeneşti.

În imaginarul meu văd conturîndu-se două atitudini privind deriziunea. Una care proclamă solemn că nu orice poate fi luat în rîs, din sfera virtuală a derîderii fiind excluse din capul locului tragicul, sentimentele înalte (sau înălţătoare), precum dragostea – de aproape, de familie, de patrie, de natură – mila, compasiunea, tristeţea, durerea. Cealaltă atitudine proclamă că totul, absolut totul poate fi supus derîderii. Nici una dintre ele, observ, nu are curajul să circumscrie obiectului divinitatea, ambele considerînd, probabil, că Dumnezeu poate inspira adoraţie, credinţă frică, revoltă, ură, nicidecum batjocură. (Deşi vechii greci îşi mai îngăduiau să-i ia în rîs pe zei, care tot divinităţi se cheamă că erau...)

Unii spun că nu ai dreptul să(-ţi) rîzi de Medeea, de Lear, de Hamlet, de război, de holocaust, de patriotism. Alţii, bazîndu-se pe definiţia dată de Bergson („du mécanique plaqué sur du vivant"), sînt de părere că rîsul sau de-rîsul, din moment ce poate fi declanşat printr-o întrerupere de serie, de placare mecanică pe viu, nu constituie neapărat un act punitiv şi nici măcar un gest moral, fiindcă obiectul însuşi ni se poate arăta, fără intervenţia noastră activă, în toată splendoarea sa comică, aşa că, vrînd-nevrînd, tot rîdem dacă e să rîdem. Numai că mecanica bergsoniană a rîsului nu se aplică oricărei rupturi de serie, un om care alunecă pe stradă şi cade neproducînd ilaritate decît: 1. proştilor; sau 2. cu condiţia ca individul în cauză să stîrnească oarece antipatie prin, de pildă, morgă, emfază, infatuare. Aşa cum nu este bine (şi nici elegant) să iei în derîdere defecte organice. Dar dacă un bîlbîit este orator sau purtător de cuvînt, ceea ce înseamnă că nu a făcut sau nu a fost pus să facă în prealabil exerciţii cu pietricele în gură la malul mării, ca Demostene, nu ai cum să eviţi efectul de deriziune. Chestiunea se pune, cred, dacă luarea în derîdere este o predispoziţie, o stare, o carenţă de caracter sau are o componentă etică. Şi mai e ceva: purificăm mediul social de categorii inocente, precum handicapaţii, psihopaţii, homosexualii, indivizii de altă rasă ori de altă convingere politică, aşa cum au făcut naziştii sau comuniştii, ori purificăm mediul social prin izolarea celor care îl otrăvesc deliberat, precum extremiştii politici sau religioşi?

© S. Gheţie

Spuneam că nu este bine şi nici elegant să iei în rîs defecte organice. Dar prostia nu este şi ea un defect organic? În ciuda opiniei acreditate, eu socotesc că prostia nu trebuie luată în rîs, decît în cazul că devine agresivă, zgomotoasă, carieristă, contagioasă ori monopolistă.

Dar disputele acestea au loc numai în spaţiul meu imaginar.

E normal ca Shakespeare să ia în derîdere Războiul troian în **Troilus şi Cresida**, fiindcă, la urma urmei, orice război are şi o faţă comică, e normal ca francezii, germanii, italienii, americanii să-şi parodieze din cînd în cînd istoria, în literatură, în teatru, în film, fiecare dintre ei reprezentînd o cultură mare şi stabilă, în timp ce popoarele şi culturile mici şi oropsite ţin cu tărie, gravitate şi crispare de băţul stindardului naţional. Îndrăzneşte tu, autor român, nu să faci filmul **Marele război**, ca italienii, dar să strecori o notă parodică în, să spunem, povestea războaielor daco-romane, şi vor sări nenumărate persoane cît se poate de serioase în apărarea imaginii cît se poate de serioase a încleştării dintre Decebal şi Traian! Un Švejk român ar fi oare posibil? Şi cine ar cuteza să-l scrie?

Intervine aici şi o chestiune de temperament. Caragiale îşi îngăduia deriziunea (să nu omitem faptul că substantivul are în componenţă rădăcina **rîs**), în vreme ce Eminescu, pătruns de gravitate solemnă, nu-şi permitea decît să-i ardă cu fierul roşu, necum să-i ia în rîs pe, bunăoară, bulgăroii cu ceafa groasă şi grecoteii cu nas subţire.

Dacă ar fi să mă alătur uneia din cele două direcţii imaginare, sînt convins că m-aş decide pentru cea de a doua, pentru simplul motiv că n-aş putea lua în derîdere **suferinţa**. Suferinţa reală, autentică a celor creaţi, **toţi**, aşa cum am citit undeva, după un chip şi o asemănare.

Doina CIUREA

scriitoare

Seriozitatea la români

Orice s-ar zice, contrar altor opinii, românul e un ins profund serios. N-a existat niciodată la noi, nici pe vremea cînd lumea ştia să petreacă, fraternizarea generală întru veselie, caracteristică, de pildă, carnavalurilor germane; cu un orator rezemat de un butoi, gata să persifleze pe oricine, fără excepţie.

Efectele zeflemelii practicate de unele foi satirice româneşti au fost, de cele mai multe ori, aversiunea, ranchiuna, duşmănia. Ironia irită nu mai puţin decît băşcălia, căci românul, contrar altor opinii, rămîne un ins profund serios. E o seriozitate ce se pierde în noaptea timpurilor, precum originea **Junimii** unde e adevărat că anecdota prima. Dar se ştie de ce: datorită uşurinţei tinereţii şi a degajării cîştigate la studiile făcute de unii dintre junimişti prin alte ţări. Românul rămîne de fapt un ins profund serios.

Într-una din cronicile sale teatrale din 1899, I. L. Caragiale afirma că sîntem un neam spiritual şi că pricepem uşor... Tot el avea să consemneze însă, peste vreo cîţiva ani, scandalul nemaipomenit provocat la grădina Stavri de un joc de cuvinte amuzant pe care cutezase să-l facă o trupă franceză. „Francezii vor să rîză de România şi de români!" începuse să strige publicul. Şi... huiduieli, înjurături, fluierături, bastoane ridicate, încît degeaba încercau artiştii să explice că fusese vorba de o glumă inocentă. De altfel, nici primul nostru mare parodist n-a fost scutit de acuza că ia în derîdere virtuţile naţionale, avînd şi el parte de o asemenea manifestaţie. La o reprezentaţie a **Nopţii furtunoase**, la Naţional, îl fluieraseră, îl huiduiseră şi-l ameninţaseră deoarece „îşi bătuse joc" de garda civică. Românul nu admite... Românul, orice s-ar zice, e în fond un ins profund serios.

© S. Gheţie

Trece mai mult de un deceniu de la moartea lui Caragiale, şi amicul mai tînăr al acestuia, un fin exeget, Paul Zarifopol, e nevoit să precizeze într-un articol scris anume pentru **Adevărul literar**, că nota lui pe marginea unui roman de André Maurois, fusese pur şi simplu **ironică**. („Mărturisesc aceasta pe cuvînt de onoare!") Cititorii luaseră totul în serios, spre disperarea recenzentului care scria: „E o farsă teribilă cînd cineva, sau intenţionat sau inocent, îţi refuză gluma. Îndărătnicia de a lua expresia ironică drept expresie directă, sau, cum se zice, **serioasă**, este o faptă neasemănat mai diavolească decît toate răutăţile posibile ale ironiei. Cine m-a pus să admir în glumă romanul lui Maurois?..."

Consternat, revine în alt articol, mai ales că între timp, zicea el, un tînăr inteligent şi cultivat „încercase să-i deschidă ochii", adică îi demonstrase că ironia devenise un lucru mort, iar lumea nouă nu mai admitea decît înţelesul direct, cel mai la îndemînă, posedată fiind de fanatismul seriozităţii. Din ce motiv? Din cauza transformărilor operate în spiritul oamenilor de război. Ceea ce categoric Zarifopol nu admitea: nu-şi putea imagina că războiul ar fi nimicit şi **cele mai elementare capacităţi indispensabile înţelegerii unei glume dintre cele mai transparente!** Şi-apoi, umorul soldatului de rînd, mereu revigorant... Noi să nu scăpăm totuşi din vedere că românul rămîne fatalmente, dincolo de războaie şi comunism, un ins profund serios, cum spuneam. (În special atunci cînd rîzi tu pe socoteala lui.) S-ar mai putea veni cu o mulţime de exemple, chiar şi în ordine cronologică, dar ajungînd în fine şi în zilele noastre, văd într-o seară, la televizor, doi intelectuali care n-aveau nimic de împărţit. Au schimbat replici paşnice pînă cînd, unul dintre ei – neinspirată idee – a încercat să fie uşor sarcastic. Nu cine ştie ce. Celălalt l-a privit însă lung, cu un aer atît de reprobator, încît a trebuit să explice omul repede, şcoleşte, că „a glumit".

Nu-şi măsurase bine cuvintele. În plină discuţie gravă, să glumeşti?! Orice s-ar zice, românul rămîne, finalmente, un ins profund serios.

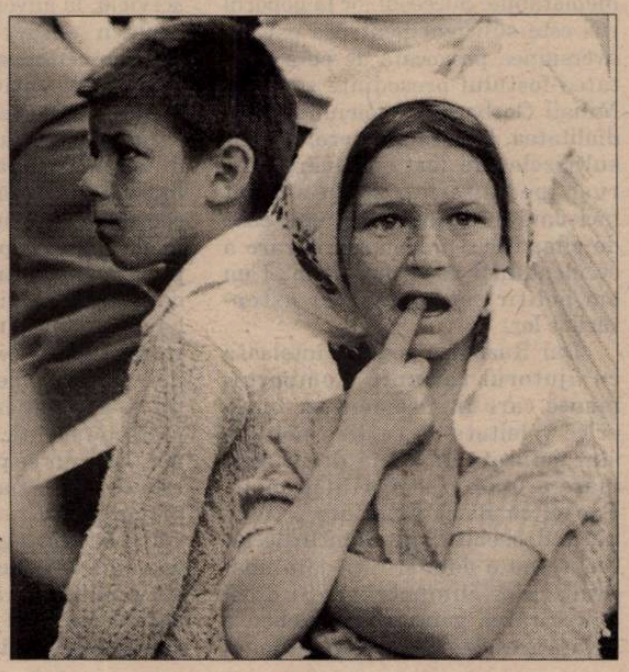

© C. Bumbuţ

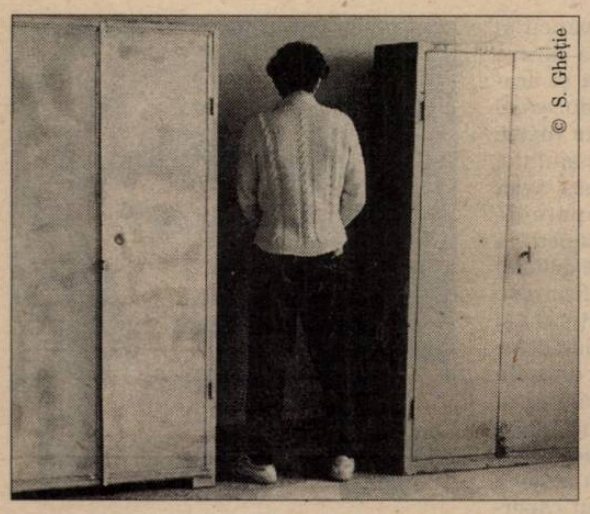
© S. Gheţie

Cinismul ca paradox

„Numai desăvîrşiţii pot zîmbi."
Hermann Hesse

Ironia şi cinismul sînt două maniere prin care răul poate fi învins, nu de pe poziţiile binelui, ci prin înseşi atitudinile sale. E oare posibil ca Satana să fie învins prin propriile-i arme? Socrate şi Diogene cinicul sînt două exemple pertinente pentru un răspuns afirmativ. Maestrul lui Platon repeta neîncetat, spre disperarea semenilor săi, „ştiu că nu ştiu nimic, şi nici măcar asta nu ştiu." Şi nu se putea vorbi aici de histrionism, căci Socrate afirma astfel failibilitatea şi fragilitatea cunoaşterii umane. Acesta era adevărul său, singurul în care credea pînă la capăt. Cum se explică atunci ironia pe care o practica cu atîta obstinaţie?

Ironia e acel procedeu rafinat care, neimplicîndu-se în nici un fel, te face să-ţi autoanulezi eroarea. Orice ironie dispune de un adevăr pe care, însă, nu-l strigă sus şi tare, ci îl tăinuie şi se preface că susţine contrariul. Ironia ştie că răul din celălalt, odată declanşat, se autoanulează. Aşadar, ironia nu e combativă, implicată, ci detaşată, conspirativă, dar eficace, totodată.

Şi cinicul dispune de un adevăr, dar pe care şi-l asumă total, şi îl afişează ca atare. El girează în întregime eroarea, adoptînd poziţia cea mai ingrată. Paradoxul este că implicîndu-se cu toată fiinţa sa în poziţia celui mai rău, cinicul exorcizează absurdul. Scandalizînd, el îndepărtează scandalul, depăşindu-l. Se spune că într-o zi, Diogene cinicul striga în gura mare: „Veniţi oameni!", iar cînd aceştia s-au adunat în jurul său, el i-a alungat cu un băţ spunînd, „am chemat oameni, nu lepădături." (Diogene Laertios, *Despre vieţile şi doctrinele filozofilor*, VI, 2, 32). Xeniades, însă, cel care l-a cumpărat pe Diogene ca sclav, oriunde mergea, mărturisea încîntat, „un geniu bun mi-a intrat în casă" (D. Laertios, *op. cit.*, VI, 2, 74). Căci Diogene îi educase copiii, îi instruise şi-i învăţase să lupte cu arcul.

Dacă Socrate îşi tăinuia adevărul, şi-şi învingea adversarul spiritual pactizînd cu convingerile sale, şi apoi părăsindu-l şi lăsîndu-l să se autoanihileze, Diogene se implica direct, nemijlocit în adevărul său, trăindu-l pînă la capăt. Cinicul supralicitează răul deoarece ştie că orice rău dus la limită se transfigurează în opusul său. El se risipeşte în întregime în eroare, instalîndu-se în adevăr: „Să spui: nu există prieteni, nici o femeie nu merită iubită (...); să denigrezi respectul, dragostea şi pudoarea, să dispreţuieşti omul, asta nu înseamnă să fii deznădăjduit, ci dimpotrivă, înseamnă să descoperi grandoarea idealului şi preţul infinit al dragostei (...)" (Jankélévitch, *Ironia*, ed. Dacia, Cluj, 1994, p. 93). Şi cinicul şi ironicul mizează pe inconştienţa erorii la ceilalţi. Aceştia sînt în fals şi nu ştiu asta. Şi Socrate, şi Diogene duc la adevăr, dar prin atitudini diferite. Căci ironia ţine de rafinament, cinismul de urgenţă, ironia de graţie, cinismul de destin. Iar surîsul de Absolut... *Dar atunci cînd şi ceilalţi resimt* ***conştient*** *răul în care sînt instalaţi, ironia şi cinismul deviază de la scopul lor şi-şi ratează ţinta devenind simple bufonade, batjocură pură, negare genuină a respectului care ne ţine laolaltă. De aceea, azi, în societatea noastră, orice cinism riscă să frizeze neobrăzarea.*

Dan Ioan BUCUR
student la Facultatea de Filozofie,
Universitatea Bucureşti

Irina NICOLAU
etnolog

Rîzi, bade, rîzi şi ţara piere...

Diabolizarea rîsului nu-i lucru nou. În „era noastră", Europa s-a tot jucat de-a rîsu-plînsu. *Vae vobis qui ridetis*, a spus biserica. Nu-i nimic de rîs, tovarăşi, au pretins practicienii comunismului. Cu aceştia din urmă am eu ce am. Şi înţeleg destul de bine teama lor de rîs. Rîsul nu poate fi controlat! Ca urmare, ei l-au împărţit în două: **rîsul inamic** – cîţi oameni nu au ajuns la puşcărie pentru că au spus sau au ascultat un banc şi cel **mobilizator, contructiv, sănătos** – provocat de spectacolele de brigadă şi de caricaturile cu americani chiaburi, sabotori, chiulangii şi borfaşi.

Dar ce-a fost a fost! Mai grav mi se pare faptul că astăzi mai există încă inşi care văd în rîs un act duşmănos. În optica lor rîsul suspendă patriotismul. Un bun român are obligaţia să privească dîrz şi hotărît şi să ţină buzele strînse. Inutil să spun că aceştia sînt extrem de supăraţi pe Caragiale care, spun ei, a hrănit pofta românilor de băşcălie şi a demonetizat „fondul de bază al valorilor naţionale". Ia să fi citit poporul numai „Fefeleaga" şi să vezi ce bine ar fi fost!? Cum adică, spun aceşti inşi, poţi să rîzi chiar de orice, aşa, fără limite? Ca şi cînd limitele nu le-am pune tot noi, ca şi cînd ele n-ar depinde de context şi de multe altele... Poziţia lor nesocoteşte faptul că „fondul de bază al valorilor naţionale", super sanctificat şi vitrinizat, devine o colecţie de fosile.

În ce mă priveşte, respect tot felul de valori româneşti. Mulţi consideră că respectul meu este chiar exagerat şi că mă pîndeşte ispita naţionalistă. Greşit! Mi-e greaţă de orice **ism** şi, mai ales, îmi rezerv dreptul să rîd de orice, ceea ce pentru un veritabil naţionalist este o monstruozitate. Supuse la proba rîsului, valorile se cern şi rămîn dintre ele cele cu miezul tare.

Recent, unul dintre inşii la care mă refeream a încercat să mă convingă că ţăranul nu rîde şi n-a rîs niciodată. Încremenită, atît am putut să bîigui, de ce să nu rîdă, domnule, nu e om? Deşi au trecut cîteva săptămîni bune şi omul poate să fi uitat de discuţia noastră mă simt cuprinsă de pofta de-a-l contrazice. O voi face în continuare.

Ţăranul rîde! Rîde în primul rînd de ceea ce vede şi, adaug eu, de ce aude. Dacă ar rîde de ce-şi aduce aminte, lumea ar zice că e prost. Mă întreb de unde vine vorba „rîde ca prostul în tîrg"? Ce vrea să zică? La tîrg există numeroase momente cînd prezenţa rîsului ar fi legitimă. De pildă, cînd bei aldămaşul, nu văd de ce să nu rîzi.

Unora le merge vorba că rîd mult; nu-i văd nici rău, nici bine. Despre alţii se spune că ar fi morocănoşi; nu-i nici bine, nici rău. Ca şi cum... Ne place să credem că în satul vechi totul se petrecea după rînduială. Care a fost această rînduială, tot încerc să aflu. Oricum ea nu poate fi reconstituită numai pe baza bunului-simţ. De pildă, cui i-ar putea trece prin cap că erau locuri în ţară unde la priveghi, în jurul mortului, oamenii rîdeau şi jucau tot felul de jocuri? Să vă dau un exemplu: cineva lega cu o sfoară piciorul mortului şi apoi speria toată asistenţa făcînd piciorul să mişte. Se dădea morţilor de pomană joc, adică vii mergeau în cimitir şi jucau printre morminte pentru ei. Ca să nu mai spun că la nuntă se rîdea copios, mai ales înspre sfîrşit, cînd socrilor li se făceau tot felul de giumbuşlucuri, naşilor li se spuneau măscări defăimătoare în timp ce pentru nuntaşi erau interpretate cîntece atît de licenţioase încît folcloriştii nu s-au încumetat încă să le publice.

Aşadar, repet, ţăranii rîd. Tinerii rîd cam peste tot, bărbaţii mai mult pe la cîrciumă, femeile şi babele rîd punînd mîna la gură sau un colţ de basma. Dar nu trebuie să ne închipuim că rîd tot timpul. Uneori plîng, alteori strigă, tac... Adică se poartă în toate felurile.

Modul în care se tachinează ţăranii nu a fost cercetat încă. Nu fac toţi la fel. Şi chiar rîsul lor ar trebui să fie cercetat pentru că există ceva care îl face să difere de al nostru. Ei nu rîd cu „ha, ha, ha", nu cunosc veselia noastră excesivă şi uneori isterică. Rîsul lor este mai divers, aşa cum şi felul lor de a vorbi este mai divers. Cine ar face o astfel de cercetare este posibil să descopere variante „dialectale" de rîs. În consecinţă, „ha, ha", „hi, hi", „ho, ho" ar putea să fie rîsul standardizat al oraşului.

O problemă de gust

La vita e bella – filmul lui Roberto Benigni prezentat la Cannes – a realimentat o controversă care, în Franţa cel puţin, apare şi dispare la intervale variabile: anume, dreptul de a reprezenta (cinematografic) Holocaustul. Prin anii '50, Jacques Rivette acuză, într-un eseu celebru, utilizarea unui travelling într-o peliculă pe această temă cu argumentul că „stilizările" sînt indecente atunci cînd e vorba de a filma oroarea absolută... Mai recent, *Lista lui Schindler* a fost respins de unii critici francezi preluînd, de fapt, vechile argumente ale lui Rivette şi invocîndu-se – de dragul comparaţiei – sobrietatea „pozitivă" a lungului documentar *Shoah* (să ne întrebăm, poate, de ce tocmai în Franţa au loc asemenea procese de „erezie"?). Cert este că, în cazul lui Benigni, dogmaticii au găsit un cîmp de bătaie ideal: *La Vita e bella* nu doar „reprezintă" un lagăr de exterminare (Auschwitz probabil), dar îşi şi permite să ia în derîdere atrocităţile naziste! Cum? Ei bine, cam în maniera lui Chaplin din Dictatorul, numai că mult după Holocaust, adică în 1998... Filmul lui Benigni a fost descris ca un fel de *Lista lui Schindler* făcută de Fraţii Marx – ceea ce, oricum ai întoarce-o, nu este un compliment.

La Vita e bella e povestea lui Guido Orefice, un evreu italian, care ajunge cu soţia şi fiul său de cinci ani într-un lagăr. Aici, veselul Guido (interpretat chiar de Roberto Benigni) nu se dezminte, continuînd glumele şi gagurile care – în prima parte a filmului – te fac într-adevăr să te zgudui de rîs (un exemplu: vizitînd o notabilitate locală, Guido îl întreabă ce simpatii politice are; notabilul, ocupat cu odraslele care se hîrjonesc în camera alăturată, strigă la ei să-i potolească: „Benito! Adolfo!", după care se întoarce spre Guido: „Ce spuneai?") Sub pretextul că vrea să-i ascundă copilului gravitatea situaţiei, Guido răstălmăceşte pentru acesta tot ceea ce se întîmplă. Uneori, gagurile funcţionează – ca atunci cînd Guido, care nu ştie boabă germană, „traduce" aiurea-n tramvai ordinele unui gradat lătrător. Cel mai adesea însă, ele par nelalocul lor: cînd Guido vrea să-l convingă pe băiat că zvonul potrivit căruia nemţii i-ar transforma pe evrei în săpun este fals, „demonstraţia" dezinvoltă la care recurge devine grotescă şi lasă în gură gust de cenuşă... Atacat de un ziarist (evident, francez) la conferinţa de presă, Benigni s-a apărat spunînd că toate filmele sînt nişte vise, şi că *La Vita e bella* e visul lui! Numai că nu aceasta e problema. Cu alte cuvinte, nu libertatea artistului este în cauză (iar, dacă ar fi în cauză, Benigni ar avea tot dreptul să se revolte). Problema este că, atunci cînd iei peste picior ororile istorice cunoscute de toată lumea – şi, mai ales, cînd martorii acestor tragedii sînt încă în viaţă! –, există riscul s-o scrînteşti... A vorbi despre Holocaust cu prea multă dezinvoltură nu este o chestiune de etică defectuoasă, ci una de gust defectuos. Există limite ale deriziunii: viaţa e frumoasă, moartea – nu.

Cannes, 21 mai

Alex. Leo ŞERBAN

© S. Gheţie

Valeriu NEGRU
jurnalist

76, Rue Mouffetard

Treburile gazetăreşti m-au mînat, pe la mijlocul lui ianuarie 1973, spre Paris. Aveam de făcut, pentru Televiziune, un interviu cu Maurice Schuman, ministrul francez de Externe, care urma să viziteze România, între 29 şi 30 ianuarie, la invitaţia lui George Macovescu. Am descoperit repede, că birocraţia de la Quai d'Orsay seamănă leit cu cea de acasă, iar sfinţii franţujilor sînt şi ei gata să te mănînce, pînă să-ţi găseşti drumul către Dumnezeu. Am obţinut interviul abia în ultima zi a şederii mele acolo, după o săptămînă de gîndiri, răzgîndiri şi amînări din partea staffului domnului Schuman. Zicala „tot răul spre bine" s-a dovedit de data asta adevărată, fiindcă am avut cîteva zile libere pentru hoinăreală prin vestitul Oraş-lumină, la care visează tot românul alfabetizat. Am acum în faţă un afiş teatral, din vremea aceea, pe care se poate citi: „Et n'oubliez pas qu'à partir de 15.I.1973 vous pourrez voir tous les soirs, sauf le lundi, à 20h 30, VOTEZ UNTEL d'après Caragiale dans une mise en scène de Claude Cortesi". Era vorba despre „O scrisoare pierdută" adaptată şi pusă în scenă la teatrul Mouffetard, de pe strada cu acelaşi nume, din Cartierul Latin. Mouffetard este o stradă în pantă, îngustă, atrăgătoare prin pitoresc şi printr-o vetuste̦e, aş zice, bine întreţinută. Teatrul de la numărul 76 se înscrie în aceeaşi propunere. Are o sală de 180 de locuri şi în ianuarie '73 îşi ademenea spectatorii cu o ofertă repertorială bogată. VOTEZ UNTEL se juca în fiecare seară, de marţi pînă duminică inclusiv, iar zilele de luni fuseseră rezervate altor spectacole. Caragiale al nostru era prezentat într-o adaptare respectuoasă, pe care aş numi-o, mai degrabă, prescurtare. Locul acţiunii, naţionalitatea şi numele eroilor rămăseseră neschimbate, iar traducerea demonstra o fidelitate care m-a uimit. Punerea în scenă era, însă, plină de inovaţii pe care, de altfel, le-am descoperit, mai tîrziu şi în montările bucureştene. (N-am văzut încă un Farfuridi femeie, dar mai am tot timpul.) Premiera avusese loc cu trei zile înainte, sala era plină şi publicul dovedea reacţii dîmboviţene, adică se prăpădea de rîs. În spectacolul domnului Cortesi, greul îl duceau Zoe, Tipătescu, Caţavencu şi Cetăţeanul turmentat. Relaţia dintre Zoe şi Tipătescu era pasională şi dramatică. Ei nu erau comici. Ei aduceau o undă de sinceritate şi adevăr într-o lume a escrocheriei zgomotoase şi ilare. Celelalte personaje, însă, caricate acid, provocau hohote de rîs şi ropote de aplauze. Cuvîntarea lui Caţavencu, la întrunirea din actul III, a făcut deliciul nebun al sălii. Trebuie spus că francezii se aflau în plină campanie electorală şi tiradele zornăitoare nu le menajau deloc urechile. Replici cum ar fi: „...ca orice fiu al ţării mele mă gîndesc la ţărişoara mea... la fericirea ei" sau „Noi aclamăm munca, travaliul, care nu se face deloc în ţara noastră" au dus sala în culmea entuziasmului. Probabil că erau raportate la anumite figuri ale scenei politice, onorate de atenţia, hazul şi zeflemeaua populară.

Ca tot omul cu un pic de lectură şi trecut prin două-trei opusuri de critică şi istorie literară, eram şi eu îmbibat cu cîteva idei cvasi-unanim acceptate, devenite locuri comune: Caragiale reprezentant al balcanismului, greu de tradus şi imposibil de înţeles în afara acestui teritoriu spiritual. Spectacolul de la Paris mi-a zdruncinat convingerile, demonstrîndu-mi că un Caţavencu „exponent al cîmpiei danubiene", ca şi toate celelalte personaje din lumea lui Caragiale, au paşapoarte valabile şi pot circula fără primejdii în alte spaţii spirituale. Despre această experienţă pariziană nu pot spune ceva mai bun, sau altceva mai bine, decît apelînd la o judecată a lui George Călinescu. Acolo la Paris, „înţelegerea lumii lui Caragiale a rămas intactă şi nimic din comicul ei n-a suferit o cît de mică stingere de tonuri."

© C. Bumbuţ

Păcatele omeneşti sînt eterne, neschimbate şi neschimbătoare. Eterne vor fi rîsul şi derîderea. Ni-l putem imagina pe Caragiale într-o confrerie a geniilor comice, lucide şi neiertătoare, dornice să cureţe grajdurile universale. I-am putea spune acestei organizaţii ecologice: Dérision sans frontières.

N.C. MUNTEANU
jurnalist

Vodevil cu Truţulescu

© S. Gheţie

Egroasă! Inamicul public numărul unu, regele contrabandei cu ţigări, colonelul Gheorghe Truţulescu a fost prins sau s-a dat prins mai ceva ca Băşinică. Mult mai ceva. Exact ca proasta din baie. Chiar pe cînd ieşea din baie. Într-o afacere murdară musai să avem măcar un om curat, nu? Îl avem. Culmea, baia aparţinea doamnei Cîrnat! Doamna Cîrnat este, desigur, soţia domnului Cîrnat! E ceva de rîs aici? Unde? De ce? Era mai bine dacă-l chema domnul Trandafir?

Domnul Cîrnat e şi el om. După cum un om este şi un rrom. Chiar dacă îl cheamă Belmondo! Belmondo Cobzaru! În România a fost un rîs general cînd s-a aflat că omul rrom Belmondo Cobzaru este citat într-un raport al organizaţiei Amnesty International ca exemplu de încălcarea drepturilor omului în România.

Că veni vorba de drepturile omului... Deşi angajat la SPP, Truţulescu e şi el un om ca toţi oamenii. Trecem peste faptul că de cînd s-a dat prins e intens stresat de ziarişti, însă şi drepturile lui au fost încălcate. Încălcate grav de tot. Parchetarii îl supun sistematic unui tratament inuman. Bătut, schingiuit, tras pe roată? În timpul anchetei procurorii cei sadici îi suflă în nas fum de ţigări Assos? Mai rău, mult mai rău. Parchetarii, infinit mai perverşi, îi supun pe arestaţi la interogatorii prelungite de cîte 5-6 ore pe zi, uneori procedează şi la audieri de noapte. Abjectul procedeu provoacă arestaţilor „puternice suferinţe psihice", „lipsindu-i de siguranţa şi responsabilitatea pentru ceea ce declară". Ori un Truţulescu o fi avînd el nervii tari, paraşutist, deh, o fi fost el antrenat pentru acţiuni de diversiune, dar e om şi el, cu sentimente, cu gingăşii, cu slăbiciuni! Evident, un interogatoriu prelungit de 5-6 ore îi provoacă suferinţe psihice intolerabile. Avocaţii au anunţat că se vor adresa organizaţiilor pentru apărarea drepturilor omului. Şi ale contrabandiştilor, oameni şi ei! Pe bună dreptate! Aşa nu mai merge! Dacă cumva nu fumează, Truţulescu e îndreptăţit să se apuce de fumat!

Din fericire, aşa stresat şi torturat cum e, Truţulescu are şi bucurii. În sfîrşit e apreciat la justa lui valoare, recunoscută cel puţin pe plan naţional. A ajuns cineva! O celebritate, chiar. La Craiova se vînd şepci şi tricouri cu numele de alint al lui Truţulescu, Truţi, Truzty şi chiar Truzzi. Sună snob, dar sună bine. Tot la Craiova se pregăteşte de lansare şi prăjitura Truţi. Normal, Truţi e un băiat de zahăr.

În afacere există şi o problemă. Ziariştii şi alţi oameni de bine reproşează procurorilor că sapă numai în jos, nu sapă şi în sus. Chiar aşa! Din păcate, în sus nu se poate săpa. Prea multe grade înalte. Or, un procuror militar care e numai colonel nu poate ancheta un general. În armată există o ordine, o disciplină şi o onoare. Drept care s-a propus avansarea colonelului procuror Mihai Popov la gradul de general. S-a făcut, nu se poate. Şi aşa avem prea mulţi generali. Un senator a calculat chiar că, în perioada 1989-1996, în România s-a făcut cîte un general la fiecare trei zile. Avem generali de armată, de servicii secrete, de poliţie, de jandarmi, de pompieri, de SPP şi de fotbal.

Îl avem şi pe generalul Gherghe Florică. Implicat şi el în afacerea Ţigareta. Deşi bărbat tare, generalul a leşinat la ultima înfăţişare la tribunal. Cînd şi-a revenit, generalul a devenit din nou bărbat tare şi a ameninţat că, dacă-l pun pe liber, îl va împuşca pe procurorul Dumitrescu. Un general care vrea să împuşte un procuror, să recunoaştem nu poate fi un om chiar atît de rău, nu? În mod inexplicabil, generalul Florică n-a fost totuşi eliberat.

Însă cui îi pasă? Estimp în România s-au petrecut şi alte lucruri grave. Care de care mai grave. La Cluj a dispărut iapa Pamela, la Bucureşti au fost casaţi doi urşi, iar la Oradea, armăsarul Cezar a rămas impotent în urma unui accident de circulaţie. Pe baza unui certificat de la medicul veterinar, proprietarii vor o despăgubire să „compenseze pierderea virilităţii" nobilului animal. Unei doctoriţe din Mioveni, Argeş, îi lipsesc din gestiune prezervative în valoare de 3,2 milioane lei, iar în judeţul Alba a fost dat publicităţii portretul robot al criminalului transilvănean. Vietatea este cioban, agricultor sau muncitor necalificat şi, de regulă, foloseşte cuţitul, briceagul, bîta ciobănească, toporul sau ciocanul. La Rîmnicu Vîlcea, Vasile Gorun, zis şi Vulturul, a fost trimis în judecată pentru acţiuni de tip mafiot, împreună cu colegii lui mai cunoscuţi sub numele de Lăbuş, Calul, Piele, Pantera şi Puma, toţi asociaţi în Societatea comercială „Mîini de aur". În judeţul Olt gardienii publici sînt plătiţi în natură, primind covoare, zahăr şi porci în loc de salarii, iar la Cisnădie, muncitorii de la fabrica de covoare au fost plătiţi cu pături şi covoare. O societate din Arad implicată într-o complicată operaţiune de compensare a datoriilor, oferă minerilor de la Regia Autonomă a Huilei vodcă „Cristal", lichior de ciocolată „Ateneu" şi lichior de vanilie „Luminiţa". Să ne mai mirăm că într-un ziar nota „Un recidivist beat a agresat doi poliţişti" apare exact sub reclama „Stalinskaya"... pentru oameni puternici!

În fine, apoteotic, la Arad a fost aleasă Miss Corupţia 1998. Din juriu au făcut parte personalităţi arădene din Poliţie, Parchet şi Garda Financiară, alături de ziarişti şi oameni de afaceri, tot oameni care ştiu despre ce e vorba cînd e vorba de corupţie. La proba cea mai grea candidatele, legate la ochi, au trebuit să descopere un pachet de ţigări. Assos, firește. Evident, premiul a constat în cîteva cartuşe de ţigări. A fost acordat, în semn de preţuire, şi un premiu special de „Miss Truţulescu".

Facem ce facem şi ajungem la Truţulescu. Normal. Cum bine zicea Coana Chiriţa, „tătă lumea azi fumează, omenirea-i o ţigară!" Şi nici măcar nu ştim dacă colonelul e fumător sau nu. Dacă da, sperăm că fumează Assos. Ca să nu fie acuzat că de una se ocupă noaptea pe aeroportul Otopeni şi alta... fumează ziua.

Încolo, în România, deriziunea nu există. În ţara asta plină de umor, aşezată cam excentric, cam la porţile Orientului, se petrec numai lucruri serioase. Serioase de tot.

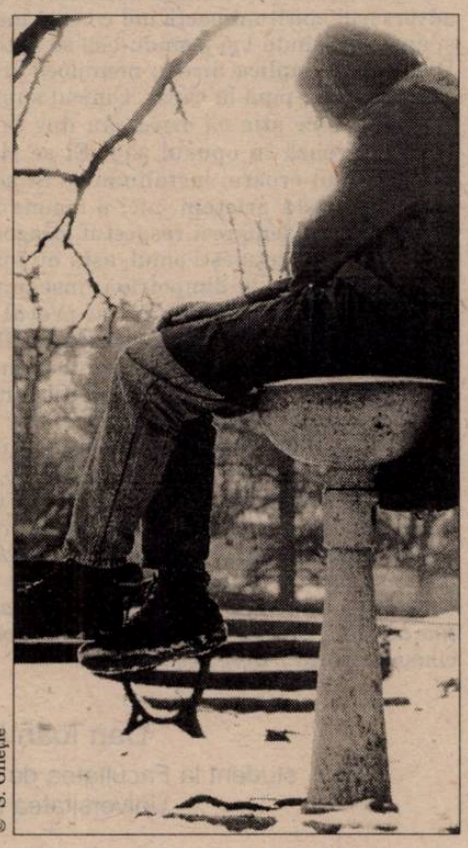
© S. Gheţie

Radu CARP
asistent FSPA – UB

Parlamentul între deriziune şi derizoriu

Se poate remarca o particularitate a termenului „deriziune“: deşi el este un substitut pentru „derîdere“, provenit din latinescul „derisio“ pe filiera franceză (dérision), termenul „derizoriu“ se referă mai mult la valori, fiind echivalent cu „neînsemnat“ sau chiar cu „ridicol“. Nu întotdeauna însă ceea ce este luat în derîdere este şi neînsemnat, din contră, se pot imagina situaţii în care să fie pe deplin justificată bagatelizarea valorilor importante care, prin manifestările lor concrete, se află exact la opusul a ceea ce ar trebui să fie. De exemplu, o instituţie care, prin locul pe care îl ocupă în mecanismul puterilor statului, ar trebui să i se acorde întreaga încredere: ea nu este neînsemnată, dimpotrivă, poartă toată semnificaţia ataşată fenomenului de putere, dar poate fi obiect al deriziunii. Există deci situaţii în care obiectul deriziunii nu este identic cu ceea ce este cu adevărat derizoriu. Este cazul Parlamentului: o instituţie fără de care nu se poate concepe (de)mersul democratic al unei societăţi este transformată în obiect al deriziunii. Asupra celor două Camere se manifestă, de o bună perioadă de timp, ceea ce am numi „presiuni derizionare“. Este vorba de o dublă presiune: una venită din partea celui pe care ar trebui să-l controleze (Guvernul), iar alta, din partea celor care sînt chemaţi să le desemneze componenţa (alegătorii). Recent, prim-ministrul declara că va fi nevoit să recurgă din nou la practica ordonanţelor de urgenţă pentru că ritmul în care lucrează Parlamentul este total nesatisfăcător. Atunci cînd ordonanţele de urgenţă au intrat masiv în arenă, în timpul guvernărilor anterioare, ele au fost justificate prin excepţionalitatea ce caracterizează starea în care ne aflăm şi, în consecinţă, guvernul poate să-şi aroge calitatea de legislator. Să trecem peste faptul că acest raţionament era, în cele din urmă, neconstituţional. Important este că, în momentul în care el a fost pus în practică, Parlamentului nu i s-a dat ocazia să creadă că cineva vrea să îl ia peste picior: parlamentarii au fost cei care au sesizat ulterior acest lucru. Acum, problema se pune cu totul altfel: nu mai este necesară o justificare a ordonanţelor de urgenţă, ele sînt antidotul salvator al dezbaterilor sterile din Parlament. Este adevărat, ineficacitatea Parlamentului constituie una din carenţele majore ce se grefează pe fundalul incert al unui prezent din ce în ce mai sumbru: comisii de anchetă, comisii speciale, rapoarte întîrziate, probleme interne, deplasări în teritoriu – o posibilă agendă săptămînală a Camerelor. „Presiunea derizionară“ îmbracă şi o a treia formă, membrii Parlamentului glosează pe marginea locului lor de muncă.

S-a dovedit (şi, sîntem siguri, se va vorbi multă vreme de acum înainte) despre modificarea Constituţiei în aşa fel încît cele două Camere să aibă atribuţii diferenţiate cel puţin în modul de desemnare. Într-adevăr, un bicameralism perfect nu este cea mai potrivită soluţie pentru România: lăsînd la o parte costurile legate de funcţionare, procesul legislativ este greoi şi, în forma sa actuală, are o durată nejustificat de lungă. Separarea atribuţiilor Camerelor este o dovadă de maturitate politică numai dacă prin aceasta se renunţă la practica guvernării prin ordonanţe de urgenţă. Prin această reformă nu s-ar aduce deloc atingere rolului legislativ al Parlamentului. Ceea ce este îngrijorător este faptul că aceste propuneri vin din partea membrilor Guvernului, a partidelor politice (a se vedea poziţia PNL) sau a celor care ar trebui să se ocupe de relaţia Guvern-Parlament (vezi declaraţiile lui Alexandru Sassu). Nu există (încă) o luare de poziţie oficială a Parlamentului legată de discuţiile pe marginea acestui subiect. Nu avem nici măcar cunoştinţă ca vreun deputat sau vreun senator să fi elaborat vreun proiect în acest sens. Parlamentul pare a se complace în rolul de obiect al deriziunii cît timp din interiorul său nu se fac auzite voci care să contracareze sau măcar să limiteze tendinţa de subminare a sa. Aceeaşi problemă se pune şi la nivelul Parlamentului European: ce atribuţii ar trebui să aibă pentru ca să se constituie într-o veritabilă putere legislativă a UE? Diferenţa (de mentalitate) este însă majoră: membrii Comisiei fac propuneri doar după consultarea prealabilă a Parlamentului European; periodic, unii membri ai Parlamentului European prezintă propriile lor propuneri care să facă posibilă o mai bună plasare instituţională a organismului din care fac parte. Nu orice legislativ, oricît de ingrată i-ar fi imaginea, este obiect al deriziunii. Încrederea faţă de instituţii se formează în timp, nefiind în nici un caz simultană cu crearea lor. Încrederea nu poate fi cuantificată: nu se poate spune de la care nivel al culturii politice aceasta ia locul deriziunii.

Ajungem astfel şi la utimul actor al „presiunii derizionare“: populaţia. Neîncrederea românilor în cei care ar trebui să le reprezinte interesele este una din constantele sondajelor de opinie. Românii nu au încredere în Parlament în măsura în care, de exemplu, ungurii au încredere în UDMR. Parlamentul ocupă sistematic ultimul loc în topul preferinţelor. Fenomenul, s-a spus, nu este unic: şi în alte ţări est-europene lucrurile stau cam tot la fel. Explicaţia este mult mai complexă: această neîncredere se datorează nu atît slabei prestaţii publice a parlamentarilor sau a instituţiei în general, cît imposibilităţii de a avea conştiinţa faptului că unica formă de aranjament instituţional al puterii implică democraţia reprezentativă. Parlamentul, în cele din urmă, este oglinda noastră: dacă imaginea rezultată este derizorie este doar pentru că noi înşine, din punct de vedere politic, sîntem, deocamdată, neînsemnaţi. Adică derizorii.

Abecedarul conflictelor
PNŢCD – Caţavencu
– aşa cum au fost ele –

Eroi: *PNŢCD* – partid creştin şi democrat, naţional şi ţărănesc, înviat după '89, născut la început de secol! *Caţavencu* – revistă de satiră politică, săptămînal de moravuri grele.

Roluri: *Partidul* a avut două faze contemporane. Prima fază de opoziţie politică, iar faza a doua, de ascensiune şi cvasi-control politic asupra economiei naţionale.

Caţavencu a cunoscut o singură etapă veşnică şi independentă: de stilistică ironică la adresa clasei politice, aflată fie la putere, fie în opoziţie.

Cum i-au văzut ceilalţi: *Partidul* s-a identificat cu ţinuta bravului Coposu, moral, cu istorie şi experienţă la minte şi la activ, faţă vitală a unei măcinate disoluţii a sistemelor economice, politice ori sociale. *Partidul* a fost văzut şi ca tăinuitor al fantomelor trecutului: monarhie, moşieri, legionari, dar şi ca mari deţinători de şerpi veninoşi, bine nimeriţi în a aţîţa imaginaţia poporului sărac: dolarii.

Caţavencu: La început s-a dat la Putere şi la liota pedeseristă. Cu toţii ne dădeam la Putere, fiindcă ea ţinea mintea concentrată să n-adoarmă: loviturі de stat, comploturi, transporturi de mineri la Teatrul Naţional. În sfîrşit, furie jurnalistică. Dar au trecut anii, pedesereul s-a pus pe treabă şi a adus liniştea bine stabilită nu se ştie de cine. Revista a căscat gura către tot spectrul politic. Şi-au apărut caracterurile: pedeseriştii – şmecheri, peneţiştii – duşi la biserică, dar ieşiţi de acolo nu ca icoane, ci cu fumuri.

1996 noiembrie: S-a luat Puterea de către CDR, în frunte cu *partidul-far:* PNŢCD. După un timp de dezmorţire, *Caţavencu* atacă Puterea şi ea nu înţelege cum de se întîmplă acest lucru, bineînţeles, cum de este PNŢCD la Putere. Promisiunile electorale s-au prăbuşit: maşini luxoase, case de odihnă şi protocol etc. Case ale Poporului erau deschise PNŢCD-ului, şi CDR-ului, şi

Episodul *Caţavencu*

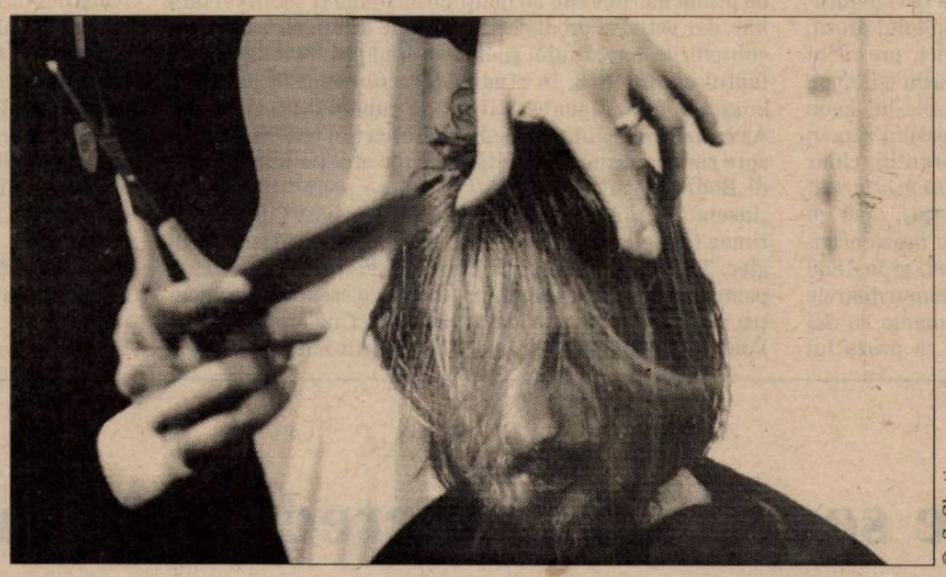

© S. Gheţie

preşedintelui. Apoi, cei 15.000 de specialişti n-au venit la serviciu. Nu poţi arunca găina moartă în curtea vecinului, chiar dacă nici vecinul, Iliescu şi ai lui, nu sînt o alternativă, dar nici nu poţi lăsa găina să duhnească de drum lung. Trebuie s-o iei de beregată şi s-o arăţi.

Luni, 5 mai: Conferinţa de presă a partidului include şi un comunicat de protest la adresa manierei defăimătoare în care revista „Academia Caţavencu“ prezintă partidul în poze şi texte. „Adevărul“ preia comunicatul.

Marţi, 6 mai: Senatul „Academiei Caţavencu“ ia act de protest, iar Mircea Dinescu este invitat la *Ştirile ProTV,* avîndu-l ca moderator pe Lucian Mîndruţă. În aceeaşi emisiune, Mircea Dinescu citeşte o telegramă a lui Corneliu Coposu şi reaminteşte vorbele aceluiaşi: „*Caţavencu* e singurul ziar serios din România“.

Miercuri, 7 mai: La sediul central al PNŢCD, Senatul „Academiei Caţavencu“ depune pixurile vinovate de ultraj şi aduce la cunoştinţa ţării că „simţul umorului ţărănist a decedat.“

Joi, 8 mai: Premierul Radu Vasile invită membrii „Academiei Caţavencu“ în biroul său, cerîndu-şi scuze pentru gestul colegilor săi.

Vineri, 9 mai: „Academia Caţavencu“ îşi vede de treabă în continuare. (Reproducere după o „Istorie a evenimentelor“ publicată în *Academia Caţavencu,* nr. 19)

Eugen ISTODOR

Ce crede domnul Mircea Ciumara

D-le Mircea Ciumara, cum vedeţi dumneavoastră episodul petrecut între PNŢCD şi revista „Caţavencu“?

Mircea Ciumara: Episodul nu a fost între PNŢCD şi „Caţavencu“, ci între o organizaţie autonomă a PNŢCD-ului şi anume, Senatul PNŢCD-ului (care nu reprezintă tot partidul) şi „Caţavencu“. Eu vă pot spune că am simţul umorului, mă amuză luarea peste picior, exceptînd cazurile în care se calomniază, adică se spun minciuni, şi cazurile în care vocabularul este suburban. În rest, gust cu toată plăcerea orice fel de glumă. Acestea sînt chiar binevenite. Gluma e un mod prin care se pot puncta nişte adevăruri pe care dacă ai încerca să le demonstrezi altfel, pe cale logică, ar trebui să foloseşti o argumentaţie care durează prea mult.

Credeţi, totuşi, că revista „Caţavencu“ a *sărit peste cal* în anumite momente?

Din punctul meu de vedere, „Caţavencu“ a avut cîteva calomnii care m-au privit, iar cu domnul Mircea Dinescu am o răfuială fiindcă, odată cînd a fost întrebat despre mine, a spus că nevastă-mea e deşteaptă, nu eu. Asta e problema mea personală cu Dinescu pe care o voi pune la punct cînd îl voi întîlni. Însă în rest am toată simpatia pentru ei.

Nu v-aţi gîndit să le intentaţi vreun proces pentru calomnie sau insultă?

Nu, vreau să intentez un *chef* cu Dinescu, să-i cer socoteală la un şpriţ despre ceea ce a scris de mine. Acolo o să mă judec cu el, la şpriţ, unde lumea vorbeşte mai liber.

Consideraţi normal faptul că într-o conferinţă de presă a partidului dumneavoastră s-a citit o declaraţie împotriva celor scrise într-o revistă? A fost o mişcare normală a partidului sau un act pripit?

Nu cred c-a fost nici normală nici pripită, ci pur şi simplu stupidă.

Putea PNŢCD-ul să procedeze într-un mod mai eficient, sau mai înţelept?

Nu. Trebuia să nu se bage, să-i lase în pace pe cei de la revista „Caţavencu“ să-şi facă meseria. „Caţavencu“ este un rău necesar la noi în ţară şi eu îi apreciez foarte mult. Nu trebuia să se facă o asemenea declaraţie. Repet, aşa ceva e stupid.

Credeţi că presa ironizează suficient de mult sau suficient de bine puterea, partidele politice sau instituţiile statului?

Consider că această armă e folosită încă insuficient în România. Ironia, în general, e o armă foarte eficientă şi mereu binevenită. Dar e loc de mult mai multă ironie şi ar trebui să fie mult mai multă ironie în presa noastră.

A consemnat
Andrei MANOLESCU

Z. ORNEA

Importanţa derizoriului în viaţa literară

Dicţionarele ne avertizează că derizoriul ar semnifica faptele neînsemnate, ridicole, de nimic. Ne aflăm, aşadar, în lumea valorilor, în stratul ei cel mai de jos, de unde începe şi se sfîrşeşte ceea ce nu merită atenţie şi nu are semnificaţie. E larg acest spaţiu din lumea valorilor, este foarte curpinzător? Este. Dar, aici, mişcarea, cernerea e interzisă? N-aş spune. Istoria literară, de pildă, ne e martoră. Examinînd-o în structurile ei evolutive, e greu (dacă nu imposibil) să nu constaţi faptul că mai tot ceea ce în posteritate s-a transformat în derizoriu, în etapele de început, prezenta o anumită semnificaţie, aşadar, o valoare de o anume cîtime. Apoi, cînd lucrurile s-au aşezat şi valorile s-au stratificat fatalmente, disocierea – nemiloasă – s-a instalat, deosebind cu ochiul liber valorile de non-valoare. Dar în fazele de pornire, toţi cei ce scriau şi reprezentau o mişcare literară păreau a fi valori asemănătoare. Şi cei ce se agită cu mai mare larmă sînt, de obicei, cei sortiţi să se piardă în neantul derizoriului. Sînt mereu activi, îndemnînd şi întreţinînd climatul unei mişcări literare sau de idei. Se vede de îndată că n-au har. Dar cît de utile sînt aceste condeie menite să dispară! Ei, de fapt, contribuind la întreţinerea atmosferei acelei mişcări literare, o fac cunoscută, polemizează şi o apără de atacurile adversarilor, sînt neobosiţi pe baricade şi, o vreme, puţină, izbutesc chiar să „ţină afişul". De aceea, tocmai, sînt cu deosebire utili, ei fiind nutrimentul, oricît ar părea de ciudat, îngrăşămîntul fără de care nimic n-ar fi prins viaţă. Chiar dacă posteritatea îi va colora, inevitabil, în obscuritatea derizoriului, la început aceste nonvalori sînt utile. Pentru că, să repet un truism, o mişcare literară nu se constituie, din capul locului, numai din valori mari sau de rang mijlociu. (Perpessicius le numea „scriitori de raftul doi"). Mai sînt chiar necesare şi nonvalorile, pe fondul cărora se pot detaşa valorile autentice.

Dacă ne gîndim, de pildă, la şcoala Junimii, în vremea de început, adică de pe la 1864-1867, chiar înainte de apariţia lui Eminescu, ca poeţi ai cenaclului erau N. Scheletti, Vasile Pogor, St. Vîrgolici, Iacob Negruzzi, apoi Matilda Cugler, A. Naum, Ion Ianov, M. Corne, Th. Şerbănescu, Samson Bodnărescu. Cine îi mai ştie? Unii dintre aceştia au continuat să scrie şi după apariţia lui Eminescu, întreţinînd, cu producţia lor insipidă, lecturile în cenaclurile şi paginile *Convorbirilor literare*. Fără aceştia, se poate spune, Junimea n-ar fi putut să se constituie şi să vieţuiască. Pe unii, puţini dintre aceştia, Maiorescu avea să-i pomenească în vestitul său studiu, din 1872, *Direcţia nouă*... Dar a avut înţelepciunea de a-l cita aici, numai după trei poezii publicate în *Convorbiri*, pe Eminescu, precizînd că este „poet în toată puterea cuvîntului". Acelaşi lucru îl aveau a constata şi la capitolul proză, cu deosebire debil pînă la apariţia lui Slavici, proza lui Eminescu şi, apoi, Creangă. Lecturile în cenaclu (şi, apoi, paginile *Convorbirilor)* erau ocupate de prozele lui Leon Negruzzi, Iacob Negruzzi (nuvele şi acel imposibil roman *Mihai Vereanu).* Miron Pompiliu, I. Pop Florantin, chiar nuvelele lui N. Gane. Slavici apare, şi el, în *Convorbiri literare*, abia în 1871 (cam odată cu Eminescu), apoi cu poveştile populare. De abia în 1875 apare cu proză originală (celebrele nuvele *Popa Tanda* şi *Scormon)* şi în 1880 cu *Budulea Taichii* şi, din 1875, Creangă cu nemuritoarele sale poveşti şi nuvele *(Capra cu trei iezi, Punguţa cu doi bani, Dănilă Prepeleac).* S-a întîmplat însă că proza lui Creangă era insuficient apreciată la Junimea (nici chiar în 1877, cînd a citit şi s-a publicat în *Convorbiri* nestemata nuvelă *Moş Nichifor Coteanul* şi, apoi, celelalte poveşti, inclusiv *Amintiri din copilărie*, 1889). Şi de acest păcat a suferit chiar T. Maiorescu, departe de a fi înţeles valoarea creaţiei în proză a lui Creangă. Îi aprecia mai mult pe ceilalţi? N-aş spune. Deşi pe Gane îl luase în serios şi chiar, impardonabil, pe Iacob Negruzzi. Dar, repet, fără proza acelor minori, unii fiind azi definitiv instalaţi în derizoriu, cenaclul Junimea şi *Convorbirile literare* n-ar fi existat. Acelaşi lucru avem a consemna şi la capitolul dramaturgie, unde, pînă la apariţia lui Caragiale (în 1879 cu *O noapte furtunoasă*, în 1880 *Conu Leonida...*, în 1885 *O scrisoare pierdută* şi *D-ale Carnavalului)*, Junimea avusese parte de producţia insipidă a unui G. Bengescu-Dabija şi cele, de aceeaşi valoare, a lui Samson Bodnărescu şi Iacob Negruzzi. E adevărat, prin opera lui Caragiale şi cea a lui Alecsandri (cooptat în Junimea, care publică, în *Convorbiri*, din 1884, *Fîntîna Blanduziei*, urmată, peste un an, de *Ovidiu)* Junimea a contribuit esenţial la constituirea dramaturgiei naţionale. Dar aceasta la 15 ani de la întemeierea Junimii şi la 12 ani de la apariţia *Convorbirilor literare.* Pînă atunci, la capitolul dramaturgie Junimea nu-i putea menţiona decît pe Bodnărescu *(Rienzi* – 1868 şi *Lăpuşneanu Vodă*, efectiv catastrofale), Iacob Negruzzi *(O alegere la Senat*, 1878, *Hatmanul Baltag* 1884 – scrisă în colaborare cu Caragiale – *Beizadea Epaminond*, revistele *Nazat, Zeflemele* şi acele catastrofale ale lui G. Bengescu-Dabija *(O palmă la bal mascat*, 1874, *Cucoana Nastasia Hodoronc*, 1877, *Drepturile ovreilor*, 1878 etc.). Avem, aici, de observat că aceşti nimeni sub raport estetic (la care l-aş adăuga pe Iuliu Roşca, care citea în Junimea bucureşteană, chiar în salonul lui Maiorescu de pe strada Mercur nr.1) au continuat să publice în *Convorbiri literare* şi după apariţia lui Caragiale şi a dramaturgiei mature a lui Alecsandri. Erau publicaţi pentru că deveniseră necesari, deşi Maiorescu ştia bine cît valorează. Necesari pentru că, repet, o mişcare literară nu se compune numai din figuri de primă mărime sau de înălţime mediană ci şi din cei fără har, dar activi şi prodigioşi, meniţi de destin să coboare în subsolurile derizoriului şi al neantului pur. Semnificativ e faptul că, în 1872, în studiul *Direcţia nouă în poezia şi proza română*, Maiorescu îi cita la capitolul poezie, după Alecsandri şi Eminescu, pe Bodnărescu („al treilea poet despre care credeam că merită să ocupe atenţia publică este dl Bodnărescu" socotindu-l, ca şi pe primii doi citaţi, „însemnaţi prin înălţimea ideilor şi, în parte, prin felurimea formelor poetice ce le-au introdus"), pe Matilda Cugler, Th. Şerbănescu şi D. Petrino („Plăcerea noastră şi, poate, nu e exagerat să zicem: un fel de recunoştinţă pentru producerile literare ale drei Matilda Cugler (astăzi dna Poni) şi ale lui Şerbănescu – va fi cu atît mai uşor de explicat cu cît ne vom aminti mai mult mijlocul literar în care ne aflăm"). Acest final, relativizant totuşi, vrea să spună că în atmosfera literară a epocii („mijlocul literar în care ne aflăm") poezia lui Th. Şerbănescu şi Matilda Cugler se distinge peste medie. N-avea dreptate. Dar e de înţeles. Numai cu Eminescu (care nu publicase, repet, decît trei poezii) şi acaparantul Alecsandri nu putea, în 1872, să anunţe o nouă direcţie în lirica românească. Aşa a procedat, aproape, la capitolul proză, deşi aici, alături de Slavici şi I. Negruzzi, i-a citat pentru segmentul „proza ştiinţifică", pe Odobescu, A.D. Xenopol, Ion Strat, Vasile Burlă, G. Panu, Al. Lambrior, P.P. Carp şi Th. Rosetti. Preciza, desigur, că opera ştiinţifică a acestora e încă modestă cu totul. Dar socotea că reprezintă o mare calitate. Aceşti autori vorbesc în cunoştinţă perfectă de cauză pentru disciplina ştiinţifică în care se manifestă, şi acordă preeminenţă adevărului şi obiectivităţii în analiză. De aceea „ele singure au fost în stare a marca o adevărată direcţie nouă, în opoziţie cu cea obişnuită pînă acum". E drept să menţionez că dintre cei citaţi au rămas cu operă şi azi recunoscută numai Odobescu şi Xenopol. Ceilalţi s-au cam pierdut în uitare, puţini – dintre aceştia, mai contînd ca oameni de ştiinţă. Dar, în epocă prin calităţile amintite de Maiorescu, aceştia anunţau, deşi încă firav, o nouă, necesară, orientare. De aceea, tocmai, i-a citat cu aprecieri aprobatoare. Altfel, să notez încă o dată, posteritatea i-a aşezat la locul lor, în partea de jos a valorilor, mult aproape de derizoriu. Cine îl mai consideră azi pe strălucitul gazetar şi memorialist George Panu un istoric, cum îl prezintă Maiorescu? Sau pe Ion Strat un nume în economia politică? O clipă au fost necesari şi relevabili, apoi, dreaptă, posteritatea i-a eliminat din for, aruncîndu-i unde le-a fost locul. Dar, încă o dată, se dovedeşte că la început, nonvalorile sînt necesare şi utile, chiar dacă, mai tîrziu, vor îngroşa cohortele neluaţilor în seamă, apropiindu-se sau instalîndu-se (fireşte fără voia lor) în ridicolul derizoriului.

Sau, intrînd în veacul nostru, cum să nu-i reamintesc, din mişcarea sămănătoristă (din care s-au reliefat Sadoveanu, N. Iorga, Şt.O. Iosif, Ilarie Chendi), pe Ioan Adam şi, mai ales, pe Vasile Pop cu prozele lor îngrozitoare? Despre acesta din urmă, Lovinescu spusese: „În comparaţie cu dl Vasile Pop, toţi scriitorii sunt geniali". Şi avea dreptate. Dar cîtă larmă au întreţinut în jurul lor aceşti prozatori (Iorga l-a aşezat, odată, într-un comentariu pe Vasile Pop, pur şi simplu, alături de M. Sadoveanu) şi mulţii poeţi sămănătorişti în primul deceniu al veacului nostru şi chiar mai tîrziu? Dar cohorta compactă a simboliştilor (creaţi, prin motivele lirice, parcă prin sciziparitate, semănînd uimitor unii cu alţii, tot utilizînd ftizia, morbiditatea, corăbiile, orientul, pietrele preţioase), din care, totuşi, s-au impus trei mari poeţi: Bacovia, Minulescu şi Anghel. (Într-un fel chiar Arghezi, cel de început, din *Agate negre* este tributar climatului poetic simbolist). Ceilalţi simbolişti mulţi de tot, prin agitaţia lor febricitară, au constituit magma nutritivă, fără de care amintitele capodopere nu s-ar fi putut înălţa spre zenitul poeziei româneşti.

Se dovedeşte, deci, mereu că derizoriul e – în planul literaturii – o vreme la început, important şi, fără îndoială, necesar.

Mircea KIVU

sociolog

Despre semnificaţia încrederii în instituţii

Gradul de democratizare al unei societăţi nu se defineşte numai, şi nici în primul rînd, prin existenţa instituţiilor specifice, ci mai degrabă prin modul în care opinia publică se raportează la acestea. Justiţia rămîne un simplu artificiu atîta timp cît oamenii ezită să i se adreseze. Poliţia poate avea regulamente excelente şi oameni oneşti şi competenţi, în zadar însă cît timp mamele îşi ameninţă copiii neascultători că îi vor da pe mîna poliţistului.

În ce măsură opinia publică manifestă sau nu încredere în instituţiile statului, e relativ uşor de aflat. Sondajele de opinie[1] indică în mod constant o încredere cvasiunanimă în armată şi biserică. Pe ultimele locuri în ierarhia respectivă figurează, la fel de constant, parlamentul, sindicatele şi guvernul (acesta însă are particularitatea de a îşi îmbunătăţi scorurile imediat după instalarea unui nou cabinet).

În mare măsură, este aici vorba de tendinţa de a accepta o normă aproape unanim acceptată. Cînd spunem că avem încredere în armată nu ne gîndim la faptul că militarii în termen îşi obţin permisii oferind ofiţerilor cadouri sau că un unchi bine situat poate „aranja" pentru nepotul său satisfacerea stagiului militar într-un birou călduţ, nici la sinuciderile din unităţile militare despre care aflăm din presă. Dimpotrivă, avem în vedere faptul că ori de cîte ori se discută despre implicarea armatei în reprimarea dmeonstraţiilor anterioare la 22 decembrie 1989, sau despre utilizarea unităţilor militare pentru contrabanda cu ţigări, orice luare de poziţie este precedată de precizarea că nu se referă la armată în ansamblu, care e demnă de tot respectul etc. La fel este cazul bisericii, cînd punem între paranteze atitudinea sa ultraconservatoare, cît timp un candidat la preşedinţie va da din colţ în colţ cînd e chestionat asupra atitudinii sale religioase.

Dimpotrivă, e o dovadă de libertate de gîndire să perorezi împotriva bîlbîielilor primului-ministru, sau să te revolţi împotriva privilegiilor de care beneficiază parlamentarii care lipsesc de la şedinţe.

Dincolo de performanţele mai bune sau mai slabe ale funcţionării fiecăreia dintre instituţiile în cauză, cred că explicaţia diferenţelor enunţate trebuie căutată în altă parte, anume în semnificaţiile intrinseci ale instituţiilor în cauză. Încrederea pe care oamenii o exprimă faţă de o anumită instituţie este dată de două componente principale[2]:

Atitudinea faţă de forţele politice care guvernează înseamnă de fapt o personalizare a instituţiilor în cauză. Dacă cineva simpatizează partidul aflat la guvernare, va învesti cu încredere instituţia guvernului, şi invers. Această componentă determină în cel mai înalt grad încrederea în parlament, guvern, preşedinţie (în această ordine).

A doua componentă constă în *atitudinea faţă de caracterul democratic/nedemocratic* al instituţiei în cauză. Ea acţionează în sensuri diferite asupra aprecierii faţă de poliţie, armată şi biserică (pe de o parte) şi faţă de guvern, preşedinţie şi parlament (pe de altă parte).

Dacă sîntem de acord cu acestea (intuiţia fiind aici susţinută de statistica matematică), înseamnă că încrederea ridicată în armată şi biserică (comparativ cu celelalte instituţii) denotă în fapt o atitudine funciar anti-democratică a opiniei publice româneşti. Nu putem să nu observăm că, în sine, aceste instituţii sînt tocmai dintre cele care funcţionează după reguli ne-democratice (chiar dacă, la vîrf, sînt supuse unui control democratic).

Pe de altă parte, scorurile slabe înregistrate de instituţiile democratice ale statului (parlament, preşedinţie, guvern) sînt rezultanta ambilor factori enunţaţi mai sus. Către această concluzie converge şi faptul că aceste scoruri au fost mai mari decît în prezent în perioada imediat următoare alegerilor din noiembrie 1996, ca expresie a speranţelor pe care opinia publică le învestea atunci în cei pe care tocmai îi votase. (Un proces similar s-a petrecut recent, după instalarea premierului Radu Vasile, care înregistrează un scor de încredere ridicat, însă în bună parte conjunctural.)

---

[1] Am în vedere datele sondajelor realizate în cadrul Barometrului de opinie publică finanţat de Fundaţia Soros şi cele ale programului Romnibus realizat de IMAS.

[2] Existenţa acestor componente se poate evidenţia prin analiza statistică (analiză factorială). Aplicarea acestui procedeu la seria de date constituită de anchetele lunare din cadrul *Romnibus*-ului din perioada decembrie 1996 – aprilie 1998 arată că aceste două componente explică aproape 50% din varianţa încrederii într-un set de 11 instituţii.

Anca MANOLESCU

BUNĂ DISPOZIŢIE, DEZINVOLTURĂ, LIBERTATE

© C. Bumbuţ

Bună dispoziţie şi discernămînt

În *Rîsul patriarhilor* (ed. Anastasia, 1996), Teodor Baconsky constituie un dosar impresionant, însoţit de fine analize, pentru o atitudine prea puţin cunoscută şi recunoscută a spiritualităţii creştine răsăritene. Bine detectată şi pusă în pagină, ea include deriziunea – ca tratament aplicat diavolilor ori formalismului religios, umorul mai acut ori mai discret prin care sînt corectate crispările şi infatuările ascetice şi ajunge pînă la exuberanta bună dispoziţie a oamenilor pustiei. E citat, în acest ultim sens, un pasaj din *Historia monachorum in Aegypto* (înainte de 410): „Puteau fi văzuţi veselindu-se nespus în pustie în aşa fel încît n-ai fi putut vedea pe pămînt o asemenea veselie şi mulţumire fizică. Nu se afla nici unul printre ei întristat sau abătut dar, dacă se întîmpla ca un monah să aibă un aer mîhnit, de îndată părintele Apollo îl întreba care e pricina şi arăta fiecăruia ceea ce tăinuia inima lui. Spunea: «Nu se cade să se mîhnească pentru mîntuirea lor cei care trebuie să moştenească împărăţia cerurilor»".

Două par a fi condiţiile acestei bune dispoziţii. În măsura în care locatarii pustiei sînt realmente *orientaţi* şi *în mers*, ţinta care îi atrage şi îi ghidează le conferă deja ceva din delectabila ei calitate. Am zice că ei parcurg un traseu ce poate fi caracterizat drept *drum împreună cu ţinta*. Ca atare, rigoarea efortului de a înainta se îmbină cu sensibilitatea continuă pentru starea spre care se îndreaptă. A nu resimţi această bucurie revine la o deficienţă în ce priveşte simţul *orientării*, revine la a fi pierdut direcţia şi, cu o metaforă des folosită în context contemplativ, „urma vînatului".

A avea conştiinţa ţintei veritabile mai implică – dacă luăm în seamă citatul – o distanţare, discret dar precis formulată, faţă de problematica *individualului*: «Nu se cade să se mîhnească pentru mîntuirea lor cei care trebuie să moştenească împărăţia cerurilor». Cea din urmă e o condiţie a fiinţei unde categoriile ego-ului – fie ele cît de legitime şi lăudabile – au fost depăşite, preschimbate. În această condiţie, partenerul uman este destinat unei perpetue *lărgiri* a sine-lui; ea singură îl face capabil de o bună şi adecvată întîlnire cu partenerul divin. Am putea lega această expansiune interioară de modul în care Attar, poet mistic persan din sec. XII, definea iubirea: ea e „hidropizie a picăturii", „dorinţa picăturii de a deveni ocean". Cînd aceasta e dorinţa care îl poartă pe călător, mîntuirea individuală îşi pierde din acuitate şi relevanţă; mai bine zis, e un de la sine înţeles, un simplu rezultat de parcurs.

La finele unui paragraf intitulat „O atitudine ciudată: a rîde în faţa morţii", T. Baconsky reţine sugestia aceleiaşi distanţări, aceleiaşi eliberări de interesele stricte ale eu-lui. „Bineînţeles, un spirit critic va şti să descifreze în acest rîs biruinţa preafericitului ajuns la capătul cursei sale pămînteşti. În realitate, reacţia tălmăceşte o filozofie care aliază gravitatea şi dezinvoltura într-un dozaj pe care doar Părinţii pustiei l-au cunoscut..."

În al doilea rînd, textul din Historia *monachorum* ne spune că buna dispoziţie e, aici, condiţionată de luciditate, de o formă precisă, specifică de discernămînt: anume *cardiognosia*, cunoaşterea inimilor. „Dacă se întîmpla ca un monah să aibă un aer mîhnit, de îndată părintele Apollo îl întreba care e pricina şi arăta fiecăruia ceea ce tăinuia inima lui". Paternitatea spirituală nu se poate exercita în absenţa unei asemenea calităţi care derivă din vederea celor ascunse, din vederea în Duh şi cu duhul. Responsabilitatea părintelui faţă de ucenici include exigenţa de a-i menţine pe cale, de a-i menţine în mers. Ceea ce presupune capacitatea de a le debloca itineranţa, de a depista piedicile interne şi de a-i ajuta la dizolvarea lor. Or, aici, umorul şi ironia par să joace un rol deloc neglijabil: fie ca instrumente verificate pentru a elimina obsesia performanţelor personale, fie, mai larg, drept decapante ale iluzoriului. În *Timpul rugului aprins. Maestrul spiritual în tradiţia răsăriteană* (Humanitas, 1996), André Scrima menţionează deasa utilizare a acestei tehnici în *Pateric*:

„Exersat în diagnosticarea *iluziei* (această anti-realitate proiectată pentru a te pierde în tine însuţi), el îşi va cruţa fiul de experienţa ei cu o vorbă sănătoasă de duh, ca şi prin paradoxul ce răstigneşte intelectul. Îşi închipuie unul că a atins stadiul de anahoret experimentat? «Un frate, fugind în pustie şi luînd chipul călugăresc, s-a închis zicînd că este sihastru. Auzind, părinţii au venit să-l izgonească şi i-au dat canon să umble pe la chiliile monahilor şi să facă metanie, zicînd: iertaţi-mă, nu sînt sihastru, ci doar începător!» Un frate stăruie să aibă dreptate cu orice chip în faţa altuia? Părintele său îl va sili să rostească *Tatăl nostru*, înlocuind cuvintele adevărate cu o formulă inventată *ad-hoc*: «Facă-se voia *mea*»... E unul prea scrupulos, ca acel frate care, împiedicat să binecuvînteze cu dreapta, întreabă pe marele Varsanufie dacă nu e necuviincios să o facă cu stînga? Îşi va atrage următorul răspuns: «Eu, pînă la poruncă nouă, cînd vreau să fac semnul crucii asupra dreptei mele, îl fac cu stînga.» Îşi simt unii vocaţie de «moralişti» şi rigorişti, ca bătrînii ce au venit la *avva* Pimen şi i-au zis: «de vom vedea pe fraţi că dormitează în biserică, voieşti să-i îmboldim ca să fie treji la priveghere?» Vor primi drept răspuns: «Eu de voi vedea pe un frate că dormitează, îi pun capul pe genunchii mei şi-l odihnesc.». În spatele tuturor acestora stă însă un adevăr grav al experienţei: «Bătrînii au spus: Dacă vezi pe vreun tînăr că, din voia proprie, urcă la cer, apucă-l de picior şi trage-l în jos; căci altfel nu-i va fi de folos»".

Un corectiv la abuzul de dulceaţă

Pietatea prea insistent afirmată, pietatea ca achiziţie şi justificare spirituală, care ajunge să stînjenească travaliul lăuntric va fi şi ea rectificată prin umor. În *Patericul athonit* (ed. Anastasia, 1995), un călugăr rătăcitor inclus în categoria „nebunilor pentru Christos" e agasat de rafinamentele evlavioase cu care îl înconjoară trapezarul mănăstirii de unde, din cînd în cînd, se aprovizionează cu hrană. Acesta „i-a pregătit să mănînce dar, din evlavie, nu voia să se aşeze alături. Pentru ca bătrînul să nu priceapă aceasta, a început să umble de colo-colo prin preajmă. Cînd a terminat masa, popa Antim i-a zis: «În ordine, în ordine! Opreşte-te!»". Acelaşi Antim (a doua jumătate a sec. XIX) se retrage pentru un timp pe înălţimile Athosului pentru a-şi vedea nestingherit de rugăciune. Admiratorul său, neliniştit de prea lunga lui absenţă, se roagă lui Dumnezeu să-l aducă la mănăstire pentru a-l putea întări cu hrană ori măcar cu un ceai. „A doua zi, bătrînul a venit şi i-a spus prietenului său zîmbind: «Iată-mă, am venit la dorinţa ta, de sus de pe Athon, frînt de oboseală şi cu picioarele rupte prin piatre. Ceaiul tău merită osteneala». Fratele şi-a dat seama de cunoaşterea lui cu duhul şi i-a cerut iertare pentru truda la care l-a supus".

În *Posedaţii* lui Dostoievski, tonalitatea se schimbă însă, umorul cedînd locul unui neliniştitor sarcasm: într-o scenă echivocă şi grotescă nebunul clarvăzător face din acordarea paharului cu ceai semnul distincţiei, al binecuvîntării. Semion Iakovlevici, „scrîntit întru Domnul cu darul prezicerilor", la modă în societatea rusă din sec. XIX, îşi manifestă cunoaşterea inimilor copleşind cu căpăţîni de zahăr pe cei „aleşi" din mijlocul unei asistenţe pline de răbdătoare devoţiune. Solicitat să le citească cugetele şi destinele, el recurge la această unitate de măsură pentru a cuantifica merite şi a comunica profeţii, dar mai ales pentru a denunţa o generală dulcegărie.

Semion Iakovlevici – transfer literar al lui Ivan Iakovlevici Koreişa (1780-1861), „nebun pentru Christos" tot atît de prizat ca şi echivalentul său livresc – preia o serie de trăsături „clasice" ale unui atare personaj, aşa cum sînt ele înregistrate de hagiografie: comportament şocant şi aleatoriu pentru logica curentă, profetism, cunoaşterea gîndurilor antrenînd denunţarea ipocriziei oficiale şi protecţia celor năpăstuiţi, apropierea de „popor", mefienţa faţă de „şolticarii" protipendadei, în sfîrşit utilizarea minimă şi obscură a cuvîntului în beneficiul parabolei spectaculoase.

Ca tip spiritual, nebunii întru Christos apar încă din veacul al IV-lea, primele exemple fiind pomenite în *Lavsaicon* ori *Istoria lausiacă*. Sfîntul Simeon din Emesa (sec. VI), identificat drept Salos (nebunul) va deveni un model al acestei vocaţii, persoana lui coagulînd toate tradiţiile şi legendele locale siriene. După o lungă asceză în pustie, el decide să revină în oraş pentru a vindeca prin nebunia lui lucidă pe cei rătăciţi prin nebunia lumii. Gesturile teribiliste (pătrunde în oraş trăgînd după el un cîine mort), gesturile ce contrariază morala religioasă (tulbură liturghia aruncînd cu nuci în asistenţă şi cu lumînări în lampadare) ori pe cea curentă (intră gol în baia femeilor; se declară amant al unei slujnice desfrînate, după care, printr-o minune dezvăluie publicadevărul) alături de determinarea unor convertiri neaşteptate şi de protecţia celor nevinovaţi vor constitui profilul *salos*-ului: atlet al non-conformismului şi al autenticităţii spirituale. „Vieţile «nebunilor» ne relatează fapte ce jignesc morala curentă şi regulile sociale: se preumblă goi, dansează cu prostituatele, îşi bat joc de orice convenienţe. Reacţia celor din jur nu se lasă aşteptată: sînt bătuţi, insultaţi, goniţi". Thomas Spidlik notează (în *Dictionnaire de spiritualité*) aceste trăsături drept expresii ale stării de nepătimire atinse de *salos* şi, mai cu seamă, ale „libertăţii spirituale de care se bucură un copil al lui Dumnezeu".

Simplicitatea de spirit, dorinţa de a suferi şi de a suporta umilinţa, clarviziunea obţinută prin puritatea inimii se conjugă, în acest tip spiritual, cu o critică acută a oricărei forme de „instalare", de comoditate şi formalism religios. „Ei denunţă ipocrizia pioasă, falsele virtuţi; insensibili la blamul cetăţii, nu se tem să pironească la stîlpul infamiei orice minciună omenească. Prin ei, creştinismul absoarbe simţul ironiei şi al farsei, preluată de la măscăricii tîrgurilor. După biografii lor, s-ar putea vorbi chiar despre un anume anticlericalism şi, mai cu seamă de dispreţul faţă de călugări, obiect frecvent al batjocurii lor" (E. Behr-Siegel, *Les fous pour le Christ et la sainteté laïque dans l'ancienne Russie*, apud. *Dictionnaire de spiritualité*).

Acest personaj, ce va înflori în Rusia secolelor XV şi XVI, îşi are, evident, echivalente şi în alte tradiţii („oamenii ocării" deţin, în islam, o funcţie analoagă, de pildă). „Nebunul", „omul ocării" e cel care, după oamenii pustiei, asumă dimensiunea stranietăţii, a libertăţii spirituale, a itineranţei realizate de astă dată nu prin retragere, ci printr-o explozivă apariţie în mijlocul cetăţii.

Or, în acest sens, Semion Iakovlevici, „scrîntitul întru Domnul" din *Posedaţii* (sau *Demonii*) nu mai are anvergura de a rectifica derizoriul şi confuzia lumii pe care o biciuieşte; este el însuşi un personaj ambiguu, crepuscular, în acelaşi timp autor dar şi prizonier al metaforei care apropie pietatea de o intoxicaţie cu sirop. „De zece ani trăia în linişte, bunăstare şi răsfăţ în casa negustorului Sevostianov cunoscutul nu numai la noi Semion Iakovlevici, scrîntitul întru Domnul cu darul prezicerilor", înconjurat de slujitori şi mediatori calificaţi precum şi de admiraţia unui larg public. Semion Iakovlevici e un soi de „fou rangé", de contestatar instalat în instituţia, respectată şi respectabilă, a contestaţiei. Pentru lumea lui Dostoievski, ca şi pentru cea de astăzi, vigilenţa spirituală trebuie să-şi caute, poate, alte chipuri, mai discrete, mai puţin folclorizate, mai puţin admirate.

© C. Bumbuţ

Album

Scripta Mater

Am primit de la cititorul nostru Alin David, pentru pagina 12, un mic florilegiu de inscripţionări de pe – ne spune dumnealui – „planşetele studenţilor" (să fie vorba de Facultatea de Arhitectură?). Le-am găsit foarte nimerite pentru pagina noastră şi ne-am amuzat. Din păcate, titlul pe care-l propunea dl Alin David, „Cuvente de studenţi-copii" nu poate fi utilizat din raţiuni tehnice (depăşeşte lăţimea unei coloane). Am găsit, în schimb, un altul, „Scripta Mater" – o combinaţie, desigur, între „Scripta manent" şi „Alma Mater".

*Dar să vedem care sînt durerile studentului român şi ce mesaje lasă el posterităţii. (**C. P.-B.**)*

- ***Io dibaci îs***
- ***Aici am stat eu***
- ***Don't worry, be happy***
- ***Sex is like golf. You don't need to be good at it but to enjoy it!***
- ***Vreau acasă mi-e foame***
- ***Aici m-am luptat cu somnul şi am fost învins***
- ***So far, so good, so what?***
- ***Azi e ziua mea a fost ieri***
- ***Do not masturb!***
- ***Sex is death. Death is sex***
- ***Vreau să mă mut***
  Mută-te!
- ***Titanic sucks!!***
- ***Aici luptai io cu algebra lineară. Am învins-o!***
- ***Sigmund Freud's wet ideas***
- ***Dana banana***
- ***All for me and one for me***
- ***We break for nobody***
- ***Speis dă fainăl frontiăr***
- ***We help U2 B O.K.***
- ***Criza de neuroni e în floare!***
- ***De ce nu scrii! De ce nu ai scris nimic?***
- ***Aici căzură mulţi***
- ***Pup me!***

Cassa Scolelor

...şi, de asemenea, să vedem ce mesaje ne-au lăsat vrednicii noştri înaintaşi.

DICŢIONAR (A)

A! şi *ah*, esclamatione, prin care se espreme: 1. dorere: *a! ce nefericitu sum.* -2. furia sau turbare de mania: *a! de ce nu potu pune man'a pre ellu ca se mi resbunu;* -3. mirare: *a! ce ne vedu ochii.*

AI, *aide, aideti, aidemu*, vorbe cu potere de modu imperativu, espremendu indemnare, incoragiare *Ai se ne peramblamu; ba mai bene ai se ne invetiamu lectionile; ai in collo; ba ai in coce; ai, me, ce mai stai aici? ai baiate, ai se fugimu; ai la pere! ai la mere! ai la ciresie!* – Essemplele inmultite erau necessarie spre a face se resara in tota poterea sea intellessulu acestoru vorbe.

ALEFIA şi *alifia*, s.f., unsore medicinale, cu care se ungu celli ce sufferu de verunu reu corporale, **unguentum.**

ALEFIOSU şi *alifiosu*, adj., plinu de alefia, unsurosu, glutinosu, lepitiosu, prenditiosu, care se prinde si se lepesce de degete ca alefi'a sau glutinele; **glutinosus, viscosus, lentus.**

AMARNICU, adj., vorba de radecina curatu romanica, inse cu suffissu slavicu si de acea-a neadmissibile in limba, in locu de *amaru*.

ANGHINA, s.f., 1. tessetura d'in fire de bumbacu colorata; -2. morbu d'in care se infla si se astupa cineva in gutu.

ARPAGICU si *harpagicu, arpacicu* si *arpacica*, vorba de origine necunoscuta: cepa menunta, ceputia, cepsioria; **cepitium, cepula;** – cepa menunta de semenatu, bulbu, **bulbus, bulbulus.**

ARSICU, s.m., 1. ossulu de inchiaiatura de la genunchiulu certora animali, cumu: boi, oi etc; 2. fiendu co copii se joca cu osse de acestea de la petiorele mieilloru de aci **astragolus**: *a joca orsice.* – Form'a, intellessulu, impregiurarea co joculu de arsice este unn jocu de predilectione allu totoru fiiloru de Români, si co prin urmare acesti-a n'au asteptatu se lu invetie de la fiii Turciloru, cumu s'ar fi intemplatu, deco vorba ar veni in addeveru d'in turc. *asic.* Tote in fine paru a conspira intru apperarea nobilitatei si romanatei acestei vorbe.

*(din A.T. Laurianu si J.C. Massimu, **Dictionariulu limbei romane**, Bucuresci, 1871)*

O nouă cultură?

Există cultura în general – se ştie ce e aceea: „tot ce ne rămîne după ce am uitat cele învăţate la şcoală", iertaţi-mi banalitatea definiţiei, e bună (la fel de bună ca aceea a democraţiei, ei, care?), n-are importanţă că e prea generală şi aproximativă. Ce, nu se înţelege? Oricum, s-au născut atîtea culturi precise încît ne putem descurca pe concret.

Există cultura cu C mare.

Există cultura propriu-zisă, ca la lopata Linnemann a soldatului.

Există cultura politică (însoţită la noi, de exclamaţia: Nexam!)

Există cultura agricolă ca şi aceea fizică.

Există cultura străzii, alta decît a catedralelor.

Există cultura ouălor coapte, fierte sau „ochiuri" (o cronică fabuloasă, în acest sens, a apărut în „Le Monde", anul trecut).

Există cultura unei farse, a unui surîs, a amanţilor.

Există cultura bridgistică – enormă, cu bibliotecă, dar şi cu practică a levatei.

Există cultura unui pod, a unui aprod, a unei piramide şi a unui piramidon. Şi a viermelui, de mătase sau în măr, de ce nu?

Există tot atîtea culturi cît tot atîtea boli pentru tot atîţia bolnavi.

Există pînă şi cultura inculturii!

Dar de aceasta, lansată de fostul subsecretar de stat la Internele italiene – cultura suspiciunii, eu, unul, n-am ştiut şi accept că pot fi socotit, vremelnic, incult.

Domnul acesta, Angelo Giorgianni, substitut de procuror al Republicii la Messina, înainte de a deveni „mare în minister", a fost alungat din guvernul italian, în unanimitate, fără să i se dea dreptul de a-şi expune punctul de vedere faţă de acuzaţiile care i se aduceau. Aceste acuzaţii nu sună deloc straniu în limba română soră: el ar fi avut relaţii strînse de afaceri cu un antreprenor foarte apropiat de Mafie; acesta, pus sub anchetă, s-ar fi bucurat de sprijinul fostului procuror în tergiversarea dosarului său. Dl Giorgianni a intrat în politica mare ca un „Di Pietro al Sudului" (Di Pietro, judecătorul, e altceva decît Del Piero, jucătorul, chestie şi ea de cultură...), ales confortabil pentru Parlament pe listele biruitoare ale centrului-stînga; era – pentru cultura mea politică – un fel de... a, nu, nu spun cine, ca să nu jignesc cultura susceptibilităţii umane, în vertiginoasă dezvoltare; cert este că fusese victimă în patru atentate organizate pentru a-l intimida sau mai rău. Dl Giorgianni, alungat din guvern, a declarat imediat că „nimeni nu-i va închide gura", că e ţinta (cuvînt curat mortal, azi) unor infamii şi calomnii venite din partea celor pe care i-a judecat, că – în sfîrşit – e victima unei culturi a suspiciunii.

Poate că nu-i acum momentul cel mai potrivit pentru a o formula, dar întrebarea mea e presantă ca o nevoie biologică, fie ea cultă sau incultă: există, oare, o cultură a suspiciunii? Căci dacă există, sîntem făcuţi! A noastră e, neamule! – dacă mi se permite şi un accent de cultură populară. Nu ştiu cu ce se pot prezenta italienii în acest domeniu, o fi avînd şi suspiciunea Florenţa ei, Gioconda ei, dar pe noi, fraţii lui Rocco, Romulus şi Remus, nu ne pot tăia! În cultura suspiciunii nu mai avem nevoie de studii şi rafinamente şi nimeni nu ne poate da lecţii de Helsinki sau de Strasbourg; stăpînim suspiciunea infinit mai bine decît mecanismele pieţei sau ale democraţiei, ba mai mult: tocmai împotriva lor, o exersăm cu precădere şi precizie; am pornit-o ca autodidacţi, pe brînci, dar ne putem azi confrunta cu orice doctori, savanţi sau eminenţe în suspiciune. Nu sînt protocronist, nu am mîndrie de mare putere, o spun fără nici un complex: în materie de cultură a suspiciunii n-avem adversari! Sau, mă rog, să se organizeze o Cupă Mondială şi, cu oricine vom cădea în finală, n-avem probleme!

...Cultura suspiciunii! Tremur tot, din cap pînă în picioare, sînt euforic ca dl Jourdain în dimineaţa aceea cînd află că a făcut proză de cînd s-a născut.

Cum care dl Jourdain?

Am vaga şi superficiala suspiciune că sînt printre noi oameni care nu ştiu cine e dl Jourdain. Atrag atenţia că aşa începe – vag, superficial; pînă erupe. Cine are cultura suspiciunii ştie că ea e, mai întîi, o boală.

Radu COSAŞU

Bazar

Gazeta afacerilor rapide

Există o *Gazetă a afacerilor rapide*. Aceasta îi oferă românului posibilităţi nelimitate de a face un ban (sau poate chiar mai mulţi). În paginile ei, te simţi ca-n tîrg la Vitan: orice îţi este permis oricît de veche şi mîncată de molii ar fi marfa ta, oricît de absurdă, sau de incredibilă – nu te faci de rîs. Dimpotrivă, te pierzi în mulţime.

Românul vinde, printre altele *maşini* de făcut diverse. Frecvente şi previzibile (în contextul „teribilei" foame neaoşe) sînt cele fabricante de produse alimentare: *„maşină fabricat pufuleţi convenabil", „expres cafea 2 l"; „maşină îngheţată Carpegiani"; „instalaţie îmbuteliat băuturi alcoolice"; „ aparat umplut sifoane cu dozator, apă gazoasă"*. Observăm că goana gastronomică se învîrte în jurul plăcerilor mărunte, de-o duminică în parc. Şi alte *„maşini"* de pe listă întreţin aceeaşi aplecare spre o lume a micilor găselniţe: *„maşini tricotat dresuri, ciorapi tricot, maieuri (...)"*. Nu numai maşinile fac parte din universul diminuat susamintit: doritorii de afaceri rapide oferă, printre altele, *„mărţişoare"* şi chiar *„şnururi de mărţişoare", „110 pungi hîrtie 40 kg", „coşuleţ, cărucior, pat copil, maşină cusut Singer, patine 32-36, ochelari schi, maşină scris portabil (sic!), casete video Germania"*. Enumerarea, evidentă în ultimul exemplu, este o altă caracteristică a „afacerilor rapide". Totul se amestecă, într-o nebuloasă prăfuită, şi, uneori, disperată: *„Păr uman 10-30 cm"; „Firmă fără activitate din 1993"* şi culmea disperării *„Două romane dragoste, manuscris pentru publicare, în nume propriu, subiecte originale, 5000 $ USD"*. Dacă semenii noştri, dornici de afaceri rapide, nu se dau înapoi de la a-şi vinde spiritul, nici cu trupul nu stau mai bine: *„Rinichi gr 01, 15000$"*. Şi, ca lista să fie completă şi fiorul de sinistru declanşat, aflăm că afacerile rapide sar pîrleazul şi în eternitate: *„Bellu, loc de veci simplu, Aleea scriitorilor"; „Loc veci (2 gropi) cimitirul Bellu ortodox"; „Cavouri 3 locuri, cimitirul Veşnicia, Străuleşti"*.

Rapiditatea afacerilor pînă acum menţionate constă, probabil, în graba de a pune pe hîrtie cam tot ce-ţi prisoseşte prin casă. În privinţa rapidităţii reacţiilor la aceste anunţuri, nu ne rămîne decît să presupunem...

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

LANSĂRI
LA TÎRGUL INTERNAŢIONAL
DE CARTE BUCUREŞTI
3–7 iunie 1998
Teatrul Naţional / Sălile Artexpo

4 iunie, ora 16.30
Cartea neagră a comunismului

5 iunie, ora 13
The Wooden Architecture of Maramureş

6 iunie, ora 13
Jocul cu trecutul

Programul detaliat al manifestărilor Humanitas la Tîrg este afişat la standul Editurii (etajul III, sala II)

Revista presei culturale

Imagini interbelice

• La 31 mai se vor împlini 50 de ani de la moartea lui Max Blecher; cu această ocazie, *Cuvîntul* (nr. 51 mai 1998) publică un interviu cu sora prozatorului, Dora Wechsler Blecher, realizat de Radu G. Ţeposu. Alături de fotografiile inedite (cu Max Blecher la Leysin, în Elveţia, sau cu prăvălia de porţelanuri a tatălui lor), sora scriitorului evocă întîmplări mai puţin cunoscute din realitatea imediată a lui Max Blecher. Desigur, o mare parte a interviului se referă la fatala maladie, ocazie cu care ni se dezvăluie un amănunt şocant: „Boala lui are un istoric stupid, pe care nimeni nu-l cunoaşte. Cred că avea 16 ani cînd, într-o zi, Maniu (aşa i se zicea lui Max Blecher în familie, *n.n.)* a venit acasă cu nişte dureri groaznice de spate, în regiunea lombară a şirei spinării. Jucase fotbal şi unul din băieţi l-a lovit foarte tare, cu bocancul, în spate. Un accident de joc care i-a fost fatal. A stat o vreme în pat, cu comprese şi calmante. Mai tîrziu, medicii i-au prescris sulfamidă. Avea perioade cînd se simţea bine şi ducea o viaţă normală, dar şi momente în care cădea la pat. Făcuse, de fapt, o infecţie microbiană (şi nu tuberculoză osoasă, aşa cum s-a crezut, *n.n.)*. Dacă ar fi existat antibiotice pe vremea aceea, Blecher ar fi fost salvat." Iată cum moartea prematură a unuia dintre cei mai mari prozatori români a fost determinată, de fapt, de un banal accident la fotbal.

Alt moment impresionant al interviului este şi cînd Dora Wechsler Blecher se referă la desenele fratelui ei: „Pînă în 1946, eu n-am ştiut nimic despre aceste desene. Cînd le-am văzut, mi-am dat seama de ce părinţii nu voiau să ni le arate. Erau desene în peniţă, în tuş negru şi roşu, mult negru şi mult roşu, cu linii care exprimau explozii puternice. Erau, indiscutabil, nişte metafore ale propriilor suferinţe, transfigurări ale bolii care-l mistuia. Desenele reprezentau figuri mistice, monştri hidoşi, figuri diabolice cu limba scoasă şi ochii ieşiţi din orbite, balauri agresivi. Cînd le priveai, îţi provocau groază şi durere". Este vorba, desigur, de varianta grafică a romanului *Inimi cicatrizate.*

• Un foarte aplicat studiu intitulat „Doctrina legionară şi inteligenţia interbelică" publică Marta Petreu în *Apostrof,* nr. 4/1998. După ce analizează teoriile „întemeietoare" ale lui Corneliu Zelea Codreanu şi Vasile Marin, Marta Petreu ajunge la contribuţiile adevăraţilor intelectuali care s-au lăsat atraşi de mirajul legionarismului. Eseista observă că, dacă Zelea Codreanu a creat mişcarea iar V. Marin a argumentat, Nae Ionescu a contribuit, indirect, la atragerea în rîndul Legiunii a unor tineri ca Cioran, Eliade, Dan Botta, Arşavir Acterian, Petre Ţuţea ş.a.; a cauţionat mişcarea cu inteligenţa, cultura şi charisma proprie. Marta Petreu constată că ideea legionară cea mai prizată de tinerii intelectuali a fost cea de „om nou": Eliade vorbea de „o nouă aristocraţie legionară", Vintilă Horia de omul nou, ca rezultat al „revoluţiei spirituale", Mihail Polihroniade elogia cuibul legionar şi tabăra de muncă pentru că acolo se plămădeşte omul nou, iar Noica era de părere că, pînă în momentul respectiv, Legiunea reuşise prin „crearea altui tip de om", în stare să lupte cu cenuşa din el însuşi, „ca Moţa, ca Dacii!".

În acelaşi număr al revistei *Apostrof*, într-un articol intitulat chiar *„Omul nou"*, Ion Ianoşi face o necesară legătură între legionarism şi comunism: „sursele de inspiraţie ale lui Ceauşescu în exaltarea „omului nou" (...) sînt iniţial cele staliniste (...), dar, în ultima perioadă a propriei domnii autocrate, suplimentat – indiscutabil, chiar dacă nu voit – şi de cele legionare. Finalmente, «naţional-comunismul» promovat de conducerea României în anii şaptezeci-optzeci a devenit un soi de «naţional-socialism» autohton". Este o afirmaţie foarte interesantă şi poate că şi mai interesant ar fi fost ca dl profesor Ion Ianoşi să explice şi cum se poate ca ideile lui Marx să degenereze exact în ceea ce au degenerat şi ideile lui Nietzsche. **(C.P.-B.)**

Nu rataţi

Parcul Herăstrău,
30 mai, ora 16 – o oră demonstrativă
de dans contemporan,
condusă de coregraful austriac
Daniel Aschwanden
şi realizată
cu dansatori profesionişti
şi persoane cu handicap locomotor.
În caz de vreme nefavorabilă,
manifestarea va avea loc la ARCUB,
Str. Batiştei nr. 14, et. 1, sector 2,
în aceeaşi zi, la ora 16,30

Colocviul „Mihai Eminescu"

Între 14 şi 17 mai s-a desfăşurat la Iaşi ediţia a XXIV-a a Colocviului Naţional *Mihai Eminescu*, la ora aceasta singurul prilej de întîlnire pentru studenţii filologi din ţară. Deasupra colocviului, deja tradiţional în virtutea sfertului de veac de existenţă pe care îl va celebra la anul, a adiat vîntul schimbării. Nu mă refer numai la modul în care s-au desfăşurat şedinţele de comunicări ştiinţifice (de la ediţie la ediţie, studenţii se dovedesc tot mai dezinhibaţi şi mai deschişi discuţiilor), dar şi la aspecte pînă acum necontestate privind organizarea şi structura colocviului. În aula mare a Universităţii *Al. Ioan Cuza*, la închiderea festivă a lucrărilor, printre alte propuneri novatoare a fost şi aceea ca de la anul să se instituie un sistem alternativ de premiere: în afara listei oficiale de premianţi, stabilită de profesori, studenţii au solicitat dreptul de a-şi numi proprii cîştigători. Faptul că studenţii nu sînt reprezentaţi nici în birourile şedinţelor, nici în comisiile care discută şi stabilesc ierarhia finală a lucrărilor nu prea aduce a *political correctness*. De aceea, atitudinea studenţilor, deşi tardivă (ar fi trebuit ridicată această problemă cu mult timp în urmă), mi se pare perfect îndreptăţită şi o dovadă că mentalităţile se schimbă. De altfel, cererea aceasta poate fi privită şi ca un simptom: căci ce înseamnă o grilă de premiere alternativă decît pierderea încrederii în grila oficială? În plus, întotdeauna, intenţionat sau nu, orice sistem născut ca o alternativă la varianta oficială sfîrşeşte prin a acţiona subversiv la adresa acesteia. Rămîne de văzut dacă va exista vreodată această alternativă şi, ceea ce mi se pare şi mai interesant, cît de mari vor fi diferenţele între cele două top-uri.

Ediţia a XXV-a se anunţă de pe acum ca fiind una a confruntării dintre generaţii: a existat propunerea, venind din partea organizatorilor, ca foştii participanţi la colocviu, acum afirmaţi şi celebrii, să fie invitaţi la Iaşi pentru a se întîlni cu studenţii. Sper că proiectul va deveni realitate şi că la anul discuţiile vor fi chiar mai furtunoase decît au fost anul acesta.

Iată numai două lucruri pentru care ediţia viitoare a Colocviului „Mihai Eminescu" nu trebuie ratată.

Cristian MUNTEANU

Cronica literară de tranziţie

O carte, european de bună, despre comunicare

Nu se obişnuieşte să scrii la interval atît de mic despre lucrările aceluiaşi autor, dar excepţia pe care o fac este adecvată unui autor de excepţie.

Mihai Dinu întruneşte o sumă de calităţi „clasice", poate banale în ele-însele, dar a căror simultaneitate în aceeaşi minte este foarte rară. După *Personalitatea limbii române,* recenta sa carte despre comunicare* mi le-a vădit cu o strălucire care m-a entuziasmat şi mi se pare mai important să le relev cu francheţe, decît să descriu amănunţit opul, deşi nici asta nu e de neglijat.

1) Mihai Dinu e dominat de respectul „nemţesc" al lucrului bine făcut. El ştie, academic vorbind, totul despre subiectul său, nu prin intuiţii genialoide, ci prin excerptarea inteligentă, tenace a unei bibliografii *de 360 de grade*, nu ostentativ imensă (referinţele bibliografice conţin 134 de titluri), dar din care sunt extrase cu precizie esenţialul şi armonicele sale.

2) Mihai Dinu este un spirit admirabil de ordonat, lucru perfect vizibil atît în micro-, cît şi în macro-structurile produsului său. Vreau să spun că atît fraza sa, niciodată obscură, amorfă sau sofisticată, cît şi secţionarea pe capitole a „discursului" său, dau receptorului acea rară senzaţie de **necesitate**, de imanenţă, de înlănţuire firească, „obligată" – şi în acelaşi timp, de transparenţă către *fond*, de contact nesincopat cu *obiectul*. Autorul ilustrează fără cusur, pe materia sa, validitatea cartesiană a principiului *divide et impera*: desparte bine ca să stăpîneşti bine – nu mai puţin decît pe cel al lui Boileau, din *Arta poetică*.

3) Mihai Dinu posedă o funciară calitate de tip didactic, dar indispensabilă oricărui autor de texte de reflecţie şi idei, chiar şi celor care nu activează în sţaţiul paideic: ştie să abordeze tema pornind de la datele elementare (*background* necesar şi pentru captarea bunăvoinţei intelectuale, şi ca temelie a dezvoltărilor ulterioare), ca apoi să se „adîncească" (sau să „decoleze") spre complicaţii şi subtilităţi, pînă la arborescenţe capilare. Textul deţine astfel o **autarhie** remarcabilă şi etalează o alură de „rotunjime", de completitudine.

4) Tot din zona bună a teritoriului didactic cred că vine eleganta măsură pe care o ţine Mihai Dinu între dezvoltarea conceptuală, abstractă, pe de o parte, şi „vizualizarea", sensibilizarea ideilor prin exemple „concrete", pe de alta. Acestea din urmă cad întotdeauna la momentul oportun, în punctul culminant al unei teze, aşa încît, exagerînd cît trebuie, aş spune că te simţi ca în preajma unui conferenţiar a cărui expunere e punctată de proiecţii de diapozitive sau cinematografice.

5) Nu e de omis, în fine, nici componenta „umană" a paginii, chiar dacă eul auctorial e întru totul escamotat; pascalian, *le moi est haïssable* în această carte din care auto-descrierea de factură Montaigne e aproape de tot absentă. Asta nu înseamnă că nu simţim, în anumite exemple, ecourile unor vibraţii sufleteşti (*e.g.*, pp. 100-102), discret generalizate, precum şi, ici-colo, cîte o scurtă complicitate şăgalnică cu cititorul; de pildă, fiind vorba de „a şaptea artă": *„în treacăt fie spus, nimeni nu ştie care ar fi prima sau a doua sau a cincea, dintre celelalte, rămase neidentificate, şi cum se împacă ideea că acestea ar fi şase cu existenţa a nouă muze care le patronează"*, p. 281; sau, fiind vorba de sexualitatea animală (într-un context eminamente ştiinţific în miez şi-n ton): *„îndepărtarea contracandidaţilor la lăbuţa alesei inimii emiţătorului mesajului respectiv"*, p. 189; sau, în fine, fiind vorba de relaţiile de subordonare în regnul celor care nu cuvîntă (în speţă, maimuţe): *„şefii sunt ţesălaţi de supuşii lor; la babuini, bunăoară, se poartă pieptănatul cu cărare"*, p. 200).

Lucrarea care mi-a prilejuit aceste caracterizări generice (şi aş fi fericit dacă cititorul ar fi sceptic şi ar dori să mă verifice, deoarece cartea merită să fie citită de orice intelectual) nu e lesne de clasificat: ea se situează la intersecţia dintre eseul riguros şi studiul sintetic, putînd fi însă considerată şi ca un breviar/manual care logodeşte armonios profunzimea cu accesibilitatea. Mihai Dinu urmăreşte, ca un Javert implacabil, ideea de comunicare, de la definiţie şi schema de principiu pînă în cele mai rafinate sau ascunse întruchipări. Sunt decelate implicaţiile filosofice şi consecinţele etice; puse în lumină cifrurile şi codurile, din stră-antichitate şi pînă azi; expuse funcţiile, axiomele şi tipurile sociale ale comunicării; evidenţiate tarele şi meritele redundanţei, orale sau scrise; scoase la iveală cauzele şi efectele „bruiajului". Sunt descrise şi explicitate varii ipostaze ale comunicării: la distanţă, animală, umană non-verbală, gestuală, muzicală, plastică, cinematografică, verbală, scrisă, transcendentă. Dexteritatea matematică a autorului găseşte numeroase ocazii de a se manifesta cu deplină noimă: în diagnoza ritmului în versificaţia românească, diagnoză bazată pe teoria codurilor binare; în analiza entropiei informaţionale; în dezghiocarea codurilor; în definirea redundanţei şi depistarea erorilor ş.a. Aş putea zice, *cum grano salis*, că Mihai Dinu e atras de matematizare precum căpitanul Hatteras de Polul Nord, dar cititorul nu trebuie să bănuiască în această aserţiune insinuarea vreunei, măcar, umbre de fanatism sau închistare, ci o elogiabilă sete de certitudine, mereu domolită, relativizată, de „spiritul de fineţe" cu care – voluptuos al literei ca şi al cifrei – Mihai Dinu e dotat din plin.

Acest eseu-studiu-manual, de o cuminte exhaustivitate şi impecabilă claritate, care sunt sigur că satisface fără „joc" dezideratele de-atîtea ori clamate de un Adrian Marino (ale construcţiei intelectuale durabile, aşezate pe despuierea eficace a Bibliotecii, şi a creaţiei de idei care izvorăşte din solul cunoaşterii ferme) ar deveni o carte de circulaţie universitară internaţională dacă, într-o limbă convenabilă, ar fi lansată pe această orbită. I se cuvine incontestabil.

George PRUTEANU

*) Mihai Dinu, *Comunicarea – repere fundamentale*, Ed. Ştiinţifică, Buc., 1997, 364 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

ASIGURAREA VIEŢII ŞI SUPRAVIEŢUIREA

Bani pentru urmaşi

Piaţa asigurărilor, în special a celor de viaţă, în România e încă redusă. Companiile de asigurări consideră că există o cerere potenţială mare dar că oamenii nu se pot asigura efectiv, fiindcă nu au veniturile necesare pentru a plăti primele respective (minimum 1,5 milioane de lei pe an). O societate ca *Nederlanden* şi-a făcut apariţia pe piaţa românească abia în 1997, după ce mai întîi a desfăşurat o bună activitate în Cehia, Ungaria, Slovacia şi Polonia.

Dezvoltarea în ţară a acestei companii poate oferi o idee despre repartiţia veniturilor şi despre mentalităţile românilor în diverse zone. După Bucureşti, *Nederlanden* şi-a deschis filiale la Timişoara, Cluj, Braşov, Constanţa şi Tg. Mureş. Agenţiile de la Ploieşti, Craiova şi Bacău sînt în fază incipientă. Pînă la sfîrşitul anului se vor mai deschide opt filiale, dintre care cele din Oradea, Piteşti, Sibiu, Satu Mare şi Arad vor fi prioritare. Din cele existente, directorii societăţii consideră că Bacăul merge cel mai prost. E de remarcat că acesta e singurul oraş din Moldova aflat pe lista societăţii, în vreme ce Transilvania e prezentă cu toate oraşele ei mari. Iaşul nu e încă printre priorităţile firmei. E greu de explicat acest fenomen doar prin decalajul între veniturile moldovenilor, pe de-o parte, şi cele ale ardelenilor, bănăţenilor sau muntenilor, pe de cealaltă. Cauzele trebuie căutate şi la nivelul mentalităţilor şi al educaţiei. În general, în România lumea nu e bine informată asupra a ceea ce înseamnă o asigurare de viaţă. Agenţii de asigurări trebuie să alerge mult, să explice şi mai mult şi în cele mai dese cazuri să se împace cu refuzul oamenilor de a încheia o poliţă. Sînt foarte dese situaţiile în care cei abordaţi se dovedesc a fi indivizi superstiţioşi care nu vor să-şi asigure viaţa, de teamă să nu atragă răul. Procentul poliţelor încheiate în mediul rural e absolut insignifiant. Nu de puţine ori, agenţii (consultanţii, cum îi numeşte firma) sînt numiţi „ciocli". Pe de altă parte însă, în marile oraşe, după multă reclamă, a apărut o categorie de oameni care cer să se asigure fără să fi fost abordaţi în prealabil de vreun agent.

Se constată că oamenii singuri sînt de obicei mai puţin receptivi şi chiar ofertele pentru ei sînt mai puţin diversificate. 70% dintre asiguraţii la *Nederlanden* au familii. Vîrstele acceptate sînt de la 16 la 65 de ani, dar cei mai mulţi clienţi sînt între 35 şi 45 de ani. Pe lîngă asigurările pe perioade mai mici sau mai mari, care asigură numai riscul de deces sau şi aşa-numitul *risc de supravieţuire*, există şi tipuri de asigurări ce au drept scop economisirea unor fonduri pentru perioada de studii a copiilor asiguratului. În curînd se va introduce şi aşa-numita *asigurare de zestre:* cînd copilul ajunge la vîrsta căsătoriei poate încasa suma pentru care l-au asigurat părinţii.

Românii mai iuţi la minte au descoperit însă că pot folosi societatea de asigurări şi pe post de CEC (nu neapărat pentru asigurare, cît pentru o simplă economisire a banilor), gîndindu-se că *Nederlanden* şi *ING Barings* sînt mai sigure şi le oferă o protecţie mai bună contra inflaţiei decît CEC-ul sau băncile româneşti.

Un obstacol major în calea dezvoltării reţelelor de asigurări îl constituie totuşi suspiciunea oamenilor. După Caritas, SAFI şi alte asemenea păcăleli, clienţii se cîştigă greu, chiar dacă le pomeneşti de firme prestigioase. Ei îşi pot aminti că acum cîţiva ani consultanţii financiari CAR-SAFI, pentru a-şi convinge potenţialii clienţi de seriozitatea firmei, uzau de numele societăţii *Lloyd* cu care CAR sau SAFI ar fi avut o presupusă relaţie. Firma *Lloyd* nu există nici acum pe piaţa românească. Şi e de ştiut că ea s-a înfiinţat în Anglia, ca o societate de asigurări individuale, pe vremea cînd la noi domneau fanarioţii.

Andrei MANOLESCU

De la Universităţii la Romană

Atenţie, se închid uşile!... şi spectacolul începe. El sau ea (uneori este greu de ghicit sub stratul de murdărie), de obicei un copil pînă în 15 ani, îşi debitează fără intonaţie discursul: *Doamnelor şi domnilor vă rog frumos dacă puteţi şi dacă aveţi posibilitatea să mă ajutaţi şi pe mine să-mi daţi şi mie un bănuţ să-mi iau şi eu ceva de mîncare* (pauză de respiraţie) *de mic(ă) am crescut la casa de copii unde ne bătea şi mîncare nu ne da...* Urmează, opţional, o serie de dezastre personale şi familiale de toate tipurile, care explică starea jalnică a oratorului, altminteri persoană onorabilă. Invariabil, spre final, performerul este cuprins de un elan mistic vecin cu transa, cade în genunchi şi spune o rugăciune (*Tatăl nostru* sau *Înger, îngeraşul meu).* După care vine şi proba măiestriei sale. Cel mai adesea, roadele muncii (cash) sînt puţine, în ciuda costumaţiei convingătoare. De vină (dincolo de lipsa de talent a performerului) sînt blazarea publicului, starea proastă a economiei naţionale şi, nu în ultimul rînd, concurenţa acerbă, care duce la creşterea standardelor calitative ale serviciilor prestate şi la suprasaturarea pieţei.

Dar oferta este variată şi satisface toate gusturile. Mi-a fost dat să asist, în drum spre Piaţa Romană, la două reprezentaţii simultan. Performerii, susţinători – se vede – ai dreptului la libera exprimare şi ai concurenţei oneste, s-au aşezat democratic la capetele vagonului şi, imperturbabili, şi-au început discursurile. Unul dintre acestea, cel mai puţin interesant, era conceput după modelul obişnuit, descris mai sus. Tipul acesta de discurs încearcă să ofere argumentele care să justifice gestul publicului de a-şi deschide buzunarele. În centrul său se află însuşi oratorul; este „scris" la persoana I. Este discursul nemediat care încearcă să stîrnească mila în faţa mizeriei şi nenorocirii concrete, întrupate în persoana care îl rosteşte. Tipologia acestui discurs nemediat este mult mai largă: există spre exemplu acei copilaşi care, fără a rosti nici un cuvînt, se apropie şi te ating pe haine într-un gest de mîngîiere, privindu-te cu nişte ochi care spun tot; mai sînt şi cei care îşi expun – din nou un discurs mut – diformităţile; alţii au un text scris pe o bucată de carton cu care se prezintă (de parcă ar fi un cec) să îşi ridice sumele de bani; etc.

© S. Gheţie

În afara discursului acesta de tip *Mamelor din lumea-ntreagă / Nu lăsaţi copii pe stradă / Că copilul ...* există şi un alt gen, mai rafinat, chiar – s-ar putea zice – cu pretenţii artistice, care apelează mai degrabă la simţul estetic al publicului decît la mila şi simpatia lui. Este cazul băiatului care pe parcursul a trei staţii a recitat din *Luceafărul* sau al celor ce oferă recitaluri la acordeon în vagoane sau la nai, fluier, cobză, chitară, mandolină, orgă electronică, tamburină, tobe sau vioară pe peroane. Să nu-i uităm nici pe soliştii vocali.

Celălat discurs la care am asistat în drum spre Piaţa Romană se încadra, aparent, în acest gen. Era de fapt o baladă cel puţin stranie. Iată subiectul pe scurt: un băiat trecea printr-o pădure cu mama lui cînd un haiduc apare de niciunde şi o decapitează pe femeie, după care o îngroapă sub o stîncă şi îl ia pe băiat cu sine în codrii. Băiatul creşte, devine flăcău în lege şi, într-o zi, pe cînd se plimba prin pădure cu tatăl său adoptiv, ajunge lîngă stînca sub care era îngropată mama sa. Acolo îl întreabă pe haiduc cine îi este muma. Haiducul îi arată mormîntul, iar flăcăul, fără multă vorbă, îi zboară capul. Punct. De notat că balada este spusă la persoana I, personajul narator fiind băiatul. Dincolo de lucruri evidente şi psihanalizabile ca prezenţa masivă a părinţilor în text sau finalul de vendetă/justiţie, ceea ce m-a intrigat a fost faptul că performerul avea aerul că se regăseşte în personaj. Peripeţiile puiului de haiduc păreau asumate de băiatul din metrou, discursul lui, deşi absolut necreditabil, devenind astfel tot unul justificativ. Subtilităţi underground.

Cristian MUNTEANU

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT

vă recomandă cele mai importante romane ale ultimelor decenii:

ANNE TAYLER
Lecţii de respiraţie

BERNARD MALAMUD
Cîrpaciul

GÖRAN TUNSTRÖM
Hoţul

PETER HANDKE
Scurtă scrisoare pentru o lungă despărţire

DAVID LODGE
Meserie!

PETER HØEG
Cum simte domnişoara Smilla zăpada

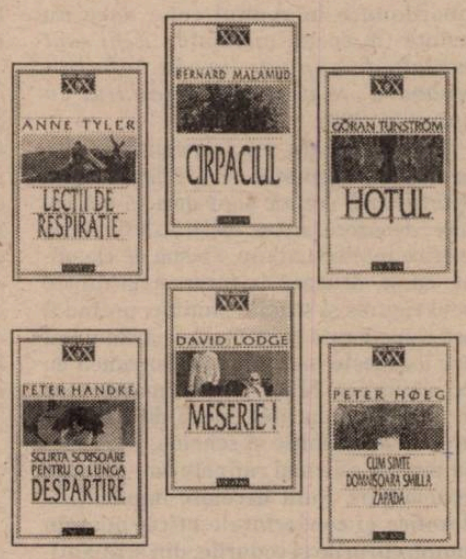

Aceste titluri le puteţi comanda la Editura Univers, Piaţa Presei Libere nr. 1, C.P. 33-78, Bucureşti • 79739 Tel. (401) 222.66.29; 617.55.25; Fax: 222.56.52

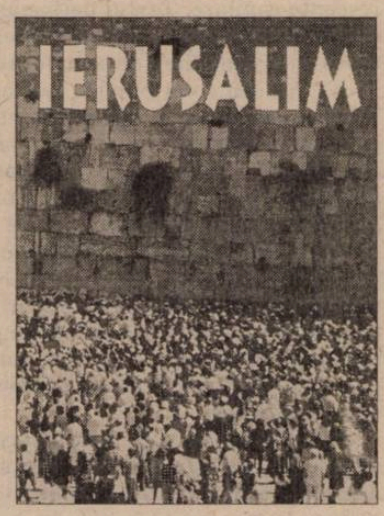

NOI APARIŢII LA EDITURA ***HASEFER***

Albumul „IERUSALIM": „Un ideal mereu aproape şi mereu departe"
„FĂURITORII" (antologie de Michael Bar-Zohar): o carte care răspunde la întrebarea „Ce se poate construi pe nisip?"

Loisir de stat

Vine un moment cînd trebuie să faci ordine printre hîrtiile din casă. Te-ar sufoca, altminteri. Umpli zeci de dosare şi nu mai termini. Îţi dai seama, atunci, că nu poţi arunca mai nimic. Toate vor fi sau chiar sînt necesare. Chitanţele, recipisele, borderourile sau listele din casa ta te autentifică. Sînt vitale. Oricînd poate veni cineva să-ţi pună la îndoială calitatea de... sau statutul de...

Birocraţia începe din faţa casei. De la plata telefonului, a întreţinerii sau cînd vrei să iei legătura cu secţia de poliţie pentru a-i întreba dacă ştiu ceva despre atelierul de vulcanizare care şi-a aşezat în mijlocul intersecţiei rasterul cu anvelope (încercaţi la secţia 13). Să nu mai vorbim despre chitanţele pe care, dacă nu le completezi cum vrea funcţionarul exigent de la ghişeu, nu sînt valabile. Chiar dacă vrei să depui bani sau să îi retragi din bancă sau CEC. Dacă vrei să te naşti, să te însori sau eventual să mori, poţi s-o faci de cîte ori vrei, nu contează cînd pe cartonaşul din geamlîc scrie *plecat la direcţie* sau *sînt la arhivă*. Tot traseul este împodobit festiv cu coli ministeriale cu *en-tête*, cu sigle şi scriere înaltă, rotundă, funcţionărească.

Piatra de încercare pentru răbdarea omului de rînd este monolitul birocratic care te întîmpină şi te face fărîme în momentul în care ai nevoie de un act, vrei să vinzi (cumperi) o casă, o maşină sau pur-şi-simplu, să declari pierdut un document. Vrei să dai un examen postuniversitar sau pentru un post în instituţiile de stat – cu siguranţă nimeni nu-ţi va dezvălui deodată secretele: documente, copii, memorii şi cereri pe care trebuie să le întocmeşti şi de care ai neapărat nevoie. Poate şi pentru a nu te descuraja...

Un exemplu la îndemîna tuturor – tranzacţia cu o maşină. Rămîne încă o întrebare fără răspuns rezonabil: ce amestec poate avea statul, poliţia adică, cu dorinţa unui particular de a vinde o maşină. Sau de a o cumpăra. De ce poliţia şi nu ministerul mediului sau cel al transporturilor? De ce nu ministerul industriilor sau cel al sănătăţii? Şi, mai bine, de ce ministerele şi nu organizaţiile ecologiste, de drepturi ale omului sau sălile de fitness *(maşina îngraşă)*. Cu toate acestea statul, adică poliţia (monoton şi odios de birocratizată) te poartă pe cele mai lungi trasee străbătute vreodată prin birourile administraţiei. Trebuie plătite 3 taxe (ele nu pot fi plătite la poliţie, ci musai la CEC sau BCR), apoi eşti obligat, chiar dacă maşina în cauză este asigurată, să o reasiguri pe numele tău de cumpărător (un furt instituţionalizat: se asigură în fapt, maşina, nu proprietarul, nu?). Apoi trebuie să te duci la Registrul Auto care poate sau nu să te amîne, să te recheme, să te reprogrameze... în fine, poate face ce-i poftеşte sufletul cu timpul şi banii tăi. Apoi – copiile după diverse acte (nimeni nu ştie sau nu-ţi spune precis – mereu există diferenţe între informaţiile primite chiar şi la acelaşi ghişeu). Te poţi pomeni (mi s-a întîmplat) să ai de-a face cu un funcţionar gradat, la ghişeul de *radieri-înmatriculări* care să-ţi spună, după ce ai stat o oră la coadă, că a obosit să facă radieri şi înmatriculări şi că, de acum (momentul e arbitrar însă, conform legilor lui Murphy, se întîmplă exact atunci cînd îţi vine rîndul) va face doar radieri.

Este vorba, în toate aceste etape (în care ai risipit, cu zecile şi sutele de mii banii *tăi*, ai fost ţinta indolenţei, mizeriei birocratice, nesimţirii funcţionăreşti, huliganismului birocratic) despre o nesimţire instituţională. Toate acestea se petrec pe timpul tău – adunate, patru zile şi-un pic de cozi, tîrguieli, aşteptare... Şi foarte mulţi bani care, în sistemul ăsta, la urma-urmei, tot timp înseamnă. Înlăturarea formelor de birocraţie nu cere bani, ci responsabilitate. Nu poţi să nu ai sentimentul că eşti ţinta bătăii de joc a sistemului.

Cu toate acestea, lucrurile merg înainte: după orele de serviciu, după stress-ul zilnic, se adaugă, ca o palmă uriaşă, dată cu sete, această mascaradă birocratică în care nişte oarecare te poartă din ghişeu în ghişeu, te tîrăsc bine prin birourile lor pînă cînd fiecare dintre ei e mulţumit. Din punct de vedere birocratic: rabzi, deci exişti!

Sorin ŞERB

Cu ochii-n 3,14

CONVERSAŢII URBANE

● La intrarea în staţia de metrou de la Universitate, o mamă îi şopteşte fiului ei de vreo 12 ani: „Treci şi tu pe sub bare, să nu mai plătesc şi pentru tine". Ceea ce fiul, ascultător, execută întocmai. Mama trece conform regulilor, introducînd cartela în locul potrivit. După doi paşi, în capul scărilor rulante, întîlneşte un cerşetor. Scoate fără să stea pe gînduri o hîrtie de 5000 şi i-o dă. Noi forme de luptă împotriva statului (căci metroul e al statului, nu?), noi forme de susţinere a iniţiativei private. **(M. V.)**

● Terasă de cartier bucureştean mărginaş. E vînt şi se bea bere de la gheaţă. Doi inşi în treninguri cu dungi satinate vorbesc despre stratul de ozon şi răcirea climei pe Terra de care se declară personal afectaţi: „Păi, nene, înainte, io din mai pînă-n octombrie mă puneam la un papuc, la o bermudă şi-un maieu şi-aşa umblam, nu-mi trebuia nimica! Vara era vară şi papucu' era sfînt! Şi-acuma...". Acuma, fiecare se uită trist în jos, la laba piciorului, vîrîtă ea-n papuc de plastic, nene, dar şi-n şosetă groasă, asortată.

Am auzit această conversaţie în timp ce cumpăram, de la un chioşc proptit în gardul terasei, o sticlă de ulei *Floriol*, pe care scria: „Prieten al mediului înconjurător". **(D.V.)**

TIPURI ŞI VIP-URI

● Celulare la Cannes: „Vă rog să vă scoateţi din funcţiune celularele", anunţă moderatorul la începutul conferinţei de presă cu Sharon Stone. „Oricum, toate apelurile sînt pentru mine", precizează vedeta. • Editorialistul de la *Le Film Français* despre apropiata vizionare a filmului lui Theo Angelopoulos „Eternitatea şi o zi": „N-o să-mi scot din funcţiune celularul, pentru că am nevoie să fiu trezit din cînd în cînd..." **(a.l.ş.)**

● În sunet de fanfară s-a deschis a XV-a ediţie a TIBCO. Viorel Lis a tăiat panglica inaugurală. A ţinut un discurs şi a început vizitarea expoziţiei. Patroni de la standurile turceşti şi egiptene (printre primele vizitate de primar) întrebau intrigaţi cine-i omul acela venit cu mare alai să le pipăie şi să le guste produsele. Românii, în schimb, îl trăgeau de mînecă la propriu, să se oprească în dreptul exponatelor lor, să accepte o sticlă de şampanie din Vrancea sau un pahar de palincă din Maramureş. Nişte fete frumoase, îmbrăcate sumar, cu coroniţe de flori pe cap, l-au rugat să încerce moliciunea unei saltele cu apă produse de firma lor. Timp de două minute mîinile sobrilor oficiali din delegaţie au pipăit salteaua minune sub privirile galeşe ale fetelor. **(A.M.)**

● Fotbaliştii noştri nu ne duc doar numele peste mări şi ţări, ci ne şi aduc la schimb nume, din lumea largă. Faimosul Dan Petrescu este unul dintre sus-menţionaţii: *Naţional*-ul ne spune că el şi-a botezat proaspăt născuta fiică *Chelsea Londra* – după numele clubului unde activează, cît şi după binecunoscuta fiică a unui încă mai faimos preşedinte (Chelsea Clinton). **(I.P.)**

● Privatizarea IMGB-ului (aflăm din *Naţional)* s-a făcut cu un spectacol la Sala Palatului şi niscaiva tricouri pentru angajaţi. Concernul anglo-norvegian *Kvaerner* i-a cîştigat pe „greii" ce cîndva „făceau ordine" cu un cocktail de Draga Olteanu, Gheorghe Turda, Maria Lătăreţu şi un documentar apologetic de prezentare. **(I.P.)**

DELFINI, PORCI, UM 0215

● În timp ce piaţa internaţională a serialelor cu oameni a fost – cel puţin temporar – cîştigată de vocaţia epică nord-americană şi de melodrama latino-americană, Anglia şi Franţa luptă pentru piaţa serialelor cu animale. Primul roman animalier va fi realizat de France 2. Se va numi *Continentul albastru* şi personajul princial – Stephanie – este un delfin care din cauza depresiunii provocate de captivitate e pe punctul de a se sinucide. Aventurile ei vor începe cu eliberarea, cînd se va întîlni cu o balenă cocoşată, cu lamantini rătăciţi şi un rechin bătrîn. „Scenariul va fi creativ" susţin realizatorii, în concurenţă cu stilul documentar britanic. Posibilităţi infinite, desigur, dar şi limite: girafa n-a putut fi niciodată filmată, în aşa fel încît să intre integral în cadru. **(M.B.)**

● Imaginaţia, încă de tranziţie, a românului, continuă să ne uimească: *„Porcii de «Caind» Oraviţa sînt păziţi de doi lei africani"*, aflăm din presă. La regii animalelor s-a recurs pentru că civilii şi gardienii publici nu s-au dovedit la fel de incoruptibili. **(I.P.)**

● Superioritatea U.M. 0215 faţă de alte servicii (după Gelu Voican Voiculescu, invitat luni seara la „Milionarii de la miezul nopţii"): „U.M. 0215 poate beneficia, spre deosebire de SRI, de ajutorul altor structuri din Ministerul de Interne: poliţie, jandarmi, pompieri. De exemplu, dacă are nevoie de o informaţie în nu ştiu ce cătun, se poate duce la şeful de post respectiv şi o poate obţine." Iată cum şi pompiarii şi jăndarii comunali devin toţi, la unison, agenţi secreţi, speriinţi şi inteligenţi. Este cineva pompiar? – trebuie să fie şi cetăţian. **(C.P.-B.)**

VERSIUNI BILINGVE

● A apărut şi bancnota de 1.000.000 de lei! „Emisă" de Winchester Bank, pe ea vedem imaginea unui pachet de ţigări Winchester desfăcut şi portretul Lordului Winchester (1805-1882). Evident, este vorba (deocamdată) numai de o reclamă pentru ţigările Winchester. **(D.S.)**

● Săptămîna trecută ar fi putut fi numită una a cărţii, din următoarele motive: un masiv şi elegant volum dedicat lui Brâncuşi, alcătuit cu un adevărat devotament benedictin de Barbu Brezianu, exeget de o viaţă al artistului, a fost lansat marţi 19 mai, la Muzeul Naţional de Artă; lui Alexandru Lungu, poet, care trăieşte de mulţi ani în Germania, i-au apărut simultan, două volume de versuri, *Roua de apocalips* (editura Albatros) şi *Ochiul din lacrimă. Das Auge der Trane* – versiune bilingvă (editura Vitruviu) prezentată la Muzeul Literaturii, miercuri 20 mai; un cotidian bucureştean ne aduce la cunoştinţă că între puţinii mineri care, cu banii din disponibilizări, au „demarat o afacere" s-a aflat şi unul care şi-a scos, în regie proprie, un volum de poezii: *Ortacul-literat* n-a investit suma pentru cine ştie ce cîştig, după cum declară, ci pentru plăcerea sa, acceptînd de la început şi pierderea. (Oricum, chiar dacă ar fi deschis un bar, cum a făcut un al doilea „om de afaceri" provenit din minerii disponibilizaţi, tot la faliment ajungea!)

Deci, am putea spune că, fie şi în aceste zile grele prin care trecem, cartea încearcă tot mai curajos să-şi limpezească soarta. Dar nici „tipăritura" nu se lasă: într-un sat din preajma capitalei, reporterii de la Tele 7abc au descoperit vrafuri întregi de coli cu timbre pentru ţigări, pe care ţăranii le foloseau la împachetat, iar copiii de la grădiniţă la confecţionat pahare şi jucării de hîrtie. Cine o să iasă mai bine pînă la urmă – nu ştim. **(T.C.)**

● Mi-a gătit mama „piure de cartofi INSTANT". Pe cutie scria „Obţinut din cartofi, fără adaos de arome artificiale" dar şi „Conţine: cartofi, emulgator E471, stabilizatori E339, conservanţi E224, antioxidanţi E320; E321; E330."

Vai, mamă, ce bun este emulgatorul E471! **(C.M.)**

Televedenii

O felie de viaţă

Nu trebuie să fii prea subtil ca să-ţi dai seama că unul dintre subiectele mult bătătorite în serialele hollywoodiene îl reprezintă familia şi pericolul destrămării ei în contextul unei realităţi sociale care, prin proteism şi viteză, pericliteză valorile-reper ale societăţii americane. Familia, ultim bastion al stabilităţii şi certitudinilor, devine pe zi ce trece victima agresiunilor exterioare, a revoluţiilor de tot felul şi, în consecinţă, din ce în ce mai dispusă să cedeze teren şi pînă la urmă să abdice voluntar de la principiile care îi susţin fundamentul. Tinerii nu se mai lasă amăgiţi de iluzia legămîntului pe viaţă, în ciuda faptului că în teoriile pragmatice se mai dau încă exemple de acte de limbaj de tipul consimţămîntului rostit în ceremonia căsătoriei. „Cuvîntul nostru este legămîntul nostru", spunea J.L. Austin şi tocmai la acest citat mă gîndeam în timp ce urmăream emisiunea de duminică după-amiază de la *Antena 1*. Realizatoarea, Mihaela Rădulescu Bănică, caută prin această emisiune să ne facă din nou încrezători în viitorul familiei ca instituţie socială. Din păcate, din intenţie nu rămîne decît un cuvînt paravan care ascunde o performare carnavalescă, stîngace şi nu de puţine ori penibilă a unor întîlniri mondene prin care realizatoarea vrea să pună în lumină faţa nevăzută a omului public, prezentîndu-l telespectatorului curios în context privat, împreună cu ceilalţi membri ai familiei, în dialog cu persoanele apropiate, în posturi informale etc. Sub tirul necruţător de întrebări cu răspuns premeditat al doamnei Bănică jr. invitaţii mai răspund, mai se codesc, mai scapă cîte un slogan electoral profitînd de ocazia unei emisiuni programate la oră de maximă audienţă (duminica, între orele 14.00 şi 18.00) pentru a îmbina utilul cu plăcutul. Nu mai departe de duminica aceasta, am avut ocazia să vedem şi să auzim familia Adrian Năstase. Vicepreşedintele PDSR a fost prezentat în ipostaza de adevărat cap de familie, ceea ce nu l-a făcut însă să uite îndatoririle sale de membru şi lider de partid, fapt pentru care şi-a permis să strecoare cîteva vorbe despre un spectacol pe care dr. Sorin Oprescu, întîmplător şi candidatul PDSR pentru funcţia de primar general al capitalei, îl organizează cu ocazia zilei internaţionale a copilului, spectacol la care va participa şi micul Mihnea Năstase. La adăpostul acestui anunţ inocent, mă grăbesc să adaug şi eu că nu văd nici o legătură între mai sus citata aserţiune şi proximele alegeri. Se pare că nici realizatoarea nu a văzut vreun inconvenient în faptul că în emisiunea cu pricina se inaugura prematur o subtilă campanie electorală. În schimb, ceea ce a fost greu de trecut cu vederea au fost cacofoniile şi recurenţa aproape obsedantă a conclusivului *deci*, care s-a infiltrat perfid în discursul familiei Năstase reflectînd un spirit comun de întreprinzători. De asemeni, greu digerabil e amestecul nefericit dintre public şi privat, atunci cînd, într-un context semi-formal cum se vrea cel al emisiunii *Duminica în familie*, sub masca persoanei se ascunde de fapt tot personajul prea bine cunoscut, trădat de automatismele şi strategiile străvezii ale limbajului politic. *Deci*, dacă vrem să aflăm cît mai multe amănunte din viaţa personalităţilor noastre petrecută în spatele uşilor închise, trebuie musai să rămînem duminica în familie. Altfel, putem să constatăm şi singuri *care sînt exact lucrurile care fac căminele de astăzi atît de deosebite, atît de seducătoare*, anume armonia, stabilitatea şi liniştea, şi nu *romance*-ul, Fordul sau şunca *Ham*.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Zeflemeaua şi capcanele

– convorbire cu doamna Irina POP, ingineră pensionară –

Luarea în rîs o mai numim şi „luare la vale", coborîre forţată, adică, în deriziune şi ridicol. În mod obişnuit nu luăm la vale ceea ce deja se află jos şi n-are nici o importanţă pentru noi. Obiectul deriziunii trebuie să fi fost plasat pe o poziţie de prestigiu măcar pentru un timp, altminteri ce rost ar avea tratarea batjocoritoare a ceea ce aproape nici n-a apucat să fie în vreun fel? Dar noi acum sîntem foarte grăbiţi spre minimalizare; pentru rest mai e timp, urgenţa o constituie tratarea lucrurilor în deriziune. Cîteva decenii n-am avut voie să rîdem aproape de nimic; acum ne sărăm inima din orice. Un fel de voioşie sfidătoare, adeseori căznită, ne ţine într-o neîntreruptă competiţie: ce mai batjocorim azi? Totul poate fi (şi este!) luat la vale; ce nu-i „moft" e, desigur, „ţeapă" şi nimeni nu mai face, nu mai acţionează ori nu mai întreprinde ceva ci „pune de-o cacialma", fie el preşedinte, patriarh, general, vedetă rock sau campion. Sau poate trăim o fatalitate a formulelor prea vesele, prea repede găsite? Să nu uităm că decembrie '89 a fost numit şi momentul în care „mămăliga a făcut explozie": dacă aşa am privit lucrurile încă de la început, cît de puternice puteau fi schijele acelei deflagraţii, – tot de mămăligă şi ele – ca să ne schimbe mentalitatea? Ce ne face acum să fim atît de veseli că ne merge prost? Moştenim o vocaţie specială pentru deriziune şi superficialitate, care ne dispensează de efort sau ne-am descoperit această chemare mai de curînd? Am căutat răspuns acestor întrebări, stînd de vorbă cu dna Irina Pop, inginer agronom pensionar.

Cîştigarea distanţei

Stimată doamnă Irina Pop, a avea o vîrstă înaintată, a trăi mult, înseamnă, implicit, şi a vedea o oarecare „istorie a deriziunii" în desfăşurare: cu ce sentiment priviţi această suită?

Irina Pop: La 82 de ani, cu distanţă. Cu vîrsta, lucrurile care cad în deriziune se înmulţesc; iar prin faptul că ajungi să vezi rezultatele – unele foarte îndepărtate – îţi dai seama că acele lucruri erau chiar derizorii, chit că la vremea lor ţi se păreau importante. Sigur, există persoane de vîrstă înaintată care văd motive de deriziune numai în prezent; depinde. Eu cred că dacă te gîndeşti bine, ajungînd la bătrîneţe ar fi normal să iei în deriziune mai degrabă lucruri din trecut, fapte, întîmplări, persoane faţă de care ai cîştigat detaşare.

Există şi lucruri care au, să zicem aşa, „durată în deriziune"?

Cum nu? Politica. Cred că aveam vreo 10-12 ani cînd îmi amintesc de primele păreri despre politică pe care mi le-am făcut ascultîndu-l pe tata, povestind scene din Parlament: A.C. Cuza ştiu că era un personaj despre care se povesteau tot felul de istorii amuzante: De politică se rîde şi acuma, dar, cum să spun? – nici politica nu mai are zaftul, gustul acela de pe vremuri. Văzuţi la televizor parlamentarii de azi nu mi se par să aibă sau să provoace cine ştie ce haz.

De Elena Lupescu se rîdea?

Nu. Era criticată, nu se rîdea de ea. Pentru că nu se implica direct, avea şiretenia personajului din umbră. Era suficient de vicleană ca să ştie că altfel ar fi intrat în „gura lumii". Şi nu-şi permitea riscul. Elena Ceauşescu a parvenit în altă societate, care de fapt nu mai era „societatea" în sens adevărat, aşa că şi-a permis orice, fără probleme, cum se spune. Sigur că nu numai politica avea parte de luarea în derîdere; lumea mai găsea şi alte motive de amuzament: cei îmbrăcaţi excentric, „malagambiştii", de pildă, din vremea tinereţii mele, cei care foloseau impropriu cuvintele „chiriţismele", preţiozitatea stîrneau, bineînţeles, bătaia de joc. Vreau să spun însă că era o anumită măsură în toate. Mama repeta mereu un dicton englezesc favorit, care ne cenzura multe porniri de luare în rîs, în copilărie: „Personal remarks are to be avoided". Asta mă făcea, de exemplu, să nu corectez ostentativ pronunţia greşită la franceză a unei colege de clasă, să nu mă arăt atotştiutoare, să nu fac caz de manierele cuiva cu mai puţină educaţie de-acasă. Există forme ocolite, stilul de umor sec, ironia elegantă, care dau rezultate mai bune. Poţi lua la vale şi subţire.

Să ţii seama de interlocutor

Patriotismul afişat putea deveni un motiv de luare în rîs a cuiva?

În lumea normală patriotismul nu era agresiv. Eu cînd aud acum cîntecul „noi sîntem români", mă simt, nu ştiu cum, pusă în discuţie şi nu-mi place deloc: „de ce, frate, să cînţi aşa ceva? Dumneata-mi spui mie că sînt româncă? Asta ştiu şi singură, de-o viaţă, nu-i nevoie să mi-o aminteşti". Personal, în tinereţe, eu am fost împotriva legionarilor: am avut şi-n familie, am avut şi colegi, i-am văzut de-aproape. Afişau un stil sumbru, un salut teatral, cîntau cu o anumită încordare, încrîncenaţi. Totul la ei devenea o dramă, n-aveau pic de umor. De altminteri, toţi totalitariştii sînt lipsiţi de umor. Asta-i face ridicoli şi-ţi vine să-i demontezi, să-i iei la vale, să-i aduci la normal. Dar e riscant.

Nici printre colegi nu-ndrăzneaţi?

În anul cînd am intrat eu la Agronomie două categorii au fost admise fără examen: copiii de ţărani şi copiii de moşieri, care într-adevăr urmau să aibă de-a face cu pămîntul. Moşieri eram numai patru, ceilalţi – o mulţime. Majoritatea nu eram implicaţi politic. Dar erau şi mulţi foarte interesaţi de politică, împărţiţi clar în două categorii: cu simpatii legionare sau cu simpatii comuniste. Îmi pare rău s-o spun, dar, în anul meu, băieţii de stînga erau mai deştepţi decît cei cu adeziuni de dreapta. Dar au căzut şi ei în capcană: s-a văzut în timp. Destui dintre colegii mei erau copii săraci, necăjiţi. Discutam într-o zi cu unul din ei, un băiat din cîmpie, Oţetea-l chema, despre faptul că mamei mele nu-i plac romanele ruseşti, nu-i suferă pe Dostoievski, pe Tolstoi... „Îţi dai seama ce noroc ai? m-a întrebat el. Mama mea nu ştie nici să citească, darmite să discut cu ea despre romanele ruseşti..." Asta mi-a rămas amintire pe toată viaţa, sînt 60 de ani de atunci: să ţii seama de interlocutorul tău, ce poate şi ce nu poate, ce-i obiect de deriziune pentru tine şi ce-i pentru el. Niciodată să nu fii gata să iei la vale ceva, cu aer superior, fiindcă nu ştii dacă asta ar constitui motiv de zeflemea şi pentru cel de-alături.

Dar ceva din comportarea, din valorile pe care le apreciaţi dvs, nu putea deveni prilej de deriziune, chiar pe nedrept, în lumea din care venea el?

Cum să nu? Mi-aduc aminte cum am început munca în echipele de cercetări etnografice, împreună cu soţul meu, Mihai Pop, cu ceilalţi orăşeni ajunşi în lumea satului. Pentru ţărani, ba chiar şi pentru învăţători, noi constituiam un grup bizar, cu interes pentru tot felul de fleacuri: oameni în toată firea, umblam după basme, obiceiuri băbeşti, cîntece vechi, lucruri obişnuite, pentru ei, care nu meritau atenţie. Nu, nu erau necuviincioşi, mai degrabă zîmbeau subţire în colţul gurii: auzi cu ce ne ocupam!

Cum e să ajungi obiect de deriziune?

Făcînd parte din aristocraţie, născută Sturdza şi aliată cu marile familii româneşti, cum v-aţi simţit, stimată doamnă Pop, cînd, după '44, clasa din care făceaţi parte a devenit obiect al deriziunii?

Nu vorbesc de cei care-au fost închişi şi care-au cunoscut, săracii, brutalitatea şi umilinţa, care-au fost scoşi din case, lăsaţi în mizerie, fără drept de muncă. Astea se ştiu. Nu pot să spun că te obişnuiai cu viaţa mizerabilă ce ţi se rezervase, dar n-aveai încotro: făceai parte dintr-o lume care trebuia batjocorită. Cucoanele cu blană la gît erau subiect de caricatură, domnii cu joben deveniseră personaje ridicole, în scheciuri, la revistă, iar dacă mai aveai şi-un cîine de rasă în lesă te expuneai oricînd luării în rîs. Dar nu asta era cel mai revoltător: batjocura nedreaptă atingea culmea cînd se spunea că aristocraţii nu se pricep să facă nimic de ispravă! Noi din ce am trăit în comunism – nu din muncă? Desenatori tehnici, şoferi, traducători, lucrători pe şantiere, doamne care învăţau copiii limbi străine, şi nu unul-doi, poate 10-15, grupuri numeroase, instalatori, surori medicale – ce n-au fost oamenii din lumea noastră? Am o prietenă, Elena Negri, care-mpreună cu bărbatu-său, persoană foarte distinsă, confecţionau espadrile, din asta au trăit.

Diferenţă şi ridicol

Mulţi spun că odată cu cîştigarea libertăţii de expresie, presa şi-a luat şi libertatea de a zeflemisi totul, cu şi fără motiv, tratînd orice în regim derizoriu. Credeţi că lucrurile stau chiar aşa?

Mă deranjează cînd citesc că „Iliescu a dat-o cotită" sau „Constantinescu pune de-o lege". Găsesc că e trivial să scrii aşa. Ce dovedim cu asta: familiarism, „nonconformism"? Eu nu citesc cu plăcere totdeauna nici Caţavencu: „sexplozia" nu găsesc că-i ceva foarte amuzant. Nici homosexualitatea, nici culoarea tenului, nici vorbitorii de altă limbă maternă decît româna n-ar fi, după opinia mea, subiecte de tratat cu sarcasm sau grosolănie. Există un ton urban în toate. Nu capacitatea de a produce deriziune o să ne-ajute la progres. Nu-i mai puţin adevărat că, uneori, şi categoriile de care pomeneam au tendinţa de exagerare a dreptului la diferenţă, privit ca o superioritate: dar dacă cineva n-are ten întunecat, n-are obiceiuri bizare şi vorbeşte numai româneşte – trebuie oare să se simtă în minoritate? Complicat, oricum. Găsesc, de asemenea, că n-are nici un haz poziţia de observator planetar ironic pe care-o descopăr în cîte un articol sau la televizor: „la noi, la români" – zice cîte cineva cu aerul că ştie foarte bine cum stă chestiunea discutată la toate celelalte naţiuni. De unde? Ori: „s-au înmulţit celularele pe plaiul mioritic", ce-i de luat în rîs aici?

Prof. Mihai Pop (prezent în ultimele minute la discuţie): „Plaiul mioritic" nu există, e o invenţie, o deturnare de sens de la „spaţiul mioritic" a lui Blaga, şi ar putea constitui obiect de batjocură numai ca noţiune învechită.Să fi devenit. Majoritatea formulelor care se iau în derîdere, se pretează la minimalizare şi deriziune, aparţin arsenalului romantic: Alecsandri, Bolintineanu, pot fi minimalizaţi în exagerările lor de limbaj, parodiaţi, luaţi în rîs. Greu să fie tratat în deriziune Kogălniceanu, un realist, un concret, inteligent şi cu simţul perspectivei.

Dar sînt situaţii, stimate dle profesor, cînd luarea în rîs este absolut lipsită de sens şi de gust: se rîde, de pildă, de cutare cîntăreaţă că e însărcinată şi va naşte. Care ar fi motivul aici: să arătăm că putem lua totul peste picior?

Pentru că, în general, lumea nu se aşteaptă ca o cîntăreaţă să aibă o viaţă obişnuită, să nască, să crească copii. O cîntăreaţă este o podoabă, o celebritate – trebuie să rămînă aşa, misterioasă. Rîdem de toate, cu condiţia să avem umor. Nu depinde de ce rîzi, depinde cine poate să rîdă. Cine-i în mizerie n-are poftă toată ziua bună ziua de deriziune. Luatul la vale presupune şi o relativă seninătate. Oricum, face bine. Dacă la acelaşi lucru te pui pe plîns, iese prost.

Doamnă Pop, care sînt motivele de rîs predilecte pentru generaţia nepoţilor dvs.?

Nu prea au timp de zeflemea, au de muncit foarte mult. Ce observ este că vestimentaţia trăsnită a cuiva, de exemplu, sau coafura „punk" nu mai constituie pentru ei motiv de luare în rîs cum era pentru noi. Cercelul la urechea băieţilor şi celularul sunînd tot timpul nu le stîrneşte rîsul: cineva mi-a spus că l-a auzit ţiuind şi-n biserică, la slujbă. Obiectul este foarte util, m-au convins şi pe mine nepoţii. Altceva mi se pare că naşte o discrepanţă comică: dacă ne-am lua după celulare, noi sîntem o naţie foarte ocupată, eficientă, cu simţul urgenţei, al timpului folosit pînă la secundă. Viaţa noastră e departe de asta... Mă gîndesc că generaţia străbunicului meu, Ion Cîmpineanu, a folosit şi ea tot felul de formule acide, de luare în rîs a societăţii: tinerii paşoptişti zeflemiseau pe adversari, numindu-i „işlicari" – de la işlicul exagerat –, „tombatere", „ruginiţi" etc. Puneau lumea în discuţie, doreau s-o modernizeze şi rîdeau de stavilele învechite. Unul din băieţii săi, bunicul meu, care se vede în portretul acela mare, pictat de G. Tattarăscu, a murit tînăr, la 48 de ani şi făcuse pînă atunci o sumedenie de lucruri, cît pentru cîteva vieţi: fusese şi primar al Bucureştilor, şi ministru, lucrase şi la Banca Naţională, îşi legase numele şi de Teatrul Naţional, fusese şi om politic liberal foarte activ. Aparţine şi el unei generaţii care a cîmbătut conservatorismul slujindu-se, probabil, de armele deriziunii. Dar a avut o propunere pozitivă, de sprijinire a lumii noi, în care a insistat. Dacă s-ar fi mărginit la deriziunea perpetuă nu s-ar fi implicat în nimic. Cred că rîsul pe care-l practicăm azi are acest defect capital: ne ţine deoparte de ceea ce ar trebui schimbat. Din păcate, rîd mai mult tinerii. Bieţii vîrstnici n-au de ce să găsească motive de amuzament în viaţa de azi. Seninătatea rîsului bătrîn a dispărut.

A consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Andrei MANOLESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr.279
5 - 11 iunie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SE DISTRIBUIE ÎMPREUNĂ CU SUPLIMENTUL GRATUIT **VINERI**

Fundația Culturală Română Dimitrie Pătrașcu Petre Stoica
Bibliotecă

Singurătate, singurătăți

© D. Perșinaru

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Ioana AVĂDANI, Alcor C. CRIȘAN, Eugen ISTODOR, Adina KENEREȘ, Aurora LIICEANU, Adina POPESCU, Ioana POPESCU, Cristina STĂNCIULESCU
– Interviuri cu Francisca BĂLTĂCEANU și Pan VIZIRESCU –

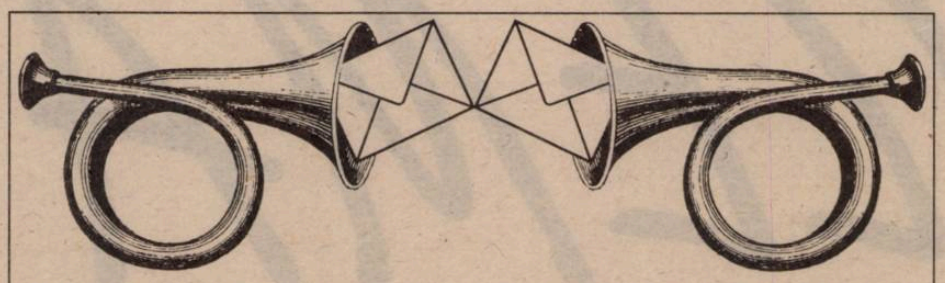

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 272: *INTERNETionala*

Prietenii mei de pe chat

Am descoperit fascinaţia Internet-ului cu ajutorul unui prieten, pentru care asta înseamnă o pasiune. Şi la noi în oraş, ca în multe alte oraşe există o „Café Internet“, unde poţi plăti 15.000 lei/oră, pentru a folosi Internet-ul. Cei mai mulţi dintre prietenii mei care trec pe la Internet folosesc pirch-ul, pentru dialoguri live cu cei care se află în acele momente în faţa calculatorului, sau folosesc serviciul „e-mail for everyone“ – gratuit, pentru a-şi deschide adrese. Rareori prietenii mei caută fişierele de date, sau cu atît mai puţin citesc presa pe Internet.

Sînt mii de canale pe care se poate dialoga live. Orice „creier“ poate crea un canal. Astfel au apărut canale ca #dracula sau #masca, #discoteca, #tg jiu etc.

Pe #romania sînt în fiecare zi mulţi oameni. Mai ales români din diaspora, „care vor să mai citească o vorbă românească şi să ţină legătura cu fraţi ai lor“ (Ana – o româncă plecată de cîţiva ani în Canada). Emanuel (Holbea) este un tînăr român plecat de 15 ani în California şi care abia mai vorbeşte româneşte. Dromihete lucrează într-un birou din Franţa, Sebi şi UnForGiven sînt în Suedia la studii. Mihnea G. e în Toronto ş.a.m.d.

Românii din ţară sînt puţini şi mai ales sînt din marile oraşe. Cei mai mulţi lucrează la firme care sînt conectate la reţea, la cafenelele Internet, sau folosesc calculatoarele universităţilor unde învaţă. Foarte puţini au Internet acasă.

SkyWalker lucrează la IRUC şi e unul dintre „creiere“ în ce priveşte calculatorul. Dr. Jungle e student la Polithenică. Kafka foloseşte mailul pentru a-şi „publica“ poeziile pesimiste. Apar şi nume ca Marimar, Dulcineea, FatadeÎmpărat, Dexter etc.

Prin net se fac prietenii cu cei de dincolo. Smaranda a primit flori de la Brucee, din Noua Zeelandă, vorbesc la telefon şi la vară se vor întîlni.

Asemenea nume apar şi pe canale internaţionale ca Cyberchat sau Chatzone, e nevoie doar de cîteva secunde pînă replica să ajungă pe monitorul destinatarului: se folosesc din plin simboluri (un anumit semn pentru zîmbete, altul pentru supărări), sau eşti rugat să te prezinţi printr-un „a/s/l=pls“ adică „age/sex/location-please“ ş.a.m.d.

De obicei, oamenii sînt prietenoşi, însă mai sînt şi unii ca Alexman sau Şeriful, doi puşti care, atunci cînd nu înjură, discută despre ultimele serii la abţipildele Turbo...

Chat-ul pe reţea e un mijloc bun pentru a te prezenta avînd înălţimea ideală, greutatea ideală, un nume perfect, o vîrstă nu mai mult de 30 de ani, un IQ neapărat peste 200 (chiar dacă uneori chiar ortografia infirmă asta), deci toţi sîntem nişte genii şi nişte feţi-frumoşi.

Indiferent de cum sîntem, există aceeaşi plăcere de comunicare şi de „libertate de exprimare a necunoscutului“ cum zicea prietenul meu, Mihai Nistor, din UK.

lorena-armulescu@usa.net.

Netsurfer în jungla informaţiilor

Aproape c-am uitat cum arată Hyde Park. Poate şi datorită grijii stressante care m-a urmărit tot timpul plimbării, de a nu călca linia şi a trece în acea parte a drumului rezervată exclusiv bicicliştilor. Fusesem de altfel încredinţat că indivizii cu tricouri fosforescente îşi conduceau velocipedele într-un stil maniacal şi că deseori se întîmplau accidente a căror perspectivă a făcut-o pe mama să mă ţină foarte aproape în cîmpul ei vizual. În plimbarea, de altfel agreabilă, simţurile noastre turistice au eludat următoarele: semne cu „Nu călcaţi pe iarbă“, aroma de grătărel, şi, cel mai important, speakers. Întreaga raţiune, deşi oarecum ascunsă, a întregii plimbări, fusese vizualizarea unei astfel de performanţe, spre referinţe viitoare în devenirea mea intelectuală. Nu mi-a rămas decît să-mi imaginez în continuare, întors în ţară, discursuri eclectice în iarba tunsă scurt, despre conspiraţia iudeo-masonică, venirea Domnului sau înfierarea mariajului heterosexual.

După cîţiva ani, am avut satisfacţia de a găsi cordialitatea mult-căutată a speech-urilor stil Hyde Park. Pentru prima oară, eliminînd mental orice sursă de stress, surfam online behemothul fin-de-siècle: Internetul. Nu încercam sentimentul cu care încerci un nou parfum. Aveam impresia că găsisem un nou stil de viaţă. Pe cît de stupid, pe atît de lipsit de naivitate îi scriam Doamnei Monica Lovinescu despre noua mea religie: informaţia. Despre noul meu habitat: reţeaua. Săptămînile care au urmat au avut darul de a mă tempera, alături de scrisoarea de răspuns. Precum un „addict“ digital, îmi repetam mie şi celor din jurul meu că nu e o manie, că trei ore pe zi e chiar rezonabil şi că, în fond, e mai mult decît educativ.

A fi un netsurfer dedicat şi inteligent este un avantaj irevocabil. De la stadiu de net rookie pînă la titlul de netsurfer adevărat avatarurile sînt inumerabile. De la învolburarea impulsivă a primelor contacte cu spaţiul virtual, pînă la luciditatea eclectică ce poartă patina unui profesionalism, al unei experienţe. Ca şi alţi împătimiţi ai reţelei, am avut aşteptări, dorinţe pe care Internetul, la nivelul la care îmi este deschis, nu mi le-a satisfăcut în totalitate. Fiindcă este o problemă de deschidere. Internet-ul, ca bază de resurse, este asemeni alchimistului ce-şi protejează athanorul. Această grădină a desfătărilor digitală nu se dezvăluie decît iniţiatului, după o îndelungată călătorie ce consumă timp valoros şi o imensă cantitate de răbdare şi energie. Recunosc, la început, şi eu am prezentat ochii injectaţi specifici cretinului ghinionist care-şi petrece fără succes ore întregi în faţa unui monitor fără filtru, simţindu-mă „conectat“. Atunci am simţit diferenţa între user şi surfer. User-ul are parte doar de dispreţ din partea surferului dedicat, precum surferul din North Dakota rămîne dizgraţiat în faţa celui din L.A. Tranziţia prin care novicele trece în iniţierea sa are darul de a-i disimula personalitatea adevărată. Astfel, netsurferul are o personalitate nouă, virtuală, cu preferinţe şi dorinţe noi. Netsurferul îl urăşte pe stagiarul în neurochirurgie, pe studentul în arhitectură sau pe profesorul de ştiinţe sociale care încearcă să profite de resursele uriaşe din reţea, dar numai o dată pe lună. Internet-ul este un full-time job. Aceştia sînt userii de ocazie, care nici măcar nu se ridică la nivelul unui novice. Le lipseşte cu desăvîrşire deschiderea.

Grădina desfătărilor este selectivă, chiar dacă nu cenzurează. Ea se deschide doar iniţiaţilor, însă numai în urma unei epifanii. Acesta este cazul Internet-ului. Epifania în această situaţie nu are o formă fixă, şi de aceea recunoaşterea ei nu este obiectivă. Rezultatul epifaniei este o atitudine mai sobră, un fel de ataraxie mult visată, în care extazul novicelui este înlocuit de desfătarea lucidă a iniţiatorului. O listă de cuvinte-cheie pentru netsurf, din agenda mea de lucru de la început arată cam aşa: esotherics, Eco, Llosa, northern exposure, discovery, Brazil, cyberpunk, kafka, beck, nikita, leon, politics. Inutil să mai precizez durata imensă a acelor căutări, cînd pentru esotherics găseam 6.384.586 de pagini, pentru Eco 2.897.567 şi aşa mai departe. Şi totuşi, epifania nu înceta să întîrzie. Spre final, ea a venit sub forma unei erori. Căutînd revista prietenului meu Alexandru Şerban, *Leader's Magazine* din N.Y., am dat peste proiectul LeaderNet, al cărui membru am devenit fără să ezit şi care a constituit pentru mine şansa la o maturizare rapidă în procesul devenirii mele ca netsurfer intelectual şi eclectic.

Acum ştiu de ce nu am găsit speakers în Hyde Park: nu eram un bun turist. A fi un netsurfer dedicat înseamnă a fi un bun turist. Înseamnă a-ţi găsi drumul într-o junglă de asfalt a informaţiilor.

Cosmin NICOLAE
clasa a X-a
Colegiul Naţional B.P. Hasdeu, Buzău

Rupte din viaţă

Mersul la piaţă

Un nou obicei se cristalizează sub ochii noştri în aceşti plini ani de cruntă, lucie, cinică tranziţie: **mersul la piaţă**. Această piaţă arată întotdeauna mizerabil indiferent unde o vizitezi (dughene, ţigani şi ţărani nespălaţi, mormane de gunoaie, „oameni de afaceri“ care strigă cu un accent ciudat „Cumpăr acţiuni!“).

România deţine prin pieţe un element major de coeziune internă (pe care însă patrioţii verzi nu prea-l observă, după cum nu-l observă nici cei care-şi bazează naţionalismul pe misticismul ortodoxist). Piaţa din Capitală o găseşti peste tot în ţară. Civilizaţia noastră se poate mîndri cu importanţa pieţei în viaţa românului de rînd. Ea a devenit indispensabilă, vitală nu numai pentru obţinerea hranei zilnice dar şi pentru alungarea spleenului provincial sau capitalist (deoarece Capitala arată în proporţii foarte mari ca ţara: aceleaşi cartiere mizerabile, aceleaşi pieţe provinciale).

Mersul la piaţă consolidează (chiar fundamentează) sentimentul comunitar local mai ceva decît alegerile locale, ziarele, posturile de radio locale, manifestările culturale locale. Numai fotbalul mai putea face faţă concurenţei dar prezintă două neajunsuri: (1) este exclusivist (masculin) şi (2) este prea rar (la o săptămînă sau două). Iar sentimentul comunitar are nevoie de întîlniri zilnice.

Mă gîndesc că a devenit un adevărat ritual pentru pensionarii care se plictisesc (indiferent de venit ei trebuie „să iasă în piaţă“ pentru a cumpăra măcar o pîine), gospodine, muncitori, intelectuali săraci. Pentru toată lumea în general...

Piaţa este cel mai bun loc pentru a înjura guvernul deoarece preţurile de care este responsabil **numai** guvernul sînt la cîţiva metri depărtare.

În Occident cumpărăturile se fac o singură dată pe săptămînă. De preferat sîmbăta după-masa. Se merge cu maşina pînă la un supermarket şi se cară provizii pentru o săptămînă. Ei sînt plătiţi bine pentru multă muncă, de bună calitate. Ei nu îşi bat joc de ceea ce fac. Nu se fac că fac... De ce românii nu se aprovizionează de la un supermagazin la sfîrşit de săptămînă? Cred că două sînt motivele: (1) au timp berechet s. nu prea au ce face (cu această ocazie cumpără şi „presa cotidiană“), (2) nu au bani pentru a face astfel de investiţii majore şi încearcă „s-o cîrpească“ de la o zi la alta.

Pentru români schimbarea trebuie să vină din cer, de la Bunul Dumnezeu prin reprezentantul său pe pămînt: Guvernul (sau după caz Preşedintele). Omniscienţa Guvernului este evidentă în mentalul românilor (din păcate) şi, în fond, de aceea este atît de înjurat (pe români, după 8 ani, în continuare îi obsedează Executivul).

Codruţ CONSTANTINESCU
str. Griviţei nr. 8, Cîmpina

BOOKAREST
TÂRGUL INTERNAŢIONAL DE CARTE BUCUREŞTI
tu eşti personajul principal
Eveniment sponsorizat de CONNEX GSM
ARTEXPO şi CONNEX GSM te invită la cel mai mare eveniment literar al anului: Târgul Internaţional de Carte Bucureşti, ediţia a 6-a.
Peste 5 000 de noi titluri de carte expuse de 250 de edituri te aşteaptă la Teatrul Naţional între 3-7 iunie la BOOKAREST '98.
Lansări de carte, întâlniri cu autorii preferaţi şi alte evenimente culturale conexe te aduc mai aproape de lumea cărţii.
Vino la Bookarest '98, festivalul cărţii

Zburaţi româneşte!

Neaşteptate sînt căile patriotismului; ca în orice relaţie amoroasă, legea o face, şi aici, imprevizibilul. Patriotismul, ca şi dragostea, răsare de unde nici nu gîndeşti, se aprinde dintr-un fleac, din te miri ce, din mai nimic (iar la români „şi nimica mişcă"!). Dar se şi stinge, tot aşa, fără să ştii prea bine de ce – şi nici măcar cînd şi cum anume s-a întîmplat. Iar în cenuşă degeaba mai sufli, nu e decît un inutil exerciţiu de reanimare a unui cadavru volatilizat.

Şi se poate întîmpla oricînd şi oricui, chiar şi firilor dovedit mai realiste, dacă nu şi mai lucide. Ultimul, cel mai proaspăt adică, venit pe lista patriotismului fulgerător este, cine s-ar fi aşteptat?!, ministrul transporturilor, nimeni altul decît pragmaticul domn Băsescu. Îngrijorat de liberalizarea din domeniul transporturilor de toate felurile, prin aplicarea unei decizii europene, dl Traian Băsescu a făcut un patetic şi vibrant apel către compatrioţii săi, îndemnîndu-i să folosească prioritar, dacă nu şi exclusiv, serviciile companiei naţionale de transporturi aeriene, TAROM. Nu pentru că ar fi mai avantajos pentru români să zboare cu TAROM-ul, din punctul de vedere al preţurilor sau al calităţii serviciilor oferite, ci din patriotism pur.

Pentru a ţine în viaţă compania TAROM

Alte companii, străine, desigur, oferă preţuri mai mici, zboruri mai numeroase, condiţii de călătorie mai bune, poate şi anumite reduceri, ceea ce, în bună logică a comerţului, duce inevitabil la marginalizarea sau chiar la dispariţia concurenţilor incapabili să facă faţă competiţiei. Printre ei, pare-se, un decedat previzibil – compania naţională. Acestei reguli de fier a economiei de piaţă, dl Traian Băsescu îi opune iubirea de patrie. „Zburaţi româneşte!" – păunescianizează ministrul, înălţînd o baricadă patriotică în calea pătrunderii, oricum avansate, a companiilor aeriene străine în România. Dacă va vibra sau nu coarda patriotică, rămîne, desigur, de văzut.

Antecedentele nu sînt însă prea promiţătoare. Ani de-a rîndul românii fuseseră obişnuiţi să se bucure cînd puteau cumpăra ceva „refuzat la export". Un produs local, de la brînză la automobile „Dacia", făcut pentru străinătate şi neacceptat acolo, căpăta, automat, un certificat de calitate superioară. Ceea ce „străinii" refuzau, în România era rîvnit. A purta o haină „refuzată la export" putea chiar să echivaleze cu o ascensiune socială: nu oricine avea acces la magazinele cu mărfuri „refuzate la export". Era un semn de noblеţe. Era un motiv de mîndrie. Era o marcă a succesului personal: să poţi obţine ceea ce alţii, „străinii", refuzau.

Bucuria de a te înfrupta din resturi şi deşeuri!

Este totuşi adevărat că sînt multe ţări europene în care mărfurile poartă menţiunea că sînt produse naţionale. Inscripţia „produit français" poate fi deseori întîlnită în pieţele franceze, de pildă, dar nu din raţiuni patriotice ori naţionaliste. Standardele şi normele de calitate franceze sînt printre cele mai exigente din Europa, iar menţiunea că e vorba de un „produit français" are de fapt semnificaţia unei garanţii de calitate superioară. Cînd, în urmă cu vreo doi ani, au început preparativele pentru liberalizarea telecomunicaţiilor din Franţa, compania naţională *France Télécom* a făcut un vast sondaj printre abonaţii telefonici. Una dintre întrebări era dacă, după implantarea unor societăţi străine care urmau să ofere, previzibil, preţuri mai mici, clienţii vor prefera totuşi compania naţională... din patriotism. Rezultatele sondajului au rămas necunoscute, dar ele pot fi bănuite din strategia ulterioară adoptată de *France Télécom*. Societatea a redus considerabil tarifele, a oferit numeroase facilităţi, pe scurt, nu a mizat cîtuşi de puţin pe „patriotism". Şi-a fidelizat clienţii fără să invoce fidelitatea patriotică şi naţională. A dat ea însăşi dovezi de iubire abonaţilor, nu a pretins acestora să fie iubită fără condiţii. În definitiv, nu spusese Jean Cocteau că nu există iubire, ci numai dovezi de iubire?!

Zburaţi româneşte! – da, dar de ce?! Vremea cînd românii credeau că l-au prins pe Dumnezeu de-un picior dacă îşi cumpărau ceva „refuzat la export" a trecut. Ca şi vremea fidelităţilor aberante.

Mircea IORGULESCU

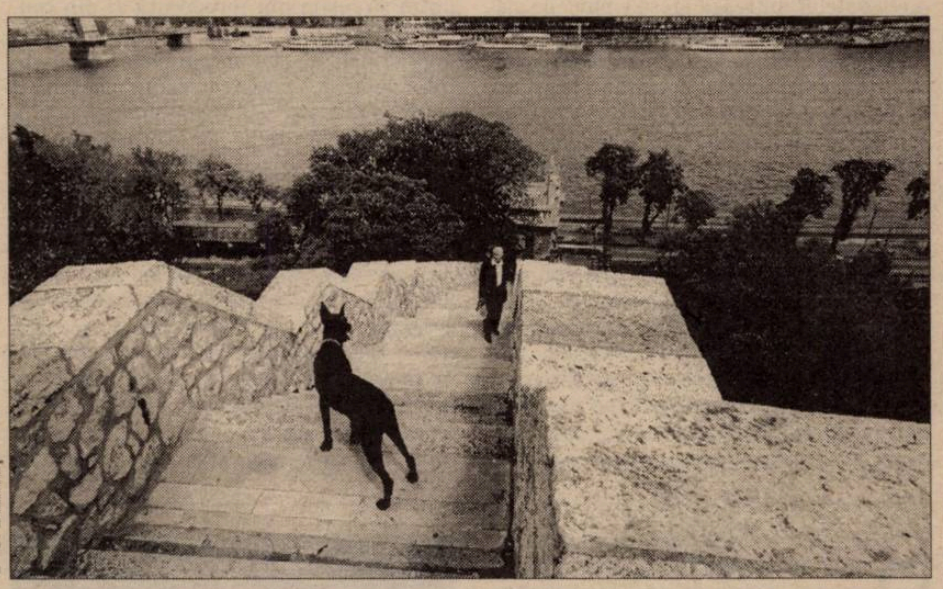

© C. Bumbuţ

Rochia de înmormîntare

O femeie a turnat benzină pe pieptul soţului ei şi i-a dat foc, pentru că acesta, întorcîndu-se acasă beat, îi distrusese rochia de înmormîntare. Un fapt divers, tragic, spectaculos, oarecare. Dacă nu ar fi fost rochia de înmormîntare !

Rochie de înmormîntare... În urmă cu aproape 20 de ani, o excelentă etnoloagă, gorjancă stabilită la Paris, a început să studieze practicile funerare din zona sa natală. A notat cu minuţie lăudabilă tot, fără să se lase tentată de grija pentru autentic: de la pachetele de Kent sau de cafea puse în sicriul mortului pînă la pomana făcută direct Morţii, o serie de gesturi „atipice" îşi făceau loc în riturile funerare, vorbind, pentru cine avea urechi de auzit, mai mult despre viaţa de aici, decît despre viaţa de dincolo. Cînd a apărut cartea, unii au strîmbat din nas, pentru că multe din cele relatate erau considerate ca expresii ale decăderii folclorului nostru şi ca atare nedemne de a fi menţionate. De fapt, fără să-şi fi propus aceasta, cartea era o demonstraţie de excepţie a forţei ce mai dăinuie încă în viaţa folclorică, asimilînd şi prelucrînd tot ce îi iese în cale, în spiritul său propriu. Alţii au strîmbat din nas cu subînţeles, bănuind-o pe autoare de colaboraţionism – căci altfel cum ar fi fost posibil să vină atîţia ani la rînd în România comunistă şi să facă teren în satul natal ? De fapt, din nou fără să fi urmărit acest scop, cartea era şi o critică *absolută* a comunismului. Dincolo de ritual, se întrevedea socialul. Puteai să urmăreşti astfel în paginile ei cum, pe măsură ce populaţia devenea mai săracă, pomenile deveneau mai bogate, cum, cu cît neîncrederea sporea în intensitate, cu atît pomenile din timpul vieţii deveneau şi ele mai frecvente; pe scurt, cum o populaţie întreagă renunţa la binefacerile comunismului pentru a-şi plasa speranţele şi agoniseala în lumea de dincolo. Este posibilă oare o condamnare mai *definitivă* ?

Fenomenul a continuat însă, chiar amplificat într-un fel, şi după 1990. Acum oamenii aceştia se pregătesc pentru sfîrşitul lumii. Eram obişnuit cu pomenile din timpul vieţii, cu „trusourile" complete, de la pantofi şi şosete la pălărie, pe care, din fundul Olteniei pînă în cartiere de blocuri ale Bucureştiului, oamenii le dădeau de pomană, gospodăreşte, ca să aibă cele trebuitoare pe lumea de dincolo. Acum, „spiritul gospodăresc", neîncrezător şi prevăzător, merge mai departe: oamenii au început să-şi facă singuri şi propria înmormîntare, pentru ca sfîrşitul lumii, oricînd o veni el, să nu-i găsească neinstalaţi în veşnicie. Cu un zîmbet vag sceptic pe buze, o fac şi orăşeni, o fac şi intelectuali. Oricum, pe lumea de aici nu mai au ce să piardă...

O femeie a turnat benzină pe pieptul soţului ei şi i-a dat foc, pentru că acesta, întorcîndu-se acasă beat, îi distrusese rochia de înmormîntare. Nu este un fapt divers, tragic, disperat şi izolat. Şi nu este nici o simplă „superstiţie", ci un simptom social. Este ducerea la limită a unei rînduieli în care nu Dumnezeu, ci oamenii şi-au întors privirile de la lumea de aici.

Este oare posibilă o condamnare mai *totală* a lumii în care trăim ?

Vintilă MIHĂILESCU

© D. Perşinaru

Pedepse şi interdicţii

Culmea tranziţiei este că, într-o perioadă care ar trebui să fie dinamică (trăim doar vremuri de Reformă, nu?), problemele României sînt, săptămîni şi luni de-a rîndul, cam aceleaşi. De cîţi ani se vorbeşte, de pildă, despre „necesitatea accelerării reformei" sau despre „piedicile birocratice care stau în calea investitorilor străini"? De cîte luni durează (tot de pildă) conflictul dintre PD şi PNŢCD? Cîte săptămîni trec, de obicei, între anunţarea unei măsuri ori iniţiative concrete şi aplicarea ei? Cît a durat discutarea şi votarea bugetului? Aparent, aprobarea majorităţii articolelor într-o singură zi, după ce într-o săptămînă se discutaseră doar cîteva, ar fi o dovadă că „se poate şi repede". În esenţă, eficienţa parlamentară se declanşează doar în condiţii de „ajuns cuţit os" şi reprezintă excepţia care confirmă regula încetinelii. Ceea ce îndeobşte se cheamă „actualitatea politică" are, la noi, de multă vreme, aspectul unor interminabile variaţiuni pe cîteva teme; şi se manifestă mai mult în declaraţii *decît în* acţiune, *în* fapte *de politică. Aşa încît cronicarul e tentat, pentru o săptămînă, să părăsească* mainstream-ul *politichiei româneşti şi să privească puţin spre margini.*

Comportament nedorit, neavenit sau scandalos

Guvernul a discutat un proiect de lege care încearcă să reglementeze, în numele egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi, şi problema hărţuirii sexuale. A promis, de asemenea, iniţierea unei legi pentru interzicerea fumatului în locuri publice (şcoli, spitale, instituţii etc.). Aşadar, legi din categoria euroatlantică, dintre acelea care contribuie la compatibilizarea legislaţiei noastre cu aceea din ţările pe care ni le dorim cît mai repede aliate. O primă reacţie (previzibilă întru totul) a fost de tipul „ţara arde şi baba se piaptănă": în loc să se ocupe cu legile reformei, guvernul vine cu asemenea chestiuni minore, doar de dragul imaginii sale în Europa. Amintindu-ne de modul în care s-a discutat cîndva art. 200 (aluzii, ironii, glumiţe pentru galerie etc.), putem prevedea şi reacţia pe care o va stîrni în parlament problema hărţuirii sexuale – o reacţie de tipul „dă-mi, Doamne, ce n-am gîndit, să mă mir ce m-a găsit". Şi totuşi...

Pînă la un punct, e explicabil că lumea se întreabă de ce asemenea legi au prioritate în faţa altora, mai urgente. Dincolo de acest punct însă reacţiile de tipul celor de mai sus nu se justifică. În intenţia celor care au promovat cu prioritate aceste proiecte de legi e posibil să fi existat şi un dram de dorinţă de a îmbunătăţi imaginea României în ochii partenerilor occidentali (ceea ce dovedeşte, dacă e adevărat, că nici acest guvern n-a înţeles că nu putem păcăli lumea la infinit). Dar problema este alta şi ea arată distanţa pe care o mai avem de parcurs pînă la integrarea *reală* în sistemul democraţiilor occidentale. Acolo, necesitatea unor astfel de legi s-a impus dinspre cetăţeni şi dinspre societatea civilă. Pentru interzicerea fumatului au făcut şi fac presiuni puternice tot felul de asociaţii ecologiste, medicale şi paramedicale, de iubitori ai naturii sau de practicanţi ai jogging-ului. Pedepsirea hărţuirii sexuale este – între altele – rezultatul îndelungatelor campanii ale grupărilor feministe. Adoptarea şi, mai ales, aplicarea unor asemenea legi este dublată de campanii de informare a publicului, de lobby-uri, de – s-o spunem direct – propagandă pro şi contra. La noi, încă o dată, asemenea reglementări pot fi, pînă una-alta, forme fără fond. Pentru că organizaţii civice care să asigure *fondul* sînt sublime, dar... Cît despre bietul cetăţean, el se simte hărţuit, deocamdată, de Stat, de Autorităţi, de Guvern. „Comportamentul nedorit, neavenit sau scandalos „despre care vorbeşte legea cînd încearcă o definiţie a hărţuirii sexuale se rezolvă, în mintea românului, de la caz la caz, după posibilităţi. Pînă cînd vom deveni conştienţi că asemenea chestiuni pot fi instituţionalizate şi tranşate după anumite reguli, Atlanticul va mai face multe valuri.

Cine amendează?

Şi-apoi, cum şi în cît timp se va ajunge la o aplicare efectivă şi corectă a legii? De ani întregi autorităţile transpiră cu puţin succes în aplicarea legii fondului funciar sau a caselor naţionalizate. Instituţiile abilitate abia apucă să dea amenzi comercianţilor abuzivi, celor care şi-au construit case fără aprobări etc. Fumătorii indisciplinaţi vor deveni, în patria română, la fel de greu de amendat ca şi pietonii care traversează brambura. Cît despre hărţuirea sexuală, ea a dat naştere la abuzuri, şantaje şi interpretări aberante chiar şi în ţările cu solide reglementări juridice, după cum s-a văzut. Dar la noi, naţie mediteraneană, oriental-occidentală, cu iubire de frumos şi de etern feminin, cu porniri bîrfelnice şi aluzive?

Toate acestea nu vor să spună că asemenea legi nu trebuie adoptate, doamne fereşte: semn că, din nou, ardem etapele. Iar pînă-n Europa mai avem nevoie de mult combustibil.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Tinerii şi reforma (II)

Spuneam că criteriul experienţei mi se pare inutilizabil în efortul reformator. În fond, nu se poate vorbi despre un funcţionar experimentat în reformă. Nu poţi să ai experienţă în ceva cu totul nou. Altceva trebuie reformei noastre. Ceva ce tinerii pot da în vreme ce vîrstnicii nu: *destine*. Cred din zi în zi mai apăsat că, aidoma unei revoluţii, reformei noastre îi trebuie destinele tinerilor de azi pentru ca ea, reforma, să aibă propriu-i destin. Dacă tinerii nu înţeleg acum că destinul lor este *această reformă* de care are atîta nevoie România, atunci ratarea (pentru tineri) şi eşecul (pentru reformă) sînt inevitabile. În acest sens, să ascultăm o voce mult mai convingătoare decît a mea:

„Unul din semnele esenţiale ale întîlnirii cu destinul este realizarea unei perfecte omogenităţi între *datele* pe care le ai, *locul* în care te afli şi *timpul* în care trăieşti. A avea nostalgia unei alte structuri, a unui alt spaţiu şi a unui alt moment e a dormita anemic la periferia destinului, a rezolva false probleme. În *Henric al V-lea*, Shakespeare îl face pe regele Angliei să spună – înaintea unei aprige lupte – soldaţilor săi: «... iată ce înseamnă pentru mine un rege: un om care nu doreşte să fie altundeva decît acolo unde este». Aceasta este, într-adevăr, condiţia «regală» a spiritului: să aleagă liber situaţia pentru care a fost ales, să facă din destinul propriu materia primă, singura posibilă şi singura reală a tuturor eforturilor sale."*

Pe de altă parte, angajamentul deplin al tinerilor în reformă este necesar şi pentru că tipul de societate reformată care va rezulta, va fi cadrul în care tinerii de azi îşi vor exercita maturitatea. Nu e puţin lucru să poţi să calibrezi, după cum crezi mai bine, decorul în care îţi vei da măsura. Lumea care va cunoaşte excelenţa tinerilor de azi poate fi chiar de ei construită. Ce provocare! Ce şansă!

Pentru mine, *tinereţea* ca problemă este epuizată în Concertul nr. 9 pentru pian, în mi bemol major, de Wolfgang Amadeus Mozart. Acest concert a fost compus la Salzburg, în 1777, pentru o pianistă franceză. Mozart avea 21 de ani şi trăia un an decisiv pentru biografia sa. Era anul în care tînărul geniu a demisionat din funcţia de *konzertmeister* şi a părăsit Salzburg-ul natal. Concertul nr. 9 evocă *toate* datele tinereţii. Dinamic apoi melancolic, precipitat pe urmă lent, concertul nu pierde nici o clipă substratul dramatic în care ghiceşti lesne tensiuni ce pot oricînd izbucni. Relevant pentru discuţia pe care o fac este finalul concertului. Cadenţa cu care se încheie opusul mozartian presupune, cred, o virtuozitate deosebită. În orice caz, pasajul final lasă impresia unei anumite exigenţe interpretative şi eu „citesc" acest lucru astfel: la sfîrşitul tinereţii trebuie să ai dexterităţile dobîndite iar ritmul propriei vieţi trebuie să fie găsit.

Depinde de tinerii de azi ca, la sfîrşitul tinereţii lor, să se exerseze într-un context social normal şi destinul lor să curgă firesc, împlinit. Au ei puterea să realizeze aceasta?

Sever VOINESCU

* Andrei Pleşu, *Minima Moralia*, ediţia a doua, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994, pag. 119.

SPAŢIUL PUBLIC

Observaţii

Nu-mi plac majorităţile nici cînd sînt pentru (atunci, cel mai puţin), dar nici cînd sînt împotrivă. Nu-mi plac popoarele în popoare, cum nu-mi plac nici statele în stat. Dacă este să-mi placă ceva în astfel de cazuri (adică tot timpul, căci, ca să zic aşa, asta e structura, nu e vina mea!), ar fi indivizii. Eventual, dacă s-ar putea, pe rînd. Dar indivizii coagulează, nu pot să nu coaguleze. Se prind ca laptele, se învîrtoşesc şi (se) fac istorie.

Nu-mi plac, aşadar, majorităţile nici măcar atunci cînd se clădesc împotriva a ceva, pe spezele a ceva sau ale cuiva. Cum este, acum, cazul cu figura prezidenţială: toată lumea are ceva de mîrîit la adresa preşedintelui. Întreaga presă e plină de astfel de mîrîituri: facilitatea e în floare.

Nu pot, însă, să neg că apariţia preşedintelui României (înţeleasă, cu un preşedinte în fruntea ei, ca ţară sau ca stat?...) devine aproape omniprezentă, şi unde te-ai aştepta mai puţin. Adică aproape numai acolo şi aproape numai atunci cînd nu te aştepţi, unde şi cînd, îţi spui, n-ar prea avea ce să caute. Lipsind, corespunzător, de acolo unde ar trebui să o afli. Cu cît devine mai prezentă, cu cît îşi măreşte frecvenţa apariţiilor, cu atît devine, această figură, literal: această întruchipare a funcţiei prezidenţiale, mai decorativă. Evoluţia spre purul decorativism prezidenţial devine, ca o boală, pe zi ce trece mai perceptibilă. Toată lumea, cum spuneam, o sesizează. Preşedintele dă startul la crosuri, bate mingea, riscînd căderea în fund (dar urcarea în topurile de popularitate), cu fotbaliştii, umblă în patru labe cu generaţia 2020, taie panglici, toastează etc. Omniprezenţa festivistă are darul nu numai de a eroda figura prezidenţială, dar – ceea ce este cel mai grav – de a o *de-politiza*. Din omul politic care a fost, care s-a bătut pentru putere şi a cîştigat-o sportiv, agonal, preşedintele nostru actual evoluează, încet încet, spre bi-, dacă nu chiar unidimensional. Ce-a mai rămas din el?

Mai multe întrebări şi observaţii se pot formula pe marginea acestui fenomen. Unde e, de fapt, *puterea prezidenţială*? Cine o deţine? O deţine cineva? Şi dacă, totuşi, în statul român, puterea prezidenţială e deţinută, fie şi (mai mult sau mai puţin) ocult, fie şi (mai mult sau mai puţin) colectiv, de cineva, acest „cineva" (ocult şi/sau colectiv) o şi exercită? Cum? Cum este deţinută şi exercitată, în momentul actual, puterea prezidenţială? Ceea ce ne oferă spre vedere preşedintele este cu totul altceva decît un exerciţiu, de fapt, al puterii... Este un fel de *vacanţă*...

Dar ia să stăm, în indignarea noastră iscată de omniprezenţa tot mai festivă a preşedintelui, puţin şi să ne gîndim, mai precis să ne aducem aminte. Ia să încercăm puţin să ieşim din incoerenţă şi din contradicţia cu noi înşine. Ce-am vrea? Ca preşedintele să ţină discursuri, să concentreze puterea, s-o exercite ca un monarh, ca un dictator, ca şi cum toată puterea ar fi la el, numai la el? Ce ne-am mai indigna dacă ar fi aşa! Cum ni s-ar mai înroşi şi înverzi pixurile! Cum n-ar mai putea să cuprindă primele pagini ale ziarelor noastre corpul furios de literă al titlurilor şi supratitlurilor! Nu asta, oare, am dorit? Nu am vrut noi să fim conduşi, *democratic*, de un preşedinte pur decorativ, de un preşedinte care să facă cam ceea ce şi face preşedintele nostru actual? De un preşedinte-maestru de ceremonii? Să ne hotărîm. Să decidem, măcar în sinea noastră: ce vrem? Un preşedinte pus pe agonisit puterea, sau un preşedinte-de-telejurnal? Să fim coerenţi măcar cu noi înşine.

E o prostie, un loc comun cu totul idiot să spui că „adevărul e undeva la mijloc". Adevărul nu poate *să fie* niciodată la mijloc. Adevărul nici nu e, ci se face. Adevărul, prin urmare, poate fi, în cel mai bun caz, *făcut să fie*, *pus* la mijloc, între; poate fi, hai să spunem, *adus* la mijloc. Cînd/dacă e, adevărul e în altă parte, şi puţină geometrie în spaţiu n-ar face rău imaginării, în general, a imaginii despre lume.

Ce vreau să spun? Că decorativismul republicano-semiprezidenţial cu care ne hrăneşte preşedintele nostru e doar de faţă, pur aparent, făcut anume pentru imagine, pentru televizor. Şi că lipsa de agoniseală a puterii din partea preşedintelui e un *decor substanţial*, un *decor care se ia în serios*. *Un decor de decor*. Nu unul adevărat, ci unul fals. Căci esenţa decorului e, nu-i aşa, să nu fie adevărat, să fie în totalitate fals. Că, deci, în spatele, sau dincolo de acest decorativism de faţadă este posibilă o concentrare nebănuită şi nedeclarată de putere. Un mod de deţinere şi de folosire a puterii mai mult sau mai puţin ocult şi mai mult sau mai puţin colectiv. Conform acestei ipoteze/bănuieli, preşedintele nu vrea să-şi declare averea, averea de putere. Mă interesează enorm care este, cu adevărat, puterea preşedintelui. Cine o deţine? Cum? Cum se distribuie ea în rîndul „poporului" (tribului) prezidenţial cu buletin de Cotroceni (un fel de localitate în localitate, de capitală în capitală).

Dacă preşedintele nu conduce ţara e rău. Dacă o prea-conduce e rău. Dar dacă se face că n-o conduce pentru a putea să conducă „afacerile" ţării pe care, de fapt şi pînă la urmă, nu le conduce, atunci, lăsînd (şi nu prea) gluma deoparte, chiar e rău.

Care este structura *de fapt* a puterii în România, în general? Cum se articulează la noi puterea, în general? Dar specific, de la o putere la alta şi în cazul fiecăreia în parte? Sub puterile declarate, ce abisuri de putere se ascund? ETC.

Bogdan GHIU

Economie

Fără inflaţie mare ne va fi mai greu?

Semnele pozitive, pe care le transmite în prezent economia românească, sînt puţine. Unul dintre ele îl constituie calmarea inflaţiei.

În aprilie, rata lunară a inflaţiei a fost de 2,7 la sută. Ceea ce înseamnă o rată anualizată de 37,7 la sută. Sînt şanse ca inflaţia să se înscrie de aici înainte într-un culoar calm, cu rate lunare între 2 şi 2,5 la sută. Asta ar însemna să avem o inflaţie anualizată între 26,8 şi 34,5 la sută. Un motiv să sperăm că inflaţia de anul trecut, de 151 la sută, e deja istorie. Preţurile pierd acum din viteză fiindcă marilor corecţii li s-a pus punct. Au mai rămas de făcut doar retuşuri.

După ce vom scăpa şi de retuşuri, vom fi încheiat un capitol dramatic al dinamicii economiei româneşti: despărţirea de preţurile mincinoase. Acele preţuri nerecunoscute de piaţă, dar impuse prin dictate administrate, de care nu am scăpat nici o clipă în anii tranziţiei.

Dacă vom spune, la toamnă, adio inflaţiei corective, vom scăpa de o teribilă povară. Mai departe, ne vom confrunta cu un singur fel de inflaţie, a cărei cauză fundamentală va continua să fie ineficienţa economică. Pentru că de acest tip de inflaţie nu vom scăpa prea uşor.

© S. Ghetie

Totuşi, România nu va putea să rămînă prea mult timp pe o insulă inflaţionistă, în vreme ce vecinii noştri se apropie de mal. Timpul creşterilor economice pe fond inflaţionist a trecut. Lumea, acum, călătoreşte într-o navă nouă, cu o ţintă precisă: obţinerea de cît mai multe procente de valoare adăugată pe un fond de inflaţie foarte mică, cu rate anuale de numai 1-2%. Noi, în schimb, ne chinuim să ajungem abia la rate lunare de 2 la sută.

La noi, climatul inflaţionist are rădăcini puternice. Şi nici nu vom scăpa de acest climat atît timp cît producţia de bunuri şi servicii continuă să fie, în multe, în foarte multe întreprinderi, orientată cu spatele la populaţie şi la piaţa de consum. Marile întreprinderi de stat obligă populaţia şi societăţile comerciale competitive, aşa cum au făcut ani la rînd, să le accepte indolenţa, nepriceperea, risipa şi să le subvenţioneze prin inflaţie. Fără nici o zbatere din partea lor de a forţa vreo schimbare, de a produce mai bine, mai ieftin.

Sondajele sociologice din acest an arată că populaţia se teme în continuare de inflaţie. A devenit obsesivă această teamă de creşterea generalizată a preţurilor şi a tarifelor. Reacţie firească, fiindcă inflaţia face încă ravagii în societate, ucide procese de producţie şi loveşte în stimulentele muncii. De fapt, inflaţia parcă ne-a hipnotizat. Simţim că devine un tiran cumplit, că ne sufocă tot mai tare, dar acţionăm mult prea timid pentru a ne debarasa de ea. O vedem cum îşi desfăşoară „antenele", cum se revarsă peste zone întinse ale societăţii noastre. Sub dictatura ei se deteriorează standardul de viaţă, proliferează corupţia şi degradarea morală. Numeroase sectoare economice pretind să fie subvenţionate cu sume tăiate de la şcoli, de la edituri, de la instituţiile de artă. Chiar şi de la spitale. Iată de ce nu putem decît să ne bucurăm că inflaţia pierde teren. Numai că degeaba vom scăpa de inflaţie dacă nu vom da drumul concurenţei.

Societatea românească nu a avut, în anii din urmă, un duşman mai cumplit şi mai perfid decît somnul concurenţei. Mii de întreprinderi au fost lăsate să dormiteze, în timp ce statul le acoperea pierderi uriaşe. Trecerea la adevărul preţurilor n-a însemnat mai mult decît o cană cu apă rece, aruncată în capul economiei somnolente la ora şapte dimineaţa. Economia s-a enervat un pic, apoi s-a culcat la loc. Nu s-a trezit şi nici nu se va trezi înainte de a se trece fără ezitări la restructurare.

Totuşi, multe dintre aceste întreprinderi scoteau profit din inflaţie. Produceau mai puţin, mai prost, dar mai scump. Acum înţarcă „Bălaia". Pe măsură ce inflaţia se calmează, profit se va face numai din muncă eficientă. Din acest motiv, va fi mult mai greu fără inflaţie. Mulţi s-au învăţat cu acest drog şi dezvăţul va fi dureros. Dar sănătos.

Adrian VASILESCU

Presa despre...

Cehoslovacia 1968, Cehia 1998

O escală pe drumul revoluţiei

În mai 1968, dramaturgul Vaclav Havel zbura de la Praga la New York şi a făcut o escală neaşteptată la Paris. Evenimentele din oraşul gata să cedeze în faţa anarhiei i-au permis să petreacă o săptămînă în capitala Franţei şi să observe îndeaproape dinamica revoltei. Reîntors în ţară şi-a dat seama că proiectele de concediu vor fi modificate. Cehoslovacia trăia o vară neobişnuită.

„Havel nu era omul lui Dubcek în sensul direct al noţiunii. Cînd acesta din urmă a fost ales prim secretar, Havel a fost izbit de contradicţiile dintre programul reformist şi îndoielile şi ezitările care dominau omul, şi de fragilele convingeri ale părţii non-comuniste a populaţiei. Principiul pluralismului politic era «dincolo de puterea lor de înţelegere» şi grupul lui Dubcek nici n-a încercat să se atingă de staliniştii din securitate, de frica intervenţiei militare a Kremlinului.

Pe Havel îl nelinişteau reacţiile schizoide ale conducerii de partid. Brusc «oamenii din ianuarie» se bucurau de simpatia şi sprijinul populaţiei, ceva ce nu li se mai întîmplase pînă atunci. Dar popularitatea naşte şi temeri şi ei începeau să se simtă depăşiţi de nivelul speranţelor sociale.

În singura sa întîlnire cu liderii reformişti Havel a încercat să-l încurajeze pe Dubcek. La începutul lui iulie a fost invitat la palatul Hradcany împreună cu alţi tineri artişti. (...) După cîteva păhărele de coniac – era totuşi prima oară cînd se întîlnea cu cei mai importanţi oameni din ţară – Havel s-a apropiat de Dubcek. Pe terasa scăldată în lumina lunii şi în umbra steagului USA de la ambasada de alături cei doi au discutat despre viitorul socialismului.

Havel şi-a exersat arta sa de cercetaş, simulînd adeziunea la doctrina care contrazicea convingerile sale. Aşezat pe o balustradă şi înconjurat de admiratori, Dubcek îl asculta.

«Vă asigur, domnule secretar – susţinea dramaturgul cu păr lung şi blugi, toţi locuitorii ţării susţin socialismul.»

«Credeţi?» l-a întrebat Dubcek. Nu se simţea în largul său cînd i se spunea «domnule», aşa cum era îmbrăcat într-un costum de stofă argintie ales de consilierii săi. «Absolut sigur!» a continuat Havel. «Iată, eu, de exemplu. Tatăl meu a fost milionar şi unii ar putea crede că aş avea de cîştigat dacă s-ar restaura capitalismul. Dar, vă rog să mă credeţi, domnule secretar, nu m-am gîndit niciodată la asta. Nu mă interesează proprietatea. Sînt om de teatru şi, cel puţin potenţial, teatrul o duce mult mai bine în socialism.» Cu ochii pe lanţul de la gîtul dramaturgului, Dubcek se îndoia: «Vorbiţi aşa pentru că sînteţi un om talentat. Sînteţi satisfăcut de munca dvs., la fel ca şi mine. Dar nu toată lumea gîndeşte ca noi».“ Conversaţia este relatată în volumul dedicat biografiei lui Vaclav Havel de către John Keane şi fragmentul a fost reprodus în **Financial Times** (2-3 mai 1998).

Dubcek nu ştia că un dramaturg creează personaje plauzibile cu un discurs complet străin de convingerile lui.

Moştenirea Primăverii de la Praga

Astăzi în Republica Cehă dar şi alte părţi ale regiunii postcomuniste oamenii nu văd istoria modernă ca o parte a unui proces european sau chiar global ceva mai complicat. Faliile ideologice şi falselegende domină o inocenţă autopercepută. Deceniile de viaţă fără evenimente sau de colaborare lasă nu sînt rememorate cu plăcere.

Colaborarea tăcută a majorităţii în timpul ocupaţiei naziste a fost obturată de legendele predominante ale rezistenţei comuniste. A fost necesar să treacă 50 de ani pentru a putea începe discuţia despre atrocităţile comise de cehi în 1945, cînd peste 3 milioane de germani sudeţi au fost expulzaţi din ţară; ca şi cum Cehoslovacia multi-culturală de dinaintea celui de al doilea război mondial n-ar fi existat niciodată. Pînă în zilele noastre nu s-a desfăşurat nici o dezbatere serioasă în care să se încerce o explicaţie în legătură cu modul în care a fost îmbrăţişat comunismul după 1948. Doar după 1989 ţara a recunoscut în cele din urmă eroismul miilor de cehi şi slovaci care au luptat în Bătălia pentru Britania sau pe alte fronturi. Pentru Cehoslovacia şi în special în Republica Cehă, percepţiile distorsionate ale istoriei moderne sînt cel mai bine ilustrate de atitudinea – consecventă în inconsecvenţa şi interpretările ei – faţă de fenomenul 1968.

În noiembrie 1989, după căderea comunismului, supravieţuitorii revoltei din anii '60 au reapărut pentru scurtă vreme, ca şi cum s-ar fi trezit după 20 de ani de hibernare. Pentru cei care erau tineri adulţi în 1968 şi pentru copiii lor, cultura anilor '60 – şi în special melodia ei – este dulce-amară, simbolul atenuat al rebeliunii, al dezacordului tăcut cu regimul dur de ocupaţie. În martie, Vladimir Mlynar, ministru în noul guvern, l-a evocat cu amărăciune pe tatăl său, Zdenek Mlynar, în 1968 unul din liderii reformişti de pe vremea lui Dubcek. În vîrstă de 31 de ani, Vladimir, care în noiembrie 1989 lucra ca jurnalist disident, spune că ar fi intrat în politică, dar „nefericitul interviu“ dat de tatăl său i-a stricat planurile. S-a referit la comentariile făcute de bătrînul Mlynar, cînd după anii de exil la Viena, s-a întors la Praga. Mizînd pe prietenia sa cu Mihail Gorbaciov, Mlynar a lăudat perestroika şi glasnostul şi a sugerat că el ar fi o alternativă credibilă la conducerea comunistă pentru „a rezolva criza“. În 24 de ore a realizat că versiunea sa „despre socialismul modern democratic“ susţinută şi de comportamentul său curajos de după 1968 erau considerate nesemnificative. Pentru Forumul Civic „socialismul cu faţă umană“ nu mai era corespunzător şi cei care-l susţineau nu mai erau bineveniţi.

Cu cîteva luni mai devreme, Vaclav Havel însuşi a cerut ca geriatrica şi ţeapăna conducere comunistă să facă lumină în privinţa ocupaţiei din august 1968 şi să-i reabiliteze pe cei excluşi din partid. Dar după noiembrie Havel a început să vadă în foştii săi prieteni reformişti din 1968 rivali la putere şi a făcut tot ce a putut ca să-i înlăture. Astfel, s-a înrăutăţit relaţia cu Alexandr Dubcek, rămas un simbol îndrăgit al Primăverii de la Praga, preşedinte al Parlamentului. Dar Havel nu avea probleme în cooperarea cu comuniştii de după 1968, aşa cum s-a văzut după ce l-a numit prim-ministru pe avocatul Marian Calfa. Calfa n-a fost niciodată un rebel – a fost ministru şi în guvernul comunist, în numele căruia a negociat în noiembrie 1989 cu Havel şi delegaţia Forumului Civic. În următorii trei ani, Calfa a fost cel mai loial aliat al lui Havel.

Pendulul etichetărilor politice se mişca prea repede şi ajungea prea departe în interiorul unei societăţi dependente ideologic şi atomizate, aşa încît „cei din '68“ s-au simţit destul de rapid nu doar depăşiţi, ci şi ţapi ispăşitori politici. Trecutul lor de reformatori comunişti i-a copleşit şi a început să fie considerat un păcat de moarte, oricît eroism personal ar fi dovedit disidenţii în activitatea lor liberă sau în puşcărie, după campania din 1970-1972. Funeraliile din 1997 ale lui Zdenek Mlynar au fost prima împrejurare de la reîntoarcerea sa cînd adversarii şi prietenii săi s-au întîlnit pentru a-i recunoaşte respectabilitatea şi caracterul. În aprilie, fostul prim-ministru Vaclav Klaus a atacat noul partid – Uniunea Libertăţii – format după sciziunea Partidului Civic Democratic al lui Klaus – susţinînd că Vladimir Mlynar, candidatul lor este „fiul unui membru al Biroului Politic comunist“ (...).

În schimb fostul cenzor comunist Miroslav Sladek nu era cîtuşi de puţin naiv: la cîteva luni după Revoluţia de Catifea, oportunistul de dinainte de 1989 a devenit liderul extremist al Partidului Republican, la cîrma căruia a rămas.

Întrebări la care nu s-a răspuns, lecţii care n-au fost învăţate

La 30 de ani după august 1968 au rămas multe întrebări fără răspuns. Nimeni nu a fost judecat pentru moartea celor 80 de civili fără apărare (printre care şi copii) şi rănirea celor 200 de oameni în noaptea de 20 spre 21 august 1968. Sute şi mii de cetăţeni cehi care au emigrat între 1968-1989 nu pot participa astăzi la alegerile din Cehia, ceea ce ilustrează stînjeneala naţiunii faţă de exilaţi. Sutelor de mii care şi-au pierdut slujbele după epurările post '68 nu li s-au cerut nici un fel de scuze. În martie, foştii prizonieri politici l-au acuzat pe Havel, care şi el a stat ani de zile în puşcăriile comuniste, că i-a trădat, fiind complice al comuniştilor. O anchetă sub acuzaţia de înaltă trădare a grupului de conducere a comuniştilor cehoslovaci care au susţinut invazia nu s-a soldat cu vreun rezultat.

Este evident că anumite lecţii n-au fost învăţate, dar ar fi greşit să se creadă că doar cehii au procedat aşa. În martie, patru foşti lideri politici şi istorici au dat interviuri cotidianului ceh **Pravo** despre primăvara de la Praga. Dintre toţi, doar Mihail Gorbaciov a folosit cuvîntul „intervenţie“ pentru descrierea evenimentelor din august '68, cînd circa 400.000 de soldaţi din armatele Pactului de la Varşovia au participat la cea mai mare operaţie terestră de pe continentul european, de după cel de al doilea război mondial. Pentru ceilalţi trei, zdrobirea Primăverii de la Praga a fost o „intervenţie armată“. Nici după 30 de ani, principiile legilor internaţionale, inviolabilitatea frontierelor sau suveranitatea statelor, nu au pentru ei prea multă importanţă.

Şi cînd un grup de gazetari cehi a început o campanie deschisă folosind chipul lui Leonid Brejnev pentru a declanşa o dezbatere despre aderarea Republicii Cehe la NATO, criticile au venit de la liderii superputerilor de pe ambele părţi ale Atlanticului, indiferent de convingerile politice. Resentimentele au fost egal împărţite între liberalii şi ultraconservatorii americani şi între tehnocraţii şi ultranaţionaliştii ruşi, ca şi cum nici n-ar fi existat 30 de ani de istorie. Pentru ei campania cehă era anti-rusească şi rănea inutil sentimentele celor care au pierdut războiul rece. Reacţia i-a surprins pe cehi; ei credeau că Uniunea Sovietică şi comunismul au pierdut Războiul rece, nu Rusia. A-l considera pe Brejnev simbolul Rusiei de azi este doar o altă modalitate de a uita lecţiile Războiului rece. (**Transitions** – mai 1998).

Ian URBAN
istoric şi gazetar,
membru al ***Cartei 77,***
fost lider al Forumului Civic,
redactor la revista **Transitions.**

(M. B.)

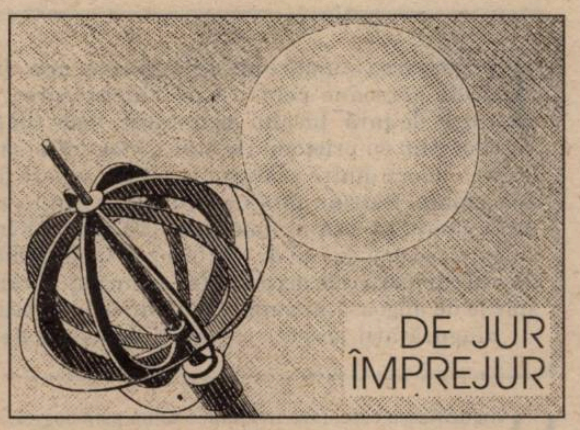

Ierarhii

Într-un recent interviu, ministrul de Externe al Franţei făcea următoarea socoteală: există 185 de ţări cu reprezentare la ONU. Dintre toate, una singură este o „hiperputere“: Statele Unite. Explicînd hegemonia americană, Hugo Vedrine vorbeşte despre superioritatea economică în comerţ şi tehnologie, despre capacitatea de inovare şi armament, în diplomaţie, imagine, tehnologii de informaţie. În rangul imediat următor se situează „puteri cu influenţă mondială“ care nu posedă toate elementele de predominanţă ale SUA: au forţă militară, dar nu economică, ocupă un loc în consiliul de Securitate, dar nu au nici teritoriul, nici populaţia, nici tehnologia care să le impună. Direct sau indirect, ţări cum sînt Germania, Marea Britanie, Franţa, Rusia, China, Japonia, India influenţează mersul evenimentelor în lume, uneori hotărîtor, alteori nu. Din restul de 177 de ţări, crede domnul Vedrine, ar mai fi 20-30 de ţări puternice, dar cu o influenţă limitată şi dă ca exemple Indonezia, Brazilia, Nigeria, Africa de Sud, Mexicul, celelalte ţări din Uniunea Europeană. După această înşiruire mai urmează o categorie alcătuită dintr-o singură ţară: Israelul. Şi aici domnul Vedrine nu furnizează nici o explicaţie suplimentară, dar orice cititor de ziare înţelege această nominalizare.

În plutonul rămas, de 140 de ţări, se duce marea bătălie pentru putere şi influenţă şi mai ales pentru imaginea ei. Categorisirea elaborată de ministrul francez (probabil discutabilă de miniştrii din categoriile apropiate) explică în bună măsură evenimentele recente din Asia, testele nucleare din India şi Pakistan. Hegemonia americană nu este atît de iritantă pentru ţările mici, slabe sau sărace; ea este greu de suportat pentru partenerii cu care intră în competiţie directă. Franţa este într-o permanentă şi veche opoziţie faţă de iniţiativele politicii externe americane şi mai toţi analiştii sînt de acord să considere că eforturile de solidarizare ale statelor europene sub raportul alcătuirii unei puteri comune au drept scop şi independenţa faţă de deciziile Departamentului de Stat şi ale Pentagonului. Cînd oficialii francezi critică opţiunile Statelor Unite ei nu o fac în numele egalităţii tuturor statelor şi ale apărării drepturilor acestora, ci pentru a-şi spori influenţa în rîndul celor 140 de membrii ONU care nu izbutesc să fie o categorie de sine stătătoare.

Şi dacă Japonia sau Germania, de pildă, favorizează competiţia economică sau pe cea tehnologică, India şi, pe urma ei, Pakistanul au ales calea devenită cea mai puţin costisitoare: înarmarea nucleară. Se spune că s-a experimentat „bomba musulmană“ şi declaraţiile, dar şi mişcările Iranului şi ale Israelului sînt urmărite şi analizate cu cea mai mare atenţie în toate cancelariile. Dar cel mai intens se discută despre Kaşmir, teritoriu disputat între India şi Pakistan, pînă acum sursă a două războaie duse cu arme convenţionale.

Lupta pentru influenţă, obiectiv hotărîtor pentru diminuarea dependenţei superputerilor de hiperputere, implică acest paradox: transferul unei tehnologii, care oricînd poate deveni periculoasă, în subordinea unor politicieni doritori să-şi afirme orgoliul războinic şi supremaţia militară. Dar testele din India şi Pakistan nu privesc doar zona respectivă, ele sînt o ameninţare globală şi ierarhiile îşi domolesc momentan tensiunile pentru a anihila primejdia care vine din zonele neglijate pînă acum. Ceea ce nu înseamnă că India şi Pakistanul au devenit hiper sau superputeri. Cîştigul este pe plan intern unde guvernele respective s-au bucurat de o explozie de popularitate; săracii şi foarte săracii au fost atît de mulţumiţi încît India a anunţat că bugetul său militar va spori pînă la 14% din PIB.

Dincolo de ierarhiile economice, mobile pe termen lung, cele politice se modifică pe termen scurt şi în funcţie de criterii comportamentale: imprevizibilii tulbură apele, recompun structurile marginale, fără urmări pentru ordinea de la vîrf. Ultima excepţie de la această regulă a fost cel de al doilea război mondial.

Magdalena BOIANGIU

Argument

Iniţiatoarea numărului de faţă este una dintre acele persoane pentru care singurătatea e un capăt de ţară. Idealul meu a fost, mult timp, un autobuz plin cu prieteni. De aceea, singurătatea fără ieşire a unora dintre semenii noştri mi se pare foarte apăsătoare. Bătrînii fără nici un ajutor cărora rar le intră cineva pe uşă nu mai aşteaptă nimic. Femeile singure cu copii se văd de multe ori în imposibilitatea de a-şi cumpăra cele necesare (ca să nu mai vorbim de stările de angoasă pe care nimeni nu le ia în seamă).

Singurătăţii acestor categorii defavorizate i se poate pune capăt, în primul rînd, printr-o asistenţă socială sistematică: servicii la domiciliu. Acest prim pas ar putea diminua frica de supravieţuire, de ziua de mîine. Dacă ar exista şi persoane dispuse pur şi simplu să stea de vorbă cu oamenii singuri...

Sigur că nu pentru toţi singurătatea e o calamitate. Pentru mulţi înseamnă independenţă şi linişte, posibilitatea de creaţie şi meditaţie. Evident, toate acestea – în condiţiile în care ai un trai decent asigurat. Lipsurile materiale sînt cele ce fac singurătatea insuportabilă. Altfel, ea poate fi chiar plăcută, profitabilă şi opţiune existenţială.

Sînt oameni solitari prin profesiile lor sau forţaţi de împrejurări neaşteptate. Mulţi dintre noi sîntem singuri chiar înconjuraţi de ceilalţi. Există singurătăţi mai noi: cea a surfer-ului pe Internet sau a ascultătorului de emisiuni radiofonice în direct. Despre acestea (şi nu numai) numărul de faţă îşi propune să discute. **(I.P.)**

Aurora LIICEANU
psiholog

Lumea singurătăţilor

Singurătatea este, fără îndoială o temă psihologică, corelată mai ales cu viaţa modernă. Ca temă, ea conturează un univers: singurătatea ia forme diferite, astfel că putem vorbi despre singurătate ca fiind o trăire a individului; dar, cum individul aparţine unor grupuri, singurătatea se corelează cu profesia, cu vîrsta, cu sexul etc. Firească, specializarea psihologului se manifestă şi aici. Cei care se ocupă de singurătatea oamenilor în vîrstă, a celor rămaşi singuri prin pierderea partenerului, nu abordează această temă în modul în care o fac cei care se ocupă de singurătatea adolescentului. Şi totuşi psihologii caută constante care să le uşureze înţelegerea acestui fenomen uman. Aşa, de pildă, s-a stabilit că femeile au mai mare acces la această trăire uneori dureroasă, că bătrînii se simt mai mult singuri decît tinerii şi că singurătatea lor este mult determinată de condiţia fizică deficitară vîrstei, că introvertiţii sînt mai singuratici ca extraverţii, că cei care evită riscul social preferă singurătatea ca ceva mai uşor tolerabil sau că persoanele cu imagine de sine negativă se refugiază mai adesea în singurătate.

Deşi pare ciudat, singurătatea se măsoară. Există scale de singurătate unde apar întrebări de tipul: **„Cînd mă simt singur deprimat/trist/ neliniştit/ plictisit/ fără sens"; „Pentru mine singurătatea înseamnă izolare/ nevoie de contact social / mă simt deprimat / trist/ am o senzaţie de gol"; „Sînt singur pentru că n-am pe nimeni în preajmă/ n-am nimic de făcut"; „Cînd sînt singur caut ceva să fac/ mă uit la televizor / ascult muzică/ vorbesc la telefon/ scriu scrisori/ citesc/ mă ocup de o activitate manuală"** etc.

Singurătatea este şi o problemă în care sociologia şi psihologia pot cu uşurinţă coopera. Singurătatea unei populaţii poate fi măsurată. Evident dacă acea societate dispune de bani pentru a afla acest lucru. Americanii, de pildă, constatau acum 14 ani că 12% din populaţie resimte singurătatea. Cercetările interculturale evidenţiază popoare mai triste, cu oameni mai singuratici. Pe de altă parte singurătatea, o spun psihologii, nu este neapărat legată de tristeţe. Există oameni care tolerează cu mai mare uşurinţă singurătatea şi izolarea decît alţii. Există oameni ursuzi, ciufuţi, pentru care prezenţa altuia nu este o bucurie. Şi aşa ajungem la o corelaţie de mare prestigiu psihologic: singurătate-comunicare. Se consideră, tot la americani – dar, să nu uităm că natura umană are constante – că un număr semnificativ de oameni atribuie singurătatea absenţei altora (a fi fără alţii), lucru confirmat şi de cercetători suedezi. Societatea, deci, ar trebui să organizeze viaţa socială astfel încît oportunitatea de a intra în contact cu alţii să fie uşoară. Altfel, apar anunţurile în ziare. Dar, cîţi le acceptă şi cîţi acceptă riscul pe care îl aduce această soluţie?

Frica de izolare

Dar, să nu uităm legătura între singurătate şi izolarea fizică. Cineva îmi spunea că putem considera nesingurătate chiar foşneala cuiva viu prin casă. O cercetare recentă asupra spiritului asociativ la români, pe un eşantion reprezentativ naţional, a pus în evidenţă un procent de 44,7% de oameni care preferă să petreacă timpul liber cu prietenii şi că 22% dintre ei cresc pisici, iar 18% cresc cîini (Daniel Săulean, FDSC, 1998). Desigur că poţi să nu fii singur şi să creşti pisică sau cîine, dar poţi, de asemenea, să creşti şi cîine şi pisică şi să nu fii singur sau să fii singur şi să nu ai nici cîine şi nici pisică. Este iată, foarte adevărat că ajungem din nou la comunicare, pentru că altfel nu ne putem explica de ce doar 1% cresc peşti în acvariu şi 2% păsări exotice. Şi, să nu uităm, cei care au copii, dar mai ales băieţi, că este o vîrstă la care epidemia acvariilor se manifestă şi trece odată cu schimbarea intereselor. Dar, din perspectivă psihologică, singurătatea este sigur legată de acea nevoie specific umană de a împărtăşi cu altul ceva care se înscrie în universul bucuriilor şi în cel al nefericirilor. Chiar Arghezi a exprimat foarte bine această nevoie psihologică cînd întreba: **„Doamne, cum poţi fi singur şi fericit în acelaşi timp?"**

Printre categoriile de motivaţie socială, afilierea ocupă un loc important. Oamenii caută compania altora şi aprobarea lor, simţindu-se nefericiţi dacă sînt singuri şi trişti atunci cînd sînt izolaţi. Nevoia de afiliaţie, numită şi **„extraversiune socială"** se măsoară şi ea. Frica face ca oamenii să se solidarizeze mai uşor şi să simtă căldura unei similarităţi de soartă, destin sau situaţie. Oamenii diferă din acest punct de vedere. Femeile, de asemenea, sînt mai afiliative decît bărbaţii, interacţionează mai uşor, se apropie mai facil de alţii şi trăiesc cu mai multă intensitate relaţia interpersonală. De aceea se şi spune că ele au un eu relaţional.

Izolarea fizică nu este totdeauna, aşa cum am arătat, o condiţie a sentimentului de singurătate. Ortega y Gasset spunea undeva că o femeie legată sufleteşte de un bărbat care răspunde sentimentelor ei şi care este, aşa cum exemplifica el, la închisoare, este infinit de mult mai puţin singură decît o femeie coborîtă în rutina conjugală. De aceea, deşi se vorbeşte despre singurătatea celibatului se vorbeşte şi despre singurătatea în doi.

Recent la TV a fost o emisiune despre singurătate. Cineva spunea că preţul nesingurătăţii este compromisul. Dacă vrei să nu rămîi singur trebuie să închizi ochii şi să accepţi că cel de lîngă tine greşeşte. Nu să ierţi – căci atunci ar trebui să ştii ceea ce ai iertat – ci, pur şi simplu, să închizi ochii. Sigur, este un punct de vedere. El are însă ceva bun care nu se relevă unei idei imediate: nu este bine să acţionezi rapid. Este bine să te gîndeşti. De aceea, acest închis de ochi trebuie uneori să fie prima etapă a unei hotărîri.

Înainte de a face cîteva referiri la ponderea singurătăţii în problemele oamenilor, aşa cum a reieşit din experienţa mea de *hot-line* de peste un an – aş dori doar să menţionez corelaţia între singurătate şi timp. Pentru că există o singurătate iniţială care poate deveni cronică, antrenînd modificări psihologice – stereotipul fetei bătrîne există cu mai multă putere decît cel al burlacului înrăit, ca şi cum fata bătrînă este singură din vina ei, pe cînd burlacul este singur pentru că o vrea el –, dar şi o singurătate dobîndită, uneori pe neaşteptate. A te confunda cu singurătatea este deci o problemă care ridică această întrebare: nu este oare firesc ca cineva să se simtă uneori singur indiferent dacă el/ea este realmente singur ca statut civil sau ca prezenţă fizică? Nu există oare o parte a eu-lui nostru cu totul incomunicabilă care hrăneşte neîncetat această senzaţie de singurătate temporară, rapidă, ca un suspin al eu-lui, încorsetat şi neconsolat de limitele comunicării? Gîndul profan al naşterii şi morţii pe cont propriu – ne naştem şi murim singuri – ne face uneori să nu insistăm în a ne analiza doza de singurătate. Dacă pentru a supravieţui ai nevoie de un **„minimal intake"** de substanţe, vitamine etc. – o hrană, în sensul cel mai general –, nu putem spune că o anume formă de singurătate este un **„minimal intake"** obligatoriu al însuşi faptului că existăm, al vieţii?

Singurătate şi parteneriat

Singurătatea se învaţă ca pereche a socializării, chiar dacă uneori nu eşti singur, dar te simţi singur printre alţii. O mamă îmi spunea că fetiţa ei, întorcîndu-se de la joacă – pe viaţă şi pe moarte, deci cu tot sufletul, aşa cum numai copiii se joacă – a intrat în casă, s-a aşezat pe pat, şi-a pus mîinile-n poală şi a declarat după puţin timp, cu o voce tristă: **„M-am însingurat!"** Singurătatea se poate şi educa şi, în mod sigur, ea poate fi asumată. Căci ce este solitudinea monahală dacă nu o formă de singurătate asumată? Şi ce este moda grupurilor de suport, mai ales cînd ai necazuri, dacă nu o formă de des-însingurare şi oportunitate de a împărtăşi cu un semen problemele cu care te confruntă?

Cazuistica *hot-line*-ului cuprinde multe forme de singurătate. Oamenii, mai ales femeile, manifestă reticenţă în acuzele de singurătate. Deşi frecventă, singurătatea este percepută ca un eşec. Unii o resimt ca înstrăinare, alţii ca lipsă de „pereche", de absenţa unui partener. Românii par a fi sensibili la nevoia de cuplu. Prezenţa partenerului dă vieţii o notă de satisfacţie, definind normalitatea socială. Ca să nu spunem fericire. Există şi presiunea de a intra în condiţia de cuplu care este asociată cu nesingurătatea. Femeile s-au arătat mai frustrate de condiţia singurătăţii – în varianta lipsei unui partener – decît bărbaţii. Feministele ar spune că bărbaţii sînt cei care le-au învăţat pe femei să creadă că a fi fericite depinde de prezenţa unui bărbat în viaţa lor. Personaliştii ar zice că femeile au în structura personalităţii lor componente legate de spiritul devoţional, de sacrificiu, ca măsură a justificării vieţii fapt pentru care un altul neexistînd în preajmă aduce după sine frustrarea şi deci nefericirea. Feministele ar spune mai departe că devoţiunea se învaţă odată cu rolul de sex. Dar, dincolo de aceste considerente, cohabitarea cu cineva de sex opus are avantaje şi dezavantaje. Este inutil să amintim că bărbaţii căsătoriţi trăiesc mai mult decît celibatarii. Astă nu înseamnă însă că există neapărat o comunicare de calitate. Pentru mulţi nici o prietenie nu are valoarea legăturii erotice.

Frica de singurătate motivează mult toleranţa faţă de celălalt. Oamenii singuri sînt percepuţi cu rezerve mai ales cînd cei din jur nu găsesc motive întemeiate care să justifice singurătatea lor. Suspiciunea unor defecte apare ca leitmotiv. Sînt oameni care declară cu multă sinceritate că nu pot trăi singuri. Alţii o ştiu dar refuză să o recunoască public. Ca şi cum frica de singurătate este o slăbiciune.

În Grecia există un cuvînt frumos: **„pareia"**. El se poate traduce prin companie. Dar, într-un sens mai încărcat psihologic s-ar traduce prin „a ţine de urît". Dacă cineva se duce în bucătărie să mănînce, altcineva se oferă sau este rugat să-i facă acestuia **pareia**. Adică să stea cu el cît mănîncă, indiferent dacă mănîncă şi el sau nu. **Pareia** este ceva care ne spune despre greci că iubesc socializarea, că pun preţ pe convivialitate. **Pareia** nu instituie o formă de asimetrie socială, ca în cazul domnişoarelor de companie plătite. Ea este, pur şi simplu, plăcerea de a avea pe cineva prezent, de a nu fi singur. Plăcerea aceasta se arată şi demonstrează că, într-adevăr, afiliaţia este importantă.

Bancuri maliţioase se fac tocmai pentru a arăta că prezenţa celuilalt nu este o garanţie absolută a nesingurătăţii. Ca cel de pildă care este o joacă cu clasificările: *„Ce este o femeie care trăieşte fără un bărbat? Este o femeie singură. Nu, ea este o femeie nemăritată! Dar o femeie care trăieşte cu un bărbat? Ea este o femeie măritată. Nu, o femeie măritată este o femeie singură!"* Sau cel cu bărbatul care, plecînd de la înmormîntarea soţiei sale, îşi spune trist *„singur"*, ca mai apoi tristeţea din glas să se piardă treptat pentru ca în final să chicotească plin de satisfacţie secretă *„singur, singur, singurel!"*. În faţa sa se aşternea ca o poiană minunată libertatea. Şi, totuşi...

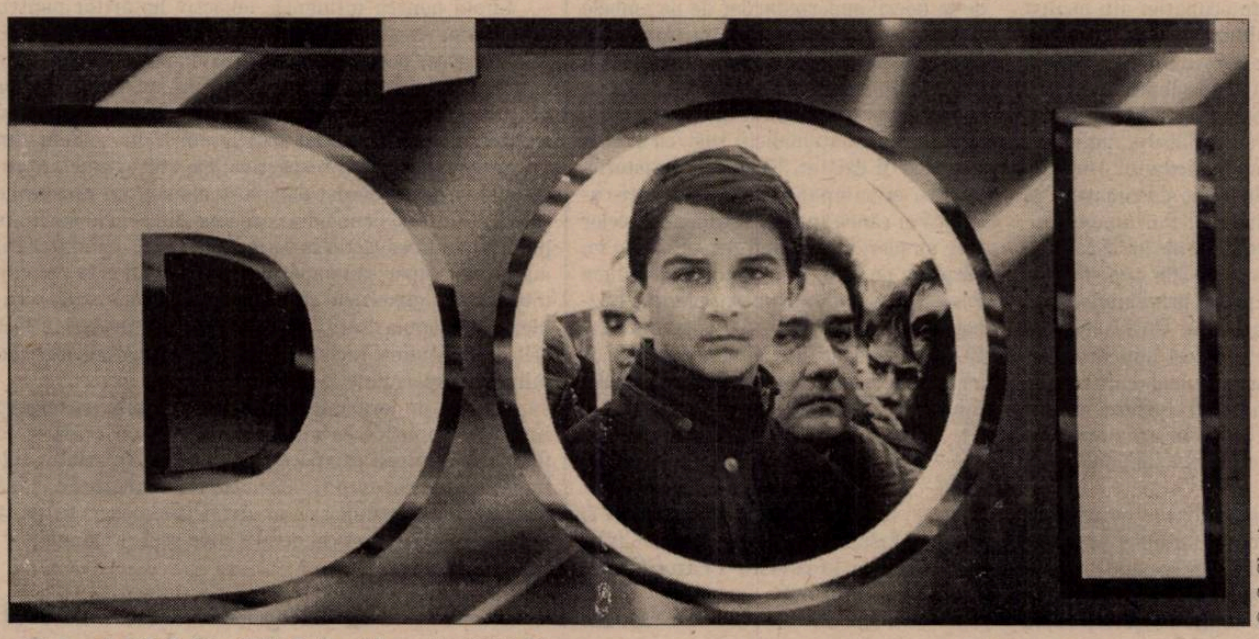

© S. Gheţie

SOLITUDINEA, AICI ŞI AIUREA

Ioana POPESCU
etnolog

Metroul şi cimitirul

Acum cîteva zile am trecut din nou, după foarte multă vreme, prin staţia de metrou Piaţa Unirii. M-a frapat iniţial o curăţenie nouă, lipsa gunoaielor, apariţia şi aici, a unui Mac Donald's cu mirosurile lui caracteristice şi în general, o lume mai modern îmbrăcătă şi foarte grăbită. Am căutat cerşetorii murdari şi zdrenţăroşi, tîrîndu-se în lădiţe de carton; nu mai erau. Dar... sprijinită de perete, stătea o bătrînică, îmbrăcată „din vechi", dar curat, parcă ruşinată, fără să spună un cuvînt şi fără să întindă mîna. La fel de ruşinată, i-am dat nişte bani, cu teamă să n-o jignesc. I-a luat simplu şi mut. Mai departe, o alta, care părea venită de la ţară, tremura din toate încheieturile. A spus „Bogdaproste". Mi-am continuat drumul, cu o senzaţie din ce în ce mai pregnantă de sfîrşit de lume. Un domn în vîrstă, slab şi palid, ţinea la piept un înscris din care aflai ce boală are şi cît îl costă medicamentele. Nici el nu cerea şi mi-a spus cu voce mică „Vă mulţumesc". Făceam eforturi să nu mai văd; am început să aud. O melodie foarte simplă şi incredibil de tristă, un soi de litanie cu sunet electronic mă învăluia. O clipă mi-a trecut prin minte că cei care o difuzau prin staţie nu cunosc strategiile fonice de mobilizare a omului care merge la muncă. Am văzut în curînd că nu ei erau răspunzători; în faţa mea, o tînără imobilizată într-un scaun de invalid cînta la o mică orgă electronică. Nu ştiu dacă aştepta bani. Scaunul părea modern şi costisitor, iar orga probabil că îi aparţinea. Cred şi acum că dorea numai să-şi comunice suferinţa prin cîntec.

„Oameni buni", mi-am zis, **„ce e cu oraşul nostru, ce se întîmplă cu această înghesuială în care nu mai sînt cerşetori şi gunoaie, dar în care noi toţi sîntem nevoiaşi, trişti şi singuri?"**

Încerc să-mi imaginez singurătatea în satul tradiţional. E simplu să spui că ţăranul vechi nu era niciodată singur, pentru că el îl avea pe Dumnezeu. Cred că afirmaţia e mai degrabă valabilă pentru sihaştri din pustie. Dar la ţară, unde se trăieşte permanent în lume, unde momentele importante sînt pentru toţi, unde şi copilul din flori capătă un naş simbolic, unde te căsătoreşti şi mori cu alai de rude şi vecini, unde orice secret devine repede al tuturor, şi unde, dacă eşti marginalizat eşti ca şi mort, ce sens capătă noţiunea de singurătate?

Mă tot gîndese că singur cu adevărat era doar cel strămutat, **„înstrăinat"**, acela care, dintr-un motiv sau altul, a fost smuls din corpul comunităţii. În cîntecul liric tradiţional, categoria tematică numită **„Copilul străin"** este singura care reuneşte texte despre singurătate: *Frunză verde de mohor/ Dimineaţa cînd mă scol/ Întîi plîng şi-apoi mă spăl,/ Vai de copilul străin./ Străin sînt ca pasărea/ Milă de la nimerea/ Rău îi, Doamne, prin străini/ Ca desculţ prin mărăcini.* Cu siguranţă se întîmpla adesea şi în satul de altădată să-ţi măriţi copiii în alt sat, sau să-ţi moară rudele apropiate şi să pleci în lume în căutarea norocului. De obicei însă, de îndată ce lucrurile se echilibrau, dorinţa cea mai aprigă a celui înstrăinat era să revină acasă.

În acelaşi timp, chiar dacă soarta făcea să se nască prunci altfel decît ceilalţi – *„handicapaţi"*, în termenii vocabularului contemporan – recomandările mentalităţii comunitare excludeau soluţia marginalizării. Aproape pe orice uliţă putea fi întîlnit *„prostul"* sau *„nebunul"* satului. El era *„adoptat"* de întreaga comunitate şi nu numai atît, dar el îndeplinea roluri indispensabile în sistemul de funcţiuni al satului.. îi era atribuit rolul de bufon, prin gura căruia se pronunţau adevărurile neplăcute despre aceia care se abăteau de la normele de comportament îndătinate – sau acela de mediator cu lumea de dincolo, pentru ofrandele morţilor. Nu numai că nu era marginalizat, nu numai că nu era singur, dar devenea indispensabil întregului grup.

Bătrînii ajunşi neputincioşi aveau fini tineri şi cumetri, pentru care nepăsarea ar fi fost păcat de moarte la Înalta Judecată; aveau vecini în putere, care ştiau că orice dai pe lumea asta, vei primi înzecit pe lumea cealaltă; aveau satul întreg, care n-ar fi riscat pentru nimic în lume să-i meargă vorba de hapsîn sau neomenos. Apoi, la orice vîrstă, asemenea cazurilor exemplare din basme, se găsea un orfan de înfiat, care moştenea apoi avutul bătrînului.

Pe patul de moarte, muribundul primea iertăciunea rudelor şi a vecinilor, care profitau de „ocazie" pentru a transmite ceva celor de dincolo; nici măcar acolo nu erau singuri...

Cimitirele de ţară sînt înghesuite, morţii dorm cot la cot, rude şi vecini, ca în satul celor vii, pentru că nici după moarte nu se poate *„trăi"* de unul singur. Uliţe, locuri, locaşuri. Printre ele viii, cu lumînări, cu pomeni, cu flori, cu bocete sau cu zvonuri şi bîrfe. La sărbători, forfota devine uneori înghesuială. O altă înghesuială decît cea a oraşului: caldă, curioasă, săritoare, miloasă.

Aparent, în aceste condiţii, în satul tradiţional nici măcar nu se putea pune problema libertăţii individuale sau a intimităţii. Personal, cred însă că te simţi mai liber cînd te sprijini pe umerii unor oameni care-ţi sînt alături şi care deţin soluţii.

Mă întorc la staţia de metrou şi zic: lipsa soluţiilor face ca singurătatea omului de la oraş să paralizeze orice efort comunitar. Şi descopăr cu stupoare că un cimitir de sat poate fi unul dintre locurile propice pentru desfăşurarea unor gesturi de grup, în timp ce staţia de metrou devine emblema unei singurătăţi sociale pustiitoare.

Clubul Singuraticilor

Dl Harai Ioan, din Satu Mare, s-a hotărît să înfiinţeze Clubul Singuraticilor. Motivul? De două ori a fost însurat, şi de două ori a divorţat; pe deasupra, după 1989, inginer fiind la un CAP, a rămas fără slujbă. Clubul Singuraticilor este de fapt o agenţie matrimonială, deşi figurează pe lista organizaţiilor nonguvernamentale. Sigur, este o altfel de agenţie: nu dai bani ca nişte avizaţi să-ţi găsească perechea, ci te duci la întîlnirea singuraticilor din barul de vizavi de teatrul din Satu Mare. Acolo trebuie să plăteşti doar un bilet, cost din care dl Harai spune că îşi acoperă cheltuielile foarte micului său sediu (telefon etc.). Întîlnirile cu pricina sînt pentru singuratici, cuprinşi între 20 şi 80 de ani, din localitate şi împrejurimi, indiferent de naţionalitate, religie sau pregătire. Între orele 16 şi 19, în fiecare duminică, singuraticii din Satu Mare dansează la barul teatrului, sperînd să-şi afle perechea. Lucrul acesta s-a tot întîmplat: recent, un domn de 69 de ani s-a căsătorit cu o doamnă de 64; un băiat de 24 de ani şi-a pus pirostriile cu o fată tot de 24.

Cei care-şi găsesc parteneri ies automat din categoria singuraticilor. Deveniţi brusc geloşi, ei nu mai vin pe la întîlnirile clubului, de frică să nu le sufle altcineva proaspătul partener (ne spune dl Harai). La întîlniri vin, acum, cam 20 de solitari temporari; un bilet la club costă 2000 pentru pensionari şi 3000 pentru salariaţi.

Dl Harai continuă să-şi facă publicitate în ziarele locale: gratuită, căci, spune el, acest gen de publicitate ajută la vînzarea ziarelor. Din păcate, iniţiatorul clubului încă nu şi-a găsit perechea. ***(I.P.)***

Adina KENEREŞ
scriitoare

10 idei şi vorbe aiurea despre solitudinea speciei occidentale

1. **Mor oamenii singuri la ei în casă şi nu-i ştie nimeni**. Ca şi la noi, unii îşi pregătesc într-adevăr, cu iluzii şi dinţii strînşi, o astfel de moarte. Foarte liberul arbitru există, dar are şi un preţ. Acesta e oriunde în lume mult mai mare decît preţul normei sau al compromisului. Şi totuşi, însingurarea nu e o fatalitate printre adulţii responsabili, majoritari în sînul populaţiei. Statistic infim, numărul acestor morţi nu are nici o relevanţă la scara societăţii.

2. **Pe cei singuri şi mizerabili nu-i ajută nimen**. Există nu numai sute de reţele de asistenţă socială şi întrajutorare, ci pînă şi servicii de depistare şi pescuire a neajutoraţilor. Pentru a scăpa totuşi neajutat, omul trebuie să dea dovadă de o crîncenă reavoinţă: să-şi arunce peste bord toate actele, inclusiv pe cel de naştere, să refuze să împartă o cameră cu alţi trei sau cinci ca el, să ceară luna de pe cer în schimbul sfidării, să nu vrea să muncească şi nici să înveţe ceva, să fi uitat orice prescripţii de igienă şi civilitate. Ei da, în asemenea condiţii, el îşi poate cuceri dreptul moral de a crăpa cum vrea.

3. **Cîte unul are un castel întreg numai pentru el, stă acolo ca un cuc**. Ca să poată face pe cucul, omul are nevoie de multe mijloace – simpla menţinere a castelului pe pămînt costă o avere, iar restaurării unor ruine fără speranţe îi urmează întotdeauna facturi ruinătoare. Starea veniturilor, regimul proprietăţii, istoria familială şi personală dezleagă iute misterul unei atari solitudini. Cucirea în castel e pentru mulţi sezonieră sau temporară în cursul vieţii. Cultura castelului, greu transmisibilă, e rezervată aleşilor lumii acesteia şi acoliţilor lor. Transformarea castelului în bloc nu a fost o reuşită, mai înţeleaptă s-a dovedit vînzarea lui în cazuri critice. Cît despre întovărăşirea castelanului/castelanei, aceasta e arareori o afacere miloasă, iar interesatul/interesata o ştie.

4. **Sînt singuri, singurei, nu se văd cu nimeni**. O problemă de opţiune, de gen şi de capacităţi. Date fiind proiectele, specializarea profesională şi cantitatea de muncă zilnică, obligaţiile de întreţinere curentă şi costul ieşirilor, fiecare familie gestionează după puteri timpul, oboseala şi banii. Nu se cunoaşte nici o situaţie în care familia să lucreze sistematic contrar puterilor şi intereselor ei.

5. **Ca străin, totdeauna eşti singur**. Ca şi la noi, în oraşele mici şi în zonele rurale, structurile tradiţionale sînt mefiente şi predispuse la ostracism, nu numai faţă de străinul de neam, ci şi faţă de veneticii naţionali. În urma frecventării îndelungi şi binevoitoare, noii veniţi sfîrşesc prin a fi acceptaţi, cunoştinţele şi prieteşugurile se lărgesc de la sine. Ca şi la noi, în oraşele mari numeroasele activităţi publice, locuri de întîlnire şi intersecţii de tot felul anulează mare parte din protocol. Cu excepţia vîrstnicilor înrăiţi şi a grupurilor declarat şovine, slab reprezentate social, tinerii şi adulţii normal constituiţi nu sînt refractari la străinii care nu cerşesc, nu fură, nu-i agresează, nu-i jignesc şi nu ţin să le impună cu orice preţ punctul lor de vedere. Dimpotrivă, curiozitatea naturală şi dorinţa de înnoire sparg cu o uşurinţă crescîndă poncifele ideologiilor naţionaliste. Detaliu important: în cursul fireştilor discuţii politice nici un străin nu este implicit responsabil de gloria ori jalea naţiei sale.

6. **Te înţelegi cu ei, da' pînă te primesc în casă...** Fortăreaţă, teatru de operaţiuni, oglindă şi dar de sine în zeci de feluri, casa joacă în civilizaţia burgurilor un rol mai raţionalizat decît cel cu care sîntem obişnuiţi. Poate fi mai primitoare sau mai închisă decît a noastră în funcţie de modul de viaţă şi de interesele proprietarilor: de cît sînt aceştia dispuşi să cheltuiască din puţina lor intimitate, de exclusivitatea liniştii, de cît doresc să investească într-o relaţie nouă, de cît de devotată propăşirii profesionale este locuinţa etc. În general, problema se pune mai puţin în termeni de încredere cît de perspectivă, mai mult în termeni de spaţiu şi gospodărie cît de bunăvoinţă.

7. **Părinţii nu-şi ţin copiii pe lîngă ei.** Nu, părinţii nu se hrănesc din copiii lor, dar tolerează de o bună bucată de vreme ca progenitura să adaste mai mult pe acasă. Cam de cînd intrarea în viaţa activă şi-a luat obiceiul să întîrzie din cauza studiilor lungi, a şomajului tinerilor şi a variilor fenomene socio-economice care perturbă schimbul de ştafete devenit comod în deceniile de după război. Pe de altă parte, autonomia tinerilor, independenţa lor de spirit, proiectele care îi fac să bifurce de la standardul familial sînt încurajate dar nu neapărat asistate financiar. Ajutaţi fără a fi perpetuu subvenţionaţi în ciuda dificultăţilor, tinerii înşişi preferă poziţia de partener slab al părinţilor şi starea de dialog faţă în faţă aceleia de pui subordonat.

8. **Îşi duc, dragă, bătrînii la azil!** Această măsură de igienă socială răspunde unor nevoi variate cu soluţii la fel de variate şi costă destul de mult, adesea toată pensia plus alte contribuţii. Instituţia poate fi o reşedinţă cu întreţinerea asigurată sau o variantă de clinică, un sanatoriu sau o formă de asistenţă menajeră şi medicală la domiciliu pentru vîrstnicii încă în putere şi apţi de a face faţă cheltuielilor curente. Acestea sînt în general considerabile într-o metropolă, unde spaţiul, foarte scump, nu permite decît rareori regruparea familiilor. Obligaţiile legale, între care şi acelea privind grija faţă de părinţi, şi controalele limitează drastic abuzurile. Planul de viaţă al multor familii prevede la maturitate achiziţionarea unei locuinţe a cărei vînzare, în momentul pensionării, va permite instalarea într-o chirie modică sau într-o instituţie şi folosirea diferenţei de bani drept rezervă sau rentă.

9. **E plin de femei singure şi nefericite.** Din ce în ce mai multe, apăsate deopotrivă de victorii şi de înfrîngeri, complicate cu copii din căsătorii diverse şi din afara lor, ele înfruntă şi duc mai mult decît pot împărtăşi şi crea. Uzura, acreala, neîncrederea acumulează încă în jurul unor familii monoparentale un halou respingător, fără legătură cu statutul lor real, demult dedramatizat, într-un ansamblu care le acceptă de fapt şi le protejează destul de eficient. Femeile singure, cu şi fără copii, mulţumite sau nu de soarta lor, sînt încă o probă, dacă mai era nevoie, că fericirile – toate fericirile – sînt parţiale.

10. **La noi oamenii sînt mai apropiaţi, mai calzi, familiile mai unite...** Iluzii, iluzii... Toate ţările civilizate, indiferente la vorbele de clacă despre specificul lor, pot concura cu loturi respectabile de oameni apropiaţi şi calzi, de familii unite. Iluziile nu dispar decît cuantificînd nevoi şi performanţe, făcînd inventare autentice, luînd răspunderi, controlînd utilizarea creditelor, şi mai ales contemplînd mai puţin cerul pe care ar zbura vaci candide de muls *made in Aiurea*.

SINGUR PRINTRE PRIETENI

Adina POPESCU
studentă

„Unde-i gaşca de-altădată?“

Noi, ăştia tineri, cărora nu ne place să ieşim singuri nici pînă la **„Pîine“**, care ne lăudăm că **„gaşca mea e mai tare decît gaşca ta“** şi care, în weekend-uri, ne strîngem în păr la vreo terasă sau mergem în cîrd la cinematograf, îi privim cu scepticism pe părinţii noştri: **„Ia uite babacii: cînd se duc pe la prieteni îşi anunţă vizita cu o săptămînă înainte şi cînd se întîlnesc se separă pe familii şi se prefac că se distrează «politicos»!“.** Avem impresia că nu ne înţeleg cînd le spunem că e de bon-ton să mergi **„în gaşcă la mare“, „în gaşcă pe munte“, „să chiuleşti în gaşcă“**, şi să-ţi petreci serile **„cu gaşca din spatele blocului“.** Gaşca, indiferent de numărul ei de membri, **„ţine de cald“**, îţi dă un sentiment de siguranţă. Şi pentru că, după cum am învăţat la filozofie, **„Omul este un animal social“**, la un moment dat devii dependent de ea, căci unde ai putea să fii în centrul atenţiei dacă nu într-un grup?

Mi-amintesc că, pe la 15 ani, pe vremea cînd începusem să-mi simt adolescenţa, cea mai mare dorinţă a mea era să am o gaşcă. Faptul că nu o aveam devenise un complex; aproape plîngeam de invidie cînd îi vedeam pe colegii mai mari cum organizau petreceri şi plecări la munte şi pe mine mă excludeau întotdeauna. Apoi, primele mele găşti au fost cele de **„munţari“**. Deşi nu mă implicam **„în viaţa lor de gaşcă“**, îmi plăceau pentru că erau mai deschişi şi lipsiţi de prejudecăţi. Personalul de noapte şi discuţiile cu **„naşul“**, drumuri obositoare cu rucsacul în spate şi urcuşul chinuitor **„în monom“**, senzaţia de extaz cînd apare cabana din spatele brazilor, nopţile la foc cu obişnuitele beţii cu votcă **„Săniuţa“, „omu' cu chitara“** în centrul atenţiei şi în jurul lui o armată de fete zdravene şi lipsite de complexe care lălăie **„cu voci de înger“**, inevitabile certuri şi comentarii, apoi separări în grupuleţe avînd ca lideri **„tipii cei mai populari“**, ultima conservă în care fiecare îşi întinde coltucul lui de pîine, păstrat special pentru această ocazie... şi altele, şi altele...

În liceu, erau găştile de băieţi, unde **„tipele nu aveau acces“**, care chiuleau prin baruri la bere şi la biliard şi comentau gagicile prin aluzii obscene şi găştile de fete care se plimbau pe bulevard ţinîndu-se de mînă, organizau **„petreceri în pijama“** după model american sau se refugiau în localuri decente cum e **„Copli“, „la o Cola“**, unde discutau despre modă, cure de slăbire, tampoane şi nu în ultimul rînd despre băieţi.

Am cunoscut şi găşti formate ah-hoc prin tabere, pe la petreceri, la mare. Un timp toţi se înţelegeau perfect între ei, nevoia fiecăruia de gaşcă era satisfăcută, apoi apăreau scandaluri: unul vroia să doarmă, altul să asculte muzică, cineva insista cu un joc de cărţi, doi băieţi „aveau bucurii“ la aceeaşi fată, un tip se îmbătase şi îi înjura pe toţi etc. Dacă se forma vreun cuplu în gaşcă şi cei doi îşi doreau să fie cîteva clipe singuri, gaşca se răzvrătea: **„Uite-i şi pe refulaţii ăia!“** şi-i dispreţuia într-atît încît în cele din urmă îndrăgostiţilor le era ruşine pentru gîndurile lor trădătoare.

După multe experienţe trăite nu doar de mine ci şi de majoritatea celor de vîrsta mea, vine şi momentul în care prietenii încep să filosofeze pe tema găştii. Fiecare, deşi nu vrea să recunoască deschis, se dezice mai mult sau mai puţin de grup. **„E mişto într-o gaşcă dacă există şi o persoană apropiată ţie. Ştii că ai un om pe care te poţi baza, cu care te poţi înţelege.“** sau **„În gaşcă nu poţi să fii fericit, cel mult te simţi un timp bine. Inconştient vrei să fii în centrul atenţiei şi te compari în permanenţă cu ceilalţi.“** sau **„Nu poţi avea încredere în gaşcă; brusc te simţi singur.“** sau **„Cea mai sinceră gaşcă: tu şi persoana pe care o iubeşti.“** Şi alte afirmaţii şi concluzii asemănătoare. Apoi vine sîmbătă seara, te hotărăşti să stai acasă şi să vezi un film la televizor sau mergi într-o vizită cu părinţii, te sună prietenii, te întreabă dacă ieşi şi le răspunzi laconic: **„N-am nici un chef“.** Mai trec cîteva ore, te simţi brusc nervos şi deprimat, nu-ţi mai găseşti locul şi începi, fără să vrei, să fredonezi versurile unuia dintre cîntecele pe care le-ai învăţat pe munte: **„Unde-i gaşca de-altădată, / Cu care o făceam lată, / Prin baruri colindînd?“**

Ioana AVĂDANI
jurnalist

Navigator pe Internet

Nu există singurătate mai amarnică decît a surferului pe net, căruia i-a căzut serverul. Obişnuit să poată ajunge, ca vîntul şi ca gîndul, în orice colţ al lumii, el se vede re(a)dus, printr-un accident (sau capriciu) tehnic, la condiţia muritorului de rînd. Căderea serverului este – Doamne iartă! – precum alungarea din Rai.

Reţeaua este un spaţiu privilegiat, un spaţiu al libertăţii totale de mişcare, al egalităţii necondiţionate, al opţiunilor deschise. Un spaţiu în care fiecare devine, prin simpla declaraţie, ceea ce vrea să fie – sinceritatea nu este o regulă. Adevărul este o regulă. Reguli nu există. Este ca şi cum, scăpat de povara materialităţii, rămas personaj mai degrabă decît persoană, surferul se simte dezlegat de toate convenienţele sociale pe care le cere lumea „reală“. Pe reţea nu există nici întristare, nici durere, nici suspin.

Rezultatul: un sistem de relaţii mai natural, mai direct, mai imediat. Fiecare vorbeşte cu fiecare, doar bariera limbajului mai poate persista. Dacă eşti pe reţea, eşti – şi te anunţi ca atare – disponibil, abordabil. Şi nu doar pentru un grup de prieteni aleşi. Nu doar pentru un grup comandat social (rude sau colegi de serviciu, pe care – vorba ceea – mai degrabă ţi-i dă Domnul decît ţi-i alegi singur). Eşti acolo expus curiozităţii întregii lumi. Eşti în chiar centrul reţelei – pentru că toate nodurile sînt egale, deci fiecare dintre ele poate deveni centru. Şi atunci vorbeşti.

Anonimatul şi lejeritatea socializării pe Internet sînt însă înşelătoare. Virtuale prin însăşi natura lor, relaţiile astfel stabilite rareori capătă consistenţă. Ele eludează acea parte de debut a oricărei relaţii umane „reale“: acceptarea ca prezenţă fizică. Familiarizarea cu sunetul glasului, cu chipul, cu gesturile şi aromele unei persoane înainte de a-i îmbrăţişa ideile, de a-i împărtăşi propriile-ţi gînduri. Este ca şi cum, privată de partea mai dificilă – cea a închegării –, relaţia nu şi-ar mai merita temeinicia.

Internetul facilitează comunicarea, dar estropiază trăirea. Poţi lua cunoştinţă, doar la modul declarativ (şi aici există o serie de simboluri – *emotions* – utilizate de surferi pentru a-şi proclama emoţiile) de starea de spirit a partenerului. Nu există feed-back direct: nu vezi, nu simţi reacţia celuilalt. Eşti doar „lăsat să ştii“. Uneori, la zile distanţă. Prin aceasta, Internetul devine un exerciţiu în solitudine. Eşti singur cu trăirile tale şi cu ceea ce crezi că pot fi trăirile celorlalţi.

Iar cînd serverul cade, cînd cordonul ombilical ce te leagă de reţeaua mamă se întrerupe, te trezeşti singur pe lume. Fără scena pe care evoluai. Fără publicul acela mare cît toată lumea. Fără sursa emoţiilor tale. Incapabil de a protesta eficient – pentru că reţeaua poate fi întreruptă oriunde între Honolulu şi Nădlac. Singur pe tine însuţi. Şi ţi se pare că întrezăreşti lucrarea maliţioasă – şi nedreaptă! nedreaptă! – a unei divinităţi capricioase din ciberspaţiu.

Din punct de vedere matematic, singurătatea începe şi se sfîrşeşte la unu. Dar dacă am accepta – şi de ce n-am face-o? – grade de comparaţie ale singurătăţii, un surfer cu serverul în pană ar putea fi cel mai singur om de pe lume.

Comuniunea duhovnicească

Un călugăr anonim: *„Viaţa monahală, deşi aparent e o izolare, o retragere, nu înseamnă, însă, evitarea experienţei comunitare. Aceasta reprezintă o trăire mult mai profundă a vieţii de comuniune, printr-o asumare mai mare, printr-o adîncime duhovnicească mai puternică, ce poate trece prin toate stările existenţiale. Monahul îşi ia asupra-i experienţa lumii în care trăieşte; cu responsabilitate în faţa lui Dumnezeu, prin rugăciunile lui şi prin viaţa pe care o duce, după modelul Mîntuitorului Hristos, încearcă să ridice lumea spre o îmbogăţire a ei în dragostea faţă de Dumnezeu şi între oameni. Călugărul nu se însingurează într-o carapace existenţială în care nu mai comunică cu nimeni, ci îşi rafinează simţul comuniunii prin asceză; el încearcă să descopere şi altora taina comuniunii, în Hristos, chipul cel dintîi al vieţii monahale. Nu că Hristos nu ar fi avut familie; el chiar spune că toţi cei care fac voia lui Dumnezeu sînt familia lui mai mare; el însuşi fiind fratele nostru mai mare, şi-a asumat firea umană şi a îndumnezeit-o, prin moartea sa, Învierea şi Înălţarea sa, în sînul Sfintei Treimi.“* ***(I. P.)***

© C. Bumbuţ

Cristina STĂNCIULESCU
jurnalist

Complicitate

„Despre singurătate se poate vorbi în mai multe feluri“ – scria cîndva Octavian Paler. Inutil să spun că avea dreptate. Cîte firi, atîtea singurătăţi, cîte deziluzii, atîtea iluzii, cîte nevoi, atîtea speranţe...

Uneori radioul reuşeşte să fie un prieten aşteptat, căutat (cel puţin pe scală) şi ascultat mai ales în nopţile cînd singurătatea ţipă în urechile insomniacului. Atunci, acesta se simte cel mai aproape de realizatori, atunci şi-i face amici şi atunci se simte băgat în seamă, inclus într-un grup: cel al altor ascultători, la fel de singuri ca şi el.

În urmă cu aproape trei ani, la Radio Total realizam o emisiune săptămînală, miercurea noaptea între orele 0,00-3,00, numită **„Flirt Nocturn“.**

Pornită iniţial dintr-o joacă, s-a transformat curînd într-un program interactiv foarte serios.

Singuraticii Bucureştiului ne sunau (pe mine şi pe partenerul meu de atunci, Bogdan Nicolescu) şi vorbeau despre ei serios sau ironic, compasional sau exigent. Vorbeau îndureraţi sau uimiţi, indignaţi sau detaşaţi.

Aveau probleme. Unele mari.

Cu ce i-am fi putut ajuta? – ne-am întrebat şi am realizat, într-o vreme cînd emisiunile tv sau radiofonice dedicate singurătăţii, pline de sfaturi, erau la modă – că e suficient să-i ascultăm şi, mai-ales, să le fim COMPLICI. Şi asta am făcut. Îşi lăsau numerele de telefon în direct. Erau sunaţi de alţii. S-au împrietenit. S-au găsit. Cînd am aflat că unii s-au şi căsătorit în acest mod, ne-am privit speriaţi. Eram responsabili? Trebuia să ne simţim într-un anume fel? Eram foarte tineri pe atunci, fără experienţă, nu aveam studii psihologice sau sociologice şi nici nu realizam cu adevărat dimensiunea profundă a singurătăţii şi a nevoii de celălalt.

Dar instinctiv, profitînd de autoritatea pe care ne-o conferea microfonul, apelînd la bunul-simţ şi la logică, reuşeam să traversăm trei ore de singurătate nocturnă... Singurătatea celorlalţi care, ca să nu ne înghită, ne cerea un singur, dar mare, preţ: COMPLICITATEA.

Îl plăteam şi încheiam **Flirtul nocturn** întotdeauna urînd: **„Noapte frumoasă tuturor. Aici Radio Total. Este ora 3,00“.**

SOLITARI ÎN OGLINDĂ

„O epocă de puritate“

– interviu cu Pan VIZIRESCU, scriitor –

Experienţa dumneavoastră de 23 de ani de recluziune este cu totul specială. Ne puteţi spune ce însemna, înainte de această izolare, viaţa socială pentru dvs.?

Eu am fost un om sociabil: îmi plăcea lumea, oamenii cu care puteam avea o identitate de simţire, de vedere. Sub acest aspect mi-am trăit viaţa pînă la 40 de ani. Mi-am atins, atunci cîteva idealuri ale vieţii mele. În publicistică devenisem un nume reamarcabil al generaţiei mele, reprezentată prin Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Mircea Vulcănescu, Cioran. Trăiam într-un zbucium al vieţii politice cotidiene care ne anima şi ne dădea impulsuri de creaţie. M-am manifestat pe plan cultural, unde am scris poezie, proză, eseuri filozofice foarte preţuite de căpeteniile scrisului românesc – Octavian Goga, Tudor Arghezi, Nichifor Crainic, Rădulescu-Motru, Mihail Dragomirescu. După 23 August, comuniştii au înfiinţat Tribunalul Poporului. Acesta a condamnat, după 8 luni, armata română, scriitorii şi ziariştii. 14 scriitori şi ziarişti au intrat în primul lot al procesului. Printre aceştia am fost şi eu – condamnat la muncă silnică pe viaţă. De aici începe schimbarea destinului meu: trebuia să-mi salvez viaţa. Aşa că am părăsit Bucureştiul cu un vagon de cărţi, cu mult înainte de proces. Cîtva timp am stat la Slatina, la părinţii mei. După ce a murit tata, m-a luat un unchi de-al meu, ţăran, la el unde, a doua zi, m-au şi căutat de la Poliţie. Eu deja plecasem cu un nepot de-al meu de-acolo – a fost minunea lui Dumnezeu ce s-a întîmplat. Apoi am început să stau pe la diferite neamuri de ţărani. Am stat aşa un an de zile departe de casă. În final, am plecat la Slatina, în casa părintească.

De aici începe epoca dumneavoastră de izolare totală. Cum v-aţi „gestionat“ singurătatea?

Şi aici trebuia să iau măsuri ca să nu fiu descoperit. Cel mai mult am stat în pod: era un pod ca un tunel, cu o parte mai întunecată şi una mai luminată. Acolo stăteam toată ziua, citeam şi scriam. Aveam paie acolo. Chepengul podului era făcut din scînduri, care erau mai rare; pe acolo puteam vedea oraşul, acoperişurile caselor, pînă departe. În casă mai locuiau mama şi sora mea, văduvă cu 2 băieţi. La pod aveam o intrare secretă, pe unde urcam şi coboram. Erau necesare toate aceste precauţii, pentru că în casă veneau tot soiul de oameni şi, pe deasupra, mai aveam şi o casă mare, la stradă. Acolo se afla întreprinderea de băuturi alcoolice a judeţului. În curtea ei roiau tot timpul muncitori, care încărcau şi descărcau toată ziua. De aceea nu puteam sta în casa propriu-zisă decît noaptea, şi atunci cu multă grijă să văd ce se întîmplă. Abia pe la ora 3 noaptea mă culcam într-una din camere: aveam ferestrele camuflate şi o lampă numărul 5. Duceam o viaţă de mizerie: nu aveam căldură iarna, lumină – cum v-am spus, şi mîncare – redusă la ultima expresie. Trăiam din ce ne dădeau nepoţii – singurii care aveau bani; mai aveam doi fraţi la Bucureşti, dar aceştia, foşti magistraţi, lucrau salahori în construcţii şi nu aveau destui bani.

Această recluziune forţată vi s-a părut chinuitoare?

Chiar dacă stăteam tot timpul închis, eram înconjurat de grija familiei, de dragostea familiei, de o manifestare sufletească frăţească cum rar se găseşte.

Bacovia are o poezie de singurătate unică în literatura noastră, şi chiar în cea universală. El este tipul singuraticului ce nu-şi găseşte nicăieri puterea de a se forma printr-o putere de rezistenţă. Pentru el, viaţa este un chin, o suferinţă, pe care n-o poate împărtăşi cu nimeni. El vede singurătatea ca pe o pustietate sufletească în care nu te mai regăseşti. M-a ferit Dumnezeu de această pustietate. Dacă venea pustietatea asta peste mine, cine ştie ce se întîmpla... Puteam să mă ramolesc, să mă ratez... Sînt atîtea lucruri care îl dărîmă pe om în societate, darmite aşa... Nu am avut aceste momente de pustietate, pentru că sînt un om religios. Cea mai mare parte din timp mi-l petreceam în meditaţii religioase, care-mi dădeau o putere de rezistenţă extraordinară şi siguranţa că nu se va întîmpla nimic cu mine. Puterea divină are grijă de tine; dacă tu îţi îndrepţi nădejdea către Dumnezeu, nu te părăseşte. Era şi un fenomen de cultură pentru mine, de filozofie – să-mi dau seama de creaţie, în ce constă puterea divină, să am adevărate revelaţii de cunoaştere a Dumnezeirii. Toate astea mă lămureau – mi se aprindea o lumină, neştiută, în sufletul meu. Această stare de beatificare era extraordinară; nu mai aveam nevoie de societate.

Aţi cunoscut şi alt fel de iubire (pe lîngă cea faţă de Dumnezeu şi familie) în această perioadă?

Dumnezeu m-a ajutat şi aici, fără să fie păcat, fără să fie o exagerare. Eu am fost un om cu sentimente complete, un om al vieţii adevărate. Am iubit femeia frumoasă, a fost pentru mine o încîntare. Am socotit-o ca fiind un dar divin, şi chiar aşa şi este. Dumnezeu mi-a mijlocit să fiu vizitat de o doamnă care a trezit în sufletul meu un sentiment de iubire – dar o iubire serafică, dezinteresată de partea materială, în care mă simţeam iluminat de frumuseţea ei, de atenţia ei. Îmi aducea flori – şi pentru mine acestea erau evenimente sărbătoreşti. Să nu vă imaginaţi altceva; am atins nişte praguri de curăţenie absolută: ţineam toate posturile, vinerea nu mîncam nimic. Chiar în viaţa pustnicilor, un ideal de iubire există, pentru că femeia este creaţia divină în care Dumnezeu a realizat tot ce este mai frumos.

Cum aţi pus capăt acestei incredibile experienţe?

Eu nu am ieşit, m-au descoperit ei pe mine. S-au purtat frumos, cu respect. Ajutorul de comandant al securităţii m-a invitat la Securitate, ca să dau o declaraţie. Aceasta s-a întîmplat în 1967, în iunie. Cînd mergeam spre poartă, le-am spus: pentru prima oară după 23 de ani paşii mei calcă pe aici. Cînd am ajuns la Securitate, m-au pus în legătură cu şeful Securităţii regionale, Costandache. El, care auzise de mine şi de activitatea mea literară, mi-a spus *„sînteţi liber“*. Cuvîntul ăsta, *„liber“* pentru mine a-nsemnat, renaştere, o caravană de neant. Am început să plîng. Cei de acolo m-au condus pînă la poartă şi mi-au spus că pot pleca acasă. Nu mai ştiam să merg, mi-era frică. Mi-era frică de maşini, că vin peste mine, de oameni, că se leagă de mine. Aşa că m-am aşezat pe marginea drumului. Ajutorul de comandant m-a văzut, şi m-a condus pînă acasă. Acolo, în faţa uşii, se adunase lume ca la bîlci. Era şi sora mea, căreia ajutorul de comandant i-a spus: *„Doamnă, vedeţi că ia masa acasă“*. Pe urmă am plecat cu sora mea în oraş, să mă fotografiez pentru buletin. Cît stătusem acolo, în pod, îmi făcusem buletin singur: *„Subscrisul Vizirescu Pantelimon, fiu de ţăran din judeţul Romanaţi, plugar muntean, n-am altă legitimaţie decît Columna lui Traian“*. După două săptămîni am căpătat un infarct. În exilul meu de taină (aşa-i spuneam eu) am avut tuberculoză, fără să ştiu.

Acum mai sînteţi singur? Priviţi cu alţi ochi singurătatea?

Şi-acum sînt singur, dar mă vizitează prietenii. După ce am ieşit, am început să mănînc la scriitori, am intrat în societate. Dar nu mă simţeam bine. Regretam şi regret şi-acuma epoca de puritate de-atunci. Mi se pare că-mi pîngăresc ochii cu ce văd astăzi. Atunci, aveam o vedere aşa de curată, de limpede, pentru că nu vedeam decît partea frumoasă a lucrurilor.

Singurătatea nu mă apasă nici acum. Deşi acum stau prost cu ochii, dezvolt o gîndire lăuntrică.

A consemnat
Iaromira POPOVICI

Profesii neînsoţite: portar şi manipulantă

Dorina NEMEŞ,
manipulantă la Depoul Dudeşti

Reporter: De ce manipulantă?

Dorina Nemeş: Ideea de a mă face manipulantă mi-a venit de la faptul că am avut probleme, am trei copii, sînt singură şi îi cresc de foarte mici... singura posibilitate de a cîştiga un ban mai bun era ca manipulantă.

Cît de veche sînteţi în meserie?

De zece ani. Şi sper să mai fac zece. Îmi place meseria, e o meserie frumoasă.

Prin ce e frumoasă? Călătorii văd că staţi în borcanul dvs., schimbaţi macazul şi mergeţi mai departe.

Fiecare meserie are o parte frumoasă. Pentru mine este frumoasă pentru că, tot timpul, sîntem în legătură cu oamenii şi, chiar dacă stăm singuri, legătura există şi chiar între noi şi ceilalţi participanţi la trafic. Sînt emoţiile, sînt privirile, toate acestea se simt în aer, chiar dacă nu comunică. E o coeziune între noi şi cei pe care-i transportăm. Bineînţeles, sînt şi oameni cu bun-simţ, dar sînt şi oameni fără bun-simţ. Primii, cu diverse ocazii sau sărbători, ne-au mulţumit într-un fel. Asta a demonstrat că i-am dus la timp, mai sînt şi probleme de trafic. Uneori ne mulţumesc, la orice uşă s-ar urca şi mulţumescul acela te umple de fericire. Au fost persoane ce au venit şi mi-au spus că le-a plăcut cum am condus... De sărbători, şi la noi mai ales femeile lucrează de sărbători, soţ-soţie mi-au prins în parbriz un buchet de viorele şi mi-au spus *„La mulţi ani“*.

Sînteţi totuşi singură?

Eu lucrez pe aceeaşi linie, 34, de ani de zile şi s-a realizat o legătură. Ne ştim parcă dintotdeauna... oricum, noi sîntem manipulanţi 8-10 ore, în rest, sîntem ca orice călător... şi cu un coleg care se retrage sau pe jos. Bine, acum nu mai e siguranţa de noapte, ca înainte. Mai ales iarna mergeam, de aici din Dudeşti pînă la Faur, poarta 4, pe jos. Şi mă gîndeam tot drumul la copiii mei, iar asta făcea mai scurt drumul. Dar, de atunci, a trecut timpul. Am nişte copii minunaţi. Prima s-a căsătorit, aştept un nepoţel, cealaltă a terminat Profesionala de încălţăminte, iar cea mică nu mai e nici ea mică, a terminat clasa a XI-a.

Aveţi o meserie bărbătească?

Într-un fel, e o meserie pentru ambele sexe. Poate s-o facă oricine, da' să ai înclinaţie. Ai nevoie să fii un psiholog bun, să prevezi ce se întîmplă. Privind strada trebuie s-o priveşti din stînga în dreapta şi din dreapta în stînga. Mereu să intuieşti ce face cel de pe trotuar din dreapta, cel din stînga şi să vezi şi ce fac participanţii la trafic.

Nu v-a prins, şi pe dvs., mania vitezei?

Vedeţi, plăcerea de a merge... dupăamiaza fiind traficul mare tensiunea în reţea e foarte mică... puterea motoarelor e diminuată. În schimb, la 12 seara, traficul e mic, consumul limitat, puterea din reţea e mai mare... atunci e chiar pură plăcere... simţi, mai ales la noi, pe Ştefan cel Mare, unde linia e foarte bună, doar un fîşîit de roţi. Dar doar aşa. La ora aceea îţi poţi permite să laşi lejer un vagon. În rest, nu se poate. Poţi rămîne infirm pe viaţă, pentru că tramvaiul este vehiculul care nu opreşte în doi metri.

Are suflet tramvaiul?

Da, face trup şi suflet cu manipulantul. Cînd am venit, acum zece ani, era un inginer al nostru, domnul Lemnaru, şi m-a chemat şi mi-a zis: *„Vino la mine, fetiţo, să-ţi arăt ceva“*. Tocmai venise 326, era nou, frumos, bine, reparat, şi mi-a zis: „uite, e al tău“ şi mi-a venit să-i zic Belle Art, nu ştiu de ce, pur şi simplu şi era doar tramvai. De atunci, cu el n-am avut decît un eveniment... bine, o tamponare fără vinovăţie. Era pe 30 decembrie... pe lîngă mine a trecut un Oltcit cu un domn de la ProTV şi a pierdut controlul volanului şi mi-a strîmbat tabla vagonului... lucru nevoit nici de mine, nici de el. Vagonul dacă e îngrijit, te ajută şi el. Nu doar îl las în depou; eu l-am ascultat o zi întreagă cum s-a comportat şi sînt singura care-i spun mecanicului ce-l doare. Mecanicul îl controlează general, dar el nu poate şti... Eu am îngrijit mereu vagonul şi vreau să fac la fel şi-n continuare, cînd o să am un Neamţ.

Ce alte calităţi mai trebuie să aibă un manipulant?

Să fie bine crescut, să ştie să se descurce în orice problemă de trafic.

Care-i filosofia dvs. de viaţă?

Sînt o luptătoare. Am rămas cu tata singură, cu fratele, şi el spunea că trebuie să lupţi. Eu nu sînt mamă pentru fetele mele, sînt prietenă.

Şi n-aţi vrut niciodată „să vă urcaţi pe pereţi“ de greu?

Ba da, dar am fost mereu o fată sociabilă. Sînt prietenă cu multe familii.

V-aţi decorat cabina în vreun fel?

Nu, am doar o iconiţă. Bine, că pui un mileu, se poate, dar să nu încurce vizibilitatea. Eu, să ştiţi, mă închin şi asta chiar e singurul gest la care ţin şi cred că-mi ţine noroc. O dată nu m-am închinat şi era să fie un accident şi mi-am dat seama că m-am grăbit, stînd de vorbă cu schimba mea am uitat să-mi fac cruce.

Care-i partea cea mai sensibilă a tramvaiului dvs.?

Nu trebuie bruscat, dacă e bruscat îşi pierde din calităţi. Trebuie luat uşor şi din timp. Dacă e bruscat nu mai opreşte în parametri optimi.

A consemnat
Eugen ISTODOR

George MANEA,
portar al Cimitirului „Izvorul Nou“:

Reporter: Ce este „Izvorul Nou“ pentru dumneavoastră?

George Manea: Un loc de recreere şi agrement, căci n-ai decît să vii aici şi răul şi greutatea nu mai sînt. Morţii te destind.

Uitaţi de ele, adică?

Da, deci n-am să vă spun decît că am un băiat paralizat şi soţia. Asta este, mi-a dat Dumnezeu, mi-a luat Dumnezeu şi n-avem decît ca lux să ne permitem guvide sîmbăta şi oase garf, calitatea a II-a, duminica. Dar asta depinde dacă se primeşte vreo comandă goblen de către soţie, că ea goblen face. Iar goblen nu se mai caută, că unii îşi fac tapet viu colorat, iar alţii nu mai vor lucru de mînă pe perete.

Vă simţiţi singur?

Dacă este să spui că m-a lovit D-zeu, da, dar poate să fie mai rău.

Ce poate fi mai rău?

Moartea. Păi, ce singurătate e moartea, oho, n-aţi prins dvs. aşa ceva!

Nu vă simţiţi singur cu atîţia morţi în jur?

Cînd sînt mulţi n-ai de ce să te temi. Unul e rău, mulţi îşi văd între ei de treabă. Ştiu că o dată era capela în reparaţie şi s-a găsit ideea să se pună omu' într-o firidă aici, lîngă portar. Mi-era frică de el, era prea nu ştiu cum, îmi sufla în ceafă.

Aveţi un inventar al gropilor?

Adică, dacă ştiu cîţi sînt? Nu, da' D-zeu ştie? Eee, întreabă-l pe El şi după aia să vii şi la mine.

Şi dacă e vreunul în plus?

Adică, cine-i nebun să se îngroape singur?

Z. ORNEA

Solitudinea actului creator

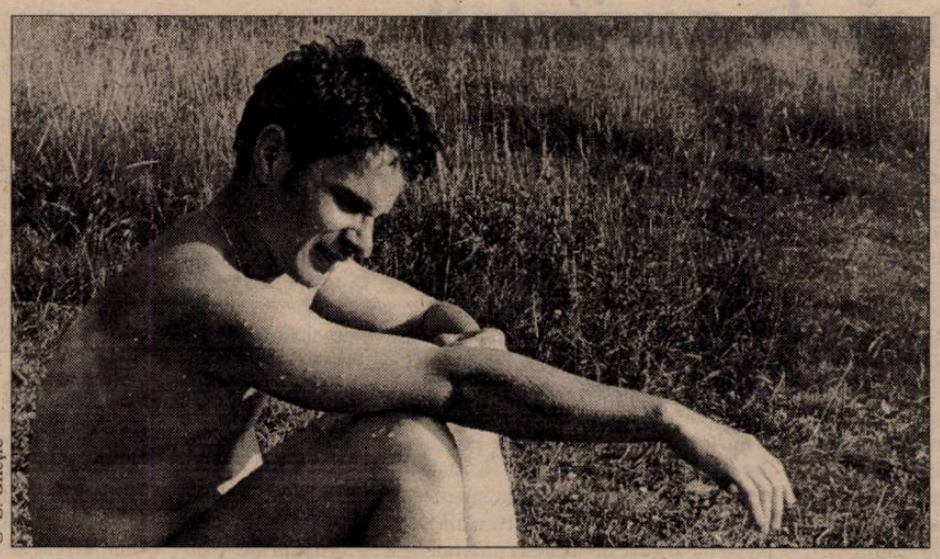
© S. Gheţie

Destinul scriitorului e paradoxal. Pentru a crea are nevoie irepresibilă de singurătate. Chiar perfectă uneori, dacă ne gîndim la Proust, care scria (şi trăia) într-o cameră căptuşită cu plută. Dar pentru valorificarea creaţiei sale are nevoie de alţii, care să i-o publice şi apoi să i-o recepteze critic. Ba chiar, în foarte multe cazuri, obişnuieşte (sau obişnuia) să-şi citească scrierile într-un conclav de confraţi numit cenaclu. Ba, cîte o dată, în acel conclav nu toţi companionii sînt scriitori. Cei mai mulţi membri ai Junimii din faza ei ieşeană nu erau scriitori. Şi totuşi, Eminescu, Caragiale, Creangă, Slavici şi-au citit unele dintre scrierile lor în acest cenaclu eteroclit ca fizionomie. Şi unde mai pui că aici domnea zeflemeaua, anecdota avea întotdeauna prioritate. Pe Eminescu, căruia cîteva dintre creaţiile sale (nu numai *Sărmanul Dionis)* nefiind prizate (ba chiar, povesteşte Gh. Panu, au trezit zîmbete sarcastice) atmosfera aceasta l-a scîrbit. Şi există o scrisoare a sa către Iacob Negruzzi în care, amărît, mărturisea că Junimea l-a cam lecuit de scris. De fapt, probabil, poetul voia să spună, iritat, că e lehamitisit să mai citească în cenaclu. Şi totuşi, în Junimea bucureşteană din salonul casei lui Maiorescu a citit, printre altele, *Luceafărul*. Altfel, scria în singurătatea, ocrotită, a cămăruţei sale de burlac, fumînd şi bînd cafele făcute pe spirtieră. Un alt cenaclu vestit, în care scriitorii, după travaliul în singurătatea perfectă, se adunau pentru a citi producţia lor, ascultînd opinii, a fost „Sburătorul" lui E. Lovinescu. Aici şi-au citit creaţiile Ion Barbu, Camil Petrescu (poezia şi primele piese de teatru), Camil Baltazar, Felix Aderca, Hortensia Papadat-Bengescu, Sanda Movilă, Ioana Postelnicu, Lucia Demetrius, Ilarie Voronca, B. Fundoianu şi mulţi alţii încă. Ba chiar Hortensia Papadat-Bengescu a mărturisit – în scris – că întreg ciclul Hallipa (cinci romane masive) l-a scris la îndemnul mentorului de la „Sburătorul", citindu-l, în întregime, în cenaclu şi fructificînd observaţiile recoltate. Rebreanu, care a fost, şi el, imediat după război, membru al cenaclului „Sburătorul", n-a citit, acolo, romanul *Ion* şi nici celelalte. Dar în 1920, cînd a publicat primul său roman *(Ion)*, a aşteptat, mai întîi, înfrigurat, verdictul lui Lovinescu. Şi el a venit greu. Lovinescu a povestit că prozatorul (care nu era încă marele scriitor) îi telefona criticului pentru a-i afla opinia „din mers". Criticul i-a răspuns de două ori: „Merge greu, Rebrene. Am citit 20 de pagini – şi nimic". Apoi, după acelaşi răspuns după lectura altor zeci de pagini, la al treilea telefon, Lovinescu, care el a sunat, i-a mărturisit, cu mari exclamaţii, că a scris un roman puternic şi obiectiv. Apoi, cu prestigiul definitiv consolidat, n-a mai solicitat opinii. Ele au venit singure şi erau, în mare măsură, aprobative, datorate unor condeie cu autoritate în critica literară. Dar în ce chinuri scria! Numai noaptea, închis în singurătatea camerei sale de lucru, fumînd şi bînd cafele, în tăcere reculeasă. Şi, să adaug, a avut totdeauna gestaţie grea şi încordată. S-au păstrat mărturisiri edificatoare ale marelui prozator notate în jurnalul său. Iată o însemnare din 8 august 1927 despre procesul de creaţie al romanului *Ciuleandra:* „Acuma, la 12 1/2 noaptea, am terminat transcrierea *Ciuleandrei* (lucrase la această transcriere – care însemna şi cizelare şi finisare – din 21 iulie 1927 n.m.). Ce-o fi, singur nu ştiu. Subiectul m-a pasionat mai demult... Eu, cu zbuciumările mele tainice, cu grija mare de-a pune în fiece cuvînt un înţeles mai adînc, de-a spune numai cît trebuie, de-a realiza viaţa, de-a aprofunda un conflict sufletesc – poate că eu sînt un simplu neputincios... E rîndul *Răscoalei*. Dar vai, cît va mai trece pînă ce voi vedea-o în picioare." Şi, iată ce spunea, la 25 mai 1932, cînd scria la *Răscoala:* „N-am strălucit deloc săptămîna asta. Aş putea spune că am cam pierdut-o. De-abia cîteva pagini scrise. N-am ajuns să sfîrşesc faimosul capitol II. Duminecă prost, luni mai binişor şi marţi, iar azi o pagină. Dacă merge aşa nu isprăvesc cartea pînă la toamnă". Şi la 2 iulie 1932: „Dacă în noaptea de joi spre vineri am scris puţin, azi-noapte a mers mai bine, fără însă a ajunge la cantitatea ce-mi propun, de cinci pagini pe zi". La 1 decembrie 1935, într-un interviu dat revistei *Vremea*, întrebat dacă scrie greu, răspunde: „Da, foarte greu. La început scriu deodată, dar la transcris schimb aproape complect textul. Eu nu refac, ci transcriu totul din nou. Scriu însă greu, fiindcă îmi creez dificultăţi. Sunt cazuri cînd, sub dispoziţia inspiraţiei, scriu douăzeci de pagini într-o noapte, dar la transcriere nu mai rămîn din ele decît trei". În 1937 era în chinuri, scriind la romanul *Gorila*. O însemnare din 24 ianuarie 1937 preciza: „Numai două rînduri am scris aseară şi totuşi am fost mulţumit, fiindcă m-am simţit în atmosferă şi cu atenţia în subiect, ca să nu zic inspirat". Şi la 26 ianuarie 1937: „Am stat şi aseară pînă la 3, dar n-a fost chip nici măcar să meditez serios pentru carte". În sfîrşit, la 3 februarie 1937: „De la 7 1/2 seara pînă la 4 1/4 dimineaţa am stat în zadar. Am început cu relativ elan, am scris o pagină şi m-am oprit cuprins de îndoieli. Nu-mi place deloc începutul şi fără început nu pot merge mai departe, fiindcă-mi lipseşte linia şi ritmul. Am ajuns la adevărată disperare. Parcă niciodată n-am fost aşa de steril în invenţie... Poate că şi scrupulele estetice sînt excesive. Dacă făceam aşa, nu mai scriam *Ion* niciodată..." Pînă la urmă, a izbîndit, romanul – după opinia mea modest sub raport estetic – a apărut, în două volume, în 1938. Singurătatea creaţiei sale se împlinise încă o dată. Şi cu toate că era un scriitor cu prestigiu definitiv cîştigat, paradoxal, îl interesa enorm cum aprecia critica literară romanele sale, urmărind fie şi notiţele apărute în publicaţii obscure.

Cum spuneam, condiţia scriitorului e paradoxală. Fuge de lume, căutînd singurătatea totală în etapa creaţiei. Şi, apoi, în faza publicării şi a receptării, caută oamenii şi aşteaptă, înfrigurat, opinii. Dar sînt şi scriitori care îşi cultivă necontenit singurătatea. Elocvent e cazul lui Mateiu I. Caragiale. N-a fost afiliat nici unui cenaclu. Trăia singuratec – chiar după ce s-a căsătorit, în 1923, bine rostuindu-se, cu bătrîioara Marica Sion – devenind castelan de Sionu. La *Craii de Curtea Veche* a început să lucreze din 1910, dar romanul apare mai întîi în revista *Gîndirea*, tocmai în 1926-1928, iar în 1929 în carte. (E drept că mai înainte, în 1924, îi apare *Remember*, publicat, mai întîi, în 1921, în *Viaţa Românească).* Repet, nu s-a afiliat nici unei grupări literare, trăind în solitudine perfectă şi neavînd deloc contact cu lumea literară. E, poate, cazul cel mai perfect al solitudinii în creaţie şi în comportament, trăind – în izolare – în fantasmele închipuirilor sale heraldice, bucuros nevoie mare fiind atunci cînd a putut înălţa pe acoperişul conacului din Sionu un drapel de el proiectat. Nu primea pe nimeni şi nu se întîlnea cu literaţi. Şi, totuşi, retras cu totul, din 1930, din preocupările literare, opera sa (să amintesc şi *Sub pecetea tainei* din 1930-1933, neterminată) se bucură de mare succes, iscînd devoţiuni de fani ceşi ziceau (îşi mai zic) mateini, Ion Barbu propunînd chiar întemeierea unui club al mateinilor. Singurătatea totală, bine cultivată, nu e întotdeauna aducătoare de eşecuri.

Alcor C. CRIŞAN
traducător

Turist întîmplător prin România

Autorul acestor însemnări nu poate decît să îşi decline, de la bun început, orice răspundere cu privire la eventualele frustrări provocate cititorilor potenţiali.

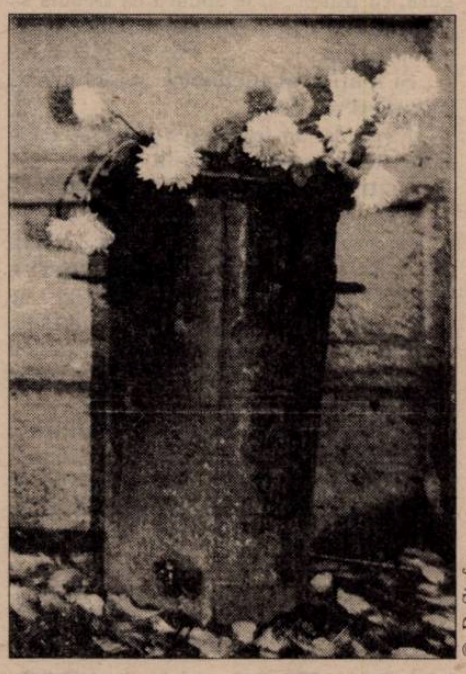
© D. Ştefan

Ca bun specialist al implementării legislaţiei comunitare à la Murphy, el îşi recunoaşte implicit limitele: în descifrarea misterelor mioritice. Cu atît mai mult cu cît, în prezent, activitatea profesională nu îi mai permite decît arareori popasuri mai îndelungate pe aceste meleaguri.

În rest, el îşi desfată ochii şi celelalte părţi ale trupului admirîndu-şi conaţionalii în deplasările de peste hotare. Distinşii promotori ai economiei de piaţă care îşi scot pantofii în avion pentru a le facilita şi celorlalţi călători accesul la specificul nostru naţional. „Manager-ii" de ocazie ce străbat cu pantofii lor ieftini şi scîlciaţi coridoarele hotelului Palace de la Gstaad, după ce tocmai au ieşit din liftul pavoazat cu vitrine pline cu bijuterii. Şefii de delegaţii care preamăresc în mod sincer meritele danubiano-pontice ale produselor indigene ş.a.m.d.

Drept consolare, prada de război adusă din Occidentul încă în stare de funcţionare. Variantele contemporane ale lui „Mefistofele" de Boito, ale căror merit primordial este evidenţierea strălucirii sonore a versiunii din anii '50 semnată de Tullio Serafin. Ediţia croată a înregistrării „Andrea Chénier" cu Maria Callas. Prezenţa lui Ludovic Spiess în distribuţia lui „Boris Godunov" în viziunea lui Karajan.

Dar numai în pauzele vacarmului domestic ce se revarsă de peste tot în imobilul de pe strada de la marginea parcului. Fiindcă, nu-i aşa, singurătatea nu e chiar atît de uşor de obţinut.

Pereţii blocului par să se transforme în membrane special proiectate pentru propagarea programelor gen „Viaţa satului" ori „Reflecţii rutiere". Ce altceva ţi-ai mai putea dori ca garnitură la integrala Celibidache?...

Eventual vreo vecină curioasă care nu doar că deschide uşa pentru a vedea ce vizitator a poposit în faţa uşii tale, ci scoate şi capul pentru a-l examina mai bine, mai îndeaproape.

Ori administratorul care ţine morţiş să verifice alegaţiile locatarilor de la etajul inferior cu privire la vibraţiile unui robinet neidentificat.

Ca să nu mai vorbim de ofertele diverselor agenţii imobiliare, de pompe funebre, de televiziune cu plată, de... şi de... şi tot aşa pînă în ziua de apoi. Cu sau fără majusculă.

Dar, la urma urmelor, cetăţenia română îşi are preţul ei. Trebuie să recunoşti şi tu că nu le poţi avea pe toate.

Ca atare, şi autorul acestor consideraţii îşi va pune bateriile din nou la încărcare, în aşteptarea unei noi călătorii la Istanbul. *„Inima e-un vînător singuratic"...*

© V. Dorolţi

Anca MANOLESCU

AMALGAMUL ECUMENIC ŞI BUNUL DUMNEZEU

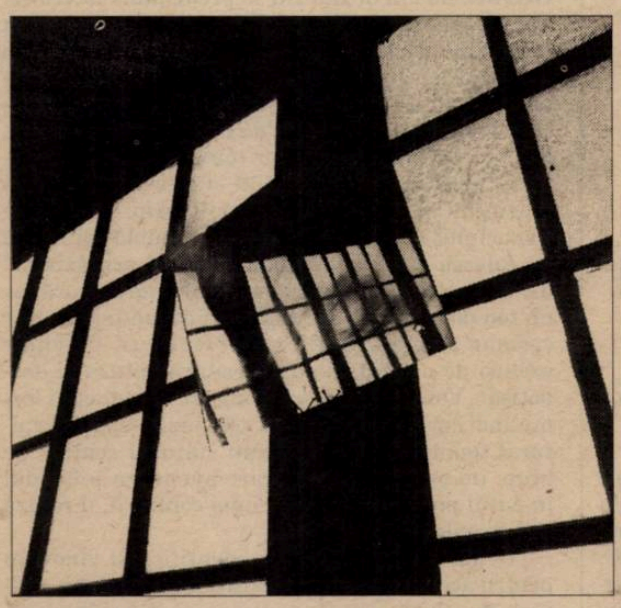

© S. Gheție

Dl Mirel M. Palada, student al Universităţii Bucureşti (Facultatea de Sociologie), actualmente bursier la Kalamazoo College (USA) a trimis *Dilemei* un text intitulat: „Salinger, ASCOR şi bunul Dumnezeu", legat de afirmarea religiei (ortodoxe) în Universitate, aşa cum e susţinută ea de Liga Studenţilor şi de ASCOR. Domnia-sa se asociază, după cum o scrie, cu „sindicaliştii, de regulă mai agnostici, adepţi ai unei agende nu atît de ambiţioase din punct de vedere ideologic, cît mai degrabă cu o orientare pragmatică". Opus „militantismului" studenţilor creştini, dl Palada îşi recoltează sursele de autoritate din „raţionalismul iluminist, aşa cum este el oglindit de tradiţia liberală" şi consideră că, acei studenţi „fac confuzie între domeniul public şi cel privat, al propriilor lor «credinţe comprehensive» dacă este să folosim conceptul încetăţenit în ştiinţele politice de John Rawls". „Nu pledez – mai spune domnia-sa – pentru separarea moralităţii de ştiinţă. Pledez pentru respectarea încurajării metodei raţionale în Universitate, chiar şi în abordarea credinţei în sine. După cum spunea dna Manolescu, un act hermeneutic în locul unei rapide reţete de convingere".

Odată net delimitate cele două poziţii, mesajul dlui M. Palada e mai degrabă unul încurajator. El ne vorbeşte despre posibilitatea unui dialog (e vorba, în speţă, despre dialogul prin E-mail dus de domnia-sa cu o colegă din Facultatea de Matematică, membră ASCOR): „uneori am impresia că purtăm două discursuri paralele, că nu facem altceva decît să ne legitimăm orbeşte de la diverse surse de autoritate... alteori însă, întrezăresc o anumită evoluţie latentă în scrisorile noastre. De la intransigenţa de început, în care fiecare mai mult sau mai puţin îşi spune poezia învăţată pe de rost, cu patos şi cam atît, la o schimbare de ţon, la o «domolire a vocii». Încetul cu încetul am început să ne găsim locuri comune".

În această privinţă, mesajul e, încă o dată, încurajator, mai ales dacă ţinem seama de „faptul că printre membrii ASCOR-ului sau ai LSUB-ului există şi persoane (după umila-mi părere, eu consider că majoritatea) cu care se poate avea un adevărat dialog, nu un frustrant monolog paralel. Spun asta pentru că uneori în rîndul studenţilor, ca şi în presă, ASCOR-iştii şi «cei de la Ligă» sînt prezentaţi stereotipical în bloc ca fiind tradiţionalişti, bigoţi, prozelitişti şi intransigenţi. Iar din proprie experienţă ştiu că nu e întotdeauna aşa. Realitatea, ca de obicei, are bunul-simţ să fie mult mai nuanţată..."

Relativism religios

Încurajată, la rîndul meu, de aptitudinea pentru dialog a dlui Palada şi de sensibilitatea sa la nuanţe, aş vrea să fac unele observaţii. Domnia-sa – în opoziţie cu asumarea exclusivistă a Ortodoxiei – este pentru „relativismul oricărei religii" şi îl invocă pe M. Eliade „relativistul prin excelenţă al fenomenului religios. (Dacă nici el nu a tratat religiile din punct de vedere comparat drept expresii ale căutării sacrului, egale între ele din punctul de vedere al coerenţei şi al legitimităţii lor, neprivilegiind în consecinţă nici una dintre ele, atunci cine oare?!)." Ce înseamnă oare, aici, a privilegia? Un istoric al religiilor este ţinut – din respect faţă de disciplină şi în măsura anvergurii informaţiei sale – să investigheze cu aceeaşi atenţie orice formă religioasă. Chiar dacă „egal" nu este termenul potrivit pentru un domeniu unde cantitativul joacă un rol secundar, înţelegem că dl Palada se referă la „fiabilitatea" tuturor religiilor. Dar de ce ar implica ea „relativismul oricărei religii" şi ce înseamnă oare „relativism" şi „relativist al fenomenului religios"?

Înseamnă oare că, fiind mai multe, religiile îşi infirmă aptitudinea de a *fi căi spre Unu*? Înseamnă oare că sînt exclusiv „expresii umane ale căutării sacrului" şi nu *expresii de sine ale Realităţii ultime* ce anticipează şi răspund acestei căutări? Dacă e să recurgem la etimologie, *religio-religare* nu implică, în primul rînd, legătura comunitară pe baza credinţei ci legătura între divin – unu, dincolo de determinaţii şi forme – şi uman, participant la (dar nu captiv în) domeniul relativităţii. O religie este un chip, un mesaj pe care realitatea ultimă îl oferă unui grup uman, în conformitate cu aptitudinile lui psiho-fizice şi spirituale, cu un anume moment al lumii şi cu o anume atmosferă culturală. Iar dacă grupul uman respectiv dezvoltă posibilităţile acestui mesaj în domeniul – *relativ* – al temporalităţii (ori al devenirii), mesajul nu rămîne mai puţin, în calitatea sa proprie, un drum vertical de comunicare *actuală* cu Absolutul. În limbaj creştin, acesta e unul din sensurile *crucii*: omul angajat religios funcţionează la intersecţia orizontalei (a devenirii istorice, socio-culturale ori, pur şi simplu, individuale) cu verticala unei *înaintări* şi a unei *întîlniri* zenitale.

Nu despre *egalitate* ar fi cazul să vorbim aici, ci despre o *convergenţă verticală* a religiilor, după metafora – foarte des utilizată – a numeroase cărări ce urcă pantele muntelui către acelaşi vîrf. Însă fiecare îşi are *logica* sa proprie, *traseul* ei desenat în conformitate cu posibilităţile călătorilor ce o parcurg.

Amalgam vs *ecumenic*

Din păcate („ironia involuntară a limbii române" pentru a-l cita pe corespondentul *Dilemei*), există şi *lecturi plate*, ori mai degrabă *aplatizate*, ale acestei convergenţe. Dl Palada menţionează, el însuşi, un exemplu. „...citeam *Franny and Zooey* a lui Salinger şi eram entuziasmat de *amalgamul* ecumenic de haiku-uri zen, scrieri mistice ruseşti şi citate din filosofii stoici greci şi din scrierile confucianiste". Dumneavoastră însivă, dle Palada, resimţiţi şi diagnosticaţi aici amalgamul. E un termen care „strigă" însă alături de *ecumenic*. O perspectivă ecumenică veritabilă nu implică *mixajul* elementelor a diverse tradiţii ci, dimpotrivă, respectul pentru coerenţa (despre care aminteaţi, de altfel) a fiecărei căi. Există însă – în America mai cu seamă, şi cu extensie din ce în ce mai mare în Europa vestică – un anume tip de religiozitate înamorată de atare amalgamuri, preparate după diverse reţete, pentru diverse gusturi.

Analiştii fenomenului vorbesc despre „spirit religios difuz", „religiozităţi paralele" şi à la carte. După datele oferite de Françoise Champion – care tratează subiectul în *Religiile lumii* (volum colectiv sub cond. lui Jean Delumeau, Paris, 1993, trad. rom. Humanitas, 1996) – aceste mixaje dezinvolte şi intern contradictorii ating adesea derizoriul multicolor al unui bîlci: „fiecare îşi organizează propriul univers de credinţe coordonînd în interiorul acestuia elemente creştine şi cosmice, psihospirituale şi morale. Şi astfel, întîlnim într-o producţie imaginară integrală atît Providenţa, cît şi forţa cosmică nelimitată, învierea şi reîncarnarea (!)... Să amintim şi de New Age, curent ce poate fi observat în prezent mai ales sub forma unei subculturi care vorbeşte despre «meditaţie», despre «vindecare spirituală», despre *rebirth*, «astrologie transpersonală», ghicit în cărţi etc." Dincolo de calitatea cu totul inegală a datelor asamblate şi de completa lipsă de rigoare în asamblaj, ceea ce e frapant în aceste „nebuloase" este chiar mobilul artefactelor lor: „realizarea combinaţiilor este dominată de o logică dublă: o logică pragmatică şi o logică a experienţei afective, ţinta finală fiind mereu bunăstarea, dezvoltarea personală, fericirea pe pămînt" (F. Champion, *ibidem*).

Nu mai avem de a face decît cu construcţii individuale, *plate* cum spuneam, în care raţiunea de a fi a unei religii – aceea de cale verticală – a fost abandonată. Şi cînd spun *individuale* nu mă refer la individualism opus unui spirit comunitar, fie el eclezial ori social, ci la faptul că asemenea reţete nu implică decît posibilităţi *individuale* ale fiinţei, şi acelea prost orientate şi viciate prin compoziţiile la care se pretează. Mai sever decît analiştii actuali, R. Guénon ar vorbi despre o „contra-tradiţie", despre o parodiere a tradiţiei (cf. *Domnia cantităţii şi semnele vremilor*, Paris, 1945, volum tradus şi el la Humanitas).

Nu cred însă că studiile lui Eliade – unde copacul este, de pildă, identificat şi studiat drept simbol al axei în mai toate tradiţiile – pot justifica ori îndrepta către asemenea atitudini. Investigînd comparativ religiile, Eliade nu ne sugerează să utilizăm drujba pentru a extrage din diverse axe bucata care ne place şi să bricolăm apoi un pomişor ce nu mai duce dincolo de vîrful lumii, ci creşte în grădina fericirii personale. De altfel, însăşi libertatea pe care şi-o iau asemenea bricoleuri de a aborda tradiţiile – ca pe un bazar deschis în beneficiu personal – spune ceva despre vagul şi iresponsabilitatea cu care se raportează la religie.

Aţi subliniat, în relatarea dialogului dvs. cu colega de la Facultatea de Matematică, dle Palada, că iniţial discuţia se purta de pe poziţii extreme, şi, mai ales, într-un plan unde discuţia nu avea şansa unui spor de înţelegere. Ea este, pentru Ortodoxie, drept cale spirituală unică; dvs. pentru „relativism religios". Ea susţine condamnarea homosexualităţii de pe poziţiile moralei creştine; dvs. pregătiţi un eseu în care să ilustraţi legitimarea homosexualităţii de pe poziţiile tradiţiei liberale (Locke, Stuart Mill, Rowles...). Pentru a vă cita:

„Briciul dubitativ al raţiunii" vs *„îmbrăţişarea necondiţionată a unui credo"*

Astfel formulate, o spuneţi dvs. însivă, opţiunile devin reducţii ireconciliabile. A pune eticheta „îmbrăţişarea necondiţionată a unui credo" pe efortul şi problematica religioasă e deja o nerealistă simplificare. Un credincios care *merge* pe drumul credinţei sale nu e o fiinţă somnolentă care a suspendat uzul raţiunii în favoarea unei senine credulităţi. El spune dimpotrivă că, pe acest drum, raţiunea e solicitată să se deschidă către un domeniu al paradoxurilor şi al intuiţiei contemplative, să accepte efortul dar şi propria depăşire înspre cunoaşterea unui adevăr deja oferit, ce rămîne însă să fie descoperit, experimentat la nivelul întregii fiinţe: trup, suflet, duh.

Am putea invoca aici volumul lui Leszek Kolakowski, *Religia* unde autorul analizează poziţia raţionaliştilor şi pe cea contemplativă cu privire la „existenţa lui Dumnezeu" pentru a conchide că nu există, în acest conflict, o instanţă care să decidă de partea cui stă adevărul. „Două certitudini ireconciliabile se ciocnesc între ele: certitudinea filosofilor, care se întemeiază pe criterii de coerenţă logică, şi certitudinea credincioşilor şi a misticilor care se împărtăşeşte dintr-un mit sau din realitatea la care se referă mitul. Şi cine oare e suficient de înţelept şi de imparţial ca să decreteze imperios căror criterii trebuie să le acordăm prioritate? Şi ce ar putea oare însemna «prioritate» şi «imparţialitate» cînd sînt aplicate în acest conflict?" (p. 162 în ed. rom.). E bine să luăm în calcul această concluzie atunci cînd „briciul dubitativ al raţiunii" e prea sigur de atotputernica lui ascuţime.

Pledaţi pentru „respectarea încurajării metodei raţionale în Universitate, chiar şi în abordarea credinţei în sine." Din păcate „metoda raţională" tinde adesea să devină raţionalistă şi să rateze întîlnirea cu obiectul ei de studiu, impunîndu-i orizontul propriilor ei presupoziţii. Iată, observaţia aceluiaşi autor: „Mereu şi mereu ne întîlnim cu aceeaşi *petitio principii*: credincioşilor li se spune că limbajul lor e intrinsec ininteligibil şi că nici ei înşişi nu-l pot înţelege, şi asta din cauză că limbajul lor nu reuşeşte să respecte regulile inteligibilităţii stabilite de o ideologie filosofică al cărei scop principal e de a modela aceste reguli într-un asemenea mod încît să excludă limbajul religios din tărîmul inteligibilităţii" (pp. 183-184 în ed. rom.). În textul trimis *Dilemei* nu păreţi, desigur, adeptul unor atari crispări. Oricum e cazul ca, între *distanţare* şi *adecvare* faţă de obiectul de studiu, „metoda" să găsească un cît mai bun dozaj.

Cînd vorbeam despre o hermeneutică a problematicii spirituale, în cadrul Universităţii (mai precis a Facultăţii de Filosofie), nu mă gîndeam neapărat la Eliade, cu toate că el e o referinţă de neocolit – şi rar ocolită – în studiul religiilor. Mă gîndeam la stilul lui Heinrich Zimmer care a investigat, cu simpatie intelectuală, filosofiile Indiei, dezvoltate pe un drum diferit de al celei occidentale contemporane: nu în concordanţă cu ştiinţele, ci – asemenea unei lungi tradiţii filosofice europene – ca „înţelepciuni" ce pregătesc intuiţia „unui Adevăr (cu A mare), spune Zimmer, despre existenţa omului şi natura cosmosului; ceva care să pătrundă în piept şi să străpungă inima cu ceea ce Baudelaire numea «vîrful ascuţit al infinitului», *la pointe acérée de l'infini*". Mă gîndeam iarăşi la demersul lui Henry Corbin care a deschis Occidentului un capitol de „filosofie vizionară" datorată unor contemplativi musulmani, mai cu seamă shi'iţi, pe care el îi numeşte „platonicieni ai Persiei".

Prin intermediul studiilor lor, descoperim „moduri de cunoaştere" în care *raţiunea* colaborează cu şi se deschide către un alt organ al inteligenţei, apt de intuiţia adevărurilor supra-formale. E un tip de *cunoaştere* despre care vorbeşte o tenace linie de filosofi greci şi de autori creştini: cea a *intelectului (nous)* – capabil de cunoaştere transraţională, de acces la unitatea Fiinţei. În *Republica* (510 *e* – 511 *e*), Platon face distincţia între *dianoia* (inteligenţă analitică, raţiune) şi *nous* (intelect). Prima recurge la postulate, la presupuneri drept „mijloace de a ataca", de a porni să tatoneze pas cu pas o problemă; intelectul „se înalţă la nivelul principiului", ce îşi conţine propria evidenţă. Toma de Aquino va spune: „raţionarea se comportă faţă de înţelegere – ca operaţiune a intelectului – ca agitaţia faţă de odihnă, ca oglindirea faţă de posesiune; una este perfectă, cealaltă imperfectă" (*apud* A. Pleşu, „Despre simbol"). Cunoaşterea lui Dumnezeu în contemplaţie şi rugăciune va fi apanajul acestui *nous*, „vîrful ascuţit al inimii", în expresia lui Origen.

Nu mai e vorba aici de „a compara" diverse tradiţii, ci de a lua act de un palier al fiinţei, la care toate tradiţiile dau acces. Investigarea unor atare moduri de cunoaştere cere însă raţiunii o anume probitate şi modestie, alături de *atenţia* necesară pentru a le identifica în realitatea lor proprie, fără catalogare rapidă drept „credinţe necondiţionate". Iar, în această privinţă, efortul studiului e benefic şi pentru cel neangajat religios dar mai ales pentru cel angajat.

Album

Bunicuţa publicitară

STĂPÎNIŢI-VĂ INDIGNAREA!

Dacă se va încerca să vi se vîre pe gît un alt produs de îndepărtare a bătăturilor decît „Le Diable", răspundeţi rece, dar cu fermitate: „Pardon! Aş dori «Le Diable», vă rog!". „Le diable" îndepărtează bătăturile în şase zile pentru totdeauna. 3,95 franci. La farmacia Weinmann din Epernay şi în toate farmaciile. (din *L'illustration,* 25 ian. 1930)

Bazar

Hoţii de cafea

Hoţii de azi nu mai sînt ce-au fost odată. Ei par să fie tot mai afectaţi de multitudinea serialelor cu poliţişti şi infractori, pe de o parte, şi de înduioşătoarele telenovele, pe de alta. După moda hoţilor bătuţi de păgubaşii înfuriaţi şi în legitimă apărare (faimosul caz Andronic), a apărut o alta: cea a spărgătorilor cafegii cu gusturi domestice. Hoţi mărunţi, aceştia speră ca, pe lîngă riscuri şi prăzi, să se aleagă, din meseria lor, şi cu o seamă de momente plăcute. Hoţii „de cafea" înclină mai mult să-şi trăiască momentul decît să-şi burdusească buzunarele. Desigur, le-ar face ei pe amîndouă, dacă le-ar permite contextul. Aflăm din cotidianele bucureştene că, pe 13 mai, la sediile unite al Scriitorilor Bucovineni şi al PSM din Suceava s-a comis o spargere. Autorii, doi adolescenţi de la Casa de copii, au forţat uşa, dar, negăsind banii visaţi, au dat, în schimb, peste un fierbător electric şi niscaiva ceşti. Liniştiţi, băieţii şi-au făcut cîte o cafeluţă, după care au furat atît ceştile, cît şi fierbătorul. Cei doi şi-au desăvîrşit furtul devalizînd PSM-ul de setul de tacîmuri şi tigăi, pe care le-au vîndut în piaţa mare.

În Bucureşti, hoţii domestici s-au dovedit mai abili. În timp ce doamna Viorica Tranulis urmărea, cu sufletul la gură, serialul *Esmeralda*, ei au selectat tot ce era electronic în bucătăria acesteia şi... duşi au fost. Dar nu fără a bea şi ei, liniştiţi, cîte o cafeluţă, de astă dată, Espresso. Înainte să se facă nevăzuţi cu cuptorul „magic" cu aer cald, cu mixerul Philips şi prăjitorul de pîine, hoţii nu au uitat să pună linguriţa de cafea în chiuvetă. Pe lîngă utilajul casnic, au furat şi doi litri de palincă. Păgubaşa a descoperit furtul în pauza publicitară. Vedeţi că sînt şi acestea bune la ceva...

Hoţii de cafea ne devin aproape simpatici prin dorinţa lor de confort: jinduind după o viaţă mai puţin monotonă, ei tratează casa păgubaşului precum un loc de repaos, reculegere şi amuzament.

Iaromira POPOVICI

Ou de ciocolată

Exilul de marţi

Lectura unui articol apărut în **Observator**-ul constănţean de marţi (şi... nu întîmplător de marţi!), 28 aprilie a.c., la pagina de Cultură-învăţămînt, m-a cam lăsat visător. Titlul-bombă al articolului cu pricina – **SPAŢIUL TOMITAN:**

➥

Fi-va Mondialul o spălare de creier?

În sfîrşit, a venit vremea noastră! A analiştilor în fotbal. O lună de zile noi vom domina piaţa, iar dacă analiştii politici vor vrea să fie „la obiect" şi să aibă succes – vor ei altceva? – vor trebui să se refere, obligatoriu, la meciurile Cupei Mondiale şi la destinul României, acolo; îi aud deja. Nu le va fi prea greu. Am scris-o de nenumărate ori în *Dilema:* gîndirea noastră politică e de natură fotbalistică. De la preşedinte pînă la ultimul comentator, senator sau moderator, oricine vrea să fie accesibil, pe înţelesul mulţimilor, se exprimă în termenii acestui joc consacrat, de mult, pe tot globul, ca rege. E normal, e anormal? De decenii, întrebarea aceasta e tîrzie. O răsturnare a acestui suveran ar fi o revoluţie neghioabă; l-am auzit recent pe Daniel Cohn-Bendit – fostul „bandit roşu" din '68 – întinzîndu-se la vorbă cu Pivot, preţ de un sfert de ceas, despre Cupa Mondială: cîteva din ideile lui, foarte competente, le-ar putea semna orice om de dreapta, dacă se pricepe în fotbal, şi care e dreapta sau stînga aceea care nu emană analişti fotbalistici pentru a căpăta un chip uman? Orice politician care „o dă pe fotbal" devine un om normal, de un apolitism acceptat şi plăcut în vremelnicia sa.

Fireşte că au apărut şi intelectualii gravi (în '90, în Italia, au fost 100 adunaţi în jurul lui Moravia) care protestează împotriva acestei noi „spălări de creier" la care va fi supusă omenirea prin turneul final al Mondialelor. S-ar putea să aibă ceva dreptate: există, într-adevăr, riscul ca în telejurnalele de noapte şi în ziarele de dimineaţă, un meci ca SUA – Iran (meciul cel mai aşteptat de Cohn-Bendit...) să fie mai important ca genocidul ruandez, şomajul european sau situaţia din Gaza. Ar fi chiar atît de scandalos? Da, susţin responsabilii cu conştiinţa universală, şefii sectoarelor „suflete". Noi, analiştii fotbalistici, ca de obicei, sîntem mai împăciuitorişti: noi chiar am vrea „o spălare de creier", a creierului fotbalistic pe care s-au adunat şi se adună tot atîtea pete cît cele apărute pe conştiinţa omenirii de la păcatul originar încoace. Fotbalul, ca tot omul, a păcătuit şi a fost alungat dintr-un paradis – acela al jocului; al jocului secund, al jocului secundar (Ultima formulă vede în el „o industrie de vîrf a spectacolului"). În contemplarea, analiza şi suportarea acestei situaţii nu sîntem mai puţin gravi decît inginerii angoasei universale; în orice caz, la fel de naivi ca ei în faţa evidenţelor.

Nu trebuie să tinzi spre profeţie – instinct deloc obscur al oricărui analist în fotbal sau politică – pentru a fi 99% sigur că şi la Mondialele acestea învinşii vor fi puriştii, esteticienii autonomi, idealiştii jocului, cîţi mai sînt şi cîţi mai contează;

în aceeaşi proporţie e probabil că va domina pragmatismul – ultimul intelectualism, ajuns popular, pentru a caracteriza jocul dur, închis, strict „la rezultat", bazat pe ideea simplă şi larg acceptată a anihilării adversarului, înainte de toate;

e 97% clar că se va dezvolta eroarea de a identifica o echipă cu o naţiune, iar naţiunea cu noţiunea victoriei;

e 95,42% că fiecare victorie – eşecul luînd proporţiile unei „ruşini naţionale" – va revendica „o dreptate", din care descinde „o justiţie" înfăptuită printr-un scor, o istorie răzbunată printr-un penalti, cînd nu-l va invoca pe Dumnezeu Tatăl; oricît de închis va fi jocul, el va rămîne deschis metafizicilor naţionale;

e „mie la sută" că nici un arbitru nu va chema echipele la centru pentru a le spune: „domnilor, nu ne-am adunat aici pentru ca să aducem dreptatea pe pămînt, ci ca să ne distrăm";

e la fel de sigur că nu va exista printre cele cîteva miliarde de telespectatori vreunul care, în faţa produselor acestei industrii a spectacolului, să mai rostească vorba aceea de idiot ancestral „is only a game". Fotbalul şi-a lichidat idioţii. Poate şi copilăria.

E clar că nu ne vom distra, la Mondiale; lumea ştie că aceasta nu e o veste tristă. Mondialele vor fi o sărbătoare, cu precizarea: a seriozităţii. E ceea ce se cere tuturor echipelor: să joace serios!, aceasta exprimînd totul: mental de fier, sănătate de oţel, apărare inexpugnabilă. (Pe vremuri, atacul era cea mai bună apărare – hai, hai, fără nostalgii şi jocuri de cuvinte...) Nu va fi nici „o spălare de creier" fotbalistic, acela pe care s-a pus, la ultimul turneu final, o pată mai semnificativă decît cea de pe fruntea lui „Gorbi": Brazilia – Italia 0-0, titlul decis la penaltiuri! Încordată pînă la ultimul neuron, lumea se va întîlni cu propria ei imagine, cu petele-i de neşters, cu clişeele ei foarte clare şi exagerate – în acestea va găsi plăcerea. Plăcerea obişnuinţei cu acest fotbal încruntat, rău, angoasat ca toate ştirile „interesante" ale unei bune pagini externe dintr-un ziar normal. Ca analist totuşi imperfect – fiindcă ţin personal şi complex cu Brazilia şi România – aş fi mulţumit dacă, tratînd totul cu maximă seriozitate, cum se cere, deloc frivol, deloc superficial, nu voi face din orice s-ar întîmpla, sfîrşitul lumii. E plăcerea mea de a nu vedea în nimic sfîrşitul lumii. Perfidia mea inutilă. Ziceţi-i simplu: o tragedie.

Radu COSAŞU

➥

FRIGUL, FRICA ŞI MĂMĂLIGA FIERBINTE

–, chiar şi cu „amortizorul" gibmihăescian al subtitlului (**Zilele şi nopţile unui cenaclu întîrziat**), nu era de natură să predispună la visare, decît poate pe marginea legăturilor obscure din „explozibilul" mămăligii tomitane şi detonatoarele ei culturale de tranziţie... Reveria pe marginea textului mi-a fost declanşată însă cu adevărat de cele două motto-uri pline de miez-ale semnatarului, un student al Literelor tomitane, lider-fondator al unui cenaclu „de-lirant şi ex-centric": Motto 1: „Argint şi aur n-am. Ce am îţi dau: în numele Cenaclului de Marţi, ridică-te şi umblă" şi Motto 2: „Adesea am trişat visînd pe marginea textelor" (G. Călinescu). Incipit-ul articolului ne asigură, pe un ton doctoral, că ne aflăm în faţa unui adevărat coşmar al marginalilor, persecutaţi, ba chiar excluşi de o confrerie universitară obtuză şi despotică: „Vom sfida corsetul îngust al inducţiei formulînd încă de la început concluzia: spaţiul cultural tomitan este un spaţiu cultural centrat pe grup, un spaţiu cultural care ajustează individul în patul procustian al cîte unei confrerii, îl refuză sau îl exilează."

Următoarele paragrafe identifică şi vinovaţii pentru această stare de lucruri. Între aceştia, „cultura de grup", căreia... „discursul delirant şi excentric îi provoacă nevroze, orice risc de alteritate îi provoacă anxietate şi angoasă" şi „cultura verticală" care „exclude dilematicul, problematicul,... opţiunea greşită". Totuşi, „Un singur zvon de succes în această cursă grăbită spre crepuscul. Un lanţ paradoxal de librării funcţionează complementar şi compensatoriu, bucurînd cartofagii, cîţi încă mai sînt". În aceste condiţii preapocaliptice intră în scenă salvatorii: „O mînă de oameni tineri, alergici la dogme şi la vertical, ar putea să precipite divorţul." Soluţiile „salvatoare" nu sînt greu de anticipat: „Pot să înceapă prin a lua în posesie locurile rămase vacante în schema funcţională: excentricul şi politropicul..." Pînă cînd acestea „se vor hotărî să se nască" rămîne „făgăduinţa cafenelei hermeneutice care încarcă lumea cu posibil şi reia totul de la început cu naivitate".

Urmează, *pour la bonne bouche,* apoteoticul „manifest al Cenaclului de Marţi", unde discursul, după ce a adoptat, pe rînd, tonul doctoral, polemico-apocaliptic şi prescriptiv, devine liric şi mesianic:

„Cenaclul de Marţi are ceva de opus. El s-a pregătit îndelung să se nască şi s-a născut, aidoma pruncului din basmul românesc, care n-a voit să apară pe lume fără a şti întru ce anume. Ivirea pe lume, dacă nu se petrece în chip orb şi sub somnambulism, trebuie să fie întru ceva.

Noi am avut, prietene, prea multe reţineri.

Dar TU

tu vei fi liber.

Te luăm în braţe. Mersul nostru să fie mersul tău. Îţi cîntăm. Cîntecul nostru să fie vibraţia ta. Scriem cărţi: emoţia noastră în idee să fie a ta. Vrem să sporim prin tine. Tot ce ne sporeşte e adevărat. Iar cînd cineva ne sporeşte, cînd ne face să spunem altceva în monotonia vieţii proprii este un stăpîn binecuvîntat, în robia căruia fiinţa noastră se simte în sărbătoare.

În numele Cenaclului de Marţi, RIDICĂ-TE ŞI UMBLĂ!"

Paul CERNAT

În căutarea oraşului american la sfîrşitul mileniului

(Hail Babylon! de Andrei Codrescu*)

Nu ştiam de ce visasem pantofii maro cu tighele albe ai lui Andrei. Singuri. Mergînd. Întrecîndu-se să meargă. Pantofi de cîntăreţ de jazz din New Orleans, de poet din New York, de căutător de urme de scriitori în San Francisco. La cîteva zile după ce am avut visul, Andrei mi-a adus ultima sa carte, *Hail Babylon!* apărută în mai, anul acesta, la St. Martin's Press. Purta aceiaşi pantofi, bănuiţi deja de a fi străbătut şi „Road Scholar" şi „The Life and Times of an Involuntary Genius". Citind „In America's Shoes", mi i-am imaginat poate aşa, purtîndu-l nesătul şi nesofisticat şi, cum avea să se definească el însuşi, „neruşinat" de întîmplare şi miracol.

Odată, Andrei mi-a spus că America are doar trei oraşe – New York-ul, în care cît de puţin ai sta, devine imediat şi oraşul tău, New Orleans şi San Francisco. Citindu-i cartea, ţi se pare că ar mai fi cîteva, mai mult frontiere cardinale, doar că Andrei e dezinteresat de frontiere, aşa încît rămîne ca America să fie dominată de cele trei „opiumuri" deja încercate.

Carte de călătorie şi anticălătorie, *Hail Babylon!* nu descrie oraşe, ci limbajul oraşelor, lumina şi oamenii lor, povesteşte cum mai stau ei cu moartea şi cu memoria, cu rătăcirile şi înşerpuirile în jurul unui timp care nu le mai aparţine. Fascinant este capitolul „Un transilvănean în Dixieland", poate mai ales pentru noi, tentaţi să înţelegem mai mult cînd se spune că sudiştii au două moduri de a vorbi: unul între ei, şi altul în prezenţa inamicului, sau cînd relaţia maestru-discipol, stăpînitor-ocupat este rezolvată hamletian: maeştrii/stăpînii vor fi ucişi îndată ce vor adormi...

Doar că „nici Sudul nu mai este ce-a fost", şi reperele şi depărtările sînt altele şi altfel, şi veneraţia şi misterul, iar cuvîntul „love", dăruit, ar suna cam aşa, prin cel mai frumos vers scris de Robert Johnson, cîntăreţul de blues: „Eşti mai aproape de mine, iubito, decît Isus pe cruce". Andrei Codrescu înregistrează în New Orleans entuziasmul oamenilor pentru moarte, în San Francisco cele 99 de culori ale parcului Golden Gate (în care orbii au o grădină a lor), magia acestui oraş fiind datorată exclusiv luminii. Aceeaşi lumină întinsă pe axa Ierusalim – New Orleans – San Francisco, văzută şi pe zidurile Sibiului vechi.

Andrei Codrescu este cu adevărat un sentimental uitat, un fel de memorie disperată a poeţilor dispăruţi, fericit să vadă o placă pe o casă, pe un hotel, un nume de stradă, un copac cu tăbliţa atîrnată de piept: „aici a scris, a murit..." Andrei e mîndru de oraşele care îşi amintesc de poeţii lor, chiar cînd locuitorii lor i-au uitat. Pe drumul de la New York la Washington mă opresc mereu în parcarea „Walt Whitman" să beau o cafea şi mă gîndesc ce revoltaţi ar fi unii conaţionali vigilenţi dacă s-ar vinde cremvurşti în parcarea „Mihai Eminescu", între Iaşi şi Chişinău.

La noi se poartă soclurile. Aici poeţii sînt coboriţi în stradă. Şi merg.

Carmen FIRAN

* „Unul dintre scriitorii cei mai prodigioşi, talentaţi şi magici" – ***The New York Times Book Review***

FUNDAŢIA DRAMAFEST împreună cu partenerii săi naţionali şi internaţionali a lansat, începînd cu data de 15 mai 1998, a doua ediţie a Concursului Naţional de Selecţie pentru texte noi de teatru. Pot participa autori nedebutanţi scenic, cu texte de teatru de orice factură (inclusiv texte pentru teatru de păpuşi/marionete): piese, scenarii, notaţii-colaje, eseuri sau poeme scenice etc. Textele selectate vor fi montate şi prezentate în Festivalul Internaţional al Noii Dramaturgii DRAMAFEST '99 (septembrie 1999, Tîrgu Mureş), iar autorii vor fi incluşi în programul promoţional al Fundaţiei.

Textele vor fi trimise pînă la data de 1 decembrie 1998, în sistem MOTTO şi în trei (3) exemplare pe adresa TEATRUL ARIEL str. Poştei nr. 2, 4300 Tîrgu-Mureş, cu menţiunea PENTRU DRAMAFEST '99.

Informaţii suplimentare la telefoanele: 065-215184, 162917; 094602158 sau prin email: dfest@orizont.roknet.ro

INSTITUTUL EUROPEAN
LANSEAZĂ
la
Tîrgul Internaţional de Carte, Bucureşti
Teatrul Naţional (sala IV, stand 3)
joi, 4 iunie

ora 13:30 Spre o integrală Bergson: **Introducere în metafizică • Cele două surse ale moralei şi ale religiei • Evoluţia creatoare**
Prezintă: Luca Piţu şi Alex Ştefănescu

*

ora 17:30 **Breviarul nebuniilor curente**, de Luca Piţu
Prezintă: Ioan T. Morar, Ioana Drăgan, Dan Petrescu

Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

Cronica literară de tranziţie

Despre naţionalism, cu doxă şi cumpătare

Această carte* e rezultatul unei ambiţii îndrăzneţe: aceea de a relua, în anul 1997, iniţiativa Institutului Social Român care a organizat, în 1924, un ciclu de conferinţe asupra doctrinelor politice, înmănunchiate apoi într-un volum, în care apăreau Nicolae Iorga, Nae Ionescu, Mihail Manoilescu sau Alexandru Marghiloman. După trei sferturi de secol, sarcina şi-o asumă proaspăta Societate Academică din România – şi ceea ce ni se oferă este mai mult decît onorabil, chiar dacă dimensiunile şi calitatea studiilor/ crochiurilor componente sunt inegale. Oricum, marele merit al volumului este că introduce o catenă de repere istorice şi conceptuale într-un spaţiu al improvizaţiilor sau al pospăielii paranoide, prin care o mare parte a clasei politice *en titre* deambulează buimac şi brownian.

Mi-au atras în mod deosebit atenţia textele *A fi sau a nu fi liberal?* de Aurelian Crăiuţu, *Liberalismul românesc în specificitatea lui istorică* de Alexandru George, *Conservatorismul românesc* de Ion Bulei, *Naţionalismul, politica etnică şi naţional-comunismul* de Alina Mungiu-Pippidi, *«Ortodoxismul politic»: pericol sau fantasmă?* de Teodor Baconsky, *Doctrina social-democrată* de Anatol Carpinschi, *În numele poporului – Scurtă analiză a populismului, ieri şi azi* de Sorin Ioniţă, *Legionarismul* de Dan Pavel şi *Feminismul ca politică a modernizării* de Mihaela Miroiu.

Pentru că spaţiul mi-e limitat, pentru că e cel mai închegat din toate (autoarea este iniţiatoarea şi sufletul întregului ciclu de conferinţe) şi pentru că, *last but not least*, subiectul mă preocupă cu prioritate la ora actuală, voi consacra rîndurile de mai jos doar studiului Alinei Mungiu-Pippidi despre naţionalism, absolut remarcabil prin cuprinderea largă şi abordarea echilibrată.

În primul rînd, autoarea scoate subiectul de sub incidenţa demonizării/exaltării: *„Un element pe care îl putem elimina din start este încercarea de a defini naţionalismul astfel încît acesta să fie un fenomen «pozitiv» sau «negativ». Discuţia despre naţionalismul «bun» sau «rău» trebuie redusă la discuţia mai modestă despre naţionalismul «adecvat» sau «inadecvat»* (p. 112). Exagerînd numai cît se cuvine, aş spune că naţionalismul în politică e ca şi matematica: ea e la fel de utilă în construirea de poduri ca şi în contabilitatea cadavrelor într-un lagăr de concentrare. Alina Mungiu-Pippidi constată imanenţa doctrinei: *„În viziunea noastră, naţionalismul nu este nici bun, nici rău, ca orice fenomen inevitabil"* (p. 112) şi *„caracterizarea naţionalismului ca nociv sau benefic nu poate fi făcută decît dacă există un consens privitor la funcţia sa socială şi politică"* (p. 113). Citîndu-l pe un cunoscut politolog, autoarea aduce în discuţie teza că stabilitatea unui stat pare să fie invers proporţională cu pluralismul cultural, chiar dacă există excepţii (India) de la această quasi-legitate, şi ideea e întru totul congruentă cu afirmaţia lui Gellner conform căreia naţionalismul e generat de *„nevoia de omogenitate culturală a societăţii moderne"*.

Subcapitolul final al studiului este consacrat naţionalismului românesc. Autoarea urmăreşte evoluţia de la *„naţionalismul liberal"* al secolului trecut la mişcările naţionaliste din prima jumătate a secolului nostru, evoluţie care a trecut şi prin *„naţionalismul constituţional al lui Maniu"* (p. 117). Este respinsă filiaţia simplistă Iorga-Cuza-Codreanu, întrucît *„Iorga dezvoltă un punct de vedere despre naţionalism care este acela al unui conservator moderat sau, dacă vreţi, al unui liberal conservator. Naţionalismul lui Iorga nu se deosebeşte fundamental de cel liberal..., decît prin accentul pus asupra importanţei educaţiei"* (p. 117), care îl transformă pe ţăran/mahalagiu în cetăţean. În acest spirit, este notabilă definirea liniei lui Iorga ca *„naţionalism civic"* (p. 117), a cărui ţintă este întregul organic al naţiunii, într-o amplă solidaritate politică ori cetăţenească, nu etnică – spre deosebire de fundamentalismul, cu tente sanguinare, exclusiviste sau în cel mai bun caz mistice, al unor A. C. Cuza, Nichifor Crainic sau Nae Ionescu. Direcţia Iorga are afinităţi, mai curînd, cu conceptul cuminte de românism, statuat de Constantin Rădulescu-Motru. Nu este omis aportul unui liberal ca Spiru Haret *„în desăvîrşirea formării naţiunii şi a spiritului naţional"* (p. 117). Delimitîndu-se de optica excesivă a unui teoretician ca Manoilescu, autoarea enunţă un adevăr esenţial în prizarea corectă a doctrinei în discuţie: *„Naţionalismul democrat... nu este de sorginte totalitară sau şovină"* (p. 117).

Venind la prezent, Alina Mungiu-Pippidi atrage atenţia că *„naţionalismul maghiar din România"* (legalist şi cu năzuinţi etno-euro-regionaliste) recreează sau întreţine naţionalismul de stat (p. 119). Predicînd separaţia, pe bază de autonomie largă şi bilingvism oficial, promotoarea naţionalismului maghiar din România, UDMR (*„partid etnic cu proiect naţionalist"*, p. 119), tinde spre *„împărţirea aceluiaşi stat de către două grupuri naţionale"*, ceea ce este *„sursă perpetuă de mişcări şi de ideologie naţionalistă «în oglindă»"* (p. 119). Asta este perfect adevărat; mai greu verificabilă, însă, mi se pare afirmaţia că *„naţionaliştii noştri de astăzi, cel puţin cei din partidele naţionaliste parlamentare, sunt colectivişti şi atei"* (p. 119). Naţionaliştii cumpătaţi sunt în toate partidele (ceea ce confirmă una din concluziile autoarei: *„naţionalismul este şi va rămîne singura ideologie cu o bază veritabilă populară din România post-comunistă"*, p. 119), dar colectivismul şi ateismul nu-s caracteristici chiar unanime. Şi încă o nuanţă: *„existenţa lor* <a naţionaliştilor noştri>, *atît cît este, se datorează existenţei... partidului-umbrelă al etnicilor maghiari"*, spune d-na Mungiu-Pippidi. Eu cred că doar „înverşunările", „încrîncenările" au această sorginte, deoarece naţionalismul în sine, aşa cum chiar studiul pe care l-am recenzat atestă, are o anumită imanenţă, o inexorabilitate, o doză de motivaţie intrinsecă, indiferentă la prezenţa sau absenţa „provocărilor".

George PRUTEANU

*) Alina Mungiu-Pippidi (coordonator), *Doctrine politice – Concepte universale şi realităţi româneşti*, Ed. Polirom-Societatea Academică din România, col. „Collegium", seria „Sociologie, ştiinţe politice", Iaşi, 1998, 280 p. Ceilalţi autori: **D.P. Aligică, T. Baconsky, Marko Bela, M. Bleahu, I. Bulei, A. Carpinschi, A. Crăiuţu, Alexandru George, A.-P. Iliescu, S. Ioniţă, M. Miroiu, D. Pavel, Andrei Pippidi, Enyedi Zsolt, Al. Zub.**

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

La Sineşti, în lipsa albastrului infinit, sătenii se axează pe soia

Rata

Ora 10,30. Sala de aşteptare a Autogării Obor. Intră un ins (şoferul) care anunţă sec: „Cine este pentru Sineşti-Axintele". Iese. Oamenii îl urmează ca într-un ritual binecunoscut. Urcăm în maşină. Sacoşe legate între ele cu ciorapi de damă, fierăstraie, genţi burduşite cu tîrguieli de la oraş, chiar şi un cărucior din care un bebeluş priveşte nedumerit. Pe bancheta din spate – un băiat negricios. Domnul care ne-a condus îi strigă jovial: „Bă, cioară, ce desenezi acolo, bă?" Copilul răspunde că vrea să meargă acasă. Şoferul îl înjură. Ia să-l punem pe „puiul pe crocobaur" să cureţe prin autobuz! Lumea rîde. S-a înţeles cine este stăpînul în maşină.

Începe controlul. Cei cîţiva pasageri cu bilete sînt priviţi cu dezamăgire şi oarecare indiferenţă, în timp ce, într-un difuzor, Angela Similea îşi doreşte un „albastru infinit".

Ocupaţiunile

La 30 de kilometri de capitală – Sineşti. Nici moromeţian, nici, aşa cum auzisem, cu vile – labirint de 34 de camere. Un sat **normal**, cu drum asfaltat doar pînă la primărie. Aici m-am şi oprit pentru început. Patru sute de gospodării, 1200 de locuitori, dintre care peste 300 de rromi. Majoritatea oamenilor sînt agricultori, dar se cîştigă şi din „munca zilieră" la case aflate în construcţie. Dintre cele 56 de familii care primeau ajutor social, 50 erau familii de rromi: aveau foarte mulţi copii. Acum, totalul unor astfel de ajutoare s-a redus la 15, din lipsă de fonduri. Şomeri sînt doar 7, iar pensionari (foşti membri C.A.P.) peste 400.

În '90 tot ce era al C.A.P.-ului s-a vîndut şi banii au fost împărţiţi sătenilor. S-au vîndut maşinile, grajdurile – cărămidă cu cărămidă, ţevile de pe cîmp. Astfel, comuna a rămas fără posibilitatea de a mai iriga terenul agricol.

Apa curentă lipseşte şi ea. În '93 o investiţie de 90 de milioane a întins ţeavă la marginea satului şi, de atunci – aflu – „se merge trei paşi înainte, şase înapoi". Proiectul pare a fi imposibil de finalizat mai devreme de 2005-2006.

Este încurajată stabilirea familiilor tinere, prin acordarea de teren pentru case, acţiune fără prea mare succes însă, cu toate că s-au dat, după spusele primarului, 120 de locuri de casă. Un consilier explică: „În ultimii ani au venit aproximativ 30 de familii, dar sînt mai mult comunişti cu bani, care au avut posibilităţi mari pentru că au fost **sus**". Procurori, judecători, ofiţeri, doctori, „ei şi-au făcut vile, dar satul nu s-a dezvoltat prin ei". Aceasta fiindcă nu s-a muncit decît la negru. Alte mari investiţii care să absoarbă forţa de muncă sînt inexistente. Cu excepţia unor investitori turci care au „luat" Popasul Sineşti şi brutăria, „dar şi acolo munca este tot la negru". Asupra acestora planează suspiciunea. Oamenii din sat şi chiar cei de la Cooperaţie, care le-au închiriat spaţiile, vorbesc cu teamă despre ei. Sau nu vorbesc deloc. Am încercat să stau de vorbă cu omul de afaceri de la „Popasul Sineşti". Acesta m-a invitat politicos să părăsesc incinta „proprietăţii private". Afară se făceau mici. Păreau buni. Dar, de cîteva săptămîni, „Popasul..." nu mai are curent electric din cauza datoriei de peste 60 de milioane la RENEL. Iar brutăria, care „se renovează" din septembrie '97, arată înspăimîntător. Cîinii comunitari ce mişună în voie la intrare, completează tabloul.

Şcoala

O şcoală mare, spaţioasă, cenuşie. Ca în tot satul, nu există apă curentă. Profesorul Pîrvan mărturiseşte: „Sînt aici de 30 de ani – am făcut greşeala asta mare. Nu merită să termini o facultate, să te chinui, pentru a veni într-un sat unde nu poţi realiza prea mult". Salariul este mic. Vizita unui fost elev, acum om realizat, e singura lui satisfacţie.

Majoritatea celor care predau aici sînt suplinitori – cadrele calificate sunt excepţii. Lupta cea mai grea o au cu „mediul viciat", în mare parte „din pricina rromilor din sat", şi cu mentalitatea părinţilor care mai aşteaptă încă să vină un „secretar de partid" să le ia copiii la şcoală. În plus, oamenii pun tot mai puţin preţ pe carte. Patru ani pierduţi în liceu pot însemna un butîc, maşină, bani şi o privire de sus către naivul care „a-nvăţat degeaba". Elevii, 213 în total, vin la cursuri destul de conştiincios. Doar toamna lipsesc: merg să-şi ajute familia la cules. Aproximativ o treime din ei sînt rromi. Pentru cele două şcoli şi două grădiniţe din comună s-au alocat anul trecut 49 de milioane. Patruzeci au fost cheltuite pe lemne, iarna.

„Căminul cultural", cum i se spune, nu a mai simţit fiorul unui spectacol din '89. Tot atunci a rulat şi ultimul film. Clădirea aminteşte de povestirile lui Poe. Viceprimarul chiar a propus zidirea ferestrelor – „ca să nu mai fie geamuri sparte". Directorul se scuză: „Nu sînt bani. Mai ales acum, că s-a trecut pe autofinanţare, soarta căminului e pecetluită."

În sat există şi o bibliotecă. Micuţă, două-trei sute de volume, aranjată frumos, cu fotolii şi canapele aurii. În fiecare zi trec 15-20 de persoane pe acolo, mai ales elevi. Bibliotecara, o tînără, a pus la dispoziţia copiilor un caiet în care aceştia pot scrie ce cărţi ar dori. Deschid la întîmplare: „Aş vrea să fie mai multe cărţi şi să fie frumoase şi cărţi cu poveşti. Aş vrea să fie frumoasă toată. Iarna îmi place în bibliotecă şi cărţile pe care le iau. Cu asta am terminat." Semnează Adomniţei Marian, clasa a II-a. În sala de lectură – un televizor unde copiii mai vin să vadă, „în culori", desene animate, şi un casetofon la care ascultă poveşti.

© C. Bumbuţ

Cîrciuma, agricultura, cupoanele

Terasa unui „privatizat": un grup de ţărani îl lasă pe cel mai energic dintre ei să explice: „Nu se mai poate, dom'le. După '90 e din ce în ce mai rău. Plătim pentru fiecare metru de pămînt, pe fiecare oaie, pasăre, vacă. Dacă merg să vînd două kilograme de brînză, plătesc 50 de mii o tarabă. De unde să dau, că eu mă duc să vînd să-mi iau o pîine!" Ceilalţi îl aprobă. „Din cauza acestei situaţii s-a ajuns la banditism, la hoţie. Intră peste tine în casă, că nu mai are omu' ce să mănînce. Şi pe noi cine să ne apere?"

Proprietarul terasei, necăjit că, din cauza sărăciei, nici el nu are vînzare, adaugă: „Înainte de '89 era mai bine dacă stai să o iei aşa... Că trăia şi bogatu' şi săracu'. Nu cerşea nimeni la primărie. Unde-l prindea fără serviciu îl şi angaja!". Cineva aminteşte de agricultură. Din nou unanimitate: „Nu se poate trăi din agricultură!" Cu toţii încearcă să mă convingă, cu preţuri şi calcule, că banii aduşi de o recoltă nu acoperă nici jumătate din costul lucrărilor.

Inginerul agronom Mărginean spune însă altceva: că recoltele sînt bune şi un hectar de pămînt în care se investesc 2 milioane poate aduce de la 3 la 6 milioane, „în funcţie de an". Un hectar de legume, de roşii de exemplu, poate aduce pînă la 30-40 de milioane. Cu toate acestea „că agricultura nu-i ajutată – este un adevăr". Cele aproape 2.000 de hectare ale asociaţiei juridice conduse de dl Mărginean sînt cultivate în special cu cereale, fiindcă nu implică muncă manuală – totul se face mecanizat. „Anul acesta ne-am axat pe soia, floarea soarelui, sfeclă de zahăr, pentru că grîul şi porumbul le-am vîndut foarte greu anul trecut", explică inginerul. Din nefericire, Asociaţia a vîndut şi pe datorie. Urmarea? Societăţile particulare „s-au achitat", însă cele de stat mai au şi acum datorii. De sute de milioane.

Maşinile cu care se lucrează acum pămîntul au fost luate în '92, prin sistemul „plata la recoltare", ceea ce reprezenta o facilitate. Acum „nu există un sistem de creditare, de ajutorare, serios". Cupoanele? Sînt „praf în ochi" deoarece la un hectar, unde lucrările trec de 2 milioane, 150 de mii nu înseamnă mult. S-a folosit Asociaţia de cupoane? „Majoritatea – răspunde interlocutorul meu – le-am adunat de la cîrciumari – oamenii au băut pe datorie şi apoi au plătit în cupoane..."

În faţa aceleiaşi Asociaţii un bătrînel în cîrje mă asigură că „merge bine cu agricultura". Îi pare rău că nu are mai mult pămînt – nu i-au dat de la primărie, cu toate că „a bătut poteci acolo". Trăieşte dintr-o pensie „de colectiv" – 130 de mii el şi 90 de mii soţia. „Baba mea avea prima oară 15 lei pensia. Acum i-au mai mărit-o, dar vine vacanţa, vin nepoţii, că am cinci nepoţi, şi nu ştiu ce să le pun pe masă." Mai strînge bani de la asociaţie, are vacă, porc, păsări...

Nicolae, fierarul

Nicolae, fierarul, mă invită la el acasă. Soţia sa se scuză că nu are nimic dulce să mă servească – ţine post. Îmi arată lucrarea de licenţă a băiatului lor.

Nicolae este fierar de 30 de ani, „din tată-n fiu". A lucrat în cooperativa de producţie, dar acum şi-a încropit un mic atelier acasă: „lucrez 2, 3 ore pe zi, dar nu am clienţi mereu", îmi spune. Cîştigă maxim 500 de mii într-o lună. Depinde şi de anotimp. Din noiembrie încetează orice fel de activitate, iarna nu se lucrează şi în plus oamenii sînt foarte săraci. „De cînd cu atelajele astea cu roţi din cauciuc se cîştigă încă şi mai puţin. Înainte, roţile erau din lemn-fier şi se mai slăbeau vara – aşa aveam mai mult de lucru, cîştigam mai bine".

Nu a ieşit la pensie – are 56 de ani. E bolnav de inimă. Soţia stă acasă – şi ea e bolnavă. Singurul venit îl are aşadar din fierărit. Pămînt? Puţin – 2 pogoane.

Cei doi copii s-au realizat – fata este bibliotecara din sat, iar băiatul e profesor de istorie la Giurgiu.

În politică a intrat din '90, de cînd este membru PNŢCD. Viaţa politică l-a pus în situaţii deosebite deoarece tot ce-a visat la început şi ce-a ieşit în '97 „este incomparabil": „credeam că va fi mai bine, dar lucrurile nu au avansat deloc, ba dimpotrivă – au luat o întorsătură proastă, şi asistăm la nenorocirea noastră". Explicaţia? Fatalistă: „În România lucrurile nu au mers niciodată bine".

Rromii

De-a lungul uliţei ce duce spre biserică se află cîteva case de rromi. Dărăpănate, fără gard sau curte propriu-zisă. E soare. Cîţiva inşi dorm afară, întinşi pe iarbă.

Mă apropii de una dintre case. Stăpîna ei îşi mărturiseşte sărăcia şi neajutorarea. „Sfatul" nu le-a dat nimic, le plouă în casă, au 7 copii, muncesc cu ziua pe unde şi cînd găsesc. La primărie aveam să aflu, totuşi, că această familie a primit un ajutor special, de 400 de mii, pentru a-şi repara tavanul căzut.

Mai apar cîteva femei cu o droaie de copii în jur. Una dintre ele este fardată ţipător, gătită şi cu ochelari de soare pe cap. Încep să se laude cu necazurile lor. La şcoală s-au dat ajutoare pentru copiii săraci – mîncare, bani, haine, dar ele nu au primit nimic. Învăţătoarea, îmi spun ele, este de vină – „a dat pe ochi, pe sacoşe, pe neamuri, nu pe amărăciune".

O bătrînă foarte grasă vorbeşte tare, nu o întrerupe nimeni: „Dacă la dispensar nu duci găini, brînză, ouă, sarsanale, nu faci nimic. Adică, maică, ele cafelează, trag lulele de-alea lungile şi te-ntreabă «Cum te doare?» Nu te consultă, îţi dă bilet de trimitere la Urziceni". Începe să blesteme doctorii. Din cauza lor şi-a vîndut găina, ca să-şi ia „bisectol de pe raţetă". Dintr-un pachet de LM scoate o ţigară „Carpaţi". O aprinde tacticoasă. Are brichetă cu magnetou.

Nemulţumirea pare a fi generală: nu au pămînt, locuri de muncă, oamenii îi acuză de „furăciuni". Pămînt au primit toţi, însă cei mai mulţi, aşa cum am aflat de primar, l-au vîndut sau nu-l muncesc. Acuzaţiile sătenilor sînt nejustificate: „Noi nu furăm. Sîntem ţigani romanizaţi. Argintarii fură, clar sînt altă naţie. Ăia-s răi". Un altul completează: „N-avem treabă cu argintarii. Cînd vedem poliţia noi murim de frică, lor nu le este frică. Poliţia îi arestează o zi, două, da' îi eliberează. Că au dolari argintarii şi umblă îmbrăcaţi în aur şi-n tot luxu' lumii".

Totuşi, ţiganii recunosc faptul că foamea „te scoate şi la drumu' mare, să dai în cap. Ieşi la război cum au ieşit ăia, studenţii".

În Sineşti comunitatea rromilor este destul de mare. Cu toate acestea nu au un reprezentant care să le apere drepturile. Idei există: „Am zis să facem şi noi o comisie la Vasile care are mustaţă, la Constantinescu pe care l-am votatără, da' degeaba – ăştia e pentru ăia cu ţigarete, cu miliarde, nu pentru amărîţi".

Plec să vorbesc cu argintarii. Sînt salvat în ultimul moment: „Ce să cauţi la ei?! Ăia îţi iau gîtu'. Dacă intri acolo nici Constantinescu nu te mai scoate că au camere de luat video pe pereţi şi cîte 8-10 maşini fieşcare".

Tradiţii

Mă pregătesc de plecare. Cîţiva copii merg din poartă-n poartă cîntînd „Paparuda". O fată îmi spune: „Asta nu e paparudă. Asta-i cerşeală. Cînd eram eu copilă îmi puneam fustiţă de leuştean şi cu scaloian de lut şi cu ou pictat mergeam să mă stropească lumea cu apă, nu să-mi dea de mîncare. Erau alte vremuri, mai ştia omu' de suflet".

Cătălin MANOLE

Restructurări/ destructurări

De două luni, o mînă de huligani devastează sistematic un dispensar din Ferentari. Cine a trecut (locuit etc.) prin acea zonă va înţelege că acest delict nu este nici absurd şi nici ridicol, va înţelege că pentru unii locuitori ai cartierului, practicieni sistematici ai violurilor, tîlhăriei şi violenţei stradale, vandalizarea unui cabinet medical este normală, după cum pentru cultele satanice vandalizarea bisericilor este o datorie. O justiţie socială pe dos, care restabileşte ordinea unei sublumi în care disciplina sănătăţii nu face decît să încurce socotelile, pare logică în jocul de valori care pune în funcţie diverse paliere sociale. Chiar dacă dispensarul este pur-şi-simplu distrus, fişele pacienţilor sînt rupte, aparatura sfărîmată, toate la adăpostul nopţii, cei mai importanţi pacienţi ai acestei lumi – deocamdată demolatori în serie, mîine nu se ştie – ne dau de ştire că nu au dispărut, că sînt aici printre noi. Să nu uităm că o parte însemnată a forţei de muncă din construcţii şi sistematizări a fost folosită pînă acum nici zece ani la demolarea Bucureştiului istoric. Chiar dacă puseul distructiv se va fi consumat de atunci, rămîn în cîţiva (puţini dar, cum se vede – eficienţi) instinctele şi obsesiile. Iar starea-de-fapt parcă invită la aşa ceva: paza fără sistem şi eficienţă (de, cum se întîmplă la orice dispensar!) nu a reuşit să pună capăt vandalismelor. Gardienii publici sînt inexistenţi în periferie, poliţia populează zonele mai luminate, preferînd să păzească băcăniile... Aşa se face că sute de pacienţi au fost nevoiţi să se îndrepte către alte clinici, întrucît din fondurile subţiri pe care le primeşte dispensarul nu a putut fi recuperat mare lucru.

Faptul nu e singular şi nici, cum am vrea, periferic. Undeva, în Moldova, la Bacău, un alt dispensar a fost, şi el, prădat de două ori în cîteva săptămîni. De data aceasta hoţii, doi la număr, au fost prinşi. Ei furaseră aparatură şi medicamente în valoare de multe zeci de milioane de lei. Vă veţi întreba ce ar putea face un tînăr întîrziat, cu vocaţia înscrisă pe fruntea strîmtă şi privirea tulbure, cu un scalpel, un pahar Berzelius sau un mojar stomatologic. La ce i-ar folosi apa Davilla, hipermanganatul de potasiu, nitratul de argint sau bromura de magneziu? Poate la o remodelare genetică, aşa cum mai vedem prin filmele SF?! Poate mintea lor era inflamată de o proaspătă lectură a Golemului sau a Franckestein-ului lui Mary Shelley care le-au inspirat perspectiva alchimică a *homunculus*-ului? Poate că voiau să ajute, fără diplome şi recunoaştere ştiinţifică (dar ce, Pasteur sau Schliemann aveau?) cartierele delabrate în care locuiesc, între gropi de gunoi, ruine colectiviste şi locuinţe tip? Sau poate că voiau să ţină sub control febrele endemice, bolile sărăciei, să ajute bătrînii neputincioşi care nu se mai ajung cu pensiile?

Unul dintre tîlhari a mărturisit cu ochii pe care, probabil îi va fi avut şi Jean Valjean cînd a fost prins cu sfeşnicele de argint în traistă, că a luat aparatură şi substanţele farmaceutice pentru a le vinde. *Sîntem săraci, trebuie să trăim* – sub această formulă s-au înfăptuit multe dintre delictele ultimilor ani. Dispensarele, prost păzite, plasate de mentalitatea colectivă în zona nebăgată în seamă de oficialităţi a *humanioarele*, pacificate de mesajul lor generos şi de gratuitatea gestului vindecător, au devenit o ispită nouă pentru agresivitatea endemică dar şi pentru săracii întreprinzători. La polul opus, băncile sau instituţiile militare, păzite de zeci de inşi, descurajează orice iniţiativă.

Este evident că unele din supoziţiile avansate mai sus motivează, cel puţin parţial, cele două cazuri. Căci în primul (vandalizarea dispensarului din Ferentari) gratuitatea gestului trădează o vocaţie estetică, în umbra anonimatului, de control al puterii personale prin care mediul trebuie armonizat. În Ferentari este, de altfel, posibil orice delict, sub acoperămîntul larg al anonimatului. În Ferentari, dar şi în Militari sau Balta Albă. În Ţăndărei, Făurei, Slobozia şi oriunde aiurea aceste gesturi capătă în subcultura care le produc valori estetice. Ca şi graffitiurile sau gunoiul aruncat noaptea în mijlocul străzilor. Ca şi inscripţiile de pe statui sau prădarea parcurilor publice. Poate că şi sentimentul că dispensarul distonează cu insanitatea locurilor, cu mizeria eternizată, cu sălbăticia proverbială a localnicilor să fi dus la aceste expediţii de pedeapsă. *O facem pentru că sîntem puternici. Anonimi, dar puternici. Noi nu avem nevoie de medici şi tratament. În momente de criză, mentalitatea underground* cu ce are ea mai eficient, începe să populeze străzile travestită în derută sau justiţie socială. Cel mai recent exemplu – al haiducului din Valea Jiului condamnat la aşteptare perpetuă. Mitologia populară l-a plasat în rol principal printre personajele de epos modern.

Sorin ŞERB

Cu ochii-n 3,14

ŞTIRI

● Corupţie-Şantaj-Tecuci / Armata-Biserica-Suceava / Viol-Accident – nu-ştiu-ce-alt-oraş: acestea sînt cuvinte ce apar, negru pe alb, în genericul buletinului de ştiri al Studioului TVR-Iaşi (recent premiat de APTR). Ei, şi cum mai merg lucrurile în judeţ? Prost, monşer, cu economia, minunat, monşer, cu sărbătorile: datoriile la buget depăşesc cu o sută şi ceva de miliarde veniturile; patru miliarde sînt puse deoparte pentru o statuie a lui Mihai Viteazul; treizeci şi şase de mii de şomeri şi doar o mie doritori (şi înscrişi) la cursurile de recalificare; dar ce atîta calificare, cînd noi sîntem urmaşii lui Ştefan cel Mare?; acesta a fost sărbătorit de Fundaţia Tristan Tzara din Moineşti, iar moldovenii căzuţi la datorie împotriva lui Matei Corvin au fost cinstiţi şi ei de un sobor de preoţi. S-au mai sărbătorit: 1 Iunie – prin pungi cu daruri, cîntecele, dansuri din şolduleţ – şi inaugurarea unui nou sediu al Poliţiei pe o stradă din Piatra Neamţ – prin astuparea gropilor din carosabilul aflat în proximitate. (**D. V.**)

● Ion Diaconescu face declaraţii care se bat cap în cap cu acelea ale preşedintelui, în privinţa ingerinţelor partidelor în activitatea miniştrilor pe care i-au propus. Radu Berceanu face numiri în lipsa prim-ministrului şi pleacă atunci cînd premierul revine în ţară. Stoica şi Tăriceanu s-ar desprinde iar de CDR. UDMR-ul vrea iar universitate în limba maghiară la Cluj. Cunescu, deşi la putere (?) face alianţe cu partide din opoziţie. Remus Opriş se simte obligat să declare că e solidar cu guvernul Vasile, deşi face parte din acelaşi partid cu premierul. Şi totuşi, în incoerenţa lui, mecanismul puterii se învîrte în continuare. (**A. M.**)

● Se ştie că minerii disponibilizaţi au ignorat programele Guvernului de reconversie profesională. Mai nou, cei ce cîndva speriau Bucureştiul au ajuns acum să se resemneze şi să-şi întoarcă faţa dacă nu spre Dumnezeu, spre Iehova. În Oltenia (aflăm din *Libertatea)*, tot mai mulţi renunţă la ortodoxism în favoarea „Martorilor lui Iehova". Motivul? Bani, haine sau mobilă – cîrlige cu care membrii sectei îşi atrag noii adepţi. (**I. P.**)

● Carnavalul „D-ale Bucureştilor" îşi propune, în fiecare an, să anime Capitala şi s-o „arunce" în timp. Din păcate, niciodată nu reuşeşte. În afară de o înghesuială de nedescris, de niscaiva costume de epocă, precum şi de ceva încercări de spectacole, lipseşte un nu ştiu ce. Intenţia e lăudabilă, dar rămîne intenţie. (**I. P.**)

CE NE-A DAT PARTIDUL...

● 1 Iunie. Fragment din conversaţia unor puşti, în faţa casei de copii din cartierul în care locuiesc: „...Da, bă, da atunci cînd era Iliescu ne-a dat partidu' cozonac de ziua noastră..." (**C. M.**)

● Dintr-un portret al lui Sergiu Nicolaescu, publicat în *Curentul* din 28 mai, aflăm că „filmul a fost (pentru Sergiu Nicolaescu, *n.n.*) o pată de lumină într-o copilărie marcată de război, lupte, bombardamente şi morţi la tot pasul". Copilăria senatorului PDSR este, desigur, tot un film regizat de el însuşi. În adolescenţă, lucrurile devin încă şi mai senzaţionale: la 15 ani, eroul nostru joacă de două ori ceea ce se cheamă *ruleta rusească* (de unde avea revolver pe timp de pace? – într-un film, orice este posibil). De altfel, Rambo-ul autohton ştie să fie şi sensibil, la nevoie; în timpul războiului, „stăteam prin spitale şi citeam din Biblie muribunzilor" – ne mărturiseşte el cu umilinţă. (**C. P.-B.**)

● Reclama cupoanelor pentru agricultură – „nu lăsa nimănui ce este al tău" – e rostită la TV, cu ton blînd dar apăsat, cum ar suna îndemnul către un căţel încă neobişnuit cu osul, care-l ia cam în glumă sau îl ocoleşte fără interes. S-ar putea spune că aici e vorba de banii statului. Poate aşa se explică de ce nimeni n-a dat acest sfat preţios băncilor care au lăsat cu largheţe ce era „al tău", depunătorule, la dispoziţia „nimănui", adică a tot soiul de escroci, neprinşi şi nepedepsiţi pînă acum, de organele statului atît de grijuliu cu banii săi. (**T. C.**)

SINCERITATE

● Pe 2 iunie şi-a aniversat ziua de naştere Teo Trandafir, de la emisiunea de dimineaţă a Antenei 1. Pe lîngă un telefon foarte emoţionat de la mama ei, cunoscuta realizatoare s-a serbat tot amintind de kilogramele ei în plus. Un ciudat mod autocritic de *political incorectness*... (**I. P.**)

● „Nicăieri în lume, intelectualii nu îşi exprimă atît de sincer dispreţul faţă de minorităţile naţionale ca în România", spune un expert străin care studiază relaţiile între etnii. Ipotezei că generalizează pe baza unor impresii – poate superficiale – expertul îi răspunde cu o bogată colecţie de titluri şi caracterizări extrasă din ziare de mare tiraj unde într-adevăr sinceritatea înlocuieşte reflexele democratice. Expertul propune înlocuirea complexului de superioritate/inferioritate cu ipocrizia binevoitoare. (**M. B.**)

LA MARGINEA LITERATURII

● Pentru că zilele acestea stau sub semnul Tîrgului Internaţional de Carte Bucureşti 1998, iată un cocteil de titluri dintr-o producţie editorială *paralelă*, îndeobşte mai puţin prezentă în manifestările oficiale: „Afectivitatea integrală eliberatoare", „În pat cu preşedintele. Viaţa mea intimă cu Bill Clinton", „Cum să ne ferim de hoţi, escroci şi falsificatori", „Biblia vitaminelor", „Tinerii şi capcanele oraşului. Ghidul adolescentului precaut", „Duhul Sfînt, asociatul meu", „Mai mult de o oră în al 7-lea cer al orgasmului prelungit", „Usturoiul, senatorul legumelor", „Minunatul univers al pendulului sideral", „Harababura atomilor", „Un început care se numeşte Freud", „Expertiza criminalistică a semnăturii". (**D. S.**)

● Ar trebui un cîntec încăpător precum o epopee tandră şi, practic, nesfîrşită... spre a ne putea exprima cum se cuvine admiraţia noastră pentru cei care conduc cenacluri sau ţin „poşta redacţiei" în publicaţiile literare. Monumente de calm sînt aceştia şi-adevărate fragmente de Paradis risipite printre noi: cum altfel ar putea citi tonele de maculatură primite fără să se sălbăticească? Nu oricine e-n stare de-atîta tărie critică: de pildă, recent, un tînăr şi-a ucis cu 19 lovituri de cuţit bunica „pentru că scria versuri proaste" *(Naţional,* 29 mai), gen: „Văzusem cum judecă ei / Din Ţară o mocirlă / Pe unde te duci pe unde teroare / Făcîndu-le urină". E puţin probabil ca tînărul care a reacţionat atît de crunt faţă de versurile în chestiune să fi fost deranjat: „fondul de idei" – uşor de regăsit, altminteri, şi-n editoriale sau în discursurile parlamentare inflamate. Forma, e drept, lăsa de dorit: dar pînă-ntr-atîta? (**T. C.**)

Televedenii

Domnia-sa, preacinstitul telespectator

Pînă nu de mult, fie că era vorba de emisiuni de divertisment, culturale, fie de talk-show-uri pe teme sociale sau politice, partenerii de dialog aveau parcă o hiperconştiinţă a faptului că sînt priviţi şi ascultaţi, ceea ce le dădea un aer crispat şi puţin cam caraghios. Nu erau puţini cei care, invitaţi la diverse emisiuni, fixau cu privirea obiectivul camerei, în intenţia ridicolă pînă la urmă de a crea iluzia unui dialog direct. Or, telespectatorii, cît de naivi ar fi, îşi dau seama că televiziunea este, pe lîngă multe alte lucruri, un metadialog sau mai simplu spus o comunicare în cadre convenţionale. Aşadar, este vorba despre dialog, despre *comunicarea la distanţă*, ca să folosim numele unei emisiuni inaugurate recent la *ProTV* de către două vedete ale televizorului, aşa cum sună spotul promoţional al acestei emisiuni, anume Mihai Tatulici şi Florin Călinescu. Trebuie să recunosc că, în ceea ce îl priveşte pe ultimul (dar nu şi cel din urmă), după ce a lansat la apă cîteva emisiuni lăsîndu-le apoi pe mîna celor mai tineri, am crezut că se pregăteşte să arbitreze, cu farmecul pe care i-l cunoaştem deja cu toţii, un alt mega-concurs cel puţin la fel de acaparant ca şi celelalte, menit să electrizeze populaţia telespectatoare. Iată însă că m-am înşelat. Cu ultimul ciclu de emisiuni interactive prilejuite de aniversarea ***Dialog-Mobilrom***-ului, cei doi realizatori au păstrat aceeaşi linie protevistă, cu mici schimbări pe ici, pe colo care din păcate nu au fost tocmai în *avantajul* emisiunii. Pe scurt, duplexul Bucureşti-Bistriţa a debutat cu încercrea de reconciliere a doi vecini de bloc intraţi într-un conflict aparent ireductibil şi s-a încheiat cu o discuţie la un nivel ceva mai înalt între primarul oraşului Bistriţa şi un fost proprietar al unei case în prezent naţionalizate, descendentul unei vechi familii săseşti care, din anul 1600 şi pînă în ziua de azi, ne spunea dînsul, nu a părăsit plaiurile mioritice. Discuţia finală s-a purtat într-un restaurant local unde Mihai Tatulici s-a gîndit să împartă dreptatea la un pahar de apă minerală. Nici de data aceasta, politica realizatorului *Audienţei naţionale* nu a dat greş. Dreptul anonimului de a ieşi din anonimat intrînd în sfera publică pare mai susţinut ca oricînd. Imaginea nu mai e un topos al mitutilor concentrate şi nici o modalitate de fabricare a lor, nu mai este calea de acces la mase a celor privilegiaţi, ci o loterie a dialogului unde sistemul de alegere a cîştigătorului e absolut arbitrar, iar sistemul de funcţionare a mitului dezactivat prin mediatizarea evenimentelor considerate în trecut minore. Doar că există în contrapunct cu „teroarea ecranului" şi „excesiva spontaneitate" care poate conduce lesne la ridicol. Poza pioasă pe care o adoptă în majoritatea cazurilor dl Tatulici, inflexiunile vocii cu adresă directă la telespectator şi la interesul lui exclusiv, exprimarea hiperpoliticoasă care nu de puţine ori dă în gafe de adresare (de la *domnia-sa* pînă la *domnul Ion, Mihai sau Florin* nu e decît un pas foarte mic pentru dl Mihai...Tatulici), pendularea derutantă între registrul formal şi cel informal al comunicării, toate acestea fac din realizatorul talk-show-urilor de la *ProTV* un personaj destul de ambiguu în intenţii şi realizări de dialog. Uneori incisiv pînă la impoliteţuri, alteori debordant de afabil, nu mai încape îndoială că Mihai Tatulici se vrea a fi purtătorul de microfon al celor aflaţi în necaz. Rămîne să vedem ce ton va adopta cu noul său partener, imparţialul Florin Călinescu...

Cecila ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

„O formă de comunicare cu esenţialul“

– dialog cu Francisca BĂLTĂCEANU, conf. univ., Institutul Teologic Romano-Catolic –

Există acum printre noi o cantitate mai mare decît credem (şi mereu crescătoare) de oameni „singuri pe lume“. Unele reminiscenţe de romantism ne-ar duce gîndul spre fiinţe comparabile cu Sărmanul Dionis, cu Child Harold sau Marchizul de Posa, modele de spirit liber, de mîndrie şi generozitate. Amintindu-ne lecturile copilăriei l-am adăuga acestora şi pe eroul lui Hector Malot sau pe Micul Prinţ, solitarul graţios, care izbutea să comunice cu tot ceea ce e viu şi trecător. „Omul singur pe lume“ al zilei de azi seamănă, însă, tot mai mult cu un sălbatic polivalent. Plesnind de sănătate şi de pofte, el nu bocăne ziua în pădure, ci, în crucea nopţii, în apartamentul vecin, bătînd cuie acompaniat de casetofon. Afişînd o mîndrie de explorator singuratic, el se împroprietăreşte cu parcuri publice şi cu ţărmuri de mare, cum şi-ar anexa nişte teritorii neumblate. Dacă-şi iubeşte patria, afirmă că e singurul care-o iubeşte, dacă-şi publică însemnările intime se străduieşte a ne convinge, în fiecare pagină, că el a fost (şi a rămas) singurul om cinstit într-o galaxie plină-ochi de mizerabili. Ş.a.m.d. Văzînd lumea întreagă doar ca pe o „mulţime singuratică“, solitarul de tip nou se laudă singur, îşi face dreptate singur şi-şi stabileşte sigur valorile, dispreţuindu-le pe cele respectate de ceilalţi. Copleşiţi de această imagine, în ce măsură mai sîntem capabili să înţelegem experienţa cuiva care alege singurătatea ca mod de viaţă firesc şi îmbogăţitor, iar nu ca pe o formă de ignorare a celor din jur? Dialogul cu conf. univ. Francisca Băltăceanu, specialistă în filologia clasică, încearcă să găsească diferenţe şi nuanţe într-o temă foarte actuală pentru toţi, dar rareori adusă în discuţie.

Predispoziţie, defect, cale spre seninătate?

Consideraţi solitudinea dvs., stimată Francisca Băltăceanu, un dat temperamental căruia v-aţi supus, sau rezultatul unei alegeri bine cîntărite?

Francisca Băltăceanu: Acuma, după o viaţă, greu de spus. Fără îndoială au intrat în joc şi elemente biografice: am fost copil unic la părinţi, am rămas foarte devreme orfană de tată, mama era o fire mai singuratică, am resimţit lipsa unei familii mai numeroase ş.a. Pînă am înţeles cum se nasc copiii, o terorizam pe mama să-mi facă şi mie un frate sau o soră, dar „mai mari ca mine“. Îmi plăcea să fiu cu „gaşca“ de unde maică-mea rîdea de mine spunîndu-mi că am un spirit gregar: ea graseia, aşa că parcă şi acuma aud cuvîntul cu nişte consoane accentuate. Ne jucam, ne plimbam în prostie, cum se plimbă adolescenţii, şi discutam chestiuni abisale; colega mea de la şcoala de muzică, Sanda Şora, era una din bunele ascultătoare a întrebărilor cruciale pe care mi le puneam atunci. Şi mai era grupul de copiii de la catedrala Sîntul Iosif, grup de bază în care mă învîrteam, cu care puteam vorbi despre o mulţime de lucruri, interzise altminteri pe atunci, atrăgătoare de aceea, cu atît mai mult. Cugetam de mama focului, luam lumea de la capăt: sensul existenţei, Dumnezeu, dacă avem numai o singură viaţă ş.a.m.d. Eram un grup care se simţea mai altfel, cu ceva în plus faţă de ceilalţi din jur, ceva foarte important, dar care trebuia primit şi păstrat cu grijă în sinea noastră, ocrotit în singurătate.

În adolescenţă chestiunile esenţiale devin cele mai urgente, care interesează direct: credem că noi singuri sîntem cei dintîi care ne-am dat seama de importanţa lor. Nu devine atunci solitudinea o condiţie a superbiei ispititoare, nu ne conferă o postură-armură de fiinţă excepţională?

Văd asta la studenţii mei, la băieţi mai ales, la o anumită vîrstă. În cazul meu nu cred c-am privit lucrurile aşa. N-aş putea zice că am ales singurătatea din dispoziţie temperamentală sau ca urmare a vreunui eşec. După cum nici rezultatul unei cîntăriri foarte atente nu cred c-a fost, la început. Cît de bine poţi cîntări lucrurile la 9 ani? Atunci am înţeles, dintr-o dată, că în viaţa mea nimic nu va fi mai important ca relaţia cu Dumnezeu iar singurătatea îmi oferă o formă de comunicare cu esenţialul. Întîmplarea nu s-a petrecut într-un cadru fastuos, care să mă impresioneze: eram în vacanţă la Piatra Neamţ şi-mi amintesc că la un moment dat am fost trimisă să aduc ceva din pivniţă. Poate că spaţiul să-mi fi sugerat izolarea, retragerea, solitudinea; nu ştiu. Bineînţeles, la vîrsta respectivă n-am gîndit lucrurile în aceşti termeni. Din cîte-mi amintesc nu m-a stăpînit atunci un sentiment de superbie, de singurătate orgolioasă. Eram doar bucuroasă că am găsit *calea mea*.

Privind singurătatea ca pe o chemare sau ca pe o forţă cu care puţini sînt înzestraţi?

Depinde. Dacă împărţim lumea în cupluri şi în singuratici, aceste două drumuri posibile, al familiei şi al persoanei solitare, pot duce, fiecare în felul lui, la împlinire. Chemarea spre viaţa religioasă (nu neapărat monahală) îţi oferă o împlinire după alte reguli, dar această deosebire nu trebuie să te însingureze de ceilalţi. Dacă ai ales-o pentru ceva mai bun, dincolo de tine, singurătatea este, fără-ndoială, o forţă. Dar dacă nu te-ai căsătorit ca să n-ai obligaţii, să nu intri în jug, cum se spune, sau dacă n-ai vrut să creşti un copil, fiindcă nu ştii cum iese şi mai bine nu te legi la cap, ori dacă-ţi restrîngi relaţiile – să zicem că nu faci vizite fiindcă pe urmă trebuie să primeşti şi tu şi n-ai chef să „slugăreşti“ pe nimeni – atunci singurătatea ajunge un calvar, o forţă strivitoare. Sînt multe singurătăţi făcute din egoism. Iar egoismul n-are cum să fie o forţă de susţinere interioară, mai curînd una autodistructivă, care se răzbună groaznic. Aici însă, nu-i numai problema individului singur. Vedem, adesea, egoismul în cuplu, în familie, faţă de care dezavantajele singurătăţii par ceva de dorit. Eram o dată în spital, fusesem operată de apendicită şi primeam mereu vizite, veneau prietene, colegi, cîteva persoane chiar m-au vegheat o noapte sau două. Patul vecin cu al meu era ocupat de-o femeie care urma să facă o operaţie grea, de cancer la stomac. În ajun, venise s-o vadă soţul ei. Nu pot să uit – şi-au trecut ceva ani de-atunci – cum încerca să-l convingă, aproape disperată, că ea nu stă în spital de plăcere, de răsfăţ, să tragă chiulul. Ştie că acasă sînt o sumedenie de treburi, dar n-are încotro, trebuie să se opereze. El o certa, mormăind, că-i strică toate socotelile, îi face, ca totdeauna, numai încurcături. Era o scenă groaznică. Am aflat mai tîrziu că aveau 30 de ani de căsnicie, de fapt 30 de ani de singurătăţi paralele: una agresivă, cealaltă umilitoare. Cît a mai stat în spital, n-a venit nimeni s-o vadă.

Părerile celor din vechime

Am descoperit în nişte hîrtii de demult, începutul unei poezii cam declarative: „adolescenţi, singurătăţi de vîrsta mea“. Epoca în care fusese scrisă era una a vieţii colective, entuziaste. N-aş şti să spun acum, de ce îmi vedeam colegii de generaţie ca pe nişte solitari. Credeţi că singurătatea ne defineşte mai exact pe noi înşine, ne descoperă mai curînd o faţă a adevărului interior?

Depinde. În acea epocă de asalt al vieţii colective asupra individului, singurătatea s-a dezvoltat şi din frică. Ocolirea celui cu „bube-n cap“ – specifică anilor '50 – vorbitul cu fereală, radioul dat seara cît mai încet posibil, ca să nu se audă că ascultăm Europa Liberă, teama, suspiciunea, meschinăria traiului în locuinţele comune... ce să mai vorbim? Ani de zile fiecare dintre noi ştiam cîte cearceafuri spală şi-ntinde vecinul în baie, cîtă carne a cumpărat şi ce găteşte ş.a.m.d. Toate astea au modificat relaţiile dintre noi, singurătatea ajunsese un reflex de apărare.

Atmosfera aceea a anilor grei, credeţi că ar fi putut determina, la rîndul ei, gustul dvs. pentru solitudine, oferind un argument în plus soluţiei alese cîndva?

Eu am făcut lucruri care-mi plăceau, dar pe care nu le-aş fi izbutit fără o anumită izolare, retragere, singurătate liber asumată. Cînd studiezi un instrument, ai în faţă ore şi ore numai pianul sau vioara. La „clasic“, latina şi greaca veche, trebuie să ai răbdare, să te concentrezi muncind ore şi ore cu dicţionarul şi caietul de cuvinte alături: declini, conjugi, munceşti ca un turbat, nu-ţi arde de „poză“ de fiinţă ieşită din comun, în armura solitudinii. Devii realist. Singurătatea e o condiţie a muncii tale. Şi, uneori, cadrul cel mai potrivit pentru a sărbători un succes. Îmi amintesc, de pildă, că am terminat de citit Iliada pe grecește într-o noapte, trecuse de unsprezece jumătate. Eram singură, făcusem o experienţă greu de transmis: puţini dintre noi, cei de la clasice, citeau Iliada în original. Ţin minte că mă copleşise cîntul XXIV, acela în care Achile vine în tabăra lui Priam, să ia corpul prietenului său Patrocle, ucis de Hector. Priam este şi el foarte îndurerat, fiindcă şi-a pierdut fiul, pe Hector, cel omorît de Achile. Cei doi duşmani de moarte, Priam şi Achile, stau pînă în zori alături, fiecare în singurătatea lui şi-n acelaşi timp solidari în tristeţe, pentru că fiecare a pierdut pe cineva foarte drag. Acea noapte de veghe a şters totul. În zori, Priam îi spune lui Achile: „acum pleacă, vin războinicii“, deci reîncepe duşmănia, lupta. Eu n-aveam cu cine comenta scena cînd am terminat lectura, dar trăiam o singurătate, înţeleasă din text, care mă umplea de o bucurie desăvîrşită.

Cum privesc anticii solitudinea: ca pe-o virtute, o culpă, un motiv de înrăire sau ca pe o sursă de seninătate şi calm?

Anticii erau prea legaţi de ideea de cetate, ca să-i preocupe cu deosebire singurătatea. Multe mărturii ne-au rămas de la filosofi: cine simte nevoia să aibă discipoli, să filosofeze în faţa unui auditoriu n-are cum să aleagă solitudinea. Dar un om foarte singur a fost, probabil, Marc-Aureliu: el n-are interlocutor, se simte izolat, nu-i fericit. Soarta l-a mai făcut şi împărat. Dar îşi trăieşte solitudinea fără orgoliu. E drept, stoicii au vorbit despre seninătatea obţinută prin izolare, dar cam scrîşnit, după părerea mea; ei cultivau, mai degrabă, o morală a neimplicării emoţionale. În mod eronat, unii îl consideră pe Diogene drept un model de om eminamente singur; nu cred că era aşa. A avut spectatori, altfel n-am fi aflat despre el, şi-a formulat îndoielile în public.

O femeie singură, un bărbat singur, tinerii de azi

Cum e privită o femeie singură, cum e văzut un bărbat celibatar?

Fiindcă nu ne-am vindecat încă de sechelele epocii de piatră, despre femeia singură se spune, de obicei, „săraca“. Chiar dacă se bucură de simpatie, e înconjurată de familii de prieteni, de colegi, cunoştinţe şi e ajutată la greu, există „instanţe“ unde o femeie singură n-are nici o autoritate: faţă de vecinii certăreţi, faţă de zugravi, instalatori, hamali etc. Încă n-a apărut politeţea de-a curma gălăgia de la miezul nopţii, fiindcă ţi-a cerut asta vecina, o femeie singură, poate suferindă. Dacă ţi-o cere, însă, un bărbat singur, capabil de scandal, poate asta impune, lucrurile se aranjează.

Moştenim de multă vreme imaginea insului singur ca pe aceea a unui personaj bizar. În lume, aproape nimeni nu se mai miră de văduva americană care-nconjură globul ca turistă, ori de solitarul care pleacă spre pol în cărucior cu rotile. Societatea modernă a preluat firesc personajul, îl ia în calcul, îl omologhează. Credeţi că ne îndreptăm spre o lume a singuraticilor?

După plecarea din Universitate, unde am lucrat ani buni, eu predau acum greaca şi ştiinţele biblice la Institutul Teologic Romano-Catolic din Bucureşti. Vin la noi tineri din toate mediile, care se pregătesc fie să devină profesori de religie, fie profesori de română, latină sau engleză şi religie. Tineri care se pregătesc pentru comunicare. Pe vremea noastră, în anul II noi eram cam vreo 100 de colegi la Limbi Străine, şi cred că ne cunoşteam toţi, poate pe băieţii de la sîrbă să-i fi ştiut mai puţin. Ei bine, studenţii mei de azi, nu se prea cunosc unii pe alţii, chiar colegi fiind. Le-am spus într-o zi: „Să ştiţi că o să vă dau un extemporal cu subiectul: «cum îl cheamă pe colegul meu din prima bancă, rîndul dinspre uşă?» Nu se poate să nu vă ştiţi, doar învăţaţi împreună de ceva timp!“.

Sînt mai predispuşi la retragere în ei înşişi, la izolare?

Nu cred. Sînt mai neatenţi, bănuiesc, mai indiferenţi. Dar nici foarte preocupaţi de ei înşişi nu par. Mi-am propus să-ncerc să-i obişnuiesc cu tăcerea. E un act de mare curaj, de mare maturitate să stai un sfert de oră singur, eventual în capelă, fără un text sub ochi, fără muzică de fond, chit că e Bach, să stai pur şi simplu în solitudine, între patru pereţi, să te gîndeşti la ceva. Avem cu toţii nevoie de singurătate ca interval de răgaz, de clarificare a noastră cu noi înşine. Ca să am răgazul de-a arăta celuilalt că el există pentru mine, trebuie mai întîi să exist eu pentru mine însumi, să mă recompun în interior, în izolare şi taină. Ne risipim prea mult în soarta socială.

Ce-ar însemna o singurătate absolută?

Să nu existi pentru nimeni. Ar fi îngrozitor. Nu toţi ştim că pentru Dumnezeu există fiecare dintre noi, indiferent cît de izolat se simte în lumea din jur.

a consemnat
Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 279 ● 5 - 11 iunie 1998 ●

Anul VI
nr. 280
12 - 18 iunie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

ROȘU ȘI NEGRU
- CĂRȚILE COMUNISMULUI -

Fundația culturală română-germană Petre Sinica Jimbolia
Biblioteca

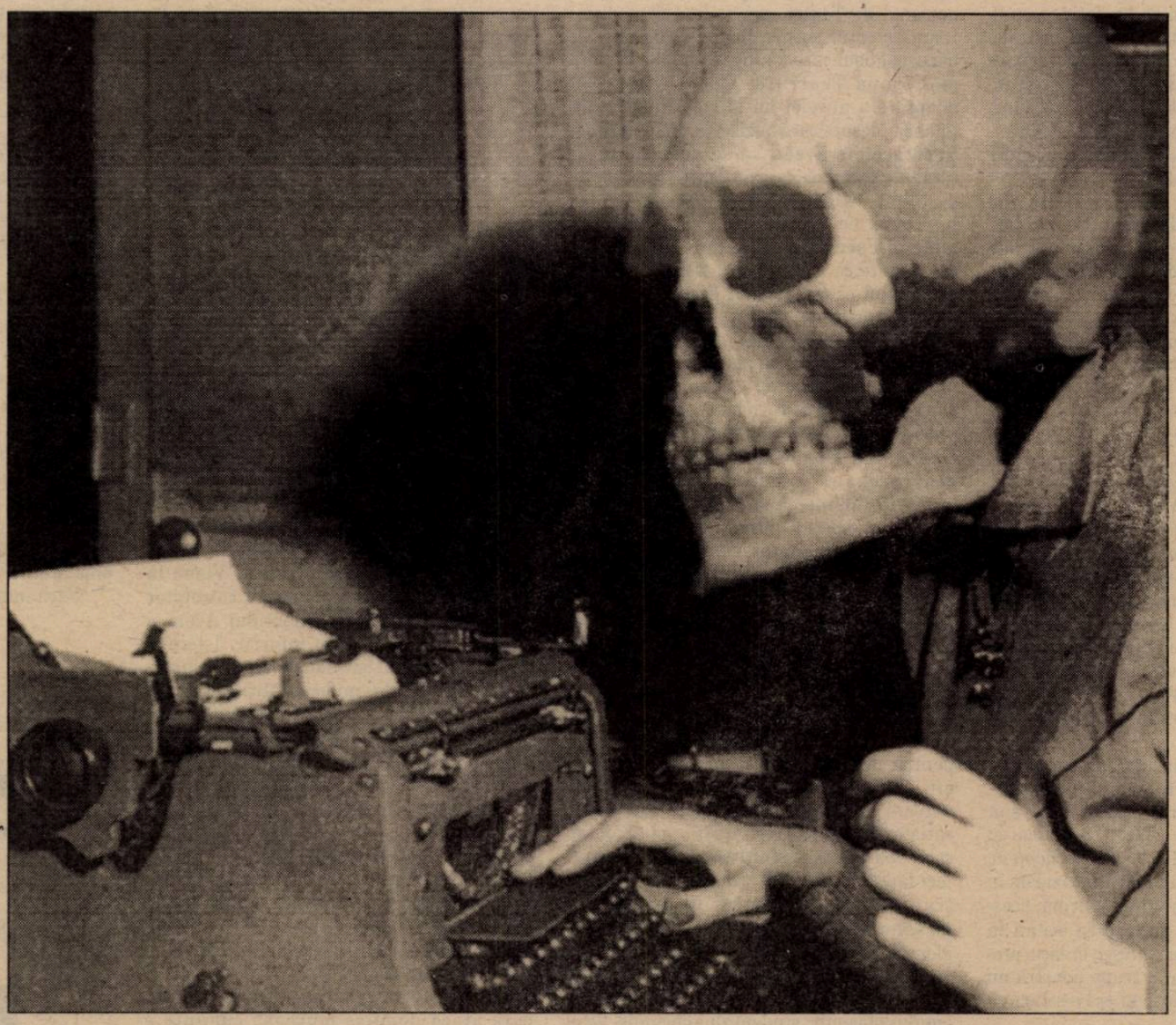

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

„O stafie bîntuie prin Europa – stafia comunismului."

Karl MARX, Friedrich ENGELS

„Analizarea și condamnarea crimelor comuniste trebuie făcute în numele valorilor democratice, nu al idealurilor național-fasciste."

Stéphane COURTOIS

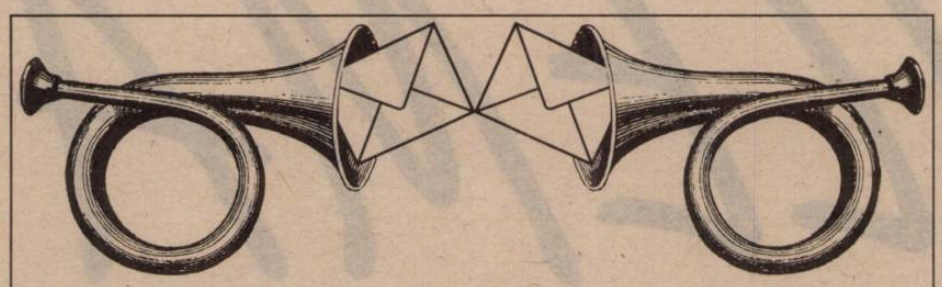

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 274: *Joacă, jocuri, jucării*

Între Shakespeare, Twain şi „Timurlenk“

Stimată Redacţie,
domnule Cezar Paul-Bădescu,

După ce am citit numărul 274 al *Dilemei*, m-am decis să vă scriu şi eu despre jocurile mele din copilăria nu prea îndepărtată, căci am acum 18 ani şi-mi fac ucenicia (fără prea mult entuziasm) în Drept, la Iaşi.

Am copilărit într-un sat din judeţul Neamţ care, conform strategiilor comuniste, urma să se transforme într-un înfloritor oraş. Eu am trăit într-unul dintre primele şi ultimele două blocuri construite în sat la noi. Eu credeam pe atunci că nu se poate situaţie mai fericită: să stau la bloc, fără să am grijă de animale şi cu baie în apartament şi-n acelaşi timp cu multiplele posibilităţi de joacă pe care ţi le dă satul. Din ce ţin eu minte, în afară de şcoala (pe care o consideram o sinistră invenţie de speriat copiii) la care trebuia să merg, toată ziua nu făceam decît să mă joc: în casă cu fraţii mei (căci natura m-a înzestrat din fericire cu 3 fraţi) şi mai ales afară, cu grupul meu de prietene. Locurile de joacă erau următoarele: în faţa blocului, pe dealuri şi în staţiune (satul meu este dotat cu o staţiune care în vremuri îndepărtate a fost chiar medaliată, iar mai apoi a ajuns la un grad înaintat de dărăpănare).

Dealul în schimb era pentru un tip anume de jocuri, cele de aventuri. Aici îmi puneam în practică ideile care-mi veneau citind cărţi de factură diferită precum Tom Sawyer a lui Mark Twain (care a rămas cartea copilăriei mele) şi una sovietică (care niciodată n-am ştiut cum se cheamă, fiind găsită fără coperţi în biblioteca bunicii mele) şi al cărei erou era Timurlenk *(n.red.:* E vorba, probabil, de „Timur şi băieţii lui“ de A. Gaidar, un best-seller al vremii), un băiat care punea în practică, nu fără o oarecare imaginaţie, toate dezideratele comuniste. Astfel, am început şi eu căutările de comori, deşi prin sat nu aveam nici o casă bîntuită, împărţeam fetele în două echipe şi încercam bătălii strategice care nu ne prea reuşeau. După '89, în febra constituirii partidelor politice, am încercat şi eu unul pe care l-am intitulat Partidul Bucuriilor; deşi aveam program (trebuia să ajutăm pe oricine avea nevoie) şi simbol electoral o etichetă de la un compot, a trebuit să renunţ, din lipsă de simpatizanţi.

Mult mai reuşite au fost înscenările pe care le realizam în vîrful unui deal din basmele care-mi plăceau mie mai mult sau chiar din Shakespeare. Astfel, am jucat şi noi piesa lucrătorilor din *Visul unei nopţi de vară* şi care a suscitat un mare entuziasm în rîndul prietenelor mele. Pînă la urmă, acestea s-au soldat cu o punere în scenă la Căminul Cultural a *Cenuşăresei*, creaţie proprie în întregime. Cum în trupa noastră nu erau băieţi, s-au realizat şi travestiuri cu deplin succes la public.

Şi în sfîrşit, staţiunea, care era un adevărat rai pentru zbenguielile noastre şi unde spionajul era la ordinea zilei: spionam de la doctori şi funcţionari pînă la pacienţii care ne păreau nouă mai suspecţi. Pătrundeam apoi prin cabinetele doctorilor (unde am privit pentru prima dată, cu oroare, un pat pentru femeile însărcinate, cum mi-a explicat o prietenă mai pricepută), prin sala de sport şi pe culoarele de la etaje. De asemenea, pot spune că o vilă mai dărăpănată în care nu mai rămăseseră decît nişte paturi rablagite, ne aparţinea în întregime.

La toate acestea se adaugă comori de sticle sparte cu forme frumoase şi îngropate, colibele din copaci, goane nebune pe uliţele satului, bătăi de karate cu băieţii etc.

După cum se vede, mai mult aveam jocuri decît jucării şi eu m-am jucat cît am putut (adică pînă la liceu), fără să bag în seamă batjocura colegelor mele care intraseră deja în vîrsta adolescenţei.

Cu stimă şi urări de bine,

Ioana BOSTAN
Bdul Copou – Iaşi

Nr. 278: *Lucruri grave luate în derîdere*

Asediul cetăţii Cisnădioara

M-am hotărît să vă scriu pentru că ultimul număr al excelentei dumneavoastră reviste se intitulează „Lucruri grave luate în derîdere“. Am trăit de cîteva zile nişte întîmplări aparent pline de haz, dacă nu ar fi vorba de ceva cu adevărat grav.

Între 28 mai şi 7 iunie se desfăşoară în Sibiu, oraşul meu natal, Festivalul Internaţional de Teatru, ajuns la a 5-a ediţie. L-am aşteptat cu nerăbdare şi am citit cu bucurie afişul care anunţa că în 28, 29 şi 30 mai trupa Teatrului Odeon va juca o adaptare a nuvelei lui Mircea Eliade, „La ţigănci“, despre care auzisem numai de bine. Spectacolele aveau să se desfăşoare în cetatea Cisnădioarei, cale de cîţiva kilometri de Sibiu. Kilometrii i-am parcurs pe jos împreună cu cîţiva colegi, studenţi ca şi mine la Facultatea de Litere, ignorînd cu desăvîrşire ce avea să ne aştepte la sosire. Că spaţiul este mai mult decît insuficient, înţeleg prea bine. Că un om obişnuit care vrea să vadă un spectacol nu poate să o facă pentru că a refuzat să pună în practică emblematica locuţiune verbală „a face rost“, nu. În cazul de faţă ar fi trebuit „să fac rost“ de o invitaţie sau de un ecuson care ar fi atestat eventual că sînt organizator, ghid, student la actorie, participant etc.

Cum rămîne cu statutul de *spectator?* Sau cu respectul datorat de *organizatori* potenţialului spectator, care află de necesitatea sus-numitei invitaţii abia după ce a parcurs sus-numiţii kilometri? Poate noţiunea mea despre „festival“ nu este cea corectă, dar este normal ca la un festival desfăşurat într-un oraş mic, aşa cum este Sibiul, să participe invitaţi şi purtători de ecusoane care fac sală plină trei seri la rînd?

Nu sînt adepta formei fără fond „cultură pentru mase“, dar această atitudine uşor elitistă mi se pare periculos de asemănătoare cu cenzura. Nu îmi va fi uşor să uit satisfacţia jignitoare a unei organizatoare care m-a anunţat scurt că *nu* am să intru, nici faptul că am fost prinsă într-o mulţime tranformată, sub imperiul psihologiei maselor, din consumatori de artă într-o gloată cu veleităţi de microbişti. Refuz să vorbesc cu mîndrie despre ţara mea dacă în ţara mea accesul la cultură este interzis omului obişnuit, studentului obişnuit, fie el la Litere sau la Tehnologia Produselor Alimentare. Refuz să merg la teatru dacă trebuie să dau ghionturi.

Dar spuneam că au fost întîmplări pline de haz. Au fost, dar ele intră în sfera ridicolului, mai degrabă. Văzînd că vociferările şi protestele îndreptăţite de oameni corecţi nu ne-au folosit, am hotărît împreună cu colegii mei să asediem cetatea Cisnădioarei, în buna tradiţie istorică românească, adică să urcăm pur şi simplu dealul şi să găsim vreo intrare mai lăturalnică. După o ascensiune frenetică am dat din nou de vestala artei dramatice deghizată în organizatoare amabilă, care ne-a alungat ca pe nişte profanatori ce ne găseam. Am coborît, de data aceasta pe aleea ce duce la poartă, dar acolo ne-a aşteptat un nou obstacol materializat printr-un lanţ şi un reprezentant al forţelor de ordine care ne-a explicat cu o logică imbatabilă că pe unde am intrat, pe-acolo va trebui să şi ieşim. Din fericire, ingeniozitatea mioritică e fără margini şi porţile au, de cele mai multe ori, portiţe. Portiţa a fost un inocent coteţ de găini, bine plasat în zonă, care ne-a servit de scurtătură. „Arta cere sacrificii“, a observat, pertinent, un coleg. Sînt de acord, dar nu aş fi crezut că voi fi supusă atîtor umilinţe doar pentru că am vrut să văd o piesă de teatru.

Evenimentele pe care vi le-am relatat s-au petrecut în seara de 29 mai. La promisiunea solemnă a organizatorilor că „În seara următoare intră cine vrea“, am revenit şi în 30 mai, numai ca să văd o altă mulţime de invitaţi şi purtători de ecusoane. Nu-i nimic. Poate, înainte de a se închide stagiunea, voi economisi din bursă destui bani pentru un drum la Bucureşti. Voi cumpăra un bilet la teatru, aşa cum ştiu că se face în societăţile civilizate şi i-l voi arăta triumfătoare plasatoarei. Ştiţi, eu chiar vroiam să văd această piesă.

Mă veţi înţelege de ce nu am să vă scriu numele, aşa cum intenţionasem, dar simţul ridicolului nu se lasă descurajat. Ar mai trebui să adaug că nu am văzut nici o găină în coteţul respectiv. Se duseseră probabil să asiste, clandestin, la actul cultural.

Respectuos vă salută

o studentă
şi o pasionată cititoare a *Dilemei*
Sibiu

Ia chebabul, neamule!

La Viena, vînzătorii delicateselor mediteraneene, falafel, chebab, doner chebab, baclava, musaca sau cipcik, au dughene stradale încropite – ei ştiu cu cîte eforturi! Sînt nişte mini-afaceri familiale la care simţi că or fi contribuit cine ştie cîţi unchi, veri şi chiar vecini. Dau porţii mari, generoase. Îţi urează „Gutten appetit!“ cu o intonaţie suitoare numai de ei ştiută şi adaugă apetisantei porţii cîte un şerveţel de hîrtie. Linsul degetelor nu e la modă pe aici.

Strămoşii lor au împresurat Viena la 1683 şi aici li s-a oprit iureşul cotropitor care ameninţa lumea Occidentului. Acum ei atacă Viena parşiv, din interior. Işlerele, ştrudelul, şniţelul îşi văd ameninţată supremaţia, nu atît de uniformitatea abstractizantă, impersonală a bucătăriei industrializate de tip McDonald's, cît de aceste mici dughene ale căror miresme asaltează violent trecătorul, strada şi care ameninţă trotuarul vienez maculîndu-l cu ispititoare, dar dezordonate pete. (Dezordine, ce cuvînt oribil la Viena!) Războiul se duce, de această dată, în chiar interiorul cetăţii. Apărătorii sînt ispitiţi cu preţuri mici şi porţii mari. Ei sînt supuşi nu atacului bombardelor sau focului muschetelor, prafului de puşcă îndesat ucigaş pe ţeava puşcoiului, ci propriilor sucuri gastrice, aţîţate, ispitite care atacă nemilos mucoasa cuminte a stomacului ce tare s-ar mai deda la degustarea alterităţii. Sînt înghiţite valuri de salivă. Nările se deschid şi freamătă avide. Bătălia se dă, de această dată, în chiar interiorul trupului celui asaltat. Alteritatea se vrea integrată, interioară, organică. Ea vrea să hrănească.

Viena e în bună parte sub turci. Şi asaltul continuă.

Mihaela MUDURE
str. Almaşului nr. 3, Cluj

Polemice

Furtwängler şi Misa în si minor

Onorată redacţie,

Sînt un cititor permanent al revistei *Dilema*, un iubitor de muzică şi, întîmplător, un mare pasionat al artei interpretative a lui Wilhelm Furtwängler, ale cărui înregistrări le posed în marea lor majoritate.

Am urmărit aşa-zisa controversă asupra existenţei înregistrării *Missei în si minor* de Bach, dirijată de Furtwängler. Spun „aşa-zisă“, pentru că între cunoscătorii moştenirii discografice a marelui dirijor e de notorietate că, dintre lucrările monumentale ale lui Bach, Furtwängler nu a înregistrat decît *Matthäus Passion*. Deci *Missa în si minor nu există*, aşa cum a afirmat, pe bună dreptate, domnul Samir Golescu.

Vă trimit, spre certificare, din respect pentru adevăr, extrasele referitoare la Bach, din recenta *Discografie Furtwängler* alcătuită de René Trémine, unul din cei mai autorizaţi exegeţi ai dirijorului. Ele confirmă cele spuse mai sus şi, în plus, dovedesc că lucrarea nu figurează nici măcar între înregistrările falsificate sau nesigure, atribuite în mod greşit lui Furtwängler.

Cu gînduri bune şi cu cea mai sinceră consideraţie pentru imparţialitatea şi ţinuta intelectuală a revistei dv.,

George Gabriel STATE, Suceava

N.red.: *Primind şi catalogul expediat de dl State, punîndu-l alături de acela trimis din SUA de dl Golescu, redacţia noastră e fericită să anunţe că în domeniul Discografiei Furtwängler sfidează – în România – orice concurenţă.*

„Conflictul“ Băjenaru-Popescu

Stimată Redacţie,

Sînt foarte ocupat cu sesiunea care începe pe 18 mai.

Am citit scrisorile din nr. 274, dar nu am găsit nr. 273 (nici măcar la bibliotecă).

Nu am, deocamdată, timp să (le) vă răspund, promit să o fac după data de 26 iulie (la sfîrşitul sesiunii). Am să vă citesc pînă atunci.

Fără intoleranţă,

Felix Gabriel BĂJENARU
Piteşti

P.S. Baftă la examene d-rei Adina Popescu!

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Politici culturale**
- **Cercetare şi ştiinţă**
- **Austeritate: cîrpeală şi risipă**

Dictatura ca un sanatoriu

Peste măsură de nemulţumit de „situaţiune“, amicul Nae, cel din ***Situaţiunea***, bineînţeles (*Aimez-vous Nenea Iancu*?!), nu e totuşi disperat. El ştie bine „ce-ar trebui la noi“, nu are dubii, dileme, şovăieli, întrebări. Are, însă, din belşug, soluţii. Soluţii simple, categorice, clare: *să fie clar!* e chiar cuvîntul său de ordine. *Să fie clar!* vrea să zică „nu vă-ndoiţi“: aceasta e calea, acesta e progresul, nu vă aplecaţi în afară.

O soluţie *năistă* ar fi intervenţia factorului constituţional, care ar trebui să le zică politicienilor, „mă-nţelegi, serios: vă ordon pentru ca să limpeziţi situaţiunea fincă aşa nu poate pentru ca să meargă, ca dumneata să tragi încolo şi dumnealui încoace, fincă, niciodată nu s-a întîmplat în alte ţări, nici pe vremea fanarioţilor, putem pentru ca să zicem, nici înainte de independenţă, în detrimentul prestigiului, care trebuie toţi să lupte, dacă e vorba să aibă pretenţii de oameni politici...“. Dar încă şi mai bine ar fi să se suprime constituţia şi să se facă, aşa, mă-nţelegi, un fel de dictatură. Pe atunci, însă, pe vremea amicului Nae (de fapt, din perspectivă ulterioară, un proto-Nae), se zicea altfel – se zicea *tiranie*. „– Ştii ce-ar trebui la noi? zice Nae. – Ce? – O tiranie ca în Rusia... Nu mai merge, mă-nţelegi, constituţia, care aceea ce vezi că se petrece, nu poţi pentru ca să...“.

La data cînd Caragiale a scris şi a publicat ***Situaţiunea***, nu era dictatură în Rusia, era un regim autocratic. După mai puţin de două decenii, Rusia avea totuşi să devină, şi pentru multă vreme, o dictatură. Şi România avea să aibă parte, ceva mai tîrziu, de o dictatură „ca-n Rusia“, dar asta după ce experimentase vreo trei modele proprii – dictatura regală (aidoma visului dlui Nae, prin intervenţia factorului constituţional!), dictatura naţional-legionară, dictatura militară.

După decembrie '89, cînd s-a prăbuşit ultima şi cea mai lungă dintre dictaturile româneşti, chiar şi cuvîntul „dictatură“ a căpătat înţelesul unei ocări. Nimeni – s-ar fi presupus – nu şi-ar mai fi îngăduit să mai viseze o dictatură, „o tiranie“ salvatoare; nu neapărat una „ca-n Rusia“, ci una mai originală sau după alt model; în definitiv, nu tînjea Conu Leonida, un contemporan al amicului Nae, după un ***Galibardi*** care să-i „bage în răcori“ pe toţi?!

Nu a fost aşa. Un personaj agitat, artist de felul său, poet şi jurnalist cam de mîna a şaptea, ins nu tocmai frecventabil, cu o reputaţie consolidat îndoielnică, a înfiinţat o revistă ultra-patriotică, revista a dat naştere unui partid, partidul a intrat, democratic, în Parlament, iar ipochimenul a ajuns senator şi a început să predice, public, nevoia de dictatură. Nu i s-a dat, însă, prea multă atenţie, „lumea bună“ evacuîndu-l, lejer, în zona inofensivă a grotescului de consum. E un fel de Le Pen al României, acum.

Dar pledoariile pentru dictatură s-au înmulţit şi chiar au început să aibă, prin calitatea celor care le susţin, o anumită onorabilitate. De curînd, un venerabil senator liberal, om foarte cultivat de felul său, dl Alexandru Paleologu, şi un cunoscut bun istoric, neînregimentat politic, dar foarte prezent în viaţa publică românească, dl Florin Constantiniu, au susţinut, într-o dezbatere televizată găzduită de postul tv cu cea mai mare audienţă în România, că singura soluţie pentru ieşirea din actuala „situaţiune“ ar fi o ***dictatură temporară***. Ceva, în genul unui tratament, al unei cure de însănătoşire. O dictatură ca un sanatoriu!

Mircea IORGULESCU

Să facem totu'!

Este perioada examenelor şi a concursurilor: de absolvire a ceva, de admitere în altceva, de „granturi“, burse şi altele. Am trecut aşadar prin comitete şi comiţii, unele mai locale, altele mai internaţionale, selectînd şi evaluînd proiecte şi lucrări de studenţi tineri şi cercetători trecuţi de prima tinereţe. Dincolo de diversitatea lor inevitabilă, ceva părea să se repete însă cu obstinaţie: majoritatea îşi propuneau, cu candoare sau cu emfază, să rezolve totul sau aproape totul! *Încotro ne îndreptăm? Omenirea la sfîrşit de mileniu* – suna titlul proiectului unui candidat la doctorat în străinătate. *Implicaţiile tranziţiei în plan demografic, economic, social, politic şi cultural*, propunea, mai modest, un proiect al unui colectiv academic prestigios. „Mai lipsea religios şi sexual, ca să ştim totul“, a comentat, răutăcios, un membru al comisiei. Şi uite aşa, în doar cîteva zile, am realizat că, în doi-trei ani, vom şti în sfîrşit totul, dacă nu despre toată omenirea, măcar despre toată România. De la „agresivitatea umană“ la „condiţia femeii în România“ sau „satul românesc între tradiţie şi inovaţie“, am putut lua cunoştinţă de o ofertă generoasă de lucrări de sinteză ce urmau să fie realizate de unul singur sau în cîţiva, într-un an sau doi.

Ce e rău în asta? – veţi întreba. Păi este, pentru că pe această cale, tot ce vom obţine va fi o cunoaştere de genul „nimic despre tot“. *Preferi deci să ştii „totul despre nimic“?* – veţi putea întreba în continuare. Fiind un om cu bun-simţ, voi răspunde că nu şi voi încerca să argumentez că o cale destul de bătătorită în ştiinţă este de a afla cîte ceva, tot mai mult, despre ceva, tot mai precis. După care, stabilind aceste premise, vom putea să ne întoarcem împreună la oile noastre.

Ce se întîmplă cu astfel de proiecte? Se întîmplă un lucru foarte grav: aruncînd peste realitate un năvod cu ochiurile atît de largi, aceasta ne va scăpa printre fire şi vom prinde numai apă. Apă de ploaie, ca să spun aşa: locuri comune, convingeri împărtăşite, banalităţi sau, dimpotrivă, „exotisme“. Chiar mai rău: în ochiurile năvodului nostru se va fi încurcat şi plevuşca unor date întîmplătoare, care ne va permite să exclamăm, satisfăcuţi: iată cum arată străfundurile bălţii noastre ! Şi în final, dacă se mai poate vorbi de ceva încă şi mai grav, vom fi crezuţi, pentru că mai toţi ceilalţi fac şi ei la fel...

De ce se întîmplă aşa ? Dintr-o grabă senină sau seniă de a ajunge cît mai repede la adevărurile ultime sau de a rezolva problemele prime ale ţării, dintr-un cult al „marilor probleme“, care nu consideră de demnitatea sa să se aplece asupra „detaliilor“ cotidianului, dintr-o frustrare a unora de a nu fi putut spune nimic pînă acum şi o angoasă a altora de a apuca să spună totul imediat, dintr-un interes mai mare, în ştiinţele societăţii, pentru atitudini corecte decît pentru date corecte şi cine mai ştie din cîte alte motive. Dar, mai presus de toate, pentru că aşa credem că este normal şi bine. Aşa ni s-a spus şi aşa spunem mai departe. Aşa am fost şi sîntem educaţi. Nu este vorba deci despre cine ştie ce specificitate culturală sau intelectuală a „Românului“, ci despre reproducerea unor modele de discurs, care îşi schimbă vocabularul, dar gramatica ba.

Vorbeam despre toate astea, în pauze, cu colegii de comitete şi comiţii. *Am întîlnit şi eu o groază de astfel de cazuri* – mărturisea, la un moment dat, un coleg. *De pildă: „Satul românesc în tranziţie“. Nici mai mult, nici mai puţin!* Hait, am tresărit eu, ăsta e proiectul meu! Am încercat, jenat, să mă justific, atrăgînd atenţia că în subtitlu era precizat totuşi despre ce era vorba. Am continuat în sinea mea, spunîndu-mi că, în fond, dacă asta se cumpără, asta vînd. Nu am reuşit să mă conving însă nici măcar pe mine însumi că acest-gen de „tranzacţie“ nu se cheamă „a-ţi fura singur căciula“.

Vintilă MIHĂILESCU

PNŢCD între resentimente şi mileniul III

Pe scena politică românească, spiritele s-au încins din nou. (E cineva surprins?) Discursul fostului premier Victor Ciorbea, adiind a veche retorică de alianţă civică, putea stîrni din nou conflicte în coaliţia de guvernămînt. N-a reuşit. Din nou, fostul prim-ministru a dovedit (dacă mai era nevoie) că n-are fler politic: părînd a reveni în primul plan al politicii, a făcut-o stîngaci şi contraproductiv, expunîndu-se eventualelor interpretări în cheie morală (ranchiună, regretul după scaunul pierdut etc. – interpretări simpliste, desigur, dar tocmai de aceea foarte posibile în electorat). Comentatorii s-au pronunţat, mai toţi, în termeni negativi asupra intervenţiei, dar Victor Ciorbea a continuat, cu o consecvenţă demnă de o cauză mai bună, să-şi susţină opiniile şi în talk-show-urile la care a fost imediat invitat. Dincolo de intenţii, de jocuri din umbră, de lovituri şi contralovituri, rămîne un fapt politic: în PNŢCD, disciplinat şi monolitic pînă mai ieri, au ajuns furtunile care în alte partide au făcut ravagii mai demult.

Aripi şi reaşezări

E prea devreme pentru a vorbi de o scindare (chiar dacă unii comentatori au şi făcut-o). Cert este că ţărăniştii, pe care ideea de „opoziţie anticomunistă“ îi ţinea atît de strîns uniţi, au eşuat în gestionarea puterii. Lipsiţi de flexibilitate şi nestăpînind îndeajuns tehnicile negocierii, ei au continuat să fie radicali în momente cînd abilitatea şi ştiinţa compromisului ar fi fost mult mai productive. Lipsit de o ţinută ideologică limpede, ezitînd între necesitatea unor reforme de tip liberal şi un populism structural de care nu poate scăpa cu nici un chip, PNŢCD riscă o cădere spectaculoasă dacă nu va reuşi să-şi impună o perspectivă ceva mai pragmatică asupra propriului rol politic. Previziunea premierului Radu Vasile, şi anume că România va avea în următoarea perioadă de timp numai guverne de coaliţie, este cît se poate de adevărată. Or, ţărăniştii s-au comportat nu o dată, în momente-cheie, ca „partid unic“. Au făcut-o, de pildă, după alegerile din 1996, cînd au încercat să-şi impună oamenii în posturi importante, lezînd ambiţiile partenerilor. Au demonstrat, de asemenea, o rigiditate lipsită de realism atunci cînd, în numele disciplinei de partid, i-au exclus pe unii membri marcanţi, cu priză la electorat. Tot la o rigiditate lipsită de orice şanse de succes îi conduce şi discursul de inspiraţie civică al unora dintre membrii săi, reprezentaţi mai nou de Victor Ciorbea: să vorbeşti despre „reforma morală“ atacînd propriul guvern, după ce ai eşuat ca şef al executivului, numai reformism moral nu se poate chema.

Ce s-a întîmplat la simpozionul de săptămîna trecută a putut da impresia că în PNŢCD se profilează două aripi distincte, una care regretă căderea lui Victor Ciorbea şi una care îl susţine pe actualul premier. Lucrurile sînt departe de a fi atît de simple. Dacă liberalii au suferit, cu cîţiva ani în urmă, convulsii şi scindări provocate de conflicte între lideri şi grupări, în care ideologia nu avea nici un rol, ţărăniştii sînt în primul rînd victimele confuziei ideologice şi a incapacităţii de a priza realitatea. De pildă, ideea alegerilor anticipate poate avea o anume motivaţie atunci cînd este exprimată de un membru al opoziţiei; exprimată însă de un ţărănist nu e decît o dorinţă de sinucidere demnă, cu drapelul reformei morale în mîini. Şi nici chiar în perspectiva alegerilor la termen lucrurile nu stau prea bine pentru ţărănişti. Probabil că viitoarea chemare la urne va găsi formaţiunile politice într-o altă aşezare şi va prefigura alte coaliţii. După cum se profilează acum posibilele alianţe, locul PNŢCD este din ce în ce mai greu de găsit.

Între poli

După acordul semnat între Alianţa pentru România şi PSDR, în partea din stînga a spectrului politic se conturează o relaţie de colaborare (în ce termeni, se va vedea) între vechii inamici PD şi PDSR. Cert este că polul social-democrat are şansa să devină ceva mai coerent şi mai puternic. Dinspre dreapta, într-un moment cînd valul reunificării liberale s-a mai domolit, dar PNL şi-a luat rolul în serios în cadrul coaliţiei, avînd cîteva iniţiative legislative şi cîteva poziţii importante în momentecheie, manifestul dreptei propus de PAR are, deocamdată, meritul de a atrage atenţia asupra „ideii de dreapta“ şi de a propune noi demersuri pentru coagularea acestui pol. Au loc, aşadar, de ambele părţi, tentative de identificare şi realizare a unor structuri politice care să facă posibilă o mai mare coerenţă a spectrului politic.

În acest proces, PNŢCD riscă să fie marginalizat şi să se mulţumească în final (bineînţeles, dacă procesul de constituire a celor doi poli va avea succes, ceea ce e greu de spus) cu rolul de „anexă“ a vreuneia dintre cele două mari coaliţii, de dreapta şi de stînga. (E de la sine înţeles că, într-o nouă aşezare a partidelor pe scenă, CDR va rămîne o dulce amintire – ceea ce, în bună măsură, este de fapt de pe acum, căci nimeni nu mai pare dispus să jure pe viitorul acestei structuri politice, în ciuda vorbelor frumoase care se mai aud.) Pentru a înfrunta într-adevăr „mileniul al III-lea“, cum suna tema zgomotosului simpozion, PNŢCD trebuie să-şi încheie în mod onorabil socotelile cu mileniul în care încă ne mai aflăm. Să-şi lămurească, adică, profilul ideologic, în care deocamdată se întîlnesc şi idei pragmatic-liberale, şi galeşe stîngisme, şi zvîcniri naţional-ortodoxe, şi mici reacţii de tip PUNR, şi rigidităţi nostalgic pre-comuniste, şi, desigur, mult sos populist. Mai trebuie, desigur, să-şi formeze cu adevărat „schimbul de mîine“ şi raporturile lui cu „schimbul de azi“: deocamdată, privind spre conducerea PNŢCD, observăm că „tinerii“ lideri ţărănişti sînt colegi de generaţie cu „vîrstnicii“ din PD.

În toată agitaţia creată se întrezăreşte însă şi o rază de speranţă: calmul cu care partenerii din coaliţie au tratat intervenţia lui Victor Ciorbea pare a sugera că executivul a devenit imun la răbufnirile din partide, că problemele imperioase ale reformei pot merge înainte fără a se mai poticni de micile valuri politice. Dacă ar fi aşa şi dacă n-am fi mult prea păţiţi, am putea spune că e bine.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

O clinică

Din cîte înţeleg eu privindu-mi concetăţenii, problema esenţială a reformei româneşti este de natură procedurală. Ştim, mai mult sau mai puţin, unde ne găsim şi ştim, mai mult sau mai puţin, unde vrem să ajungem. Ceea ce nu reuşim să aflăm este *cum* vom parcurge „drumul" acesta. Acest *cum* este, fireşte, specific fiecărui domeniu de reformat. Gîndindu-mă la mişcările reformatoare pe care le-am sesizat în ultimul an şi jumătate în sistemul nostru judiciar, mi-am adus aminte de o idee pe care, în urmă cu aproape 60 de ani, a avut-o un mare jurist român: *clinica juridică*.

În 1939, Mircea Manolescu publica o lucrare dedicată responsabilităţii civile în cazuri de accidente. Introducerea era, de fapt, o lucrare de sine-stătătoare, fără o evidentă legătură cu materia dedusă tratării, care se chema: *„Despre clinica juridică în general şi diagnosticul juridic în special"*. Sintagma *clinică juridică* este creaţia unui important jurist francez, Julien Bonnecase. Mircea Manolescu a preluat-o şi i-a dat un conţinut oarecum diferit. Să-l ascultăm: „Ideea de clinică juridică trebuie – mai întîi – raportată la aceea de clinică medicală, pentru că expresia este luată de acolo şi pentru orice metaforă, cînd ea se întrebuinţează cu scop ştiinţific, ideea originală este preferabil a fi urmărită. În cadrul clinicii juridice noi vom trata despre scopul şi momentul consultării, despre activitatea clinică şi despre clinician, iar în activitatea clinică despre investigare, diagnostic, problemă, soluţie, tratament şi prognostic, iar la tratament, mijloacele şi metodele acestuia."

Realităţile care coexistă în *clinică* şi care, în final, se modelează reciproc sînt juristul şi dreptul. Juristul este, mai ales, un intelectual. În altă parte M. Manolescu scrie: „Înţelegem prin *jurist* un intelectual cu cultură juridică, avînd îndeletniciri în cadrul dreptului, fie din punct de vedere teoretic, fie din punct de vedere practic". Dreptul este, la rîndul său, înţeles în sens larg, general, cuprinzător. Legea, logica juridică, reacţia socialului la aplicarea legii, „arta de a judeca" – toate acestea sînt dreptul. *Clinica* este locul întîlnirii majore între jurist şi drept. Întîlnirea aceasta începe prin a fi de natură profesională şi sfîrşeşte prin a avea implicaţii ontologice. „Reţeta" propusă de Mircea Manolescu pentru această întîlnire este, de fapt, cea mai profundă operaţiune de cunoaştere reciprocă.

Cred că una din cauzele pentru care reforma judiciară pare, încă, ezitantă constă în faptul că juristul român – fie practician, fie teoretician – ratează întîlnirea esenţială cu dreptul. Vreau să spun că *a face* drept zilnic te pune, fatal, într-un context concret, într-o determinaţie particulară şi, pînă la urmă, neesenţială a dreptului. Îndrăznesc să sugerez, din acest colţ de pagină, ca multitudinea de discuţii, seminarii, conferinţe şi simpozioane dedicate unei anume legi ori unui anumit obiect de reglementare juridică să fie dublată de analiza *clinică* a dreptului românesc. Aşa vor putea fi găsite mijloacele, căile, procedurile de reformare a sistemului nostru judiciar.

Clinica juridică ar urma să fie un loc al adevărului nepolitizat. Aşa cum scria Manolescu, „cercetarea trebuie să fie împinsă de dorinţa de a căuta adevărul. El va fi judecat întîi prin raport cu temeinicia lui. Apoi prin raport cu noutatea lui... Deci gradul de întemeiere, înmulţit cu gradul de noutate, ne vor da gradul de certitudine." Analiza clinică este, deci, altceva decît analiza politică. Cum se poate edifica o *clinică juridică?* Vă invit să citiţi textul mai sus evocat şi care a provocat aceste rînduri.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Ne s(c)apă istoria

Trec zilele, şi vîntul istoriei, pe care nimeni nu-l simte, modelează. Nu pe noi, ci portretul unui loc, al unui timp. Şi, brusc, la un moment dat, cineva dintre noi, cineva ca noi, vede: să zicem Sfinxul carpatin, sau Cheile Turzii, sau Delta Dunării – sau nimic, pur şi simplu nimic. Locul în care a fost ceva sau unde era să fie ceva. Aşa rezultă peisajul uman, dar nu numai el: peisajul fizic, material, natura. Istoria face natura, însă atît de încet... Cine să-şi mai amintească lupta, scrîşnetul dintre apă şi calcar, dintre acizi şi, cum le spune, baze etc.

M-am plictisit şi eu, enorm, marţi seară, stînd şi privind la inutilul spectacol kitsch de 10 milioane de dolari organizat prin centrul Parisului în pre-deschiderea Turneului Final al Cupei Mondiale de Fotbal. Bani aruncaţi, timp pierdut! La atît să se reducă înţelegerea prezentă a universalismului?

Mă uit prin însemnările din săptămîna trecută, scrijelite în vederea articolului de faţă, şi găsesc:

Dau dreptate fotbaliştilor împotriva presei. Dejeu/presa + întrebările lui Mîndruţă cu Lepşa (luni, 8). Supărarea lui Constantinescu pe românii din New York, acolo unde strada e spaţiu public. În *Pro TV Magazin*, îl aşteptam, luni, pe *Cracker*, şi a venit Tatulici – bună, totuşi (emisiunea). Cornel Pumnea/TVR! La A1, la 22,30, în loc de Tucă, o telenovelă. PNŢCD ar trebui să facă coaliţie în primul rînd cu el însuşi. A1 profită de decorul şi de titlul emisiunii lui Tucă – pentru fotbal. Concurenţa dintre televiziuni pe parcursul Mondialelor. Probleme cu presa: fotbaliştii şi PNŢCD – diferite.

Despre fiecare dintre aceste subiecte s-ar putea scrie cîte un articol, cîte un editorial. Presa este un joc, cu atît mai ludic cu cît este luat mai în serios.

S-o iau şi eu, mai mult sau mai puţin în serios, dar pe rînd. Nu vreau să privilegiez nici un subiect anume.

Despre „bă"-urile şi „mă"-urile lui Hagi la adresa presei nu pot să spun decît un (veţi rîde!) vers: „eu sînt realitatea bă realitatea sensibilă hegel prelegeri fenomenologia" (Virgil Mazilescu, *guillaume, poetul şi administratorul*). E bine? Pînă la urmă, lucrurile au început să se nuanţeze.

În ceea ce priveşte halucinantele spuse ale ministrului Dejeu cu privire la presă, din două (numai) una: ori oamenii noştri publici nu-şi prea controlează discursul, neştiind ce spun, neatenţi la ce spun, ori spun, efectiv, ce gîndesc. Ce preferăm? Ipocrizie sau „scăpare"? Eu cred că d-l ministru de Interne a spus ce-a gîndit, ce gîndeşte, şi că trebuie făcută o diferenţă între greşeala de-a spune ce-a spus – o „gafă" – domnia sa şi aceea de a gîndi ce gîndeşte, şi a făcut greşeala să şi spună. Problema nu o constituie „scăparea" ca atare, ci ce spune ea. PNŢCD are de lămurit concepţia despre raporturile dintre putere şi presă, nu faptul că un demn reprezentant al său lasă, imprudent, să-i scape printre buze această concepţie – cît de răspîndită printre ţărănişti? Dar printre ceilalţi politicieni care se străduiesc, cum pot şi ei, să întruchipeze, azi, la noi, ceea ce se cheamă putere politică?

Aflu, apoi, aşa cum se află multe lucruri la noi, că ar fi existat un proces între Cornel Pumnea şi TVR, şi că primul, recent, l-ar fi cîştigat. Sper să fie adevărat, sper ca presa să scrie, ca să pot să mă bucur.

Presa, aşadar, deranjează. Strică/face jocul. Se ceartă, e certată. De politicieni, de fotbaliştii echipei naţionale. „Certurile", ca să spun aşa, sînt, însă, diferite. Ca să economisesc timp şi spaţiu (public), voi spune, direct, că dau – e de dat – dreptate presei în raporturile sale cu lumea politică, că „scăpările" acesteia, incontinenţele acesteia din urmă spun adevărul, dar nu despre presă, ci despre ea însăşi, ca clasă (nu vreau să evit, aici, cacofonia: se potriveşte), reiau aşadar: ca clasă politică venerabil-imatură, de o imaturitate venerabilă, monumentală, care vede în presă un simplu „organ" pe care ar fi bine să-l ai la dispoziţie, în propria-ţi putere, şi pe care te înfurii cînd ea nu te-ascultă.

Nu dau, în schimb, dreptate presei în raporturile ei cu lumea fotbalistică. Despre acest subiect, punctul pe i mi se pare că l-a pus, imediat după „ceartă", într-o emisiune a lui Emil Grădinescu de la TVR 2, Ilie Dumitrescu: e normal ca fotografii cu vilele fotbaliştilor să apară într-o revistă precum, de pildă, *VIP*, acolo le poate fi locul, dar nu pe prima pagină a unui cotidian sportiv, care trebuie să discute fotbalul jucat de fotbalişti, nu vilele rezultate din salariile lor de sportivi de înaltă performanţă activînd pe o piaţă normală de fotbal, fie ea şi hipertrofiată. Punct pe i, şi punct.

Bogdan GHIU

Economie

Creditul bancar e un bilet de favoare

Auzim deseori: „Cutăruia i s-a dat un credit preferenţial!"... De obicei, această asociere de cuvinte e însoţită de suspiciuni, de acuzaţii chiar. Se înţelege greu faptul că orice credit e preferenţial. O fi banca „magazin de bani", dar e un magazin ultraspecializat. La bancă nu se stă la coadă, ca la oricare magazin, unde cel ce i-a venit rîndul cere marfa, o plăteşte şi pleacă. Aici poţi să ajungi la ghişeu, să soliciţi un credit iar banca să nu ţi-l dea. De ce? Fiindcă nu are încredere că va primi înapoi, la data stabilită, banii împrumutaţi, plus dobînda. Acest argument, în cazul în care o bancă îl invocă, este imbatabil. Nimeni nu-i poate reproşa băncii că a refuzat un credit fiindcă nu are încredere în cel care-l solicită.

Aşadar, banca îşi alege clienţii. Mai mult, în raport de calitatea clientului stabileşte şi dobînda: unde apare un risc ceva mai mare de nerambursare, dobînda urcă. Şi invers, coboară acolo unde riscul e mai mic.

S-a spus: băncile ucid economia cu dobînzile lor mari. De fapt, economia a fost ucisă de inflaţie. Băncile nu au făcut altceva decît să-şi acomodeze dobînzile la celelalte preţuri.

Creditele nu pot fi rupte de piaţă şi de preţurile generale. Fiindcă nu-i posibil să ai preţ fix la credite şi preţuri liberalizate la celelalte mărfuri. Sigur, în cei şapte ani de tranziţie, adeseori dobînzile bancare au stat pe loc, iar preţurile celorlalte mărfuri au evoluat în condiţii de piaţă. De fiecare dată, însă, a ieşit rău. Economia, în loc să se redreseze, s-a prăbuşit şi mai tare.

Învinovăţirea băncilor pentru stagnarea economiei s-a dovedit a fi o ţintă falsă. S-a ochit şi s-a tras într-o parte, în timp ce cauzele marilor boli ale economiei româneşti erau în altă parte. Întreprinderile s-au obişnuit să dea vina pe bănci pentru insuccesele lor. Jocul continuă, dar cu alte piese.

Într-adevăr, o bancă este un centru de putere. Fiindcă de aici se împrumută bani pentru consum şi bani pentru investiţii. Peste tot, în lume, în ţări dezvoltate şi în ţări în dezvoltare, cel ce solicită un credit şi banca îl refuză va fi nevoit să renunţe la casă, la maşină, la mobilă, la frigider ori la televizor. Sau, în cazul unei întreprinderi, la înnoirea produselor ori la reluarea ciclului producţiei.

Decizia poate fi luată după bunul plac al băncii? Aparent. În realitate, intervine un calcul economic. Ţelul este ca banilor aflaţi în bancă să li se găsească întrebuinţarea cea mai bună. Cea mai profitabilă. Urmează decizia: nu-i dăm împrumutul lui X, îi dăm doar lui Y. De ce? Fiindcă, potrivit calculelor, această decizie se dovedeşte a fi cea mai avantajoasă pentru bancă.

Banii trebuie să „ude" grădini. E păcat să-i arunci în deşert. Ei nu trebuie să ajungă în găurile negre ale economiei, acolo unde se menţin incompetenţa unei mari părţi a managerilor, organizarea fabricaţiei şi comercializarea mărfurilor „după ureche", lucrul de mîntuială. Toate aceste întreprinderi vor inflaţie. Acest climat nociv nu poate fi însă perpetuat fără să plătim scump. E timpul să fie forţat un avînt economic sănătos, bazat pe mai multă eficienţă şi pe mai puţină inflaţie. Normal, banii trebuie să ajungă la cei ce calmează inflaţia.

În orice activitate economică, punctul de plecare este o idee. Dar imediat apare nevoia de noi investiţii. Şi mai departe? Pentru ca ideea să fie pusă în mişcare, este nevoie de capital bănesc. Care să fie transformat în capital productiv, prin investire. Şi din care să rezulte capitalul – marfă. Un bun sau un serviciu, care să aibă căutare pe piaţă, să-şi găsească atîţia cumpărători dispuşi să plătească preţul optim încît să poată fi asigurat un profit optim.

Fără îndoială că e nevoie să se investească mai mult, să apară noi locuri de muncă ori să fie restructurate cele vechi, să crească productivitatea şi competitivitatea. În acest fel, salariile vor creşte, dividendele vor fi mai mari, afacerile mai bune. Important este, însă, ca roata afacerilor să se învîrtească fără odihnă, în aşa fel încît surplusul de bani să fie absorbit de activităţi productive şi nu de preţuri. Pentru că dacă banii vor continua să se ducă în preţuri, pentru că afacerile stagnează, nu vom obţine decît inflaţie, împotriva căreia băncile vor lupta cu dobînzi mari. Şi cu refuzuri de credite.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Emma, Troţki & co.

Avem anticari puţini; la cîţi sînt, tot e bine că unii dintre ei îşi păstrează umorul. Altfel nu mi-aş putea explica vreodată cum de am găsit, prin vraful de cărţi mai noi sau mai soioase, obiectul straniu despre care vreau să vorbesc. Era o carte, se înţelege; probabil că nu aş fi deschis-o niciodată dacă ar fi fost îmbrăcată, să zicem, în hîrtia albastră aflată la putere prin şcoli pînă prin anii '70. Dar nu: cartea mea avea ca supracopertă improvizată reproducerea unui tablou. Unul dintre acele tablouri pe care, în ciuda voinţei noastre, le-am recunoaşte cu toţii, fără a şti de unde anume.

Cartea era semnată de Isaac Deutscher, volumul doi *(The Prophet Unarmed)* dintr-o trilogie dedicată lui Troţki acum vreo patruzeci de ani; exemplarul care mi-a făcut cu ochiul ieşise în 1978, de sub *presele* Universităţii Oxford. Deliciul, însă, era în supracoperta adăugată cine ştie de cine – pentru că ea m-a atras, cu forţa persuasivă a unei vechi cunoştinţe –; făcută dintr-o pagină de revistă românească una dintre puţinele reviste ilustrate care mai existau spre finele anilor '80: pe toată pagina, reproducerea tabloului *Omagiu,* semnat Cornelia Ionescu. Elena şi Nicolae (ea în parte stîngă a imaginii), înconjuraţi de copii sugerînd vocaţia de *mater/pater* a cuplului; în „deschiderea" imaginii, în prim-plan jos, cresc lalele şi garoafe. El, în costum negru, cravată şi cămaşă albă, stă cu mîinile încrucişate la piept, zîmbind îngăduitor ca un părinte mulţumit într-o clipă de răgaz. Ea poartă un sacou alb cu rever adînc deschis în *V,* cu o roză ca o broşă. El are părul frumos grizonat şi este surprins puţin întors spre dreapta, spre ea şi copii; la ea, un superb păr miere-aramă – care nu ascunde *clips*-urile alb-perlă din urechi – şi un zîmbet care o face de nerecunoscut – în totul, o frumuseţe latină, de actriţă de cinema la a doua tinereţe; deasupra ei, faldurile unui tricolor.

Copiii, altă poveste: sînt cinici în faţa cuplului, alţi doi se văd în spatele lor şi alţii, neclar, în plan depărtat (de fapt, erau vreo douăzeci de milioane de pueri, dar unde să încapă toţi?); cei cinci foarte vizibili sînt două fetiţe şi trei băieţei. Fetiţele poartă uniformă de şoim al patriei la genul feminin, doi băieţei au jachete roşii (tot de şoim), iar unul are un statut social incert, se presupune că este cel mai mic, drept care se joacă pe la nivelul lalelelor şi garoafelor. Pentru cine încă mai crede că arta de comandă socială (sau „arta de for public", cum o numea Ion Frunzetti cu naivitatea proprie unor ani mai relaxaţi) nu avea *arianismele* ei, iată un detaliu: dintre cei cinci, trei sînt blonzi şi doi sînt bruni – proporţie care, evident, sfidează realitatea. Las la o parte gestul plin de energie ludică al copilului blond aflat între cei doi, surprins cu mînuţa dreaptă întinsă spre pictor – şi spre noi. Zîmbet mare, voioşie şi antren.

Ei bine, cine Dumnezeu a pus asta peste cartea despre Troţki? Prin ce concurs de împrejurări şi de ce? Înainte sau după '89? Din sictir, din ironie, pentru camuflare? Care-i mesajul? A pus-o din întîmplare sau a rupt pagina de revistă cu grijă, pentru a păstra intact rodul prostituat al penelului? Simt că este aici o poveste care-mi scapă, după cum o altă poveste paralelă trădează şi mica dedicaţie de pe pagina de gardă a cărţii. O mînă de femeie, cu o literă puţin aplecată spre dreapta, a scris cu un pix negru, sub cerul altei ţări: *To Nigel / happy birthday 1980/ love, Emma.* Ceva banal, dar mă atinge tocmai prin urma de complicitate dintre cei doi: cartea este şi nu este datată, *este* pentru ei şi *nu este* pentru noi ceilalţi, cei care nu vom şti niciodată cînd s-a născut Nigel. Ce să fi fost Nigel şi Emma în 1980? Tineri studenţi, nemărturisiţi în iubire? Copii ridaţi de patruzeci şi de ani, aplatizaţi de o exigenţă cu puţine surprize şi de rutina concubinajului? Prieteni de-o viaţă sau colegi sezonieri de birou?

Nigel, Troţki, Emma, soţii Ceauşescu, Deutscher şi Cornelia Ionescu – le era dat pesemne să se întîlnească odată şi odată, *să stea aproape* într-un fel sau altul şi să depună mărturie, fiecare pe limba-i, despre cît de ironică este istoria.

Adrian CIOROIANU

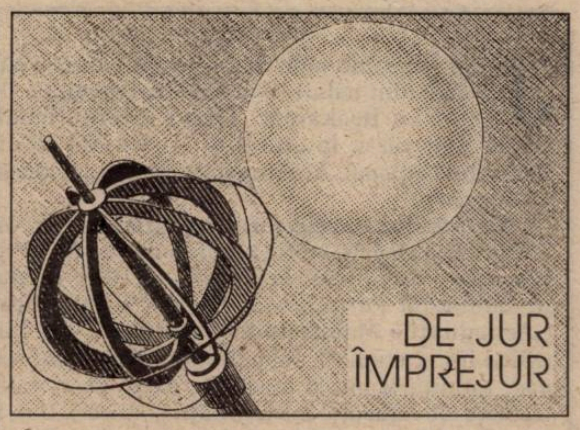

Coabitări şi alianţe

Este greu de explicat cum izbuteşte electoratul să aducă la putere combinaţii atît de năstrunice încît intenţiile celor mai hotărîţi actori politici trebuie să ţină seama în procesul de decizie de existenţa unor adversari legitimi care le pot discuta şi bloca hotărîrile. La mitingurile electorale alegătorii masificaţi îi aplaudă pe oratorii radicali. Aceste aplauze nu se transformă în voturi şi politicienii cu experienţă ştiu acest lucru: nu există ţară în care să nu pătrundă în forul legislativ sau în alte sfere eligibile ale puterii personaje exotice, sincere în exprimarea afinităţilor şi repulsiilor, în general nu foarte fidele codului de conduită democratic. Dar majorităţile se constituie din politicienii care ştiu să-şi transforme promisiunile discursului electoral în practica legislativă a paşilor mici şi a ocolişurilor ajungînd totuşi în direcţia promisă.

Preşedintele Statelor Unite, democratul Clinton, este obligat să guverneze cu o majoritate republicană – venită la putere într-un mod extrem de agresiv şi promiţînd un program conservator ireductibil, dominat de dorinţa de a reduce orice fel de ajutoare date atît săracilor din propria ţară, cît şi ţărilor care solicită într-un fel sau altul sprijin american. Clinton a renunţat la multe dintre proiectele sale de reformă radicală a sistemului de protecţie socială, precum şi la alte inovaţii mai puţin importante, dar mai spectaculoase (cum a fost accesul homosexualilor în armată). Şi majoritatea republicană a cedat în materie de ambiţii ideologice în politica externă şi în cea internă. Dependenţi de contextul local, congresmenii americani acţionează în funcţie de interesele unei majorităţi care să le poată asigura realegerea, încercînd – şi în asta constă abilitatea politicianului – să găsească trăsătura de unire între opţiunile personale şi parţiale şi programul general al partidului.

Şi în Franţa, coabitarea între un preşedinte de o culoare şi un parlament dominat de o opoziţie de o altă culoare s-a transformat dintr-un motiv de iritare într-o practică politică şi administrativă cu perspective de durată. Nici Germania, nici Italia nu oferă spectacolul unor guvernări „pure" la nivel naţional, dar mai ales pe plan local. Alianţe dintre cele mai diverse se succed la conducerea ţărilor din Nordul Europei, în Belgia şi Olanda, în Danemarca şi Austria. Doar situaţiile de criză favorizează sciziunea electoratului în tabere ostile şi ireductibile, fără puncte de contact între ele; atunci însă orizontul este adeseori acaparat de către un „salvator al neamului" care promite soluţii radicale în toate problemele amînate sau doar parţial rezolvate de politicienii predispuşi la alianţe şi compromisuri. Refuzul alianţelor între forţele democratice pavează calea extremismului legitimat prin alegeri.

Alianţele sînt însă un produs firesc al democraţiei: pe măsură ce legislaţia permite afirmarea voinţei individuale şi realizarea unor interese diversificate este tot mai greu de mobilizat o majoritate care să cuprindă indivizi dispuşi să uite ceea ce-i desparte, în numele a ceea ce-i uneşte.

Apelul la principii este întotdeauna folositor, avînd darul de a clarifica tumultul vieţii politice. Dar principiile politice nu există în afara realităţii şi a dinamicii vieţii. Generalul de Gaulle, căruia nimeni nu i-a negat principialitatea şi consecvenţa, a fost adus la putere în anul 1958 de partizanii „Algeriei franceze" cu mandatul de a o menţine, oricîte victime ar fi urmat să mai facă în viitor. În faţa imposibilităţii cîştigării acestui război, Generalul a patronat acordurile de la Evian, prin care Algeria a devenit independentă. A fost o decizie pragmatică, înţeleaptă şi morală pentru Franţa. Doar Algeria îşi plăteşte în continuare tributul de sînge impus de liderii unor formaţiuni care nu cunosc compromisul.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Minuni suspecte

Există locuri în lume unde miracol se cheamă norocul sau ştiinţa de a evita o catastrofă. Între „miracolul" din Rusia unde s-a trecut pe lîngă o criză financiară cu eventuale urmări dezastruoase şi miracolul din SUA unde de prea mulţi ani se înregistrează o creştere economică constantă există o diferenţă nu doar de percepţie, ci şi de calitate.

Criza

„Deşi preţul acţiunilor ruseşti a scăzut cu 50% de la începutul anului, săptămîna aceasta piaţa a susţinut noul guvern, sprijinit de asemeni de încă vitalul dar imprevizibilul preşedinte Boris Elţîn, care a elaborat un nou pachet de planuri şi de promisiuni. La mijlocul săptămînii, preţurile acţiunilor au cîştigat 20% din valoarea lor. Serghei Kirienko, tînărul tehnocrat provincial aruncat acum două luni pe cea mai înaltă funcţie administrativă, pare că şi-a dobîndit un răgaz de respiraţie. Dacă se sting consecinţele crizei financiare, ar fi posibil ca noul primministru să fie capabil să vegheze procesul de vindecare a ţării" (**The Economist** – 6 iunie).

Criza financiară din Rusia i-a neliniştit în cel mai înalt grad pe partenerii săi occidentali: „Problema Rusiei poate deveni cea a Europei centrale şi a întregii lumi" a declarat, la Viena, secretarul adjunct al Trezoreriei americane, Lawrence Summers. (**Le Monde** – 3 iunie '98) Problemele bancare sînt inextricabil legate de cele morale: întîlnirea preşedintelui Elţîn cu cei numiţi „oligarhi" – marii stăpîni ai bogăţiei ruseşti, dobîndite pe căi aproape sigur necinstite – a arătat de fapt de cine depinde plata salariilor în Rusia. Cînd „noii bogătaşi" vor plăti impozitele, statul va putea să-şi respecte obligaţiile contractuale. Deocamdată Fondul Monetar Internaţional, atît de criticat pentru permisivitatea sa morală în problemele Asiei de Sud-Est, este acum chemat să ajute Rusia fără să formuleze prea multe exigenţe. Dar FMI ezită şi revista **The Economist** explică „Nu există decît o singură metodă – chiar dacă e inadecvată – pentru a menţine echilibrul balanţei între stabilitatea economică globală pe de o parte şi reducerea riscurilor morale pe de altă parte: insistenţa brutală asupra necesităţii unei politici economice sănătoase în schimbul ajutorului. Şi Fondul trebuie susţinut în această politică, nu subminat. Poate că ţările bogate preferă să lase pe seama FMI misiunea de a rezolva catastrofele financiare din Asia şi Rusia. Dar nu politicile Fondului sînt cauza bolii şi nu ne rămîne decît speranţa că el va putea fi o parte a tratamentului.

Desigur, se poate obiecta că Rusia este prea mare şi riscurile unui eşec sînt înspăimîntătoare. Poate că aşa şi e, dar atunci este o problemă de politică externă a liderilor occidentali şi nu una financiară a Fondului. Dacă guvernanţii din America şi Europa consideră că Rusiei trebuie să i se ofere un ajutor generos fără garanţii pentru a-i menţine pe dl Elţîn şi pe suporterii săi, atunci să spună aşa şi să explice contribuabililor lor de ce procedează aşa. A delega asemenea calcule de politică externă pe seama tehnicienilor ghinionişti de la FMI este un obicei rău care trebuie curmat".

Etapa a doua de după maimuţă

Printre ţările foste comuniste, Estonia figurează în grupul premianţilor: este pe lista candidaţilor siguri pentru Uniunea Europeană, datorită vitezei cu care a făcut să funcţioneze mecanismele economiei de piaţă, obţinînd anul trecut un indice de creştere de 10%. Dar, aşa cum reiese dintr-un studiu publicat în numărul din iunie al revistei **Business Central Europe,** cifrele trebuie examinate în ansamblul lor şi mai ales este necesară analiza realităţii sintetizată prin ele. Estonia este încă săracă, dacă i se compară venitul pe cap de locuitor cu cel al Sloveniei, Republicii Cehe, Ungariei şi Poloniei. Deficitul balanţei de plăţi este de cîteva ori mai mare comparat cu cel al ţărilor citate.

„Dar cea mai puternică îngrijorare este determinată de situaţia industriei. Cu valoarea adăugată doar de companiile estoniene nu se poate cumpăra nici o strachină cu ciorbă. Creşterea de 10% a fost obţinută din exporturi. Dar un volum mare la export a fost dat de produsele sub-contractate de către firmele occidentale, materii prime şi comerţul de tranzit. A fost esenţial pentru supravieţuirea pe termen scurt. Dar dacă nu se va dezvolta repede o bază industrială mai avansată, ţara va rămîne ţintuită în sărăcie". Paradoxul privatizării rapide efectuate în Estonia este că prin eliminarea statului din economie nu s-a obţinut o economie privată prosperă: politicienii se scutură de orice responsabilitate şi „în locul unei politici industriale coerente citează principiile de bază ale economiei liberale". Produsul intern brut este încă cu 20% mai mic decît pe vremea puterii sovietice, unităţile industriale nu au bani pentru a-şi finanţa propria dezvoltare, nu există fonduri pentru cercetare. Competitivitatea industriei din Estonia se bazează pe salariile mici, ceea ce o face dependentă încă de piaţa Rusiei şi de bunăvoinţa marilor companii multinaţionale. Politicienii din Estonia citează succesul firmei Elcoteq (cel mai mare exportator, cu proprietari finlandezi), ca un exemplu de urmat. Este o companie de înalt nivel tehnic, se laudă ei, şi s-a dezvoltat atît de bine încît a fost folosită pentru expansiunea în celelalte ţări baltice şi în Rusia. Elcoteq asamblează telefoane mobile. «Şi o maimuţă ar putea să le producă» susţine un analist. Estonia merită mai mult." (**M. B.**)

Argument

Joi, 4 iunie, începînd cu ora 16,30, Istoria a bătut, o clipă, din palme. Sau s-a scurtcircuitat. Unde asta? La Bookarest, Tîrgul Internaţional de Carte Bucureşti, la etajul al III-lea din clădirea Teatrului Naţional. Aici aveau loc, simultan, lansările a două cărţi:

Manifestul Partidului Comunist de Karl Marx şi Friedrich Engels, ediţie îngrijită de Cristian Preda, comentarii de Cătălin Avramescu („Teoria revoluţiei în *Manifestul Partidului Comunist*"), Radu Cosaşu („Actualităţile Manifestului Comunist"), Ion Ianoşi („Sine ira et studio"), Iulia Motoc (*„Manifestul comunist*, totalitarismul şi statul de drept posttotalitar: trei feţe ale refuzului modernităţii politice"), Dan Perjovschi („Citeşte şi dă mai departe"), Dan Petrescu („Scrisoare deschisă către participanţii la întîlnirea *Ein Traum von Europa*"), Cristian Preda („Prefeţele *Manifestului*") şi Mihai Zamfir („Un manifest romantic"), plus, în „Anexă", succesivele prefeţe (1872, 1882, 1883, 1888, 1890, 1892, 1893) redactate de Engels pentru *Manifest*, ca şi „Statutul Ligii Comuniştilor", totul apărut, în colecţia „Societatea politică", coordonată de Cristian Preda, la Editura Nemira, 186 p.; şi

Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune de Stéphane Courtois, Nicolas Werth, Jean-Louis Panné, Andrzej Paczkowski, Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin, traducere de Maria Ivănescu, Luana Schidu, Brînduşa Prelipceanu, Emanoil Marcu, Doina Jela Despois, Daniela Ştefănescu, Ileana Busuioc, însoţită de o „Addenda, alcătuită sub egida Fundaţiei Academia Civică" (pp. 727-776), dar şi de un fel de precizare-erată volantă, prin care „Editura Humanitas îşi exprimă în mod public regretul că în textul „O cronologie a societăţii civile" din citata „Addenda", aflată în responsabilitatea Fundaţiei Academia Civică, „sînt *omise* numele unor personalităţi care au marcat într-un fel sau altul istoria rezistenţei anticomuniste în perioada Ceauşescu" precum Mihai Botez, Andrei Pleşu ş. a., în vreme ce alte nume, precum Paul Goma, Dan Petrescu ori Gabriel Andreescu sînt tratate insuficient; colecţia „Procesul comunismului", Editura Humanitas-Fundaţia Academia Civică, 798 p.

Am considerat că întîlnirea dintre aceste două texte, de dimensiuni flagrant inegale (aniversînd, primul, ca reeditare, 150 de ani de la prima apariţie, iar cel de-al doilea, împlinirea a 80 de ani de la Revoluţia bolşevică din Octombrie), care închid, ca într-o paranteză, istoria totalitarismului comunist, unul în calitate de pre-istorie, de chemare la *manifestare* a unei anumite istorii, celălalt ca imperativă dar şi (im)posibilă, problematică, încă, post-istorie a respectivului totalitarism, se ridică mai presus de simplul hazard editorial, provocîndu-ne la discuţie, la semnificare, la meditaţie. Am decis să reproducem, cu acordul editorilor (este vorba de d-nii Valentin Nicolau, directorul editurii Nemira, şi Gabriel Liiceanu, directorul editurii Humanitas, cărora, pe această cale, le mulţumim), cîteva fragmente din lucrările amintite, şi să le însoţim cu schiţarea unor posibile „dosare", în speranţa declanşării, în sfîrşit, a unei discuţii publice decente, inteligente şi nuanţate cu privire la problemele comunismului şi în spaţiul public românesc.

Trecut printr-un forţat stagiu de fiinţă, întrupat în istorie *ca spectru*, comunismul a reuşit să spectralizeze şi să fantomalizeze istoria şi realitatea secolului XX, şi, în primul rînd, să înmulţească stafiile. Stafia, singură cu 150 de ani în urmă, a proliferat, ucigînd: astăzi, „spectrele comunismului" se numără cu zecile de milioane, obligîndu-ne la aritmetici macabre. Să ne certăm, tovarăşi! STAFII ALE COMUNISMULUI DIN TOATE ŢĂRILE, UNIŢI-VĂ! (**B. G.**)

Manifestul Partidului Comunist în mai puţin de 1 pagină

(150 de ani de reducere la esenţial, „(...)" sau manifestul Manifestului)

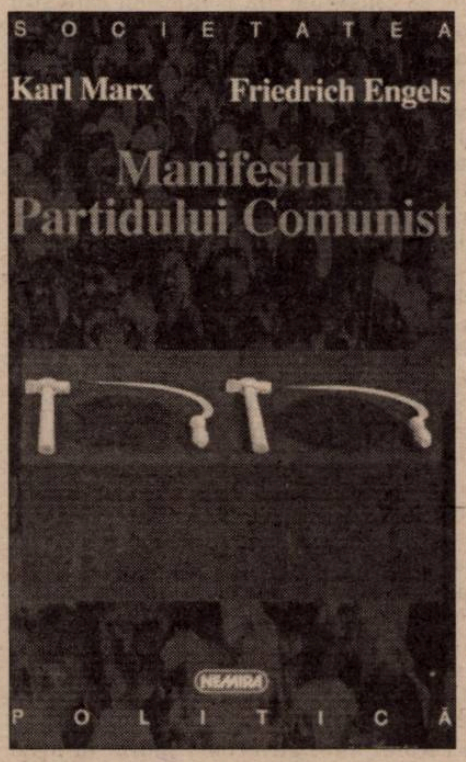

O stafie bîntuie prin Europa – stafia comunismului. Toate puterile bătrînei Europe s-au unit într-o sfîntă hăituială împotriva acestei stafii (...) Toate puterile europene recunosc de pe acum comunismul ca o putere. A venit timpul ca, în faţa lumii întregi, comuniştii să-şi expună deschis concepţia, scopurile, tendinţele şi să opună basmului despre stafia comunismului un manifest al partidului însuşi. (...)

Istoria tuturor societăţilor de pînă azi este istoria luptelor de clasă. (...) Epoca noastră, epoca burgheziei, se deosebeşte însă prin însuşi faptul că a simplificat antagonismele de clasă. Societatea întreagă se scindează din ce în ce mai mult în două mari tabere duşmane, în două mari clase direct opuse una alteia: burghezia şi proletariatul. (...)

Vedem astfel că burghezia modernă este ea însăşi produsul unui îndelungat proces de dezvoltare, al unui şir de revoluţii în modul de producţie şi de schimb. (...) Burghezia a avut în istorie un rol cît se poate de revoluţionar. Burghezia a desfiinţat, pretutindeni unde a ajuns la putere, toate relaţiile feudale, patriarhale, idilice. Ea a rupt fără milă pestriţele legături feudale care-l legau pe om de superiorul său firesc şi nu a lăsat altă legătură între om şi om decît interesul gol, decît insensibila „plată în bani peşin". (...) Într-un cuvînt, ea a pus, în locul exploatării voalate de iluzii religioase şi politice, exploatarea deschisă, neruşinată, directă şi brutală. (...) Burghezia nu poate să existe fără a revoluţiona neîncetat uneltele de producţie, deci relaţiile de producţie şi, prin urmare, toate relaţiile sociale. (...)

Sub ochii noştri se desfăşoară o mişcare asemănătoare. Relaţiile burgheze de producţie şi de schimb, relaţiile burgheze de proprietate, societatea burgheză modernă care a produs, ca prin farmec, mijloace de producţie şi de schimb atît de uriaşe, seamănă cu vrăjitorul care nu mai poate stăpîni puterile întunericului pe care le-a dezlănţuit. (...)

Armele cu care burghezia a doborît feudalismul se îndreaptă astăzi împotriva burgheziei însăşi. Dar burghezia nu a făurit numai armele care-i aduc moartea; ea a creat şi oamenii care vor mînui aceste arme – muncitorii moderni, *proletarii*. (...) proletariatul se recrutează din toate clasele populaţiei. (...) Concentrarea în masă a muncitorilor nu este încă rezultatul propriei lor uniri, ci rezultatul unirii burgheziei, care, pentru a-şi atinge scopurile sale politice, trebuie, şi mai poate deocamdată, să pună în mişcare întreg proletariatul. Pe această treaptă, aşadar, proletarii nu combat încă pe duşmanii lor, ci pe duşmanii duşmanilor lor, ei combat rămăşiţele monarhiei absolute, pe moşieri, burghezia neindustrială, mica burghezie. Toată mişcarea istorică este astfel concentrată în mîinile burgheziei; orice victorie cucerită în acest chip este o victorie a burgheziei. (...)

Ea însăşi înarmează, aşadar, proletariatul cu propriile ei elemente de cultură, cu arme împotriva ei însăşi. (...)

Proletarul este lipsit de proprietate (...) Toate clasele din trecut care cucereau puterea căutau să-şi asigure poziţia dobîndită, supunînd întreaga societate condiţiilor acestei dobîndiri. Proletarii nu pot să cucerească forţele de producţiei sociale decît desfiinţînd propriul lor mod de însuşire de pînă acum şi, prin aceasta, întregul mod de însuşire de pînă acum. Proletarii n-au nimic propriu de ocrotit; ei au de nimicit tot ceea ce pînă acum ocrotea şi asigura proprietatea privată.

(...) reiese limpede că burghezia nu este în stare să rămînă mai departe clasa dominantă în societate şi să impună societăţii, ca lege regulatoare, condiţiile de viaţă ale propriei clase. Ea este incapabilă să domine (...) Societatea nu mai poate trăi sub dominaţia burgheziei, adică existenţa burgheziei nu mai este compatibilă cu societatea. (...) Cu dezvoltarea marii industrii, burgheziei îi fuge, aşadar, de sub picioare însăşi baza pe care ea produce şi-şi însuşeşte produsele. Ea îi creează, înainte de toate, pe proprii ei gropari. Pierirea burgheziei şi victoria proletariatului sînt deopotrivă de inevitabile. (...)

Scopul imediat al comuniştilor este acelaşi ca şi al tuturor celorlalte partide proletare: constituirea proletariatului ca clasă, răsturnarea dominaţiei burgheze, cucerirea puterii politice de către proletariat. (...)

Ceea ce caracterizează comunismul nu este desfiinţarea proprietăţii în general, ci desfiinţarea proprietăţii burgheze (...) desfiinţarea proprietăţii private. (...) În forma sa actuală, proprietatea se mişcă în cadrul antagonismului dintre capital şi munca salariată. (...) Noi nu vrem nicidecum să desfiinţăm această însuşire personală a produselor muncii, menită să reproducă nemijlocit viaţa (...). Noi vrem să desfiinţăm numai caracterul mîrşav al acestei însuşiri (...). În societatea burgheză, trecutul domină deci prezentul; în societatea comunistă, prezentul domină trecutul. În societatea burgheză, capitalul este independent şi personal, pe cînd individul care munceşte este dependent şi impersonal. (...)

Recunoaştem această crimă. (...)

Muncitorii nu au patrie. Lor nu li se poate lua ceva ce nu au. Dar, deoarece proletariatul trebuie să cucerească mai întîi puterea politică, să se ridice la rangul de clasă naţională, să se constituie el însuşi ca naţiune, el este încă naţional, deşi nicidecum în înţelesul burghez. (...)

Revoluţia comunistă înseamnă ruptura cea mai radicală cu relaţiile de proprietate moştenite din trecut; nu e deci de mirare că, în cursul dezvoltării ei, se produce ruptura cea mai radicală cu ideile tradiţionale.

(...) primul pas în revoluţia muncitorească este ridicarea proletariatului la rangul de clasă dominantă, este cucerirea democraţiei. Proletariatul va folosi dominaţia lui politică pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întreg capitalul, pentru a centraliza toate uneltele de producţie în mîinile statului, adică în mîinile proletariatului organizat ca clasă dominantă, şi pentru a mări, cît se poate de repede, masa forţelor de producţie.

La început, acest lucru nu se poate face, firește, decît printr-o încălcare despotică a dreptului de proprietate şi a relaţiilor de producţie burgheze (...) În ţările cele mai înaintate va fi totuşi posibilă, aproape pretutindeni, aplicarea următoarelor măsuri: 1. Exproprierea proprietăţii funciare şi întrebuinţarea rentei funciare pentru acoperirea cheltuielilor de stat. 2. Impozit progresiv ridicat. 3. Desfiinţarea dreptului la moştenire. 4. Confiscarea proprietăţilor tuturor emigranţilor şi rebelilor. 5. Centralizarea creditului în mîinile statului cu ajutorul unei bănci naţionale cu capital de stat şi cu monopol exclusiv. 6. Centralizarea tuturor mijloacelor de transport în mîinile statului. 7. Sporirea numărului fabricilor de stat (...) 8. Egală obligativitate a muncii pentru toţi (...) 9. Învăţămînt public gratuit pentru toţi copiii (...)

Cînd, în cursul dezvoltării, vor fi dispărut deosebirile de clasă şi întreaga producţie va fi fost concentrată în mîinile indivizilor asociaţi, atunci puterea publică îşi va pierde caracterul ei politic. În sensul propriu al cuvîntului, puterea politică este puterea organizată a unei clase pentru asuprirea alteia. Dacă proletariatul, în lupta sa împotriva burgheziei, se uneşte în mod necesar ca clasă, dacă, prin revoluţie, devine clasă dominantă şi, ca clasă dominantă, desfiinţează vechile relaţii de producţie făcînd uz de forţă, atunci el desfiinţează, o dată cu aceste relaţii de producţie, şi condiţiile de existenţă ale antagonismului de clasă, ale claselor în genere, şi, prin aceasta, propria sa dominaţie de clasă. (...)

Comuniştii luptă pentru înfăptuirea scopurilor şi intereselor imediate ale clasei muncitoare, dar ei reprezintă totodată viitorul mişcării în mişcarea prezentă. În Franţa, comuniştii se alătură partidului social-democrat (...). În Elveţia, ei îi sprijină pe radicali (...). În Germania, atunci cînd burghezia are o atitudine revoluţionară, partidul comunist luptă alături de ea (...) Într-un cuvînt, comuniştii sprijină pretutindeni orice mişcare revoluţionară împotriva orînduirii sociale şi politice existente. În toate aceste mişcări, ei pun pe primul plan, ca problemă fundamentală a mişcării, problema proprietăţii (...)

Comuniştilor le repugnă să-şi ascundă vederile şi intenţiile. Ei declară făţiş că ţelurile lor pot fi atinse numai prin doborîrea violentă a întregii orînduiri sociale de pînă acum. Să tremure clasele dominante în faţa unei Revoluţii Comuniste. Proletarii n-au de pierdut în această revoluţie decît lanţurile. Ei au o lume de cîştigat. PROLETARI DIN TOATE ŢĂRILE, UNIŢI-VĂ!

Revenirea tînărului Marx la vîrsta dintîi

– un dosar occidental al actualităţii marxiste –

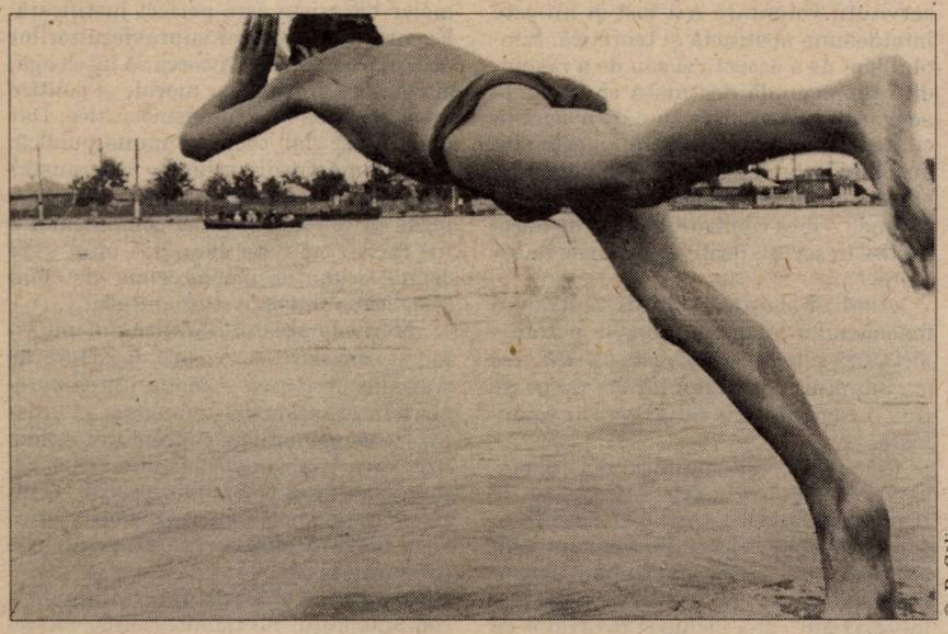

© P. Călinescu

Cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la publicarea, de către tinerii Marx şi Engels, a *Manifestului (Partidului) Comunist*, s-au organizat două mari colocvii, unul la Paris, între 13 şi 16 mai, şi celălalt la New York, pe 1 Mai. Aşa cum observă comentatorii francezi, centrul de interes faţă de opera lui Marx pare, de altfel, a se fi mutat în Statele Unite.

În *Le Monde* din 10-11 mai 1998, N(icolas?) W(erth?) (unul dintre autorii *Cărţii negre a comunismului*) reaminteşte faptul că *Manifestul* este scrierea cea mai direct-politică a lui Marx, dar şi faptul că *„reflecţia politică este şi latura cea mai puţin dezvoltată a gîndirii autorului* Capitalului", neuitînd să atragă atenţia că, din perspectivă istorică, atît de celebrul opuscul nu a avut nici o influenţă, în Franţa, asupra Revoluţiei de la 1848, iar în China el a fost tradus destul de tîrziu, ceea ce mai toţi comentatorii actuali ai operei lui Marx considerînd că rămîne actual-actualizabil din gîndirea acestuia fiind *„Marx – critic al capitalismului, al alienării şi chiar al societăţii moderne"*. În ceea ce priveşte legătura dintre Marx şi totalitarismul comunist ulterior, aşa-numitul „socialism real", se pare că *„problema nu a fost încă pusă cu adevărat"*, în vreme ce istoricul britanic Eric Hobsbawn consideră că anumite viziuni din *Manifest* (cele privind „mondializarea" şi familia, în special) sînt mai actuale acum decît pe vremea formulării lor de către Marx (cînd în Europa, de pildă, domnea protecţionismul economic).

În acelaşi număr din *Le Monde*, Pierre Rosanvallon (director de studii la EHESS şi secretar general al Fundaţiei Saint-Simon) consideră, pe de o parte, că scoaterea în prim-plan a unuia dintre textele *„cele mai combative, dar şi cele mai schematice"* ale lui Marx nu este cea mai bună alegere, şi, pe de altă parte, că *„interpretarea conform căreia gîndirea lui Marx a produs direct Gulagul e de bătaie cam scurtă"*. Marx ar fi surprins esenţa societăţii moderne pe cale de constituire, şi în special *„caracterul destructor al societăţii individualiste capitaliste"*, ceea ce nu suprimă, la el, *„absenţa unei veritabile gîndiri a politicului"*, şi aceasta cu atît mai mult cu cît *„modernitatea nu poate fi caracterizată pur economic"*. Apoi, *„Marx oscilează între o gîndire comunitaristă nostalgică şi un individualism radical"*.

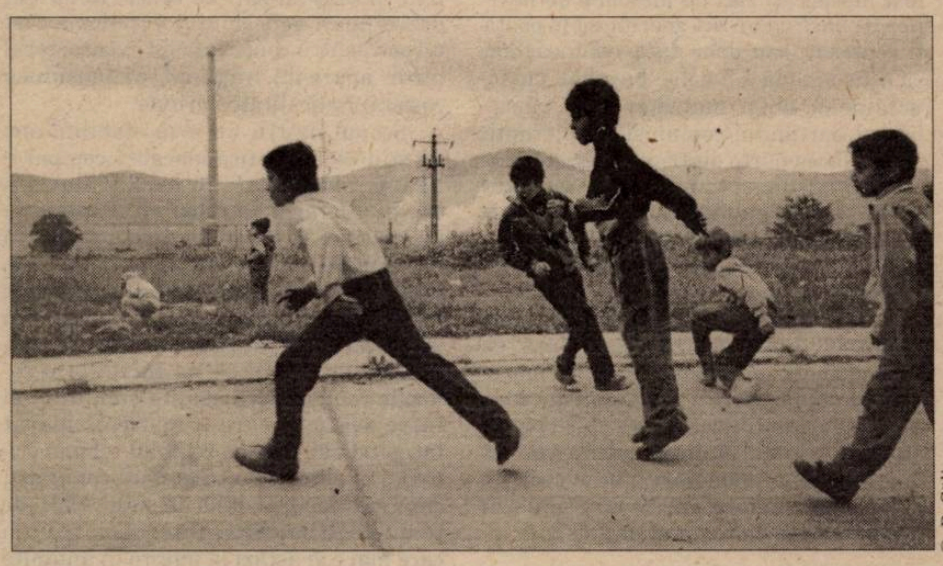

© P. Călinescu

Fostul troţkist Daniel Bensaïd, actualmente profesor de filosofie la Universitatea Paris VIII, consideră că *„a căuta în filosofie o 'origine' a terorii birocratice"* echivalează cu un *„curios determinism ideologic al celor care îi reproşează lui Marx determinismul economic"*...

Cît priveşte reflecţia asupra lui Marx în America, se pare că filosofi europeni precum, mai întîi, Herbert Marcuse, urmat de Derrida, Deleuze şi Foucault au jucat, în anii 1967-1969, şi în universităţi precum, de pildă, Berkeley, o covîrşitoare influenţă, pentru ca în prezent să asistăm la o preluare a lui Marx de către filosofia analitică. Dar *„marxismul 'analitic' mai este el un marxism veritabil?"*, se întreabă autorul articolului, amintind, şi el, că ceea ce cercetătorii americani consideră ca fiind perfect valabil în *Manifest* este anticiparea mondializării la care abia acum, de fapt, asistăm. Cum se vede, *Manifestul*, sub aparenţa *constatării* de procese „obiective", le *performa*, creînd-anticipînd realităţi despre care încă nu putea fi, pe atunci, vorba. Profetism, magie, clarviziune?... Oricum, paradoxul lui Marx, paradoxul în care Marx pare a fi, astăzi, după dezafectarea „marxismelor", prins pare a consta în faptul că în numele analizelor lui *inactuale* (în sensul, desigur, al unei „intempestivităţi" nietzscheene), sau, mai bine spus, *pre-actuale*, s-au comis acţiuni politice de masă care au schimbat considerabil realitatea, deviind cursul istoriei. *Performativul* pur textual al analizelor marxiene a difuzat, s-a transmis, a devenit *acţiune politică* propriu-zisă. Aceasta e, poate, şi singura moştenire a lui Marx de care nu se poate să nu ţinem seama: forţa textelor sale, capacitatea lor de a *crea realitate*, de a impune, prin *text*, *ca text*, *crearea de realităţi*...

Unul dintre cele mai lucide diagnostice cu privire la actualitatea lui Marx mi se pare, însă, a fi, din întreaga presă franceză consultată, textul lui Jacques Julliard, intitulat „Karl Marx dincolo de Zid" şi apărut în *Le Nouvel Observateur* din 14-20 mai 1998. *„Din marxism a murit tot ce-a venit după el şi a fost generat de el. Altfel spus, marxismul cu liniuţă de unire: marxism-leninism, marxism-stalinism, maoism, castrism etc."* Ca şi *„tot ce ţine de religiozitate şi de eschatologie"* (polemică implicită, nedeclarată cu intepretarea derridiană a moştenirii lui Marx din cartea *Spectrele lui Marx*, Galilée, 1993!), dialectica hegeliană, trecută în politică, axată pe depăşire-suprimare (*Aufhebung*). În schimb, se poate spune despre Marx că este un *„La Rochefoucauld al economiei politice"*, util, ca instrument analitic, ca *armă*, într-un moment precum cel de azi, cînd asistăm la *„generalizarea teoriei liberale la sectoarele ne-comerciale ale societăţii, altfel spus la mercantilizarea actuală a unor întregi sectoare precum ştiinţa, educaţia, informaţia, arta şi chiar religia"* (aici, diagnosticul lui Julliard se află în perfect acord cu cele ale unor Derrida ori Bourdieu), ceea ce *„îi conferă gîndirii lui Marx o a doua tinereţe critică"*.

„Îmbătrînit" de aparate de partid gerontocratice, de o istorie a îmbătrînirii care a îmbătrînit accelerat, cînd nu a ucis-o de-a dreptul, istoria, se pare că Marx nu poate rămîne/reveni decît ca „tînăr", căruia, evident, vom fi gata să-i iertăm alte şi alte greşeli – „de tinereţe"! (**B. G.**)

© P. Călinescu

Copilul-gropar

(o lectură de text)

Pentru oricine, cu mintea, cît de cît, nepervertită de scolii şi comentarii canonice, fie ele estice sau occidentale, parcurge, cu atenţie, azi, textul *Manifestului (Partidului) Comunist*, sînt evidente cîteva lucruri. Să le numim, atît cît putem.

Totul, nu sînt primul care o spun, se desfăşoară în jurul problemei *proprietăţii*. „Proletarul este lipsit de proprietate", scriu Marx-Engels. Figura – literală – a „smulgerii" este omniprezentă. Avem, prin urmare, de-a face cu o luptă de *ex-propriere-re-apropriere*. Chiar şi celebrul *incipit* poate fi interpretat din această perspectivă: împotriva bîntuirii, a imaginii de „stafie" bîntuind (prin) Europa de care nu comuniştii, de altfel, sînt cei dintîi responsabili (vor fi avînd „puterile bătrînei Europe" conştiinţa încărcată, ceva să-şi reproşeze?...), dar care le este atribuită, aceştia decid – este un fel de a spune: Marx-Engels fac acest lucru, în numele lor – să se exprime *deschis, faţiş, pe faţă*. Să se *manifeste*.

Trecem peste paradoxul (observat, încă din 1988, de Dan Petrescu, cf. ediţia Nemira, pp. 164-170, şi analizat pe larg, în 1993, într-o carte intitulată *Spectrele lui Marx*, de filosoful francez Jacques Derrida) stafiei anticipatoare, prevestitoare, a ceva nici măcar născut-mort, ci pur şi simplu nenăscut ca atare, a, în termeni derridieni, „iterabilităţii originare", şi trecem, astfel, la cea de-a doua observaţie: *Manifestul* apare din nevoia de a *manifesta* comunismul, faptul că acesta există. *Manifestul (Partidului) Comunist* (acesta mi se pare titlul corect, căutaţi în ediţia pe care o comentăm şi veţi vedea de ce) are, mai presus de orice, rolul de a *manifesta existenţa comunismului*, de a-l introduce în Istorie, în Fiinţă, de a-l în-fiinţa. De a-l, sub aparenţa *constatării*, *performa*.

Aceasta este cea de-a treia observaţie pe care mi-am propus să o fac de pe marginea *Manifestului* în chiar inima lui: pentru a legitima Revoluţia, Marx-Engels se prefac *a constata* un „proces obiectiv" pe care, de fapt (dar cît şi de drept?) îl *performează*.

Apoi: *Manifestul* îşi permite să reducă şi să formalizeze descrierea procesului general şi actual istoric, dat fiind că acesta s-ar fi *simplificat* el însuşi, printr-un fel de *epokhè* de la sine petrecută.

Problema, alta, e, apoi, *dialectica*, cea hegeliană, desigur, care, în transcrierea lui Marx-Engels, devine legitimare „obiectivă" a *acţiunii violente*. Celebrul *Aufhebung* hegelian (depăşire, suprimare) devine, se „manifestă", se „exprimă deschis", acum, ca *violenţă*. Ca să nu mai vorbim de întreaga sofistică a burgheziei-autor-al-propriei-negaţii.

Un alt scop al *Manifestului*: cîştigarea, pentru proletariat, a rolului de *subiect istoric*, în jurul căruia se dă, bineînţeles, „lupta cea mare" de *expropriere*. Şi aici, încurcătura dialectică e infinită şi sofistică: burghezia este subiectul care a produs proletariatul, acesta e produs, obiect, şi trebuie, vai, să devină subiect; nu s-a făcut singur pe sine, dar trebuie să-şi ucidă autorele. Etc. Să nu adormim!

Prin *Manifest*, proletariatul e provocat la manifestare, se vede „smuls", de copil, de la sînul mamei-burghezie, a-tot-revoluţionara (în *Manifest*, burghezia apare ca un fel de primă adeptă a „revoluţiei permanente"!), şi azvîrlit, cu de-a sila, în lumea adultă a Istoriei.

„Lipsit de (orice) proprietate"; „om fără calităţi", lipsit de orice determinare, proletarul se vede, astfel, *împroprietărit* – cu forţa? – cu un rol istoric: acela, în primul rînd, de gropar. Copilul-gropar.

Cam asta. Citiţi, însă, extraordinarul dosar adăugat textului, foarte scurt, al *Manifestului* în ediţia Nemira. Merită.

Bogdan GHIU

Stéphane COURTOIS

Crimele comunismului

Reproducem mai jos, în limitele obişnuite ale spaţiului acestei reviste, cîteva fragmente din studiul introductiv al lucrării, recent apărute în traducere românească la Humanitas, ***Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune****, publicată la sfîrşitul anului trecut de editura pariziană Robert Laffont, studiu care a provocat o aprinsă polemică (vezi pagina alăturată). Traducerea acestui capitol din carte aparţine Mariei Ivănescu. Subtitlurile aparţin redacţiei.* **(B. G.)**

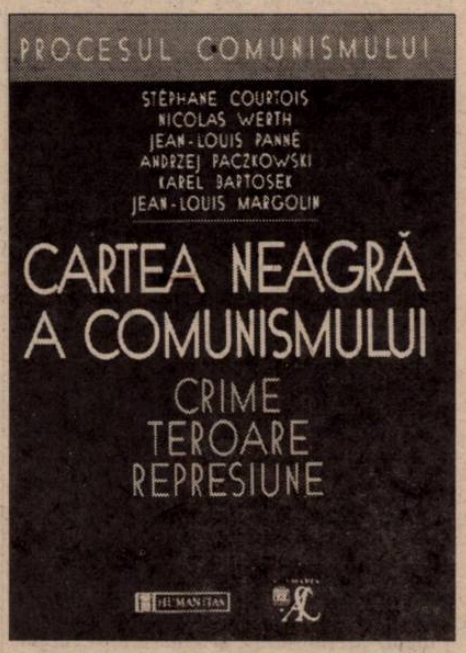

... O privire retrospectivă impune o concluzie copleşitoare: secolul nostru a fost secolul marilor catastrofe umane (...) Comunismul, fenomen major al acestui scurt secol XX, care începe în anul 1914 şi se încheie la Moscova în anul 1991, se află chiar în centrul tabloului. Un comunism care a precedat nazismul şi i-a supravieţuit, atingînd patru mari continente. (...)

Oricare ar fi gradul de implicare al doctrinei comuniste anterioare anului 1917 în constituirea comunismului real (...), acesta este cel care a pus în mişcare o represiune sistematică, ajungînd pînă la a erija, în momentele lui paroxistice, teroarea ca mod de guvernare. Putem socoti, numai din această pricină, ideologia inocentă? (...)

Depăşind crimele individuale, masacrele sporadice, circumstanţiale, regimurile comuniste au transformat, pentru a-şi stabiliza puterea, crima de masă într-un veritabil sistem de guvernare. (...) Or, crimele comunismului n-au fost supuse unei evaluări legitime şi normale, nici din punct de vedere istoric, nici din punct de vedere moral. Această carte încearcă, printre primele, să abordeze comunismul prin cercetarea dimensiunii lui criminale, o chestiune centrală şi globală în acelaşi timp. (...) Crimele pe care le vom descrie în această carte nu se definesc în raport cu jurisdicţia regimurilor comuniste, ci în raport cu acel cod nescris al drepturilor naturale ale omului.

Dimensiunea criminală a comunismului

Istoria regimurilor şi a partidelor comuniste, a politicii lor, a relaţiilor lor cu societăţile naţionale şi cu comunitatea internaţională nu se rezumă la această dimensiune criminală, nici chiar la una de teroare şi represiune. (...) Totuşi, arhivele şi mărturiile abundente dovedesc că teroarea a fost încă de la început una din dimensiunile fundamentale ale comunismului modern. (...) Demersul nostru (...) consideră dimensiunea criminală ca una din dimensiunile caracteristice ansamblului sistemului comunist de-a lungul întregii sale existenţe. (...) Nu ne vom ocupa deci decît de crimele împotriva oamenilor, esenţa fenomenului terorii (...): execuţia prin diverse mijloace (...), distrugerea prin înfometare (...), deportarea (...).

Chestiunea crimei comise de un stat a fost abordată pentru prima oară, din punct de vedere juridic, în anul 1945, la Tribunalul din Nürnberg (...). Natura acestor crime a fost definită de articolul 6 al statutelor tribunalului, care stabilea trei crime majore: crimele împotriva păcii, crimele de război şi crimele împotriva umanităţii. Or, în ansamblul crimelor comise sub regimul leninist/stalinist, apoi în lumea comunistă în general, putem recunoaşte fiecare din aceste categorii. (...)

Toate declaraţiile de la Tribunalul din Nürnberg insistau asupra unei caracteristici majore a crimei împotriva umanităţii: faptul că puterile statului sînt puse în slujba unei politici şi a unei practici criminale. (...) Condiţia principală pare incontestabilă: regimurile comuniste au operat în „numele statului, practicînd o politică de hegemonie ideologică". În numele unei doctrine, fundament logic şi necesar al sistemului, au fost masacraţi zeci de milioane de nevinovaţi, fără ca un act specific să le poată fi reproşat, sau doar dacă recunoaştem că este o crimă a fi nobil, burghez, culac, ucrainean, chiar muncitor sau... membru al partidului comunist. Intoleranţa activă făcea parte dintr-un program concret. (...) Lenin şi tovarăşii săi s-au situat din capul locului în cadrul unui nemilos „război al claselor", în care adversarii politici, ideologici, uneori o populaţie recalcitrantă, erau consideraţi duşmani – şi trataţi ca atare –, trebuind deci exterminaţi. (...) Aici, genocidul „de clasă" se întîlneşte cu „genocidul de rasă": moartea prin înfometare a unui copil de culac ucrainean deliberat adus în această stare de regimul stalinist „valorează" cît moartea prin înfometare a unui copil de evreu din ghetoul varşovian, adus în această stare de regimul nazist. (...)

O problemă epistemologică şi alta morală

Ne rămîne să rezolvăm o dificilă chestiune epistemologică: este oare istoricul abilitat să folosească, în caracterizarea şi interpretarea faptelor, noţiunile de „crimă împotriva umanităţii" şi de „genocid" care ţin, am văzut, de domeniul juridicului? Aceste noţiuni nu sînt oare prea dependente de imperativele conjuncturale – condamnarea nazismului la Nürnberg – pentru a putea fi integrate într-o reflecţie istorică vizînd să stabilească o analiză pertinentă pe termen mediu? Pe de altă parte, aceste noţiuni nu sînt oare prea încărcate de „valori" susceptibile să „falsifice" obiectivitatea analizei istorice?

În privinţa primul punct, istoria acestui secol a arătat că masacrul de masă, practicat de state sau partide-state, nu este o exclusivitate nazistă. (...)

În afară de chestiunea responsabilităţii directe a comuniştilor la putere, se pune problema complicităţii. (...) Or, din anii '20 pînă în anii '50, comuniştii din lumea întreagă şi un mare număr de alte persoane au aplaudat din răsputeri politica lui Lenin, apoi pe cea a lui Stalin. (...) adesea, această ignoranţă nu era decît rezultatul unei orbiri datorate credinţei militante. (...)

Dacă judecăm cu această măsură complicitatea morală şi intelectuală a unui număr de necomunişti, ce să mai spunem de complicitatea comuniştilor? (...)

Complicitatea celor ce s-au supus servituţii voluntare n-a fost şi nu este întotdeauna abstractă şi teoretică. Simplul fapt de a accepta şi/sau de a răspîndi o propagandă destinată să ascundă adevărul a ţinut şi va ţine de o complicitate activă. Căci publicitatea este singurul mijloc – chiar dacă nu întotdeauna eficient, cum s-a văzut în tragedia din Rwanda – de a combate crimele de masă comise în secret, ferite de privirile indiscrete. (...)

Analiza acestei realităţi centrale a fenomenului comunist ajuns la putere – dictatură şi teroare – nu este uşoară. (...)

Bilanţul represiunii ţariste nu poate fi (...) comparat cu cel al terorii comuniste.

În anii '20-'40, comunismul a stigmatizat violent teroarea practicată de regimurile fasciste. Un rapid examen al cifrelor arată şi aici că lucrurile nu sînt atît de simple. Fascismul italian, primul în acţiune şi cel care şi-a revendicat „totalitarismul", şi-a închis şi maltratat cu siguranţă adversarii politici. Dar rar s-a ajuns la uciderea lor (...)

Explicaţii ale ocultării: nazismul şi comunismul

Teroarea nazistă a avut un triplu impact asupra imaginaţiilor. Întîi pentru că i-a afectat direct pe europeni. Pe de altă parte, naziştii fiind învinşi, iar principalii lor conducători judecaţi la Nürnberg, crimele lor au fost oficial desemnate şi stigmatizate ca atare. În sfîrşit, dezvăluirea genocidului evreilor a fost un şoc pentru conştiinţe, prin caracterul lui în aparenţă iraţional, dimensiunea rasistă, radicalitatea crimei.

Scopul nostru nu e să stabilim aici nu ştiu ce aritmetică macabră comparativă, o contabilitate în partidă dublă a ororii, o ierarhie a cruzimii. Faptele se încăpăţînează totuşi să demonstreze că regimurile comuniste au comis crime implicînd o sută de milioane de persoane faţă de 25 de milioane de persoane din perioada nazistă. Această simplă constatare ar trebui să ne incite la o reflecţie comparativă asupra similitudinii între regimul care a fost considerat începînd din 1945 ca regimul cel mai criminal al secolului şi sistemul comunist, care s-a bucurat pînă în anul 1991 de toată legitimitatea internaţională şi care mai e şi astăzi la putere în anumite ţări, avînd adepţi în lumea întreagă. (...)

Metodele aplicate de Lenin şi sistematizate de Stalin şi emulii lui nu numai că amintesc de metodele naziste, dar le sînt adeseori anterioare. (...) Nebunia planificatoare şi mania statistică n-au lovit numai economia, ci au invadat şi domeniul terorii. (...)

Apropierea între nazism şi comunism în privinţa exterminării respective este de natură să şocheze. (...) Astfel, mecanismele de segregare şi de excludere ale „totalitarismului de clasă" seamănă ciudat de mult cu cele ale „totalitarismului de rasă". Viitoarea societate nazistă trebuie construită în jurul unei „rase pure", societatea comunistă viitoare – în jurul unui popor proletar purificat de orice rămăşiţă burgheză. Remodelarea acestor două societăţi a fost abordată în aceeaşi manieră, chiar dacă criteriile de excludere nu erau aceleaşi. Este deci fals să pretindem că doctrina comunistă ar fi una universalistă; dacă proiectul are vocaţie mondială, o parte a umanităţii este declarată nedemnă să existe, ca şi în nazism; diferenţa constă în faptul că un decupaj în straturi (clase) înlocuieşte decupajul rasial şi teritorial al naziştilor. Crimele leniniste, staliniste, maoiste şi experienţa cambodgiană pun deci umanităţii – dar şi juriştilor şi istoricilor – o nouă întrebare: cum să califici crima care constă în exterminarea, din motive politico-ideologice, nu a indivizilor sau a unor grupuri limitate de opozanţi, ci a unor fragmente masive de societate? (...)

Atenţia excepţională acordată crimelor hitleriste este perfect justificată. Ea răspunde voinţei supravieţuitorilor de a mărturisi, de a încerca să înţeleagă, şi voinţei autorităţilor morale şi politice de-a confirma valorile democratice. Dar de ce acest slab ecou, în opinia publică, privind mărturiile crimelor comuniste? (...) De ce această incapacitate de a plasa în centrul analizei comunismului un factor atît de esenţial cum este crima, crima de masă, crima sistematică, crima împotriva umanităţii? (...)

Motivele acestei ocultări sînt multiple şi complexe. (...) Spre deosebire de tragedia evreiască – comunitatea evreiască internaţională s-a angajat să organizeze comemorarea genocidului –, le-a fost mult timp imposibil victimelor comunismului şi celor îndreptăţiţi să întreţină o memorie vie a tragediei, orice comemorare sau cerere de reparaţie fiind interzisă. (...)

Ocultarea dimensiunii criminale a comunismului ne trimite totuşi la trei motive specifice. Primul ţine de ataşamentul la ideea de revoluţie. Astăzi încă, doliul după ideea de revoluţie, aşa cum a fost ea abordată în secolele XIX şi XX, este departe de a se fi încheiat. (...)

Al doilea motiv ţine de participarea sovieticilor la victoria împotriva nazismului, care a permis comuniştilor să mascheze sub un patriotism înflăcărat scopurile lor tainice vizînd preluarea puterii. (...) Aici se află prăpastia între două memorii europene.

Ultimul motiv de ocultare este mai subtil şi mai dificil de exprimat. După anul 1945, genocidul evreilor a apărut ca o paradigmă a barbariei moderne, ajungînd să ocupe aproape întregul spaţiu rezervat percepţiei terorii de masă în secolul XX. (...) Şi apoi, cum să-ţi fi imaginat că cei care prin victoria lor au contribuit la distrugerea unui sistem genocidar ar fi putut ei înşişi practica asemenea metode? Reflexul cel mai răspîndit a fost refuzul de a aborda un asemenea paradox. (...)

Datoria faţă de istorie şi datoria faţă de memorie: împotriva unei „istorii hemiplegice"

Demersul nostru răspunde în primul rînd unei datorii faţă de istorie. (...) această istorie a terorii comuniste constituie una din laturile majore ale unei istorii europene capabile să ţină ferm laolaltă cele două extreme ale marii probleme istoriografice a totalitarismului. Acesta a cunoscut o versiune hitleristă, dar şi una leninistă şi stalinistă, şi nu este acceptabil să elaborăm o istorie hemiplegică, ignorînd versantul comunist. (...)

A doua datorie căreia îi răspunde această carte este o datorie de memorie. (...)

Istoricul are sarcina de a face muncă de cunoaştere; datoria lui cea dintîi este să stabilească faptele şi elementele adevărului care vor deveni cunoaştere. Pe deasupra, relaţia sa cu istoria comunismului este una specială: el e constrîns să devină istoriograful minciunii. (...)

Cartea de faţă nu este decît un moment al acestei reflecţii; dar dacă autorii ei o cercetează necontenit, o fac pentru că au conştiinţa că nu trebuie să lase unei extreme drepte din ce în ce mai prezente privilegiul de a spune adevărul.

Analizarea şi condamnarea crimelor comuniste trebuie făcute în numele valorilor democratice, nu al idealurilor naţional-fasciste. (...)

Comunism/nazism: cearta „similitudinii“

– un dosar francez –

Monumentala **Carte neagră a comunismului**, apărută la Paris în toamna trecută, cu ocazia a 80 de ani de la Revoluţia bolşevică, a provocat o polemică între doi dintre cei şase autori ai ei: Stéphane Courtois, coordonatorul lucrării şi autorul prefeţei şi al postfeţei (vezi pagina alăturată), şi, în principal, Nicolas Werth, autorul capitolului despre Uniunea Sovietică.

Acesta, împreună cu un alt autor al cărţii, Jean-Louis Margolin, l-au acuzat pe Courtois pentru „orientarea ideologică“ – şi, deci, politică – supraimprimată lucrării elaborate şi semnate în comun.

Această polemică a avut darul de a împărţi şi receptarea imediată a cărţii în două tabere, divizate de problema „similitudinii“ dintre comunism şi nazism.

Jena, ca să spunem aşa, este provocată şi de faptul că cel care vorbeşte, cel mai tare, în Franţa, de necesitatea unui „Nürnberg al comunismului“ este Jean-Marie Le Pen, liderul extremistului partid de dreapta Frontul Naţional. În plus, cartea cu pricina apărea exact în momentul în care în Franţa se afla în plină actualitate procesul lui Maurice Papon, fost funcţionar al guvernului de la Vichy, acuzat de arestări şi deportări ale unor familii evreieşti din Bordeaux. (*„Un tribunal, o carte. Două istorii, două procese, două ideologii, nazismul şi comunismul, care au însîngerat secolul şi care, fără să ne prevină, se telescopează pe cerul încărcat al unei Franţe bolnave de şomaj, de paralizii sociale şi politice“*, scrie Pierre Lellouche, deputat RPR – dreapta republicană – în *Le Monde* din 27 decembrie 1997.)

În *L'Humanité* din 7 noiembrie, Claude Cabanes, redactorul şef, scrie că această apropiere dintre comunism şi nazism *„este omeneşte insuportabilă pentru comuniştii care au luptat cu arma în mînă împotriva ocupanţilor nazişti“*, şi citează o frază a scriitorului comunist italian Primo Levi, conform căreia *„Nu se poate concepe un nazism fără camere de gazare, dar se poate concepe un comunism fără lagăre de concentrare“*.

Victimă, dacă se poate spune aşa, a acestei polemici aparent intenţionat provocate a căzut şi cunoscutul om de televiziune Bernard Pivot, care a scăpat pur şi simplu din mînă emisiunea dedicată *Cărţii negre*, dominată de polemica dintre Courtois şi Werth. Prezent în platou, Roger Martelli, comunist „refondator“ şi membru al comitetului naţional al PCF, pare a despărţi bobul de neghină în cazul *Cărţii negre*, în cea mai bună tradiţie a nuanţărilor „dialectice“: *„Pentru mine, în lucrarea coordonată de Stéphane Courtois există mai multe cărţi într-una. Pe de o parte, o serie de studii întemeiate pe lucrări recente, însoţite de bilanţuri critice: un ansamblu serios. Şi, apoi, pe de altă parte, o introducere şi o concluzie în care interpretarea istorică este abandonată în favoarea unui angajament politic. (...) Nu accept expresia aceasta de 'Nürnberg'. Genocidul este constitutiv pentru nazism, dar eu recuz acest raţionament în privinţa comunismului. Similitudinea de metode nu poate antrena o similitudine de sisteme. (...) După Stéphane Courtois, stalinismul este adevărul comunismului. Recuz această afirmaţie. Stalinismul face parte din comunism, dar nu constituie adevărul acestuia. Comunismul este în acelaşi timp călău şi victimă“*. Stupefiant şi, totuşi, tipic, nu-i aşa? Cine ideologizează: istoricul incriminat sau politicianul comunist?

În *Le Monde* din 9-10 noiembrie 1997, Nicolas Weil, de pildă, laudă studiul echilibrat al lui Werth şi califică drept *„voluntaristă“* memoria practicată de autorii volumului.

În acelaşi ziar, într-un scurt interviu, Jean-Louis Margolin povesteşte despre cearta din sînul echipei de autori cu privire la titlul lucrării: Courtois voia să-i spună *Cartea crimelor comuniste*, însă Margolin şi Werth au ameninţat că se retrag. *„Contest comparaţia lui Courtois, prea rapidă, între comunism şi nazism“*, scrie Margolin. *„Aceasta nu trebuie redusă la numărul de morţi. (...) Pentru noi, cartea aceasta lansează nişte piste de reflecţie. Comunismul rămîne marea enigmă a secolului, un punct obscur şi pentru ruşii înşişi. Numai o parte a arhivelor au fost deschise. Bilanţul rămîne de făcut, încercîndu-se o integrare atît a asemănărilor, cît şi a diferenţelor dintre cele două regimuri.“* Să nu ne grăbim, aşadar. Istoria aşteaptă. E, cum ar spune Lévinas, răbdarea însăşi, în-durarea însăşi...

În *Le Monde* din 31 octombrie 1997, Ariane Chemin ţine să revină şi ea la „fapte“, şi povesteşte: poveste în poveste, poveste despre povestea comunismului. *„Totul era prevăzut, mai puţin esenţialul, prefaţa, care numai ea putea să dea sens acestei cărţi şi să facă din ea mai mult decît o culegere plată şi contabilicească. Acest text, redactat de Stéphane Courtois, ca şi alegerea titlului lucrării şi a textului de pe coperta a patra încep, în septembrie, să-i neliniştească pe unii dintre colaboratori. Printre aceştia, Nicolas Werth, care a redactat cea mai mare parte a lucrării (...), Karel Bartosek (...) şi Jean-Louis Margolin (...). Scrisori recomandate, ameninţări cu urmărirea în justiţie, somaţii prin intermediul portăreilor la solicitarea editorului care cere predarea corecturii de către Margolin, care se opune... În pofida unor ultime încercări de mediere, apariţia cărţii prefaţate de Stéphane Courtois (...) desăvîrşeşte divizarea unei echipe de istorici ai comunismului uniţi, pînă cu cîteva luni în urmă, într-un proiect comun“*. Războiul continuă, şi aşa cum întîlnirea, în aceeaşi zi, la aceeaşi oră şi în acelaşi spaţiu (Tîrgul Internaţional de Carte Bucureşti, iunie 1998), la două standuri alăturate, a reeditării, comentate, a *Manifestului Partidului Comunist* de Marx-Engels cu traducerea în românește a *Cărţii negre a comunismului* nu mi se pare deloc fortuită, dîndu-mi, peste rînd, ideea „promoţională“ a numărului de faţă, nici cearta din sînul echipei de istorici autori ai *Cărţii negre* nu mi se pare întîmplătoare, accidentală. Pentru a-l parafraza pe Clausewitz, istoriografia pare a nu fi, în acest caz exploziv, decît continuarea cu alte mijloace a istoriei.

Să mergem mai departe. Intră în scenă politologii, filosofii şi alţi specialişti în ştiinţele umaniste. Începe reflecţia, prea distantă şi evazivă, uneori, pentru a nu o bănui de a fi un reflex de apărare în faţa provocării lansate de carte. Se sare brusc, fără nici o trecere, de la ceartă la meditaţia serenă, dar şi destul de neaplicată, de depărtată de obiectul discuţiei. Distanţă, uneori optimă:

„Comunismul şi nazismul invocă în sprijinul legitimităţii lor autoritatea ştiinţei. Ele îşi propun să reeduce umanitatea şi să creeze un om nou. Aceste două ideologii se pretind filantropice. Naţional-socialismul vrea binele poporului german şi declară că aduce un serviciu umanităţii exterminîndu-i pe evrei. Comunismul leninist vrea direct binele întregii omeniri. Acest universalism al comunismului îi conferă un imens avantaj asupra nazismului, al cărui program nu e exportabil. (...) Nazismul este mai bine cunoscut decît comunismul pentru că dulapul cu cadavre a fost larg deschis de trupele aliate şi pentru că mai multe popoare europene au avut o experienţă nemijlocită a lui. (...) El este deci reperabil, flagrant. (...) Războiul, legînd o alianţă militară între democraţii şi Uniunea Sovietică, a slăbit sistemul imunitar occidental împotriva ideii comuniste (...) şi a provocat un fel de blocaj intelectual. (...) Spre deosebire de Europa Orientală, Europa Occidentală nu a trecut prin experienţa nemijlocită a sosirii Armatei Roşii. (...) Unul dintre marile succese ale regimului sovietic este de a fi răspîndit şi, încetul cu încetul, impus propria sa clasificare ideologică a regimurilor politice moderne. (...) Dar, hotărînd politica aşa-zicînd a fronturilor populare, clasificarea a devenit următoarea: socialism (adică regimul sovietic), democraţii burgheze (liberale şi social-democrate) şi în fine fascismul. (...) Specificitatea nazismului era astfel ştearsă. În plus, acesta era fixat la dreapta, dreaptă asupra căreia el îşi proiecta lumina sa cea neagră. El devenea dreapta absolută, în vreme ce sovietismul era stînga absolută. (...) Amnezia cu privire la comunism împinge spre o memorie foarte puternică a nazismului şi reciproc, cînd simpla şi dreapta memorie este de-ajuns pentru a le condamna şi pe unul, şi pe celălalt. Este, de secole, una dintre trăsăturile caracteristice ale conştiinţei încărcate occidentale, aceea că focarul răului absolut trebuie să se afle în propriul său sîn. (...) El a rămas întotdeauna centrat pe Germania nazistă. Rusia, Coreea, China, Cuba erau resimţite ca exterioare, sau erau împinse spre exterior în măsura în care se prefera o deturnare a privirilor.“ (Alain Besançon, „Nazisme et communisme, également criminels“, *Le Monde*, 22 octombrie 1997).

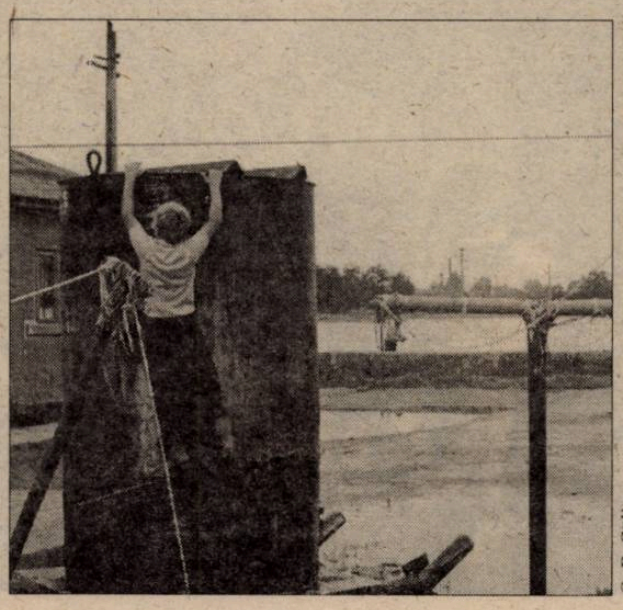

© P. Călinescu

„... atunci cînd o putere politică-asasin în masă invadează prezentul, totul devine diferit şi impredictibil. Orizontul nostru de eventual eroism – „a face rezistenţă“ – îşi pierde din plăcerea sa de text pentru a se întemeia pe o logică implacabilă: dacă aşa ceva i se poate întîmpla altcuiva, înseamnă că mi se poate întîmpla şi mie şi alor mei; dacă nu fac nimic pentru acest altul, deschid ipoteza pur logică că nimeni nu va face ceva pentru mine. (...) orice desfigurare a victimei nevinovate constă în negarea acestei egalităţi matematice şi morale între mine şi acela la care mă uit cum este urcat în dubă, şi care aş putea să fiu eu“ (Véronique Nahoum-Grappe, „La logique du passé“, *Le Monde*, 17 decembrie 1997).

Revin jurnaliştii şi editorialiştii. Mai de stînga, mai de dreapta, mai inteligenţi, mai... Cum i-a lăsat Dumnezeu, cum se spune, dar şi cum i-a făcut istoria. Tocmai aceea aflată în discuţie.

„Existau diferenţe. Nazismul a durat zece ani pînă să piară în dezastrul şi nimicirea autorilor săi. Comunismul a durat şaptezeci de ani şi a triumfat uneori, în gloria unei supraputeri. E o explicaţie. Trebuie, însă, spus, şi acest lucru este, evident, esenţial, că nevoia de a crede în utopia comunistă era mai intim sădită în sufletul popoarelor decît dorinţa de a vedea triumfînd acea formă arogantă şi vulgară a voinţei de putere naziste ce nu justifică forţa decît prin forţă. La urma urmelor, era mai degrabă uşor să condamni nazismul. Nefăţărnicia lui excludea faptul de a-l credita de altceva decît ceea ce era. (...) În comparaţie cu el, comunismul prezenta toate feţele posibile ale ambiguităţii. (...) Bilanţul dezastrelor produse de comunism trebuie, oare, să relativizeze judecata cu privire la nazism? Cituşi de puţin“ (Jean Daniel, „L'esprit exterminateur“, *Le Nouvel Observateur*, 30 octombrie-5 noiembrie 1997).

„... este legitim să descriem cu aceeaşi vocabulă – totalitarism – şi comunismul, şi nazismul? (...) La această întrebare unică, răspunsul francez nu poate fi decît dublu: nu, absolut deloc; da, fireşte că da. De ce? Pentru că, sub denumirea de comunism, avem de-a face cu două realităţi distincte şi ireductibile una la alta. Pe de o parte, există comunismul francez (...). Pe de altă parte, există comunismul sovietic, de natură profund stalinistă încă din faza sa leninistă (...). Să venim, aşadar, la esenţial. De ce, azi mai mult ca oricînd, recursul la conceptul de totalitarism, pentru a caracteriza atît comunismul stalinist cît şi nazismul hitlerist, este nu numai legitim, ci şi necesar? Pentru că e singurul (...) care ne dă cheia acestui secol de fier şi de sînge. Excepţia secolului XX e totalitarismul! Totalitarismul este alianţa cu totul inedită, monstruoasă, dintre teroarea de masă, dintre crima de masă şi ideologia de stat ca procedeu normal de guvernare“ (Jacques Julliard, „Ne dites plus jamais 'jamais'“, *Le Nouvel Observateur*, 20-26 noiembrie 1997).

Pentru francezi ar exista, aşadar, două accepţii ale comunismului. Au de unde, pe comunismul cel frumos îl posedă ca zestre istorică. La ei, o ceartă precum cea pe care încerc s-o documentez aici are, aşadar, sens. La noi, însă, de ce – stau şi mă întreb, în logica fragmentelor de mai sus – ar avea? Sau, dimpotrivă: tocmai pentru că nu la noi s-a făcut Revoluţia Franceză avem, poate, de ce să suspinăm după un comunism „frumos“, după ce nu i-am cunoscut decît fratele criminal... Ipoteze, desigur, mai mult sau mai puţin sofistice.

Să nu fim, însă, livreşti: să nu aşteptăm ca alţii, cu perspectivele, filosofiile şi istoriile lor, să ne scrie istoria. Căci s-ar putea să nu fim mulţumiţi de ea. Am trăit sau nu comunismul? Să-l şi (de)scriem, atunci! Pe cînd, la Paris sau în oricare altă mare metropolă culturală, o traducere a unei *cărţi negre a comunismului nu atît românesc, să uităm să ne mai simţim buricul pămîntului, cît din perspectivă românească, obligatorie pentru cineva care a făcut experienţa acestui sistem politic şi de viaţă*? Experienţa românească a comunismului e datată. Mai trebuie doar elaborată şi scrisă. Şi nu ca acum, sub forma unui apendice la o istorie scrisă de alţii, şi care nu ne prea bagă în seamă. Un apendice, pare-se, inflamat, cu apendicită, cu probleme: o istorie a disidenţei româneşti în care unii îi elimină pe alţii, obligîndu-l pe un editor cu o ţinută asigurată, precum Humanitas, la acrobaţii tipografice disperate şi jenante. Războiul, iată, continuă şi la noi. Între supravieţuitori. Căci unii, pare-se, vor să supravieţuiască mai mult, în istorie, decît alţii. Lupta pentru *cine scrie istoria* se află, şi la noi, în plină desfăşurare. Sau poate abia la început.

Polemica franceză, pe care am încercat s-o redau în pagina de faţă pe baza materialelor puse la dispoziţie de editura Humanitas, a continuat şi mai continuă, poate, şi azi. Căci o carte precum cea *neagră, a comunismului*, deşi cu aparenţe post-istorice, este prinsă, cît se poate de prinsă în chiar istoria pe care o scrie. Poate că e bine că nu există Apocalipsă.

Bogdan GHIU

Z. ORNEA

Vizionarii de la 1848

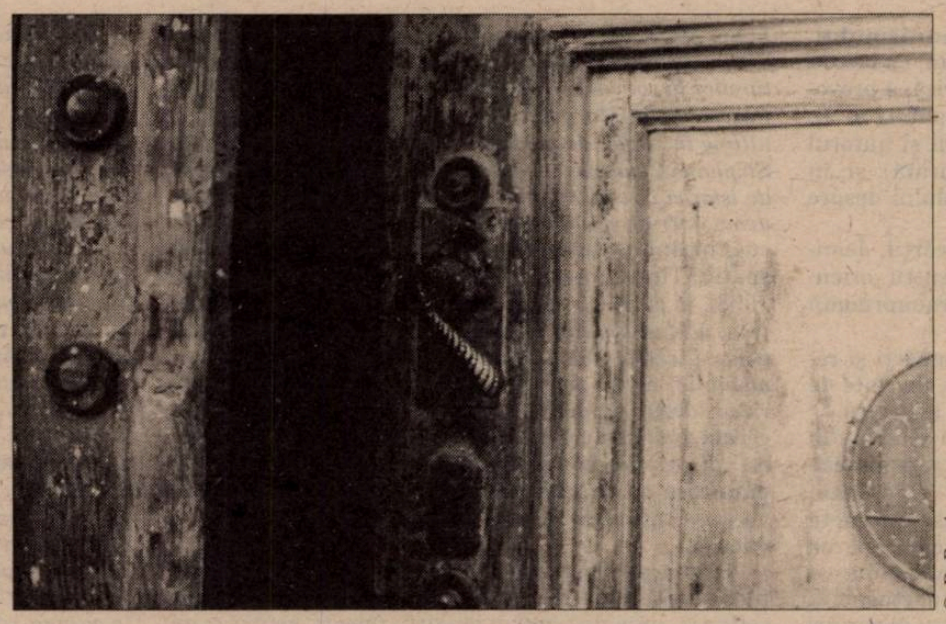

© D. Perşinaru

Aniversarea unui veac şi jumătate de la revoluţia din 1848 în ţările române e un necesar prilej de a medita asupra semnificaţiilor istorice ale acestui moment crucial pentru procesul genezei României moderne. În cartea sa capitală pentru asta, *Istoria civilizaţiei române moderne* (1924-1926), E. Lovinescu aprecia: „Istoria civilizaţiei române moderne începe însă odată cu veacul al XIX-lea, adică o dată cu integralizarea contactului nostru cu Apusul şi cu schimbarea mediului nostru de formaţie pornită mai de mult, revoluţia de la 1848 reprezintă în mod simbolic momentul principal al acestei noi orientări intelectuale, economice şi politice". Sociologul Ştefan Zeletin într-o carte, tot capitală din acest punct de vedere, din 1925, *Burghezia română*, notează şi el: „Era revoluţionară începe în România, după părerea obişnuită, abia cu mişcarea de la 1848" şi, apoi, citează din introducerea la acel corpus de documente în şase volume despre anul 1848, în care se spunea: „Mişcarea de la 1848 este, fără îndoială, germenele din care s-a dezvoltat viaţa de stat modern a României. Ea constituie punctul de trecere de la trecut la prezent". Aici se deschide, decisă, o controversă ce a iscat multe şi încordate polemici. Zeletin consideră că, de fapt, ceea ce a determinat şi revoluţia de la 1848 şi procesul ivirii capitalismului românesc se datora încheierii, în 1829, a tratatului de la Adrianopol, prin care puterile europene obţin deblocarea monopolului turcesc asupra comerţului românesc. Aceasta a îngăduit angrenarea ţărilor române în circuitul comercial european (grînele noastre ajung în Anglia şi Franţa şi de acolo ne vin produse industriale) şi, de aici, naşterea capitalismului, care a provocat ruperea de trecut. E. Lovinescu, dimpotrivă, a considerat că geneza României moderne nu s-a datorat factorului economic, ci celui ideologic. Studenţii români din Apus aduc de acolo ideile revoluţionare înaintate, care cunosc o mare absorbţie aici. Dar procesul era inevitabil şi sociologic necesar pentru că, spunea Lovinescu, acţiona în virtutea unei legi generale. Există, după Tacitus, un spirit al veacului care, necondiţionat, se generalizează peste tot, creînd un ansamblu ideatic coerent şi unitar. Acest principiu al imitaţiei creează necesitatea sincronismului, care a cuprins, în raza sa de acţiune, şi ţările române. Factorii care au exprimat, la noi, la început, acest proces de contagiune ideologică au fost revoluţionarii de la 1848. Şi, mai tîrziu, datorită lui I.C. Brătianu şi a legatarilor pragmatici liberali ai paşoptismului revoluţionar (cel, cu deosebire, muntean) „revoluţia ideologică a fost urmată de o revoluţie economică". Indiferent care dintre aceste două puncte de vedere antinomice are dreptate, rămîne important faptul că revoluţia de la 1848 este, simbolic, momentul crucial de cînd începe, la noi, ruptura decisă dintre vechiul regim şi cel nou, burghezo-capitalist. A avut loc, după aceea, firește, un anevoios proces de tranziţie, cu convieţuirea dizarmonică a elementelor vechi cu cele noi. Dar e incontestabil că procesul, odată pornit, s-a dezvoltat, iar Constituţia din 1866 şi, apoi, lunga guvernare liberală din 1876-1888, sub primministeriatul lui Ion C. Brătianu (legatarul cel mai pragmatic al paşoptismului) a pus, de fapt, fundamentele României moderne, sub raport constituţional-legislativ, dar şi instituţional, infrastructural şi chiar economic.

Fără îndoială, nu tuturor cugetătorilor şi oamenilor politici sau istoricilor, revoluţia de la 1848 le apărea la dimensiunea unui eveniment crucial. În prefaţa la întîiul volum (1897) al *Discursurilor parlamentare*, Titu Maiorescu observa critic, pe linia întregii ideologii junimiste – cea a formelor fără fond – de el dezvoltate în 1868-1870: „Cu modul de judecată istorică ce predomină între noi (junimiştii, *n.m.)*, mai mult englezeşte evoluţionar decît franţuzeşte revoluţionar, aşa numita regenerare de la 1848 nu ne părea să aibă gradul de importanţă ce i-l atribuiau liberalii din Muntenia. Fără îndoială, mişcarea de la '48 avusese însemnătatea ei, întrucît manifestase, cu oarecare răsunet în Europa, deşteptarea conştiinţei naţionale în românii din Principate şi voinţa lor de a se dezvolta în conexitate cu civilizaţia occidentală. Dar ca organizare politică, înlănţuit acestei tendinţe generale, oamenii de la '48 nu au lăsat şi nici nu au avut o concepţie reală." Acest punct de vedere maiorescian, consonant cu întreaga ideologie junimistă, pune un diagnostic, rostit, cum spuneam, încă în 1868. E diagnosticul principiului formelor fără fond, care, de fapt, a marcat întreaga evoluţie a României moderne. S-a adaptat un model politico-instituţional-cultural-economic împrumutat din Apusul Europei şi astfel a evoluat timp de un secol România. Întrebarea – singura importantă – e dacă acest împrumut de model în evoluţie a fost necesar sau nu. Maiorescu a sfîrşit prin a recunoaşte legitimitatea adoptării modelului, recunoscînd rolul lui formativ şi apărînd, ca om politic, chiar Constituţia de la 1866 pe care, în 1868, o luase în derîdere. Nu acelaşi lucru se poate spune despre cugetătorii şi doctrinarii de dreapta care, tradiţionalişti şi autohtonizanţi, au condamnat, cu asprime şi batjocoritor, revoluţia de la 1848, în care au văzut numai momentul de început al distrugerii vechilor rînduieli, socotite şi naţionale, în favoarea altora noi, importate de aiurea şi, deci, nespecifice. Toate orientările doctrinare romantic agrariene (sămănătorismul antebelic, gîndirismul şi naeionescianismul postbelic) au înfăţişat revoluţia de la 1848 drept oaia neagră a organismului românesc, tocmai pentru faptul că a stat la geneza noului proces, revoluţionar, evolutiv. Nicolae Iorga considera, în 1908, revoluţia de la 1848 „nu o piatră de amintire, ci o piatră de mormînt". Şi în 1910: „Civilizatorii noştri ... au nimicit fără vreo părere de rău... toată moralitatea patriarhală a caselor ferite de ochii curioşi ai lumii, în care plutea duhul dumnezeiesc al rugăciunii şi faptei celei bune. Mulţi dintre ai noştri au ajutat această operă distrugătoare... Unii erau imitatori sinceri, cari credeau că pot ferici ţara noastră la 1848 cu steguleţe tricolore, atentate cruţătoare, masalele aprinse şi cu mantia albă a lui Eliade. Alţii, veniţi mai la urmă, la ceasul triumfului, au avut şi elementele şi chibzuielile contrafăcătorului". Socotea însă că întreaga mişcare paşoptistă a fost „o contrafacere vicleană şi o imitaţie naivă" şi că noul regim politic instaurat a fost „mai rău decît vechiul regim de şerbie, de cotropire, în care ţăranul afla la fratele său român şi creştin, boierul, pămînt, sămînţă, bani la nevoie şi sfat bun întotdeauna". Sămănătorismul a hrănit iluzia că o mişcare care a determinat modificarea revoluţionară a structurilor româneşti a putut fi doar opera unor tineri, naivi şi rupţi de obiceiuri care au răpus bunele şi vechile tradiţii socotite doar ele naţionale. Dar de ce putea fi considerată antinaţională o mişcare care a creat începutul procesului făuririi României moderne? Că au adoptat, la noi, un model din Apusul Europei? Era însă firesc şi necesar. Ideile circulă şi un model verificat în ţările mai avansate e, apoi, adoptat peste tot. De ce ar fi inventat, la 1848 şi apoi, paşoptiştii un model de mult inventat?

Apoi, între războaie, blamul a fost mutat din registrul politicului şi al moravurilor în cel spiritual. Resurecţia noii spiritualităţi presupunea, obligatoriu, răfuiala cu paşoptismul, demonetizarea şi izgonirea acestui legat. Iată o filipică a lui Nichifor Crainic din 1923 *(Politică şi ortodoxie):* „Generoşii patruzecioptişti aduceau din Apus vedenia unei Românii europenizate. Ei simţeau patriotic, dar nu cugetau româneşte. Respiraseră din suflul marei revoluţii ura împotriva regimului medieval şi, Samsoni orbiţi, pentru ei surparea întregului nostru trecut însemna condiţia fără care nu s-ar fi putut întemeia o ţară modernă. Instituţiile lor n-au fost altoite pe trunchiurile seculare. Ei au răsădit ca nişte grădinari ce-ar ignora mediul şi clima." În 1926, în eseul *A doua neatîrnare*, pamflet împotriva amintitei cărţi a lui E. Lovinescu, Nichifor Crainic îşi relua atacurile împotriva paşoptismului, reproşînd autorului *Istoriei civilizaţiei române moderne* că a aşezat actul de la 1848 la temelia României moderne, negînd astfel întreaga tradiţie spirituală a românilor. Şi, mai tîrziu cu doi ani, reproşa paşoptiştilor numiţi „romanticii noştri europenizanţi ai secolului trecut" vina că „îi prescriau (poporului n.m.) tratamente politice după ultima carte de reţete din Apus". Era o vină, cea a militantismului pentru europenizare şi europenism, care nu putea fi iertată. Idealul ar fi fost rămînerea pironită în cadrele orientalismului tradiţionalist. Desigur, şi Nae Ionescu a condamnat constant paşoptismul. Eseul lui din 1931 *Lichidarea romantismului 48-ist* este o chintesenţă a antipatiei sale antipaşoptiste. Mai întîi nota, aparent, o judecată de realitate: „Toţi revoluţionarii munteni de la '48 din Franţa vin. Atmosfera publică în care aceştia au putut lucra este tot de importaţiune franceză... Şi, pe urmă, să nu uităm că, după revoluţie, constituţia noastră în fond franceză a fost ca şi aşezarea noastră juridică sau şcolară". După care urma un rechizitoriu dur, care era o definitivă sentinţă de condamnare: „Viaţa statului nostru a fost dominată la suprafaţă de o clasă de oameni politici, care formau oarecum opinia publică văzută, şi care, compusă în cea mai mare parte din avocaţi – oameni de concepţii şi cultură franceză – a dat aparatului nostru *formal* de stat şi vieţii publice a oraşelor o înfăţişare precumpănitor franceză. Sub această aparenţă pulsa însă cotidianul viu, gestul mărunt şi sănătos de creaţie al negustorului mare sau mic, al meseriaşului şi al plugarului, care nu aveau nimic de a face cu revoluţia de la '48, cu parlamentarismul şi democraţia şi care-şi găseau îndestularea în munca şi ostenelile lui proprii. Iată adevărul". Aş mai putea cita destule alte asemenea luări de atitudine. Mă limitez să menţionez dintr-un articol din, firește, *Cuvîntul* semnat încă în 1928 de poetul Sandu Tudor, (apoi devenit director al ziarului *Credinţa)* intitulat, desigur, *Falimentul paşoptismului:* „Nu este adevărat cum că nu am putut din pricina frămîntărilor istorice sau din neîndemînare să ne însuşim pînă la '48 europenismul. Adevăraţii pămînteni *nu au voit-o...* Să ne întoarcem înapoi la trecutul adevărat. A venit vremea să ne pocăim ca nişte copii rătăciţi." Firește, între războaie, aceste opinii retrograd-autohtonizante au primit replici pătrunzătoare. Aş alege, dintre acestea, finalul uneia dintre ele, rostite, încă în 1922, de C. Rădulescu-Motru într-un eseu din *Ideea europeană:* „Tinerii revoluţionari de atunci (de la 1848 n.m.) erau convinşi că România trebuie să meargă cu Europa, dacă este să-şi asigure viitorul. Căci o Românie medievală n-ar fi putut să dureze în secolul al XIX-lea. Şi acum vedem că ei au avut dreptate. Dacă am fi aşteptat ca libertăţile publice să fie cerute de populaţia românească şi nu de sus, nici pînă azi n-am fi fost stat european". Această apreciere a lui Rădulescu-Motru de acum 66 de ani nu demonstrează numai necesitatea actului istoric de la 1848, dar îşi păstrează valabilitatea şi astăzi. România de azi se poate nu numai dezvolta dar chiar şi vieţui numai integrîndu-se viabil şi puternic în structurile europene. Revoluţionarii români de la 1848 au fost şi au rămas simboluri ale vizionarismului şi ale necesităţii sociologice.

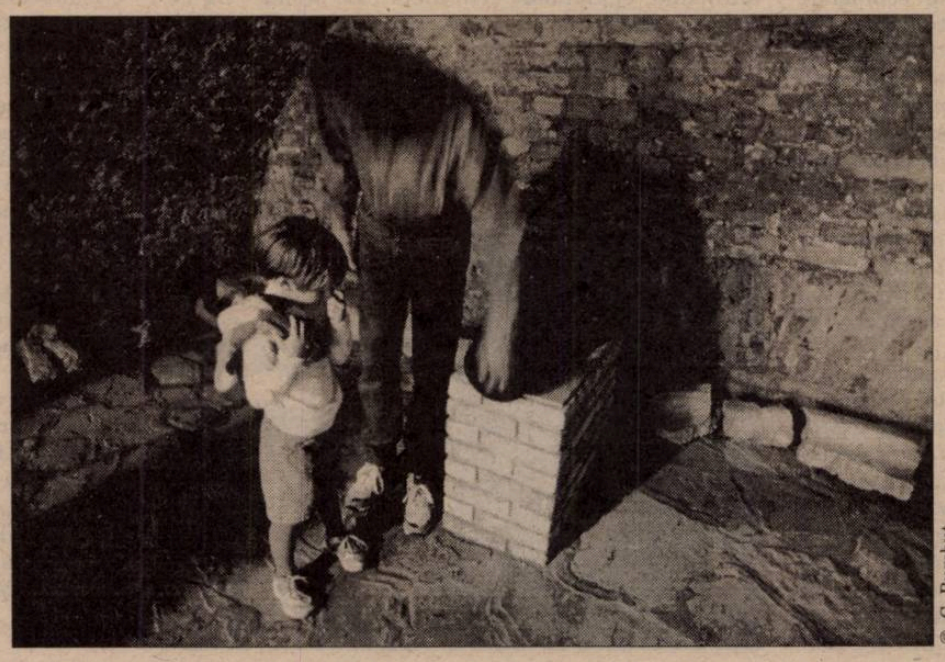

© C. Bumbuţ

Paul ZUMTHOR

ABÉLARD ŞI HÉLOÏSE: LIMBAJUL PUS LA ÎNCERCARE

Paul Zumthor, specialist recunoscut al literaturii medievale, interesat de istoria mentalităţilor a tradus din latină şi a publicat în 1992 (Paris, Babel – Actes Sud) cîteva din textele lui Abélard: *Plîngeri*, *Istoria nenorocirilor mele* şi *Corespondenţa cu Héloïse*. În prezentările, din care redăm aici fragmente, P. Zumthor analizează pasul făcut de Abélard de la limbajul curtenesc, abia configurat în vremea sa, spre o altă treaptă a limbajului erotic: un limbaj care încearcă – utilizînd resursele dialecticii, teologiei şi nenorocirii – să treacă de la iubirea imediată a cuplului spre un cuplu regăsit în divin.

Eficacitatea cuvîntului

Abélard: pentru istoricii filozofiei, precursor al metodelor critice moderne; pentru cei ai mentalităţilor, primul intelectual de tip citadin, individualist, legat de un mediu social unde începe să se impună primatul valorilor economice; în legendarul erotic, nefericit amant al Héloïsei... imagini de épinal în care contrastele de culoare atenuează precizia contururilor. Rămîne totuşi o zonă de umbră şi din ea apare, pe jumătate ascuns, poetul....

Printr-o etapă a existenţei lor, Abélard şi Héloïse participă la mediul Şcolii, căreia Abélard i-a fost unul dintre magiştri şi animatori în chiar vremea cînd acest mediu se constituia. Limbajul exegetic şi dialectic al scolasticii pe punctul de a se naşte le modelează gîndirea şi, în ce îl priveşte pe Abélard, îi constrînge cîteodată sentimentul... O tensiune, mai mult ori mai puţin comună tuturor civilizaţiilor (ostilitate reciprocă a spiritului şi a lumii, decalaj între ritmurile intelectului şi ale acţiunii) atinge în acea perioadă o radicală rigoare. Instinctul şi gîndirea sînt incompatibile: însă aceste noţiuni acoperă o serie de altele, întrepătrunse: sensibilitate şi voinţă, real concret şi abstracţie deductivă, politică şi teologie, economie şi morală, putere creatoare şi ştiinţă teoretică iar, în adînc şi în pofida aparenţelor, om şi Dumnezeu... Exemplara vitalitate a unui mic număr de indivizi disimulează tot ceea ce, în aceste tendinţe, a operat contradictoriu pe plan colectiv; ascunde germenele decompunerii pe care ele l-au alimentat în lumea catedralelor gotice şi a capitalismului născînd: idealism şi, alături de el, deşucherea limbii, esoterism mistic şi manie filologică, ascetism cistercian şi politică clunisiană. Indivizii, în majoritatea lor, optează rînd pe rînd pentru soluţii extreme: ori brutalitatea nudă a realului imediat, separat de orice transcendenţă; ori o dedicare totală către valori abstracte şi forme convenite, presupuse a fi susţinute de o invizibilă, stabilă, atemporală transcendenţă.

În domeniul inimii, omul nu e mai puţin sfîşiat. Pasiunile iubirii, blamate şi respinse de tradiţia ecleziastică, sumar acoperite prin morala matrimonială nu au drept de cetate. Clericul medieval a închis tot ceea ce trăieşte în cadre raţionale şi teoretice; ce rămîne în afara lor nu are valoare culturală, ţine de o abominabilă sălbăticie. Pasiunea erotică, lăsată în marginea universului conceptual, e cu atît mai nestăpînită şi mai vivace; lipsită totodată de limbaj şi de acea relativă securitate oferită de inserţia într-o ordine. E locul în care intervine „curtenia" instaurată, în vremea lui Abélard şi a Héloïsei, de cîteva spiţe aristocrate provenind mai ales din vestul şi sud-vestul Franţei, răspîndită apoi rapid în tot regatul şi în tot Occidentul... În centrul schemei imaginative şi de limbaj ce va încadra miile de discursuri şi mişcarea cîntului erotic e implantată o situaţie tip, cea a Obstacolului. Conceput nu în sens mistic: simbolismul curtenesc primitiv e destul de pedestru, obstacolul fiind semnificat prin condamnarea virtuală a căsătoriei, cea care implică dreptul de posesiune... Regăsim însă aici una din tendinţele spirituale cele mai profunde ale societăţii medievale: anume realismul verbului, credinţa cvasimagică în eficacitatea cuvîntului, a rostirii. Prin expresie, relaţia erotică îşi ia locul printre celelalte realităţi, în şirul existenţelor raţional valabile şi, ca atare, frumoase...

Obstacolul

În ce îi priveşte pe Abélard şi Héloïse, un destin de două ori iremediabil i-a separat. Obstacolul a devenit absolut; el aparţine naturii, în oribila ei mutilare. Héloïse îşi păstrează iubirea în ea însăşi, fără celălalt... Încearcă să se convingă că, în lipsa plăcerii, tandreţea poate întemeia încă unirea lor. Abélard e rănit, tragic; însă, în raport cu această iubire, nu se mai pune pentru el problema sacrificiului. Ca atare, se angajează într-o lungă operaţie de interiorizare. Cu toate că pasiunea lui şi-a pierdut temeiul natural şi apetitul dorinţei, el nu încetează să iubească. O altă dorinţă încolţeşte în opera cîntăreţului şi a poetului iubirii, poate chiar graţie acestei opere (a cînta înseamnă a iubi!): să regăsească, realmente, urmînd o altă cale decît cea a imposibilei plăceri, pe cea pierdută. Încet încet, această dorinţă va genera un gînd tenace: Abélard o va regăsi pe Héloïse în Dumnezeu, dacă ea va consimţi...

El îşi dă prea bine seama că drumurile lor vor fi în mod necesar diferite, însă ţinta e aceeaşi: accesul spre o comună sfinţenie. Presimţim în acest dialectician o curioasă evoluţie: Abélard se angajează pe o cale speculativă nouă, apropiată de teologia mistică a lui Bernard de Clairvaux. Însă ea e aplicată exclusiv problemei sale: teologia îi furnizează un nou limbaj pentru a-şi gîndi şi formula iubirea. Ştie prea bine că senzualitatea Héloïsei subzistă, acutizată de lipsă şi de miracolul amintirii. Pentru a-i face accesibili noii termeni ai unirii pe care i-o propune e necesar, prin urmare, să golească amintirea de orice conţinut admirabil şi să o convingă de excelenţa privaţiunii. E o întreprindere ce îl sileşte să apeleze la duritate, să insiste cu emfază asupra păcatului, a pîngăririi carnale.

Iată-ne, din nou, în faţa Obstacolului. Dar acum el trebuie abolit.

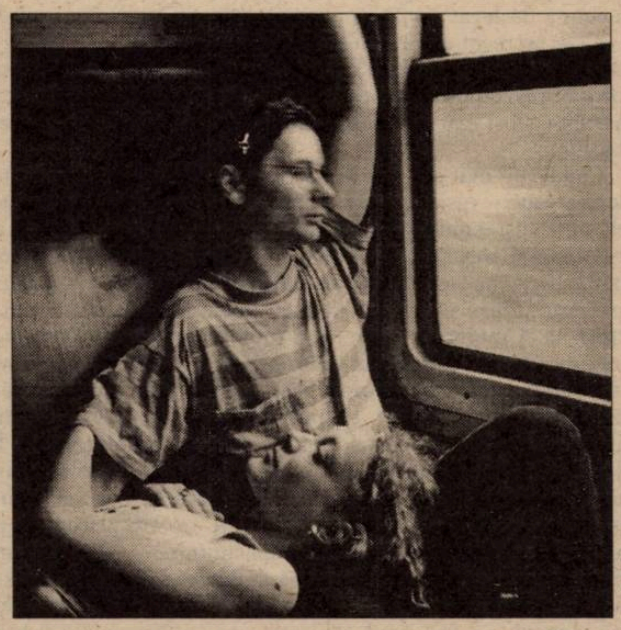

© S. Gheţie

Dialectica persuasivă şi tăcerea

Abélard nu s-a eliberat de limbajul veacului său. Oriîncotro se îndreaptă întîlneşte noţiunile curteneşti de *distanţă* şi *imposibilitate a legăturii*. Împărţit între ruşinea şi tandreţea sa – alături de o conştiinţă oarecum încărcată pe care încearcă să o asume –, Abélard se acoperă cu o formulă. Se foloseşte pînă la abuz de prestigiul său. Ştie prea bine că Héloïse nu gîndeşte şi nu simte decît prin intermediul său, că admiraţia ei pasionată, fără a-i obnubila judecata, i-o deformează în anumite momente. De aceste clipe de orbire trebuie profitat. Abélard recurge împotriva ei la întrega sa abilitate dialectică. Procedează în doi timpi. Primul: iubirea lor, în vechea ei variantă, s-a izbit de păcat. De el, Abélard a fost eliberat. Tînăra lui soţie trebuie silită să-l urmeze, să dorească să-l urmeze în libertatea spirituală a castratului. Şi, tocmai fiindcă, în ce îl priveşte, corporalitatea a ieşit din joc, el încearcă să zdrobească inteligenţa şi sensibilitatea, să le forţeze la o răsturnare de perspectivă. Nu atît cu amputarea impusă se laudă Abélard cît cu faptul că a păşit primul pragul veritabilei iubiri... Nu este vorba decît de viaţă şi de a da viaţă. Printre argumentele şi rugăciunile aruncate de-a valma în scrisorile sale, străluceşte o nouă credinţă: nu există, nu poate exista conflict definitiv între har şi natură, între iubirea divină şi iubirea creaturilor. Nu există decît aparenţa conflictului şi orbiri mai mult ori mai puţin voluntare. Stă în natura iubirii ca ea să se împlinească în Dumnezeu. Pentru Héloïse, desigur, această depăşire necesară va fi rezultatul timpului şi al unei dificile asceze. Abélard îşi închipuie însă că, în ce îl priveşte, a realizat-o deja...

De la castitatea impusă, el se ridică spre gratuitatea darului; de la bucuria inimii spre contemplarea analogiilor divine. Prizonier în vocabularul strîmt al trubadurului, Abélard îi păstrează formele dar modifică sensul cuvintelor, purtat fiind de sistemul vocabularului său mistic şi de elanul noii lui sinceităţi: s-ar zice că e de ajuns renunţarea la păcat pentru ca totul să redevină adevărat.

Timpul al doilea: brusc, Abélard se retrage. Nu s-a servit de sine însuşi decît ca momeală. Stîrnită, Héloïse atinge pragul unei alte lumi. În loc de mizeria propriei sale umanităţi, Abélard îi pune în faţă pe Christos pe cruce: „Iată pe singurul care te-a iubit". Rana castrării, umilinţa ostracismului sub care pătimeşte Domnul şi soţul Héloïsei nu sînt decît slabele ecouri ale suferinţei lui Dumnezeu. Ele răspund totuşi şi participă umil la durerea divină. Vina lui Abélard nu mai contează astăzi în faţa lui Dumnezeu; el îşi oferă nenorocirea spre unire, o unire atît de adîncă încît Héloïse nu-i va mai putea adresa gîndirea ori inima ei fără a-l atinge astfel pe Dumnezeu de care Abélard s-a legat intim.

Odată atins acest punct, Abélard pune capăt. În ochii săi trecutul e mort; nu mai subzistă decît în această speranţă; şi el aşteaptă ca harul să-şi împlinească lucrarea... Aşteptarea, Tăcerea urmează cîntării demonstrative. Un întreg sistem de expresie e transpus de Abélard, e reînsufleţit de el prin infuzie teologică: dolorismul latent (cel puţin verbal) al dragostei curteneşti se articulează aici cu dolorismul supranatural propriu catolicismului medieval, se deschide spre el, îl semnifică. Prin abstracţiune şi analogie – după metoda curentă în speculaţiile filozofice ale timpului –, Abélard se străduie să utilizeze acest cadru pentru a da seamă de o situaţie limită ce nu are sens decît în raport cu transcendenţa. Chemînd-o pe Héloïse să conducă mănăstirea Paracletului, el închide bucla terestră a iubirii sale. Nu-i mai rămîne decît să rînduiască slujba prezidată de soţia sa. După atîtea cîntece pasionate, Abélard scrie pentru ea imnele liturgice.

Dar Héloïse? În nenorocire, ea e mai perspicace chiar decît în bucurie. Prin umila ei sinceritate izbuteşte să scape pe alocuri mai mult decît Abélard frazeologiei timpului. Slabă, divizată împotriva ei însăşi, ea suferă scandalul unui conflict care o sfîşie: cel între spirit şi sex, între ideologia mănăstirii şi ideologia dragostei. Departe de a nega acest conflict – aşa cum o cerea obieiul vremii –, Héloïse îl proclamă, se laudă aproape cu el... Ea refuză înţelegerea spre care o chiamă Abélard. Se socoteşte nevinovată, nu vede nevoia de a expia; dimpotrivă, încearcă să-şi lovească soţul în inimă, să-i trezească memoria.

Nu avem de a face cu un dialog. E vorba despre un monolog alternat, al cărui obiect a încetat să fie unul şi acelaşi. Héloïse vorbeşte la trecut; Abélard la prezent şi viitor. Pentru ea, iubirea e înapoi; pentru el, în faţa sa, deja oferită celui ce va şti să spună da şi să-i recunoască transcendenţa... Confruntată cu implacabila logică a lui Abélard, cu aviditatea lui sanctifiantă, Héloïse se cufundă în inconsecvenţă; gîndirea îi devine pe alocuri atît de complexă încît sensul frazelor se degajă cu greu. Mai degrabă decît castrarea, Obstacolul e acum sfinţenia acestui prea dur amant. Împotriva lui retorica se epuizează zadarnic; cadrele curteneşti, dezarticulate, nu mai slujesc la nimic. Însă pentru Héloïse, rămasă dincoace de pragul peste care a păşit Abélard, nimic nu mai poate fi spus în afara acestor cadre. De aceea, treptat, vocea îi slăbeşte, cuvintele i se refuză...

În momentul în care Abélard a izbutit să redea o viaţă destul de intensă bietului limaj convenţional al iubirii pentru a-şi exprima aventura personală în absoluta ei unicitate, Héloïse sfarmă acest limbaj ca pe o jucărie în magia căreia nu se mai poate crede. Cuvintele lui Abélard îi devin în consecinţă din ce în ce mai puţin comprehensibile. Obstacolul se află în chiar limbaj, în gîndire. Héloïse se cufundă în tăcere.

Pentru istoricul mentalităţilor medievale, tăcerea aceasta reprezintă manifestarea incontestabilă a convertirilor subite, atît de des narate de hagiografi şi cronicari, mişcări pasionate prin care sufletul se aruncă, brusc, în ceea ce refuzase o clipă mai înainte: reconciliere cu sine, cu Dumnezeu, cu o cauză înaltă. Însă, pentru bărbatul, pentru femeia acelor vremi, împăcarea implică ruptură şi violenţă...

Dincolo de moarte, Héloïse va fi totuşi triumfătoare. Conform unei legende tardive, ea ceruse să fie culcată în acelaşi mormînt cu soţul ei; cînd, douăzeci şi doi de ani după moartea lui, trupul i-a fost pus în groapă, braţele lui Abélard s-au întins pentru a o primi.

selecţia şi traducerea
Anca MANOLESCU

Album

Scrisori întredeschise

Timişoara 21 Mai 1942

Draga mea,

12 Mai a sosit cu primăvara şi cu aniversarea mea; telegrama ta mi-a arătat că mai s'au gîndit şi alţii la mine. Poate ai fost singura persoană – afară de mama şi tata – care n'a uitat că e ziua mea. Şi eu.... îţi răspund abia acum, ca să-ţi mulţumesc din tot sufletul că te-ai gîndit să-mi faci o bucurie de ziua mea. A fost singurul eveniment din ziua aceea; totul s'a scurs fără nici un fast, fără petreceri şi fără invitaţi.

Ziua de 12 Mai m'a găsit muncind şi ne'a lăsat tot aşa; am pornit iniţial 24-lea an cu un elan nou de muncă şi cu gîndul dus...

Eram aşa de sigur, draga mea, că nu vei uita; cînd mă gîndesc la punctualitatea ta, mă îngrozeşte nepunctualitatea mea. Mai mult mă îngrozeşte gîndul că trebuie să-ţi cer scuze; ştiu cum ai să mă judeci şi cum le vei primi.

Încerc să mă dezvinovăţesc spunîndu-ţi că pînă eri am fost extrem de ocupat, ca să lichidez cu lucrările şi să devin „absolvent al Şcolei Politehnice", noul meu titlu, pînă la cel de inginer. Cînd eram în anul întîi mă gîndeam: ce fericiţi trebuie să se simtă unii absolvenţi; azi nu mai sunt de aceeaş părere. Poate m'aş simţi mai bine cu cîţiva ani în urmă...

Aseară am avut ceva petrecere; astăzi din nou la muncă, la examene. Deja am dat un examen din anul IV; Mărţi voiu da pe al doilea şi rînd pe rînd... – că mai am cam 12.

Nu ştiu ce-i cu mine: acum, cînd ar trebui să am puteri mai mari de muncă, să fac mai mult decît pînă acum, nu mai pot. Simt o oboseală de moarte şi o plictiseală la fel; mă simt atît de singur şi atît de strein. Sper însă că nu-i decît o impresie momentană, care va trece şi nu va lăsa urme...

Tu cînd vei fi absolvent? În vacanţă te voi întîlni învăţătoare. Mi-ar face mare plăcere. Capacitatea cînd o veţi da?

Îţi doresc din toată inima reuşită frumoasă.

Îmi spuneai odată că-ţi pare rău că nu te chiamă Ovidia, numele tău preferat. Află că de azi încolo voiu striga cu acest nume frumos pe nepoata mea, sora lui Neluţu depe Valea Popii.

Dorinţa mamei tale a fost în asentimentul meu: Ovidia Popa. Sună frumos, nu? Împerechere plăcută de nume. Să dea Dzeu să trăiască şi să ajungă mare; mereu, strigînd-o Ovidia... Idia – cum o voiu alinta eu – mă voiu gîndi la cineva care ar fi dorit să poarte acelaş nume... Şi numai eu să ştiu...

Tot aşa cum l-am învăţat pe Neluţu să-mi zică „unchiul Bobo – că-i aduceam bomboane –; eu complectam... „cica"... şi zîmbeam fericit. Acum cine te mai strigă: „Bobocica!" şi cui îi răspunzi pe nume? Dac'ai auzi acum, ai răspunde: „Da, Ionele!" Dar eşti prea departe ca să-mi răspunzi şi nu mă auzi.

Aceleaş urări, colegelor tale de cameră: Să vă văd în curînd absolvente şi cu titlu.

La revedere draga mea şi-ţi doresc tot binele

Ionel

Un rîs homeric

Nu mi-e lesne s-o recunosc, dar nici nu ţin să complic lucrurile: de multă vreme un ziar ca „Le Monde" nu m-a amuzat, în sensul cel mai bun al cuvîntului, ca în ziua cînd am citit – şi încă în paginile sale de maximă seriozitate intitulate „Orizonturi-analize" – articolul semnat de Dominique Dhombres privitor la întîlnirea internaţională de la Sorbona şi Biblioteca naţională a Franţei consacrată celei de a 150-a aniversări a „Manifestului Comunist". (13-16 Mai 1998) „Ce-au putut discuta trei zile despre Manifestul ăla?" e prima întrebare care-i poate veni în minte – fără umbră de humor, desigur – oricărui român avizat care, se ştie chiar din franceză, valorează cît doi. Se pare – după acest articol perfect echilibrat – că au avut ce: Marx analistul social, Marx revoluţionarul, Marx utopistul sînt subiecte care cu voia sau nu a Vulgatei anticomuniste – există deja şi o asemenea Vulgată, colecţia de clişee care-l ţin pe Marx între monstru şi cadavru – mai încing spiritele. Nu intru în amănuntele dezbaterilor (ele, într-adevăr, nu-s prea amuzante...) cu atît mai mult cu cît – aşa cum a declarat unul din participanţi – „cel mai important în tot ce s-a petrecut aici n-a fost în ceea ce s-a spus ci în faptul că, în sfîrşit, s-a putut dialoga", discuta, contrazice. Atmosfera între marxiştii revizionişti, intransigenţi, încuiaţi, liberali şi chiar antimarxişti a fost mai interesantă decît comunicările şi bogăţia contribuţiilor.

„Cadavrul" mai produce în jurul său freamăt, viaţă, pasiuni şi – de necrezut! – veselie; iată o frază panoramică: „am putut vedea vechi militanţi comunişti, troţkişti şi maoişti, oameni la 50 de ani, povestindu-şi trecutele lor războaie, izbucnind din cînd în cînd într-un rîs homeric, sub ochii marxiştilor hinduşi, japonezi şi americani". Marxist inclusiv de nuanţă Groucho – cum m-am caracterizat şi înainte de '89 – am invidiat auzul lui Dominique Dhombres şi am regretat, în aceeaşi mişcare, că nu l-am convins pe un bun prieten din Bucureşti să plece la Paris, unde fusese invitat la această întîlnire, el, naiba ştie de ce (poate nu chiar naiba!), căzînd tocmai atunci într-o criză de sedentarism. Era puţin lucru să auzi un rîs homeric între marxiştii bătrîni? Numai cine ştie ce au însemnat războaiele între ei – ocări oribile, blesteme, denunţuri şi nu o dată gloanţe – poate pricepe importanţa acestui hohot de rîs „curat împăciuitorist", cum l-ar caracteriza Vulgata stalinistă. Căci dacă a dispărut ceva din marxism – şi nu de ieri, de alaltăieri, ci de cînd l-au luat în prelucrare leninistă jdanovii – a fost rîsul, cel ironic, cel autoironic, fie şi homeric, dar inteligent, cum gîlgîie în scrisul celui care l-a avut ca scriitor preferat pe Diderot. Stalinismul a omorît marxismul printr-o scleroză în plăci, în dogme, şabloane şi difuzoare, toate de o solemnitate plicticoasă şî pisăloagă; nu s-a ajuns încă la condamnarea stalinismului pentru mortala sa pisălogeală şi nenorocita sa seriozitate. În deceniile noastre (obsedante, mie-mi spui?), dacă am cunoscut unul sau doi marxişti care să mai ştie a surîde filosofic, să izbucnească într-un rîs sănătos, să rîdă de ei înşişi, să deosebească între autocritică şi auto-ironie. Autocritica aceea mohorîtă şi „profundă pînă la rădăcinile mic burgheze" a ucis pe termen lung autoironia – suspectată şi înfierată la Cadre şi în BOB-uri ca intelectualistă, nocivă, născătoare de influenţă duşmănoasă, precum rîsul venit de la diavol în orice fanatism al religiilor convertite în ideologii. Marxismului – dacă tot nu putem evita stupiditatea la zi a celor care-l consideră opera aceluiaşi popor care l-a dat şi pe Spinoza şi pe Rotschild, şi pe Troţki şi pe Freud – poate că i-ar trebui, azi, o overdoză de hasidism, acea bucurie, bunăvoie şi graţie simultane cu Mozart în înţelegerea dramei giocosa de care au nevoie urgentă şi popii şi rabinii şi pastorii şi ayatolahii, toţi libercredincioşii şi libergînditorii, agitatorii şi propagandiştii marxişti şi, de ce nu, antimarxişti.

Mă exprim lejer, desigur, nu renunţ să mă amuz, am şi de ce, Dominique Dhombres scrie aşa în finalul articolului său: „Denunţarea profetului care a scris Manifestul drept responsabil conceptual pentru milioanele de morţi din gulag, din laogai şi din gropile comune ale Khmerilor roşii era întru totul minoritară, aproape singulară (presque orpheline), ceea ce se înţelege cu uşurinţă (ce qui se conçoit aisement)." Cum adică se înţelege cu uşurinţă că Marx şi Manifestul nu-s vinovaţi de crimele comunismului? Ce-o fi în mintea şi biografia celor care înţeleg – şi încă uşor! – un asemenea adevăr care, exprimat într-o ţară unde cică totul e luat „à la légère", te bagă ori la imbecili, ori la excluşi?

Mă ţine un surîs. Încă nu s-a descoperit surîsul homeric, deşi, cu siguranţă, există.

Radu COSAŞU

Bunicuţa publicitară

Bazar

O poveste la Fast Food

Editura Art Design a publicat, printre altele, *O poveste la Fast Food*. Adresat copiilor cu abilităţi într-ale coloratului, volumul de faţă prezintă aventurile unui *cheeseburger* la concurenţă cu un *hamburger*. Locul acţiunii: o tavă, albă, încăpătoare, cu o furculiţă, un cuţit, un şervet. Motivul acţiunii: unul demn de economia de piaţă – concurenţa (între *cheeseburger* şi *hamburger*). Motorul naraţiunii: adăugarea, ca-n cîntecelul cu elefanţii ce se legănau pe o pînză de păianjen. Ce s-o mai lungim, atît *cheeseburger*-ului, cît şi *hamburger*-ului li se adaugă, în tavă, alte şi alte alimente de *Fast Food:* o pungă de cartofi prăjiţi, un pahar de *Cola*, altul de *Juice*, o *şaorma*, un *hot-dog*. Bucuriei gastronomice i se adaugă o exaltare muzicală: toate bunătăţile încep să cînte şi să danseze. Orgoliul şi invidia (două păcate esenţiale) le pierd, însă, pe bietele produse de *Fast Food*. De atîta scos limba şi scălămbăit unele la altele, modernele bucate din cele două tăvi (tavă=echipă) se fac praf. Şi resturi alimentare. Gunoi. La propriu, după cum ne arată cartea. Personajul final şi atotputernic este... *coşul de gunoi*. El cuprinde tot ce a mai rămas atît din *hamburger* cît şi din *cheeseburger*. Morala e prea evidentă şi prea ecologistă pentru a mai fi comentată. La sfîrşitul sfîrşitului, coşul de gunoi face o plecăciune şi ne cere să-l colorăm.

Iaromira POPOVICI

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

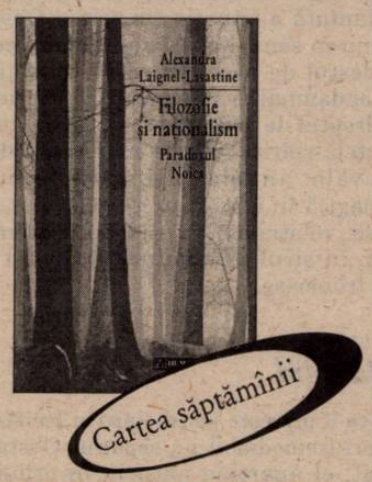

Filozofie şi naţionalism. Paradoxul Noica
Prima analiză de adîncime a gîndirii lui Noica aparţine unei cercetătoare franceze,
ALEXANDRA LAIGNEL-LAVASTINE

O palmă

Eternitatea şi o zi e genul de titlu care se pretează la parafraze asasine: *„Elle est retrouvée. / Quoi? L'éternité.* Din păcate, mai durează o zi...“ Sau: Eternitatea e un cuvînt prea scurt pentru un film de Theo Angelopoulos... Sau, în fine: Nu de eternitate mă sperii, ci de două ore şi zece minute la Angelopoulos...

În ce mă priveşte, declar fără nici o remuşcare că am plecat la jumătatea filmului. (Am stat, aşadar 1/2 eternitate şi 12 ore fix.) A nu rămîne pînă la capăt la un film de Theo Angelopoulos e o măsură de supravieţuire. Măcar din frondă – căci, ce mai turavura, *se ştia,* se putea scrie pe ziduri că Angelopoulos va lua Palme d'Or!... Totul era pregătit: goana după invitaţii la proiecţiile suplimentare celor de presă şi virusările perfide cum că „s-au dat toate“; aplauzele izbucnite pe generic *(rafale* pe numele regizorului!) şi ovaţiile finale; atmosfera de aşteptare fals-febrilă şi pios-ipocrit-reverenţioasă, plus zvonurile din preziua decernării Palmei, cum că o va primi Angelopoulos (deşi, mai corect ar fi să spui că au primit-o, la figurat, cei care au crezut în imparţialitatea unui juriu comic-eclectic şi în inflexibilitatea lui Martin Scorsese...). Mai funcţiona, în paralel, prejudecata bizară că Angelopoulos „pierduse pe nedrept“ Palma în '96 – cînd o cîştigase Kusturica cu **Underground** – şi că era nevoie de o „reparaţie“! Iritant pînă la urmă, în toată această ţesătură de intrigi şi interese, nu este însă nici premiul în sine – teleghidat de motive oculte –, nici slujul surprinzător al lui Scorsese; este filmul însuşi. Angelopoulos nu se dezminte: **Eternitatea şi o zi** e despre „marile teme“ (Creaţia, Exilul, Moartea...). Un mare scriitor atins de o mare maladie vrea să încheie marele op neterminat al unui mare poet italian din secolul trecut, înainte de a pleca în marea călătorie... Pe drum întîlneşte însă micul refugiat albanez (blond!) care-i schimbă sensul existenţei şi-i... vinde cuvinte. Ca-ntotdeauna la Angelopoulos, solemnitatea îngheaţă orice trăire, lentoarea adoarme orice firesc. Cadrele impecabile cheamă în minte drapajul togelor antice iar întregul, monumentalitatea mauzoleelor...

Eternitatea şi o zi te pune în faţa evidenţei: este un film mare, într-adevăr – numai că al unui mic maestru! Ploaia de acolade şi ieremiade încrucişate în presă de la premiera filmului îi face, de fapt, un serviciu. Problema nu este filmul (la rigoare, se poate argumenta chiar că **Eternitatea şi o zi** este mai bun decît precedentul **Privirea lui Ulise**...), ci Angelopoulos. El este, astăzi, simbolul cel mai băţos al unei estetici pompieriste care a proliferat, la un moment dat (anii '60), la umbra modernităţii cinematografice (Antonioni etc): lăsat de critică în ceţurile dumisale, Angelopoulos s-ar fi apucat probabil de altceva – de apicultură, de pildă –, sau ar fi făcut o călătorie la Cythera din care, cu puţin noroc pentru mulţi, nu s-ar mai fi întors niciodată... Dar Angelopoulos a fost ridicat de „internaţionala criticilor“ (FIPRESCI e tutti quanti) la rangul de fantomă inconturnabilă a festivalurilor, a primit premii peste premii şi aşa se face că există, astăzi, oameni care cred (vezi J. M. Frodon în *Le Monde)* că Theo Angelopoulos a primit ceea ce merita de mult – Palme d'Or! De ce „merita“ tocmai asta, şi nu vreun decent premiu al juriului – nu se ştie: consensul e făcut adesea din tăcerea argumentelor... Dar Angelopoulos este simptomatic pentru un tip de raţionament „critic“ – cantitativ şi, mai ales, „reprezentativ“ – care prevalează în Occident. Potrivit lui, „este bine că Theo Angelopoulos a fost în fine răsplătit“, după cum „nu este bine că cinematograful asiatic“ (prezent la Cannes prin soporificul **Flowers of Shanghai** al lui Hou Hsiao-hsien şi prin inegalul **The Hole** al lui Tsai Ming-liang) „a fost ignorat“ (dar n-au fost „ignoraţi“, oare, Nanni Moretti şi Lars von Trier, cu mult mai semnificativele **Aprile** şi **Idioterne**?!...). Cannes ar trebui să fie, în „logica“ acestor argumente, un fel de „Amnesty International“ şi Premiul Nobel la un loc: mereu la pîndă, monitorizînd zi şi noapte locurile unde cineaştii lumii sînt persecutaţi, închişi în izolare şi necunoaştere... Festivalul de la Cannes ar avea „datoria“ să-i scoată la lumină şi, numaidecît, să-i premieze... Anul trecut, a fost iranianul Kiarostami. Anul acesta, e grecul Angelopoulos. Iar cei care se plîng că asiaticii sînt ignoraţi (deşi există precedente recentissime că nu: Chen Kaige!), să mai aibă răbdare pînă la anul: imposibil ca Palma să nu se încline spre Soare-Răsare! Sau poate spre Groenlanda...

Alex. Leo ŞERBAN

UNIVERS
EDITURA PUBLICULUI CULTIVAT
vă recomandă ultimele sale apariţii:

CARLOS FUENTES
Gringo Viejo
184 p., 22.000 lei

RICHARD WAGNER
Viena, Banat
152 p., 17.000 lei

Aceste titluri le puteţi comanda la Editura Univers, Piaţa Presei Libere nr. 1, C.P. 33-78, Bucureşti • 79739 Tel. (401) 222.66.29; 617.55.25; Fax: 222.56.52

Cronica literară de tranziţie

Tîrgul deplinătăţilor

Cronicarul nu poate consemna toate cărţile pe care le citeşte, dar e dator – vorba anecdotei – măcar să-ncerce. Tîrgul recent de la Teatrul Naţional m-a „iuţit“ (cum ar fi zis D. I. Suchianu) şi-mi propun să vă transmit ceva din vîrtejul acestor zile de lectură pătimaşă.

Mi s-a-ncrîncenat carnea pe mine la trecerea prin ***Cartea neagră a comunismului*** (Humanitas, Fundaţia Academia Civică, 1998), dar mi-am stăpînit cu greu un scrîşnet de nemulţumire constatînd cît de puţin (şi uneori vag) e surprinsă tragedia românească, în devălmăşie, în subcapitolul *Europa Centrală şi de Sud-Est* al capitolului *Cealaltă Europă victimă a comunismului.* În aceeaşi ordine de idei, evadările din lagăre, povestite de Soljeniţîn în volumul III al *Aripelagului Gulag* (Univers, 1998), mi-au amintit de paginile nu mai puţin pregnante ale lui Ion Ioanid din ***Închisoarea noastră cea de toate zilele***.

Fiindcă am început cu istoria, să menţionez în treacăt că am citit (şi recitit) dintr-o sorbire ***Miturile comunismului românesc*** (sub direcţia lui Lucian Boia; Nemira, 1998), despre care voi da seamă separat; remarcabil în acest volum este că sunt puse sub lupă atît miturile produse de regimul comunist, cît şi cele generate de istoriografia mai mult sau mai puţin recentă consacrată comunismului (Daniel Barbu). E de la sine înţeles că nu puteam sări peste volumaşul dens de reflecţii asupra istoriei al lui Lucian Boia, ***Jocul cu trecutul*** (Humanitas, 1998). Tot de „mituri“ se ocupă şi Roger Garaudy în ***Miturile fondatoare ale politicii israeliene*** (Alma Tip, Fronde, 1998), carte care a stîrnit un scandal quasi-european şi în care, orice s-ar spune, scepticismul pozitivist are o agasantă componentă cinică. Acra contabilitate de cadavre şi voluptatea de a descoperi (ipoteza că) n-au fost atîtea milioane, ci cu unul în minus, frizează profanarea.

Am admirat încă o dată tenacitatea editurii Vremea de a scoate la iveală documente pure. Cea mai recentă astfel de culegere este cea a Ioanei-Raluca Voicu-Arnăuţoiu, ***Luptătorii din munţi – Toma Arnăuţoiu – Grupul de la Nucşoara – Documente ale anchetei, procesului, detenţiei*** (Vremea, 1997, 928 p.), adevărată epopee, de un „romantism“ sumbru, a rezistenţei anticomuniste din pădurile Făgăraşului de Sud. Autenticitatea detaliilor din declaraţii, interogatorii, procese-verbale etc. sunt mai producătoare de emoţie decît lungi capitole de istorie.

Tot în spaţiul muzei Clio, fiica lui Zeus şi a Mnemosynei, rămîn spunînd că, stîrnit de memoriile provocate lui Alexandru Bîrlădeanu şi lui Ion Gheorghe Maurer de Lavinia Betea, am pus mîna şi pe cele ale lui Paul Niculescu-Mizil, ***O istorie trăită*** (Ed. Enciclopedică, 1997), care m-au frapat prin lipsa de luciditate a autorului (care este un „nostalgic comunist“ pur-sînge) şi prin ravagiile stilistice provocate de limba de lemn. Să vorbeşti, în 1998, de *„patriotismul, înflăcărata credinţă, voinţa de fier, mintea genială, bunătatea fără de margini ale lui Dej“*, să crezi că *„Ceauşescu s-a manifestat şi* ***pe planul teoriei*** *drept continuator şi în acelaşi timp inovator“* (şi alte sute de fraze de acest tip), înseamnă să fi rămas anchilozat în mentalitatea de aparatcik. (Şi asupra acestei cărţi voi reveni cu o cronică separată).

Preocupat de limbă şi de mit, am baleiat într-un suflet excelentul eseu al lui Paul Zumthor despre ***Babel sau nedesăvîrşirea*** (Polirom, Iaşi, 1998, trad. Maria Carpov), o carte înţeleaptă care încearcă, forînd în stră-istorie (ca şi în pictură şi literatură), să răspundă la întrebări ca: a existat o limbă primordială *(„era în tot pămîntul o singură limbă şi un singur grai la toţi“)*? are vreo legătură învrăjbirea oamenilor cu multitudinea limbilor *(„să Ne pogorîm şi să amestecăm limbile lor, ca să nu se mai înţeleagă unul cu altul“)*? ce semnificaţie au azi paragrafele 1-6 din *Facerea, 11*? (Îi voi consacra măcar o emisiune „Doar o vorbă...“)

Istorie recentă am citit în ***Kakistocraţia*** lui Dorin Tudoran (Arc, Chişinău, 1998) şi în ***Cronica melancoliei*** a Ilenei Mălăncioiu (Ed. Enciclopedică, 1998), amîndoi, autori dintr-o bucată, care ce au în guşă, au şi-n căpuşă. Culegerile lor de articole, eseuri, cronici, interviuri, pamflete şi însemnări pe teme politice vădesc o admirabilă independenţă de spirit (nu de azi, de ieri!), străină (mă refer mai ales la ceea ce priveşte evoluţiile de după 1989) de fundamentalisme partizan-maniheiste. Cele 600 de pagini format mare, nici una plicticoasă, multe senzaţionale, ale lui Dorin Tudoran mă obligă la o viitoare cronică.

Cu strîngere de inimă am citit jumătatea a doua (cea despre comunism) din ***Istoria românilor*** a Catherinei Durandin (trad. Liliana Buruiană-Popovici, Institutul European, Iaşi, 1998), spre a vedea cum *cură* viaţa noastră repovestită de o *străină gură.* Cură bine, cură aşa cum a fost, şi Catherine Durandin nu povesteşte doar, ci şi analizează: lungi pasaje întrerup fluxul epic orizontal pentru a decela sensuri şi explicaţii în adîncime. Cu aceeaşi plăcere am parcurs bucăţi mari din studiul ***Nunta mortului*** (Polirom, Iaşi, 1998) a d-nei Gail Kligman, despre obiceiuri şi ritualuri ale nunţii şi ale înmormîntării în Transilvania, bazat pe o documentare temeinică în anii '70, ceea ce infuzează în observaţiile etnologice şi o certă valoare istorică.

Din Piţu am savurat ***La cafeneaua hermeneutică*** (Nemira, 1998) şi ***Breviarul nebuniilor curente*** (Institutul European, Iaşi, 1998), cărţi irezumabile, indescriptibile, inimaginabile, intraductibile, imposibile, insolente, impertinente, ironicissime, incomensurabile, indecente, incontinente, iluministe, impenitente, infatigabil docte, inefabil montaigneşti, incredibil joviale.

Am umblat şi prin destule texte din Crainic, ***Ortodoxie şi etnocraţie*** (Albatros, 1997) şi Octavian Goga, ***Naţionalismul dezrobitor*** (Albatros, 1998) şi mărturisesc că multe pagini m-au speriat: oameni cu cap serios pe umeri se lăsau duşi de vîntul rece al vremii înspre spaţii fără ieşire onorabilă.

Ca pe o pastilă am luat lucrarea Aurorei Liiceanu (generată de nopţile de la „Tele 7 abc“) intitulată ***Valurile, smintelile, păcatele – Psihologiile românilor de azi***, o colecţie de „cazuri“ grupate tematic şi analizate esenţial, care dau o bună secţiune prin sufletul „colectiv“ al acestor vremuri tulburi.

De critică literară propriu-zisă am avut parte în doar două volume: unul de polemici, al lui Gh. Grigurcu (***Imposibila neutralitate,*** Institutul European, Iaşi, 1998), din care Eugen Simion, Adrian Păunescu, Dumitru Popescu, V. Fanache, Eugen Barbu ş.a. nu ies prea bine; şi unul, al lui Caius Dobrescu, de eseuri (***Modernitatea ultimă,*** Univers, 1998), cu multe pagini nu mai puţin polemice sau vituperante decît cele ale lui Gh. Grigurcu, de pe poziţii însă ceva mai „cosmopolite“ (fireşte, nu în sensul proletcultist al termenului).

La proză: de la Titus Popovici (***Cartierul Primăverii – Cap sau pajură*** – roman, Ed. Maşina de scris, 1998) aşteptam parcă mai multă claritate epică, deşi, chiar aşa cum e, călinesciană întrucîtva, cu completările finale auctoriale ale capitolelor, nu e rea. Petre Barbu (***Ultima tresărire a submarinului legionar***, Nemira, 1998) şi Daniel Bănulescu (***Cei şapte regi ai oraşului Bucureşti***, Nemira, 1998) mi-au întărit convingerea că n-am greşit pariind pe ei; împreună cu Radu Aldulescu, vor fi buzurii, prezii şi brebanii de mîine.

George PRUTEANU

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Îl cunosc pe...

Nicolae Nicolae, comersant de pantaloni în Tîrgul Lipscanilor

Reporter: Sînteţi turc din Turcia?

Nicolae Nicolae: Sînt macedonean, de prin munţii Serbiei. În anul '26 am venit în România, în Dobrogea aia care s-a luat de la bulgari, nu ştiu dacă cunoaşteţi... de acolo am fost în Dobrogea ast'laltă şi de acolo am fost în Bucureşti. Aveam tot-tot ce-mi trebuie.

Da' ce v-a plăcut în România?

Că e mai hoţi ca toate ţările... sigur, pentru comerţ. Aici se cîştigă bani cu orice, cu orice. Am venit cu oi, cu cai, cu măgari. Aveam 200 de oi atunci.

Le-aţi pierdut pe toate?

Nu pierdut. Cheltuit, mîncat. E nevoie să-ţi cumperi o casă. Eu am lăsat 30 ha pămînt în Dobrogea, la bulgari.

Şi după asta, ce-aţi făcut?

Am intrat în Dobrogea, am făcut case, am construit, am cumpărat case, am cumpărat oi, vite, am muncit la batoză... patruzeci de persoane munceau... munceau grămezi de grîu, de porumb, averi mari. Şi cînd am venit de dincolo, n-am putut lua nimic... decît plug, căruţă. Asta era în '40 şi am trecut la Dobrogea asta şi cum am ajuns era o sărăcie, era bălţi, malarie, frig, tot susul cu fundul în jos. În '53 s-a făcut colonizarea asta, a venit comuniştii şi ne-a luat tot statul ăsta. Am predat şi casă, şi masă şi am plecat la Bucureşti. Am avut 10 ha pămînt acolo.

Şi nu v-a părut rău?

Ce părut rău? Că am scăpat? În Bucureşti am fost la fabrică... am doi copii şi eu am muncit pentru treburi de-astea.

Şi cum aţi trecut la vîndut haine?

Păi ăsta e un comerţ să te găseşti pe drumuri!

Nu merge?

Nu că nu merge... asta nu e afacere. Păi, să vinzi o haină pe zi, e bani?

Şi de ce v-aţi apucat de comerţ?

Sînt pensionar şi dacă mai iese doi lei de aici, bine, dacă nu, mănînc de-acasă.

Cîţi ani aveţi?

Eu n-am mulţi... 95. Ştiu să croiesc, ştiu să te fac din vorbe... Îţi dau cojoc să te îmbrac pînă jos.

Da' pantalonii, dvs. îi faceţi?

Pantalonii îi face alţi hoţi, alţi vagabonzi.

Toţi sînt hoţi?

Da', în fine, ce sîntem, decît derbedei cu toţii – ca să cîştigăm doi lei?!

Sînteţi căsătorit?

Ce căsătorit? Mort de mult!

Sînteţi singur?

Am doi băieţi, eu îi ajut! Uite, iau pantaloni cu 130 şi îi vînd cu 150, îmi rămîne şi mie ceva. E marfă extra. Marfă de marfă!

Nu vă simţiţi singur?

Cine te întreabă de unde eşti!? Dacă n-ai încotro...

Aveţi prieteni?

Prieteni buni, hoţi clasa I, de aici din Lipscani!

Ce faceţi în timpul liber?

Dorm pe scîndura aia... eu am dormit şi pe piatră... cu oile... aici sînt bărăci din astea, pe care le închiriem şi dormim, să nu ne fure chiar de tot marfa.

Aveţi clienţi? Merge negoţul?

Mulţi – Doamne fereşte... unu-doi pe zi, cîteodată şi niciunul.

Aţi fost păcălit vreodată?

De zeci de ori.

Da' dvs. aţi păcălit?

Am 95 de ani şi de ce nu?... am păcălit ursul pe cînd păşteam oi. Acum am o pensie foarte mare, 50.000 de lei – aici m-au păcălit alţii pe mine.

Şi la ce vă uitaţi la televizor?

La filmul ăla „Ţigareta" şi ştiţi de ce place? Că fură şi ăia mari!

Iaromira POPOVICI
Eugen ISTODOR

În căutarea avocaţilor miloşi

© A. Ionescu

Într-o lume în care costul asistenţei juridice este din ce în ce mai mare, oamenii se tem că fără bani nu îşi mai pot găsi dreptatea. Că, de fapt, a avea bani este echivalent cu a avea dreptate. Ei se plîng că nimeni nu le ascultă păsurile decît contra cost. Pe de altă parte, într-o societate liberală, statul nu poate obliga pe nici un individ să îl ajute pe celălalt dacă nu doreşte acest lucru; deci, nici pe avocat să muncească pe gratis.

Un spectacol cenuşiu. Imposibil să nu-l califici drept kafkian. Aşa s-ar putea defini atmosfera din Tribunalul Municipiului Bucureşti. Într-o clădire veşnic în lucru, clădire care, spun unii, stă să cadă, o lume pestriţă îşi caută dreptatea. Peste tot, chipuri încruntate. Şi fum, mult fum de ţigară. Din cînd în cînd, un parfum select îţi invadează nările, iar sunetul unui celular întrerupe zumzăiala permanentă.

„În Palatul de Justiţie e o nenorocire", spune un avocat tînăr. Într-adevăr, în nebunia care se instalează aici în fiecare dimineaţă, un om simplu, necunoscător al mecanismelor juridice, cu greu se poate descurca. „Dacă nu ai un avocat, nu reuşeşti nici măcar să-ţi vezi dosarul", continuă juristul.

De multe ori, chiar aşa se întîmplă. Mulţi oameni nu au bani suficienţi pentru a-şi plăti un apărător şi atunci încearcă să îşi rezolve singuri problema, lucru extrem de greu fără o pregătire juridică. Alţii, însă, încearcă să îşi găsească un avocat care să accepte să nu primească nici un onorariu. Această operaţiune trebuie făcută întotdeauna prin intermediul baroului, altfel putînd apărea suspiciunea că este vorba, în fapt, despre o evaziune fiscală. În provincie, oamenii doritori de asistenţă juridică gratuită trebuie să depună o cerere în acest sens la decanul baroului, completată cu o dovadă că au venituri mici. În Bucureşti, în schimb, există un birou specializat, de care se ocupă avocatul Lucian Belcea. Aici, oamenii cu venituri sub 300.000 de lei sau cei cu situaţii speciale în familie – copii mulţi, de exemplu – pot depune o cerere pentru asistenţă juridică gratuită. Ei trebuie, însă, să îşi găsească singuri un avocat şi să vină apoi la barou pentru a semna contractul. Programul biroului pentru gratuităţi este doar în fiecare joi. O doamnă cu părul alb spune că a venit aici trei săptămîni la rînd, dar niciodată nu a reuşit să-şi rezolve problema. „Mă trimite să mă plîng la ceilalţi, să mă ia de milă. Păi, dacă ţi-ai găsi singur, de ce-ai mai veni?". Alţii, însă, ies din birou zîmbitori, spun doar „am rezolvat" şi pleacă repede. În orice caz, nimeni nu stă înăuntru mai mult de 3-4 minute.

Funcţionarii dinăuntru afirmă, totuşi, că lucrurile au ajuns la bun sfîrşit aproape totdeauna. Pînă la urmă, spun ei, oamenii îşi găsesc într-un mod sau în altul un apărător. Pe de altă parte, însă, e adevărat că nimeni nu poate să oblige pe nimeni să muncească pe gratis, deci nici ei nu le pot cere avocaţilor acest lucru.

Avocaţii tineri sînt una dintre soluţiile pentru, dacă nu neapărat gratuitate, cel puţin un onorariu mai scăzut. În dorinţa de a-şi face o clientelă, aceştia cer de obicei cam jumătate din onorariul pretins de un avocat experimentat. În plus, spune un client, „cel tînăr îşi dă şi interesul şi vorbeşte mai frumos cu tine".

Chiar dacă ai norocul să-ţi găseşti un avocat „ieftin", pentru a porni un proces ai totuşi nevoie de bani. În cazul pretenţiilor civile, statul îţi cere să plăteşti o taxă de timbru destul de ridicată. De exemplu, pentru o pretenţie de un milion trebuie să achiţi 95.000, pentru 10 milioane, 815.000 de lei, iar pentru 50 de milioane taxa se ridică la 3.125.000 de lei. Ai aceşti bani, pornești procesul. Nu îi ai, nu îl poţi porni, pentru că statul nu te iartă.

Multă lume crede că asistenţa juridică gratuită îţi este oferită prin desemnarea unui avocat din oficiu. Aceasta se face însă doar pentru minori, arestaţi şi militari în termen, iar avocaţii sînt plătiţi de Ministerul Justiţiei cu onorarii foarte mici. Totuşi, există avocaţi care numai din asta trăiesc.

Octavian GABOR

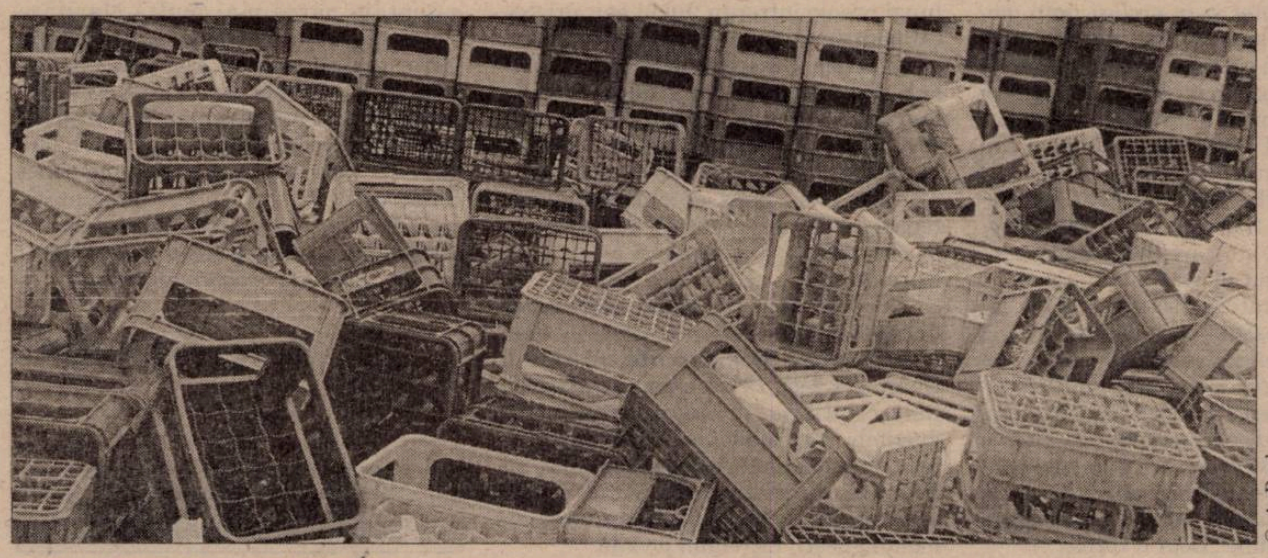

© A. Paul

INSTITUTUL EUROPEAN

Colecţia ISTORIE ŞI DIPLOMAŢIE

Emilian Bold, Ilie Seftiuc
Pactul Ribbentrop-Molotov

Din cuprins:
- Introducere în problemă
- Demiterea lui Litvinov. Noi orientări diplomatice
- Relaţii germano-poloneze
- Acţiuni diplomatice în preajma semnării pactului
- Semnarea pactului – Fapte şi ecouri imediate
- Războiul sovieto-finlandez
- Pactul Ribbentrop-Molotov şi consecinţele sale reflectate în documente din Arhivele ruseşti (august 1939-mai 1940)

ISBN 973-586-126-7
344 pag

În aceeaşi colecţie, în pregătire:
- Cornel Grad, *Al II-lea arbitraj de la Viena*
- Leonid Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaţionale*

Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161
Iaşi • cod 6600
Tel-fax: 032-230197• tel 032-233800
e.mail: rtvnova@mail.cccis.ro
http: //www.nordest.ro/home.htm

Ruleta românească

În ultimele zile, sincronizate cu creşterile de tarif, căile ferate au început să cedeze suprasolicitării. Pe drumurile Moldovei, drumuri de basm (partea cu *fuga de zgripţuroaică)*, şinele de cale ferată cedează accelerat, răsturnînd cu zarvă mare, printre obcine şi plaiuri, încărcătura trenurilor. Deocamdată nu deraiază decît trenuri de marfă. Cu una sau două excepţii (curioşi şi *imprudenţi)*, fără victime, dar cu pagube materiale extrase apoi din preţuri. Comunicatele şi declaraţiile sună consolator – era vorba desigur, doar despre cărbune, adică nu grîu (o tonă de grîu cîntăreşte mai mult ca una de cărbune), şi nici deşeuri toxice. În cel mai recent (?) caz de deraiere, era vorba, aflăm mai tîrziu, despre o încărcătură care se îndrepta dinspre Oltenia către Moldova, un transport intern, aşa că vom birui noi şi situaţia asta.

Mai bine de 70 la sută din infrastructura transporturilor s-a degradat, în decursul anilor, şi catastrofele sînt iminente, deşi încă amînate de prudenţa conductorilor şi efortul muncitorilor de la material rulant. Trenuri degradate, căi ferate fragmentare sau deconsolidate, concepţie tehnică – toate acestea par, în debandada preţurilor şi în retorica obscură a guvernului că pot fi uitate sau, cel puţin, amînate. A circula prin ţară a devenit o aventură. Drumeţii trebuie să se gîndească de două ori cînd îşi pun în gînd să facă turul ţării. Petrecăreţii sezonieri nu-şi uită nici o clipă grijile. Ba, mai mult, adaugă altele noi. În gară trebuie să se ferească de şcoala de recunoscută ţinută a delincvenţilor juvenili sau de rasaţii schimbători de valută. De barurile şi magazinele din incintă. Ajunşi în tren, li se poate întîmpla ca, pe drumul lung către graniţa cu Ungaria să fie jefuiţi cu sprijinul şefului de tren. Trenul merge cu o viteză medie orară ameţitoare (în general 50 de km/h), restaurantul din tren este o continuă sursă infecţioasă. Cu ochii la bagaje, controlor, mititeii care robotesc la buzunarul tău, soldaţii cheflii care dau cu sticla de podeaua vagonului, rareori te mai uiţi la dumicatul pe care-l duci la gură, iar cînd e să te întorci în compartiment nu mai studiezi nota de plată ca altădată, ci te fericeşti că ai scăpat cu viaţă din aşa încercare. De altminteri, după cum bine ştim, îţi trebuie mult noroc în viaţa casnică să nu ţi se întîmple, că eşti pe tren, cursă interorăşenească sau maşină de transport în comun, prin Bucureşti – cîte-n lună!

Cu mici excepţii, drumurile naţionale arată aşijderi. Harta de transporturi a României este, deocamdată, arheologică. Iar acestui aspect muzeal îi datorează multe refuzurile cu ocolişuri pe care le stîrnesc propunerile româneşti de a se integra pe marile drumuri comerciale care leagă orizonturile! Şi spinoasa problemă a transferului de petrol din Caspica în Europa Centrală şi Vestică, şi traseele comerciale ale Orientului mijlociu şi extrem, care pe hartă nu ar mai putea ocoli terminalele din Constanţa, par, în practică, să ignore geografia românească. Insecuritatea drumurilor, pîndite de infinite pericole, îi pune pe gînduri pe exportatori. La acest nivel, deciziile nu sînt doar politice. Ceea ce pentru noi pare a fi o fatalitate istorică *(drumurile sînt proaste, ce, pe Podul Mogoşoaiei se circula altfel pe vremea Mavrocordaţilor?)* pentru ceilalţi pare o subtilă *(subliminală?)* formă de xenofobie. Şi-apoi, după cum s-a văzut bine, şi la multele mese verzi unde s-a tot parlamentat, nimeni nu-şi asumă riscurile româneşti mai voluptuos, mai eficient, cu *alean, dor* şi *tînjeală* ca românii!

Sorin ŞERB

Cu ochii-n 3,14

CĂLDURĂ MARE

● Dintre toate jurnalele, *Naţional* excelează în titluri catastrofice. Iată, de exemplu, ce poate să facă, în numărul din 9 iunie, dintr-un fapt banal, cum este clădura toridă în zilele de vară: *Pe hoţi i-a prostit căldura – 30 de grade la umbră şi Florin Ioniţă fură calorifere* (Florin Ioniţă nu e decît un om prevăzător, care ştie zicala cu „vara-sanie", sau pur şi simplu un om căruia i-au ieşit în cale nişte „calorifere fără stăpîn"); *Canicula din week-end a ucis în serie la Braşov – Trei oameni au murit după ce s-au aruncat în gîrlă pentru a se răcori* (după teribilul „a ucis în serie", formularea şcolărească „pentru a se răcori" nu poate fi decît adorabilă). (**C. P.-B.**)

● La Tîrgul de Carte din Bucureşti, cel mai mult şi mai mult mi-au plăcut lansările/prezentările. Cum spaţiul era strîmt, cum concurenţa (vivat!) şi-a spus cuvîntul, se întîmplă să fie două-trei lansări concomitente la standuri vecine. Rezultatul: suprapuneri de voci, de difuzoare, de idei, de exclamaţii, de aplauze. Publicul se mişca în voie şi – evident – făcea conversaţie (mondenitatea primează...). De auzit, nu se mai auzea mare lucru, dar important este că se vorbea. Triumful oralităţii într-o împrejurare dedicată – totuşi – scrisului... (**M. V.**)

FOAMEA PERSONALĂ

● Românul se plînge de foame la scară naţională, dar, la scară personală, se descurcă. La stăvilarul dintre lacul Floreasca şi Tei aflăm din *Evenimentul zilei* că se practică pescuitul cu perdeaua. Aşa se pot prinde puieţi de caras, care deşi nu reprezintă mare trofeu pescăresc, tot sînt mai buni decît nimic. (**I. P.**)

● Femeile de serviciu taie şi spînzură din nou: Carmen Seicu, menajera leagănului de copii nr. 1 din Iaşi, intermediază angajări fantomatice contra a... 35 de ouă, 170.000 de lei, şase litri de vin, două kg de făină, un litru de ţuică. Păgubitele de sus-menţionatele produse, Elena şi Petronela, au reuşit să-şi facă însă dreptate, dînd-o pe numita Carmen pe mîna poliţiei. Vorba *Evenimentului zilei*: „Corupţia a mai pierdut o falangă." (**I. P.**)

MAŞINILE

● Traian Băsescu a spus că, după *Trabant, Dacia* e cea mai nesigură maşină care circulă pe şoselele României şi că la un accident dintre o *Dacie* şi un alt automobil, cel care moare este pasagerul *Daciei*. Răspunsul celor de la uzinele din Piteşti a fost că şi în *Mercedes* se moare. Am putea adăuga: vezi prinţesa Diana. (**A. M.**)

● Guvernul are intenţia să decidă micşorarea cantităţii de plumb care se introduce în benzina livrată la staţiile PECO. Prin această măsură se reduce poluarea. Motoarele tuturor maşinilor produse în România, maşini a căror piaţă e protejată de taxe vamale de import exorbitante, sînt făcute să funcţioneze cu benzină cu plumb. Altfel se strică. Guvernul preferă aşadar un popor cu plămîni sănătoşi unuia cu motoare bune. Deocamdată nu putem avea şi una şi alta. Decît oftico şi, mai bine fără automobile. Dar e de ştiut că benzina fără plumb se autoaprinde şi poate fi detonantă. (**A. M.**)

● Unul dintre comportamentele kitsch care îmi agresează adesea retina cînd merg cu autobuzele liniei expres 781 este acela al unor persoane de a-şi face semnul crucii la trecerea maşinii pe dinaintea unei biserici. Deşi învăţăturile anticilor nu prea mai sînt luate în seamă azi, aş reaminti totuşi o vorbă, pare-mi-se, a lui Pythagora: „Să nu-i cinsteşti pe zei din mers!" (**D. S.**)

CEI MAI CU MOŢ ŞI CELE MAI CU MOAŢE

● Anecdotă despre felul în care funcţionează numele personalităţilor la bursa faimei: superstar pe scena culturii franceze, Lacan merge, în 1975, la New York, unde pretinde, ca pe ceva de la sine înţeles, privilegiul unei vizite private la Metropolitan: „Spuneţi-le că sînt Lacan!". Gazdele sale se văd puse într-o mare încurcătură. Soluţia: directorul de la Metropolitan e prevenit că Jean-Paul Sartre ţine să facă, din capriciu, o vizită incognito, în cursul căreia ar fi recomandabil să nu i se rostească numele! Flatat, directorul nu o va pomeni, în conversaţie, decît pe Simone de Beauvoir... Engleza nesigură a vizitatorului şi prezenţa de spirit a traducătoarei asigură, totuşi, succesul quiproquo-ului. (La Canular aflat din cartea Elisabethei Roudinesco – *Jacques Lacan – schiţa unei vieţi, istoria unui sistem de gîndire*, recent apărută la Editura Trei) (**D. V.**)

● Jane Fonda, cu părul pus pe moaţe în „Stanley şi Iris" (sîmbătă); Julia Roberts, Sally Field, Dolly Parton şi Olympia Dikakis cu părul pe moaţe în „Magnolii de oţel" (duminică); şi bunica mea, care şi-a pus moaţe tot duminică, pentru că a împlinit 85 de ani... La multe moaţe! (**a. l. ş.**)

● Sex-simbol-ul românilor, Daniela Györfy, şi-a pus, în sfîrşit, pirostriile. Alesul este dl Gelu Borş, rugby-ist. La cununia religioasă, Daniela a întîrziat o oră, datorită unei greşeli de tipar pe invitaţii (cf. *Libertatea)*. Cînd a apărut, a făcut-o într-un costum de baie de mireasă, o adaptare orientală a gusturilor hollywoodiene. Limbile ascuţite ale cotidianelor susţin că pînă şi preotul a fost emoţionat. (**I. P.**)

PROBLEMELE MONDIALE

● Am citit de cîteva ori această frază dintr-un cotidian de mare tiraj: „Important este ca fotbaliştii să ştie că în ţară, vreme de o lună, nici reforma, nici tranziţia şi nici pîinea cea de toate zilele nu vor avea vreo noimă în comparaţie cu meciurile lor." Întrebarea nu e dacă această frază e aberantă. Nu e. Sînt deja unele semne clare că fraza are şi noimă şi adevăr. O şcoală din Şercaia a primit numele lui Gică Hagi. (**R. C.**)

● Costisitoarea cursă a înarmărilor nucleare în care s-au angajat două ţări dominate de sărăcie, cum sînt India şi Pakistanul, este întîmpinată cu spontane mitinguri de susţinere unde săracii sar în sus exprimînd mîndria de a fi cetăţenii unei mari puteri. Lucru important, mai ales pentru guvernul Indiei care are o susţinere parlamentară instabilă. E adevărat, la o săptămînă după bucurie, alţi manifestanţi (sau poate aceiaşi) au protestat împotriva raţionalizării curentului electric şi a apei.

„Să bea apă grea" ar fi spus un observator, parafrazînd-o pe Maria Antoaneta. (**M. B.**)

● Într-un scurt interval de timp, presa ne-a anunţat că la Bucureşti şi la Arad s-au născut nişte gemeni siamezi. Nu dăm prea mare atenţie faptului că, pînă nu demult, cele două municipii au fost unite în pagina I a ziarelor de aceeaşi întrebare acuzatoare: cum de-a dispărut Truţulescu din Bucureşti, ce căuta el la Arad? Ne interesează mult mai mult nişte amănunte de statistică; o formaţie de siamezi se întîlneşte la 40.000 de sarcini gemelare, iar şansa unui asemenea cuplu de a se naşte viu este de unul la 200.000 de naşteri. Îngrijorătoare pentru destinul nostru viitor ni se pare informaţia că gemenii siamezi se nasc mai des în India şi în Africa. (**T. C.**)

Televedenii

Devoratorii de artă

Evenimentul cultural al ultimei săptămîni l-a constituit fără îndoială Tîrgul internaţional de carte de la Bucureşti, reuniune mondenă dar şi prilej al scriitorilor de a se face văzuţi şi auziţi. Dincolo de întîlnirile inerente pe întortocheatele culoare şi scări ale Teatrului Naţional, scriitorii au mai putut fi văzuţi şi în întîlniri organizate special cu publicul sau la diferitele lansări care au făcut programul zilnic al Tîrgului. La o astfel de întîlnire a scriitorilor profesionişti, am avut prilejul să-l ascult pe ziaristul Cristian Tudor Popescu, de data aceasta în calitate de critic literar, venit la invitaţia poetului Traian T. Coşovei. Nu mare mi-a fost mirarea să văd o astfel de întorsătură de situaţii, atîta timp cît nu cu puţină vreme în urmă, la o emisiune deja binecunoscută de pe postul *PrimaTV*, gazetarul Sorin Roşca Stănescu a părăsit rolul cu care ne obişnuise pentru a ne dezvălui o latură necunoscută încă telespectatorilor de rînd, anume aceea de amator de artă. Invitatul emisiunii sale a fost nimeni altul decît Sabin Bălaşa, cunoscut nouă tuturor drept pictor cu faimă şi, în ultima vreme, chiar şi scriitor. Cîteva lucruri cred că merită a fi reţinute din discuţia la care am fost martoră preţ de cîteva ore. În primul rînd, dl Roşca Stănescu, în calitate de cunoscător al operei artistice a lui Sabin Bălaşa, a ţinut să puncteze cîteva din temele „universului imagistic" al artistului, chestionîndu-l în cea mai curată limbă de lemn a criticii plastice (des întîlnită în special la comentatorii emisiunilor culturale de la TVR) asupra modalităţilor de abordare a realităţii din punctul de vedere al unui spirit creativ. La rîndul său, Sabin Bălaşa nu s-a lăsat mai prejos, întrebuinţînd şi el majoritatea clişeelor existente în discursul artistului tradiţional, cel mai „grăitor" fiind poate cel prin care ni se sugerează că lucrarea ar trebui să vorbească în locul artistului, datoria acestuia fiind să se retragă undeva în umbra glorioasă a tăcerii. Dar au mai fost trecute în revistă şi alte subiecte fierbinţi ale realităţii artistice contemporane, cum ar fi problemele financiare cu care se confruntă creatorul de frumos din ziua de azi. Ba am putea spune că s-au găsit şi unele soluţii ca mecenatul, căci, spune pictorul Bălaşa însuşi, artistul nu trebuie să se ocupe de măruntele chestiuni financiare. Cu această ocazie, imparţial ca tot românul, maestrul şi-a amintit de vremurile în care cu preţul unor mici compromisuri (tablorile soţilor Ceauşescu nu au fost acte de atentat la morală atîta vreme cît au avut şi mai au încă valoare estetică, ne-a precizat el), artistul putea să-şi vîndă tablourile şi avea un public cumpărător constant. Tema fierbinte a fost trecută cu graţie şi inocenţă, chiar dacă maestrul Bălaşa mai este ştiut de asemenea drept unul din pictorii oficiali ai epocii Ceauşescu. În aceeaşi atmosferă confesivă, am luat cunoştinţă chiar şi de unele acte de dizidenţă, consumate în discuţiile private pe care maestrul le-a avut cu marele dictator şi care s-au soldat pînă la urmă cu victoria forţelor creatoare.

Poate că Sabin Bălaşa are totuşi dreptate. Poate că artistul ar trebui să se retragă şi să lase lucrările să vorbească în loc. Aşa telespectatorul mai are şansa de a aprecia corect dacă micile compromisuri şi abateri de la normele de etică socială au sau nu au legătură cu Marea Artă. Ceea ce ştiu sigur însă în urma acestei emisiuni e că Sorin Roşca Stănescu nu are nici o legătură cu arta şi cu atît mai puţin Cristian Tudor Popescu cu critica literară, fie ea în Tîrg sau oriunde altundeva.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

„Spectrele lui Marx“

– convorbire cu Jacques DERRIDA –

© P. Călinescu

„O stafie bîntuie prin Europa – stafia comunismului“ (Marx, Engels): „...cît priveşte faptul de a şti de la ce cadavru provine acest spectru, menţionez în treacăt o spectaculoasă răsturnare ce ar face deliciul deconstrucţioniştilor (s.m., B.G.)*: s-ar putea ca acel cadavru să nu premeargă, ci să urmeze propriei sale stafii...“ (Dan Petrescu, „Scrisoare deschisă către participanţii la întîlnirea* Ein Traum von Europa, *Berlinul de Vest, 24-29 mai 1988,* in *vol.* ***Manifestul Partidului Comunist****, ed. Nemira, 1998, p. 167). În 1993, într-o carte de răsunet, intitulată* ***Spectrele lui Marx*** *(trad. rom. în pregătire la editura Polirom), filosoful francez Jacques Derrida, părintele „deconstructivismului“ actual, nu şi-a putut interzice „deliciul“ prezis-bănuit de disidentul român, din anii '80, şi analizează, printre altele, tocmai paradoxul comunismului ca revenant ce nu revine, a unui eveniment istoric ce se anunţă sub forma unui* spectru*: ceva deja mort – şi, ca acum încă, neîngropat (cel puţin mental) –, ceva nenăscut dar care, deja, bîntuia Europa, ca şi cum, deşi nenăscut, era gata mort! Redăm, mai jos, fragmente dintr-o convorbire cu J. Derrida, pe tema posibilei actualităţi-actualizări a lui Marx („travaliul doliului“ la care face referinţă filosoful francez, altfel spus analiza nevoii de a îngropa, o dată şi o dată,* spectrul, stafia*: ne vom putea vindeca vreodată de această bîntuire? Trebuie să ne vindecăm? Cum? Etc.) realizată de Nadine Eghels cu ocazia spectacolului* ***Karl Marx Théâtre Inédit*** *(texte de W. Shakespeare, J. Derrida, K. Marx, B. Chartreux, la teatrul Nanterre-Amandiers) şi apărută în vol.* ***Marx en jeu****, Paris, Descartes & Cie, 1998.* **(B. G.)**

De cînd datează publicarea cărţii *Spectrele lui Marx* şi cum a fost ea primită?

Această carte a fost mai întîi un text „vorbit“, o conferinţă rostită în deschiderea unui colocviu. Publicarea a avut loc cîteva luni mai tîrziu, în 1993. (...) O carte nu este niciodată contemporană cu ea însăşi, cu apariţia ei. Pot să vă spun doar atît, ceva „obiectiv“: din motive ce rămîn de analizat, şi în comparaţie cu majoritatea celorlalte cărţi ale mele, aceasta a fost mai repede şi mai larg, să spunem, difuzată, cumpărată şi tradusă. Nu spun: „citită“. Presupun că acest lucru semnifică ceva. Ce? Ei bine, scuzaţi-mi faptul că mă derobez de la răspuns, că fac economie de el: răspunsul la această întrebare se află, poate, în cartea însăşi. Ar cere prea mult timp pentru o discuţie.

În momentul scrierii acestei cărţi, se vorbea deja de o „întoarcere la Marx“ sau, măcar, de o recitire a operei lui?

Nu se vorbea cîtuşi de puţin, însă această carte este orice numai o „întoarcere la Marx“ nu. Reafirmarea moştenirii unui anumit Marx, a unui anumit „spirit“ al lui Marx constituie, în cartea aceasta, un gest politic, o responsabilitate ce nu constă nicidecum în restaurarea vreunui „marxism“, în salvarea ori în reabilitarea unui dispărut, ci, dimpotrivă, în a rămîne critici faţă de toate dogmatismele care au confiscat tradiţia marxistă şi, uneori, chiar în a ne opune unei anumite *filosofii*, unei lecturi exclusiv *filosofice* a lui Marx. Mai trebuie, de asemenea, spus şi că, o dată cu prăbuşirea anumitor state aşa-zis comuniste, studiile marxiene au început să tindă *cel mai adesea* (nu tot timpul, ci adesea) spre un anumit academism. Ele se grăbeau să neutralizeze virulenţa politică a lui Marx, urgenţa injoncţiunilor sale revoluţionare, străduindu-se să-l înfăţişeze, într-un gest de reconciliere, ca pe un mare clasic a cărui cenuşă ar trebui să fie depusă la Panteon, în canonul „marilor filosofi“. Se cuvine, însă, să le facem dreptate şi unor marxişti care au ştiut să reziste acestei tentaţii. Anumiţi singuratici au continuat să vegheze şi să lucreze, să modifice terenul şi să perturbe noul consens, într-un moment dificil şi într-un mod curajos, critic şi novator.

Cum se poate explica actuala retrezire a interesului pentru Marx?

Pur şi simplu, nici mai mult nici mai puţin, prin ceea ce se întîmplă în lume. Ceea ce nu era chiar atît de neprevăzut. Accesul la gîndirea lui Marx pe care am încercat să-l privilegiez în cartea mea privilegia şi ipoteza unui „travaliu al doliului“, cu toate paradoxurile despre care ne învaţă psihanaliza şi în care ea se înfundă, uneori, în această privinţă (culpabilitate, triumf maniacal sau melancolie, idealizare, interiorizare, ventrilocie etc. – un întreg teatru!). Fantoma nu este, atunci, mai „prezentă“ şi mai obsedantă decît fiinţa vie? Am încercat o elaborare a acestor ipoteze punînd problema doliului „politic“ şi supunînd-o la proba unei analize a fazei actuale (geopolitice, geoeconomice, tele-tehno-mediatice etc.). Acest „travaliu al doliului“ nu este doar al „marxiştilor“ ori al societăţilor aşa-zis „comuniste“, ci îi frămîntă şi pe cei mai înfocaţi adversari ai comunismului, pe cruciaţii anti-marxismului, pe marii pontifi ai neo-liberalismului economic. Elogiatorii triumfului final al pieţei capitaliste şi-au pierdut „duşmanul“, fantasma lor a ieşit din circulaţie. Această încercare dificilă cere reajustări periculoase. Una dintre întrebările mele a fost următoarea: cum ar putea fi transformat discursul, cel psihanalitic îndeosebi, care se referă, în general, la indivizi, pentru a putea să analizăm o fază de doliu „mondial“, ba chiar o melancolie geopolitică? Care sînt semnele ce se cer interogate, mai cu seamă în „criza“ (care este mai mult decît o criză) ce traversează, azi, aşa-numita „mondializare“ (a pieţei şi a restului), mondializare care, de altfel, nu se mondializează deloc mondial, dacă pot să spun aşa, şi nici egal pentru toată lumea, ceea ce face şi mai suspectă această nouă noţiune şi retorică ce-o explotează. Încerc să aşez toate acestea sub forma unui „tabel“ în ceea ce am supranumit „cele zece răni“ ale noii ordini mondiale. M-am jucat, de altfel, cît se poate de serios cu putinţă, cu punerea în scenă a numărului 10: cele zece răni, Decalogul sau Cele Zece Porunci, tabla celor zece categorii ale lui Aristotel, cele zece fantome dintre Stirner şi Marx. Decada organizează totul. Figura Zecelui devine un soi de personaj (...) Convocînd, totodată, o sumedenie de fantome, de revenanţi, de spirite, acest eseu le retrezeşte la viaţă şi pe cele care îl obsedau pe Marx însuşi, un Marx care a fost, de altfel, un mare admirator al lui Shakespeare. Ceea ce face ca această carte să fie întoarsă cu faţa şi, şi poate chiar în primul rînd, spre Shakespeare, *Timon din Atena* şi *Hamlet*. (...)

Această carte se află în continuitate sau în ruptură faţă de lucrarile dvs. precedente?

Nu percep în ea nici o ruptură teoretică şi nici o schimbare politică. Mă explic, parţial, în carte: referinţele mele la Marx, în tot cazul cele din afara cursurilor şi seminariilor mele, rămîneau pînă acum, este adevărat, rare, discrete, indirecte. Mai cu seamă atunci cînd am început să public (Derrida a debutat în volum în 1967, *n.m., B.G.*), în momentul în care, în mediul meu intelectual, marxismul era foarte puternic. Din motive în acelaşi timp teoretice şi politice grave, credeam pe atunci de cuviinţă să nu cedez nici ortodoxiei, dar nici să-l atac frontal, din perspectiva a ceea ce risca să fie interpretat ca o altă ortodoxie. Mi s-a părut că, în urgenţa politică de astăzi, se cuvenea luată, din contră, o nouă responsabilitate. Din acest punct de vedere, se poate vorbi, într-adevăr, de o schimbare. Care ţine de timpul şi de contratimpul politice. Însă în ciuda acestei noi forme de luare a cuvîntului, în ciuda unui discurs aparent mai direct, mai transparent, consider că o profundă continuitate logică şi chiar tematică leagă această carte de toate cele care au precedat-o. Există pretutindeni spectre, în textele mele, de decenii. Spectralitatea a constituit întotdeauna pentru mine, cum să spun, un subiect de reflecţie (fără oglindă, ca fantomele!), un subiect chemat pe numele său... (...)

Tonul e dat încă din deschiderea cărţii: „Cineva face un pas în faţă şi spune...“. Aceasta ar putea fi o definiţie a actorului.

Am privilegiat, într-adevăr, elementele cele mai teatrale. Avansînd, în primul rînd, eu însumi asemenea altcuiva (...). Apoi, din textul lui Marx, am selectat, poate, episoadele cele mai dramatice, solilocviul tumultuos, dacă pot spune astfel, din *Ideologia germană*, altercaţia cu Stirner de pildă, lectura celor două Revoluţii franceze ca nişte eşecuri, desigur, dar şi ca nişte „repetiţii generale“ înaintea Premierei, a Primei Revoluţii: repetări ale trecutului (grec sau latin, mergînd pînă la măşti şi costume – un eşec, comedia formală), dar şi repetiţia în vederea Revoluţiei ce va să vină, anticiparea unei Comune care ar izbîndi, a unei revoluţii sociale efective etc....

Dar despre Marx este, cu toate acestea, vorba...

Sub privirea spectrală a lui Marx, a tuturor spectrelor lui şi a celor pe care el le-a anunţat, ascultîndu-i cuvîntul („O stafie bîntuie (prin) Europa – stafia comunismului“, spune deschiderea *Manifestului...*), am încercat să urmăresc în alt fel o lungă traiectorie căreia spectrele i-au locuit cartografia. Ele sînt peste tot în ceea ce-am scris de treizeci de ani încoace. Coincidenţă: am jucat chiar în *Ghost Dance*, un film al lui Ken McMullen, cineastul englez. Asta se întîmpla în 1982 şi Marx apărea deja ca personaj, era referinţa majoră a filmului. Unele scene au fost filmate aproape de mormîntul său din Highgate, sub privirea sa, dacă pot spune astfel, în faţa bustului său teatralizat. Între Londra şi Paris, Comuna nu era departe. Jucam rolul unui profesor pe care o tînără studentă vine să-l întrebe dacă crede în fantome. Întrebarea era prescrisă în scenariu, dar răspunsul l-am improvizat. McMullen l-a păstrat. Acea improvizaţie filmată readucea la un teatru al fantomelor întreaga modernitate a imaginilor şi a „virtualului“, cinematograful, televiziunea, fotografia... Fantoma nu este străină de tehnică, şi chiar dacă aparţine trecutului, este şi o promisiune, este promisă viitorului pe care-l promite. (...)

Cum vă explicaţi frămîntarea actuală din jurul lui Marx?

Acestei „frămîntări“, care nu este, de altfel, deloc exclusiv franceză, i s-ar putea găsi nu doar o explicaţie pasageră. Pentru ceea ce vine mai de departe decît o simplă frămîntare este nevoie de cauze profunde, seismice şi geopolitice. Alte analize ar fi, aşadar, necesare. În *Spectrele lui Marx*, am încercat o situare a tot ceea ce fragilizează retorica neo-liberalismului, făcînd-o, uneori, de-a dreptul indecentă, pînă la obscenitate: atunci cînd se preface a da frîu liber euforiei, cînd celebrează cu accente de jubilaţie legătura dintre piaţă şi democraţie. Pentru noile analize şi noile angajamente ce ne aşteaptă, pentru viitor, aşadar, nu este cîtuşi de puţin vorba de o „întoarcere la Marx“ – care, de altfel, nu l-ar fi interesat vreodată nici pe Marx şi nici pe marxiştii lucizi –, însă avem, poate, ceva de aşteptat şi de învăţat de la un anumit „spirit“ al lui Marx, de la un anumit mod de a refuza, de a ne nesupune, de a critica, de a denunţa, dar şi de a analiza, de a afirma şi de a promite. Chestiune de justiţie, totodată, şi chiar, dincolo de vechiul teatru şi de vechea imagerie revoluţionară, gajul altor revoluţii. (...)

Traducere şi adaptare de
Bogdan GHIU

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon:.230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Bogdan GHIU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEA
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

● Anul VI ● Nr. 280 ● 12 - 18 iunie 1998 ●

Anul VI
nr. 281
19 - 25 iunie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fundația culturală româno-germană Petre Stoica Biblioteca

POLITICI CULTURALE

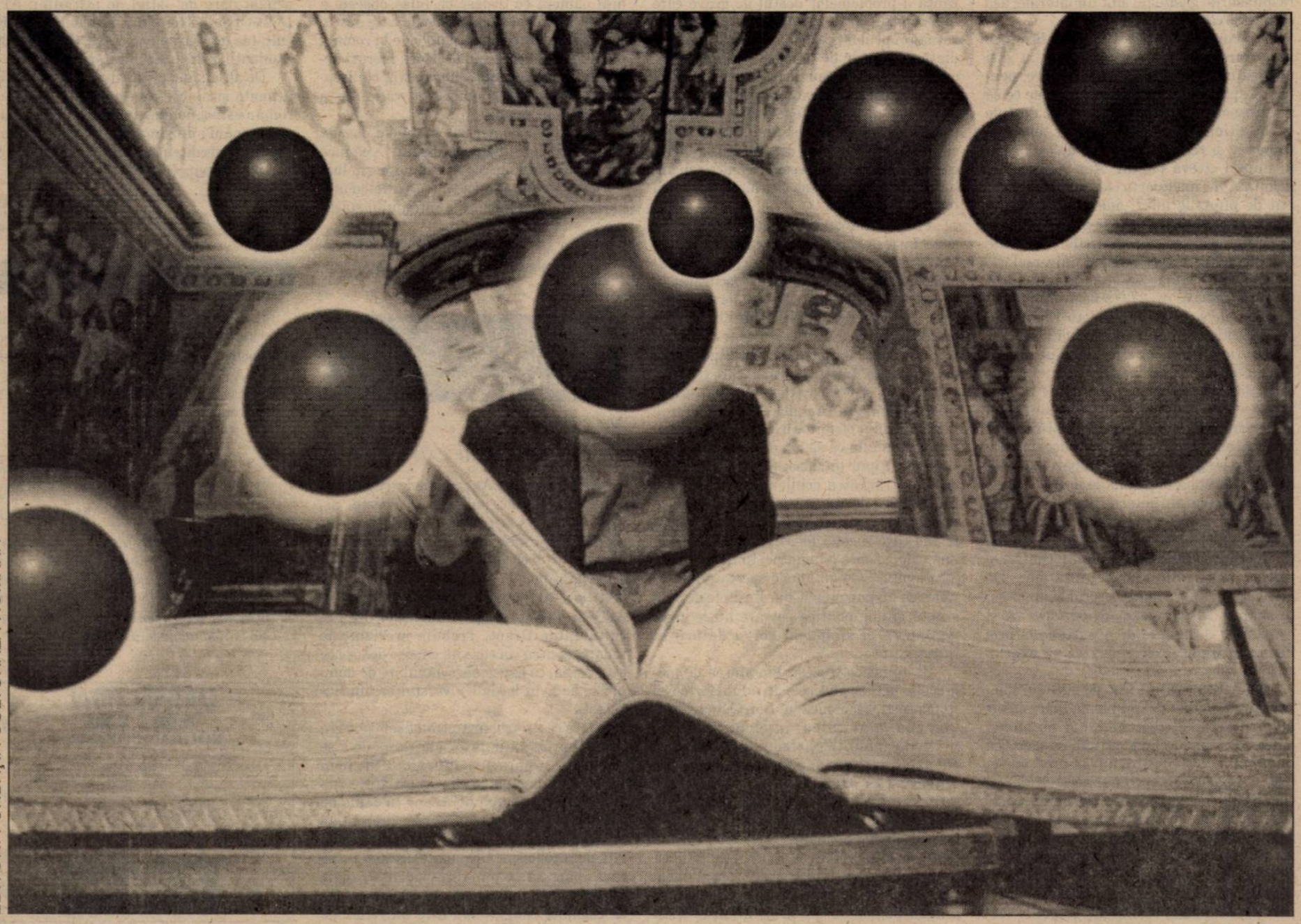

© D. Stanciu

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Matei CĂLINESCU, Vitalie CIOBANU, Mircea FLONTA, Sanda GOLOPENŢIA, Irina LIVEZEANU, Michèle MATTUSCH, Cristian PREDA, Andreia ROMAN, Dan SHAFRAN, Leon VOLOVICI

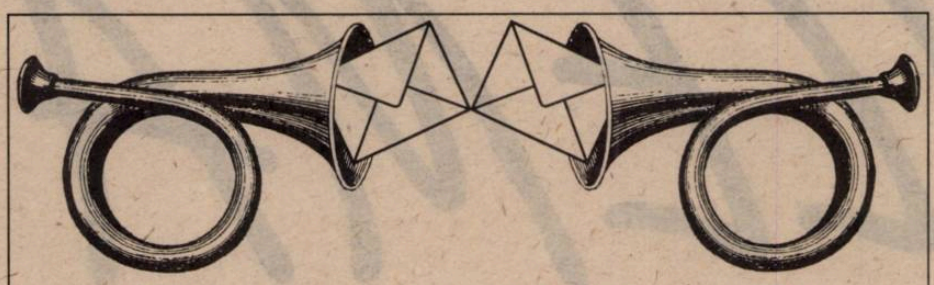

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 278: *Lucruri grave luate în derîdere*

Autoironia ca viclenie în autoapărare

Aş fi putut să folosesc ca formulă de început „Ce bine că existaţi!“, dar mi s-a părut că formularea stănesciană este prea puţin colocvială, prea familiară, şi nu îndrăznesc, chiar de la prima noastră întîlnire, să vă consider prietenii mei.

Cert este că de la un timp încoace (spre ruşinea mea de la numărul despre Eminescu, nr. care mi-a parvenit absolut accidental, dar fericit, datorită meseriei mele – sînt profesor de română la un liceu teoretic în Giurgiu), viaţa mea a căpătat o turnură deosebită. Am descoperit că multe din întrebările ale căror răspunsuri mă frămîntau prin absenţa lor sau prin noianul de alte raţionamente pe care le declanşau, aceste întrebări şi le mai pun şi alţii şi că răspunsurile găsite nu sînt unilaterale, aşa cum încercam eu să mă salvez.

(...) Am aşteptat de fiecare dată într-o nerăbdare vecină cu panica (de a nu găsi publicaţia) ziua cînd „Dilema“ apare, pentru ca apoi, cu un entuziasm care, de ce să nu recunosc, mă caracterizează de destule ori în ultima vreme, să descopăr tema nr. respectiv şi realizarea ei atît de complexă în numai cîteva pagini. Am fost atît de încîntată de unele articole, mi s-au părut atît de pline de miez, adevăr, de nuanţe încît am ajuns să folosesc expresii, idei, atitudini specifice „dilematicilor“ în orele mele de literatura română şi universală.

Articolul „Moartea citeşte manualul“ (***n. red.:*** *Dilema*, nr. 273) a făcut înconjurul claselor mele, ca şi cele despre Eminescu, bărbatitudini, dreptul anonimilor la opinie.

Nu pot spune că entuziasmul meu a apărut odată cu descoperirea acestei publicaţii, dar pot afirma cu certitudine că „afinităţi elective“ există cu prisosinţă, că găsesc în aceste pagini nu numai răspunsuri sau silogisme pe care nu reuşeam să le formulez singură, dar şi întrebări (retorice sau nu) care mă bîntuiau de multă vreme. Toate acestea au determinat redefinirea statutului meu de om şi profesor. Parcă toate perspectivele mi s-au lărgit, o perdea de neştiinţă, reavoinţă şi indiferenţă s-a ridicat de pe ochii şi conştiinţa mea. De aceea, cred, am curajul să scriu acum aceste rînduri. Mi s-a părut firesc (sper că şi d-voastră) ca înainte de a purcede la problema care mă interesează să vă exprim părerea mea.

Aşadar, parcă aţi fost pe sufletul meu abordînd în acest nr. problema luării în rîs a derizoriului, mediocrului, dar nu numai a acestor stări de fapt, atitudine specifică românului, deşi el este „un tip profund serios“. Vin acum în sprijinul acestor idei (şi sper că la o cîtime din valoarea lor ideatică) şi afirm că de destulă vreme m-a obsedat **rolul autoironiei** în viaţa fiecărui om.

Cu mulţi ani în urmă, într-o criză intensă de personalitate, am fost sfătuită să accept criticile celorlalţi, vis-à-vis de comportamentul meu, schimbînd „săgeţile vectorului“. Adică, „ce-ar fi dacă nu le-ai lăsa celorlalţi posibilitatea să te critice, ci a-i face-o tu singură, autoironizîndu-te?“. Şi-atunci, în locul lui „Ai greşit cînd ai spus/făcut asta“ să spui chiar tu cu o siguranţă demnă de toată atenţia interlocutorului – „Am fost un tont/prost/fraier că am putut să cred că sînt în stare să fac asta“, replică la care respectivul din faţa ta să încerce să atenueze din vina pe care singur ţi-o arunci în cîrcă cu o generozitate demnă de o cauză mai bună.

Un comportament de acest gen se poate perfecţiona, astfel încît el poate deveni o a doua natură. Chiar dacă există pericolul de a crede tu însuţi că eşti aşa cum te autoapreciezi, lucrul acesta nu te poate marca profund atîta timp cît replica interlocutorului va echilibra situaţia. Ajungi astfel să-ţi cunoşti foarte bine (în funcţie de replica primită) prietenii, rudele, vecinii, colegii de serviciu etc.

Pot spune că, de-a lungul anilor, am vrut să mă perfecţionez în această atitudine şi cred chiar că am exagerat, dar numai verbal, încercînd chiar să-mi fac un portret-robot în care nuanţele autoironice să fie din ce în ce mai dese şi dense.

Şi, poate că n-o să mă credeţi, dar l-am redescoperit pentru a n+1-a oară pe Caragiale. Expresii de genul „nu pot ca să cred una cît asta“, „ai puţintică răbdare“ au luminat în orele de curs privirea elevilor mei. Cenzura ironică la nivelul limbajului pe care o făceam permanent, tratarea cu condescendenţă, căldură umoristică şi speranţă a problemelor destul de grave care marchează viaţa elevilor mei, autosesizarea propriilor greşeli şi tratarea lor imediată cu pastile de umor şi seriozitate (în cantităţi egale) m-au făcut să privesc altfel munca mea de educator. Am devenit mai mult om decît profesor, evident neexagerînd. Consecinţele? Am fost surprinsă să descopăr la elevii mei de cls. a XII-a că-mi împrumută expresiile ironice sau autoironice, că inventează ei altele noi, mai bogate în conţinut.

Poate exemplele mele sînt puerile. Consider însă că pentru părticica mea de existenţă care nu se poate ridica la nivelul ideatic al elitei acestei ţări, descifrarea şi ansamblarea acestei atitudini de autoapărare sînt benefice. Trăim într-o lume egoistă, meschină şi interesată doar material, o lume care acaparează inteligenţa în dauna afectivităţii şi moralei, care contemplă necazul şi bucuria ta şi nu e alături de tine nici într-un caz, nici în altul. Este o lume a rîsului biciuitor în care „să moară şi capra vecinului ca să am de ce să rîd“ a devenit principiu intrinsec. Cum să te aperi de toată răutatea ochilor care-ţi iscodesc realizările, de murdăria verbală care te pune la zid pentru o greşeală infimă, de intrigile care-ţi sapă fericirea şi de compromisurile pe care le mănînci în fiecare zi în loc de pîine? Cu glume de spectacol de variete, cu inepuizabilele dar lipsitele de substanţă glume politice pe care nu le guşti pentru că ai stomacul gol şi datorii la întreţinere?

Şi atunci te trezeşti din starea de melancolie în care plutiseşi, îţi aduni forţele şi îţi foloseşti, asemenea lui Don Quijote de la Mancha, naivitatea, înţelepciunea nepotrivită lumii tale, credulitatea ce maschează o viclenie medie, şi te aperi. Te autoacuzi ca să nu te acuze alţii, te autoironizezi înainte ca alţii să încerce s-o facă, te umpli singur de noroiul autocriticii (sună a limbaj de lemn?) ca să te spele apa laudelor prietenilor tăi. Există pericolul ca la un moment dat chiar să crezi că glumele tale sînt reuşite, atîta timp cît ceilalţi se amuză pe seama lor. Dar, atenţie! Asta înseamnă că eşti într-adevăr cum spui şi tactica ta trebuie schimbată. Schimbi perspectiva, limbajul, atitudinea. Şi vei avea un nou look.

Este bine? Este rău? Ştiu numai că de destulă vreme fac lucrul acesta şi am observat că şi alţii o fac. Nu e spirit de imitaţie, e spiritul epocii. Don Quijote a fost acceptat, aşa nebun cum era. Şi ceilalţi chiar l-au respectat pentru perseverenţa sa. Eu ce-aş avea de pierdut atîta timp cît îmi cunosc limitele şi sînt conştientă că e numai un joc, un joc periculos, dar doar un joc?

Cu respect,

Pompilia GÎRLEA
str. Mihai Eminescu nr. 48,
Giurgiu

N. red.: *Cu un sentimentalism pe care numai ironicii îl pot cunoaşte, recunoaştem că ne-aţi mers la inimă. Sînteţi de-a noastră, aşa că ne putem permite să vă sfătuim: aveţi grijă cum treceţi strada!*

Băşcălia – ca semn de sănătate

(...) Băşcălia – o virtute a românilor? S-ar putea spune că reviste ca „Academia Caţavencu“ sau emisiuni cum ar fi „Chestiunea Zilei“ sînt „mai româneşti“ decît reviste ca *22* sau emisiuni ca „Profesiunea mea – cultura“? Nu cred. Un supliment de caricaturi al săptămînalului britanic „The Spectator“ ar fi de ajuns să infirme că băşcălia de la opincă la... coroană ar fi apanajul exclusiv al românilor, cum susţin unii oameni ce trăiesc cu falsa obsesie a identităţii noastre naţionale (şi care susţin că băşcălia ar fi chiar o patologie la români – românul considerînd derizorii lucruri deosebit de importante. Din contră, cu dreptul unui anonim la opinie, eu văd în asta un semn de sănătate).

A face haz de necaz e în fond o dovadă că necazul îl preocupă pe „hazliu“ – că încă mai beneficiază de o parte din atenţia lui. Cred că deriziunea ţine de inteligenţă, iar băşcălia e o măsură a întregului spirit.

Lorena ARMULESCU
elevă pentru încă o săptămînă

Nr. 276: *Articolul Ancăi Manolescu „O sinecdocă“*

Ne aflăm oare în prezenţa unui extremism?

Articolul d-nei Anca Manolescu, intitulat „O sinecdocă“, publicat în *Dilema*, nr. 276/1998, mi-a stîrnit un interes deosebit întrucît mi-a dat posibilitatea să cunosc mai bine – decît din cele cîteva comentarii şi imagini prezentate la televizor – care a fost (şi s-ar părea că încă este) poziţia ASCOR-ului şi a Ligii Studenţilor din Facultatea de Drept. Trebuie precizat, de îndată, pentru cei care nu cunosc despre ce este vorba, că aspectele semnalate de domnia sa au avut loc la Universitatea din Bucureşti.

Oare ce s-a urmărit prin afişele puse în holul Universităţii, prin solicitarea de a se construi un paraclis cu hramul Sf. Ioan Valahul în curtea Rectoratului Universităţii, prin instalarea de icoane în sălile de curs, şi, în fine, prin conferinţele prezentate în care se susţinea superioritatea ortodoxiei faţă de catolicism? Prin toate acestea nu se căuta oare să se pună în evidenţă religia ortodoxă sau, mai exact, atitudinea ei faţă de celelalte religii? Sau este un reflex de apărare, dar apărare împotriva cui, a grecocatolicilor care se susţine că au pornit o campanie împotriva ortodoxiei, cei (grecocatolicii) despre care se afirmă că ar avea o pondere de 1%? Oare cei amintiţi nu urmăresc ca într-un viitor oarecare acest aşezămînt de cultură să se numească „Universitatea Ortodoxă Bucureşti“? Şi dacă acesta le este gîndul, este normal ca în planul de învăţămînt al facultăţilor, din cadrul Universităţii, să se introducă, ca disciplină obligatorie, religia, desigur cea ortodoxă. Dar atunci ce se întîmplă cu studenţii care aparţin altor religii? Sau, la înscrierea la facultate, apartenenţa la religia ortodoxă va fi obligatorie? Dar se va accepta ca într-o universitate ortodoxă să se predea şi religia altor culte? Iată cîte semne de întrebare se pun în cazul în care acţiunile ASCOR-ului şi ale Ligii Studenţilor din Facultatea de Drept sînt îmbrăţişate şi promovate.

Din păcate, adepţi ai acestor idei se află şi printre profesorii universitari, aşa cum ar fi dl Ilie Bădescu, pentru care creştinismul înseamnă ortodoxie, din moment ce afirmă că „«Universitatea din Bucureşti are de ales între creştinism şi păgînism“... declarînd că biserica universitară“ (ortodoxă, *n.n.)* va fi „«un loc în care studenţii sînt chemaţi să înveţe lecţia iubirîi aproapelui». S-ar părea că domnia-sa mai crede că aceia care se împotrivesc măsurilor luate şi a celor propuse a se lua sînt «de esenţă comunistă şi extremistă».

Comunism ştim ce înseamnă, pentru că mulţi dintre noi l-au trăit, dar oare extremismul ce este? Nu este oare exagerarea unor idei sau păreri unilaterale? Oare extremistul nu este acela care depăşeşte limitele normale, moderate? Cine poate fi acuzat oare de astfel de atitudini: APADOR-CH-ul şi cei patru studenţi de la Facultatea de Filosofie sau ASCOR-ul şi Liga Studenţilor de la Facultatea de Drept?

De altfel, idei de acestea au mai fost exprimate şi de cei care au susţinut că a fi român este sinonim cu a fi ortodox, ceilalţi sînt români aproximativi. Nu este oare aici prezentă gîndirea lui Nae Ionescu şi, respectiv, a discipolilor lui?

Dr. Oliviu CRIŞAN
str. Bucium nr. 11, Cluj

Am zîmbit la...

Îmi cer scuze, în textul pe care tocmai l-am trimis termenul englezesc „correct“ (respectiv „correctness“) apare cu un singur r. Am văzut asta prea tîrziu, după ce trimisesem deja mesajul. Aşa este cînd încurci engleza cu româna!!

Cu scuzele de rigoare,

Mirel PALADA
Kalamazoo College
Michigan SUA

N.red.: *Aveţi dreptate, sînteţi într-o tradiţie care azi nu mai înfioară pe nimeni: Caragiale bătea telegramă de la Berlin, pentru o virgulă! Nu degeaba în redacţia noastră, Kalamazoo ăsta (cu doi de „o“ la urmă...) a devenit o parolă a bunei dispoziţii.*

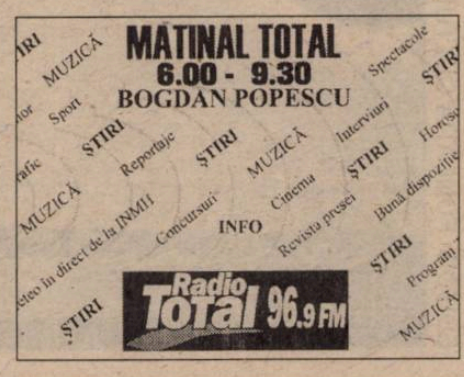

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cercetare şi ştiinţă**
- **Austeritate: cîrpeală şi risipă**
- **Statul laic**

Apariţii şi dispariţii

Privatizarea anti-comunismului

A fost publicată, cu o admirabilă repeziciune, versiunea românească a *Cărţii negre a comunismului*, la numai şapte luni de la apariţia ediţiei franceze. Aceasta fusese lansată la 7 noiembrie 1997, dată cu semnificaţie istorică aleasă din evidente raţiuni publicitare. Deşi „neagră", cartea a avut un răsunător succes comercial, oarecum invers proporţional celui ştiinţific, succes datorat în bună parte şi polemicilor din presă. Nu chiar întîmplător, primele polemici – şi, de fapt, cele mai consistente – s-au ivit între semnatarii ei, *Cartea neagră a comunismului* fiind un volum alcătuit din eseuri şi studii aparţinînd fiecare unui alt autor. Diferite ca metodă şi viziune, inegale sau chiar precare, unele, sub raport documentar, diferitele capitole ale acestei *Cărţi negre* sînt departe, foarte departe de a se constitui, prin adunarea între copertele unui singur volum, într-o sinteză, fie ea şi de etapă, a fenomenului comunist. De altfel, tema iniţială a cercetărilor nu fusese comunismul, ci numai *dimensiunea represivă* a comunismului; fundamentală, această dimensiune nu epuizează totuşi fenomenul comunist. Neînţelegerile dintre coautori de aici au pornit, nicidecum din comparaţia între comunism şi nazism. Analogia dintre cele două totalitarisme fusese nu doar făcută, de autori prestigioşi, cu destui ani înainte de apariţia *Cărţii negre,* ci şi acceptată; dar comparaţiile şi analogiile nu echivalează cu o identificare. Sursa reală a polemicilor provocate de *Cartea neagră* este punerea semnului egalităţii între comunism şi nazism pe baza aplicării unor criterii cantitative, al numărului victimelor în primul rînd, unul dintre efecte, probabil neintenţionat, constînd într-o relativă inocentare a nazismului faţă de comunism. Aşa s-a ajuns la ecuaţia Holocaust=Gulag, de exemplu, de nu chiar la Holocaust<Gulag!

Ediţia românească este una aşa-zicînd îmbunătăţită: are o *addenda* de vreo cincizeci de pagini menită să completeze, fie şi superficial, informaţiile din versiunea originală despre represiunea comunistă în România. Ultima parte a acestei anexe conţine însă două contribuţii *(Proteste în „epoca de aur"* şi *O cronologie a societăţii civile)* avînd aspectul unor panouri de onoare întru gloria rezistenţei româneşti anti-comuniste. Sînt inventariate aici acţiuni şi nume – mai ales nume! – ale unor rezistenţi, protestatari şi disidenţi, astfel încît să se constituie un fel de almanah Gotha al anti-comunismului autohton. Lista rezultată este primul document al privatizării anti-comunismului.

Eroi planificaţi

Pe la începutul anilor '70, la Sofia, în apropiere de mausoleul lui Gh. Dimitrov, exista un panou cu fotografii, în genul panourilor cu fruntaşi în muncă sau al celor cu poze de infractori de pe la secţiile de miliţie. Fotografiile nu erau însă nici ale unor fruntaşi în muncă, nici ale unor infractori, erau ale unor foşti partizani comunişti, morţi în timpul războiului, în urmă cu circa 30 de ani (am văzut acest panou în 1974).

N-ar fi fost nimic uimitor, fiecare ţară comunistă şi-a descoperit şi celebrat ilegaliştii, partizanii şi ce-a mai avut; cînd n-a avut sau n-a avut îndeajuns, i-a fabricat. E totdeauna nevoie de eroi – iar eroii morţi sînt cei mai confortabili, o regulă universal valabilă.

Altceva era uimitor, iar secretul mi l-a spus, vesel şi complice, aşa, ca între doi balcanici, un amic bulgar: fotografiile se schimbau în fieçare săptămînă, fiindcă exista un plan de descoperit hebdomadar eroi ai rezistenţei comuniste, plan a cărui îndeplinire era strict controlată.

De ce nu s-ar aplica procedeul şi pentru eroii rezistenţei anti-comuniste?!

Mircea IORGULESCU

Lupta cu moştenirea

Restructurarea regiilor autonome este – se zice – în curs, premierul se întîlneşte săptămînal cu miniştrii care răspund de domeniile economice, pentru a stabili ce mai e de făcut, Parlamentul a reuşit, în sfîrşit, să voteze legea dezvoltării regionale, aşa că putem beneficia de credite UE în acest scop, vine din nou Poul Thomsen la Bucureşti. S-ar spune că reforma economică, în sfîrşit, a pornit. Sigur, mai sînt dificultăţi, se mai amînă cîte o privatizare, se mai pierd pe drum nişte potenţiali investitori, se mai lasă la dospit cîte-un contract de milioane de dolari, nu se ştie exact pe unde va trece petrolul din Marea Caspică, mai rămîn necheltuite nişte fonduri venite de la diverse foruri internaţionale, ba chiar şi sforile pentru numirea viitorului guvernator al BNR au început să fie trase. Acestea sînt însă detalii, daraveri de clopotniţă, stimabile... Condamnat să pară cît mai stabil, guvernul actual trebuie să-şi omoare timpul pînă la alegeri cu reforme de tot felul şi să nu mai ia seama la manevrele politice intra- şi interpartinice, nici la ameninţările cu părăsirea coaliţiei. Doar duhul Securităţii, ivit pe ici, pe colo, ce ne mai poate destabiliza...

Trecutul mai îndepărtat

Una dintre legile care trenează de mult în dezbaterile parlamentare este aceea privind accesul la dosare. Iniţiatorul ei a plătit, după cum se ştie, cu excluderea din partid încăpăţînarea de a promova acest proiect de lege. Ritmul discuţiilor ne obligă să fim în continuare răbdători – legea nu va fi gata prea curînd. Nici modul cum decurge votarea articolelor nu ne îndreptăţeşte să avem speranţe prea mari: din cauza chiţibuşurilor de tot felul, aplicarea legii (cînd va fi să fie...) riscă să devină extrem de anevoioasă şi, prin complicaţiile pe care le va stîrni, se va putea oricînd transforma în instrument de şantaj ori de manipulare. Semne în acest sens există de pe acum: dezvăluirea privind colaborarea deputatului PD Adrian Vilău cu fosta Securitate este o mică probă a modului în care poate funcţiona acest mecanism; că scoaterea la iveală a angajamentului său tocmai acum a fost o încercare de şantaj sau o simplă întîmplare, nu se poate şti cu certitudine, dar nu asta este important, ci mecanismul în sine. Pe de altă parte însă, asemenea apariţii pe nepusă masă a unor dosare de securişti sînt posibile tocmai pentru că nu există nici un fel de reglementare legală privind accesul la dosare. Nu este prima dată cînd se întîmplă aşa ceva, nu va fi cu siguranţă nici ultima. Informaţii de acest gen apar de mult prin ziare, la ocazii, şi nu atrag nici un fel de consecinţe (adică anchete despre modul în care s-au scurs aceste informaţii, eventual destituiri etc.; o instituţie normală a statului de drept aşa ar face. Dar cine poate spune cu mîna pe inimă că multele noastre servicii secrete sînt instituţii normale ale statului de drept?). Dacă se va continua aşa, între arhivele fostei Securităţi şi o bibliotecă publică nu vor mai fi mari diferenţe. Cît despre cealaltă mare dezvăluire, privindu-l pe senatorul Corneliu Vadim Tudor, nu e nici o surpriză şi nu reprezintă nimic extraordinar: la cîte procese penale are tribunul, la cît rău a făcut din 1990 încoace, răul de pînă în 1989 se pierde în negura trecutului...

Oricum, pe ultima sută de metri, înainte de votarea unei legi care să reglementeze accesul la arhivele Securităţii şi înainte de o reformă economică profundă, care va da o puternică lovitură structurilor şi intereselor economice oculte, de care „băieţii" nu sînt străini, aripile şi aripioarele vechii Securităţi dovedesc că sînt active. Ceea ce înseamnă că, oricît s-ar vrea de diferită faţă de vechea putere, nici cea de astăzi n-a reuşit să facă mare lucru în lupta cu trecutul de dinainte de '89. După opt ani de la revoluţie, lumea românească e încă bîntuită de fantoma fostei Securităţi. Care, pare-se, continuă să lucreze – nu coerent şi unitar, ce-i drept, ci pe bază de iniţiative personale sau de grup. Oricum, lucrează.

Trecutul recent

Dar Securitatea şi-ale ei dosare nu reprezintă singura moştenire cu care guvernul şi coaliţia majoritară au de luptat. S-au adunat, în ultima vreme, mai multe probleme care arată că pînă la des invocatul stat de drept mai e cale lungă. De pildă, procesul lui Miron Cozma: pentru mineriada din 1991, soldată cu căderea guvernului Roman, nu se poate spune că s-a ales cu cine ştie ce pedeapsă, iar alţi învinuiţi pentru ce s-a întîmplat atunci nu ştiu să existe. Iar mineriada din 13-15 iunie devine, tot mai mult, o simplă amintire, celor care au avut atunci de suferit; nici vorbă de vinovaţi ori de procese. Sigur, toate acestea sînt problemele justiţiei, iar la noi justiţia nu străluceşte prin eficienţă şi imparţialitate. Dar sînt şi chestiuni de interes general pentru cetăţenii care vor să ştie de ce li se tot vorbeşte despre „statul de drept". Din acest punct de vedere, devine ridicol faptul că un vicpreşedinte PNŢCD şi preşedintele PDSR au comentat în aceiaşi termeni decizia cu privire la Miron Cozma: „este o problemă a justiţiei, noi nu putem interveni etc....". Dar asta face parte din realitatea noastră de tranziţie, numită cîndva de Ion Iliescu „democraţie originală", spre hazul (ori indignarea) opoziţiei de-atunci. Cu noua putere, „originalitatea" nu face, deocamdată, decît să crească.

Aşa ajungem la paradoxala situaţie că un guvern care ar trebui să privească doar înainte are de rezolvat o mulţime de chestiuni tulburi din trecut. Dacă adăugăm necesitatea imperioasă de a spori viteza reformei şi dacă privim spre agitaţiile din partide, observăm că guvernul condus de Radu Vasile este obligat să devină din ce în ce mai mult un „guvern de tehnicieni", care să meargă înainte cu orice preţ, în timp ce partidele se gîndesc deja la alegerile viitoare şi încep să ţeasă intrigi de culise. Ceea ce înseamnă că nu se mai poate cunoaşte exact grosimea firului de păr de care atîrnă reforma.

Mircea VASILESCU

Hazul şi necazul

Căldură mare, monşer! Aşa că, mai las dracu' şedinţele, comitetele şi comiţiile şi o şterg la o bere cu primul amic care îmi iese în cale.

Aşa s-a făcut că acum cîteva zile, întîlnindu-mă cu un amic, pe care nu îl mai văzusem de pe vremea cînd recita din Esenin pe mesele de la Gambrinus pentru încă un rînd de bere, am eşuat în scurtă vreme la Grădiniţa, alias McDo. Amicul meu nu mai recită din Esenin şi nu mai bea bere; are costum şi e ziarist la *Dimineaţa*. Vorbim despre generaţia noastră, despre diverşi ziarişti, care s-au pus la diverse costume. Vine vorba, nu ştiu cum, şi de Mihai Stănescu. *Uite, de pildă, ce mai e Stănescu astăzi, fără comunism?* – exclamă amicul meu. *Nu mai are nici un haz! De fapt, ai mai auzit vreun banc bun în ultima vreme?* Nu înţeleg prea bine care este „pilda", dar înclin să-i dau dreptate. Chiar aşa, parcă toţi şi-au pierdut simţul umorului...

Nu trece bine o zi şi mă pomenesc în altă cîrciumă, cu alt amic. Căldură mare, ce să-i faci! Amicul acesta este canadian, profesor la Montreal. Şi, ca un făcut, nu trece mult timp şi vine vorba de... Mihai Stănescu. *De cîte ori vin în Bucureşti, trec pe la el, să văd ce a mai făcut* – îmi mărturiseşte canadianul. *E fascinant!* Şi începe să-mi reproducă pe şerveţele de hîrtie ultimele creaţii ale caricaturistului. În curînd, masa devine o expoziţie. Mă gîndesc să o negociez pentru încă un rînd de bere, dar nu ţine.

Ceva nu-i în regulă, mă gîndesc în sinea mea. Ieri eram gata să depun o floare pe mormîntul umorului românesc şi astăzi vine unu' de pe partea cealaltă a pămîntului şi umple o masă cu floarea caricaturii băştinaşe. De la cinci mii de kilometri, el a rămas un admirator al umorului românesc; eu, de aici, habar nu am că mai există!

Încerc să fiu inteligent şi să găsesc o explicaţie sociologică subtilă, să pot face o pilulă la *Dilema*, dar nu reuşesc. O iau analitic. Prin urmare, înainte, cînd nu se putea, era. Necazul avea haz. Acum, cînd se poate, nu mai e. Nici necazul nu mai e ce a fost, şi-a pierdut tot hazul! Şi totuşi, am în faţa mea cîteva mostre indubitabile de umor fin, ale aceluiaşi care ne făcea să rîdem înainte, cînd nu aveam voie. El nu s-a schimbat, deci. Nu rămîne decît să conchid că cei care s-au schimbat suntem noi, publicul.

E ceva pervers în această poveste cu necazul hazului. S-ar zice că umorul nostru nu înfloreşte decît în pivniţe, că nu este ceea ce este şi pentru că este, ci doar dacă şi în măsura în care nu are voie să fie. Ieşit la suprafaţă, el se rarefiază în aerul libertăţii de expresie şi sfîrşeşte prin a nu mai interesa pe nimeni. Din condiţie a sănătăţii fiinţei umane, devine o viclenire cu boala. Mai mult decît atît, în stare de libertate, umorul pare a se metamorfoza în înjurătură. Pentru a face haz, nu necazul ne lipseşte, ci neîngrădirea lui.

Nu îmi rămîne decît să glosez, caragialeşte: *De ce, coane Vasilache?*

Vintilă MIHĂILESCU

Statul de drept

Literatura juridică

Nu cred că există jurist care, după decembrie 1989, să nu se fi întrebat asupra felului în care va trebui să se raporteze la literatura juridică apărută în perioada comunistă. Întrebarea este fundamentală.

Juristul, ca orice intelectual, este produsul literaturii pe care o asimilează, este rezultatul direct al lecturilor sale. Spre deosebire de altele, cărţile de drept arătau cu totul altfel înainte de 1989 faţă de cum arată astăzi. Juristul era, deci, format într-un anumit spirit şi livrat unei anumite lumi. Este vorba aici despre propaganda comunistă care invada cărţile de drept, despre marxismul primitiv pe care se fundamenta totul, despre *Zeitgeist*-ul care marca definitiv orice. Pentru a scăpa de aceste determinaţii periculoase, juristul de după 1989 a avut două opţiuni posibile: fie s-a întors la literatura juridică antecomunistă, fie s-a îndreptat spre literatura occidentală şi/sau americană. Dar ce trebuia să facă cu cărţile după care a învăţat şi în acord cu care a practicat dreptul?

Mulţi au spus că este de-ajuns să ignori paginile în care se derula propaganda şi să te concentrezi pe aspectele tehnice, pur profesionale. Oare? Mai poţi învăţa despre stat dintr-un tratat de drept constituţional apărut undeva în intervalul 1948-1989? Ce poţi afla, util, despre proprietate din cărţile de drept civil ale epocii? Mai poţi fi de acord cu concepţia despre familie promovată în lucrările de dreptul familiei?

Vreau să arăt că literatura juridică, indiferent de ramura de drept în care este cantonată, suferă direct influenţele mediului politic. Cu atît mai mult producţiile unui timp în care teza conform căreia nu poţi face drept dacă nu eşti bine orientat politic era atotstăpînitoare. Pluralismul democratic este mediul propice dezvoltării gîndirii juridice. Între liberalismul radical şi socialismul rigid este un spaţiu intelectual atît de mare încît este legitimă, acum, o avalanşă de teorii ale marilor instituţii de drept. Te poţi plasa oriunde.

O altă soluţie la problema raportului cu mai vechile cărţi ar putea fi aceea a obnubilării totale. Să punem, fenomenologic, între paranteze tot ce s-a scris înainte de 1989 ca fiind ne-esenţial. Ar fi, cred, o greşeală. Dacă vrem să înţelegem ce se întîmplă astăzi şi să ne gîndim la ce se va întîmpla mîine trebuie să ştim ce s-a întîmplat ieri. Susţin că trebuie, din cînd în cînd (e drept, din ce în ce mai rar), să recitim *acele* cărţi. O bună parte din realitatea juridică care ne înconjoară acum este consecinţa directă a *acelor* idei, promovate prin *acele* cărţi.

Şi pentru că vorbesc despre cărţi, aş spune cîte ceva despre stil. Literatura juridică, pînă la invazia comunistă, era scrisă într-un anume fel. Argumentul era solid şi cădea greu. Retorica era la mare cinste; marii autori erau, din acest punct de vedere, fascinanţi. Tratarea cutărui subiect implica excursuri strălucitoare şi, în final, lămuritoare. Cărţile anilor '80 sînt altfel. Livrează informaţie, reproduc amplu, sînt cuminţi. Sînt cenuşii, adesea plictisitoare şi se pretează tipului de lectură obligatorie. Nu le poţi citi cu plăcere nu pentru că sînt pline de grozăvii, ci pentru că sînt lipsite de acea tensiune interioară pe care orice autor o transmite, subliminal, prin cartea sa. Astăzi, din păcate, se scrie mai aproape de anii '80 decît de anii '20-'30. E explicabil. Dar, e păcat.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Comunismul de piaţă

Un astfel de regim politic, din fericire, nu există, deşi ar putea să fie unii care să se reclame sau, Doamne fereşte, chiar să viseze la el. Ceea ce (de multă vreme) îmi propun să descriu sub această sintagmă destul de facilă nu este o realitate de ordinul politicului, a unei forme impuse/consimţite de organizare a lucrului public, ci una de ordinul socio-mentalului, al colectivului care devine singur, de la sine, colectivism.

Este vorba de o formă de organizare şi, cum se spune, de „auto-reglare" spontană a pieţei. Formal, noi trăim în ceea ce se cheamă o „economie de piaţă". „Formal", adică, mai mult sau mai puţin, după (aproape) toate regulile şi principiile. Problema pe care vreau s-o descriu nu este, repet, una de ordin politic, ci una care, la o adică – adică tot timpul – condiţionează, pe cît de discret pe atît de decisiv, politicul.

Ceea ce vreau să spun este că „piaţa", în sensul imediat al percepţiei şi existenţei ei, acela al cererii-ofertei de bunuri „de larg consum", se „comunizează", la noi, în momentul de faţă, în mod spontan. „Mîna invizibilă" „comunizează" piaţa românească. Pe piaţa imediată nu există decît acele produse care se cer cel mai mult, majoritar, zdrobitor.

Dar acesta nu este, poate, decît un aspect secundar, decît un efect al, nu-i aşa, cererii: „piaţa" se conformează şi reflectă, multiplicînd-o şi conferindu-i „forţă de lege" imanentă, „gamei" de nevoi şi gusturi ale consumatorilor. Cobori din casă şi cauţi, să spunem, banal, vin roşu sec, bere brună ori carne de miel? Nu vei găsi prea uşor, căci „nu se caută". Şi trebuie să te supui, sau să cauţi ca disperatul, bîntuind prin magazine care de care mai diverse, mai îmbietoare prin diversitatea aparentă a produselor lor, dar care, la o cercetare mai atentă, se observă că nu oferă decît aceleaşi şi aceleaşi produse, decît aceeaşi şi aceeaşi gamă de bunuri: una foarte restrînsă. După atîtea decenii de comunism politic, vrem cu toţii aceleaşi lucruri, avem cu toţii aceleaşi gusturi, şi asta, poate, ne defineşte, acum, cel mai mult ca şi *comunitate*: teritoriu comun, limbă comună, *gusturi comune*; sau, cum se spune la carte, *valori comune*. Ceea ce, principial, este de nepermis. „Baza" comună a existenţei comunitare n-ar trebuie să împingă neapărat spre un „comunism" al opţiunilor, al gusturilor. Dimpotrivă. Înăuntrul comunităţii diversitatea ar trebui să tindă spre maximum, să înflorească. Dar nu e aşa. Cum mîncăm şi bem, ce pofte şi dorinţe imediate, banale avem, aşa şi gîndim şi aşa şi acţionăm. Majoritatea se impune. Comunitatea se „comunizează". „Mîna invizibilă" mătură discret minorităţile.

Silenzio, Tamba!

La început, membrii lotului naţional al echipei de fotbal a României au avut dreptate. Şi, cum s-a putut vedea, le-am dat. Acum nu mai au, şi nu le mai dau. Aşa-numita *„silenzio stampa"* nu este una adevărată, căci celebrii noştri fotbalişti par a-şi pecetlui gurile de aur numai în faţa unei anumite părţi a presei. Ei pot fi văzuţi, de pildă, dînd declaraţii la TVR. Ceea ce este cît se poate de normal. Discriminarea nu mi se pare normală. Căci supărarea lor pare a se îndrepta în principal spre *Pro Sport* şi spre *Pro TV*. Care, în opinia lor, sînt vinovate de crearea, în rîndul publicului, a unei imagini nefavorabile a fotbalistului român de înaltă performanţă. Atîta doar că respectivul public nu poate fără să arunce vorbe de duh. Cînd nu se ia de fotbalişti, „apostrofează" presa. „TVR, TVR / S-a pişat pe Pro TV". Îmi cer scuze, dar asta, în toiul bucuriei generale prilejuite de victoria echipei României asupra echipei Columbiei, mi-a fost dat să aud aproape ca unic enunţ articulat prin centrul Capitalei. Enunţ privilegiat, redat, cu grijă, de TVR. Denunţata, de către fotbalişti, complicitate „de piaţă" cu publicul s-a întors, mai întîi, împotriva fotbaliştilor. Acum, ea se întoarce împotriva presei înseşi. N-avem a ne bucura. „Lupta de clasă" veghează, nici măcar ţipită, în fiecare dintre noi. Nimeni nu e singur pe Pămînt. Nimeni nu suportă singurătatea. Mîncăm, bem, dorim, vorbim şi gîndim cu toţii acelaşi lucru, sau n-o facem, nu putem să o facem deloc.

Bogdan GHIU

Economie

Eficienţa rămîne încă un vis

Ce-şi doresc românii? Desigur, să nu mai strîngă cureaua, să aibă bani ceva mai mulţi, să consume ceva mai mult... Pe scurt, să trăiască decent.

Am putea spune că acest gînd exprimă „mintea românului de pe urmă". Fiindcă imediat ce iureşul din decembrie '89 s-a stins şi a licărit Speranţa, mulţi români au început să viseze o bunăstare imposibilă, schiţată pe baza unor imagini răzleţe, adunate de prin reviste şi filme occidentale. Din nefericire, asta nu-i o bunăstare pe care s-o putem înfăptui noi, cu mijloacele noastre, în condiţiile noastre. Şi, mai ales, nu-i o bunăstare la care să visăm în acest secol.

Speranţa s-a dovedit a fi fost un rău sfetnic. Viaţa n-a curs ca în vise, ci pe făgaşul ei real. În 1990 şi la începutul lui 1991, am epuizat o bună parte din resurse într-o încercare disperată de a trăi mai presus de puterile noastre. Ne-am dezmeticit abia cînd sacul a ajuns la fund. Au urmat inflaţia, şomajul, scăderea nivelului de trai.

În noiembrie '96 am reclădit visul. Dar reforma, acceptată de întreaga populaţie, a continuat să înainteze încet. Foarte încet.

Principalul obstacol în calea reformei s-a dovedit a fi mentalitatea colectivistă, ce mai dăinuie încă în rîndurile unei bune părţi a populaţiei. Industria consumă în neştire materii prime şi resurse energetice, fără să asigure în compensaţie valoarea adăugată necesară. Deficitele continuă să fie mari. Preţurile continuă să crească, chiar dacă într-un ritm ceva mai lent în această vară. În consecinţă, o mare parte a populaţiei a început să creadă că nu mai are rost să aştepte schimbări, pentru că ele nu vor veni. S-a spulberat încrederea într-un viitor pe care parcă societatea a obosit să şi-l mai închipuie în vreun fel. România continuă să deţină lanterna roşie a nivelului de trai în Europa: salariul mediu e încă în jur de 100 de dolari pe lună, pieţele sînt în bună parte strangulate, concurenţa e liberă potrivit legii, dar nu-i liberă în realitate.

E limpede că nu putem obţine încă o creştere economică sănătoasă. Pentru că nu ne putem baza pe competitivitate. La această valoare nu se ajunge – şi nu se va ajunge niciodată – fără privatizare şi fără restructurare. Pînă cînd nu vor fi reînnoite structurile economice, organizarea muncii şi sistemul intereselor, este preferabil să riscăm mai degrabă recesiunea decît inflaţia. Sau doar o „creştere zero", cum şi-a propus Guvernul Radu Vasile pentru 1998.

Un ritm mai bun al Produsului Intern Brut ar însemna o creştere economică mai mare. Dar asta nu ne-ar aduce neapărat şi condiţii de viaţă mai bune. Dincolo de cele trei oglinzi în care se reflectă creşterea economică – PIB-ul total, PIB-ul pe locuitor şi ritmul de mişcare al PIB-ului exprimat în procente –, o mare însemnătate o are structura acestui indicator sintetic. Dacă producţia de bunuri şi servicii nu se face în totalitate cu faţa la piaţă, plusul de valoare adăugată nu ar aduce mai multă bunăstare. Dimpotrivă, am avea mai puţină bunăstare.

Experimentele din '95 şi '96 s-au bazat cu deosebire pe realizările unor întreprinderi ce trăiesc din creşteri de preţuri de monopol. Să le repetăm în '98? Se ştie doar că în aceste întreprinderi cel mai mic şoc de calmare a inflaţiei e primit drept în plex. Fiindcă aceste întreprinderi nu sînt obişnuite să scoată profit din competitivitate. Şi tot ele strigă cel mai tare să fie oprite importurile (de produse mai ieftine şi mai bune) pentru că le obligă la concurenţă şi la ieşirea din somnolenţă. Cu alte cuvinte, cei care-şi permit luxul de a fi nerentabili vor să oblige populaţia şi societăţile româneşti competitive să le accepte indolenţa, nepriceperea şi risipa.

Fără îndoială că ne trebuie mai mult PIB. Dar un PIB cu o structură nouă, cu valori adăugate care să exprime competitivitate, profit, orientare spre piaţă. Altfel vom continua să adăugăm PIB fără să adăugăm şi bunăstare.

După adevărul preţurilor, al ratelor de schimb şi dobînzilor, e nevoie şi de alte locomotive care să fie ataşate la trenul reformei. Ca să facă din concurenţă un fapt real şi să asigure un sistem integrat de pieţe libere, de producţie, de consum, de bani, concomitent cu înfăptuirea restructurării şi privatizării. Altfel, reuşitele monetare, evidente în prezent, se vor irosi şi ele.

E drept, România a mai experimentat un program monetar bun în '94. Dar atunci Guvernul Văcăroiu a renunţat să ataşeze celelalte locomotive. A învins o iluzie: „Las' că merge şi aşa!"... Iată, însă, că n-a mers. Trenul a fost scăpat şi s-a rostogolit înapoi timp de doi ani: 1995 şi 1996. Producînd efecte nocive şi în '97.

Mai achităm şi acum nota de plată. Soluţia redresării nu poate să vină decît dintr-o altă relaţie producţie-consum-proprietate. Şi dintr-o altă ecuaţie economică, în care venitul să fie legat de competiţia muncii. Societatea noastră n-a învăţat încă, din nefericire, că securitatea socială nu este posibilă fără protejarea economiei, îndeosebi prin expansiunea concurenţei. Competiţia fiind însă acceptată numai în sondaje, dar dezavuată în fapt, ne găsim în situaţia nenorocită că într-o economie cu un evident potenţial intensiv continuă, la fel ca înainte de '89, creşterea extensivă. Eficienţa rămîne încă un vis.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

O toropeală de-a dreptul academică

E frumos la mijloc de iunie în curtea Academiei: tei în floare, dude coapte, niște crini răzlețiți, corcoduși cît cuprinde și, mai ales, șantierul, foarte promițător, al viitoarei biblioteci. E vorba despre Academia Română, drept care și cățelușa Micșa, rudă cu toate cățelușele de pripas ale țării, alăptează somnolentă pe covorul din fața intrării în actuala bibliotecă. În sala de lectură este plăcut, adică răcoare precum într-o scenă din Ibsen; *studioșii* mai ies din cînd în cînd la o țigară și, după caz, o alintă pe Micșa dîndu-i frînturi de covrigi cumpărați de la Romană sau transmit gînduri indecente primarului și celor de la asociațiile de protecție a animalelor. Păreri și păreri, dar fiind căldură mare nimeni nu le pune la suflet. Privind puțin peste umăr înapoi în timp, pare clar pentru oricine că, fie și în aparență, în istoria românilor nimic niciodată nu a fost pierdut iremediabil.

Șantierul însuși respiră pace. La douăsprezece trecute, pe o platformă din schela constructorilor, cam la primul etaj al clădirii ce va să fie, un flăcău în pantaloni de salahor și cu torsul aurit de soare s-a tolănit cu mîinile sub cap și ochii spre cerul prefirat prin coroana arborilor. Peisaj sau natură moartă? Oricum, frumoasă metaforă, în ea stă cuibărită toată tranziția noastră: la blocul în construcție tocmai s-au montat geamurile fumurii proprii modernității arhitectonice citadine și, în umbra zidului, constructorul nostru se dedă visării, în timp ce un prieten de-al său, mișcîndu-se alene prin bătătura pătată de carbit a șantierului în timp ce gustă leneș dintr-o pungă de pufuleți, îi comunică programul meciurilor de deseară de la Mondiale.

În atmosfera relativ viciată a holului din fața sălii de lectură nr. 1 – semn că iar a lăsat cineva deschisă ușa uneia dintre încăperile foarte, foarte private –, doi literați de frunte discută despre o cruntă polemică din „Jurnalul literar" ; discută inutil de aprins, pentru că ambii sînt de aceeași părere, dar asta pare că-i îndîrjește cel mai tare. Nu deranjează pe nimeni, drept care vor mai sta pe acolo preț de vreun ceas. În sala fișierelor, patru sau cinci oameni lucrează de zor, manevrînd nedibaci greoaiele cutii de tablă sau de lemn în care zac fișele și, nu mai puțin, milioanele de idei după care au ieșit la vînătoare. Clienții statornici ai bibliotecii Academiei știu că este sala cea mai liniștită din întreaga clădire. Cuvîntul de ordine e alergia la zgomot, sau cel puțin încercarea fiecăruia de a-i menaja pe ceilalți. Altfel, există riscul unei mustrări din priviri de cărturar inoportunat. Fatalmente, nu e foarte ușor să treci îngerește: fișierele scot zgomote metalice seci, scaunele oftează din adîncul esenței tăbliei de lemn, ușile au propria lor revoltă.

Deodată, de afară, din pacea prînzului, răzbate pînă la studioși un vuiet proletar de huiduieli și de ocări meșteșugite. Flăcăul de pe schele, revenit pe pămînt și în simțiri, îl aleargă a hîrjoană pe colegul său degustător de pufuleți, în timp ce-i strigă altuia, cu puterea neînfrînată a omului tînăr și fără complexe: *„Au, fir-aș al dracului! Adu apă! Adu apă! Adu apă, că-l omor!"*. Studioșii din sala tăcută ridică puțin privirea dar tac mîlc, cu respectul mut și puțin speriat ce se cuvine din partea celor ce gîndesc față de cei ce pun osul la treabă.

Din acest motiv aștept cu nerăbdare cuvintele inevitabil mari ce se vor rosti la inaugurarea noii noastre biblioteci.

Adrian CIOROIANU

© C. Bumbuț

Presa despre...

Stări depresive

Cînd în Africa de Sud s-a pregătit tranziția pașnică de la regimul de apartheid (supremația minorității albe) la democrație (transmiterea puterii către reprezentanții politici ai majorității de culoare) s-a ajuns la un compromis. Amnistia necondiționată solicitată de cei care cedau puterea (modelul latino-american) a fost înlocuită cu înființarea unei Comisii pentru Adevăr și Reconciliere. Cei care au făptuit crime se puteau prezenta pînă la un anumit termen în fața acestei comisii: dacă mărturiseau tot adevărul, dacă puteau dovedi că avuseseră un motiv politic, că acționaseră la un ordin direct, că nu depășiseră limitele impuse de situație, obțineau amnistia. Depozițiile făcute în cadrul audierilor nu puteau fi folosite împotriva lor într-un proces ulterior.

Activitatea Comisiei, condusă de episcopul Desmond Tutu a cunoscut multe momente dramatice, dar n-a avut un deznodămînt fericit. Supraviețuitorii nu se simt eliberați de coșmarul trăit, familiile victimelor trăiesc cu ideea că esențialul rămîne ascuns, făptuitorii mărturisesc, dar nu se căiesc. Desemnat de către Mandela să preia conducerea Congresului Național African, Thabo Mbeki afirmă (cf. revistei **Le Nouvel Observateur**, 4-10): „Politica de reconciliere nu este decît un miraj. Vor exista întotdeauna două națiuni, una albă și prosperă, cealaltă neagră și săracă". Partea cea mai bună, chiar dacă nu cea mai prosperă, a națiunii albe, care a acceptat și a încurajat schimbarea se simte dezamăgită. „Orologiul electoral" i-a amintit partidului lui Mandela că a sosit momentul să-și țină promisiunile față de majoritatea de culoare. Recent a fost adoptată o legislație de „discriminare pozitivă", menită să compenseze inegalitățile create în trei secole de asuprire rasială. Au fost impuse cote în favoarea angajării oamenilor de culoare atît în serviciul public, cît și pentru întreprinderile private. Reacțiile de respingere n-au venit doar din partea foștilor profitori ai apartheid-ului, ci și din partea partidului liberal care pe vremuri a denunțat regimul „rasei superioare". Tînărul său conducător, avocatul Tony Leon l-a rebotezat în Partidul Democrat și a devenit un adeversar acerb al politicilor Mandela-Mbeki. Numărul sporit de adeziuni dovedește extinderea unei stări de spirit exprimate de un alt fost opozant alb, care consideră că „am dat destul de la noi. Au vrut democrație, drept de vot, le au. Să nu ne mai plictisească cu trecutul – oricum el nu poate fi modificat – să mergem înainte, să privim în viitor, să fim pozitivi".

Există și alte viziuni asupra viitorului. Mulți albi, în special cei calificați, părăsesc țara, ceea ce, combinat cu „discriminarea pozitivă" la angajare, scade eficiența dată de competență. Conform revistei **The Economist** 11% dintre managerii la nivel înalt și 6% dintre cei la nivel mediu au demisionat avînd proiecte de emigrare. Mandela alternează rugăminții de a rămîne adresate albilor cu măsuri coercitive prin care cere medicilor care refuză să mai lucreze în patrie, să returneze guvernului banii cheltuiți pentru studii. Nu toate motivațiile au o explicație rasială. Criminalitatea cunoaște cote nemaiîntîlnite pînă acum și revenirea la un nivel suportabil nu va fi ușoară. **The Economist:** „Alături de Brazilia, Africa de Sud e țara în care prăpastia dintre bogați și săraci este atît de mare încît sînt foarte multe lucruri de furat și pentru mulți oameni hoția este cea mai lucrativă opțiune de carieră. Armele automate, rămase de pe vremea războaielor civile regionale, sînt o marfă ieftină și se găsesc din belșug. Nu se poate spune că e prea puțină poliție: sînt cu 50% mai mulți polițiști pe cap de locuitor decît în Marea Britanie. Dar poliția din Africa de Sud este foarte des depășită: în timpul apartheidului, misiunea polițiștilor era să-i controleze pe negri, așa că aptitudinile lor de investigație sînt limitate și acum nici nu mai e voie să-i bați pe suspecți ca să obții mărturii (...) Totuși, mulți emigranți nu găsesc nici aiurea paradisul visat. În Canada e frig; în Anglia plouă; în Australia clima e mai blîndă, dar e plicticos de trăit. Să te muți dintr-o imensă vilă din Johannesburg cu piscină și arbuști de lămîie în grădină într-un sărăcăcios apartament european de două ori mai scump, poate fi deprimant". (**M.B.**)

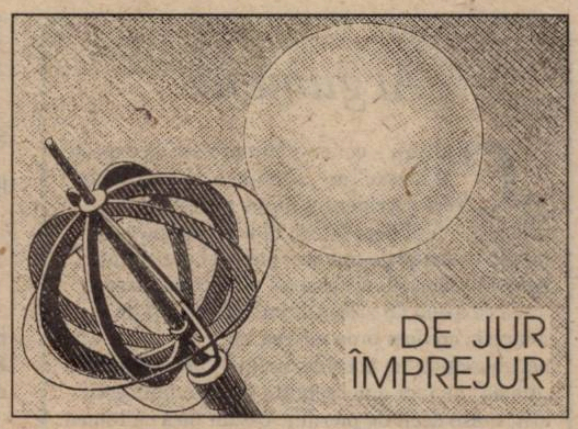

Referendum în California

Cînd se spune că America de Nord este locuită de o națiune de imigranți trebuie avut în vedere că prin cuvîntul imigranți se sintetizează o realitate care cuprinde componente foarte diferite. Irlandezii refugiați din cauza foametei și evreii europeni goniți de progromuri din locurile în care s-au născut au sosit în Statele Unite rupînd orice legătură cu trecutul, decișI să devină americani. Alții, sosiți din Italia, China, Japonia, Mexic erau în special bărbați veniți să muncească din greu și să cîștige atît cît să le îmbunătățească viața familiilor rămase acasă, unde intenționau să se întoarcă. Americanizarea, adică dobîndirea cetățeniei, adaptarea culturală, însușirea limbii engleze nu-i preocupa. Majoritatea imigranților germani sau scandinavi au optat pentru America din motive etice sau religioase, găsind că aici e locul unde își pot afirma dreptul la diferență. Continentul african a furnizat un numeros contingent de oameni care au fost aduși aici cu forța și puși să muncească în condiții abominabile. Impulsurile inițiale au determinat în bună măsură poziționarea economică și socială a grupurilor, disponibilitatea și puterea lor de adaptare la ceea ce s-au perceput a fi valorile dominante ale societății. Toți laolaltă, de generații, sînt bogăția și inteligența care explică puterea Statelor Unite.

Din viața politică americană n-au lipsit niciodată tensiunile etnice și discriminările mai mult sau mai puțin fățișe, uneori apărate sau contestate prin violență. Acestea au fost în principal corectate prin acțiuni civice și un proces legislativ din care n-au lipsit momentele dramatice și acțiunile spectaculoase. Convietuirea între oameni cu un trecut și cu valori diferite, cu scopuri divergente n-a fost niciodată o idilă și realizarea practică a idealurilor democratice este mai recentă decît se crede. Asigurarea egalității șanselor nu pare a fi un proces natural, cu soluții evidente, iar rezultatul recentului referendum din California cu privire la învățămîntul în limba spaniolă trebuie examinate din perspectiva mișcării pendulului legislativ.

Astăzi, în Statele Unite trăiesc 29 de milioane de vorbitori de limbă spaniolă, cei mai mulți originari din Mexic, reprezentînd 31% din populația Californiei și 28% din cea a statului Texas. Dintr-o minoritate „invizibilă" la începutul secolului (muncitorii agricoli mexicani trăiau la țară sau pe șantierele izolate de civilizație ale marilor construcții) mexicanii au devenit o importantă colectivitate urbanizată: conform calculelor specialiștilor, în 10-15 ani ei vor fi peste 50% într-un oraș cum este Los Angeles. Problema cu care se confruntă legiuitorii dar și politicienii reprezentativi este lipsa de omogenitate a acestei colectivități. Unii dintre ei sînt a patra generație născută pe teritoriul Statelor Unite și aceștia își exprimă de fapt nostalgia pentru o cultură pe care n-o cunosc și pentru o limbă pe care nu știu s-o vorbească. La cealaltă extremitate se află imigranții veniți pentru un timp, să cîștige și apoi să se întoarcă acasă. Economiile realizate dintr-un mediocru salariu american pot deveni o avere dincolo de graniță. Pentru copiii acestora învățămîntul în limba spaniolă este cel dorit, ei trăiesc în comunități închise întemeiate pe valorile „de acasă" și nu le pasă că sînt considerați străini. Și ei se simt astfel.

Pentru renunțarea la finanțarea de către statul California a școlilor bilingve a votat și aproximativ 50% din populația hispanică prezentă la urne. Ei știu din proprie experiență și nu din lectura statisticilor că aceste școli nu-i puneau pe absolvenții lor în situația de a concura în mod real cu cei care au fost pe circuitul principal al transmiterii de cunoștințe.

Dar această experiență trebuie trăită, ea nu poate fi „predată" în limba majorității. Pacea etnică – în care valorile națiunii nu intră în conflict cu pretențiile identitare – se realizează în Statele Unite prin generozitate și răbdare. Dar ca să dai trebuie să ai.

Magdalena BOIANGIU

Argument

„Cultura – cel mai bun produs de export al nostru“ ori „suntem o cultură mare“ ori „Occidentul nu ne apreciază valorile“ – iată doar cîteva dintre clişeele care umplu dezbaterile publice, presa şi emisiunile noastre televizate de cîte ori vine vorba despre „ceea ce avem de arătat lumii“. Obsedaţi de imagine, credem prea adesea că, necunoscîndu-ne poeziile, eseurile ori tablourile, „lumea“ ne face o nedreptate şi, mai mult decît atît, n-are decît de pierdut. Uităm însă că lumea de astăzi, în care se comunică rapid şi se uită tot aşa, este una în care trebuie să fii tot timpul prezent, să-ţi elaborezi strategii clare şi cu bătaie lungă, să nu ratezi ocazii şi, mai ales, să nu-ţi faci iluzii provinciale. Produsele simbolice trebuie, ca oricare altele, „ambalate“, promovate şi „vîndute“ pe piaţa internaţională în funcţie de cererea existentă, identificînd culoarele favorabile de pătrundere şi publicul-ţintă adecvat. Pentru aceasta este nevoie de *strategii* şi de *politici culturale* flexibile.

Fundaţia Culturală Română a organizat la Braşov, între 31 mai şi 5 iunie, reuniunea internaţională *Cultura română în lume* (ediţia a doua, cea dintîi avînd loc la Sibiu în 1996), la care au participat, în primul rînd, profesori care predau limba, literatura, istoria şi civilizaţia românească la universităţi din străinătate. Aceştia sînt, probabil, cei mai importanţi reprezentanţi permanenţi ai culturii române în lume, iar întruniri de acest fel au rolul de a-i menţine în legătură cu colegii lor din ţară (prezenţi şi ei în număr mare la Braşov) şi de a favoriza schimburile de idei dintre oameni care, altminteri, n-ar avea mai deloc ocazii să se întîlnească şi să discute despre preocupările şi problemele lor comune. Colocvii de acest fel reprezintă manifestări tipice de politică a culturii şi, ţinînd seama de faptul că se vor repeta la fiecare doi ani, au şansa să devină un proces coerent, o prezenţă fixă pe harta celor interesaţi de cultura noastră. De altfel, numărul de faţă al *Dilemei* este construit în jurul temei discutate la Braşov. (Textele semnate de Cristian Preda, Michèle Mattusch şi Matei Călinescu sînt chiar comunicări prezentate cu această ocazie).

Altminteri, nu avem a ne lăuda cu prea multe proiecte de anvergură şi elaborări pe termen lung, nici „la intern“, nici „la extern“. Aşa cum se va vedea şi din articolele şi intervenţiile cîtorva dintre participanţii la reuniunea de la Braşov, continuăm să ratăm incredibil manifestări internaţionale de anvergură, ne prezentăm improvizat la altele, cu programe făcute la repezeală în cîteva săptămîni, continuăm să nu avem cărţi de referinţă traduse în limbi de circulaţie internaţională (deşi între timp cheltuim bani traducînd la voia întîmplării tot felul de lucruri, mai bune sau mai rele) şi altele asemenea. Limba şi cultura română se predă în destul de multe locuri în lume, dar nicăieri la vreo instituţie a statului nu există o bancă de date (sau măcar o simplă listă adusă la zi) cu catedrele, profesorii şi cercetătorii interesaţi de România, pe care aceleaşi instituţii ar trebui să-i aprovizioneze cu cărţi şi publicaţii (aşa cum fac, iertat fie exemplul, Ungaria, Cehia, Polonia, ba chiar Egiptul sau Iranul – asta ca să nu vorbim de culturile „mari“, pentru că ni s-ar răspunde că „ei au bani“). Obişnuiţi să ne deplîngem soarta ori să „exportăm“ micile noastre orgolii şi pasiuni locale, nu observăm că lumea e mult mai interesată de noi decît ne-am obişnuit să credem: librăriile internaţionale din marile capitale ale lumii sînt pline, de pildă, de minunate albume şi cărţi bulgăreşti, pakistaneze, baltice etc., dar nici urmă de vreun album decent, tradus ca lumea într-o limbă de circulaţie (şi scris într-un limbaj clar, fără excese propagandistice) despre „comorile artei noastre“. Aşa cum declară şi cîţiva dintre interlocutorii noştri, trăim un moment favorabil culturilor mici, marginale, periferice, dar nu ştim să ne exploatăm cum trebuie acest statut: fie din inerţie, fie din incapacitatea de a prospecta piaţa culturală a lumii, continuăm să ne bazăm, în politicile culturale, pe „ce dă Domnul“, căci, vorba lui Caragiale, „o fi el atît de bun să nu ne ducă la pierzanie“. **(M. V.)**

PRIVIRI DINCOLO DE GRANIŢE

Sanda GOLOPENŢIA
profesor la Brown University, Rhode Island

Şi în Franţa, şi în America...

Care vi se par elementele cele mai importante în constituirea şi funcţionarea unei politici culturale?

Există cîteva lucruri care au devenit, în ultimul timp, evidente. Pînă acum, am lucrat precumpănitor cu ideea *jolly jocker* de „mari personalităţi ale exilului“. O cultură nu se face aşa. Există o împărţire a răspunderilor care exclude marile personalităţi, piscurile, şi care cere acum o bună medie intelectuală, oameni foarte bine formaţi pe domeniul lor de gîndire şi care pot interveni rapid şi eficient. Dacă sacrificăm acest principiu şi vrem să avem mari piscuri ale gîndirii româneşti, inevitabil aceste piscuri vor deveni superficiale pe anumite aspecte pe care le tratează. Stilul acesta medieval, cu mari personalităţi care ies în evidenţă şi cu o medie care nu este controlată ne dăunează acum. Avem nevoie să amplasăm foarte mulţi oameni în diverse domenii, să arătăm multiplicitatea intelectualilor români, şi din ţară şi din afara ei. Al doilea aspect este că trebuie puse cap la cap experienţa din afară şi experienţa dinăuntru, nu prin opoziţia exil/ţară, pentru că opoziţia aceasta s-a golit de sens, ci printr-o specializare a rolurilor: care sînt rolurile celor din afară atunci cînd trebuie să-i formăm pe tineri, care sînt rolurile intelectualilor din interiorul ţării şi cum trebuie să conlucreze, cum se poate desfăşura dialogul dintre ei. Nu ştiu însă în ce măsură se predau în universităţile româneşti cursuri despre vocaţia intelectualilor, clasa intelectualilor în ansamblul ei, istoria intelectualităţii româneşti ş.a.m.d. Noi am avut o intelectualitate care între cele două războaie s-a luptat cu condiţiile culturale ale acestei ţări, avem istorii intelectuale sumbre, am putea prelua asemenea biografii ca teme de cercetare pentru studenţi (în locul lucrărilor de diplomă care pur şi simplu le verifică cunoştinţele): sînt şi formative, ar arăta şi misiunea intelectualului pentru continuitatea culturii.

Din punct de vedere american, are vreo importanţă că sîntem o cultură „mică“ sau marginală?

Este greu de vorbit de un „punct de vedere american“. Există, ce-i drept, în America, tot felul de eufemisme care denumesc limbile aşazis mici. Dar problema nu e asta. Cultura română nu e o cultură mică, ci una mijlocie, dacă vreţi. După ce criterii fixăm mărimea unei culturi? Să zicem că după numărul de ţări în care este vorbită o limbă.Dacă ne referim la situaţia de acum, cu tot paradoxul ei şi cu toată nedreptatea istorică, este clar că româna este vorbită în două ţări ca limbă naţională (oficială) şi este clar, de asemenea, că există vlahii, care reprezintă (am aflat de curînd dintr-un dicţionar demografic) o populaţie de două milioane de persoane la nivelul întregii lumi (iar vlahii din America sînt o comunitate foarte importantă). Se adaugă ţările vecine în care trăiesc minorităţi româneşti. Dacă o luăm, deci, după numărul de ţări şi de vorbitori ai limbii române, cultura noastră este pe locul şapte în Europa. Dacă introducem criteriul vechimii, cultura română nu este printre cele mai noi, are o anumită tradiţie. Dacă ne referim la criteriul clar al puterii, atunci trebuie să facem lucrurile explicite. Atunci împărţim lumea în puternici şi slabi, în oameni care au colonizat lumea şi care au fost colonizaţi – dar asta nu ne mai ajută să înţelegem o cultură. Mi se pare deci că ar trebui să dezghiocăm chiar aceste concepte de cultură mică, mijlocie sau mare.

America însăşi nu se impune lumii pe plan cultural. Acum, cînd se vorbeşte, de exemplu, despre unificarea Europei, despre centru, *hinterland* şi periferie în cultură (cum se vorbea înainte în economie), se definesc foarte clar nişte vectori ai excelenţei. America se impune prin sistemul financiar şi în domeniul militar, în timp ce Europa (şi mai cu seamă Franţa) alcătuieşte coloana vertebrală a unui vector cultural. Există deci o pluralitate a excelenţelor, există culturi mari pe un plan şi mici pe un altul. Cultura americană, prevalent o cultură de masă, nu este o cultură mare în această accepţie. Mi se pare deci că trebuie să începem să vorbim despre culturi mari într-un domeniu şi mici în altele. Noi sîntem, de pildă, o cultură mare în poezie, nu încape nici o îndoială. Pînă la urmă, măsura unei culturi este dată de cantitatea de muncă investită în ea. De ce este mare cultura franceză? Pentru că foarte mulţi oameni au lucrat în sprijinul ei, cu o continuitate admirabilă. Rămîne, deci, ca noi să ne identificăm punctele tari şi punctele slabe, pentru a putea vedea cum ne putem recomanda lumii.

În asemenea situaţii însă – mai ales pentru că aţi pomenit de poezie – se revine mereu la problema traducerii, pentru a face ca valorile noastre culturale să circule.

Aş vrea să vă dau exemplul Franţei în această privinţă. De obicei, atunci cînd vorbim despre umilirile pe care le cunoaşte cultura română, nu ne dăm seama că în aceeaşi situaţie se află şi alte culturi. Franţa, în acest moment, trece printr-un proces asemănător. Am văzut însă ce face ataşatul cultural de la Boston, ţinînd seama de ceea ce se întîmplă în America. Pe de o parte, universităţile din SUA cunosc o perioadă dificilă. În plus, există o anumită aversiune faţă de cultura franceză, creată de conservatori, şi un fel de stereotipuri pe care ei le-au difuzat: cultura franceză este receptată ca o cultură a neomarxiştilor, a neocolonialiştilor etc. Este deci văzută numai pe una dintre laturile care o reprezintă. Din această cauză, este destul de greu să inviţi într-o universitate americană un scriitor sau universitar francez. Atunci, ataşatul cultural din Boston a venit de şapte-opt ori la Universitatea la care lucrez, a adus cîte un scriitor francez împreună cu un traducător american, plătind un dejun, cerînd doar să i se pună la dispoziţie o sală şi să fie anunţată întîlnirea, pentru ca profesorii şi studenţii care doresc să poată beneficia de ea. Este o poziţie cu totul nouă, niciodată n-am văzut Franţa în această poziţie. Acesta e genul de lucruri pe care l-ar putea face şi România. Ar mai trebui, apoi, creată o echipă de traducători. Încă un exemplu din ceea ce fac francezii (care au înţeles că lupta secolului XXI se va da între culturi şi au intrat în ea cu toată candoarea). În America sînt acum 3000 de înscrişi la studii postdoctorale, în domenii tehnice foarte avansate şi foarte costisitoare pentru o ţară, formaţi în Franţa şi trimişi în SUA. Pentru că există această primejdie a „fugii creierelor“ (şi francezii rămîn în America pe capete), marile companii franceze vin şi fac interviuri pentru angajare în America. Consulatul francez îi aduce pe aceşti tineri, o dată pe an, în cîteva centre şi le creează posibilitatea întîlnirii cu oameni dispuşi să le ofere slujbe în Franţa, înaintea ofertelor pe care oricum le vor primi în SUA.

Şi din România pleacă tot mai mulţi tineri în Occident pentru doctorate sau studii aprofundate. Au apărut numeroase polemici despre „fuga creierelor“, despre faptul că aceşti tineri nu se mai întorc în ţară...

La Harvard sînt, de pildă peste 40 de români în momentul de faţă. La Brown, care este o universitate mică, dar prestigioasă, sînt doar 6. Au devenit vizibili, deci, studenţii români în America. Mi se pare foarte bine că sînt acolo; Harvard-ul, de pildă, a devenit centru de alegeri româneşti datorită studenţilor. Sînt conectaţi la Internet, sînt foarte activi, au organizat spectacole româneşti etc. Sînt, deci, ambasadori ai României. Ce vor decide ei însă este foarte tulbure. Din ce am discutat cu cei de la Brown, cu care sînt în contact, reiese clar că, cel puţin o vreme, vor rămîne în SUA. Mă îndoiesc însă că şederile pe viaţă mai sînt o formulă. Devine din ce în ce mai limpede că există motive pentru care România este preferabilă şi există motive pentru care a fi în Statele Unite este un atu pentru un cercetător în ştiinţe (cei mai mulţi sînt studenţi în domeniile de vîrf ale ştiinţei, care au nevoie de laboratoare şi tehnologii). Pentru ei, inevitabil America reprezintă o atracţie. Dar în faza a doua a meseriei, atunci cînd îşi vor fi îndeplinit micile ambiţii şi vor începe să se gîndească la lucruri mai mari, cred că foarte mulţi se vor întoarce. Ideea că există o „fugă a creierelor“ pe viaţă nu mai este viabilă. România are şi ea ce oferi, iar întoarcerile devin şi ele posibile. Sigur, întoarcerile pot fi temporare, poţi exista în două sau trei culturi. Trăim într-o epocă în care o viaţă într-o singură ţară nu mai e singura formulă valabilă sau în orice caz nu formula majoritară. Nu mai este un dat, o fatalitate.

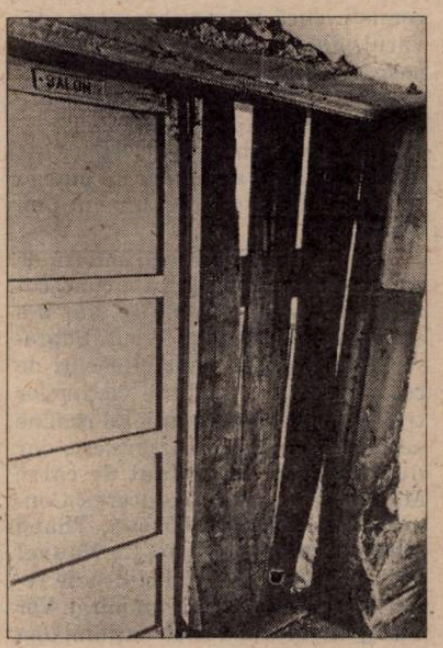

© C. Bumbuţ

Mircea FLONTA
profesor universitar, Facultatea de Filozofie

Modelul german

Cum trebuie să fie realizate politicile culturale şi de către cine? În ce măsură este bine ca statul să participe la realizarea lor?

Cred că nu există o alternativă în momentul de faţă şi statul trebuie să se implice. Noi nu avem o tradiţie a sprijinirii culturii de către instituţiile particulare, iar iniţierea unei astfel de tradiţii trebuie să vină, în momentul de faţă, tot din partea statului. Mă refer, de exemplu, la ceva ce ne-ar putea fi sugerat de modelul german. În Germania, cultura este sprijinită de fundaţii; multe dintre aceste fundaţii au capital de stat, însă capitalul de stat este augumentat prin donaţii particulare. Banii sînt gestionaţi de către organisme relativ mici, şi nu de către ministere, care sînt structuri imense şi cu sarcini multiple. Aceste fundaţii sînt conduse, în general, de cîte o personalitate cu prestigiu cultural şi moral şi îşi propun obiective punctuale, sprijinirea unui anumit tip de proiecte culturale. Există, astfel, posibilitatea să se concentreze asupra unor obiective precise, există posibilitatea – datorită proporţiilor mai mici ale acestor instituţii – de a se asigura un control mai eficient al folosirii mijloacelor financiare şi există, de asemenea, şi stimulul pentru donatorii particulari să investească în anumite proiecte culturale. În Germania există astfel de fundaţii de acum o mie de ani, iar tradiţia este ca oamenii bogaţi să lase averea lor nu familiei, ci fundaţiilor (fie caritabile, fie fundaţii de sprijinire a ştiinţei şi culturii). La noi, calea pe care ar trebui să se meargă ar fi o diversificare a fundaţiilor de cultură cu sprijin iniţial de stat, dar deschise către donaţiile cu caracter particular. Mi se pare că o singură astfel de fundaţie – Fundaţia Culturală Română – este puţin şi ea nu ar trebui să fie decît punctul de plecare în direcţia unei diversificări pe unităţi mai mici, mult mai numeroase.

Dan SHAFRAN
Kungliga Biblioteket, Stockholm

Prin iniţiative personale

Cum vedeţi relaţiile dintre cultură şi politicile de promovare a culturii?

Cultura poate exista, cred, şi fără o politică a culturii. Cultura este iniţiativa oamenilor care scriu, creează, traduc, şi atunci cînd fac asta nu se gîndesc la o anume politică.

Pentru a-i pune în contact pe creatori, este nevoie însă de instituţii, de structuri birocratice care să conceapă şi să pună în practică o anume politică a culturii...

Vă pot da în acest sens exemplul Institutului Suedez, care se ocupă cu promovarea culturii suedeze în lume. Eu cunosc mai îndeaproape secţia literară. Institutul este dispus, în principiu, să sprijine orice proiect de editare a autorilor suedezi în alte limbi şi oferă fonduri pentru plata traducătorilor (deşi se ştie foarte bine că uneori editurile folosesc banii aşa cum pot). Este unul dintre motivele pentru care literatura suedeză este foarte tradusă în lume. Desigur, există în Suedia autori de foarte bună calitate, care merită oricum să fie traduşi, dar poate că fără această subvenţie, fără această politică permanentă, poeţii şi romancierii suedezi ar fi mai puţin cunoscuţi în lume. Institutul Suedez nu are o editură a sa, nu publică propriu-zis cărţi, ci doar mici broşuri sau scurte monografii de prezentare a unor autori – dacă vreţi, materiale de propagandă. De aceea, nici nu investeşte în publicarea unor cărţi în Suedia, ci foloseşte banii doar pentru proiecte din străinătate. Nu veţi găsi mai deloc traduceri de literatură suedeză publicate în Suedia. Aceasta este politica lor culturală, ei vor să umple rafturile bibliotecilor din lume cu volume ale autorilor suedezi. Şi se poate spune că reuşesc, literatura suedeză este una dintre cele mai traduse din lume.

Există, în Suedia, un interes pentru culturile marginale (între care se înscrie şi cultura română)?

Despre cultura română se ştiu foarte puţine lucruri în Suedia. Ceea ce se mai scrie prin ziare se datorează iniţiativelor individuale ale cîtorva traducători. Eu însumi scriu destul de des în *Svenska Dagbladet*, cel mai important ziar suedez. Dar nu există o preocupare constantă pentru culturile „mici", marginale, periferice, cum vrem să le spunem. Suedia însăşi are o cultură mică şi provincială, care trebuie să se deschidă spre culturile mari. Suedezii pot fi atraşi, de pildă, de cultura chineză, pentru caracterul ei exotic; dar alte culturi periferice europene nu trezesc un mare interes. Eventual, există o apropiere mai mare de ţările baltice. Suedezii se simt într-un fel răspunzători de soarta acestor ţări, cu care au avut relaţii foarte strînse. E vorba deci de interese geopolitice care, vrînd-nevrînd, atrag sau favorizează şi schimburile culturale.

Andreia ROMAN
profesor la Institut National des Langues et Civilisations Orientales, Paris

Pană de colaborare

Ce impresie v-a făcut reuniunea de la Braşov?

Faţă de ediţia anterioară de la Sibiu, de acum doi ani, este bine că s-a pus accentul pe integrarea studiilor româneşti într-un context mai larg, şi nu doar în contextul occidental, ci şi în contexte regionale. Cred că româniştii trebuie să spargă un cerc închis, care se manifestă atît în România, cît şi în străinătate. Pînă acum, româniştii din străinătate au încercat doar să-şi difuzeze valorile sigure. La Paris, de pildă, toate manifestările au fost dedicate exclusiv personalităţilor consacrate ale culturii române. Pe de altă parte, româniştii încearcă să constituie structuri care să compenseze criza de reprezentare a culturii române în lume, dar nu sînt exploatate suficient structuri deja existente. Noi avem avantajul că ne situăm în două contexte: şi Europa Centrală, şi Europa Balcanică. De curînd, a început să fie vehiculat şi un al treilea termen, o a treia zonă, pe care specialiştii francezi o numesc zona Europei mediane, care cuprinde toate ţările ex-comuniste, mai puţin Rusia şi conţine o problematică extrem de actuală şi de pasionantă: raporturile intelectualilor cu puterea, instrumentalizarea istoriei, exilul, disidenţa şi altele. Or, fiecare dintre ţări are experienţa ei de transmis.

În acest caz, important este să găsim canalele pe care să transmitem această experienţă. Care sînt acestea?

La Institutul de Limbi Orientale din Paris, de exemplu, există publicaţii, colocvii, conferinţe care îşi aşteaptă participanţii.

Cum vă explicaţi că ratăm manifestări importante? În comunicarea pe care aţi prezentat-o aici aţi amintit de o mare expoziţie deschisă la Paris, dedicată revoluţiilor europene de la 1848, din care România era absentă.

E un fapt absolut frustrant că, de exemplu, revoluţia din Valahia, care a durat trei luni şi a avut un program foarte democratic, este absentă din această expoziţie, în timp ce revoluţia din Cehia, care a durat fix cinci zile, dispune de un panou cît toate zilele. Cred că există o pană permanentă de colaborare şi forţele diasporei – care nu sînt foarte mari – se canalizează pe un circuit închis, în loc să manifeste o deschidere în receptarea temelor şi manifestărilor.

Irina LIVEZEANU
profesor la Universitatea din Pittsburgh

„Este un moment foarte bun pentru culturile «marginale»"

Cum se vede, de peste ocean, ideea unei politici culturale coerente?

Ideea e foarte bună, dar, într-un fel, o coerenţă prea mare ar putea strica. E nevoie de cît mai multe idei, produse culturale, cărţi, expoziţii, cît mai diferite. Deci o politică a deschiderii mi se pare mai potrivită decît una prea coerentă.

La punerea în practică a unor astfel de politici contribuie nu doar intelectuali, artişti, universitari, dar şi diverse instituţii, de la cele ale statului pînă la ONG-uri. E nevoie, deci, şi de un management cultural. Ce credeţi că ar trebui îmbunătăţit în această direcţie?

Ar trebui ca instituţiile să trimită cît mai mulţi tineri la studii în Occident, cu burse de o durată nu prea scurtă (pentru a nu deveni un fel de turism cultural). Tinerii ar avea de profitat de pe urma unor astfel de burse mai mult decît cei din generaţiile mai vîrstnice. Ar trebui apoi traduse mai multe cărţi româneşti. Cred, de pildă, că în Statele Unite ar avea o oarecare căutare literatura interbelică ori unele cărţi de referinţă, dar şi (în mediile universitare şi de cercetare) culegeri de studii şi documente istorice, care să poată fi folosite în universităţi. Eu, de pildă, la cursurile de istoria Europei de Est mă folosesc de documente poloneze ori maghiare (traduse în mari cantităţi în engleză şi existente în bibliotecile americane). La fel, pentru cursurile de civilizaţie şi cultură folosesc multe filme de Wajda, pe cînd filme româneşti nu sînt de găsit. Iar filmele (şi în general artele vizuale) pot fi o armă extraordinară. Cu cărţile e mai greu: pentru a putea fi traduse şi pentru a trezi interesul, trebuie să prezinte o viziune românească, dar într-un tip de discurs accesibil publicului american.

Există, în cercurile intelectuale americane, preocupări pentru culturile „mici" (sau „marginale")? Credeţi că este cazul să avem în continuare complexul apartenenţei la o astfel de cultură?

Cred că este un moment foarte bun pentru culturile „marginale". Alteritatea, marginalitatea au ajuns în centrul preocupărilor intelectuale, şi datorită apariţiei unei anume autocritici a occidentalilor în această privinţă. Unele dintre cele mai interesante cercetări actuale se fac tocmai pe culturi mici, pe „excluşi". Cred că ar fi bine să profităm de acest moment şi să acceptăm cu seninătate şi chiar cu bucurie faptul că sîntem o cultură „marginală".

Vitalie CIOBANU
redactor-şef, revista „Contrafort" din Chişinău

Imperialismul cultural sănătos

Care credeţi că trebuie să fie poziţia statului în raport cu politicile culturale?

Trăim un timp în care ar trebui să optăm şi pentru pluralitatea surselor de finanţare, fiindcă este de neimaginat, astăzi, o cultură trăind dintr-o singură sursă. În România, însă, implicarea statului este – dacă nu ne place cuvîntul „necesară", trebuie să admitem atunci cuvîntul „inevitabilă". Deocamdată nu există prea multe alternative pentru a sprijini cultura.

Ce se întîmplă în Basarabia?

În Moldova sînt dificultăţi suplimentare. În primul rînd, toate procesele economice de transformare în direcţia unei economii de piaţă sînt îngreunate şi dacă în România se cam bate pasul pe loc, reforma în Basarabia se află într-o situaţie încă şi mai proastă. În ceea ce priveşte cultura, se vorbeşte de o integrare româno-română; în sensul acesta, oamenii de cultură basarabeni au beneficiat de subvenţii din partea statului român. Este şi cazul revistei „Contrafort", care este susţinută din banii contribuabililor români. Noi nu avem nici un sprijin din partea autorităţilor din Moldova, dimpotrivă, ei ar face totul să ne reducă la tăcere – sîntem, de exemplu, supuşi unei impozitări teribile. Cu toate acestea, Ministerul Culturii de la Chişinău a reuşit, în ultimul timp, să dea dovadă de o oarecare eficienţă în promovarea culturii. Exemplul cel mai relevant în acest sens este organizarea, la Chişinău, a unui festival de dramaturgie naţională, care a avut trei etape: o tabără de vară în care au fost invitaţi dramaturgi, actori şi regizori, un concurs de piese, de texte, şi, în fine, montarea textelor premiate, în cadrul festivalului de teatru propriuzis, unde piesele au fost din nou premiate. Mai mult, textele premiate au fost şi editate, într-o nouă colecţie de teatru lansată de Editura Arc din Chişinău şi intitulată „Cîntăreaţa cheală". Iată un proiect rotund, promovat de Ministerul Culturii, unde există acum o echipă de oameni tineri şi dornici să facă treabă. Din partea României, noi aşteptăm, bineînţeles, un sprijin mai mare, sperăm că acel fond destinat Moldovei pe care îl are la dispoziţie Guvernul Român va fi administrat cu mai multă înţelepciune. Din nefericire, pînă în '98, acest sprijin s-a acordat fără discernămînt. În plus, în perioada regimului Iliescu se organizau tot felul de manifestaţii gongorice, aşa-zisele congrese ale spiritualităţii româneşti. Acestea erau girate şi de Guvern, dar şi de Liga Culturală a Românilor de Pretutindeni, condusă de cunoscutul personaj Victor Crăciun (care, între altele fie spus, aflu că mai nou este purtător de cuvînt al companiei ruseşti Lukoil în România). S-au tocat bani cu nemiluita pe aceste festine, în loc ca ei să fie canalizaţi în direcţia unor proiecte concrete. Şi încă ceva: ar trebui asigurată difuzarea presei româneşti în Republica Moldova (şi viceversa), pentru că degeaba vorbim noi de integrare şi de apropiere, dacă dispar aceste punţi de comunicare absolut necesare. Este revoltător că piaţa basarabeană este invadată de carte rusă, venită de la Răsărit şi care nu e supusă taxelor vamale – în timp ce cărţile importate din România sînt împozitate la frontieră. De asemenea, la chioşcuri întîlneşti o mulţime de ziare în limba rusă – ziare centrale, moscovite, care se retipăresc şi la Chişinău; funcţionează vechile filiere de pe vremea Uniunii Sovietice. Şi, evident, cititorul român, neavînd şi oferta românească, citeşte ce i se propune în limba rusă. România – şi nu ostenesc să afirm acest lucru cu orice prilej – ar trebui să manifeste un imperialism cultural sănătos în Republica Moldova.

Pagini realizate de Mircea VASILESCU şi Cezar PAUL-BĂDESCU

Cristian PREDA
asistent la FSPA-UB

Statul împotriva culturii, cultura împotriva statului

Există cîteva platitudini referitoare la relaţia dintre stat şi cultură, care sînt avansate de obicei pentru a satisface/reconforta pe toată lumea. Am să mă feresc să le enunţ în detaliile lor. Mă voi mulţumi să observ că schema intelectuală a acestor platitudini vehiculează următorul principiu: statul şi cultura trebuie să se afle în acord, să se sprijine/încurajeze reciproc. La limită, acest principiu zămisleşte ceea ce se cheamă „cultura oficială", respectiv „statul propagandist". După 1989, nimeni nu mai vorbeşte, de bună seamă, despre o cultură oficială sau despre un stat propagandist. Dar dificultăţile de a gîndi, de atunci încoace, „imaginea României" ne arată destul de clar că asemenea forme odioase nu sînt – în spirit – complet abandonate. Teza pe care vreau s-o susţin pleacă de la două presupoziţii: prima afirmă caracterul inevitabil al conflictului dintre stat şi cultură, ca o parte a conflictului general dintre stat şi societate; a doua susţine că, în anumite condiţii, acesta este un conflict fecund.

Voi porni, de fapt, de la formele în care e trăit acest conflict astăzi, pentru a arăta care sînt condiţiile în care el dă roade. Altfel zis: în loc să încercăm – în van – să substituim concordia conflictului, cred că e necesar să vedem care sînt manierele în care e perceput acest conflict de către oamenii de cultură, respectiv de către oamenii de stat, pentru a vedea ce anume e necesar pentru ca, pînă la urmă, din confruntarea lor, să cîştige societatea.

Nemulţumire vs *neîncredere*

Nemulţumirea faţă de stat este sentimentul dominant în rîndul celor care, cu mijloace intelectuale mai mult sau mai puţin modeste, creează cultură, adică scriu şi editează cărţi ori reviste, pictează sau organizează expoziţii şi spectacole, fac educaţie prin şcoală ori prin biserică.

Această nemulţumire este o simplă aplicaţie, un caz particular al unui sentiment mai general: e vorba despre nemulţumirea societăţii faţă de stat. Oamenii de cultură sînt, ca şi restul cetăţenilor, nemulţumiţi, iar expresia des întîlnită „nu sînt bani" are în vedere, în primul rînd, lipsa de susţinere a unor proiecte sau a unor idei. (Să observăm în treacăt că Binele comun este redus în acest fel la banul public. Ceea ce este dezolant.)

De cele mai multe ori, nemulţumirea despre care ştim cu toţii cîte ceva este convertită exclusiv într-un registru minor: ea devine frustrare pentru unii, ambiţie nemăsurată pentru ceilalţi. Fiecare speră să se „descurce" într-un fel sau altul. În plus, nemulţumirea e incoerentă: X poate trece dintr-o tabără într-alta, în funcţie de situarea amicilor politici la putere sau în opoziţie. Clientelismul e forma extremă, dar şi cea mai închegată pe care o ia nemulţumirea. Clientelismul e dezastruos: sprijinindu-şi aliaţii (de circumstanţă), statul mimează susţinerea culturii; pe de altă parte, pentru creator, a căuta sprijinul statului devine un scop mai important decît propria creaţie.

Relaţia ar putea fi transformată radical dacă oamenii de cultură ar dobîndi neîncrederea în stat. E implicată aici o viziune liberală despre stat ca rău necesar. Formula aceasta veche, ce poate fi întîlnită de la Thomas Paine la Bobbio, obligă cultura să fie antietatistă: **cultura trebuie să încerce limitarea puterii statului**.

A trece de la nemulţumire la neîncredere nu e un pas uşor: el presupune dobîndirea autonomiei intelectuale, capacitatea de a gîndi singur. Uneori singur împotriva tuturor. Luminarea despre care vorbea Kant e un nume destul de potrivit pentru acest proces.

Ignoranţă vs *forţa ideilor*

Atitudinea statului este şi mai problematică: dacă societatea e nemulţumită de stat, acesta din urmă, prin cei care îl ilustrează, ignoră societatea şi cultura. Exemplele sînt nenumărate. Iată doar cîteva: parlamentarii au ajuns să fie asociaţi cu lectura ziarelor (nu a cărţilor!); oamenii politici declară, fără a realiza ridicolul situaţiei (probabil pentru că sînt sprijiniţi de o opinie publică dezorientată) că sursele lor intelectuale cele mai profunde sînt cîţiva scriitori români din ultimul secol (de la Eminescu şi Creangă la Nae Ionescu şi Eliade), şi că această revendicare le-ar îngădui să conserve valorile naţionale; în fine, există, printre oamenii politici, un acord semnificativ în respingerea utilităţii doctrinelor, a ideilor politice, dar şi a ideilor în general.

Promovarea valorilor naţionale nu înseamnă recitarea ritualică a poemelor eminesciene. A citi ziare – să amintim acest lucru banal – nu e echivalent cu a şti ceva despre lume; cum la noi puterea presei nu este, pe de altă parte, puterea minţilor luminate, ci puterea minţilor vulgare, refuzul de a lua contact cu lumea prin intermediul ideilor ei „tari" e un act care degradează, nu unul care înalţă naţiunea. În ultimul timp, conflictul dintre stat şi oamenii de cultură a devenit unul care are ca miză tocmai fidelitatea imbecilă faţă de valorile provinciei române, desprinsă de orice legătură cu lumea. Las de o parte mimarea actelor de cultură, pe care o aflăm în sponsorizările interesate sau în kitschul democratic (despre care vorbea deja, în secolul trecut, Tocqueville).

Din rîndurile de mai sus se ghiceşte probabil care este condiţia ce poate schimba raportul dintre oamenii de stat şi oamenii de cultură. Nu le vom cere primilor să devină filosofi, căci aşa ceva este nu doar inutil, ci şi periculos. **Oamenii de stat trebuie să aibă încredere în forţa ideilor.** Ei trebuie să creadă în puterea criticii raţionale, să accepte, pe acest fundament, autonomia creaţiei. Omul de stat nu are voie să uite că adversarii săi trebuie să fie puternici. Prin idei. Căci ideile fac lumea, ele o schimbă în bine şi în rău. A trece de la ignoranţă la credinţa în forţa ideilor e mai uşor decît a trece de la nemulţumire la neîncredere. Pentru că nu trebuie să fii tu însuţi creator.

Cele două schimbări sînt indispensabile: de altfel, renunţînd la nemulţumire, pentru a îmbrăţişa neîncrederea în stat, oamenii de cultură devin cu adevărat idealişti, în aceeaşi măsură în care, părăsind ignoranţa, pentru a crede în forţa ideilor, oamenii politici devin realişti.

Corelarea celor două schimbări este de asemenea indispensabilă. Căci neîncrederea în stat fără credinţa oamenilor politici în forţa ideilor poate duce la schizofrenia corpului social, oamenii de cultură pierzînd astfel încrederea în societate. Pe de altă parte, în lipsa primului element, credinţa în forţa ideilor e doar o altă manieră de a subjuga societatea: ideologia e însă la fel de periculoasă ca şi ignoranţa.

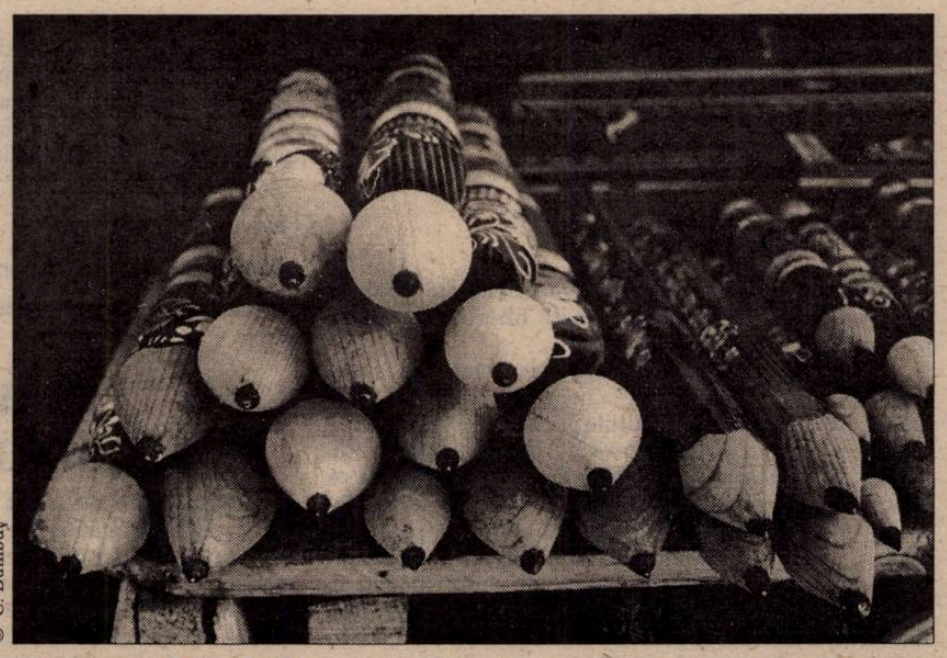

© C. Bumbuţ

Michèle MATTUSCH
profesor la Universitatea „Humboldt" din Berlin

Imagini paralele

– reprezentarea şi autoreprezentarea culturii române la Tîrgul de Carte de la Leipzig –

Dacă considerăm imaginea României, care a fost răspîndită în ultimii ani în Germania, trebuie să constatăm că România nu are puncte de pornire foarte avantajoase. Dictatura din perioada lui Ceauşescu şi consecinţele ei au făcut ca imaginea Germaniei despre România să fie mai degrabă sumbră. În centrul atenţiei mediilor au stat permanent evenimentele cotidiene: distrugerea violentă a sistemului naţional-comunist, continuarea acestuia în perioada posttotalitară, nenumăratele încercări de reformă destinate eşecului, confruntările violente între naţionalităţi, emigrarea germanilor din România. Imaginile despre sărăcie şi foamete, despre dezorganizare, corupţie şi criminalitate se repetau permanent. Reportajele de scandal deespre copiii străzii, despre căminele de copii şi despre bandele organizate de criminali nu se mai terminau. (Astfel «Rumba» este o abreviere pentru criminalitatea bandelor de români, folosită de poliţia germană, abreviere care s-a încetăţenit.)

Deci, dacă facem abstracţie de unele relatări sporadice, putem afirma că în ultimii ani foarte rar s-a vorbit despre cultura română. Prin urmare, Tîrgul de Carte din Leipzig a fost o ocazie binevenită pentru a pune din nou accentul pe acest aspect – bineînţeles doar în măsura în care un tîrg de carte în genere este în stare de aşa ceva. După cum se ştie, Tîrgul din Leipzig, în calitatea lui de „Ostmesse", de „Tîrg din est", spre deosebire de cel din Frankfurt, pune accentul primordial pe schimbul cultural cu ţările Europei de Est, promovînd contactul direct între autor şi public. Acest tîrg este deci un exemplu concludent pentru „bunele intenţii". Dovadă fiind multitudinea de manifestaţii, începînd de la colocviul pentru editori, pînă la mesele rotunde şi lecturile diferiţilor autori români sau germani din România, fără să uităm publicaţiile de pe piaţa germană şi expoziţiile editurilor româneşti. Cum a reacţionat însă presa?

Catalogul de presă al Tîrgului de Carte din Leipzig conţine în momentul de faţă 31 de titluri care se referă la tematica României. Dintre acestea 19 constituie simple anunţuri, 12 însă sînt articole şi comentarii. Dacă facem abstracţie de un interviu cu Andrei Pleşu şi un raport despre conferinţa sa inaugurală, rămîn 10 articole. Catalogul însă nefiind complet, trebuie să adăugăm articolele din revista *Freitag* (3 aprilie 1998), din ziarul *Berliner Morgenpost* (26 martie 1998), *Berliner Tagesspiegel* (26 martie 1998) şi ediţia specială pentru Tîrgul de Carte din ziarul din Halle *Mitteldeutsche Zeitung* (26 martie 1998).

În primul rînd trebuie spus că principala revistă culturală, săptămînalul *Die Zeit*, nici măcar nu a amintit că în centrul atenţiei Tîrgului de Carte din Leipzig se afla România. În schimb, se ocupă revista culturală *Freitag*, care provine din fosta RDG, de această temă. În general au predominat ziarele cu orientare de stînga, respectiv ziarele liberale de stînga, cum ar fi ziarul *TAZ (Die Tageszeitung)* care a publicat introduceri şi comentarii, *Frankfurter Rundschau* (25 martie 1998), foiletonul ziarului *Berliner Zeitung* (26 martie 1998), *Berliner Tagesspiegel* (26 martie 1998) şi suplimentul literar al revistei *Berliner Morgenpost* (25 martie 1998). În afară de acestea, trebuie amintite desigur şi ediţia specială pentru Tîrgul de Carte a ziarului din Halle *Mitteldeutsche Zeitung* (26 martie 1998), ziarul *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (24 martie 1998), foiletonul din *Süddeutsche Zeitung* (21, 22 martie 1998), comentariile din *Leipziger Volkszeitung* (18 februarie 1998) şi din *Dresdener Neueste Nachrichten* (21 martie 1998). Putem deci constata faptul că relatările despre tematica României depind şi de condiţii regionale. Imaginea se completează prin două emisiuni TV, şi anume o scurtă prezentare în emisiunea *Kulturreport* la televiziunea publică, canalul ARD, pe 29 martie 1998, de Helmuth Frauendorfer şi emisiunea canalului cultural franco-german *Arte* în cadrul seriei *Metropolis* de Margareta Kreuzer în data de 4 aprilie 1998. Ele constituie materialul de bază la care ne vom referi în expunerea noastră.

„...cîţiva centimetri deasupra pămîntului..."

La prima vedere am putea spune în mod ironic că „imaginile fac popoarele". Relaţia dintre imagine şi text joacă un rol foarte important. În trei dintre şase ziare observăm ceea ce provoacă cel mai important efect de recunoaştere pentru cititorii germani: articolele despre România sînt ilustrate de imaginea enormului palat poststalinist din Bucureşti, pe care Ceauşescu şi l-a construit în ultima decadă a regimului său. Această imagine atrage atenţia cititorilor amintind de odioasa dictatură. În acelaşi timp însă devine simbolul unei ţări întregi; România este – pare-se – Palatul poporului. În comparaţie cu aceste imagini, cele din ziarele *Berliner Zeitung* şi *Morgenpost* se dovedesc a fi mai neutre.

Dar şi aici efectele senzaţionale de recunoaştere şi de confirmare joacă un rol important. Imaginile despre copiii străzii din *Berliner Morgenpost* sau despre sărăcia ţăranului român din *Miteldeutsche Zeitung*, prin emoţia şi şocul pe care îl produc, îl reasigură pe cititorul autohton de poziţia lui ferită. În afară de aceasta constatăm că în general introducerea în tematică se face prin expunerea condiţiilor economice şi politice ale ţării.

În ceea ce priveşte textele înseşi, deseori titlurile sînt foarte elocvente. Aşa de exemplu *TAZ* titrează interviul introductiv cu Herta Müller foarte amplu: *„Wie in einem Schlund" Straßenkinder, Dracula, Folklore: Wo liegt Rumänien? Die Leipziger Buchmesse, Ende dieses Monats, will ein Rumänienbild jenseits der Klischees vermitteln („Ca într-o prăpastie". Copiii străzii, Dracula, folclor: Unde se află România? Tîrgul de Carte din Leipzig, de la sfîrşitul lunii, vrea să prezinte o imagine a României dincolo de clişee).* Deci, deşi redacţia ziarului este conştientă de clişeele ce întunecă imaginea României, ea se serveşte fără jenă de acestea pentru titlul interviului. Numai cu greu ziarul îşi poate ţine promisiunea de a convinge cititorul că doreşte să contribuie la o nouă imagine a României din moment ce Herta Müller subliniază în interviul ei că în România nu a existat o reflecţie critică asupra totalitarismului din partea intelectualilor şi că: „... vanităţile, religiozităţile, misticismul, ideile despre genialitate", caracterizează intelectualii români. Majoritatea intelectualilor, precum spune ea: „plutesc cîţiva centimetri deasupra pămîntului". Iar în *Tagesspiegel*, Ernest Wichner îşi intitulează articolul: *Nur schwer löst sich das intellektuelle Rumänien, Schwerpunkt der Leipziger Buchmesse, vom vormodernen Selbstverständnis der Ceauşescu-Ära. Autoren und Debatten heute – eine Übersicht (România intelectuală – ţara-temă de la Tîrgul de Carte din Leipzig – se desparte cu greu de identitatea ei premodernă din timpul erei Ceauşescu. Autorii şi dezbaterile din ziua de azi – o privire de ansamblu).* În schimb, ziarul *Berliner Zeitung* acordă cuvîntul lui Richard Wagner sub titlul *Zwischen Lethargie unde Basarwirtschaft (Între letargie şi economia de bazar).* În ziarul *Frankfurter Rundschau* Klaus Henkel introduce tema cu titlul *Auf Schlingerkurs nach Europa zurück zu sich selbst. Rumänien und seine Literaten: Ein subjektiver Einfall. Zum Schwerpunktthema der Leipziger Buchmesse (În derivă. Drumul spre Europa duce înapoi la sine. România şi literaţii ei: O idee subiectivă. Despre ţara-temă la Tîrgul de Carte din Leipzig)*, iar ziarul *Süddeutsche Zeitung* titrează: *Wo Wahrheit Wahnsinn wird. Das Abnormale als Normalität – Rumänien ist Schwerpunktthema der diesjährigen Leipziger Buchmesse (Acolo unde adevărul devine nebunie. Anormalul ca normalitate – România, ţara-temă la Tîrgul de Carte din Leipzig în anul acesta),* şi Susanne Schreiber titrează în *Handelsblatt* (27 martie 1998): *Sinn für das Abgründige (Sentimentul prăpăstiosului).* În sfîrşit, Christian Eger promite în ziarul *Mitteldeutsche Zeitung* din Halle în articolul său existenţa unei *Grădini a poeziei dincolo de cei şapte munţi (Dichtergarten hinter den sieben Bergen).* Prin citatul său ironic, autorul atrage atenţia cititorului german, prin intermediul basmului *Albei-ca-zăpada*, asupra comorilor ascunse probabil în îndepărtatul sud-est al Europei. Un alt foiletonist din Leipzig, Andreas Montag, prezintă sub titlul *Cerul deasupra Bucureştiului (Himmel über Bukarest)* două cărţi mai în amănunt. În mod semnificativ este vorba de doi autori publicaţi în Germania, de Mircea Cărtărescu, a cărui proză *Nostalgia* a apărut, în 1997, la editura berlineză *Volk und Welt*, în traducerea lui G. Csejka, şi de Carmen Francesca Banciu, al cărei roman *Waterflucht* a apărut în 1998, cu scurt timp înainte de tîrg, la aceeaşi editură.

În acest context ne pare o excepţie faptul că *Frankfurter Rundschau*, după o introducere de Klaus Henkel, se referă în mod precaut la o prezentare a literaturii contemporane române dintr-un punct de vedere românesc, autorul fiind Mircea Cărtărescu. El oferă singura contrapoziţie. Cu titlul *Das Selbstbewußtsein eines ...escu. Wider die landläufigen Mißverständnisse und Vorurteile. Die rumänische Gegenwartsliteratur. (Conştiinţa de sine a unui ...escu. Împotriva neînţelegerilor şi prejudecăţilor curente. Literatura română contemporană)*, Mircea Cărtărescu încearcă să combată clişeele curente din unghiul său de vedere.

Sanctuarele naţionale române

Dar să rămînem deocamdată la articolele care încearcă să ofere un soi de privire de ansamblu. De exemplu, Rolf Schneider face în articolul său din *Berliner Morgenpost*, intitulat *Die wahre Heimat von Ionesco und Paul Goma (Adevărata patrie a lui Ionesco şi a lui Paul Goma)*, o introducere în istoria, limba şi cultura română, bineînţeles nu fără reverenţa obligatorie faţă de mitul lui Dracula. Şi mai simplistă se dovedeşte a fi prezentarea din ziarul *Mitteldeutsche Zeitung*. La marginea paginii sînt juxtapuse fotografii, scurte subtexte şi portrete, astfel încît poza lui Mihai Eminescu ajunge să fie publicată imediat lîngă cea a lui Dracula. (Este vorba de prezentarea volumului de fotografii cu titlul *Geistersuche. Auf den Spuren des Unheimlichen von Irland nach Transsilvanien* de Simon Marsden.)

© S. Gheţie

În acest sens selecţia emisiunii *Metropolis*, în interviurile căreia li se acordă cuvîntul lui Mircea Dinescu, Gellu Naum, Mircea Cărtărescu şi Anei Blandiana, se dovedeşte a fi echilibrată şi de-a dreptul reprezentativă. Slabă este în schimb prezenţa unui singur autor român la televiziunea germană. Helmuth Frauendorfer, în emisiunea despre Tîrgul de Carte din Leipzig din *Kulturreport*, îl prezintă doar pe Gellu Naum într-un interviu mai vechi. În general, remarcăm că predomină repetiţiile şi stereotipurile; Ana Blandiana, Mircea Dinescu, Gellu Naum par a fi puncte de referinţă obligatorii. Împreună cu Mircea Cărtărescu ei rămîn într-o viziune de ansamblu autorii cei mai citaţi în presa germană. Numai rar sau sporadic sînt amintiţi şi alţi autori. Jurnalismul german şi-a făcut o imagine stereotipă asupra literaturii din România, imagine care oscilează între simplificări şi etichetări.

În schimb, se acordă întotdeauna o atenţie mare emigranţilor, fie ei de limbă germană sau română. Norman Manea, Paul Goma, Herta Müller, Richard Wagner şi mai ales Oskar Pastior sînt – bineînţeles – mai apropiaţi presei germane. Cel mai des însă sînt citaţi marii maeştri emigraţi în anii '30, şi anume Em. M. Cioran, M. Eliade sau E. Ionesco. Ei sînt cunoscuţi publicului larg, operele lor fiind în mare parte traduse din limba franceză. Dar cu ei se formează şi un alt clişeu. Este vorba de imaginea intelectualului român, care se simte neînţeles de poporul său, care-l urăşte şi care îi întoarce spatele. Astfel Christian Eger îl citează pe Em. M. Cioran în articolul său: „Îi uram pe ai mei, ţărani atemporali. Mă refuzam eternităţii lor negative, gîndirii lor fantomatice împietrite". După aceasta articolul trece imediat la expunerea miturilor româneşti. Mitul mioritic despre neamul de „ciobani traci" de dincolo de cei şapte munţi serveşte la descrierea ironică a imaginii despre sine însuşi a românului.

Şi Ernest Wichner şi Richard Wagner se referă la poeţii şi la gînditorii aşa zisei „generaţii de aur", servindu-se de aceştia pentru a atrage atenţia asupra faptului că elita intelectuală română dintre cele două războaie mondiale era implicată în Garda de fier. Ei vor să readucă în amintirea intelectualilor postcomunişti din România datoria lor morală care, după părerea celor doi autori, a fost neglijată pe timpul sistemului ceauşist. „În România", E. Wichner citează aici din volumul „Despre clowni" / „Über Clowns" (1998) de Norman Manea, „predomină imaginea de-a dreptul idealizată a scriitorului în calitatea sa de *pur artist*, scriitorul ca om de elită, ca fiinţă care trăieşte departe de bruiajul cotidian şi de plebe". Astfel Wichner confirmă tezele Hertei Müller din *TAZ*, care afirmă că în România nu există o artă care se ocupă de realităţile ţării.

Dacă facem abstracţie de revendicarea ca literatura să reflecte conflictele actuale şi imediate, trebuie să constatăm totuşi că imaginea despre literatura română contemporană este deficitară. Generaţiile din urmă, autorii anilor '80 şi '90, care de altfel erau puşi în centrul atenţiei la Tîrgul din Leipzig, de-abia sînt luaţi în seamă. În comparaţie cu literatura emigranţilor, lupta lor pentru supravieţuire în sistemul ceauşist se trece sub tăcere. În schimb, sînt continuate nu rareori în străinătate controversele dintre autorii din ţară şi cei emigraţi.

Cert este faptul că discursul jurnalistic nu ofensează pe nedrept sanctuarele naţionale române. Antisemitismul, şovinismul, sacralîzarea culturii şi formarea de mituri, teme care mult timp au fost trecute sub tăcere în România, se dezbat acum tocmai în presa germană. O dată cu sfîrşitul erei Ceauşescu literatura română este din nou integrată în ansamblul literaturilor europene, şi astfel trebuie să facă faţă unei serii de noi cerinţe, printre care şi cîteva întrebări neplăcute. Acum se pune întrebarea, ce efect a avut literatura română într-adevăr asupra mediului său socio-cultural? Literatura română se măsoară acum după modul în care îşi tratează propria orientare, după raportul ei cu literaturile minorităţilor şi după poziţia ei faţă de un pluralism înţeles în sensul cel mai larg al cuvîntului. Astfel, evident, canonul literar din România, care de peste 150 de ani se orientează după identitatea naţională, este pus sub semnul întrebării.

Acestea ar fi în mare parte clişeele despre cultura română mijlocite de către mass-media germane cu ocazia Tîrgului din Leipzig: imaginea României oscilează între miturile şi fanteziile naţionale, care sînt citate în mod ironic, şi prejudecăţi. Referinţele la dictatura totalitară, aluzia la „starea de conştiinţă premodernă a intelectualului român" înlocuiesc deseori reflecţia aprofundată pentru ca, în final, imaginea mediatizată a României, în variantele sale cele mai banale, să alunece la miraculoasa şi exotica grădină a poeziei, unde intră în joc personajul Dracula.

...escu

Acestor imagini i se opune doar imaginea despre sine a lui Mircea Cărtărescu. Profitînd de posibilitatea de a publica în ziarul *Frankfurter Rundschau* şi pornind de la complexul de minoritate al scriitorului român, care pentru un străin nu reprezintă decît un „...escu între mulţi ...escu", Cărtărescu încearcă în mod curajos şi competent să combată miturile mediatizate. Conştient de valoarea sa, autorul afirmă: „Adevărata imagine a României de azi nu o veţi găsi la bandele de criminali, la copiii străzii sau la cîinii vagabonzi, ci la scriitorii care vor lua cuvîntul la Leipzig. Da, eu sînt imaginea României de azi". Mircea Cărtărescu alege calea unei culturi mijlocite individual, prin personalitatea autorului şi prin opera sa literară. El pune accentul pe lectura de carte şi speră ca efectul acesteia asupra publicului să ducă la un schimb reciproc.

Din păcate, însă, mass-media au ignorat în mare parte autorii români, care veniseră în mare număr la Leipzig. O excepţie demnă de amintit este numărul special al revistei *Neue Literatur* (Nr. 1/1998), editată de G. Csejka cu ocazia Tîrgului, care publică fragmente din operele unor scriitori ca Ştefan Agopian, Nora Iuga, Ioan Groşan, Viorel Marineasa, Mircea Dinescu, Daniel Vighi, Caius Dobrescu şi H.-R. Patapievici. În presa cotidiană însă numai Klaus Hensel din ziarul *Frankfurter Rundschau* aminteşte de generaţia '80 şi recomandă textele ei la lectură.

Dar pentru mass-media, în general, aceste prezentări competente nu joacă nici un rol. Interesul lor se focalizează pe autorii accesibili în limba germană, traduşi şi publicaţi în ultimii ani. Pe de altă parte, tîrgul de carte şi mijlocirea prin mass-media constituie o imagine a literaturii române bazată pe evenimenţial şi pe excepţionalitate. Romanul împotriva dictaturii, romanul unui autor evreu problematic, volumul de poezii al poetului disident, acestea sînt evenimentele care formează imaginea mediatizată a literaturii. E drept că ultimul supra-realist român în viaţă sau romanul, regăsit după 40 de ani, al unui autor necunoscut, emigrat din România, cum a fost cazul lui Al. Vona, sînt fenomene demne de luat în seamă. Dar această mediere a literaturii face ca literatura însăşi să devină acel eveniment spectacular de care aminteam la început.

Permutările care rezultă din această manieră de a proceda sînt enorme. Impactul ierarhiilor valorice labile interne cu reprezentările şi evaluările externe, deseori politizate, contribuie la deformarea imaginii României.

(subtitlurile aparţin redacţiei)

© S. Gheţie

Z. ORNEA

Fonduri pentru programe culturale

Nu e un secret pentru nimeni că, de fapt, cultura română s-a constituit tîrziu, tocmai în epoca modernă, adică atunci cînd alte culturi din ţările Europei de Vest, poate şi Centrale, aveau un trecut bogat şi tradiţii. De fapt, n-am avut o epocă a clasicismului şi elementele pe care le identificăm ca avînd legătură cu clasicismul sînt, toate, *a posteriori*. De fapt, cultura română modernă a apărut în epoca dominată de romantism, purtînd toate însemnele acestei caracteristici ca atitudine tipologică şi în calitate de curent literar. Aşa s-a făcut că Eminescu apare tuturor, la noi, drept ultimul mare romantic european, deşi e greu de apreciat dacă aşa se relevă şi exegeţilor de dincolo de fruntariile ţării. Intrată atît de tîrziu în circuitul cultural european (şi aflată mereu în situaţia de receptacol al unor influenţe), pentru dezvoltarea ei trebuiau închipuite stategii ale unei posibile politici culturale. Şi ele au apărut. Spre 1840, Ion Heliade Rădulescu, editor, poet, om politic, gazetar şi cugetător, propune acel vestit program (după modelul lui Aymé Martin) al unei „Biblioteci universale", prin care năzuia traducerea şi editarea sistematică a principalelor opere filosofice, literare şi istorice din Antichitate pînă în epoca modernă. Programul era prea vast şi cutezător pentru a putea fi realizat. A rămas însă ştiut ca un deziderat remarcabil al unei posibile politici culturale. Paşoptiştii, ca peste tot în structurile româneşti, au turnat fundamentele culturii noastre moderne. Nu s-a dezvoltat însă armonios, încît, la 1867-1868, Junimea, prin Titu Maiorescu, avea să-i descopere asperităţile, eşecurile parţiale, megalomaniile şi inadecvarea. Se poate spune, neîndoielnic, că militantismul junimist „în contra direcţiei de astăzi în cultura română" (1868) este un adevărat program de politică culturală, menit să-i creeze condiţiile pentru o dezvoltare firească. Finalul acestui studiu din 1868, după ce releva neadevărul pe care e înălţat edificiul cultural, e atoategrăitor: „Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi şi această formă binefăcătoare a vieţii omeneşti; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, şi dacă stăruieşte în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată şi între o naţiune rezistentă se nimiceşte naţiunea, dar niciodată adevărul". Deşi necesar istoriceşte acest militantism cultural junimist, el era adesea exagerat. Formele pe care le condamna, găsindu-le stricăcioase, ca împrumuturi neadaptate fondului, erau, de fapt, justificate pentru că o ţară intrată mai tîrziu în circuitul civilizaţiei şi al culturii e nevoită să adapteze modele care şi-au verificat aiurea validitatea. Dar, încă o dată, programul propus de Junimea pentru progresul cultural românesc a fost benefic. Şi să nu se uite că, de prin 1866-1867, Junimea, dispunînd şi de o tipografie, a închipuit un program cultural demn de stimă: de a publica nu numai traduceri bune, dar şi cărţi de literatură, istoriografie şi merituoase manuale şcolare. Din păcate, acest ultim segment al programului cultural junimist nu s-a împlinit, rămînînd de izbeliste. Organismul nostru cultural (inclusiv cel literar) s-a dezvoltat însă pe o albie firească şi relativ destul de armonios, marcînd apariţia unor opere de primă mărime. Cînd şi cînd, apăreau iniţiative speciale de politică culturală. Astfel, în preajma veacului nostru şi în primul său deceniu, acel neasemuit ministru al Instrucţiunii Publice în guvernele liberale Spiru Haret (din 1899 pînă în 1904 şi din martie 1907 pînă în decembrie 1910) a imaginat politici culturale menite să ridice condiţia intelectuală a populaţiei săteşti, în zdrobitoare majoritate analfabetă. Accentul pus pe învăţămîntul preliceal (dar şi liceal şi universitar), pe educaţia adulţilor prin aşezăminte culturale sătesti a dus şi la crearea unei literaturi adaptată acestor scopuri. Spiru Haret a finanţat acele publicaţii *(Vatra, Gazeta săteanului*, mai înainte *Vieaţa* lui Vlahuţă) care au precedat apariţia, în decembrie 1901, a revistei *Semănătorul* (din 1903 *Sămănătorul)*, pusă sub direcţia lui Coşbuc şi Vlahuţă, referenţi în Ministerul Instrucţiunii. Din capul locului şi după instalarea, în 1903, a lui N. Iorga ca director al revistei, creîndu-se curentul sămănătorist, Spiru Haret a finanţat această publicaţie ca şi alte iniţiative asemănătoare. Nu intră, aici, în discuţie, calitatea estetică a literaturii sămănătoriste care mută, premaiorescian, accentul de la esteticul pur spre cultural, moral şi etnic. Important e de semnalat faptul că avem a înregistra, prin curentul sămănătorist, o politică culturală sprijinită şi finanţată de stat. Astfel de iniţiative nu se mai produc decît tîrziu, tocmai prin anii treizeci. Atunci, la iniţiativa regelui Carol al II-lea, se întemeiază Fundaţia culturală regală pentru literatură şi artă, avînd şi o editură pusă sub conducerea prof. Al. Rosetti, trecut aici de la Editura „Cultura Naţională", întemeiată şi finanţată de bancherul generos Aristide Blank. Să adaug că regele Carol al II-lea sprijinea direct şi cercetările monografice ale Şcolii sociologice a lui Dimitrie Gusti în lumea rurală, finanţînd şi acest vestit Institut Social. Dar la Editura Fundaţiei Regale s-a imaginat un adevărat şi fructuos program de politică culturală în planul literaturii. Casă editorială necomercială, paralel cu promovarea literaturii contemporane (inclusiv debuturi), se iniţia publicarea, în ediţii critice remarcabile, a operei scriitorilor români clasici fundamentali. Ediţiile critice de atunci au rămas, şi azi, cu valoare referenţială. Totodată, pentru scriitorii contemporani fundamentali, a fost iniţiată colecţia, repede devenită vestită, „Ediţii definitive". E, în iniţiativa regelui Carol al II-lea (bine sfătuit), ultima mare politică de ordin cultural, cunoscută între războaie. Şi, de fapt, este cea mai importantă şi eficientă cam de la începutul României moderne. N-aş neglija (ca istoric literar şi editor ce mă aflu) nici politicile culturale în deceniile comuniste, datorate – toate – unor cărturari voitori de bine, în materie de ediţii critice şi traduceri bine gîndite şi cuprinzînd toate marile literaturi ale lumii. Din păcate, ediţiile critice, realizate excelent, au avut parte de prea atenta supraveghere a cenzurii, apărînd mereu cu textul ciumpăvit între croşete drepte. Toată îndelungata bătălie pentru restituirea textului integral al operei clasicilor literaturii române nu a izbîndit decît cînd şi cînd. Avem azi parte de o politică culturală pentru promovarea valorilor literar-ştiinţifice româneşti? Parţial, se poate răspunde afirmativ, dacă avem în vedere activitatea acelei Comisii a Culturii Scrise care funcţionează, de doi ani, pe lîngă Ministerul Culturii şi care finanţează proiecte culturale de interes naţional. E mult? E puţin? E, aş spune, mulţumitor la nivelul posibilităţilor financiare ale statului.

Din păcate, cultura română e puţin sau deloc cunoscută în lume. Şi e nedrept. Pentru că ştim prea bine că avem o cultură şi o literatură importante, care ar merita să fie cunoscute şi stimate în orizontul cultural universal. Lacuna aceasta, catastrofală prin consecinţe, poate fi cel puţin ameliorată, printr-o politică culturală adecvată. Şi asta numai prin sprijinul financiar al statului, ale căror organisme trebuie să înţeleagă rostul acestui efort financiar. Nenorocirea a făcut că niciodată statul n-a avut suficiente resurse financiare în acest scop nici în trecut (chiar între cele două războaie sau în deceniile dictaturii), nici astăzi. Trebuie fonduri, masive, pentru a găsi nu numai buni traducători, dar şi edituri de prestigiu şi o publicitate eficientă. O ţară vecină nouă (Ungaria) a investit o sumă uriaşă în dolari (scrisă cu nouă zerouri), cu ajutorul cărora a recoltat succese de stimă remarcate în unele capitale culturale europene. Noi rămînem săraci şi neajutoraţi. Ne-am tot iluzionat şi continuăm să ne iluzionăm că ne facem cunoscuţi prin traduceri (făcute şi imprimate în România) din poezie, cînd occidentalii nu-şi citesc propria lor poezie. Asemănător de păgubitor s-a procedat şi cu ocazia recentului Tîrg de Carte de la Leipzig, cînd s-a sprijinit financiar imprimarea, în limba germană, a unui număr important de volume ale unor poeţi români, traduşi în România şi imprimate tot aici, în loc s-o fi luat din vreme şi să găsim traducători germani şi edituri germane. Aceste politici culturale păguboase ar trebui abandonate decis, îndreptîndu-ne atenţia, în aceste strategii, spre proza de ficţiune, memorialistica, jurnale (literatura subiectivă) şi proză reflexivă. Organismul instituţional cel mai adecvat acestor înalte scopuri este, fără îndoială, Fundaţia Culturală Română. Aceasta ar trebui să aibă parte de bugete util adecvate şi de o bună colaborare cu Ministerul Culturii. Celelalte organisme paralele (precum unele departamente ale Ministerului Informaţiilor) ar trebui să capete alte îndatoriri, fondurile bugetare revenind Fundaţiei Culturale Române. Strategiile adecvate şi eficiente (unele există şi au fost experimentate cu folos) ar trebui extinse şi aplicate. Dar pentru toate acestea, încă o dată, avem nevoie de bugete consistente. Altfel, cultura română va continua să fie, pe harta culturală universală, o necunoscută.

---

dr. Leon VOLOVICI
profesor la Universitatea Ebraică din Ierusalim

„Amestecul străinilor este legitim..."

Discuţia despre „prezenţa culturii româneşti în lume" se poartă, de obicei, în termeni foarte generali. Cum credeţi că am putea aduce problema pe un teren mai pragmatic, în aşa fel încît să înţelegem în primul rînd cui ne adresăm?

Aceasta este într-adevăr o chestiune de politică culturală, care trebuie făcută cu inteligenţă şi cu competenţă. Eu m-aş referi la altă chestiune în primul rînd: cine-i reprezintă pe români? Foarte multe lucruri depind enorm de calitatea celor care-i reprezintă: cine participă la congrese, cine participă la expoziţii sau festivaluri etc. Oamenii nu judecă după imaginea pe care aceşti reprezentanţi vor s-o dea despre România, eventual înfrumuseţînd-o, ci judecă după calitatea acelor oameni. Dacă este de bun nivel intelectual, dacă este preocupat de adevăr, chiar dacă afirmă unele lucruri critice, face o impresie bună prin el însuşi. Invers, impresia proastă se naşte din vechea retorică „patriotică" ceauşistă (pe care am mai întîlnit-o la unele manifestări).

Pe lîngă aceste calităţi intelectuale, la reprezentarea culturii române în lume contribuie şi aspectele practice, birocratice, de management cultural, pe care trebuie să le rezolve ataşaţii culturali ai României sau personalul centrelor culturale din străinătate.

Dintre cei pe care i-am cunoscut eu, cei tineri au un alt mod de a gândi, alt tip de comunicare cu lumea, nu mai sînt crispaţi şi solemni de parcă ar fi înghiţit drapelul cu băţ cu tot. Rolul lor este în primul rînd de a cîştiga încrederea şi interesul partenerilor străini, pentru că numai astfel poate creşte eficienţa manifestărilor culturale. Am fost de curând la Bucureşti la o conferinţă cu organizare mixtă, româno-americană, despre politici ale culturii şi ale identităţii în România modernă. Organizarea a fost exemplară, nivelul excepţional. Am văzut profesori de la universităţi americane (care nu erau specialişti în probleme româneşti) foarte încîntaţi de nivelul discuţiilor, al publicului, al studenţilor din sală. În acest fel, printr-o discuţie sinceră şi de bună calitate intelectuală, a fost câştigat interesul unor oameni care înainte de a veni aici nu ştiau mare lucru despre România.

Credeţi că sîntem în continuare într-o prelungită criză de identitate?

Nu ştiu dacă într-adevăr există o criză, dar în mod sigur se prelungeşte discuţia despre ea, cu multă retorică goală şi cu aceleaşi stereotipuri. Probabil că este totuşi necesară, pentru că după o stagnare atît de lungă sînt multe lucruri de clarificat şi, în acelaşi timp, există o puternică dorinţă de a nu le clarifica, ci de a le acoperi cu o retorică prin care o limbă de lemn se înlocuieşte cu o nouă limbă de lemn. Ca să dau un singur exemplu: cînd cineva din străinătate formulează critici la adresa României, nu se mai vorbeşte despre „neamestecul în treburile interne", ci se preferă formule de tipul „există un lobby internaţional interesat în monitorizarea..." etc. E de fapt acelaşi lucru, exprimat altfel; nu putem cere lumii să se intereseze de noi doar pentru aspectele pozitive. Şi apoi, „amestecul" străinilor este legitim, pentru că în lumea de azi fiecare este interesat de problemele celuilalt. Atîta vreme cît nu este vorba despre un amestec politic sau militar, e foarte bine. Cu cît se vor „amesteca" în chestiuni culturale ori publicistice, cu atît va fi mai bine, pentru că va fi o dovadă de interes.

În ultimii ani, cînd aţi venit în România, aţi cunoscut tineri cercetători şi studenţi? Ce impresie v-au făcut?

Am intrat în legătură cu cîţiva şi i-am urmărit pe unii şi la studii în străinătate. Nivelul lor mi s-a părut excepţional. Tineri foarte dotaţi, în momentul în care au avut condiţii normale de lucru în străinătate, au făcut şi acolo o impresie foarte bună. Cred că ei vor schimba cursul cercetării şi al învăţămîntului (cel puţin al celui umanistic, pe care îl cunosc mai bine). Este o schimbare evidentă în mediul tinerilor. Nu vreau totuşi să dau o imagine euforică, pentru că schimbarea nu e numai în bine. La conferinţele sau cursurile la care am participat am observat şi tineri cu priviri încruntate şi cu nişte clişee legionaroide în gîndire. Nu-mi dau seama cît sînt de semnificativi pentru ceea ce se întîmplă în mediile studenţeşti. Altfel, de la întîlnirile cu studenţii am plecat cu o impresie foarte bună: am observat la ei o mare dorinţă de a cunoaşte, de a „intra" în spiritul vremii. Viitorul lor depinde însă şi de atmosfera politică şi intelectuală din România. Să sperăm că vor avea forţa de a impune ei o nouă atmosferă.

A consemnat
Mircea VASILESCU

DRUM DE UNUL SINGUR

Mi-a scris de curînd la *Dilema* un tînăr care îmi cerea anumite informaţii şi referinţe legate de tematica paginii „Din polul plus...“. Pentru a-mi explica tipul lui de interes, a făcut o scurtă naraţiune a drumului său personal. Cu acceptul lui, am să reproduc aici fragmente din scrisoarea trimisă. Dacă prezentarea lor mi se pare utilă este nu numai fiindcă avem de a face cu o căutare autentică şi mai puţin convenţională, dar mai ales pentru *lipsa de răspuns* cu care o asemenea căutare e întîmpinată de cei mulţi dintre responsabilii ortodocşi (există, evident, notabile excepţii printre ei). S-ar spune că Ortodoxia nu mai este livrată astăzi decît ca o reţetă plată, uniformizantă şi că adîncimea ei a ajuns să fie interzisă chiar de cei care ar trebui să ne îndrepte spre ea.

„Sînt născut în 1974 şi anul acesta termin Facultatea de Silvicultură şi Exploatări forestiere cu o diplomă de inginer silvic. Pînă la douăzeci de ani am citit mult, însă nimic serios. Nu aveam nici o legătură cu credinţa. În familie, numai bunicul merge la biserică, însă doar o singură dată pe an, în noaptea de Înviere. În rest, în casă nu vorbeam deloc pe teme religioase; îmi aduc aminte doar că am citit o dată Noul Testament.

În vara lui 1994 am făcut o călătorie destul de lungă prin Franţa şi ţările de tranzit (Trăiască prietenia prin corespondenţă!). Datorită bugetului foarte limitat, în cele două luni şi jumătate am călătorit aproape numai cu auto-stopul şi am dormit foarte mult „à la belle étoile“ sau în cele mai bizare locuri: cămine pentru „clochards“, gări, biserici, parcuri dar şi în familii.

Ce este important este că tot timpul am fost singur şi că am trecut prin nişte situaţii destul de dure. Aşa că m-am întors acasă schimbat, cu mai multă încredere în mine, mai liber faţă de sfaturile şi părerile celorlalţi. Şi foarte schimbat din punct de vedere religios. În lungile zile petrecute singur pe marginea şoselei sau pe vreo bancă, am simţit că nu aş putea face asta dacă nu ar fi cineva care să mă sprijine. Poate că singurătatea m-a făcut mai sensibil la prezenţa Duhului?!

În orice caz, nu cred că a existat un moment anume, bine definit în timp, în care să se producă această deschidere. Mai degrabă cred că atingerea Duhului a fost foarte uşoară, aproape de nesimţit; abia după cîtva timp mi-am dat seama cît de mult m-am schimbat.

Îmi aduc aminte că am început să frecventez reuniunile ASCOR-ului local – era atunci festivalul *Filocalia*, chiar înainte de Crăciun. Apoi, am mai mers un timp la întîlnirile ASCOR, dar, văzîndu-le ca o pierdere de vreme, am renunţat.

Am început atunci să citesc cărţi pe teme religioase, aproape în exclusivitate ortodoxe: părintele Stăniloae, părintele Cleopa, „Dialoguri la Athos“ şi, bineînţeles, „Filocalia“. Mergeam pe la mănăstiri şi a fost chiar un timp cînd mă gîndeam să mă călugăresc – era entuziasmul începutului, cînd lucrurile sînt sau albe sau negre, cînd cei care nu sînt cu noi sînt împotriva noastră.

Ceea ce nu am reuşit însă să fac atunci, şi nu reuşesc să fac nici acum, este să intru în viaţa practică a Bisericii văzute. Acum cîţiva ani am avut o încercare de spovedanie la părintele Teofil Pîrîianu de la Sîmbăta, dar am eşuat: nu mergeam la liturghie duminica şi de sărbători, nu posteam, nu mă rugam în fiecare zi. Aşa că, odată întors acasă, am început să merg duminica la slujbă, am ţinut postul Paştelui, dar, după patru-cinci luni, am abandonat: mă plictiseam în timpul slujbei şi gîndurile îmi zburau total aiurea.

Între timp i-am descoperit pe Dostoievski, Soloviov, Berdiaev, de la care am învăţat cel mai mult. De

© P. Călinescu

fapt, datorită lor am înţeles ceva din partea interioară a creştinismului, am reuşit să mă apropii de taina iubirii aproapelui şi a lui Dumnezeu.

Facultatea nu a prea mai contat în toţi aceşti ani şi aproape tot timpul mi l-am petrecut citind şi, din cînd în cînd, călătorind. Pentru a vă face o idee despre schimbarea mea în acest domeniu, am să vă spun cîţiva din autorii pe care i-am citit, în ordinea descoperirii lor: D. Stăniloae, L. Tolstoi, V. Soloviov, Dostoievski, Berdiaev, Lanza del Vasto, Cuviosul Siluan Athonitul, Goethe, Gogol, Turgheniev, R. Guénon, L. Uspensky, N. Steinhardt, Ignatiu de Loyola, M. Eliade, Sf. Augustin, Miguel de Unamuno, Papini, H. Zimmer, Denis de Rougemont, P. Evdokimov, Sf. Francisc din Assisi, Paul Ricoeur, Seraphim Rose, Fr. Schiller, Sf. Ignatie Brianceaninov, S. Kierkegaard, L. Şestov, Kallistos Ware. În plus, mai sînt cărţile de istoria civilizaţiilor, psihologie, sociologie, politică şi, în ultimul timp, toate cele care analizează societatea modernă. Iată, deci, cum mi-am petrecut ultimii patru ani şi iată-i pe cei care m-au format.

Din păcate, problema care străbate toţi aceşti ani este lipsa cuiva care să mă îndrume. Influenţele veneau din cărţi şi, cîteodată, de la radio; foarte rar de la o persoană sau alta. Aşa se explică şi modul haotic, „rizomatic“ în care săream de la un autor la altul, de la un subiect la altul şi de la o temă la alta. Astfel încît acum am o cultură extrem de superficială, cu toate că mi-am format o vagă idee despre ştiinţele care au ca subiect omul.

Dar a sosit momentul cînd trebuie să se schimbe ceva, deoarece „timpul nu mai are răbdare“. În ultimul an universitar m-am gîndit foarte mult la ceea ce voi face după absolvire. Datorită schimbărilor apărute în viaţa mea după începerea facultăţii, acum silvicultura nu mă mai atrage aşa de mult, cu toate că natura îmi rămîne aproape. Nu cred că aceasta e vocaţia mea, dar problema este că nu ştiu nici care ar putea fi.

În orice caz, am nevoie de un timp de gîndire departe de familie şi de ţară, un timp în care să mă hotărăsc ce am de făcut şi în care să încerc să-mi descopăr drumul. Din fericire, în urma unui lanţ de coincidenţe, am cunoscut o fată care acum lucrează la Asociaţia „Point-Coeur“ în Bucureşti. Asociaţia este franceză, catolică şi a fost fondată acum opt ani de părintele Thierry de Roucy. În prezent e destul de mare, existînd în jur de douăzeci de „Puncte-Inimă“ în Argéntina, Peru, Columbia, Vietnam, India, Tailanda, Filipine, Kazahstan, România şi Senegal. Scopul asociaţiei este să ajute pe copiii cu probleme, abandonaţi, orfani, fugiţi de acasă, care stau pe stradă, ori familiile sărace. Ajutorul este aproape în exclusivitate spiritual şi constă în a arăta copiilor că există cineva care îi iubeşte, îi ascultă, care e gata să-i ajute cînd au nevoie. La Bucureşti lucrează în prezent două fete şi un băiat. Cel mai mult timp îl petrec cu copiii din canale; cunosc pe cei din staţiile de metrou Brîncoveanu, Eroilor şi Unirii, iar relaţiile sînt destul de strînse. Fac acest lucru de şapte ani. În plus, o dată pe săptămînă, vizitează copiii de la Spitalul Budimex, printre care sînt şi cîţiva abandonaţi.

Anul trecut, înainte de Crăciun, am petrecut o săptămînă cu ei, o săptămînă foarte plină, care a însemnat o experienţă cu totul nouă şi foarte puternică. M-am gîndit foarte mult, după aceea, la modul de viaţă din asociaţia „Point-Coeur“, la copiii pe care i-am întîlnit şi la ce fel de trai duc, la felul în care am trăit eu pînă acum. Aşa că, acum cîteva luni, i-am scris părintelui Thierry, arătîndu-mi dorinţa să intru în „Point-Coeur“. De curînd, am primit răspunsul în care mă invită la sediul central al asociaţiei pentru a mă cunoaşte mai bine şi pentru a vedea dacă sînt într-adevăr potrivit pentru această treabă. În cazul în care totul merge bine, după cîteva săptămîni de „formation“ voi fi gata să plec, pentru cel puţin un an şi jumătate, într-un „Punct-Inimă“.

Însă, aşa cum v-am spus, asociaţia este catolică şi rugăciunea în comun joacă un rol foarte important în viaţa de zi cu zi a unei comunităţi de acest tip: pe lîngă slujbele la biserică, mai sînt cel puţin două rugăciuni zilnice care se desfăşoară în comunitate. Şi, pentru toţi membrii ei, se cere o integrare totală în această viaţă de rugăciune.

Problema este numai că eu sînt ortodox. Dar ceea ce este încă mai dificil e că nu pot spune că am dus o viaţă adevărată în Biserică. Fără spovedanie şi fără sfînta euharistie cred că sînt mai mult pe undeva pe lîngă pereţii exteriori ai Bisericii. Aşa că saltul ar fi destul de ciudat. Caut de atîta timp un „părinte duhovnicesc“, dar pînă acum nu am găsit unul care să trăiască în vremurile prezente, adică să fie pătruns de un spirit ecumenic, să nu amintească la tot pasul de superioritatea Ortodoxiei, să nu reia aceleaşi „reguli“ ale vieţii unui bun creştin (mersul la biserică duminica şi de sărbători, post, refuzul de a avea de-a face cu „rătăciţii“). Şi, ceea ce e mai important pentru mine, să înţeleagă calea pe care am urmat-o pînă acum şi să-mi dea un sfat adaptat caracterului meu.

Vara trecută am petrecut două săptămîni la Muntele Athos, dar probabil că aşteptările fiindu-mi prea mari, am rămas uşor dezamăgit. Cred că trăsătura principală a părinţilor de acolo este ruperea de lumea contemporană, ceea ce îngreunează înţelegerea pentru drumul urmat de cineva în mijlocul acestei lumi. Din această cauză, mi se pare, nu am reuşit să obţin o vorbă cu adevărat folositoare.

M-am săturat de cărţi şi cît de mult aştept să încep să trăiesc cu adevărat, să intru în viaţă fără să mă mai refugiez într-o lume imaginară! Cred că trecerea ar fi mai uşoară şi mai normală dacă voi pleca într-un Punct-Inimă după ce voi avea prima spovedanie şi prima împărtăşanie în Biserica Ortodoxă. Altminteri simt că aş trişa puţin.

În sfîrşit, o întrebare în legătură cu Nikolai Berdiaev. Este un autor care îmi place foarte mult şi care se potriveşte cu felul meu de a vedea credinţa (sau poate mă potrivesc, mai degrabă, eu cu el?). Dar am înţeles că nu este exact „ortodox“; însă de la preoţii ori călugării ortodocşi pe care i-am întrebat nu am reuşit să obţin nici un răspuns clar în legătură cu punctele de divergenţă ori de convergenţă.“

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

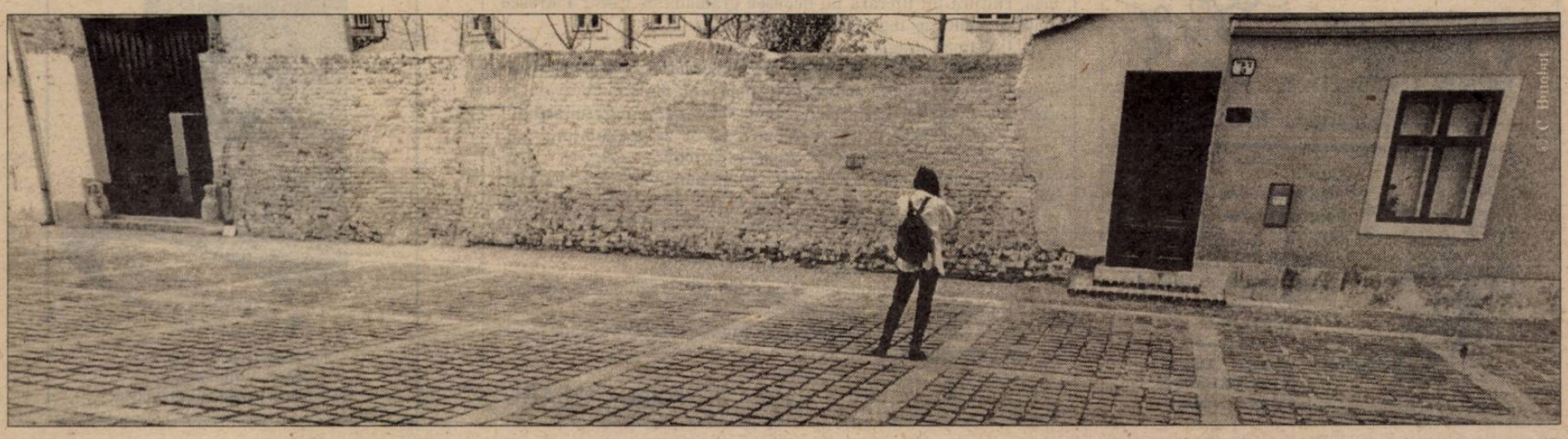

Album

Bazar

Supele Knorr

O supă din pachet e o comoară la bucătăria omului. Conform pliantului de prezentare, dacă ai *„o cană, o linguriţă şi nişte apă fierbinte“, „în cîteva zeci de secunde vei avea o supă gustoasă şi hrănitoare“ (...)*. De fapt, o supă cu un concentrat gust de artificial, cu iz de tabără şi sentimente de evaziune – din rutina gastronomică plicticoasă, dar sănătoasă, a cotidianului. În pliantul de prezentare, ce umblă harnic din redacţie-n redacţie (de la *Naţional* la *Cataveneu)* abia supele Knorr sînt, însă, adevărata garanţie a unui stomac sănătos. Nostim este că firma se străduieşte să facă acest lucru într-o bandă desenată. Noutatea procedurii este evidentă, mai ales că respectiva bandă se structurează pe antiteze. Toate posibilele variante de prînz ale angajatului la o firmă sînt, pe rînd, anihilate de concurenţa Knorr. Da, aţi înţeles bine – ale angajatului la firmă şi nu ale burlacului nedescurcăreţ, singur în garsoniera lui de la etajul 10. Campania Knorr îşi doreşte înlocuirea sandvişului rece şi impersonal cu supa fierbinte şi prietenoasă. Conform benzii desenate de pe verso-ul pliantului, supa rămîne, însă, singurul prieten al angajatului de firmă. Knorr cultivă imaginea unui tip mizantrop, deloc de gaşcă, uşor ipohondru şi ascuns. De pildă, promotorii supelor te sfătuiesc să nu iei masa la restaurant cu: *„a) tipe, b) tipi care au maşină mai bună ca a ta“* (...). Deşi îţi mai rămîne o soluţie de socializare şi anume cu „tipii“ care au maşini mai proaste ca a ta, deja ai devenit prea snob şi meschin ca s-o mai poţi face. Nici să alegi soluţia cumpărăturilor la comun nu rentează, ne spun aceiaşi sfătuitori Knorr: rişti să rămîi fără rest şi fără nervi, pentru că *„fiecare vrea altceva“*. Ca să scapi de toate mizeriile, nu-ţi rămîne decît să iei ceva apă din rezervorul filtrului de cafea (conform tot pliantului, eventual pe şest), vei fi singur, dar mulţumit cu supa ta. Căci, vorba aceluiaşi pliant *„firma îţi poate da casă şi maşină, dar nu-ţi poate da alt stomac“*.

Iaromira POPOVICI

Cursul de mătuşologie
– secţiunea „literatură“ –

– Te-am rugat de atîtea ori, te rog de ani de zile – nu mai scrie cu nume (care nume?) cu tatăl tău, cu mama ta, cu mine... Nu poţi să scrii fără familie? Nu înţelegi că mi se face rău...?, pur şi simplu mi se face rău, aici, la inimă (şi chiar îmi arată). (De ce să ţi se facă rău?) Cînd îmi scrii cum se îmbrăca, ce mînca tatăl tău, mă ia cu leşin. (Poate că nu-ţi place – este altceva.) Nu, nu discut ţinuta literară, nici nu mă interesează, sînt prea intime, mă lovesc în suflet, nu suport, înţelegi că nu le suport, sînt prea intime, tu n-ai secrete?

Mătuşa cea tînără are – la cei 81 de ani – ochii în lacrimi, ţinînd în poală, deschisă la primele pagini, cartea mea cu Oscar, tremură cu sinceritate, habar n-am ce să-i spun. Orice i-aş spune e o prostie mai mult sau mai puţin vanitoasă. Nu pot fi vanitos cu un om care se zbuciumă din cauza unei cărţi care, pentru el, nu mai e o carte.

Aleg cea mai proastă soluţie, dornic să-i arăt că pentru alţii ceea ce scriu e literatură, ficţiune, imaginaţie nu stare civilă, act de naştere, date concrete – e penibil şi nostim ce aiureli ies din practica „obiectivă“ a ideilor literare – şi îi citesc o recenzie scurtă, decupată, la Bucureşti, în ziua plecării spre Tel Aviv, dintr-un cotidian dornic să mai facă cultură.

– Nu e prea elogioasă – conchide imediat, după lectură, uscîndu-şi repede lacrimile în opinie.

– De ce? Se spune clar că autorul e în linia întîi a literaturii...

– Da' numai la urmă!

– Voiai tot timpul?

– Da.

Seara, citesc Berberova – scriitoare care ştie să încheie o nuvelă cu cuvintele: „dacă Dumnezeu există!“ – cînd mătuşa cea tînără se aşează pe un scaun şi mă roagă s-o ascult, să las cartea din mînă, să fiu atent şi să-i răspund de ce de doi ani de zile nu apar la Bucureşti poeziile unei prietene de ale ei, venită în ţară de vreo 35 de ani, e adevărat, nu-s grozave, au ceva sensibilitate, „le-ai citit şi tu, dar ea nu s-a adaptat niciodată în Israel, acum nu mai are mult de trăit, nepoţii ei ţin să aibă şi ea o carte, ce-i aşa greu?, tu nu poţi vorbi acolo...?“ Tac – deşi aici e bine să răspunzi imediat, semn al interesului cert şi, în consecinţă, al inteligenţei; vreau să găsesc cuvintele pentru a-i spune clar că sînt de părerea ei – poeziile nu-s bune fiindcă tocmai în nici una nu scrie că autorul nu s-a adaptat în Israel – cînd, agasată de tăcerea mea, se trezeşte, deodată, comprehensivă:

– Înţeleg, eşti supărat pe mine pentru că ţi-am zis că mi se face rău cînd îţi citesc cartea. Eşti vanitos ca toţi scriitorii... Ce citeşti acolo?

Îi arăt: Berberova; îi repetă numele, ca pe o noţiune străină:

– O rusoaică, nu? Nu-i pot citi, sînt toţi foarte deprimanţi.

Mai lipsea să-i explic că asta nu-i o judecată de valoare – abstracţiile din care nu se poate cumpăra o pîine, care nu ajută la nimic, chiar şi aici, în Ţara Cărţii – mă reţin şi-mi face o concesie:

– Mi-a plăcut în tinereţe Turgheniev.

– Şi acum?

– Mi-e greu să-ţi spun... şi imediat – pentru a-mi dezarma orice ironie – începe să-mi povestească despre tatăl meu care, cîndva, le citea ei şi mamei mele, „cred că aveai un an..“, din Caragiale şi ea, spre diferenţă de mama mea, (romanţioasă, mie-mi spui?) se prăpădea de rîs, iar tatăl meu, bucurîndu-se de reacţia ei, o lăuda pentru deşteptăciunea ei, dacă îi place Caragiale. Mă surprinde: nu am cunoscut niciodată gusturile lui literare, de parcă ar fi fost vorba de femeile despre care nu se discută în prezenţa copiilor; în mintea mea, cultura lui literară nu depăşea grămada de Cezar Petrescu, toate cu dedicaţie, îngrămădită într-un bufet.

– Îi plăcea Caragiale?

– Vai, îl adora! E în spontaneitatea exclamaţiei ei – recuperatoare a unui întreg trecut de nobleţe spirituală – plăcerea din dezvăluirea unui secret familial, tîrziu, cînd nu mai contează decît gratuitatea lui.

Peste cîteva zile, mătuşa cea bătrînă – 89 de ani şi 6 luni – îmi povesteşte cum madame Betty, vecina ei, a venit s-o roage să-i vîndă fotoliul din colţul camerii pe care se aşează numai ea, madame Betty. „Cum să ţi-l vînd, se poate...?“ „Stau aşa de bine în el...“ „Madame Betty, e greu... am vrut să-l ridic şi mi s-a deplasat un muşchi!“ „Vin cu cineva şi-l iau.“ Şi chiar a venit cu cineva, „i l-am dat, ce era să fac dacă zice că stă bine numai în fotoliul meu?“

– Nu vreau să te laud, dar ai haz cînd ajungi la madame Betty.

– Eu nu mă laud, eu povestesc!

Există zile cînd simple mătuşi pot enunţa obscurele legi ale prozei cu claritatea celor 10 porunci.

Radu COSAŞU

Oul de ciocolată

„Gînduri pentru umanitate“

După unii autori, gîndirea aforistică a sfîrşitului nostru de mileniu ar sta sub semnul pesimismului ironic şi *cool* al lui Murphy & Co. Deşi extrem de popular, murphysmul e însă, mai degrabă, o filosofie de compensaţie a unor elite blazate, îmbătrînite în „rele“ cognitive de tot felul (despre Murphy însuşi se spune că a fost cercetător la NASA). Pe de altă parte, într-o lume în care totul s-a cam spus, naivilor dar mult mai numeroşilor optimişti cu ambiţii în domeniul aforisticii „grave“ pare să le rămînă doar şansa candorilor „abisale“; este şi cazul lui T. M., 23 de ani, student la Facultatea de Limbi străine a Universităţii Spiru Haret din Bucureşti care a trimis de curînd un material *demo* de zece pagini pe adresa *Dilemei* intitulat, sugestiv, „Gînduri pentru umanitate“. Nimic din ceea ce e omenesc nu îi e indiferent tînărului şi romanticului aforist. Iată de pildă cum arată în viziunea sa...

Fericirea: „Clipele fericirii sînt ca Luna, te ademeneşte în fiecare noapte, dar niciodată nu îi simţi căldura.“

Dreptatea: „Dreptatea este o sărbătoare, dacă vrei să petreci, cheam-o.“

Natura: „Natura e ca o femeie uşoară, trebuie să ştii s-o cucereşti, cît şi cum s-o răscoleşti, iar în final ajungi să n-o mai părăseşti.“

Frumuseţea: „Frumuseţea înmugureşte în copacul udat de lacrimile îngerilor, iar urîţenia în cel scuipat de gura îngrozitoare a necuratului.“

Arta: „Arta se trăieşte gîndind şi se creează murind.“

Istoria civilizaţiei: „... omul visează, munca creează, posteritatea se minunează.“

Raţiunea şi huzurul: „Pe perna moale a huzurului, plînge veşnic raţiunea.“

Politica: „...este vulpea care întoarce capetele găinilor neajutorate.“

Scena politică: „Pădurea de pe scena politică se măsoară în mult vînt şi puţine pietre.“ (sic – n.n.)

Secretul reuşitei: „...să dormi în locul somnului.“

Prietenia: „O palmă care se îndoaie lesne.“

Viaţa şi dragostea vs. ura şi disperarea: „Cînd marea vieţii este luminată de farul numit dragoste, corăbiile întunecate ale urii se vor izbi de stîncile disperării.“

Deşertăciunile vieţii: „Dacă aţa ar fi elastic, nici omul n-ar mai pierde timpul cu deşertăciunile vieţii.“

Amortizarea căderii: „Singurul lucru care poate opri mersul cascadei este... amortizarea căderii.“

etc.

Nu lipsesc sfaturile: „Nu fura inima curajosului, se va zgudui pămîntul“ şi constatările: 'Şarpele nu otrăveşte decît muşcat“.

Autorul nostru crede că „Societatea perfectă va sfîrşi întrebîndu-se cum e să fii om.“ Se pare, totuşi, că răspunsul la întrebare a fost deja sugerat de către aforistul G. Gangev: „Tot omul e ca tîmplarul: trăieşte ce trăieşte şi la urmă moare.“

Paul CERNAT

*Săptămîna trecută, **Evenimentul zilei** semnala un interesant proiect de rezolvare a spaţiului din faţa „Casei Presei Libere". Încîntat de îndrăzneala acestui proiect, am luat legătura cu autorul lui, artistul plastic Iulian Capsali, care mi-a înmînat, pentru cititorii **Dilemei**, un text în care îşi explică demersul.* (**C.P.-B.**)

Monument C.C.

***Monument C.C.**, proiect iniţiat şi coordonat de Iulian Capsali; la elaborarea lui au mai colaborat: Corina Rădulescu, Celia Ghyka, Radu Plăcintescu, Răzvan Rădulescu.*

Ca întotdeauna în cazul artei socialiste (sculptură, literatură, arhitectură), înspăimîntătoare nu sînt neapărat produsele artistice în sine, cît ideologia pe care o ghiceşti în spatele lor. Or, fosta statuie a lui Lenin din fosta Piaţă a Scînteii, avea ca pandant întregul edificiu al Casei Scînteii (o copie de anvergură uşor redusă a Universităţii Lomonosov), radiind spre trecător o ideologie ridicată la pătrat. Prin îndepărtarea unui singur element din ansamblul ideologic monument-clădire, spaţiul n-a fost exorcizat nici măcar pe jumătate. Mai mult, soclul, rămas de şapte ani gol, circumscrie o absenţă aproape la fel de angoasantă ca şi prezenţa şi reface ideologia ansamblului aşa cum era el înainte de 1989. Se simţea nevoia unei replici care să anihileze printr-o antiideologie, atît aura întunecată a actualului soclu, cît şi încărcătura totalitară a clădirii din spatele lui.

Am gîndit această lucrare astfel încît calităţile ei estetice, unite cu un anume tip de eficienţă, să redimensioneze axiologic zona. Criteriile de care am ţinut seama în elaborarea proiectului au fost următoarele.

1. Să conţină un simbol suficient de puternic pentru a anihila greutatea a patruzeci de ani de ideologie totalitară.

2. Ca simbol, să aibă mai multe lecturi posibile.

3. Spaţiul să posede şi o latură funcţională, astfel încît monumentul să-şi justifice prezenţa în acel loc în ordine practică, pentru a anihila funcţionalitatea celui anterior, cea propagandistică.

4. În sfîrşit, să nu fie un monument de tip clasic, înfăţişînd un personaj excepţional, sau o scenă dramatică din istorie. Clădirea din spate ar face ca oricare reprezentări să basculeze în derizoriu.

Sîntem convinşi că vor fi persoane, unele cu o pregătire culturală de netăgăduit, care vor contesta toate aceste puncte, pentru bunul motiv că nu pot ieşi din tiparele abordării solemne şi triumfaliste a unui monument. Pe acestea, ideea conţinută în proiectul nostru le va descumpăni, în cel mai bun caz, sau îi va determina la contestări ample. Însă, în definitiv, acestea sînt condiţiile de receptare ale unui produs artistic expus într-o piaţă publică.

Să încercăm acum să umplem tiparul pe care toate datele de mai sus îl schiţează cu forma turnată în bronz a unei sticle de Coca-Cola. Să ne imaginăm o sticlă de Coca-Cola, cu aerul ei senzual atît de specific, acel aer care o vinde de aproape 100 de ani, înaltă de aproximativ 12 metri, pusă pe un soclu cu secţiune tetragonală, înalt şi el de 5 metri, avînd pe fiecare din feţele uşor înclinate un mozaic ce reprezintă cîte un anotimp al anului. Pe faţa dinspre Casa Presei – iarna, spre Herăstrău – primăvara, vara spre Arcul de Triumf şi toamna – spre pavilionul expoziţional. (la baza compoziţiei mozaicului de peste 122 mp stau zeci de lucrări ale unor copii de pînă în doisprezece ani).

Pe toată esplanada din jurul monumentului se va desfăşura un labirint cu ziduri de mică înălţime, gîndit ca spaţiu de joacă pentru copii şi ca loc de întîlnire pentru adolescenţi, avînd în centru o suprafaţă lenticulară de paisprezece metri în diamentru, pentru tot mai numeroşii amatori de skateboard şi patine cu rotile.

Împreună cu acest monument, Casa Scînteii, cu arhitectura ei rece şi lipsită de deschidere, va alcătui o imensă scenografie văzută sub o lupă ironică.

Alegerea sticlei de Coca-Cola ca pretext pentru monument a fost determinată de faptul că în ea se află încapsulată mai mult decît o băutură răcoritoare cu gust dulce, se află încapsulată o stare de spirit. Propaganda de partid prezenta băutura aceasta drept un drog de care se foloseau tinerii occidentali cu minţile rătăcite, exportat în toate zonele globului într-o încercare perfidă de destabilizare mondială. Să bei Coca-Cola era un act aproape subversiv. Coca-Cola era identificată cu imaginea unei societăţi interzise nouă vreme de o jumătate de secol. Era prezentă în dorinţele noastre şi, în mod cu totul emblematic, în bancurile noastre. După 1989, prima schimbare în peisajul decolorat al societăţii româneşti au fost reclamele şi sticla de Coca-Cola.

Aparent, sticla de Coca-Cola este singurul simbol capabil să înlocuiască un corifeu al ideologiei totalitare. În timp ce Lenin era imaginat de sculptor ca un stîlp al regimului, într-o atitudine marţială, sticla de Coca-Cola îi şterge pînă şi amintirea prin formele ei rotunjite şi senzuale.

Se propune, în acelaşi timp, înlocuirea unui produs artistic cu valoare conjuncturală (chiar dacă e vorba de o conjunctură care a durat patruzeci de ani), cu un obiect cu valoare estetică în sine. Sticla-contur de Coca-Cola este una din formele specifice ale acestui secol, una care transcende modele trecătoare.

În plus, lucrarea este un experiment ludic, care preia atitudinile avangardei de la început de secol (curentul ready-made), se foloseşte de sugestiile pop-art-ului, şi se opreşte în post-modernism, încercînd să apară ca citat într-un anumit context cultural dat de dinainte. Există, desigur, şi alte lecturi posibile ale acestui monument, pe care le lăsăm în sarcina celor mai pricepuţi.

Iulian CAPSALI

Cronica literară de tranziţie

Am vrut noi comunismul? Ne-a fost bine în comunism?

Antologia de la Nemira* adună cîteva dintre cele mai interesante microstudii/comunicări produse în cadrul sesiunilor organizate de Centrul de istorie a imaginarului din Facultatea de istorie a universităţii bucureştene, sub coordonarea lui Lucian Boia. Am mai vorbit, în aceste coloane, şi despre lucrările lui Lucian Boia însuşi – al cărui nume e perceput, pe drept, ca vîrful de lance românesc al acestui tip de cercetare –, şi despre contribuţiile pe care le-a prilejuit. Aş vrea, în rîndurile de azi, să atrag atenţia asupra unui text care iese, întrucîtva, din paradigma deja constituită şi excelent ilustrată în volumul de faţă de semnăturile unor Al. Zub, Zoe Petre, Lucian Boia, Eugen Negrici, Mariana Celac, M. S. Rădulescu, Cristina Petrescu, Dragoş Petrescu. Textul la care mă refer aparţine profesorului Daniel Barbu şi este intitulat *Destinul colectiv, servitutea involuntară, nefericirea totalitară: trei mituri ale comunismului românesc.*

Fără a ignora originalitatea şi trăsăturile individualizante ale fiecăruia dintre ceilalţi colaboratori ai volumului, pot afirma că demersurile lor au, ca numitor comun, depistarea în mentalitatea comunistă a unui nucleu de falsitate propagandistică/ideologică („mitul"), pasul următor fiind urmărirea amplificării şi ramificării acestui nucleu, precum şi a implementării sale forţate în realităţile cotidiene cît şi în producţia editorială (mass-media, istorie).

Daniel Barbu merge mai departe şi constată că în chiar istoriografia **liberă**, ieşită din chingile totalitarismului şi neînfeudată vreunei comenzi de partid, există tendinţe de coagulare a unor noi „mituri". Cu alte cuvinte, nu numai maculatura comunistă e purtătoare de mituri, ci şi critica ei. Studiul lui Daniel Barbu este o radicală critică a criticii care – sunt convins – are capacitatea de a zgudui multe conformisme ale discursului post-comunist.

Mai întîi, autorul desface în bucăţi *mitul destinului colectiv* spre a-i dovedi inconsistenţa. S-a spus şi se spune curent că orînduirea comunistă a realizat o **gregarizare a societăţii şi a mentalităţilor**. Daniel Barbu e sceptic: *„Au fost românii «reeducaţi», au fost ambiţiile şi dorinţele lor tipizate, uniformizate, nivelate?"* (p. 179), şi răspunsul său e negativ: *„N-avem nevoie să organizăm ample anchete sociologice pentru a constata ceea ce se vede cu ochiul liber: o societate dominată de un comportament individualist, în care Dreptul este obiect al deriziunii, în care normele există doar pentru a fi nesocotite, în care singura regulă unanim respectată este «a te descurca», de obicei cu orice preţ, în care nimic nu trece drept ireparabil, în care nici un gest nu este socotit într-atît de grav încît să atragă după sine pierderea demnităţii celui care l-a comis, pentru că nu există o listă de valori şi bunuri simbolice care să se bucure, în practica socială, de un asentiment general"* (id.). Autorul constată, totuşi, că, în această *„societate incapabilă de un minim efort de solidaritate umană şi politică"* există, paradoxal, un liant quasi-general, şi acesta este ideea naţională (p. 180).

Mai neobişnuită, cel puţin în dezbaterile publice de după 1989, este ideea paragrafului următor al studiului: *Mitul servituţii involuntare*. Focalizînd analiza pe perioada 1944-1948, Daniel Barbu relevă că partidele istorice (PNL, PNŢ) nu au găsit, în acei ani, strategia şi programele adecvate: *„După 23 august 1944, Partidul Naţional Liberal nu a confecţionat, practic, nici un program de guvernare... La rîndul său, manifestul-program al Partidului Naţional Ţărănesc, publicat la 16 octombrie 1944, se mulţumea să reia programul din 1935, «prea puţine fiind adaptările impuse de noile cerinţe», după chiar mărturia lui Ion Mihalache"* (p. 189), în timp ce programul de guvernare al FND avea un aspect *„concret, radical, revendicativ, reparatoriu, pe alocuri chiar naţional"* (id.). Iar în privinţa reformei agrare, *„PNL şi PNŢ* (prin *„reacţiile de reţinere"* şi prin *„proteste"*) *au făcut figură de grupări politice reacţionare, cel puţin în ochii celor 800.000 de împroprietăriţi"* (p. 190). Comparînd şi dinamica dezvoltării partidelor comuniste în ţările sovietizate, între '44 şi '47, la care apărem ca nişte campioni absoluţi, Daniel Barbu notează că *„predispoziţia românilor de a se înscrie în Partidul Comunist a fost de 9 ori mai mare decît a bulgarilor, de 18 ori mai mare decît a polonezilor, de 26 de ori mai mare decît a iugoslavilor, de 28 de ori mai mare decît a ungurilor şi de 45 de ori mai mare decît a cehilor şi slovacilor"* (p. 191). Cu aceste premise, concluzia cade ineluctabil: *„opţiunea pentru comunism a unei părţi importante a societăţii româneşti, exprimată ca tendinţă încă dinainte de 1948, nu este nici manifestarea unei înclinaţii naturale a românilor spre uniformizare şi nici un triumf al spiritului colectivist, ci o indiscutabilă alegere istorică"* (p. 191). Altfel spus: **comunismul nu le-a fost băgat pe gît românilor, ci ei l-au acceptat, ba chiar l-au vrut**. După ştiinţa mea, e prima oară cînd un istoric post-comunist face o asemenea afirmaţie tranşantă (aproape sacrilegială, pentru unele urechi), şi normal ar fi ca ea să iste polemici scăpărătoare.

Nu mai puţin şocantă şi răsturnătoare de tabu-uri este teza ultimului capitol al studiului: *„Mitul nefericirii totalitare"*. Tradusă în termeni „pe şleau", ea susţine că **în comunism nu ar fi fost chiar aşa de rău cum se spune sau că, în orice caz, *mai rău* i-ar fi fost unui număr mult mai mic de oameni decît numărul celor cărora le-a fost *mai bine***: *„Totalitarismul ne este prezentat de cele mai multe ori după o logică a asediului ca un regim impus prin represiune unei societăţi aflate într-o permanentă, deşi discretă, stare de refuz. Datele disponibile astăzi indică însă că represiunea pare** să nu fi jucat rolul politic central care-i este îndeobşte atribuit. Astfel, chiar îndelung discutatul deceniu 1950-1960 nu a fost marcat decît în chip marginal de represiune"* (p. 192) – şi autorul calculează că *„vom putea clasa în categoria celor afectaţi de represiune în diferite grade nu mai mult de 1.500.000 de persoane, sau maximum de 8% din populaţia totală"* (p. 193), în timp ce, analizînd indicatori economici (p. 194) şi sociali (p. 196), proporţia celor care ar fi avut de cîştigat de pe urma comunismului ar fi *„între 20% şi 70%"*. Şi, din nou, o concluzie fermă şi foarte „neortodoxă": *„Făcînd de două ori media, s-ar zice** că lunga guvernare comunistă a reprimat, exclus şi marginalizat în jur de 6% din populaţia României, dar a adus (...) beneficii materiale şi simbolice pentru cel puţin 45% din populaţie"* (p. 194).

Asemenea aserţiuni – din partea unui om de ştiinţă şi nu a unui politruc cu nostalgii paseiste – au un caracter aproape senzaţional azi. În privinţa cîtorva puncte ale demonstraţiei sale am unele îndoieli, a căror exprimare nu mai încape aici. Voi reveni. Dar mi s-ar părea trist pentru viaţa noastră spirituală dacă studiul lui Daniel Barbu n-ar provoca o discuţie largă şi elucidantă.

George PRUTEANU

---

*) *Miturile comunismului românesc*, sub direcţia lui Lucian Boia, Ed. Nemira, 1998, 376 p.

**) Se remarcă tenta prudentă a formulărilor.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Dependenţa de alcool: naţii, bărbaţi/femei, şoricei...

Termenul de alcoolism a fost creat în 1850 de Magnus Huss. În teza sa de doctorat, susţinută la Sorbona, el arăta că relaţia om-alcool a căpătat o conotaţie medicală, fiind considerată o boală.

La rîndul lui, psihiatrul francez A. Fouquet afirma că „un om poate fi dependent de alcool fără să se fi îmbătat vreodată". Fraza poate părea un paradox, dar în realitate nu este, după cum aflăm de la **dr. Radu Mihăilescu**, medic primar psihiatru, coordonator al programului de alcoologie al spitalului „Alexandru Obregia": „Există un algoritm de instalare a oricărei dependenţe, caracterizat de trei faze: o perioadă de timp în care băutorul îşi creşte deliberat doza pentru a obţine efectul dorit – starea de bine; ea se defineşte prin creşterea cantităţii şi scăderea sensibilităţii. O a doua fază, cea de platou, în care insul ajunge la performanţa de a absorbi cantităţi mari fără să se îmbete – la această perioadă se referă Fouquet. În fine, ultima fază, cînd cantităţile de alcool absorbite de băutor sînt din ce în ce mai mici, dar efectul e major – omul se îmbată dintr-un pahar. Nici un sistem animal nu face excepţie de la această schemă: un şoricel alcoolizat zilnic devine dependent în 35 de zile." Întrebarea care s-a pus de multă vreme este: cît poate să bea un om fără să devină alcoolic? În 1947, francezul P. Simonin, membru al Academiei Franceze, avansa o ipoteză seducătoare, comentează doctorul Mihăilescu: „Un om ar putea bea zilnic 1 mililitru de alcool pur/kg corp. Deci, un bărbat de 75 de kg poate să bea 75 ml de alcool pur, adică o sticlă de vin pe zi, fără risc. Or, în momentul de faţă se ştie că definiţia nu are viabilitate, toate definiţiile cantitative au căzut, pentru că variabilitatea individuală e foarte mare." Experţii Organizaţiei Mondiale a Sănătăţii (OMS) apreciază că **în primul deceniu al mileniului următor alcoolismul va deveni prima problemă de sănătate publică a lumii**. Etiologia tulburărilor psihice suferă de dificultăţi metodologice, cu atît mai mult etiologia dependenţelor. Există totuşi modele care permit estimarea – în cazul alcoolismului funcţionează modelul lui Sully Ledernann. Acesta porneşte de la consumul de alcool într-o populaţie dată, exprimat în litri de alcool pur pe cap de locuitor adult, pe an. Din acest punct de vedere, ţările nordice (Suedia, Danemarca, Finlanda) se situează în topul consumului, cu 14 l alcool pur/cap locuitor/an. Le urmează Franţa şi Ungaria. În acest clasament al OMS-ului, **România figurează cu 7,8 l alcool pur/ cap locuitor adult/an**, deci s-ar părea că stăm bine. Specialiştii danezi au remarcat însă că ţările central şi est-europene trebuie să suporte o ponderare a cifrelor cu 50% pentru că aici există o producţie personală de alcool, la care se adaugă şi cantităţile neînregistrate, care circulă pe piaţa neagră. Prin urmare, în România **consumul real ar fi de 12 l alcool pur**/cap locuitor adult/an, ceea ce ne situează dintr-odată în plutonul fruntaş. „Estimările cele mai echilibrate, apreciază şi dr. R. Mihăilescu, arată că aproximativ 5% din populaţia adultă a României – şi a celorlalte ţări cu un consum asemănător – este dependentă de alcool. Părerea mea personală, susţinută de cercetările făcute, este că de fapt numărul celor afectaţi de alcoolism e mult mai mare. Apreciez că aproximativ 4 milioane de români au probleme legate de alcool. Atenţie însă, toate statisticile OMS se referă la populaţia adultă, dar în ultimii ani pe plan mondial s-a înregistrat o **recrudescenţă juvenilă** – dependenţa de alcool apărută la vârsta de sub 20 de ani, numită alcoolism de tip 2 B".

Costurile sociale şi economice ale alcoolismului sînt imense – numai în 1989, SUA au cheltuit peste 80 miliarde de dolari. Franţa – care a declarat 2 milioane de alcoolici – cheltuieşte peste 40.000 franci/an cu fiecare bolnav, ceea ce însumează un total care depăşeşte bugetul francez alocat educaţiei. Un economist cinic afirma însă că alcoolul produce mult mai mulţi bani decît costă tratamentul celor afectaţi de alcoolism. Paralel cu piaţa licită a băuturilor alcoolice, s-a dezvoltat şi o mafie a alcoolului care, după 1989, a înregistrat o explozie de succes în ţările central şi est-europene. În România, contrabanda şi evaziunea fiscală în transporturile de alcool a prins în reţeaua ei funcţionari de la vamă, cercuri din Garda Financiară, Poliţie şi chiar membri ai unor partide politice, păgubind statul, anual, cu sute de miliarde de lei (vezi cazul Attila Borşi cu prejudicii de peste 40 miliarde lei). „Psihologic, românul porneşte de la alcool ca să îşi creeze o sărbătoare, observă dr. R. Mihăilescu, deoarece sărbătoarea implică alcool. Alcoolul poate să rămînă un element al stării de bine, dar să fim atenţi la dependenţă: conservarea dozei, chiar dacă se bea zilnic, nu duce la dependenţă, doar creşterea ei este periculoasă. Consider că manualele de biologie din licee ar trebui, în mod obligatoriu, să conţină două-trei lecţii despre dependenţa de alcool. Din punct de vedere al alcoolismului România se află în stadiul în care necesită programe educaţionale. Pe plan mondial, accentul se pune astăzi pe profilaxie, nu pe tratament; Scoţia îşi educă copiii în acest sens încă din grădiniţă!"

Specialiştii în domeniu au depistat cîţiva factori care duc la dependenţa de alcool. Primul ar fi **factorul psihogen**: anxioşii şi depresivii se simt mai bine dacă beau „un pahar"; ei îşi iniţiază un fel de terapie, dar observă, treptat, că trebuie să crească doza. Aşa intră în schema alcoolismului. **Factorul profesional** este şi el remarcat: prin profesie, o categorie de oameni vine în contact zilnic cu alcoolul; cei care intră în panta de creştere a dozei se alcoolizează. **Mimetismul** se aplică celor tineri care, dacă beau un pahar în plus, se simt mai curajoşi, performanţele adulţilor li se par mai la îndemînă. **Dimensiunea genetică** funcţionează şi ea: o pătrime din alcoolici au pornit de la o vulnerabilitate genetică (pedigree alcoolic); riscul lor este de patru ori mai mare decît al celor neafectaţi. De aceea, informarea tinerilor asupra pericolului de dependenţă este extrem de importantă.

În sfîrşit, trebuie subliniată creşterea alcoolismului în rîndurile populaţiei feminine. Raportul tradiţional de 4/1 (bărbaţi alcoolici/femei dependente alcoolic) începe să se modifice. Femeile dependente de alcool păstrează însă convenienţele sociale; ele beau pe ascuns şi în singurătate. Comportamentul lor seamănă cu cel al toxicodependenţilor. Fac diverse amestecuri, unele foarte perverse şi nocive – vodcă şi şampanie, şampanie şi whisky, bere sau coca-cola cu whisky... Dr. Radu Mihăilescu ţine să sublinieze că ţările care se află în topul european al consumului de alcool se situează şi în **topul sinuciderilor.** Astfel, în ţările nordice şi în Ungaria se înregistrează rata cea mai crescută a sinuciderilor. În România, din păcate, nu există statistici referitoare la suicid, deşi acesta se produce cu o frecvenţă considerabilă.

Diana TURCONI

© S. Ghetie

Aşa beau oamenii buni

– ţărani, patroni, şomeri, pensionari –

Din ancheta pe care am întreprins-o în satele şi comunele din perimetrul judeţului Ilfov (Afumaţi, Bragadiru, Periş, Buftea, Corbeanca, comuna Snagov cu satele ei, Gruiu, Videle, Roşiori) a reieşit că producţia minimă de vin, într-o gospodărie ţărănească, se situează între 80-300 litri; la aceasta se adaugă producţia de ţuică (10-25 l). Pînă şi în cele mai sărace gospodării se realizează un minim de 80-100 l, dar adeseori se ajunge, în gospodăriile cu mai multe persoane capabile de muncă, la 400-500 l producţie proprie.

***I. C.** din Roşiori (ţăran, 71 de ani) ne declara: „Am vie în curte, dar nu mi-e de-ajuns, am tăiat un viţel, am cumpărat struguri cînd le-a venit vremea şi mi-au ieşit vreo 8 butoaie de vin, cam 400 de litri. Am făcut şi ţuică, din corcoduşe, mere, caise, pere, tot ce-a fost mai bătut, mai stricat, totul intră la ţuică. Dar am mai şi cumpărat băutură, să ştiţi."*

***I. P.** din Ciofliceni (ţăran, 61 de ani) a obţinut din via proprie 200 de litri: „Băiatul meu, care stă în Săftica a mai făcut pe-atît. Am făcut şi ţuică, împrumutăm, contra cost, un alambic. Păi se poate, e ruşine să nu ai, colo, cîteva butoaie de vin, să treci iarna cu ele. Ne-ar rîde vecinii. Sigur, mai şi cumpărăm rom sau vodcă, dar mai bun e vinul făcut cu mîna ta, curat."*

***I. E.** din Ghermăneşti (ţăran, 64 de ani): „Am făcut două butoaie de vincăpşunică, roşu, şi un butoi de vin alb, să bea nevasta din el că nu-l suportă pe cel roşu. Am mai cumpărat struguri, că via mea nu-i destulă, abia creşte, am semănat-o acum 3 ani, cînd ne-am reconstruit casa. Le dau vin şi copiilor, iar ei îmi aduc mie „tărie", de la Bucureşti. Iarna cam beau, vara beau numai seara, după munca la cîmp. Mă îmbăt cam o dată-de două ori pe lună, atunci cînt şi mă culc, nu sînt rău sau nervos."*

***N. N.** din Snagov, văduvă, 49 de ani: „150 de litri tot facem, eu şi mama. Mai bem iarna cîte un pahar, cînd vine băiatul meu pe-acasă îi dau şi lui 2-3 sticle. Se poate să nu faci puţin vin şi ceva ţuică?!"*

***G. A.** din Gruiu (ţăran, 52 de ani, crescător de oi): „500-500 de vedre tot am făcut. Vin roşu, puterea ursului. Merge bine cu telemeaua. Dar cumpărăm şi tărie, eu şi feciorii; mai mergem şi la crîşmă, la bodegă bem, ne supărăm, de!"*

***M.L.** din Afumaţi (36 de ani, ţărancă): „Arză-o-ar focul de băutură cu butoaie cu tot. Cam 300 de vedre face bărbatu-meu, dar nu-i ajung, se duce şi la bodegă, bea şi bere şi ce-o fi. Atunci nu mai te înţelegi cu el. Eu nu pun gura pe nici un strop."*

Majoritatea producătorilor de băutură din mediul rural (bărbaţi) declară că se bine-dispun sau că se îmbată – şi recunosc că devin „răi". Femeile beau iarna „cît să se încălzească" şi aşa, la masă, cîte un pahar; dar unele îşi numesc vecine sau cunoştinţe care „beau cît un bărbat, pînă cad în şanţ" – puţine, ce-i drept.

La oraş, lucrurile se schimbă: ca să bei trebuie să ai bani. „Bogaţii îşi pot permite, vicioşii fac ei rost, cumva", ne declară M. H., pînă de curînd proprietara unei cîrciumi, în cartierul Crîngaşi. Ea a renunţat la „afacere" pentru că aceasta implica o reţea de relaţii „necurate". „Trebuia să ung diferite rotiţe, totul e la mica înţelegere. Vinul îmbuteliat arareori corespunde cu ce-i scris pe etichetă; cel de la producători e îmbunătăţit în fel şi chip. În rest – poliţie, controale, scandaluri. Ni s-a făcut frică şi lehamite, am renunţat."

***Gheorghe Barbu**, cercetător la **„Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii"** (ICCV), a întreprins o anchetă referitoare la alcoolism în familiile foarte sărace (lotul a fost de 67 de persoane în Bucureşti şi 190 pe toată ţara). „Rezultatul este că alcoolul nu consumă mult din «coşul zilnic» al acestei categorii – şomeri, familii cu mulţi copii. În schimb, se bea destul în familiile avute – patronii nu prea beau bere, ci «tării», băuturi rafinate, cu conţinut mare de alcool".*

*În buletinul din 1 iulie 1996-30 iunie 1997 (ultimul) al **Comisiei Naţionale pentru Statistică**, găsim următoarele date privitoare la consumul de alcool în România. Media Coşului zilnic pe ţară/lună/persoană = 76.654 lei din care 2.485 lei se cheltuiesc pentru băuturi alcoolice, adică un procent de 3,24% din coşul zilnic. (Mai precis, salariaţii cheltuiesc 3,26% iar patronii 3,87%; şomerii sub 3,20%.) Cantităţile medii de alcool consumate pe lună/persoană se împart astfel: salariaţii: 2,2 l; patronii: 3,1 l; ţăranii (care dispun şi de producţia proprie): 3,3 l; şomerii: 1,6 l; pensionarii: 2,9 l.* (D.T.)

Îl cunosc pe...

Traian Mihoc, mecanic de locomotivă

Reporter: Mîncaţi carne?

Traian Mihoc: Dar matale ce crezi? Cum arăt?

Voinic.

Nu lipseşte carnea. Şi-n familia mea au fost patru guri pline de foame: eu, a mea şi doi copii... ăl mare merge la facultate.

Acum, cînd se vorbeşte de un consum redus de carne pe cap de locuitor, dvs. cum vă descurcaţi?

Greu... vă daţi seama... eu, ca mecanic pe locomotivă, cît credeţi că iau? Pînă în 851 de mii de lei, cu sporuri, cu etcetera. Din banii ăştia dă 200 la întreţinere, în jur de 50 de mii lumina, că eu nu stau pe-acasă şi doar nevasta se uită la braziliene... restu' păstrez în casă. Eu, cînd stau acasă, fac o baie şi mă culc. Ce-mi trebuie lumină? Să-mi găsesc papucii? Nu-mi trebuie, dom'le! Eu mi-i leg de pat cu şnururi de vîrf şi cine ce are cu ei?! Apoi, să nu-mi uit vorba, mai vine telefonul... cît vorbeşte singur, că noi... lacăt, iar băieţii mei stăteau la fete sau la colegi. Deci, rămîn cam 600 de mii. Acum ce ţi se poate întîmpla în viaţă? Să ţi se rupă pantalonii? Să ţi se fărîme acul de siguranţă de la sutien? Ce naiba, doar de asta ai muncit în viaţă, ca să ratezi la bătrîneţe?

De ce carnea?

De ce *doar* carnea? Dar vinul?

Cum vă procuraţi carnea?

Simplu. Fii atent! Eu sînt din Cîmpina de fel. La 4 şi 33 e un personal pînă-n Ploieşti. Stau cam preţ de-o oră şi iau drum spre Tîrgovişte cu o cursă la 6 şi 52... aştept un pic, da' n-are a face. Din Tîrgovişte iau la 9 şi 12 personal spre Piteşti şi de acolo aştept la aproape 13 şi 47 acceleratul spre Sibiu... de acolo iau un taxi, cît să mă coste? 10 mii dacă sînt cu vreo cinci prieteni. Asta-i singura cheltuială. Merg în tîrg de sat de munte... îmi taie porcul sau vita, sau calul, sau capra, ce-am eu chef... acolo pe loc să vezi că-i proaspătă, că iese căldura din vieţuitor. Şi ce-mi trebuie? Doi saci, aşa. Bag carnea şi-nchid gura la familie o lună. Ce iau pîn'acasă? Prind crucea de la 15,03 şi drum liber.

La cît luaţi animalul?

Dacă-l iau la 26.500 are lumea ceva cu mine? Dacă-l iau chiar la 20.000 mă întreabă cineva? 40-50 de kile mi-ajung două-trei luni. Şi totul gratis, că am abonament pe tren...

Şi vinul?

Te supără pe tine dacă auzi de 40-45 de kile preţ confidenţial la tren de la Panciu şi aşteptate brusc, la fix 23,42 în gară la Cîmpina?

Cum faceţi?

Supravieţuiesc. Pun banul la poştă şi am un văr feroviar. El fură la peste 200 de kile. Cu cît poate să-l dea? Sîntem rude. Aşa că am.

Eugen ISTODOR

Cu ochii-n 3,14

FATIDICUL 15 IUNIE

● Spicuiri dintr-o singură oră, între 9 şi 10 dimineaţa, în ziua de 15 iunie a.c.: „Dimineaţa va fi dominată de Eminescu. După-amiază va fi de fotbal" – aşa începe o relatare din Craiova, pe care corespondentul din „cetatea Băniei", C. Sorescu, o încheie cu un graţios „La revedere, cu dor de Eminescu" (emisiunea *Studio deschis*). O mostră de dor, a unui alt suflet gingaş: „Cînd s-a născut era întuneric. Întunericul s-a întrerupt pentru 39 de trepte (...) Ochii lui sînt ochii naturii" (din părerile dnei profesoare Luminiţa Ionescu, transmise pe „România Cultural"). Cine spunea că nu ştim să-l iubim pe poetul naţional? (**T. C.**)

● „Prima victorie a echipei de fotbal a României i-a scos pe toţi românii în stradă", anunţa ProTV, luni, 15 iunie. Pe mine m-a scos din minţi: filmul **O femeie face carieră** a fost întrerupt de două ori de o galerie care-şi făcea cariera în direct, în Piaţa Universităţii... (**a.l.ş.**)

● Conform „Naţionalului" – ziar care, iată, nu conţine doar catastrofe – 30.000 de oameni au dansat, la Cluj, „o samba mai ceva ca la Rio", la Tg. Mureş, vreo 5.000 de români şi maghiari au sărbătorit victoria asupra Columbiei, la Miercurea Ciuc cîteva sute de maghiari au ieşit în stradă agitînd steaguri româneşti, iar la Timişoara, acel 1-0 a declanşat „o nouă revoluţie a bucuriei", pînă şi „poliţiştii îmbrăţişîndu-se de-a valma cu toată lumea". În aceeaşi noapte fatidică de 15 iunie 1998, 20.000 de bucureşteni au ocupat piaţa Universităţii pentru a clama „plăcerea de a fi contemporan cu Gică şi Ilie" – citat dintre alte „sute de catarge". Duminică 14 iunie, cîteva zeci de persoane, nu mai multe, s-au adunat în aceeaşi piaţă pentru a comemora evenimentele tragice din urmă cu 8 ani. E bine? E rău? Se poate scanda, „la zi": „România, nu uita / Asta e politica!" sau se poate murmura în etern, ca de la un anume 15 iunie 1889 încoace: „tu te întreabă şi socoate!" (**R. C.**)

OSCARUL ROMÂNESC

„Ideea instituirii la Alexandria, în judeţul Teleorman, a unui premiu pentru excelenţă pare cu atît mai insolită cu cît acest premiu, «OSCARUL ROMÂNESC», reproduce întocmai celebra statuetă de la Hollywood. (...) «OSCARUL ROMÂNESC» s-a născut dintr-o provocare declanşată de percepţia valorilor româneşti în Occident, aşa cum a fost ea constatată în numeroase ocazii de cunoscutul avocat LIVIU ARDEIAŞ, vicepreşedintele fundaţiei teleormănene. Frecventînd cercuri elevate din Austria şi Germania, dl LIVIU ARDEIAŞ a fost surprins de ridicolul unor întrebări de genul: «Sînt în România oameni civilizaţi?» (...) Alteori, cunoscători ai României au putut să aprecieze că noi încă ne confruntăm cu mentalităţi rătăcite în trecut şi în utopii îndepărtate (...) De aceea, «OSCARUL ROMÂNESC» (...) este accesibil nu prin competiţie, ci prin consecvenţă, valorilor autentice din toate domeniile vieţii sociale, apte să asigure o altă percepţie a României în afară. Altfel, pierderea timpului ar fi pentru noi sinucigaşă, spunea dl ARDEIAŞ, parafrazîndu-l pe Michelangelo." (din *România liberă* de joi, 11 iunie; copiată şi colată de **a.l.ş.**)

LA STRADA

● Am trecut pe stradă (pe Magheru) pe lîngă doi bătrînei, un domn şi o doamnă care vorbeau între ei într-o engleză de Oxford. Discutau despre un restaurant din Bucureşti (n-am aflat care anume). „Şi cum e mîncarea acolo?", a întrebat doamna. „Mîncarea... e românească, dar nu contează, atmosfera e de-a dreptul extraordinară". (**A. M.**)

● Enunţuri publicitare mai mult sau mai puţin bizare:

– *Avem hot-dogi fierbinţi. 1000 de lei pliculeţul de maioneză.*

– *Berea „Ciuc" e (din) apă de Harghita.*

– *Servim zilnic aceeaşi ciorbă de burtă.* (**C. M.**)

● Unele din efectele secundare ale Campionatului Mondial sînt remarcabile. Contaminat de meganaţionalismul de tip funarian, consilierul judeţean Gheorghe Holeţ lucrează la un Hagi de bronz, în mărime naturală. Opera urmează să fie amplasată în faţa stadionului „Farul" din Constanţa. (**I. P.**)

ALGORITMUL LA MAFII

● Algoritmul ca metodă de atribuire a funcţiilor de conducere nu este o invenţie a modernităţii sofisticate. În Daghestan – teritoriu caucazian din Federaţia Rusă – cele 40 de etnii îşi repartizează posturile conform unor cote tradiţionale nescrise. Încălcarea acestor reguli se termină cu explozii şi aténtate comanditate de mafiile care controlează într-adevăr teritoriul: a petrolului, a caviarului, a pieţelor şi a răpirilor (luarea de ostatici este aici o ocupaţie la fel de înfloritoare ca în Cecenia). (**M. B.**)

CERŞETORI ŞI VAGABONZI

● Cerşitul se specializează, se rafinează. Foamea este anunţată ca mobil evident: pe un cerşetor bărbos din staţia de metrou Universităţii scrie, cu pixul, *„Flămînd";* în faţa restaurantului Nicoreşti, o fetiţă blondă te întreabă cordial: *„Ştiţi cît costă o Eugenie?"* (**I. P.**)

● Acum cîteva zile mi-a fost dat să văd ceva ce mi s-a părut a fi o întruchipare a vremii strîmbe sub care stăm. Un vagabond trecea prin faţa Sălii Dalles, păşind anevoie şi ajutîndu-se la umblet cu un fel de toiag croit dintr-un vreasc. Era îmbrăcat ca vai de mama lui, cu nişte gioarse nespălate de veacuri şi lucind de jeg, avea în picioare o pereche de ghete contemporane, cred, cu Petru Groza şi fără şireturi, o cămaşă de culoarea asfaltului vara îi ieşea pe jumătate afară din pantalonii legaţi cu o funie, iar buzunarele hainei sale erau umflate de lucruri care, chiar de abia le bănuiai forma şi menirea, îţi întorceau stomacul pe dos.

Omul privea ţintă înainte, dar nu de-a lungul trotuarului pe care mergeam noi, ceilalţi, ci către un „înainte" numai de el deslușit. Cu gura căscată, a mirare mare, părea să asculte – ca picat într-un soi de extaz – un glas îndepărtat. Un glas venit din telefonul mobil pe care-l ţinea strîns lipit de ureche. (**D. S.**)

16 IUNIE 1998

● Titluri din presa de pe 16 iunie 1998, a doua zi după meciul România-Columbia: „Adrian Ilie a îngenunchiat Columbia." *(Cotidianul);* „Sfîntu' Ilie a trăsnit Columbia!" *(Evenimentul zilei);* „Le-am scos fotbalul din cap – MonDRAGON răpus de veninul «Cobrei»" *(Naţional);* „Cobra ucide Columbia! *(Curentul);* „Cobra Adrian Ilie i-a muşcat mortal pe columbieni!" *(Jurnalul naţional);* „Adrian Ilie golan" şi „Emil Constantinescu: «Am fost mai inteligenţi»" *(Ziua);* „Bravo tricolori!" *(România liberă);* „Adios muchachos!" *(Cronica română).* Cu toate dau seama de stilistica fiecărui ziar în parte. Cum şutezi, aşa titrezi! (**C. P. -B.**)

Televedenii

Cupluri celebre

În ultima vreme, se întrebuinţează din ce în ce mai des sintagma „cultură de televizor" cu acelaşi sens peiorativ cu care se desemnează subcultura. Telespectatorul apare în acest context precum un biet obiect neînsufleţit căruia i se inoculează pervers informaţii, programat fiind pentru un anume tip de receptare. Deşi o astfel de accepţie a sintagmei în cauză e departe de a exprima adevărul, trebuie să recunoaştem că, oprindu-ne la sensul imediat al termenului de „cultură", modul în care este el reflectat în emisiunile cu specific cultural îndreptăţeşte multe obiecţii care s-ar putea aduce nu numai în sprijinul unei proaste organizări a materialului informaţional sau chiar a unei lipse de informaţie pe care astfel de emisiuni ar trebui să o aducă, dar şi unicei direcţii culturale pe care acestea o promovează fără remuşcări. E de ajuns să luăm la întîmplare două emisiuni găzduite pe programele *1* şi *2 ale TVR*: *Contemp-art* a cărei realizatoare este Ruxandra Garofeanu şi *Dialog – actualitatea editorială* de care se ocupă prea bine cunoscutul Cătălin Ţîrlea. Ne aşteptam ca, după titlul ei generos, prima emisiune să se ocupe de problemele, dar şi de noutăţile artei contemporane, fie de aici sau de aiurea. Realizatoarea a fost pare-se mai preocupată totuşi de problemele artistului confruntat cu societatea de consum, aceeaşi societate care permite să se dezvolte, dacă nu ne înşelăm, şi cultura mass-media. Ştim cu toţii că nu doar artiştii întîmpină astfel de dificultăţi financiare într-o economie pseudo-capitalistă dezlănţuită şi necontrolată, ci şi alţi reprezentanţi din domeniul artei. De ce i-ar fi atunci artistului plastic mai greu decît altora? Pentru că lui, ne răspunde senin de dincolo de ecran Ruxandra Garofeanu, *nu-i dă pace neliniştea creatoare*. E de remarcat că nici unul dintre invitaţii acestei emisiuni, nici istoricul de artă Ioana Cristea, nici pictorul Florin Ciubotaru, profesor la Academia de Arte Frumoase, nu au avut obiecţii atunci cînd realizatoarea, trecînd în miezul problemelor artistice, a semnalat neajunsurile unei expoziţii colective (procedeu deja consumat – sic! – de arta contemporană şi legitimat prin succesul unor programe de galerie bine concepute), argumentîndu-şi obiecţia prin cuvintele nimănui altuia decît Tudor Arghezi.

Cît despre Cătălin Ţîrlea, emisiunile pe care le realizează nu mai sînt de mult o surpriză. În dialog de această dată cu dna Aurora Cornu, fostă soţie a lui Marin Preda, Cătălin Ţîrlea părea interesat mai puţin de cartea de corespondenţă dintre Preda şi dna Cornu, carte de care s-a ocupat acad. Eugen Simion, şi mai mult de soarta cuplului literar de la Simone de Beauvoir şi Sartre pînă în zilele noastre. Întrebările cărora interlocutoarea dlui Ţîrlea a trebuit să le facă faţă sunau profund hollywoodiene, preluate parcă din emisiuni de *show-biz*, ceea ce dovedeşte încă o dată că realizatorul e un romantic incurabil care îmbină însă utilul cu plăcutul.

Dincolo de calitatea în sine a emisiunilor culturale, mai trebuie să remarcăm că ele pun telespectatorul pe fugă sau mai precis pe zapping şi prin decorurile prăfuite, total inadecvate ambientului unui studio de televiziune, lăsînd senzaţia de improvizaţie neprofesionistă.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Matei CĂLINESCU
profesor, Indiana University, SUA

Despre culturile mici

Fantasme cioraniene

Voi dezvolta cîteva idei personale în legătură cu problema culturilor mici şi cu ceea ce eu văd ca avantaje ale lor, dar şi, desigur, ca dezavantaje.

Emil Cioran discuta în legătură cu România, foarte franc, chestiunea culturilor mici, în *Schimbarea la faţă a României* (în 1936, în faza celei mai frenetice adeziuni la „dreapta"); visînd o trezire a ţării din somnul ei geologic, din fatalismul ei mioritic, din neantul ei, Cioran spunea la un moment dat că România e o „Spanie fără Don Quijote", asumîndu-şi implicit, aş zice eu, rolul unui Don Quijote român, sui-generis. Un Don Quijote care, în lipsa unei tradiţii pe care s-o reînvie, îşi proiectează fanteziile eroice în viitor, imaginînd o Românie fanatizată, delirantă, cuceritoare, fie şi numai în Balcani, unde şi-ar transforma avantajul demografic faţă de greci, bulgari, sloveni, sîrbi, croaţi, într-o dominaţie imperială. Cultura română îi apărea lui Cioran ca o cultură tragică, dublu tragică de fapt, mică şi lipsită de o reală tradiţie şi care – îşi dădea el seama – nu ar putea niciodată, chiar dacă ea „s-ar schimba la faţă", să rivalizeze cu culturile ţărilor mari. El se resemnează deci cu ideea unei Românii cu o cultură intermediară, ca un fel de Spanie. Evident, culturile mari sînt culturile occidentale pe care le cunoaştem, cea franceză, cea germană, cea engleză şi acestea nu pot fi luate drept model. Spania, da.

Las la o parte, după dezminţirile pe care le-a adus istoria fantasmelor microimperialiste ale lui Cioran, caracterul absurd al profeţiilor lui, spre a reţine ideea că în competiţia dintre culturi există culturi mici, tragice, fără şanse, culturi relativ mici, ca a noastră, cu şanse de a deveni intermediare şi culturi mari, care sînt supuse însă legilor ineluctabile ale decadenţei.

Odată spulberat visul său din *Schimbarea la faţă a României*, exilat la Paris şi adoptînd o nouă identitate, de scriitor şi moralist francez, pesimist şi mizantrop, Cioran scrie magnific, în continuarea reflecţiei sale asupra naţiunilor şi culturilor, despre decadenţa Occidentului, despre posibilitatea ca barbaria rusă, plină de vitalitate biciuită de comunism, să triumfe temporar asupra unui Occident obosit, delincvescent, condamnat. Aş spune în paranteză că Cioran vede o posibilitate chiar pentru vitalitatea încă puternică a acelui „bordel în flăcări", cum numeşte el Balcanii. Să mai adaug că viziunea cioraniană nu s-a împlinit nici de data asta, cum nu se împlinise nici în cazul *Schimbării la faţă a României*. Modelul cultural cu care operează Cioran e unul, în ultimă analiză, nietzschean, bazat pe ideea voinţei de putere, combinat cu modelul spenglerian, al ciclului biologic al culturilor şi, în vremea noastră, al decadenţei Occidentului. Nu poate fi spus că Cioran sau Nietzsche – în teoria lui despre nihilismul european – sau Spengler – în viziunea sa, a declinului Occidentului – n-au să aibă dreptate în cele din urmă, *in the long run*. Dar, cum afirma marele economist englez Keynes, *in the long run we are all dead* (în cele din urmă murim cu toţii). Problema e să facem tot posibilul să fim lucizi, să gîndim bine în circumstanţele date, *in the short run*, să descifrăm cît mai bine logica situaţiei în care ne aflăm, respingînd doctrina inevitabilităţii istorice.

Să lăsăm, aşadar, ***Istoria*** deoparte şi să ne ocupăm de ***istorie***. Care e, deci, situaţia culturilor mici azi? Dar aceea a culturilor mari? Ce e o cultură mică şi care sînt avantajele şi dezavantajele ei? Această retorică, despre care am vorbit înainte, a tragicului culturilor mici, mi se pare nepotrivită. Voi vorbi într-un sens mai pragmatic, mai modest, despre avantajele şi dezavantajele culturilor mici.

Culturile mici în ţările bogate/sărace

Mai întîi, ar trebui să facem o distincţie între culturile mici care sînt deschise sau care au tendinţa spre deschidere şi culturile mici care sînt închise sau au o tendinţă spre închidere. De asemenea, trebuie să facem o distincţie între culturile mici din ţările mai bogate (cum ar fi o serie de ţări occidentale, de pildă Olanda, Suedia sau Norvegia sau multe alte culturi mici europene) şi culturile mici în ţări mai sărace, uneori foarte sărace, în categoria cărora intră şi România. Există aici o dialectică între deschidere-închidere, bogăţie-sărăcie. Culturile mici din ţările sărace pot avea tendinţa să se închidă, să devină naţionaliste, provinciale, finalmente artificiale – pentru că nimic nu este mai artificial decît naţionalismul cultural. Pe de altă parte, există şi tendinţe spre deschidere, uneori simultane cu tendinţele spre închidere, tendinţele spre sincronizare, spre dialog cultural cu Occidentul, cu culturile majore ale Occidentului. Idealul este, desigur, într-o cultură mare sau într-o cultură mică, ca acestea să răspundă, cu mijloace proprii, originale, tuturor marilor întrebări pe care şi le pune umanitatea într-un moment istoric dat. Să dea aceste răspunsuri în mod adecvat, avînd la dispoziţie instrumentele necesare. Ideea lui Vianu era că, în perioada interbelică, România ajunsese o cultură majoră sau pe pragul de a deveni o cultură majoră. Evident, traumatismul comunist a distrus acest început al „majoratului" cultural românesc. Ne aflăm acum într-o situaţie în care, într-un fel, trebuie să reîncepem şi să încercăm să reconstruim ceea ce s-a dărîmat şi a fost devastat timp de aproape 50 de ani.

Avantajele culturii mici

Sîntem o cultură mică. Iată avantajele unei culturi mici: mai întîi, ea este interesată de alte culturi, de culturile majore, ceea ce se traduce pe plan educaţional în faptul că tinerii învaţă limbi străine, citesc despre alte culturi, capătă termeni de comparaţie, dezvoltă, ideal vorbind, un spirit critic. Asta nu este întotdeauna adevărat pentru culturile mari; de pildă, în SUA, tineretul este foarte ignorant, foarte incult, se învaţă puţine limbi străine, nu există termeni de comparaţie, tinerii au tot felul de mode intelectuale, cum ar fi, de pildă, complexul de mode cuprins sub denumirea de *new age*, tot felul de teorii vag mistice, vag astrologice, combinate cu manuale de sănătate (mai ales despre cum să te simţi bine şi cum să fii relaxat). În culturile minore, această relaxare nu vine aşa de devreme; dimpotrivă, se pleacă de la o anumită tensiune pe care eu o găsesc potenţial creatoare. Acest avantaj duce la popularitatea în multe cercuri intelectuale a ceea ce se numeşte „cultura generală", iar tinerii din România, inteligenţi, educaţi, capătă o cultură generală pe care nu o au omonimii lor din multe ţări mari. Am citit un articol foarte interesant al lui Horia-Roman Patapievici, publicat în volumul omagial dedicat lui Mihai Şora, în care el discută această problemă, a culturii generale vs. o cultură mai specializată. În acest articol, Patapievici pleacă de la considerarea unor cazuri de filosofi români importanţi, între care şi C. Noica, şi afirmă că aceşti filosofi nu au avut cu cine dialoga în România şi atunci ei au fost admiraţi, cultivaţi de poeţi, de scriitori, de eseişti etc. Aceşti filosofi, cu potenţial de mari filosofi, au devenit nişte influenţe literare, pînă la urmă, din lipsa unei culturi filosofice specializate. Eu aş generaliza această afirmaţie a lui Patapievici şi aş spune că într-o serie de discipline, la ora actuală în România, lipsesc condiţiile unui dialog productiv la nivel înalt, profesionist. Iată un avantaj care se transformă într-un dezavantaj. În cultura modernă specialităţile s-au multiplicat, s-au pluralizat. Atingerea unui nivel de competenţă în acest fel este extrem de important pentru tinerii români.

Cultura română în lume

Aş vrea acum să continuu spunînd cîteva cuvinte doar despre cultura română în dialogul ei cu alte culturi şi cultura română în lume. Pentru realizarea acestui dialog al culturilor există diferite mijloace, întîi mijloacele tradiţionale – traduceri, eventual subsidizate –, diferite alte forme de propagandă culturală; acestea, în general, sînt ineficace cînd pornesc din ţara care vrea să facă propaganda.

Apoi, o a doua cale pentru dialogul cultural cu lumea este prezenţa în lume a unor scriitori, gînditori, eseişti, profesori de origine română, care reprezintă, fără neapărat să-şi propună acest lucru, România şi cultura noastră. Ei o reprezintă într-un mod paradoxal poate, de pildă cazul lui Emil Cioran, care aici este foarte edificator. Despre Cioran noi ştim că, mai ales după război, în anumite cărţi ale sale, a spus lucruri deosebit de violente, retoric vorbind, în legătură cu originile lui românești, cu neantul valah, cu o ţară fără destin şi aşa mai departe. El se bucură acum în Franţa de statutul unei figuri de cult, cum remarca nu demult George Steiner, într-o recenzie de altfel destul de severă la jurnalul postum al lui Cioran, *Cahiers, 1957-1972*. Un Cioran, apoi un Eugen Ionescu, un Mircea Eliade (al cărui statut este şi el destul de controversat, comparabil cu acela al lui Ernst Junger în Germania, datorită revelaţiilor legate de deriva sa legionară dintre '35-'36 şi 1940). Aceste figuri reprezintă România şi, în măsura în care opera lor este cunoscută, este citită, trezeşte un interes pentru ţară, pentru rădăcinile lor. Şi iată că, într-un fel, se face o propagandă indirectă, prin simpla prezenţă a unor figuri importante, în ochii lumii.

O altă cale de a difuza cultura română în afară şi de a spori într-un fel cunoaşterea ei, prestigiul ei, o constituie o serie de profesori universitari, de origine română, care predau în diferite ţări; avem exemplul lui Sorin Alexandrescu, în Olanda, şi aş da şi cîteva exemple din SUA şi Canada: Virgil Nemoianu, Mihai Spăriosu, Călin-Andrei Mihăilescu, Marcel Corniş-Pop etc. Există chiar şi tineri din generaţia optzecistă care pătrund în sistemul educaţional american – am exemplul studentului meu de la Indiana University, Christian Moraru, care îşi va lua doctoratul foarte curînd şi care a obţinut deja un post de profesor-asistent la o bună universitate din North Carolina. În sfîrşit, sînt studenţii doctorali care reprezintă într-adevăr un fenomen extrem de îmbucurător. După cîte am auzit de la diverse universităţi, produc o impresie excelentă, atît în Franţa, cît şi în SUA şi în alte ţări. Cînd îşi iau doctoratele, mulţi dintre ei nu se mai întorc în România sau se întorc şi pleacă din nou. Eu cred că şi acest fenomen este îmbucurător, în ciuda aparenţei. De ce spun asta? Pentru că, din cauza lipsei unei culturi de specialitate disciplinară în România, unii tineri extrem de competenţi, dacă se întorc aici, se plafonează profesional sau chiar intră într-un mediu în care competenţa lor nu mai este deloc valorificată, ceea ce duce la frustrări psihologice şi la o stagnare profesională. Aceşti tineri, după părerea mea, trebuie să continue să se dezvolte profesional. Există întotdeauna speranţa că unii dintre ei se vor întoarce în România, există speranţa că, peste o generaţie sau două, în România se vor putea forma aceste culturi specializate care să poată să ofere un cadru fertil pentru tineretul cu vocaţie.

Aş spune şi un alt lucru şi aici mă asociez ideilor prietenului meu Virgil Nemoianu: atunci cînd vii din afară, îţi dai seama că în genere sînt foarte puţini români în SUA şi în ţările occidentale. Celelalte comunităţi naţionale din Europa de Est sînt mult mai mari şi mai influente. De pildă, în SUA, ca să dau un exemplu foarte semnificativ, sînt aproape 10 milioane de polonezi, sînt milioane de unguri, cîteva milioane de greci şi aşa mai departe, iar comunitatea românească se cifrează la 3-400.000 de oameni. Sîntem o naţiune demografic destul de puternică şi ar fi foarte bine să plece români din România, să se stabilească în străinătate şi să se întoarcă după aceea – pentru că mulţi greci, de pildă, din SUA, se întorc pînă la urmă în Grecia, însă ei reprezintă un lobby pentru ţara lor de origine, care este mult mai valoros decît orice altă formă de propagandă. Ideea mea este că emigraţia – România a fost foarte mult timp, de-a lungul întregii sale istorii, o ţară de emigraţie –, care are multiple cauze sociale, economice, politice, nu este un fenomen negativ, ci unul pozitiv, bineînţeles, pînă la un punct.

Aşa că mie mi se pare că o cultură mică, cum este cultura română, se poate afirma internaţional şi poate cîştiga cu condiţia deschiderii. Aceasta e concluzia la care vreau să ajung. Tendinţele opuse care au exponenţi în România de astăzi, noua „dreaptă", spiritualistă, militantă, ortodoxistă etc. – toate aceste tendinţe ameninţă o nouă provincializare a culturii române, care ar putea fi fatală.

A consemnat
Laura MESINA

(Subtitlurile aparţin redacţiei)

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55

● Anul VI ● Nr. 281 ● 19 - 25 iunie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABILI DE NUMĂR: Cezar PAUL-BĂDESCU şi Mircea VASILESCU
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.

Anul VI
nr. 282
26 iunie - 2 iulie 1998
16 pagini 1500 lei

INTERNET:
http://ns.algoritma.ro/dilema
http://www.dntb.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

culturală româno-germană
Biblioteca

Prinț și cercetător?

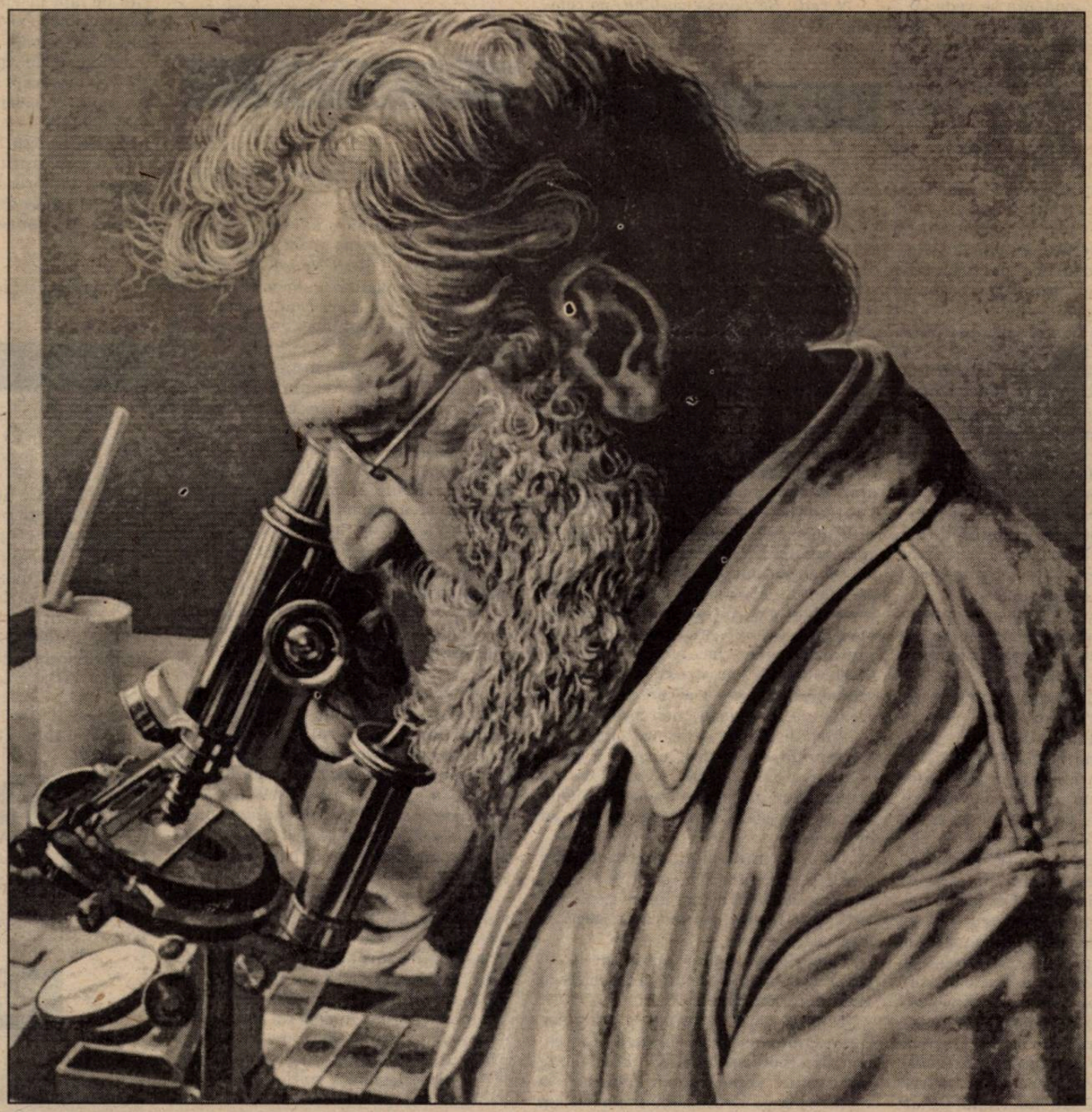

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Marin FALCĂ, Octavian GABOR, Nicolae GEORGESCU, Adrian MIHALACHE, Ioan MARINESCU, Vlad NISTOR, Tudor OPREA, Liviu ORNEA, Elena SIUPIUR

– Interviu cu Horia ENE, ministrul Cercetării și Tehnologiei –

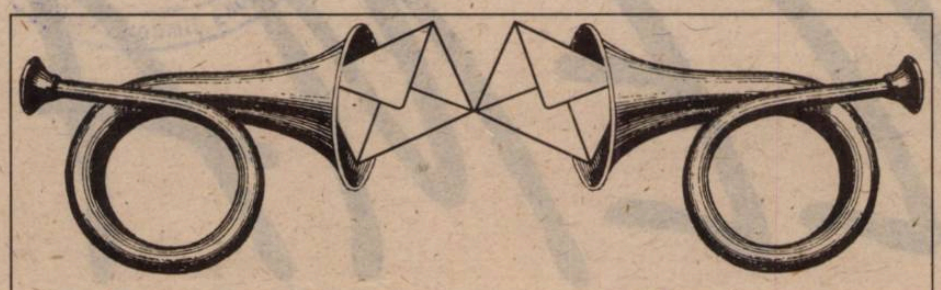

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 265: *„Eminescu“ (încă şi încă)*

Blestemul ca urare de succes

Stimaţi redactori,

Pagina pe care, în *Dilema*, o ţineţi deschisă cititorilor mă face să sper că veţi avea curajul de a da publicităţii şi aceste rînduri. Spun „curaj“, căci îmi dau seama cît de temerar este gestul pe care vi-l cer: cît de puternic e **tabú**-ul, se poate vedea, dacă mai era nevoie, şi din croşetele care întrerup, exact în punctele sensibile, scrisoarea dnei Maria Niculescu din Oneşti, în nr. 272.

Dar vă daţi seama şi dv. că nu păcăliţi pe nimeni, evidenţa se vede cu ochiul liber: nu despre frondă juvenilă sau despre insurgenţă estetică de generaţie este vorba în dezbaterea asupra lui Eminescu (începută în nr. 265 şi continuată în nr. 273), nu despre „mutaţia valorilor estetice“, legitimată de un E. Lovinescu, nici despre faptul că „opera literară trăieşte în timp şi îşi renovează necontenit înţelesul“, cum pe drept cuvînt spunea Tudor Vianu. Aceste adevăruri estetice, şi altele, sînt folosite doar ca o perdea de fum, dincolo de care „mişcările de trupe“ pot fi zărite, vă asigur, prea bine: eterna şi endogena agresivitate înscrisă în cromozomii omului n-are nevoie să fie provocată de ceva ca să răbufnească mereu, proteic şi gratuit şi resentimentar, de data asta într-o ipostază inversată; victima de pînă mai ieri nu găseşte în sine forţa morală şi eleganţa de-a se arăta superioară agresorului, refuzînd să se transforme, la rîndul ei, în agresor. Neschimbat rămîne, vai!, doar sufletul de slugă al românului, care se grăbeşte, ca întotdeauna, să facă pe plac stăpînului (de moment), să-i anticipeze, să-i „citească în ochi“ dorinţele şi să i le îndeplinească înainte chiar de a fi exprimate.

Asta, nu altceva, li se poate reproşa tinerilor şi mai puţin tinerilor erostraţi dîmboviţeni cărora le-aţi făcut pustiul de bine de-a le oferi ocazia să-şi păteze numele. Şi alături de care, puteţi fi siguri, veţi fi şi dv. dispreţuiţi pentru acelaşi zel erostratic de care acum sînteţi aşa de mîndri; şi dispreţuiţi nu de noi, cei care, cu întristare confraternă, rămînem oricum să împărtăşim tot răul care ne este dat în indiviziune; ci dispreţuiţi tocmai de cei cărora vă întreceţi să le citiţi dorinţele în ochi; de cei care, acum, cînd pleacă (nu pentru că aici nu le-ar fi fost bine, ori i-ar alunga cineva, ci pentru că li se pare prea strîmt locul, acum, cînd au o lume întreagă la picioare), trîntesc uşa în urma lor la plecare. Şi care, cu ascuţimea de minte pe care prea bine le-o cunoaştem şi le-o recunoaştem, nu se poate să nu-şi dea seama, chiar şi în beţia puterii ce le ia minţile în prezent, care este deznodămîntul oricărui **hybris**, mai devreme sau mai tîrziu. Chiar dacă nu lor, de data asta, ci grecilor le aparţine descoperirea că zeii, cînd vor să piardă pe cineva, mai întîi îi iau minţile.

Şi, ca să evocăm şi jumătatea (virtual) plină a paharului, vă rog să transmiteţi voioşilor dv. erostraţi de serviciu urările mele de succes. Poate nu mă veţi crede, după tot ce-am spus (şi mi-am muşcat limba să nu spun mai mult), dar le doresc cu adevărat succes, un anumit fel de succes. Le doresc să aibă **vînă** şi **cojones**. Căci vor avea nevoie. Sper, cel puţin, să fie atît de lucizi încît să-şi dea seama ce-au făcut, ce cămaşă a morţii (estetice) au îmbrăcat, să cîntărească, de-acum înainte, de zece şi de-o sută de ori orice rînd vor trimite la tipar, pentru că ochii ce vor parcurge acele rînduri vor fi fără cruţare (estetică, da!, restul să le fie de haram): chiar neîndurătoarea lege a strămoşilor celor la care ei azi de bună voie şi cu voie bună slugăresc spune, doar, că nu poţi fi iertat de uciderea unui sacerdot sau a unui vraci tămăduitor decît dacă te dovedeşti în stare să-i iei locul. Dacă ai **vînă** şi **cojones** pentru asta. Dulce Românie, asta ţi-o doresc!

Octavian ISPAS
str. Horea nr. 31, Cluj-Napoca

N.red.: *Bărbăteşte vorbind,* no comment! •

Fără te(a)mă

„Vă rog, nu-mi replicaţi!“

Cred că televizorul, prin „revoluţia lui în direct“, ne-a marcat esenţial noua viaţă. Nici nu putea să rămînă fără urmări adînci, avînd în vedere că prin el s-a pus la cale cea mai perversă manipulare a însăşi istoriei unui popor.

Atunci, la revoluţie, ni s-a inoculat perfid ideea că nu e nevoie de noi, toţi, acolo. E şi periculos, dar mai ales îi şi încurcăm pe cei care ştiu ce trebuie făcut, cu cine trebuie „să lupte“; care sînt cei buni şi care sînt cei răi. Doar am văzut cîţi au plătit cu viaţa lor, propria naivitate. Idealul se plăteşte scump, mult prea scump, mai ales că de fapt ştiu cu toţii, că el nici nu poate fi atins. Şi atunci mai bine, mai sigur este să stăm cuminţi în faţa televizoarelor.

De ce să mai ieşim şi noi să ne exprimăm dezacordurile, nemulţumirile, revoltele sau dorinţele, cînd în orice moment pe un canal sau altul, într-un ziar sau altul, cineva face pentru noi toate aceste lucruri. Am văzut doar, lumea se schimbă şi fără noi. Cei care trebuiau să vină, au venit şi-acum ne reprezintă.

Jurnaliştii sînt şi ei prezenţi peste tot, ştiu tot, şi ce-a fost şi ce va fi, de la ei aflăm şi noi, aşa că... totul e OK. Un singur lucru însă nu pot nici politicienii, nici media, să facă în locul nostru: să muncească.

Ne ucide încet, încet, propria noastră lume şi indiferenţă, pasivitatea şi vorbăria goală. Vă rog, nu-mi replicaţi. Excepţiile nu fac, cu adevărat, decît să întărească regula.

Degeaba aşteptăm minuni de la un guvern sau altul, de la un parlament sau altul: cine sînt cei aleşi?!

Sîntem noi, dintre noi, pentru noi. Cum ar putea fi ei altfel decît sîntem noi?! Ne reprezintă perfect. Pur şi simplu nu mai suport ideea de-a arunca veşnic vina pe ei (după cum o aruncăm şi pe unicul conducător). Noi sîntem cei care-i urmăm docili şi blazaţi, noi le permitem cele mai crase escrocherii, noi le încurajăm prostia şi suficienţa, noi le permitem să ne mintă şi să ne umilească. „Revolta“ noastră de mahala consumată între înjurături, o halbă de bere şi fum gros de tutun ieftin este o copie fidelă a „luptei“ soldaţilor de plumb aleşi, între tirade patriotarde, duse în camerele masive ale „casei poporului“ sau în birourile ultramoderne ale guvernului, în redacţiile computerizate ale ziarelor şi ale posturilor TV, la un pahar de răcoritoare occidentală şi în fum subţire de ţigară bună.

Mizeria noastră este exact ceea ce meritäm.

Şi mie mi-e scîrbă, dar nu de crizele politice ci de adînca criză morală generală şi inepuizabilă.

Am vrut să închei cu o certitudine: avem conducătorii pe care îi meritäm, dar pentru că m-am hotărît să scriu *Dilemei* şi pentru că a rămîne la o asemenea certitudine ar însemna o resemnare fatal păguboasă şi înjositoare, am să închei cu o dilemă: oare eu, cu adevărat un simplu cetăţean, aş putea face ceva, altceva decît să-mi clamez la nesfîrşit dezamăgirea şi neputinţa de-a nu putea urni ceva în ţara mea?

Cu tristeţe,

Ania NICULESCU
str. Lunii 22, Cluj

Polemice

În jurul individualismului occidental

Domnule Avram,

Piesa dumneavoastră – „Mitul vizuinei postmoderne: armă secretă sau bumerang?“ – din *Dilema* nr. 275 a abuzat cu un viguros sadism de bietul meu intelect. Nu am priceput exact cum aţi ajuns la concluziile care v-au stîrnit supărarea.

Ziceţi în ultimul paragraf că Occidentul a întronat domnia interesului personal pentru că n-a găsit măsura între „disponibilitate, dăruire, relaxare a instinctului de posesie şi, de cealaltă parte, concentrarea consecventă asupra unor inevitabile priorităţi personale/de grup, absolvite de îndîrjire meschină“.

Mai înainte de ultimul paragraf observaţi că băştinaşii aceluiaşi Occident sînt obsedaţi de auto-realizare pentru că „orice noimă a compasiunii active sau sacrificiu al nostru dezinteresat pentru un Celălalt, care să ne restituie – îmbogăţindu-ne – nouă înşine, au fost dizolvate“.

Aţi zis-o bine cînd aţi descris ce avea Adam Smith în vedere prin „laissez faire“. Dar îmi pare că păziţi la fel de bine secretul raţionamentului prin care aţi ajuns să descrieţi Occidentul de astăzi ca o panoramă a „descătuşării anarhice a rapacităţii şi invidiilor“ unde indivualismul se „zvîrcoleşte“. Pentru că n-am prins ideea, ofer o perspectivă alternativă.

Cultura populară a Occidentului nu vede nimic rău în a face ce-ţi place atîta vreme cît îi laşi în pace pe ceilalţi. Această atitudine admite excepţii – vezi tipii care demonstrează în faţa clinicilor de avorturi, sau cruciada împotriva fumătorilor – dar în general este destul de caracteristică. Este de asemenea practică. Nimeni nu-şi pierde vremea înflorind etnogeneza naţiei, pentru că astfel de întreprinderi nu-i pun nimănui pîine pe masă, contrar cu situaţia atîtor savanţi mioritici.

Dacă Occidentul ar fi într-adevăr sfîşiat de antagonismele dintre milioane de egoişti nedispuşi la a-şi „relaxa instinctul de posesie“, el pur şi simplu n-ar exista. Aceasta pentru că ar fi rămas o vastă regiune locuită de minuscule grupuri de oameni ai cavernelor, fiecare dintre ele exploatat fără milă de către propriul „mascul alfa“ şi deci incapabil de a prospera, în cele din urmă toate exterminate cu uşurinţă de către civilizaţii chinezi sau indieni.

Dimpotrivă, individualismul, vizibil în proprietatea privată asupra bunurilor, este ultima sursă demonstrată a cooperării. Pentru că civilizaţia este rodul cooperării, şi civilizaţia contemporană este individualistă. Individualismul nu este instinctual, ci raţional, rod al efortului intelectual şi empiric valid, precum roata sau principiile termodinamicii. Prin urmare, peste tot în lumea din afara Occidentului tradiţional oamenii fie îl adoptă (şi bine fac), fie mor de foame şi de războaie civile.

Boala Occidentului, dacă are una, este că o bună parte a elitelor sale, de la stînga şi de la dreapta deopotrivă, continuă să nu realizeze valoarea instrumentală a individualismului. Politicieni şi intelectuali continuă să creadă cu inocenţă că interesul personal şi cooperarea sînt două lucruri esenţial diferite. Ele sînt de fapt inseparabile, concilierea lor face posibilă existenţa lumii contemporane. Drepturile persoanei nu sînt un instrument de apărare împotriva celor care îşi urmăresc interesul personal fără scrupule, ci cadrul legal care face posibilă urmărirea eficientă a interesului personal pentru fiecare. Deci nu frîiele publice/comunitare îi lipsesc astăzi urmăririi interesului personal ca mod de viaţă, ci poate înţelegerea (şi deci protecţia) sa drept ceea ce este: cheia păcii.

Gabi HUIBER,
student – Clemson University, SUA

Prin fax

Stimată Redacţie,

Cu scuzele de rigoare pentru întîrzierea acestui mesaj, vă informez că am primit în sfîrşit cetăţenia română, împreună cu alte 104 persoane, pe 5 mai 1998. Vă mulţumesc pentru ajutorul dumneavoastră, pentru faptul de a-mi fi publicat scrisoarea şi pentru suportul moral. Sunt acum cetăţean român de origine franceză şi cetăţean francez. Cum intenţionez să locuiesc în continuare în România, rămîn al dumneavoastră acelaşi fidel cititor.

Cu cele mai calde mulţumiri,

Olivier DUMAS
Centrul Cultural Francez din Iaşi

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Austeritate, cîrpeală şi risipă**
- **Statul laic**
- **Hyde Park**
- **Elitele şi clasa politică**

Inundaţii

Nu este nevoie de o doză suplimentară de cinism onest pentru a observa că inundaţiile din Moldova şi Transilvania s-au produs într-un moment cît se poate de nepotrivit.

Ar putea fi chiar considerate o teribilă diversiune, pusă la cale nu-se-ştie-unde şi nu-se-ştie-de-cine, fără îndoială însă urzită de aceleaşi vrăjmaşe forţe oculte ce nu obosesc vreodată în crîncena lor strădanie de a distruge sau măcar umili o Ţară, un Popor, o Naţiune.

Cu nenorocirile, dezastrele şi suferinţele pe care le-au adus, nenorociri, dezastre şi suferinţe neavînd şi neasigurînd vreun posibil privilegiu de nobleţe, mai degrabă jalnice în dezolanta lor concreteţe, inundaţiile din Moldova şi Transilvania au tulburat într-un chip inadmisibil abia începutul nou şi atît de excitant joc de societate înaltă constînd în selectiva întredeschidere a unor dosare de Securitate. Este – a fost! – ca şi cum în toiul unei petreceri ajunse foarte aproape de momentul culminant, irupe brutal ceva urît şi meschin, care strică tot, tot, tot... Ce păcat! Dintr-o dată, sub efectul buimăcitor al priveliştilor cu ape noroioase tîrînd gospodării, hoituri de animale şi păsări înecate, cu poduri smulse, şosele rupte şi cîmpuri prefăcute în mlaştini, cu oameni disperaţi rămaşi fără nimic din amărîta lor agoniseală de-o viaţă, exerciţiile de fachirism moral şi contorsiunile politicianiste, evoluţiile primadonelor şi ale acrobaţilor, iscusinţele pehlivanilor şi performanţele corpurilor de balet şi-au pierdut orice farmec şi orice haz. Pentru moment, desigur – însă din cauza acestor atît de inoportune inundaţii.

Care au stricat şi bucuria compensatorie a zilelor şi a nopţilor cu victorii la fotbal. Încă o dată, duşmanul necunoscut a lovit nemilos, încercînd să compromită entuziasme curate şi trăiri sublime. Cine-şi poate imagina sfîşierile de suflet şi conştiinţă ale unui demnitar, silit de inundaţii să-şi pună cizme de cauciuc pentru a face o *vizită operativă*, dar grăbit să prindă avionul pentru a ajunge la Toulouse, într-un *voiaj de microbist!*

Şi pentru coaliţia guvernamentală au căzut rău inundaţiile. Dacă se face, cumva, vreo relaţie între despăduriri şi inundaţii?! Nu înseamnă că se dă un argument sau un contra-argument în discuţia politico-economică despre păduri?! Şi, apoi, unele partide, mai abile, au cerut membrilor lor „să se implice în situaţia inundaţiilor", în vreme ce altele s-au trezit mai tîrziu, neînţelegînd încă din prima clipă că ar fi bine pentru „imagine" să se *implice în situaţia inundaţiilor.*

Nepotrivit au căzut aceste inundaţii nenorocite şi pentru ecologişti, specie civico-politică existentă şi în România, dar aflată, încă, în stadiul căutărilor doctrinare şi al protestelor etice. Nu demult, o ramură ecologistă se înverşuna împotriva intenţiei guvernului de a modifica un anume articol din Codul penal, sub cuvînt că pentru a avea o ţară *curată* e nevoie de oameni *curaţi*. Cu alte cuvinte, mediul şi problemele mediului mai pot aştepta, mult mai importantă fiind, se-nţelege, definirea creştin-ortodoxă a ecologiştilor, ultragiaţi în simţămintele lor naţional-sexuale, după cum s-a şi putut constata şi cu ocazia unui recent miting cu vesele slogane propunînd alternative autohtone la armele nucleare. În definitiv, nu constata acum cîţiva ani, strivitor, o distinsă persoană din specia *analiştilor politici* că sindicatele româneşti „nu şi-au pus problema adevărului"?! Legătura dintre sindicate şi adevăr fiind la fel de evidentă ca şi legătura dintre ecologie şi morala creştin-ortodoxă, rămîne hotărît că şi pentru ecologişti inundaţiile şi-au ales foarte prost momentul.

Dacă nu cumva vor fi fost anume provocate!

Mircea IORGULESCU

Aceeaşi Mărie, cu altă pălărie

Cu cîtva timp în urmă, am fost pus în situaţia de a vorbi despre Bucureşti în cadrul unui seminar de etnologie urbană, undeva în străinătate. Cum mi-am putut lesne îmagina că nimeni sau mai nimeni din audienţă nu cunoştea Bucureştiul, m-am gîndit să aduc un „suport didactic" comentariilor mele. Am hotărît aşadar să prezint, pentru început, filmul „Arhitectură şi Putere", pe care îl cunoşteam doar din renume. *Aşa or să înţeleagă despre ce este vorba* – mi-am zis eu. Şi am dat drumul la film.

După primele secvenţe însă, surpriza mea a fost mai mare decît a lor. În locul unui documentar, făcut de profesionişti care descriu, analizează şi interpretează un fenomen, aveam de a face cu cel mai pur discurs ideologic, făcut de secţia de propagandă a oricărui partid din lume. Mai exact, a unui partid mic, de provincie, lipsit de creativitate, dar care a citit cu conştiinciozitate abecedarul propagandei la sate.

Grila de lectură a Bucureştiului era una simplă: înainte de război, după război. Aşa da, aşa nu. Diferenţa faţă de mînia proletară era şi ea simplă: cadrul rămînea acelaşi, valorile se inversau: înainte de război fusese bine, după fusese rău. Pe acest fond, arhitectura Bucureştiului „dinainte" ne este prezentată în sistemul său de influenţe şi curente internaţionale; chiar şi cîteva edificii comuniste pre-ceauşiste au o gîndire arhitectonică, o influenţă pe aici, o găselniţă pe colo. O dată cu Ceauşescu însă, urbanismul se reduce la nebunie. Nu mai există o gîndire, nu mai există influenţe, nimic. Cel mult, înrudirea în demenţă cu vreun despot oriental.

La această demenţă, bineînţeles că nu au participat arhitecţii: proiectul Casei Poporului a fost făcut de către cineva care *se pare, nu mai făcuse nici un proiect înainte* – ni se spune textual în film. Un „străin" deci, cineva din afara breslei. De aceea a ieşit ceea ce a ieşit. În interior însă, se află lucruri de calitate, executate cu profesionalism de adevăraţi arhitecţi.

Filmul se termină apoteotic cu sentinţa *cîtă vreme va mai exista Casa Poporului, Ceauşescu trăieşte printre noi!* Totul pe fundalul unei parabole penibile, în care un orb traversează timp de cinci minute, nu se ştie de ce, ruinele din spatele Pieţei Unirii. *Vă supăraţi cînd presa străină prezintă tot felul de imagini cu mizeria din Romînia. Nu am văzut însă niciodată o scenă mai „mizerabilistă" ca aceasta!* – a comentat un student, la încheierea filmului.

Din mijloc didactic, filmul a devenit repede obiect de studiu. Avea tot ce îi trebuia pentru un minunat exemplu de discurs ideologic şi „rescriere a memoriei sociale". Mai mult, i se putea atribui fără dificultate valoare de simptom al modului mult mai general de raportare post-decembristă la comunism. Acesta poate fi rezumat, didactic, prin următoarele caracteristici:

- analiza comunismului ocultează realitatea şi re-mitifică; judecăţile de existenţă sînt înlocuite cu judecăţi de valoare;
- structura discursului rămîne comunistă; se schimbă doar vocabularul;
- miza discursului este una *mistică*: încarnarea păcatului şi absolvirea păcătoşilor (vezi, de pildă, la alt nivel, guvernul Vichy şi mitul rezistenţei în Franţa). Aceasta conduce la soluţia exorcismului: în cazul de faţă, extirparea Casei Poporului din corpul oraşului.

Iertată fie-mi curiozitatea, dar eu chiar aş vrea să înţeleg ce am trăit noi, cu toţii, şi nu doar să mi se repete la nesfîrşit, de către cohorte nesfîrşite de specialişti, că totul a fost cîh! Asta e treaba mea, după aceea...

Vintilă MIHĂILESCU

Examene de maturitate

Timp de cîteva zile, s-a vorbit din nou de „ieşirea din coaliţie", de această dată în legătură cu UDMR şi cu înfiinţarea unei universităţi maghiare. Guvernul a luat în discuţie înfiinţarea unei comisii care să studieze problema unei astfel de universităţi, dar lucrurile s-au împotmolit încă de la denumirea comisiei, neputîndu-se ieşi din următoarea dilemă: ea ar trebui să evalueze „oportunitatea şi modalităţile de înfiinţare" sau doar „modalităţile"? UDMR crede că o astfel de instituţie este oportună, mai mult chiar, că este un angajament al forţelor din coaliţia majoritară; alte partide însă consideră că, pînă la stabilirea „modalităţilor", trebuie văzut ***dacă şi de ce*** *e nevoie de facultăţi în care cursurile să se desfăşoare în limba maghiară. Între timp, liceenii ţării au început examenul de bacalaureat, desfăşurat în condiţii speciale de securitate (horribile dictu...), cu subiectele transmise la TV (pe cînd şi pe Internet?), cu numele profesorilor care vor supraveghea candidaţii trase la sorţi din şi de computer (s-a dus vremea bileţelelor scoase din căciulă...), cu ameninţări din partea membrilor comisiilor că nu se vor prezenta dacă nu vor fi plătiţi omeneşte, cu contra-ameninţări din partea ministerului că aceştia vor fi pur şi simplu înlocuiţi... Învăţămîntul este, în sfîrşit, în centrul atenţiei.* Pourvu que ça dure...

Politice şi electorale

Problema unei universităţi în limba maghiară va mai agita apele coaliţiei. UDMR şi-a făcut din obţinerea unei astfel de instituţii un obiectiv fundamental, din motive politice şi – nu în ultimul rînd – electorale. Dacă spectrul politic din România se va aşeza pe baze doctrinare mai precise (cum tinde să facă în ultima vreme, deocamdată timid), UDMR nu se va mai putea baza, a priori, pe voturile întregii populaţii maghiare: o parte a acesteia va fi tentată să voteze **ideologic**, cu dreapta sau cu stînga, cu liberalii ori cu social-democraţii (curente reprezentate, de altfel, şi în interiorul UDMR). Dacă maghiarii din România nu vor mai simţi, în viaţa de toate zilele, povara condiţiei de minoritar, votul lor va putea deveni expresia unor interese în primul rînd economice şi sociale (ca şi al majoritarilor, de altfel). Iar condiţia de minoritar nu mai este, orice s-ar spune, atît de împovărătoare, problemele diverselor etnii găsindu-şi, treptat, rezolvarea. Pînă şi pentru mult comentata chestiune a plăcuţelor bilingve se va găsi, inevitabil, o soluţie. De altfel, a avea numele localităţilor şi ale diverselor instituţii scrise în două limbi este o problemă cu o puternică încărcătură **simbolică**, şi nu practică. Din punct de vedere practic, cetăţeanul român de etnie maghiară este de-a dreptul bombardat de inscripţii în limba sa maternă, dacă luăm în seamă mulţimea de reclame şi panouri publicitare care asaltează orizontul cotidianului.

O universitate ar fi însă altceva. Pentru UDMR, înfiinţarea ei ar reprezenta de-a dreptul un triumf politic şi electoral, pentru că le-ar da maghiarilor din România, pe termen lung, senzaţia de confort şi de demnitate pe care ţi-o conferă conştiinţa faptului că te poţi pregăti pentru viaţă, la orice nivel, în limba ta. Numai că problema unei universităţi în limba maghiară se pune la noi în spiritul confruntării şi al excluziunii, neţinînd seama de unele date deloc lipsite de importanţă.

Ştiinţifice şi (multi)culturale

În noul limbaj de lemn al democraţiei de tranziţie, ideea unei universităţi în limba maghiară a fost ambalată în formula „universitate multiculturală", deturnînd un pic sensul multiculturalismului. Căci (s-o mai spunem?) a studia într-o facultate într-o singură limbă, indiferent care e aceea, numai **multi-** nu se poate chema. Pe de altă parte, multiculturalismul este deja prezent în universităţile româneşti, nu numai la „Babeş-Bolyai", dar şi la Universitatea din Bucureşti ori la ASE, unde există secţii (de ştiinţe politice, management etc.) în care cursurile se fac exclusiv în franceză, engleză sau germană. Ambalarea în multiculturalism este, deci, o idee proastă. În plus, lumea de azi cunoaşte, în domeniul universitar, o mare mobilitate a studenţilor şi a profesorilor, cu sisteme de burse, cu specializări şi doctorate pe toate meridianele, cu profesori invitaţi care ţin cursuri în diverse limbi, dar în primul rînd în cele de mare circulaţie. În condiţiile unei integrări euro-atlantice, România va intra şi ea, tot mai mult, în acest sistem, deci a exista şi a studia în mai multe culturi şi în mai multe limbi va fi, şi pentru tot mai mulţi studenţi din România, o oportunitate normală, care va face parte din „regula jocului". Or, o universitate în limba maghiară (o limbă şi o cultură „mică", „marginală", ca şi româna, de altfel) nu este deloc, din punct de vedere al practicilor ştiinţifice şi didactice, un semn de deschidere, o înscriere în tendinţa actuală, ci o dovadă de stagnare, o închidere într-un orizont limitat. Între a-şi da licenţa sau doctoratul la o universitate în limba maghiară din România sau la Harvard (ori chiar la Budapesta, o universitate cu prestigiu şi cu tradiţie), orice student bun şi serios va prefera a doua variantă. Mari beneficii practice (şi pe termen lung), dacă ţinem seama şi de timpul cerut pentru a pune pe picioare o instituţie universitară, nu pot rezulta din înfiinţarea unei universităţi aşa cum o vrea UDMR. Rămîn, desigur, beneficiile politice. Ceea ce constituie o altă problemă. Oricum, liderii maghiarilor n-ar trebui să mizeze prea mult pe ameninţarea cu părăsirea coaliţiei. Odată reajunşi în opoziţie, ce-ar face? S-ar plînge Europei că nu li s-a permis înfiinţarea unei universităţi într-o limbă minoritară? Dar în ţările europene nu există asemenea universităţi; în plus, aflată în plin elan integrator, Europa nici măcar nu agreează instituţiile „etnicizate". Acceptă în schimb şi stimulează universităţile (cu adevărat) multiculturale.

Problema este însă alta: fluturîndu-se iarăşi drapelul învăţămîntului în limbile minorităţilor, din nou se pun în umbră problemele cu adevărat importante şi de viitor ale învăţămîntului în general, indiferent de limba de studiu. Cu un sistem împietrit şi birocratic, avînd în continuare parte de manuale vechi şi depăşite, cu profesori mizerabil plătiţi (deci obligaţi să-şi găsească şi altceva de lucru pentru a supravieţui, deci să se deprofesionalizeze), cu o falsă imagine despre sine hrănită de mitul „calităţii şcolii româneşti" ilustrate de „olimpicii noştri", cu o dotare materială slabă şi cu un buget mai prost decît al oricărei ţări europene, învăţămîntul din România riscă să rămînă, la trecerea în secolul al XXI-lea, ultima relicvă a secolului al XIX-lea.

Mircea VASILESCU

Statul de drept

Trecut apăsător (I)

Eu cred că noi sîntem întregul nostru trecut actualizat mereu, secundă de secundă. Scandalul colaboraţionismului în România comunistă şi, în particular, scandalul relaţiilor dintre actuali demnitari şi fosta Securitate este scandalul propriei noastre biografii colective. Sursa ororilor pe care le-au trăit românii striviţi de comunism a fost răul exacerbat din sufletele şi minţile românilor înşişi. Înainte de a ne face cruce de trei ori şi de a coborî în Iadul dosarelor Securităţii, trebuie să fim pregătiţi ca pentru cea mai nemiloasă confruntare cu noi înşine. Societatea românească pare să fi ajuns la momentul confruntării cu *ce a fost* pentru a înţelege cu adevărat *ceea ce este*.

Cînd Legea privind accesul la dosarele Securităţii, susţinută şi promovată admirabil de senatorul Constantin Ticu Dumitrescu, se află într-un moment relativ avansat al procedurii de dezbatere şi adoptare în Senat, presa dezvăluie, senzaţional, legăturile de complicitate dintre unele personaje publice şi represiunea instituţionalizată. „Angajamentele" se publică în cascadă. Grupul „turnătorilor" pare a fi fost imens. Constatăm, uimiţi, cît de mulţi români au lucrat la coşmarul României. Nu ştiu de ce, dar am impresia că o mare parte dintre aceştia lucrează, încă, la acelaşi lucru.

În faţa acestor dezvăluiri (care dovedesc, o dată în plus, precaritatea morală a elitei noastre politice) liderii politici au reacţionat dezamăgitor. Dl Ion Iliescu, de pildă, a dezvoltat un raţionament năucitor. Relaxat, cu haina pe umeri, liderul PDSR a explicat că accesul la dosare va crea probleme, mai ales, partidelor istorice. Aici crede dl Iliescu că se află cei mai mulţi colaboratori ai Securităţii. După ce dl Vilău a fost desconspirat, liderul PD i-a găsit circumstanţe atenuante. Semnînd pactul cu principalul inamic al românilor, dl Vilău a făcut un gest juvenil – crede dl Petre Roman. Apoi preşedintele Senatului face o teorie de calitate îndoielnică încercînd să definească conceptul-cheie, „turnătorul". Fireşte, nici dl Vilău şi nici dl Băsescu (care a mai scris şi el, din cînd în cînd, cîte ceva) nu se regăsesc în definiţia livrată, spre dumirire, de liderul democrat. Dl Ion Diaconescu este senin. El, alături de PNŢCD, nu are semnale că lideri creştin-democraţi s-ar fi „angajat". Alături, însă, dl Vasile Lupu face declaraţii cel puţin ambigue. Singurul semn de maturitate vine din partea UDMR. Şi a prim-ministrului, care a cerut membrilor cabinetului explicaţii scrise şi a solicitat CSAT-ului accesul la dosarul ministrului Sănătăţii.

Se vădeşte, tot mai mult, că principala apărare a „angajaţilor" constă în afirmaţia că nu au făcut rău nimănui. „După semnarea angajamentului n-am dat Securităţii nici o informaţie" sau „După semnarea angajamentului am dat informaţii în aşa fel încît să ajut pe unul şi pe altul ba pentru o promovare, ba pentru un paşaport" sau „După semnarea angajamentului am informat numai cu privire la străinii care ne vizitau şi numai pentru a preîntîmpina eventuale acte de spionaj" – acestea sînt principalele alegaţii ale semnatarilor imediat după publicarea angajamentului. Totul e subsumat ideii care, în România, paralizează orice demers punitiv: *n-a făcut nici un rău.*

Dar despre cît rău au făcut „angajaţii" şi ce ar putea să facă statul în toată această poveste, săptămîna viitoare.

Sever VOINESCU

SPAŢIUL PUBLIC

Nodul gordian

Singurul loc şi moment unde pare a se mai cînta, în cor – de către cei care le ştiu, evident, căci sînt şi dintre aceia care le-au uitat, deşi constituie o amintire oricînd plăcută –, imnurile naţionale ale diferitelor ţări – am numit turneul final al Campionatului Mondial de Fotbal, cunoscut, anul acesta, sub denumirea, destul de greu de pronunţat aşa cum se cade, de „Coupe du Monde" –, fotbalul, aşadar, încearcă să concureze cît poate actualitatea public-politică românească, dar nu pare a avea acelaşi succes ca altădată. Realitatea a devenit tiranică şi orgolioasă. Scandalurile se ţin lanţ, şi chiar natura ţine să ne readucă aminte că există, cu toată fizicitatea ei debordantă. O „revoltă" împotriva a ceea ce am numit „virtualizare"? Se poate interpreta şi aşa.

A trebuit ca televiziunile să se ducă la faţa – devastată de ape – a locului pentru ca, timid, politicienii, oamenii de stat să cedeze şi ei evidenţelor şi să plece pe teren, încălţînd discret, din portbagaje, asemenea dlui Roman, cizmele de cauciuc ale prezenţei în mijlocul oamenilor, alături de ei. Oamenii politici au fost, iată, forţaţi să (re)devină concreţi, să se reîntrupeze „în carne şi oase": să se pogoare printre oameni din icoana făcătoare de false minuni a micului ecran.

Oamenii noştri politici, mai cu seamă atunci cînd devin ceea ce se cheamă oameni de stat, sînt, însă, mari maeştri în crearea de noduri gordiene. Le înnoadă atît de strîns, atît de iscusit, încît este nevoie, apoi, de derularea unei istorii întregi care, cît de cît, să le resoarbă, nereuşind, pînă la urmă, decît să le transforme în teme ale tradiţiei.

Mult şi academic dezbătută, în ultimele zile, este, de pildă (din nou), problema universităţii maghiare din Ardeal. Maghiarii o vor cu orice preţ, românii, nu şi nu prea. Am auzit, însă, rostindu-se cu acest prilej o vocabulă fermecată, care, pe buzele celor ce-o spun, pare menită a rezolva toate problemele: „multiculturalism". Ce mîndru sună acest cuvînt! Ce bine răsună el pe buzele noastre care acum par a-l fi descoperit! Cîtă plăcere a rostirii lui! Descoperim, terminologic, America!

Ceea ce mă uimeşte este, însă, faptul că, la noi, „multiculturalism" ar urma să însemne cel mult două, hai trei „culturi". Dar cultura este universală, după cum universală este şi „babelizarea", idiomatizarea: particularitatea limbilor. O universitate cu adevărat multiculturală ar trebui să ţină seama de diferenţele lingvistice, dar numai din perspectiva *traductibilităţii*, pe cît de imperfecte şi de parţiale, pe atît de universale. O universitate cu adevărat multiculturală şi, mai presus de orice, eficient multiculturală ar trebui să cuprindă, în România, nu numai diferitele limbi ale locului, ci şi pe cele ale împrejurimilor şi chiar cele cu adevărat, aritmetic „universale" pentru ca problema care a stat la originea creării ei să fie, cum se spune, rezolvată, sau măcar ţinută în şah. Studii, aşadar, în română, în maghiară – limbile fondatoare, diferendul lingvistic-cultural fondator –, apoi în limbile celorlalte minorităţi, dar de ce nu şi în limbile ţărilor din vecinătatea noastră, plus engleza, franceza, spaniola, germana etc. O universitate măcar europeană, un centru de iradiere: atunci, da, am putea să vorbim, fără pretenţii deşarte, de multiculturalism! Şi aşa ar fi şi just, şi practic să se procedeze. Cu ambiţie şi clarviziune. Căci „diferendul", cum l-am numit, s-ar dizolva prin înmulţirea, în aceeaşi unitate de spaţiu, a diferenţelor. Diferenţele ar înceta să mai fie percepute ca diferend nu prin ascundere, ci abia prin multiplicarea şi consolidarea lor, prin evidenţierea faptului că nu este vorba de un caz local, ci de universalism pur şi simplu. N-ar mai fi vorba doar de români-şi-maghiari, ci de multe alte diferenţe de limbă şi de „cultură", care ar reuşi să „aplaneze" conflictul acesta, devenit, iată, istoric.

Nodul gordian al problemei „culturale" româno-maghiare pare, ca întotdeauna în astfel de cazuri, a nu putea fi tăiat decît prin amplificarea lui. Români şi maghiari, fiţi cu adevărat „multiculturali", nu doar români, maghiari, români/maghiari!

Bogdan GHIU

Economie

Banii: cum se fac şi cum se înmulţesc

Merită să facem un inventar. Să vedem pe ce fel de cîştiguri mizează românii. Distingem, în acest sens, cîteva mari categorii de venituri: 1) din muncă; 2) din afaceri, ce presupun şi ele muncă, la care se adaugă iniţiativa şi riscul; 3) din rente; 4) din acte de corupţie; 5) din furt şi înşelăciune.

Baza subzistenţei majorităţii familiilor o constituie salariile şi pensiile. Salariile ce abia au reuşit să teacă peste echivalentul în lei al unei sume derizorii: o sută de dolari pe lună. Şi pensiile ce se situează la niveluri cu mult sub limita decenţei. Dacă însă punem cap la cap, pe de o parte preţurile de consum, în continuă creştere, alături de tîrguielile zilnice ale populaţiei, iar pe de altă parte salariile şi chiar veniturile din afaceri, plus pensiile, nu ajungem la o balanţă echilibrată. Fiindcă intrările de bani sînt mai mici decît cheltuielile.

De unde provin diferenţele? Ele îşi află mai multe explicaţii.

Vom începe cu calcularea unui nou tip de cîştiguri: banii făcuţi din... bani. Consumul amînat, prin economisire, aduce un plus de cîştig: dobînzile de la CEC şi dobînzile din depozitele bancare. Încă atractive.

Cîştiguri, însoţite însă de un risc mai mare, aduc şi investiţiile. Banii încredinţaţi fondurilor mutuale şi transformaţi în capital de aceste instituţii proprii economiei de piaţă, care îi plasează în diferite afaceri. Plus investiţiile în acţiuni, la bursă.

Mai sînt micile binefaceri ale capitalismului, încă în faşă la noi: dividende din acţiuni la societăţile agricole, dividende din privatizări MEBO ori din rezultatele „Cuponiadei". Că doar 15 milioane de români alcătuiesc un numeros acţionariat popular, deţinînd 600 de milioane de acţiuni.

Şi ar mai fi şi autoconsumul. Munca din gospodăriile populaţiei. Neeconomisită şi neinvestită.

După ce se trage linie şi se adună, tot nu apare semnul egal între venituri şi cheltuieli. De unde se acoperă „deficitul"? Din economia subterană, desigur. Sau din cea paralelă. Din ceea ce „ciupesc" milioane de oameni din activităţi economice neînregistrate şi netaxate. Îndeosebi din servicii clandestine, ce cunosc o explozie fără precedent. Sau din marile „ciupeli": trafic clandestin, evaziuni, crimă organizată.

Şi totuşi, cu atîtea surse de venit, românii n-au bani! De fapt, au bani, dar prea puţini. De ce? Fiindcă nici munca n-are eficienţa necesară, nici instituţiile de multiplicare a banilor n-au destulă forţă.

O cauză importantă o constituie întîrzierea adaptării procesului educaţional din ţara noastră la cerinţele timpului. Românii încă nu învaţă, începînd din şcoală, cum se fac banii şi cum se înmulţesc. De altfel, construcţia pieţei noastre financiare, cu cele trei ramuri distincte: piaţa monetară, piaţa valutară şi piaţa de capital, a fost în prea mică măsură însoţită de un proiect naţional de şcolarizare a companiilor şi a populaţiei. Singurele demersuri în acest plan aparţin Băncii Naţionale, care a primit un sprijin important din partea presei. E prea puţin.

Două lucruri nu sînt încă bine înţelese la noi: 1) importanţa banilor economisiţi; 2) nevoia de a sprijini, cu forţa întregii societăţi, dezvoltarea unei reţele de instituţii specifice, puternice şi credibile, care să atragă economiile. Fără un astfel de cuplu, care să asigure strîngerea de cît mai mult capital bănesc şi să garanteze, în condiţii de securitate, operativitatea, rentabilitatea şi transferul de capital de la cei ce economisesc şi doresc să investească la antreprenori capabili să valorifice cu eficienţă maximă economiile, românii nu vor avea mai mulţi bani.

A economisi înseamnă a amîna consumuri. Ceea ce nu este însă egal cu restrîngerea forţată a consumului. În Japonia, bunăoară, economisirea a devenit un cult. Dar asta se întîmplă într-o ţară în care POFTA DE CONSUM se manifestă exploziv. Numai cine a văzut cu ochii lui piaţa de peşte din Tokio (poate cea mai exotică bursă din lume, unde vînzările, în exclusivitate cu ridicata, se fac prin licitaţii „cîntate"), numai cine a fost în „oraşul electronicii", cu mii de magazine, toate arhipline, unde ai impresia că o mare de mărfuri, alcătuită din cea mai sofisticată aparatură, tinde să se reverse peste tine, numai cine a intrat în marile magazine, toate gemînd de produse numai din clasele de supercalitate, numai cine a privit uluit, la ora prînzului, miile de restaurante, înghesuite unul lîngă altul, pline de tineri – elevi, studenţi, muncitori, funcţionari –, care zilnic „i-au masa în oraş", poate să înţeleagă acest fenomen. Dacă japonezii n-ar avea bani (chiar şi în aceste timpuri grele, de recul economic) şi dacă n-ar avea poftă să cumpere, căutînd cu deosebire „etichete", fabricile ar da faliment, muncitorii ar intra în şomaj, ţara ar sărăci... Dar ei au bani, pentru că ştiu să-i facă şi ştiu să-i înmulţească. Desigur, îndemnaţi de faptul că dacă banii economisiţi şi investiţi se înmulţesc, ei aduc profituri suplimentare şi în consecinţă consumul va creşte şi mai mult.

Dar lucrurile nu se petrec la fel în Japonia şi în România. În Japonia economisirea e un proces firesc. La noi e forţat. Românul strînge din dinţi şi economiseşte ca să-şi suplimenteze cîştigul derizoriu.

Milioane de români şi-au făcut un stil de viaţă din supravieţuirea de azi pe mîine. Deşi nimic bun nu ne aduce acest tip de supravieţuire. Nici eficienţă, nici dezvoltare, nici bunăstare. Pentru că banii vin cu „raţia", puţini cîte puţini. Avem însă nevoie de o schimbare fundamentală, care să aducă bani mulţi. Prin performanţe economice, prin economisire şi prin amplificarea pieţelor financiare.

Adrian VASILESCU

Povești suprapuse

Cobre și savanți

Emoțiile reale se nasc și din cifre virtuale. Nu știu dacă Dumnezeu ne va pune mîna pe creștet (cea cu degetele muiate în țiței) sau dacă ne va lua la palme, cu alte cuvinte nu știu dacă vom lua cele 40 sau 50 de milioane de dolari anual prin branșarea României la drumul petrolului dinspre spațiile caspice sau dacă vom da (fie și parte din) cele 3,5 miliarde de dolari suedezilor, care și-au adus și ei aminte, în fine, că noi uităm repede. Nu știu cu ce sumă va fi cumpărat primul elicopter Dracula (fost Cobra) și nici pentru cît va fi vîndut „Cobra din Bănie". Nu știu nici măcar de ce am început cu aceste fraze și pe acest ton, ca și cum fotbalistul ar avea vreo vină; în fond, tot ce doream era să aduc vorba despre cunoscuți de prin institutele de cercetare și gîndul mi-a fugit, iute și compensatoriu, la bani.

Mi se pare că la noi idila savanților cu statul se resimte profund de pe urma stereotipului despre dezinteresul material al omului de carte, văzut ca un fel de cavaler fără teamă, prihană și nevoi financiare impudice. Retrăim romanul clasic rusesc: invitat la un ceai în casa nobilului scăpătat, vezi petele de rugină de pe samovar, vezi pielea roasă de pe scaune, auzi și fata în casă răstindu-se la stăpîn și, cu toate acestea, decența te obligă să nu vorbești despre averea dusă, ci despre cai de rasă și romane franțuzești. Ideea, nobilă, de la care se pleacă de regulă este că respectivii cercetători își fac munca din dragoste, ceea ce este cu siguranță adevărat din moment ce mintea omenească, altfel, nu ar fi în stare să conceapă nici un alt motiv pentru care niște oameni cu cap, neobligați de nimeni, neîncurajați cu mai nimic, perseverează să anime ceea ce se cheamă cercetarea și știința românească. Nu vorbesc aici despre un domeniu anume, nici despre matematici, nici despre lingvistică, nici despre istorie și nici despre proiectare, ci doar plec cu ochiul minții spre cîțiva dintre prietenii mei, juni cercetători. Îi văd mai ales prelingîndu-se pe coridoare de bibliotecă, dacă nu famelici, ca în editorialele dlui Dinescu, în orice caz în așteptarea vreunui congres în afară cu anexa lui binevenită, diurna. Care-i căsătorit, e fericit dacă soția cîștigă mai mult; care-i burlac, e bucuros dacă gazda nu cere chiria în valută. În rest, puzderie de (alte) locuri comune: mai alaltăieri, un coleg din Universitate îmi spunea că s-a întîlnit cu un bun prieten, proaspăt venit din State pentru o vacanță; pasionat de matematică pînă-n vîrful firului de păr, băiatul plecase acum vreo cinci ani cu o bursă peste ocean. În amintirea ardeilor umpluți de pe menu-ul *à la carte* al cantinei studențești din Grozăvești, foștii colegi au mers pe o terasă, au mîncat fichiței și au băut bere în valoare de vreo douăzeci de dolari traduși în lei, vorbind pe îndelete despre statutul, angoasele și salariul cercetătorului american. În cele din urmă, *algebromaniaci* și neavînd ce face, s-au pus să calculeze cam cîte kile de ficați de pui poate mînca pe lună un american. În primii ani de după război, propagandiștii comuniști își pregăteau concubinajul cu intelectualii convocîndu-i pe cărturarii români și povestindu-le despre savanții sovietici care, din grija lui Stalin, își pot cumpăra cu dispensă automobile ZIS: din prețul mașinii de 50.000 de ruble, savantul plătea doar 20.000. „Ori la noi, vezi bine cum e", spuneau ei și la fel spune și fostul nostru coleg. Reflexe ciclice, povești rotunde, ademeniri diverse în formă dar asemănătoare în fond, refrene perene, lamentații devenite cultură politică – iată cum este. Plus ficații noștri, că veni vorba, dați peste cap.

Adrian CIOROIANU

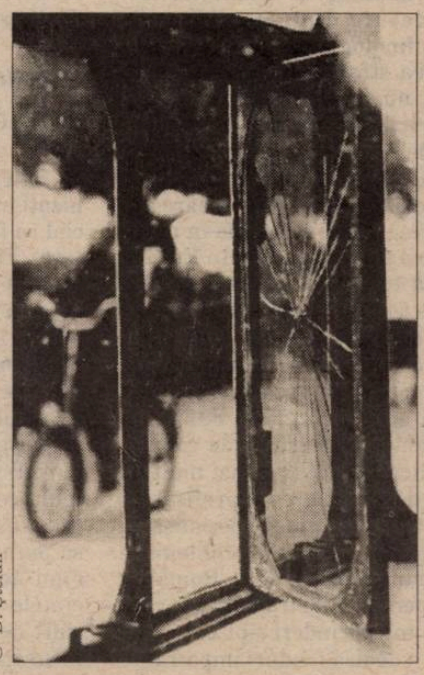

© D. Ștefan

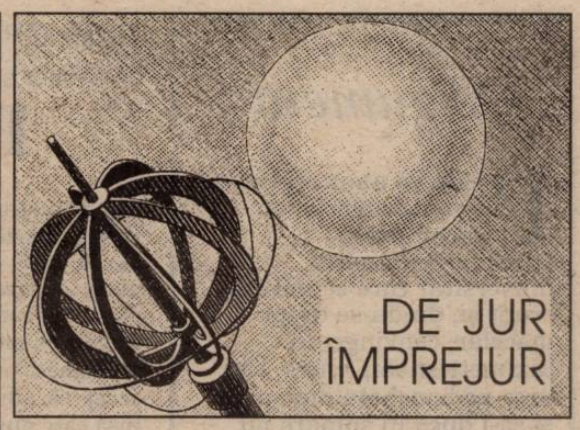

Judecăți și tribunale

Războiul nu este o piesă morală în care virtutea triumfă și viciul este pedepsit. Cîștigă cel mai puternic și învinșii își transformă în metafore dreptatea. Învingătorii sînt arareori întrebați dacă au obținut victoria respectînd legile războiului și codurile etice. Tribunalul de la Nürnberg a încercat să introducă principiile juridice într-un domeniu nelegiferat și considerat nelegiferabil. I s-au reproșat multe imperfecțiuni și distorsiuni, dar inițiativa va rămîne o piatră de hotar în încercarea de a zăgăzui oroarea: condamnarea agresiunii, uciderea noncombatanților, a civililor lipsiți de apărare și abia apoi crima de genocid, exterminarea unor grupuri de oameni din cauza și numai din cauza apartenenței la acel grup. Se uită acum, dar atunci, în 1945 a fost important: primul cap de acuzare din rechizitoriul îndreptat împotriva liderilor hitleriști care au putut fi prinși, era cel de „crimă împotriva păcii", adică planificarea, pregătirea și executarea agresiunii.

Cu toate defectele ei – de fapt și de drept – instanța de la Nürnberg a avut un imens impact propagandistic certificînd parcă puterea rațiunii colective de a pedepsi iraționalitatea devenită mecanism de ucidere în masă. Probabil această nostalgie stenică a determinat, în 1993, înființarea Tribunalului penal internațional pentru fosta Iugoslavie și, în 1994, a Tribunalului penal internațional pentru Ruanda. Rezultatele, mai curînd descurajante, ale acestor înalte instanțe pline de bune intenții, dar lipsite de mijloace materiale și de puteri executive, au dus în cele din urmă la conferința de la Roma, începută pe 15 iunie și care își propune înființarea unei Curți penale internaționale care să funcționeze continuu. Organizațiile neguvernamentale care s-au zbătut mult pentru convocarea acestei conferințe la care sînt reprezentate 120 de țări au pornit de la premisa că principalul obstacol în recunoașterea legitimității tribunalelor internaționale este înființarea lor după ce crimele au fost comise.

Existența unei Curți permanente i-ar avertiza pe comanditari și i-ar înspăimînta pe făptuitori, cred oamenii de bine. Deocamdată, perspectiva îi derutează pe purtătorii principiilor morale. Toată lumea este de acord că această Curte trebuie să fie puternică, dar să respecte principiile suveranității naționale. Diverse tratate internaționale și bilaterale recunosc jurisdicția internațională asupra crimelor de război și împotriva umanității. Dar Franța a propus ca fiecare stat să-și dea consimțămîntul pentru judecarea cetățenilor săi, de la caz la caz, pentru fiecare dosar în parte. Toată lumea este de acord că nici o influență politică nu trebuie să se exercite asupra celor care împart dreptatea, dar Statele Unite cer ca investigațiile să se facă numai după ce s-a obținut aprobarea Consiliului de Securitate ONU (unde un veto politic poate astfel bloca orice anchetă). Sînt multe opinii contradictorii și în legătură cu definițiile, dar cele mai greu de rezolvat vor fi – probabil – problemele legate de separarea conflictelor interne de cele externe. Conform normelor și cutumelor (dar nu în ultimul rînd potrivit raportului de forțe) Rusia a avut dreptul să folosească mijloacele cele mai barbare în Cecenia și Iugoslavia are dreptul să procedeze la fel în regiunea Kosovo. Orice face statul împotriva propriilor cetățeni este considerat legitim. Este ca și cum ai putea să-ți omori mama nepedepsit, dar ai fi trimis în judecată pentru că ți-ai scuipat vecinul.

Magdalena BOIANGIU

Presa despre...

Alegerile din Cehia

În timp ce la Praga un purtător de cuvînt al partidului social-democrat constata după recentele alegeri că... „am suferit o victorie", la București, „Cotidianul" de luni titra optimist a pagubă: „Ascensiune spectaculoasă a comuniștilor în Cehia". Gîndul aproape se sparie...

Duminica trecută, comuniștii s-au situat ca și în 1996 pe locul al treilea, cu 11,3% din voturi, în timp ce formațiunea lui Milos Zeman – nici o relație de rudenie cu Milos Forman, dat învingător de „Cotidianul"! –, ajunsă pe primul loc cu 32,2 procente, a cîștigat o „victorie à la Pyrrhus". Lipsit practic de posibilitatea de a forma un guvern majoritar și întrebat de ziariști despre o posibilă alianță cu partidul comunist, social-democratul Zeman răspundea, fără ezitări: „Dumnezeule, în nici un caz!"

Ceva mai sensibilă la culori și nuanțe politice decît corespondența „Cotidianului", presa occidentală se lansează cu ezitări în aprecierea alegerilor din Cehia. Rezultatele „confirmă o dată în plus că electoratul (ceh) funcționează mult mai aproape de «modelul slovac» «post-comunist» decît de cel «occidental», ales de unguri și polonezi, care nu ezită să-i sancționeze pe cei aflați la putere. Ca și Vladimir Meciar la Bratislava, Vaclav Klaus a clădit un partid în fapt mai curînd «neutru» din punct de vedere ideologic, un «partid al reformelor» care a acumulat o considerabilă putere economică și controlează principalele medii de informare" **(Libération).** „Faustul lui Goethe și săracii lui cu duhul îți vin în gînd atunci cînd observi ce dilemă stă în fața parlamentului ceh: 102 locuri pentru tabăra conservatoare dezbinată de lupte, 98 de locuri pentru cea de stînga." **(Handelsblatt).**

În paranteză fie spus, teoria franceză a «modelului slovac», atît de detestat la Praga, era relativizată de un bonom Svejk care contribuia la rubrica poștei redacției celui mai popular ziar al tranziției. Alegător puțin turmentat, el oferea ca argumente imbatabile: „De ce să fie votat Vaclav Klaus? Fiindcă, departe de a păși asemenea unui urs, ca Milos Zeman, el se deplasează cu grație și farmec și, deoarece, îi sîntem îndatorați pentru felul în care ne-a condus la porțile Europei..." **(Mlada Fronta Dnes).**

La porțile Europei dar nu încă și dincolo de ele fiindcă, observa un editorialist mai serios de la **Financial Times:** „Dacă Vaclav a acționat bine în primii lui ani pentru liberalizarea economiei, el a eșuat în punerea în practică a reglementărilor necesare pentru a face piețele să lucreze cinstit și eficient. Rezultatul a fost o corupție agresivă care a subminat economia și a pătat reputația internațională a țării." Iar dacă nici unul din principalele partide nu a reușit să-și asigure o majoritate, motivul ar sta în faptul că, „deși sătui de corupție, la nouă ani după revoluția de catifea, mulți cehi rămîn convinși că un vot acordat stîngii este un vot pentru comunism, în ciuda dezmințirilor lui Zeman".

„O rază de speranță se întrevede totuși" – susținea un analist german. „Cei 75% din electoratul ceh care s-au prezentat la urne au dovedit maturitate. Ei au ales stabilitatea și s-au debarasat de extremiști. Acordîndu-le mai puțin de 5% din voturi, ei i-au condamnat la eșec pe republicanii de extremă dreaptă și Partidul populist al pensionarilor, așa că Occidentul poate din nou respira ușurat. Ei au votat pentru o schimbare, chiar dacă nu pentru una radicală" **(Handelsblatt).** Perspectiva imediată rămîne tulbure deoarece: „Dreapta cehă refuză să moară, fără să fie deloc clar dacă membrii ei vor fi capabili să învețe să conviețuiască. Deși au cedat locul întîi social-democraților, cele trei partide de dreapta și de centru dreapta au cîștigat împreună suficiente voturi pentru a fi în putere, potențial, să formeze un guvern de coaliție majoritar". Problema este, observa un ziarist de la **The Wall Street Journal** (ediția europeană), că „și în eventualitatea în care Zeman se va dovedi neputincios să clădească o coaliție viabilă, nu este deloc sigur că partidele de dreapta vor fi capabile să formeze un guvern. Klaus și liderul creștin-democrat Josef Lux sînt dușmani declarați iar Uniunea Libertății este compusă în mare parte din rebeli din partidul lui Klaus, care și-au format propria grupare în urma scandalului financiar ce a condus la demisia guvernului în noiembrie trecut".

Deocamdată Vaclav Havel i-a cerut lui Milos Zeman să înceapă negocierile pentru formarea unui guvern exprimîndu-și convingerea că „schimbarea este esența democrației" și că „nu există nici o primejdie de reîntoarcere la comunism". Dacă la Praga există vreo dilemă, în opinia lui Havel ea constă în opțiunile pe care le vor alege oamenii politici, fie să transforme țara „într-o democrație, cu o cultură politică reală, fie într-o republică bananieră"...

Victor ESKENASY

Argument

Poate vă amintiţi bancul antedecembrist cu cercetătorul ştiinţific/profesorul universitar care se îmbată crunt şi, dîndu-se drept măcelar, convinge un taximetrist să-l asiste, să-l urce pe bancheta din spate şi să-l ducă în spinare nu ştiu cîte etaje – totul contra nu ştiu cîtor kilograme de „carne macră“... La sfîrşit, somată să plătească, soţia care-şi ia bărbatul în primire ripostează: „Ce măcelar? Am vrea noi! E profesor universitar, da' aşa se laudă el la beţie!“. Această mică fabulă socio-profesională vorbea despre *locul anapoda* pe care, *de facto*, ajunseseră să îl ocupe în ierarhia prestigiului meseriile – într-o lume în care discursul oficial invoca magic „cele mai noi descoperiri ale ştiinţei şi tehnicii... puse în slujba...“, şeful statului nu se mai oprea din scris la opere politice iar soţia sa cea sinistră se dorea omagiată ca savantă (căci „el“ îşi adjudecase *geniul* iar „ea“ – *ingeniul*; complementaritate exemplară, de!).

Dar acum? Care este *locul* cercetării şi al cercetătorului? Titlul dosarului tematic din această săptămînă răspunde glumeţ – printr-o întrebare. Dosarul propriu-zis lansează şi el răspunsuri, pline de amărăciune şi semnale de alarmă. Cercetarea nu pare a fi o prioritate într-o ţară în care majoritatea populaţiei trăieşte la limita subzistenţei. Dar – dacă tot ne lăudăm cu „inteligenţa“ românească, de ce n-o şi exploatăm, în domeniile care ar avea, practic, de cîştigat de pe urma acestei exploatări? Dar – au fost evaluate sistematic şi realist posibilităţile efective ale „comorilor noastre de inteligenţă“? Mai degrabă nu: cei care au condus România au părut indecişi şi haotici şi în privinţa politicii cercetării – ca şi în privinţa economiei.

Există, fără îndoială, domenii care au început să se bucure de atenţie după '90: ştiinţele sociale, de pildă, încurajate mai cu seamă prin finanţări străine. Cercetătorii şi cărţile circulă mai mult, astăzi (deşi, încă, insuficient). *Ceva* se întîmplă şi în cercetare – s-o recunoaştem – dar impresia de ansamblu rămîne una pur şi simplu tristă.

Care sînt, aşadar, locul şi rolul cercetării? Există voinţa politică de a rezolva impasul? Cine şi cum administrează criza cercetării? Acestea sînt cîteva dintre întrebările generale lansate în acest număr al *Dilemei*. Iar răspunsurile pe care le veţi citi deschid o discuţie pe care ne propunem să o continuăm. (**D. V.**)

Tudor OPREA
cercetător ştiinţific, Astra Hässle, Göteborg

Pledoarie pentru cercetarea ştiinţifică

Nu ştiu cîţi dintre românii care lucrează ca oameni de ştiinţă în afara ţării vor să se reîntoarcă, pentru a lucra în cercetarea ştiinţifică, în instituţii de stat şi/sau private. Desigur, un guvern trebuie să aibă grijă de cei care trăiesc (şi se hrănesc) astăzi, mai întîi, şi-abia după aceea să aibă grija generaţiilor viitoare. Însă care guvern, din ce ţară, nu este confruntat cu aceeaşi problemă? Pe de altă parte, ştiinţa este un proces de importanţă strategică, atît pe timp de pace, cît şi de război. Fără a exagera importanţa tehnologiei în capacitatea defensivă a unei naţiuni, trebuie subliniate şi avantajele economice care decurg dintr-un proces de cercetare şi tehnologizare susţinut. Din păcate, valoarea strategică a ştiinţei este doar afirmată, nu şi recunoscută! În fapt, în România de azi, şansele de a obţine fonduri serioase de la guvern pentru a investi în cercetare (deci, de a investi în viitor) sunt nule. Nu există resurse financiare importante pentru a aduce România în primplanul cercetării fundamentale, în Europa şi în lume. Mă refer aici la teme de cercetare serioase („state of the art“), care să ne permită să cucerim noi orizonturi ştiinţifice, şi nu doar să facem cercetare „de rutină“, cum este corelarea între cantitatea de varză acră îngurgitată de român pe an şi incidenţa cancerului de colon... Cercetarea aplicată, care ţine mai mult de tehnică decît de ştiinţă, este profitabilă doar în măsura în care mulţi specialişti şi experţi sînt dedicaţi acestei probleme – însă chiar şi sub acest aspect, România trece printr-o perioadă de tranziţie, în care tot mai puţine întreprinderi sînt economic viabile pentru a dedica fonduri importante unor probleme de cercetare.

România nici nu figurează în statistici

Exemple din cercetarea fundamentală sînt descoperirea penicilinei de către Fleming, sau a microfonului de către Edison, şi au ca trăsătură comună munca de pionierat, de descoperire, căreia nu i se poate defini o aplicaţie practică imediată, mai ales în stadiile iniţiale. Asemenea activităţi nu sînt încurajate, astăzi, în România – ba dimpotrivă, fondurile destinate cercetării ştiinţifice în România sînt dintre cele mai mici, comparativ cu alte ţări din Europa centrală şi de est, chiar foste ţări comuniste. De exemplu, revista „Business Central Europe“ din septembrie 1997 prezenta, la pagina 67, un grafic cu procentul din produsul intern brut (PIB) alocat pentru cercetare ştiinţifică şi dezvoltare pe anul 1997. România nici măcar nu figurează în acest grafic, deoarece procentul sub 0,5% din PIB este mai mic decît la mai toate ţările central şi est-europene.

Prînzim la cantina săracilor...?

Dar să vedem, mai îndeaproape, care sînt unele din problemele cu care se confruntă cercetătorul de astăzi, în România. Lipsesc resursele materiale corespunzătoare (banii dintr-un grant dat de Academia Română ajung numai pentru hîrtia de xerox, capsatoare şi dischete). Lipsesc, de asemenea, dotările corespunzătoare privind calculatoarele, nefiind un secret că programe utilitare de tipul „Word“ sau „Excel“ sînt cîpii pirat. Climatul moral este în mod cert păgubos, fiind întreţinut şi chiar încurajat de către Ministerul Cercetării şi Tehnologiei, aşa cum au arătat o serie de articole publicate în cotidianul „România liberă“, în perioada ianuarie-mai 1998. Situaţia materială a cercetătorilor este precară. Salariul unui cercetător lasă de dorit, de multe ori fiind sub limita supravieţuirii pentru oameni cu familii mai mari. La Tîrgu-Mureş, membrii unui grup de cercetare ştiinţifică erau nevoiţi, acum cîţiva ani, să mănînce la cantina săracilor. Din aceste motive, volumul de muncă efectuat de unităţile de cercetare bugetare este în continuă reducere (de facto, nu pe hîrtie). Un fenomen paradoxal, „goana după bani“, interferă – mai ales în mediul universitar – cu dedicaţia necesară unei activităţi de cercetare fireşti. Se ajunge la situaţia în care, din cauza salarizării total necorespunzătoare, mulţi cercetători să fie nevoiţi să efectueze activităţi care oferă retribuţii suplimentare, dar care reduc, implicit, productivitatea procesului de descoperire.

...Sau la cantina unui campus american?

Din păcate, chiar atunci cînd sînt organizaţi în sindicate, cererile acestui grup social se fac rareori auzite (şi mai rar ascultate). Fiind un grup heterogen, arareori în atenţia publicului (fascinat, mai degrabă, de artă şi/sau sport), cercetătorii sînt prea puţini înţeleşi, privind obiceiurile şi normele lor de viaţă. De fapt, categoria oamenilor de ştiinţă este foarte rar în dialog cu publicul. Minerii ies cu bîtele, cercetătorii cu paşapoartele. În faţa condiţiilor progresiv dificile din România de astăzi, tot mai mulţi cercetători, tineri sau nu, caută soluţii în exil. Pentru mulţi, emigrarea poate să pară o problemă personală, însă atunci cînd acest fenomen ia proporţii, consecinţele sînt nefaste pe termen lung. Numit „furt de creiere“, acest fenomen este chiar încurajat de către statele puternic industrializate, care se situează pe post de beneficiar. Pe 13 iunie 1998, la Portland State University, în statul Oregon, preşedintele american Bill Clinton declara că imigranţii contribuie semnificativ la asigurarea progresului ştiinţific şi tehnologic al Statelor Unite. De fapt, construcţia bombei atomice – fără îndoială una din cele mai semnificative contribuţii ale ştiinţei la istoria acestui secol, a fost efectuată de imigranţi. Din întîmplările de acum cinci decenii, guvernul american pare să fi înţeles că „furtul de creiere“ aduce beneficii importante statelor care practică o asemenea politică. Pe termen lung, „hemoragia de inteligenţă“ aduce prejudicii incalculabile oricărui stat care nu ia măsuri pentru (1) încetinirea, (2) stoparea şi (3) reversarea acestui fenomen. Din perspectiva României, acest fenomen nu poate fi, deocamdată, stopat fără a limita drepturile fundamentale ale cetăţeanului. El poate fi, însă, reversat.

Modele de urmat

În România trebuie schimbat climatul pentru cercetare, poate luînd drept model Japonia anilor '60 şi '70, cînd au plecat sute de mii de studenţi în SUA şi Europa de Vest, pentru a se educa şi a învăţa cum să facă cercetare. Aceştia s-au întors în masă (mulţi, deodată). Acum, China comunistă urmează aceeaşi politică şi vrea să atragă o sute de mii de cercetători chinezi din Occident înapoi în patrie, oferindu-le aparatură performantă, şi chiar salarii competitive. Programul, numit „Chinese Expatriate Programme“, include, pe lîngă legislaţia favorabilă repatrierii, şi seminarii organizate de experţi, care discută aspecte legate de reintegrarea potenţialilor repatriaţi – oameni de ştiinţă şi/sau de afaceri – în societatea chineză modernă. Atît guvernul japonez, acum 30 de ani, cît şi cel chinez contemporan, par să fi înţeles că orice proces de revitalizare a cercetării ştiinţifice nu este viabil decît în cazul unei repatrieri masive. Motivul? Cazurile izolate de repatriere tind să se piardă din cauza prezentului climat, care include absenţa infrastructurii care să susţină, eficient, procesul de cercetare, lipsa de fonduri, invidia colegilor şi lipsa de înţelegere din partea şefilor, precum şi starea deficitară a dotării materiale, a posibilităţilor de documentare etc. etc.

Paşi de făcut

Restructurarea economiei româneşti trebuie să cuprindă ca parte integrantă procesul de revigorare a cercetării ştiinţifice. Acest proces include atît factorul material, cît şi cel uman, atît pe termen scurt cît şi pe termen lung. Restructurarea fără cercetare, deşi posibilă, are dezavantajul că va menţine România la statutul de „client ştiinţific“, care cumpără, în loc să producă, tehnologie. „Hemoragia de inteligenţă“ poate fi inversată prin restructurarea legislativă şi crearea premiselor legale privind repatrierea, în masă, a cercetătorilor români care lucrează în străinătate. Pe măsură ce dobîndesc experienţă şi se educă în cele mai bune centre de cercetare din lume, o parte dintre aceştia ar considera serios opţiunea repatrierii, pentru a lucra în unităţi de cercetare capabile să genereze produse cu valoare economică crescută. Este necesară, însă, o schimbare radicală a opticii guvernului, care este direct responsabil în ceea ce priveşte viitorul României.

Dar să examinăm şi o serie de propuneri concrete. Procesul de restructurare a economiei poate fi efectuat simultan cu revigorarea cercetării. Privatizările şi investiţiile masive din sectorul industrial pot fi condiţionate de investiţii directe în unităţi de cercetare. În acest fel, prin comandă directă cu beneficiu în producţie se poate revitaliza cercetarea aplicată, tehnologică. Aceasta defavorizează, aparent, cercetarea fundamentală, motiv pentru care propunerea ministrului Andrei Marga, de a înfiinţa centre de excelenţă, este binevenită. Rolul acestor centre este esenţial, mai ales în domeniile lipsite de aplicaţie practică imediată. Resursele financiare, chiar limitate, pot fi dirijate în mod preferenţial către unităţile de cercetare performante, fapt care ar obliga la rezultate rapide şi la muncă de calitate. Evaluarea rezultatelor poate fi efectuată după criterii unanim acceptate în lumea întreagă – de exemplu, folosind indicii bibliometrici. Aceşti indici evaluează felul în care este primit un articol ştiinţific de către comunitate, acordînd atenţie numărului de citări efectuate pentru un anume articol, precum şi revistei în care a fost publicat, calculînd aşa-zisele puncte de impact. Impunerea condiţiei de reatestare în posturile de cercetare şi învăţămînt, pe baza punctelor de impact, la fiecare cinci ani, ar permite o restructurare progresivă a personalului, permiţînd în acelaşi timp introducerea unor criterii obiective pentru ocuparea acestor posturi. Asemenea criterii ar duce la dispariţia „egalitarismului“ şi ar accelera procesul de repatriere.

Un pas intermediar, care a început deja în unele universităţi, este crearea unor posturi de „Visiting Professor“, precum şi organizarea unor seminarii şi cursuri privind metodologia cercetării. Poate fi menţinut, de asemenea, un contact permanent cu cercetătorii români aflaţi în străinătate. De exemplu, Ambasada Română din SUA menţine o pagină de Internet cu adresele şi preocupările studenţilor şi cercetătorilor români aflaţi pe teritoriul Statelor Unite. O examinare atentă a experienţelor japoneze şi chineze poate să ducă la elaborarea de noi măsuri, pe termen lung. Transformarea radicală a ştiinţei româneşti este posibilă, însă ea începe prin a recunoaşte şi a accepta impasul în care ne aflăm. Pentru a ieşi din acest impas, ne trebuie o viziune pe termen lung, curajul de a o pune în aplicare, şi răbdarea necesară pentru a duce un lucru la bun sfîrşit.

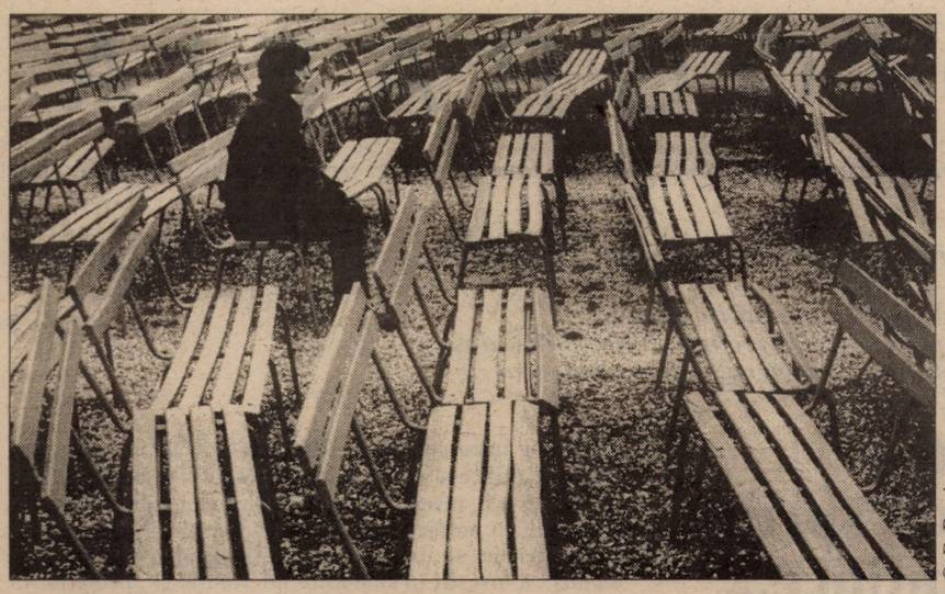

© D. Perşinaru

Liviu ORNEA
matematician

O justificare

Ţăranul lucrează pămîntul şi, cu ce obţine, îşi hrăneşte familia şi pe noi. Muncitorul face cu mîinile lui dibace obiecte folositoare nouă, tuturor. Scriitorul scrie cărţi care îi bucură pe cititori. Medicul vindecă (ce, cum, cît poate şi el). Profesorul îi învaţă/formează pe elevi. Chimistul, fizicianul, biologul descoperă tainele naturii. Pînă şi cerşetorul, care cerşeşte, dă prilej celor ce îl ajută să fie miloşi şi să respecte comandamentele. Toţi aceştia depun o activitate socialmente utilă.

Dară noi? Noi, ăştia cu ştiinţa pură, cu matematica, să zicem, noi ce facem? Noi pentru cine trăim şi muncim? Rezultatele muncii noastre de cercetare se concretizează în teoreme, sau, mai rar, în teorii. Acestea se publică în reviste de specialitate şi sînt citite de un număr restrîns de fiinţe cu preocupări la fel de ciudate cu ale autorilor. În afara unui grup cu o pondere numerică extrem de redusă, nimeni nu e interesat de ceea ce facem. „Bine, dar fizicienii, chimiştii, biologii? Nu serveşte matematica aceste domenii?“ Ba da, dar nu toată. La drept vorbind, doar o mică parte din rezultatele bune de matematică se aplică în alte ştiinţe. Iar rezultatele bune constituie o parte foarte mică din totalul producţiei matematice. Marea majoritate a cercetătorilor obţine rezultate de nivel mediu care contribuie, în cel mai fericit caz, la dezvoltarea interioară a unui domeniu al matematicii. Artă pentru artă. Nici asta nu e, de fapt, puţin, dar ce folos trage societatea de aici? Nu, nu cred că aplicabilitatea rezultatelor noastre în alte ştiinţe ne justifică. „Atunci, poate activitatea didactică? Un cercetător e şi profesor, nu?“ Ba da, şi formează noi cercetători după chipul şi asemănarea sa. Aceştia vor deveni, la rîndu-le, hiperspecializaţi, vor publica în reviste de specialitate, vor dialoga cu alţi cîţiva specialişti ca ei şi vor îndruma tineri cercetători care... Deci, nici didactica.

Mă întîlnesc cu un amic care observă că nu m-a văzut de mult. „Am fost plecat din ţară“. Îi spun unde. Fluierat admirativ. „Cît ai luat?“ Îi spun cît am luat. Fluierat şi mai admirativ, chiar invidios. „Şi ce-ai făcut, ai predat?“ Îi spun că nu, am făcut doar cercetare. „Adică fără nici o obligaţie?“ Fără. Fluieratul devine neîncrezător. „Şi ăia ţi-au dat bani ca să, ce?“ Ca să citesc, să studiez, să caut, să spun şi altora puţinul pe care îl ştiu. Îi spun că, la sfîrşit, e bine să publici ceva, dar că nu iese totdeauna cum şi cînd ai vrea, depinde de mulţi factori, şi de timp şi de noroc uneori. Îi spun că e o muncă foarte grea, că nu e deloc uşor să înţelegi matematica şi să produci matematică. Fluieratul începe să devină dezaprobator. „Şi ce scrii tu, teoremele alea, intră în manual, se învaţă la şcoală?“ Nu. Iritat: „Atunci, de ce?“ De ce, adică, dă societatea (a lor, nu a noastră) bani (şi ce bani!) fără să ceară program fix, fără normă, fără o finalitate clară a muncii. Mai grav: te plătesc să faci ce-ţi place! Că sînt bine plătiţi nişte tipi ca Einstein, treacă-meargă, dar ceilalţi? Îi spun, sincer, că nu ştiu.

CLIMATUL! Iată salvarea: noi, ăştia mulţi, muncitori pe ogorul cercetării, care producem rezultate de nivel mediu, interesante pentru puţini alţii ca noi, întreţinem un climat propice şi necesar celor, puţini, aleşi care produc marile rezultate, cele care fac progresul ştiinţei. Se pare că e nevoie de mulţi, mulţi, ca noi ca să apară un Einstein.

Acum putem dormi mai liniştiţi. V-am convins?

Vlad NISTOR
istoric

Omul politic şi omul de ştiinţă în post-tranziţie

Orizontul anului electoral 2000 pare a deschide o perspectivă specială uneia dintre categoriile cele mai implicate în votarea schimbării – intelectualitatea, acel grup ce se justifică etimologic, acea parte a societăţii implicată direct în progresul cultural sau ştiinţific (în nici un caz totalitatea posesorilor unei diplome universitare).

După noiembrie 1996, cei care încercaseră prin toate mijloacele să convingă partea amorfă, conservatoare, inerţială a poporului român, altfel spus majoritatea sa, să voteze altceva, cei care conştientizaseră încă de la începutul anului 1990 cît de periculoasă era gaura neagră în care FSN-ul şi apoi succesorii săi aruncaseră România, s-au aflat într-o situaţie inedită – sciziunea. O parte a grupurilor intelectuale active se desprind de societatea civilă căreia îi aparţinuseră pînă în acel moment integrîndu-se deciziei politice, dar marea majoritate a acestor grupuri continuă să existe, aşa cum era şi firesc, ca părţi componente ale societăţii civile. Inamicul comun dispăruse. După fireasca perioadă de euforie şi apoi de încredere raţională, destul de repede se instalează dezamăgirea, chiar dacă aceasta este greu sesizabilă în sondaje sau scoruri electorale presupuse. Explicaţia porneşte din decalajul extrem dintre nivelul aşteptărilor, dintre tipul de politică pe care partea activă a votanţilor schimbării îl dorea şi ritmul lent, uneori extrem de greu sesizabil, al înlocuirii tehnicilor politice, al reformării instituţiilor şi chiar al înlocuirii personajelor.

Consecinţele politice şi sociale sînt catastrofale pentru România. Imaginea observatorului neimplicat este aceea a unei societăţi în care nu mai poţi înţelege care sînt de fapt taberele ce se confruntă, unde sînt neocomuniştii şi unde sînt reformiştii, care este gruparea pe care cancelariile occidentale o susţin şi dincolo de nivelul promisiunilor vagi, care sînt cotidianele, posturile de televiziune sau personajele marcante din presă favorabile unui punct de vedere şi care sînt cele ce îl favorizează pe celălalt.

Cercetarea ştiinţifică capătă din această perspectivă şi o evidentă conotaţie socială. Pentru ca progresul tehnologic al unei ţări să fie real, este nevoie nu numai de investiţie în echipamente şi utilităţi ştiinţifice dar, poate, în primul rînd, investiţie în cercetător. Astăzi, oamenii de ştiinţă, din care provin şi o bună parte dintre guvernanţi, se găsesc, în marea lor majoritate, ca în minunata epocă Ceauşescu, sub nivelul mediu de salarizare. În aceste condiţii, este evident că progresul ştiinţific şi cultural al României va fi cu siguranţă unul spectaculos!

Adrian MIHALACHE
conferenţiar universitar

Îndemnuri pentru un cercetător doritor de succes

1. Alege-ţi bine subiectul!

Identitatea cercetătorului este dată de proiectul de care se ataşează sau pe care-l propune. Dacă vrea să aibă succes, cercetătorul trebuie, desigur, să-şi aleagă un subiect care să-i placă, ceea ce ar putea fi un semn că i se potriveşte. Dar adevărata abilitate a alegerii constă în a delimita în cîmpul ştiinţific o zonă care să se bucure de favoarea momentului. Nu trebuie uitat că instanţele politice responsabile cu distribuirea resurselor pentru cercetare se plictisesc repede, astfel încît terminologia trebuie primenită periodic, avînd în vedere mai ales cuvintele magice care descuie porţile şi desfac seifurile dar care, precum parolele din sistemele de calcul, au o valabilitate strict limitată în timp. Dacă schimbările terminologice sînt relativ dese, un concept fiind intensiv vehiculat un timp, apoi înlocuit cu un altul („cibernetica“ a fost înlocuită cu „teoria sistemelor“, „fiabilitatea“ cu „dependabilitatea“, „inteligenţa artificială“ cu „viaţa artificială“ etc.), subiectul însuşi trebuie schimbat doar cam o dată la şapte ani, pentru a se proba perseverenţa, dar şi pentru a se evita „încremenirea în proiect“.

2. Iubeşte-ţi aproapele!

Viaţa profesională a cercetătorului se desfăşoară într-o reţea comunitară strict definită. Cîteva sute de persoane se concentrează la un moment dat în lume asupra unui anumit subiect. Cel care doreşte succesul este bine să le cunoască, să le cultive, să ţină evidenţa aniversărilor, onomasticilor, să participe cu orice preţ la evenimentele – simpozioane, festivităţi – care dau coeziune oricărui grup socio-profesional. Nu poţi ajunge la succes într-un domeniu dacă oamenii care activează în el îţi sînt antipatici şi tinzi involuntar să-i eviţi. Pe de altă parte, de cînd piaţa extinsă a bunurilor simbolice cîştigă din ce în ce mai mult teren faţă de cea specializată, este de dorit să ai antene şi în zona marilor canale mediatice, să fii prezent în cetate, însă cu măsură şi prudenţă, pentru a nu te descalifica în cercul restrîns de specialişti. Severitatea cu care a fost judecată contribuţia privind „fuziunea la rece“ s-a datorat îndeosebi opţiunii prea rapide şi decise pentru căile largi de comunicare în defavoarea celor tradiţionale. A comunica dincolo de cercul strict al profesiunii presupune dezvoltarea unui limbaj mai suplu decît cel specializat şi o tehnică de argumentare persuasivă. Se înşeală însă cel ce crede că expresivitatea acestui limbaj îi va mări şansele de succes. Clişeele lemnoase ale rapoartelor oficiale sînt preferate de cei care hotărăsc resursele şi reputaţiile şi care, funcţionari fiind, nu cunosc alt limbaj decît al birocraţiei.

3. Să nu furi!

Un cercetător care se obstinează să rezolve problemele majore ale domeniului său are toate şansele să nu cunoască succesul în timpul vieţii. Pe de altă parte, multiplicarea numărului de lucrări, prin care se construieşte o reputaţie, se poate realiza prin metode mai rafinate decît furtul sau plagiatul. La urma urmei, dacă o problemă nu poate fi rezolvată, ea poate fi oricînd reformulată. Comentariul critic şi slalomul prin bibliografii pot umple cu satisfacţii şi chiar cu glorie o viaţă închinată ştiinţei. Îţi poţi alege un clasic în viaţă, preferabil cu influenţă, ale cărui idei să le dezvolţi, să le explicitezi, să le răspîndeşti. Vei constata că soarta unui mediator este mai puţin aspră decît aceea a unui profet.

4. Abţine-te de la adulter!

Nu mă refer, bineînţeles, la fidelitatea conjugală, care nu mai interesează pe nimeni, ci la fidelitatea faţă de metoda şi valorile ştiinţei. Oricîte subiecte s-ar aborda de-a lungul unei vieţi, ele trebuie să aibă în comun raţionalitatea şi ariditatea. Trecerea dintr-un domeniu într-altul este admisibilă numai dacă se face la bordul unui vehicul omologat şi acesta este *metoda*. Odată deprinsă conducerea lui prin frecventarea asiduă a unui subiect specializat, deplasarea în alte zone se face cu uşurinţă, la volanul interdisciplinarităţii. Este însă foarte riscant să foloseşti şi alte mijloace, să părăseşti uneori automobilul pentru vreo Rosinantă, să vezi lumea şi altfel decît prin cadrele conceptuale care au curs în campus, să ai mai multe corzi la liră. Dumnezeul ştiinţei este, ca şi cel al lui Moise, gelos şi neiertător cu cei care-l trădează „pour une amourette“. De aceea, orice incursiune în afara Ţării Promise, fie ea text literar sau simplu articol la *Dilema*, trebuie evitată, iar dacă tentaţia se arată irezistibilă, aventura va fi întreprinsă cu fereală, sub pavăza discreţiei şi a numelui fals.

© A. Paul

Preţul ideilor

„Cercetare şi ştiinţă“: dilema este foarte bine pusă. Într-adevăr, poate exista şi cercetare ruptă de ştiinţă. În majoritatea situaţiilor acest tip de cercetare are pretenţia (pe care şi-o manifestă foarte agresiv) de a fi numită ştiinţifică. Dar dacă o anumită grupare socială vrea să se dezvolte continuu, atunci ea trebuie să promoveze ideile noi şi viabile, generate numai de o cercetare bazată cu adevărat pe legile obiective ale ştiinţei.

Este societatea românească structurată astfel încît ideile noi şi viabile să fie încurajate şi să se poată dezvolta? Răspunsul este din păcate negativ. Cu institute de cercetare prost finanţate şi prost dotate, a face cercetare ştiinţifică în România echivalează cu un blestem.

Vorbesc de **institute** de cercetare şi nu de cercetători individuali, întrucît a trecut de mult vremea lui Edison, cînd se putea face cercetare de unul singur. Astăzi, pentru un anumit domeniu, există colective de cercetare dispersate pe întreaga planetă. Comunicarea rezultatelor se face practic instantaneu, aşa încît se poate spune că cercetătorii din Germania, de exemplu, lucrează „cot la cot“ cu cei din Australia. Ideile noi rezultate din această colaborare mondială au un anumit preţ. Atîta timp cît România vrea să se alinieze cu preţul grîului la nivel mondial, dar pentru ideile noi nu plăteşte decît circa 5% (raportul dintre salariul unui cercetător român şi cel al unui cercetător german) din preţul lor pe plan mondial, nu va exista cercetare ştiinţifică autohtonă.

Cercetătorii ştiinţifici români, trataţi cu indiferenţă de clasa politică, se transformă în nişte lupi singuratici, care îşi caută realizarea în altă parte. Cei buni şi norocoşi se „lipesc“ pe lîngă colective de cercetare de aiurea, fiind un fel de mercenari care luptă pentru realizarea ideilor altora şi care nu se mai gîndesc la locul de unde au plecat. Din cînd în cînd mai reapar meteoric în România, tratînd cu un aer superior pe colegii rămaşi în ţară, care le conferă totuşi legitimitate.

Ce fac cei rămaşi în ţară? Acceptă să furnizeze idei noi la 5% din preţul mondial? Acceptă, întrucît sînt prea slabi sau prea ghinionişti pentru a lucra în exterior, iar pe de altă parte nici nu se pricep la altceva. Viaţa lor nu este deloc de invidiat. Promovarea după criteriul valorii îşi face loc cu mare timiditate. Mulţi impostori ocupă încă posturi de conducere, blocînd iniţiativele, ieşirile din front. Salariile şi aşa mizerabile sînt incerte de la o lună la alta. Procurarea de aparatură şi de materiale pentru experimente (în cazul în care mai există fonduri) este o aventură dură: trebuie să demonstrezi birocraţilor, cu o mulţime de hîrtii, că nu eşti un infractor. Aceşti cercetători blestemaţi de soartă şi-ar găsi foarte bine locul în colective de cercetare din România, conduse de cei care şi-au testat valoarea în exterior. Cu condiţia ca aceştia din urmă să accepte să rămînă în ţară. Or, acest lucru nu se va întîmpla decît atunci cînd vom plăti şi ideile noi la preţul mondial. Pînă atunci, cercetarea ştiinţifică românească va fi într-o continuă agonie şi cine se va lăuda cu rezultatele ei ne va aminti de o fostă savantă de renume mondial.

dr. ing.
Nicolae GEORGESCU
Institutul Naţional de Fizica Laserilor, Plasmei şi Radiaţiilor, Bucureşti

RADIOGRAFIA

Aceste trei texte-diagnostic reprezintă răspunsurile date de autori următoarelor întrebări ale Dilemei.

- *Se află cercetarea românească într-un impas, aşa cum se spune? Dacă da, din ce punct de vedere?*
- *Care sînt cauzele şi efectele acestui impas?*
- *Oferiţi-ne un exemplu concret din cîmpul disciplinei dvs.*
- *Care ar putea fi soluţia – în general sau în domeniul dvs.?*

Daţi-i un punct de sprijin lumii ştiinţifice...

● Da. Şi **impas** e blînd spus. Cercetarea românească se află în primejdie. De a muri sau a eşua în superficialitate. Şi se află în pericol cu ambele sale nivele: ştiinţa în sine şi corpul de cercetare, mai ales omul de ştiinţă, specialistul. În ciuda amărăciunii din răspunsurile mele, în ciuda mizeriei morale şi materiale, a presiunii psihice şi ideologice de care a fost de decenii înconjurată viaţa ştiinţifică şi omul de ştiinţă din România, dacă ar fi să aleg acum aş alege tot această profesie şi tot acest drum. 30 de ani de cercetare mi-au oferit multe şi nepreţuite bucurii. Pentru că ştiinţa ca lume îţi oferă imensa bucurie a cunoaşterii tot mai bogate şi mai profunde – mai mult poate decît orice altă profesie – şi bucuria de a comunica bogăţia spirituală celorlalţi. Şi este, poate, singura în interiorul căreia te simţi total şi imens de liber. Într-un veac şi într-o lume în care fiinţa umană a fost şi este mai mult prizonieră a diferitelor „-isme“, libertatea totală din interiorul lumii ştiinţei este un model de umanitate şi este un dar fantastic pe care – trebuie să mărturisim – îl căpătăm numai cu preţul unui devotament total pentru munca de cercetare şi prin renunţarea la multe, dacă nu la toate vanităţile. Şi cine este cercetător ştie că acest devotament înseamnă tot timpul tău ca fiinţă umană. Drama începe atunci cînd din interiorul acestei lumi şi a rosturilor ei stabileşti relaţii cu exteriorul – de care depinzi material şi moral, căruia de fapt îi dedici toată existenţa ta şi de a cărui privire înţelegătoare, protectoare şi prietenoasă ai nevoie. Impasul vine din dispreţul primitiv sau ciocoiesc cu care regimul comunist mai înainte şi acum actuala clasă politică, care abia se constituie, a tratat şi tratează această elită intelectuală, necesară ca aerul fiecărei societăţi, elită care se formează cu greu, cu decenii de efort şi cunoaştere, şi care se constituie, cu fiecare generaţie, ca o imensă avere culturală a fiecărui popor, elită pe care s-a sprijinit şi sprijină întregul progres social, cultural şi tehnic al tuturor ţărilor dezvoltate. Or, acum ideea de profesionalism ştiinţific este pe cale de a fi eliminată din concepţia politică. Această avere culturală – ştiinţa şi oamenii de ştiinţă – este cea mai dispreţuită în societatea românească cu o necugetată indiferenţă pentru destinul actual şi viitor al competenţei şi autorităţii culturale a românilor în această lume europeană în care ne vrem respectaţi sau recunoscuţi măcar ca membri ai unei familii culturale. Dispreţul şi indiferenţa sînt exprimate prin ţinerea cercetării ştiinţifice la nivelul cel mai de jos al bazei materiale şi a omului de ştiinţă la nivelul de minime posibilităţi de supravieţuire, fizică şi morală, mai mult decît umilitoare. Lipsa de bani pentru proiecte de cercetare, pentru volumele de documente şi instrumentele de lucru – şi ceea ce lipseşte reprezintă de zece ori mai mult decît ceea ce există – lipsa fondurilor pentru călătorii de studiu, documentare şi specializare – rezolvăm aceasta exclusiv cu burse străine, prea puţine pentru cîtă nevoie are ştiinţa românească – lipsa fondurilor pentru colocvii, conferinţe, congrese, pentru cărţile de specialitate din ţară şi străinătate. Vreme în care se găsesc sute de milioane pentru cluburi de golf, biliard etc. pentru demnitarii politici! Se adaugă starea umilitoare materială şi morală în care este ţinut omul de ştiinţă. E o lume marginalizată în atenţia socială şi politică. Ai senzaţia dezagreabilă că a fost împinsă undeva la marginea supravieţuirii, într-o rezervaţie „de indieni“ ca o lume cu care n-ai ce face, te încurcă că există şi o păstrezi ca pe un decor pentru priviri din afară! Sentimentul de insecuritate, starea de deprimare, de descurajare şi ades de disperare de care este cuprinsă lumea ştiinţifică este rezultatul acestei „politici“ ciudate care distruge partea cea mai specializată, mai performantă a corpului intelectual al acestei ţări, anulînd-o ca rol şi rost, ca funcţie superioară şi voce competentă, de autoritate a unei societăţi. Această stare goneşte intelectualii profesionişti din ţară, slăbeşte corpul de cercetare al ţării.

Mai există şi alte impasuri în viaţa ştiinţifică (a căror rezolvare depinde de ea însăşi), de metode şi înnoirea lor, de perspective ştiinţifice noi, de nivele teoretice, de încadrare în tonul şi nivelul general european şi mondial, de dialog între generaţii. Dar, daţi-i un punct de sprijin lumii ştiinţifice şi ea îşi va regăsi rapid atît metoda cît şi perspectivele, nivelele teoretice. Omul de ştiinţă autentic este o mică perfecţiune „tehnică“ fiecare, asemeni unui computer (ca să dau un termen de comparaţie familiar astăzi), a investit în sine atîta informaţie şi „formaţie“ că reprezintă singur o mare bază de dezvoltare! Această bază de dezvoltare se risipeşte, se pierde acum, sub privirea suficienţei politice – alarma aici trebuie trasă.

Exemple concrete? Sînt cu sutele în jurul nostru: oameni de ştiinţă care-şi vînd bibliotecile ca să supravieţuiască; cu doi ani în urmă Ministerul Cercetării a împins birocraţia pînă în pragul lunii decembrie ca să nu dea banii necesari publicării unui volum de 500 de pagini de documente privind bunurile mănăstirilor româneşti din Basarabia, documente strînse cu truda şi cheltuiala unui coleg; sub motiv că nu prezintă importanţă actuală, o instituţie a refuzat suma de 450 dolari!! necesari unui colocviu despre formarea elitelor româneşti!; în decembrie trecut Institutul meu, căruia i-a fost luat sediul, proprietatea Academiei, a fost mutat a doua oară, Primăria capitalei refuzînd acordarea unei clădiri în care să aibă loc măcar biblioteca de 80.000 de volume, bibliotecă unică şi care stă legată în saci într-un subsol!

Cercetarea ştiinţifică românească nu se află în impas, se află în mare primejdie. Şi este victima unei primitive iresponsabilităţi.

dr. Elena SIUPIUR
Institutul de Studii Sud-Est Europene, Bucureşti

Proasta organizare accentuează proasta orientare

● Pentru aceia care au o experienţă îndelungată în domeniul cercetării ştiinţifice, afirmaţia conform căreia cercetarea ştiinţifică românească se află într-o criză perpetuă constituie un truism. Interesant este faptul că factorii comuni, principali, care determină această criză au rămas aceiaşi în decursul timpului, atît înainte de 1990 cît şi după şi sînt factori comuni atît pentru suprastructură (cercetarea) cît şi pentru bază, cu menţiunea că, normal, efectele lor sînt mai accentuate în cercetare. Criza de orientare, criza de organizare şi criza valorilor sînt cîţiva dintre aceşti factori.

Orientarea cercetării după principiul autarhic „să facem totul“ neţinînd seama de necesităţile economico-sociale reale şi de costuri, precum şi nerespectarea şi, mai mult, necunoaşterea integrală a cerinţelor pieţei s-au dovedit şi se dovedesc a fi la fel de păguboase.

Organizarea pe alte principii, decît cel al optimizării eficienţei, s-a dovedit a fi atît înainte de '90, cît şi după, la fel de păguboasă. Şi dacă înainte proasta organizare atenua efectele proastei orientări, azi proasta organizare accentuează proasta orientare, accentuînd totodată criza cercetării. Organizarea, dependentă parţial de structura politico-economico-socială, este în toate împrejurările o problemă crucială căreia în România niciodată nu i s-a acordat importanţa cuvenită.

Criza valorilor, atît de evidentă, are aceeaşi cauză şi azi ca şi înainte, numai că actorii sînt parţial alţii în cercetare ca şi în restul activităţii.

Criza de identitate, specifică într-o oarecare măsură cercetării, are atît cauze interioare generate de disputa dintre „fundamentalişti“ şi „aplicativişti“ cît şi cauze exterioare generate de recunoaşterea formală, în vorbe nu şi în fapte, a importanţei cercetării. Tratarea maniheistă a cercetării în general şi a disputei menţionate în particular sînt contraproductive conducînd la exagerări care se depărtează substanţial de adevăr şi realitate. Şi apoi nu trebuie neglijat faptul că o „manifestaţie“ a gulerelor albe, a celor care gîndesc cînd muncesc, nu poate avea acelaşi impact socio-economic cu aceea a gulerelor mai puţin albe.

Grefînd crizele menţionate pe regimul de austeritate actual, rezultă o finanţare bugetară a cercetării-dezvoltării sub limita de subzistenţă. În cazul particular al institutului în care lucrez, scăderea dramatică a perso-

U N U I I M P A S

nalului din cercetare la „numai" un sfert din cel existent în 1989, şi aceasta fără a putea păstra cu precădere vîrfurile, este datorată activităţii de producţie care acoperă aproximativ 70% din capacitate. În ceea ce priveşte baza materială a cercetării, afirmaţia că aceasta este, cu rare excepţii, depăşită, este un eufemism.

● O problemă de interes general în sensul că priveşte cercetarea, fabricaţia şi implicit calitatea, comerţul, telecomunicaţiile, transporturile, apărarea naţională, calitatea vieţii şi nu în ultimul rînd integrarea europeană, poartă numele de compatibilitate electromagnetică (CEM).

Conform directivei europene 89/336/CEE „orice echipament sau instalaţie care conţine componente electrice şi/sau electronice susceptibile de a crea perturbaţii electromagnetice sau a căror funcţionare este susceptibilă de a fi afectată de astfel de perturbaţii", trebuie ca începînd cu data de 01.01.1996 să corespundă reglementărilor Uniunii Europene.

Pentru conformare cu directiva, Institutul nostru a întreprins, fără succes, încă din 1995 cu reveniri în 1996 şi 1997, demersuri la M.I.C., M.C.T., F.P.S., Guvern (inclusiv Depart. Integrare Europeană), Parlament etc., vizînd:

– adoptarea directivei sub formă de H.G., în regim de urgenţă;

– realizarea condiţiilor de încercare-măsurare-atestare în domeniu.

Dacă o astfel de problemă care, fără exagerare, poate fi categorisită ca fiind de interes naţional, este tratată incalificabil, ce poate spera cercetarea pentru rezolvarea unei alte probleme poate mai puţin importante sau a unor probleme proprii cercetării?

● Soluţia generală este relativ simplă dar nu uşor de realizat şi presupune parcurgerea următoarelor etape principale:

a) Stabilirea necesităţilor economico-sociale sau altfel spus cerinţele pieţei pe termen scurt, mediu şi lun – această lucrare ar trebui amendată anual.

b) Stabilirea unui portofoliu de teme ordonate pe criterii de importanţă, urgenţă, fezabilitate, ceea ce ar trebui să constituie Planul Naţional de Cercetare Dezvoltare, de asemeni amendabil anual dacă este cazul.

c) Licitaţia publică a temelor.

d) Transferul tehnologic şi cuantificarea rezultatelor cercetărilor care constituie şi un feed-back pentru etapele anterioare.

Detalierea etapelor şi precizarea responsabilităţilor ar fi necesară pentru a preveni formalismul, care ar putea avea aceleaşi efecte ca şi nerespectarea etapelor.

dr. ing. Ioan MARINESCU
Manager ştiinţific, Institutul de Cercetare şi Proiectare pentru Electrotehnică

Lipsa... lipsa... lipsa

● Ştiinţa românească se află într-un mare impas! După opinia mea, această stare de fapt se manifestă în următoarele direcţii: organizarea activităţii de cercetare şi concepţia după care se realizează aceasta; baza materială; informaţia ştiinţifică; sistemul de selecţie, promovare şi retribuţie a personalului de cercetare; sistemul de mobilitate al cercetătorilor; poziţia socială a cercetătorului ştiinţific.

● Cauzele care au condus la această stare de lucruri sînt de două categorii: *obiective* (în măsura în care acceptăm situaţia de sărăcie a ţării ca fiind determinată de condiţii social-istorice de tranziţie spre o societate stabilă politic şi dezvoltată economic); *subiective,* determinate de interese de persoane sau grupuri restrînse de oameni.

În categoria cauzelor obiective să pomenim, în primul rînd, lipsa fondurilor necesare finanţării în mod corespunzător a cercetării ştiinţifice. Este vorba despre marile greutăţi economice ale ţării şi, în mod implicit, despre imposibilitatea dotării cercetării experimentale cu baza materială performantă. Lipsa banilor înseamnă şi lipsa de acces la informaţie ştiinţifică, la plata taxelor de participare la manifestări ştiinţifice internaţionale, înseamnă, în acelaşi timp, izolarea şi ieşirea din circuitul ştiinţific internaţional.

În categoria cauzelor subiective, subliniem existenţa unui sistem de gîndire tributar sistemului de organizare dinaintea anilor '90. Deşi s-au desfiinţat Institutele Centrale, existente pînă în anul 1990, au reapărut Institutele Naţionale, care au reprodus structurile centrale anterioare, cu toate neajunsurile unor mecanisme rigide, centralizatoare. Actualul ministru al Ministerului Cercetării, domnul Ene, şi-a exprimat în mai multe ocazii dezacordul faţă de acest sistem de organizare, faţă de modul greşit de finanţare a cercetării, cu toate implicaţiile negative în planul performanţei ştiinţifice. De altfel, dimensiunea fundamentală a planului reformator în cercetarea ştiinţifică de la noi, reprezintă, ca la nimeni, un cîmp de efervescenţă permanentă, continuă, un teren de fantezii şi „gîndire originală". Şi aceasta, de cele mai multe ori, conduce la disfuncţii, risipirea banului public, alterarea climatului de creaţie ştiinţifică şi instaurarea neîncrederii în structurile şi mecanismele fundamentale ale activităţii de cercetare.

O altă cauză a situaţiei de impas în cercetarea românească este aceea a lipsei de preocupare pentru o reală *evaluare* a institutelor şi cadrelor de cercetare. Evaluarea reprezintă sistemul, funcţional în ţările dezvoltate, prin care atît unităţile de cercetare, cît şi cercetătorii, la anumite intervale de timp, se prezintă în faţa unor comisii de specialişti, din ţară şi din străinătate, cu rezultatele obţinute şi, în funcţie de concluziile care se desprind din aceste analize, se iau hotărîri de continuare, întrerupere temporară sau definitivă a activităţii. Unde şi cînd s-a realizat la noi o astfel de acţiune, în condiţii de obiectivitate şi responsabilitate?

Au fost şi alte cauze care au condus la situaţia de impas a ştiinţei în ţara noastră şi, între acestea, să ne referim doar la moştenirea unui material uman care, datorită sistemelor greşite de selecţie, nu s-a dovedit întotdeauna a fi de cea mai bună calitate, sau la formarea necorespunzătoare a specialiştilor, în cadrul unor structuri de învăţămînt rigide, la unele facultăţi din ţară, neracordate la experienţa ţărilor avansate.

● Ecologia este, între celelalte discipline academice, înclinată în cel mai înalt grad spre holism, spre interdisciplinaritate, spre interpretări în relaţii cauzale. De aici decurg marile neîmpliniri în ceea ce priveşte organizarea şi conţinutul cercetării ecologice, atît pe plan internaţional, cît şi în ţara noastră. Cu obiective largi, diversificate, practic în toate domeniile, ecologia şi-a extins atît de mult aria de cuprindere încît, de multe ori, nu se mai poate regăsi. La această nuanţă generală, se adaugă elementul specific naţional, al lipsei de organizare în unităţi şi nuclee specifice, în acord cu situaţia existentă pe plan internaţional.

● Sînt multe, foarte multe lucruri de spus. Iată numai cîteva dintre acestea: aşezarea întregului cadru de organizare şi funcţionare a ştiinţei româneşti pe un sistem de valori, cu recunoaştere în ţară şi în străinătate; stabilirea normelor legislative, inspirate din tradiţia românească şi din progresele realizate de alte ţări în acest domeniu, în aşa fel încît să se asigure cadrul de normalitate şi stabilitate în organizarea, orientarea şi desfăşurarea actului de cercetare ştiinţifică; evaluarea periodică a specialiştilor şi conţinutului programelor şi a rezultatelor obţinute, de către colective de specialişti din ţară şi din străinătate, cu măsuri corespunzătoare, mergînd pînă la reorganizări, reorientări şi desfiinţări de unităţi lipsite de performanţe ştiinţifice; separarea netă a cercetărilor „uzinale", orientate strict spre îmbunătăţirea calităţii unor produse sau crearea altora, de cercetarea de bază, fundamentală, cu orientări pe termene medii şi lungi, în vederea cunoaşterii, descoperirii adevărurilor ştiinţifice şi finanţarea în mod corespunzător, conform unei strategii naţionale, a acestora; formarea elitelor şi recunoaşterea lor în societate.

dr. Marin FALCĂ
Director adjunct ştiinţific
Institutul de Biologie al Academiei Române

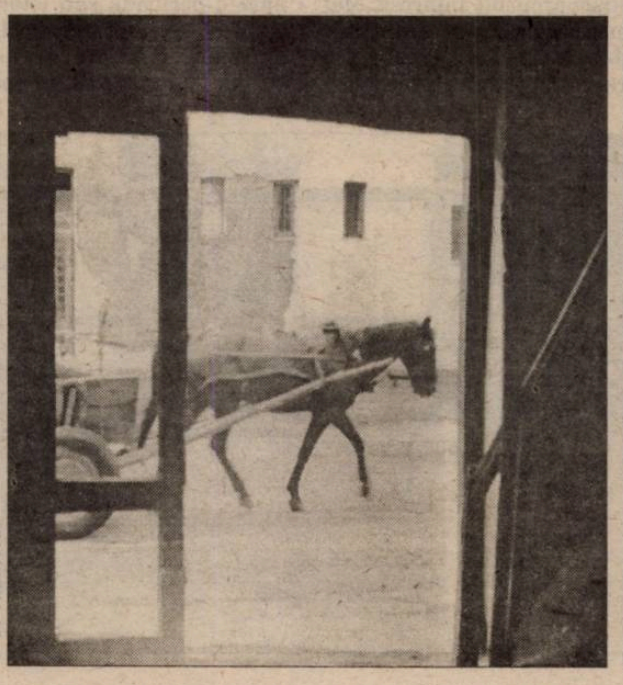

© P. Călinescu

Cercetarea imobilă într-o lume în schimbare

Bugetul. Iată principala sursă de finanţare a majorităţii institutelor de cercetare. Şi motivul pentru care cercetarea riscă să fie evitată sau părăsită de tot mai mulţi oameni. Din cauza salariilor mici, cercetătorii, în special cei care îşi pot găsi posturi mult mai bine plătite, ca, de exemplu economiştii, încep să părăsească intitutele. Cei rămaşi îşi continuă cu pasiune munca – „fără pasiune nu poţi să rămîi", subliniază Gheorghe Barbu, cercetător ştiinţific principal gradul I – şi aşteaptă impasibili „o politică de stat bine pusă la punct". Cînd este vorba însă de cum să faci rost de bani, de autofinanţare, ei par mai degrabă să nu priceapă despre ce este vorba. Sau se limitează la contractele cu terţi – de multe ori alte institute sau ministere, deci tot buget – care, fiind beneficiarii cercetării, plătesc pentru munca de teren, hîrtie sau pentru baza tehnică.

E adevărat, se poate spune că cercetătorul nu trebuie să aibă de-a face cu probleme manageriale sau de marketing. Dar o instituţie trebuie condusă. Paradoxal însă, nici măcar conducătorii nu îşi pun problema marketingului în domeniul neproductiv. „Nu sîntem preocupaţi de publicitate", spune fără nici un fel de dubiu dr. Mariana Stanciu, secretar ştiinţific al Institutului de Cercetare a Calităţii Vieţii din cadrul Academiei Române. Mai mult, Mariana Stanciu porneşte de la început cu ideea că nimeni nu ar fi interesat, de exemplu, să sponsorizeze cercetarea. Gheorghe Barbu recunoaşte însă că „poate nici noi nu am fost ofensivi în direcţia aceasta".

Doctor în sociologie şi cercetător principal gradul I, Maria Moldoveanu spune că oamenii nu ştiu să îşi promoveze munca şi să devină cunoscuţi. Studiind marketingul cultural, ea crede că cercetătorii nu au înţeles că, dacă nu îţi găseşti o piaţă şi nu îţi promovezi imaginea, nu ai cum să fii răsplătit pentru munca ta. Rezultatele cercetării trebuie să ajungă la oameni, să intre în **comunicare**. Or, fără marketing, acest lucru nu poate reuşi şi cercetări foarte interesante rămîn în sertare.

Publicitatea, imaginea, pare să fie văzută ca un rău care ar vicia cercetarea şi ar coborî-o de pe soclul divin unde se află. Există teama ca o sponsorizare, cum spune Gheorghe Barbu, „să orienteze cercetarea mai mult spre concluzii imediate, observaţii de conjunctură şi să ne depărteze de cercetarea fundamentală". Astfel că acest domeniu pare să fie victima propriilor lui prejudecăţi. Uitîndu-se la marketing sau la publicitate de acolo de sus, ca la nişte lucruri prea pămînteşti, fiindu-i teamă să nu se vicieze amestecîndu-se cu umanul din ele, cercetarea riscă să devină imobilă şi nevăzută într-o lume în permanentă schimbare.

Octavian GABOR

Cum stăm cu moralul

În multe institute de cercetare, cu greu poţi găsi pe cineva înainte de ora 11[00]. Chiar şi mai tîrziu, calmul şi liniştea domnesc în aceste locuri. Oricum, nu ai impresia că aici se lucrează, ci, mai curînd, că oamenii au venit ca acasă. Unii beau o cafea, alţii mănîncă un sandviş, alţii citesc ziarul sau umblă desculţi „din cauza pantofilor". Atmosfera tihnită a unei vacanţe la ţară. Doar iarba şi păsărelele lipsesc. Totuşi, din cînd în cînd, mai zăreşti în ochii unora licărirea unei pasiuni încă nestinse de indiferenţa celorlalţi sau de ciuma bugetului. Căci toate domeniile atinse de acesta din urmă par cuprinse de letargie.

Pînă la urmă, s-ar putea spune că nimic nu e anormal. Cercetătorii nu sînt o rasă specială, ci rămîn şi ei oameni. Iar aceştia au nevoie de o motivaţie, cît de mică şi de orice natură ar fi ea, pentru a face cu drag un lucru. Măcar bucuria aceea imensă de a se recunoaşte că *tu*, şi nu altcineva, ai realizat o cercetare. O clipă de fericire tot mai rară, pentru că, aşa cum se plîng unii dintre cei cu care am stat de vorbă, numele lor se pierd între alte zece pe coperta unei cărţi, chiar dacă doar doi au lucrat cu adevărat la ea. Iar lucrarea apare sub coordonarea directorului institutului, care, deşi nu a făcut nimic, îşi ia partea leului... (**O.G.**)

Z. ORNEA

Relativism ştiinţific

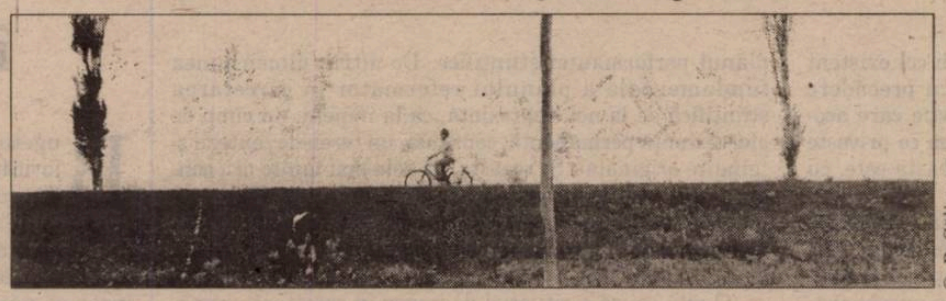

© P. Călinescu

Destui au încercat să transforme studiul literaturii într-o ştiinţă. La noi, spre începutul veacului nostru şi multe decenii după aceea, celebrul Mihail Dragomirescu, s-a străduit (şi era mîndru nevoie mare că a izbîndit) să creeze o ştiinţă a literaturii (a publicat, în Franţa, cu acest titlu, o carte în trei volume), bazată pe o complicată teorie a capodoperei, la rîndul ei sprijinită pe trihotomia lumea fizică, lumea psihică şi lumea psihofizică şi alte asemenea încrengături toate trihotomice. A întemeiat un Institut de Literatură (care edita şi un *Buletin)*, pe unde obligatoriu trebuiau să treacă toţi studenţii de la Litere din Bucureşti. Era această obligaţie didactică o grea corvoadă de care mai toţi s-au plîns, dar totodată rîzînd de clasificările profesorului mereu în căutare de capodopere, la unele scrieri, puse pe vătraiul analizei, găsindu-se elemente parţiale ale unei posibile capodopere. Culmea este că autorul *Ştiinţei literaturii* (care a intrat, totuşi, pînă spre 1950, în bibliografiile de specialitate din lume) a găsit capodopere la modestul Panait Cerna, negîndu-l cu violenţă pe Blaga. Dar era antiistorist, afirma cu tărie criteriul esteticului pur şi spera că poate găsi în Benedetto Croce (pe care l-a cunoscut în 1931 la primul Congres de istorie literară de la Budapesta şi, apoi, au corespondat) un companion, care să-i aprecieze punctul de vedere. Croce, citindu-i cartea, nu a pregetat să se pronunţe despre ea, afirmînd însă tranşant că esteticianul român confundă literatura cu... zoologia. În 1936, în cartea *La poesia*, în aparatul de note, aflăm această apreciere, care e mai mult decît o îngropăciune: „Dragomirescu nu-şi dă seama că sistematizarea în zoologie serveşte la ceva, pe cînd sistematizarea capodoperelor nu serveşte la nimic, pentru că în cazul animalelor ajunge să le cunoşti în general conformaţiile şi însuşirile exterioare pentru a le folosi în scopurile noastre sau a te păzi de ele. Dar critica literară are drept scop unic reevocarea şi înţelegerea operelor pactice individuale; şi a şti o odă de Pindar sau o odă de Victor Hugo sînt de acelaşi gen şi de aceeaşi materie şi au aceeaşi formă exterioară şi, din această cauză, sînt puse de clasificator sau de bibliotecar pe acelaşi raft nu ne ajută să înţelegem nici o odă de Pindar, dar nici o odă de Victor Hugo. Pot, desigur, să servească anumite apropieri prin asemănări şi prin contrast între opere aparţinînd unor autori şi popoare deosebite şi îndepărtate pentru a da mai mult relief caracterului propriu al fiecăruia; adică drept mijloc didactic şi metodic". În sfîrşit, în altă parte, condamna efortul lui M. Dragomirescu de a opera în estetică „cu ajutorul unei curioase doctrine naturalistice", vestejind scientismul metodologic în estetică, de vreme ce el e specific unor sectoare atît de deosebite de acelea ale lumii naturale. În epocă, la noi, repet, de ştiinţa literaturii s-a rîs enorm, autorul acestei invenţii fiind şi el clasificat, odată, de Păstorel Teodoreanu drept „un prost" (era chiar titlul articolului). Iorga, adversar constant al esteticianului, scria în 1934: „M. Dragomirescu, descoperitorul cunoscut al unei «ştiinţe a literaturii», care ori nu e nimic, ori e un simplu capitol al esteticei". Adept al esteticului pur, antiistorist, adică vrînd să elibereze literatura din contingent, instalînd-o în Olimp, Dragomirescu, prin exagerare, greşea profund. Aici avea dreptate Lovinescu, operînd cu un relativism de bun-simţ care, neavînd pretenţii de teoretician (deşi a fost), mare critic literar, în **Istoria literaturii române moderne** observase cu dreptate: „Ca orice creaţiuni omeneşti, operele de artă trăiesc în timp, spaţiu şi cauzalitate şi sînt semnul estetic al unor civilizaţii, al unor momente istorice, pe care nu-l putem descifra decît prin studiul acelor civilizaţii, al acelor epoci, al acelor momente istorice".

Să convenim, aşadar, că ştiinţa literaturii e o invenţie născută moartă, ca şi, mai acum vreo două decenii, acele aşa-numitele noi metodologii de investigare a fenomenului literar, care azi sînt contemplate cu umor acid, nemairecunoscîndu-li-se validitatea. E însă estetica o ştiinţă? N-aş spune. Ca şi filosofia în genere e o meditaţie asupra unor creaţii ale omului, cele artistice, cum filosofia e o reflecţie asupra condiţiei umane. Dar urcînd mai sus cu interogaţiile, e oare legitim să ne întrebăm dacă în sfera umanului se poate vorbi de ştiinţe? Cu toate eforturile ştiinţifizării în acest vast domeniu, e mai bine să procedăm printr-un relativism ştiinţific. Chiar şi istoria (istoriografia) trebuie privită relativist, ştiind bine că în afară de unele date factuale (şi ele, uneori, aproximative) totul e aici interpretare.

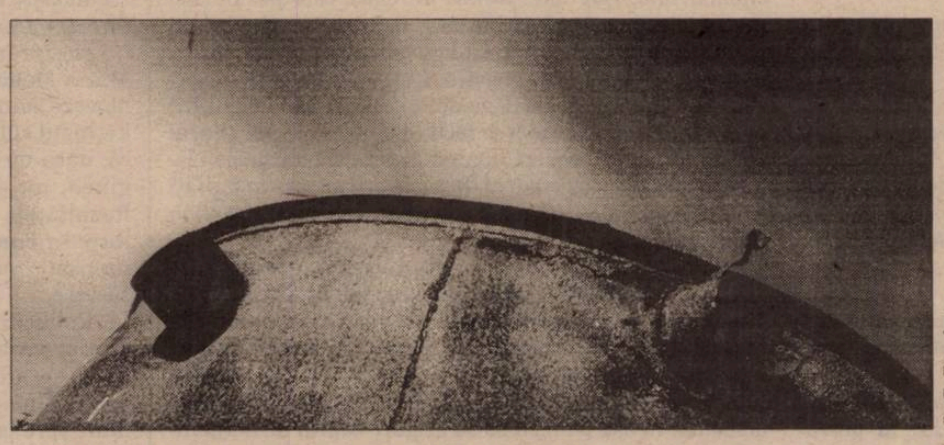

© C. Bumbuţ

Iar interpretarea e totdeauna, invariabil, subiectivă. Ar trebui să recunoaştem că istoria serveşte unor scopuri indiscutabil politice. Şi unde intervine politicul ştiinţa coboară, lăsînd locul atîtor mitografii şi chiar interese. În mod curent, aceleaşi evenimente au parte de interpretări fatal diferite şi e greu, dacă nu imposibil, de găsit un criteriu şi o metodologie unificatoare. Aş cita două cazuri elocvente în care acelaşi autor a exprimat despre acelaşi fenomen (personalitate), în perioade diferite, puncte de vedere perfect antinomice. Primul caz e cel chiar al lui N. Iorga. În anii nouăzeci ai secolului trecut într-un studiu publicat în *Revista nouă* a lui Hasdeu, tînărul Iorga îl considera pe Mihai Viteazul drept un aventurier, care îşi apăra exclusiv propriile interese. Mai tîrziu, în primul deceniu al veacului nostru, Iorga publică *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul*, în care voievodul e prezentat, printr-o mutaţie de 180°, drept ceea ce a fost şi a rămas, într-adevăr personalitatea simbol pentru aspiraţia spre unitatea statală a românilor. Alt important istoric, Andrei Oţetea, publică în 1945 o carte, foarte bună, despre Tudor Vladimirescu, în care acesta e prezentat ca un exclusiv poftitor de a se ajunge domn în Ţara Românească. Şi acelaşi autor îşi revede fundamental cartea, rescriind-o aproape în întregime, publicînd-o în 1971 şi în care Tudor – se putea altfel? – e prezentat ca erou naţional. S-ar putea spune că în acest din urmă caz au intervenit complicaţiile epocii, care aveau despre Tudor o imagine standard ce nu putea fi contrazisă. Nu acesta e, cred, întregul adevăr. Andrei Oţetea putea foarte bine să lase vechea carte ca un moment în bibliografia sa, fără s-o rescrie, modificînd-o esenţial. La urma urmei, în anii şaizeci atmosfera se mai relaxase şi însi precum acel inenarabil S. Ştirbu (care într-o carte ce n-ar trebui uitată „demonstra" ridicol că răscoala lui Tudor Vladimirescu din 1821 a fost influenţată de mişcarea decembristă rusă din... 1829) ieşiseră, compromişi cu totul, din istoriografie. Dar Oţetea îşi modificase, cred eu, sinceritatea, în aproape trei decenii, opinia despre Tudor, scriind o altă carte (deşi mai atrăgătoare mi se pare a fi cea din 1945). Şi fiecare din cele două cărţi erau corpolente bine. Prima avea 405 pagini iar a doua 563 pagini. Sigur, cazurile citate sînt momente limită. Dar sînt. Şi alţii ar putea cita altele. Fără a mai detalia, ceea ce am mai spus, că despre aceeaşi personalitate sau eveniment, despre o perioadă sau istoria unui ţinut, ţări, popor, perspectivele sînt adesea diferite, cînd nu diametral opuse. Acelaşi lucru se poate spune despre istoria literară, unde, în funcţie de gust şi ideologie, istoricii literari au despre un autor, o operă, o perioadă, un curent literar sau de idei opinii diferite, dacă nu perfect antinomice. N. Iorga a văzut în sămănătorism şi literatura acestui curent expresia literaturii sănătoase, necesară şi demnă de cultivat în perpetuitate, pe cînd Lovinescu şi toţi criticii interbelici care contează l-au considerat o efectivă nenorocire non-estetică, ce trebuia dezavuată vehement. Lovinescu a militat pentru înnoirea modernă a literelor româneşti, pe cînd Iorga a condamnat noile valori (Arghezi, Blaga, Rebreanu etc. etc.), considerîndu-le „literatură bolnavă". Şi exemplele, multe, ar putea continua. Titu Maiorescu a fost considerat de unii (cam toţi plasaţi în extrema dreaptă a vieţii politice), şi în 1940, cînd i s-a sărbătorit centenarul, drept un „inactual" şi un rău exemplu de noncreativitate, pe cînd E. Lovinescu, inclusiv în monografia din 1940, îl socotea adevăratul îndrumător al culturii române moderne, aşezîndu-se, el însuşi, la adăpostul fondatorului Junimii, deşi, atunci, Lovinescu, el însuşi un director de conştiinţe, se putea revendica de la sine însuşi. Ce să spun despre cele cîteva istorii ale literaturii române? În unele (N. Iorga, N. Cartojan) predominanţă o are culturalul, în altele (Lovinescu, Călinescu) esteticul. Să mai adaug că preferabile şi valide sînt cele din urmă? Dar e de menţionat că şi unele şi celelalte analizează acelaşi fenomen al literaturii în evoluţia ei, rezultatele deosebindu-se totuşi, fundamental, în funcţie de criteriul adoptat în analiză.

Să admitem, din nou, realitatea relativismului ştiinţific în toate sferele disciplinelor umane. Să nu uităm însă că pînă a se ajunge la monografii şi lucrări de sinteză (unele efectiv impunătoare) se depune o uriaşă muncă de cercetare. Pînă a-şi scrie istoriile sale, N. Iorga a istovit arhivele şi bibliotecile din ţară şi străinătate, publicînd zeci de corpusuri de documente. De aceea tocmai socotea că odată cu generaţia sa (el, Ion Bogdan, D. Onciul) se încheie etapa romantică a istoriografiei româneşti (Hasdeu, Tocilescu, Xenopol) şi începe cea critică, pe baza depistării şi publicării izvoarelor, ca şi prin interpretarea lor critică. Şi avea dreptate. Că, apoi, şi operelor sale i s-au adus (de pe la mijlocul anilor treizeci, de către tinerii – Gh. Brătianu, C.C. Giurescu, P.P. Panaitescu ş.a. – constituiţi în noua şcoală istorică) aspre reproşuri, afirmîndu-se că vădesc carenţe de informaţie şi o anume apăsată vetusteţe, e adevărat. Dar dincolo de aceste reproşuri rămîne opera sa, efectiv înfricoşătoare ca dimensiune şi viziune, o mîndrie de creaţie savantă. Şi care cercetător din domeniul meu de preocupări, istoriografia literară, nu parcurge mai întîi, înainte de a se apuca de scris, istovitoarea muncă de cercetare? Mărturisesc că mi-am petrecut peste patru decenii în Biblioteca Academiei, citind sitematic manuscrise, presa epocilor de care m-am ocupat, cărţi, reviste, neocolind, cînd era nevoie (dar cînd nu e nevoie?) nici Arhivele Statului. Numai aşa, dacă mi-e îngăduită o spovedanie, am putut scrie monografiile despre curentele literare şi de idei din cultura românească modernă şi cele trei biografii (Gherea, Maiorescu, Stere) despre creatorii unora dintre aceste curente de idei. Şi mă pregătesc, acum, să reintru în Biblioteca Academiei să cercetez vreo doi ani (vorba lui Tolstoi „dacă voi trăi") pentru a scrie o nouă carte. Mă cuprinde însă disperarea cînd constat că în sălile de lectură ale Bibliotecii Academiei lipsesc tinerii. Oare generaţia mea, acum bine sexagenară, să fie ultima care s-a consacrat exegezei în istoriografia literară? Nădăjduiesc mult că răspunsul e negativ şi că noi contingente vor apărea, împunîndu-se. Asta chiar dacă pornim de la ideea, singura validă, că trudim într-un domeniu al fatalului relativism ştiinţific.

© C. Bumbuţ

Virgil CIOMOŞ
lector la Facultatea de Filozofie – Cluj

TOPOLOGIA PROXIMITĂŢII (I)*

Nimic nu pare astăzi mai datat decît un discurs magistral asupra sacrului. Şi, ne grăbim să adăugăm, pe bună dreptate! Oamenii s-au săturat de predici, ei vor fapte. O asemenea salutară exigenţă – suscitată ideologic în vremea decesului... ideologiilor – ne găseşte însă (cel mai adesea) într-o abia sesizabilă şi, de aceea, periculoasă confuzie. În fapt, accesul la lucrurile – *ta pragmata* – zise „ale credinţei" se confundă pentru unii, nu puţini, cu expedientul facil al unui simplu, de nu chiar simplist, exerciţiu al unui „pragmatism religios" *sui generis*. Or, departe de a fi imun la ideologie, pragmatismul se vădeşte a fi, dimpotrivă, poate cea mai pernicioasă – pentru că ocultată – dintre metafizicile postmoderne, metafizica lipsei de... metafizică. Sensul expresiei „pragmatism religios" ne apare, din acest punct de vedere, ca relevînd de o veritabilă contradicţie în termeni. Căci, deşi actul exercitării credinţei poate regresa la aparenţa lui cultică imediată (sub forma unor practici „general acceptate"), lucrurile cele mai apropiate – cum par a fi cele ale credinţei – sînt, în fapt, cele mai îndepărtate. Credinţa noastră, avertizase deja sf. Pavel, e în cele nevăzute. A medita asupra proximităţii sacrului revine, aşadar, la un fel anume de a interoga stranietatea unei proximităţi, alta decît cea pur topică. Într-adevăr, ce poate fi mai vizibil „scandalos" decît faptul vecinătăţii cu Invizibilul.

Toate astea n-ar trebui în fond să ne mire de vreme ce tema centrală a meditaţiilor christologice dintotdeauna o constituie nu mai puţin „scandaloasa" familiaritate între om (finit) şi Dumnezeu (infinit). Mai mult chiar, statutul – aparent „pragmatic", la îndemînă – al imanenţei aproapelui e pus direct în legătură cu transcendenţa: unde se adună doi în numele Domnului, acolo e şi Domnul însuşi. Proximitatea celor vizibili se întemeiază, prin urmare, pe Cel invizibil. Sîntem noi oare pregătiţi pentru a asuma o atare vecinătate? Nu cumva căderea în uitare a „scandaloasei" proximităţi verticale a devenit astăzi, vai!, o prea vizibilă, orizontală, proximitate scandaloasă? Vom încerca în cele ce urmează cîteva, modeste, racursiuri cronologice şi topologice.

Contemporaneitate, cotidian, muzeificarea trecutului

Experienţa proximităţii sacrului ar trebui să însemne, din punct de vedere strict temporal, asumarea lui în contemporaneitate. De aceea, epoca istorială cea mai *apropriată* creştinului autentic ar trebui să fie, la rîndu-i (şi pentru unii în mod aproape paradoxal) cea contemporană. „Paradoxal" vrea să spună iarăşi „scandalos", fiindcă proximitatea aici invocată ne cere să asumăm în fond vecinătatea dintre spiritul religios şi cel laic (privite, cel mai adesea, drept pur succesive). Aşadar din două, una: sau creştinismul vizibil n-are prea mult de a face cu contemporaneitatea Invizibilului şi atunci el se reduce la simplul oficiu de re-memorare a unui „vizibil" petrecut acum aproape 2 000 de ani (o istorie „manifestă" ce îşi ignoră cu totul originea, prin urmare şi sensul). Sau, în caz contrar, va trebui să acceptăm că laicitatea spiritului contemporan (care înseamnă mai degrabă emanciparea spiritului religios modern de instituţia religioasă, adică un fel de privatizare a religiosului însuşi) constituie în fond una dintre consecinţele destinale (eliberatoare) ale creştinismului zis „eschatologic".

Dacă Christos a fost şi este contemporan eu noi pînă la sfîrşitul veacurilor, dacă – în acest context al simultaneităţii destinale –, istoria umană e marcată esenţial de această Prezenţă (facticială, iar nu doar cotidiană), atunci sensul contemporaneităţii trebuie, cu adevărat, regîndit de o manieră radicală. Asumarea unei atare sarcini, cu adevărat „pragmatică", ar presupune însă depăşirea nivelului intratemporal (cotidian) al unor predici privitoare la pîinea noastră cea de toate zilele (nivelul bîrfelor, ar spune mai direct şi fără menajamente Heidegger), fiindcă afilierea la Tatăl cel ceresc are cel mai puţin de a face cu coşniţa zilei. Pîinea noastră (facticială) este, dimpotrivă, Cuvîntul.

Epoca în care trăim stă ce-i drept sub semnul unui timp cu totul special: al unui „prezent" anume, prezentul simultaneităţii, deci al comunicării. Sensul ei, pecetluit prin survenirea în istorie a purei co-prezenţe, scapă şi va scăpa mereu unui demers pur istorist, concentrat exclusiv asupra trecutului. Pentru un profesionist *tradiţionalist* al timpului – cum e istoricul de pildă – tradiţia, inclusiv cea autentică, reprezintă un simplu sinonim al trecutului, iar faptul istoric însuşi pare a fi perfect tocmai pentru că se compune cu trecutul. Ceea ce nu conştientizează el este împrejurarea că domeniul său de cercetare – trecutul (ca de altfel şi viitorul) – se constituie prin chiar felul în care e asumat prezentul: un prezent anume, mereu în mişcare, determinat adică de trecut şi viitor; prin urmare, nu mai puţin întemeietor, fără voie deşi prezumţios „ştiinţific", de „mituri ancestrale" ca şi de „mituri eschatologice" (amîndouă acestea *ad hoc*).

Tema tradiţională a Omului originar, de pildă, se metamorfozează în timpurile moderne în tema tradiţionalistă a originii popoarelor. Cuvîntul originar relevă, la rîndu-i, de „tradiţia" unei limbi anume, proto-indo-europeana, în vreme ce Originea paternă a Logosului însuşi se reduce la un exerciţiu, pentru a nu spune de-a dreptul joc, etimologic. Miturile fondatoare ale facticităţii umane se transformă în „mituri" legitimante ale unei prea umane cotidianităţi. Din acest punct de vedere, absorbită cu totul de trecut, istoria e – cel mai adesea şi uneori fără să o ştie – o disciplină de tip tradiţionalist. Ea face postdicţii şi uneori predicţii, constituindu-se, după caz, ca un discurs posibil despre un discurs deja consumat ori ca unul nu mai puţin posibil despre unul încă neconsumat. În acest context (care e al modernităţii), departe de a fi opuse, „tradiţia" şi „progresul" reprezintă două feţe ale unuia şi aceluiaşi *prezent cotidian*. Căci, să nu uităm, abia progresul modern a putut face posibilă muzeificarea trecutului. Arheologia trecutului pregăteşte întotdeauna utopiile viitorului. (Nu e întîmplător că ambiţiile imperiale franceze, germane ori ruse au fost pe rînd însoţite de elanul unor foarte puternice şcoli de indo-europenistică sau, în versiune teutonă, de indo-germanistică.)

O Biserică laică

În mod analog şi în măsura în care a pierdut Tradiţia (cea vie), Biserica devine ea însăşi... modernă, funcţia ei fiind una strict anamnetică, de muzeificare a Învierii. Şi invers, referindu-se la viitor, Biserica nu poate lupta împotriva laicităţii decît în momentul cînd a devenit ea însăşi oarecum... laică. Biserica nu poate cere instituţiilor Statului să-i recunoască statutul privilegiat dacă nu ar fi devenit oarecum, ea însăşi, o instituţie printre altele. În treacăt fie spus, o Biserică ţinută să militeze împotriva unor legi ale Statului relevă încă de o religie a legii. Or, chemarea ei nu e aceea de a da legislatori (dreptul civil nu se confundă, totuşi, cu dreptul canonic), ci mărturisitori şi, încă, martiri. Dacă am analiza mai îndeaproape războiul mediatic şi valul de marşuri din ultima vreme, am constata că disputa între Biserică şi Stat seamănă prea mult cu aceea, consumată deja acum cîteva secole, între protestanţi şi catolici. De aceea, departe de a obţine un reviriment al Ortodoxiei, militantismul ortodox (pentru care Vaticanul reprezintă, semnificativ, o piatră de poticnire) riscă să aibă ca singur efect, deja vizibil, o turnură protestantă şi încă neoprotestantă, abia vizibilă, a fidelilor săi. Ceea ce s-a întîmplat odinioară şi cu Biserica rusă...

„A fi contemporan" nu înseamnă „a fi co-prezent cu trecutul". Con-temporaneitatea solicită, dimpotrivă, co-prezenţa unui timp anume, împreună împărtăşit: un fel anume de „a fi prezent cu tine însuţi", adică de „a te avea pe tine însuţi în prezent" şi, abia astfel, de „a fi co-prezent cu celălalt" adică de „a-l avea pe celălalt în propriul tău prezent". Limita conştiinţei istoriste, ana-cronice pentru că anamnetice, ne apare mai clar dacă vom constata, de pildă, că deşi aparţin istoriei zise contemporane, evenimente petrecute acum cîteva zeci de ani sînt, într-un fel, tot atît de trecute ca şi cele de acum cîteva sute. Cele din urmă, însă, sîntem preveniţi de cronologi, fac obiectul unei alte istorii – a Evului Mediu – şi, prin urmare, nu mai ţin de „contemporaneitate". Există, în consecinţă, două soiuri de trecut. Al doilea, trecutul istoriei contemporane – adică al istoriei prezentului (de care ne vom ocupa cu precădere în continuare) – nu e unul „definitiv" trecut, fiind simultan încă... prezent. Dar şi invers, doar acel trecut care e încă simultan prezent poate fi înscris în limitele epocii contemporane. Pentru omul zis „contemporan", timpul nu mai hrăneşte o indefinită succesiune ci, mai degrabă, o (pe cît posibilă) simultaneitate. De aceea determinaţia definitorie a epocii noastre nu poate viza doar un singur moment al timpului, luat izolat: prezentul, de pildă, presupus în însăşi definiţia sa şi, prin urmare, sinonim pentru unii cu „a fi contemporan"; fiindcă pînă şi în epoca noastră contemporană timpul se scurge totuşi de la trecut prin prezent spre viitor. O atare determinaţie nu poate semnifica decît *timpul luat ca întreg simultan*, adică tocmai analogonul temporal al eonului eschatologic. Altfel spus, contemporaneitatea implică, la fel ca eonul, o totalizare sincronă a timpului lumii. Ceea ce pare să constituie marca ei cea mai proprie.

Sînt conectat, deci exist

A fi contemporan cu tine şi cu ceilalţi revine deci la a fi în dialog cu ceilalţi şi cu tine însuţi. Proliferarea mijloacelor de comunicaţie fascinează cu totul conştiinţa cotidiană, devenită un fel de explozie în lanţ domesticită. Telefonul mobil schimbă radical raportul tradiţional între prezenţă (vizibil) şi absenţă (invizibil): el îl face prezent pe cel absent din faţa ta şi absent pe cel prezent în faţa ta. Proximitatea pierde orice caracter topic, adică local. Aproapele nu mai e deloc aproape. Departele nu mai e deloc departe. *Invizibilul* însuşi (al cărui statut e unul principial) *e astfel ocultat, degradîndu-se la statutul unui vizibil ascuns*. Omul contemporan nu mai vizează proximitatea topică ci, dimpotrivă, reţeaua, adică u-topia însăşi (luată într-un sens abstract). Prezentul, chiar, se ramifică: devine supra-, sau totuna, impersonal. Aşa cum „a fi" revine în logica zisă formală la o variabilă legată – nu există un x, adică un individ, decît dacă el e legat de o funcţie –, tot aşa „a fi" revine în logica zisă factuală la un individ conectat la reţea. „Sînt conectat, deci exist", iată ultima formă a *cogito*-ului cartezian.

Dotaţi cu atare sofisticate mijloace de comunicaţie, n-ar trebui să mai fim confruntaţi cu dificultăţile dialogului şi nici cu cele ale conectării. Realitatea cotidiană dovedeşte, însă, tocmai contrariul. Cu excepţia împărtăşitei atot-prezenţe a unor mesaje explozive, dar de tot domestice (mult prea domestice ar spune Nietzsche) de genul celor care ne suscită fraternizarea întru Colgate, Dosia sau Knorr, nimic din ceea ce considerăm a fi fondul nostru cel mai intim, şi ca atare mai preţios, nu face de fapt obiectul vreunei împărtăşiri. Mai mult, toată lumea se plînge de lipsa de dialog şi de conectare reale, în vreme ce fenomenul excluziunii a devenit, s-o recunoaştem, problema socială, politică şi religioasă numărul unu. Contemporaneitatea noastră e, uneori, tocmai reflexul infernal al autenticei eschatologii. Ea e, de fapt, prost înţeleasă şi, din acest motiv, neasumată.

Cel mai semnificativ exemplu la îndemînă ni-l oferă recentele evenimente nu foarte ecumenice petrecute în urbea mea claudiopolitană, în care propovăduitori ai comuniunii dialogale şi ai fraternităţii conectate au dovedit din nefericire contrariul valorilor pe care le invocă. Avem de a face, chiar şi aici, cu aceeaşi veche (şi, vai!, mereu nouă) dificultate: cum anume să fi legat topic de un lăcaş determinat – confiscat de trecut – atunci cînd ceea ce ni se cere e să-i slujim Celui Atotprezent, dar utopic şi, deci, Invizibil? Atunci cînd, în esenţa noastră intimă, se mai spune, nu aparţinem acestei lumi? Atunci cînd, în sfîrşit, Fiul Omului însuşi n-a avut, totuşi, unde să-şi pună capul?

Proximitatea lui Dumnezeu n-are nimic de a face cu tropismele şi cu topismele; ea e una eschatologică şi, în consecinţă, din nou utopică. Dacă Christos reprezintă „Capul" tuturor lăcaşurilor vizibile şi dacă odihna lui e doar în Tatăl cel invizibil, atopic, atunci lucrul acesta, cred eu, ar trebui să ne dea mai mult de gîndit. Deja amintita sentinţă neotestamentară care spune că acolo unde sînt doi sau trei adunaţi în numele Domnului, acolo e şi Domnul însuşi ar trebui convertită şi condiţionată prin: abia acolo unde e Domnul poate fi cu adevărat vorba de doi.

O făgăduinţă fără chip

Dar, iarăşi, în genere pragmatismul tradiţionalist stă (destul de) prost tocmai cu cu definirea persoanei lui Christos. În privinţa Tatălui, toate părerile converg. Invizibilul, se pare, nu pune niciodată probleme. Asta şi situează tradiţionalismul în vecinătatea unui timp prechristic, obsedat parcă de prezenţa Tatălui, Cel fără chip: timpul abrahamic al promisiunii desigur, dar nu încă şi al Întrupării. El e, cel mai adesea şi din păcate, timpul propriu nouă, românilor. Pentru că, dacă există cu adevărat un domeniu în care stăm bine, el e acela al proiectelor ce rămîn la stadiul simplelor promisiuni, fie ele „divine", un domeniu marcat perpetuu tocmai de dificultatea de a întrupa ceea ce noi înşine imaginăm. Parafrazînd, am putea spune că stăm bine cu Tatăl, dar nu stăm deloc bine cu Fiul şi, am adăuga, nici cu... sfinţii. Românul pare a avea un viitor promiţător de la Facere şi tocmai de aceea promite el că... face. Or, dacă a face revine la a întrupa şi dacă a întrupa revine la a face prezent, deci vizibil ceea ce e invizibil, urmează că abia cel ce a ajuns la prezenţa faptei (la contemporaneitatea ei) e pregătit să se apropie de comprehensiunea evenimentului întrupării. Într-un fel, creştinul ar trebui să fie cel mai contemporan dintre contemporani.

* Textul (cu continuare în numărul viitor) a fost prezentat la colocviul cu tema „Sacrul", organizat de Universitatea din Timişoara şi de Mitropolia Banatului (aprilie 1998). Subtitlurile îmi aparţin (**A.M.**).

Pagină realizată de
Anca MANOLESCU

Bunicuţa publicitară

Dacă suferiţi de
HERNIE
citiţi această carte
scrisă de A. Claverie, Creatorul Artei Herniare moderne. EA CONŢINE SECRETUL prin care 5.000.000 (cinci milioane) de bolnavi de hernie au fost alinaţi şi vindecaţi. În cele 160 de pagini, împodobite cu 150 de fotogravuri şi cu o planşă în culori, veţi găsi, limpede prezentat, ADEVĂRUL DESPRE HERNIE, ca şi modul în care vă puteţi pune pentru totdeauna la adăpost de această periculoasă infirmitate.

Scrieţi astăzi şi o veţi primi prin curier, gratuit şi discret.

Scrisori întredeschise

În scrisorile de amor, băieţii vor, în general, să arate că sînt şi sensibili. (Din ceea ce ştiu ei despre fete, un lucru este sigur: că ele pun mare preţ pe sensibilitate, tandreţe şi visare.) Prin urmare, scrisorile băieţilor către fete vor fi impregnate de limbaj romanţios şi exprimări poetice – pur şi simplu, aşa îşi închipuie ei că scriu frumos. *Atunci cînd se pune problema ca scrisul să fie şi inteligent (prin urmare, atunci cînd cei doi au şi pretenţia că sînt cultivaţi), lucrurile scapă adesea de sub control. Aşa se întîmplă în scrisoarea pe care o publicăm în cele ce urmează. Textul scrisorii este total golit de sens – este o simplă adiţionare de cuvinte preţioase, clişee metaforice şi exprimări sforăitoare cu pretenţii poetice. Cu toate că nu comunică, la nivelul sensului, nimic, scrisoarea nu este lipsită de mesaj. Toată vorbăria ei se reduce, practic, la cîteva cuvinte, pe care textul le transmite în mod subliminal: „Vreau să fim împreună. Sînt un tip sensibil, deştept, cu lecturi vaste. Dacă nu chiar poet."* **(C. P.-B.)**

14.II.1976

Domnişoară Elena,

Scrisoarea pe care mi-o adresezi cu atîta amabilitate (marcată totuşi de regretul de a nu fi corespondat între timp) îmi aminteşte de una mai îndepărtată în care te emoţionai, revelîndu-ţi astfel vocaţia detaliului homeric, de participarea la faza finală a Olimpiadei. Căci numai marele aed ar fi ocolit cu atîta afecţiune obiectele (selectate acum din mediul Universităţii) încercînd, precum Melibeul vergilian, să cucerească spaţiul Urbei.

Ca şi acesta, te decizi să-ţi părăseşti satul, pornind la cale lungă cu amintirea slobodă a jocului cu copiii, peste a căror urmă adulmecau, bobocii, farmecul inocenţelor infantile!

Noi însă, cu lumînarea în mînă, căutăm lilieci şi speriaţi de zborul acestor buzdugane, mărşăluim dezorientaţi peste întinsul zăpezilor albe.

Cătane cinstite, ocolim drumul pietruit îmburduşind saboţii cu mlaştini, lapoviţe şi pietroaie. Şi ciorile se preumblă printre zările azurii. Noi, însă, le dorim.

Doar porumbelul cel alb al uitării ne aduce pe aripă cîte o veste tîrzie, topită pînă aici în apa dragostei, dăruită nouă de Zîna cealaltă, a Nopţilor Asiatice.

Cu toate astea, santinela devotată se rosteşte în voie deschizînd porţile Marii Împărăţii: a Spiritului Nevinovat.

Cu simpatie,

Viorel

Indomptabilul Babu Ursu

În 1983-1984, televiziunea tiranului, încercînd să îmblînzească ceva din încuiala programelor ei insuportabile, „dăduse drumul" (magica expresie!) la o emisiune duminicală, „Stelele Revistei de altădată"; m-am lăsat dus de o anume duioşie şi am scris în „România literară" un fel de elogiu paseist, sub semnul „Proust"-ului din fiecare; m-am trezit imediat cu o scrisoare de la Babu al nostru pe care mă simt dator s-o pun la dispoziţia contemporanilor pentru a întregi o imagine a lui Gheorghe Ursu care riscă să devină univocă; e aici un Babu puţin cunoscut azi, non-conformist, antipopulist, antiburghez în sens flaubertian (le bourgeois c'est le vulgaire), autocritic, intelectualist fanatic şi, mai ales, autoironic – un indomptabil, cum se defineşte cu o veselie crudă.

4 martie 1984

Dragă Relule,

Ia ascultă aici: „Din fotolii de rangul întîi, intelectualii ţării asistă la un spectacol ale cărui delicii le-au savurat cu anticipaţie. E vorba bineînţeles de o revistă. Pe scenă o actriţă deghizată în spoitoreasă şi-a făcut o apariţie zgomotoasă rostindu-se spre sergentul de stradă buimac şi căscînd din partea cealaltă a decorului: FREACĂ-MI TINGIREA. El se face că nu pricepe, asta pentru ca actriţa să-i dea unele indicaţii de un echivoc şi o transparenţă ce hrănesc în plin spiritul spectatorilor transformaţi într-un val de aplauze cînd sergentul de stradă, iluminat în fine, izbucneşte într-un cuplet cu refrenul: CÎND ÎŢI FREC TINGIREA, agitînd în mînă reproducerea în lemn a unui sex de armăsar, ameninţînd cu el şi pocnind în tingirea de aramă pe care i-o oferă cu tandreţă."

Scuză-mi lungimea citatului, e din „Unu", noiembrie 1932, poartă semnătura lui Geo Bogza şi se referă la procesul de atentat la bunele moravuri din presă ce i-a fost intentat, care se va judeca la 28 noiembrie 1932, urmînd să fie condamnat la cîteva luni de închisoare. În continuare, Geo Bogza face disocieri pertinente între poemele sale cele mai imorale („cărora nimeni nu le va putea contesta o respiraţie dureroasă, un ritm al suferinţei") şi Revista cu anecdotele ei de salon aşa-zis picante (căci „pornografia implică, în condiţia ei esenţială, satisfacţie").

Nu se putea ca la serialul lui Buhoiu despre „Stelele revistei de ieri", să nu-mi amintesc de acest text bogzian. Am şi eu Proust-ul meu din mine care nu surîde adumbrit, ci îşi continuă neiertătorul său blestem, şi astăzi, la aproape 58 de ani, dacă nu de alta, măcar spre a se disocia încă o dată, fără ambiguităţi, de vermina burjuiască, aceea care se delecta la Tănase, Alhambra, Gioconda, condamnîndu-l pe Bogza pentru „Poemul invectivă". (...)

Da, dom'le, între '43 şi '48, am fost şi eu la „reviste". În memoria mea afectivă, momentele-cheie ale acestei frecventări au rămas: 1) bucuria că merg la spectacole interzise de directorul Liceului „V. Alecsandri" din Galaţi; 2) bucuria de a intra „pă şest", parcurgînd vece-ul de la balcon, din care o trapă ducea în podul sălii Olimpia unde stăteam tupilaţi pînă începea spectacolul de seară, cînd coboram pe trapă; 3) acel cîntec al Mariei Tănase cu „Pusei mîna pe-un picior / Ahî, aha / Şi văzui că-i binişor / Măi, tirai, tirai / Hopa hop / Pusei mîna pe amîndouă / Ahî, aha / Şi văzui cetate nouă..."; 4) la „Gioconda", Elisabeta Henţia dezbrăcîndu-se şi rămînînd goală în spatele unui paravan pe care silueta ei, superbă, de altfel, se proiecta în contrejour; 5) sfîrşitul acestui scurt periplu al meu a coincis şi cu sfîrşitul acestui teatru sau, mai exact, eu, ca poet şi revoluţionar fiind cu un ceas înaintea istoriei, nu „l-am coincis" ci l-am premers. La 1 Ianuarie 1948 venise în turneu, la Galaţi, Radu Beligan cu „Clasa a VII-a A" de Roger Ferdinand. Eu tocmai lichidasem monarhia, eram într-un avînt revoluţionar paroxistic şi, cînd colo, pe scenă, ce să vezi? Pe atît de dragul meu Beligan oferind burjuilor din Galaţi „o scrisoare bulevardieră". Am început să polemizez, de la balconul doi, cu scena, burjuii au protestat vrînd să mă dea afară din sală, eu cîntam de la cucurigu Internaţionala sau Allonzanfan de la patrie sau chiar „Ein Mädchen oder Weibchen", a căzut cortina, a ieşit Beligan în faţă şi, băiat cu nivel politic, şi-a cerut scuze pentru piesă, dar repertoriul fusese demarat fără a se prevedea căderea iminentă a monarhiei.

Aşa ne despărţim de trecut, fiecare după Proust-ul său: unii rîzînd, alţii cîntînd, alţii plîngînd şi, în fine, unii chiar mestecînd chewing-gum, neavînd madeleina la dispoziţia memoriei. Departe de mine trufia de a-mi considera exemplare *res gestae* enumerate mai sus. De ce i-am făcut atunci lui Beligan, mă simt prost şi acum. Dar dacă nu-mi sanctific erorile eroice ale furtunoasei adolescenţe, nu văd nici un motiv să mă înduioşez la amintirea Revistei de Altă Dată, trivială şi vulgară, kitsch şi antiartă, pervertind gusturile şi menţinîndu-le în acea stare de suficienţă tîmpă care le-a făcut să respingă violent pe Geo Bogza în 1932, pe Camil Petrescu vreo trei decenii la rînd (ţii minte cum Arghezi şi-a dat o răsunătoare demisie în '43, de la „Duminica" parcă, atunci cînd Toma Vlădescu şi alţii ejusdem farinae au dezlănţuit a 6-a sau a 11-a campanie anti camilpetresciană?). Evident că pe Aftalion* vom continua să-l iubim amîndoi, ca şi pe Mateiu, firmele din Bucureşti de altădată nu se pot deroba de la acel farmec vetust pe care li-l conferă memoria noastră, ca şi birjele, – io-te-că începe evocarea „celebrului violonist Grigoraş Dinicu", continui după... Al tău, indomptabil Babu."

Radu COSAŞU

* numele lui Radu Albala, ultimul Paşadia al urbei noastre literare, în cîteva din nuvelele unui ficţionar din Bucureşti.

Bazar

Telenovela horror

Postul *Acasă*, zice-se, este destinat gospodinelor: femei aşezate, cu mult timp liber, acestea îşi pot petrece ziua, de dimineaţa pînă seara, schimbînd aventurile Florenciei cu ale Marielenei şi, în final, cu ale Camillei. Între o ciorbă şi un spălat pe jos, doamna Popescu sau Ionescu poate încerca 2-3 trăiri pasionale. Din păcate, nu doar pasionale, ci nefireşti şi contorsionate, ca într-un puzzle în care nu se mai potrivesc piesele, decît dacă le forţezi. Probabil că realizatorii de telenovele (specialiştii) au calculat gradul de suspans al intrigii lor invers proporţional cu cel al vieţii gospodinelor. Această vizibilă grijă de compensaţie emotivă degenerează în două trăsături de bază ale telenovelei: *aglomerarea* şi *ostentaţia*. Te obosesţe, în primul rînd, aglomerarea de personaje, foarte asemănătoare între ele: se ajunge la paradoxul ca rivalele să fie aproape la fel (mai toate sînt minione, brunete, cu părul lung, drept şi trăsăturile obositor de regulate). Ostentaţia te frapează, în primul rînd, la personajele principale: acestea trebuie să iasă cumva în evidenţă. O modalitate la îndemînă este machiajul agresiv, însoţit de cercei uriaşi, atîrnători. Toate acestea, asociate cu un păr sălbatic, dau o vădită nuanţă horror eroinelor. Cel mai bine se încadrează în această categorie Marielena, protagonista serialului cu acelaşi nume. Deşi realizatorii o vor pozitivă, ea are o tentă horror, atît prin exteriorul ostentativ, cît şi prin evidenta lipsă de morală (care, de altfel, nu pare să supere pe nimeni): Marielena este amanta şefului unei agenţii publicitare. Luis Felipe, şeful în cauză, întregeşte latura gen King-Kong a filmului: eroul arată aproape la fel ca omul din Neanderthal (doar că poartă costum).

Cele menţionate mai sus nu sînt decît o nesemnificativă mostră de agresivitate telenovelică. Le dorim gospodinelor spectatoare se nu treacă pragul dintre Marielena şi la Roxana Călin, Veta Borş şi alte eroine ale *Evenimentului zilei*.

Iaromira POPOVICI

retro CINEMA scop

x **Demonii printre noi** – ...şi trecînd de la om la om, ca guturaiul. Este ideea de bază a celui de-al doilea film al regizorului-venit-din-televiziune Gregory Hoblit (**Avocatul diavolului**). Cum trece Răul de la X la Y? Nu vă chinuiţi neuronii (nici scenaristul n-a făcut-o!): e un fel de leapşa... *„Timpul e de partea mea“*, fredonează toţi răii din film – de unde deducem că Dracul are o slăbiciune pentru „Rolling Stones“; *„timpul e de partea mea, chiar aşa“*. Dar nu şi de partea spectatorilor (2h şi 4 minute!)

xxx **Ponette** – O fetiţă de patru ani îşi pierde mama într-un accident de maşină. Pe acest subiect aparent morbid, Jacques Doillon reuşeşte un film surprinzător, just şi reţinut, cu micuţa Victoire Thivisol (care avea vîrsta eroinei cînd a fost filmată povestea!) absolut incredibilă... (premiul de interpretare feminină la Veneţia '96). Dincolo de performanţa micii actriţe şi a regizorului, **Ponette** impresionează totodată ca una din peliculele cele mai originale şi mai convingătoare despre trauma unui copil şi modul în care acesta, confruntat cu moartea, se comportă cum nici un adult nu are curajul s-o facă – refuzînd să accepte ireparabilul! (Un alt regizor-actor, Xavier Beauvois, apare în film în rolul tatălui).

xx **O viaţă mai puţin obişnuită** – Al treilea film al scoţianului Danny Boyle (**Shallow Grave, Trainspotting**) este şi cel mai slab (pentru că este făcut la Hollywood?...). Actorul fetiş al lui Boyle, Ewan McGregor, joacă un lunatic inofensiv care, ajuns şomer, o răpeşte pe fiica patronului (Cameron Diaz, formidabilă!), şi încurcăturile curg. Scenaristul John Hodge (şi filmul) ar fi avut de cîştigat dacă ar fi rămas aici; din păcate, el mai aruncă în acţiune un cuplu de îngeri greoi şi caricaturali, în dorinţa de a sări peste clişee şi a le privi din perspectiva Frank Capra-Preston Sturges... Cîteva bune momente izolate (scena din cabina telefonică, Karaoke-le pe *La mer* a lui Trenet...) nu pot salva **O viaţă mai puţin obişnuită** de monotonia unei lungi pelicule destul de obişnuite, în ciuda ping-pongului comedie-thriller.

xxx **Welcome to Sarajevo** – Nedreptăţit la Festivalul de la Cannes de anul trecut, filmul britanicului Michael Winterbottom ajunge – nesperat! – şi la Bucureşti: povestea tragică, dintre cele pe care cotidianul ororii din fosta Iugoslavie tinde să le îngroape împreună cu atîtea poveşti tragice devenite simple „cifre“ în inventarul războiului, este istorisită onest, într-un amestec de documentar şi ficţiune care emoţionează, dincolo de posibile rezerve conceptuale... Un film exemplar şi un actor de descoperit: Stephen Dillane (în rolul reporterului de televiziune care înfiază o fetiţă musulmană).

xxx **Palmetto** – Cel mai bun film făcut în America de regizorul german Volker Schlöndorff este un divertisment negru, (ecranizare a unui roman al lui J.H. Chase), impecabil jucat (Elisabeth Shue, Woody Harrelson, Gina Gershon), splendid filmat, cu un *clin d'oeil* final la finalul din **Sunset Boulevard** şi cu „Miss America“ interpretat pe genericul de ieşire de David Byrne, ex-Talking Heads...

Alex. Leo ŞERBAN

Bustul Thaliei

Homo aestheticus

Am regretat dintotdeauna faptul că Shakespeare nu a dezvoltat mai mult personajul reginei din „Richard al II-lea“. Există în piesă o atmosferă difuză de feminitate, de graţie sofisticată care, concentrată aproape exclusiv asupra personajului titular, ameninţă unitatea acestuia prin presiune centrifugală. Oferind lui Richard o replică, regina fixează asupra ei o parte din haloul poetic al piesei pe care, în felul acesta, o echilibrează. Mihai Măniuţiu, în spectacolul său de la Teatrul Naţional, face din regină o oglindă pentru Richard, oglindă în care el se examinează, se controlează stilistic, îşi testează intenţiile, îşi contemplă nefericirile. Noutatea absolută a spectacolului de faţă este reflexia, realizată prin mijloace de rafinată teatralitate, asupra raportului dintre estetică şi politică. „Richard al II-lea“ a fost interpretată, încă de la premiera absolută, exclusiv în termenii politici ai transferului de putere. Punînd în scenă resorturile complicate ale unui act de detronare, Shakespeare a stîrnit suspiciunile poliţiei politice a vremii sale, mai ales că spectacolul fusese comandat de lordul Essex şi jucat, conform indicaţiilor acestuia, ca parabolă antimonarhică. Un turneu al teatrului *The Globe*, organizat în pripă, a reuşit să-l scoată pe autor în afara Londrei şi din calea primejdiei. Memorabilul spectacol al lui Radu Penciulescu de acum treizeci de ani miza tot pe politic, ilustrînd, prin trecerea coroanei dintr-o mînă în alta, ceea ce Jan Kott numea, într-o carte pe atunci celebră, „Marele Mecanism“ repetitiv al pierderii şi cîştigării puterii.

Mihai Măniuţiu operează tăieturi în text cu autoritate, deoarece are o idee clară şi coerentă asupra piesei: pătimirile regelui Richard se explică prin încercarea insolită a acestuia de a subordona demersul politic unui scop estetic. Exilarea lui Bolinbroke şi a lui Norfolk apare aici mai puţin ca expresie a capriciului unui despot absolut, cît ca măsură salutară de a menţine, netulburată de pasiuni vulgare, buna funcţionare a „teatrului regal“. Regele este absorbit de „jocul secund“ al oglinzii, în care are ca partener pe regină şi ca secunzi pe curtenii constituiţi într-un admirabil personaj colectiv. Nu este vorba aici de o simplă neglijare a treburilor statului în favoarea distracţiilor frivole, ci de o efectivă subordonare a aparatului politic unui program estetic: jocul (de mare aparat) al semnelor. Richard nu se izolează pur şi simplu de realităţi în lumea fantasmelor din „teatrul regal“, el propune o astfel de realitate, inovează la nivel simbolic şi consideră că resursele puterii n-ar avea cum fi mai bine folosite. Conform profesiunii de credinţă menţionate în programul de sală, Richard realizează pentru un scurt timp ţelul generaţiei lui Mai '68 de a aduce „imaginaţia la putere“. Într-un mod temperat, este ceea ce a încercat să facă François Mitterrand şi Jack Lang, înlocuind discursul politic cu cel spectacular.

Este de reflectat de ce opţiunea fermă pentru simbolic trebuie atît de aspru pedepsită. Probabil, resentimentul celor excluşi din „teatrul regal“ este tenace şi violent, aceştia bănuind, deşi fără a o recunoaşte, că astfel sînt privaţi de ceva esenţial, chiar dacă oarecum confuz, că sînt afectaţi de o anume carenţă existenţială pentru că *nu reprezintă* nimic dincolo de ei înşişi. Regele nu va suferi de pierderea puterii, ci de renunţarea la semnele acesteia, care-i sînt, singure, preţioase. De aceea, unica încercare care-l afectează cu adevărat este umilirea, căci doar ea acţionează la nivel simbolic.

Partea întîi a spectacolului, care descrie atmosfera sofisticată de la curte, deşi atent realizată, cu imagini de forţă (expunerea ca operă de artă a pînzei vopsite de trupurile curtenilor, ironiilor tinerilor la adresa vechii generaţii respectabile etc.) suferă de o anumită tensiune între imagine şi text, acesta din urmă fiind sever pieptănat în scopuri demonstrative. Partea a doua este mai cursivă, patimile regelui Richard stîrnind emoţii de calitate, egal distanţate de milă şi de groază. Dacă, acum treizeci de ani, Victor Rebengiuc crea un rege firav şi melancolic, desprins dintr-o miniatură medievală, Marcel Iureş întruchipează un histrion rafinat, care-şi acceptă eşecul cu durere, dar şi cu eleganţă. Oana Pellea combină artificialitatea cu cruzimea într-un amestec bine dozat. Personajul colectiv al curtenilor este coerent şi expresiv, iar Marius Bodochi are vigoarea omului care dispreţuieşte ceea ce nu înţelege, deşi simte totuşi că-i lipseşte *(all that nonsense)*. Costumele superbe ale Doinei Levintza subliniază miza estetică a montării şi, de data aceasta, chiar şi ilustraţia muzicală a fost realizată cu atenţie şi pricepere, ca un întreg structurat, nu ca un *potpourri* de preferinţe personale.

Adrian MIHALACHE

Cronica literară de tranziţie

O formă de înlemnire: dl Paul Niculescu-Mizil

Amintirile* d-lui Paul Niculescu-Mizil acoperă, în mare, anii '60 şi '70, cînd omul a fost eminamente activ, şi gravitează în jurul „pivotului“ care este *Declaraţia din aprilie 1964 a PMR*. De aceasta sunt legate şi capitolele care descriu, în culori uneori prea roz, diferitele forme de împotrivire a PMR/PCR faţă de presiunile sovietice, fie că e vorba de *„cuiburi de porumb semănate în pătrat“*, fie că e vorba de *„planul Valev“*, de relaţiile cu China, cu Basarabia, cu Occidentul. Alte subiecte sunt: călătoriile în străinătate ale autorului, cu diverse misiuni de partid, modul de lucru al lui Dej şi al lui Ceauşescu, impresii despre lideri politici străini pe care i-a cunoscut, geneza revistei *Lumea*. Nu i se poate nega cărţii un anume aport de informaţie, în genere de anecdotică mică. Lectura este însă agasată de tezismul fervent al d-lui Niculescu-Mizil, a cărui idee nestrămutată este că partidul muncitoresc (apoi comunist) a mers neabătut pe linia naţională, pe care ar fi repurtat istorice victorii, neegalate decît de cele sociale şi economice. Nu intenţionez nici o clipă să neg buna-credinţă a d-lui Paul Niculescu-Mizil. D-sa povesteşte aşa cum gîndeşte. De aici începe necazul. Mentalitatea şi limbajul de aparatcik au încorsetat în asemenea hal spiritul autorului, încît cartea pare compusă din editoriale ale *Scînteii*, interpolate cu cîte-un rînd-două ceva mai vag destinse, care însă se sting repede, intimidate parcă de libertinajul pe care şi l-au permis. Deviza memorialistului pare a fi: **Nici o frază fără clişee!** El nu poate ieşi din formulele închistate şi ţepene ale cabinetelor de partid: *„are loc o puternică activitate... (11), Kosîghin a ţinut să sublinieze aprecierea înaltă pe care... (161), problema a fost ridicată... românii au ridicat din nou necesitatea... (183), ideile şi-au găsit reflectarea... (185), s-a subliniat necesitatea de a veghea neabătut... (216), s-a pronunţat constant..., să fie dezbătută amplu cu activul de bază..., întîmpinate cu o largă adeziune... (217), am luat atitudine hotărîtă... (218), Tito a dat o înaltă apreciere... (219), s-au conturat noi idei directoare..., să luăm poziţie... (288), cea mai temeinică luare de poziţie... (289), Partidul a ştiut să mobilizeze ţara... am expus pe larg... am subliniat principiile... (311), a dezvolta pe multiple planuri... (312), a dat o bună apreciere..., a exprimat satisfacţia... (318), considerăm deci să se facă totul... (319), Cen I, om cu o educaţie aleasă, o vastă cultură... (333), tinereţea sa revoluţionară... convorbirile s-au axat pe... (335), s-a adus un cald omagiu... (340), în rîndurile maselor largi... (350), elaborarea şi traducerea în viaţă... (418)* ş.a.

Din asemenea module, ies subansamble pe măsură: *„Expoziţia din 1959 a adus o contribuţie preţioasă la...“ (154), „Viaţa nu stă pe loc în nici un domeniu din natură şi societate“ (163), „Aş evoca memoria acestui minunat tovarăş...“ (189), „Sistemele de irigaţii sunt rodul inteligenţei şi muncii poporului chinez“ (3130, „El s-a format şi călit în temniţe şi închisori...“ (369), „Dej a lăsat un document de excepţională valoare principială şi practică“ (374), „Ceauşescu are o contribuţie de seamă la dezvoltarea clubului Steaua“ (399), „Ceauşescu lansează teza realităţii ca principal izvor de inspiraţie pentru oamenii de artă şi litere“ (405), „Această declaraţie a fost sprijinită cu căldură în lumea făuritorilor de artă“ (id.).* ş.a.

Cel mai *necorespunzător aspect* (cum ar spune autorul), e că ideile înseşi sunt de lemn, inclusiv cele filozofice: *„am înţeles... că omul... **nu se poate sustrage legilor implacabile ale firii, ale vieţii şi morţii**“* (subliniat în text, p.361). Dar acestea sunt rare. Cele mai frecvent butucănoase sunt ideile politice. Iată cîteva mostre: *„Se pare că nici un zeu politic nu dispreţuieşte cultul propriei sale personalităţi. Nici în socialism, nici în capitalism, în nici o orînduire socială“* (p. 305); a auzit cumva autorul de vreun cult al lui Helmuth Kohl sau Bill Clinton? La Beijing, în 1960, autorul asistă, într-o piaţă imensă, la un „spectacol“ cu un milion şi jumătate de artişti, şi se arată convins că *„el reflecta adeziunea, sufletul a milioane şi milioane de oameni“* (p.314). Adeziune să fi fost, sau dresaj?! Fibra lemnoasă e rezistentă şi în faţa paradoxurilor: *„Deşi se depunea o singură candidatură, alegerile constituiau un prilej de **a promova oamenii cei mai buni**“* (subliniat în text, p. 358). Alegeri, între ce şi ce, dacă era o singură candidatură? Capitolul intitulat, fără clipire, *„Etapa desăvîrşirii construcţiei socialiste“*, începe cu o frază care ne-ar lăsa visători, dacă nu ne-ar provoca crampe: *„Ceauşescu s-a manifestat şi **pe planul teoriei** drept continuator şi în acelaşi timp inovator“* (subliniat în text, p. 406). De altfel, pentru a nu lăsa nici un dubiu asupra operei de o inestimabilă valoare teoretică şi practică a lui N. Ceauşescu, autorul spune categoric în altă parte că *„multe dintre aceste lucrări au valabilitate şi actualitate în zilele noastre“* (p. 163), cu alte cuvinte, că d-nii Radu Vasile şi Emil Constantinescu ar trebui să mai conspecteze, din cînd în cînd, din opul intitulat *România pe drumul...*etc. Cît despre anticomuniştii de azi, *„ei sunt nişte jalnici profitori, trăiesc, chiar cîştigă bani, din actele de eroism şi demnitate săvîrşite de comunişti“* (p. 292). Nu e limpede, însă, ce înţelege dl Paul Niculescu-Mizil prin *eroism* şi *demnitate*.

Dar nu numai Ceauşescu, ci şi Dej a fost mare: *„Graţie orientării date de Gheorghiu-Dej, noi am dezvoltat o formă eficientă de propagandă politică“* (p. 34). Mă îndoiesc, în cunoştinţă de cauză, că propaganda comunistă ar fi avut altă eficienţă decît pe aceea de a scoate lumea din sărite şi de a băga în capul oamenilor ţăruşi de lemn. De altminteri, concepţia d-lui Niculescu-Mizil despre libertatea presei de a-şi admira cătuşele, ilustrată de episodul de la pp. 337, 338, spune multe.

Avînd în vedere cele de mai sus, îmi exprim ferma convingere că această lucrare aduce o oarecare contribuţie, cu elemente de pitoresc ideologic naiv şi expresivitate involuntară, la istoria Partidului Comunist Român de dinainte şi de după 1989.

George PRUTEANU

*) Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, Ed. Enciclopedică, Buc., 1997, col. „Biblioteca de istorie contemporană a României“, 432 p.

Pagini realizate de
Cezar PAUL-BĂDESCU

Medicul de familie, între mit şi realitate

Dacă noaptea de Sînziene nu v-a luminat asupra numelui alesului dumneavoastră fiţi liniştit, listele medicilor de familie rămîn deschise. Nimeni nu va fi lăsat pe dinafară, precum fecioarele nechibzuite din parabolă. Chiar dacă medicii vor fi retribuiţi după acelaşi sistem şi nu aşa cum stipulează legea asigurărilor de sănătate, după performanţe şi capitaţie. Şi pentru ca cei din urmă să nu fie cei dintîi păcăliţi, iată cîteva informaţii menite să ajute cetăţeanul frămîntat de dilema alegerii.

În ţările care ne servesc drept model în ceea ce priveşte organizarea sanitară, medicul de familie este piesa centrală a serviciilor de sănătate. Foarte bine pregătit, cu o dotare tehnică excelentă, acesta face faţă cu succes atît urgenţelor medicale cît şi cazurilor chirurgicale, astfel încît apelarea la spital ca staţie terminus a competenţei medicale este redusă comparativ cu ceea ce se întîmplă la noi. De exemplu, o insuficienţă cardiacă nu se tratează neapărat în spital, pacientul putînd fi monitorizat şi tratat la domiciliu. La fel o colică renală, o criză de astm de gravitate medie şi multe altele. Nu mai vorbim de problemele de mică chirurgie sau de obstretică ce pot fi rezolvate la cabinet sau chiar la domiciliul pacientului (à propos, se pare că revine moda naşterilor în alcovul familiei).

Altfel spus, spitalele sînt solicitate doar pentru cazurile care necesită imperios internarea: urgenţele care pun viaţa în pericol, cazurile cu mari probleme de diagnostic ce nu pot fi elucidate în ambulator şi cele care necesită tratamente speciale (oncologie, de recuperare, chirurgicale) sau supraveghere continuă. În aceste situaţii, medicul de familie urmăreşte bolnavul în spital, pe toată perioada internării, participînd activ la actul medical.

Aşa să fie oare şi la noi? Poate doar în visele inspirate ale patriarhilor reformei. Figura pitorească a medicului de ţară, coborînd în miez de noapte din şareta *à la doctor Queen*, asistînd o naştere pe cîmp sau suturînd plăgi, omul ce cunoaşte membrii unei familii încă din stare embrionară, rămîne un mit al anilor '50. Medicii care au dus greul sistemului sanitar comunist sînt astăzi pensionari sau nu mai sînt deloc. Nu are rost să ne iluzionăm cu o revenire în forţă a acestei categorii, chiar dacă sfîrşitul de mileniu ar putea redeschide gustul pentru apostolat. Totuşi, în anii '70 şi chiar '80 s-au mai format adevăraţi medici de familie, prin grija marilor clinicieni cu vocaţie de maeştri şi a partidului care a impus obligativitatea stagiului de dispensar rural, medicul consemnat la locul de muncă fiind în imposibilitatea de a da vreun concurs. În '90 apare aşa-numita specialitate de medicină generală, obţinută iniţial printr-un examen de atestare pe post mai mult formal, ulterior prin rezidenţiat.

Prin urmare, medicii de familie sînt de mai multe feluri. Cei trecuţi prin vechea stagiatură de trei ani urmată de dispensarul rural reprezintă o categorie a cărei pregătire practică nu poate fi pusă la îndoială. Dintre aceştia, o parte au ajuns în oraşe, prin concurs. Ei se confruntă cu o patologie de internişti, îndrumînd cazurile chirurgicale direct la specialist. La polul opus, atît ca vîrstă cît şi ca pregătire practică, se află proaspeţii absolvenţi, dintre care unii nu au făcut nici un an de stagiu, ci doar trei ani ai rezidenţiatului care le-a conferit titlul de specialist de medicină generală. Astfel, alături de medicul care are o practică îndelungată, dar nu şi titulatura de specialist, se află medici care au devenit specialişti la doar trei ani de la absolvirea facultăţii (vezi promoţia '94). În faţa unor asemenea extreme e greu să te hotărăşti ce să alegi: un medic de familie activ, competent, care să-ţi rezolve cele mai multe probleme de sănătate sau un distribuitor de reţete compensate şi de bilete de trimitere către specialist, cu riscul de a ajunge mai repede la spital. Fiecare are avantaje şi dezavantaje. La medicul cotat drept bun este întotdeauna coadă dar, dacă eşti cu adevărat bolnav, merită timpul pierdut. Dacă eşti sănătos este preferabil să te înscrii la un medic mai apropiat de cea de-a doua categorie, la care nu este înghesuială şi care nu are orgolii. La fel dacă eşti de o viaţă îngrijit de un medic internist, cardiolog sau de altă specialitate, deoarece pentru a ajunge la acesta ai nevoie de recomandarea medicului de familie.

Mai sînt cîteva zile pînă la întîi iulie, data la care sistemul medicinii de familie ar intra oficial în funcţiune. Bineînţeles, metodologia de lucru nu este definitivată, nici dispensarele utilate. Cît despre alegerea caselor de asigurări, nimeni nu ştie cînd, cum sau unde se va face.

Larisa IONESCU-CĂLINEŞTI

Vindecarea Mamei Kone

„*Acum întinde mîna, aşa, e bine, ţine-o întinsă*... Desfac rapid o rolă de film şi îi pun capătul în mînă Mamei Kone. În timp ce ea o ţine strîns cum am învăţat-o, eu trag rapid de celălalt capăt astfel încît pelicula neexpusă se derulează în bătaia soarelui, exact la nivelul ochilor Mamei Kone. După cum bănuiam, panglica trece de la gri către un roz strălucitor. *E cel mai puternic leac pe care-l am. Se cheamă film*, îi spun Mamei Kone, conştient că tocmai am făcut o metaforă. Jonas, traducătorul, îmi face semn să-i dau pacientei leacul să şi-l pună sub cap."

Cam aşa se încheie secţiunea *Posesiunea Mamei Kone* de pe CD ROM-ul *Maasai Interactive*, realizat de antropologul Peter Biella şi, probabil, deja disponibil în momentul de faţă pe piaţa internaţională. Spun „probabil" pentru că, din motive de acces lesne de înţeles, n-am reuşit decît să-l *citesc*, frustrant-fragmentar, tipărit, într-o revistă de specialitate. Mi-am amintit de el de curînd, în timpul unei discuţii despre *teren* şi *memorie* (Timişoara, 12-13 iunie; expoziţia TEREN, organizatori – Grupul de antropologie şi istorie orală), mai precis în momentul în care am încercat să-mi argumentez nevoia de a simţi într-o expoziţie amprenta celui/celor care au participat la terenul care a motivat-o. Revenind la CD-ROM-ul lui Biella, acesta a fost conceput în 1980 ca document experimental articulat pe combinaţia de fotografie cu înregistrare audio, ambele extensive (aprox. 7.000 de fotografii de teren şi aproape 200 ore de material audio) şi utilizate tocmai din dorinţa de a alcătui o documentaţie dublă şi, prin esenţa ei, *nesincronizabilă*. Practic, o încercare de a produce alternativă la stilul dominant realist al *antropologiei filmate* (folosesc intenţionat acest termen în locul celui consacrat de *antropologie vizuală*) care, la momentul respectiv, manifestă încă oarecari nostalgii după observaţia de lungă durată hrănită din utopia „non-intervenţiei".

Pornind de la ideea că, pe teren, atît descoperirile cît şi momentele de comunicare defectuoasă sînt atît de frecvente încît notarea lor în timpul interviului devine imposibilă şi dificil de reconstituit ulterior, o seamă de dileme metodologice sau de trasee subterane ale comunicării de teren sînt făcute vizibile prin procedeul înregistrării complete a discuţiei, dublată de marcarea prin fotografie a reacţiilor emoţionale ce însoţesc comunicarea. Procedeul face posibilă punerea ulterioară în relaţie a corpusului de memorie evocată şi a componentei emoţionale a acestei evocări cu fluxul de date/ evenimente recepţionate/ trăite pe teren. O relaţie cu atît mai evidentă cu cît acest flux e disponibil în forma non-liniară, ca note între-relaţionate, accesabile într-un model „conversaţional". Pe lîngă componenta auto-reflexivă, demersul lui Biella aduce chiar focalizarea pe aproximarea ineretă începuturilor unui „teren" (mai ales atunci cînd e vorba despre unul iniţiat de un cercetător aflat el însuşi la început de carieră şi complexat de un spaţiu simbolic – Massai – deja colonizat de antropologie) – date care, de obicei, sînt eludate din raţiuni de coerenţă interioară a textului sau din... mîndrie. În fond, ceea ce propune secţiunea *Posesiunea*... e chiar o antropologie a „primului contact" (titlul unui film de referinţă al disciplinei) conservînd non-accesul temporar/ accesul distorsionat sau obţinut fraudulos/ la celălalt, şi încorporînd hazardul, eroarea, fragilitatea unei relaţii interpersonale la debut. Revenind la fapte, pe scurt: nu Biella e cel care-şi alege subiectul, ci el este cel ales; posedată de un spirit, Mama Kone încearcă să-şi afle un tămăduitor personal şi optează pentru Biella, pentru că el e Străinul, aşadar un potenţial posesor de puteri. Secvenţa în discuţie transcrie experienţa celei de-a opta zi de teren cînd, după un complicat proces de conştiinţă, Biella găseşte formula unei magii îndoielnice dar perfect funcţionale în context: voalarea rapidă – şi vizual – „senzaţională" – a filmului îi provoacă Mamei Kone o emoţie suficient de puternică pentru a-i permite eliberarea de spiritul care o posedă.

Insistînd asupra acestui moment-cheie în evoluţia cercetării, şi conservînd metodic sensurile diferite ataşate în timp aceloraşi date, Biella validează – dacă mai era nevoie – accepţia faptului antropologic ca produs al interacţiunii de teren şi a documentului antropologic ca spaţiu conceptual de intersecţie, deschis reinterpretărilor ulterioare. Într-adevăr, în decursul celor aproape două decenii de pregătire a CD ROM-ului, Biella revine de cîteva ori asupra materialului de teren, însoţit de fiecare dată de un alt traducător şi încercînd să analizeze în detaliu o întîlnire minată printre altele şi de prezenţa iniţială a unui mediator inadecvat (fiu de pastor luteran, şi deloc dispus să accepte ideea de posesiune sau, mai mult, să medieze transmiterea unor sensuri neconforme cu ale sale).

Personal, privirea propusă de Biella – chiar dacă centrată asupra unor *neputinţe temporare* ale sale şi ale celuilalt (*rezolvate reciproc*) – mi se pare a fi una a libertăţii şi a dezinvolturii intelectuale. Depăşind un debut ce pendulează între sufocare informaţională şi complex stîrnit de absenţa aceleiaşi informaţii, Biella e în momentul de faţă unul dintre antropologii preocupaţi de articularea complexă a interacţiunii de teren prin raportare la *sistemele vizuale* cărora aparţin cercetătorul, respectiv subiecţii săi, şi de necesitatea unei deplasări de accent dinspre paradigma cuvînt-sintagmă către aceea imagine-secvenţă, mai ales în condiţiile crescutei „alfabetizări vizuale" a receptorului contemporan. În cazul nostru, înainte de a stabili strategii de cercetare mediată vizual, ar trebui, poate, să începem prin a ne explora propria relaţie – ca indivizi/ comunitate – cu mesajul vizual, în condiţiile unei îndelungi tradiţii *de documentare oficială a falsului*. Am putea începe prin a pune cîteva întrebări simple de tipul: ce ne-a învăţat experienţa audio-vizuală (cel puţin diferită, dacă nu opozabilă) a ultimilor 50+9 ani? Cîtă voce-off ne mai locuieşte şi ce tip de aşteptări (vizuale) determină? Cum privim? Ce (mai) vedem?

Adina BRĂDEANU

Îl cunosc pe...

Aurel Dragomir, frămîntător de gogoşi

„Şi ştiţi de ce am divorţat? Că eram entitate. Adică, puteam să beau, să mănînc, să-mi gătesc, să mă plimb fără nevastă. Poate nu fără nevastă, dar fără Marilena sigur. Adică, aveai alt om în tine decît atunci cînd o cunoşteai şi-ţi făcea fripturi sau o amărîtă de varză călită. Şi ştiţi cum am divorţat? Brusc. Aveam cinci copii. Adică, nu o glumă. Am zis: dragă, ce mai poate urma? Şase, şapte copii... păi, asta-i nimic. Nu mai e nimic nou. Eu sînt de-o părere: pînă-n cinci mai poţi inova, după aia e prostie. Cum am inovat eu la cinci copii? Păi, o dată au fost gemeni. Apoi, a fost fată singură şi băiat singur. Iar al cincilea a murit. Ce se mai poate întîmpla dincolo de asta? Femeia stăteă cu ai ei. Mamă avea, adică aveam eu libertatea să aleg. Taică-su culegea spanac şi mergea cu snopii la CAP sau la piaţă şi se-mbogăţea. I-am spus seara şi dimineaţa am plecat spre Bucureşti. De atunci nu m-am mai întors. M-am băgat la o ...? de asta de făcut găleţi de plastic. A mers cît a mers şi patronul a tras oblonul. Eram la o mezelărie, după aia. Tot aşa, fă caltaboş, fă mititei, fă cîrnaţi... Nu mi-am bătut capul şi m-a dat afară căci eram încurcat cu inginera-şefă. Bazaconii... de parcă să faci şunci are de-a face cu programul meu liber. Am dres-o vreo şase luni că n-aveam unde sta şi nici ce munci. Bine n-a fost şi-ntr-o dimineaţă m-am băgat la un magazin de vîndut covrigi. Nu după mult timp am frămîntat gogoşi că s-a extins patronul. E muncă, adică să nu credeţi că frămîntatul e condus de Mercedes. N-are legătură. În plus că patronul nu investeşte în tehnologie şi mă lasă la frămîntat, că am muşchi, am făcut box. Ca boxer mă numeam Bombardierul din Miordani. La început m-am antrenat şi la sac, dar şi pe cîinii din gospodărie, căci ei aveau tehnică şi rupeau pumnul de mi-l prindeam şi aveam nevoie de agilitate maximă că nu te lasă cîinele să-l loveşti. La gogoşi, e simplu. Românul vrea gogoşi căci altfel nu poate să aibă timp. Gogoaşa e o crocantă deasupra şi un puf la interior. Ăsta-i muşchiul meu. Cu cît e frămîntatul, cu atît e gustul. Gogoaşa e ceva aşa de cînd n-ai ce face, dar şi cînd ţi-e foame. Gogoaşa e cînd o vrei tu, că e oricînd gata".

Eugen ISTODOR

Banda lui Moebius

Nimeni n-a trecut mai lejer peste publicarea propriului dosar ca şeful Partidului România Mare. Nimeni nu a ieşit mai netulburat de tirul incriminator al tunurilor mediatice. El a replicat că nu a semnat nicicînd angajamente faţă de securitate, că a fost, dimpotrivă, un disident al partidului şi un adversar recunoscut al părţii represive din poliţia politică. Pe ceilalţi, *securiştii patrioţi* (sic!), care au luptat pentru integritatea ţării, Vadim Tudor afirmă că-i va recupera, îi va integra în partidul său. Toţi ceilalţi politicieni care, într-un moment al vieţii, şi-au pus semnătura unde nu trebuie, sub presiune sau de amorul artei, adică neavînd viziune istorică, ei bine, toţi au ieşit, cum şi trebuia, de altfel, în afara scenei politice. Chiar dacă îi vedem gesticulînd, speculînd, nuanţînd şi minimalizîndu-şi contribuţia la campania represivă, ei au devenit cadavre politice şi cel mai sănătos gest politic ar fi demisia. Din acest punct de vedere, resuscitarea problemei apartenenţei la securitate a lovit în chiar cei mai tenace activişti ai deconspirării ei.

De la un moment încolo, nici nu s-a mai pus problema autenticităţii actelor, de altminteri sustrase prin curtea din dos a arhivelor secrete. Păstrîndu-se, cu bună-ştiinţă, o ambiguitate de termeni, între a te supune unei presiuni, şi a acţiona din viciu, interes sau mutilare sufletească profundă în numele poliţiei politice.

Problema arhivelor secrete intră, din nou, în actualitate, nu pentru a clarifica, odată şi-odată, chestiunea complicităţii cu sistemul represiv, ci pentru a elimina de pe scena politică pe incomozi. Ca şi în economie, în gestionarea adevărului există o imensă plajă neagră, o alta, mai restrînsă gri şi doar 40 la sută de management sănătos. Aceasta ar fi altă achiziţie a discuţiei despre dosarele securităţii – ceea ce contează în produsul intern brut de adevăr este ceea ce se vede.

Nicicînd nu s-a vorbit mai mult despre securitate pe scena politică. Nici chiar în parlament, cînd s-a discutat despre legea Ticu Dumitrescu. Nici cînd în stradă mulţimea cerea înlăturarea comuniştilor şi a foştilor salariaţi ai poliţiei politice. Părea că pe nimeni nu mai atinge problema deja îngropată de toţi. Unii au depus flori şi au rostit discursuri vindicative, alţii au astupat repede groapa, ca şi cum ar fi depus acolo niscaiva bunuri de furat. Discuţia părea, aşadar, epuizată. Reluarea ei a produs mişcări în rîndul partidelor de guvernare, o demisie spectaculoasă a iniţiatorului legii – Ticu Dumitrescu – replieri şi comentarii acre din partea democraţilor aflaţi şi ei la guvernare. Problema dosarelor a reintrat, astfel, în mod pervers în atenţia opiniei publice, într-un moment cînd eficienţa ei este egală cu zero. Căci problema ridicării imunităţii parlamentare este, în continuare, o chestiune de rezolvat.

Nimeni nu învaţă nimic din toate acestea. În vreme ce Vadim Tudor îi evoca pe securiştii cinstiţi, buni patrioţi (el fiind, firește, prieten, dacă nu coleg al lor), publicarea dosarelor scoate la iveală doar figuri de fundal, adolescenţi terifiaţi, forţaţi, cu arma pe masă să semneze un angajament pe care-l vor încălca imediat ce vor părăsi biroul securităţii.

Ca o femeie fatală, securitatea îşi păstrează intacte secretele şi după această ofensivă a bunilor şi cinstiţilor securişti. Poate şi pentru că problema moralităţii securităţii este pusă, deocamdată, din interiorul ei.

Chiar dacă pare luxuriantă, pentru o instituţie cu prestigiu redus la nivel de avarie, discuţia în legătură cu dosarele de securitate nu accelerează discutarea legii, nu motivează demisii şi nici procese de conştiinţă. Toate aceste discuţii şi interpretări acumulate în eternul seminar despre securitate care a nuanţat, ani în şir, problema, pînă la dispariţia ei, sînt egale cu zero. Cel care a colaborat cu securitatea nu va avea mustrări de conştiinţă, dacă a făcut-o cum s-ar spune, din suflet. Aceea e conştiinţa lui.

Sorin ŞERB

Cu ochii-n 3,14

APOCALIPSA

● Inundaţiile din Ardeal au fost, pe bună dreptate, numite *Apocalipsă*. Pe lîngă statisticile alarmante (în Mureş, cf. *Naţional*, 1260 de case inundate şi 3438 de persoane sinistrate), impresionează poveştile individuale: Petrică Miclău din Grumezoaia a murit încercînd să salveze o familie de rîndunele ce-şi făcuse cuib sub streaşina sa. (**I. P.**)

● De la Toulouse, Traian Băsescu a făcut următoarea afirmaţie: „Ieri în cizme la inundaţii, astăzi la Toulouse, la meci, mîine iar în cizme, la inundaţii". (**A. M.**)

STRIGĂTE ŞI ZICERI

● Ziceri memorabile din timpul meciului România-Anglia şi imediat după:

Reclamă la „Calorex" (în pauză): „Noi îl avansăm în grad pe Celsius".

Cosmin Băleanu: „Ovidiu Stîngă preferă partea cu acelaşi nume – adică partea stîngă."

Costi Mocanu (după meci): „Ploaia s-a dovedit mănoasă."

Radu Naum: „Vă dorim o noapte care să nu se mai sfîrşească."

Ionel Stoica: „Fantastică noapte de Sînziene!" (**C. P.-B.**)

● După meciul România-Anglia, pe o stradă de la marginea Bucureştiului, un om care se împleticea foarte tare şi striga de unul singur, articulînd cu greutate: „'ooomâniiiaa!" Trece pe lîngă un grup de tineri care încep să chicotească. Omul nostru se opreşte, se uită la ei cu atenţie şi-şi exprimă nedumerirea: „Da' ce, mă? Voi sînteţi englezi?" (**C. P.-B.**)

● Revolta fondului latin? Revolta fondului literar? Revolta hazului nostru irezistibil? Da' cine mai ştie, în zăpăceala fericită a minutelor acelea...? Galeria română, ce a scandat, în final, după ce a înfruntat 90 de minute acel copleşitor „Come on England" al celor 20.000 de supuşi ai Majestăţii Sale? A scandat – fiindcă tot nu înţelegea, nimeni, acolo, ce înseamnă... – acel cu adevărat eliberator: 1,2,3/ ne-am p... pe ei!" Cine moare de indignare şi nu de rîs textualist e un ipocrit. (**R. C.**)

● Mă aflu într-un taxi oprit la stop, într-un lung şir de maşini. Posesorul unei *Dacii* roşii parcate în dreapta noastră porneşte motorul şi încearcă să-şi facă loc în coloană. În aceeaşi secundă, taximetristul (un tînăr dezamăgit de viaţa în România, după cîte aflasem) trage de volan şi, poc! blochează accesul Daciei roşii la coadă. La care cel blocat îi strigă suprema insultă: „Băi, eşti român! Eşti *român!*" (**D. V.**)

● „România merge mai departe, Anglia merge acasă" a fost strigătul de bucurie lansat de cîţiva suporteri de fotbal aflaţi în centrul Parisului după partida din seara de 22 iunie. Suporterii nu erau români, ci scoţieni. (**A. M.**)

PERSOANE

● MARIAN MUNTEANU. În urmă cu exact opt ani, liderul studenţilor revoltaţi era figura christică pe care un kitsch mereu acomodant o etala, pios desenată, în demonstraţii... Astăzi, apărînd la emisiunea lui Vartan Arachelian în faţa lui Sorin Roşca Stănescu (căzut într-o admiraţie cvasi-electorală la adresa lui M.M.!), fostul insurgent idealist prezenta imaginea contrariant-pedestră a unui *businessman* stilat, cu barbă-ngrijită, tunică à la Nehru şi discurs imparabil. Micul detaliu: un *ghiul* la mîna stîngă. Şi o insistenţă, de bună seamă involuntară, de a recurge la aceeaşi familie de cuvinte: *fundament, fundamentat, fundamental...* (**a.l.ş.**)

● În pline discuţii la TVR, după meciul cu Anglia, despre gloria adusă României de fotbaliştii naţionalei, despre bucuria din Piaţa Universităţii, despre dezumflarea marii Anglii, la un moment dat, moderatorul emisiunii îl întreabă pe Hagi dacă e în regulă. Hagi, cu un zîmbet cam chinuit, spune uşor jenat: „Un cîrcel". (**A. M.**)

● Cum ar arăta oare o societate în care cea mai respectată profesie ar fi cea de medic, urmată în ordine de cea de cercetător şi om de ştiinţă, de profesor şi preot, iar ziariştii şi liderii de sindicat ar întruni cele mai puţine sufragii? Nu ştim, n-am ajuns în situaţia asta. Aşa se întîmplă, deocamdată, numai în America – potrivit unui sondaj efectuat în SUA de agenţia Harris (19 iunie a.c., *Naţional)*. Locul 10 în preferinţe îl ocupă politicienii care ajung în Congres, iar sportivii se situează pe locul 12. Complicată lume: uite la ce duce NATO... (**T. C.**)

MEZELURI ŞI BISCUIŢI

● Solemnă, ca o formulă voievodală, reclama pentru „delicioasele mezeluri Ada", transmisă aproape zilnic la radio: „Asta-i pohta ce pohtesc". Atîta dezinvoltură culturală parcă ar merita tot un comentariu de sorginte livrescă „loază, numai la foale ţi-e gîndul" – Marius Chicoş-Rostogan. (**T. C.**)

● O siglă pe un petic de hîrtie lipit pe un stîlp: CN„ME"R (Confederaţia Naţională a „Mamelor Eroine" din România). Şi o reclamă într-o farmacie: „BISCUIŢII REMEDIA au fost special concepuţi pentru a se potrivi cu mîinile mici ale copiilor, fără să se sfărîme în timp ce sînt mîncaţi. Se dizolvă însă cu uşurinţă în gura copilului."

Încerc să nu mă gîndesc prea mult la imaginea dătătoare de fiori a tuturor mamelor eroine din România strînse laolaltă, fiecare cu vreo 10-14 copii în jurul ei şi fiecare copil cu un biscuit Remedia în mînă, ducîndu-l la gură pentru a-l dizolva. (**D. S.**)

EXAGERAŢIUNI

● „Eu nu sînt deloc o persoană care ar putea cuceri inima unui bărbat prin fizic." *Floriana Jucan*, interviu în **Vedete/**iunie a.c. (**a.l.ş.**)

● Dintr-o cronică la un meci senzaţional (Germania-Iugoslavia 2-2, după ce sîrbii au condus cu 2-0): „Poate că nemţii n-au mai trăit un asemenea sentiment de amărăciune de la sosirea ruşilor la sfîrşitul celui de al doilea război mondial... Meciul de ieri ne-a arătat o încleştare de forţe care nu poate fi văzută decît în război." E clar că autorul nu ştie nici ce e un război şi nici ce înseamnă cuvîntul „poate". (**R. C.**)

● Circul Mare din China ne vizitează din nou. Spectacolul merită urmărit, măcar pentru vădit control de sine şi uluitoarea concentrare a protagoniştilor. Aceştia reuşesc, printre altele, să susţină pe fiecare din cele 4 membre şi pe cap cîte un sfeşnic cu lumînări aprinse. (**I. P.**)

AUTODENUNŢ

● Colectivul revistei *Dilema* dezvăluie – avînd în vedere „bucuria naţională" – că în rîndurile lui se numără un redactor (de sex feminin, ce-i drept...) care a adormit la 1-0 pentru România, în min. 46. Precizăm că persoana a fost trezită în min. 90 din cauza nebuniei care a cuprins blocul. (**R. C.**)

Televedenii

Portret-robot

Aspune că televiziunea este, programat sau involuntar, un mijloc de manipulare şi un instrument de putere e deja un truism. Dacă ar fi să ne gîndim poate doar la distanţa încă mare dintre imaginea trecută prin ochiul profesionist al cameramanului şi realitatea brută; aşa cum e văzută ea de un ochi mai puţin deprins cu ilustratele şi fotografiile artistice, am găsi un răspuns destul de simplu la o problemă atît de spinoasă cum este cea a informaţiei/deformaţiei prin imaginea televizată. Repeziciunea cu care se succed azi ştirile, goana după noutăţi care să producă impact asupra publicului, o lume guvernată de televiziune şi de celelalte medii de informare au devenit deja formule clişeu în comentariile referitoare la societatea postindustrială în care rîvnim şi noi să trăim. Totuşi, în pofida unei resemnări tacite în faţa ecranului şi a unei dependenţe de acum cronice de a deschide televizorul la ora (orele) jurnalului de ştiri, un oarece spirit critic mai funcţionează dincolo de receptarea semipasivă. Întîlnirea cu crainicul jurnalului se face la ore fixe. Este persoana cea mai punctuală pe care am cunoscut-o vreodată şi care îşi respectă în general promisiunile făcute în sumarul întîlnirii. Dintre tipurile de crainic, cel mai interesant pare totuşi cel protevist, căci el are grijă mereu să-şi anunţe sosirea încă din timpul filmelor, să ne „convoace" pe un ton prietenos, dar imperativ la întîlnire. Spun „crainic" pentru că la *ProTV*, imaginea partenerului activ de „discuţie", deşi diferită, este în esenţă cam aceeaşi. Portretul-robot al acestui vorbitor de cursă medie este asimilabil tipului *successful*, întreprinzător şi iute ca argintul, un *businessman/woman* serios, demn de încredere, pe al cărui cuvînt te poţi baza fără a-l supune exerciţiului îndoielii. Crainicele au mai tot timpul costume de culoare deschisă, veselă, machiaj discret, neostentativ şi, la rigoare, o pereche de ochelari pe vîrful nasului pentru ca gradul de credibilitate să fie mai sporit. Tonul lor e unul sigur, cu mici alternanţe în glas, atunci cînd ştirea o cere şi cînd e scontată o anumită reacţie din partea telespectatorului: *Bună seara, Andreea! Bună seara, Gabriela!* şi dialogul dintre crainicul din studio şi reporterul *ProTV* plecat cu vreun elicopter pe teren începe să se desfăşoare repede, vizibil sub presiunea timpului şi a ştirii următoare. În schimb, crainicii au o costumaţie sobră, tunsoare reglementară şi o figură plăcută, îndatoritoare atunci cînd, la sfîrşitul ştirilor, ne urează o seară plăcută. Dar, dincolo de acest portret-robot al crainicului protevist, cosmetizat pînă la cele mai mărunte amănunte ale costumaţiei, adevărata faţă a acestor oameni se iveşte în puţinele ocazii în care poartă un dialog mai puţin regizat şi părăsesc lectura monitoarelor. Unii se dovedesc a avea încă trac, vizibil prin nesiguranţa cu care pornesc vorbele în eter sau prin suspendările de frază, a căror continuare e lăsată pe seama perspicacităţii interlocutorului, aşa cum putem observa în jurnalul de la ora 23 la Lucian Mîndruţă. Alţii, părăsind postura rigidă din faţa camerei, se avîntă într-un dialog în care devin parteneri egali de discuţie şi unde îşi mai dau chiar şi ei cu părerea, deseori neprofesionist şi partinic. Este cazul Andreei Esca. Dar dincolo de micile scăpări şi de ediţiile speciale, crainicul *ProTV* funcţionează egal, el este cel care „prezintă lumea fără să o judece", după cum sună spotul promo dinaintea jurnalului de seară. Aşadar, un mediator între lume şi privitor, între care nu se mai interpune decît imaginea şi cuvîntul... dacă aceste lucruri ar mai avea vreo importanţă.

Cecilia ŞTEFĂNESCU

Pagini realizate de Delia VERDEŞ

Această reformă de care tot vorbim şi pe care n-o facem

– convorbire cu Horia ENE, ministrul Cercetării şi Tehnologiei –

Oamenii

Cîţi oameni depind de dumneavoastră? Cîţi se uită cu jale şi speranţă la fotoliul pe care-l ocupaţi ?

Situaţia organizării cercetării în ţara noastră este complexă. Există mai multe sisteme de organizare. Ministerul Educaţiei Naţionale are propria structură de cercetare, există Academia Română, cu propria structură de cercetare, şi în afara lor există un număr de institute, hai să le numim departamentale, dacă vreţi, deşi nu sînt toate departamentale, dintre care unele ţin direct de Ministerul Cercetării – puţine – iar cele mai multe ţin de alte ministere. În subordinea directă a Ministerului nu se află decît 8 institute – mă refer în special la cele de fizică – şi mai sînt 17 în coordonare directă. Încît numărul cercetătorilor care depind de banii proveniţi din bugetul statului prin ministerul acesta e estimat la 30.000. În principal se finanţează cercetarea, dezvoltarea şi inovarea, ceea ce nu înseamnă, evident, că nu se finanţează şi cercetarea fundamentală. În privinţa fizicii, e vorba desigur şi de cercetarea fundamentală şi de cea aplicată. Academia beneficiază de *grant*-uri tot de la Minister. Sigur, acestea sînt un surplus faţă de bugetul propriu al Academiei. Şi învăţămîntul universitar beneficiază de contracte de la MCT.

Cum priviţi existenţa institutelor private?

E normală, e binevenită. Deocamdată ei nu fac cercetare propriu-zisă, fac un soi de *service*, mai mult, fac studii, utile şi acestea, desigur, şi care necesită personal calificat, necesită cunoştinţe; în plus, ei beneficiază de avantajul că au un comanditar direct, care plăteşte. Unele dintre programele lor sînt finanţate şi prin contracte de la MCT.

În ce proporţie?

În diverse proporţii – probabil există institute care nici nu ştiu că pot să ceară la MCT o parte din finanţare.

Deci principiul e „cere şi ţi se va da"?

Nu, principiul este „cere şi te vei afla în faţa unei comisii care va evalua propunerea ta".

Care este media de vîrstă a cercetătorilor din România?

Nu am o evaluare exactă.

Dar o evaluare a numărului cercetătorilor care pleacă din România există? Aveţi o imagine exactă asupra a ceea ce se numeşte „exodul creierelor"?

Este sigur că exportăm creiere. Pregătirea specialiştilor români este bună, chiar foarte bună, iar situaţia ţărilor sărace este întotdeauna aceasta: pierd creiere. Vrem, nu vrem, alţii pot oferi alte salarii decît noi. Iar domeniile aflate în suferinţă se cunosc. Dacă înainte a fost matematica – de unde eu provin, şi cunosc foarte bine situaţia – astăzi, un alt domeniu e aproape vid, cel puţin în privinţa cercetătorilor tineri, şi anume *biologia*. Pentru că aceasta este în mare expansiune şi toţi găsesc de lucru în toată lumea. Nu te poţi opune, fiecare om e liber să-şi caute fericirea. În Statele Unite sau la Chiajna – e alegerea lui. Ce pot eu să fac, totuşi, este să creez acele condiţii în care unii să-şi poată găsi fericirea şi acasă. Şi asta voi încerca să fac, în măsura posibilului şi cu mijloacele pe care le am la îndemînă. Sigur că nu pot asigura salarii foarte mari, dar ăsta încă nu este cel mai grav lucru. Sînt domenii în care nu pot asigura laboratoare, aparatură, şi asta este dramatic. Ce încercăm să facem ? Încercăm de pildă să atragem investiţii de High-Tech. Există investitori care pot aduce tehnologia şi folosi inteligenţa românească. Motivele: în primul rînd e mai ieftin decît la ei acasă, şi în al doilea rînd nu mai au nevoie să se deplaseze. Deja sînt domenii în care se întîmplă acest lucru. Vă dau un exemplu (nu e vorba chiar de High-Tech, dar e totuşi un exemplu în acest sens): ştiţi că există petrol în zona Caspicii, enorm. Acolo se pun probleme grave de poluare. Or, cercetările de poluare necesită nişte dotări şi nişte specialişti foarte bine pregătiţi şi, bineînţeles, aparatură şi un institut. Firma engleză care se ocupă de aceste cercetări şi care s-a implantat la Baku a constatat că nu poate să realizeze acolo nimic, deoarece nu există nici un institut; să se întoarcă în Anglia pentru a face măsurătorile ar fi prea costisitor, aşa încît au căutat un institut mai apropiat şi l-au găsit la Constanţa. Fac un *joint-venture* cu Institutul de Cercetări Marine, pe care l-au găsit bine dotat, cu oameni foarte competenţi – e drept, mi-au spus, un pic înclinaţi spre ştiinţă pură, nu chiar atît de aplicată – dar în orice caz este ceea ce le trebuia. Într-un asemenea institut, specialiştii noştri vor putea lucra pe un salariu ceva mai bun, aparatura se va completa, iar lucrurile vor merge. Acesta este un gen de soluţie pe care încercăm s-o extindem. Mai există şi altele: de exemplu, a fost o greşeală că în contractele de privatizare nu s-a prevăzut nimic legat de folosirea ulterioară a cercetării româneşti: de pildă, o pierdere mare a fost contractul cu *Daewoo*, care şi-au făcut toată cercetarea în Coreea – nu au folosit nici un specialist român. Aşa ceva nu vom mai permite. Şi, împreună cu Ministerul Privatizării, vom include astfel de clauze. Mai există şi alte măsuri: crearea cadrului pentru participarea la viaţa ştiinţifică internaţională şi la schimburile internaţionale. Este unul dintre mijloacele cu care poţi să-i atragi pe foarte mulţi dintre cercetători. Dacă omul ştie că 3-4 luni pe an se duce la Universitatea X sau la Institutul Y şi-şi face o parte din cercetare acolo, e dispus să se-ntoarcă şi să lucreze restul timpului aici, sau să predea.

Dar cum veţi asigura 3-4 luni pe an de studiu în străinătate fiecărui cercetător ? Sună utopic...

Nu sună utopic. Există diverse căi. Există acorduri bilaterale – şi nu mă refer la cele guvernamentale, ci la cele directe, între universităţi, pe care ministerul le încurajează prin subvenţionarea temelor de cercetare; aceasta este una dintre atribuţiile noastre indirecte. Acordul se semnează, de pildă, în domeniul creşterii căpşunilor – există aşa ceva cu Belgia: noi finanţăm o parte din cercetarea care se face aici iar cercetătorii români fac stagii acolo. Asemenea acorduri există în toate domeniile: în matematică, în fizică...

Banii

Ce salariu cîştigă, în medie, un cercetător ?

Salariile sînt foarte diferite. În sistemul bugetar al Academiei sînt ceva mai mici. În sistemul institutelor naţionale dependente de ministerul nostru – ceva mai mari, chiar duble faţă de Academie. Un cercetător principal I în sistemul Academiei poate să ajungă la un salariu brut de 1.800.000 lei. Într-un institut naţional, poate să ajungă şi la 3.000.000.

Din păcate există destui cercetători care nu-şi iau lefurile nici la timp, şi nici întregi. Cum arată, deocamdată, o zi din viaţa unui cercetător român obişnuit ?

Ziua unui cercetător e foarte simplă: există un număr de probleme pe care le ai continuu în cap, zi şi noapte; te scoli, te gîndeşti la ele, îţi faci planul de lucru pe ziua respectivă, asta însemnînd ce poţi să citeşti ca să vezi cum se rezolvă acele probleme, citeşti, apoi constaţi că mai trebuie să citeşti şi altceva, şi iar citeşti şi veşnic constaţi că-ţi lipseşte ceva, şi asta poate dura şi luni şi ani de zile, pînă cînd îţi iese lucrarea. Acest „model" ţine însă de cercetarea fundamentală. Munca legată de cercetarea aplicativă presupune un laborator, un institut unde faci încercări...

Da, dar eu, cercetător, cînd plec de la institut, fac şi o piaţă, mă întreb dacă pot să o fac, şi veşnic constat că-mi lipseşte ceva...

Sigur că există şi partea asta.

Încerc să ţin şi ore, care sînt prost plătite, dau şi meditaţii...Iar aceste lucruri îmi răpesc din timpul pe care ar trebui să-l dedic cititului şi rezolvăruii problemelor care mă preocupă.

E corect, dar asta se-întîmpla, să ştiţi, şi înainte. Salariile erau foarte mici şi pe vremea regimului de tristă amintire; şi atunci cercetătorii mai dădeau o meditaţie, şi atunci făceau plata cu ora...

Dar n-ar fi acum momentul să primească totuşi cercetarea atenţia pe care o merită ? Să reintre în rolul pe care îl are de jucat în mod normal?

Către asta tindem, de fapt. Recent adoptata *Lege 95* prevede ca bugetul cercetării să fie minimum 1/5 din bugetul educaţiei naţionale. Or, dacă acesta, tot prin lege, este 4% din PIB, asta înseamnă că, de la 1 ianuarie, bugetul cercetării va fi 0,8% din PIB, faţă de 0,27%, cît este anul acesta. Aşadar, bugetul cercetării se va tripla, iar de la simplu la triplu e foarte mare distanţă!

Programele

Există şi suspiciunea că în anumite institute se face muncă de rutină.

Sigur că există, sigur că sîntem rămaşi cu tarele sistemului comunist, pentru că acele institute-mamut înfiinţate cîndva, care creau confuzia între studii, cercetări, proiectări, toate fiind amestecate în mod mai mult sau mai puţin voit – asta se perpetuează. Ce se poate face ? Mi-am pus şi eu această întrebare. Dacă încerc să fac schimbări instituţionale, pot să nimeresc cu schimbările bine într-un anumit sector şi prost într-un altul. Şi atunci ideea a fost să trecem la sistemul de finanţare pe programe, pe plan naţional de cercetare şi programe, şi să lăsăm libertatea unităţilor de cercetare – fie ele institute, laboratoare sau cum ţin să se autodenumească – să se adapteze şi să se organizeze din mers. În felul acesta ele se pot adapta cerinţelor acestei reforme de care tot vorbim şi pe care n-o facem. Nu impunerea unui sistem administrativ ar fi de natură să rezolve situaţia. A existat la un moment dat ideea să se facă nişte institute naţionale, reprezentative ş.a.m.d., vreo 8-10. Rezultatul ? Avem vreo 27 şi mai avem încă vreo 100 care vor să fiinţeze. Or, asta nu înseamnă că toate sînt naţionale şi sînt de interes naţional. Ele doreau acest lucru din cauza avantajelor create de un mecanism administrativ impus. Eu vreau să evit acest lucru.

Şi cum se stabileşte care sînt proiectele mai importante?

Cam de un an se lucrează la elaborarea programelor de cercetare. Colegiul Consultativ şi echipele de specialişti din jurul lor au reuşit să structureze un plan naţional. Acum socotim chiar banii şi sperăm ca, în două-trei săptămîni, cel mult, să le trecem prin hotărîre de guvern, cu evaluarea lor pe patru ani. Odată adoptată hotărîrea, vom declanşa competiţia pentru atribuirea de programe astfel încît, de la 1 ianuarie, toată cercetarea să treacă la finanţarea pe programe.

Care sînt priorităţile şi cine le stabileşte?

Priorităţi – vă pot da exemple. Materialele noi – toată lumea discută despre ele dar puţină lume ştie care sînt acestea. Deşi sîntem înconjuraţi în viaţă de materiale surprinzătoare: gîndiţi-vă numai la protezele dentare sau protezele osoase. Obţinerea materialelor din care sînt făcute presupune o cercetare pornită de la modele matematice şi mecanice sau fizice. Sau ceramicile care înlocuiesc acum oţelul... Există şi alte domenii – avem priorităţi, în ţara asta, din motive independente de noi, cum ar fi dezastrele naturale. Vrem, nu vrem, avem cutremure, inundaţii... Cine decide în privinţa priorităţilor? În afara Colegiului Consultativ, există Comisia de Dialog Social şi Consiliul Interministerial pentru Ştiinţă şi Tehnologie care dă direcţiile prioritare ale politicii în cercetare. Deci, suma discuţiilor dintre aceste instanţe va duce la finanţarea cutărui program sau altuia.

Nu e puţin cam complicat ? Nu va fi vorba de un „copil cu multe moaşe"?

Nu, de ce ? Sigur că, de pildă, cei din Comisia de Dialog Social vor veni şi vor spune necesităţile. Niciodată n-o să coincidă neapărat ce oferă guvernul cu acestea. Dar se va ajunge la o soluţie.

Deci, în situaţia aceasta, Ministerul este şi administrator şi arbitru?

În principiu, eu personal încerc să joc şi rolul de arbitru. Administrator sînt, oricum. Sigur că încerc să-mi impun şi propria gîndire şi propria linie politică – cea liberală...

Cum vedeţi relaţia economie-cercetare în România de azi?

România este o ţară în care industria, în loc să verse bani la buget – cere bani de la buget! În principiu, ar trebui să existe o contribuţie mai mare a industriei la partea de cercetare. Ar trebui să existe o cercetare de firmă; nu există, din păcate. Încercăm totuşi să colaborăm cu Ministerul Industriei pe unele programe de restructurare, în care partea de studii de fezabilitate să fie finanţată de Ministerul Cercetării, urmînd ca partea cealaltă să fie finanţată de ei.

Atîta vreme cît nu ştim care vor fi ramurile industriale pe care le vom dezvolta, nu ştim nici care vor fi ramurile conexe de cercetare pe care le vom dezvolta. Pe de altă parte, asistăm la o permanentă învîrtire într-un cerc vicios: cercetarea ar putea fi cea care ar putea garanta relansarea unor ramuri. Ce v-aţi propus ca să ieşiţi din acest impas ?

Tocmai din acest motiv încercăm această colaborare cu Ministerul Industriei.

Şi pînă acum ea nu a existat ?

Nu, e pentru prima oară.

Interviu realizat de
Delia VERDEŞ

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: fcr@algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl. Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la TOTALPRESS, tel. 650.47.90 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul 46101001094013000-7 BRCE ● ISSN 1221-30-55.

● Anul VI ● Nr. 282 ● 26 iunie - 2 iulie 1998 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (red.-şef adj.), Tita CHIPER, Radu COSAŞU, Bogdan GHIU, Andrei MANOLESCU, Cristian MUNTEANU (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Alex. Leo ŞERBAN, Elena ŞTEFOI (red.-şef), Mircea VASILESCU, Delia VERDEŞ
RESPONSABIL DE NUMĂR: Delia VERDEŞ
PREZENTARE GRAFICĂ ŞI SECRETARIAT: Dan STANCIU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
REDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali CIOBANU, Delia DONEN
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: ROMCARTEXIM, Bd. Iancu de Hunedoara nr. 58-60, sector 1, Bucureşti.